NER 2. TWEEDE JAARGANG 10 Februari 1907

BOEKENSCHOUW

voor Godsdienst, Wetenschap en Kunst

(Voortzetting van „Lectuur")

TIJDSCHRIFT

ONDER BESTUUR VAN

Dr. P. DIRCKX; Dr. J. HUDDLESTON SLATER
Prof. J. M. J. KNAAPEN; Prof. M. P. P. RATH
Prof. Dr. L. SCHARPÉ; Dr. JOS. SCHRIJNEN
W. DE VEER S. J.; Dr. TH. M. VLAMING

ONDERZOEKT ALLE DINGEN
BEHOUDT HET GOEDE
THESS. V. 21.

E. VAN DER VECHT. — AMSTERDAM.
N. V. „KEURBOEKERIJ". — LEUVEN.

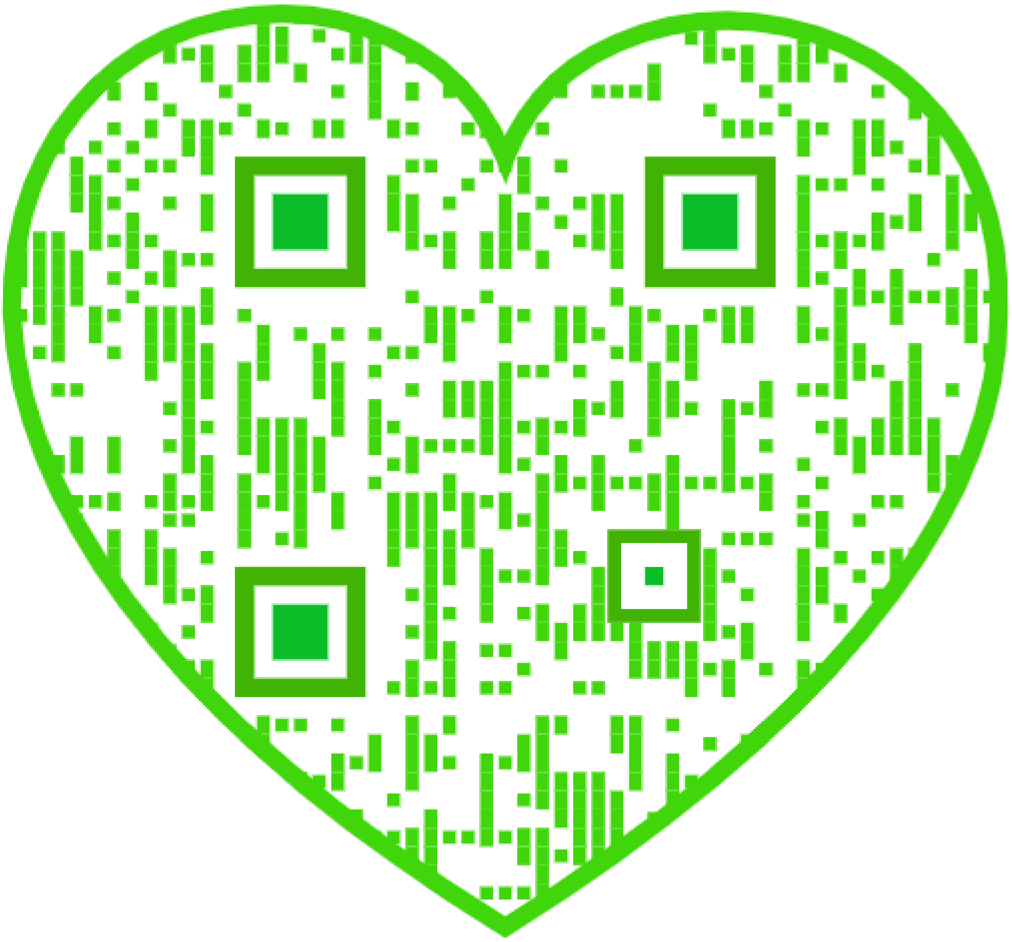

Het Tijdschrift „Boekenschouw"

verschijnt in **maandelijksche** afleveringen van minstens 3 vel of **48 bladzijden;** aan iederen jaargang zal **een algemeen register** worden toegevoegd. — De prijs bedraagt per jaar **f 5,50** te voldoen in twee halfjaarlijksche termijnen van **f 2,75** elk.

Voor Belgie **fr. 11.—**.

Men teekent in voor den **geheelen** jaargang.

Afzonderlijke nummers **f 0,75;** voor België **fr. 1,50**.

Abonnementen worden aangenomen door iederen Boekhandelaar en door den Uitgever.

Bijdragen, Brieven, Boeken ter bespreking en alles de Redactie betreffende **per couvert Bestelhuis** te zenden aan den Redacteur-Secretaris.

Prof. J. M. J. KNAAPEN, HEESWIJK.

Alles, de administratie betreffende aan den Uitgever

E. VAN DER VECHT, AMSTERDAM.

NIEUWE UITGAVE VAN E. v. d. VECHT, AMSTERDAM.

DE HEERLIJCKHEIT DER KERCKE

VAN JOOST VAN DEN VONDEL

DOOR DR. H. W. E. MOLLER

met inleidende studie, verklarende voetnoten en taalkundige aanteekeningen.

Prijs f 4.25, gebonden in prachtband f 5,25.

KLEINE UITGAAF

Prijs f 1,90 — gebonden f 2,75.

Voor den inhoud en nadere beschrijving verwijzen wij naar het prospectus.

Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie publié par le R. P. DOM FERNAND CABROL (abbé de Saint-Michel de Farnborough, Angleterre) avec le concours d'un grand nombre de collaborateurs.
Letouzeg et Ané, rue des Saints-Pères, 76bis, Paris.

Met de 11de aflevering van dit magistrale werk is thans de eene letter van het alphabet voltooid, twee stevige deelen vormend in groot formaat, elk van 1660 kolommen druks, met ruim 1160 gravuren.

Zoo'n grootsche Katholieke onderneming mogen wij in Holland niet onopgemerkt laten voorbijgaan. Eere wien eere toekomt!

Terecht toch heeft de Benediktijn dom Cabrol gemeend, dat noch het werk van Martigny (1864 en 1877) noch het woordenboek van Smith en Cheetam (1875), noch ook de encyclopedie van Kraus (1886) aan de eischen voldoen, die men thans rechtmatig stellen mag, overeenkomstig den tegenwoordigen stand der wetenschap op dit gebied.

„Dertig jaren van ijverige studie hebben tal van ontdekkingen in helaas! verspreid materiaal, als opgehoopt. Dat alles herzien en rangschikken, en zóó over de eerste eeuwen der Kerk een helder en gelijkmatig licht verspreiden — dat was een poging, even moeilijk als gewenscht." Aldus de Revue critique d'histoire et de littérature, 27 April 1903, na het verschijnen der eerste aflevering.

Inderdaad, sinds 1880 heeft de kennis der christelijke oudheid reuzenvorderingen gemaakt. Herinneren we slechts aan enkele namen. Le Blant, Rohault de Fleury, Bayet, Strzygowski, Riveira. Witting, Maes, de Waal, Kaufmann, Delattre, enz. enz.

Ook de liturgie is vooral sinds 1850 steeds meer en meer bestudeerd en grondiger gekend. En de ontdekkingen der allerlaatste jaren hebben hier gezichtspunten geopend, die een volstrekt nieuwen kijk geven op de eerste eeuwen der Kerk.

Geen wonder dan ook, dat de krachtige poging van Cabrol en zijn medewerkers, om in die tallooze menigte van nieuwen feiten meer eenheid en klaarheid te brengen, aanstonds de aandacht getrokken heeft der geleerde wereld. Tal van tijdschriften, in Duitschland, Engeland, Frankrijk en andere landen, hebben uiterst waardeerende beoordeelingen gewijd aan deze grootsche onderneming. Rondborstig heeft men erkend — zoo in Duitschland als in Engeland — dat geen enkel dergelijk nationaal werk kon wedijveren met deze nieuwe uitgave; en meer dan eens heeft men geen beteren lof weten te vinden dan het wetenschappelijk streven der hedendaagsche Benediktijnen te vergelijken

met de spreekwoordelijk geworden werkkracht der oude Benediktijner-monniken.

Besluiten wij deze al te korte aankondiging met de woorden van den criticus der „Etudes". Voor den theologant, den oudheidkundige en den liturgist is dit boek — dat in geen enkel land zijns gelijke heeft – een onontbeerlijk werkmiddel, dat men te meer waardeert, naarmate men het meer gebruikt."

H. Ch. M.

MARCELLUS EMANTS: **Loki.** (Amsterdam, Van Holkema en Warendorf).

De romantiek heeft ons éven verlost van de griekse mythen, of de noorse sage pakt ons aan en indiese fabels grijpen toe. De wereld en de wereldse kunst komt van 't ouwe heidendom nooit los, want de mens heeft aan mooie leugens nooit genoeg en laat zich eeuwig vangen door wat anders....

Zeker voelen wij Germanen meer voor Walhalla dan Olympus, maar weten er om onze vorming minder van. Het blijft ons voorlopig vreemd als een geheime kamer in ons eigen huis.

Datzelfde geldt voor het stafrijm, waar onze taal over glijdt en onze tong over struikelt; we moeten 't oerouwe diets opnieuw leren. Wil een modern allitererend gedicht geen spreekoefening uit „Eldar" lijken, dan dienen we 't met vlotte mond te horen zeggen.

Voor de zegger Vogel heeft de schrijver Emants ook het epiese gedicht „Godenschemering" omgewerkt tot het dramatiese „Loki" en een virtuozestuk geleverd van geweld. Daverende stemmen, dagende standen, al wat overdondert, barst er uit. Het razen en dreigen van de gemartelde duivelgod aan 't einde zal waarachtig boeien. Daar hindert om te ziën, niet eens 't stafrijm, dat er natuurlik werkt als het botsen van woedende worstelaars.

O er zijn anders wel goeie regels bij, maar Vogel, ken je Vondel ook?

GERARD BROM.

FRANTZ DESPAGNET. **La République et le Vatican 1870—1906.** Librairie d. l. Société du recueil. J. B. Sirey et du Journal du Palais. Paris, 1906. 8° 310 blz. 1 dl. frs. 3.50.

Dit boek wil doorgaan voor een geschiedenis der diplomatieke verwikkelingen, die in de laatste jaren tusschen het Vaticaan en de

Fransche Republiek zijn ontstaan, en die geëindigd zijn met de definitieve breuk tusschen de beide machten. Bijna op elke bladzij echter wordt de aandachtige lezer tot tegenspraak uitgelokt, ofschoon het werk geschreven is door een „professeur de droit international à l'université de Bordeaux." Toch is het niet bewerkt met den blinden haat van een modernen Jacobijn. Neen, blijkbaar rekent zich Despagnet tot de „patriotes. dégagés de tout esprit sectaire contre l'Eglise, comme de toute soumission à son influence" (blz. 309). Doch wij kennen dit program; ook hier te lande. Wanend zich torenhoog te verheffen boven een hartstochtelijk gekijf der geïnteresseerde partijen, bemerken deze „onbevooroordeelden" niet, dat zij met hun vasthouden aan rationalistische leerstellingen, *naast* maar niet *boven* ons komen te staan. Toch hebben, volgens hun zeggen althans, alleen dit soort van liberale historici de „onpartijdigheid" in pacht.

De leerstellingen nu, waarvan Despagnet uitgaat, en die hij niet *ontwikkelt* of *verdedigt* maar *veronderstelt,* zijn lijnrecht in strijd met de katholieke beginselen. Hij gaat ervan uit, dat de Staat de hoogste, souvereine wetgever is, die zich aan geen hoogere rechtsnorma heeft te storen; dat de Kerk, zonder meer, zich te onderwerpen heeft aan wat de wet haar zelfs omtrent haar inwendige regeling voorschrijft, en dergelijke meer.

Doch hier blijft het niet bij: ergerlijke onjuistheden, waar het kerkelijke zaken betreft, komen voor, hoewel de hoogleeraar er met de meeste beslistheid over schrijft. Zoo gaat hij (blz. 26) van de veronderstelling uit, dat vóór de Onfeilbaarheidsverklaring, de Fransche geestelijkheid zich alleen aan Rome's gezag te onderwerpen had in zaken van geloof en kerkelijke tucht, daarna echter „zou *elke* discussie met den Paus, zelfs *buiten de geloofszaken,* lijken op een breuk en een breuk zou de dood zijn in geestelijk opzicht." Een frissche Amsterdamsche catechismusjongen zou dat aan onzen hoogleeraar beter kunnen leeren! Op een andere plaats (één uit de vele) zegt de schrijver: „Onder den twist over de woorden *Nominavit* of *Nobis nominavit,* die herinneren deed aan de *subtiliteiten waarmee de Kerk zoo vertrouwd is,* lag een capitale quaestie verborgen." (blz. 226). Een katholiek, *die een beetje vertrouwd is* met de liberale geschiedenislitteratuur, weet heel goed waar de schrijver op doelt. Maar hij vraagt zich af: „zou de man, die nu hij begrijpt waar de quaestie over gaat, van „capitale quaestie" spreekt, niet vermoeden dat ook onder datgene, wat hij subtiliteiten gelieft te noemen, óók capitale quaesties schuilen?" Den geleerde, die iets niet begrijpt, past het te zwijgen, niet: hooghartig te kleineeren. Laten wij dit, naar aanleiding van een andere uitlating van den heer Despagnet, duidelijk maken.

Pius VII stond er, bij het sluiten van het Concordaat in 1801, uit-

drukkelijk op, dat in het eerste artikel zou verklaard worden: „De regeering der Republiek erkent dat de Katholieke Godsdienst is de godsdienst van de groote meerderheid der fransche burgers." Waarom? De groote privilegies, die de Paus in het Concordaat ging toekennen aan het Fransche gouvernement moesten *gemotiveerd* worden, anders kon voortaan elke natie, roomsch of onroomsch, voor zich zelf dezelfde rechten opeischen. Despagnet kon dit weten uit het boek van Kardinaal Mathieu: *Le Concordat de 1801*, dat hij meermalen aanhaalt, doch alleen om het te bestrijden. Toch noemt hij bovengenoemd artikel een „constatation simple et quelque peu naïve." (blz. 236). Dat de Paus echter goed gezien had, bewijst hetgeen later hier te lande gebeurde tijdens de onderhandelingen over het Concordaat van 1827. Het gouvernement van Willem I eischte alle voorrechten en faculteiten, die in 1801 aan Napoleon waren toegestaan, en terecht kon daarop de pauselijke onderhandelaar toen antwoorden, dat het niet aanging aan een „protestantsch" gouvernement hetzelfde toe te kennen, wat men aan een „katholieke" natie had toegestaan. 1)

Dit zal men misschien kleinigheden noemen, maar opeengestapeld als dergelijke kleinigheden in dit boek zijn, maken zij het zoo hatelijk, juist doordat over het geheel zoo'n air van gematigdheid en van hooghartige hypergeleerdheid ligt verspreid.

Als wij wilden bezig blijven met den schrijver al deze détails na te rekenen, kwam er geen end aan onze bespreking; doch datgene wat onmiddellijk geleid heeft tot de opheffing van het Concordaat willen wij nog even bespreken. De actueele toestand van de Kerk in Frankrijk is ontzettend, en zal, hopen wij, de lezers van „Boekenschouw" genoegzaam interesseeren, om de ongewone lengte dezer „boekbespreking" te rechtvaardigen.

Natuurlijk is in Despagnet's oog de Paus degene, die het Concordaat het eerst heeft geschonden en daardoor aan de Fransche regeering het recht heeft gegeven het contract (wat het Concordaat toch eigenlijk was) op te zeggen. Het spreekt van zelf: de onrechtvaardige Maartdecreten van 1880, de Wet Waldeck-Rousseau van 1901 op de associaties en dergelijke machtsmisbruiken van Frankrijk tegenover de Kerk, tellen niet mee. Wel was die laatste wet b.v., zelfs volgens de uitdrukkelijke verklaring van Despagnet, een *uitzonderingswet* speciaal tegen de geestelijke congregaties gericht, maar dat ging buiten het Concordaat om, waarin over religieuzen immers geen woord gezegd werd! En wat de wetgevende macht, krachtens haar „souveraineté interne" besloot, daar had ieder zich aan te onderwerpen! Neen, op

1) Zie Albers. Herstel der Hierarchie I.

concordataire punten was de *Paus* begonnen inbreuk te maken; en wel door de drie volgende feiten:

Ten eerste: het protest van het Vaticaan in 1904 tegen de reis van president Loubet naar Rome was onduldbaar, althans in zooverre dat Z. H. dit protest òòk mededeelde aan Zijn vertegenwoordigers bij de verschillende Europeesche hoven, met verlof er inzage en zelfs copie van te geven aan de respectievelijke regeeringen, bij wie ze geattacheerd waren. Want, en nu komt het argument: er lag een duidelijke beleediging in dit beroep op vreemde regeeringen nopens een zuiver-Fransche aangelegenheid. De waardeloosheid van dit argument springt in het oog. Dat de Paus niet *over* Frankrijk zou mogen spreken met andere mogendheden, kunnen wij niet toegeven. Hij wilde en moest aan de andere katholieke mogendheden mededeelen, dat de Romeinsche reis van Loubet niet als een precedent was te beschouwen, zóó dat de H. Stoel zijn houding in het Romeinsche vraagstuk zou hebben gewijzigd. Deze mededeeling was noodzakelijk en correct; en dat Frankrijk den toon ervan beleedigend vond, kunnen wij buiten beschouwing laten; er zal wel geen toon aan te slaan zijn geweest, die in dit geval aan minister Combes zou behaagd hebben.

Nog erger maakte het de Paus in de quaestie over het *Nobis nominavit.* (Nota bene, we zijn thans in 1903, twee jaar na de tirannieke wet van Waldeck-Rousseau.) De vraag was: *benoemt* het gouvernement de bisschoppen (nominavit) en *moet* de Paus dan onherroepelijk die benoeming bekrachtigen en den benoemden bisschop de vereischte jurisdictie geven, of „*noemt* het gouvernement de bisschoppen *aan Ons*" (Nobis nominavit) en kan de Paus zijn bekrachtiging laten afhangen van de geschiktheid of waardigheid des voorgedragen persoons? De quaestie is duidelijk.

Het antwoord, wat de feiten betreft, ook. Bijna gedurende de geheele 19e eeuw, zeker sinds 1870, het ontstaan der Republiek, waren de Fransche Bisschoppen in hun ambt bevestigd door pauselijke bullen, die begonnen met de woorden „*Nobis* nominavit." Eerst Combes was daaraan beginnen te tornen, toen hij begreep daarin een voorwendsel te hebben om de Pauselijke jurisdictie te bestrijden. Hij vond nl. in het Concordaat: „Consul.... archiepiscopos etc. *nominabit*," d. i. De Consul, i. c. de Fransche regeering *benoemt* de aartsbisschoppen. De Paus had zich dus gedurende een eeuw een recht aangematigd, wat hem niet toekwam: hij mocht niet oordeelen over de deugdelijkheid van den te benoemen bisschop; hij had eenvoudig elken door de Fransche regeering benoemden dignitaris te bekrachtigen. Het werd dus een quaestie van rechtskundigen uitleg van een officieel stuk.

Hierin nu, dus wat de theorie betreft, is Despagnet meer dan partijdig,

hier is hij.... nu laten we zeggen „handig." In het Concordaat volgt namelijk onmiddelijk op de geciteerde woorden over de benoeming door den Consul: De Paus zal de kanonieke institutie (aan de aldus benoemden) geven *volgens de regels, vastgesteld met betrekking tot Frankrijk vóór de regeeringsverandering* (d. i. vóór de Revolutie). Nu zegt Despagnet, dat voor de Revolutie de Fransche koningen bezaten... „de absolute benoeming, oppermachtig, zonder contrôle; terwijl de Paus alleen de canonieke institutie kon schenken" (blz. 234) *Dit nu is absoluut onwaar.* Voor de Revolutie gold in Frankrijk het Concordaat van Frans I, volgens hetwelk de Fransche koningen weliswaar de bisschoppen benoemden, doch zoo dat de Paus een candidaat, die hem ongeschikt of onwaardig scheen, *kon weigeren.* Dit geld dus ook voor het latere Concordaat van 1801. De heer Despagnet rekent wel erg vast op de gedachtelooze napraterij van zijn lezers, als hij meent, dat geen hunner dit Concordaat van Frans I, dat niet zoo heel moeilijk in grootere geschiedboeken te vinden is, eens zou naslaan! Van inbreuk door den Paus op het Concordaat schiet dus weinig over.

Blijft het derde punt: de Paus heeft het de eenmaal benoemde bisschoppen van Dyon en Laval, buiten het Fransche gouvernement om, willen afzetten. Hier kunnen we kort zijn, zonder al de onjuistheden en tegenstrijdigheden te weerleggen, die Despagnet bij de uiteenzetting dezer zaak begaat. Het H. Officie te Rome had de beide genoemde bisschoppen, die van ergerlijk wangedrag beschuldigd waren (terecht of ten onrechte doet er nu niet toe), gesommeerd zich in Rome te komen rechtvaardigen, *anders zouden zij* GESUSPENDEERD *zijn in de uitoefening van hun bediening en rechtsmacht.* Despagnet zegt: *dus* zouden ze, zonder medewerking van het gouvernement, dat daarop recht had, worden AFGEZET. Daar kunnen we alleen op antwoorden: „Hoogleeraar, u moet wat beter leeren lezen en vertalen." Trouwens, Mgr. Merry del Val, over deze „schending van het Concordaat" geinterpelleerd, verklaarde uitdrukkelijk, dat het zijn plan was het Fransche gouvernement bericht te geven, als men in Rome eene afzetting voor noodzakelijk mocht houden.

Wij hebben slechts enkele punten weerlegd van de tallooze, grove onjuistheden, die in het besproken werk voorkomen, nl. de beschuldiging, dat de Paus de eerste zou geweest zijn met het Concordaat te schenden. Over de weergalooze onrechtvaardigheid van de Fransche regeering om het Concordaat eenzijdig op te zeggen, zou ook nog heel wat te zeggen zijn; Despagnet vermeldt die onrechtvaardigheid niet alleen, maar tracht ze zooveel mogelijk bedektelijk te verdedigen. Bladzij aan bladzij, ik herhaal het zonder overdrijving, worden wij hierdoor, en door andere kunstgrepen en onjuiste voorstellingen geërgerd; door onbewezen, heillooze principen geprikkeld; ja, door met onverstoor-

bare kalmte voorgedragen contradicties voor den gek gehouden! Aan de regeering schijnt alles geoorloofd. Zelfs al was de Paus niet begonnen, dan nog had, volgens Despagnet, de Republiek het recht het Concordaat eenzijdig op te zeggen! Alleen had het nooit, ook nu niet, door een wet, maar langs diplomatieken weg moeten gebeuren – dit is het eenige wat de schrijver incorrect vindt!

De conclusie waar Despagnet toe komt is deze: toch is het jammer, dat Frankrijk heelemaal geen vertegenwoordiger meer heeft bij den H. Stoel. Een ambassadeur is natuurlijk onnoodige onkosten, maar een diplomatiek vertegenwoordiger van minderen rang was toch wel nuttig *in het politieke belang van Frankrijk* zelf, daar ook de andere groote mogenheden goede en geregelde betrekkingen met het Vaticaan onderhouden. Bovendien bezit Frankrijk nog steeds het Protectoraat over de Missiën en dat alleen reeds eischt een diplomatiek agent bij den H. Stoel: de Paus mocht anders het Protectoraat eens op een andere mogendheid overdragen. Wel heeft hij daar geen recht toe, zegt Despagnet, het Congres van Berlijn van 1878 belet hem dit (waar, moet u weten, de Paus in 't geheel niet vertegenwoordigd is geweest!) maar je kunt van zoo'n Paus alle leelijke dingen verwachten!

Laten de Katholieken voor dit boek gewaarschuwd zijn, of liever voor de schijnargumenten, die onze deftige, even gematigde als hooghartig-geleerde liberale pers niet zal nalaten eruit te putten.

't Is een ellendig boek; gelukkig te droog en te antiek van stof om veel gelezen te worden.

K. a. R. J. L. DRAGERS.

Hugo de Groot en zijn Rechtsphilosophie, door DR. H. BERTENS. Tilburg. Stoomdrukkerij van Antoon Bergmans. 1906.

Als een der redenen, waarom de schrijver zijn werk uitgaf, geeft hij in de inleiding zelf op, dat hij Hugo de Groot en vooral diens werk: „De Jure Belli ac Pacis," meer bekend wil maken onder het Nederlandsche volk. In eenigzins overdreven bewondering voor Grotius en diens hoofdwerk zegt hij: „als *niets*, wat dezen onzen grooten landgenoot betreft, *voor het Nederlandsche volk* onverschillig mag zijn, gelijk ik ergens las, dan zeker niet datgene, waaraan Grotius zijn naam dankt". Eenieder, die let op den titel van dit boek en het ernstig doorbladert, zal moeten erkennen, dat het niet kan geschreven zijn voor het Nederlandsche volk in zijn geheel. De stof is daarvoor te abstract en om alles ervan te kunnen lezen wordt behalve de hollandsche – tenminste

eenige kennis van de latijnsche, fransche en duitsche taal vereischt Wij zullen het dus meer moeten beschouwen als proeve van een wetenschappelijk werk, om de Groot's ideeën over het recht tegenover de leer der Scholastieken juist te doen kennen. Dit toch zal de schrijver met zijne uitgave beoogen, al wil hij, gelijk hij zelf zegt, zich niet vermeten, het laatste woord te spreken over de Groot's rechtsphilosophie.

Dat er over het algemeen aan zulk een werk een behoefte bestond, ontkent de auteur zelf ook in de inleiding. Bladz. 4 zegt hij: „Er is *dikwijls* en *met veel kennis* geschreven over de Groot *als rechtsgeleerde*; wij trachten het nog eens te doen".

Na het werk ernstig te hebben onderzocht, kan ik niet verklaren, dat de schrijver in zijn plan zeer gelukkig is geslaagd. Na een kleine levensschets van Grotius, geeft hij zeer in het kort: „wording, doel, inhoud van het werk *De Jure Belli ac pacis*, en de waardeering die het vond". Dan volgen als hoofdstukken: „Hugo de Groot en het recht — Grotius' theorieën over eigendomsrecht, Staat en Strafrecht — Grotius en de scholastiek — Grotius en de omgeving waarin hij leefde — Grotius en de romeinsche Stoa — de verdiensten van Hugo de Groot". Ten slotte zijn oordeel over Grotius en eene niet onverdienstelijke bibliographie.

Zonder twijfel heeft de schrijver de historische zijde van zijn onderwerp te weinig beschouwd, — die enkele pagina's (van 144—149) welke hij wijdt aan het hoofdstuk: „Grotius en de omgeving, waarin hij leefde," geven niet veel. Ook het beschouwen van Grotius met betrekking tot de romeinsche Stoa (149 – 154) is te vluchtig behandeld, om hoogst ernstig te kunnen heeten.

Wie verder bijvoorbeeld in het werkje van Eduard Descamps, professeur á la Faculté de Droit de l'Université de Louvain: „Etudes de philosophie du Droit" degelijk hoofdstuk II „Hugo Grotius et le Droit Naturel" heeft nagegaan, zal bij Dr. Bertens geen werkelijke nieuwe lichtpunten ontdekken over Grotius....' verdiensten en fouten.

Heeft de schrijver echter, uit de Groot's werken *volledig* en *juist* diens rechtsphilosophie weergegeven ook in tegenstelling met die der scholastieken? Wij meenen niet anders dan een negatief antwoord te kunnen geven. Ten bewijze enkele terloops genomen voorbeelden: op blz. 48 zegt hij: „De rechtvaardige oogst den lof in *der menschen*, de ongerechte wordt verafschuwd. Wat meer is, God, die zijn oordeelen bewaart voor het volgende leven, is de vijand van het onrecht en heeft het recht lief." Proleg. 20 — de plaats bij Grotius' luidt aldus: „Het algemeen gevoelen *der braven* prijst de rechtvaardigheid en veroordeelt de onrechtvaardigheid. Wat echter meer is, deze heeft God tot vijand, gene tot begunstiger; die (God) zijne oordeelen zoo tot na het andere

leven bewaart, *dat Hij hun kracht ook dikwijls in dit leven ten toon spreidt* wat de geschiedenis in meerdere voorbeelden leest".

Blz. 83 zegt Dr. Bertens: „maar als God zijn goedkeuring hecht aan een menschelijke wet, *doet Hij het als aan een menschelijke wet en op menschelijke wijze*". L I, c IV, par. VII, no. 3. Grotius' woorden luiden: „God echter een menschelijke wet goedkeurend, *wordt beschouwd* haar goed te keuren als menschelijke wet, en op menschelijke wijze". Gronovius teekent bij *„als menschelijke wet* en *op menschelijke wijze,* aan: In zoover Hij vordert, wat de mensch mag vorderen van den mensch en wat de mensch (wien het moeilijk is de aangeboren liefde voor zich zelven af te zweren) kan volvoeren".

Blz. 85 lezen wij bij Dr. Bertens: „Deze burgerlijke macht is *souverein,* als hare daden niet meer afhankelijk zijn *van een andere boven haar staande macht*". Hij had moeten zeggen: „van een andere boven haar staande *menschelijke macht.*

Blz. 88 schrijft de auteur: „want, is in een natuurtoestand eenieder bevoegd tot noodweer, bij de intrede in de maatschappij heeft dat recht opgehouden te bestaan; de staat immers zou onmogelijk zijn, zoo dit aangeboren recht, bleef voortduren. Daaruit volgt, dat de overheid ons dit recht kon ontnemen en in werkelijkheid ontnomen heeft". De Groot zegt L. I. c. IV par. II no. 1: „En wel van nature, gelijk wij boven gezegd hebben, hebben allen het recht om weêrstand te bieden tot het afweren van eene beleediging. Doch toen de burgelijke gemeenschap is ingesteld tot het verdedigen der rust, is dadelijk voor den Staat geboren een zeker hooger recht op ons en het onze in zoover dit noodig is voor dat doel. De Staat kon dus dit recht „resistendi *promiscuum,*" terwille van openbaren vrede en orde verhinderen en dat hij dit gewild heeft, valt niet te betwijfelen, wijl hij anders zijn doel niet kon bereiken".

Blz. 99 zegt de schrijver: *„Niet strafwaardig* zijn de onvermijdelijke gevolgen van de menschelijke natuur, waaronder de misdrijven vallen, voortkomende uit een ingewortelde gewoonte of een zekere zielsgesteldheid. Worden deze *rechtmatig* gestraft, dan is het niet om zich zelven maar om hunne oorzaak". Grotius zegt L. II c XX par. XIX no. 1: „Ten tweede door de menschen kunnen niet gestraft worden *de onvermijdelijke daden* van de menschelijke natuur". No. 2: „Er zijn ook zekere zaken niet *„simpliciter" onvermijdelijk* aan de menschelijke natuur, *doch in deze omstandigheden voor dezen persoon,* wegens de inwerking van het lichaam op den geest (in animum), of wegens een verouderde gewoonte; *welke echter gewoonlijk gestraft worden* niet zoozeer in zich, als wel om de voorafgaande schuld, wijl ofwel de middelen zijn verwaarloosd ofwel vrijwillig zielsziekten zijn opgedaan".

Doch genoeg hierover. Zeggen wij nog, dat de cijfers dikwijls niet

de plaats bij Grotius aangeven, waarheen de auteur wil verwijzen, en sluiten wij met onze overtuiging uit te spreken, dat de schrijver, moest hij nog zijn manuscript uitgeven, het zeker zelf tevoren aan een strenge critiek zou onderwerpen.

Zutphen. J. VAN OPPENRAAIJ Bacc J. CAN.

Dr. J. P. Lotsy. **Vorlesungen über Descendenztheorien** mit besonderer Berücksichtigung der botanischen seite der Frage, gehalten an der Reichsuniversität zu Leiden, Erster Teil mit 124 Textfiguren XII—384. Verlag von Gustav Fischer in Jena 1906.

Gelijk de titel aangeeft bevat dit boek lessen die gegeven werden aan de universiteit van Leiden. Dat boek over Descendentietheorieën mochten wij met groot verlangen te gemoet zien. Hoe zou de nieuwe hoogleeraar dat uiterst moeilijk onderwerp behandelen? Zou hij ons een overzicht geven van alle feiten die de ontwikkelingsleer bevestigen? Zou hij licht ontsteken, gaslicht of electrisch licht aanbrengen langs de nog altoos duistere banen, waarlangs de ontwikkeling zich heeft voortbewogen?

Wie in die stemming zich het boek aanschaft, zal bedrogen uitkomen. Maar misschien waren de verwachtingen hooger dan billijk is.

Dr. Lotsy heeft zijn taak breed opgevat. In tegenstelling met A. Weismann, die eveneens „Vorträge über Descendenz-theorie" schreef, maar daarin hoofdzakelijk de zoölogie behandelde, heeft de Leidsche hoogleeraar vooral het botanische gedeelte besproken. Achtereenvolgens komen aan de beurt de erfelijkheid, bijna 100 blz., de variabiliteit, de mutatie, meer dan 50 blz. Toch worden geologie, zoölogie en anthropologie, gelijk te verwachten was, eveneens besproken. Wat men niet kon verwachten is, dat hier ook ter sprake komen metaphysica, psychologie en theologie.

In die breede opvatting zou voor het boek een aanbeveling kunnen gelegen zijn, maar in 't onderhavige geval is beslist het tegendeel waar. De twee eerste „Vorlesungen" bijv. ontnemen den lezer alle vertrouwen in den schrijver.

Nu echter in die twee eerste hoofdstukken Dr. Lotsy een nieuwen godsdienst wil verkondigen, en nog wel een godsdienst, die zich zóó met de wetenschap laat verbinden, dat voortaan alle strijd tusschen beiden onmogelijk wordt, nu moet het wel zijn stille wensch wezen, dat daarvoor juist de bizondere aandacht van den lezer worde gevraagd.

Eerst dan een woord over Lotsy's psychologie. Wij kunnen ons een voorstelling vormen van een geweerkogel, zegt hij, omdat wij in staat

zijn diens gebogene oppervlakte ons ineens (auf einmal) voor te stellen. Van het bestaan eener gebogene aardoppervlakte kunnen we nog slechts een vaag vermoeden (eine Ahnung) krijgen... maar telkens als wij de aarde ons willen voorstellen, verkleinen wij ze in gedachte tot een globe; dienvolgens is wat wij ons voorstellen, niet meer de aarde, maar de aardglobe... Voor de werkelijkheid hebben wij een symbool, een kleineren aardbol in de plaats gesteld. ....Een groot gedeelte van al onze begrippen kunnen wij slechts door middel van zulke symbolen vormen." M. a. w. alleen duidelijke begrippen, waarvan al de kenmerken afzonderlijk bewust worden, verdienen bij Lotsy vertrouwen. Omtrent al de overige – en dat is het overgroote gedeelte – geldt wat hij zegt: „Geheel ten onrechte hebben wij de gewoonte aangenomen om onze symbolische voorstellingen voor afdrukken der werkelijkheid te houden". Met dat vonnis meent Dr. Lotsy alle reflexieve, deductieve, negatieve en positivo-negatieve begrippen te hebben weggeruimd overal waar ze hem hinderen konden.

Na aldus zonder eenige reden te vermelden, maar *geheel en al willekeurig* de psychologie te hebben verminkt, gaat hij toch met de grootste vrijmoedigheid de grondslagen van den godsdienst onderzoeken. Is het te verwonderen, dat hij met zijn deerlijk gehavend kenvermogen dan spoedig tot de meest radicale conclusies komt? En atheisme, èn pantheisme èn theisme zijn volgens hem eenvoudig *ondenkbaar*. – Men bedenke dat Lotsy in de psychologie het niet tot een onderscheid tusschen phantasiebeeld en begrip heeft kunnen brengen. Verstand en zin, denkvermogen en voorstellingsvermogen zijn bij hem één en hetzelfde. – Aan te nemen dat er buiten de wereld nog een Schepper bestaat, is een even groote *absurditeit* als atheisme of pantheisme.

Vraagt ge waarom, dan antwoord Dr. Lotsy: „Het bestaan der wereld is een mysterie en de onbegrijpelijkheid van mysterie is de laatste of de eerste godsdienstige waarheid."

Die ontdekking is voor ons van geen belang. Alleen worden we nieuwsgierig, hoe Dr. Lotsy nu nog een nieuwen godsdienst kan stichten. Toch zal hij het beproeven.

Als de metaphysica hem ook tot de overtuiging heeft gebracht, dat de werkelijkheid, die achter alle verschijnselen schuilt, voor ons onbekend is en altoos blijven zal, dan gaat hij aan het opbouwen. „Wellicht is de ontleding onzer begrippen omtrent de tegenstelling tusschen het betrekkelijke: alles wat wij waarnemen, en het absolute: onbekende werkelijkheid, nog de beste weg om aan te toonen, dat wij door noodzakelijke denkwetten gedwongen worden, *om een positief maar onbepaald bewustzijn te vormen van iets, dat buiten het bereik van het bepaalde bewustzijn gelegen is.*"

En een weinig verder komt hij al, waar hij wezen moet. „Bijgevolg

is het onmogelijk ons van *de gedachte* te bevrijden *dat de waargenomen verschijnselen de uitdrukking van iets werkelijks moeten zijn. En juist hier houdt de strijd tusschen godsdienst en wetenschap op.*

Het onmogelijk kenbare dus, dat moet volgens Dr. Lotsy de godheid wezen. Zij is het die dan alle verschijnselen veroorzaakt. Wel is hare alomtegenwoordigheid ondenkbaar, maar ondenkbaar zijn eveneens alle grenzen, waar de macht dier godheid ophoudt, omdat onze waarneming overal verschijnselen ontmoet. Doch de wetenschappelijke critiek heeft geleerd, dat elke kennis dier godheid voor ons onbereikbaar is.

Dr. Lotsy meent, aldus godsdienst en wetenschap in een onverstoorbare verbintenis te hebben samengestrengeld.

Als evenwel twee personen elkaar vijandig zijn en een derde den strijd wil beëindigen door aan een van beiden den doodsteek te geven, dan noemt dat niemand een vreedzame oplossing. Dat nochtans Dr. Lotsy niet anders handelt, zou hij hebben ingezien, als hij wist wat godsdienst is.

Bovendien komt hij hier reeds in strijd met zijn eigen theorie, Volgens hem toch heeft de godsdienst zijne geleidelijke ontwikkeling op de eerste plaats aan de wetenschap te danken. Welnu, reeds voor 1900 jaar heeft Paulus gestaan voor een altaar „aan den onbekenden God" op den areopaag te Athene, En nu is volgens hetorakel in Nederlandsch Athene na 20 eeuwen de godsdienst nog niet verder gekomen, ondanks de groote vorderingen der wetenschap.

Dergelijke onbekendheid met godsdienstzaken zal nu wel geen lezer van dit boek den schrijver euvel duiden, ofschoon ze voor menig ander hinderlijk zal wezen, maar Dr. Lotsy had daarvan in dit boek geen blijk behoeven te geven.

Hetzelfde geldt voor zijn uitlatingen over dogma's Als vele dames en heeren toehoorders wis en zeker niet eens weten wat „een dogma aannemen" voor een katholiek beteekent, wat voor nut heeft het dan ten overstaan van hen tegen dogma's den strijd aan te binden? Daarmee dient men toch de wetenschap niet. Aan zich zelf als wetenschappelijk man had hij zich verplicht moeten achten over dergelijke onderwerpen te zwijgen, die bovendien buiten zijn bereik liggen. Met de antithese tusschen geloof onder de christelijke en ongeloof onder paganistische partijen in Holland is Dr. Lotsy het niet eens, maar wel is hij bereid om een andere antithese aan te nemen tusschen dogma en wetenschap. De phrase heeft voor ons geen waarde meer, nu we de godsdienstleer van Lotsy hebben gehoord.

Op het gebied der natuurlijke historie worden de „Vorlesungen" van den schrijver degelijker naar mate hij dichter bij de plantkunde komt. Toch blijft er nog veel aan te merken, te veel om hier op te noemen.

Niet fraai bijv. is zijn handelwijze tegenover Wasmann. Veronder-

stellen we dat hier in het vraagstuk van de afstamming der menschen *twee geleerden* tegenover elkaar staan. Dat P. Wasmann dien naam verdient, erkent Dr. Lotsy zelf. Als nu onder hen beide verschil van gevoelen ontstaat, dan vordert toch de meest gewone welgevoegelijkheid dat ofwel de een het gevoelen van den ander eerbiedige, of wel als hij het bestrijden moet, dit doe op wetenschappelijke wijze met kracht van argumenten.

Wat doet nu Dr. Lotsy? Het vermoeden dat zijn eigen opinie minder waarschijnlijk zou kunnen wezen, komt bij hem niet in de gedachte op. P. Wasmann's gevoelen eerbiedigen kan hij evenmin. Want zonder eenig bewijs beweren dat Wasmann als geleerde in strijd komt met Wasmann als Jezuiet, ja zelfs dat de eerste als een slaaf gebonden ligt in het dwangjuk van den tweeden, telkens als hij iets zou verdedigen dat aan Dr. Lotsy minder bevalt, zoo iets kan men geen eerbetoon noemen.

Dus Dr. Lotsy moet de argumenten van zijn tegenstander *weerleggen* als hij kan. Doch daartoe zou zijn psychologie — dat hebben we boven gezien – zonder twijfel te kort schieten. Maar hij zal ze toch minstens één voor één behandelen, zult ge meenen. Evenmin. Dr. Lotsy schijnt niet gewoon zich om de bezwaren van anderen te bekommeren. Aan de fout die hij Haeckel, al is het met weemoed, verwijt, heeft hij zelf zich schuldig gemaakt „Jetzt ist Haeckel Dogmatiker und nun scheint mir das Charakteristische eines solchen, dasz er blind wird für alles was seinem Dogma widerspricht."

Nog meer. Alle argumenten die Dr. Lotsy voor zijn opinie aanhaalt, had hij reeds afdoende weerlegd kunnen vinden in *Moderne biologie und die Entwicklungstheorie,* behalve één dat van later datum is.

Ofschoon genomen uit een tijdschrift dat zich op onpartijdigheid niet mag beroemen — Archiv. f. Rassen – und Gesellschaftsbiologie 1904, Bd. I, p. 682–688 — wordt het hier door Dr. Lotsy voor zoo doorslaand gehouden als men wenschen kan.

'tKomt hierop neer. Paardebloed bezit het vermogen om tegen het diphtheritisgif een antoxine te vormen, gelijk bloed van andere dieren een antoxine vormt tegen andere ziekten. Nu zou een bepaald antoxine alleen in het zieke bloedserum van één *diersoort* een neerslag, een praecipitaat kunnen vormen. Zoo althans wordt beweerd, ofschoon het m. e. nog niet voldoende bewezen is. Friedenthal bijv. zegt uitdrukkelijk, dat die oplossende werking van het antoxine nog van vele andere factoren afhangt, die met stamverwantschap niets hebben uitstaan. Maar veronderstellen we, dat het waar is, dan zou men op die wijze gevonden hebben dat het apenbloed op dezelfde wijze reargeerde als het menschenbloed. Hieruit leidde men af dat menschenbloed en apenbloed eenige gelijke chemische eigenschappen hadden en dus... tot dezelfde stamouders behoorden.

Hoe voorbarig zulke conclusie is, ziet iedereen gemakkelijk in. Men weet immers dat menschen en apen *bij groot verschil* ook eenige uiterlijke eigenschappen gemeen hebben en wel eigenschappen die andere dieren missen. Zal men nu daaruit alleen tot stamverwantschap besluiten? Dat doet niemand. Waarom zou men dan die conclusie wèl mogen trekken uit overeenkomst van innerlijke of chemische eigenschappen tusschen beide?

Hetgeen Dr. Lotsy schrijft over generatio aequivoca of *zelfwording*, is evenmin te verdedigen. Volgens onze *begrippen*, die natuurlijk niet gelijk zijn aan de *phanthasiebeelden* of *voorstellingen* van Dr. Lotsy, zijn gemakkelijk *tegenspraak* en losse beweringen aan te wijzen.

„Dat zij voortgekomen *moet* zijn volgt uit de ontwikkelingsleer" zoo heet het daar, „en de mogelijkheid van zelfwording (ook voor onzen tijd) te loochenen, dat heet wonderen verhalen." Laat Dr. Lotsy maar eens bewijzen dat wonderen onmogelijk zijn. Doch genoeg, Dr. Lotsy's boek zal de wetenschap niet verder brengen, maar kan menig argeloozen lezer in de gewichtigste vraagstukken op het dwaalspoor brengen.

M. A. HAANS.

GODSDIENST.

Maryan Morawski. Bij het meer van Geneve. Met aanteekeningen van H. ERMANN. Rotterdam, OTTO FRITSCHY XV, 336. f 0,60.

De Apologie is zoo oud als het Christendom. De eerste Apologeet was de H. Petrus, die na den Pinksterstorm voor de saamgestroomde Joden optrad, om de leer van Christus te verdedigen: de laatste apologeet zal dan pas het zwaard in de scheede steken, als de laatste aanval tegen den godsdienst zal zijn afgeslagen.

Het spreekt van zelf, dat met de wisseling der tijden, met de verscheidenheid der ketterijen en dwalingen, met het rijzen en dalen van hoogmoed en zinnelijkheid, van ongeloof en twijfelzucht, de taktiek der verdedigers zich wijzigde, en hun wapenrusting en monteering zich telkens aanpaste aan de omstandigheden van het oogenblik.

Wie het slagveld overziet, waarop in onze dagen de strijd des geestes om de waarheid gevoerd wordt, geeft zich aanstonds rekenschap van de geduchte bewapening der dichte slagliniën, die tegen onzen heiligen godsdienst zich hebben opgesteld. Maar even spoedig ontwaart hij een breede phalanx van kloeke strijders, die het vaandel van geloof en wetenschap hoog boven zich ontplooiend, in het volle licht der publiciteit hun blanke wapenen laten glinsteren ter verdediging en de handhaving van de éene ondeelbare waarheid.

Om bij ons vaderland te blijven, — men moet ziende blind, men moet hoorende doof zijn, om niet de moderne geestesbeweging op godsdienstig gebied te ontdekken, om niet de echo's op te vangen van de strijdleuzen, die in het buitenland luide klinkend, ook ten onzent in woord en schrift worden weerkaatst.

Verblijdend verschijnsel voorzeker, dat hierbij van een ernstig streven naar waarheid, van een eerlijk onderzoeken en uitvorschen der godsdienstige proble-

men bij niet weinigen sprake is. Loome, doffe onverschilligheid voor den godsdienst is droeviger om aan te zien, is heilloozer in haar gevolgen dan prikkelende tegenstand van den eerlijken bestrijder. Verblijdend bovenal het schouwspel der Katholieken in ons vaderland, die niet als werkelooze toeschouwers buiten die beweging blijven staan, maar met vereende krachten de moderne strooming trachten te leiden, die niet het roepen en vragen der zoekenden met een hoog voornaam stilzwijgen of met belangstellend hoofdschudden aanhooren, maar den mond openen en de hand uitsteken om aan het dolend verstand den weg te wijze naar het zonnig land der waarheid.

De steeds groeiende vermenigvuldiging der Nederlandsche Apologie-uitgaven is daarvan het voldingend bewijs. Zonder te willen miskennen, wat in katholieke dag- en weekbladen, in godsdienstige en wetenschappelijke tijdschriften op dat gebied gepresteerd wordt, moet hier in het voorbijgaan een eeresaluut gebracht aan de meestal populaire Gele boekjes der St. Willebrordus-Vereeniging, aan de dikwerf degelijke «Studiën voor onzen tijd : Geloof en Wetenschap», aan de goedkoope Apologetische vlugschriften der Futura-Maatschappij, en — last not least — aan de publicaties der Canisius-Vereeniging.

Het jongst verschenen werk, dat den stempel van laatstgenoemde vereeniging draagt, een boek van den Poolschen pater Morawski, onder den titel : «Bij het meer van Geneve» door Pater H. Ermann aan onze Nederlandsche lezers en denkers aangeboden, verdient een geheel bijzondere vermelding.

Is het, omdat hier voor zulk een geringen prijs een zoo stevig boekdeel op de markt wordt gebracht? Voor zeker, de tijd is niet ver, toen door Katholieke uitgevers uit vrees voor beperkt debiet tamelijk hooge prijzen werden gevraagd. Hierin schijnt gelukkig verandering te komen. De wet van vraag en aanbod laat ook op persproducten zich gelden. Er zijn meer koopers; daarom wordt de prijs verlaagd. We mogen het ook omkeeren : de prijs wordt verlaagd ; daarom zijn er meer koopers. Of alle uitgevers voor die gevolgtrekking instaan, wie durft het beweren ? In elk geval, de uitgever van bovengenoemd werk heeft de risico gewaagd. Tot aanmoediging van andere vreesachtigen is het te wenschen, dat zijn onderneming met welslagen worde bekroond.

Er is echter meer, en beter, dat in deze uitgave de aandacht trekt: De Hollandsche kooper — niemand zal het hem euvel duiden — wil waar voor zijn geld hebben : niet slechts de quantiteit, bovenal de qualiteit moet uitmunten. Welnu, de qualiteit van dit boek, de inhoud, de opvatting, de uitwerking, de vorm, — het is moeilijk hierover te spreken, als men niet in de reclame-toon wil vervallen.

Vooraf dient gezegd, dat wel niemand pater Ermann lastig zal vallen, slechts een vertaling geleverd te hebben. Ongetwijfeld, men mag het leveren van oorspronkelijk werk in onze moedertaal met recht hoog aanslaan, en — ceteris paribus — daaraan de voorkeur geven boven vertalingen ; vertalingen evenwel als deze stemmen ons dankbaar voor de kennismaking met een zoo machtigen denker als pater Morawsky, al is hij een vreemdeling, en we voeren gemakkelijk ons nationaal gevoel op tot meer cosmopolitische verbroedering in denkwijze en opvattingen.

Vooral in onze dagen van wereldverkeer en internationale treinen valt het den wel huiselijken maar toch niet huisplakkerigen Hollander volstrekt niet moeielijk om zich in den geest eenige dagen de verplaatsen op het terras van een goed ingericht hotêl, met prachtig uitzicht op het meer van Geneve, in

het gemengd gezelschap van een luchthartigen Pool, een zwaarmoedigen Rus, een eerlijken Zwitser, een verstandigen Duitscher, een levendigen Franschman, een ontwikkelde Engelsche Miss, en — een Katholiek priester.

Wellicht zou iemand de bedenking opperen, of de tegenwoordigheid van een R. K. priester, nog wel een Jezuiet, voor vele onzer niet-Katholieke landgenooten het genot van dit gezelschap niet moet bederven, misschien zelfs hun gal in beweging zal brengen.

Men kan gerust zijn. Want typen van het slag Zuidema behooren gelukkig tot de verdwijnende soort. En al moge een Bronsveld of een Quast hun Antipapisme noodig hebben om hun lijfblad wat leven in te blazen, en al moge menig liberaal pen- of woordvoerder schetteren tegen het clericalisme om wille van de politiek, over het algemeen is het Hollandsche verstand te koel, het karakter te bedaard, de opvoeding te beschaafd, om zich in het dagelijksche leven te midden van een deftig gezelschap tot noodelooze opwinding te laten vervoeren, en niet de burgelijke beleefdheid in acht te nemen. Ja, menigmaal toonen andersdenkenden tegenover R. K. Geestelijken zooveel égards, dat verscheidene Katholieken het hun niet verbeteren zouden.

Dit keurmerk juist van hoogstaande personen treffen wij aan in den uitgelezen kring, waarin wij binnengeleid worden, zoodat iedereen zich er terstond op zijn gemak gevoelt.

Wel zijn de gesprekken, die daar gevoerd worden, niet van alledaagschen inhoud, te meer wijl in ieder persoon naar zijn verschillenden landaard en godsdienstige opvatting zich de hoofdstrooming weerspiegelt van de begrippen, die tegenwoordig het meest in omloop zijn. Maar de golfstroom van onzen tijd gaat niet zoover buiten ons om, dat wij, Hollanders, daarvan de terugslag niet zouden ondervinden, daarvan de sterke deining ook in ons geestesleven niet zouden waarnemen.

Na de eerste «aangename kennismaking» vernemen wij al spoedig, dat de gasten in gesprek gewikkeld waren over het onderwerp van den dag, over de antigodsdienstige beweging in Frankrijk en de vervolgingsmaatregelen der regeering. Hieruit ontspint zich geleidelijk een levendige discussie over de natuurlijke behoefte der menschen aan godsdienst. Iedere gast spreekt volgens zijn standpunt, de Poolsche redacteur Bjelski als verklaard rationalist, de Zwitsersche dominee Devile als geloovig en rechtzinnig Protestant, de Duitsche rechtsgeleerde von Hainberg als degelijk denker en philosoof, de Fransche letterkundige Leroy als voorstander van een soort Reform-Christendom, de Anglicaansche romanschrijfster Miss Wilson als religieus-voelende vrouw, de sombere Rus Semenoff als pessimist en aanhanger van Tolstoï, de schrijver zelf als Katholiek priester.

Het is een vrij debat, maar een debat in verdraagzaamheid en liefde gevoerd, waar ieder onbevangen en onbevooroordeeld zijn persoonlijke inzichten weergeeft, zonder toeleg die aan anderen op te dringen, zonder zucht naar gelijkhebberij. Schoon onbelemmerd in alle richtingen zich bewegend, concentreert het gesprek zich weldra om één hoofdgedachte. Uit de botsing van de idées springt het licht te voorschijn. Het schijnt natuurlijk samentreffen: in werkelijkheid is het hooge kunst, die de verschillende brokstukken der waarheid uit de bekentenissen en overtuigingen van oprecht-zoekenden en te-goedertrouw-dwalenden bijeen brengt en tot één grootsch geheel verwerkt.

De eenheid bij zooveel verscheidenheid komt in de gesprekken van de volgende avonden telkens nog tot krachtiger uitbeelding. Ieder gesprek wint het

van het voorafgaande in belangrijkheid, in spanning, in verrassende openbaringen. Op de erkende algemeene noodzakelijkheid van Godsdienst wordt als op een breeden grondslag verder opgebouwd. Eerst wordt aan de moderne wetenschap ten opzichte van den godsdienst haar ware plaats aangewezen, zoodat hier geen tegenstrijdigheid te duchten valt. Daarna wordt het geweldig probleem van het kwaad in de physieke en moreele orde in verband met Gods Voorzienigheid van alle zijden toegelicht en met meesterhand tot zijn ware verhouding teruggebracht. Weldra rijst boven die gemetselde gewelven en kluizen het Christendom in zijn groote lijnen als de ware godsdienst voor onze blikken op. De hoogste stijging wordt bereikt, als de Goddelijke Stichter van het Christendom aller bewondering, aller aanbidding vraagt. Doch de onverbiddelijke stuwkracht der logica drijft verder, dwingt tot erkenning, dat in het Katholicisme alleen de tastbaar goddelijke schepping van Christus gevonden wordt. En als men dan de volle ontplooiïng van het godsdienstig leven in de Katholieke Kerk aanschouwt tegenover de versteende vormen in de verschillende nationale kerken, dan stemt de slotvraag: Wat moeten wij doen? den aandachtigen lezer tot ernstig nadenken, tot diepere studie, tot een eerlijk gewetensonderzoek, wellicht tot heldhaftige besluiten.

Geven de groote lijnen van dit werk, aldus blootgelegd, den indruk van een soliede constructie, van een logisch geheel, toch hebben we hier niet te doen met Egyptische Pyramidenbouw, die alleen door regelmaat en reuzengrootte overweldigt, doch het schoonheidsgevoel onbevredigd laat. Integendeel. Wij wandeleu hier rond met onze gedachten onder breede zuilenrijen, met prachtig beeldhouwwerk versierd, langs helder verlichte gangen, met hooge vensters, telkens nieuwe vergezichten openend, langs marmeren wenteltrappen, nu links, dan rechts, onmerkbaar ons hooger voerend van verdieping tot verdieping, steeds dichter tot de waarheid.

Het zou een lust zijn, stil te staan bij de meest korte maar rake schetsen van den godsdienstigen toestand in Europa, zooals die in de letterkundige en wijsgeerige werken der nieuwste schrijvers in verschillende landen zich uitspreekt. Toch is hier geen sprake van vertoon van belezenheid of onverwerkte geleerdheid. Ongezocht en weinig bevreemdend klinkt het, als ieder der sprekende personen genoegzaam vertrouwd blijkt met de litteratuur van zijn eigen land, en slechts het beste in hoofdtrekken weergeeft. (1e avond)

Van breede opvatting op wetenschappelijk gebied getuigt de tweede samenspraak, waarin de strijd tusschen wetenschap en geloof tot een bevredigende oplossing wordt gebracht. Niemand zal eischen, dat de verdediger der godsdienst elk veld van wetenschap tot in de uiterste schuilhoeken doorvorscht of alle beweringen en hypothezen der geleerden in deelen en onderdeelen napluist en onderzoekt. Het zou een bovenmenschelijke taak zijn voor den Apologeet. Maar wat van een ernstig geloofsverdediger mag gevorderd worden, is dat hij op de hoogte zij van de zekere uitkomsten, in onze dagen op wetenschappelijk terrein reeds verkregen, en niet de fout bega, oude afgedankte wapenen te hanteeren, die het best worden opgeborgen in een antiquiteitenmuseum voor bewonderaars van den goeden ouden tijd. Aan deze hooge eischen beantwoordt de schrijver, die een man van zijn tijd is, en vol bewondering voor de reeds behaalde of nog te wachten resultaten der moderne wetenschap, niettemin met vaste hand de grenzen afbakent tusschen ervaring en godsdienst, en bij alle schijnbare

tegenstrijdigheid een heerlijke harmonie tusschen beiden ontdekt.

Wijsgeerige beschouwingen, zielkundige ontledingen, diepzinnige oplossingen worden ons op magistrale wijze voorgesteld bij de bespreking van het probleem van het kwaad, bij de vergelijking van het Christendom met andere godsdiensten. Het is een kruisvuur van flitsende meeningen, die een prachtigen aanblik leveren van door elkander schietende lichtstralen, en ofschoon verschillend in kleur en uitgangspunt, toch te samen een schitterend beeld vormen van de waarheid en een blijvenden indruk in onze ziel achter laten. Want dat is juist het onderscheid tusschen het hier aangeboden schouwspel en het afsteken van materieel vuurwerk, dat bij het laatste de schittering slechts eenige oogenblikken duurt, om ons daarna des te dieper weer in de duisternis te dompelen, terwijl de lichtglans der waarheid geheel onze ziel bestraalt, zoolang wij de oogen niet van haar afkeeren.

Toch zou men het belangwekkende van deze debatten te laag aanslaan, indien men meende daarin alleen hoog intellectueel genot te vinden.

Daar is meer. Een weldadige warmte stroomt door dat boek, tintelt in de woorden, zooals ze komen uit het hart der sprekers en in ons hart zich overstorten. Men luistere bijv. naar de vijfde samenspraak over de Godheid van Christus. De toon van het gesprek klimt en geeft ons momenten van echte welsprekendheid te genieten, waardoor het hart ontroerd wordt.

Wat evenwel het meest aangrijpende is van dit geheele boek en zich telkens openbaart, is de zielestrijd, die bij het bespreken van de hoogste problemen des levens in het binnenste der sprekers gestreden wordt. Nochtans, wat daar inwendig bruist en woelt, het wordt niet in hartstochtelijke uitstortingen als gloeiende lava naar buiten geworpen, of met ruwe hand naar de oppervlakte gebracht : het wordt niet tot in alle kleine bijzonderheden ontleed en uitgerafeld als in onze moderne psychologische romans — het laat zich slechts gissen, slechts gevoelen : het verraadt zich in enkele fijne trekjes, in enkele wijfelingen, in enkele vragen, in het wanhopig terugkeeren tot reeds gemaakte en weerlegde moeilijkheden, in het veelbeteekenend stilzwijgen soms, elders in het overhaast afscheid van één der gasten. Maar voortdurend trilt onder den kalmen, waardigen toon van het hoog-ernstig gesprek een snaar, die ons verklankt met welk een tragische worsteling het oprecht en eerlijk zoeken naar de waarheid meestal gepaard gaat. Vooral in de 6de en 7de samenspraak, waar de Katholieke Kerk zich laat gelden als de eenig ware Kerk van Christus, is de spanning het hoogst. Ieder gevoelt het: hier ligt het brandpunt van de kwestie. Of men wil of of niet, die vraag moet onder de oogen gezien, als men zijn rechten van eerlijk en waarheidlievend man niet wil verliezen.

In dit debat toont zich de schrijver in zijn volle kracht en moderne wapenrusting. Was het in de vorige gesprekken fijne tact van den pater geweest, om »le beau rôle» van leider over te laten aan anderen, in hoofdzaak aan den rechtzinnigen Protestant Devile, omdat het daar de bewijsgronden gold, waarop Protestanten en Katholieken kunnen en moeten samengaan ter verdediging van het Christendom, — hier brengt de stof zelve mee, dat de schrijver persoonlijk tegenover de anderen optreedt als Katholiek apologeet. Een krachtige steun biedt zich aan in een persoon die zich thans bij het gezelschap voegt, een vurigen, ridderlijken Spanjaard, die het geschiedkundig gedeelte van de bewijsvoering hoofdza-

kelijk voor zijn rekening neemt en de wijsgeerige beschouwingen aan den pater overlaat.

't Is de verdienste van den schrijver, dat hij te midden van den overstelpenden overvloed van bewijsmateriaal zich beperkt tot de weerlegging van de moeielijkheden, welke tegenwoordig onder ontwikkelden het meest in zwang zijn, en alleen op die eigenschappen der Katholieke Kerk de aandacht vestigt, welke in diezelfde kringen miskend of onbekend zijn. Of de schrijver er in geslaagd is, een volledig beeld van de Katholieke Kerk te ontwerpen, om alleen uit hare verschijning zelfs in onze dagen tot de erkenning van haar goddelijk karakter te dwingen, mag misschien betwijfeld worden; in elk geval wekt hij bij zijne lezers hooge gedachten, wekt verlangens naar grooter kennis, naar grondiger studie van de Katholieke Kerk, die volgens het Vaticaansch Concilie »als een teeken opgericht voor de volken, zoowel diegenen tot zich noodigt, die tot dusver niet geloofden, als ook hare kinderen vergewist, dat het door hen beleden geloof op den stevigsten grondslag rust."

Wie echter niet tot eigen verlichting en ontwikkeling, maar alleen uit critisch oogpunt het boek leest, kan zich wellicht afvragen, of het natuurlijk-dramatische van een samenspraak tusschen hôtelgasten genoegzaam tot zijn recht komt, dan wel of men den sprekers niet te veel stadhuistaal en boekengeleerdheid in den mond legt. De schrijver zelf heeft de opwerping gevoeld, als hij, na een schitterende, rijk gedocumenteerde geschiedkundige uiteenzetting van het vruchtbare bekeeringswerk der Kerk door den Spanjaard, Miss Wilson, laat zeggen: «Maar mijnheer de Pardoval, hoe kan u dit alles zoo voortreffelijk in het geheugen hebben?" (p 219) De objectie schijnt gegrond, en het antwoord van den aangesprokene: «Met uw welnemen, mejuffrouw, wij Spanjaards zijn Katholiek, en stellen daarom vóór alles belang in het leven der Kerk," zal niet iedereen afdoende voorkomen. Men bedenke intusschen, dat deze opwerping met hetzelfde recht ingebracht kan worden tegen alle wijsgeerige werken in dialoogvorm geschreven, te beginnen bij Plato's geschriften tot de Soirées de St. Petersbourg. Het antwoord laat zich reeds vermoeden, n.m. dat zulke werken niet geschreven zijn, om gesproken, maar om gelezen te worden, en een anderen maatstaf ter beoordeeling vorderen dan een drama of blijspel, bestemd op de eerste plaats, om door het levend woord en gebarenspel op het tooneel vertolkt te worden. De vraag wordt dan op ander terrein verlegd, in hoever het natuurlijke van een gewoon gesprek in den litterairen vorm van een boek dient bewaard te blijven. Hetgeen hier veilig buiten bespreking kan blijven, daar het hoofdbezwaar reeds vervallen is. In elk geval bevat het antwoord van den Spanjaard een ernstig maar hoffelijk verwijt aan menig Katholiek onzer dagen, die het fiere woord van de Pardoval niet zou durven of kunnen naspreken.

Een andere vraag zou wellicht luiden, of de grootsche optimistische beschouwing van den pater over de toekomst op aarde onder den invloed van het Christendom (p. 86—89) wel genoegzaam op stevige bewijsgronden rust, en zijn degelijk betoog misschien niet verzwakt. We mogen evenwel na de sombere, pessimistische schilderij, door door den Rus Semenoff opgehangen, den pater dankbaar zijn, dat hij de zaken van de zonnige zijde beschouwt, en niet alleen de doffe, zwaarmoedige indrukken van zooeven uitwischt, maar voor onzen geest een tafereel ontvouwt, dat met de aesthetische, religieuze aspiraties van ons hart in wonderbare overeenstemming blijkt.

Om tegemoet te komen aan de verlangens, die bij de lezing van dit boek wakker worden, verlangens nl. naar uitvoeriger kennismaking met verschillende behandelde of ter-loops-aangeraakte personen en zaken, heeft P. Ermann in een aanhangsel een schat van zaken toegevoegd, waarin hij ons over die onderwerpen een uitgebreide litteratuur aan de hand doet, of tal van historische bijzonderheden meedeelt, of pakkende citaten van bekende beroemde persoonlijkheden aanvoert. Men kan eenige bedenking maken, of er op sommige punten niet geschift, op andere punten niet nog meer gegeven kon worden. Men zou evenwel de bedoeling van den ijverigen verzamelaar en kundigen bewerker voorbijzien, wien het blijkbaar alleen te doen is, om uit den vollen overvloed mee te deelen van de schatten, die hij in jarenlange studie en gestadig aangehouden noteering van zijn veelzijdige lectuur heeft bijeengegaard, daarbij aan ieder de vrijheid gevend die zelve aan te vullen of ongebruikt te laten. Daardoor is het boek van P. Morawsky niet slechts een hoogst interessante en nuttige lectuur voor Katholieken en Protestanten, voor geloovigen en twijfelaars, maar tevens een bruikbaar arsenaal geworden voor allen, die zich met de studie der Apologie bezighouden.

J. SPRUIJT. S. J.

Antheilnahme der Katholiken an Wissenschaft und Kunst von A. MEYENBERG.

Professor Meyenberg is de gevierde man der Duitsche Katholiekendagen, de redenaar met 't gloedvolle woord der overtuiging; en als zoodanig is hij gekend en bemind. Maar Prof. Meyenberg kennen en beminnen wij ook uit zijn *geschreven* woord, waarin wij den fijn-voelenden, krachtigen redenaar hooren in zijn mooien, vloeienden stijl. Wij kennen en beminnen hem uit zijn «Homeletische und Katechetische Studiën», een voortreffelijk boek vooral voor degenen die later 't gewijde Predikambt zullen waarnemen; wij kennen en beminnen hem uit zijne Ergänzungsheften: «Ein Weile des Nachdenkens über die Seele», «Sicherheit und Weitherzigkeit Kath. Gottes-und Weltanschauung» enz.; wij kennen en beminnen hem ook uit zijn «Brennende Fragen», waarvan bovenstaand werkje 't eerste deel vormt.

«Antheilname der Katholiken an Wissenschaft und Kunst» dat is de roep, die ons uit al deze bladzijden opwekkend, vermanend, maar altijd met bezielende stem tegenklinkt.

Antheilnahme an Wissenschaft.

Het eerste en meest algemeene «Tätigkeitsprinzip» van 't Katholicisme is: Age secundum naturam, Handel volgens uwe natuur — ontvouw, ontwikkel uwe edele menschennatuur... door beoefening der wetenschap.

Men heeft 't Katholicisme een tegenhouder van de ontwikkeling van wetenschap en kultuur genoemd.

Leo XIII zelf getuigde: «Wij vinden in onze dagen een zeer verbreid vooroordeel. Men meent dat de gedachte aan 't eeuwige vaderland de liefde voor aardsche plichten en voor 't aardsche vaderland verstoren zal. Er kan inderdaad geen hatelijker en nietiger bewering gevonden worden dan deze. Want het ligt allerminst in het *wezen* en in de *natuur* der eeuwige goederen, den menschengeest zoo uitsluitend voor zich op te eischen, dat hij van de zorg en 't belang voor dit aardsche leven geheel afgetrokken wordt.» Die woorden vinden we in een rondschrijven van den Paus over 't Rozenkransgebed van 't jaar 1893 Verehrteste! zoo roept Prof. Meijenberg naar aanleiding van dit feit uit, «Ist das nicht ein denkwürdiges Aktenstück, wenn ein moderner Papst mitten

in einer evangelischen Rosenkranz-Betrachtung mit dem ganzen Ernste und der vollen Begeisterung des Stellvertreters Christi — zur freudigsten Theilnahme an Wissenschaft und Kulturfortschritt aufruft? Ist das nicht ein neues glänzendes Zeugnis, dass wir Katholiken verpflichtet sind, unsere ganze edle Menschennatur in freudigem Wettkampfe zu entfalten? Und gibt es eine schönere edlere Seite des natürlichen Menschegeistes, als sein Drang nach Eroberung, Vertiefung, Entfaltung, Harmonisierung und Systematisierung der Wahrheit»?

Ja, ook de waarheidsliefde die het geheele Katholieke leven bezielt en beheerscht, is een der groote drijfveeren voor de beoefening der wetenschappen.

«Wenn aber Hochachtung und Interesse gegenüber religiöser Wahrheit, wenn Liebe und Begeisterung für die religiöse Wahrheit, wenn bereitwillige Unterwerfung unter die religiöse Wahrheit, wenn Freude und Jubel über den Besitz der Wahrheit, wenn Einleben und Eindringen in die religiöse Wahrheit *eine ganze Kirche beseelt*, die Heerscharen der Gebildeten und selbst die Volksmassen ergriffen hat — dan muss eine solche Geistesrichtung auch überhaupt den Sinn, das Gefühl, das Interesse und die Begeisterung für *die Wahrheit im algemeinen* auf allen Gebieten — eigenartig steigern. —

Dan worden al de voorgaande eeuwen waarin 't Katholicisme zich getoond heeft zulk een hoog vereerder en beoefenaar van wetenschap en kultuur te zijn, opgeroepen, als getuigen, ter aansporing van ijverige, vreugdevolle medewerking aan wetenschap en kultuur. «De katholieke eeuwen zien op ons neer of wij, gelijk zij, de vruchtbare zaadkorrels van wetenschap en kultuur in de voren der toekomst strooien."

Eindelijk beteekent de hooge vlucht van philosophie en exacte wetenschappen in onze dagen een ernstig-manende plicht voor ons, Katholieken, ons niet op zij te laten dringen. De meest verscheidene richtingen, de meest moderne ideeën trachten zich op wetenschappelijk gebied een plaats te veroveren. «Warum sollte denn nich auch die sichere und weitherzige katholische Gottes- und Weltanschauung ihre Sonne in den algemeinen wissenschaftlichen Betrieb leuchten lassen?.... Das wird der Gesamtwissenschaft nur zum Vorteil werden. Ja, es begründet sogar dieser Umstand eine Pflicht unserer Anteilnahme. Wir tragen gerade dadurch zu einer objectiven Wissenschaft das unsere bei!...."

Antheilnahme an Kunst.

Tot de kunstenaars zeide Schiller:

»Der Menschheit Würde is in eure Hand gegeben, bewahret sie, sie sinkt mit euch, mit euch wird sie sich heben! En Drerup: «Die Kunst hat ihre tiefsten Wurzlen im religiösen Leben des Geistes." Dit zijn de hoofdgedachten die Prof. Meyenberg ons in heerlijke schildering ontvouwt door een verhaal der kunstgeschiedenis van hare geboorte tot heden.

Hoort, hoe hij ons de geboorte der Christelijke kunst meedeelt. «Verehrteste! Wann wurde die christliche Kunst geboren?.... Vom Jahre -1-33-in Christus Jesus. Schon die Natur ist, wie der grosze Paulus es den Römern verkündet hat..... wesentlich — göttliche Kunst —! Gottes Unschaubares, die Ideale in ihm schauen wir sichtbar in dem geschaffenen All! Wenn aber Gott *Mensch* wird — wenn göttliches Leben und Wirken mitten unter uns Fleisch und Blut, Leben und Farbe annehmen, wenn wir das persönliche Wort des Lebens mit entzuckten Augen schauen und — wie der Liebesjünger gesagt hat — manibus contrectavimus, mit Händen ergriffen haben — wenn die

göttliche Hoheit und die reinste Menschliche Innerlichkeit und Wirklichkeit aus *einem* Wesen, das unser Bruder ist, erstrahlen — dann, Verehrteste, dann ist die christliche Kunst geboren und das Leben Jesu ein wahrer Tabor der göttlichen und menschlichen Kunst. Darum hat auch die edelste menschliche Kunst von der christlichen Urzeit an bis auf unsere Tage nie mehr von Jesus Christus und seiner Gottesmutter weggeblöckt. Wenn man Christus und Maria aus der Geschichte der Kunst ausstreichen wollte, würden die Steine aller Museën der Welt und die grössten Kunstwerke der Erde — laut aufschreien: denn sie würden an jenem Tage ... ihr bestes verlieren. Christen ... Jesus Christus selber ... bedeutet die Pflicht euerer Antheilnahme an der Kunst.»

Dan volgt de vraag of een christelijk kunstenaar in staat is het hoogste te scheppen wat menschenkracht vermag, en zijn antwoord is een volmondig ja,! en hoe een onchristelijk kunstenaar religieuse meesterwerken kan voortbrengen.

Ernstig waarschuwt ten slotte Prof. Meyenberg tegen de ziekte eener kunst die hare idealen verloren heeft. «Es gibt auch ein Pflicht der *Nicht*antheilnahme an einer gewissen Kunst, die man mit dem Schwerte des Paradiesengels aus dem Lande des Schönen jagen sollte.»

Doch waartoe zal ik nog meer aanhalingen geven, weggerukt uit heur samenhang. Dat al degenen die bij 't behandelde onderwerp eenigszins belang hebben, — en dat zijn er toch zeer velen — dit werkje bestellen en 't lezen en herlezen. Alles er in is schoon, verheffend en veredelend.

Moge deze voordracht, volgens den wensch des schrijvers zelf, zijn, «ein Beitrag zur echten Aufklärung unserer Gesellschaft über hochernste Lebensfragen.»

Warmond. JAN ZWETSLOOT.

RECHTSWETENSCHAP EN STAATHUISHOUDKUNDE.

„Pro en Contra," betreffende vraagstukken van algemeen belang. Serie II, No. 7. *Staatspensioneering*, Pro: G. L. JANSEN: Contra: MR. DR. H. S. VELDMAN. Baarn, Hollandia-Drukkerij. Prijs per serie (10 nrs) *f* 3.–; afz. nrs. *f* 0.40. 36 pag.

Een onderwerp, waarover heel wat te zeggen valt en dat bij uitstek actueel is, zoowel op wetenschappelijk als politiek gebied. In het bovengenoemde werkje krijgt men de voor- en nadeelen van staatspensioneering, de tegenstelling van staatspensioneering en verplichte verzekering duidelijk te zien. Beide schrijvers hebben dan ook hun best gedaan — elk voor zijn zienswijze — zooveel argumenten aan te voeren, als het kleine bestek hun veroorloofde. Dat de kwestie niet is uitgeput, spreekt van zelf.

Aan wien de overwinning toekomt? Mij dunkt aan Mr. Veldman, niet alleen om zijn contrapleidooi, maar ook om de wijze, waarop hij dat levert. Ik kan me echter voorstellen, dat een voorstander van Staatspensioneering aan den pro-man de zege zal toekennen. De jury is hier uit den aard der zaak partijdig, tenzij ze zich nog geen opinie heeft gevormd omtrent bovengenoemde kwestie. Juist voor een kennismaking met de tegenstelling lijkt me de brochure uitnemend geschikt, daar ze niet al te lang is en gemakkelijk te lezen. Men leze ze dus, voordat men komt onder den invloed van agitatie, waarbij meestal dikke woorden de plaats innemen van argumenten.

MR. H. TH. HOLTHAUS.

Over Vlaamsche Volkskracht I: De Vervlaamsching der Hoogeschool van Gent door LODEWIJK DE RAET. — f 2.25

— Meindert — Boogaerdt, Rotterdam — 1906.

Al meer en meer wordt de Vlaamsche beweging in België een beschavingswerk, een Kultuurstrijd, om het zedelijke en intellectueele peil van het Vlaamsche volk te verhoogen. Opleiding voor de massa, zelfstandigheid en eigenontwikkeling voor de hoogere standen, eenheid in taal en streven van gansch het volk — dat is de strekking der Vlaamsche Beweging.

Om dit programma te volvoeren wordt meest gerekend op de jongere krachten van het opkomend geslacht, en daarom wil men het onderwijs van kop tot teen vervlaamschen, zoo kwam van zelfs het hoogeschoolvraagstuk te berde : De Vlamingen moeten het eens worden om eene Vlaamsche Hoogeschool tot stand te brengen. Hoogst actueel is dus het boek van de Heer de Raet

Volgens schrijver geven de Belgische Hoogescholen die algemeene Kultuur niet, welke door de hedendaagsche toestanden gevergd wordt. Een technisch hooger onderwijs in het Vlaamsch is volstrekt noodzakelijk om de maatschappelijken stand en het productievermogen van ons arbeidsvolk te verbeteren Waar zal men dit onderwijs het best geven? — Met afdoende redenen bewijst de Heer de Raet dat de vervlaamsching der staats-Hoogeschool van Gent de minste bezwaren oplevert. Dit is de eerste stap.

Doch op welke wijze die vervlaamsching verwezentlijkt ? Hier ligt het degelijkste van het boek en wordt de eigenlijke thesis opgebouwd. Eerst en vooral verwerpt schr. het stelsel mac-Leod dat de technische scholen te Gent voorloopig Fransch zou laten, omdat aldaar het Vlaamsch element in minderheid komt. Bij middel van talrijke statistieken wordt opgemaakt dat met zulk een stelsel, na de vele jaren welke de vervlaamsching zou eischen, nog 98 leergangen op de 240 Fransch zouden zijn en dat er daarenboven geen voldoende reden bestaat om deze uit de vervlaamsching te sluiten.

En nu de oplossing van den H. de Raet:

Benevens maatregelen van minder belang, is de hoofdzaak : trapsgewijze vervlaamsching der Hoogeschool met inbegrip der technische scholen, welke, als vijfde afzonderlijke faculteit ingericht, het onderwijs voor Burgerbouw, Kunsten, Fabriekwezen en Mijnen zouden omvatten. Daarbij een onmiddelijke maatregel, aan het initiatief der Vlamingen overgelaten, namelijk eene Vlaamsche «Ecole des hautes études» te Gent.

Ik twijfel niet, of het zou voor de Vlamingen verkieslijker zijn de integrale oplossing van den H. de Raet te bekomen. Maar van een ander standpunt uitgaande, is het niet gevaarlijk voor de wet, in de huidige omstandigheden met zulk een «vierkantig» voorstel voor den dag te komen? En waarom ook daarbij nog die herinrichting der technische scholen, die toch maar feitelijk onrechtstreeks en van verre met de vervlaamsching in verband staat? Is nu het voornaamste niet, de erkenning van het grondbeginsel en een aanvang der vervlaamsching te bekomen?

Ofschoon het boek de meeningen der Vlamingen omtrent het vraagstuk niet zal verzoenen, toch bevat het wetenswaardige inlichtingen die de openbare denkwijze tot meer rijpheid kunnen brengen ; en die door ieder die op de hoogte van de zaak wil blijven dienen gekend.

Leuven. A. van de Wouwen.

Les Destinées du Congo Belge. Bijvoegsel aan *La Question Congolaise* door A. Vermeersch, S. J. — Brussel, Albert Dewit 1906. — 92 blz. in 8°. Fr. 1.25.

Nieuwere gebeurtenissen, in de eerste

plaats een ambtelijke brief van Congo's Souverein, die als 's konings antwoord mag doorgaan op de hem voorgelegde verbeteringsplannen, hebben den Eerw. Schrijver er toe gebracht een aanvulling te laten verschijnen op zijn hoogst verdienstelijk werk *La Question Congolaise*. (1) De voornaamste bladen en tijdschriften van 't binnen- en 't buitenland: de *Times*, *La Réforme sociale*, ontelbare andere, hebben *La Question Congolaise* toegejuicht als zijnde een nauwkeurig ingelicht, diep doordacht gewrocht, dat, rechtzinnig geschreven, op stevige kennis van zaken berustte en van verheven vaderlandsliefde getuigde. Één critiek werd geopperd door een staatsambtenaar, die ze vergat te onderteekenen.

In *La Belgique maritime et coloniale* namelijk betwijfelde iemand de bewering dat »de inkomsten van den Congostaat elk jaar het vermoeden ver te boven gaan.» Sommige cijfers, zoo luidde het stormklokje, had schrijver tweemaal samengetrokken: den caoutchoucprijs had hij op zijn hoogste genomen (10 fr. de kg.) terwijl in 1905 volle stapels aan lageren prijs moesten worden verkocht: de opbrengst van den caoutchouc was verder hierdoor overdreven dat men de inpakkingskosten niet afrekende. P. Vermeersch is het antwoord niet schuldig gebleven. Eens te meer heeft hij getoond, dat het hem enkel om de waarheid te doen is, en dat, waar het er op aankomt die te achterhalen, hem niets ontsnapt van 't geen in bedrag moet komen. Hij weet hoe de caoutchouc wordt ingepakt, in korven of zakken, hoe zwaar manden en zakken wegen, hoeveel ze kosten en dat ze soms verdubbeld worden. Hij weet ook dat in 1905 geen caoutchouc te Antwerpen onder de 10 fr. verkocht werd tenzij de waar bedorven was bij gebrek aan inpakking en het bevochtigen met zeewater. Hoe kon nu wat voor privaatmaatschappijen een uitzonderingsprijs was voor den buitengewoon goed bezorgden Staatscaoutchouc als doorloopende prijs worden vastgesteld?... Van de opwerping blijft niets over dan een rechtvaardig vernederde tegenstander en het bekrachigd betoog, dat P. Vermeersch ook zijn geringste opgaven weet te staven.

Overgaande tot het onderzoek der verbeteringen, welke Z. M. de Koning aan het Congobeheer toebracht, waardeert schijver ten zeerste wat lofwaardig is en doeltreffend. Als de genomen maatregelen maar toegepast worden!... Hij wijst ook op leemten en moet een en ander, dat onveranderd bleef, opnieuw laken. Zoo b. v. betreurt hij het nog eens dat maar 20 p. c. der inkomsten van hun eigen land ten voordeele der negers besteed worden; dat aan de inboorlingen wel vrijer grondgebruik maar geen uitgebreider eigendomsrecht werd afgestaan en hun karweien dezelfde blijven; dat nauwelijks $1/_6$ van het zoo uitgestrekt gebied aan de werking van enkelingen wordt vrij gelaten, dat dezelfde beambten het land beheeren, gelden inzamelen, rechtsuitspraak doen en hun eigen vonnis ten uitvoer brengen. In de hoofdplaatsen hunner Missies schonk men aan de Missionarissen 100 hectaren grond mits onder voorwaarden, die P. Vermeersch tamelijk drukkend vindt, en de voor onze zendelingen uit hooger mond verwachte eerherstelling... bleef uit.

La Question Congolaise was bovenal een pleitrede voor mishandelde negers. Op de van Staatswege ingebrachte bedenkingen biedt *les Destinées du Congo belge* de repliek van den verdediger: kort, klaar, kernachtig en.... afdoend.

Eerstdaags opent de Belgische Kamer een groot debat betreffende den Congostaat. Noch het boek van P. Vermeersch, noch de brochure die het aanvult, mag

(1) *Boekenschouw* ner 4.

men daarbij uit het oog verliezen Wie het debat in al zijn mogelijke wendingen met grondige zaakkennis wil volgen vindt in P. Vermeersch den rechten leidsman.

Leuven. A. Taelman, s. j.

GENEESKUNDE

Twee populair-hygienische voordrachten, door H. J. Damen, arts. K. Van der Schot. Amsterdam 1905.

Wanneer ik Damen geweest was, dan zou ik getracht hebben mijn voordrachten onder de Hygiënische vlugschriften te laten verschijnen. Want men kan ze gerieflijk met deze over één kam scheren. Ik heb reeds vroeger uitbundigen lof gegeven aan deze soort populariseerende medische voordrachten, natuurlijk voor zoover ze niet te ver gaan en niet in vervelende bijzonderheden treden, maar alleen als praktische wenken den leeken in hun dagelijksch leven ten dienste staan. Dit nu is in hooge mate met de Hygiënische vlugschriften het geval en daar de voordrachten van Damen — I Frissche lucht, II. Voeding — gemaakt zijn om een belangstellend auditorium voor gevaren te waarschuwen, kon hij allicht iets meer in bijzonderheden treden dan dit met 'n hygiënische encyclopaedie het geval zou mogen zijn.

Voor overdrijving schijnt Damen niet zoo heel erg bang te zijn. Is het misschien om daarmee de waarschuwingen meer kracht bij te zetten? Wanneer hij b. v. spreekt over spijsresten die aan de tanden blijven kleven en waarvan allicht partikeltjes »geïnhaleerd" zouden kunnen worden, dan wordt 't toch wel een beetje te gek. Het zou echter kinderachtig zijn door twisten over nog niet opgeloste vraagstukken 's mans hooge verdiensten eenigermate te gaan kleineeren.

Het boekje kost maar f 0.35.

Doct. Med.

LEVENSBESCHRIJVINGEN.

Kurze Biographien berühmter Physiker. C. Musmacher.

Dit boekje geeft een overzicht van de wordingsgeschiedenis onzer tegenwoordige Physica. Een korte biographie gaat bij elk bekend man, die bijgedragen heeft tot de hooge vlucht van de Theoretische Natuurkunde, vooraf aan een korte uiteenzetting van zijn werk. Wel is naar mijn meening die beschrijving van arbeid van menschenlevens meer een dorre opsomming van al, wat zij uitgedacht en geformuleerd of door proefneming gevonden hebben. Het boek houdt in dit opzicht niet genoeg rekening met de relatief oppervlakkige kennis van de leerlingen van H. B. S. of gymnasium, voor wien het boekje toch geschreven heet te zijn. Het ware wenschelijker, een meer uitvoeriger uiteenzetting te geven van de ontdekte wetten en gevonden feiten. Vooral ook om dat in 't hoofd van een scholier overladen met honderden zaken, hun feitenkennis nog niet zoo geordend is, dat zij dadelijk kunnen weten, waar de zuil van Zamboni thuisbehoort. Ook is hun kennis niet zoo diep, dat zij onmiddellijk uit een paar woorden een wet of formule kunnen opdiepen. Voornamelijk komt dit uit bij de werkers op theoretisch gebied, die de schrijver dan ook grootendeels slechts met een korte biographie bedenkt.

Interesse en plezier in het vak brengt het zeker bij. Wij moeten allen bij het aanleeren van een vak embryologisch doormaken, wat ontologisch in den loop der jaren door verandering en verbetering is tot stand gekomen. Dezelfde moeilijkheden, die de groote geesten der natuurkunde hebben te overwinnen gehad, duiken ook voor ons op en gewoonlijk met nog meer nadruk, daar wij geen genieën zijn en nog verre

er vandaan doorkneed te zijn in het vak. Om beter de wording en dientengevolge de diepte en beteekenis der feiten te leeren kennen, daartoe zal het boekje zeker in hooge mate bijdragen. Het is dus een zeer goed werk wat de schrijver verricht heeft, om zóó den jongeren pleizier in het vak te geven en ook tot het betere en diepere begrip bij te dragen. Geen kleine verdienste is het, ook dengene allicht door den tijd, die hem allerlei zaken als van zelf geleerd heeft, tot minachten gestemd, te doen inzien dat het wel degelijk overwinningen waren, behaald door groote werkers en dat het stoer werk was, nieuwe zaken te vinden, door ons voor natuurlijk gehouden, maar voor hen in hun tijd onbegrijpelijk, vooral omdat zij met veel vooroordeelen te strijden hadden. Ook Galilei en Celsius e. a. waren geen domkoppen, neen zelfs vinders, omdat zij dingen vonden en bewezen, die wij allang kennen als zeer logisch.

Het boekje is zeer aantebevelen en kan ook den leeraar goede diensten bewijzen bij zijn onderwijs. In de eerste plaats dient het echter den jongens in handen gegeven te worden, wien het veel zal bevoordeelen.

DOCT. MED.

Graf E. Reventlow. Kaiser Wilhelm II ünd die Byzantiner. München J. F. LEHMANNS Verlag. Preis geheftet Mk 3. gebunden Mk. 4.

Dit boek is een onkieschheid jegens den persoon des keizers, een kleingeestig gemok tegen zijn omgeving, en waarschijnlijk een bekrompen gebazel over de zaken van het Centrum. Doch het is bedoeld als een ijselijk menschkundige, psychologische analyse.

Als ik het mis heb, ligt het aan den uitgever, wien het geliefde, er slechts eenige losse bladen ter bespreking van in te sturen.

L. K.

LETTERKUNDE.

Heinrich Heine als Dichter. Bloemlezing met inleiding van WILLEN KLOOS. S. L. van Looij. Amsterdam 1906. Prijs f 2.40, geb. 2.90.

Veelal vindt men in de verschillende Duitsche bloemlezingen dezelfde gedichten van Heine. Maar als eens twintig menschen, ieder naar hun smaak, een honderdtal gedichten van Heine tot een bloemlezing moesten vereenigen, dan zou men daarin, behalve het stereotype tien- of vijftiental, weinig dezelfde gedichten vinden. Misschien is dus bovengemelde bloemlezing reeds voor menigeen interessant, om eens te zien, wat iemand als Kloos wel karakteristiek in Heine vindt. Maar zeker is zij het door de inleiding. Daarin beschouwt Kloos Heine in vergelijking met Goethe, Arnim, Novalis en Platen. En die vergelijking is fijn en interessant. Dat Kloos het hoog op heeft met de romantiek, is duidelijk voor ieder, die zijn «Veertien jaren litteratuurgeschiedenis» kent. Vele van de litteraire beginselen toch, daar opgesteld, zijn zakelijk, soms bijna woordelijk te vinden bij de oude romantici Tieck Wackenroder etc. Nu moge men meer of minder voor de romantiek gevoelen, een ieder zal het oordeel van Kloos over Novalis fijn en juist moeten vinden. Ook de schoonheid van Goethe's lyriek schat hij, in een mooie vergelijking, op haar juiste waarde. Arnim en Platen beoordeelt hij m. i. wel wat te gunstig: met allen eerbied voor hun talent, zullen de meesten er maar moeilijk kunstenaars eerste klasse in ontdekken. Zeer gaarne had ik ook een vergelijking zien trekken tusschen Heine en Brentano, en liefst nog een beetje dieper gaande dan bij de anderen, waar in het algemeen slechts de hoofdzaak wordt aangegeven. Kloos stelt

Romanzero het hoogst. Nu, daarin staat hij niet alleen, al heeft Heine zelf er volstrekt niet altijd zoo over gedacht. Kloos heeft Heine willen toonen, zooals hij is. Dat hij daarom het blasphemische slot van «Friede» heeft opgenomen, door Heine zelf later weggelaten, begrijp ik. Maar dan hadden ook wat meer zwakke gedichten een plaats moeten vinden. Nu lijdt zijn bloemlezing aan het gebrek van alle bloemlezingen, dat zij een te schoon beeld van den dichter geeft. Ook vind ik het boek erg duur.

B. W. SPEEKMAN.

Deutsche Gedichte. Gesammelt von NICOLINE E. MULERT. S. L. van Looij, Amsterdam. Prijs f 1.40, geb. f 1.90.

De dame, door wie deze bloemlezing werd uitgegeven, heeft bij de samenstelling blijkbaar vooral het oog gehad op de vrouwelijke jeugd. Toch kan het boek ook voor jongens der hoogere klassen dienst doen. In de voorrede zegt de samenstelster, dat zij zich in de keuze der gedichten niet enkel door eigen smaak heeft laten leiden. Ook de algemeen bekende gedichten van Goethe, Schiller, Uhland etc. vinden een plaats. Ja de grootste plaats wordt er door ingenomen. Dit is echter volstrekt geen fout. De beste producten der groote meesters moet de jeugd leeren kennen. Wat nu de overige gedichten aangaat, vind ik in het algemeen de keuze vrij gelukkig. Hier treedt natuurlijk de altijd zeer netelige smaakkwestie op. De keuze uit Heine vind ik goed, de idee, er eenige liederen uit des Knaben Wunderhorn in op te nemen, gelukkig. Maar de Sonetten van Hauptmann zijn, geloof ik, wel wat onverstaanbaar, Freiligrath's socialistisch «von unter auf», had ik gaarne gemist, en voor de vier Sonetten van Lenau was, dunkt mij, wel wat beters te vinden bij dien grooten lyrischen dichter.

B. W. SPEEKMAN.

Deutsches Lesebuch für höhere Lehranstalten 2er Teil von Dr. H. DERCKX, Professor te Rolduc. 2e verbesserte Auflage. bij N. Alberts, Kerkrade. Prijs f 2.50.

Het zal wel tot de onmogelijkheden behooren een bloemlezing samen te stellen, die iedereen bevalt; maar, mij dunkt, een leeraar moet al bijzonder veeleïschend zijn, indien hij in het werk van Dr. Derckx niet vindt, wat hem bevredigt. Het boek, 570 bladzijden sterk, bevat zes afdeelingen Erzählendes, Frühling und Frühlingssonne des Leben, Aus Natur und Welt, Gang durchs Leben, Welt- und Kunstgeschichtliches, Vermischtes, en wordt besloten met een «Abrisz der Literaturgeschichte» als «Anhang». De keuze dunkt mij allergelukkigst. De stukken zijn door vorm en inhoud belangwekkend. De veranderingen, in deze tweede uitgave aangebracht, mogen bijna alle verbeteringen genoemd worden. Alleen No. 38 in de eerste afdeeling zou ik zonder spijt missen. Overigens munten de nieuw-opgenomen stukken, niet minder dan de vroeger reeds aanwezige, uit door interessanten inhoud en letterkundige waarde. De bekende stukken der oudere meesters ontbreken niet, en toch is het volstrekt geen verzameling van wat men overal elders ook kan vinden. Onder de producten der nieuweren is de keuze met veel smaak gedaan. De Abrisz der Literaturgeschichte bevat meer dan voldoende voor hetgeen gevorderd wordt op het eindexamen H. B. S. Alleen het leven van Goethe en Schiller zal de leeraar eenigszins meer in bijzonderheden moeten behandelen. De bloemlezing van Dr. Derckx is de beste

der mij bekende Duitsche bloemlezingen voor schoolgebruik, en mag in ieder opzicht een voortreffelijk boek genoemd worden. Jammer dat de uitgever niet gezorgd heeft, dat de herdruk bij het begin van het nieuwe schooljaar klaar was.

B. W. SPEEKMAN.

ROMANS EN NOVELLEN.

Donatienne. — Naar het Fransch, van RENÉ BAZIN, 2e uitgave. — Door K. van Nimwege. K. Steensma, Woerden.

René Bazin wordt in Holland blijkbaar meer en meer gekend en gewaardeerd. Zeker, een zeer gelukkig verschijnsel. Zóó toch wordt, althans eenigszins, de pas afgesneden aan menig ander Fransch romanschrijver, met wien de kennismaking, noch onder moreel noch onder letterkundig oogpunt, dezelfde vruchten afwerpt als de lezing van René Bazin's romans. Bovendien benaderen of verwezenlijken de werken van dezen Académicien de definitie van den «katholieken roman," en brengen roomsche toestanden, roomsche opvattingen onder de oogen onzer wellicht niet-katholieke landgenooten; misvatting en verwijdering worden aldus langzamerhand gebannen en ons katholiek burgerschap in de republiek der letteren gehandhaafd en bevorderd.

Ofschoon reeds eenige jaren oud, is «Donatienne" één der laatste romans van René Bazin. Ook hier wederom, zooals elders, speelt het drama onder de lagere standen der maatschappij. Deze karakteristiek moet echter niet misverstaan worden, alsof de schrijver ons realistisch-gekleurde tafereelen schildert van de ellende, zonde en armoede onzer maatschappelijk-minderbedeelde evenmenschen. Dit beteekent enkel, dat deze katholieke romancier, ook wederom in dezen roman, uitdrukking gegeven heeft aan het christelijk medelijden, dat hem bezielt jegens de mingegoeden dezer aarde; jegens hen, die de Franschman noemt: «les humbles."

De sociale tendenz is, diensvolgens, onmiskenbaar.

Wederom niet in dezen zin, alsof de schrijver met socialistische heftigheid en breedsprakigheid tegen bepaalde, ware of vermeende, mistoestanden te velde trekt — al zijn deurwaardersexploiten en mondaine zorgeloosheid voor dienstbodenbelangen ook zijn ideaal niet; maar alleen in dezen zin, dat hij ons een juiste kennis bijbrengt der armen, ons een christelijke waardeering instort hunner goede eigenschappen en mogelijke gebreken, en zoo krachtig medewerkt aan de maatschappelijke erkenning en uitbreiding van «le droit des humbles."

In zijn roman »De toute son âme" had Réne Bazin ons een beeld geschetst van den fabrieksarbeider, van den modernen patroon, en van den liefdadigheidszin eener arme modiste. In »La Terre qui meurt" had hij ons de ontvolking geteekend van het platteland, en den strijd beschreven, dien de hedendaagsche pachter heeft uit te vechten met den trek naar de groote steden. In »Donatienne" verhaalt hij ons den strijd om 't bestaan van den »kleinboer," en hekelt de verderfelijke gewoonte van vele plattelandsvrouwen, om in Parijs en andere groote steden als »voedster" een uitkomst te zoeken tegen de nijpende armoede der kleine boerderij.

»Donatienne" is de geschiedenis van een armen Bretonschen boer, Jean Louarn, die, hoe hij tobt en zwoegt, er niet in slagen mag de huur te betalen voor Ros Grignon. Daarom stemt hij er eindelijk in toe, dat zijn vrouw Donatienne naar Parijs gaat als min. Helaas! door de zorgeloosheid harer Parijsche meesteres, door de lichtzinnigheid ook van haar eigen schuldig hart, dwaalt

Donatienne af van het goede spoor. En als dan weldra beslag gelegd zal worden op de weinige bezittingen van Jean Louarn, komt zij haar man, in den uitersten nood, niet eens te hulp. Dan eerst begrijpt de arme boer ten volle zijn ongelukkigen toestand. Zijn leed en zijn schande niet langer kunnende dragen, te midden zijner oude kennissen en buren, verlaat hij, met zijn drie jonge kinderen, het arme Bretagne en trekt naar de Vendée om werk te zoeken. Zoo wordt de eerzame boer de alomgeschuwde »landlooper." Op zijn tocht voegt zich een vrouw bij hem, die de echte type is van het moreel-ongelukkige landloopersvolk. Na veel reizen en trekken, na velerlei ontbering en ruwe behandeling, vindt Jean Louarn eindelijk werk in een steengroeve, totdat, 7 jaar later, een instorting hem de beide beenen verplettert, zijn tweede vrouw hem verlaat, en Donatienne, door de oudste dochter verwittigd, Parijs eindelijk verlaat en den armen gewonde komt oppassen. »En zij trok de klompen aan en ging aan 't werk om te zorgen voor haar kinderen."

Zóó is in 't kort het verloop van dezen roman.

René Bazin heeft indertijd — in den Correspondant, meen ik — een artikel geschreven over romanlectuur, waarin hij beweerd heeft, dat ook zijn romans niet geschreven waren »pour les jeunes filles." Ik weet niet, of hij »Donatienne" toen genoemd of bedoeld heeft. Zeker is het, dat deze roman op gegevens berust, die menigen lezer van bovenstaand kort verslag, te recht of ten onrechte, misschien wat gewaagd zullen voorkomen. Wat hiervan zij, hoogst onrechtvaardig zou het zijn te verzwijgen, dat niet alleen de strekking van dezen roman uitstekend is, maar ook dat de indruk, dien men ontvangt, niet anders dan gunstig werken kan. Voor wien de gegevens, die deze roman veronderstelt, nu eenmaal geen onbekende feitelijkheden meer zijn, wier eerste onthulling verbijsterend zou werken — een bijna onmogelijke veronderstelling, nietwaar? — voor hem kan de lezing van dit boek niet anders dan voordeelig zijn, zoo zorgzaam is alles ontweken, wat in teekening of uitwerking, aanstoot zou kunnen geven. Niet zonder diepe ontroering en innig medelijden kan men de teekening lezen van den armen Bretonschen boer, in zijn liefde voor zijn vrouw Donatienne, in zijn slaafsch werken en hard zwoegen, in zijn vaderlijke en toch onhandige bezorgdheid voor zijn kinderen, bij zijn afscheid van l'abbé Hourtier, en in zooveel andere omstandigheden.

Eén groote grief slechts heb ik tegen dezen »katholieken" roman: dat de katholieke liefdadigheid en de priesterlijke zielzorg een zoo karige plaats is ingeruimd. Zoo gaarne zou men Jean Louarn hebben willen behoeden voor zonde en ellende door de verstandige leiding en bijstand onzer katholieke priesters.

Dit over den roman. — Wat van de vertaling gezegd?

Als men het oorspronkelijke werk met veel waardeering gelezen heeft, loopt men onwillekeurig gevaar de vertaling aan een al te strenge beoordeeling te onderwerpen. Dit is dubbel waar bij een vertaling van René Bazin, wiens eigenaardige schrijftrant zeker groote moeilijkheden oplevert bij een omzetting in het Nederlandsch. Dit mag echter geen maatstaf zijn, daar de vertaling blijkbaar berekend is op hen, die het oorspronkelijke niet gelezen hebben, en waarschijnlijk niet lezen zullen.

Toch dient erkend te worden, dat de vertaler wel eens wat haastig gewerkt heeft. Op menige plaats heeft de Nederlandsche tekst te veel overeenkomst behouden met het oorspronkelijke Fransch, hetgeen de duidelijkheid, hier en daar, schaadt.

Niet bijzonder gelukkig zijn de volgende vertalingen: »zijn vale wangen, even armoedig als de grond, dien hij bebouwde (bladz. 6); de geschiedenissen, die de vrouwen van Ploeuc elkander hadden (wisten) mede te deelen (blz. 8); daar ginds in de steden, in een rijk kwartier (blz. 8); en wier blik die was van een arm, ellendig wezen (blz. 9); brenger facteur (blz. 36), geen van beiden erkende den ander (blz. 139).

Natuurlijk is het woord »abbé" althans één keer door »abt" vertaald. En op blz. 132 is een Passé Défini zeer verkeerdelijk door een Imparfait weergegeven: »Donatienne *kende* de vuile gang op de zesde verdieping."

Al deze kleine tekortkomingen kunnen echter den totaal-indruk van het boek niet hinderen.

R. DE GRAVE.

Door de branding, door VILMA LINDTE. Vertaling van Hendrika Bleeker. Amsterdam, H. J. W. Becht.

Een handelsman kan met verschillende bedoelingen op reis gaan.

Hij kan gaan reizen voor zaken. Dan zal hij ook van de mooiste streken maar weinig genieten, omdat zijn hoofd vol is van rekensommen en plannen, misschien gloeit van speculatiekoortsen, omdat hij dan in plaats van de mooiste de kortste wegen kiest, en ze niet langzaam, stuk voor stuk genietend, maar met den grootst mogelijken spoed doortrekt, naar het doel van zijn tocht, dat niet op maar aan het einde van den weg ligt.

Maar diezelfde handelsman zal misschien in den zomer thuis zeggen: Ziezoo, vrouw, ik heb geld genoeg verdiend, nu gaan we samen eens 'n reisje maken voor ons pleizier.

Dan heeft hij op reis van zelf ook zijn verstand noodig, hij moet reisplannen opmaken, en zelfs rekenen ook, om niet, al heeft hij thuis een goed geladen brandkast, in dat vreemde land tot armoe te komen. Hij maakt geen nuttelooze omwegen, en moet zich weten te beperken bij een ruime keuze van bezienswaardigheden. Maar het nut, wat zijn keuze bepaalt, is dan niet anders dan het genot van de schoonheden. En als hij op mooie plaatsen is, gaat hij daar niet met sneltreinen doorheen vliegen, maar gaat hij, al genietend, vooruit, omdat het doel van zijn reis juist òp den weg, in dat kijken en genieten der mooie gezichten ligt.

Zoo kan ook het proza onderscheiden worden in zakentaal en pleizier- of kunsttaal.

Het zakenproza heeft ten doel, zoo veel mogelijk zaken te doen, d. w. z. ideeën te verhandelen tusschen schrijver en den lezer. Bij dit soort proza doet de schrijver zijn best, wat hij zeggen wil, zoo juist en zoo kort mogelijk te zeggen. De schoonheid van zijne taal is voor hem eene bijomstandigheid, die met het wezen van zijn geschritt niet te maken heeft, een bijomstandigheid, die daarom dan ook door sommigen geheel verwaarloosd, door anderen met eenige, maar niet veel, onderscheiding behandeld, weer door anderen, de kunstlievende zakenmenschen, zoo goed mogelijk geëerbiedigd wordt.

Object van deze zakentaal kan alles zijn, ook de hoogste en mooiste dingen, ook de weelderigste fantazie van de meest verhevene kunstenaarsziel.

De stipte weergeving in woorden van wat artistiek (d. w. z. zoo diep en zoo breed als een artiest dit moet kunnen, om werkelijk artiest te wezen) gedacht en gevoeld is, maakt het proza nog niet per se tot letterkundig mooi proza, tot genottaal. Een allertrouwste vertaling — dit voorbeeld is duidelijk — bezit niet altijd de weelde, de zachtheid, de rhytmische, naar de gevoelens veranderende, beweging, die het taal-genot

voortbrengen. Zulk een artistieke concepties weergevende, maar niet tot kunstproza komende zakentaal bevat het vroeger in dit tijdschrift besproken boek »Kinderen" van Mevrouw Ina Boudier—Bakker. In een boek als dit, wat letterkundig proza wil geven, is het gemis aan die taalweelde een gebrek.

Wordt het proza niet als literatuur, als pronkend met eigen kunstschoon, maar louter als zaken behandelende gegeven, dan is het gemis aan rhytmisch genot geen gebrek of privatie, maar louter negatie; het bezit van het taalschoon verhoogt de waarde van het werk.

Voorbeelden van zulke zakentaal, die met scholastieke preciesheid en soberheid, de ideëen in woorden zet, en toch altijd zelf levend, en voor eigen schoonheid aandacht vragen blijft, zijn de kritieken van Maria Viola in *Van onzen Tijd*, en hare schildersstudiën in de *Katholieke Illustratie*.

Bij De Klerk zijn èn sobere scherpte van uitdrukking èn bewust kunstgenot beide zoozeer ontwikkeld, dat het soms moeielijk is uit te maken, of hij eigenlijk om wille van de behandelde zaak of uit lust in de taal schrijft.

Tegenover het zakenproza staat dus het zuiver literaire proza, een weeldeding, dat door aangenaam samenklinkende klanken, door genotvolle taalbeweging, door rhytmisch slingerende zinnen genot geeft.

Het spreekt van zelf, dat de woorden van dit proza hunne taak als ideeënvertolkers bewaren, ze mogen dus niet te groot of te klein van begrip, niet te weinig of te veel in aantal zijn.

Maar ze moeten meer dan doode begrippen-voertuigen zijn, zelf moeten ze leven, hun last dragende, zich vrij bewegen naar eigen aard en lust, langzaam of hard loopen, zingen en dansen volgens eigen methode, naar den rhytmus van eigen volksmuziek.

Dan eerst, als we bij het lezen van een roman of prozastuk niet alleen denken aan de gebeurtenissen van het verhaal en de zieletoestanden der beschreven personen, maar ook van de op het papier staande zinnen genieten, als die zinnen ons meenemen en laten meevaren op een golvende taalzee, als we, al genietende van die afwisselende heerlijkheid, rondkijken in en peinzen over de wereld waardoor we heengevoerd worden, dan eerst hebben we literair proza, in den strengen zin des woords, voor ons.

En alle proza, wat zich als literair aanbiedt, moet dus dat taalgenot geven, voldoet niet, als het wat dan ook, al zou het een verheven profeten-vizioen zijn, alleen stipt-nauwkeurig verhaalt en in bijzonderheden weergeeft.

De vertaling van een buitenlandschen roman dus moet niet alleen linguistisch juist, maar, als literatuurstuk, zelf ook mooi zijn en taalgenot geven, of de vertaling kan wel gelukt zijn, maar het literaire kunstwerk is mislukt.

Zoo kan het heel goed zijn, dat deze vertaling van Hendrika Bleeker precies zegt, wat Vilma Lindte gedacht heeft, dat we dus uit dit Hollandsche boek de Zweedsche schrijfster kennen leeren — wat veel waard is; — toch vind ik, dat dit boek, zooals het daar ligt, gedrukt bij Becht in Amsterdam, geen waarde heeft voor de Hollandsche literatuur, omdat de taal gewoonlijk wel korrekt, maar nooit meer dan een dood vervoermiddel is. Juffrouw Bleeker heeft bij het vertalen van den Zweedschen roman een zakenreis, geen pleiziertocht gedaan.

De oorspronkelijke schrijfster (de naam Vilma ziet er nogal vrouwelijk uit) heeft het zieleleven willen geven van een man, die het zeer slecht met zijn vrouw kan vinden, maar door allerlei moeielijkheden ertoe gebracht wordt, zich zelf te bedwingen, en zich naar

haar karakter en levensopvatting te schikken.

Hij is degelijk, zij onbeduidend. Hij is een plichtgetrouw rechter en ernstig studiemensch. Zij denkt alleen aan mooie pakjes en pretjes.

Aanvankelijk was hij verleid door haar schoonheid. Maar den heelen dag tegen zoo'n mooi gezichtje aankijken en geen wijs woord te hooren, werd hem op den duur onuitstaanbaar. (Dit alles wordt nog niet beschreven, maar door den rechter verteld).

Op een goeden dag brengt hij zijn jongste kind naar zijn zuster ter opvoeding, omdat zijn vrouw daartoe ongeschikt is. Op de boot is een jong meisje, rijk, mooi en buitengewoon ontwikkeld, een schilderes.

Die juffrouw maakt zijn verwend kind zoet. Dit wordt een aanleiding tot kennismaking, en de kennismaking is àl heel gauw tot liefde geworden.

Hij is tot alles bereid. Zij is fatsoenlijker, wil zijn huwelijk eerbiedigen, en gaat, na een paar dagen, die ze grootendeels samen doorbrengen in die stad, waar zijn zuster woont, op reis. Het kind, dat van tante niet houdt, krijgt ze mee (nog al gauw!).

Hij gaat terug naar huis, naar zijn werk en zijn studie. Eens zit hij een brief, dien hij van de schilderes ontvangen heeft, te lezen, als zijn vrouw binnen komt in balkostuum. Ze kijkt in den brief, ziet den naam van haar kind, wil, ook om een andere reden, dien brief bepaald lezen, en grijpt er naar. Haar man knijpt haar geweldig in haar pols — later komt uit, hetgeen nu geheel onmerkbaar is, dat hij op het punt gestaan heeft haar te worgen.

Hij gaat de deur uit naar zijn jacht om te zeilen, eigenlijk met het plan zich te verdrinken. Zijn zoontje echter wil mee, en dringt er zoo op aan, dat vader toegeeft. Als ze een heel eind zee op zijn, komt er onweer, de mast van het jacht waait af, het jacht zelf raakt om, beiden ontkomen op een klip, en worden daar 's morgens door een schip afgehaald. Vader wordt nu ernstig ziek. Terwijl hij ziek ligt, begrijpt hij, dat het zijn plicht is, zooals de schilderes hem ook gezegd had, zich in de omstandigheden te schikken en medelijden met zijne vrouw te hebben. Hij maakt het plan daartoe, en het boek is uit.

De psychologie is dus heel sober. Alleen wordt beschreven de toestand des rechters van vervreemdheid van zijne vrouw. Het komen in dien toestand gaat aan het verhaal vooraf, het gaan uit dien toestand ligt er achter. Die toestand wordt vervolgens niet — of liever bijna niet — kenbaar gemaakt door man en vrouw tegenover elkaar te zetten. Eigenlijk maken we in het verhaal alleen kennis met eenige uitwendige omstandigheden, die de aanleiding worden van zijn «bekeering» zal ik maar zeggen. In die omstandigheden geplaatst, vertelt de rechter, hoe hij tegenover zijn vrouw staat, en later op het ziekbed zegt hij weer, hoe hij worden zal.

De psychologie is niet af.

Bij die belofte van beterschap zal ieder lezer denken: dat geloof ik niet vóór dat ik het zie; vooral omdat de schilderes tusschen hem en zijn vrouw blijft staan. De op het einde van het boek gegevene hoop op bekeering steunt meer op uitwendige omstandigheden, dan op de zekerheid van inwendige verandering.

Daarenboven is in het verhaal veel niet voldoende waarschijnlijk gemaakt b.v. de vertrouwelijkheid van den rechter met de schilderes, die in een paar minuten zóó groot is, dat hij met haar volkomen vrij als met een oude vriendin praat; in de eerste 50 bladzijden komen al twee onbekende rijke ooms voor, die plotseling een nicht schatrijk maken

— als je die romans vertrouwend, op zoo'n besten man je verwachtingen zou bouwen in onze gewone menschenwereld, zou het wel minder gelukkig afloopen.

Toch wil ik niet zeggen, dat het prulwerk is, maar alleen dat het niet hoog staat en onvolmaakt is.

Met geloofs- of zedeleer in strijd is dit boek niet.

TH. KWAKMAN.

Ulf Ran. Naar het Deensch van THOMAS P. KRAG, door Annie Verschoor. Amsterdam. H. J. W. Becht. 1906. Ingen. f 2.25.

Een roman van een phantazie-rijken schrijver! Een roman van een schrijver, die wezenlijk iets kan. Een roman met een inleiding en een poëtische nog wel. Uit die inleiding wil ik iets overschrijven. Een enkel woordje van mezelven er bij en mijn boekbespreking is klaar. Ik weet zeer goed, dat ik geen eigenlijkgezegde zuiver-litteraire kritiek geef, maar met je welnemen, lezer, het gaat toch niet aan over allerlei boeken van 2den, 3den en 4den rang-auteurs (1) lange litteraire besprekingen te houden. Dan kon ik al mijn ander werk wel adjuusjes zeggen, en geheel voor de litteraire kritiek gaan, zooals men dat noemt. Daar heb ik echter volstrekt geen idee in en de Redactie zou me aan zien komen.

Asjeblieft dus, een korte boekbespreking en eigenlijk niet eens litterair.

In de inleiding van dezen roman staat: »Maar zooals een man, die een karavaan moet uitrusten voor een gevaarlijken tocht." Wil je daar eens even op letten lezer, »een gevaarlijken tocht." Dat is fameus goed gezegd van dit boek, wat ik je brom. »Zooals dan een man, die een karavaan moet uitrusten voor een gevaarlijken tocht, hem, die de menschen voor de reis moet aanwerven, nauwkeurig onderricht, wie hij daarvoor moet uitkiezen, zoo geeft Ulf Ran mij aanwijzingen, waardoor ik mij laat leiden." O, o, wat is dat prettig, »aanwijzingen van Ulf Ran," want begrijpt het nu eens goed, menschen, begrijpt het nu eens goed, die Ulf Ran is een »kracht-natuur" zie je, een mensch, die enorm boven de anderen uitsteekt, begrijp je, en die heel aardig aan de rol is geweest, gelijk zekere kracht-naturen dat meer plegen te doen. Tengevolge van die aanwijzingen zegt nu de schrijver verder: »Druilooren, wil ik niet, dat hem volgen." Neen, neen, daar heeft de schrijver gelijk in, »en ook geen jongens met ongezonde verborgen begeerten." Neen, daar heeft hij waarachtig ook gelijk in. Voor zulken zou zoo'n tochtje al te gevaarlijk worden, »en één soort van menschen vooral verbied ik" (hoe koninklijk, hè) »verbied ik mij te volgen. Allen, wier gemoed zoo onrein is, dat ge de natuurlijke verschijnselen van het leven niet met open, reine oogen kunt beschouwen, u in de eerste plaats wil ik verbieden hem te volgen." Nee maar, daar heeft de schrijver nu al weer gelijk in, volkomen gelijk. Wat denken jullie wel, onreine menschjes, die de natuurlijke verschijnselen des levens, zooals de auteur dat bedoelt, niet zien kunt met open en reine oogen, wat denken jullie wel, thuis zult ge blijven, hoort ge het!

»Ik vind, dat de lucht om jullie heen verpest is." Ik kreeg ook al zoo'n rare reuk in mijn neus.

»Uw vingers zijn grof en vuil." Zou je ze dan niet toch even maar wasschen?

»Ik wil, dat jullie weggaat, want mijn Ulf heeft je niet noodig." Maar die is nou toch uniek. Dat spreekt toch van zelf. Zoo'n kracht-natuur van een Ulf

(1) Vooral als het buitenlanders zijn. Bij Hollandsche schrijvers is de zaak een beetje anders.

heeft God noch gebod noodig, zou ik denken.

»Maar," zoo gaat de schrijver al weer door, »maar, mannen en vrouwen, die uw eigen leven leeft," (wel, lieve Sint Juttemuis, daar komt de aap uit de mouw,) »in uw gezelschap wil ik mijn Ulf Ran gaarne zien." Nu, proficiat er mee!

»Stijg dan op uit de bladen van mijn boek, Ulf Ran, mijn vriend, mijn held!"

Hè, hè, dat is de slotzin van die mooie inleiding. Wat zeggen jullie er van? Is het niet poëtisch, is het niet magnifiek? Maar om er een einde aan te maken. Hoor eens, beste Ulf Ran, vriend, held, krachtnatuur, Uebermensch enz., hoor eens, blijf jij maar gerust liggen tusschen die bladzijden. We zijn op de verrijzenis van kracht-naturen van jou kaliber heelemaal niet gesteld, en als die mijnheer Krag, je weet wel, als die, zeg ik, in een dichterlijke bui soms lust mocht krijgen om naast je te gaan liggen, doe hem dan de complimenten van ons.

Megen. fr. CHRISTIANUS KOPS O. F. M.

Werken van F. R. H. BENSON:

By What Autority (vierde druk.) 3 gld. 60 cts.

The Light Invisible (vijfde duizendtal.) 2 gld. 10 cts.

The King's Achievement (derde druk.) 3 gld. 60 cts.

The History of Richard Raynal, (tweede druk) 2 gld. 10 cts.

The Queen's Tragedy (3 gld. 60 cts.)

A Book of the Love of Jesus (A Collection of **Ancient English Devotions in Prose and Verse,** compiled and edited by R. H. Benson (goedkoopere uitgave) 1 gld. 20 cts. netto.

Een blik op de bovengenoemde boeken — die op zich zelve een aardig hoekje in het boekenrek vullen, — en over de vele herdrukken die zij mochten erlangen, moet het voor een ieder duidelijk maken dat Fr. R. H. Benson nu juist geen nieuweling meer is op het gebied van den Engelschen roman, noch een onbekende bij het Engelsche publiek.

De faam en snelle verspreiding van zijn eerste boek, was wel te danken aan de belangstelling die Fr. Benson's persoonlijkheid en de zeldzame omstandigheden, waarin hij zich bevond, aan eenieder inboezemden. En dit niet zonder reden. De zoon van den bekenden Anglikaanschen Aartsbisschop van Londen, de broeder van twee hooggeschatte Engelsche schrijvers, een man van beschaving, die zijn studiën aan de Engelsche universiteiten met succes had voltooid, en bovendien een bekeerling tot het aloude Roomsch-Katholieke Geloof en een priester, ziedaar titels genoeg om zelfs de onverschilligsten het boek te doen opnemen.

Het was de apologie van den bekeerling. Zooals Kardinaal Newman zijn gevoelens weergaf in «Loss and Gain», zoo kleedde deze zijn niet onwaardige navolger het verloop zijner bekeering in de gevoelens, karakters en verwikkelingen van een geschiedkundigen roman, genaamd «By What Authority». Het tijdperk van Elizabeth is daartoe door den schrijver uitgekozen. Dat glorievolle tijdvak, vol van jeugdig leven, de jongelingsjaren van een machtig volk. Stoffelijke glorie, vaderlandsliefde en goud is dan te machtig voor den invloed van een godsdienst, die vernedering predikt en verachting van het aardsche. Dit vooral als de hoogste macht in den staat, een persoonlijkheid als Elizabeth, tyranniek, verslaafd aan hare hartstochten, maar in haar openbaar leven grootsch en betooverend; in een woord de booze genius van het volk belichaamd in een vrouw, die zich tegen dien godsdienst verklaart.

Het verwerpen echter van het gezag des Pausen leverde weldra, zooals dit overal geschiedde, het onomstootelijkste

bewijs van de noodzakelijkheid er van.

Elizabeth stelde de Anglikaansche kerk in de plaats van die van Rome, maar de Puritein verwierp hare kerk voor die van Genève en al spoedig waren er twisten in de staatskerk zelve ontstaan.

Deze roman nu geeft ons een helder inzicht in dien tijd, welks moeielijkheden voor protestanten en katholieken zich duidelijk afspiegelen in de geschiedenis van twee families, die te Great Keynes als naaste geburen in de beste verstandhouding met elkander leefden. Sir Nicholas en zijn vrouw en huisgezin zijn trouwe katholieken, terwijl Mr. Norris een even oprecht en braaf protestant is. Sir Nicholas zelf, is voor eenige maanden een gevangene in den Tower als belijder voor het ware geloof. De oudste zoon van Sir Nicholas verkiest den priesterlijken staat, wordt gevangen genomen, gefolterd en dankt aan de persoonlijke tusschenkomst van Maria Corbet, de boezemvriendin van Elizabeth, zijn leven dat hij in ballingschap eindigt. Zijn jongere broeder Hubert verzaakt zijn geloof, om met Mr. Norris' dochter te kunnen huwen. Hij vindt zich bedrogen, daar Isabel intusschen het katholieke geloof heeft omhelsd en hem met ontzetting afwijst.

Isabel's broeder, Antony Norris volgt het voorbeeld zijner zuster, en als hij eindelijk priester gewijd is en uit Frankrijk terugkeert, is er ook een prijs gesteld op zijn hoofd. Na een korten maar vruchtbaren arbeid wordt hij gevangen genomen, terwijl Maria Corbet tevergeefs haar leven geeft in een laatste poging om hem te redden. Elizabeth, die de katholieke Maria Corbet wezenlijk lief had, tracht den jongen priester met zoete belofte over te halen. Als dit faalt, slaat zij hem met de vuist in het gelaat en levert hem over aan zijn beulen.

Dit is een kort en onvolledig overzicht van de voornaamste feiten verhaald in den roman. Maar men moet het verhaal zelf leven, om zich te overtuigen hoe een meesterhand aan dit dorre geraamte geest en leven heeft ingestort. In een aantrekkelijken en mannelijk eenvoudigen stijl ontwikkelt de schrijver het eene karakter na het andere. Velen zullen het met mij eens zijn, als ik beweer dat de voornaamste kracht van den schrijver in karakterteekening gelegen is.

Hij heeft de geschiedenis, waarvan hij een diepe studie heeft gemaakt, getrouw gevolgd zonder in langdradigheid of droogheid te vervallen. Ja, vele zijner groepen, die hij met dramatisch talent ten tooneele voert, zijn uitermate treffend. In een woord, ik kan dit boek aan iederen ontwikkelden lezer als een degelijk, ernstig en tevens boeiend werk aanbevelen.

Wat «By What Authority» is voor het tijdperk van Elizabeth, dat is «The King's Achievement» voor den tijd van Hendrik den Achtste, en «The Queen's Tragedy» (zijn laatste werk en misschien niet zijn beste) voor den tijd van Maria Tudor. Ook de vijftien verhalen van de «Light Invisible» en bovenal de «History of Richard Raynal, Solitary» durf ik niet minder prijzen. Laat mij voor dit laatstgenoemde werk, dat ik voor mij zelf het hoogste schat, de woorden van de «Daily Telegraph» aanhalen.

«Richard Raynal» is onvergetelijk. Een studie voor alle tijden en voor een ieder.... Mr Benson heeft niets geschreven, dat in schoonheid en hooge letterkundige waarde op een lijn kan gesteld worde met Richard Raynal den kluizenaar Nog wil ik opmerken, dat de godvruchtige lezer zich niet bedrogen zal vinden in dat echt katholieke boek «A Book of the Love of Jesus.» Het is een schoone verzameling van de poezie en de godvruchtige overdenkingen van Engeland in de Middeleeuwen.

Dublin. L. v. d. B.

Karakter. Naar het Deensch van JACOB KNUDSEN door A. VERSCHOOR. Geautoriseerde uitgaaf. Amsterdam. H. J. W. Becht, 1906.

Toen ik dit dikke boek doorgewerkt had, ben ik eens in een niet minder dikke Scandinavische Litteratuurgeschiedenis (1) gaan zoeken, of ik den auteur ook aan den hengel kon krijgen. Het resultaat was echter nul. Niets er van te vinden. Nu is deze roman eigenlijk zoo belangrijk niet, maar de voorste bladzijde van het boek is beëtiquet met kleurige stukjes kritiek o. a. van Joës Jörgensen, waardoor ik bijna in den waan was gekomen, dat die Knudsen ik weet niet wat voor een genie, en «Karakter» een boek moest wezen, van-daar-zal-je-nou-eens-van-op-staan-te-kijken.

Ik kan echter verklaren, dat ik na lezing tamelijk wel op mijn neus stond te kijken en toen tot de ontdekking kwam, dat dit mijn respectabel lichaamsdeel door geen enkele buitengewone ontroering buitengewone verschijnselen vertoonde. Ik zal niet ontkennen, dat «Karakter», een breed-, een grootsch opgezet boek is en tamelijk wèl een zuiver geheel vormt, maar alles bij elkaar blijft het m. i. een min of meer vervelende boerengeschiedenis, iet of wat naar den trant van Jörn Uhl, dat modeboek van taaitaai.

De Aestetica zullen we nu maar beleefd verzoeken te zwijgen, doch de lezing van dit boek raden wij zeer beslist af om de volgende redenen:

1°. Uit dezen realistischen of wilt ge naturalistischen roman, stijgt hier en daar een zoele loome geur van zinnelijkheid, die wel een skwaad zou kunnen doen aan teedere jeugdige harten.

(1) Het eenige werk, wat ik bij de hand had, was Schweitzers »Scandinavische Litteratur» Neue Ausgabe. Verlag von C. B. Griesbach 1896, een taai en akelig boek.

2. Deze zoogenaamde »strijd voor het recht", zooals n. b. Jörgensen het noemt, is niets meer dan een idée fixe van een stijven boer om zich zelven maar gerechtigheid te verschaffen, daar ze nergens meer gevonden wordt. En dit is juist iets om zwakke hoofden en verbitterde gemoederen geheel op hol te brengen.

3°. Het boek zit vol van een wel tam doch geniepig deterministisch pessimisme en dit is nadeelig voor ieder die er nog de meening op na houdt, dat ook in dit tranendal wel eens gelachen mag worden.

Megen,

FR. CHRISTIANUS KOPS. O. F. M.

Mijn liefste boekjes, door CHRISTINA DOORMAN.

Van Paardjes. — Van Hondjes. — Van Koetjes. — Van Katjes.

Uitgegeven bij W. de Haan te Utrecht.

Vier keurige boekjes, netjes in een doos gepakt.... een begeerenswaardig geschenk voor onze kinderen!

De uitgave laat niets te wenschen over.... trouwens de firma de Haan uit Utrecht heeft op dat gebied haar sporen al lang verdiend!

Zoo op het eerste gezicht en de vier verkleinwoorden lezende, zou men denken, dat de boekjes bestemd zijn voor zeer kleine kinderen... dit is echter blijkbaar niet het geval, althans de inhoud ervan zal ook nog met wat genoegen gelezen worden door onze tien- en twaalfjarigen, die aan een andere soort van uitgaven gewoon zijn. Typisch en teekenend was dan ook het antwoord, dat twee meisjes van elf en twaalf jaar mij gaven, toen ik vroeg, hoe haar achtjarig zusje, voor wie ik de boekjes gebracht had, ze wel vond!

»O ja, ziet u, u had ze wel voor zus gegeven, maar *wij* hebben ze gelezen!" Zus heeft enkel de plaatjes maar be-

keken.... de vertelseltjes zijn ook zoo moeilijk voor haar.... ze is pas acht moet u denken!"

»En hoe vinden jullie de verhaaltjes?"

»Heel aardig, vooral dat van de honden!

En van die koe met de gouden horens!"

»Van de paarden dan niet?"

»Jawel en van de poesjes ook.... maar die beide eerste zijn toch het leukst!"

....Mej. Chr. Doorman kan zich verzekerd houden van nieuwe verspreiding, nu de kinderen onder elkander zeggen: die boekjes moet je ook vragen.... ze zijn zoo leuk!

C. J. F. VETTER.

Twee Zusjes, door TRUIDA KOK.
Uitgave van Holkema en Warendorf te Amsterdam. Neerlands Jeugd. Bibl. voor Jongens en Meisjes.

Geen wonder, dat van dit boekje een tweede druk noodig was! 't Is net een werkje, om door onze meisjes van een jaar of twaalf gelezen en herlezen te worden.

De kinderen van Marcken: Rudolf. Lieka, Hettie, en Wiet brengen twee jaar door bij hun grootmoeder en een tante in Hilversum, terwijl de ouders naar Indië zijn.

Het doen en laten van de meisjes, Lieka en Hettie, vormt den hoofdinhoud.

Lieka, heel knap van hoofd, ijverig leergierig, maar zelfzuchtig en daardoor harteloos.

Hettie, eer dom dan knap, enkel levend voor haar poppen, kinderen, nederig en toegevend, maar een beetje aan den gemakzuchtigen kant.

De schrijfster slaagt erin, de belangstelling voor dit tweetal gaande te houden tot op de laatste bladzijde en.... de lezeresjes hebben spijt als het boek uit is.

»En er kon nog zoo'n boel van allemaal verteld worden," klaagden er een paar, aan wie ik haar oordeel vroeg.

»Anders wel mooi toch, hé?"

»Nou, schrijf u dat maar gerust, aan die krant, waar u in zet, hoe wij het vinden."

.... Een geloofsgenootje. dat nog al veel en altijd graag leest, zei, toen zij met mij alleen was:

»Als die kinderen uit dat boek eens hadden leeren bidden ... dan zouden ze wel veel gemakkelijker die twee jaren van scheiding verdragen hebben ... net als bij ons, toen onze liefste oom naar Indië ging ... toen zei grootmoeder, zoo vaak als we bidden voor oom en hij voor ons, zijn we in het H. Hart vereenigd!...»

Mijn kleine recensente zond ik, haar gelijk gevend, naar huis, ... maar ik onderschrijf zonder voorbehoud haar kinder-oordeel, dat zij niet onder woorden wist te brengen: wanneer de familie Marckens niet op den Oudejaarsavond naar de kerk was gegaan en daar den dominee had hooren aansporen tot vergevensgezinde naastenliefde .... men zou niet anders kunnen denken, dan dat al die menschen van huis uit heidenen waren. En dat is de groote grief, die ik tegen dit soort van kinder-boeken heb; voor de Katholieke Jeugd zijn ze van weinig waarde ... zelfs de wezenlijk aardige tooneeltjes kunnen het gemis aan Geloof en Godsdienst niet vergoeden

C. J. F. VETTER.

Van Meisjes en Jongetjes, door RIE CRAMER, uitgegeven bij W. de Haan, Utrecht.

Een flink, groot prentenboek, stevig in den band.... zwaar papier.... geheel erop ingericht, om door ongeoefende handjes te worden aangepakt zonder dadelijk zoo vervelend te scheuren. De prentjes zijn alleraardigst, rood als

hoofdkleur, dan ook veel zwart en verder wat wit tot breking, de kinderfiguren heel duidelijk en de rijmpjes tamelijk natuurlijk! Prettig voor een volwassene om vóór te lezen en voor de kleuters om naar te luisteren, en te gelijk de poppetjes aan te wijzen.

Een zeer geschikt cadeautje voor hummeltjes van een jaar of drie, vier; de versjes liggen in het gehoor en in het natuurlijk maatgevoel der kleinen en laten zich gemakkelijk van buiten leeren.

C. J. F. VETTER.

Der Krasse Fuchs, door WALTER BLOEM. Berlin, »Vita" Deutsches Verlagshaus.

Dit is een boek vol viezigheden, en daaraan heeft het waarschijnlijk zijn zesde uitgave te danken, althans niet aan zijn letterkundige waarde.

J. HUDDLESTON SLATER.

Kinderen van het Ghetto, naar het Engelsch van J. LANGWILL, door DR. J. DE JONG. Amsterdam, H. J. W. Becht, prijs f 1,50.

Dit boek leidt ons binnen in de joodsche wereld en doet ons van nabij aanschouwen het bijzonder eigenaardige van hun handel en wandel. Het zijn stukjes werkelijk leven uit de jodenwijk van Londen. De verschillende, echt-typische karakters zijn mooi geteekend. Ernst en humor, die elkaar afwisselen, doen het boek prettig lezen.

Het is geen lectuur voor kinderen.

F. J. M. WASSEN, Pr.

Mooie Bruno, naar het Engelsch van MARSHALL SAUNDERS, door TINE VAN BERKEN, geïllustreerd door C. Koppeval. Tweede druk. H. J. W. Becht.

Dierenbescherming — een mooi ding, wanneer men zich maar weet te bewaren voor de ziekelijkheid welke den bevorderaars dezer beweging maar al te veel eigen is. «Mooie Bruno» is propagandist voor dierenbescherming en niets anders, in hooge mate behebt met dat overdrevene waar je naar van wordt. Wie een juffrouw Laura hoort zeggen: «Ik geloof dat ik in den hemel gelukkiger zou zijn, als die lieve, oude Bruno (een hond) er ook was», moet zich geweld aan doen om het boek niet in een hoek te smijten, en: bah! te zeggen. Dit enkele staaltje zal wel genoeg wezen om den lezer te doen begrijpen: Mooie Bruno is geen boek voor katholieke jongens en meisjes.

P. STROOMER, Kapelaan.

Een Vacantie-Reisje van een Hollandsche Jongen naar Java. Een oorspronkelijk jongensboek van DR. A. B. KORFF. Amsterdam. Van Holkema & Warendorf.

Een frisch en goed jongensboek wordt onder dezen titel aangeboden. 't Kan aan iedereen worden gegeven en zal door elken echten jongen gaarne worden gelezen. 't Is leerzaam bovendien, want allerlei wetenswaardigheden worden op alleraangenaamste wijze medegedeeld.

P. STROOMER, Kapelaan.

De familie Weldring, door AUGUSTA VAN SLOOTEN. Geïllustreerd door JAN SLUYTERS. Amsterdam H. J. W. Becht (f 2.90).

Ja, dat kan je zoo hebben, het is vreemd, je zal van plan wezen iemand iets te zeggen, hem te waarschuwen, dat hij het een of het ander niet goed doet. Na eenig beraadslagen ben je het eens geworden met je zelf, dat het beter is het te zeggen dan te zwijgen; je hebt je woorden al zoowat klaar, en

bent overtuigd, dat de ander het zóó niet kwalijk kan nemen, ja zelfs er dankbaar voor zijn zal. Maar als je dan met zoo iemand aan het praten raakt, en je wordt wat vertrouwelijk met hem, dan kom je er niet toe te zeggen, wat je van plan was te zeggen: het wil er niet uit. Misschien ligt de verklaring hierin: Tusschen de personen waarvan de een den ander eene vermaning geeft, bestaat verschil: wie vermaand wordt heeft een gebrek, wat de ander niet heeft, of meent niet te hebben. Om dus tot die waarschuwing te komen, moet het gevoel van dat verschil, het bewustzijn van afstand tusschen beiden levendig zijn. Hoe meer men nu iemand — geestelijkerwijze — nabij komt, hoe meer men sympathie voor hem krijgt, des te moeielijker zal het vallen, ineens dat verschil tusschen beiden te zetten, en nog wel een verschil, wat voor den ander ongunstig is. Daarom is het niet moeielijk, iemand, met wien men eigen is, op een of andere toevallige afwijking in het uiterlijk — b v. een ingeslagen kraag, wit aan de mouw, te wijzen, maar wel op iets, wat uit den toestand der ziel voortkomt, b.v. dat hij te lang blijft zitten, of niet verstandig genoeg praat.

Zoo gaat het mij nu ook bij het bespreken van dit boek.

Ik had het een en ander te zeggen over de conceptie, over het ontwikkelen van verschillende psychologische momenten, over het uit den toon vallen en buiten de actie staan van beschrijvingen, over de letterkundige waarde der taal. Maar bij het lezen van dit boek ben ik zoo eigen geworden met de schrijfster, dat ik er nu niet toe komen kan over dit alles met haar te redeneeren. Het is zoo gezellig, zoo prettig verteld.

Bij het lezen zie je de schrijfster voor je zitten. Je leest het boek eigenlijk niet, je hoort het je vertellen in levendigen, aangenamen koutstijl, je hoort de juffrouw lachen, druk doorpraten, dan weer wat kalmer worden; soms wordt ze ernstig — maar niet heel erg, en dat ernstig doen lukt haar ook niet te best; — zelf is ze blij als die ernstige stukken voorbij zijn; ze maakt er gauw een gelukkig einde aan, en gaat dan weer op luchtigen toon doorkeuvelen over een feestje of een stil gezellig middagje bij ma of tante of den heer Muller. Ze zit niet diepzinnig te redeneeren of heel in de hoogte te bespiegelen, neen ze praat over den buitenkant van het leven van gewone «gezeten" burgermenschen. Ze is heel goed thuis in de jonge-dames-conversatie-taal met haar eigenaardige terminologie, waarin sommige dingen gewaardeerd worden, »knus", andere als »snoezig", de stijl van een gebouw als »leuk."

Juffrouw van Slooten houdt je — onder een kopje thee en een koekje — zóó gezellig bezig, dat je onmogelijk tegen haar zeggen kan, als ze klaar is: dit had u zóó moeten zeggen, dat zóó; dit vind ik onwaarschijnlijk, dat onmogelijk.

Eén ding moet ik toch zeggen. Dit n.l. dat de schrijfster een slachtoffer is van de ellendige neutraliteitsidee. Dat is jammer.

In het gewone verhaal voel je de kou daarvan zoo niet. De menschen gedragen zich fatsoenlijk, de pretjes blijven binnen de perken van het gevoegelijke. Overal zijn aan het verhaal de gezonde moraalprinciepen voelbaar. Omdat de beschrijving van die gebeurtenissen niet door de uitwendige verschijnselen heen naar het diepste van het leven doordringt, was het dus niet noodig, dat de beginselen, het eigenlijk wezen van dat leven genoemd werden. Alleen bij meer dan middelmatig vrome menschen zal in omstandigheden, als de in dit boek beschrevene, over het levensdoel

en de levensvorm gedacht en gesproken worden. Bij anderen bepaalt ook dan de overtuiging wel het doen en laten, maar zij spreekt zich uit zonder de bewustheid der ziel te wekken.

In moeielijke omstandigheden echter, als het leven niet zoo van zelf loopt, als de ziel zich afvraagt, wat te doen staat, als ze krachten moet zoeken om wat haar plicht dunkt te doen, dan zet ze hare levensbeginselen klaar en open voor zich, en bekijkt ze goed.

Juffrouw van Slooten nu kan een moeder tegenover haar dochter, die veel tegenspoed heeft, niet anders dan deze levensles in den mond leggen:

»Doe je moedertje nu plezier en tob niet te veel, probéér 't ten minste niet te doen, wil je? Vertrouw altijd maar op 't goede, dat toch altijd boven komt, hoe zwaar de tijden ook soms zijn; dat is *mijn* kracht ook...."

Jo zoende haar moedertje op de zachte, ingezonken wangen. »Ja" knikte ze...."

Die Jo zal toch zoo erg bedroefd niet geweest zijn, want wat moedertje zei was een zinloos leuterpraatje. »Vertrouw maar op 't goede!" niet op God, maar op *het goede*, wie snapt dat; wie heeft daar hoûvast aan? »Dat toch altijd boven komt." Als deze overtuiging je eenige kracht is, zal je heel spoedig alle kracht kwijt wezen.

Ongelukkig wie zoo'n »moedertje" heeft.

Telkens als het verhaal van juffrouw van Slooten zoo neutraal werd, vond ik het bij haar huiverig koud. Al den anderen tijd, dat ze vertelde, was het erg gezellig.

TH. KWAKMAN.

't Lot der Kinderen, door VIRGINIE LOVELING. Bij Veen, Amsterdam, 1906.

Mejuffrouw V. Loveling schreef al, was bekend en bekroond, toen Streuvels nog 'n kleine jongen was. Nu hebben Streuvels, en met of na hem Teirlinck, Vermeersch c. a. de Nederlandsche markt met hun boeken bezet, gevuld, overladen en nog schrijft Mejuffrouw Loveling novellen en romans. Haar levensherfst is een ongemeen vruchtbare. Zonder zich te storen aan 't jonge, meibloesemend geboomte dat door zijn kleur- en geurenfrisheid de groote menigte lokt, schudt ze den eenen rijpen appel na den anderen uit haar gelende kruin. Den *Twistappel* hebben we nog niet verteerd. *Erfelijk Belast* is zoo juist stuk gesneden. Nu ploffen *De Groote Manoeuvres* en *'t Lot der Kinderen* in onzen schoot, zoodat we haast niet weten waar eerst te bijten.

't Lot der Kinderen is eigenlijk een uitwas van *Erfelijk Belast*, vermeen ik, doch sappig niettemin. Geen straal uit den kristeliken hemel heeft hem beschenen, maar onder zijn schil zwelt het vlees van verstandige wereldervaring en natuurlijke levenswijsheid.

't Gaat om de geschiedenis van twee broers van burgerlik komaf.

De een, nuchter, koel-berekenend, gezond bovendien, gaat een huwelijk aan met overleg; hij trouwt met een meisje dat lelik is, maar rijk. Zielsgelukkig, innig-zalig wordt hij niet, hij bekent het zelf, maar het gaat hem stoffelik wel, hij geniet eer en aanzien en zijn kinderen zijn geborgen voor de toekomst.

De andere, dweper, onprakties, teringachtig daarbij, trouwt uit gloeiende liefde met een beeldschoon maar onbemiddeld nichtje. Hij vestigt zich als geneesheer en heeft het kwaad om de twee einden van 't jaar aaneen te knopen, maar zijn zielsweelde, zijn rijkvloeiend echtelik geluk verzoeten alle ellenden. Doch hij sterft van de tering.

Het slot van de historie? en de zedeles?

«De kinderen, onbemiddeld achtergelaten, worden aan vreemde willekeur toevertrouwd en zijn wellicht erfelijk

belast met de kiem der verschrikkelijke ziekte; de vrouw zelve, misschien reeds aangetast, ontbloot van alles, keert terug, met haar jongste zoontje, bij een van haar vervreemden vader, onder de heerschappij van oudere, ongehuwde zusters, om te krijgen: het genadebrood!....»

Het boekje, eenvoudig van taal, boeiend van verteltrant, vol welopgemerkte werkelikheid is aangenaam en, zonder opdringerigheid, leerrijk tevens, maar niet voor iedereen.

Leuven. J. DE COCK.

VARIA.

Een nieuw tijdschrift: Le Censeur politique et littéraire.

Geraadzaam is het, pasgeboren tijdschriften eenig krediet te verleenen en hunne eerste stappen met goedgunstige liever dan met nauwziende en peuterige aandacht gade te slaan. Het proefnummer van *Le Censeur politique et littéraire* — een weekschrift op 6 Okt. lstl. ter wereld gekomen — hebben wij dan ook welwillend ter hand genomen en opengesneden.

Een min gunstigen indruk liet het voorwoord na: het getuigde van eenige vrijpostigheid, schermde wat veel met sommige «principes essentiellement modernes» en sprak zoo schreeuwerig van «véhémente indépendance»! Toch kon dit alles op rekening van jeugdigen overmoed en doordrijvende geestdrift gesteld worden. Daarbij schoone woorden genoeg en beloften bij de vleet. Le Censeur «zou» répandre les idées littéraires, artistiques, politiques et sociales que l'on croit belles et bienfaisantes... défendre avec vigueur toutes les nobles causes... être une revue de combat, non de dénigrement.»

Nu, in dit eerste nummer zat verder niet veel. Al stootte het ons tegen de borst dat eenige Zolaverheerlijkende gelegenheidsreden zoo maar zonder een woordje «censure» — als ge dan toch «censeur» heet! — opgenomen werden; al bevreemdde het dat een aanval op een onlangs «geborstbeeld» fransch schrijver het enkel had met het stoffelijk vuile zijner beschrijvingen, en dat de recensent diens schaamtelooze onzedelijkheid in den mouw hield, toch wilden of konden wij geen uitspraak doen nopens doel en strekking der nieuwe revue. «Best, afwachten» meenden wij.

En wij hebben twee weken gewacht, en het blijkt genoeg, en de zaak is geklonken: causa finita est! Den nieuwgekomene mangelt het aan onpartijdigheid, kieschheid en beleefdheid. Dat een «censeur» zaken en personen bespreekt, tegenspreekt, beknibbelt, wie zal het kwalijk nemen? Toch moet hij bezadigd en hoffelijk te werk gaan, zelfs wanneer er iemand of iets af te breken valt, voornamelijk echter als het schrijvers of andere lieden aangaat, wier geestesgaven of karakter algemeene achting genieten. Dit wordt hier meest uit het oog verloren. «Le Censeur» is eene «revue de combat» ja, maar stellig ook eene «revue de dénigrement».

Wat meer en erger is, de nieuwe revue schaamt zich niet, brutaal godslasterende artikels op te nemen. Nummer 3 bevat een stuk getiteld: «Jésus-Christ et le reporter», eene vuige en heiligschennende parodie van het Evangelie. Maria wordt daarin voorgesteld als iets dat we hier niet willen overschrijven, en Jesus beurtelings als «un monsieur qui fait des cures.... un agitateur à doctrines socialistes.... un anarchiste.... un chef d'apaches» dien men eindelijk vastgrijpt «dans un assommoir sombre et enfumé près de Nazareth en compagnie de douze individus de moeurs suspectes» en die door het mes der guillotine omkomt op Calvarieberg. En het hatelijk stuk eindigt op dezen volzin: «Le plus curieux de cette étrange affaire, c'est la croyance dans le monde spécial — nog eens laten wij hier eenige

woorden weg — que fréquentait habituellement feu Jésus-Christ, que le fameux anarchiste est ressuscité...»

De lezers van *Boekenschouw* zullen het mij vergeven dat ik die dom-heiligschennende woorden hier overschreef: het gevelde vonnis moest gerechtvaardigd, en tevens bleek het nuttig het lezend publiek eens te meer te verwittigen en tot voorzichtigheid te manen in zake nieuwere tijdschriften uit het huidige Frankrijk.

Leuven. J. JACOBS S. J.

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES.

GODSDIENST.

Apologie des Christentums von Paul Schanz. Dritte Auflage. 3 Bnd. Herder, Freiburg.

Het is onmogelijk in een korte recensie al den rijkdom van Schanz' apologie ook maar in cijfers te boeken. De werken van den onlangs overleden grootmeester der apologie behoeven trouwens onze aanbeveling niet meer.

Stimmen aus Maria-Laach, 28 Nov. (J. Blötzer.)

Saint Pierre, par L. Cl. Fillion Les Saints. Lecoffre Paris. IV en 208 blz.

Aan deze collectie ontbrak nog een H. Petrus. De leemte is ten volle aangevuld. Alleen rijst de vraag: worden de natuurlijke, zuiver-menschelijke talenten van den Galileeschen visscher niet wat te veel opgevijzeld?

Stimmen 28 Nov.

Saint Théodore, par l'abbe Marin. Zelfde collectie IV en 198 blz.

Dit boek is zeer veelzijdig en toch niet oppervlakkig. Voor 't byzantijnsche kloosterleven vóór de hernieuwing van den beeldenstrijd, vóór de suprematie van Rome, voor byzantijnsche poëzie en kunsten, en ten slotte voor den oorsprong van het cijferschrift is dit desniettegenstaande toch zéér-stichtend geschreven heiligenleven allerinterressantst. Stimmen 28 Nov.

Herders **Konversations-Lexikon** 6ster Bnd. 3tte Auflage. VIII en 1796 blz. Freiburg. Herder. M. 12,50

Elke nieuwe band is een nieuwe aanbeveling. 't Is inderdaad tóch bijna alles heusch goud wat er blinkt.

Stimmen, 28 Nov.

WIJSBEGEERTE.

Dictionnaire de philosophie ancienne, moderne et contemporaine par l'abbé Elie Blanc. Paris, Lethielleux 1906 XVIe 1247 kolommen, 12 frcs.

De bekende priester Elie Blanc heeft ook deze taak weer schitterend volbracht. Etudes, 5 Dec. (L. Noure.)

Gewissen und Gewissensfreiheit, von Victor Cathrein S.J. Glaube und Wissen. 6 Hft. 50 pf.

Men gevoelt levendigen dank als men ziet, hoe de beroemde schrijver de zoo gelukkig ingezette onderneming voor Geloof en Wetenschap allerverdienstelijkst heeft voortgezet. Vivant Sequentes!

Literar. Rundschau, 1 Nov. (A. Huber)

GESCHIEDENIS.

Der Jesuitismus von Pilatus (Dr. V. Naumann) Regensburg 1905 X en 596 blz.

Ook dit werk is als het bekende "Quos ego?" uit een serie artikelen in de Augsburger Post-Zeitung ontstaan.

De hoofdwaarde van het boek berust in het verblijdende feit, dat de schrijver aan de hand van authentieke en officieele stukken den-lezer een diepen blik laat slaan in den geest, het wezen en de constituties der Compagnie van Jezus".

Literarische Rundschau 1 Nov. (Anton Koch)

Heortologie oder die geschichtliche Entwicklung des Kirchenjahres und der Heiligenfesten, von Dr H. Kellner. 2te neu bear-

beitete Aflage. Herder, Freiburg XII en 304 blz.

Dit werk vindt begrijpelijkerwijze aftrek. Behalve het veel drukker gebruik van kleine letters is deze tweede druk toch nog 60 blz. grooter dan de eerste. Hoewel het boek in z'n geheel alleszins verdienstelijk is, wenschte men toch wat meer gelijkmatigheid, evenredigheid, gladheid en vrede.

Literairische Rundschau 1 Dec.

NATUURWETENSCHAP.

Biologische Notizen von Dr. E. Deunert. Leipzig 1906. M. 1.20.

Biologische Fragen und Aufgaben für den Unterricht in der Botanik van denzelfde. Godesberg 1905.

Geen dorre systematiek meer in het onderwijs, maar leeren zien en navorschen en betrappen de rijke geheimen des levens. Het eerste werkje is meer voor den leeraar, het tweede meer voor den leerling berekend.

Stimmen, 28 Nov.

Die Bakterien, von P. Martin Gauter O. S. B. Einsiedeln 1905. 160 blz.

Ieder die belang stelt in die kleine wezentjes, voor het menschenleven zoo nuttig en gevaarlijk tevens, zal veel uit dit boekske kunnen leeren.

Literar. Rundschau, 1 Nov.

(A. Schmith.)

Pflanzenphysiologische Versuche und Demonstrationen von Dr. Edmond Klein. Luxemburg 1906.

Zeer goed geslaagd. Voor het onderwijs geschreven, zijn ook de illustraties zeer instructief.

Stimmen 28 Nov.

AARDRIJKSKUNDE.

Fables et légendes du Japon. Oudin, Paris. 100 dessins japonais. 5 frcs.

Echt Japansche plaatjes zwart en in kleuren op rijstpapier in Tokio gedrukt. Aan den achterkant fransche tekst: Onschuldige verhaaltjes, sommige allergrappigst en leuk. Een echt staaltje van exotische maar daarom nog geen minderwaardige kunst.

Etudes, 20 Dec. (J. de Blacé)

Les Gallas par le P. Martial de Savinhac Oudin, Paris. 150 gravuren. 7.50 fr.

Een Pater Capucijn, Missionaris bij de Gallas, heeft conamore dit oude volk bestudeerd en beschreven. Zeer compleet en uiterst leerzaam, leest het toch gemakkelijk en blij.

Etudes 20 Dec. (J. de Blacé)

LETTERKUNDE.

Les foules de Lourdes de J. K. Huysmans. Stock. Paris. 5 fr.

Een bevreemdend dualisme van overdrijvende carricatuur en gelouterde echt-katholieke mystiek geven aan dit boek zijn eigenaardig cachet. Huysmans idealiseert niet, abstraheert niet, maar zegt alles. Hij heeft Lourdes begrepen als weinigen vóór hem, maar hij kent geen medelijden met de menschelijke feilen: een en al miserie, dwaasheid en slechte smaak. Maria wèl. Zij heeft te Lourdes allen genoodigd: dommen en wijzen, zwakken en sterken, en stelt daarin juist haar universeele eere. Etudes 20 Dec.

(Pierre Suau.)

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN.

Crézels, door de Comte de Saint-Aulaire, 3 fr. 50. Perrin, Paris.

Crézels is niet geschreven voor gevoelige menschen. (Saint-Martin.)

Mois litt. et pitt. Déc. 1906.

Le Sous-lieutenant la „Feuille", door Alph. Crozière, 3 fr. 50. Garnier frères, Paris.

Niets fatsoenlijks uit te leeren.

(Emmel.)

Mois litt. et pitt. 3 Déc. 1906.

Joujou Conjugal, door Joliclerc, 3 fr. 50. Lemerre, Paris.

Al te vrij. (Emmel.)

Mois litt. et pitt. 3 Déc. 1906.

Cher Infidèle, door Edgy. 3 fr, 50. Plon-Nourrit, Paris.

Van Edgy heeft men wel eens iets beters gelezen. Dit boek heeft niets oorspronkelijks en is bovendien immoreel. (J. J. A.)

Mois litt. et pitt. Déc. 1906.

Les Complaisants, door Duchènes. Dujarric, Paris. 3 fr. 50.
Immoreel. (J. J. A.)
Mois litt. et pitt. Déc. 1905.

Les Vaincus de la Gloire, door Bernard Taft, 3 fr. 50. Libr. unis. Paris.
Schrijver heeft waarschijnlijk zich door zijn thesis laten verleiden om tafereelen te schilderen, welke het boek voor menigeen gevaarlijk maken. (Emmel.)
Mois litt. et pitt. Déc. 1906.

Meurtrissure, door Gaston de Bussy. 3 fr. 50. Dujarric. Paris.
Bundel novellen, over het algemeen uiterst sensueel. (Emmel.)
Mois litt. et pitt. Déc. 1906.

Douleur d'aimer, door Marie de Besneray. 3 fr. 50. Dujarric, Paris.
Veel goede trouw, maar wonderbare mengeling van gevoelens, die een goed katholiek moet verafschuwen. (M. L.)
Mois litt. et pitt. Déc. 1906.

Disparu, door Brada. 3 fr. 50. Plon-Nourrit, Paris.
Echt romantisch verhaal vol onverwachte verschijningen en verdwijningen. Voor de liefhebbers! (M. L.)
Mois litt. et pitt. Dec. 1906.

Ces Messieurs du Cabinet, door Henri Malo. 3 fr. 50. Merc. de Fr. Paris.
Het werk van al die "Messieurs" heeft niets stichtends noch achtenswaardigs; integendeel. (Emmel.)
Mois litt. et pitt. Déc. 1906.

Un Mirage, door Jean de la Brète. 3 fr. 50. Plon-Nourrit, Paris.
Thesis uitstekend; een weinig oppervlakkig behandeld. Iedereen mag het in handen nemen. (J. J. A.)
Mois litt. et pitt. Déc 1906.

Les Amours d'un savant, door Paul de Lauribar. 3 fr. 50. Dujarric, Paris.
Al te vrij in uitdrukkingen en schilderingen. (Emmel.)
Mois litt. et pitt. Dec. 1906.

L'Absence, door Henri Ardel. 3 fr. 50. Plon-Nourrit, Paris.
Roman, waarin met al te vrije pen huwelijksontrouw beschreven wordt. (M. L.)
Mois litt. et pitt. Déc. 1906.

Le Rêve d'Antoinette, door Eveline de Maire, 3 fr. 50. Plon-Nourrit, Paris.
Geen lectuur voor jonge dames. (Emmel.)
Mois litt. et pitt. Déc. 1906.

Macedonia, its races and their future, door H. N. Brailsford, 8o, 340 blz. London 1906, 12 sh 6.
Eindelijk eens een degelijk, betrouwbaar werk over dit zoo betwiste gebied. Een onpartijdig oordeel gaat hier samen met een veelzijdige kennis. Het boek bevat een aantal goede fotografieën. (W. Götz.)
Pet. Mitt. 1906 lit. 736.

La Macédoine et sa population chrétienne, door D. M Brankoff, 8o, 270 blz., Paris 1905.
De schrijver is een Bulgaar, en daardoor soms wat eenzijdig. Overigens behandelt hij op wetenschappelijke wijze de ethnografie, godsdienst, scholen enz. van Macedonië. (W. Götz,)
Pet. Mitt. 1906 lit. 740.

Le Bluff macédonien, door Al. van den Brule, Paris 1905, 5 frs.
De honderd meest zeer goede fotografieën, die dit werk versieren, staan in weinig verband met den tekst, die meer politisch dan geografisch is en waaruit voor hen, die nog weinig bekend zijn met de Macedonische zaken, veel te leeren valt. (W. Götz.)
Pet. Mitt. 1906 lit. 741.

A dix-huit ans, door Aigueperse. 3 fr. 50. Plon-Nourrit. Paris.
Jongelui — die geen kinderen meer zijn — kunnen dit boek lezen.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (Emmel.)

L'Essai du Bonheur, door Galotti. 3 fr. 50. Dujarric. Paris.
Niets goeds uit te putten; integendeel.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (Emmel.)

Les deux jeunesses, door Croiset. 2 frs. Téqui. Paris.
Niet bijzonder mooi geschreven, maar toch aantrekkelijk en voor iedereen geschikt.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (Emmel.)

L'Obstacle, door René Sonnors. 3 fr. 50. Messein. Paris.
Onderwerp: Het leven der artisten (?) van café chantant! Dus!
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (M. L.)

La Châtelaine d'Eza, door Mme Meunier. 3 fr. 50. Félix Juven. 122, rue Réaumur.
Zeer goed geschreven. Kan door allen en zal door velen met belangstelling gelezen worden.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (M. L.)

Le voile du Temple, door Jean Dornis. 3 fr. 50. Ollendorff. Paris.
Alleen leesbaar voor menschen, die wat meer van hun geloof afweten.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (Emmel.)

L'Insidieuse Volupté, door Paul Lacour. 3 fr. 50. Perrin, Paris.
Eerst tegen het eind begint dit boek interessant te worden. Geen lectuur voor iedereen.
Mois litt. et pitt. janv. 1907.
(J. J. A.)

Le Tribun, door Sander Pierron. 3 fr. 50. Sausot. Paris.
Iets als Midi à quatorze heures, maar niet zoo mooi geschreven en niet zoo openlijk christelijk.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (M. L.)

Christine Rodés, door Camille Marbo. 3 fr. 50. Stock. Paris.
Mocht zijn werk wat meer katholiek getint zijn! En schrijver èn werk zouden er veel bij winnen.
Mois litt. et pitt. janv. 1907.
(J. J. A.)

La Brisure, door Pierre l'Ermite. Bonne Presse. Paris. 5 frs.
Roman, reeds in de Mois verschenen, thans afzonderlijk en geïllustreerd.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (Z.)

Au Temps de l'empereur, door Ernest Daudet. 5 frs. Bonne Presse. Paris.
Buitengewoon geschikt voor Nieuwjaarsgeschenk. Reeds in de Mois verschenen; thans afzonderlijk en geïllustreerd.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (Z.)

La Servitude, door Fernand Rivet. 3 fr. 50. Stock. Paris,
Talentvol geschreven, maar om de anarchistische idees niet aan onze lezers aan te raden.
Mois litt. et pitt. janv. 1907.
(J. J. A.)

Les Moëllet, door René Bazin. Mame. Tours. 12 frs.
Een der best geslaagde meesterstukken van R. B.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (X.)

Le dévoir d'un Fils, door Mathilde Alanic. 3 frs. 50. Plon-Nourrit. Paris.
Roman, die de ware eergevoelens in den lezer weer verlevendigt.
Mois litt. et pitt. janv. 1907.
[Jean Dumaset.)

Les Jumeaux du Transvaal, door Paul Roland. 8 frs. Delagrave. Paris.
Roman met aangrijpende episodes uit den Boerenoorlog.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (Z.)

Le Bonheur Passait, door Claude Saint-Jean. 5 frs. 50. Hatien. Paris.
Bevat 2 romans, welke beide door iedereen kunnen gelezen worden.
Mois litt. en pitt. janv. 1907. (M. L.)

Le crime du Fantôme, door Henri Belzac. 9 fr. 50. Perrin. Paris.
Eigenaardig verhaal, zonder eenige moreele strekking.
Mois litt. et pitt. janv. 1907.
(J. J. A.)

Part à deux, door Chabrol. 3 fr. 50. Hachette.
Aangename en onschuldige roman.
Mois litt. en pitt. janv. 1907. (X. P.)

Midi à quatorze heures, door la Bruyère. 3 frs. Gautier. Paris.
Werk van christelijken zin en sociale strekking. Leesbaar voor iedereen, maar interessant voor menschen, die wat meer weten.
Mois litt. et pitt. janv. 1907. (Emmel.)

TIJDSCHRIFTEN.

Studiën, Dl. 67, afl. 1.
Le Sage ten Broek, II, door H. J. Allard. De Bestraffing der Ketters, door C. Wilde. De Zinnelijke Waarneming in de Poëzie (slot), door P. Zeegers. Wederlegging van het Kantisme, door L. Regout. Uit de Pers.

Dietsche Warande en Belfort, afl. 12 1906.
Feestrede gehouden bij 't Jubileum van 't Kleen Seminarie van Rousselare, door Prof. Dr. G. Verriest. De jongste Gedachten over Renaissance, door Om. K. de Laey. Zonnezet, door M. E. Belpaire. Bij stillen Nacht, door Joz. de Voght. IJdelheids einde, door Julie Russel. Een Brokje geschiedenis van ons Hooger Onderwijs, door J. Boonen. Kunstkroniek, door A. W. Sanders van Loo. Boekennieuws. Inhoud van Tijdschriften. Omroeper. Inhoudstafel voor het tweede halfjaar 1906.

Onze Eeuw, December 1906.
Het koninkrijk der Nederlanden in bloei, door Prof. Dr. P. J. Blok. Hoe komen wij uit het moeras? door G. Polvliet, (Slot). Het recht van bestaan voor een middelbare technische school, door W. J. M. van de Wijnperse. Nieuwe machtsverhoudingen in het Midden-Oosten, door Peregrinator. Herman Bang, door D. Logeman-van den Willigen. Verzen, door J. Reddingius. Verzen, door S. G. Reddingius-van Harlingen. Nieuwe Boeken, door G. F. Haspels. Onze Leestafel.

Le Correspondant, 10 Décembre 1906.
Le duc de Richelieu. II. Les premières armes, door Duc d'Audiffret Pasquier. Science et Christianisme, door H. de Lacombe. Le matérialisme historique, door M. G. Ferrero. Du droit de punir dans l'armée, door Général Bourelly. Journal d'un femme du monde (Roman) II (fin) door Max de Bray. La Guerre sans déclaration de Guerre, door ***. Le bon peintre (fantaisie), door C. de Lazerme. La vie économique et le mouvement social, door A. Béchaux. Revue des Sciences, door Henri de Parville. Livres d'étrennes. Chronique Politique, door Auguste Boucher. Bulletin Bibliographie.

—— 25 Dec. 1906.
Le duc de Richelieu. III. En émigration, door Duc d'Audiffret Pasquier. L'Eglise de France au terme du dix-neuvième siècle, door Vte de Meaux. Une panne d'Automobile. Conte de Noël, door François Coppée. Après l'exposition coloniale de Marseille. L'Indo-Chine, door J. B. Piolet. L'Egrasement. Roman I, door Charles Foley. Brunetière, door Etienne Lamy. Une insurrection de modérés. Lyon en 1793, door De Lanzac de Laborie. Le peuple dans la littérature dramatique. Apropos de la représentation de Jules César a l'Odéon, door Péladan. Poésies I. Nos vieux airs. door Théophile Giard. II. Noëls, door Alex de Metz-Noblat. Les oeuvres et les hommes, door Edouard Frogan. Livres d'étrennes, door Auguste Boucher. Bulletin Bibliographique.

Études, 5 Décembre 1906.
Réponse au rapport de M. Charlot sur les écoles Françaises en Orient, door Henri Gressien. La science sismologique. Coup d'oeil sur la mécanique et sur ses applications, door B. Berloty. Pour l'index. Etude doctrinale sur »il santo", door M. de la Taille. L'Election épiscopale et les chapitres cathédraux au XIIIe siècle, Jules Doizé. Saint François Xavier d'après un maniscrit inédit du père Auger, door Ferd. Fournier. L'Attitude des Catholiques en face de la violence légale, door Un Théologien. Bulletin Littéraire, door Pierre Suaux. Revue des livres. Evénements de la quinzaine.

—— 20 December 1906.
John Henry Newman considéré comme maître, door L. de Grandmaison. Le kulturkampf et le chancelier de fer. Comment on organise une persécution, door Paul Bernard. Le procès du ritualisme. I. La commission d'enquête, door Joseph Boubée. L'Histoire primitive dans la Genèse, door Joseph Bruckner. Cultes, mythes et religions, door Adhémar d'Alès. Un livre de Combat. Contre la séparation, door Joseph Adam. Bulletin Littéraire, door Pierre Suau. Revue des livres. Notes Biblographiques. Evénements de la quinzaine Table du tome 109. Tables de l'année 1906.

Revue des deux Mondes. 1 December 1906.
Vanike door Paul et Victor Margueritte. La crise de la beauté à Florence au XVe siècle door Georges Lafenestre. La comtesse de Mirabeau, Mœurs de Province au XVIIIe siècle door M. Dauphin Meunier. Les philosophes et la société Française door Ferdinand Brunetière. Au Sahara door Jean Pommerrol. Michel le Sellier et

son administration militaire door Alphonse Bertrand. Revue musicale, Ariadne a l'opéra; Les armaillis a l'opéra comique. La princesse Jaune; Le bon homme jadis door Camille Bellaigue. Chronique de la quinzaine. Histoire politique door Francis Cha.mes. Bulletin. Bibliographique.

—— 15 December 1906.

L'Ombre s'étend sur la montagne, door Edouard Rod. A propos d'un mot Latin. I Comment les romains ont connu l'humanité, door Gaston Brissier. La religion de George Eliot, door Henri Bremond. L'Alternance des crises commerciales et des périodes de prospérité, door Jacques Siegfried. La comtesse de Mirabeau, d'après des documents inédits, door Dauphin Meunier. Poésies, door Henri de Régnier César Borgia. II. L'Original du prince, door Charles Benoist. Revue dramatique. Le théatre déliquessent, door René Doumic. Revues étrangères. Un voyageur écossai au XVIIe siècle, door M. T. de Wyzewa. Les livres d'étrennes, door Joseph Bertrand. Chronique de la quinzaine. histoire politique, door Francis Charmes. Bulletin Bibliographique.

Nederlandsche Katholieke Stemmen, 15 December 1906.

Acta S. Sedis. De Religiosorum sodalitatibus nisi consulta Apostolica Sede non instituendis. E. S. Congregatione Concilii. Dubia circa Sacram Communionem. De Encycliek „Pieni l'animo" van 28 Juli 1906. R. De „Apostolische Aflaten", door Dr. A. C. M. Schaepman. Casus Practici. VIII. De secreto medicorum, door J. Aertnijs, C. ss. R. Miscellanea. Nieuwe uitgaven.

Revue Thomiste, Nov.—Dec. 1906.

La Crédibilité (2e partie). Les Problèmes. III. La Crédibilité et l'Apologétique, door T. R. P. Gardeil. De l'État des âmes séparées (2e art.), door R. P. Ed. Hugon. Des droits de l'Etat en matière d'enseignement (2e art.), door M. Th. Pêgues. La vie scientifique: Un nouveau Manuel de Théologie, door M. Th. Pègues. La Logique et la Philosophie contemporaine, door R. P. Noble. Revue Analytique des Revues. Notes Bibliographiques. Livres déposés aux bureaux de la Revué

De Economist, December 1906.

Ministerpensioenen, door Prof. Dr. P. van Geer. De herziening der Bankwet in de Vereenigde Staten, door G. M. Boissevain. De Internationale geldmarkt, door C. Rozenraad. Economische Kroniek. Handelskroniek. Economische Nalezingen en Berichten.

Historisch-Pol. Blätter, 1 Dec. 1906.

Zur Entstehungsgeschichte der durch Joh. Kasp. Thürriegel eingeführten deutschen Kolonie an der Sierra Morena (1767—1777), door Jos. Weisz. Deutschland vor 100 Jahren. Don Bosco und sein Werk, door Petry. Das Zentrum eine konfessionelle Partei, door Ernst H. Kley. Kirchliche und konfessionelle Tagesfragen in der Schweiz, door Fr. v. Ernst. Kirchenhistorische Literatur, door Jerger-Schwennenbach. Florian von Stablewski.

—— 16 December 1906.

Die religiöse Zukunft des Judentums, door J. Pietsch Obl. M. J. Zur Entstehungsgeschichte der durch Joh. Kasp. Thürriegel eingeführten deutschen Kolonie an der Sierra Morena (Schlusz), door Joh. Weisz. Pierre Bayle, door Dr. Joseph Herbeck. Frankreich und das Ministerium Clemenceau. Reichtstagsbrief I. Kirchenhistorische Literatur, door Bettina Ringseis. Kalender bayerischer und schwäbischer Kunst, door M. F.

The Month, December 1906.

The Hong-Kong typhoon and the Jesuit Observatories, door Robert E. Brown. Sundust, door Jan de Geollac. The society of Jesus and education II. The Constitutions and Education, door Alban Goodier. A Further Danger for our schools, door Sidney F. Smith. The testimony of martyrdom, door Delta. Lois—Chapters XXVII—XXXI, door Emily Hickey. Flotsam and Jetsam. Reviews. Literary and scientific record.

NIEUWE BOEKEN.

De werken in deze lijst vermeld, worden aangekondigd, niet aanbevolen.

GODSDIENST.

Nieuwbarn, N. C.: Het H. Misoffer en zijne ceremoniën. Een verklaring van mystiek en liturgie. Nijmegen, L. C. G. Malmberg post 8o. f0.45 geb. 0.70.

Weisz. Levenskunst. 's Hertogenbosch, G. Mosmans Zoon. kl. 8o. f 1.50, geb. in kalfsleder 2,40.

J. P. van Kasteren, S. J. Het Matthaeusevangelie en de overlevering. Uitgave der Apol. Vereeniging Petrus Canisius. Den Bosch. C. N. Teulings.

BIBLIOGRAFIE.

Greve, H. E.: Openbare leesmusea en volksbibliotheken. Amsterdam. Maas en Van Suchtelen, gr. 8o. f3.90 geb. 4.90.

GESCHIEDENIS.

Blok, P. J.: Geschiedenis van het Nederlandsche volk. Dl. VII. Leiden A. W. Sythoff. geb. 6.25.

Muller, P. L.: Uit (zijn) verspreide geschriften. Uitgeg. door P. J. Blok en S. Muller Fz. Leiden A. W. Sythoff. gr. 8o. 6.75, geb. 7.25.

SCHOONE KUNSTEN.

Muller Fz. S.: De Dom van Utrecht. Firma C. H. E. Breyer. In portefeuille. f 25.

LETTERKUNDE.

Erens, Frans: Litteraire Wandelingen. Amsterdam, S. L. van Looy. post 8o. f 2.40, geb. f 2.90.

Homeri Carmina.... ediderunt J. van Leeuwen, J. F. et M. B. Mendes da Costa. Lugduni Batavorum apud A. W. Sijthoff.
1. Ilias Pars altera Rapsodiae XIII —XXIV. Editio major f 1.60, editio minor f 1.30.

Stoet, Dr. F. A.: Nederlandsche spreekwoorden en gezegden, verklaard en in het Fransch, Duitsch en Engelsch vertaald. 2e druk. Zutphen. W. J. Thieme en Cie. f 2.50, geb. f 2.90.

Alletrino: Stille uren. 2 dln. Amsterdam. Vennootschap Letteren en Kunst. kl. 4o. f 4,25, geb. f 5.—.

Brusse. M. J.: Landlooperij. Zwerftocht van een dagbladschrijver onder zwervers en schooiers. W. L. en J. Brusse, post 8o. f 1.90, geb. f 2.50.

Meurs, B. van: Kriekende Kriekske. Betuwsche verzen. 4e verm. druk. Culenborg, Blom en Olivierse. Amst. J. S. de Haas. gr. 8o. f 1.—, geb. f 1.25.

Sheehan: Succes door mislukking. Naar het Eng. door A. Smitz. Amsterdam, F. H. J. Bekker. post 8o. f 1.80 geb. f 2.25.

Merle, B. van: Jadurga's strijd. Venloo. G. Mosmans Sen. gr. 8o. f 1.80, geb. f 1.25.

Merle, B. van: Uit duisternis tot het licht. Het memorare. Venloo G. Mosmans Sen. gr. 8o. f 0.80. geb. f 1.25.

Die Theodizee des Christlichen Apologeten Justin dargestellt von Dr. Phil. Hans Windisch, Leipzig 1906

„Male vivitur," zegt een diepzinnig wijsgeer, de H. Augustinus, „si de Deo non bene sentitur." 's Menschen geloof is zijn leven waardig. Duidelijk blijkt dit in de heidensche oudheid, waar lage hartstochten zich goden schiepen en ze plaatsten in den Olymp.

Ook het tegendeel is waar. „L'amour du bien, voilà ce qui fait chercher, voila ce qui fait trouver Dieu ; voilà ce qui rive notre âme au devoir et par le devoir à la foi." (Broglie.)

De jeugd van Justinus, wien de oudheid den eerenaam van „Philosophus" en „Martyr" heeft gegeven, kenmerkte zich door een oprecht streven naar waarheid. De wijsgeerige scholen van Griekenland doorliep hij zonder evenwel een passend antwoord te vinden op allergewichtigste levensvragen. Te vergeefs ondervroeg hij beurtelings de Stoa, de Peripatetici, Pythagoras en Plato, tot hij eindelijk in Jezus' leer de ware wijsheid vinden mocht, die hem geest en hart bevredigde. Toen ervoer hij de waarheid van Geibel's gevleugeld woord: „Studiere nur und raste nie, Du kommst nicht weiter mit deinen Schlüssen. Das ist das Ende der Philosophie, Zu wissen, dasz wir glauben müssen."

H. Windisch, werkje, welks volledige titel we plaatsten aan 't hoofd dezer bladzijden, bespreekt de leer van Justinus over God, Diens eigenschappen en wereldbestuur. 't Is een doctorale dissertatie die, dit moet gezegd, getuigt van ernstig onderzoek. De phil. faculteit van Leipzig, die ze aannam kon dit doen met een zuiver geweten. Zij behoefde zich Vogt's bijtend woord aan 't adres van sommige Duitsche faculteiten niet te herinneren: Sumimus pecuniam et mittimus asinum in patriam. Ook het onderwerp zelf is allerminst van belang ontbloot. Immers in de N. Testische geschriften en bij het meerendeel der Apostolische Vaders wordt slechts een uiterst zwakke weerklank vernomen der verschillende wijsgeerige stelsels, die toentertijd de scholen beheerschten. Bij Justinus daarentegen is deze invloed op iedere bladzijde merkbaar. Bekeerd, bleef hij niettemin wijsgeer. Zoo verhaalt Eusebius (H. E. IV, 18. 6) van hem uitdrukkelijk, dat hij ook na zijn overgang nog den philosophenmantel bleef dragen. Het Christelijk dogma en de Grieksche wijsheid ontmoetten alzoo elkander, blijkens nog bestaande geschriften, voor het eerst in één persoon. De apologie van den bekeerden wijsgeer

Aristides, eenige jaren geleden terug gevonden, is weliswaar iets ouder maar bij Justinus' vergeleken, zeer arm aan theologischen inhoud.

De machtige problemen, waarop de groote middeleeuwsche denkers al hun denkkracht spanden, die ook den tegenwoordigen tijd nog in niet geringe mate bezighouden: de verhouding van dogma en wijsbegeerte, beider onderling verband en samenhang, werden door Justinus het eerst van allen onder oogen genomen. Hij wilde — wat de taak is van iedere Christelijke generatie — de waarheden des geloofs plaatsen in een harmonisch verband met het weten van zijn tijd. Hij begon „die christlichen Glaubensgedanken nach philosophischer Denkweise zu verstehen, auszubauen, auszulegen, systematisch zu erweitern" (W. bl. 5.) Dat werk ondernam hij ondanks de vaak vijandige stemming van vele Christen tijdgenooten (Tatianus, Hermias, Tertulliaan) tegen wijsgeeren en wijsbegeerte. Niet te vergeefs, moge we zeggen, heeft Justinus daaraan gearbeid. Want „in den Bahnen der Justinischen Theodizee wandelt nun aber die Beweisführung aller folgenden Theologen." (W. bl. 49.) Evenwel mag 't ons niet verwonderen, zoo op dit onontgonnen terrein zijn gang soms minder vast, zijn inzicht min helder lijkt. Om den moeilijken pioniersarbeid, dien hij te verrichten had, doet men Justinus geen onrecht met te vragen, of zijne synthetische samenvatting van geopenbaarde waarheid en wijsbegeerte altijd even gelukkig is geweest. Of niet een enkel maal het Christelijk dogma eenigszins verduisterd is geworden onder den invloed van zijn philosophisch denken. In de beantwoording dezer vragen, (en zij gelden evenzeer de overige apologeten der 2e eeuw) zijn sinds Petavius, Vuittasse, de Ballerini's en Zaccaria de gevoelens onder de Katholieken verdeeld gebleven tot op den dag van heden. 't Is evenwel onnoodig te dezer plaatse aangaande deze betwiste vraag in nadere beschouwing te treden. Dr. Windisch bepaalde zich tot Justinus' Theodicea; het Trinitarisch dogma, waarover de strijd voornamelijk loopende is, verder onbesproken latend. 't Zij echter geoorloofd slechts met één enkel woord aan te stippen dat, welke meening men ten deze zij toegedaan, de leer der Kath. Kerk omtrent het gezag der Vaders allerminst in het gedrang komt. Immers men houde in het oog, dat een vaag inzicht nog geen valsch inzicht, dat „Nichtunterscheidung oder Unklarheit ohne alle thetische Behauptung noch kein Irrtum sei." (Dr. A. Schmid.) Menige moeilijkheid wordt daarmede weggeruimd. En zij die meenen, dat de H. Vaders bijwijlen uitdrukkingen gebruiken, die ook op deze wijze niet met de kerkelijke leer van heden in overeenstemming zijn te brengen, vestigen de aandacht op den innigen samenhang van het Vaderengezag en het leergezag der Kerk. Daaruit besluiten zij, dat uitingen, ook van meerdere H. Vaders, in zaken des geloofs alleen dan beslissend zijn voor de goddelijke herkomst eener

leering, wanneer zij deze niet slechts terloops hebben aangeraakt, maar *opzettelijk* behandeld. 1)

Dat zulks in den regel slechts geschiedde nadat van eenige zijde en wel meestal in de Kerk zelve, die leerling was aangevallen, ligt voor de hand. 2) Een afdoend bewijs vinden wij in de verklaring van den H. Augustinus, dat men niet zijn vroegere werken tot maatstaf moest nemen zijner tegenwoordige meening in de geschilpunten, die door het optreden van Pelagius waren in het leven geroepen. Wie zich omtrent deze quaestie, wat Justinus betreft, nader wil orienteeren verwijzen we naar het schoone, onlangs verschenen werk van P. Feder S. J.: Justinus des Martyrers Lehre von Jesus Christus." 3)

De vragen, door Windisch meer uitvoerig behandeld, zijn deze: de logos en de Grieksche wijsbegeerte; de logos en de Joodsche prophetie; de logos en de Joodsche Wet. Doch ook op deze punten, inzonderheid het eerste, is de ware zin en bedoeling van Justinus' woorden niet zoo duidelijk, dat de geleerden dienaangaande niet zeer uiteenloopende meeningen zouden voorstaan. De strijd concentreert zich, naar ons voorkomt, om de vraag: In welke verhouding staat in den gedachtengang van Justinus de waarheid, die de Grieksche Wijzen ten deele (*κατὰ μέρος*) kenden, de logos spermaticos, tot den logos, dien de Christenen in al zijn volheid bezaten? Ligt tusschen deze beide kennissen, in de meening van Justinus, slechts een quantitatief onderscheid in de mate van bezit en zekerheid, of tevens een qualitatief, wat aangaat het wezen en karakter van Christelijke en wijsgeerige waarheid? Het eerste is blijkbaar Dr. Windisch meening. „Ein Unterschied, zoo zegt hij, in der Anteilnahme am Logos ist da; aber er betrifft nicht die allgemeine Menschheit und die Philosophen, sondern die Menschen vor Christus und die Christen: jene haben den Spermatischen Logos. Der Unterschied ist quantitativ." (bl. 21).

---

1) Profundiores difficilioresque partes incidentium quaestionum ..... sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus adstuere". Denz. no. 97.

2) De redactie van het Bull de littérature eccl. 1906 bl. 163 zegt, dat Bainvel in zijn werk. De Magisterio vivo »ait glissé rapidement sur certaines quesfions importantes . . ne faudrait-il pas essayer de dire jusqu'a quel point la foi immuablement vraie peut renvelopper de conceptions erronnées, comme la croyance primitive à là imminence de la parousie ou au millénarisme, le subordinationisme de tels Pères anténicéens? Deze en dergelijke meeningen door de Kerk destijds expliciet noch beleden noch verworpen, werden eerst door de H. Vaders opzettelijk en bijgevolg beslissend behandeld, toen door nadere verdediging van voorstanders of aanvallen van tegenstanders daaraan de volle aandacht moest worden gewijd. Dit verklaart, waarom meeningen omtrent geloofszaken die bij *meerdere* H. Vaders te vinden zijn, later door de Kerk konden verworpen worden.

3) Vgl. ook Stud. 1904 bl. 109 enz.

Verder lezen we, dat dit het beginsel is der door Justinus in de Apologieën opgezette logosleer: „der Logos hat nur verkündet, was ewig wahr und bekannt war". (bl. 46). Ingevolge is ook de toekomstige verrijtenis van den mensch, volgens Justinus, „keine Zauberei Gottes" (wonder) maar is „physikalisch zu beweisen; es geht ganz natürlich vor sich" (bl. 41). In de Justinische fragmenten, die voorkomen in de Sacra Parallela van Joannes Dam., en algemeen als echt worden beschouwd, ook door W., zegt een passus weliswaar duidelijk het tegendeel en noemt de verrijzenis een nieuwe, specifiek Christelijke leer. Doch »hier *widerspricht* (wij cursiveeren) Justin deutlich dem Prinzip der Logoslehre, das er in den Apologien und im Dialog vorträgt." (bl. 46).

1° Windisch' gevoelen wordt gedeeld door de *rationalisten* in 't algemeen, ook door Engelhardt, Aubé e. a.

2° Dr. Riemens 1) en vele *Protestanten* met hem beschuldigen Justinus van eene te ver gedreven intellectualistische opvatting des *geloofs*.

3° Eindelijk enkel quantitatief onderscheid poneert *van Katholieke zijde* ook Dr. Liese 2), maar in tegenovergestelden zin. Volgens dezen zag Justinus in de Grieksche wijsheid bovennatuurlijke waarheden, leengoed der Openbaring in Israël.

Tot recht verstand dezer veelomstreden patristische vragen mag het niet overbodig heeten althans een kort overzicht te geven der ten dezen het meest op den voorgrond tredende Justinische teksten. Tevoren zij opgemerkt, dat Dr. Windisch, ons inziens volkomen terecht, meende ter bepaling van Justinus' leer slechts gebruik te mogen maken van de Apologieën (de tweede is slechts een later aanvulling der eerste), van den Dialoog met Tryphon (eene apologie tegen de Joden) en de losse fragmenten, die bij Joannes Dam. gevonden worden.

Al het overige, wat de oudheid ons op Justinus' naam naliet, is, om niet meer te zeggen, van zeer dubiensen aard. Ook de zonderlinge hypothese van Dr. Cramer, die in de eerste Apologie breede inlasschingen van lateren datum meent te ontdekken, mocht vrij, wegens haar ongenoegzame gronden, buiten beschouwing blijven.

De voornaamste in geding komende teksten, kortelijk saamgevat, zijn deze: Christus, aldus Justinus, is de eerstgeborene Gods. In Hem is in alle volheid de Goddelijke logos verschenen, dezelfde die van den beginne ten deele in ieder mensch ingeplant en werkzaam was. Bij de Joden vertoonde zich de Logos in de theophanieën en sprak door de propheten Ook de heidenen bleven niet van alle aandeel verstoken; hen leeraarde

1) Het begrip der Openbaring in het Christendom. Utrecht 1905 bl. 64 v.v.
2) Zeitschr. f. k. Th. 1902 bl. 560 v.v.

de Logos door den mond der Grieksche Wijzen. Deze bezaten echter den Logos slechts ten deele, alleen de kiemen van den Logos. (*σπέρμα τοῦ λόγου , σπερματικὸς θεῖος λόγος*) En omdat zij slechts de Logoskiem en den Logos spermaticos, bezaten, hebben zij somwijlen gedwaald. In zooverre zij evenwel met den Logos geleefd hebben, waren zij Christenen, al schold een blinde menigte hen ook voor atheïsten, zooals met Socrates en Heruclitus het geval was. Deze hebben met den Logos geleefd onder de Grieken gelijk Abraham, Elias enz. onder de Barbaren (= Joden.) 1)

Dat deze en dergelijke teksten, alle ontleend aan de Apologieën, in den mond van een Christen „bevreemden" (Bardenhewer), „bedenkelijk schijnen" (Funk) moge waar zijn, wanneer men ze op zich zelve, buiten alle verband, beschouwt. In hnnne historische omlijsting echter, in de categorieën van den Schrijver: oogmerk, tijd en omstandigheden, lijkt dat vreemde minder bevreemdend en het bedenkelijke niet zoo onverklaarbaar.

Zeker mist men het recht op grond van dusdanige uitingen het verdict uit te spreken, dat volgens Justinus' Apologie alle waarheden der Christelijke Openbaring steeds voor de rede toegankelijk waren, de verrijzenis der lichamen niet uitgezonderd (Windisch); dat wij bij Justinus niets vinden dan de Grieksche volksphilosophie (Aubé); dat Justinus de waarheden des Christendoms rationalistisch vervaagde en meer heiden dan Christen blijkt, waar hij zijn eigen leer verkondigt. (Engelhardt).

1⁰. Dat de logos spermaticos, die in ieder mensch aanwezig is, „die allgemeine vernünftige ausstattung des Menschen" (W. bl. 21) beduidt, hierin kunnen we akkoord gaan met Windisch en de zooeven genoemden tegenover Dr. Liese. Christus is het ongeschapen Woord, door den Vader voortgebracht; de menschelijke rede is ook „une dérivation de la sagesse éternelle, mais elle-méme creée et finie". (Tixeront) Alle waarheid vloeit uit God. In de bijzondere Openbaring spreekt Hij door het Woord, in de algemeene door de rechte reden. Uitgaande van deze grondgedachte lag het voor de hand, dat Justinus in zijne geloofsverdediging naar aanknoopingspunten zocht bij de ware wijsbegeerte. Daarheen leidde de overtuiging, dat de rede den weg des geloofs bereidt en beide, in stede ooit in botsing te kunnen komen, elkander wederzijds aanvullen. Verraadt deze opvatting rationalistische gezindheid, dan geldt dit verwijt nog heden ten dage ieder Katholiek apologeet. We zeggen „Katholiek" en niet zonder reden. Want de apologie, welke in navolging van Justinus de harmonie van geloof en rede tot grondslag neemt eener naar eenheid strevende geloovige wereld-

1) Zie Ap I. 46. 2. 3; 5. 4; 36. 1; 13, 3, 4, 5; 8. 1, 3. (editie Rauschen.)

beschouwing vindt meer en meer tegenspraak bij vele Protestanten. Doch we mogen niet vooruit loopen, op dit punt komen we nader terug.

Ter beoordeeling van Justinus' Christendom mag men vooral — we stipten het reeds aan – niet nalaten rekening te houden met de omstandigheden, waaronder zijne *Apologieën* het licht zagen. Aan deze immers worden steeds de meest bezwarende teksten ontleend. Het zijn *gelegenheidschriften*, die een praktisch doel nastreven: meerdere waardeering van den Christelijken godsdienst en staking der vervolgingen, en dit tweevoudig praktisch doel steeds voor oogen houden. Daarom is het niet mogelijk uit deze geschriften een *volledig* beeld zijner godsdienstige overtuigingen te gewinnen. Dit te beweren ware hier vooral schromelijk misbruik maken van het argumentum a silentio De eerste geadresseerden der Apologie waren Antoninus Pius en Marcus Aurelius, beiden uitmuntende keizers, die de wijsbegeerte begunstigden, de laatste zelf beoefende en door Justinus in den aanhef ook als „Wijsgeer" wordt betiteld. Onder deze keizers schijnt de hoop op eene billijkere bejegening onder de Christenen nog niet geheel vervlogen. Want in latere tijden worden gedurende de vervolgingen geene verzoekschriften meer aangeboden ook de disciplina arcani komt allengs meer in zwang. Waarom ook, mocht men vragen, zouden zij, deze keizers vooral, „den Christen naam vervolgen"? Het Christendom was immers *ook* eene wijsbegeerte, de verhevenste van alle. Wij, Christenen, omhelzen alle waarheden, die uwe groote denkers hebben uitgesproken; maar wij hebben meer dan zij. „De leering van Plato is die van Christus niet vreemd; alleen niet in alles gelijk." (II 13. 2; Dial. 8.)

Bovendien lag het voor de hand, dat Justinus in zijne geloofsverdediging meer in 't bijzonder het oog gevestigd hield op de wijsgeeren, dat *hij* zich vooral ten taak stelde de bezwaren te ondervangen en de aanvallen af te weren, welke van die zijde op het Christendom gericht werden. Om hen te benaderen moest hij zich als uitgangspnnt kiezen een aan beiden gemeenschappelijk terrein, dat der zuivere zede. Te dien einde moest hij in die algemeen-menschelijke openbaring opsporen en trachten te vinden „de korrelen gouds in de bergen van dwalingen, de flitsen van licht in den donkeren nacht.[5]" Dezer overeenkomst met de gegevens der Openbaring apologetisch benuttigen en oogenschijnlijk tegenspraak ontzenuwen, aldus voor de Wijsbegeerte den weg bereidend tot het Christendom: daar ligt het geheele geheim van den logos spermaticos! Bij dit onderzoek was hij geen syncretist, zooals vele godsdienstig aangelegde naturen van zijn tijd, die naar welgevallen putten uit allerlei bron. De Christelijke overlevering alleen hield de weegschaal, beheerschte het terrein. Was zijn inzicht, wat den inhoud aangaat dier Overlevering soms minder klaar, de synthetische samenvatting van beider gegevens, rede en Openbaring, soms minder gelukkig,

dit verandert evenwel niets aan zijn duidelijk uitgesproken beginsel: Onze leer is veel verhevener dan ieder *menschelijke* leer (Ap. II. 10. 1); deze gaat met valschheid gepaard, de onze niet (Ap. II. 10. 3.).

De recht-Christelijke houding van Justinus valt ten dezen niet te loochenen, maar Windisch wil haar verklaard zien „aus Nachgiebigkeit gegen die philosophiefeindliche Stimmung der Gemeinde." (bl. 41.). Maar, mag men vragen, waarom zou hij, de onafhankelijke wijsgeer tegenover deze „nachgiebig" zijn geweest bij aldien hij niet in haar de draagster erkende eener *hoogere* waarheid? 1)

Ten overstaan der wijsgeerige scholen, waartoe hij eens behoorde was hij allerminst „nachgiebig" geweest: zijn eigen levensschets in den Dialoog (2—8) bewijst dit te over. Eindelijk waar anders dan in de hechtheid zijner Christelijke overtuiging putte hij den doodverachtenden moed eens martelaars; hij, die dezen dood met rassche schreden zag na-deren 2) en in vroeger jaren met zekere gemakkelijkheid de eene wijsgeerige school voor de andere verliet? In waarheid hier geldt het woord van Pascal: „Je crois les témoins qui se font égorger."

„Justin kann uns nicht glauben machen, besluit W., dasz er lediglich ὡς διαλεκτικῶς sich auf dem Standpunkt „heidnischen" Denkens versetze." (bl. 41.) Dat dit wel het geval is, blijkt uit de wijze, waarop Justinus omgaat met het Stoïcijnsch beginsel: „Dasz in der Geschichte in der Zeit etwas wirklich Neues entstünde, kann der Philosoph nicht zugeben." (bl. 27). 't Is slechts eene andere formuleering der moderne machtspreuk: l'absolu ne tombe pas dans l'histoire, waardoor alle bovennatuurlijk ingrijpen van God in het natuurlijk verloop van oorzaken en gevolgen a priori onmogelijk wordt verklaard. 3) Justinus nu benut dit beginsel in zijn Dialoog (no. 56, 60, 126) om daarmede de noodzakelijkheid te betoogen van een Middelaar tusschen God en de wereld. Anderzijds laat hij zich daardoor niet weerhouden de komst aan te nemen van den persoonlijken Logos hier op aarde eerst 150 jaar geleden. En het ligt allerminst in zijne bedoeling door zijne theorie van den logos spermeticos langs een anderen weg het bewuste beginsel nog te redden. 4) Want deze theorie raakt niet het feit van die late komst, maar alleen haar gevolgen. Zij wil aantoonen, dat desondanks Gods rechtvaardigheid jegens alle menschen, ook jegens hen, die vóór Christus tijd geleefd hebben, ongerept blijft.

1) Daar de wijsgeeren elkander in wezenlijke punten tegenspraken is het duidelijk, dat zij geen hoogere kennis en zekere wetenschap bezitten II. 13. 3.

2) »Ook ik verwacht door iemand hunner belaagd en in boeien geslagen te worden, wellicht door Crescens" Ap. II. 3. 1. Dat dit werkelijk gebeurde verhaalt Eusebius en Tatiaan.

3) In dit axioom is slechts waar: dat God geen geschiedenis heeft, geen verandering kent, ook niet al wordt door een wonder de natuurlijke orde doorbroken.

4) W. bl. 22.

Niet zonder grond achten we derhalve de stelling onbewezen, dat Justinus de waarheden van Christendom en Wijsbegeerte slechts quantitatief van elkander onderscheiden, en naar rationalistische zijde zou hebben vereenzelvigd. Zonder dat in 't minste te bedoelen, kon hij evenwel zich uitdrukken, gelijk hij gedaan heeft, en had daarvoor probate redenen. De „politischen Gründen" (bl. 22.), de persoonlijke hoogachting van Justinus voor de wijsbegeerte, bieden meer dan genoegzamen grond van diens „gewunden erscheinenden Sätze" (ib.) den traditioneelen Christelijken zin die een wezenlijk onderscheid vordert, niet te ontzeggen.

2o. We zagen reeds, dat de Apologetische methode van Justinus (en der Katholieken), die de harmonie van geloof en rede vooropzet, heden ten dage niet in den smaak valt bij vele Protestanten. Zij oordeelen over 't algemeen, dat Justinus, en de overige apologeten aan de menschelijke rede in zake des geloofs meer hebben toegekend dan van Christelijk standpunt oorbaar is. „Zij hebben, zegt Dr. Riemens 1), zonder het te willen of te weten, aanleiding gegeven tot een deformatie van wat Jezus en de apostelen hadden verkondigd.... De pistis wordt gedeprimeerd tot eene rationeele zekerheid aangaande het geopenbaarde." De rede dezer opvatting is niet ver te zoeken. Bij de Protestanten, ook bij de rechtzinningen, is het agnosticisme, wat aangaat de redelijke erkenbaarheid des Christendoms, dank zij de inwerking der ideeën van Kant, Schleiermacher en Ritschl, in latere jaren hand over hand toegenomen. Geloof en wetenschap hebben niets met elkander gemeen; zij zijn „andersoortig" berustend op onderscheiden zielsvermogens: verstand en gemoed (innerlijke ervaring). „Zonder geloof bestaat er geen kennis van God" (Riemens l. c. bl. 40). „Dat het Christendom, werkelijk de openbaring Gods is, is niet te bewijzen, maar eene zaak van het geloof", aldus Biesterveld, 2) hoogleeraar aan de Vrije Universiteit. En wat dat „geloof" beteekent, zegt Riemens (bl. 35) onomwonden: het is een zaak des harten".

't Is wel opvallend, maar de zaak ligt toch zoo, op het Christendom van Justinus e. a. wordt afgegeven, als zijnde te zeer beïnvloed door de wijs begeerte. en dat geschiedt op grond eener vooropgezette geloofstheorie, die zelve geheel staat in het teeken der moderne wijsbegeerte 3) en waarvan een vrijzinnig protestant zelve moest getuigen: „Ik meen, dat zedelijke ervaring niet op zich zelve, maar eerst in verband met een

1) l. k. bl. 65.

2) De jongste Methode van de verklaring van het N. T. 1905 bl. 82. In dezen zin zegt ook Loisy »Le Christ est Dieu pour la foi". (Autour bl. 155.)

3) »Entre Aristote et Kant, la question est de savoir si l'on doit attribuer la suprématie à la *volonté* ou à *l'intelligence*". Boutroux Etudes d'hist. de la Phil. 1897 bl. 203. Zie in Kantstudien 1889 Paulsen's opstel »Kant, der Philosoph des Protestantismus."

langs den weg van bespiegelingen verkregen overtuiging..... tot godsdienstig geloof kan leiden". Het geloof dringt zich aan mij op, zult ge zeggen. „Ik zou vreezen, vervolgt hij, dat ten slotte heel wat leeraren, fabrikanten, kooplieden, enz. het uit de hand zullen leggen met een: Ja, die behoefte is bij mij niet zoo sterk en het geloof dringt zich aan mij niet op". 1) Inderdaad eene bepaalde zedelijke gesteldheid is noodzakelijke *voorwaarde* om tot erkenning der religieuse waarheid te komen, en daardoor is het geloof vrij en verdienstelijk en meer dan een bloot „rationeele zekerheid aangaande het geopenbaarde," maar op zich zelve geen *erkenningsmiddel.* Waar derhalve het gevaar van „deformatie van wat Jezus en de apostelen verkondigd" hebben, het naaste ligt, beslisse de lezer.

3o. Dat Justinus enkel quantitatief, niet in wezen en oorsprong, de waarheden, die Socrates en Plato te midden van vele dwalingen verkondigd hadden, zou onderscheiden hebben van die, welke hij Christen geworden, vond in de oorkonden der Openbaring, acht *van katholieke zijde* ook Dr. Liese 2) verdedigbaar. Hij slaat echter, zooals gezegd een anderen, tegenovergestelden weg in dan Dr. Windisch. Van natuurlijke waarheden der rede, van de algemeen-menschelijke openbaring, zou bij Justinus geen sprake zijn. De *σπέρματα τοῦ λόγου* die ook de Heidenen bezaten, zijn niet ingevolge der „allgemeine vernünftige Ausstattung des Menschen" (W. bl. 21) verkregen, maar zijn waarheidskorrelen, die hunne Wijsgeeren ontleenden aan Israëls H. Boeken. Ook zij deelden in de bijzondere Openbaring van het ongeschapen Woord, doch slechts spermatisch, in beperkte mate. In deze onderstelling wordt echter, ten onrechte naar 't schijnt, aan Justinus' apologetisch gebouw een zijner pijlers ontnomen. Justinus onderscheidt eene tweevoudige openbaring van den Logos: de bovennatuurlijke Openbaring door de Joodsche propheten en den menschgeworden Logos *en* de natuurlijke openbaring door de rede in Griekenlands Wijzen. Aan deze tweevoudige openbaring beantwoordt tweevoudige kennis, — de kennis door het geloof en de kennis door het wijsgeerig onderzoek. Dat deze beiden, uit *onderscheiden* bron gevloten kennissen, in elkander sluiten: daarin ligt de kracht van zijn betoog. Was deze overeenstemming slechts verkregen ingevolge de kennisneming van Israël's H. Boeken, dan had zij apologetisch voor Justinus weinig waarde; weinig vooral in die dagen van overheerschend syncretisme op wijsgeerig-godsdienstig gebied. Maar *naast* een *uiterlijk* verband op enkele punten, voortkomende uit bekendheid met de H. Schriften, zag Justinus tusschen beider gegevens, van Wijsbegeerte en Openbaring, nog een

1) Bruining in T. Theol. Tijdschr. 1906 bl. 472.
2) l. c. bl. 565. v. v,

noodzakelijk *innerlijk* verband daarop gegrond, dat beide ten slotte wortelen in den éénen goddelijken Logos. Daarvan kon hij meer partij trekken. Daarom juist stelde hij *naast* de hem bekende theorie van Philo, dat de Wijsgeeren de Boeken van Mozes gelezen hadden, de theorie die hem *eigen* is, van den Logos spermaticos.

Zeker — we erkenden het reeds — Justinus is het met Philo eens, dat Plato sommige waarheid uit de Openbaring kende, maar had daarbij naar het schijnt, slechts het oog op zeer bepaalde punten: de schepping der wereld, de vrijheid van den wil, het voortbestaan der ziel, het lot der dooden en dergelijke. Hij achtte het derhalve nog noodig ter verklaring der feitelijke overeenstemming van Wijsbegeerte en Openbaring over de geheele linie een nog breederen basis te zoeken, op innerlijken samenhang berustend, — en vond die in zijn theorie van den spermatischen logos, die in hare algemeenheid elke waarheid omvatte. Dat dit Justinus bedoeling was, blijkt daarenboven genoegzaam uit de teksten. Immers niet alleen de Wijzen bezaten den Logos; deze was van den beginne *ieder* mensch ingeplant (II. 8. 1); *overal* verspreid (II. 13. 3). Niet den ongeschapen Logos bezaten zij, slechts zijn beeld (II. 13. 6); het was eene *menschelijke* leer, waarbij vergeleken de onze veel verhevener is (III. 10. 1).

Vergissen we ons niet, dan dankt Liese's meening haar ontstaan aan eene theologische moeilijkheid. Immers hij beschouwt ze als een „Ausweg, der durchhaus nicht als fernliegend und gesucht zu erscheinen braucht" om te ontkomen aan eene rationalistische opwerping. Justinus, zeggen ze, noemt al degenen Christen, die met den Logos = volgens de rede, geleefd hebben en voert als zoodanig aan Socrates en Heracliet, die toch zeker geen eigenlijk *geloof* bezaten, derhalve is de kennis van God door het natuurlijk verstand verkregen, voldoende om Christen te zijn en aanspraak op den hemel te maken: de wijsbegeerte treedt in de plaats van het geloof 1) — De vraag is echter: in welken *zin* noemt hij Socrates Christen? Nu is het zeker, dat Justinus tot de zaligheid het geloof aan de Openbaring voor noodzakelijk houdt. De teksten, vooral van den Dialoog 2) wijzen het duidelijk uit. Achtte hij echter op grond dat Socrates e. a. eenige waarheden met de Christenen gemeen hadden, daarom ook *dat* zaligmakend, bovennatuurlijk geloof in hen aanwezig? Aan deze vraag ligt de meer algemeene ten grondslag: Welkdanig kennis van God was, naar zijne meening, voor de Heidenen de noodzakelijke voorwaarde tot een zoodanig geloof? Schmid antwoordt hierop „dass die Anschauungen eines Justin und anderer in einer Frage, über die sich die gröszten

1) l. c. bl. 561.
2) Dial. no. 23, 44, 26, 66, 114, 119; Ap. 1, 20.

Theologen bis auf den heutigen Tag nicht völlig klar zu werden vermochten, nicht vollkommen geklärt waren." De uiteenloopende meeningen ook na Schmid's „Auszeror-dentlichen Heilswege," waaraan wij deze woorden ontleenden, door Katholieke theologen nog verde digd, 1) geven aan deze uitspraak inderdaad eene hooge mate waarschijnlijkheid. Ze berust echter niet op historische gegevens. Deze zeggen ons dienaangaande niets. In de Apologieën zich daarover uit te spreken lag ook allerminst op zijnen weg. Weshalve uit zijn zwijgen evenmin ten dezen historisch niets te besluiten valt.

We hebben alzoo getracht naar aanleiding van Windisch' dissersatie de Geloofsverdediging van Justinus, den eersten Christen „Wijsgeer" en den „Getuige" in leven en in dood, van den menschgeworden Logos tegenover eenzijdige belichting zoover het bestek ons toeliet, mede in ware gedaante te doen kennen.

H. J. J. JACOBS.

Het uitzicht der Dingen, door STIJN STREUVELS, bij Veen, Amsterdam, 1906.

Van op zijn „lijsterberg," gehuld in de losse vouwen van zijn huisvaderlijken tabbaard, heeft Stijn Streuvels geschouwd naar *Het Uitzicht der Dingen* rondom hem, en wat hij met zijn allesziend oog voorloopig ontdekt heeft, heeft hij met weelde van lijnen en kleuren afgeschilderd in zijn jongste boek.

Drie dingen heeft hij gezien: *De kwade Dagen, De Veeprijskamp, De Ommegang.*

„De *kwade dagen* — dat is de lastige overgang naar de verandering van 't jaargetijde, de barensnood en de geboorte van den witten, helderen winter." De eendelijke verlatenheid der leeggeplunderde velden, de vuilgrauwe hemel waarachter de zonne dood ligt, de regenvlagen die in ongenadigen voortgang de wereld doorweeken, de somber-geweldige wind die de naakte boomen teistert – al die bestanddeelen der „kwade dagen" worden gezien zoo onmenselijk-grootsch beschreven, met zoo'n ontzaggelijk-epische kracht dat ge waant getuige te zijn van den ondergang eener reuzenwereld.

„Noch kanongeschot, noch klokkengeluid en kondigde „op het dorp den dag van den *Veeprijskamp* aan. „Maar nog nooit zoo schoon en zoo onverwacht en klaarde er een uchtend over de streek. Zwarte nacht

---

1) In werken en artikelen, die *uitsluitend* deze vraag behandelen, o.a. door Castelein, Godts, Liese, Mausbach, Science et Religion no. 339, Hugon, Martin enz.

en duisternis en geweld van wind en regen, 't was allemaal weggebezemd als bij tooverslag en god-weet al waar vertrokken.... Dien uchtend zat een vent in het weidje vóór 't gemeentehuis en wrocht er met de spade en plantte er staken op gelijken afstand in lange rechte reken.... 't Halven den voormiddag kwam een enkel oud boerke al pruttelend tegen de twee koetjes die hij met een zeel voorttrok. En de schoolmeester die er ook omtrent was, wees het boerken zijn plaats aan waar hij de beesten binden moest en hij knoopte een papieren bordje met vette cijferletter op, aan elkeen van de koe haar hoornen. Eenthoelang stonden die koeien daar onnoozel en dom te kijken en 't boerke niet min scheen te weten, waarom of hoelang hij daar staan moest. Van elders of iets anders, nergens kwam een enkel ding opdagen." Want de grootste boeren hadden onder malkander met dien veeprijskamp gelachen en waren afgesproken om aan die nieuwigheid niet mee te doen. Wat verstand hadden die steedsche keurders van stieren en koeien? Zij konden de medaljes en de geldprijzen van de Regeering gemakkelijk missen. Maar de geringer boeren brachten weldra hun beesten en ook een paar groote, die de samenzwering verraadden omdat ze hoopten, nu de allergrootste zich onthielden, zonder moeite den prijs te behalen. Zoo geraakte het dorpsplein volzet en de vreemde heeren met den burgemeester deden den rondschouw. „De boeren hadden geen lust om te lachen of te kouten; hunne oogen keken strak in 't wezen der heeren om ergens in 't gaan of 't keeren, eene uitdrukking op hun wezen te snappen. Ze waren nijdig wanneer de beesten van hun gebuur zoo lang en opmerkzaam bekeken werden. Maar evengauw ze zelf aan de beurt kwamen, voelden zij hun bloed stilhouden en daverden van angst. Ze spiedden de gebaren en elke beweging en luisterden gespannen om een woord op te vangen van het stille gemompel der heeren ondereen. Ze loerden van ver naar de schrijfboeken en bezagen beurtelings hun beest en 't wezen van die er mee bezig waren. 't Deed hen aan als de afwachting en de spanning voor eene uitspraak over leven of dood en ze voelden de nijdigheid van 't geen ze een spelletje gemeend hadden, nu bovenmatig groot worden — hunne eer en trots was er in gemoeid en ze stonden daar nu nevenseen, de oude boeren, strak voor zich uitstarend als kerels die malkaar nooit gekend hebben en kwaad van malkaar verwachten...." 't Was Ko, de stier van boer Veroke, die den eersten prijs won. Maar 't was ook een pracht van een beest. „In den statigen gang wrochten en teekenden de schouderspieren, en de vleeschkwabben daverden levendig onder de glimmende huid. De pooten hieven met lenigheid en gemak, sterk als staal en het lange, ontzaggelijke lijf scheen een wonder van evenredigheid en schoon geordenden bouw. Van de kruin tot den steert lag de ruggelijn als een waterpas zoo effen en de kop met de stompe hoornen stond

als een wonder van kracht en ingehouden geweld boven op die levende massa." Tegen dat de prijzen moesten uitgereikt worden was het dorpsplein al vol volk: gedaagde boeren en boerinnen, kleine jongens, jonge deerns en boerenzoons, de eenen ernstige zaken besprekend, de anderen lachend en stoeiend alsof 't een kermisdag was.

„Het leven, elk ondervond het voor zichzelf, meenden die menschen en elk kreeg het, een beetje beter of slechter, maar tusschenin als er maar wat dagen kwamen gelijk vandaag, was 't leven toch een heerlijk dingen en als er wat meeslag was met vee en jongens, wat scheelde het van wat lastig werk en de zorg en de onrust! dàt was gauw vergeten en zooveel te beter smaakte 't geluk weer na elke ramp!"

Heel dezen laatsten volzin geef ik ter overweging aan degenen die nog altijd mordikus staande houden dat Streuvels pessimist is. Ze meenen het, omdat ze van hem niets anders gelezen hebben dan zijn allereerste schriften of misschien ook babbelen ze maar voort wat ze van anderen hebben hooren zeggen. Ik beweer niet dat hij het niet geweest is, maar in elk geval, hij is het nu niet meer: „het leven is een heerlijk dingen!" En nog iets: men spreekt somtijds van „lacrimae rerum," van de tranen, de droefheid der dingen-zèlf; bij Streuvels zou men kunnen spreken van „risus rerum." Hij schatert niet, hij slaat geen grappen uit, maar de dingen die hij bewerkt met zijn kunstenaarshanden, overgiet hij met zonnelicht, doopt hij in blijdschap, en als zijn gewrochten gemaakt voor u liggen, gaat er van hen, van hun innigste binnenste een verblijdende klaarte uit, een wee-verhelderende straling die u inwendig doet jubelen van nieuwen levensmoed, van verhoogd levensvermogen. Ge ondervindt daarbij dezelfde zielsverruiming en hartsverlichting als bij 't doorwandelen van den eersten openen, zoelen lentedag na den kouden, stroeven winter. Of met een ander beeld: Ge zijt een boot verzonken in het zand, maar daar nadert de vloed van streuvels proza, en almeteens voelt gij u opgeheven, hooggedragen op machtige wateren en ge wordt gestuwd naar de volle zee en daar drijft ge met rondom u de blauwe, zondoorschenen, windfrissche oneindigheid.

Van *De Ommegang* zeg ik niets, omdat ik hoop dat elke Nederlander dit gedicht-in-proza zal lezen. Naar mijn bescheiden meening is het 't schoonste wat Streuvels ooit geschreven heeft. Hier is geen spraak meer van het *uitzicht* der dingen, maar van een peilloos-diep *inzicht* in de dingen. Hier hebben we een overschouwing, van lichte bergtoppen uit, van heel het Vlaamsche buiten- en boerenleven, een dichterlijke samenvatting van al het schoone, goede, heerlijke, grootsche in 't leven der Vlaamse landlieden — hun kristelijk geloof inbegrepen. Indien er een katholieke poëzie bestaat, hier is ze. Want hier staat op bewonderenswaardige wijze de verhouding geschilderd die bestaat tusschen het huis Gods en de huizen der menschen, tusschen den Patroonheilige van 't

dorp en de dorpsbevolking. De verwachting en de voorbereiding van den Ommegang, de dag van den Ommegang zelf: de vereering van Sint Antonius, de hoogmis, het plechtig sermoen, het zielegenot in de kerk en het ander genot op de straat en thuis, dat alles wordt door Streuvels' wonderpenseel samengetooverd tot een tafereel dat waarschijnlijk eenig zal blijven in 't muzeüm onzer letteren.

J. DE KOCK.

L'Allemagne religieuse. Le Catholicisme (1800—48). par GEORGE GOYAU.
Librairie académique Perrin. — Paris.
2 deelen, te zamen 7 frs.

Wanneer, bij den aanvang van 1907, een pessimistisch aangelegd Katholiek, droefgeestige voorspellingen wilde wagen over de naaste toekomst der Kerk, dan zou het hem, waarlijk aan schrijverstalent en behendigheid ontbreken, zoo hij de velerlei treurigheden van zijn verontrust gemoed niet met evenveel objectieve gegevens tot een somber geheel wist te groepeeren.

In Frankrijk is de toestand zoo droevig, dat, reeds eenige maanden geleden, een Hollandsche journalist, niet alleen een onvermijdelijken en roemloozen dood voorspelde, maar zelfs — luidruchtig en welgemoed de begrafenis vierde van het Fransche Katholicisme. En de vervolgingswoede van Waldeck-Rousseau en Combes, van Clémenceau en Briand is over de Pyreneeën heengewaaid: met snelheid, maar met regelmaat, wisselen de kortstondige ministeries elkander af, zonder dat de verhoopte rechtgeloovigheid van Alfonso hun anticlerikale strevingen weet te breidelen. In Portugal heerscht schijnbaar rust: omdat de overwinning bevochten is, en het overbodig schijnt met nieuwe wettelijke maatregelen het langzaam, maar zeker wegsterven te verhaasten. De Italiaansche antipapisten, daarentegen houden rumoerige straatmanifestaties, waarvoor ministerieele welsprekendheid mogelijk in kordaatheid zal onderdoen. In België zelfs — wil men de ongeluksprofeten gelooven — laboreert de Katholieke partij aan seniele aftakeling en wordt, binnen een niet al te lang tijdsverloop, een wisse prooi der antikerkelijke coalitie. De schoolstrijd, die pas in Engeland, het klassieke land van Vrijheid! is uitgevochten, is zeker niet met een eeuwigen vrede bezegeld, maar hoogstens met een voorloopigen en onzekeren wapenstilstand beeindigd. En tot overmaat van ramp, wordt in Duitschland, waar men het Katholicisme zoo veilig verschanst waande achter den onneembaren Centrumstoren, uit een onverwachte crisis plotseling een nieuwe partijformeering geboren, die al moge zij haar haastig

program bij de aanstaande verkiezingen niet zien zegevieren, toch de geheime gedachte en de stille hoop verraden heeft der hoofsche kringen van Berlijn.

Ons kleine vaderland alléén zou wellicht met heldere kleuren geteekend moeten worden op die donkere kaart van Europa! Maar die lichtende plek beslaat helaas! te weinig oppervlakte dan dat zij de internationale droefheid van onzen pessimistischen katholiek zou kunnen overstralen met blijde hoop of zoeten troost.

. . . . Alwie, zelfs slechts bij uitzondering huisvesting verleent aan dergelijke zwartgallige gedachten, – ook optimisten worden verzocht zich bij deze categorie te laten indeelen, – mag zich het genot niet ontzeggen de geschiedenis te lezen, die Goyau ons in meesterlijke trekken verhaalt van het Duitsche Katholicisme gedurende de eerste helft der 19e eeuw.

Afgezien van eenige diplomatieke fouten, en bijwijlen helaas! van nog erger tekortkomingen, die in de loop van 19 eeuwen eenige hoofdstukken vullen, is de geschiedenis der Kerk steeds een hartverheffend schouwspel, omdat zij in 't eind, ondanks haar bitter lijden en strijden, steeds zegeviert.

Nuyens heeft ergens gezegd, dat men de Katholieke Kerk steeds ongelijk geeft tegenover haar tegenwoordige tegenstanders; maar, in 't verleden, altijd haar goed recht erkent.

Maar wat een genot dan voor een Katholiek hart, als dit verleden tot een minimum wordt gereduceerd en reeds de tijdgenooten de gewoonlijk zoo trage rechtvaardiging nog beleven.

Dat genot verschaft ons het boek van Goyau in hooge mate. Eenigszins misschien, maar niet voornamelijk tengevolge van een vrijwillig gezichtsbedrog: want, daar wij getuigen zijn geweest van het zegenrijke strijden onzer Duitsche geloofsgenooten in de laatste helft der 19e eeuw, lijkt ons ook de eerste helft — het boek sluit met een hoofdstuk over het revolutiejaar 1848 — reeds belicht met den glans dier latere overwinning. Maar ook op zich zelf beschouwd, is in dit eerste tijdvak de vooruitgang zoo merkwaardig, en menschelijkerwijze gesproken zoo onverklaarbaar, dat het aloude argument, door de Apologetiek aan de vervolgingen en de tegenstrijdigheden der wereld ontleend, in deze kerkgeschiedenis ons met verrassende klaarheid voor oogen treedt.

Het Josephisme had niet alleen het godsdienstig en maatschappelijk leven der Kerk met allerlei wettelijke banden gekneveld, maar — wat veel erger is — zoowel hoogere als lagere geestelijkheid met valsche wijsgeerige begrippen en antiromeinsche gevoelens behept. Toen deden plotseling de troepen van Napoleon en de ideëen der Fransche revolutie hun woesten inval in de Duitsche landen. En als dan eindelijk het

heilig roomsche rijk uiteenvalt, en de kaart van Europa door Napoleon herzien wordt, dan moeten de kerkelijke goederen dienst doen als een schadeloosstelling, die den dwingeland niets kost en het geweten der Duitsche vorstèn niet verontrust.

Zoo was in het begin dèr 19e eeuw, de Kerk van Duitschland beroofd van haar tijdelijke goederen, arm aan deugdelijke priesters en schijnbaar zonder levenskracht.

Wel kwam de romantisme — de door ons zoo gesmade bondgenoot van het Kathocisme in bijna alle landen van Europa — aan de Katholieke kerk weldra eenigen artistieken en litterairen luister hergeven. Maar deze invloed is natuurlijk ongenoegzaam om, zonder voorgang of krachtige medewerking van episcopaat en geestelijke orden, een godsdienstige herleving van het Katholicisme te verklaren.

Gelukkig leefde in den boezem van het volk een krachtig Katholiek bewustzijn. En 't is verrassend te zien hoe het onafhankelijkheidsgevoel van het roomsche volk, meer dan elke andere bijkomende omstandigheid, den zege bevochten heeft in den strijd voor vrijheid van geweten tegen staatsinmenging en dwingelandij.

Zoo bleek weer een keer te meer dat het Katholicisme in onze moderne maatschappij het ware beginsel van alle vrijheid is; en zoo kon onlangs de bekende hoogleeraar Paulzen, aan de Berlijnsche hoogeschool, de eerlijke verklaring afleggen, dat het katholicisme in Duitschland de vrijheid van geweten gewonnen en beveiligd had.

. . . Men zal wel niet van mij vorderen, dat ik de ruim 800 bladzijden van dit compacte boek, waarin de kernachtige stijl van Goyau een ontzettende massa feiten zonder eenige schade nochtans voor de hem eigen sierlijkheid en duidelijkheid heeft weten samen te dringen, wederom opnieuw samenpers in een dorre opsomming der hoofdstukken.

In de Stimmen aus Maria Laach heeft P. Pfülf, de bekende biograaf van Geissel, von Ketteler en Malinkrodt, den hoogsten lof aan Goyau's werk toegekend – zijn getuigenis versta hier, — boven elk ander.

Met blijde verwachtingen zien wij dan ook de volgende deelen van deze Duitsche Kerkgeschiedenis tegemoet, niet weinig ook geïntrigueerd door deze kleine nieuwsgierigheid: hoe zal de Fransche „soumissiomiste" de strijdvaardigheid van het Duitsche Centrum beoordeelen?

R. DE GRAVE.

GODSDIENST.

Soeur Marie du Divin Coeur, née Droste zu Vischering, religieuse du Bon-pasteur. Par l'Abbé Louis Chasle, aumônier au Bon-Pasteur d'Angers. — 2e édition. Gabriel Beauchesne, rue de Rennes, Paris.

»Den 8sten Juni 1899 stierf in een arme cel van een klooster te Porto in Portugal, een jeugdige religieuse, in den ouderdom van nauwelijks 36 jaar. Gesproten uit het hoogadelijk Westphaalsche geslacht der graven Droste zu Vischering, had zij, bij haar intrede in de orde van den Goeden Herder, haar schitterenden naam verruild tegen dien van Zuster Maria van het Goddelijk Hart.

Op 't oogenblik van haar sterven — 3 uur in den namiddag — op den vooravond van het feest van het H. Hart, werden juist de feestelijkheden ingeluid, die Leo XIII had voorgeschreven voor de toewijding der geheele wereld aan het H. Hart van Jezus.

Zoo binnen als buiten het klooster wekte het afsterven van haar, die men algemeen de »heilige religieuse" noemde, de meest treffende uitingen van deelneming en droefheid.

Als een arme zou ze grafwaarts gedragen worden, maar toen de kloosterpoort openging, namen zes adellijke heeren de lijkkist over en droegen ze naar het kerkhof. Nooit hadden de straten van Porto een dergelijk schouwspel gezien. Niettegenstaande een ondragelijke hitte en het tegenovergestelde gebruik, vergezelde tal van dames uit de hoogere standen de arme lijkbaar naar het graf.

De roem van heiligheid, die zich aldus uitte bij de begrafenis der religieuse en die de ontroering van 't eerste oogenblik overlevend, zich weldra in veel wijder kring zou verbreiden, was het loon voor eene blijmoedige lijdzaamheid in langdurige ziekte, voor vurigen en onvermoeden zielenijver, voor een buitengewone godsvrucht jegens het Goddelijk Hart van Jezus: deugden, waarvan de nederige kloosterzuster in hooge mate blijk had gegeven.

Deze religieuse was het die van den goddelijken Zaligmaker zelf de mededeeling ontvangen had van Zijn verlangens omtrent de toewijding der geheele wereld aan Zijn H. Hart, en die als door een langdurige begenadiging van vele jaren door Hem zelf tot deze verheven opdracht was voorbereid".

Tot zoover de voorrede van dit boek.

Wilde men een breed-uitgewerkte aanbeveling schrijven van dit kostbare boek, dan zou men kunnen gewagen van de vele natuurlijke gaven, die Zuster Maria Droste zu Vischering in haar kortstondig maar vruchtbaar leven ontwikkelde als overste van het klooster te Porto; van de vele geheel ongewone genaden waarmede het goddelijk Hart van Jezus deze religieuse begunstigde, haar uitverkiezend als een nieuwe Apostel van Zijn H. Hart. Dan zou men ook moeten wijzen op de vele getuigen — waaronder onze landgenoot de bekende dom Willibrord van Heteren — die dit mirakuleuze leven met hun gezag bevestigen en ons een beeld schetsen niet van een »heilige" uit vervlogen eeuwen, maar van een tijdgenoote, die ondanks haar verheven inwendig leven haar aandacht niet weigerde aan feiten als..... de oorlog tusschen Spanje en Amerika.

Maar een betere aanbeveling dan dit alles, zijn de woorden, die Paus Leo XIII in een audiëntie, tot de ouders zelf der religieuse sprak: »Uw dochter is een uitverkorene, door hemelsche inspraken verlicht..... Schrijf haar, dat de dagen 9, 10 en 11 Juni in de geheele wereld met luister zullen gevierd worden, en de toewijding aan het Goddelijk Hart zal uitgesproken worden in alle

kerken der wereld..... Schrijf haar dit alles en zeg haar uitdrukkelijk, dat ik dit besluit genomen heb ook tengevolge van haar schrijven, en dat ik van deze daad de rijkste zegeningen verwacht voor de gansche wereld. Wij zullen zien, of de hemel bekrachtigen zal, wat zij mij geschreven heeft"....

En in een latere audiëntie (8 Mei 1900) herhaalde de Paus ongeveer dezelfde woorden, toen hij onder de pelgrims graaf Droste zu Vischering terugvond: »Uw dochter heeft ons geschreven, en dank aan haar brieven hebben wij de wereld aan het H. Hart mogen toewijden".

Is het dan nog wel te verwonderen, dat, gegeven al deze titels van aanbeveling, de eerste oplage van dit boek in minder dan vier maanden tijds geheel was uitverkocht, al behelst het niet anders dan de zelfs niet eens definitieve, geschiedenis van het leven eener arme kloosterzuster?

R. DE GRAVE.

Macht en Heerschappij door CHARLES BRODIE PATTERSON, naar het Engelsch bewerkt door Dynander. J. C. Dalmeijer, Amsterdam, 1906.

Weer zoo'n boek, bij Dalmeyer uitgegeven. Maar thans ontbreekt dan toch de wartaal, die den titel van sommige zijner andere produkten ontsiert en een waarschuwing op zichzelf is. Hier niet »*de weg tot waar leven, ware grootheid, vrede, kracht en geluk*". Ook niet »*de kern van de nieuwe gedachte, een boek van moed, overtuiging, helder inzicht, liefde voor de menschheid en bovenal van gezond verstand*".

Neen, hier buitenop niets dan de bescheiden titel *Macht en Heerschappij*.

Maar van binnen! Dat is bijna niet weer te geven. Neem een Boeddhist, een krankzinnig christen, een Rationalist een Theosoof, een Evolutionist van de bovenste plank en nog meer van dat goedje wellicht, bijeen, stamp hun gebeente fijn in een reuzenvijzel, laat er »*den engel Gabriël*" zijn bazuin over steken, — zooals deze schrijver op den oordeelsdag verwacht, — groeie uit dat alles één enkel wezen op, stamp het met den harden hak van uw rechterschoen op de teenen, en het geluid dat ge dan hooren zult, zal ongeveer denzelfden indruk maken als deze bladzijden noodzakelijk moeten teweeg brengen.

Een boek, dat je zoudt wegslingeren naar je scheurmand; en toch weer een, waarmee je naar een vriend zoudt loopen, om hem eens een hartelijke lachbui te gunnen.

Een boek, in zijn opzet en strekking, althans vast naar des schrijvers meening, zuiver pantheïstisch; waarin de alleronnoozelste waarheden als wondere vindingen van de nieuwste denkgenieën worden uitgekraamd, waarin met een aanmatiging, als ware een der zeven wijzen aan 't woord, de christelijke levensbeschouwing, het geloof in een persoonlijk God, in Christus' Godheid enz. enz. in een hoek wordt getrapt.

Een hutspot van onverstaanbare orakeltaal, een marteling voor wie dat alles slikken moet, een ontgoocheling voor wie er een cent voor uitgeeft.

En dan somwijlen een aanleiding tot weldadige vroolijkheid.

Was *Boekenschouw* een humoristisch tijdschrift, dan gaf ik citaten. Moest het dienst doen als foltertuig, dan ook; doch nu.....

Wat het boek kost, weet ik niet. Wat het waard is? Niet zooveel als het papier en de inkt, die ervoor verknoeid werden.

L. V. AKEN.

Histoire critique des Evénements de Lourdes par GEORGES BERTRIN, agrégé de l'Université, docteur ès lettres, professeur à l'Université catholique

de Paris. Librairie V. Lecoffre, rue Bonaparte 90, Paris.

Eenigen tijd geleden heeft de bekende antiklerikale reporter Jean Bonnefon een medicinale kruistocht ondernomen tegen Lourdes en, op hygiënische gronden, de sluiting geeischt van deze internationale bedevaartplaats.

Tot nog toe schijnt de geestdrift en de deelneming door zijn journalistenpen gewekt, minder vurig en minder algemeen te zijn dan bij de prediking van Peter den Kluizenaar.

De medici tòch blijken heel wat minder overtuigd te zijn van de schadelijke invloeden, die van Lourdes zouden uitgaan, dan deze dagbladschrijver die zijn geneeskundige wetenschap wel hoofdzakelijk uit antipaapschen ijver geput zal hebben. Zelfs, als ik goed ben ingelicht, heeft zoo juist een der voornaamste professoren der Parijsche faculteit, met al het gezag zijner ongeloovige wetenschap de kleinzielige bezwaren van den angstigen journalist weerlegd.

Wij zijn natuurlijk dankbaar voor de krachtige hulp van dezen ietwat onverwachten bondgenoot. Maar ook een gewoon menschenverstand kan, zonder medicinale pretentie, op alle de geopperde moeilijkheden afdoende antwoorden met een allereenvoudigste redeneering. Badplaatsen en herstellingsoorden hebben tot heden steeds gegolden als eer bevorderlijk dan nadeelig voor de volksgezondheid. De ongeloovige wetenschap, die de gebeurtenissen van Lourdes langs natuurlijken weg beweert te kunnen verklaren, is dus verplicht, krachtens haar sociale roeping en wetenschappelijke onpartijdigheid, met evenveel zorgzaamheid te waken over het voortbestaan van Lourdes als over elk ander internationaal sanatorium.

Van den antiklerikalen stormloop, door de Bonnefon geleid, dreigt dus wel geen groot gevaar voor de grot van Massabielle. En willen Clémenceau en Briand de wonderdadige bron met hun gendarmen afzetten, dan zullen zij, voor dezen tyrannieken maatregel, hun argumenten moeten ontleenen aan de hatelijke scheidingswet, maar niet aan de gegevens eener onpartijdige wetenschap.

Ergerlijker nochtans dan deze kwaadwillige, ofschoon verdekte aanval van de Bonnefon, dunkt me de rustige onverschilligheid waarmede zoovelen onzer vrijzinnige tijdgenooten de gebeurtenissen van Lourdes smadelijk bejegenen. Men ontkent de wondere feiten niet, bestrijdt ze niet, weerlegt ze niet, men ignoreert ze als producten van den meest klaarblijkelijken onzin.

't Is vreemd!

Terwijl de moderne leergierigheid zich zoo alzijdig ontwikkeld heeft en bijna elk onderdeeltje van het menschelijk wezen tot een afzonderlijke tak van wetenschap verheven heeft, terwijl men de allernietigste kleinigheden met een belangstelling bejegent, die in kleingeestige bekrompenheid dreigt te verloopen, terwijl men met hoog-wetenschappelijken ernst menschenlevens opeischt voor de studie van blijkbare onbeduidendheden, terwijl men, bij dit alles, blijk meent te geven van een onbevangenheid en vatbaarheid, als de voortijd nooit gekend heeft — gaat men met zelfbewuste onverschilligheid feiten voorbij, die èn om hun veelvuldigheid, èn om hun eigenaardigheid, èn om hun zegenrijke gevolgen, ja desnoods om de goegeloovigheid waarmede zij door zoovelen worden aangenomen, met alle recht de belangstelling mogen opvorderen van hen, die door wetenschappelijken ijver verteerd heeten en om hun vrijzinnig credo zich van alle vooroordeelen vrij wanen.

Het enkele feit, dat de gebeurtenissen van Lourdes onder ons katholieken —

ofschoon door geen enkel dogma daartoe verplicht — zoo algemeene erkenning vinden, moest dunkt me, de wetenschappelijke nieuwsgierigheid prikkelen van hen, die zoo haastig elk godsdienstig, wijsgeerig of sociaal verschijnsel van veel minder beteekenis, met hun hooggeleerd bezoek vereeren.

Bovenstaand boek nu, over de gebeurtenissen van Lourdes, verdedigt het goed recht onzer katholieke opvatting tegen de hooghartige onverschilligheid waarmede de ongemotiveerde meerderwaardigheid van andersdenkenden ons bejegent.

Een gelukkig verschijnsel hierbij is, dat dit werk reeds een twaalfde uitgave beleefde, een duidelijk bewijs dat het zijn weg gevonden heeft en zijn degelijkheid stemming vindt ondanks bestaande vooroordeelen.

Ongerekend het aanhangsel bescheiden, dat ruim 200 bladzijden beslaat en o. a. de getuigenissen mededeelt van meer dan 100 geneesheeren, bestaat het boek uit twee gelijke helften, waarvan het eerste de verschijningen, het tweede de genezingen van Lourdes behandelt.

Na een kort en eenvoudig, maar treffend verhaal van de verschijningen, waarmede Bernadetta Soubirous begunstigd werd, bewijst de schrijver de historische waarheid dezer feiten door een krachtig gemotiveerd antwoord op deze tweeledige vraag: Bedriegt ons Bernadette hierin, of bedriegt zij wellicht zich zelve?

Beide punten worden met critischen zin en groote nauwkeurigheid uiteengezet. Bernadette's goede trouw is ras bewezen, uit haar eenvoud en bewonderenswaardige onbaatzuchtigheid. De betrouwbaarheid van haar getuigenis blijke even duidelijk uit de klare weerlegging eener mogelijke hallucinatie.

Dan volgt een zeer lezenswaardig hoofdstuk over de houding, die de kerk aangenomen heeft tijdens den loop dier wondere verschijningen en thans nog aanneemt tegenover de mirakuleuze genezingen.

In het tweede gedeelte behandelt deschrijver de ,,wonderen" van Lourdes. Eerst wordt de historische zekerheid bewezen dier ongewone feiten, uit velerlei redenen waarvan deze twee een onfeilbaren indruk moeten maken op elken onpartijdigen lezer: 1o. dat deze wonderbare genezingen geschieden onder het oog der geneesheeren, die gedurende de laatste 15 iaren, ten getale van ongeveer 3000 in het Bureau der Geneeskundige Waarnemingen, onderzoekingen gedaan of gecontroleerd hebben ; 2o, dat talloos velen der ontelbare „miraculés" nog steeds in leven zijn en dus nog steeds aan een eerlijk en wetenschappelijk onderzoek kunnen onderworpen worden.

Dan — na aldus de historische waarheid der feiten bewezen te hebben — gaat de schrijver over tot de verklaring dezer gebeurtenissen. en antwoordend op alle moeilijkheden en elken anderen uitweg versperrend, komt hij tot het besluit, dat enkel een bovennatuurlijke kracht de wonderen kan wrochten, die in Lourdes „als aan de orde van den dag zijn."

In dit hoofdstuk wordt natuurlijk de oude opwerping: „suggestie en autosuggestie" het breedvoerigst besproken.

Het laatste gedeelte van het boek bevat het omstandig verhaal van enkele meer frappante en scherp gekarakteriseerde wonderen. Een der merkwaardigste is zeker de genezing van Gabriël Gargam, wien door een dubbel vonnis van de rechtbank van Angoulême en Bordeaux een schadeloosstelling van 60,000 frs. en een jaarwedde van 6000 frs. was toegewezen wegens ongeneeslijkheid zijner kwaal, gevolg van een spoorwegongeluk.

Ook de roman van Zola wordt in dit laatste gedeelte besproken, gecontro-

leerd en weerlegd. Weerlegd wel voornamelijk door het onbeschaamde antwoord, dat de romancier aan Dr. Boissarie gaf, toen deze hem opzettelijke verdraaiïng der feiten verweet: ....„Ik heb alleen raad te plegen met mijn schrijversverbeelding en den loop van mijn roman."

....Vooraleer ik deze bespreking besluit met den innigen wensch dat toch zeer velen dit kostbare boek mogen lezen en verspreiden, wil ik eerst nog het teekenende feit mededeelen, dat de schrijver ons op de laatste bladzijde verhaalt.

„Dit boek was ternauwernood eenige maanden oud, toen iemand, die in de letterkundige wereld van Parijs een zeker aanzien geniet en als volstrekt ongeloovig bekend staat, met schrijver dezes, in bijzijn van een getuige, het volgende gesprek voerde. „Ik ken Lourdes. Ik heb het bezocht in gezelschap van mijn dochter. Ik had hooren vertellen, dat er bijwijlen, plotseling zieken genezen tijdens de processie van het H. Sacrament. Nu merkte ik een vrouw op, uitgestrekt op een bed, in een allertreurigsten toestand. Onder duizend zieken koos ik haar uit omdat haar krankheid mij het verst gevorderd leek, en ik zeide tot mijn dochter: „let wel op deze ongelukkige vrouw, als zij aanstonds bij de zegening van het H. Sacrament geneest en opstaat, dan wordt je vader geloovig en godsdienstig. Welnu wat gebeurt? Toen het oogenblik gekomen was, stond de kranke vrouw waarlijk op en was genezen."

„Wel," hernam ik, „nu wordt ge zeker een vurig katholiek?"

„Neen, ik bleef wat ik was." Want ik zei tot mijzelf: „al wat men hier ziet, is zóó indrukwekkend dat, als ik in de plaats van de zieke geweest was ik ook zeker zou opgestaan zijn zonder dat de hemel zich hiermede behoeft in te laten!"

Zoo sterk zijn bijwijlen de vooroordeelen!!

R. DE GRAVE. 1)

WIJSBEGEERTE.

DR. FR. MEENS. Menschenkunde, **IV De Misdadiger en de Omgeving.** Nederl. Boekhandel, Antwerpen 52 blz. 15 ct.

Hoogenschooluitbreiding. Zoo hebben de Vlamingen het *University Extension* der Engelschen vertaald. Deze Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding te Antwerpen staat onder de hooge bescherming van een breede, eerbiedafdwingende schare van natuurlijk Katholieke, natuurlijk Vlaamsche Hoogleeraren. Zij steunen dit werk met raad en daad, met het woord en de pen. Wij noemen eenige namen: Hellcputte, Pijfferoen, *Scharpé*, Van Gehuchten, Van Hoonacker, Verriest, Vliebergh.

Het boekje, dat thans te bespreken valt, is het 91ste van de rij vluchtschriften, waardoor het gesproken woord dezer docenten onder het lezende publiek van allerlei rang en stand wordt verspreid, het vluchtige woord tot blijvend schrift wordt vast gelegd. De titels der verschillende brochuren lezend, wordt men getroffen door de verscheidenheid der onderwerpen, door meestal gezaghebbende schrijvers behandeld. En er is veel overeenkomst tusschen deze uitgave en de goedkoope volkslektuur van *Futura* te Leiden;

1) Wij brengen in herinnering, dat R. de Grave het door hem hier aanbevolen boek van Georges Bertrin, ter wille van niet-Fransch-lezende Hollanders, bewerkt heeft voor de collectie „Geloof en Wetenschap" (Haarlem, H. G. van Alfen), in twee deeltjes: *Lourdes, De Verschijningen* en *Lourdes, De Genezingen.*

DE REDACTIE

maar de Belgen zijn verder dan wij en komen geregeld elke maand. 1)

Deze brochure is no. 4 van een serie *Voordrachten over Menschenkunde*, geschreven door een geneesheer der krankzinnigen-kolonie te Gheel. Reeds verschenen: *De normale Mensch* (drie voordrachten), — *De krankzinnige Mensch* (drie voordr.), — *De geboren Misdadiger* (twee voordr.); de vierde zal gevolgd worden door: *De geniale mensch.*

Dit over de, zeer nuttige en degelijke uitgave.

Laten we nu even dit specimen doorbladeren, om te zien of de titel *De Misdadiger en de Omgeving* niet meer belooft dan er inderdaad gegeven wordt.

Na voorop gesteld te hebben, dat de crimineele Anthropologie zich wel eens blind gestaard heeft op ongewoon monsterachtige misdadigers, en dan vergat, dat de lage neigingen 't gewone erfdeel zijn van alle menschenkinderen, — dat de misdaad en de aanlokking daartoe ons van alle zijden omringen, liggen in het diepst van ons wezen evenals in onze omgeving, — dat de misdaad niet is een wedergeboorte van dierlijke of wilde neigingen, niet een ziekteverschijnsel, maar een dwaling op zedelijk gebied zich uitend als een maatschappelijk kwaad, — stelt schrijver de concrete vraag: *Hoe worden wij het slachtoffer dezer zedelijke dwaling, hoe laten we ons tot het kwaad verlokken, welke zijn de physieke, maatschappelijke huishoudelijke en persoonlijke omstandigheden, die ons tot de misdaad brengen?*

De schrijver ontkent natuurlijk niet het bestaan van geboren misdadigers, zooals trouwens uit zijn vroegere voordrachten bleek; voor hen neemt hij een nog sterkere reactie als gevolg dezer omstandigheden aan.

Met een kalme streng-logische redeneering, in een zeer leesbare taal, tracht Dr. Meeus het antwoord op die moeilijke en belangrijke vraag te geven.

Door *physieke omgeving* verstaat hij: de natuurlijke omstandigheden, waarin wij leven, de warmte en koude, de lucht- en grondgesteltenis over 't algemeen. En doet dan recht wedervaren aan de theorie, dat een warmer klimaat, een warmer jaargetijde de misdaden als moord en aanslagen tegen de zedelijkheid stijgen doet, een kouder daarentegen ze vermindert en op zijn beurt diefstallen en bedrog doet toenemen. Komt tot de conclusie, dat het samenhangen van verschillende oorzaken den invloed van zuiver physieke factoren *zeer duister* maakt, dat deze invloed echter niet te loochenen schijnt, dat physieke omstandigheden moeten opgevat worden als de laatste druppel, die een reeds gevulde kruik eindelijk doet overloopen: *een bijkomende, geen principieele oorzaak dus.* Een illustratie van ons epitheton: *heetgebakerd*, geeft Dr. Meeus in die bladzijden.

Bij het bespreken der *economische invloeden* stelt hij zijn meer gematigd gevoelen tegenover dat der socialisten bepaaldelijk van prof Dénis, en beweert, meer doorslaande redenen van verhooging van criminaliteit, krankzinnigheid, zelfmoord en vermindering der huwelijken te kunnen aangeven, dan de alleen-schuldig-geachte economische crisis. Hij wil er niets van weten dat men de globale som van alle misdaden met den economischen toestand overeenbrengt en ze daardoor tracht te verklaren. Hij erkent dien invloed niet voor *alle*, wel voor sommige misdaden, en voornamelijk voor diefstal. Maar, zegt Dr. M., die diefstallen dienen over 't algemeen niet om in de eerste levensbehoeften te voorzien.

---

1) Abonnement per jaar f. 1.80. Nederl. Boekhandel St Jacobsmarkt, 50 Antwerpen.

Hoe groot de invloed der economische omstandigheden op de andere uitingen van misdadigheid is, acht hij zeer moeilijk uit te maken; onthoudt zich dan ook van een beslissende uitspraak.

Voor hen, die zich van de crimineele Antrophologie nog niet de allereerste beginselen eigen maakten, — en voor zulken is het werkje immers geschreven, — is bovenstaande stof ontwijfelbaar belangwekkend en zal vele nieuwe ideeën aan de hand doen.

Niet zoo nieuw zal voor de meesten zijn hetgeen volgt: *Invloed der zedelijke omgeving: godsdienst, volksgewoonten, drankmisbruik, sociale rang, onderwijs en opvoeding, rechtsinstellingen, enz.*

En toch zal iedereen dat, somtijds warme, pleidooi met belangstelling, met spanning wellicht, lezen. En worden zeer rake dingen gezegd, felle geeselstriemen uitgedeeld; duidelijk en gemakkelijk verstaanbaar is de redeneering, overtuigend zijn de bewijzen. Vooral waar Dr. M. den weldadigen invloed van den godsdienst, het noodlottige gevolg van godsdienstloosheid teekent, waar hij de neutrale school tusschen de klem zijner logica schroeft, waar hij de riolen der zedelijke lektuur opgraaft, de gevangenissen als leerschool der misdaad beschrijft, over de al te ver gaande zachthandigheid klaagt der rechterlijke macht voor sommige delikten, zoodat het aantal der veroordeelingen jaarlijks al meer en meer komt te staan beneden de misdadigheid.

Op erkenning van den meerderen of minderen invloed dezer faktoren op de misdadigheid volgt de weldadige moraal: «Deze voordracht mag geen louter voldoening voor Uw nieuwsgierigheid zijn. Naarmate ons maatschappelijk geweten zich ontwikkelt, worden ons allen nieuwe, maatschappelijke verplichtingen opgelegd.» En «het welslagen van den strijd tegen het kwaad hangt eerst en vooral af van de deugdelijkheid van eenieder afzonderlijk.»

Dit boekje is een nuttig boekje.

Deze uitgave is een nuttige uitgave. En om haar bekend te maken zijn deze vele regelen geschreven.

H. L. VAN AKEN.
Ord. Praem.

Philosophie und Naturwissenschaft, door Dr. W. Camerer. Stuttgart, Franckh. 158 blz. M. 2.

Als ik zeg, dat dit philosophische boek, geschreven door een niet-katholiek, voor zoover is na te gaan uitsluitend uit niet-katholieke bronnen puttend, toch weinig bevat, dat in strijd komt met de katholieke leer, dan kan men eerst zien, hoe voorzichtig en betrekkelijk zelfstandig de schrijver te werk gaat, altijd zorgend geen verder strekkende conclusies te trekken dan de feiten aan de hand doen.

Hij staat voor het feit dat in den mensch de gedachte het stoffelijke niet missen kan. Zijn bronnen concludeerden daar, dat dus de gedachte de ontbinding van het stoffelijke niet overleven kan. »Die conclusie gaat verder dan de feiten aanwijzen", zegt de schrijver (bl. 78). Ook erkent hij het bestaan van iets onstoffelijks in den mensch (bl. 95) en van een doelbewuste oorzaak in de wereldorde (bl. 83).

Of hij echter even scherpzinnig als voorzichtig is, is een andere vraag. Bijvoorbeeld:

Het komplex van voorstellingen, waardoor de zuigeling al bevredigd is als hij de melk maar *ziet*, terwijl het toch om het *proeven* te doen is, en het paard zijn drafje versnelt als hij de zweep maar *hoort* klappen, terwijl toch alleen het *voelen* pijn doet, noemt Dr. Camerer »Vorbegriff". Nu laat ons dien naam voorloopig niet lastig vallen.

Maar nu beweert hij: (blz. 96) »Aufmerksam gemacht sei aber auch darauf, dass der Vorbegriff, zu dem es ja auch die höheren Tiere bringen, ohne scharfe Grenzen in den eigentlichen Begriff übergeht". Er staan zooveel verstandige dingen in dit werkje, maar hoe kan ik nu een boek wetenschappelijk noemen, waar een paar van zulke verwarringen in voorkomen? Het duidelijk onderscheid, de »scharfe Grenz" tusschen Camerer's »Vorbegriff" (de heel gewone associatio phantasmatum) en het eigenlijke begrip ligt toch blijkbaar daarin, dat het eerste niets is dan een blinde verbinding van geheel *subjectieve* aandoeningen of voorstellingen 1), terwijl het tweede op welke wijze dan ook (want de scholastieke meeningverschillen doen hier niets ter zake) altijd heenwijst op iets buiten het voorstellend subject als zoodanig. Ik hoop, dat ik dit voor niet-philosophen niet te kort heb gezegd, de zaak is te bekend om er over uit te weiden.

Dit en nog enkele onderdeelen (bv. bl. 82) verminderen aanmerkelijk de waarde van dit overigens zeer bruikbare boekje.

DR. J. HUDDLESTON SLATER.

NATUURKUNDE.

ERICH WASMANN S. J. **Die Moderne Biologie und die Entwicklungstheorie** Dritte stark vermehrte Auflage. Mit 54 Abbildungen im Text und 7 Tafeln in Farbendruck und Autotypie, gr. 8°. (XXX u. 350) broschiert M. 8. geb. in Leinwand M. 9.20. Herder. Freiburg in Breisgau.

P. Wasmann heeft de gewoonte, om zijn geesteskinderen sinds ze de wijde wereld zijn ingezonden steeds te blijven beschermen en tevens aan hunne wetenschappelijke opvoeding met de meeste zorg te blijven werken. Zoo komt het, dat we hier in de derde uitgaaf der Moderne Biologie enz. een flinken jongen voor ons hebben, die in de hitte van den strijd reeds getoond heeft, sterk, zeer sterk te zijn in levenskracht. Van christelijke zijde viel het boek bij zijn tweede uitgaaf een zeer gunstige ontvangst ten deel. Men denke slechts aan de recensies van den protestant Dr. E. Zennert, van het Spaansche tijdschrift *Razón y Fe* en van het Amerikaansche *The Review*. De besprekingen der vakmannen getuigden niet minder van wezenlijke instemming en goedkeuring, ofschoon omtrent onderdeelen aanmerkingen werden gemaakt. Dat kunnen getuigen prof. Dr. C. Emery in het *Biolog. Zentralblatt*, Dr. R. Hanstein in *Naturwissenschaftl. Rundschau;* J. Weise in het *Deutsche Entomologische Zeitschrift;* Dr. K. Holdhaus in de *Verhandl. der Zool-Bot. Gesellschaft;* prof. H. J. Kolbe in het *Naturwissenschaftl. Wochenschrift* enz. enz.

De derde soort van recensies kwam van den kant der monisten, K. Escherich, H. v. Buttel-Reepen, Ernst Haeckel, August Forel, J. P. Lotsy, F. v. Wagner c. a. Hier kon men zich verlustigen in een interessant schouwspel. De heeren Zoölogen, die bijna allen in de ontwikkelingsleer het monisme huldigen, zagen in Wasmann's boek een vijand opdagen. De alleenheerschappij hunner anti-christelijke wereldbeschouwing scheen bedreigd te worden. Daarom grepen allen naar de wapens.

In dien strijd die nu ontstond tusschen hen en P. Wasmann, dient allereerst te worden opgemerkt, dat allen zonder uitzondering de voortreffelijkheid van het natuurwetenschappelijk gedeelte moesten erkennen. Hunne aanmerkingen

1) Subjectieve voorstelling noem ik *niet* een voorstelling, waaraan geen werkelijkheid beantwoordt, maar waarbij het subject, dat de voorstelling heeft, zich op geenerlei wijze van die werkelijkheid rekenschap geeft.

betroffen slechts bijzaken of berustten op misverstand hunnerzijds.

Wasmann liet zich niet onbetuigd. Reeds heeft menige tegenstander voor lichtvaardig vergrijp of lichtvaardig oordeel omtrent *die Moderne* Biologie openlijk eerherstel moeten geven.

De grootste grief evenwel, waarmee de eene voor de andere na kwam aandragen, betrof niet het wetenschappelijk gedeelte van het boek, maar Wasmann's geloofsovertuiging.

Die Moderne Biologie und die Entwickklungstheorie is wel door één persoon geschreven, maar toch door twee personen samengesteld, n.l. door een natuuronderzoeker en door een theoloog. Diensvolgens is het boek als geheel het werk eener vennootschap, waarin de theoloog over 't algemeen het bewind voert, zoodat de natuuronderzoeker zich slechts in zoover kan laten gelden, als de theoloog het toestaat. Derhalve is het boek geheel en al »tendenzwerk.» Aldus over de tweede uitgaaf prof. F. v. Wagner te Gieszen.

Een tweede maakte nog onderscheid tusschen Wasmann als geleerde en Wasmann als Jezuiet; een derde tusschen Wasmann A en Wasmann B.

Het antwoord liet niet op zich wachten. In deze derde uitgaaf lezen we daaromtrent o. m. het volgende.

«Wij behoeven de zooeven aangehaalde woorden van den recensent slechts op zijn eigen recensie toe te passen. De recensie is wel door één persoon geschreven, maar toch door twee personen samengesteld, n.l. door een natuuronderzoeker en een monistisch wijsgeer. Diensvolgens is de recensie als geheel het werk eener vennootschap waarin de monist over het algemeen het bewind voert, zoodat de natuuronderzoeker zich slechts in zoover kan laten gelden als de monist het gedoogt. Derhalve is de recensie geheel en al »tendenzwerk.»

Voor het «Wort an meine Kritiker» in deze derde uitgaaf, waaruit bovenstaand staaltje van polemiek genomen is mogen we den schrijver dankbaar zijn. Daarin ligt wel de beste aanbeveling voor Die Moderne Biologie besloten.

Doch ondanks dien strijd tegen en voor *Die Moderne Biologie*, is de wetenschappelijke opvoeding van den veelbelovenden jongeling niet verwaarloosd. De derde uitgaaf is bijv. met meer dan 200 blz. vermeerderd.

«Het boek is thans, zegt de schrijver, meer één geheel geworden, doordat de twee deelen: Cellenleer en ontwikkelingstheorie nauwer en meer harmonisch zijn verbonden.» Toch heeft hij zich, zooals iedereen begrijpt, bij verbeteringen en inlasschingen tot de hoofdzaak moeten beperken Onder de laatste verdient bizondere aandacht het nieuwe hoofdstuk (s. 211—s. 254) over ontwikkelingsphysiologie. Dit hoofdstuk alleen maakt voor belanghebbenden den aankoop der derde uitgave noodzakelijk.

Toegevoegd is verder een verhandeling over het ontstaan en de ontwikling der slavernij bij de mieren, uit den aard der zaak van minder algemeen belang dan het vorige ingelaschte hoofdstuk.

In een nieuwe verhandeling over stamontwikkeling wordt het vraagstuk voor iedereen zoo duidelijk mogelijk opgesteld. Het behoort niet tot de wetenschap der ervaring maar draagt noodzakelijker wijze een hypothetisch karakter.

In de thans meer uitgebreide studie over den *Homo sapiens* en *Homo primigenius* enz. treedt Wasmann vrij en frank op. Bewijsvoeringen als bij J. P. Lotsy te Leiden voorkomen: »En heeft een hond geen geweten, d. i. geen vermogen om tusschen goed en kwaad onderscheid te maken? Alleen hij die zelf nooit een hond heeft gehouden kan dit ontkennen" zulke bewijsvoeringen zijn evenwel bij Wasmann niet te vinden

Nog veel zou in Wasmann's boek mogen geprezen worden, als bijv. buitengewone duidelijkheid, scherpe onderscheiding van verschilende zaken (iets wat onze tegenstanders, als Haeckel c. s. sophistiek plegen te noemen, maar waarvoor wij bij hen slechts schromelijke begripsverwarring kunnen vinden) verder een ruimen blik, tegenover de groote bekrompenheid onzer tegenstanders, als J. P. Lotsy, zoodra zij zich buiten hun eigen terrein begeven, enz. enz.

Ten slotte zij hier, als een blijk van belangstelling op twee punten gewezen.

Vooreerst, dunkt me heeft Wasmann zijn tegenstander Lotsy met te veel eer behandeld. Het minste wat wij katholieken van onze tegenstanders moeten eischen, dat is verdraagzaamheid. Doch verdraagzaam tegenover andersdenkenden toont zich Lotsy in zijne Vorlesungen ueber Deszendenztheorie allerminst.

Het zou mij verwonderen — maar ik kan het hem wegens zijn groote drukte niet euvel duiden — maar het zou mij toch verwonderen, als Wasmann wel meer uit Lotsys boek gelezen heeft dan juist die plaatsen waar over hem gesproken wordt.

Vervolgens kan het Wasmann niet onbekend wezen, dat velen omtrent de waarde voor progressieve ontwikkeling aan H. de Vries' bevindingen met reden twijfelen. Voor een gedeelte had hij dit kunnen lezen in Lotsy's *Vorlesungen* zelf. En dan Bateson, J. Reinke, B. Hertwin c. a.

Mijn conclusie is: wie reeds de tweede uitgaaf der Moderne Biologie bezit, zal geen spijt krijgen, als hij daarbij de derde uitgaaf aanschaft.

M A. HAANS S. J.

DR. P. G. Buekers **Het Zinnenleven der Planten**, naar het Duitsch van R. H. Francé. Geillustreerd, blz. 72. Prijs 0,60 gld; geb. 0,90 gld.

»Ezels zijn alle wezens met vier ledematen, een huid met haar, en een mond met tanden. Ezels zijn echter ook alle zoogenaamde katten met de vier genoemde kenteekenen. Ezels zijn «in eminenten zin» ook alle kevers, die in plaats van vier ledematen er zes hebben en in plaats van tanden andere knaagorganen bezitten en geen haar dragen. Ezels zijn ten laatste ook alle menschen, die op twee beenen gaan en wier huid slechts gedeeltelijk behaard is. De logica dezer redeneering is even gezond, als de logica van R. H. Francé". Aldus de bekende schrijver Dr. E. Zennert.

En inderdaad, volgens die logica krijgen de planten in dit onzinnig boekje «voelhorens», «grijporganen», «magen», «een speurvermogen», enz. enz. Volgens die logica «leeft er in de planten iets dergelijks als in onze eigen borst». ja zelfs, «voelen de planten veel fijner dan de mensch» en «zijn de splijtzwammen de grootste lekkerbekken die er bestaan» en «mogen wij de gedachte dat een plant pijn gevoelt niet zonder meer verwerpen».

Met den krankzinnigen inhoud van het boekje komt zijn omslag overeen. Daarop staat afgebeeld een zonnedauwplantje, een groote libel gevangen houdend. Even leugenachtig als die afbeelding is het geheele boekje.

Eén ding kan het boekje ons leeren. De *Vereeniging van Natuurvrienden* «Kosmos» te Amsterdam, die met de uitgave van zoo'n prulding haar werkkring begint en de docter — let wel — de docter P. G. Beukers, die de vertaling op zich nam, moeten bij het christelijk gedeelte van ons volk alle vertrouwen verbeurd hebben.

Door inlasschingen was aan het boekje van R. H. Francé niets te bederven, maar nu heeft Dr. Buekers nog getoond, slechts weinig de Hollandsche taal te kennen.

M. A. HAANS, S. J.

Erklärung der Gravitation, der Molekulärkräfte der Wärme, des Lichtes der magnetischen und elektrischen Erscheinungen door Dr. J. Sahulka, professor aan de keizerlijke technische Hoogeschool, te Weenen. 175 blz. Groot 8o. Prijs 5 Mark. — Weenen 1906. Karel Fromme.

Dit werk bedoelt eene nieuwe synthesis der natuurkrachten te geven, door eene zuiver mechanische en atomistische verklaring, met afwijzing van alle werking in de verte. Alleen drukkingen, uit de stooten der atomen onder elkaar ontstaan, worden als werkende krachten verondersteld.

Het is niet doenlijk, zelfs een overzicht te geven van al de vruchtbare en schrandere denkbeelden, die de opvatting van den geleerden professor doordringen. Het volsta, de hoofdhypothese even aan te stippen, waaruit de theorie voortvloeit, die de verklaring van al de natuurkrachten, de eene na de andere, verschaffen moet.

Alle weegbare zelfstandigheid bestaat uit atomen door tusschenruimten afgescheiden, die echter met elkander in verbinding staan: de mindere of meerdere ruimte tusschen de atomen bepalen den vasten, vloeibaren of gasvormigen toestand der stoffen. De ether, waarvan aangenomen wordt dat zich verhoudt als een gewoon gas, heeft, in vergelijking met de weegbare, uiterst kleine atomen, welke zich met de grootste snelheid, van dezelfde orde als die van het licht (300.000.000 meter per seconde), in de verscheidenste richtingen bewegen. Gesteld nu, aan den eenen kant, de onderlinge stooten dezer atomen, die als geheel elastisch beschouwd worden, en aan den anderen de stooten der etheratomen op de atomen eener weegbare zelfstandigheid, waarvan zij alle ruimten in alle richtingen binnendringen, welke stooten niet meer als geheel elastisch te beschouwen zijn; dan kan eene voldoende verklaring van alle natuurverschijnselen gegeven worden; aldus zijn uitgelegd o. a.: de gravitatie; de samenhang der moleculen; de wrijving; de warmtegeleiding; de stralende warmte; de radioactiviteit; het licht; de elektrische stroomen; het magnetisch veld; de inductie; de statische electriciteit; het aardmagnetisme

Deze grootsche theorie treft daarenboven nog de verbeelding, door de gansch concrete, bijna handtastelijke wijze waarop zij wordt voorgesteld.

Ook laat deze machtige synthesis der natuurverschijnselen, waar voorzeker nog eenige punten te verduidelijken overblijven, het oogenblik voorspellen, waarop alle natuurverschijnselen door rein mechanische oorzaken zullen verklaard worden en waarop wij de werking van den ether in de wereldruimte, evenals in de minste molecule zullen mogen bewonderen".

Leuven. J. van Mierlo. Jr. S. J.

OPVOEDKUNDE.

De geestelijke en lichamelijke opvoeding van Het Kind in vrije navolging van Prof. Biedert: „**Das Kind**" door Dr. Cornelia de Lange. Kinderarts te Amsterdam. Uitgever: H. Meulenhoff Amsterdam.

Deze uitgave, die compleet zal zijn in tien afl. à f 0,50 wordt aangekondigd met de toelichting:

Voor het eerst verschijnt hier een werk in de Ned. Taal, dat de opvoeding van het kind behandelt van de geboorte tot dat het volwassen is, en wel van *medisch, ethisch, en hygiënisch* standpunt.

Het boek zal in hoofdzaak behandelen: De normale ontwikkeling in het 1e en 2e jaar. Lichamelijke en geeste-

lijke opvoeding van het gezonde kind na 't 3e jaar, in hoofdzaak de neutrale leeftijd.

Het voorkomen van ziekten. — De verpleging. — Opvoeding en verpleging gedurende den schooltijd, schoolhygiëne. Puberteits-tijdperk.

Bijzondere zorg zal gewijd worden aan het kind gedurende den zuigelingenleeftijd, en het werk zal eindigen met beroepskeuze en huwelijk, wanneer het kind geen kind meer is en dus dr. de Lange haar taak van raden en aantoonen en waarschuwen als geëindigd mag beschouwen.

De eerste aflevering, mij ter bespreking gezonden, houdt haar belofte: de pasgeborene, de zuigeling, worden er besproken, nadat een grondige uiteenzetting van taak en plicht der jonge vrouw, vooral gedurende de laatste dagen der zwangerschap, is voorafgegaan. Even krijgt de nog altijd onpraktische opvoeding onzer meisjes een gevoelige vingertik, en werkelijk aardig en doeltreffend is te pas gebracht Spencers veronderstelling in zijn: Essay of Education. Hierin toch uit de Engelsche schrijver de meening, dat iemand, die onze beschaafde wereldbewoners niet kende, en de opvoeding onzer kinderen in een of ander boek zou lezen, en daarin van alles zou vinden, behalve de geringste aanwijzing over het feit, dat onze kinderen toch voor het meerendeel ook ouderplichten zullen te vervullen hebben, dat zoo iemand tot het besluit moest komen: »dit is bepaald een leergang voor een hunner kloosterorden, dus voor het celibaat."

Jonge vrouwen, die haar eersteling verwachten, kunnen in deze eerste aflevering volkomen op de hoogte komen van alles, wat zij omtrent een zuigeling wenschen en ook wel dienen te weten, en daarom aarzel ik ook niet, de lezing aan te bevelen voor bedoelde jonge vrouwen. Trouwens dr de Lange heeft als kinderarts zulk een goeden naam, dat het vrijwel overbodig mag heeten, een geschrift van haar hand, raadgevingen en uitspraken bevattende omtrent pasgeborenen en zuigelingen, nog van een aanbeveling te voorzien, althans niet van die eener leek op gebied der geneeskunst. Iets anders is het, wanneer Dr. de Lange zich voorstelt, de opvoeding van onze kinderen te bespreken, ook buiten en boven het medisch en hygiënisch gedeelte. Zoolang *de dokter* aan het woord is, zwijgt en berust een verstandig leek.

Treedt die dokter op als opvoedkundige, dan is het ouders en onderwijzers geoorloofd, een eigen meening te hebben, en daar nu dr. de Lange zich voorstelt, ook het kind te bespreken gedurende den schooltijd en zelfs een rubriek neemt als: Puberteits-tijdperk, daar wil ik gaarne mijn oordeel opschorten tot na de lezing van dit laatste gedeelte.

Een enkel woord over de »Proeve van Illustratie«. Mij persoonlijk bevielen de drie plaatjes niet al te best... ik liet daarom de eerste twee eens zien aan verschillende kinderen... eerst uit de verte! Bij no. 1 algemeen geroep: »wat 'n snoes! wat een dotje!« Toen wenkte ik de kijksters naderbij: »hé, wat sipje! o, klein pruilbekje! net zus, as ze d'r zin niet krijgt!«

De kinderen hadden gelijk: het is geen vriendelijk snuitje, die weelderig uitgedoste baby! Nu no. 2 de jongen met de schooltasch op den rug! Daarvan was het dadelijk: »Dag zoet jongetje! leer jij maar braaf en vecht niet hoor!«

Neen, de illustraties zijn niet gelukkig gekozen.

Het derde plaatje, een naakt rondkruipend kindje, heb ik niet laten zien; het is mijn vaste stelregel, nooit naakte afbeeldingen, van groote of kleine men-

schen, aan de kinderen te toonen. Ik laat het buiten andere overwegingen om, reeds alleen, om het vervelende gegiechel te voorkomen, dat onvermijdelijk ontstaat, telkens als op een plaatje adams-costuum andere kleeding overbodig schijnt te maken. Bovendien laten katholieke ouders nu eenmaal hun kindertjes niet geheel naakt rondkruipen, nog veel minder zóó fotografeeren. De afbeeldingen der kleedingstukken voor zuigelingen zijn zeer duidelijk, wat ook gezegd mag worden van de beschrijving. Jammer, dat èn het boek èn de aangeprezen kleertjes berekend zijn op een welvoorziene beurs en dus niet gemakkelijk in handen zullen komen van de vrouwen uit den kleinen burgerstand, laat staan van die uit het volk.

CHRISTINE J. F. VETTER.

Zutphen Nov. 1906.

Wat moet mijn dochter worden? Hoe moet zij te werk gaan? door HUB. J. BOUTEN.

Dit werkje is No. 5 van de reeds ons bekende Serie: *hoe en wat*, waarvan de deeltjes bij de firma H. Meulenhoff te Amsterdam verschijnen.

In dit boekje vinden de ouders, die gaarne voor hun dochter een keuze willen doen, nagenoeg alles, wat zij noodig bebben te weten, .. volledige inlichtingen omtrent de inrichtingen van het onderwijs, de eischen, om aan een school geplaatst te worden, opgave van kosten, van benoodigdheden, enz.

De geringe prijs 60 ct. maakt het voor ieder bereikbaar, het is waarlijk een goede en deugdelijke gids.

C. J. F. VETTER.

Zutphen Jan. 1907.

GESCHIEDENIS.

Staatkundige Geschiedenis van Nederland 1849—1906, door G. F. J. DOUWES, supplement bij de tweede uitgave (1897—1906), prijs f 0.90.

Het is niet de eerste maal, dat de heer Douwes het katholieke Nederland met een geschiedkundig boek begiftigt.

Ook „Ons Vaderland” en het 25ste deel van de „Geschiedenis des Nederlandschen Volks” zijn van zijne hand. Het zooeven gesignaleerde boek moet als supplement op zijn eerste werk : „Ons Vaderland” dienst doen, en ik twijfel er niet aan of allen, die met deze staatkundige geschiedenis van 1849 tot 1897 loopende, kennis gemaakt hebben, zullen zich haasten, om zich ook het supplement van 1897 tot 1906 aan te schaffen. Immers de heer Douwes is op parlementair gebied een betrouwbare gids die U, door het staatkundig Nederland heenleidende, *alles* toont.

En als ik mij ééne aanmerking veroorloven mag, dan zoude het deze wezen : de heer Douwes daalt somwijlen *te veel* tot kleinigheden af.

Wanneer ik nu andermaal het 170 bladzijden tellende supplement doorblader, dan bevind ik, dat slechts weinig aanteekeningen door mij gemaakt zijn. Zoo mis ik op bladz. 287 den vierden Nederlandschen afgevaardigde ter Vredes-conferentie, het Eerste Kamerlid mr. Rahusen. Op bladz. 310 is volgens mijne bescheiden meening mr, Melvil Baron van Lynden abusief onder de anti-revolutionairen gerangschikt. Ik dacht dat deze minister van Buitenlandsche Zaken christelijk-historisch was.

Op bladz. 314 moet staan ; „9 Juni. Wet tot regeling van de bevordering, het ontslag, *het op non-activiteit stellen* en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zeemacht, enz.

Op bladz. 402 wordt Jhr. mr. W. H. de Savornin Lohman anti-revolutionair gedoopt. Christelijk-historisch moet zulks zijn. Immers de groote grief

tegen de samenstelling der Grondwetcommissie was dat de anti-revolutionairen gepasseerd waren.

Op bladz. 272 mis ik zeer noode de vermelding van het gewichtige feit, dat de Eerste Kamer, hoewel de stemming voor de Tweede Kamer voor de liberalen ongunstig uitgevallen was, (14 Juni 1901) en hoewel de oud-minister J. D. Fransen van de Putte, *een liberaal*, zulks openlijk in die hooge vergadering afkeurde, toch met de behandeling van gewichtige wetsontwerpen als de „Militiewet 1901" doorging.

Op bladz. 378 vind ik niets van het plotseling aftreden van den minister mr. Melvil van Lynden en de daarmede verband houdende interpellatie-van Kol. Ook de kwestie-van Heeckeren van Kell bleef geheel onvermeld.

Zou op bladz. 378 de kwestie-luitenant Reitsma met hare interpellatie-Marchant geen vermelding verdiend hebben? Met het oog op de toestanden en denkbeelden, welke in het leger aangetroffen worden, was evengenoemde kwestie c.a. wel van belang, te meer nog, omdat minister Staal van zijnen ambts-voorganger, minister Bergansius, in het oplossen van dergelijke kwesties zeer veel verschillen zou. Maar genoeg.

Moge dit supplement van den heer Douwes, waarin de staatkundige geschiedenis van Neêrlands tweede christelijke kabinet, het ministerie-Kuyper, vervat is, onder onze katholieken eene ruime verspreiding vinden.

Paul Goulmy.

AARDRIJKSKUNDE.

Sir Donald Mackenzie Wallace: **Russland**. 4te deutsche Auflage, übersetzt von Dr. phil. Friedrich Purlitz. Würzburg 1906. 12 mk. (geb. 16 mk.)

Twee dikke banden, meer dan 800 bladzijden samen en zonder één enkele illustratie, wie durft er aan? Geloof me, lezer, »il n'y a que le premier pas qui coûte". Ik heb het boek, dat me van vroeger reeds bekend was, weer gelezen, geheel gelezen en menig hoofdstuk zelfs een derde en vierde maal met genot gesmaakt.

Voor aardrijkskundigen is Wallace geen onbekende. De eerste uitgave van dit werk, die in 1877 verscheen en de resultaten bevatte van des schrijvers ernstige studiën tijdens zijn zesjarig verblijf in Rusland, is steeds als een uitstekend standaardwerk gehuldigd. Van zijn welverdiende bekendheid getuigen de tallooze plunderingen, waaraan het sinds meer dan 30 jaar is ten prooi geweest, en menige beschrijving van Wallace — in zoo vele handboeken of artikeltjes overgenomen — zal wellicht den lezer een oud-bekende schijnen. Toch moet men deze nieuwe uitgave, aangevuld door de resultaten van 35 jaar studie, van harte welkom heeten. Wallace is niet alleen een grondig kenner van Rusland, maar door zijn schrijverstalent weet hij den lezer ook te boeien. Zonder moeite kan deze zich indenken in de Russische toestanden, hij volgt den gezelligen verteller op zijn reizen door het groote land, verneemt van hem allerlei bijzonderheden, maakt kennis met eenvoudige moesjiks, stugge Wolga-Finnen, leuke Kozakken of levenslustige Tartaren, bezoekt in zijn gezelschap de nederzettingen van Mennonieten en andere vreemdelingen, beschouwt wegen, bruggen, hôtels en isba's, leert de echte steppe kennen, volgt hem naar de Boeddhistische Kalmukken of kumys-drinkende Basjkieren en doet alom een rijke kennis op van land en volk.

Wij kunnen hier slechts eenige grepen doen om den lezer dezer bespreking wat nader met het boek bekend te maken. De studie van de Russische »mir", die eigenaardige dorpsgemeenschap, zoo onverwacht-constitutioneel

te midden van despotische autocratie en cesarisme, heeft zeker voor vele ontwikkelde lezers haar bijzonder belang. Wallace toont ons de »mir" in theorie en practijk, in haar geschiedenis en voortbestaan, in haar rechten, haar voordeelen en haar bezwaren. Zonder inspanning kan de lezer een diepen blik werpen in die oude instelling, waaronder meer dan $^5/_6$ der landbevolking leeft.

Ruslands industrie, haar vooruitgang en bloei, de inwerking der moderne nijverheid op de oorspronkelijke toestanden, het voortdringen van het Russisch element onder de andere stammen, zoowel onder de Mohammedaansche, waar het verschil in godsdienst voor de russificatie steeds een beletsel is, als onder de heidensche, wier godsdienst dan een zonderling mengsel wordt van orthodoxie en sjamanisme, dat alles schetst de schrijver even helder, even onderhoudend en boeiend.

Meer dan één hoofdstuk schijnt ons een model van volkskundige beschrijving.

Van anderen aard maar even voortreffelijk is het hoofdstuk over den Krimoorlog en zijn gevolgen op den geest des volks, op de litteratuur en de toestanden der verschillende klassen.

De lijfeigenschap en haar geheele geschiedenis behandelt Wallace kort en duidelijk, zonder te veel bijzonderheden, waardoor de niet-Russische lezer, die toch de statistieken niet alle kan nagaan, eer gehinderd dan geholpen zou worden.

Niet altijd is de indruk, door de lezing opgewekt, opbeurend of aangenaam, doch dit is niet de schuld van den schrijver. In Rusland is nu eenmaal niet alles rooskleurig. Nog altijd zijn er rechters, die hun oordeel voor brandewijn verkoopen; nog menige boer geeft zich over aan bijgeloovige practijken en lage driften; nog altijd moeten heksen met kwikzilver komen genezen; nog is er menig hoog-ambtenaar, wien het ontbreekt aan voldoende bekendheid met de toestanden en belangen des volks; omkoopbaarheid en onderdrukking vindt men nog overal, en waar men eer en recht zou zoeken, ontmoet men laagheid en onrecht. Een groot deel der personen, waarmee wij kennis maken, zijn onbeduidende, bijna onwaardige menschen, laag bij den grond, laks in hun levensopvatting, zonder ideaal of hooger streven. Bedroevend is het ongeloof in de meer ontwikkelde kringen, waar men zweert bij Hegel, Schelling, Voltaire en Rousseau, terwijl de zedelijkheid niet alleen bij ketters als de fanatische Chlysti, maar ook bij vele orthodoxen een allertreurigst schouwspel biedt.

Terloops zij hierbij opgemerkt dat waar de schrijver scabreuse zaken bespreekt, hij dit steeds op kiesche wijze doet. Terecht zegt hij zelf (II. p. 243) dat een voor 't groot publiek geschreven werk vele dezer zaken moet voorbijgaan. Dat syphilis ontzettend veel voorkomt stipt hij aan zonder meer; — de Ssochaplechtigheid, door anderen soms zoo onkiesch beschreven, vertelt hij onberispelijk netjes; nergens is in dit opzicht het boek tekort geschoten.

Als bijzonder belangwekkend voor katholieke lezers vermeld ik nog de hoofdstukken over Ruslands kerk en geestelijkheid. Bij Bátoesjka (vadertje), den eenvoudigen, praatzieken pope, bij wien Wallace inwoont, hooren wij hoe treurig de algemeene toestand was en grootendeels nog is. Hij vertelt ons van seminaristen, die zich aan dronkenschap overgeven en verdachte huizen bezoeken, van jonge ordinandi, die van den bisschop hun vrouw ontvangen — de bisschop immers moet de weduwen en weezen der gestorven popen verzorgen — van de lastige schoonmoeders, die door haar klachten bij den bisschop en bij de beambten van het consistorium, waar men slechts luistert naar roebels,

den armen schoonzoon-pope doen suspendeeren tot niet geringen last der kudde. Hij schetst ons de schromelijke willekeur, waaraan de popen soms onderhevig zijn van de zijde des adels, de concurrentie hun aangedaan door de monniken, die, in coelibaat levend, voor geen huishouden hebben te zorgen en de beste plaatsen krijgen. Zoo moet de arme pope wel geld afpersen van de boeren en is hij geheel afhankelijk van zijn gemeente, zonder idealen, zonder hoop op verbetering omdat »de hemel zoo hoog en de czaar zoo ver is".

De moesjiks, ofschoon volstrekt niet ongodsdienstig, verachten vaak hun pope, en in bijna alle komische volksverhalen wordt hij met zijn vrouw bespottelijk voorgesteld. Men vertelt elkander de treurige feiten dat een priester aan het bed van een stervende diens geld onder het hoofdkussen wegnam, dat men andere uit bordeelen moest halen, dat eenmaal een pope een hond heeft gedoopt, dat onder den Paaschdienst een diaken zijn herder met de haren van het altaar sleepte, dat popen onder de heiligste handelingen elkander gingen uitschelden en dat niet weinigen onder de zielverzorgers meer in de kroeg dan in de kerk vertoeven.

Overdrijving! zal men zeggen. Misschien, maar wat Wallace ons vertelt, komt volmaakt overeen met hetgeen wij lezen bij anderen, wier gezag niet kan geloochend worden, bij Leroy-Beaulieu (L'Empire des Tsars et les Russes. tome III. Paris 1889 men leze bijv. p 268 en volg.), bij Delière (Tableau d'une Eglise nationale d'après un pope russe. Paris 1862 passim. vooral p. 28 en volg.), Paul Labbé, Rambaud, Tschouvaloff en vele anderen 1). Bovendien, Wallace, ofschoon op zich zelf reeds zeer bevoegd en vertrouwbaar, wijst ons de bronnen aan, waar hij geput heeft: het getuigenis van orthodoxe Russen, mannen van gezag, die volkomen op de hoogte zijn.

De beschrijving, die Wallace geeft van den godsdienst in Rusland, herinnert aan die van Von Herberstein, nochtans met een klein verschil, waarop wij even willen wijzen. Afgezien van de ietwat sceptische beschouwing over de miraculeuse afbeeldingen, vinden wij bij Wallace soms een kleine hatelijkheid aan het adres der katholieke geestelijkheid. Zeker, zegt hij (I. p. 64), de Roomsche priesters zijn meer ontwikkeld, maar de Russische pope is minder fanatiek en lang niet zoo agressief (I. p. 325). De Roomsche zijn der wetenschap slechts betrekkelijk gunstig gezind, zij zijn trotsch, heerschzuchtig, gelijk ook Rome zelf (I. 315). Ook bij de behandeling van de theorieën der Slavophilen (II. hoofdst. 25) leest men soms een kleine domme opmerking van datzelfde soort. Voor katholieke lezers schuilt hierin echter niet het minste gevaar, zij weten wel beter.

Ten slotte zij nog gewezen op de geschiedkundige waarde en het actueel belang. Men huivert in onze dagen, nu de toestanden zoo kritisch en onzeker zijn, een werk over Rusland te koopen. Morgen, zoo denkt men, is alles weer anders. Toch zal men niet ontkennen dat een werk, waarin men als het ware schrede voor schrede de geschiedenis volgt en de veranderingen beschouwen kan, welke de opeenvolgende jaren in Rusland medebrachten, voor het begrip der hedendaagsche omwenteling van groot belang is. Zulk een werk biedt ons de schrijver. In beknopte »goed afgebakende hoofdstukken schetst hij ons de ontwikkeling van de steden met haar handel en nijverheid, de ge-

1) Men vergelijke ook het getuigenis van Balthasar Coyet en Olearius in het mooie artikel van R. Dozy: «Hoe Rusland machtig werd». Gids febr. 1856, p. 228 en volg.

schiedenis van de orthodoxe kerk en haar tallooze sekten, van den adel, van de grondbezitters (deze 2 hoofdstukken zijn geheel in den geest van Paul Vasili's: »La Société de St. Petersbourg" Paris 1886), van de kozakken en van de Mongolen. Hij licht ons in omtrent de organisatie van het bestuur in het reusachtige rijk, toont ons de oude en nieuwe gerechtshoven, verklaart ons de soms zoo bedriegelijke titulatuur de tsjinówniki (waardigheidsbekleeders) en schetst ons ook den invloed, welken de verschillende landen van West-Europa beurtelings op Rusland hebben uitgeoefend.

De laatste hoofdstukken van het boek zijn geheel nieuw. Zij behandelen den arbeid en de toekomst der zemstwo's, den tegenstand, dien zij moesten ondervinden, de voordeelen, welke zij aanbrachten, maar ook de gebreken die haar nog aankleven.

Voor al wie belang stelt in de groote hervormingsbeweging in Rusland, met al haar actie en reactie, met haar treurigen nasleep van nihilisme en terrorisme, kunnen wij de lezing ten zeerste aanbevelen. Hoe gaarne zouden wij hieromtrent nog in eenige bijzonderheden treden, maar deze bespreking is toch reeds te lang.

Wij eindigen met te wijzen op eenige kleinere vlekken.

In het 26ste hoofdstuk geeft ons de schrijver een beschouwing over de litteratuur en haar invloed op den geest des volks. Deze beschouwing schijnt ons bepaald te beknopt en ook niet altijd even juist. Zoo zal iemand, die de geschriften van Nikolaj Wasiljewitsj Gogol niet kent, uit hetgeen Wallace vertelt slechts opmaken, dat deze beroemde schrijver een goedaardige humorist was à la Dickens, maar geenszins vermoeden wat een trotsche misanthropie, wat een sombere zwartgalligheid er spreekt uit zijn latere werken. Na den dood van Poesjkin immers is Gogol geheel veranderd en zien wij hem, neergedrukt door physieke zwakheid, langzaam voortgaan tot dien volslagen waanzin, waarin hij zich in 1852 voor de heiligenbeelden van Moskou zal laten doodhongeren. Ook is Gogol niet, zooals Wallace zegt, geboren in 1808 maar in 1809. Dit laatste is een onbeduidende drukfout. Een andere drukfout die veel meer kan hinderen, treft men aan in deel II blz. 388. Daar wordt het karakter aangegeven van czaar Alexander II, blijkbaar echter bedoelt men Alexander III. Een beetje hinderlijk is ook de eenigszins inconsequente transcriptie der Russische namen. Zoo leest men bijvoorbeeld nu eens »Khitraga Metchanika", dan weer »Chitraja Mechanika", doch zulke kleine vlekjes doen aan de groote waarde van Wallace's werk geen afbreuk. Wij wenschen het boek een ruim debiet.

E. v. M.

LETTERKUNDE.

Vondel-Studiën I. Vondel en de sterrenkunde door J. J. G. Boelen S. J. (Nijmegen, Malmberg, 1906).

Anders en minder dan Pater Allard, die langzamerhand van filoloog historicus werd en door zijn onderzoekingen over Vondels *leven* allerlei wegen wees, doet zijn ordegenoot, die 't *werk* van de dichter gaat behandelen. Hij belooft een beschouwing van »Bespiegelingen", hij dreigt met een uitgaaf van »Altaargeheimenissen," hij herdrukt voorlopig al zijn artikelen uit het tijdschrift »Studiën".

Nummer een is tegelijk program en begin en dus de moeite van een herlezing waard.

Een boekje stelt zich aan scherper kritiek bloot dan opstelletjes. Dat lieve verkleiningswoord bepaalt niet de

grootte van Boelens bijdragen — want het Vondelmuseum heeft een heel eind touw om zijn pak overdrukken nodig —, maar de wetenschappelike waarde.

Een kunstenaar van Boelens kracht, die aesthetische bedoelingen legt in elke zet en iedere zin, een paedagoog van zijn vermogen, die Vondel voor de jeugd wil openbaren, een criticus van zijn vernuft, die Verwey zo maar verplettert en meteen opbeurt, een Jezuiet eindelik en bovenal van zoveel geest en gemoed, levert een reeks »Vondelstudiën« om als studiën beoordeeld te worden. Zijn artistieke smaak is aan de pater bij alle nederigheid wel bekend en persoonlike eigenaardigheden — van zijn ouderdom misschien, waarmee hij aardig koketteert — blijven te naïef voor analyse. Aan de bespreker komt alleen de filologiese waardering toe.

Zijn methode is zo treffend oorspronkelik, dat de lezer een beeld van de geleerde krijgt. Een schrijver, die zich telkens onderbreekt en dan verontschuldigt en weer gejaagd vooruitloopt en opnieuw staande houdt, schiet even weinig op als een afgetrokken professor, die gedurig over zijn paraplu struikelt en 'm eeuwig zoekt

De wezenlike verdienste van deze bundel is de rake tekstkritiek, die alleen verloren gaat in commentaren op commentaren, waaraan de vrome monnik valt te kennen. Maar wie een open deur, neen een gat rammeit als de pater met zijn protest tegen Jonckbloets Lucifer-beschouwing, schift ijverig de wetenschap uit derdehands geleerdheid. Eigen gegevens en dankbaar werk zijn de bijbelplaatsen bij Vondels toespelingen. Minder lonend is 't angstvallige volgen van de zeventiendeeuwse spelling, waartegen zelfs de aristocraat Alberdingk Thijm zich verklaarde, vooral in populaire boeken als dit wil zijn. Hij had tot rechtvaardiging tegenover de wetenschap altijd het argument bij de hand, dat we Vondels spelling — die altijd anders weergegeven wordt en Vondel zelf »de geitenwol niet waard« was — toch niet kennen. Beslist vermakelik is die pijnlike zorg voor elke letter, omdat de meesten geen oude druk aanhalen, maar Ungers uitgaaf, waarvan DeVreeze de tekst geweldig onder handen heeft genomen. De schoolvossen en modeganzen beulen zich dus op een lezing af, die geleverd is door de corrector van de firma Blaeu of andere en bedorven door de zetter van de firma Sijthoff!

Dat laatste kon de specialist Boelen weten, tenminste wanneer hij zich van de Vondelwetenschap op de hoogte houdt. Een ander zou toch liever Pater Thijm verzwijgen — toevallig een Jezuiet, wat verandert! — dan de Belg Simons bij de wijsgerige verklaring van Lucifer. En als een ander al herhaaldelik zou bluffen op het doorkijken van een »zware foliant«, hij zou nooit Van Vloten citeren over Bartas, nadat Kalff er een opstel en vooral Hendriks een proefschrift over heeft uitgezweet. Zo bewijst ook het raadplegen van een willekeurig musicus in een kwestie, waar een muziek-historicus als Scheurleer alleen gelden kan, zijn klodderen in 't vak.

Bizonder ingenomen is de pater met zijn enkele beschouwing van de beide eerste Luciferreien, zodat het eerlik is die ontdekking niet te vergeten. Maar het tekstboek van de Utrechtse vertoning legde 't zelfde verband tussen de koren van de beginbedrijven. »De rei valt van de lierische verrukking in eene dramatische klacht, van glanzende bespiegeling in gloeiende werkelijkheid«. Zoo stond er woordelik.

Per slot van rekening is deze kritiek dubbel te groot voor een boekje, waarvan de omvang tweemaal zo dik is als de inhoud.

GERARD BROM.

Lichtend Oosten 1). Duizend en Eén Indische Nachten door A. Sarath Kumar Ghosh. — H. Meulenhoff. — Amsterst., Ingen. 1,25. geb, 1.60.

We beleven wondere tijden. Westerse monnikken gaan voor hun tafels zitten om romans in te zien van Aziatiese hindoes en Aziatiese hindoes gaan binnenkort romans lezen van Westerse-monnikken.

Er is hier lokkende gelegenheid tot beschouwen en bespiegelen, doch zand er over. — Ondergeteekende is nooit een groot bewonderaar geweest der oud-Indiese klassieke litteratuur.

De lezer moet nu maar geen grote ogen opzetten en denken : «Jongen, jongen. wat een knappen vent» want ge begrijpt, dat ik alleen over vertalingen spreek. Doch wanneer nu de moderne romans uit het «Lichtend Oosten», alle zijn van het gehalte als «Duizend en Eén Indische Nachten» en dan verder beweerd moet worden, dat deze romans behooren tot het beste der Oostersche letterkundige voorbrengselen, dan zeg ik, om een Oosters beeld te gebruiken, dat die Oosterse litteratuur wel voor goed op een rustbed kan gaan liggen van purperen zij. De roman, die ik de eer en 't genoegen heb te bespreken, heeft met ernstige litteratuur ongeveer evenveel uit te staan als de Megense veerknecht met de Shach van Perzië. Wie lust gevoelt dit te kontroleeren, leze, — mits in vereischte stemming — het stierengevecht van onze Jacques van Looy en onmiddelijk daarop het gevecht eener tijgerin met een olifant door Sharath Kumar Ghosh. Nu moet men weten, dat met de redding van de held dit dierengevecht mij 't beste toeschijnt van 't heele boek. Als kunst is deze Indiese roman dus ongeveer nihil, als ontspanningslektuur gaat hij de waarde van kinderkamer — vertelsel 1) nauwliks te boven. Waarlik, déze straal uit het «Lichtend Oosten, tenminste zal geen vuren van geestdrift ontsteken in modern'-hollands- kunstzinnig gemoed.

Rooms geloof en Roomse zeden behoeven echter voor deze roman-schrijvende hindoe niet op de vlucht te slaan. De wonderbare gebeurtenissen toch, die er voorvallen met de held van zijn verhaal, mogen een weinig doen denken aan de wonderen der eerste kristenen, het zou verkeerd zijn te meenen, dat hier iets achter zit, dat de schrijver misschien op slinkse wijze het Kristendom wil bestoken van ônze goede hindoe is zoo iets van spiritist of theosoof. In de loop van 't verhaal geeft hij dan ook te kennen, dat hij de wonderbare tekenen van en met zijn held, toeschrijft aan bovennatuurlike machten of bijstand van geesten. Tot laatste geruststelling van die lezer welke misschien toch nog van plan is voor een aardigheid of om een uurtje eens wat anders te hebben, dit boek te bestellen, zij vermeld, dat de schrijver, waar hij een enkele maal zijn gevoelen ook wil bewijzen, hij dit doet met oratoriese vragen en uitroepingstekens.

Megen. fr. CHRISTINUS KOPS O. F. M.

1) Onder deze algemeene titel verschijnt een heele reeks vertaalde Oosterse romans.

1) Enkele pagina's maken 't boek voor kinderen ongeschikt.

ROMANS EN NOVELLEN.

1) **De stille getuige**, door TOP NAEFF. Utrecht, A. W. Bruna. 124 blz. f 2.50.

2) **Voorbijgaande schepen in donkeren Nacht**, door BEATRICE HARRADEN. Amsterdam, H. J. W. Becht. 132 blz. f 0.60 geb. 0.90.

De strekking van deze beide overigens zeer verschillende boeken is dezelfde. 't Is beide weer de oude ge-

schiedenis van gebroken leven en verloren idealen: 't eerste, een vrouw, door haar echtgenoot verlaten, verlangend zijn wederkomst wachtend, tot een nieuw huwelijk, door hem gesloten, haar verwachtingen voor goed stuk slaat; het tweede, een man en een vrouw, door geknakte gezondheid uit hun werkkring gerukt, elkaar ontmoetend in een sanatorium en hun eenigen troost vindend in beginnende liefde, maar waar de vrouw sterft eer sprake is van een huwelijk. In beide boeken wordt de troost gezocht in goed doen aan andere menschen, maar goed doen zonder loonenden God en zonder hoop op zaliger leven.

Daarom strijdt hun strekking niet alleen met onze geloofsovertuigingen maar ook met alle redelijke psychologie.

Want zelfs met het zegenend bewustzijn van Gods welbehagen, en de sterkeude hoop op een betere eeuwigheid is, om stil te berusten in een groote disillusie, een forsche wil noodig en vaste deugd. En dan verbeeldt zoo'n romanschrijfster zich, het heroiekste geduld te verklaren met een door vaag gevoel geïnspireerden, op geen godsdienst of verstand berustenden drang naar een onbestemd goed-doen!

Dit uitdrukkelijk uitsluiten van godsdienst is de eenige reden, waarom onontwikkelde of sentimenteel aangelegde menschen dit boek niet mogen lezen, want tegen de zeden staat er niets in.

DR. J. HUDDLESTON SLATER.

Rosegger voor de Jeugd. **Toen ik nog een Boerenjongen was** door PETER ROSEGGER. Bewerkt en ingeleid door J. W. GERHARD. Geïllustreerd door A. RUNKEL. Uitgevers: VAN HOLKEMA en WARENDORF Amsterdam.

Een dik, mooi, prettig uitziend boek met een inleiding, ietwat ouderwetsch: Aan de jonge Lezers en Lezeressen!.. die deze inleidng *niet* lezen, wat de heer Gerhard, met kinderen bekend, wel had kunnen vermoeden, dunkt mij. Het voorwoord is ook veel te gerekt en niet belangrijk genoeg voor de jeugd. Trouwens, de kinderen zelf hebben mij ten overvloede nog in mijn oordeel hieromtrent versterkt. Aan verschillenden die het boek leenden, heb ik gezegd, dat zij eerst de inleiding dienden te lezen, om meer genot van de verhaaltjes te hebben. Eenigen verklaarden het boek dan maar liever niet te lezen, zij hadden andere boeken, zonder voorwoord, twee werkten zich door de inleiding heen, maar konden niet meer bedenken, wat er in stond, bovendien vertelden zij aan de anderen, dat je net zoo goed terstond aan de vertelseltjes kon beginnen en deden dus mijn uitspraak te niet. Daarom besloot ik, in een volgende klasse het op een andere wijze te beproeven: ik kondigde aan, dat ik zelf de inleiding zou vóórlezen, omdat die gewoonlijk toch werd overgeslagen.

Het was een meisjesklasse van ruim twintig leerlingen tusschen elf en dertien jaar, welnu, van dat twintigtal zeiden er een paar al dadelijk:

«Jakkes.. zoo'n lange inleiding.. as je toch voor je plezier gaat lezen!» en: «Vier bladzijden.. wie leest die nou vooruit!» en meer dergelijke afkeurende beweringen. Zeker acht staken den vinger op, om even weg te mogen gaan.. een paar hadden vreeselijken dorst en versmachtten bijna.. aan de achterste rij banken werd met schaartjes gemanoevreerd, dus ik denk, dat ze daar poppetjes knipten en één enkele slechts had mij aldoor strak aangekeken en onbewegelijk stil gezeten. Toen ik dan ook verklaarde, dat het voorwoord uit was, hetgeen blijkbaar niemand vermoedde, ook de oplettende niet, kon ik niet nalaten tot deze te zeggen:

»Jij bent de eenige, die hebt geluisterd,« maar het lieve ding kreeg een kleur als vuur en zei nauw hoorbaar:

»Nee, juffrouw, toch niet, ik heb die lastige som zitten uitrekenen, die we van avond nog eens thuis over moeten maken.« Na deze ondervindingen heb ik er van af gezien, verdere pogingen in het werk te stellen, ten einde de kinderen ertoe te brengen, deze of welke inleiding ook, te lezen vóórdat zij aan het boek beginnen.

Nu de verhaaltjes: er zijn er heel wat! en sommige wel aardig ook! Jammer maar, dat de vertaler de dingen niet vertalen kan... dingen, betrekking hebbende op de Katholieke gebruiken en zaken — b.v. *blz. 28.* Er worden geschilderde heiligen-plaatjes besproken... de koster zegt bewonderend:

Werkelijk, de *heiligenschijn* ook, nou, die mag niet ontbreken. .« en even later *blz 29* ik moet die beeldjes meenemen, die moeten *hun heilige wijding* krijgen« — en dan nog: »verscheuren wilde bij (een oud man) ze, als het hem om *de heilige wijding* geen leed deed!« Wat is dat toch? vroeg mij een tienjarige geloofsgenoot, ik zou wel gaarne den uitleg van den heer Gerhard eens gehoord hebben bij die vraag.

Blz 25. Jozef heeft nog *rechtvlijtig* kunnen biechten... hoe biecht men recht vlijtig?

Misschien is wel bedoeld: met volle bewustzijn en goed voorbereid...

Blz. 37. »Volgt je moeder« spreekt de stervende vader tot de kleinen; waarschijnlijk: folgt eurer Mutter = gehoorzaamt uw moeder of: weest volgzaam . . .

blz. 39: «sterf niet erg hard" zeker bedoeld als: verzwaar je eigen doodstrijd niet, door te veel praten en nadenken.»

Op *bl. 64* bij de beschrijving van een volksbedevaart begint de vertaler met den schrijver na te praten: een bedelaar of kolenbrander kuste zich dan, voor de beelden buigende, van het kruis ettelijke honderd dagen aflaat af!.. geen noot ter opheldering voor de jonge lezers van het voorwoord .. waarschijnlijk gelukkig, in aanmerking genomen, welken uitleg niet-Katholieken doorloopend over een aflaat geven en dan die ettelijke honderd dagen! Is het te verwonderen, dat op *bl. 70* de bedevaartgangers op hun borst rozenkransen hebben hangen of amuletten?» Waarschijnlijk worden *medaljes* bedoeld, maar amuletten geeft beter het idee van bedrog en bijgeloof weer . . en het is immers maar voor de jeugd geschreven? Zeker de moete niet waard eens uit te leggen, wat het Katholieke vrome landvolk bij het dragen dier gewijde medaljes denkt en gevoelt; die «amuletten» hebben denkelijk ook weer «hun heilige wijding» ontvangen.

Wat heeft nu onze jeugd in vredesnaam aan zulke non-sens vertalingen?

De vertaling ook van gewone uitdrukkingen, is niet in den haak; b.v. op blz. 101: «de duivel rijdt mij» wat is dat voor taaltje? mich reitet der Teufel, zal er wel staan, maar als iemand zulke uitdrukkingen niet kent, mag hij zich niet aan vertalen wagen.

Blz. 102: «Wij gleden op de knieën het altaar rond».. wat beteekent dat? Moesten die peetoom en neef zich ook soms weer ettelijke honderd dagen «aflaat afglijden» .. of iets dergelijks?

Weer komt er op *blz. 105* «een gewijd stalen amuletje» voor den dag, later «dat gewijde ding» genoemd.

Met aflaten zijn ze in het boek vreeselijk druk.

Op *blz. 108* waar een aflaat gekust wordt van een beeltenis onzer Lieve Vrouw, zegt de bezitter tot sommigen: dat ze hun aflaat maar ergens anders moesten halen; met hun ongewasschen monden konden ze licht de gansche heilige wijding uit het zilver zuigen.»

Gelukkig : «de heilige wijding» is er weer !

Op *Blz. 117* raadt de pastoor den bezitter van dat bewuste «amuletje» zullen we maar zeggen, aan een «wonderbare kapel» te stichten.

Schrijver noch vertaler melden ons, of zij dat in den pastoor goed- of afkeuren.

Peters moeder doet op blz. 122 steeds «een heilige gelofte» bestaande in een extra rozenkrans of een stuk brood aan een bedelaar, als het brood goed in den oven wil rijzen! Weet de vertaler wel het onderscheid tusschen belofte en gelofte? *Blz. 157.* Toen het «Tedeum» geëindigd was, zal misschien een drukfout wezen — zelfs de vertaler zal wel eens gehoord hebben van het «Te Deum» al is het ook maar in Tollens sprookje: «Het Te Deum van 's Hertogenbosch,» Onder het «Evangelie en de opstanding» hoorden wij, in het «koor den koekoek en den nachtegaal», Dat «Evangelie» en die «opstanding» zijn betreuringswaardig in dit verhaal, dat een der weinige genietbare is.

Een heel eind lang worden nu de aflaten, heilige wijdingen en zoo met rust gelaten, totdat op *Blz. 317* plotseling weer honderd dagen aflaat en 500 *volkomen* aflaat wordt aangeboden.. Met «offerbeeldjes» in Maria Zelf worden waarschijnlijk de voto's bedoeld — den vertaler blijkbaar evenmin bekend als het andere — *Blz. 347:* De monstrans is het huisje van de hostie; dit is in de katholieke kerk: een brood, voorstellende het lichaam van Christus. De menschen bidden niet het brood aan, maar het stoffelijk voorgestelde geheim, in welks schoot ons eeuwig lot berust. Het voornaamste, dat bij zulke een processie behoort, is het geloof, en dat is in ruime mate aanwezig.

Het is eigenlijk onjuist, wanneer men van beeldendienst spreekt of van afgodendienst der heidenen; zij meenen allen hetzelfde het verzinnelijkte, Goddelijke geheim, 't welk zich ieder op zijne wijze voorstelt, ieder voelt naar zijn eigen natuur.

En in aansluiting bij al dat moois, de leugen, die de jonge schelm Kasper in de biecht zegt en later met veel bluf vertelt en daarna het knaleffect: «mijn zonde (op een tafeltje, waarop het H. Sacrament had gerust, hadden de jongens kaart gespeeld.) Kan een zonde tegen den H. Geest zijn, . . en zulke worden niet vergeven!»

Is het niet schitterend van Peter Rosegger, zulke curiosa voor de jeugd te schrijven?

En moeten wij niet innig dankbaar zijn, dat het boek voor onze jeugd toegankelijk is gemaakt ? Wat zal het onze kinderen de niet Katholieke, goed helpen om de maatschappelijke deugd der verdraagzaamheid aan te kweeken, als zij den onzin lezen, die hun hier als de waarheden van Rome's leer wordt aangekondigd!

Dat onze jonge geloofsgenooten dit boek niet in handen behooren te hebben, zal na het voorafgaande wel geen betoog behoeven, maar toch, ook voor de kinderen van niet-Katholieken wensch ik iets beters, in vele opzichten!

Toen Rosegger dit boek schreef, was het geloof zijner kinderjaren reeds voor hem geworden tot hoogstens een vroom verzinsel.. de waarheden der Katholieke Kerk heeft hij blijkbaar nooit gevat, zich geen moeite gegeven, iets te begrijpen van de symbolen of van de liturgie,.. ook zijn andere werken bewijzen dat duidelijk. En wat de vertaling betreft, deze is erbarmelijk.. schooljongenswerk en nog wel prulwerk, het is knoei-Hollandsch .. een aaneenschakeling van germanismen., Jammer dat voor zulk een werk nog een uitgever gevonden is.

CHRISTINE VETTER.

Zutphen Nov. 1906.

F. A. BUIS. **De Kippen van den Majoor**. no. 13 van de Oranje-Serie, onder redactie van G. G. VAN AS, bij H. J. VAN DER MUNNIK, Haarlem. 5 ct.

De kleine, oranje-kleurige boekjes dezer Serie zijn bedoeld als iets *beters* dan de tegenwoordige sensatie- en detectieve-lectuur, die vooral door onzen spoor-boekhandel worden verkocht.

Over de serie in haar geheel kan ik *thans* nog geen oordeel vellen. Ik herinner mij, met zeer veel genot het *Grootmoederken* van Stijn Streuvels, een der medewerkers aan deze serie. Ook andere gunstig-bekende novellisten heeft de uitgever voor zijn werk kunnen winnen.

Dit novelletje van 32 bldz, is een doodonschuldig, aardig verhaaltje, waarmeê men wel een half uurtje gedwongen coupé-arrest kan doormaken, een vermakelijke geschiedenis met niet veel letterkundige waarde, maar dat in alle geval aan iedereen in handen kan worden gegeven, beter dan vele zijner niet-oranjekleurige concurrentjes.

H. L. VAN AKEN.

De Dorpsapostel. Roman uit het Hoogland van LUDWIG GANGHOFER. Illustraties van HUGO ENGEL. Dertiende uitgave. Stuttgart Adolf Bonz en Co.

De lange lijst van werken, door denzelfden schrijver de wereld ingezonden en door denzelfden uitgever in een steeds keurig, aantrekkelijk kleed gestoken, wettigt het oordeel, dat Ludwig Ganghofer een gewild auteur is, wiens boeken altijd op een goed onthaal rekenen kunnen. Alle romans, novellen, schetsen, vertellingen, in bedoelde lijst opgenomen, staan dan ook aangegeven met bijvoeging van den vierden, zesden, twaalfden, tot twintigsten druk, en daar in Duitschland de eerste druk begint bij de eerste uitgave en men de gebruikelijke telling volgt, zonder den bekenden Franschen en anderen sprong, zoo genieten werkelijk Ganghofers geschriften den roem, algemeen verspreid te zijn. Een wonder is dat niet: de dorpsvertellingen hebben een aantrekkelijkheid, die zij deelen met de detective-verhalen... de lezers kennen meestal de omgeving niet, waarin de helden en heldinnen zich bewegen en nemen dus gereedelijk aan, wat de schrijver ervan vertelt. En dan, zooals bij Ganghofer, de lotgevallen der bergbewoners! die zijn bizonder belangrijk voor allen, die de heuvels der laagvlakte al »berg« noemen en het hoogstens tot de aanschouwing van den Drachenfels brengen.

Wanneer nu een talentvol schrijver als Ganghofer zich ertoe zet, het Beiersche Hoogland met zijn reuzenbergen te schilderen en de lieden dier streken ten tooneele te voeren, dan kan het niet anders, of bij de heerschende leeswoede moeten zijn boeken het spoedig brengen tot dien zoo vaak herhaalden druk, gelijk b.v. de dertiende van het boek dat voor mij ligt: de Dorpsapostel.

De geschiedenis is niet zeer ingewikkeld en het geheele verloop duurt slechts een paar weken... dit komt, wijl de lezer bijna dag voor dag met de lieden uit zijn boek meeleeft... en hun eenvoudige lotgevallen deelt. De held is een arme, ietwat onnoozele boerenknecht... een bestedeling, in de kerk als pasgeboren kindje gevonden naast het lijk der ongehuwde moeder, die als arme zwerfster een paar maanden in het dorp vertoefd heeft. Van haar is niet veel bekend — niemand heeft belang in haar gesteld... haar kind, Zigeuner-Peter genoemd, wordt door allen geminacht, en heeft slechts één vriend: den rijken zoon van den huidigen burgemeester, Roman... een jongen van zijn jaren, de edelmoedigheid en oprechtheid in persoon, en deze weet het zóó aan te leggen, dat vader den braven maar lummelachtigen Peter,

die voor alles, zelfs voor den soldatendienst te groot en te onbehouwen is, als houthakker aanneemt. Weldra is Peter boven op den berg, waar de houthakkers arbeiden, onmisbaar geworden.

Om Peter en Roman groepeeren zich alle personen: vooreerst Julei, de verloofde van Roman en haar moeder, de boerin van het »Standamergut« — wier man vóór Romans vader burgemeester geweest is. —

Waldhof en Standamergut waren de twee adellijke boerderijen van het dorp — de kinderen Julei en Roman waren op elkander aangewezen... — Zij willen ook wel zoo... althans de jonge man, die in zijn vroom, onbedorven hart zelfs geen kwaad vermoeden koestert tegen wie ter wereld ook! Julei echter, dat merkt de lezer al gauw, doet zich voor als de naïve, onschuldige, onwetende maagd, de reine duif... maar zij is in hart en ziel bedorven en geeft zich in lagen hartstocht aan haar moeders knecht, een duivel in menschengedaante, zekeren Mickei, door den jongen Roman niet geteld als mededinger... natuurlijk!

Dan zijn in het dorp nog twee arme vrouwen, moeder en dochter: — de heksen — zij vervaardigen snuisterijen als kinderspeelgoed — doen niemand kwaad, maar zijn nu eenmaal: de heksen — en worden alleen beschermd door Peter, Hanspeter, zooals ieder zegt. Met de jonge heks, Lisbeth, komt Roman op eigenaardige wijze in aanraking, leert haar kennen, verdedigt haar tegen iedereen, zelf tegen zijn meisje, doet haar goed terwille van Hanspeter, die zoo op de beide ongelukkigen gesteld is, maar is verder zoo verliefd op zijn Julei, dat hij voor niemand of niets anders oog en oor heeft. Hanspeter, die zich nu eenmaal in het hoofd heeft gezet, dat hij de menschen anders, d. i. beter moest maken door zijn woord en daad, spreekt allen bij elke gelegenheid ernstig, overredend en liefdevol toe, zoo'n beetje voor den Pastoor heen, die hem maar laat begaan, en alleen af en toe waarschuwt, wanneer de jongen in zijn ijver als vrijwillig dorpsapostel te ver gaat. Na allerlei zeer natuurlijk uit elkander voort-vloeiende gebeurtenissen, die op bewonderenswaardige wijze verhaald worden, krijgen alle goeden hun loon, alle boozen hun straf. en Roman trouwt ten slotte met Lisbeth, terwijl Julei met schande wegraakt, Michei de schurk verbrandt in het vuur, dat hij voor de heksen aanstak en Hanspeter als martelaar voor zijn liefdewerk van bekeering der slechten en bescherming der arme beide vrouwen, een vreedzamen dood sterft.

Alles heel mooi, heel goed, we lezen het met voldoening! Maar nu een der hoofdpersonen, om wien nagenoeg het geheele verhaal draait.. de Pastoor, Felician Horadam! Wat is dat voor een priester! Is die Pastoor Roomsch-Katholiek? Heeft hij zijn opleiding gehad in een wettig seminarie en is hij door een echten bisschop benoemd?... Deze vragen moet de Katholieke lezer zich stellen.

Zeker! Felician Horadam is een zeer sympathtieke figuur, eenvoudig, weldadig, ijverig, onbaatzuchtig, mild ... daarbij een leuke baas, wiens humor hem over de kleingeestigheden der boeren gemakkelijk heenhelpt... zijn huishoudster speelt den baas over hem, bemoeit zich met de kerkelijke aangelegenheden méér dan gewenscht is... spreekt als zij behoorde te zwijgen en zwijgt, waar haar woord gebiedende plicht is... maar dit alles en nog veel meer, gaat den Pastoor enkel aan als mensch... daar blijft zijn Priesterschap buiten. Wat echter te denken van een Pastoor, die, uit de Biecht Julei's zondigen omgang met Mickei kennende, van die wetenschap gebruik

maakt, om het meisje voor haar bruidsexamen te laten druipen en haar uit te stellen zes volle maanden, omdat in dien langen termijn haar schande aan het licht moet komen en het huwelijk met Roman af zal springen? Is dat mogelijk bij een Biechtvader, .. die buiten de Biecht verplicht is tot zijn geheim, zelfs tegenover de penitent, met wie hij dan over niets spreken of op niets mag zinspelen? En de lezer die al lang begrepen heeft, in 't begin van het boek al, op de eerste bladzijden, dat Julei een schijnheilige en Mickei een schoft is, de lezer wordt in spanning gebracht door allerlei vage uitdrukkingen en halve aanduidingen die Felician Horadam zich veroorlooft, om te kennen te geven, dat hij een onfaalbaar middel heeft, waardoor de eerlijke Roman niet aan dat valsche wicht gekoppeld zal worden! Het doel wordt bereikt... Julei's moeder ranselt den knecht eigenhandig half dood en verlooft in de gauwigheid de schuldige dochter aan een ouden achterneef, die zich deze bedisseling laat welgevallen, zonder te weten, waarom hij zoo in eenen de uitverkorene zijner jonge nicht is.

Roman, al lang van zijn liefde voor Julei genezen, en haar alleen trouw, wegens het eens gegeven woord, is zielsblij van het valsche schepsel af te komen, ofschoon hij nog niet weet, hoe noodig haar huwelijk is om haar voor openbare schande te behoeden...

Dit alles echter is bijzaak ... de groote kwestie is voor de Katholieken dat de Biechtvader misbruik heeft gemaakt, in het boek dan, wel te verstaan, van hetgeen hem in de Biecht was toevertrouwd . . En of nu daardoor Roman geholpen wordt, gered zelfs, of de huichelaarster haar loon krijgt en alles ten beste wordt gekeerd .. dat komt niet in aanmerking bij dat éene, onmogelijke feit, dat de schrijver mogelijk maakt door den Priester op die wijze te laten optreden.. Nog een feit. Wanneer Julei haar heiligschennende Paaschcommunie zal houden.. dan aarzelt de Pastoor een oogenblik, haar de H. Hostie toe te reiken en wanneer het toch gebeurd is, veegt hij de vingers af aan den doek om de kelk, alvorens verder te gaan.. Is ook dit mogelijk bij een R. K. Priester?

Dat Felician Horodam op Goeden Vrijdag geen Zwartdag houdt, dat hij zich door de oude heks Lisbeths moeder de les laat lezen over de geloofszaken, dat hij met de H. Hostie in de hand uitkijkt, waar de beide heksen blijven dat hij een snuisterijtje der moeder opneemt van de altaartrappen en het speelgoedprulletje als iets kostbaars en gewijds op het altaar plaatst.. dat en nog vele andere enormiteiten slikken de niet-Katholieke lezers met de rest . . zij nemen het zelfs als waarheid aan . . en zeggen in hun Wijsheid . . dat de Biecht dan toch soms maar zeer, zeer nuttig is! Sommigen mompelen van een zeer nuttig doel, dat de middelen heiligt, maar aangezien er in het geheele boek geen enkele Jezuit voorkomt,.. hoogstens een »liberale» courant, die de Pastoor heimelijk leest en die met bekwamen spoed door de voorzienigheid — huishoudster achter de canapée kan gemoffeld worden, zoo vaak zulks wegens boeren-bezoek noodig is, daarom heeft zulk een mompeling te dezer plaatse mindere waarde en wordt niet luid.

En zoo zal ook dit prettig geschreven, keurig geïllustreerde en reeds in herdruk vertaalde boek er weer het zijne toe bijdragen, om de leer der Katholieke Kerk, haar instellingen, gebruiken, ceremoniën, sacramenten en bedienaren bij andersdenkenden, die toch het gros der lezers van zulke werken vormen, in een valsch licht te plaatsen, hun de wijze, niet nadenkende hoofden

bedachtzaam te doen schudden en de besten onder hen medelijden te doen gevoelen met die arme, niet beter weten- de Roomschen, die, zooals Ganghofer vertelt, zulke dingen moeten goedvinden.

S. J. Hazelaars.

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES.

GODGELEERDHEID.

Compendium théologiae dogmaticae, door C. Manzoni. Vol. I. De Religione — de Ecclesia — de Fontibus revelationis. Laudae, Petrus Capra, 1906, 8o. VIII—437 p. L. 4.25.

Ziedaar een oude stof, door velen behandeld; maar deze auteur doet het op geheel nieuwe wijze, door zich te voegen naar den tijd, waarin wij leven; daarin bestaat voornamelijk zijn verdienste en de waarde van zijn werk. Hij geeft ons de wapenen die we behoeven tegen de vijanden, die ons aanvallen, door de bezwaren en opwerpingen tegen Christus' godsdienst en Kerk, welke de hedendaagsche rationalisten ons plegen voor de voeten te werpen, op te lossen en kort, klaar en bondig te wederleggen.

Civ. Cat.

Tractatus de Incarnatione Verbi, A. M. Lépicier, O. S. B. M. V. in coll. de Propaganda Fide prof. Parisiis, Lethielleux, 1906, 8o. XLVIII 556; XXXII 308 p.

Bij een gunstige beoordeeling van het werk, merkt de Civiltà Cat. nochthans op, dat men hier en daar een breeder uiteenzetting zou verlangen, om b.v. zekere moderne theorieën van Harnack en Loisy, welke Pr. Lépicier ternauwernood zijdelings aanroert, in al hare valschheid te doen kennen. Het is wel waar, dat wat de auteur zegt over de leiding van den Engel der school, zeer goed kan dienen, om ook deze dwalingen te wederleggen. Nochtans terwijl hij zooveel schoone bladzijden wijdde om de waarheid van den Messias te staven, zou hij o. i. ook niet kwaad gehandeld hebben met nog andere bewijzen van meer onmiddellijk nut in deze opstellen op te nemen, en, om plaats en tijd te besparen, zeker wel vernuftige, maar weinig belangrijke nasporingen te bekorten.

Civ. Cat.

S. François de Sales. Oeuvres de Saint François de Sales. Lettres. — Volume IV. Annecy. J. Abry, 1906. 16o. XXIII. 477 p. L. 8.

Van dit prachtwerk heeft men hier reeds het 14e deel, zijnde het 4e van de Brievenverzameling, De 208 brieven, welke het bevat, loopen van 8 April 1608 tot het einde van 1610, geen groot tijdperk, wel is waar, doch rijk aan voorname gebeurtenissen uit St. Franciscus' apostolaat. Binnen die twee jaren toch vielen het drukken der *Inleiding tot het godvruchtige leven*, de stichting der orde van de Visitatie, alsmede de herhaalde pogingen van Hendrik IV, om den onvergelijkelijken bisschop uit Savoye te verwijderen en naar Parijs te lokken. Verder verdient de aandacht de in 1608 begonnen briefwisseling met Madame de la Fléchère, ééne dier leerlingen van de Sales, die, ofschoon in de wereld levende, onder de wijze en vruchtbare leiding van den grooten dienaar Gods zich een schat van verdiensten verzamelden.

Civ. Cat.

Les fondements de la connaissance et de la croyance, par l'abbé Vallet. Paris, Lethielleux, 1905.

Hier vinden we terug de leer van den H. Thomas over de waarde onzer kennis en der zekerheid, maar gesteld rechtstreeks tegenover de nieuwere opvattingen omtrent ditzelfde onderwerp, zooals die worden voorgestaan door Blondel, Fonsegrive, Laberthonnière en Loisy.

Het tweede deel geeft de grondslagen aan van ons geloof.

Het geheele boek munt uit door zijn glashelderen betoogtrant en juistheid van uitdrukking; de vorm van het tweede gedeelte nochtans is wat al te gedrongen.
Revue Néo-Scol. Nov.

H. SCHRIFT.

Der Aufbau der heiligen Schriften des Neuen Testamentes, von P. Constantin Rösch, Ord. Cap. 8o. (VIII u. 144). Münster 1905. Aschendorf. M. 2.50.

De schrijver wil voor zijn werk den niet te miskennen misstand bestrijden "dat onze jonge Theologen over het algemeen genomen te weinig kennis der H. Schrift, en te weinig smaak in de studie der H.H. Boeken in hun leven meenemen," doordat zij "het grondplan en den opbouw der H.H. Boeken, het onderling verband en de harmonische geleding der verschillende deelen niet kennen." De inhoud bewijst wetenschappelijk gebruik der litteratuur, soliede theologische kennis, en een rustig, zakelijk oordeel.
Litt. Rundschau. J. Rohr.

Mariä Verkündigung. Ein Kommentar zu Lukas I 26—38. Von Dr. Otto Bardenhewer. (gr. 8o. VIII v, 180.) Freiburg 1905. Herder M. 4.20.

De kern van dit boek bestaat uit een commentaar over de verzen van Lukas 1 : 26—38. Met groote uitvoerigheid worden de beteekenisvolle verzen verklaard. De draagwijdte der afzonderlijke woorden wordt met zorg uiteengezet en de zin nauwkeurig verklaard. Daarbij wordt het philologisch fundament stevig gelegd, ook komt het gemoed niet te kort.

Een groot voordeel bestaat hierin, dat deze kommentaar tot een geschiedenis der exegese van de blijde Boodschap is uitgedijd. Ernstige wetenschap en diepe vroomheid hebben hier samengewerkt en het resultaat is een werk dat in even groote mate het kritisch verstand als het geloovige gemoed verheugt.
Lith. Rundschau. Max Meinertz.

Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu. Von Leonhard Feudt. 8o. (VIII v. 148). München 1906. Leutner M. 3.—.

Dit opschrift grijpt in het actueel geworden vraagstuk in, niet op een wijze die een oplossing geeft, maar toch brengt het een welkome bijdrage tot oplossing van het probleem.
Litt. Rundschau. Belzer.

La pensée Chrétienne (Des Évangiles à l'Imitation de Jésus-Christ), par J. Fabre. Paris, Alcan. 1905.

De schrijver wil ons de geheele lange ontwikkelingslijn trekken van het Christendom. De wijsgeerige beschouwingen, welke hierbij moeten dienst doen, zijn haast altijd oppervlakkig, en wat erger is, meermalen onwaar.
Revue Néo-Scolast. Nov.

GESCHIEDENIS.

Les Jésuites et la nouvelle France d'après des documents inédits, par Camille de Rochemonteix de la Compagnie de Jésus. Avec carte. Vol. 2. Paris. Picard. 1906. 16o. To. 1, VIII 468; To. 2, 304 p.

Na een zeer gunstige recensie op dit werk vervolgt de Civiltà Cat.: Mogen deze opmerkingen iets meer bewijzen dan de nauwlettendheid, waarmede de recensent eene zoo belangrijke geschiedenis doorliep; mogen ze tevens er toe bijdragen, dat de goede geschiedkundige werken, die in het katholieke kamp, ook op dit gebied — hetwelk men het uitwendige kan noemen, — met den dag veelvuldiger worden, een hoogeren graad van volmaaktheid bereiken. Civ. Cat.

Héros trop oubliés de notre épopée coloniale, par V. Groffier, prof. de géographie économique et coloniale à l'Ecole supérieure de commerce à Lyon. Ouvrage richement illustré de 2 chromos, de 3 gravures hors texte et de plus de 400 gravures dans le texte, honoré d'une introduction de S Em. le card. Perraud. Lille. Desclée. 4o. XVI 400 p. Fr. 15.

Deze bladzijden van Groffier, geillustreerd met een groote verscheidenheid van personen, van landschappen, van gebruiken, zeden, kleederdrachten en van kerken, herstellen een onbillijke vergetelheid der in onzen tijd zoozeer door lijden gekwelde zielen; daar ze onwillekeurig een gevoel van smart en een klaagtoon teweegbrengen. Mogen weldra blijder dagen aanbreken!
Civ. Cat.

L'Église et l'Orient au moyen-âge, par L. Bréhier, prof. d'histoire à l'université de Clermont-Ferrand Les Croisades. Paris, Lecoffre, 1907. 16o. XVI 376 p. Fr. 3.50.

De geschiedenis der betrekkingen tusschen de Kerk en het Oosten, op 't nauwst verbonden met de algemeene geschiedenis der middeneeuwen en der volken, die in de groote gebeurtenissen der tijden betrokken waren, vanaf de 5e tot de 15e eeuw, in een beknopt maar degelijk overzicht weergeven, en zulks niet op een dorre, maar smakelijke wijze, — dat ware voorzeker een zware taak voor iemand, die niet, gelijk Bréhier, dit gebied heeft bestudeerd door velerlei nasporingen, zoo in de bronnen zelve als in tal van werken en verzamelingen. Bréhier is daarin geslaagd en zijn handboek is daarom van groot belang.... De waarde van het boek wordt niet weinig verhoogd door de rijke bibliografie, welke hij bij het behandelen der stof heeft ingelascht; hetgeen tot groot nut kan strekken voor hen, die het verband en de ontwikkeling der gebeurtenissen in de bronnen zelve en in de aangewezen werken zouden willen nagaan.

Civ. Cat.

Das Sacrament der Firmung historisch-dogmatisch dargestellt. Von der Theologischen Facultät in Würzburg gekrönte Preisschrift von Franz Jos. Dölger. (8o. XVIII v. 218). Wien 1906. Mayer & Cie. M. 4.20.

Ad. Harnack doet het Vormsel ontstaan door afscheiding en tot zelfstandigheid komende handelingen die eerst den Doop en het Avondmaal vergezelden. Tegenover deze opvatting, welke het Sacraments-karakter van het Vormsel opheft, heeft Dölger in een dóórdringende en grondig gedeelte van het dogmatisch-geschiedkundige deel zijner monografie aangetoond, dat bij den christelijken voortijd een overtuiging bestond, die naar de apostolische tijden heenwees, en vasthield aan het bestaan van een eigen door den Heiligen Geest meegedeelden ritus, en hierdoor heeft hij het Sacramenteele karakter van het Vormsel duidelijk bewezen.

De auteur is volstrekt niet de moeilijkheden, welke de teksten der Vaders aan kunnen bieden, uit den weg gegaan, en heeft die teksten ook niet, zooals heel dikwijls gebeurd in Dogmatische compendiums, door dialektieke omzetting de gewenschte beteekenis gegeven, hij heeft deze teksten uit den samenhang beoordeeld, en zooveel mogelijk door de uitspraken der Vaders en de liturgische teksten de ware opvatting van den christelijken voortijd opgebouwd.

Lith. Rundschau. Martin Grabman.

WIJSBEGEERTE.

La philosophie et l'Apologétique de Pascal, par E. Janssens. Louvain Institut supérieur de Philosophie et Paris, Alcan. 1906.

Erg actueel. Een kritisch onderzoek der apologetische methode van Pascal, welke, gelijk men weet, in meerdere punten raakt aan de „philosophie de l'action" of het „pragmätisme" en aan dé zgn. „apologie de l'immanence".

De schrijver heeft getracht, wat hem valsch toescheen in de leer van Pascal, streng af te lijnen; maar tevens opbouwend, wijst hij ons aan diè theorieën van den grooten Apologeet, welke met voordeel kunnen worden aangewend in de hedendaagsche strijdvragen over het geloof.

Revue Néo-Scolastique Nov.

Die Anfänge der menschlichen Kultur, von L. Stein. (146 pp.) Leipzig, Teubner

Een onmogelijk en daarom een jammerlijk mislukt werk. In een klein boekske den heelen ontwikkelingsgang te willen aangeven van de menschelijke beschaving in al hare uitingen, was een onbegonnen werk. Wat de schrijver doet? Veel beweren en povertjes bewijzen Wat hij geeft? In weinig bladzijden een heelen boel onzin.

Revue Néo-Scol. Nov.

La Faculté de Droit de l'Université de Louvain, à travers cinq siècles (1426—1906). Louvain et Paris, 1906.

Veel nieuws en verrassends brengt ons dit boek. Het geeft een kijk op de rechtsgeleerde faculteit der oude Universiteit van Leuven, op hare werkwijze, haren invloed op politieke gebeurtenissen. Tevens maakt het den lezer bekend met de namen van de eminentste beoefenaars dier wetenschap aldaar.

Eene studie hunner leerstelsels zelf evenwel missen we daarin.
Revue Néo-Scolast. Nov.

BIOGRAPHIE.

Newman, par William Barry, traduit de l'anglais par A. Clément. Paris, Lethielleux.
't Moet gezegd, de schrijver is zijn stof volkomen meester, jammer maar, dat hij ze met te haastigen spoed heeft verwerkt. Bovendien, wat minder lyrische sprongen, wat minder enthousiasme en een meer preciese uitlijning van wie nu eigenlijk Newman wèl was, zouden het werk beslist ten goede komen.
Revue Néo-Scolast. Nov.

Newman, par Henri Brémond. Paris, Blond. 1906.
Eene psychologische biographie van den grooten denker. Hij laat u kijken de schrijver, diep, heel diep in die rijke ziel; hij maakt u opmerkzaam op de kleinste bijzonderheden, waardoor de wonderbare harmonie van het geheel nog sterker tot u spreekt. Hier en daar nochtans is hij wat al te gerekt en bovendien zou de waarde van het boek vrij wat hooger komen te staan, indien de auteur de klare, helderbewuste gedachten en gevoelens van zijn beeld wat meer naar voren had gebracht, in plaats van ze haast weg te doezelen achter half-bewuste zielstoestanden.
Revue Néo-Scolast. Nov.

KUNST.

Esthétique comme science de l'expression et linguistique générale, par B. Croce; traduction sur la deuxième édition italienne par H. Rigot Paris, Giard. 1904.
Dit boek wil zijn een pleidooi voor het louter subjectieve karakter der schoonheid.
Een gedetailleerde studie ware noodig om het ware van het valsche daarin te scheiden.
Dit in aanmerking genomen, dient erkend, dat de schrijver vaak zeer oorspronkelijk ziet, haarfijn analyseert en oordeelkundig weet te classificeeren.
Revue Néo-Scolast. Nov.

Pourquoi lit-on des romans? par Georges Legrand. Namur, Godenne. 1906.
Legrand laat ons in deze brochure zien, wat den roman nu eigenlijk zoo aantrekkelijk maakt en geeft als behoedmiddel tegen de nadeelige gevolgen van het lezen van zulke boeken, den raad: Zoo gij romans leest, lees deze dan niet uitsluitend; lees ze met aandacht, *non multa sed multum*; kies diè uit, welke weldadig op u inwerken.
Revue Néo-Scol. Nov.

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN.

Le Beau pierril ou Mirage d'amour, door Max Reboul. 3 fr. 50. Dujardin, Paris.
De stijl is dragelijk, maar de toestanden zijn hier en daar op het randje af en te realistisch beschreven.
Mois litt. et pitt. févr. 1907. (M. L.)

Le Sac de riz, door Jeauroy. 2 frs. Hachette. Paris.
De oogenblikken aan het lezen van dit boek gewijd zijn goed besteed en zullen niemand schaden.
Mois litt. et pitt. févr. 1907. (Emmel.)

La petite Patricienne, door Guerlin. 3 frs. Mame, Tours.
Historische en christelijke roman in het genre van Fabiola.
Mois litt. et pitt. févr. 1907. (Emmel.)

Illusions perdues, door Datin. 3 fr. 50. Dujarric, Paris.
Niet veel stichtends.
Mois litt. et pitt. févr. 1907. (Emmel.)

La Banque violette, door Magac. 3 fr. 50. Société fr. d'impr. Paris.
De schrijver beschikt over een zeker

talent van schrijven, maar zijn boek kan ongelukkigerwijze niet eenieder in handen worden gegeven.
Mois litt. et pitt. févr. 1907. (X. P.)

Histoire de Pinchu. Le Ménage Foterlot, door Chantavoine. 3 fr. 50. Société fr. d'impr. Paris.
Twee mooie novelletjes, die wij gaarne tot een roman hadden uitgewerkt willen zien.
Mois litt. et pitt. févr. 1907.
(Jean Dumaset.)

L'Aventure présidentielle, door Emmanuel Gallin. Geïllustreerd 0 95 fr. Michel, Paris.
Boek, dat door platte uien den lachlust opwekt.
Mois litt. et pitt. févr. 1907. (M. L.)

Petite Mienne, door Jean Rameau. 3 fr. 50. Ollendorff. Paris.
In dit boek zullen onze lezers den „*Roman d'une laide*" terugkennen, welken wij zelf hebben gegeven in 1905 van Juli tot Dec..
Mois litt. et pitt. févr 1907. (Ch.d'A.)

Une tâche, door Maryan. 3 frs' Gautier, Paris.
Zeer goed geschreven roman, die zelfs bij den scherpsten en strengsten critiek niet anders dan aanbevolen kan worden.
Mois litt. et pitt. févr. 1907. (Emmel.)

Les deux Marquises, door Champol. 3 frs. Gauthier, Paris.
Voor iedereen leesbaar en voor velen interessant.
Mois litt. et pitt. févr. 1907. (Emmel.)

NIEUWE BOEKEN.

De werken in deze lijst vermeld, worden aangekondigd, niet aanbevolen.

GODSDIENST.

Poell, Lamb. J. J. M.: Christus' lijden aan de geloovigen voorgehouden. Tilburg, W. Bergmans. f 0 60.

Maandschrift voor Christelijke Gezinnen, onder de bescherming van O. L. Vrouw van Goeden Raad, onder redactie der E.E. P.P. Augustijnen, klooster „Marienhage" Eindhoven.

Maandrozen ter eere van Jesus H. Hart, onder redactie van F. A. L. Smit S. J. Amsterdam, G. Borg. abonn. per jaar f 1.25, franco per post f 1.50.

WIJSBEGEERTE.

Browne J. H. Balfour: Essays, critical and political. London, Longmans, Green & Co. 2 vol. 15 sh.

Schmutzer, I.: Prof. Ernst Haeckel. Leiden, G. F. Théonville f 0.75.

GESCHIEDENIS.

d'Avenel: Prêtres, soldats et juges sous Richelieu. Paris. Librairie Armand Colin. fr. 4.

Bonald, Ed.: Les royalistes contre l'armée, d'après les archives du ministère de la guerre. Paris, R. Chapelot. 2 vol. fr. 12.

Grupp, Dr. G.: Kulturgeschichte des Mittelalters I B. 2. Paderborn. Ferdinand Schöning. M. 8.60, geb. M. 10.

Rengers: Mr. W. J. van Welteren. Schets eener parlementaire geschiedenis van Nederland van 1849 tot 1891. 2e herziene en bijgewerkte uitgave. Dl. II. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. f 4.75; geb. f 5.25.

ONDERWIJS.

Neervens, Th.: Engelsch leerboek ten dienste van het gymnasiaal en middelbaar onderwijs. Leiden, G.F.Théonville.
I f 0.50, geb. f 0.70.
II „ f 1.25.
III „ f 0.40.

Reepma, E.: Leiddraad voor de kennis van bouwmaterialen ten dienste van ambachts- en avondscholen. Amsterdam, S. J. van Looy. f 1.25.

Festen, H. L. Th.: Een leesles met den Candidaat-Hoofdonderwijzer. Zutphen. W. J. Thieme & Co.

Geschriften van de Nederlandsche vereeniging ter bevordering van het schoonheidsbeginsel in het onderwijs. No. 2. **Het Kinderzangonderwijs**, door W. van Tienen, zangonderwijzer te Delft. Rotterdam, W. L. en J. Brusse.

KUNST EN WETENSCHAP.

Breviario Grimani II, della bibliotheca di S. Marco in Venezia. Fasc. 7. Leiden. A. W. Sijthoff. f 1.20.

Wierts, J. P. J.: Liederen voor 't volk. 2e reeks. Liedjes der liefde 's Bosch. Henri Mosmans. f 0,75.

Gerhard J. W.: Het officieele Kunst-Nederland en de Nationale Rembrandt-Hulde in het jaar 1906.

Het Huis oud en nieuw, maandelijksch prentenboek gewijd aan huisinrichting, bouw- en sierkunst. Uitgave van Ed. Cuypers, architect, Jan Luykenstraat 2, Amsterdam. Jaargang 5, afl. 1. Prijs f 6.50.

LETTERKUNDE.

Siecke, Ernst: Drachenkämpfe, Untersuchungen zur indogermanischen Sagenkunde. Leipzig, J. C. Hinrichs'sche Buchh. M. 3.—.

Wohlgemuth, Dr. Fr., Riesen u. Zwergen in der altfranzösischen erzählenden Dichtung. Leipzig. Otto Harras jowitz. M. 2.

d'Azambuja, Gabriel: Un chassé-croisé. Roman. Paris. Plon-Nourrit. fr. 3.50.

Dragon, A. Mephistophélès et le problème du mal dans le poème de Faust. Paris, librairie E. Sansonet. fr. 1.

Séché, Leon: Etudes d'histoire romantique. Alfred de Musset d'après les documents inédits. fr. 3 50.

Verhandelingen der Koninklijke Akademie van wetenschappen te Amsterdam. Amsterdam, Johannes Müller. Nieuwe Reeks Dl. VII.

Grave, J. J. Salverda de: De franse woorden in het nederlands f 4.50. Nieuwe reeks Dl. VIII, No. 3.

Uhlenbeek, C. C.: Ontwerp van een vergelijkende vormleer der Eskimotalen. f 1.20.

Canning, A. S. G.: Shakespeare studied in six plays. London. T. Fisher Unwin. 16 sh.

Theresia Pia Wasklewicz—Van Schilfgaarde: Romeinsche Kronijk. No. 9 en 10. Amsterdam, G. Borg.

P. H. van Moerkerken Jr.: XXX Verzen. Amsterdam. S. L. van Looy.

BERICHT.

Voor den 1[0] jaargang lieten wij vervaardigen een sterken grijs linnen **stempelband**, dien wij voor de abonnés verkrijgbaar stellen ad f 0.45, franco per post f 0.50.

Men bestelle bij zijn boekhandelaar of bij de Uitgevers.

E. VAN DER VECHT, Amsterdam.

Bericht.

Een der eerstvolgende nummers van **Boekenschouw**, waarschijnlijk de Maart-aflevering zal bestaan uit een lijst, c. a. 600 bladzijden groot, zegge

Zeshonderd bladzijden

die toch maar voor een aflevering van 48 pagina's tellen zal, en waarin een vertrouwbaar oordeel over boeken in den laatsten tijd in Holland Frankrijk België en Duitschland te vinden is. Deze lijst onmisbaar voor bibliotheken en vereenigingen wordt slechts in evenveel afleveringen gedrukt als er jaargangen van Boekenschouw gereed gemaakt worden, en zal dus in **GEEN GEVAL** afzonderlijk verkrijgbaar gesteld worden. Abonneert U dus tijdig op Boekenschouw.

☛ Tooneel. ☚

Wij hopen spoedig de onderhandelingen te beëindigen, welke wij voeren over vertrouwbare verslagen over Tooneel-voorstellingen. En wij hopen binnen zeer korten tijd, geregeld te kunnen meedeelen, niet alleen hoe het een of ander tooneelstuk in druk is uitgeven, maar ook hoe deze of die tooneelvereeniging de stukken speelt en uitvoert, en of dus het bijwonen van dergelijke voorstellingen is aan te bevelen, af te keuren, of te dulden.

Wij hopen, dat velen ons de groote uitgave voor dit dringend noodige werk, zullen mogelijk maken door het nemen van een abonnement.

Jules Helbig — Le Baron Bethune, fondateur des Ecoles Saint-Luc. — Etude biographique par JULES HELBIG, Vice-Président de la Commission royale des monuments, directeur de la „Revue de l'Art Chrétien." Préface par le comte Verspeyen, rédacteur en chef du „Bien Public," de Gand.

Société Saint-Augustin. Desclée — DE BROUWER & CIE.
Lille — Bruges, 1906.

„Wij zijn ervan overtuigd," zegt Graaf Verspeyen, in zijn woord ter inleiding, „dat diegenen die Baron Bethune's levensbeschrijving door Helbig zullen lezen, er den indruk zullen van meêdragen, den goeden, den stichtenden en versterkenden indruk dat zij met eene groote ziel in verkeer zijn geweest; de voornaamste bekoorlijkheid van alle studiën op gebied van de geschiedenis ligt hierin, dat zij ons met de groote zielen uit de beste der eeuwen in gemeenschap stelt."

Zulk eene ziel was hoogedelgeboren Mijnheer Joannes Baptista — Karel — Frans Baron Bethune, die, geboren te Kortrijk den 25sten April 1821, te Marcke overleed den 18en Juni 1894.

Zijn gansche leven besteedde hij aan de heropbeuring in België en elders, van de kristene kunst zoo ze bloeide in de middeleeuwen en werd versmacht door de heidensche kunst der Renaissance. Zijn stoffelijk overblijfsel werd den gewijden grond bevolen onder huldigenden toeloop van eene schaar der voornaamste lieden, verbeeldend den adel der geboorte, dien van de kunst, de wetenschap en den dienst van God. Zijne schoone ziel is hierboven het loon gaan ontvangen van onverdroten arbeid, immers heeft hij gewerkt, door dag en door nacht aan de versiering van Gods huis, zonder daarbij het oefenen der verhevenste deugden te vergeten.

Zijn naam en de roem van zijn werk overleven hem en zullen hem blijven overleven in de gedachtenis van zijne nakomelingen, zijne vrienden en kunstgenooten, die in hem eenen meester huldigen, in de gedachtenis van zijn volk, en in het gedenkteeken dat hij zichzelf heeft opgericht al werken in ootmoedigheid.

Eene schoone en edele ziel was hij. Hij was groot als kunstenaar maar veel grooter als kristen, of liever, omdat hij zijne kunst had laten wortel vatten in zijn geloof, omdat hij ze voedde uit de vroomheid van zijn eigen bijzonder leven, dáárom is hij een meester der kristene kunst geworden en heeft zijn werk, op zijn geheel genomen, de schoon-

heid van eene Godsaanbidding, de weerde van eene geloofsverdediging de vruchtbaarheid van een apostolaat en heeft het zich voortgezet en uitgebreid met de meêslepende macht van een goed voorbeeld. Hij was een heilig kunstenaar.

Jules Helbig zelf, zijn levensberichtgever, een van zijne innigste vrienden en bewonderaars was een die, geraakt door die macht, het zoover heeft weten te brengen, dat zijn eigen naam wordt vermeld onder deze der beste kunstkenners en archeologen in België: hij, zijn kunst- en werkgenoot, de voortzetter van zijne stichtingen en men mag er bijvoegen, de deelgenoot van zijn diepen kristenzin en zijne groote deugden, was de aangewezen man om ons over het leven van Baron Bethune te vertellen. En 't is een vertellen wat hij doet, een nêerschrijven van persoonlijke herinneringen aangevuld met wat de kinders van den meester hebben bijgebracht aan inlichtingen. Zijn groote naam in het kunstvak waar hij over te handelen heeft, legt zijne woorden een gewicht van bevoegdheid bij die doorslaat. Telkens dopt hij om te schrijven zijne veder in het gulden vat van zijn genegen hert, en zijn dichterlijk kunstenaarsgemoed laat hem niet toe de bijzonderheden droogweg op te sommen; hij maakt van die biographie die reeds een werk was van de innigste toewijding en de meest onbegrensde bewondering, een verhaal dat beurtelings aandoenlijk verheft, bewondering afdwingt en sticht.

Stillekens aan, en voet voor voet, wordt men binnengeleid in het innigste zieleleven van den goeden grooten man. Men gevoelt er zich zoo wel, men maakt er zich gewoon aan den omgang met dien mensch die is zooals menschen zouden moeten zijn, en 't is met spijt dat men de laatste bladzijden overslaat en het boek van zich wegschuift, om weêr te keeren naar het leven met de gemeene kudde waartoe men zelf behoort. Een indruk, intusschen, die blijft is, dat Helbig zelf een groot en goed mensch is geweest.

Bethune was een kunstenaar zooals men zich die geerne voorstelt in de middeleeuwen: hij was een kristen middeleeuwer middenin het heidensch modernisme. Met gansch zijn wezen was hij in strijd met de moderne opvatting van het leven en het eenige misschien wat hij met zijne tijd gemeen had was zijne koortsige werkzaamheid: daarvan geeft de lijst zijner werken een welsprekend getuigenis; hij jubelde toen hij 17 uren op éénen dag had kunnen werken. Doch, wrocht hij veel, nooit had hij zijne eigene verheffing voor een oogenblik op het oog; hij werkte tot bate van zijnen evenmensch, veelal onvergeld. Hij werkte zoo de oude munken werkten hun leven lang in de stilte van hunne naakte cellen, schenkend de vrucht van zijne arbeid aan de wereld, onverschillig om den lof of de verstooting die zij er hem voor schonk en voldaan met de belooning

van den heiligen Thomas, het welgevallen Gods en het „*bene scripsisti de me*"

De goede hoedanigheden bij hem waren echte stamdeugden, eene erfenis die zich in edel-kristelijke familiën van vader te kinde voortzetten, van geslacht tot geslacht, telkens nog door overlevering verfijnd, en men mag zeggen dat hij in eene lucht van deugden en kristenzin het eerste licht zag.

In zijn geheele wezen droeg hij die sterke eenheid, die evenwichtige ontwikkeling waar de grondslag van gelegd wordt door een inkristelijke opvoeding, die de natuurlijke begaafdheden door God in de ziel van het kind gelegd kweekt, richt en bezorgt, zijne natuurlijke gebreken snoeit en uitroeit, en met alles het kristen geloof laat meegroeien, en door alles heenstralen.

Zoo ontving Baron Bethune, uit een edel geslacht gesproten, van zijnen vader, mede met zijnen broeder die sterke opvoeding in wetenschap, in kunst en in deugd.

Van kindsbeen af bleek hij eene groote voorliefde te bezitten voor alles wat kunst heet; als jongeling nog thuis, en later als student aan de hoogeschool, was hij waarlijk op de kunst verzot en verzamelde hij neerstig aan oudheden en schilderijen. Hij studeerde vlijtig, maar zonder bepaald doel, en stond van dien tijd af reeds met vele Belgische meesters der beeldende kunsten in betrekking. Het blijkt eene schikking te zijn geweest van de Goddelijke Voorzienigheid, die hem tot eene hoogere roeping voorbestemde, dat zijne studiën afsprongen uit oorzaak van ziekte; ook de administratie-wereld paste hem niet, en hij nam dus al vroeg zijne richting: hij zou zich wijden aan de kunst, en meerbepaald aan de bouwkunst. Terzelvertijd streefde zijne ziel altijd naar volmaaktheid hoewel levend te midden in de wereld, en die dubbele neiging dreef hem natuurlijk naar de Kristenkunst der middeleeuwen.

De vereeniging van die twee elementen in hem, de samenwerking van zijn geloof en zijne kunst geven ons het woord om deze te bepalen: de kunst bij hem was de uitdrukking van des kunstenaars geloof, kunst blijft de ondergeschikte en moet dienen om God te verheerlijken, zij moet opvoeren tot een gebed tot God, den maker aller schoonheid.

In schilder- en beeldhouwkunst zocht hij enkel het decoratieve, de kunsten van lijn en kleur golden voor hem enkel door de uitdrukking — de uitdrukking der ziel in gemeenschap met haren God — en ver was hij van die uitdrukking te slachtofferen voor anatomische juistheid, genoeg behield hij van de stof om, aan de beelden die hij schiep, de godvruchtige uitdrukking te geven gansch onthecht van de wereld.

De hedendaagsche kunst zoekt niet God maar den mensch en haar eigenzelven; haar doel is niet te stichten noch de ziel van de stoffe af te wenden, integendeel brengt zij den geest tot de stof, tot de we-

zenlijkheid, tot de naaktheid, en hoe dikwijls wordt dit niet met de zedelijkheid geboet: de mensch leert zinnelijk genieten, neerglijden naar de diepten van zijne dierlijkheid.

Gothiek tegen Renaissance, geloof tegen rationalisme in de kunst, St. Thomasgilde en St. Lucasschool tegenover de heidensche opvoedingstelsels der akademie.

Met zulke grondbeginselen werkte hij, werd hij een meester, maar als meester verwekte hij de afgunst en de tegenkanting. Wederom, in de tegenheden als in den bijval gedroeg hij zich naar de ingevingen van zijn edelmoedig hert en zijne groote godsdienstigheid. Den bijval genoot hij in 't stille, niet voor zichzelf tevreden maar omdat hij zijnen arbeid voor God zag gedijen; de tegenheden nam hij op met lijdzame onderwerping, als eene reden tot ootmoedigheid.

Drie zaken waren heilig in zijne oogen:

Zijn werk voor de glorie van den Heer en den luister van Gods huis.

Zijne werken van liefdadigheid en apostolaat, zoo groot en zoo talrijk en onder deze zijne grootste opvatting en stichting: De Sint Lucasscholen.

Kweekscholen waren 't voor nationaal-Kristene kunstenaars naar de grondbeginselen van den meester. Ze zijn tot een hoogen bloei gestegen en hebben navolging gevonden in Engeland en in Frankrijk.

Het vervullen van zijne plicht als huisvader was eene derde taak die hij met al de nauwgezetheid van een vroom gemoed had opgenomen te vervullen en vervuld heeft. Beproevingen ook hier hebben hem niet ontbroken, maar in den bitteren kelk moest hij ook het aandeel hebben der uitverkorenen. Hij werd gekwetst, en gevoelig gekwetst in zijne diepste genegenheid. Doch de wijze waarop hij dit kruis gedragen heeft is bovenal roerend en bewonderlijk.

God vergold het hem, voor zooveel het vergolden kon worden met de meest verkleefde bewondering van uitgelezen vrienden waaronder een Montalembert, een Pugin, een Reichensperger, en... een Helbig.

Hij is gestorven en de kristene kunst heeft met hem eenen meester verloren, doch het zaad dat hij milde heeft gestrooid is niet op de rotse gevallen. Zijn werk zal leven omdat het gesteund gaat op het vernuft en op de onvergankelijke grondvesten van het kristen geloof.

Hij heeft zijnen mantel afgeworpen vooral eer ten hemel in te varen en zijne discipelen werken voort in dien geest van vereeniging der godsdienstige overtuiging met de grondbeginselen der kunst, die hechte verhouding die in de middeleeuwen zooveel onvergankelijke meesterwerken heeft voortgebracht.

KORTRIJK, O. L. Vr. Lichtmis 1907. CÆS. GEZELLE.

Les Lettres Néerlandaises en Belgique depuis 1830. Conférence faite à l'Exposition Universelle de Liège en 1905 par A. VERMEYLEN, professeur à l'Université de Bruxelles. — Bussum, C. A. J. VAN DISHOECK, 1906.

Deze voordracht bevat niets nieuws, tenzij voor de Walen voor wie ze gehouden werd.

Blz. 18 staat er: „Ce que Gezelle a produit entre 1860 et 1890 tiendrait en une mince plaquette. Pendant trente ans, cette bouche fut quasi-muette, ce coeur fut scellé, enterré quelque part au fond d'une ville."

Zoo'n bewering noemt men in fransche-gazettenstijl een „Canard". Deze „canard" fladdert en blijft fladderen van artikel naar voordracht, van voordracht naar vlugschrift, van vlugschrift naar boek en vice-versa. Men zou zelf moeten canard zijn om hem te kunnen vervolgen, te vatten en te kortvleugelen. Laat me toch nog eens herhalen wat in den laatsten tijd al verscheiden malen gezegd werd: Gezelle heeft van 60 tot 90 *niet* gezwegen. Hij heeft binnen dien tijd in Vleeschouwer's Reinaert de Vos voor „Spoker" gespeeld,; hij schreef zijn ***Rond den Heerd*** vol; en zijn *Loquela.* Hij stichtte de Vlaamsche folklore. Hij gaf in 1878 zijn *Liederen, Eeredichten en reliqua,* en even daarna zijn *Driemaal XXXIII kleengedichtjes.* Hij zette jaarlijks zijn kostelijken *Duikalmanak* ineen. In 1886 bracht hij ons zijn meesterlijke vertaling van Longfellow's *Hiawatha.* Die dertig jaar lang heeft Gezelle voortdurend gedicht, gedacht en geschreven.

Dat A. Vermeylen zich met zijn groepje van *Van Nu en Straks-Vlaanderen* vooraan plaatst en al de anderen opzij drumt is psychologisch verklaarbaar.

J. DE COCK.

La Grèce Ancienne par GABRIEL D'AZAMBUJA, avec une préface par Edmond Demolins. — (Bibliothèque de la Science Sociale publiée sous la direction de M. EDMOND DEMOLINS. Les „classiques" de l'Ecole des Roches. L'Histoire expliquée par la Science Sociale) — Paris. Bureaux de la Science Sociale, 56 rue Jacob 1906, (blz. 335 & 12 tabellen.)

Wel kenden wij d' Azambuja reeds als medewerker van de „Univers" en van de apologetische serie „Science et religion" 1), maar als geschiedschrijver voor de school bleef hij, mij althans, zoolang verborgen

1) Zie Gel. en Wetensch. Ser. I no. 5. Zedelijke en zedelooze Roman! naar het fransch van G. d'Azambuja, door A. Robert.

tot hij hier door een welbekend deskundige op historisch en paedagogisch gebied werd voorgesteld. De aanbeveling door Edmond Demolins, die sinds eenige jaren aan zijn „Ecole des Roches" in practijk brengt, wat hij vroeger in zijn „*Education nouvelle*" en het reeds 26 maal herdrukte en in 8 talen overgebrachte „*A quoi tient la superiorité des Anglo Saxons*", theoretisch ontwikkeld heeft, — die bovendien als directeur der „Bibliothèque de la Science sociale" het werk van Frederic Le Play voortzet, zal zeker veler belangstelling wekken voor deze nieuwe geschiedenis van het oude Griekenland. De inleider noemt het een „*livre classique*", een schoolboek ten gebruike van genoemde, dure model-kostschool (2250 à 2500 francs per leerling!) te Verneuil in Normandie. „Pour cette oeuvre d'enseignement nouveau les livres classiques dont on se sert actuellement dans les écoles sont vraiment insuffisants"! Door de vermelding van vele bijdragen in de „Science sociale," waardoor d'A. deze „histoire sociale" van Oud-Griekenland voorbereidde, tracht Demolins de verwachting te spannen, dat ons hier waarlijk iets nieuws en iets goeds zal worden aangeboden. En nu, na aandachtige lezing vind ik mij in die verwachting geenszins teleurgesteld.

Nieuwe geschiedvorsching wil geen kroniek, geen „histoire-bataille" meer leveren. Zij vestigt vooral hare aandacht op de beschavingsgeschiedenis der volken; uit de studie der maatschappelijke toestanden, uit het onderling verband van klimaat, grondgesteldheid, afkomst en volkskarakter tracht zij den loop der gebeurtenissen, den bloei en den val der natiën te verklaren. Zoo moet de kennis der geschiedenis belangwekkender en nuttiger worden, en zal het verleden beter het heden verklaren. Onder één voorwaarde nochtans: dat men niet *al te veel* aan het „milieu", aan de omstandigheden van tijd en plaats toeschrijve, en den machtigen invloed van vrije oorzaken niet onderschatte. Zonder het Christendom b.v., maar ook zelfs zonder het krachtig ingrijpen van mannen als Napoleon, Bismarck, Rhodes, Lavigérie, zou het wereldtooneel, er thans stellig heel anders hebben uitgezien; en toch kan noch de blijde boodschap des Evangelies, noch het optreden van zulke machtige persoonlijkheden uit de in het „milieu" aanwezige factoren verklaard worden!

In de „préface" van Demolins staat een en ander, waarom wij hier voor een al te materialistische opvatting der geschiedenis zouden kunnen vreezen. Mij dunkt het volgende klinkt wel wat kras:

> La connaissance des lois qui régissent les sociétés actuelles directement observables, permet de déterminer, beaucoup plus exactement que ne peuvent le faire les érudits et les historiens, les lois qui ont régi et qui expliquent les sociétés anciennes. Ainsi, Cuvier, par la connaissance

exacte des espèces animales actuellement vivantes, a pu, de science certaine, reconstituer les espèces fossiles, dont il ne possédait cependant que des spécimens incomplets.

In beide gevallen valt op die zekerheid nog al iets af te dingen!

Ik geloof niet, dat d'Azambuja in die fout is gevallen.

Wel treden hier figuren als Themistocles, Pericles of Alexander minder dan gewoonlijk, op den voorgrond, maar toch wordt met hun invloed behoorlijk rekening gehouden. Voor de lagere klassen van middelbaar of voorbereidend hooger onderwijs, waarvoor uitvoerige levensverhalen van groote mannen, heldenfeiten, in kleuren en geuren verteld, zooals Herodotus en Annegarn dat kunnen, wel altijd het meest gewenscht zullen blijven, is deze „histoire sociale" niet geschreven Dit blijkt o. a. ook hier uit, dat bijna nergens een jaartal te vinden is! Zonder eenige voorafgaande bekendheid met de hoofdtrekken der Grieksche geschiedenis is dit schoolboek onbruikbaar: dat de schrijver in margine of aan het hoofd der bladzijden geregeld de voornaamste jaartallen of althans het eeuwcijfer aangegeven hadde, ware zeker te wenschen geweest. Maar mag eenige oppervlakkige kennis worden verondersteld of wordt deze van elders aangevuld, dan geeft „La Grèce Ancienne" van d'Azambuja een zoo ruim en duidelijk overzicht van de ontwikkeling der Grieksche beschaving als moeielijk elders zal worden aangetroffen. Van de oudste tijden af toen de helden regeerden, die na hun dood het Grieksche Pantheon als goden en halfgoden bevolkten, tot den Alexandrijnschen tijd toe, ja, zelfs met een vergezicht, over Byzantium heen, tot aan de XIX^{de} eeuwsche nazaten, worden karakter en godsdienst, landbouw en handel, krijgswezen en zeevaart, kunst en wetenschap in hun onderling verband en onderlinge wisselwerking geteekend.

Wie aanstonds het geheele terrein in vogelvlucht wil overzien, doet het beste ook hier, gelijk zoo dikwijls, het boek van achteren te beginnen, bij de vernuftig uitgedachte tabellen, die een merkwaardig resumé van het geheele werk behelzen. Laat ik even de titels afschrijven. I Les origines. II Période pélasgique et Héraclide. III Période Hellénique. IV Période Homérique (époque des grands pirates). V Le type Spartiate. VI Le type Ionien. VII La Formation du type Athénien. VIII L'épanouissement du type Athénien IX La Guerre du Péloponèse. X Les Mercenaires. XI Le type Macédonien. XII Alexandre. XIII Le type grec après Alexandre.

Dat zijn nu eens geen chronologische of genealogische tabellen! Wat het dan wel zijn? „Ces tableaux – zoo lees ik — montrent comment les faits historiques se répercutent les uns sur les autres." Ik ben er niet gerust op, dat een ieder die verklaring duidelijk genoeg

zal vinden, en verzoek daarom vriendelijk den zetter, als het ten minste niet te veel van zijn kunstvaardigheid gevorderd is. de eerste helft van tabel IX. hier af te drukken.

IX. LA GUERRE DU PÉLOPONÈSE.

Sol montagneux.	Surprises et coups de main.		
	Rareté de la cavalerie.	Position désavantageuse des Athéniens en Sicile.	
Pierres nombreuses et aptitude pélasgique à construire des murs.	Rôle important des fortifications.	Sièges difficiles et transformés en blocus. Emplois de murs extérieurs par les assiégeants. Improvisation rapide de murailles par les soldats transformés en maçons. Athènes imprenable dans ses murailles et réduite seulement par la famine.	
Cités nombreuses et indépendantes.	Groupement sympathique selon les amitiés et les fraternités de race.		
	Rôle de la persuasion et des ambassades.		
	Impuissance d'une cité à conquérir une autre cité.	Habitude d'imposer à la cité vaincue l'alliance de la cité victorieuse.	Brièveté du triomphe de Sparte sur Athènes.
	Accueil des bannis des autres cités [Alcibiade].		
	Petitesse des armées.	*Importance militaire de l'individu.*	*Importance de l'armure.*
		Terreur à Sparte quand elle perd 400 soldats (Episode de Sphactérie)	
Athènes maitresse de la mer (pour les causes indiquées plus haut.)	Guerre faite sur mer et par mer (Victoires navales)		
	Butin provenant du pillage maritime.	Partisans de la guerre recrutés parmi les prolétaires athéniens, qui vivent directement ou indirectement de la mer.	*Puissance des démagogues* (*Cléon*).
	Iles nombreuses qui suivent par force l'alliance d'Athènes.	Riches tributs qui donnent à Athènes un trésor de guerre.	
	Tentation de mettre la main sur d'autres iles, même lointaines.	Expédition de Sicile.	

In zijn volle kracht toont zich d'Azambuja, waar hij staat op zuiver historisch terrein. Athenes gouden eeuw, en de langdurige strijd tusschen Athene en Sparta, met hunne burgertwisten en hunne strijdige belangen, schijnen mij bizonder goed geteekend — en door een grondige kennis der gelijktijdige kunst en letteren alzijdig belicht. Hoe de Grieksche beschaving zich eerst na den slag van Cheronea verre naar het Oosten en Zuiden heeft uitgebreid; hoe voor het Westen en Noorden, haar nog heden zoo machtige invloed eerst voor goed begon, toen Griekenland onder den naam van Achaja een Romeinsch wingewest geworden was, wordt treffend aangetoond; aardig is de

typeering der Alexandrijnsche geleerdheid. Ook voor de prehistorische tijdperken, die in de Grieksche geschiedenis eigenlijk tot aan de Perzische oorlogen reiken, waarin mythe en historie moeielijk zijn te ontwarren, en voorzichtige gissing de schaarschte der zekere gegevens moet aanvullen, weet A. m. i. over het algemeen zeer aannemelijke verklaringen te geven — Door twee verwante begrippen „ballingen" en „bandieten", (Le bannissement est frère du banditisme) wordt in de oudste tijden merkwaardig veel uitgelegd De min vleiende betiteling van het homerisch tijdperk, „époque des grands pirates" steunt op Odusseus' simpele verklaring (Od, IX, 39 enz.)

Troja verlatende, dreef mij de wind naar de stad der Kikonen.
Ismaros, waar ik verwoestte de stad en verdelgd de manschap. enz. enz.
(Vosmaer).

Net alsof het zoo hoorde; hoewel de Kikonen waarlijk van den prins geen kwaad wisten! Misschien wordt de gedachte aan dat „banditisme" wel wat al te ver uitgestrekt en doorgevoerd, – doorgevoerd tot wij eindelijk de *klephten* bereiken, zoo bekend uit den Griekschen vrijheidsoorlog in de eerste helft der 19de eeuw.

In de bespreking der homerische kwestie, kon de status quaestionis beter worden aangegeven; de gelijkstelling Scheria = Ischia is moeilijk houdbaar, en zoo kunnen op verschillende detail-kwesties aanmerkingen gemaakt worden. Summa summarum echter lijkt mij „La Grèce Ancienne" een mooi en nuttig boek voor leeraars — en rijpere leerlingen onzer gymnasia, — maar niet minder voor een ieder, die, al kent hij Grieksch noch Latijn, toch belang stelt in de ontwikkeling eener beschaving, waaraan onze hedendaagsche maatschappij zooveel te danken heeft. De schrijver heeft zijn boek, dat iedereen mag lezen, zeker niet het minst voor „Lateinlosen" geschreven; want de leerlingen der „Ecole des roches", worden – na een driejarig gemeenschappelijk onderricht van levende talen, physica, en wiskunde — gedurende de drie laatste jaren in vier sectiën gesplitst (1º Lettres 2º Science 3º Colonie et Agriculture 4º Industrie et commerce), waarvan slechts de eerste de oude letteren beoefent. Die heeft hij toch niet alleen op het oog gehad; want de geheele „Ecole des roches" is slechts voor zestig leerlingen ingericht.

Amsterdam DR. J. VAN VESSEM, S. J.

Huize ter Aar. – **Het leege leven,** door JEANNE REYNEKE VAN STUWE. L. J. Veen. Amsterdam.

Jeanne Reyneke van Stuwe leidt een passief geestesleven. Ze heeft geen overtuiging, erkent geen vaststaande, verplichtende levensregelen

of algemeen levensplan. Ze doet haar best, alles wat door anderen als zoodanig aangenomen en gevolgd wordt, van haar ziel ver af te houden; zij kijkt rond in de wereld, zonder naar iets bepaalds te zoeken, naar alles, wat onder het bereik van haar oogen komt, zooals een kind in zijn stoeltje. Wat ze ziet, bekijkt ze met belangstelling van alle kanten en draait het hoofd weer om, omdat ze zich vast heeft voorgenomen, aan de groote vragen, die zich aan iederen geest, aan ieder paar aandachtig kijkende oogen voordoen, de groote vragen naar het „van waar" en „waartoe," geen aandacht te geven, ze als niet bestaande te beschouwen. Ze wil kunstenares, zuiver kunstenares zijn, en als zoodanig geheel objectief, buiten alle partij of geestesrichting staande. In dat streven ligt een leugen. De denkende geest kàn zoo objectief, zoo zonder beginselen, zoo zonder belangstelling voor de levensvragen niet zijn. Die zelfde geest, die de weergegeven verschijselen en feiten heeft waargenomen in de wereld en hunne beteekenis heeft gevoeld, moet ook gedacht hebben over hun plaats en doel in het wereldgeheel. Kunstwerken, die doen als kwamen ze niet uit een levensbeschouwing voort, dragen het kenmerk van onoprechtheid; er is een groot gebrek aan; de beschouwer ziet er aan, dat de kunstenaarsgeest, die ze voortbracht, en die wel een opinie over het wereldverband had, zijne opinie, uit een verkeerd kunstbegrip, niet heeft willen, misschien ook, uit bewustheid van hare onverdedigbaarheid, niet heeft durven zeggen. Die te objectieve kunstwerken, al zouden ze àls kunstwerken nog zoo hoog staan, worden, omdat ze met geestesontwikkeling geen verband houden, daardoor voor de waarheidzoekende, beginsellievende en in den geestesstrijd meest belangstelling hebbende menigte, te weinig zeggend, te onbeduidend.

We vragen niet van een kunstenaar, dat hij ons het mooie en leelijke, het goede en het kwade in de wereld aanwijze, of het beschrijve, we beschouwen hem niet als onzen fotograaf; maar hij moet ons zeggen hoe, wat hij zag in de wereld, wat als deel van de wereldorde hem trof bij zijne levensopvatting, die ook de onze, of niet de onze is, maar toch wel onze belangstelling heeft; we willen weten, hoe hij ziet wat wij zien, hoe hij voelt wat wij voelen.

Jeanne Reyneke van Stuwe stelt zich tegenover het wereldgebeuren zooals een verslaggever van een krant bij een lezing over dingen, waarover hij zelf onbevoegd is, een oordeel te vormen.

Ze schrijft op wat ze hoort en ziet, zoo nauwkeurig als ze kan, zonder een woord van waardeering ten goede of ten kwade, alle oordeel den lezer latend.

Zóó consequent neutraal, metafysiek leeg, is haar schrijfwijze, dat ze het woord „God" met een kleine letter schrijft; wat de Almachtige haar moge vergeven; ze weet misschien niet wat ze doet.

Die eigenaardige, beginsellooze verslaggeversmanier heeft nog een ander gevolg voor haar werken. Ze heeft natuurlijk geen reden, om iets te verzwijgen. Zedelijk of onzedelijk, passend of onpassend, geoorloofd of ongeoorloofd zijn eigenschappen, die voor haar niet bestaan. Ze vraagt alleen naar waarheid. Wat ze voor waar houdt, d. w. z. wat ze te hooren of te zien meent, vertelt ze, wat ze niet waarneemt verzwijgt ze. In deze boeken beschrijft ze, wat ze zag in de deftige wereld.

Alle menschen zijn, ook daar, òngelukkig, door eigen of anderer schuld. Zonder haar geest hiermee verder te vermoeien, erkent ze het als een fatalistisch zekere en algemeene feitelijkheid. Die rijke lui, zegt ze, zijn, op enkele uitzonderingen na, een groote bende schurken, ontuchtig volk, dronkaards. Ze geeft verslag van hun verborgen, wellustig leven, van hun uitgelaten dronkenmanspartijen, van hun ruwe, oneerbare taal, van hun bedriegerijen. Ze vertelt, hoe het bij het sluiten van hunne huwelijken toegaat: ze trouwen uit berekening, houden een vrouw voor pronk, en maken haar met hare kinderen ongelukkig. Maar die ongelukkige vrouwen hebben behoefte aan liefde, zoo komen ze tot ontrouw en zoeken dan van hun mannen te scheiden, wat dikwijls niet gelukt.

Dat verslag van het rijke-schurken-leven is verregaande, schandelijk nauwkeurig, maar toch niet geheel consequent. Haar brutaliteit heeft grenzen. Ook haar ziel is naturaliter Christiana, houdt rekening, al is het te laat, met Christelijke beginselen.

Sommige boeken van Querido zijn vuil, deze boeken van Jeanne Reyneke van Stuwe zijn vuil. Maar Querido heeft afschuw en wekt afschuw van het vuil, deze dame heeft er geen afschuw van; hare beschrijving is een mededeeling, geen wraakgeschreeuw. Querido is misschien nog brutaler beschrijver dan zij, maar zijne stem beeft van kwaadheid en minachting, als hij de waargenomen degeneratie beschrijft; zij ziet ook, dat het bederf groot is, maar ze blijft er koud bij. Zedelijk slecht — wat is dat? Ze kent slechts geluk of ongeluk.

Deze beginsellooze verslaggeverskunst maakt bovengenoemde werken dus zeer gevaarlijk en voor ieder mensch te ontraden lectuur.

Maar deze onverschillige objectiviteit heeft ook invloed op haar kunstwerk, àls kunstwerk.

De schrijfster had wèl reden, den naam van haar Schepper met een hoofdletter te schrijven; Hij gaf haar een bevoorrechte natuur, een helderen geest, rijke fantazie en gevoelig hart.

Ze doet echter zich zelve een onnatuurlijk geweld aan, door zich te dwingen, niet naar idealen om te zien, door zich alle belangstelling in het onzichtbare deel van het leven, de waarheden en wetten en moreele eischen, te ontzeggen.

Ze wil in het wereldverloop, d. w. z. voor haar, in het ongelukkig zijn van alle menschen, niet anders dan een fatalistisch gebeuren zien. Deze, zich opgedrongen denkgewoonte vermindert haar natuurlijk zedelijk gevoel.

De slechtheid van den bedrieger is voor haar een feit, het bedrogen worden van den onschuldige een ander feit. Het eerste maakt haar niet kwaad, het tweede zou haar kwaadheid niet tot passie maken.

Ze beschrijft de knoeierijen in handelszaken, de echtbreuk met de koelheid van een kranteman; voor de bedrogene kooplui en echtgenooten weet ze geen medelijden te wekken. We komen te weten, dat die menschen ongelukkig zijn, maar we voelen het niet. Ze geeft niet veel aandacht aan het moreele verval met zijn ellendige gevolgen voor anderen. De feiten: het bedriegen van den een, het bedrogen zijn van den andere, vernemen we. Maar het Causaliteitsverband dier feiten is als een toevallige, geen aandacht verdienende omstandigheid behandeld Als b. v. in *Het leege Leven* Adèle aan haar man, die veel van haar houdt en jaren lang zijn best deed, om hare liefde te winnen, verteld heeft, dat ze van hem scheiden wil, omdat ze een ander heeft liefgekregen, terwijl die ander haar neef is, met wie ze zich schandelijk gedragen heeft, dan, ja, weet de schrijfster ons wel te beduiden, dat Rudolf, Adèle's man, zich ongelukkig voelt, maar ze vervult ons niet met afschuw voor het bedrog van de trouwelooze Adèle. Neen in tegendeel, de schrijfster heeft veel meer gevoel voor Adèle's ongelukkig zijn, omdat het huwelijk met haar neef niet doorgaat, en zij zonder liefde bij haar man blijft wonen. Zoo ook zijn het treurig leven van Charlotte, en dat van Piet Erckelens e. a. feiten, feiten die te betreuren zijn; maar hun moreel verband met de daden van de schuldige oorzaken dier ellende wordt niet gevoeld.

Ja zelfs betwijfel ik, of die Piet wel zoo ongelukkig is, als de scnrijfster ons wil doen gelooven. De behandeling, die hij van zijne vrouw ondervindt, is wel heel erg, maar hij houdt er een buitengewone werkkracht bij; hij blijft zoo koud — d. w. z. niet zinnelijk koud — en in zijn moeilijkste oogenblikken begint hij in plaats van waarachtig hartstochtelijke uitvallen te doen, te leuteren b. v.

„Werd elke steun dan van hem weg-geslagen.... hield hij niets over, niets, waaraan hij zich vastklampen kon..." (!).

Deze minderwaardigheid in kunstproductie komt voort uit een gebrek, en gewild gebrek, in het zieleleven der schrijfster.

Een „gewild gebrek." Ze ontzegt haar geest alle streven naar positieve vastheid. Ze houdt hem vlottend op de oppervlakkige beweging der wereldverschijnselen. Maar ze is er zelf toch niet voldaan over. Ze heeft behoefte aan iets hoogers, iets edelers en diepers. Haar ziel is niet tevreden met hetgeen haar wordt geboden als voedsel.

De klacht over de leegheid, van het leven is zoo algemeen met zooveel klemtoon als over een fatalistische onomkoombaarheid uitgesproken, dat ze niet anders dan uit het gevoel van eigen levensleegheid te verklaren valt. Ze stelt zich wel eenigermate als schrijfster tegenover het niet-literaire publiek, haar zuchten over het „leege leven" zou wel verklaard kunnen worden, door te nuchtere beoordeelaars, als een op de hoogte gaan staan en minachtend roepen: „ik heb mijne ontwikkeling, mijne boeken, mijne studie, ik heb mijne kunst; wat hebben jullie, je leven is leeg in vergelijking van het mijne." Maar die verklaring is niet aannemelijk. De kunst is geen comedie, maar de uiting van het gemoedsleven, een roman is een in mogelijk levensgebeuren geopenbaarde stemming der ziel. Een zuchtende roman komt uit een zuchtende ziel voort.

De schrijfster dwingt zich wel, onverschillig te zijn omtrent de groote levensvragen, maar het diepste van haar ziel blijft onwillig tegen dien dwang. Ze doet wel gewild-ongodsdienstig en goddeloos, maar de zucht naar het hoogere en heilige ligt toch nog diep in haar hart. Die onvoldaanheid doet haar over leegheid klagen, zonder die leegheid met juistheid aan te wijzen. Ook uit kleinigheden is dat op te maken. Zoo schrijft ze b. v. de woorden „vader" en „moeder" met een hoofdletter. Is dat geen behoefte aan iets hoogs, iets heiligs?

De psychologie heeft heel veel goeds, maar ook gebreken. De schrijfster heeft, levende midden in de literaire beweging, de ontwikkeling der psychologie in de kunstenaars meegemaakt, maar onder hen is ze niet een der hoogsten geklommen. Die oom Oscar b. v. is geen overdreven politikaster meer. het politizeeren is bij hem een manie, maar ook weer geen manie, want ze wordt niet volgehouden. Veel blijft onwaarschijnlijk: b. v. dat Charles zóó maar, op een vraag van Adèle, van Rudolf een aanzienlijk jaarlijksch inkomen krijgt; vooral het slot van *Het leege leven* is onaanneembaar.

Datzelfde geldt van den stijl. Ze heeft de ontwikkeling der literatuur meegemaakt, ze streeft naar gezonde, gewone, harmonieuze taal. En dikwijls, zeer dikwijls gelukt het haar. Maar niet altijd. Te dikwijls ook vergeet ze in de haast de zelfkritiek, zoodat zinnen als de volgende bleven staan:

Huize ter Aar 138: „Hij liep zijn hoofd te pletter tegen een rots." Die menheer, van wien dit gezegd wordt, stierf later aan een beroerte. Bij deze gelegenheid bleef zijn hoofd heel, en een rots was daar niet, want hij zat in zijn kamer.

139. „In vreemde rusteloosheid liep hij soms.... naar de Gobelinzaal, waar hij lang, geboeid, door de ramen naar het landschap bleef staren." Hij was niet geboeid.

Vóór het begin van „*Het leege leven* vertelt de schrijfster, dat ze voornemens is, een reeks romans te schrijven, die elk afzonderlijk een geheel vormen, dus *geen* vervolgen op elkander zijn, maar toch in zoo verre verband houden met elkaar, dat dezelfde personen er in voorkomen. *Huize ter Aar* vormt van dezen cyclus den oorsprong-roman; *Het leege Leven* is daarvan het tweede boek."

Nu ben ik zoo vrij, dit met de schrijfster niet eens te zijn, of liever te beweren, dat ze haar voornemen niet vervuld heeft. Deze twee romans hebben wel dezelfde personen, maar zijn op zich zelf niet ieder een geheel.

Huize ter Aar is louter inleiding van een cyclus. Een massa personen worden er in voorgesteld, hun karakter min of meer uitgewerkt. Maar een eenheid is het boek niet. De meeste personen konden gemist worden. Ze zijn er voor het gemak maar bijgenomen; dan behoeven ze later niet meer te worden voorgesteld. Zoo is b. v. de verhouding die tusschen Charlotte en Gerard ontstaat, blijkbaar het begin van een roman, maar bij den ondergang van Huize ter Aar heeft ze niets te maken.

De ondergang van dat huis is niet meer dan een aanleiding, om verschillende personen bijeen te brengen, en hun ieder zijn eigen geschiedenis te laten spelen, het is niet de groote eenheid, die het middelpunt van alle gebeurtenissen is. De hoofdzaak is bijzaak, bijzaken zijn hoofdzaak.

De schrijfster heeft het boek wat zjeuïg gemaakt door eenige er bij getrokken, liederlijke echtbreuk- en gemeene dronkemans tooneelen. Dat is niet meer dan een zeer vulgaire handigheid; zóó puur handigheid, dat ze er zelve vrijwel koud bij bleef. Wat vooral hieruit blijkt, dat ze bij die hartstocht tooneelen bijzonder op poses let; ze vertelt precies, hoe die rechterarm, hoe de linker lag, hoe die juffrouw of mevrouw haar hoofd neerlegde, hoe de haren zaten enz. om er toch maar mooie groepjes van te maken.

Op het gewichtigste oogenblik van het romanverhaal, als de eigenaar van Huize ter Aar pas dood is, schrijft ze over de weduwe het volgende koude stuk stijl:

„Zij hadden haar niet alleen durven laten met hem. Maar in smeekend bevelen had zij verdedigd haar eenzaamheid. Zij kon niemand weten om zich heen, niemand zien. Zij moest alleen zijn met hem, zij wilde alleen zijn met hem, die haar alles geweest was, en die haar nu werd ontnomen."

In *Het leege Leven* is wel meer eenheid dan in *Huize ter Aar*. Toch zijn er weer veel nuttelooze menschen in, die even komen zeggen, dat hun geschiedenis nog volgt, b. v. Otto en Phinie, de idiote Carel, Piet en Eva. Het levensverhaal van deze twee laatsten loopt even-

wijdig — en dus buiten de eenheid — met dat der hoofdpersonen. Op het einde van het boek wordt een onmogelijke poging gedaan, hun geschiedenis in de eenheid van den roman in te schakelen, door Eva uit jaloerscheid op Adèle met zelfmoord te doen dreigen; waardoor de laatste het als haar fatum gaat beschouwen, haar liaison met haar neef te verbreken.

Welke van die twee romans het hartstochtelijkste is, weet ik niet, maar hartstochtelijk zijn ze beide.

Het is te betreuren. De schrijfster heeft een beter „ik" in zich wonen, wat ze nu met brutaliteit het zwijgen oplegt.

Th. KWAKMAN.

Bibliothèque de Théologie historique GABRIEL BEAUCHESNE 117 rue de Rennes, Paris.

De professoren der theologie, aan het Institut catholique van Parijs, hebben het plan opgevat eener grootsche wetenschappelijke onderneming.

Met medewerking van zorgvuldig uitgelezen medehelpers, willen zij onder den gemeenschappelijken titel van „Bibliothèque de théologie historique", een breede reeks monographieën publiceeren, handelend over de theologie der groote meesters, en over den gang en ontwikkeling der theologische studiën, in den loop der eeuwen.

Het plan is zeer grootsch opgezet en omvat de theologie van het Oude en Nieuwe Testament, de theologische beteekenis der historische monumenten en liturgische boeken, de theologie der Kerkvaders en der Scholastieken. Ook de theologische ontwikkeling van het leven der Kerk, gedurende de voornaamste tijdvakken harer geschiedenis, zal beschreven worden. En zoo de geschiedenis van afzonderlijke dogma's een afzonderlijke behandeling vereischen, zal hiervan een afzonderlijke studie worden uitgegeven. Om dit program te kunnen verwezenlijken, raamt men het aantal te verschijnen boekdeelen op ongeveer 60. Elk deel (in 8°) zal 350 tot 450 bladzijden tellen. De prijs bedraagt 6 frs., maar voor inteekenaren op de geheele collectie wordt deze prijs verminderd tot 4 frs. per deel.

Een streng wetenschappelijke opvatting bepaalt de richting, die de uitgevers willen volgen. Men vordert van de medewerkers, vóór alles, critischen zin en objectiviteit. Niet datgene, wat wij thans wenschen zouden, dat onze godgeleerde schrijvers vroeger gezegd en gedacht hadden; maar datgene, wat zij, naar waarheid, gezegd en gedacht hebben, moet in een objectief beeld worden samengevat. De eigen gedachte der vroegere godgeleerden moet worden weergegeven, naar de mate van volkomenheid, die zij bij hen bereikt had.

Tot dusver zijn de volgende deelen verschenen:

1). La Théologie catholique au 19e siècle, par J. BELLAMY.

2). Histoire de la théologie positive, par J. TURMEL.

I. Depuis l'origine jusqu' au concile de Trente.
(3e édition)

3) II. Du Concile de Trente au Concile du Vatican.

4). La Théologie de Tertullien, par A. D'ALÈS.

5). La Théologie de Saint Hippolyte, par A. D'ALÈS.

Overal in Frankrijk, Duitschland en Engeland, is de wetenschappelijke waarde dezer boeken eenparig erkend.

Het werk van J. Bellamy, zoo belangrijk reeds om de behandelde stof, getuigt van zeer grondige studie; toch moet eerlijk erkend worden, dat de onvoorziene en vroegtijdige dood van den schrijver eenige leemten heeft opengelaten in het overigens zoo volledige boek.

De critiek heeft, in detailkwesties, eenige feilen kunnen aanwijzen in het boek van M. Turmel; maar des schrijvers uitgebreide eruditie en zijn duidelijke uiteenzetting hebben de groote waarde van zijn werk onverminderd gehandhaafd, zooals duidelijk blijkt, uit de zoo spoedig noodzakelijk geworden 3de uitgave.

M. d'Alès is, als M. Turmel, een onverdroten werker. Maar terwijl M. Turmel, bij voorkeur, de historische ontwikkeling bestudeert, bepaalt M. d'Alès zich liever tot een nauwkeurig omschreven vak van het uitgebreide arbeidsveld. Zijn beide kortelings verschenen monographieën zullen, bij de geleerden, waardeering vinden om hun scherpzinnige critiek, en bij de theologanten, om de theologische juistheid waarmede de historische gegevens geinterpreteerd zijn. Zoo wij goed zijn ingelicht, wordt op dit oogenblik een Duitsche vertaling voorbereid van zijn „Théologie de Tertullien."

Voor een min of meer spoedige verschijning, zijn de volgende deelen dezer collectie òf in bewerking òf bijna gereed:

Histoire de la Théologie liturgique, par DOM. CABROL.

La Théologie de Saint Anselme, par J. V. BAISWEL.

La Théologie de Saint Paul, par F. PRAT, membre de la Commission des Etudes bibliques.

Histoire du dogme de la Communion des Saints, par PAUL BEMARD.

La Théologie des monuments, par DOM. LECLERQ.

La Théologie de Saint Justin, par J. LEBRETON.

La Théologie de Saint Cyrille d'Alexandrie, par J. MAHÉ.

Om de hooge waarde der reeds verschenen boekdeelen, om den wetenschappelijken naam der bovengenoemde medewerkers, moge deze collectie ook in Holland erkenning en waardeering vinden.

H. THEOLOGUS.

GODSDIENST.

De Brief van den Apostel Jacobus, door H. WILBERS S. J. (Prijs f 0.60.)

Het Mattheusevangelie en de Overlevering, door J. P. v. Kasteren S. J. (Prijs f 0.75.) Uitgaven der Ap. Ver. «Petrus Canisius.»

De Apologetische Vereeniging begint zich ook naar buiten geducht te roeren. Niet alleen zagen we den laatsten tijd meer dan één verdienstelijk werkstukje onder hare vlag zee kiezen, maar ook van eigen reede stuurde ze menig welgetuigden bodem de vaderlandsche golven op.

Daar hebben we onder andere «Het H. Evangelie en de Handelingen der Apostelen.» Geen wonder, dat dit boekje goedkoop van prijs, keurig van vorm en degelijk van inhoud met algemeene instemming door ons Katholieke vaderland werd begroet. 1) Moge deze hollandsche vertaling der vier Evangeliën, moge deze allereerste geschiedenis van ons H. Geloof allerwege worden verspreid en zoodoende er veel toe bijdragen dat, ook in ons Vaderland, de wensch vervuld worde van Z. H. Pius X. omtrent het populariseeren van de H. Schriftuur. 2)

Zoo hebben we ook nu weer de twee voortreffelijke studies voor ons liggen, waarvan de titel tevens die van onze bespreking is.

1) Het verscheen bij het R. K. Propaganda-genootschap Marnixstraat No. 101 Amsterdam, en kost slechts 25 cent.

2) Hoezeer dit werk den H. Vader ter harte gaat bleek eens te meer uit het waardeerend Pauselijk schrijven van 21 Januari dezes jaars aan Z. E. Kardinaal Casetta, beschermheer der vereeniging van den H, Hieronymus te Venetië. Deze vereeniging verspreidde reeds ongeveer *vijfhonderdduizend* exemplarem van een Italiaansch boekje met denzelfden inhoud als dat van de A.V. Verg. Civiltà Catholica 1907. Vol. I. p. 485.

Er is hier natuurlijk geen sprake van onderzoek naar geloof of zedeleer; wanneer we de aandacht onzer lezers eenige oogenblikken in beslag nemen, dan beoogen we daarmee dat andere doel van ons tijdschrift: hen in kennis te brengen met goede lectuur, hen daarin in te leiden en hun het gebruik daarvan gemakkelijk te maken.

En dat zulks voor deze boeken ietwat noodig is, zal wel niemand, na lezing der volgende bladzijden ontkennen.

JACOBUSBRIEF.

Dit is een boek, eenvoudig wetenschappelijk, zoowel in zijn opzet als in zijne verklaringen, en tevens om zijne toepassing leerzaam en stichtend.

Wetenschappelijk in zijn opzet.

Bonte verscheidenheid van inhoud en plotselinge overgangen hebben de schriftuurverklaarders heel wat moeilijkheid veroorzaakt om in dezen brief éénheid van opvatting aan te wijzen. En die moeilijkheid bleek zoo groot dat sommigen hunner besloten, een bepaald plan daarin te eenenmale te ontkennen.

En toch, orde en regelmaat aan te brengen in die verscheidenheid, het onderling verband der deelen aan te wijzen moest noodzakelijk de deugdelijkheid van den tekst ten goede komen. De «geheel nieuwe voorstelling» nu van H. J. Cladder S. J. geeft eene zeer aanneembare oplossing van dit vraagstuk, en is daarom door Pater Wilbers gevolgd. Die nieuwe voorstelling en indeeling zal S. in den loop der verklaring toelichten, niet overbodig echter zou ik het gevonden hebben wanneer hij van 't begin af een paar bladzijden er aan had gewaagd, om ze eens flink op te zetten.

De hoofdgedachte van den ganschen brief is de tegenstelling tusschen de vriendschap der wereld en die van God. (bl. 10.)

Adres, begroeting, aansporing tot ge-

duld en gebed om wijsheid, kort bewijs van vergankelijkheid en verderfelijkheid der wereld, goedheid en onvergankelijkheid van God, dus Gods woord aanhooren en volbrengen; — ziedaar de inleiding (I 1—25).

De twee volgende verzen geven de aankondiging der stof en tevens de verdeeling van den brief in drie punten; de noodzakelijke vervulling n. l. dezer drie belangrijke christenplichten: de tong beteugelen, werken van barmhartigheid beoefenen en zich rein bewaren van de wereld.

De eigenlijke ontwikkeling bestaat in het bewijs voor die drie eischen der ware wijsheid (I 28—III 12); terwijl deze bewijsvoering gevolgd wordt door eene korte herhaling (III 15—IV 8a) in den vorm eener veroordeeling van de drie wereldsche beginselen, die daar tegenoverstaan. Deze veroordeeling is tevens eene waarschuwing tegen de ondeugden, welke de drie genoemde plichten zijn tegenovergesteld: vermijdt afgunst en twist, bedwingt uwe lusten, vlucht de vriendschap der wereld.

Maar dit alles geschiedt niet in de gewone volgorde Wat in de aankondiging het eerst staat, wordt het laatst behandeld in de ontwikkeling en omgekeerd. Men zegt dan, dat de punten in aankondiging en ontwikkeling chiastisch 1) tegenover elkaar zijn gesteld. Maar in de herhaling volgen die punten weer zooals in de aankondiging. Duiden we nu de *aankondiging* en de *herhaling* aan met kleine letters en de *ontwikkeling* met groote, dan kunnen wij het ons aldus voorstellen:

a. b. c. C. B. A. a. b. c.

Daarna nog een kort maar krachtig: «Vlucht uit de wereld tot God» en eindelijk eene dubbele toespraak waarvan de eerste tot de wereldsgezinden, de tweede tot de geloovigen is gericht. Beide slaan terug op de inleiding, maar ook weer in omgekeerde volgorde.

Wetenschappelijk zijn tevens en toch eenvoudig *de tekstverklaringen*, ons in dit werk gegeven, Het spreekt vanzelf, dat daarbij ter sprake komen de dwalingen van sommigen onzer landgenooten. Zoo wordt op bl. 40 een christendom boven geloofsverdeeldheid verworpen, en op bl. 53 - 59 de leer der Protestanten weerlegd over de rechtvaardigmaking. Ook geeft ons P. Wilbers niet zelden zijne meening te kennen over betwiste punten terwijl hij ons tevens hier en daar op eene moeilijkheid wijst en die tracht op te lossen. 1)

Nu en dan weet hij ook aan zulke verklaring eene eenvoudige verhandeling vast te knoopen van bepaalde godgeleerde vraagstukken, b. v. over de wet der vrijheid (bl. 36) den eed (bl. 113—115) het H. Oliesel (bl. 113—126) We zouden dit uitgebreid godsdienstonderwijs kunnen noemen.

Ook zeide ik, dat dit boek *leerzaam en stichtend* was *om zijne toepassingen*. Trouwens de Jacobusbrief leidt daartoe vanzelf.

En zoo komt P. Wilbers zonder schok of stoot geleidelijk terecht op de sociale toestanden (bl. 19 21); op de al te vrijmoedige critiek door geheel onbevoegden van Kerkelijke voorschriften (bl. 73); op het kwaadspreken (bl. 93); op den plicht, ook van den gewonen christen om ter geschikter tijd en plaats op te treden als verdediger van het goede, als missionaris desnoods van zijn broeder in het geloof, die was afgedwaald (bl. 136).

Eene zaak had ik nog verwacht. Waar Jacobus (III 1—14) ons in zijne

---

1) Dit woord dankt zijn oorsprong aan de grieksche letter chi, die evenals onze hoofdletter X den vorm heeft van een Andreaskruis. Het beteekent: in gekruiste orde. Derhalve aldus: a b X b a

1) b. v. p. 39, 46, 47, 63, 127.

indrukwekkende verzen zoo levendig afschildert het ontzachlijk kwaad maar tevens het onnoemlijk goed, dat er uitgaat van de tong, daar had ik zeker gemeend eene toepassing te vinden op de ernstige verplichtingen, die elk katholiek heeft te vervullen tegenover het kwaad en goed der alvermogende pers.

Nog dienden we te vermelden, dat S. heeft gemeend zijn werk te moeten afwisselen, zoowel door aanhalingen uit Schriftuur en Thomas a Kempis, als door korte verhaaltjes uit het Oude Testament.

Maar genoeg hierover. Uit het besprokene blijkt voldoende, dat het werk van P. Wilbers streng wetenschappelijk maar tevens eenvoudig en verstaanbaar voor iedereen en vervolgens dat dit boek zijnen lezers — en naar ik hoop zullen deze talrijk zijn, — niet alleen zal aanbrengen ontwikkeling voor het verstand, maar ook stichting voor het gemoed.

MATTHEUSEVANGELIE.

In tegenstelling met de vorige is deze studie lang niet onder ieders bereik. Ja, waar Pater v. Kasteren den kring zijner lezers trekt, meen ik slechts met onderscheid hem gelijk te mogen geven.

Van den eenen kant geloof ik, dat om den schrijver *overal* te kunnen volgen, om diens redeeringen in hunne *volheid* te kunnen vatten behalve de »eenigszins hoogere ontwikkeling» waarvan hij bl. 14 spreekt, eene minstens oppervlakkige kennis van het Grieksch zal noodig zijn 1), benevens eene meer grondige inleiding in de bijbelwetenschap, dan eene prijzenswaardige belangstelling en het enkel lezen van den bijbeltekst met zich brengt. Van den anderen kant aarzel ik niet met S. volkomen in te stemmen, wanneer deze bedoelt dat hij *in 't algemeen* wel zal worden verstaan door »iedereen — protestant of katholiek — die iets meer dan gewoon lager onderwijs genoten heeft en belangstelt in de gewichtigste oorkonden des Christendoms.» Want dank zij P. v. Kasterens duidelijkheid van voorstelling, zullen ze *in hoofdzaak* den schrijver in deze belangrijke vraagstukken kunnen volgen en begrijpen, en de geldigheid zijner bewijsvoering inzien.

Doch niet dan onder deze voorwaarden, dat vooreerst dit werk niet alleen worde gelezen maar bestudeerd, liefst met den evangelietekst daarnaast; dat vervolgens goede nota worde genomen van de korte samenvattingen, die ons hier en daar 1) de studie gemakkelijker komen maken, en eindelijk dat men voortdurend rekening houde met des schrijvers logischen gedachtengang.

Onze lezers in dit laatste te gemoet te komen is bepaaldelijk het doel dezer bespreking.

Aanleiding tot de studie was gegeven door de «slechte oneindigheid» van een twistgeschrijf tusschen den Leidschen uitvinder der «zuivere rede» en sommigen onzer beste scripturisten. En al laat Pater v. Kasteren nu de bepaling van het plan voor den veldtocht al niet aan den vijand over, toch kan het niet anders of S. »zal daar waar tegen zijn betoog door den hoogleeraar eenig zakelijk tegenbewijs of bezwaar wordt ingebracht dezelve op hunne waarde of onwaarde trachten te schatten». 2)

In zijne inleiding begint P. v. K. met een eigenaardig zoeklicht te werpen op de wijze, volgens welke onze vriend Bolland gewoon is de wapens te hanteeren. En zoo treft hij de ongezochte

---

1) Ik denk hier o.a. aan bl. 89, 157, 163.

1) Zoo bl. 68, 70, 115, 141 en vooral 150.

2) Wie er plezier in vindt den hoogleeraar eens werkelijk aardig in den hoek gezet te zien, lette o. a. op bl. 42, 112, 160—167 en 171.

gelegenheid, ons wel is waar slechts even maar toch duidelijk te laten zien, hoe het terrein van den strijd op het oogenblik er uitziet. Ontkenning der traditioneele oudheid onzer Evangeliën, een gevolg van de eenmaal aangenomen verwerping van alle bovennatuurlijke werking en openbaring Gods, en daarnaast het niet weg te redeneeren feit van het Christendom, en dit feit door de ultra-rationalisten verklaard (?) met de zoogenaamde «religionsgeschichtliche» methode. — O, die methode! Hoe prikkelt ze in stilte onzen Roomsch-kuddedierlijken lachlust wanneer S. ons daarvan een paar staaltjes komt presenteeren. 1)

Maar toch wil deze studie in hoofdzaak geen verweerschrift zijn. Geheel zelfstandig zal S. nagaan wat ons omtrent het Matheusevangelie wordt geleerd, zoowel door erkende geschiedbronnen der kerkelijke oudheid als door de studie van het Evangelie zelve. En wat is daarvan de uitkomst?

Ons grieksch Mattheusevangelie, zoo zegt ons P. v. K. (bl. 58), was omtrent het jaar 100 bekend in alle Christen Kerken, waarover we van dit tijdvak eenige schriftelijke gegevens bezitten. Het is geschreven door een tijdgenoot des Heeren en een ooggetuige der verhaalde gebeurtenissen; — in of om Palaestina en voor de Palaestijnsche Joden-christenen in eene Palaestijnsch-Semietische taal 2); — ja door niemand anders dan den Apostel Mattheus.

Deze stellingen nu zien we in 't vervolg van dit boek gerechtvaardigd zoo door zuiver historische bewijzen als door die welke S. ontleent aan de innerlijke critiek.

Een woord van welverdienden lof voor P. Bensdorps uitstekende studie «*Legende of Historie?*» 1) dient S. ter inleiding voor zijn uitwendige bewijsgronden, voor het opvoeren n.l. eener talrijke reeks ongewraakte getuigen. Nu is het wel waar dat we eerst bij Papias den H. Mattheus als schrijver van dit evangelie met name vinden genoemd, maar toch zien we na den schrijver in zijne meesterlijke toepassing van die getuigenissen te hebben gevolgd diens stellingen reeds in dit hoofdstuk onweerlegbaar bewezen.

Het betoog vooral, waarin hij den H. Joannes als oudste getuige doet optreden in verband met zijne tekstkritiek van bl. 29—32 verdient zonder eenigen twijfel op bijzondere wijze onze aandacht.

Niet dit hoofdstuk evenwel acht ik het meest vruchtbaar voor onze lezers, noch de plaatsen waar de scherpzinnige scripturist de tekstcritiek der historische waarheid ter hulpe roept. 2) Veel meer zullen ze leeren en meer blijvend zal het geleerde zijn wanneer ze hem ernstig volgen daar, waar hij aan zijne stelling dienstbaar maakt het onderzoek naar

1) Leveranciers J. R. v. Eerde, predikant te St. Anna ter Muiden, G. J. P. J. Bolland, hoogleeraar te Leiden, p. 20—23.

2) Hebreeuwsch of Arameesch,

1) Dit is een zuiver, wetenschappelijk historisch betoog voor het gezag der vier Evangeliën. Voor het eerst maakten we daarmede kennis in eene reeks artikelen van «Het Nieuwe Dompertje» 1903, getiteld «Wie was Jesus van Nazareth?» De Apologetische Vereeniging gaf reeds spoedig na haar ontstaan een bewijs van praktischen zin. door ons van deze artikelen eene uitgave te bezorgen, die de verspreiding van dit hoogst verdienstelijk werk verzekerde. Pater Bensdorp heeft in deze uitgave het vroegere eerste hoofdstuk weggelaten, terwijl hij op het einde eene aanvulling geeft van ruim een dertigtal bladzijden. Dit kostbare boekje kost slechts f 0,40.
Dat we in dit hfst. van Pater v. Kasteren veel zien toegepast wat we dáár reeds in het algemeen over de vier Evangeliën gezegd vonden, zal wel niemand verwonderen.

2) Behalve de aangehaalde plaats over Joannes nog bl. 84, 85 en 88.

den aard van het boek, d. i. van den inhoud en de eigenaardigheden des geschrifts (hfst. III en IV), het onderzoek vervolgens naar het doel, bepaaldelijk van *dit* Evangelie, naar de strekking die den gewijden Schrijver steeds voor den geest stond bij het samenstellen van dit boek. (V). Daarom moge ook van deze drie hoofdstukken een kort overzicht volgen.

Het Mattheusevangelie wordt in *vier hoofddeelen* onderscheiden: het verborgen leven van Jezus; zijne leer en de wonderbare wijze waarop Hij deze bevestigt en het Godsrijk tot stand brengt; de voorbereiding der Apostelen tot hun verheven ambt; de laatste reis naar Jerusalem, gevolgd door lijden, dood en verheerlijking.

Naast een veelvuldig gebruik van het Oude Testament valt het ons onder de *eigenaardigheden* van *dit* Evangelie vooral op, hoe gemakkelijk de schrijver zich weet te bewegen in het voor Palaestina gansch bijzonder tijdperk, dat veertig jaren na 's Heeren lijden een einde neemt. Want al is dit laatste tot op zekere hoogte eveneens het geval bij de twee andere Synoptische Evangeliën 1), toch treedt die eigenaardigheid bij Mattheus zoozeer op den voorgrond dat er geen twijfel meer kan zijn, of hier is overal een Christen aan het woord «van Palaestijnsch-Joodsche afkomst die zich zijne stam- en landgenooten als broeders voorstelt» (bl. 84.)

Eindelijk *doel en strekking* van ons eerste Evangelie.

Jesus van Nazareth is de beloofde Messias en de Kerk door Hem gesticht is het Messiasrijk door de profeten voorspeld; ziedaar de hoofdgedachte. Dit te bewijzen uit geschiedkundige feiten en zóó zijne stamgenooten sterken in het geloof of hen daartoe opwekken ziedaar de strekking. Geene zinnebeeldige beteekenis dus in den zin der rationalisten, maar ware, echte gebeurtenissen zóó gekozen en zóó gerangschikt,, dat in ruimen overvloed juist datgene gegeven wordt wat den Joden van Palaestina in het tijdperk tusschen Jesus dood en den val van Jerusalem bijzonder noodig was.

Waar toch hun geloof in den Christus gevaar leed door de ergernis des kruises of door het voorbeeld in de vervolgingen hunner leiders, daar bewijst hij hun uit de geschiedenis van Jesus dat deze de beloofde Messias is ondanks dat lijden en dien kruisdood, ondanks afkeuring en vijandschap der overheden. Tegen het eerste stelt hij telkens de voorspelling dier gruwzame vernederingen, tegen het tweede vinden we juist in dit Evangelie de tallooze samenspraken waarin Jesus zijne vijanden schitterend wederstaat, het getuigenis van zoovelen als er aan den grooten Wonderdoener geloofden.

En waar datzelfde geloof een ander gevaar dreigt om hunne valsche denkbeelden over het Messiasrijk, om hunne gehechtheid aan de Wet en hun kleingeestig nationaal-joodsch exclusivisme, daar legt Mattheus bijzonder den nadruk juist op dat feit, op dat woord, hetwelk heenwijst naar Jesus' waarachtig koningschap, naar den aard, het karakter van diens koninkrijk overeenkomend met het Messiasrijk door de profeten voorzegd. En dit rijk is ondanks hunne verwachtingen niet van deze wereld, maar goddelijk in doel, oorsprong en gezag; het is een rijk innig samenhangend met dat, hetwelk bestuurd

1) Dit woord is afgeleid van het grieksche σύν (syn = te zamen) en ὤψς (oops = oog) en de naam wordt aan de drie Evangeliën van Matheus, Marcus en Lucas gegeven, omdat deze — anders dan dat van Joannes — eene zoo groote overeenkomst met elkander vertoonen in het verhalen der feiten, dat men ze naast elkaar geplaatst, — b.v. in drie kolommen — gemakkelijk te zamen in een oogopslag kan overzien.

werd volgens de Oude Wet, een rijk waarin deze niet zal worden ontbonden en opgeheven maar vervuld en volmaakt, vooral door de hoogere beteekenis van het liefdegebod zoo ten opzichte van «den Vader» als van den evennaaste; maar toch een wereldrijk — en dit leert ons het evangelie van het begin tot het einde met steeds klimmende duidelijkheid — een wereldrijk, bestemd niet voor Joden en proselyten alleen, maar na hen en met hen voor de heidenen van alle volken.

Meesterlijk inderdaad laat P. v. Kasteren hier het heldere daglicht vallen op de grootschheid van opvatting in dit stuk gewijde geschiedenis en wanneer we aan zijne hand dit H. Evangelie aldus hebben bestudeerd, dan zullen we gaarne met hem (bl. 151) de woorden onderschrijven van prof. Zahn: «dat het een werk is uitermate rijk aan gedachten, uiterst doelmatig aangelegd en tot in de kleinste bijzonderheden volgens een vast plan doorgevoerd.»

Na deze meesterlijke uiteenzetting wil P. v. Kasteren in tegenstelling met den leidschen «Evangelievorscher» ridderlijk de bedenkingen zijner tegenstanders onder de oogen zien. J. Blaufuss, prof. Baljon, en zoowaarden heer Bolland zelf staat hij achtereenvolgens te woord. Dit «dorre betoog» wordt bepaald vermakelijk als het tegen dezen laatste gaat over het arameesch? «Hosanna» of over den «spiritus asper» van «Eli» in het van zoo diepe smart getuigende kruiswoord.

Ziedaar, naar ik meen, een overzicht dat de lezing van dit werk gemakkelijker zal maken.

Toch moet men niet meenen dat S. zich nergens eene digressie veroorlooft.

Zoo geeft hij ons in zijn eerste hfst. eene schets van hetgeen we te verstaan hebben door tekstoverlevering, eene schets geillustreerd door een paar voorbeelden, zoo van goede 1) als van verkeerde 2) tekstcritiek.

Zoo neemt hij ook telkens de gelegenheid waar om de verklaring te geven van minder gemakkelijke schriftuurplaatsen 3) terwijl hij ons niet zelden zijn gevoelen leert kennen, waar met grond over de juiste beteekenis wordt getwist. En dit wel bepaaldelijk in het laatste hoofdstuk, waar hij ons komt spreken «over datgene wat de overlevering onbeslist laat.» Daar deelt hij ons mee, dat hij in zake het «Synoptische vraagstuk» aangaande het Mattheus-evangelie het gevoelen niet deelen kan van Mgr. Battifol en Pater Lagrange; dat hij nog steeds in ons grieksch Evangelie niets anders kan vinden «dan wat het geschiedkundig getuigenis der eerste eeuwen er met treffende eenstemmigheid in aanwijst de getrouwe vertaling van het oorspronkelijk semietisch geschrift van den Apostel Mattheus.»

Wanneer onze lezers deze studie doorwerken of er in slagen ze te verspreiden bij hunne ontwikkelde medeburgers zoo katholiek als protestant, dan hebben ze daarmede het geloof een goeden dienst bewezen. Wij wenschen dit boek in handen van velen, die om hunne studie hooger staan in de maatschappij. Maar zeker mag het niet ontbreken in de boekerij van den seminarist, evenmin als in die van den priester, wiens eerbied en belangstelling voor Gods geschreven Woord verder gaan,

1) De lanssteek, in sommige handschriften ook bij Mattheus vermeld, (bl 29, 30).

2) Belofte der sleutelmacht (bl. 33); doopsel in den naam van Jesus, (bl. 35—36).

3) B. v. de symboliek van Christus' geslachtsboom (bl. 103) en verder (bl. 116, 131, 142, 143, 147, alsmede de voetnoten van (bl. 74, 75, 123, 126, 136 en 104.)

dan het voorlezen van het zondagsch Evangelie en het repeteeren van hetgeen «we vroeger hebben gehad.»

Prof. M. RATH.

Levenskunst door FR. A. M. WEISS O. PR. Uit het Duitsch vertaald naar de vierde uitgave. Pr. f 1.50, G. Mosmans Zoon, 's-Hertogenbosch.

Als men afgebeuld is door den strijd, met zooveel geestdrift begonnen, of men wil schouderophalend het arbeidsveld verlaten, ontgoocheld door kleinheid en winzucht, waar men eerlijke grootheid en nobele motieven vermoed had, dan is men in de juiste stemming om Weiss te genieten, met zijn gedurfde openhartigheid, zijn stoere levensbeschouwing, zijn klaar betoog en middeleeuwsche stem. Dan werkt hij op loomheid en uitputting als een zeebad na zengende zomerbenauwdheid, of als een masseur met schroevenden kneep en gloeiende grijphanden op lang gespannen spieren.

Men krijgt weer moed; het begint te tintelen in ons; we passen zijn strenge lessen toe, we stellen ons te weer waar zijn slagen onverdiend zijn, we vallen aan, waar hij door overdrijving onjuist is, we leven weer volop en krachtig, en de stroeve man, de koude boetpreeker, de geharde asceet is ons een goed vriend, we weten wat hart van liefde en geestdrift hem zijn metalen woorden ingeeft.

Men heeft beweerd dat Weiss een pessimist zou zijn. Weiss een pessimist? Dat lijkt maar zoo, omdat hij af en toe in het bewustzijn van onaantastbaar recht, meer argumenten geeft dan hij noodig had, en overdrijft in 't verlangen om stevige deugd en ernstige christenplicht te zien nagestreefd. Hij is een optimist, die van de menschheid verwachten durft dat zij de hooge idealen na zal streven, door hem met zooveel stoutheid voorgehouden.

Levenskunst is een boek om bij kleine stukken te lezen, ook een boek om den schrijver te leeren begrijpen; in de liefderijke schets aan zijn moeder gewijd, in de verhalen over zijn opvoeding vinden wij veel, wat dezen forschen Dominicaan beter begrijpen en waardeeren doet.

De vertaling is flink, met de versjes, — daar is pater Weiss ook altijd niet gelukkig mee, — werd nog al gehaspeld.

J. M. J. KNAAPEN.

Brieven aan Heerneef door J. P. A. ROCHUS. Amsterdam. C. S. van Langenhuysen Singel 434. In den Berg Thabor.

Aangezien we in Boekenschouw geen rubriek opstoppers en ribbenstooten er op na houden, weet ik niet goed onder welk hoofd de bespreking van dit boek in te deelen. Maar bijzonder goed weet ik, wat we aan heeroom hebben; zijn opzet is zoo duidelijk, zijn taal zoo klaar, zijn wijze van doen en denken zoo helder, dat we ons niet kunnen vergissen, en hem met blijdschap willen zeggen: O Heeroom wat ben je toch een leukert. Wie, behalve gij zou nu toch op de gedachte gekomen zijn, al die mooie waarheden, al die wijze lessen, op deze wijze te verkondigen.

U doet als de monnik die op een marktafeltje ging staan preeken, toen de nu al lang doode Italianen niet naar de kerk kwamen, als de Jesuiten, die de weerbarstige wilden door fluitspel lokten, als de keizerlijke gouverneur der Prinsen van China. Waarachtig, heeroom; want iemand die het weten kon, heeft me eens verteld dat zoo'n geel hemelzoontje veel te verheven is, om voor zijn geborduurd zijen broek te krijgen als hij onkeizerlijk kattekwaad heeft uitgericht, maar dat ze in het paleis altijd jochies bij de hand hebben, die dan de eer genieten de

oorvijgen en slagen met de roe in ontvangst te nemen tot verbetering van den prinselijken kwajongen.

Ja, en u was boos, heeroom, dat ze hier zoo weinig notitie genomen hadden van Pater *Geiger's* werk : *Terug naar den armen, ootmoedigen gekruisten Christus*, waarmee u zeer te recht, en ondanks de wat sombere overdrijving, zoo veel ophad omdat er zoo kloeke waarheden instonden, en toen is u op een Zaterdagmiddag, in plaats van uw preek te prepareeren, gaan zitten piekeren, hoe dat werk, en de ernstige lessen er in vervat, nog eens te doen gelden, en u hebt een slimme manier gevonden, om met de U eigen bonhommie, 't nog eens over te doen, en het beter te doen begrijpen. U wist bovendien dat er een boel, we zullen maar zeggen : heeren waren die men zoo maar niet bij de knoop van hun rok kan grijpen om ze de waarheid te zeggen in 't publiek, en waaraan u dus uw welsprekendheid zoudt verspillen, en toen dacht u, kom ik zal mijn neef eens bij de ooren pakken, hij erft toch mijn keldertje en mijn meubels, en zal, des ondanks, goeie vent als ie is, toch niet boos worden, ik zal hem eens flink schudden, dat kan nooit kwaad, en als dan die anderen door 't schouwspel gelokt, lachend naderbijkomen, dan krijgt hij wat hij zelf verdient, maar bovendien al wat die anderen in hun zak kunnen steken er bij.

Heb ik u in de gaten, keizerlijk paedagoog? En me dunkt, ik hoor u van hier schaterlachen om den ernst, waarmee de executie werd bijgewoond, die voor zoo'n groot deel de toeschouwers zelf gold, want u hebt met uw ondeugende oogen goed gezien, dat de slagen op mijn rug ook anderen raakten, en nu is heel uw grijze krullebol in de war, zoo hebt u er links en rechts door heen gestreken, een even onfeilbaar teeken als het spinnen van uw poes op de vuurplaat.

Maar met dat al, beste heeroom, ben ik met uw goede raadgevingen meer gelukkig dan met uw fijnste merk dat wij jongere broekjes toch niet weten te waardeeren, doch dat we uwen blijden ouderdom niet misgunnen, integendeel.

Ik ben blij met uw liefderijke lessen en hartelijke raadgevingen, en ook, neem het den tuchtknaap niet kwalijk, met de rake slagen voor die anderen bestemd.

HEERNEEF.

Valeur des Décisions doctrinales et disciplinaires du Saint-Siège. Syllabus Index, Saint-office, Galilée. — LUCIEN CHOUPIN, docteur en théologie et en droit canonique. G. Beauchesne, rue de Rennes 117 Paris. 388 bladz 4 frs.

Onder de vele verwijten, waarmede men ons Katholieken, zoo kwistig bedeelt, is er wel geen dat heden ten dage met meer voorliefde door onze tegenstanders gehanteerd wordt dan het verwijt van «gemis aan wetenschappelijke en geestelijke vrijheid.» Zijn het warmbloedige tegenstanders die dit oude verwijt opdiepen, dan illustreert men het meestal met een verwijzing naar «de banbliksems, die Rome steeds fulmineert tegen elke poging van wetenschappelijk onderzoek en geestelijke vrijmaking.» Zijn onze tegenstanders wat kalmer gestemd of goedgunstiger gezind, dan wordt dezelfde grief in een korte verzuchting gelucht: Index en Syllabus!

Tegenover deze beschuldiging moeten alle strijdbare katholieken een duidelijk, waar en afdoend antwoord gereed hebben. En zelfs als wij geen roeping gevoelen voor het strijdgewoel, en gelukkige omstandigheden ons buiten het gevecht houden, moet het wetenschappelijk geweten van ontwikkelde katho-

lieken zichzelf getuigenis weten te geven in zulk een gewichtige zaak.

Want niet alle beslissingen van Rome hebben dezelfde beteekenis of dezelfde bindende kracht. Naast de onfeilbare uitspraken van het opperste leergezag, zijn er andere, die volstrekt niet op onfeilbaarheid aanspraak maken.

Vandaar een dubbele vraag: Welke is de leerstellige waarde der verschillende Romeinsche besluiten? Welke onderwerping zijn wij, Katholieken, in die verschillende gevallen, verplicht?

Op deze tweeledige vraag, geeft de schrijver van bovenstaand boek — een dubbele doctor — een zakelijk en grondig antwoord.

In het eerste gedeelte behandelt de schrijver het vraagstuk der onfeilbaarheid in zijn aard en omvang. In het tweede gedeelte bestudeert hij de beteekenis der verschillende besluiten en bepaalt de mate van onderwerping, die hun gezag van ons, Katholieken, vordert al naar gelang zij door de onfeilbaarheid der Kerk gedekt zijn of enkel aan de rechterlijke macht der Romeinsche Congregaties of een Pauselijke niet onfeilbare uitspraak hun bindende kracht ontleenen.

Zijn deze hoofdpunten eenmaal vastgesteld, dan gaat de schrijver — in het 3de en 4de deel — over tot de bespreking van den Syllabus en het proces van Galileï. Kalm en onpartijdig worden de verschillende meeningen omtrent deze twee brandende kwesties uiteengezet, en ten slotte met een gematigd en goed gemotiveerd antwoord besloten.

Het vijfde en laatste deel is een commentaar op den Syllabus. Naast den authentieken tekst worden telkens de bronnen aangegeven waaruit de veroordeelde stelling genomen is, en de historische bijzonderheden vermeld, die de juiste beteekenis nader omschrijven van de veroordeeling zoowel als van de geïncrimineerde leer. Ook de latere uitspraken van het Vaticaansche Concilie van Paus Leo XIII en Pius X zijn hieraan toegevoegd.

Vooral dit laatste gedeelte van het boek zal uitstekende diensten bewijzen.

Op letterkundige verdienste maakt dit werk, geen aanspraak, maar klaarheid, bezadigdheid en degelijkheid bezit het in hooge mate. Openhartig geeft het de katholieke leer onverminderd weer, maar vermijdt angstvallig elke onbewezen verplichting: voor priesters en ontwikkelde leeken is het een veilige gids in deze moeilijke en onvermijdelijke kwesties.

V. D.

Pierre Batiffol, Recteur de l'Institut catholique de Toulouse. **L'Avenir prochain du Catholicisme en France.** Conférence donnée à l'Université populaire de Luxembourg le 28 Octobre 1906. Paris, Blond et Cie.

Een klein boekje met groote gezonde gedachten over de voor velen ongezonde toestanden in Frankrijk.

Een hoopvolle blik in de toekomst.

Er is wel niets zoo feilbaar als toekomstberekeningen »mais, quand il s'agit de l'avenir du catholicisme, on peut affirmer que les pessimistes ont toujours tort". (p. 7)

»La première chose que l'Eglise aurait à faire pour revivre, zeide *Lamenais*, serait de persuader aux hommes qu 'elle est, qu 'elle a vie, et pensée, et mouvement.... (p. 8)

Welnu die overtuiging gaat spreker geven omtrent het Catholicisme van Frankrijk door achtereenvolgens te bestudeeren wat het heden hoopvols biedt ten opzichte van — »notre avenir materiel, — notre avenir politique, — notre avenir religieux. (p. 9)

't Is te hopen dat velen uit andere streken deze redevoering tot zich nemen daar er des noods ook voor *ons* kost-

bare wetenswaardigheden in staan. Alles is helder gezegd, eerlijk beweerd en met een groote eruditie bewerkt.

Het lezen van een dergelijk werkje dat een stap doet naar een »avenir prochain" uit eigen innerlijke kracht, is heel wat redelijker en versterkender dan het terugzien op de dupeering door krachten van buiten bij zwakheid van binnen in een treurig verleden.

De weg van den wil loopt door de toekomst.

Rotterdam. JOS. VAN VEEN. PR.

WIJSBEGEERTE.

„Pro en Contra." Betreffende vraagstukken van algemeen belang. **Lijkverbranding,** Pro: DR. C. J. WIJNAENDTS FRANKEN, contra: H. J. E. WESTERMAN HOLSTIJN. N. H. Predikant te Waardenburg, Série II No. 10. Hollandia-drukkerij Baarn.

Deze uitgave der Hollandia-drukkerij heeft in de twee jaren van haar bestaan zich een plaats veroverd op vele leestafels. De afleveringen zijn keurig verzorgd, de menigte van allerlei gewichtige vraagstukken is nog lang niet uitgeput, de behandelde onderwerpen werden voor het doel der uitgave over het algemeen goed gekozen, het origineele dezer publicatie was een inslaande reclame, en velen, die er tegen opzien, een diepgaande studie van de vele belangrijke twistvragen van onzen tijd te maken, die daartoe den tijd of de geldmiddelen of het doorzettings-vermogen niet bezitten en toch willen oordeelen over de meest voorkomende geschilpunten, moesten deze serie van brochures wel met ingenomenheid begroeten. Iedere maand bijna brengt den geabonneerden een nieuwe aflevering van tweemaal zestien bladzijden, waarin eerst een voorstander zijn bewijzen kort en pittig tracht uiteen te zetten, en daarna een tegenstander zijne opinie zoo krachtig mogelijk handhaaft. Het ligt in den aard der uitgave, dat alléén het allergewichtigste over een of ander vraagstuk kan worden gezegd. En bij frissche, logische denkers, die een stof inderdaad verwerken, zal na lezing eerst voor goed een groot vraagteeken onverbiddelijk verder onderzoek eischen. Deze brochuren *kunnen* bij hen niet zijn een beslissing zonder hooger beroep, maar als inleiding tot nadere bestudeering, als spoorslag tot zelfstandig wikken en wegen van Pro en Contra = Voor en Tegen, bewijzen zij ongetwijfeld goede diensten.

Van den anderen kant zal het feit: dat naar de godsdienstige, politieke, en sociale richting der schrijvers niet verder gevraagd wordt, dan het te behandelen onderwerp eischt, aan ieder goed verstaander voldoende duidelijk maken, dat in deze serie allerlei opinies worden verdedigd, dat er een absolute vrijheid bestaat in het uiten der meeningen, dat hier een openbaar spreekgestoelte staat opgericht, waar evenzeer de verdediger als de bestrijder van Nieuw-malthusianisme. Vrije Liefde, Theosophie, Spiritisme, enz. enz. ongehinderd zijn overtuiging kan propageeren. De ééne Roomsche, dien wij onder de vele medewerkers van naam aantreffen, is de immer strijdbare Dr. A. C. A. Hoffman, die in het eerstvolgend nummer zal verdedigen *De genezingen te Lourdes*. De vraag schijnt mij niet onredelijk, of het, nu deze serie toch inderdaad een menigte lezers vindt, en — ik spreek uit ondervinding — ook onder onze geloofsgenooten, of het nu niet wenschelijk zou zijn, dat ook *onze* mannen hier in het krijt traden en *onze* dogma's en leerstukken en beginselen met hun scherpe en beproefde wapenen kwamen verdedigen. Hun ontbreekt toch aller-

minst de moed hunner overtuiging. En wie de afleveringen van *Pro en Contra* gelezen heeft, moest wel ervaren, dat menig vraagstuk van algemeen belang door een Roomsch deskundige met meer klem van redenen behandeld zou zijn dan thans geschiedde.

De aflevering, welke mij aanleiding gaf, om de lezers van *Boekenschouw* met deze publicatie te doen kennis maken, is de laatste van de 2de serie.

Lijkverbranding. Waarlijk een onderwerp dat reeds jarenlang actueel was en voor- en tegenstanders bij duizenden telt.

Voor ons, Roomschen, is de kwestie *practisch* grootendeels uitgemaakt. Reeds den 19den Mei 1886 heeft de Congregatie der Inquisitie positie genomen tegen lijkverbranding, den Katholieken verboden lid te worden van vereenigingen met dat doel opgericht, of bij het leven beschikkingen te maken, die de verbranding ten gevolge hebben. En niet-lichte straffen treffen den overtreder dezer kerkelijke wet.

Theoretisch echter behoort een ontwikkeld katholiek de zaak niet te negeeren, maar moet op goede gronden zijn standpunt en dat der Kerk kunnen verdedigen. En daarom is het altijd van belang, dat wij de argumenten der tegenstanders kennen en weten te schatten naar waarde.

De verdediger der lijkverbranding is dezen keer Dr. C. J. Wijnaendts, die reeds vroeger een werkje over hetzelfde onderwerp schreef.

Op het einde van zijn artikel meldt de schrijver, dat zijn pennevrucht reeds een jaar geleden persklaar was gemaakt, dat men echter moeilijk een tegenstander der lijkverbranding had kunnen vinden; een feit dat *speaks volumes*, wordt daaraan toegevoegd.

Of de contra-schrijver de argumenten-pro onder de oogen krijgt bij deze uitgave, is mij niet bekend en lijkt trouwens niet waarschijnlijk. Ik kan me anders moeilijk voorstellen, dat men zóózeer geschroomd zou hebben, op *deze* argumenten van Dr. W. F. in te gaan. Zijne verdediging komt mij tamelijk zwak voor; de wijze van polemiseeren, beter passend voor een heftigen verkiezingsstrijd, is niet gelukkig gekozen. De bewijzen, door Dr. W. F. bijgebracht konden veel steviger en klemmender worden opgezet, veel frisscher verdedigd, zonder daarom onomstootbaar te zijn. Zijn beweringen komen zoowat op het volgende neêr.

Begraven is ongezond, is niet minder stootend voor het gevoel, is kostbaar, — lijkverbranding kan onmogelijk ongezond wezen, de afschrik daarvan is onberedeneerd en berust op verkeerde voorstellingen van het lot der begraven lijken, daarenboven zal door algemeene lijkverbranding de steeds duurder wordende grond voor begraafplaatsen niet meer noodig zijn, zullen de verre afstanden vervallen en de kosten der begrafenis afnemen. Het *juridisch* bezwaar tegen lijkverbranding, — dat het n.l. onmogelijk zou worden door opgraving en scheikundig onderzoek bij vermoeden van misdaad en gewelddadigen dood zekerheid te verkrijgen — is reeds herhaaldelijk weêrlegd en wordt dan ook het minst door geneeskundigen en juristen te berde gebracht. Het zwaarste argument echter voor begraven is een *theologisch* motief. De *Kerk* is de onverzoenlijke vijandin der crematie «ook hier weer vertoont die Kerk haar aloude onverdraagzaamheid tegenover andersdenkenden,» — »theatraal is zij het gaan voorstellen als een specifiek *heidensch* gebruik, of als ware de crematie slechts een voermiddel van vrijmetselaars om afbreuk te doen aan het gezag der Katholieke Kerk,» enz. enz. Daartegen beweert de schrijver, dat begraving niet te beschouwen is als een specifiek *christelijke*

zede, — dat omgekeerd de crematie geenszins als *onchristelijk* te brandmerken is. De Kerk vreest dat door crematie afbreuk zal worden gedaan aan het leerstuk der persoonlijke onsterfelijkheid, dàt is de reden van allen tegenstand. En die vrees, zegt Dr. W. F., is ongegrond en onverklaarbaar. Want, zoo redeneert hij, wat moet er dan met de lichamen der door het vuur gedoode martelaren geschieden, «is de almachtige God werkelijk onmachtig om een verbrand lichaam weêr op te bouwen»; «hangt het bestaan der Engelen (*Sic!*) af van de stoffelijke gedaante waarin zij vroeger hier op aarde rondwandelden ?»

Ten slotte een tirade tegen onze Regeering, die nog altijd onwillig bleef, een onderwerp van zoo kieschen aard zonder noodzaak aan de orde te stellen in onze Kamers.

Niet *geheel* op de argumenten-*pro* slaat de bestrijding door Ds. Westerman Holstijn. Ook niet overal klemmend lijkt mij zijn betoog. Sommige zijner bewijzen gaan aan mij voorbij, treffen niet hun doel, andere zijn voor een katholiek niet zoo genietbaar; maar over het algemeen is zijn betoog een meer dan voldoende tegengif na de uitvallen van zijn tegenstander.

Hij tracht allereerst te bewijzen dat de agitatie voor lijkverbranding niet zoo onschuldig is, als zij zich voordoet, verder zal gaan dan zij thans nog erkennen wil, niet tevreden zal zijn met *verlof* tot oprichting van crematoria, maar, na dit verlof verkregen te hebben, dezelfde motieven zal aanwenden, om anderen tot crematie te dwingen. Typisch is hier de verwijzing naar den vaccinedwang.

Daarna worden de volgende stellingen achtereenvolgens ontwikkeld:

1. Lijkverbranding in te voeren is staatsrechterlijk niet aan te bevelen.
2. Zij wordt hygiënisch niet geëischt.
3. Door de praktijk verboden. Bedoeld is tegen te spreken het economische voordeel der crematie, en het juridisch argument in al zijn belangrijkheid te handhaven.
4. Door de historie veroordeeld.
5. Door den bijbel en het christelijk bewustzijn verworpen.

De bewerking van dit laatste argument lijkt mij het minst geslaagd en het meest in de lucht hangend, en doet opnieuw bij me de verzuchting opkomen, dat een Katholiek geleerde dit *Contra* mocht geschreven hebben.

De géheele brochure ware er wellicht beter om geweest.

H. L. VAN AKEN,
Ord. Praem.

Kritische Studiën zur Einführung in das Recht des Islam, van DR. JUR. SELIM KHAN KEUN DE HOOGERWOERD. Erlangen. Druck der Universitätsbuchdruckerei von E. Th. Jacob.

Een werkje klein van omvang, maar rijk aan inhoud. Na $9^1/_2$ bladzijden met opgaven van bronnen en litteratuur over zijn onderwerp, geeft de geleerde schrijver in 64 rijke bladzijden een werkelijk denkbeeld van het onstaan, de ontwikkeling en algemeenen toestand van het Islamitische rechtswezen. Daarbij maken wij dan tevens kennis met het onstaan en onderscheidene opvattingen en gebruiken der onderscheidene hoofdsecten, waarin de Islam is verdeeld; met rechtbanken, titels en ambten van waardigheidsbekleeders, en zoo verder. De tweede helft der brochure is uitsluitend gewijd aan de Mohammedaansche wetgeving omtrent het huwelijk. Een uitgebreide kennis der stof teekent zich ook daar ontwijfelbaar, zoodat meermalen ook de nuttelooze wensch opkomt: Ware de schrijver hier wat minder beknopt geweest!

Het spreekt wel vanzelf dat het boekje

eigenlijk voor geleerden geschreven is, en niet voor gewone menschen, nog minder voor de jeugd. Dit had de bekwame schrijver gewis ook voor oogen, toen hij schreef: «dass Muhammeds Lehre und Religion eine ausserordentlich geniale und grossartige ist.» Een valsche godsdienst is nooit geniaal of grootsch van opvatting, ook zeker niet de Islam: het fundament daartoe ontbreekt, en, om bij den Islam te blijven, ook in erge mate de praktijk van dien godsdienst.

Doch het zal zeker niet de bedoeling des schrijvers geweest zijn Mohammed of zijn Islam te vergoelijken. Mohammed, zoo leert hij ons, wist te geven en te nemen en zoo iets saam te stellen wat de Arabieren aannamen, hij hield de veelwijverij, doch stelde ontucht strafbaar. Tot op zekere hoogte toch maar: want bijv. arme slavinnen! En wanneer schrijver spreekt van het aannemen van den Islam en het groote getal «belijders» dan had zeker toch vermeld moeten worden de allergewichtigste factor: welk een geweld, en gruwelen gepleegd zijn om, hoe dan ook «belijders» te maken! Toch zijn hem die gruwelen ook niet juist ontgaan. Zoo zegt hij op een andere plaats: in Perzië werd de Islam, ferro ignique, te vuur en te zwaard, in plaats der Avesta-religie gesteld. Zoo is er nog wel hier en daar een bemerking of aanmerking te maken. Doch wij gelooven, dat de schrijver, die blijkbaar met groote gemakkelijkheid zijn onderwerp behandelt, veronderstelt dat men begrijpt hoe men hem lezen moet. Zoo aarzelt hij bijv. niet te zeggen dat het Islamitische huwelijksrecht, zijns oordeels van alle (burgerlijke?) huwelijksrechten het nauwkeurigste, het uitvoerigste, rijkste aan inhoud en ook wel het interessantste is Nochtans verzwijgt hij ook niet «dat het den man door de wet is toegestaan, zonder eenigen grond zijne vrouw den scheidsbrief te geven, met andere woorden, de echtgenoote te iederen tijd en zonder eenige reden daartoe te verstooten.»

Practisch kan men uit de door schrijver aangevoerde gegevens ongeveer besluiten, dat volgens de Moh. wet een man die geld heeft zooveel vrouwen neemt als hij wil, en zich ervan ontslaat als hij wil. Wat een wederrechtelijke, walgelijke en afschuwelijke toestand!

Veel leerrijks bevat het boekje. En de zorg en erudutie waarmede het geschreven is, verdient erkenning en waardeering.

J. Th. Rosmulder S. J.

OPVOEDKUNDE.

Het Kinderzangonderwijs, door W. v. Thienen. No. 2 van Geschriften der Ned. Ver. tot bevordering van het Schoonheidsbeginsel in het onderwijs. Prijs f 0.35. Rotterdam W. L. en J. Brusse.

Een nuttig boek voor onderwijzers en allen, die zich met het zangonderwijs aan kinderen bezig houden. De schrijver bepleit het invoeren van zingen als afzonderlik leervak op de lagere school, waarvoor de onderwijzer, evenals voor tekenen, handwerken en gymnastiek, een afzonderlik diploma hoort te hebben. Hij wijst op de over 't algemeen geringe practiese zangkennis der onderwijzers en geeft enige krasse staaltjes van de onbedrevenheid in zingen en toontreffen der kandidaten, die toch om hun voortreffelike theoretiese kennis van intervallen en toonladders bij hun onderwijs-examen een hoog cijfer voor «zingen» behaalden. Evenmin wordt volgens de schrijver van de onderwijzer geeist, dat hij over een normale, duidelike spraak te beschikken heeft. Van Thienen heeft een onderwijzer gekend, die bijna geen enkele klinker of medeklinker goed kon uit-

spreken en toch de bevoegdheid kreeg om aan kinderen spreken, lezen en zelfs zingen te leren.

Hier moet ik de schrijver opmerken, dat, altans de laatste twee jaren, de Utrechtse examencommissie wel degelik een normale spraak van de onderwijzer verlangt. Een kandidate meldde zich bij mij om spreeklessen aan, omdat ze uitsluitend wegens verkeerde l-articulatie voor 't examen was afgewezen. Zouden de exameneischen niet over 't hele land hetzelfde zijn?

Zeker ben ik het met v. Thienen eens, dat (blz. 65) «de *zangkunde* van de eischen voor het onderwijsexamen moet worden afgevoerd, het zingen van een voorgeschreven leervak tot een wenschelijk leervak gebracht en dat de klasseonderwijzer, die er werkelijk op gesteld is in zijn klasse zangonderwijs te geven, in de gelegenheid worde gesteld door het halen eener afzonderlijke acte de bevoegheid daartoe werkelijk te verdienen. Zulk een acte moet even goed met een toelage worden beloond als andere actes».

Voor dit examen geeft de schrijver een flink in elkaar gezet programma, waarvan echter mijns inziens de vereiste onder No. 7: «het 2 en 3 stemmig bewerken van een lied» dient te ververvallen Wordt hiervoor niet bepaald compositietalent verlangd? En zou No. 11 van dit programma niet kunnen worden aangevuld met: kennis van practiese adem — en spreekoefeningen voor de klasse?

De schrijver klaagt over 't gemis van een piano op de lagere school en dringt aan tot de invoering van het schoolklavier, type Peters, van f 150.! Zou dit gemis er wel een zijn? Is het niet een gelukkige reden, om de kinderkunstliederen (zie blz. 57) van de lagere school te verbannen en ze te vervangen door echte gezonde volksliederen (nederl. Volksliederenboek, Nut v. 't Algemeen, éérste uitgaaf en nederl. Liederboek, uitg. Willemsfonds,) of liederen in volkstoon (als b, v. Lied van den Boer door Jan Blockx) of wandelliederen (J. Veldkamp, Naar Buiten!) en voor de katholieke school in 't biezonder «Cantemus» door Fr. Eppink en de Liederenbundel, uitg. «Futura» te Leiden, die overal zonder piano te zingen zijn, en bovendien niet zo duur om aan te schaffen?

De schrijver streeft immers allereerst naar een betere volkszáng en zegt zelf (blz. 65), dat onze overal *elders beroemde* volksliederen *hier* niet gekend en niet begrepen worden. Het zingen zonder begeleiding kweekt de liefde aan voor de a cappella-zang en bevordert bovendien het bewust zuiver zingen. Het is immers groter voldoening door eigen energie op toon te blijven dan door 't nasukkelen van een piano. Natuurlik mag dit geen reden zijn om te vroeg met tweestemmig zingen te beginnen, — maar een onderwijzer die kennis heeft van stemindeling, waar juist de schrijver veel nadruk oplegt, zal hier mee wachten, tot de klas er rijp voor is, De onderwijzer wapene zich liever met een stemvork dan met een piano.

Maar volle waardering verdient dit boek om zijn poging tot een betere wettelike regeling van het schoolzangonderwijs.

Voor enkele jaren zei Mr. v. Berckel in de Eerste Kamer dat zingen op de lagere school als afzonderlik vak moest worden ingevoerd, waarop minister Kuyper antwoordde dat Mr. v. Berckel dan maar zelf met de viool in de school moest gaan staan. Zou de muzikale afgevaardigde Aalberse niet een aanval wagen op minister Rink, die z'n eigen kinderen in muziek heeft grootgebracht?

Zo lang de staat geen afzonderlik zangexamen uitschrijft, hebben de onderwijzers zich voor te bereiden tot het

vrij gemakkelik zangexamen (voor onderwijzers) der Maatschappij tot bevordering der Toonkunst of tot het examen «Koorgezang» der Toonkunstenaarsvereeniging.

9 Febr. '07. WILLEMIEN STRUICK.

ONDERWIJS.

Engelsch Leerboek ten dienste van het Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs door TH. NEERVENS Leiden. G. F. Théonville, 1906.

»Alweer een nieuw leerboek!" zal misschien de een of ander met een schamperen glimlach op de lippen verzuchten. Zou het dan inderdaad waar zijn dat het onderwijs niet gebaat wordt door de vermeerdering dezer boeken? Ware de volmaakte methode voor het onderwijs in de levende talen gevonden, dan zou men met recht tegen een groot aantal leerboeken bezwaar kunnen maken. Maar zelfs in het veronderstelde geval zou de mogelijkheid eener keuze wenschelijk blijven. Immers bij het onderwijs komt op de eerste plaats in aanmerking aanleg en karakter van den leeraar. En deze laten zich niet in een dwangbuis steken zonder groot gevaar voor sleur en apathie. Dient dus met den aanleg en het karakter van den onderwijzer rekening gehouden te worden, dan moet daarmede ook overeenstemmen het leerboek, dat groote hulpmiddel om zijn arbeid vrucht te doen dragen. Men mag niet eischen dat de leeraar zich schikke naar het leerboek.

In hoeverre nu dit nieuwe leerboek voor het onderwijs aan belang zal blijken, hangt af van deze andere vraag in hoeverre het van de wenschen van andere leeraren voldoet. Om hen in staat te stellen een antwoord op deze vraag te geven, zal ik de hoofdlijnen hier aangeven.

Van den beginne af moet het onderwijs zooveel mogelijk in de vreemde taal zelf gegeven worden. Zoo vermijdt men de groote moeilijkheid, die men anders ondervindt als men in het tweede jaar tot het uitsluitend gebruik der vreemde taal wil overgaan.

De stof wordt ons aangeboden in samenhangende stukken, die in het begin kort en eenvoudig zijn en langzamerhand in lengte en moeielijkheid toenemen. De eerste stukken behandelen het schoollokaal en onderwerpen die daarmede in verband staan. Aanschouwelijk onderwijs kan dus krachtig helpen om de eerste moeilijkheden te boven te komen. De volgende lessen, meestal een verhaal of een eenvoudige beschrijving kunnen door hun belangwekkenden en concreten inhoud gemakkelijk in de jeugdige verbeelding opgenomen worden. Dergelijke lessen leenen zich uitstekend tot een gesprek tusschen leeraar en leerling, maar dan moet deze de les eerst met zorg bestudeerd hebben. Dit schijnt ook wel de bedoeling van den schrijver te zijn, ofschoon hij dit in de voorrede niet uitdrukkelijk zegt.

Op deze wijze is dus voor idioom en woordenschat gezorgd. De spraakkunst is niet vergeten. Op het einde van elke les wordt de leerling gewezen op het een of ander grammatisch verschijnsel, dat dan in een korte Engelsche oefening zijn verdere toepassing vindt.

Ziedaar de hoofdlijnen van het *tweede* deeltje. Het *eerste* bevat de eerste 31 lessen van no. II, zonder de oefeningen, en is in phonetische spelling gedrukt.

Het getuigt dat de heer Neervens niets verzuimt om zijn leerlingen eene goede uitspraak te leeren. Waar de gewone spelling door haar groote inconsequenties voortdurend den leerling in verwarring brengt en zoo belemmerend werkt op het aanleeren eener goede uitspraak, is het noodzakelijk met eene phonetische spelling te beginnen. Hierop

is dan ook reeds geruimen tijd door welbekende onderwijsmannen aangedrongen.

Het gekozen alphabet is zeer eenvoudig en stemt in hoofdzaak overeen met Ten Bruggencate's Woordenboek. Misschien zou men hier of daar een moeilijkheid kunnen maken tegen de aangegeven uitspraak maar ik wil hierop niet verder ingaan omdat ik geen voldoende overeenstemming vind bij de Engelschen zelf.

Het *derde* deeltje komt tegemoet aan een bezwaar, dat ik tegen de inductieve methode heb. Zelfs bij eene herhaling van het geleerde blijft het voor den leerling zeer lastig om het verband tusschen de verschillende grammatische verschijnselen te zien en zoodoende tot een beter inzicht in het geheel te komen. Dit verband nu wordt in het derde stukje op den voorgrond gebracht door eene systematische rangschikking van de regels, telkens met bijvoeging van een paar voorbeelden.

De regels zijn beknopt maar toch nauwkeurig geformuleerd. Dat de leerling sommige regels (bijv van *can, to be,*) niet aanstonds begrijpen zal, moet geweten worden aan de groote moeilijkheid om een scherpe en toch tevens eenvoudige definitie te geven.

Voor de spraakkunst is gelukkig niet naar volledigheid gestreefd. De heer Neervens heeft blijkbaar ook de treurige ervaring opgedaan, dat volledigheid van grammatische kennis maar al te dikwijls gepaard gaat met groote onvolledigheid van woordenschat en kennis van het taaleigen.

Aangezien »blanco" tegenwoordig nog al in den smaak valt, zullen velen met genoegen zien, dat de rechterbladzijden van het laatste deeltje blanco gelaten zijn. De leeraar kan dus gemakkelijk laten bijvoegen wat hem noodzakelijk of wenschelijk schijnt. Ik moet hier nog bijvoegen dat de eerste bladzijden eenige praktische regels voor de uitspraak bevatten.

Gaarne had ik gezien dat de telwoorden in de eerste lessen gegeven waren. Ze zijn zoo uitnemend geschikt om den leerling te oefenen in de uitspraak der vreemde klanken en hem zoodoende voor te bereiden tot de behandeling van volledige zinnnen. Groot is dit bezwaar echter niet, omdat degenen, die mijne zienswijze deelen, les 20 en 21 gedeeltelijk in het begin kunnen behandelen.

Hier en daar heb ik een uitdrukking ontmoet, die wat vreemd klinkt, bijv. bladz. 50 (I): »The statue was 151 feet tall," »High" zou hier zeker de voorkeur verdienen. Voor »Manner of Address" zou ik liever geschreven hebben : «Forms of Address." ; Dat brieven geadresseerd worden als volgt: »Mr. White, is te algemeen opgezet. De aangehaalde vorm wordt gebruikt wanneer men aan ambachtslieden of aan menschen van een dergelijken stand schrijft. Behoort de heer White echter tot een hoogeren stand dan is zijn adres steeds: »A White. Esq.» indien hij geen titel heeft.

Mogen deze opmerkingen van dien aard zijn, dat ze gerekend kunnen worden tot de nuttige wenken, die de schrijver met dankbaarheid tegemoet ziet.

(J. v. E.)

Een leesles met candidaat-hoofdonderwijzers, door H. L. TH. FESTEN, h. e. s. te Roosendaal 88 blz., prijs f 0.75. Uitgave van W. J. Thieme & Cie., Zutphen.

De wereld onzes tijds, met weten [ingenomen
zoo als geen vroegere ooit, zuigt [in haar dorst bij stroomen
de vrucht der drukpers in...

zegt da Costa in zijn gedicht:
Wachter! Wat is er van den nacht!

Deze klacht, in 1817 door den grooten dichter geslaakt, klinke klagend ook in onzen tijd. Maar is men in staat het goede van het kwade te schiften, dan vindt men tegenwoordig niet minder dan vroeger iets goeds onder de vracht papieren, boeken en vlugschriften, welke de studeerkamer binnenstroomen.

Onder het goede behoort ook deze *leesles*, bevattende bovenstaand gedicht met vragen en achter ingevoegd glossarium.

De heer Festen heeft terecht noch achter, noch tusschen de regels noten geplaatst: want die vervelende sterretjes, cijfertjes, of welke teekens ook, maken het lezen van gedicht of verhaal meestal niet duidelijker.

Onder aan den voet van elke blz. zijn vragen gesteld, welke de lezer kan beantwoorden, voor hij achterin een blik werpt, om te weten, wat de schrijver zegt.

Wijl het vragen- stellen zoo gemakkelijk, het beantwoorden daarentegen dikwijls lastig is, zal het den gebruiker zekerlijk aangenaam zijn te mogen zien, dat de samensteller zelf de vragen beantwoordde.

De studeerende onderwijzer, die dus zijne krachten inspant om eene oplossing te vinden, ziet in elk geval zijne moeite in zooverre beloond, dat hij zijne meening kan toetsen aan die van den schrijver. Hij verkeert dan niet heelemaal in het onzekere.

Een enkel foutje in het schrijven van persoons- en plaatsnamen zal stellig in de volgende uitgave wel verbeterd zijn.

De Jesaja en Jona bij Protestanten zijn natuurlijk de Isaïas en Jonas der katholieken.

Babberich. J. MEIJER.

In woord en beeld, door W. MEERWALDT, en J. G. NIJK, 11 deeltjes, in prijs varieerend tusschen f 0.25 en f 0.40. Uitgave van A. Akkeringa, Amsterdam.

Dat een schooluitgave, waarvan ongeveer 12 jaren geleden de eerste druk verscheen, voor de 7e, 8e en 9e maal ter perse ging, moet wel voor de bruikbaarheid pleiten.

En ze zijn bruikbaar: ook op katholieke scholen, wanneer twee lessen, (een in No. 7, blz. 39 en een op blz. 6, No. 8) door andere vervangen worden.

Blz. 39, No. 7 heeft tot opschrift: Een zware gang.

Inhoud: Sterfgeval man en zoon. De echtgenoote en moeder is op het kerkhof, zielsbedroefd, wat zeer natuurlijk is. Maar . . . een Christenmoeder zou kracht putten in hare droefheid uit de overtuiging dat zij de hoop mag koesteren eenmaal in den schoonen Hemel met hare dierbaren vereenigd te zullen worden. En deze moeder?

«Mijn zoon,» klinkt het in haar gemoed, «ik laat u niet hier. Mijn hart is de rouwkamer, waarin gij naast uwen vader rust. Daar zal ik u koesteren tot het einde... Mijn einde!»

«En dan?» zou een schooljongen allicht vragen.

De les is afgebroken, maar niet uit. De schrijvers schijnen met een antwoord verlegen te zijn.

Wil men angstvallig vermijden, alles, wat op een leven na dit leven betrekking heeft, dan weg met lesjes als: Een zware gang.

De les op blz. 6 in No. 8 is er eentje, waarin de «Geuskens» gelijk zij daar genoemd worden, veel behagen zullen scheppen.

Waarom ik dan toch de boekjes prijs? Omdat voor algemeene ontwikkeling de andere lesjes en lessen geschikt zijn. De boekjes, ook die op Katholieke scholen in gebruik, behoe-

ven immers niet uitsluitend te handelen over God, de H. Maagd en de lieve Heiligen, alsmede Biecht en Communie? Voor afwisseling dient gezorgd.

Waarlijk, men kan ten langen leste van «het goede» walgen. En juist om eenige afwisseling te hebben moeten we ook werkjes bezitten als die van Meerwaldt en Nijk.

Babberich. J. MEIJER.

Lezen en Stellen, door W. MEERWALDT en J. E. NIJK. I 64 blz. 25 c., II 78 blz. 30 c., III 76 blz. 30 c., IV 112 blz. 35 c. Uitgave van A. Akkeringa Amsterdam, Singel 148.

Deze werkjes behooren bij «In Woord en Beeld» en hebben, afzonderlijk gebruikt, weinig waarde, de eerste beide stukjes in het geheel niet.

Van practisch nut — en groot nut — zijn ze dan, wanneer aan deze twee voorwaarden voldaan worde:

1o. een groot gedeelte van de uren voor *Stellen* beschikbaar, moet besteed kunnen worden aan *mondelinge behandeling*;

2o. de onderwijzer hebbe geen onderricht te geven aan leerlingen uit twee of meer klassen. Dit geldt vooral het *schriftelijk* stellen.

Huisonderwijzers en zij die privaatlessen geven, kunnen *Lezen en Stellen* in verband met *In Woord en Beeld* met zeer veel vrucht gebruiken.

Babberich. J. MEIJER.

De Wereld in, door JAN LIGTHART en H. SCHEEPSTRA. 1e serie 8 nummers; 2e serie 4 nummers; per nummer 40 ct. Uitgave van J. B. Wolters, Groningen.

Deze werkjes verschillen van andere leesboeken, doordat de eene les met de andere, ja het eerste stukje met het tweede, derde en vierde in betrekking staat. Een verhaal van kinderen voor kinderen, waarbij a. h. w. zonder opzet verschillende zaken besproken worden: vischvangst, steenbakkerij, papierindustrie, drinkwater en drinkwaterleidingen enz.

Elk deeltje bevat vier prachtig gekleurde plaatjes, benevens twintig en meer «zwarte prentjes»,» allen even scherp en duidelijk geteekend.

De leerlingen der school leven mee met het volkje, waarvan in de verhalen sprake is, zijn verlangend te vernemen hoe de kennisjes uit het eene boek het in het andere maken, hoe, om maar iets te noemen, de jongen, die naar Afrika vertrekt, de zeereis volbrengt, wat of hij onderweg ziet en hoort, en hoe het hem in het land der Boeren gaat; verlangend ook wat er bij de familie thuis geschiedt, of de jacht goed afloopt, of de jongens, die de school bezoeken, ook verhoogd worden, of ze elkaar na de vacantie ook weerzien, enz....

Boeiend van begin tot eind is de eerste serie.

Boeiend — en zoo mogelijk nog meer dan de eerste — de tweede serie.

De heeren Scheepstra en Ligthart werden langzamerhand in alle huisgezinnen «goede kennissen» door «Nog bij Moeder» te vertoeven; zij zijn de vrienden van het jonge volkje geworden door «*De Wereld in*» gegaan te zijn.

Babberich. J. MEIJER.

KUNST.

Het officeele Kunst-Nederland en de Nationale Rembrandt-Hulde, in het jaar 1906, door J. W. GERHARD. Beek en Co. Amsterdam 1907. Prijs 25 cents.

»Ik heb slechts de geschiedenis van de Nationale Rembrandt-Hulde en wat daarmede samenhangt, willen opteekenen....". (blz. 18)

Zoo zegt de schrijver maar hij gaat ter loops over vele dingen en spreekt voornamelijk over de lotgevallen van de *Rembrandt*-albums, de vierkleurengedrukte, die tot patronen had den schrijver en andere kenners, prof *C. H. Dake* en *A. M. Gorter*.

Niettemin lezenswaard. Een kalm betoog dat, buiten de conclusie van J. *W. Gerhard* om, een en ander te denken geeft.

Deze terugblik op de *Rembrandt*-bewegelijkheden van 1906 heeft zijn waarde. Ook hiervan zou ik met *Walter Crane* tot den schrijver kunnen zeggen: »Your idea is an excellent one and I wish it all succes". (blz. 24.)

Rotterdam. JOS. VAN VEEN PR.

Het Huis oud en nieuw Maandelijksch Prenteboek gewijd aan Huis-inrichting- Bouw en sierkunst.
Jaargang 5. Aflevering 1 Jan. 1907. Uitgave ED. CUYPERS arch. J. Luijkenstr. 2, Amsterdam. Prijs franco per post 7.70.

Een zeldzaam mooi tijdschrift en voor wat geboden wordt tamelijk goedkoop ook. Het oorspronkelijke plan: in smakelijken vorm goede afbeeldingen geven van Hollandsche kunstnijverheid, en zóó belangstelling wekken voor verheffing van eigen industrie... en, dit staat er niet bij, maar wordt toch bedoeld, de menschen een beetje leeren, hoe men zonder allerlei dure prullen en inleelijke meubelen zijn omgeving schoon harmonisch en weldadig gezellig kan maken, dat plan werd in den loop der tijden gewijzigd. Heel gelukkig, want door de historie van het oude huis te gaan behandelen, won het tijdschrift in belangrijkheid ook buiten de kringen der kunstnijverheid. het werd allerbelangrijkst voor archeologie, cultuurstudie en geschiedbeoefening Het verkreeg vaste medewerking van Jan Kalf en Dr. W. Vogelsang, wier betoog men niet ongestraf kan veronachtzamen.

Zoo brengt het Januari-nummer naast een gedetailleerde zaalbetimmering een toelichting, een boekbespreking, — als hoofdartikel en interessante studie van Dr. Vogelsang over de historie der tafel, haar opbouw, en kunstuitvoering, haar deel aan de zeden en gewoonten onzer voorouders. Fraaie illustraties verduidelijken den tekst, de historische bijzonderheden zijn zeer belangwekkend. Tegen de toelichting bij figuur 9 willen we een kleine bedenking willen maken. Van die voorstelling af te leiden, dat in de middeleeuwen de bediening van de frontzijde geen regel was, schijnt me voorbarig toe. Die eetzaal is zeer waarschijnlijk naar een kloosterrefter gecopieerd, en daar werd steeds, dat blijkt uit de gedetailleerde klooster-voorschriften dier dagen, stellig van voren bediend, daar men slechts aan eene zijde der tafel langs de muren plaats nam, en alleen bij feestelijke gelegenheden, of als er gasten waren tegenover elkander ging zitten. Wij zien met belangstelling het vervolg op deze studie tegemoet. Het huis oud en nieuw zij in de belangstelling van kunstliefhebbers en historici aanbevolen.

K.

Onze Kunst. Geillustreerd maandschrift voor Beeldende kunst. Voor Nederl. 12.50. Voor België frs. 20. 6e jaargang J. E. Buschman, Antwerpen. L J. Van Veen Amsterdam.

Dit fraai geillustrueerde en ernstig geschreven tijdschrift, dat vanaf dit nummer ook de periodiek *Jonge Kunst* bij zich heeft opgenomen, wil vóór alles de verheuging welke oprecht genoten kunst verschaft. Het wil „leeren, opmerken, studeeren, weten — maar alleen om inniger lief te krijgen".

Over Paulus Potter, naar aanleiding

van zijn ruiterportret van Dirk Tulp, gegraveerd door Dupont, schrijft Dr. J. Six een artikel. getuigend van beproefden smaak, en zeer leerzaam voor wie etsen willen leeren bekijken.

J. Schmidt-Degener geeft gewichtige argumenten, waarom de beeldjes der Zeven Deugden in het Nederlandsch Museum te Amsterdam aan Johannes van Eijck moeten worden toegeschreven. De afbeeldingen der naief devote symbolen zijn treffend en doen hevig verlangen naar eenige herleving van zulke innig godsdienstige kunst.

R. N. P. De Vries geeft een studie over het kunstnaaldwerk, dat nog zoo onbewust bij onze visschers en boeren beoefend wordt getuige het Huizer Mutsje, het Volendamsche aanneemjurkje, en de reproducties der ernstige kunstpogingen van den nieuweren tijd.

Kunstberichten en boekbeoordeelingen sluiten dit mooie nummer van het prijzenswaardige tijdschrift.

K.

Moderne Kunstwerken. 5de Jaargang afl. 1, en 2 3 onder redactie van H. P. Bremmer. W. Versluys, Amsterdam

Dat is al een heel sympathieke uitgave. Elke maand krijg je in dik karton verpakt een mooi wit omslag met een karakteristiek plaatje, en in dat omslag een collectie platen, alle op losse carton gehecht, met een paar bladen druks er bij, waarop nummer voor nummer der aflevering besproken wordt. Niet met omhaal vangeleerdigheid of onverstaanbare vaktermen, maar heel kalm en duidelijk wordt u gewezen op het mooie, het karakteristieke, het bijzondere der teekeningen en schilderijen, die op een enkele uitzondering na, als namelijk de uitvoering van een prent voor reproductie ongeschikt bleek, van het oorspronkelijke een goeden en te waardeeren indruk geven.

Het Januari-nummer is gewijd aan het werk van Mauve De Februari-aflevering aan Maris, Daalhof, Basterte a., terwijl Maart gewijd is aan karakteristiek werk van Breitner. Het weergeven van die zoo moeilijk te benaderen schilderstukken is alle aandacht waard.

Wie zijn platen-portefeuille verrijken wil zij deze serie aanbevolen.

K.

Twaalf Marialiederen in den volkstoon met begeleiding van orgel of harmonium getoonzet door Adr. P. Hamers. Prijs Part. 90 cent. Tekst 10 cents. W. Bergmans Tiiburg. Karel Beyart, Brugge.

De bundel wordt vergezeld van een inliggend blaadje met citaten van erkende vaklui als Philips Loots. P. J. Jos. Franken e a., die hun bewondering over deze mooie liederen hebben neergeschreven. En deze autoriteiten houdt de heer Hamers der critiek voor als een beschermend schild, waartegen onze pijlen niets vermogen zullen. De liederen zijn ook goed, zijn veel beter dan heel wat in de kerk afgebrulde gezangen, wier tekst en melodie een zoo heilige plaats werkelijk onwaardig zijn, en we willen ze heel ernstig aanbevelen, verklarende dat de melodie doorgaans den tekst overtreft, en hopende, dat de heer Hamers de door puntjes aangeduide gedeelten der brieven zijner beoordeelaars, als het voornaamste en het beste, wat hem geschreven werd, zal beschouwen. Hij moet niet luisteren naar goedkooop gegeven vriendenlof, maar blijven doorwerken, streng voor zich zelf zijn; zijn groote gave eischt dit van hem, als gebiedende plicht.

D.

Handleiding tot het teekenen van het menschelijk lichaam, door Jan Rink, H. Meulenhoff, Amsterdam.

Dit boekje is bestemd voor degenen,

die een klasse van teekenen naar naakt model volgen, en bij de hun gegeven lessen en voorbeelden gaarne in een kort resumé de hoofdzaken van het onderwijs in woord en beeld bij elkander hebben. De schrijver behandelt zeer zakelijk de leer der verhoudingen en afmetingen, met den kalmen ernst en kortheid van een vakman, geéft de noodige schetsen en afbeeldingen zonder meer, en is er zoo ingeslaagd een degelijk, wetenschappelijk werkje te geven, dat echter alleen als hulpmiddel dienen kan voor hen, die klassen volgen. Voor zelfstudie is het te beknopt. Maar meer te geven, lag ook niet in de bedoeling van den schrijver.

M.

ROMANS EN NOVELLEN.

Lichtend Oosten. 1) De avonturen van Kamaroup door TAHCIN-UDDIN. Ingeleid en toegelicht door Hendr. C. Diferee. — Amsterdam Meulenhoff, ingen. 1.25 geb. 1.60. De eerste reeks 6 delen kost bij intekening slechts f 5.70 ingen. f 7.50 geb.

Dit boekje is zeer netjes gedrukt. Het formaat is ook zeer handig. Op de omslag, van een zacht-groene kleur zeer prettig voor de ogen, staan twee kandelaren, wier vlammen elkaar omhelzend een baldakijn van licht vormen. Daaronder, onder die baldakijn met ferme letters: »Lichtend Oosten".

Daaronder tussen de kandelaars zelf zien we »De Avonturen".

Een trapje lager staat de kroonprins »Kamaroup". Dan komt als een eenzame struisvogel in de woestijn het woordje: »door".

Daarna alweer lager, verschijnt de vermoedelike schrijver de heer of de weledele heer: »Tahcin-Uddin".

Heel onderaan bij de voet van de linkse kandelaar ligt Meulenhoff van Amsterdam, de uitgever bedoel ik.

Na de inhoudsopgave (p VIII) volgt op mooi glanzend wit papier de reproduktie van een handschrift. Deze kriebelkrabbels moeten Sanskriet of Prakriet verbeelden, in alle geval een taal, die ik tot mijn spijt niet versta.

Hierop volgt een Inleiding van 28 pagina's van de heer Hendr. C. Diferee. Deze inleiding vertoont een geografies topografies enz. litterair-histories karakter, geheel en al in de trant van onze heerlike litteratuur-handboeken. De stijl er bij

Daarna begint de Aanroeping van het boek:

»In den naam van Allah, den goedertierene, den barmhartige".

Na een zeer verwarde parafrase van de liefde luidt het verder: »De liefde is inderdaad (?) zooals ik haar hierboven beschreven heb: hij, die haar bezit, heeft een muskuszakje in zijn handen. Verlangt men dit kostbare zakje te bezitten, dan vindt men de vaas, die ze bevat, in Mahomet. Ja, Mahomet is het voortreffelijk muskuszakje, welks bestaan alle dwaling uitgeroeid heeft".

't Zal niet nodig zijn uit deze aanroeping nog meer aan te halen.

Volgt nu de roman: de avonturen van Kamaroup. Volgens de heer Diferee, die geacht mag worden op de hoogte te zijn »schijnt dit geschrift zeer nauw samen te hangen met het Râmâyana. 1) Reeds in 1860 schreef de verdienstelike Indioloog Van Limburg Brouwer in de Gids het volgende: »Dat de groote epische gedichten van Indië, het Mahâbhârata en Râmâyana, ondanks het

1) Onder deze titel verschijnt een gehele serie vertaalde Oosterse romans Door toevallige omstandigheden werd no. 2 de vorige maand besproken. Dit werk: De avonturen van Kamaroup is no. 1 van de rij.

1) Râmâyana's: lotgevallen van Râma. Door Lassen voor het oudste heldedicht der wereld gehouden Vgl. Doorenbos Geschiedenis der letterkunde.

afschrikwekkende van hun ontzaggelijken omvang, *en de smakeloosheid van de vele navolgingen tot welke zij aanleiding gaven*, toch om de vele onmiskenbare aestetische schoonheden welke zij bevatten, op eene waardige plaats nevens de nationale eischen der latere volken kunnen aanspraak maken is in onze dagen geen nieuwheid meer te noemen".

Of we nu in: »De avonturen van Kamaroup" met zulk »een smakelooze navolging" inderdaad te doen hebben, ben ik niet bevoegd te beoordelen, maar zeker is het dat deze vertaalde roman litterair al heel weinig te betekenen heeft. Voor geloof of zeden kan het geen kwaad. Eigenlik zou ik hier een eindpunt kunnen zetten. Ik geloof echter, dat het niet tegen de geest van dit tijdschrift is er nog een en ander bij te voegen.

In de inleiding n. m· heeft de heer Diferee de oud-Indiese litteratuur hemelhoog verheven. Ik ben dadelik bereid toe te geven, dat de Indiese litteratuur *in potentie* inderdaad een ontzagwekkende was, maar feitelik is ze dat nooit geworden.

Het natuurlike centrale punt voor alle grote kunstscheppingen is de mens.

Vandaar de betrekkelike volmaaktheid der Griekse kunst. Ik zeg: betrekkelike volmaaktheid. De Griekse kunstgeest nam de mens te eenzijdig op. Alleen bijna van de aardse kant. Het diepste probleem van de mens en z'n leven heeft de Griekse kunst nooit tot klaarheid gebracht of durven brengen. De Griekse kunst ontbreekt de ernst der eeuwigheid.

Het Indies genie ging dieper. Het ging op het eeuwige aan, maar helaas niet op de goede wijze. Nu eens zweeft de Indiese geest langs de raadselachtige grenzen van het eeuwige dan weder werpt hij de mens stout weg over de grenzen heen. De Grieken hadden nog helderheid, een vast doel, een houvast. Het Indies kunst-genie mist voor de diepste grond zijner kunst vastheid. Daarbij komt nog dat, wat een voordeel had kunnen zijn nu een nadeel werd n.m. de grootse overweldigende natuur.

Onophoudelik schiet deze trotse en geweldige natuur in de Indiese litteratuur als verstorend element vooruit.

In de Indiese litteratuur is het maar al te dikwels natuur en geest en niet de geest en de natuur. Langs tientallen van wegen zien we de menselike persoonlijkheid terugwijken. Hoe zou daar grote kunst wezen? De diepste eenheid ontbreekt. De Indiese litteratuur is niet in rust, de proportieën ontbreken.

Natuurlik zijn er wel prachtige dingen in de oud-Indiese klassieke litteratuur. Lees bijv. de vertalingen van uit het Râmâyana door v. Limburg Brouwer. Lees stukken uit het drama Sakuntalâ 1) van Kâlidâsa. We zouden vanzelf nog beter kunnen oordelen, indien wij het Vedies of klassiek Sanskriet of 't epies Sankriet machtig waren doch we hebben het hier niet over detail-schoonheden doch over het karakter der oud-Indiese litteratuur zelve van hare diepste zijde bezien.

Opwerpingen als: »ja maar de Indiese litteratuur is primitief, is naïef", zijn hier natuurlik geheel niet van pas.

Doch een andere belangrijker kwestie vraagt reeds onze aandacht. Ik geloof, dat de hernieuwde belangstelling voor oud-Indiese litteratuur in 't begin der voorgaande eeuw, heel wat zuiverder litterair was dan de tegenwoordige. Toen Europa vol van de Romantiek, nu

1) De exorbitante bewondering Van Goethe voor de Indiese litteratuur en biezonder voor Sakuntalâ, is bekend en in verband met z'n levensbeschouwing te verklaren.

de hoofden vol van vals mysticisme, Boedistiese dromerijen.

De moderne belangstelling voor Indië is meer ethies dan estheties. Derhalve veel belangrijker maar ook veel gevaarliker.

De twee romans, die we tot heden onder de ogen kregen zijn echter zo onbeduidend, dat de lezing voor ons Katholieken volstrekt geen kwaad kan. 't Is alleen een beetje verlies van tijd.

Komen er echter belangrijker, dieper gaande romans los, dan zullen we wijs doen een zeer gereserveerd standpunt in te nemen. Niet-volledig ontwikkelden vooral die theologies en wijsgerig niet degelik zijn onderlegd, behoren ten uiterste voorzichtig te wezen doch ook de meest ontwikkelden, blijve steeds het woord van Paulus voor ogen: »Wie sta, zie toe, dat hij niet valle". Ten slotte iets prakties. Laten de ontwikkelde veel in de Bijbel lezen. Dat is ook litteratuur en laten wij allen bidden' dat God ons een katholiek Indies genie schenke. Ik ben er van overtuigd. Daar zou een kunst komen, die ook ons, kinderen van het Noorden, hoofden en harten zou vullen door geestelike pracht van idee. door glans en door gloed van opperste fantazie, daar zou een kunst komen, volledig, groots en ontzagwekkend.

Megen. FR. CHRISTINUS KOPS, O. F. M.

Het Bolleken, door CYRIËL BUYSSE. — Van Dishoek, Bussum.

Het valt niet te ontkennen, dat de levensopvatting van dezen Hollandsch schrijvenden Vlaming zich langsaam-aan wijzigt en de ruwe donkere dreigluchten zijner gezichteinders verkleurden tot een strakken grijsheid. Maar nog altijd geen zon die doorbreekt en goudglans uitgiet en leven wekt.

Klonk vroeger zijn stem toornig en als een uitgesisten vloek, thans spreekt hij kalm sarcastisch met een lichten klank van spot in zijn koude stem.

En alweer is het een aanklacht tegen zijn land, tegen zijn medeburgers, dit boek opgedragen «aan mijn landgenooten» en die toewijding stempelt het boek tot meer dan 'n luguber verhaal van een patser die te gronde ging aan zijn excessen. Vital moet een vaak voorkomend type zijn, een overal vindbare vorm van Vlaamsche ontucht en bruutheid. En dan is het boek beslist onwaar, evenals die andere boeken van Buysse onwaar zijn, waarin hij de Vlamingen aan een onverdiende verachting prijs geeft, door ze in hun geheel voor te stellen als verdierlijkte domme wezens, door kwade driften en bijgeloof verteerd.

De auteurs ziet niet juist en helder genoeg, of liever vooroordeel en de mode dwang van veel bestudeerde litteratuurvormen hebben hem verblind; Vlaanderen geeft te veel teekenen van levenslust en levensleute. van kracht, van kunstzin en godsdienst, — maar dit laatste telt bij velen voor ontaarding — dan dat het zou zijn, zooals deze kunstenaar het voorstelt. K.

De „Krach" van Renswoud. Roman door F. DE SINCLAIR. Van Holkema en Warendorf, Amsterdam.

Dit boek behoort tot het gelukkig soort van romans, die er bijna zeker van zijn vele lezers te vinden. Niet enkel omdat ze op prettigen, onderhoudenden toon geschreven zijn, menschen in zaken geven, gelijk de lezers die kennen, althans op afstand hebben kunnen gadeslaan, doch vooral omdat zij zich bewegen om een milieu, waar men stof levert voor wat men gewoonlijk noemt «chronique scandaleuse».

Het is hier, in korte woorden, de geschiedenis van een hooggeacht, rijk bemiddeld en ongehuwd kassier, die

jaren lang met het vertrouwen zijner vele clienten vereerd, door ongelukkige beursspeculaties dreigt ten onder te gaan. Als zijn eigen middelen hem bij de steeds dalende koersen niet meer in staat stellen zijne financieele verplichtingen na te komen, steekt hij de hand uit naar de hem toevertrouwde gelden van anderen. Middelerwijl deze «Krach» in wording is, komt hij met den nieuwbenoemden ontvanger zijner woonplaats in kennis, en bijzonder met diens vrouw door hunne gemeenschappelijke liefhebberij in het kweeken van rozen. De relatie met haar wordt aldra eene zoo intieme, dat hij in een onbewaakt oogenblik haar den hopeloozen toestand zijner zaken mededeelt. Zij alleen kan hem helpen, verzekert hij. Ofschoon zij in 't eerst terugschrikt voor het ontzettende van zijn voorstel, om namelijk door het ontvreemden van de effekten van haar man in de oogenblikkelijke geldverlegenheid te voorzien, bezwijkt ze op zijn aandringen. Hij zou ze immers binnen eenige weken zeker weer terug bezorgen, dan waren de koersen stellig weer omhoog! Wat haar vriend van haar verlangde, wil zij volbrengen, al was het lang niet zoo aangenaam als rozenkultuur. Onder duizenden angsten haalt zij de effecten des nachts heimelijk uit de brandkast en geeft ze hem. Volgt natuurlijk, dat ook dit geld verzwolgen wordt door den maalstroom van de aldoor dieper dalende shares. Maar het oogenblik nadert, dat de bestolen ontvanger de diefstal zal ontdekken; ook reeds gaan er geruchten, dat het met de financiën van den kassier van Renswoud niet in orde is: blijft geen uitweg dan te vluchten, want zij had heel verstandig den revolver, waarvan hij haar, om zijne bedreigingen meer kracht bij te zetten, den kouden loop in zijn borstzak had laten voelen, gegrepen en in de gracht geslingerd. Gelukkig dat er een auto als een «deus ex machina» gereed staat, om, als de nood aan den man komt, hem en haar in voorloopige veiligheid te brengen.

In een donkeren nacht, als de winden huilen en gieren door het geboomte, vliegen ze voort in toomelooze vaart en verdwijnen over de grens.

Het was ongetwijfeld de bedoeling van den schrijver om in de personen, die mede in dezen roman optreden en zich in aangename afwisseling groepeeren rondom den »held van het verhaal", te schetsen, wat al slachtoffers eene financieele catastrophe als deze maken kan. Doch als zulks gebeurt, gelijk hier, waar onder meerdere een gehuwde vrouw het beklagenswaardige slachtoffer is, niet alleen financieel, doch ook moreel, dan kan een boek, waarin eene zoo teedere zaak uitvoerig behandeld wordt. al geschiedt het op weinig aanstootelijke wijze, niet dienen als lectuur voor onontwikkelde Katholieken.

St. Michiels-Gestel. v. TH, pr.

Jadwiga's Strijd.
Uit Duisternis tot Licht.
door J. VAN MERLE. G. Mosmans, Sen., Venlo.

In deze novellen toont de schrijfster aanleg tot goede psychologische ontleding.

Daar zich hier een belovend talent verraadt, is het dienstig te wijzen op de voornaamste fouten in het werk.

Het eerste, wat ik wilde opmerken, is dit, dat er geen eenheid in de visie is, waardoor de intensiteit der kunst zeer wordt geschaad.

De blijkbare bedoeling is de schildering van zieleleven. Nu geeft ons bijv. Jadwiga's strijd terstond reeds een schets van Scheveningen bij avond, geheel naar de persoonlijke visie der schrijfster, en de indruk, dien dit mi-

lieu op de sujetten maakt, wordt slechts indirekt gegeven, nml. door de vermelding, dat zij niet bevredigd zijn. Maar *hoe* zij die ontevredenheid voelen, wordt niet geschilderd. Het wee, het tartend spotten, dat men kan lijden in een wereldsche, wufte omgeving wanneer men schilderachtige, landelijke rust zoekt, blijkt er niet.

Een ander voorbeeld. De jonge held, die liefdesmarten lijdt, heeft hoofdpijn en laat zich bij een gezelschap verontschuldigen. Bij deze beschrijving van uiterlijke gevolgen van een inwendig leven blijft het. Noch de smart van den lijder, noch de psychologische gevolgen van de verontschuldiging bij het betrokken meisje zijn er, terwijl men ze toch belangstellend verwacht, als van zelf sprekend.

De eenheid in een psychologischen roman eischt, dat men het inwendige leven zie, en het milieu alleen *wanneer* en *zooals* het daarop inwerkt en daarvoor van beteekenis is, en dat men eveneens niet uit uiterlijk waarneembare dingen het »hoedanige" van een inwendig leven doe raden, maar het inwendig leven zelf toone, waardoor dat uiterlijk waarneembare wordt veroorzaakt.

Het tweede, wat ik meen te moeten zeggen is, dat de strijd tusschen den Geest van Christus en den geest der wereld te gemakkelijk verloopt. De figuren zijn reeds de overwinning nabij, als het boek begint. Zij zijn reeds halve heiligen, die het ergste tamelijk licht aankunnen. Dat is ook een heel mogelijk verschijnsel, maar de bedoeling is, meen ik, eene andere De bedoeling is het drama, het interessantste dat de mensch kan beleven, van iemand die »Uit Duisternis tot Licht" komt. In »Een klein gemoedsbezwaar" is voor deze stof meer meesterschap. Maar ik geloof, dat deze schrijfster dit ook kan bereiken, wanneer zij met nog meer ernst, vooral niet kortdurig, het onderwerp bestudeert. Poezië is overal, ook in het hart van sjouwerlieden, ook in hart van hovelingen, mondaine of Christelijke. Deze laatste in hare diepte te doorvoelen en te geven is de taak, die J. van Merle zich voorstelt, en waarvoor zij ook eenmaal kan blijken berekend te zijn.

De eenheid, kon ook meer worden verzorgd in den vorm, ik meen: in de taal.

Men kan verhalen, om zoo te spreken, »in den deftigen stijl" en in den »gemoedelijken stijl," beter den »waren stijl in 't leven," en in t eerste geval een dezer beide kiezen voor de gesprekken die men de personen zelf laat voeren. Maar dat men soms verhaalt, zooals men in gezelschap zou verhalen en de personen laat spreken, zooals zij alleen in plechtige toespraken zouden doen, is zeker niet juist. En in dit werk vindt ik dien verschillenden trant wat onbedachtzaam door elkaar gebruikt. Het verhaal is soms aangenaam en loopt goed door, zooals het hoort. Soms is het stijf. De gesprekken zijn nu eens prettig waar, dan onwaarschijnlijk gesteld.

Ik bedoel dit alles betreffende den trant, de gebruikte woorden, den gang der zinnen.

Dat de strekking, beter gezegd de geestelijke uitwerking dezer boeken een weldadige is, een vertroostende, een opwekkende, is zeker, en zeker is ook, dat het talent van J. van Merle kunstgenot belooft.

FERD. HUSTINX.

Sophy of Kravonie, bij ANTHONY HOPE. Leipzig, Bernard Tauchnitz, 1906.

Dit soort van boeken is tegenwoordig in Engeland erg in trek. Er is dan ook iets specifiek Engelsch in de romans van Conan Doyle en Anthony

Hope (A. H. Hawkins), iets dat niet voor vertaling vatbaar is, en zij dienen bepaald in het Engelsch gelezen te worden, om ze te genieten. Het zijn natuurlijk romans, die toch altijd tweede rangs litteratuur blijven.

Op een bepaald handige wijze heeft Hope dit boek vol avonturen. van de heldin «Sophy of Kravonie», in elkaar gezet. Anthony Hope is trouwens voor dit genre van romans een oude bekende. Wij herinneren slechts aan »The Prisoner of Zenda". Wanneer wij «Sophy of Kravonie» lezen, dan staan wij waarlijk verbaasd over de kunst, waarmede hij Sophy, de dochter van den eenvoudigen »farmer Crouch", hare rol laat spelen in de hofpolitiek van het fictieve Kravonie. Men gaat zich waarlijk afvragen, of er niet inderdaad een »King Alexis" bestaan heeft, en of dit geheele drama niet afgespeeld is, aan een van de kleinere hoven van Europa. Doch daarvoor kennen wij Anthony Hope en zijne geniale vindingrijkheid te goed.

In zijne inleiding, vertelt hij ons, hoe men de geschiedenis van Sophy Crouch, geboren te Morpingham, Essex, kan verdeelen in drie deelen, het eerste gedeelte zich afspelend in hare geboorteplaats, het tweede in Parijs, en het derde, en ook verreweg het voornaamste in Kravonie. Sophy Crouch verloor hare ouders op jeugdigen leeftijd, en werd opgenomen door eene rijke familie zonder kinderen, die haar voor »cook" wilden opleiden.

De kleine Sophy had een moedervlekje op de linkerwang, »The Red Star", zooals de Savres het naderhand noemde, dit zou haar gelukster worden. Lord Dunstanburg ontdekt haar op zekeren dag, bij een bezoek aan Morpingham. Hij spreekt over haar en het eigenaardige teeken op eene partij bij »Lady Meg", eene dame, die veel aan spiritisme doet en haar meeneemt naar Parijs, om haar bij hare proeven als medium te gebruiken. In 't begin had Sophy eenigszins tegengestribbeld, maar hare vriendin Julia Robins had haar bepraat. Een bedrieger en eene bedriegster, Pharos en Mantin, in dienst van Lady Meg, kunnen haar niet gebruiken, d. w. z. zij (Sophy) is te eerlijk, om zich door hen als een werktuig te laten gebruiken. om Lady Meg geld af te persen. Een jong cavalerie officier, Casimir de Savres, raakt op Sophy verliefd, hij sneuvelt echter in den slag bij Wörth, en eenigen tijd daarna laat de bijgeloovige en grillige Lady Meg, onder invloed van »Pharos, Mantin and Co.", de ongelukkige Sophy aan haar lot over. Sophy Crouch, Mlle de Gruche noemde men haar in Parijs, neemt haar toevlucht tot madame Zerkovitch en haar man, beiden uit Kravonie geboortig, en deze nemen haar mede naar hun geboorteland, op voorwaarde echter, dat eens in Kravonie, Sophy hen niet verder lastig zal vallen. Zij waren bang voor »The Red Star" op hare linkerwang. Nadat zij eenige dagen in Slaona, de hoofdstad van Kravonie, vertoefd heeft, wordt zij spoedig, door den kroonprins Sergius het leven te redden, diens vertrouwde, en wordt zoodoende, van een onbemiddeld Engelsch meisje, die Fransche lessen geeft, tot eene diplomatieke persoonlijkheid in de hofpolitiek van Slaona. Zoo geliefd, als de oude koning Alexis is, zoo gehaat is de jonge kroonprins, tenminste in het vlakke gedeelte van Kravonie. In de bergstreken werd hij opgevoed, en daar heeft hij zijne getrouwe Volseniers wonen. Het leger met eene geheele kliek echter, zooals generaal Stenovics, Countess Ellenburg, de gemalin van koning Alexis in een morganatisch huwelijk,. haar zoon Alexis, Stafnitz, Mistitch, enz. hebben een doodelijken haat gezworen aan den hoogmoedigen en koppigen kroonprins.

Zoo staan de zaken in Kravonie, wan-

neer Sophy hare groote rol begint te spelen.

De kroonprins heeft »big guns" besteld.

Hij wil zijn bergvolk weerbaar maken en oefenen om het geschut te bedienen, en dan zal hij zijne tegenpartij met geweld van wapenen bedwingen — de kroonprins is een echte Bourbon.

Plotseling sterft de oude koning Alexis.

De vraag is, wie zal hem opvolgen. Het leger wil den onechten zoon Alexis op den troon, de Volseniers of de bergpartij zweren trouw aan den rechtmatigen opvolger Sergius. Sophy huwt den kroonprins. De kroonprins zelf echter, wordt in een tweegevecht met Mistitch, een zijner persoonlijke vijanden, gedood en de Volseniers kiezen Sophy tot koningin van Kravonie. Toevallig, ontmoet Sophy oude Engelsche bekenden, waaronder Lord Dunstanbury die haar op eene reis door Kravonie, te Volsenie aantreffen. De »big guns", indertijd door den kroonprins besteld zullen binnen enkele dagen aankomen, maar te Slaona, waar de kliek van Stenovics en den onechten zoon van koning Alexis, nog steeds het bewind in handen heeft, en de Volseniers zullen door hun eigen kanonnen beschoten worden. Dat zal niet gebeuren, er is nog eene «Sophy of Kravonie», die haar gemaal zal wreken. Aan 't hoofd van eene keurbende trekt zij uit om de »big guns", aan hare vijanden te ontrukken en, zij slaagt.

Hare rol is gespeeld, hare taak vervuld. Eenige dagen later, verlaat zij met hare Engelsche vrienden Kravonie.

»They set their harses' heads towards the frontier. They began the descent on the other side, The lake was gone, the familiar hills vanished, only in the eye of memory stood the old Volseni still set in its grey mountains".

En wat er van Kravonie werd ?

De groote mogendheden waren van oordeel, dat er genoeg bloed gestort was in burgertwisten en verdeelden Kravonie.

Aldus Anthony Hope.

Er is iets, dat aan Sienkiewicz herinnert, in dit boek, een boek vol vechten, soldatenleven en intrigues.

De grijslinnen band is eenvoudig en mooi, en de twee kaartjes van Kravonie geven den lezer topografische bijzonderheden, en een helder idee van het land.

H. M. J. E.

VOORDRACHTEN.

De vier Drankbestrijders. Drankbestrijderscoupletten voor 4 Heeren door C. Heijne. Muziek en tekst 60 cts.

Gered, dramatische drankbestrijdersvoordracht door A. Cornelissen, muziek en tekst 60 cts.

In naam des Keizers, of de overrompeling, van een raadhuis door kapitein Köpernick (voor 7 heeren) door C. Heijne. Uitgaven van W. Bergmans, Tilburg.

Het doel heiligt de middelen niet, en daarom kunnen we niet zooveel goeds van deze uitgaven zeggen, als we wel wenschten. Want hoe nuttig het ook zij, voor vereenigingen en patronaten, leuke of ernstige voordrachten te schrijven, en hoe dankbaar het nog al gauw tevreden gestelde publiek zelfs voor de geringste poging is, welke wordt aangewend om het te amuzeeren, er moet toch iets anders te prijzen vallen, dan de negatieve eigenschap : in deze voordracht staat niets zedekwetsends.

Meer valt van deze uitgaven niet te vermelden. De heeren drankbestrijders zijn criant vervelend, de dame drankbestrijderes, die dramatisch, dat wil zeker zeggen, heel treurig doen moet, maakt een onbedoeld komieken indruk,

vooral wanneer ze aan de coupletten begint:

»Wat de mensch toch diep kan vallen
Door den duivel Alcohol.
Hij is 't ongeluk van allen,
En speelt vaak een treurge rol.
Ik ook was in zijne klauwen,
Door mijn eigen schuld gedaald,
Ik vergat op God te bouwen,
Raakte meer en meer verdwaald.

De Kapitein van Köpernick is wat beter, maar van den humor dezer gebeurtenis, heeft de bekroonde karakterhumorist Heijne niets begrepen.

K.

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES.

Everyday life among the head-hunters and other experiences from East to West. Cator. London. 5 sh.

Gewone beschrijving van reizen door N. O. Borneo en door Sierra Leone, zonder veel waarde voor geografen.

(Ed. Lentz) Peterm. mitt. 1902. lit. 26.

Instrumentenkunde für Forschungsreisende, door W. Miller. Hannover, 1906. 4.40 mk.

Oppervlakkig werk, zonder veel samenhang.

Pet. Mitt. 1907, lit. 15.
(E, Hammer).

Die Herero, door J. Irle. Ein Beitrag zur Landes-, Volks- und Missionskunde. 360 blz. 56 ill. Gütersloh 1906. 5 mk.

Dit werk, geschreven door een missionaris, die jaren lang in Duitsch Afrika verbleef, is een welkome verschijning in de Afrika-litteratuur. Het eerste gedeelte behandelt, zoo goed en volledig als nog in geen enkel werk, het land en volk der Herero's, het tweede schetst den arbeid der missionarissen.

Pet. mitt 1906. lit. 890. (H. Singer.)

Hawaii. Ostmikronesien und Samoa, door A, Krämer. Meine zweite Südseereise (1897—1899) zum studium der Atolle und ihrer Bewohner, Stuttgart 1905. 10 mk.

Prachtig werk, goed en luimig geschreven, tevens vertrouwbaar en wetenschappelijk.

Pet. Mitt. 1906. lit. 940. (Reinecke)

Landeskunde von Oestterreich-Ungarn, door A. Grund. Samml. Göschen no. 244. Leipzig. 1906. 0.80 M.

Zeer goed en bruikbaar.

Geogr. Zeitschr. 1906. XII p 713.
(G. A. Lukas.)

New Gazetteer, door Lippincots. A complete pronouncing Gazetteer or geographical Dictionary of the world, edited by A. and L. Heilprin. 8o. 2053 blz. Philadelphia 1906 $ 10.

Deze nieuwe uitgave van het sinds 60 jaar steeds meer gewilde werk bevat meer dan 125000 thans zorgvuldig op nieuw bewerkte artikelen.

Pet. Mitt. 1907. lit. 14.
(H. Wichmann.)

Madagascar. Histoire Organisation. Colonisation, door A. You. 8o. 652 blz. Paris 1905. 12 frs.

Geen systematisch handboek voor geografen, maar een goede inleiding in de koloniale geschiedenis van Madagascar.

Pet. mitt. 1906. lit. 923. (F. Hahn.)

Geschichte des Welthandels. door G. M. Schmidt. Leipzig 1906. 1.25 Mk.

Dit zeer aanbevelenswaardig werkje (deel 118 van «Aus natur und Geisteswelt) behandelt in 140 bladzijden de geschiedenis des wereldhandels in den loop der eeuwen. De rijke stof is goed verwerkt.

Geogr. Zeitschr. 1906. XII. p. 711.
(Kirchhoff.)

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN.

La Mésaventure de M. de Chanqueras, door Adrien Chevalier, 1 fr. Sansot. Paris.
Banaal, erg min en ontstichtend. (E. G.)
Mois litt. et pitt. mars 1907.

Fin du Rêve, door Danielle d'Arther 3 frs. Henri Gautier. Paris.
Werk, dat niemand aanstoot zal geven. (Emmel).
Mois litt. et pitt. mars. 1907.

La Gardienne de la lumière, door Henry van Dyke, Calmann. Lévy.
Boek, waaruit een christengemoed spreekt. (A.)
Mois litt. et pitt. mars. 1907.

Petit Pène, door José Vincent 3 fr. 50. Société d'imprimerie. Paris.
Mémoires van een simpele ziel, aardig en fijn in elkaar gezet. (M. A.)
Mois litt. et pitt. mars. 1907.

Les mauvais Gars, door Charles Faley. 3 francs. Name et fils.
Heel de oorlog der Vendeërs wordt in dit boek in 't geheugen geroepen. (E. G.)
Mois litt. et pitt. mars. 1907.

L'Homme qui vient, door Valois 3 fr. 50 Libraire nationale. Paris
Hevige critiek tegen de democratische en liberale (in Franschen zin) idees. (L. D.)
Mois litt. et pitt. mars. 1907.

Dans l'Engrenage, door Jeanne de Colomb. 3 frs. Henri Gautier. Paris.
Deze roman toont duidelijk en in goeden stijl, hoe men noodzakelijk van het eene kwaad tot het andere komt; kan uitstekend tot waarschuwing dienen voor jeugdige lezers en lezeressen. (Emmel).
Mois litt. et pitt. mars. 1907.

Dans les Tenèbres, door Guy Thorne vertaalt uit het Eug. 3 fr. 50. Lethïelleux.
Waarlijk innig christelijk werk, maar niet katholiek. (Emmel.)
Mois litt. et pitt. mars 1907.

Le Comte de Chamarande, door Ernest Daudet. 3 fr. 50. Plon. Nourrit. Paris.
Roman, die een waardige plaats kan innemen naast zijne talrijke voorgangers. (E. G.)
Mois litt. et pitt. mars 1907.

La Conspiration de demain, door Quesnay de Beaurepaire 3 fr. 50. Michel. Paris.
Leerrijke en boeiende roman. (L. P.)
Mois litt. et pitt. mars 1907.

La Gennia, door John Nau. 3 fr. 50. Messein, Poris.
Zonderling mengsel van Metempsychose en zinnelijkheid. (L. P.)
Mois litt. et pitt. mars 1907.

Impressions d'un sensitif, door Marin. 3 fr. 50. Dujarrie. Paris.
Boek, waarin atheïsme en sensualisme met elkander wedijveren. (M. L.)
Mois litt et pitt. mars 1907.

Mes petits Gars, door een dorpspastoor 2 fr. 50. Beauchesne. Paris.
Moge dit leerlijk boekje velen kinderen in handen komen. (E. G.)
Mois litt. et pitt. mars 1907.

TIJDSCHRIFTEN.

Études, 5 Januari 1907.
Ferdinand Brunetière, door Pierre Suau. En Brabant Hollandais, door Antoine Malet. John Henry Newman considéré comme maitre, door L. de Grandmaison. Un nouvel historien en Sorbonne, door Pierre Bliard. Le procès du Ritualisme II Les constatations, door Joseph Boubée. Bulletin d'ancienne littérature chrétienne, door Adhémar d'Ales. Revue des livres. Notes bibiographiques. Événements de la Quinzaine.
— 20 Januari 1907.
Encyclique de S. S. Pie X. Sainte Agnès et la dévotion chrétienne au IVe siècle door Fl. Juberu. Un nouvel historien en Sorbonne door Pierre Bliard. L'itinéraire d'un intellectuel door Joseph Ferchat.

L'encyclique et la deuxième loi Briand door Paul Dudon. Journal d'une expulsée door Pierre Suan. Le Paris religieux door Lucien Roure. L'église vieille-Catholique d'Utrechtson état actuel door Antoine Malet. Revue des livres. — Notes bibliographiques. Evénements de la quinzaine.
— 5 Februari 1907.
Les deux lettres collectives des Evèques de France. Les dérivations dans le gouvernement de soi-même door Antonin Eymieu. L'Itinéraire d' un intellectuel door Joseph Ferchat. Le procès du Ritualisme III Les remèdes au mal, door Joseph Bonbeé. Le Saint. La conversion door Lucien Roure. Le Lock-out de Verviers (Septembre-Octobre 1906) door Victor Loiselet. Nos Diaspidés, door L. Deshayes. Revue des Livres. Notes Bibliographiques. Evénements de la Quinzaine.
— 20 Februari 1907.
Gilbert de Choiseul a Tournai, d'après une prochaine publication, door Marc Dubruel. Galilée et les Jésuites, door Pierre de Vregille. Le Saint. L'ascension, door Lucien Roure. Formules scientifiques et réalités concrètes. — A propos de quelques livres récents et anciens, door André de la Barre. Une grande Nation qui se prépare, door Joseph Burnichon. Bulletin d'écriture Sainte, door Joseph Brucker. «La Déclaration des Evêques», door Hippolyte Prélot. Revue des Livres. Notes Bibliographiques. Evénements de la Quinzaine.

Stimmen aus Maria-Laach, Januari 1907.
Hohenlohe als Ankläger des Jesuitenordens, door O. Pfülf S. J. Das christlich-soziale System der Volkswirtschaft I, door H. Pesch S J. Das heidnische Mysterienwesen und die Hellenisierung des Christentums I, door J. Blötzer S. J. Die Volkszahl deutscher Städte in Mittelalter door H. A. Krose S. J. Die "italienische Ritterdichtung bis auf Pulcis Morgante" door A. Baumgartner S. J. Rezensionen. Empfehlenswerte Schriften. Miszellen.

Literarische Rundschau No. 2. 1907.
Neuere pädagogische Literatur, door v. Orterer. Hölscher, Kanonisch und Apokryph, door Felten. Peters Bibel und Naturwissenschaft nach den Grundsätzen der katholischen Theologie, door Holzhey. Jos. Kard. Hergenröthers Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte. 4 Aufl., bearbeitet door J. P. Kirsch. II. Bd. Sauer. Greving, Johann Eck als junger Gelehrter, door Franz. De Franclieu, La persécution religieuse dans le département de l'Isère 1790—1802, door Graus. Souben, Nouvelle théologie dogmatique. VIII u. IX. door Baumeister. Lehmkuhl, Probalismus vindicatus, door Liese. Knecht System des Justinianischen Kirchenvermögensrechtes, door Hilling. Jevons, Leitfaden der Logik. Uebersetzt von H. Kleinpeter, door Güttler. Fischer, Friedrich Nietzsche, Der Antichrist in der neuesten Philosophie. door Krebs. Berolzheimer, System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. II u III Bd, door Kaufmann. Seidel, Praktische Grammatik der Suaheli-Sprache, 2 Afl. Sacleux. Zoozmann, Dante in einer Auswahl, door Betzinger. Kretschmayer, Geschichte von Venedig. I Bd, I Abt. door Schulte. Aszmanns Geschichte des Mittelalters von 375 bis 1517. 3 Aufl. III. Abt., 2 Lfg. Herausgegeben von L. Viereck, door Meister. Dressel. Elementares Lehrbuch der Physik. 3 Aufl. door Wildermann. v. Steinle, Acht Zeichnungen und Aquarelle, door Sauer. Theologischer Jahresbericht. XXIV. Bd, Herausgegeben von G. Krüger und W. Köhler, door S. Balet, in Banne der Berufung. Roman, door Overmans. Bazin, Schwester Pascale, (L'Isolée.) Roman. Ubersetzt von H. v. Reusz. 2 Auf. door Overmans. Nachrichten und Zeitschriftenschau. Büchertisch.

Geschied- en Oudheidk. Kring te Kortrijk. Tweede aflevering. Eug. Beyaart, Kortrijk..
Verslag. Mededeelingen. Hoeken en kanten op Groeninge, door den heer T. Sevens. De hooge adel van Vlaanderen op het slagveld van Groeninge, door T. Sevens. La deffense de Monseigneur le duc et Madame la duchesse d'Austriche et de Bourgonge, par M. G. Cautlet. Allerlei. II. Jaarlijksch uitstapje van den Kring: Verslag; Messine et son ancien abbaye; note sur un oeuvre exécutée par le peintre Vaast Belegambe.

Dietsche Warande en Belfort. Keurboekerij, Leuven. A. Siffer. E. v. d.

Vecht, Amsterdam. — Inhoud No. 1. Het zielleven in Beethovens muziek, door M. E. Belpaire. Aan zee, door Caesar Gezelle. Pro Pauperibus, door E de Gryse. IJdelheids einde, door Julie Russel. Duitsche Modernen, door Gabriël Verborght. Johannes' Passion, door F. Verhelst. Maatschappelijke Kroniek, door Jan Belpaire. Letterkundige Kroniek, door J. Persijn. Boekennieuws. Omroeper.

— Inhoud No. 2. Ferdinand Brunetière, door A. Taelman, S. J. Tribunus Plebis, door Om. K. de Laey. Wilde Wingerd, door F. de Witte. Voor het Grieksch, door J. van Mierlo Jr. S. J. Bezoek, door X. Bijdrage tot de Geschiedenis der Fransche overheersching in België, door E. Soens. Kunstkroniek, door A. W. Sanders van Loo. Bijbelkroniek, door H. Coppieters. Boekennieuws. Inhoud van Tijdschr.

Studiën. Tijdschrift voor Godsdienst, Wetenschap en Letteren. Deel LXVII afl. I. Inhoud: Le Sage ten Broek, door H. J. Allard. De Bestraffing der Ketters, door C. Wilde. De zinnelijke waarneming in de Poëzie, (slot) door P. Zeegers. Wederlegging van het Kantisme, door L. Regout. Uit de Pers.

— Deel LXVII, Aflevering II. Inhoud De bestraffing der ketters tot de invoering der Bisschoppelijke Inquisitie, door C. Wilde. De Noord-Westelijke Doorvaart, door C. W. Het wonder en eenige wonderlijke citaten, door G. J. J. Louwerens. Het besluit van het Apostel Concilie. door H. Wilbers. Zintuigen der planten, door A. H. Brieven over letterkunde, door A. Gielen. Uit de Pers. Naschrift.

Nederlandsche Katholieke Stemmen. 7e jaargang, 1e aflevering, 15 Januari. Zwolle, ter Thomas a Kempis-drukkerij. J. M. W. Waanders. Inhoud: Acta S. Sedis: E. S. Congr. Concilii Decretum de S. Communione infirmis non jejunis E.S. Congr. Indulgentiarum. Decretum Urbis et Orbis. De quotannis recolendo consecrationis actu in festo SS, Cordis Jesu. Renovatur indulgentia pro deferentibus Rosarium, Artikelen: Over inspiratie en Bijbelkritiek. door F. Ter Haar, C.ssR. De Nieuwe Kerkelijke Boekenwet. XII. Over het verlof om verboden boeken te lezen en te bewaren, door L. V. Casus Practici: De facultate binandi, Dr. A. C. M. Schaepman Baptismus in aliena parochia administratus. door J. Aertnijs, C.ss.R. Nieuwe Uitgaven: Cl. Marc, C.ss.R. Institutiones morales Alphonsianae door L W. — Mag. J. V. De Groot, O. P. Summa Apologetica door J. F. M. Promptuarium Sacerdotis door Dr. A. C. M. S. Chr Boomaars, C.ss.R. Nog voor onzen tijd en voor wie? door J. F. M. Dr. P. J. M. van Gils. Een lente in Italië en Hellas, door F. T. H. — A. N. J. Huybers Naar Jerusalem, door v. K. E. Blanc. Dictionnaire de philosophie ancienne, moderne et contemporaine. door J. Rats, C.ss.R.

— Inhoud No. 2. Acta S. Sedis: E. S. Congr. Rituum. De genuflexionibus et osculis in Missa ac de Communione infirmis ministranda. E. S. Congr Rituum. Varia dubia solvuntur. Artikelen: Het Tabernakel en zijn toebehooren, door J. M. Pluim. C.ss.R. Een nieuwe Verklaring van het H. Misoffer, door J. J. Miscellanea: De S. Communione danda infirmis non ieiunis door Dr. A. C. M. S. De Priester aan het ziekbed door J. Aertnijs. C.ss.R. Een niet-goedgekeurde vertaling van een ascetisch boek, door Red. De Consecratione Fontis baptismalis door J. A. Nieuwe werken op den index geplaatst. Addendum: Baptismus in aliena Parochia, door F. v. K.

Revue des deux Mondes. 1 Januari 1907. Ferdin. Brunetière door Eug. Melchior de Vogüé. L'Ombre s'étend sur la montagne, 2e p. door Ed. Rod. Le Cahier rouge de Benjamin Constant; A propos d'un mot latin. II. Comment les Romains ont connu l'Humanité, door J. Boissier Les riches depuis sept cents ans, door F d'Avenel. Madagascar: Les Regions et les Races, door Marius et Leblond. Le Martyre d'un poète, door Nicolas Lenau et Sophie Löwenthal, door Bossert.

— 15 Januari 1907. Le Cahier rouge de Benjamin Constant. Honneur militaire. Lettres écrites pendant la guerre d'Italie et la Campagne de Cochinchine. L'Ombre s'étend sur la montagne, 3e partie door Ed. Rod. Un historien belge. M G. Kurth, door G. Goyau Poésies door André Theuriet La Crise Sardinière, door Ch. le Goffic. Revue littéraire: Fontenelle door R. Doumic. Un nouveau recueil de lettres de R. Wagner door T. de Wyzewa.

Le Correspondant, 10 Jan. 1907. Le Duc de Richelieu : IV Dans l'armée russe ; voyage à Paris ; retour en Rusie door d'Audiffret-Vasquier. Le Contrat collectif de Travail, door A. Gigot. José-Maria de Heredia: Son œuvre poétique, door E. Langevin. L'Ecrasement, roman II door Ch. Foleij. Jeux de cartes, de cartes, de courses, de bourse : Le Jeu peut-il être une "affaire"? door G. Jollivet. Scènes de la vie javanaise door F. De Meyier. L'Armée et l'Obéissance door E. Lamy. Le Ministre et les étoiles, door J. Germain-Lacour. Revue des Sciences door H. De Parville.

— 25 Janvier 1907. La Crise russe: La question des étudiants door Ed. Blanc. Du Respect de la loi et de l'Obéissance passive door J. Cauvière. La crise de la morale. door P. Casals. Le Crepuscule du Luthéranisme. door ***. L'Ecrasement, III door Ch Foleij. Le Musée du Louvre, door L Vaillat. Sur la Corniche cantabrique: Guipuzcoa et Biscaye door de Bouillas. Poésies Actes de foi door J. B. Vignal. Les OEuvres et les Hommes, door Ed. Trogan. Chronique politique door A. Boucher.

De Katholiek. Aflevering Januari. Leiden, J. W. van Leeuwen, Hoogewoerd 89. Utrecht, Wed J. R. van Rossum. Inhoud. H. Synode der Russische Staatskerk, door L. Westerwoud, Pr. Kunst en Apologie, door M. A. P. C. Poelhekke. Tijdverdrijf. De Waterlelie. door L. R. Russische Pelgrims, door E. van Kroonenburg, O. F. M. Verzen : Najaarsavend. — Qui laetificat. Stormnacht. Lotus. De beek, door K. M. — Nieuwe uitgaven

— Inhoud aflevering Februari—Maart. De Messianische Psalmen. Psalm LXXI, door F. J. P. G van Etten, O. E. S. A. Praedestinatie en katholieke geschiedschrijving, door Dr. G. Brom. Vondel's overgang, door H. W. E. Moller, De Gulden Mis (vervolg) door Fr. B Kruitwagen O.F M. Geschiedenis van de "neutraliteit" in Nederland door G. M. A. Jansen, Dir. Kath. Kweekschool. Voor de liefste I—III, door Felix Rutten. Mijn liefde, door L. R Avondbezoek aan het H. Sacrament, door F. M. Vreeswijk, O F. M. Nieuwe uitgaven.

Onze eeuw, 1e afl. Boete, door G. F. Haspels. Ziekte- en ongevallenverzekering volgens de jongste ontwerpen, door Jhr. Mr. H. Smissaert. Een Indische Regeeringscommissaris in 1816, door S. Kalff. "Christelijke" kunst? door Gerard van Eckeren. Briefwisseling van Bakhuizen van den Brink met zijne vrienden gedurende zijne ballingschap (1844-1851), door Mr. S. Muller Lzn. Onze leestafel

Contemporary Review. Jan. 1907. The Question of the Lords. door L. T. Hobhause. No footpath, door Pedder. The newest Journalism. door Cave. Christian Missions and the Civil Power in China, door Maclagan. Santa Sophia, door M. Philips. The Growth of modern Ideas on animals, door M. Cesaresco. Peasant insurrections, 1381 a 1525, door R. Heath. Manet and Monet, door A. P. Nicholson.

MEDEDEELINGEN.

Bij decreet van 11—12 Dec 1906 heeft de Congregatie van den Index de volgende werken op den Index geplaatst:

L'Abbé E. Lefranc. **Les conflits de la Science et de la Bible.** Paris, 1906.

Segismundo Pey-Odeix **El Jesuitismo y sus Abusos** Coleccion de articulos. Barcelona. s. a.

Idem. **Crisis de la Compania des Jesus,** hecha por personas eminentes en santi tad y letras. Ibid.

Albert Houtin. **La Question Biblique au XXe Siècle.** Paris, 1906.

„Line", door DR. A. ALETRINO.

„Boekenschouw" stelt zich niet zozeer voor om een *kunst*-waardebepaling van een boek te geven, dan wel een *morele*-waardebepaling, en vandaar dat ik mijn oordeel over de bundel novellen (genoemd naar de eerste en belangrijkste: „Line") in een paar woorden kan zeggen.

Op de eerste plaats de vraag, wat is de schrijver voor een soort van mens? Aletrino heeft zichzelf allergelukkigst getypeerd in de beschrijving die hij geeft van de dokter in *Gebroken Klanken*:

„.... Een matte, lustelooze moeheid, die me het heele bestaan heeft leeren voelen als een groote, wijd-omhangende geheiming van angst-dreigend leed, zonder belofte, zonder licht, dat tegen de leege nutteloosheid van het leven kan kleuren. Dat gevoel van dor-duistere leegte, van wanhopig voor-niets-zijn, die lusteloosheid om verder te moeten gaan den moeienden weg van mijn bestaan tot wie weet hoe lang, tot een ongezien einde, waarin een laatste duistering zal dekken over mijn denken, de spottend-leege oplossing van de raadseling die ik het bestaan voel, is in me geslopen later." (blz. 122.)

De lezer kan zich nu wel voorstellen van welk gehalte het werk van zo 'n iemand zijn zal. Troosteloos en hopeloos levensmoeie literatuur. In *Line*: een Duits vrouwtje dat ligt te sterven in een hospitaal, en haar kleurloze leven *terugdenkt;* in *Desillusie*: het verhaal van iemand die een gelukkig plekje uit zijn jonge leven weer bezoekt en daar alles anders vindt als hij het vroeger had verlaten, en daar droef zit *terug te denken* aan dat onherroepelik voorbijë; in *Zomeravond:* een dokter die *terugdenkt* het ziek-zijn en afsterven van een oud vrouwtje; in *Gebroken klanken*: weer een dokter die *terugdenkt* zijn vroeger medelijden met een aan tering wegstervend meisje; in *Laatste Liefde*: iemand die *terugdenkt* zijn ongelukkige genegenheid voor een meisje.

Dat Aletrino het leven alléén van die kant ziet, is heel begrijpelijk. Hij kan het niet anders zien dan met zijn eigen ogen, niet anders voelen dan met zijn eigen ziel. Hij ziet en hij voelt het leven zoals hij zelf is. Maar wanneer we hem zouden vragen, waarom hij zich zo daarin gaat verdiepen dat hij tracht er kunst van te maken, dan kan hij als hij eerlik is, er geen ander antwoord opgeven dan de woorden van bladz. 124: „een behoefte om me pijn te doen, een lust om me beroerd te maken met een werkelijke droefheid, tegen het vage, pijnlooze leed dat in mijn binnenste klaagde."

Er staat in het hele boek niets, wat *direkt* aanbotst tegen onze Katholieke levensbeschouwing. Is het dan misschien *indirekt* gevaarlik?

Me dunkt van nee! Het zou het wezen, wanneer het grote kunst was geworden, wanneer het fascineerend werkte! Zoals het is, kan ik me niet voorstellen, dat iemand onder de indruk komt.

Eerstens om de armoedige kompositie: alles is retrospektief. Een goedkoop procédé, maar dat ten langen laatste zo geweldig gaat vervelen, dat wanneer ik het boek niet helemaal *moest* doorlezen, ik het al lang op zij had gesmeten.

Tweedens om het verschrikkelik drukke en vermoeiende van de taal. Lees eens een stukje natuurbeschrijving. Ga het je eens in je verbeelding voorstellen, zoals Aletrino wil dat je het ziet en voelt. Dan moet je waarachtig nog meer moeite doen en je nog meer inspannen dan wanneer je uit het hoofd een erg ingewikkeld wiskunstig probleem uit te rekenen krijgt. Je wordt ten lange laatste tureluurs. 't Is allemaal zo gekompliceerd, zo in elkaar en bij elkaar en op elkaar gedrongen, zo verstandelik berekend om toch asjeblief maar een beetje effekt te maken, dat je er ten slotte met een vloek de brui aangeeft.

Een enkel ongezocht voorbeeld (let eens op de dubbelwoorden):
„Er waren zomerdagen, droog-hard van hel-trillende hitte, waarin een wolkend geuren hing uit de harsende dennenstammen onder de egaal-diep-blauwe lucht; dagen van luwzoele warmte, loomzwijgend van den wolk-zachten hemel; dagen van week-nevelende regen, neerruischend over de boomen, waarvan de stammen diep-bruin donkerden boven den spons-sappigen grond; dagen van koel-blazenden wind, waaronder de boomen staag heen- en weerpluimden de hooge spreiding van hun takken, moe-suizend een breede witheid over de wijde kleurendiepte der bosschen. En altijd wanneer zij buiten liep, in de warmklemmende hars-geuring der zonnedagen, in de klam-matte lauwheid der wolk-dekkende lucht, onder neerruisching van den streepdradenden regen; wanneer zij moeilijk klein-stappend instemde tegen de bolblazende windzuchten, altijd voelde zij het oud-gekende voelen weer hoog stuwen, het gevoel van droef-gelukkige vreugde, het lijnloos-kleurend verlangen altijd zóó te blijven, ver van menschen in de groot-stille omwijding van eenzaamheid en ruim-zegenende rust." (blz. 6).

„Line" zal wel weinig verkocht worden, en wanneer ook al verkocht weinig gelezen, en wanneer ook al gelezen, dan toch in ieder geval gauw vergeten.

S. L. VAN BERNE.

Questions actuelles, par FERDINAND BRUNETIÈRE, 3e mille. Librairie académique, Perin, Paris. fr. 3.50

De dood van Brunetière is een harde slag geweest voor de katholieken van Frankrijk, vooral in deze droeve dagen, nu zij zoo groote behoefte hebben aan een man van zijn beteekenis om hun goed recht te verdedigen zooal niet op politiek gebied, dan toch ten overstaan van de talrijke lezers der Revue des deux Mondes.

In Holland heeft men de apologetische waarde van Brunetière's optreden erg onderschat, toen men deze enkel heeft afgemeten naar zijn Amsterdamsche lezing. Doch men had deze conférence niet enkel moeten beschouwen als een wetenschappelijke weerlegging van hedendaagsche geloofsbezwaren, maar veeleer als een kruistocht tegen de moderne vooroordeelen. Men had moeten bedenken welken krachtigen invloed er van Brunetière uitging in alle kringen der Fransche maatschappij, niet alleen onder de heel- of halfovertuigde Katholieken, maar ook in de universitaire wereld. Men had niet moeten vergeten, dan dit onvervaard getuigenis voor de Roomsche waarheid afgelegd werd door een bekeerling, die de veelal onbeduidende opwerpingen der groote menigte van nabij had leeren kennen; en om den hoogen rang, die hij in de letterkundige wereld van Frankrijk innam, zoo licht de hooghartige antipathie der andersdenkenden in belangstelling en welwillendheid kan doen verkeeren.

De hier door den schrijver zelf bijeengegaarde artikelen zijn niet nieuw, met uitzondering nochtans van het laatste opstel: Pour les humanités classiques. Volgens verklaring van den schrijver vormen zij als een derde bundel der „Discours de combat" en dienen als deze, om zijn godsdienstige en wijsgeerige evolutie te belichten en te propagandeeren.

Daarom, op de eerste plaats, het destijd zoo geruchtmakende artikel, waarmede de terugkeer naar Rome werd aangevangen: „après une visite au Vatican (1894). Dan een soort apologia pro vita sua: La moralité de la doctrine evolutive (1895). Een zeer lang opstel over de Katholieke Kerk in Amerika, dat wel dienen moet om des schrijvers liberale politiek te verdedigen: Le catholicisme aux Etats Unis (1898) Vervolgens een waarschuwing aan het adres der Fransche Katholieken tegenover de schismatieke strevingen der antiklerikale regeering: „Voulous nous une Eglise nationale? (1901) Eindelijk de verontwaardigde en welverdiende afstraffing van Sabatier, die van den godsdienst niets behoudt dan den naam: La facheuse équivoque". (1904)

Het minst geslaagd wellicht is het laatste artikel „Le mensonge du Pacificisme" (1905).

En hiermede is de inhoudstafel zoo ongeveer volledig.

Ook in dezen bundel zal een angstvallige orthodoxie misschien voor een enkele uitdrukking een goedgunstige interpretatie moeten vinden, om den schrijver te vrijwaren tegen valsche conclusies. Maar de ietwat eigenaardige terminologie kan Katholieken niet schaden, en zal andersdenkenden des te bevattelijker lijken.

R. DE GRAVE.

Dictionnaire de Théologie catholique, contenant l'exposé des doctrines de la théologie catholique, leurs preuves et leur histoire; commencé sous la direction de A. Vacant, continué sous celle de E. Mangenot, avec le concours d'un grand nombre de collaborateurs. Letouzey et Ané. Rue du Vieux-Colombier. Paris.

Men heeft — terecht en ten onrechte — de Fransche katholieken van zeer veel tekortkomingen beschuldigd. Maar wel niemand zal hun durven verwijten: gemis aan werkzaamheid op 't gebied der kerkelijke wetenschappen.

Want, naast tal van afzonderlijke bijdragen, hebben de laatste, ofschoon zoo moeilijke jaren ons een lange reeks van gezamenlijke uitgaven gebracht, als wel geen ander Katholiek land vermag aan te wijzen.

Mag ik ten bewijze hiervan, er eenige opsommen? Science et Religion. — Les Saints. — La Pensée chrétienne. — Collection d'Etudes bibliques, onder leiding van P. Lagrange O. P. — Bibliothèque de l'enseignement de l'histoire ecclésiastique, onder directie van Mgr. Batiffol. — Bibliothèque de théologie historique, uitgegeven door de professoren van het Institut catholique van Parijs. — Dictionnaire de la Bible, de l'Abbé Vigouroux Dictionnaire d'archéologie chrétienne, et de liturgie door dom Cabrol — en, last not least, bovenstaande dictionnaire van l'abbé Vacant.

Zou men niet vreezen, dat met zoovelerlei uitgaven de markt overvoerd en de werkkrachten overschat zijn? Doch geen nood: kooplustigen blijken er in overvloed te zijn, en het geleverde werk is waarlijk niet beneden peil en eisch.

Nochtans — zonder een vergelijking te willen instellen, die de wetenschap van den recensent niet zou kunnen rechtvaardigen — mag men veilig beweren, dat onder dit vele goede de Dictionnaire de Théologie catholique een eereplaats inneemt.

Niet bestemd — aldus de voorrede — om de verschillende handboeken en tractaten te vervangen, maar om ze te vervolledigen; geredigeerd door vertegenwoordigers der verschillende katholieke scholen en door specialisten van bekenden naam, hoopt deze uitgave het hare bij te dragen, niet enkel tot vulgarisatie der katholieke wetenschap,

maar ook tot haar vooruitgang; en zal door andersdenkenden, met volle vertrouwen geraadpleegd kunnen worden, als zij nauwkeurige inlichtingen verlangen omtrent de leer der Katholieke Kerk. 't Is geen Fransche aanpassing van het Duitsche Kirchenlexicon, dat reeds in 't Fransch vertaald is. Maar zonder evenwel feiten te behandelen der kerkelijke geschiedenis, geeft dit woordenboek op het meer beperkte gebied der theologie, uitgebreider behandeling der betrekkelijke kwesties, zonder nochtans den apologetischen vorm aan te nemen van Jacagey's werk. De lengte der verschillende artikels wordt afgemeten naar hun theologische belangrijkheid, en zoo hun uitgebreidheid dit eischt, worden zij onder meerdere specialisten verdeeld. Kwesties, die reeds bij Vigouroux of Jangcy behandeld zijn, worden niet, tenzij onder ander opzicht, hervat. Ook zal men trachten, zonder schade nochtans voor eigen volledigheid, niet wederom dezelfde punten uit te werken, als behandeld worden in den Dictionnaire d'Archeologie van dom Cabrol. De schrijvers verbinden zich niet tot eenig systeem van een bepaalde katholieke school. Bewijzen en opwerpingen zullen gelijkelijk uiteengezet worden. Bovendien zal een historisch overzicht gegeven worden van de theologie in haar geheel, van de verschillende afzonderlijke stelsels en ketterijen, van de pausen en concilies, van de theologische werkzaamheid der verschillende landen, van de geestelijke orden en schrijvers, alles voor zoover zij verband houden met de katholieke Godgeleerdheid. De redactie der artikelen zal men trachten zakelijk te doen zijn, klaar, beknopt en zonder stijlbejag. Zoo hoopt men een werk te leveren, dat, naast zijn rijken inhoud, tevens een geschikt werktuig zal blijken voor persoonlijken arbeid om de volledige behandeling der stof, om de duidelijke verdeeling en de ruime opgave van bibliografische mededeelingen.

Tot zoover de voorrede, die gedateerd is van 1903.

Sindsdien zijn 20 afleveringen van dit standaardwerk verschenen:

Om een denkbeeld te geven van de volledigheid en omvang van deze wetenschappelijke onderneming, behoef ik slechts naar de pagineering te verwijzen. Letter A beslaat 2664 kolommen, groot formaat; B telt er 1270; letter C loopt door tot 2550, en is nu, met het nog niet voltooide artikel Confession, gevorderd tot 980.

Om de waarde te doen kennen der verschenen afleveringen, ware het gemakkelijk een bloemlezing samen te stellen uit de gunstige beoordeelingen, die tal van vaktijdschriften aan dit werk gewijd hebben. Met name kan ik hiervoor de lezers verwijzen naar de „Etudes" die geregeld verslag uitbrengen van de verschillende afleveringen.

Doch het is wellicht nuttiger de voornaamste artikelen met de pagineering, onder eenige hoofdtitels samen te brengen, om zóó den lezers een kijk te geven op de behandelde stof.

Theologische onderwerpen: Ame (968—1041) — Ange (1190—1271) — Apologétique (1511—1602) — Arianisme (1779—1863) — Canon (1540—1626) — Carême (1724—1750) — Catéchisme (1895—1968) — S. Coeur de Jésus (271—351) — Communion (416—574) — Ciel (2474—250).

Heiligen: S. Alphonse (906-919). — S. Ambroise (942—951) — S. Anselme (1328—1360) — S. Athanase (2153—2187) — S. Augustin (2268—2562) — S. Bernard (746—785) — S. Bonaventure (962—986) — Canisius (1507—1537).

Theologanten: Abélard (35-55) — Albert le Grand (662—675) — Alexandre d'Halàs (772—780) — Baius (38—111) — Bellamin (560—599) — Cajétan (1312—1330) — Calvin (1377—1422).

Geestelijke orden: Bénédictins (602—629) — Carmes (1776—1792) — Chartreux (2274—2318) — Cisterciens (2532—2550).

Van de Sacramenten is tot nog toe alleen Baptême (167—375) volledig behandeld. Het nog niet voltooide artikel Confession loopt van 828 tot 960, waaraan nog toegevoegd dienen te worden de artikels Absolution (138—259), Approbation (1700—1708) — Attrition (2235—2262), met andere nog naderhand te verschijnen.

De talrijke schaar van medewerkers is natuurlijk, hoofdzakelijk maar niet uitsluitend uit Fransche nationaliteit gekozen. Zoowel seculiere als reguliere geestelijkheid werkt mede aan dit grootsche werk. De verschillende Instituts catholiques van geheel Frankrijk zijn door ruim een twintigtal hunner professoren vertegenwoordigd, waarvan de volgende misschien de meest bekende zijn: Batiffol, Baumillart, Boudinhon, Lejay, Martin, Peillaube, Tisceront. Naast dezen een twintigtal Benedictijnen, als dom Besse, dom Cabrol, dom Morin; meerdere professoren van de Freiburgsche Dominicanen-universiteit; verscheidene Assomptionisten uit hun studiehuis van Constantinopel, die vooral de Oostersche kwesties behandelen; en eindelijk ongeveer twintig Jesuiten, waarvan vooral genoemd mogen worden: Antoine, Bainvel, de la Barre, Brucker, Durand, Le Bachelet en Portalié. Met vele andere Priesters en enkele leeken.

Deze dorre opsomming van medewerkers en artikelen is voorzeker geen aankondiging, die de waarde van bovenstaand werk voldoende bespreekt en looft. Toch kan zij wellicht beter dan vele groote woorden de beteekenis van deze groote onderneming doen vermoeden of beseffen. En al gaan de kosten misschien de draagkracht van menigeen te boven, onze hoogere inrichtingen van onderwijs mogen zich de inteekening op dit kostbaar werk niet ontzeggen. En waarom zouden onze Universiteitsbibliotheken in dezen het voorbeeld niet volgen van onze katholieke inrichtingen? Zoo dikwerf hebben wij katholieken geklaagd, dat in staatsbibliotheken katholieke vakken zoo schaars voorzien zijn;

en dat onze tegenstanders tegen ons te velde trekken ep valsche gegevens en veronderstellingen. Welnu, dit ééne werk zal alle andersdenkenden, op alle punten van ons Katholiek geloof en katholieke zedeleer, tot betrouwbaren gids verstreken, en kan hun erge onaangenaamheden besparen — als weer eens twee hooggeleerde heeren aan 't bakkeleien slaan.

J. H.

Dix-neuvième Siècle. Esquises littéraires et morales, par G. LONGHAYE, S. J. — Victor Retaux, rue Bonaparte 82, Paris. 4 deelen, elk 3.50 frs.

P. Longhaye is, onder de Katholieke schrijvers van Frankrijk, geen onbekende of nieuweling op het gebied der Letterkunde.

Naast zijn, ook in Holland welbekende Théorie des Belles Lettres, en zijn veelgeprezen Prédication, hebben wij van zijn hand een lijvige Histoire de la litérature au 17e siècle, die door de Fransche Akademie bekroond werd. Thans geeft hij ons, als vrucht van zijn veeljarig letterkundig onderwijs en studie, een breede schets der litteratuur van de 19e eeuw, tot heden zijn hiervan 4 deelen verschenen — het eerste bereids in 2de oplage — terwijl het laatste en vijfde deel binnen een niet al te lang tijdsverloop mag worden tegemoet gezien.

Volgens de bedoeling des schrijvers is dit overzicht der 19eeuwsche Fransche letterkunde niet zoozeer een detailgeschiedenis, noch veel minder een volledige uitgeverscataloog, dan wel een beredeneerd onderzoek van haar ontstaan en strekking, en een studie van haar weeromstuit op den geest der maatschappij.

Het werk is hoofdzakelijk bestemd voor logisch-doordenkend katholieken, die hun Roomsche beginselen niet enkel toepassen bij duidelijk gedefineerde dogma's, maar ze tevens doorvoeren in aanverwante kwesties. En hiermede meent de schrijver een nuttig werk te verrichten; want hij meent, dat in onzen tijd van misschien overdreven pacificisme, bij wijlen de vrede slechts erlangd wordt ten koste van een gedeeltelijke en onbewuste verzaking onzer eigene beginselen, vooral daar menige katholiek, onder den invloed geraakt der officieele critiek, de verdiensten der onroomsche schrijvers somtijds te hoog, en de talenten der geloovige litteratoren veelal te laag aanslaat.

Uit dezen opzet volgt de hoofdverdeeling van het werk in 3 tijdvakken, met een aanhangsel over de katholieke schrijvers: 1°. de herleving van den christelijken geest, 1800—1830; 2°. rationalisme en romantisme 1830—1850; 3° positivisme en naturalisme 1850 - 1900. Daarna de katholieke letterkunde van 1830—1900: van dit laatste stuk letterkundig leven zijn nog slechts de drie hoofdpersonen behan-

deld: Montalenbert, Veuillot, Lacordaire, tot en met de kanselwelsprekendheid van Notre-Dame tot in 1900.

Men meene echter niet, dat, om deze hoofdverdeeling de afzonderlijke schrijvers minder tot hun recht komen. Wel heeft de schrijver bij voorkeur een breed overzicht gegeven van het geheele tijdvak en de letterkunde behandeld volgens haar natuurlijke onderverdeelingen. Niettemin, alle hoofdpersonen en alle voorname werken zijn grondig bestudeerd, al worden de mindere grootheden liever ter zijde gelaten, dan met een halve regel vernoemd.

Zoo vinden wij in het eerste deel degelijk monographieën over Chateaubriand, de Stael, de Maistre, Bonald, Lamennais, en Lamartine.

Na een schets van het nieuwe tijdvak, opent het 2de deel met een diepgaande studie over het romantisme, vooral zooals het zich openbaart op het tooneel; bespreekt daarna Hugo, de Musset en de Vigny; bestudeert den Roman, zooals hij toen vertegenwoordigd werd door Dumas, Sand en Balzac; en besluit met Michelet.

In 't derde deel worden Sainte-Beuve, Renan en Taine behandeld.

Dan wordt de poëzie besproken, de comedie en de roman, terwijl de laatste helft van het 4de deel gewijd is aan de reeds bovengenoemde katholieke schrijvers.

Gegeven de katholieke beginselen en de strenge katholieke opvattingen van P. Longhaye is, natuurlijkerwijze, de critiek breeder uitgemeten dan de lof aan de zoo weinig christelijke letterkunde der 19[e] eeuw. Toch blijft zijn oordeel altijd billijk en gerechtvaardigd. En mochten sommigen onzer bijwijlen des schrijvers vonnis wat gestreng vinden, anderen zullen wellicht volkomen instemmen met zijn eindoordeel over de 19e eeuwsche ongeloovige letterkunde, gedachtig aan het treurig woord, dat de Musset eens over zichzelf neerschreef:

> J'ai perdu ma force et ma vie
> Et mes amis et ma gaité,
> J'ai perdu jusque' à la fierté
> Qui faisait croire à mon génie.

In ieder geval, welke onze persoonlijke letterkundige opvattingen ook zijn, wij mogen een zoo degelijk bestudeerd werk, niet onopgemerkt en ongeprezen laten voorbijgaan — willen wij niet het verwijt op ons laden, dat wij ons te lichtvaardig afkeeren van de verdiensten onzer geloofsgenooten om andersgezinden met overdreven lofuitingen te bewieroken.

R. DE GRAVE.

Ernest Denis. La Fondation de l'empire allemand. (1852—1871). Paris. Librairie Armand Colin. 1906. VIII en 528 blz. 8°. 1 dl. fr. 10.—

Over dit boek zou heel veel te zeggen zijn, want het had een merkwaardige publicatie kunnen worden. Maar een uitvoerige historische studie die bovendien keer op keer in polemiek zou overgaan, is hier minder ter plaatse. Bepalen wij ons tot een kort verslag, niet van den inhoud, maar van de methode en denkbeelden des schrijvers; dit zal voldoende zijn om den lezer van *Boekenschouw* te doen begrijpen, waaraan hij opzichtens dit werk te houden heeft.

Ernest Denis, *„Professeur d'Histoire contemporaine à l'Université de Paris"*, tot dusver vooral bekend als schrijver over Boheemsche geschiedenis, betreedt met dit werk het terrein der Algemeene Duitsche Historie en, men moet zeggen, dat hij al aanstonds op zijn nieuw arbeidsveld een zeer groote belezenheid meebrengt. Men kan in *la Fondation* bijeengegaard vinden datgene, wat op de stichting van het machtige moderne Duitsche rijk rechtstreeks betrekking heeft en wat men anders uit monographien en levensbeschrijvingen moeizaam bijeen zou moeten zoeken. Niet licht heeft de schrijver zijn taak opgevat. Terecht ziet hij in het jaar '70 een effekt van jaren en jaren terug en minutieus volgt hij den loop van het ontwikkelingsproces sinds de groote revolutionaire woelingen van 1848. Daarbij bepaalt hij zich niet tot de zuiver diplomatieke en staatkundige voorvallen, maar voelend het innig verband tusschen de politiek en het volle reëele leven, onderzoekt hij den invloed van alle factoren des levens op de beslissingen der regeeringscabinetten: litteratuur en filosofie, wetenschap en economie, ofschoon misschien nog niet altijd in voldoende mate. Voeg daarbij, dat Denis met overtuiging en echt fransche aantrekkelijkheid schrijft, met hier een geestige zet en dáár een levendige schildering in twee rake strepen, en men zal erkennen, dat zijn werk van beteekenis had kunnen zijn in de moderne historiografie.

Toch is bij slot van rekening dit boek met groote behoedzaamheid te gebruiken zoowel uit wetenschappelijk als uit godsdienstig oogpunt En wel vooreerst het wetenschappelijke. Prof. Denis heeft de pretentie niet alleen een *nieuw boek* te publiceeren, – dat meenen alle schrijvers, al is het ook soms niet waar – maar om een geheel *nieuwe methode* van geschiedschrijving te introduceeren. In 't kort komt zijn ontdekking, die trouwens de wereld, en zelfs de geschiedschrijving niet bijster schokken zal, hierop neer: Tot nogtoe hebben de historici veel te veel waarde gehecht aan den persoonlijken invloed van de markante personen der historie op den gang der geschiedkundige ontwikkeling; de personen, hoe geniaal ook, „n'apparaissent et n'exercent d'action réelle, que si les conditions générales les preparent et les soutiennent."

Deze nieuwe theorie, reactie tegen Caryle's Hero-worship en Nietzsche's Uebermensch, zet Denis zoo scherp en overdreven mogelijk op: Bismarck bijv. zou als hij in Frankrijk geleefd had, niet den minsten invloed op den gang der gebeurtenissen geoefend hebben; Bismarck heeft evenmin Duitschland *gemaakt* als Cavour Italië, enz. 't Is jammer voor den ontdekkingsroem van prof. Denis, dat deze theorie primo niet nieuw is (Comte o. a. heeft ze al verkondigd, Buckle ze in praktijk trachten te brengen,) en secundo dat ze, wat haar kern betreft, zóó waar is, dat elk historicus daarnaar sinds lang zijn werkmethode met meer of minder succes inricht. Alleen de overdrijving dezer theorie wordt terecht door de beste afgewezen en practisch zien wij dan ook Denis, na *in woorden* betoogd te hebben, dat de omstandigheden àlles doen, door zijn *uiteenzetting* stilzwijgend toegeven, dat het geniaal ingrijpen van een krachtig-willende persoonlijkheid den loop der gebeurtenissen voor een groot deel kan leiden. Aanhoudend komt alzoo zijn behandeling en verklaring van afzonderlijke feiten in strijd met de theoretische, algemeene ideeën, die hij kwistig tusschen den tekst inlascht.

Behalve door inconsequentie, doet deze *mechanische* opvatting der geschiedenis, als ik ze zoo noemen mag, nog op andere wijze, veel kwaad aan de wetenschappelijke waarde van Denis' werk. En wel hierom. De schrijver meent aan zijn systeem verschuldigd te zijn, dat hij nu ook geen enkel feit of feitje mag memoreeren, zonder duidelijk aan te toonen, uit welke reeks van noodzakelijke oorzaken het is voortgevloeid. Prijzenswaardig streven natuurlijk; welk historicus zou zoo iets niet willen? Maar bij het beoordeelen van vrije menschelijke handelingen, die toch de hoofdschotel der historie uitmaken, is dit vaak uiterst moeilijk, veelal onmogelijk. En ook al zou men determinist zijn en de vrijheid der menschelijke handeling ontkennen, toch blijft het psychisch innerlijk van den mensch, op eenigen afstand gezien, zóó'n geheim, dat wij betrekkelijk zelden van een geheel menschenleven het logisch verband kunnen aantoonen tusschen innerlijk gemoedsleven en zijn uiterlijke daden. Dit spruit voort uit het gebrek aan de overvloedige gegevens, die hiervoor noodig zijn. Denis, die naar zijn nieuwe methode dit verband overal *wil* aantoonen, suppleert de hem ontbrekende gegevens door een stoutheid van subjectieve inlegkunde, die den lezer ontstelt. Van alle personen, groot en klein, weet hij u met Olympische zekerheid de fijnste roerselen op te geven, die hen tot hun daden gevoerd hebben! Niemand hoeft die natuurlijk zonder meer te gelooven, waar wij ons dan ook wel voor wachten zullen, temeer wanneer wij het verdachte feit opmerken, dat alle tegenstanders van Denis' denkbeelden als domkoppen of verachtelijke karakters – al zijn partijgenooten als flinke, daadkrachtige mannen worden voorgesteld.

En hiermee hebben wij het tweede, godsdienstige punt aangeraakt. Dat Denis democraat en revolutionnair, ja zelfs dat hij vrijdenker en positivist is kunnen wij hem vergeven — het staat niet aan ons hem daarover te oordeelen — maar dat hij deze stemming overal ten toon spreidt door het denigreeren van al wat conservatief is en door het schamper (en onjuist) persiffleeren van al wat „clericaal" is, zie, dat verlaagt zijn wetenschappelijke waarde in het oog van elk eerlijk geleerde en maakt hem zachtst genomen hinderlijk voor den oprechten katholiek. 1)

Ten slotte, dat een een professeur van Parijs, welke stad Denis zelf toch wel voor een „brandpunt van modern intellectueel leven" zal houden, *alle* noten en bewijsplaatsen uit zijn boek heeft gesupprimeerd, is een phenomenaal, en, hopen wij, éénig verschijnsel in de twintigste eeuw. En wie de reden ervan begrijpt moge het zeggen. Zelf geeft professor aan dat hij het deed, „pour indiquer nettement la divergence avec l'histoire dite scientifique qui est aujourd'hui en faveur!" Dat is wel wat diep voor een gewoon sterveling, misschien zelfs wel voor een geleerd sterveling, en het is te vreezen, dat Denis zich hiermee veeleer den toegang tot de wetenschappelijke kringen zelf zal hebben afgesneden. Moge zijn geprononceerd anti-clericalisme geen reden zijn om hem in andere kringen honoris causa toe te laten!

J. L. DRAGERS.

„Der Yankee-Heiland." Ein Beitrag zur modernen Religionsgeschichte, von EDUARD BERTZ. X, 254. Dresden. Carl Reissner. 1906. — M. 6.00; geb. M. 7.00.

Dit boek over Walt Whitman is belangrijker voor de Duitschers dan voor ons. Niet zoozeer omdat het in hunne taal geschreven en hoofdzakelijk tegen Schlaf gericht is, als wel om de eigenaardige betrekking, die er bestaat tusschen de Duitsche en Amerikaansche letter-

1) Twee van de grofste staaltjes: De ultramontanen beheerscht door »de Curie» en »de Jesuieten», boden aan de vorsten, die door hun gendarmen niet voldoende meer beschermd werden (bedreigd als ze werden door de revolutie) de hulp van hun hemelsche maréchaussée. Dat ze zich verzetten tegen de meest reactionnaire maatregelen der Pruisische bureaucratie, was alleen omdat ze smaak vonden in een parlementaire regeering, die allerlei transaties vergemakkelijkte. (bl. 86, 87, 88.)

En dan dit hyperbespottelijke en giftige: onder de beste elementen van het Fransche leger in den Fransch-Duitschen oorlog rekent Denis de werklieden der groote steden, «wie de godsdienstige onverschilligheid beschermt tegen den schrik voor den dood!" 493.

kunde. Immers, wie op de kaart der wereldlitteratuur de groote lijnen volgt, ziet duidelijk van de Duitsche Romantiek twee curven uitgaan die dan, de eene over Denemarken en Scandinavië, de andere over Engeland en Amerika loopend, zich weer cirkelend terugbuigen naar het Duitsche Modernisme. En Whitman is hierin van nog meer beteekenis, dan de overige — de eigenlijke — Transcendentalisten, aan welke groep hij, de meest individueele der Amerikaansche dichters, slechts van verre is verwant.

De geheele wijsgeerige en letterkundige stroom der concordbeweging is indertijd slechts rakelings voorbijgegleden aan ónze modernen; en indien sommigen hunner eenigszins werden beïnvloed door de Amerikanen, dan was het zeker méér door Emerson en Thoreau dan door Walt Whitman, Voor een eigenlijken Whitman-cultus — „Whitmania" zeggen de Engelschen — zooals die woedt onder de hypermodernen onzer Germaansche naburen, zijn wij, gelukkig, tot nu toe bewaard gebleven. Toch heeft Whitman ook bij óns zijn apostel gehad, en daarom mag ook voor Hollandsche lezers het werk van Bertz wel wat uitvoeriger besproken worden.

De heer G. W. van Nouhuys schreef in de Gids van 1894 een onbekookt-geestdriftige lofrede op den Amerikaanschen „dichter-profeet" en gaf, een jaar later, die letterkundige studie afzonderlijk uit. Het boek beleefde geen herdruk, en de stem van Nouhuys verklonk als die eens roependen in de woestijn. Holland scheen nog niet rijp voor de Whitman-religie, al wordt er hier waarlijk genoeg in theo- en aanverwante sophisterijen geliefhebberd, om ons vroeg of laat ook op die dwaasheid te kunnen verwachten. Mógelijk, dat Walt's toekomstgodsdienst, als zij elders overal tot het verleden behoort, nog eens gaat nabloeien in onze lage, trage landen. Intusschen zullen zij, die van Whitman niet méér weten dan wat hun werd voor geörakeld door Nouhuys, goed doen, de uitspraken van dezen apostel eens te vergelijken met het oordeel van Bertz.

Het portret, dat Nouhuys schildert van den veelbesproken Amerikaan is allemachtig mooi! Men zou haast zeggen: een heusche Marcus Vis, zoomaar regelrecht weggeloopen uit Van Eeden's sprokeboek! Luister slechts;.... „En zoo staat hij dan als man, met zijn allen liefhebbende barmhartigheid, zijn in daden tastbare humaniteit, zijn onwrikbare vroomheid, kloek, krachtig, gezond, als de type van een nieuw-geboren menschbestaan, geworden zoo onmiddelijk mogelijk uit de ruwe natuur, — tegenover het verwordend, verbeschaafd geslacht van verfijnden en pessimisten; als de vertegenwoordiger van het spontaan en toch zelfbewust optimisme eener nieuwe wereld — tegenover het bestudeerde, fijn beredeneerde scepticisme of indifferentisme eener oude.... Met het woord „moraliteit" omvat Whitmann alles wat zoowel het

individu als der gemeenschap het hoogste moet zijn... Bij het doorlezen van Whitmann's poëzie treft de eenheid in hoofdzaken van de eerste tot de laatste bladzijde toe.... In hem openbaart zich een groote, nieuw levenwekkende kracht, die wellicht in een nieuwe eeuw een nieuw menschdom in staat zal stellen tot daden, grootscher dan de aarde nog aanschouwde, — de kracht van een nieuwe Religie." 1)

En nu Bertz:

„(Whitmans) persönlichen Schwächen stonden allerdings ausserordentlich wertvolle Eigenschaften gegenüber. Vor allem ein Herz voll reiner, grosses Menschenliebe, die freilich von seiner Selbstliebe noch überragt wurde, und ein hochstrebender Idealismus, der nirgends als in den Tiefen eines an der Wurzel edlen Gemüts erwachsen konnte. Nur trugen auch sie wie sein ganzes Wesen in ihren leidenschaftlichsten Aeusserungen eine krankhafte Färbung, die uns nicht gestatten will, ein neues Menschheidsideal in ihm zu feiern .... Gewiss wünschte er den Normaltypus vorzustellen; aber er war ein höchst absonderlicher Kanz ... Lombroso findet in Whitmans Dichtungen die Symptome des Wahnsinns.... Auf dem tiefsten Grunde seines Immoralismus lag der instinctive Anarchismus der Entarteten.... Es weht ein Schwüler Hauch perverser Sinnlichkeit, eine durchaus pattologische Luftströmung, durch sein Schaffen.... In diesem prophetischen Grössenwahn lag ja das Geheimniss seiner Kraft ... Am unerfreundlichsten ist es, wie sehr ihn das Verlangen nach äusseren Erfolgen zur Renommisterei und reklamehaften Machenschaften drängte. Dieser kleinliche Zug, in dem er sich als ein Seelenverwandter seines Landsmanns Barnum bekenndete, ist selbst einem so glütenden Verehrer wie Symonds unangenehm aufgefallen .... Schiesslich muss man immer wieder fragen: Wie kann ein Prophet uns Führer zur Erkenntniss sein, wenn sein Geist, wenn sein System ein Labyrinth von Widersprüchen ist?" 2)

Bertz beweért niet alleen; hij geeft ook bewijzen. En Bertz is niet een vijand van Whitman. Integendeel: hij schat Whitman als dichter zeer hoog, ja, té hoog; ook het menschelijk goede in hem prijst hij, tot overdrijving toe; langentijd stond hij zelf onder de betoovering van den grooten hypnotiseur. Maar hij heeft alles wat hij van en over Walt vinden kon gestadig en vlijtig bestudeerd, — heel wat beter dan Nouhuys, die enkel putte uit de troebele bronnen van Bucke en dergelijke bazuinblazers der Whitmankliek — En na alles te hebben nagespeurd, tracht hij een scherpe lijn te trekken tusschen geschiedenis en legende, tusschen innerlijke waarde en uiterlijke humbug. Hierin is hij tot op zekere hoogte geslaagd. Het zuiver-historisch gedeelte

1) De Gids 1894, IV bl. 452, 466, 468, 476
2) bl. 51, 23, 36, 239, 195, 53, 47, 188.

van 't boek maakt op een onpartijdig lezer den indruk van goed bewerkt en in hoofdzaak waar te zijn. Interessant is o.a. wat Bertz verhaalt over de relaties tusschen Emerson en Whitman, waarbij het karakter van Walt tamelijk ongunstig uitkomt. Interessanter nog de mededeelingen, hoe Whitman de gansche wereld bedotte door ondergeschoven, eigenhandig geschreven of zelf-geredigeerde hoogopgeschroefde recensies en dwaas geflatteerde levensschetsen; met het gevolg dat bijna de geheele Whitman-critiek jaren, jaren lang het spoor bijster is gebleven. De een praatte den ander na en loog in commissie, en zoo ontstond de Whitman-mythe; het onnadenkend publiek klapte in de handen bij ieder nieuw-vertoonde apotheose en vermoedde niet wat er achter de schermen gebeurde: daar zat de ijdeltijt zelf aan de touwtjes te trekken van het mooie marionettenspel, waarin zijn eigen pias de dankbare hoofdrol speelde van l'ami du genre humain!

Neen, deze man, die voor ideaalmensch en godsdienststichter poseerde, was bij al zijn onmiskenbare groote en goede hoedanigheden toch in menig opzicht klein en laf en slecht; en we moeten ook voor hem het gevleugelde woord omkeeren:

Poëte si l'on veut, mais grand homme non pas! Het weinige echte goud, dat er ons blijft van zijne poëzie — nadat al het bezinksel van waardeloos vuil en topzware paradoxen, al het schuim van contrair-sexueele en grootheidswaanzinnige deliriën en al de slakken van slecht gerythmeerd proza met zorg zijn verwijderd — rekene men eerlijk bij Schoonheids onverganke1ijken schat; men prijze zijne natuurlijke deugden — na afscheiding wederom van alle ijdele, ziekelijke abnormale bestanddeelen —; men toone zelfs deernis met de halve of heele ontoerekenbaarheid van den armen gedegeneerde; — maar tegen de matelooze bewondering, die zijne aanbidders voor hem opeischen, komt zoowel het gezond verstand als het gezonde zedelijkheidsgevoel in rechtmatig verzet.

Jammer, dat de poging van Bertz om de Whitman-critiek in betere banen te brengen grootendeels is mislukt, ja mislukken moest. Zoolang de Schrijver enkel geschiedkundige wil zijn, feiten verzamelt, ze schift en in verband brengt, is hij in zijn kracht; doch die kracht breekt, zoodra hij zich waagt op het voor hem gladde ijs van wijsbegeerte en godsdienstleer. Bertz stelt zich niet tevreden met aan te toonen dat de Whitman der geschiedenis een geheel andere is dan de Whitman der legende; maar ook en vooral tracht hij te bewijzen, dat de „Yankee-Heiland" door vele geheel ten onrechte wordt aangezien voor een profeet, voor den stichter der toekomst-religie. En hier kan de Schrijver niet langer onze gids zijn.

De wereldbeschouwing van Bertz is bijna lijnrecht tegengesteld aan die van Whitman; doch beiden blijven ongeveer even ver van de

waarheid. Zoowel de een als de ander spreekt voortdurend over geloof en wetenschap, zonder van deze termen eene juist begrip te hebben. Whitman leert — behoudens de vele gevallen, dat hij het tegenovergestelde schijnt te meenen en zich verwart in allerlei wonderspreuken — dat geloof moet staan boven wetenschap; doch geloof is voor hem gelijkluidend met instinct of liever nog met zijn eigen persoonlijk gevoel.

Bertz zegt: geloof is niets, wetenschap is alles; geloof is een hersenschim en wetenschap moet zich noodzakelijk beperken tot de stof, buiten welke er niets bestaat; en al bestond er iets buiten de materie het zou onmogelijk kunnen gekend worden. Met een grooten mond beweert hij, dat dit onomstootelijk bewezen is. In zijne kortzichtigheid ontgaat het hem, dat die brutale ontkenning van het bovenzinnelijke óok ten slotte neerkomt op een blind geloof in het niet-bestaan. Zoodat hier alweer de pot den ketel verwijt dat hij zwart is. Bertz en Whitman zijn beiden fanatieken: Whitman de fanaticus van het instinct, Bertz de fanaticus van het Materialisme. Wat men niet kan zien of ruiken of betasten, bestaat niet! Deze man, die waant de wetenschap in pacht te hebben en die een boek schrijft over weten en gelooven, heeft zich nog nooit de moeite gegeven om te vragen naar de objectieve wetenschappelijke definitie van geloof in katholieken zin. Dit is toch — waar hij de Roomsche Kerk zoo even in 't voorbijgaan met een paar woorden wil doodgooien — voor een wetenschappelijk man al heel onwetenschappelijk. En zoolang hij niet eens weet wat ieder verstandig mensch verstaat onder geloof, moet hij maar liever blijven zitten doceeren in zijn bekrompen pottenbakkershuisje — daar is hij op zijn plaats en daar kan hij heel nuttige mededeelingen doen over leem en allerlei soorten van aardewerk — doch zoodra hij daarbuiten komt, loopt hij groot gevaar om groote domheden te gaan uitkramen. Zoo vindt hij het b. v. allertreurigst, dat het tegenwoordig geslacht zich heeft laten beetnemen door de schreeuwers van „het bankroet der wetenschap"; dat men ontrouw is geworden aan 't alleen zaligmakend materialisme en dito naturalisme; dat er een zwenking is gekomen naar mystiek en romantiek en geloof. Doch Bertz wéét zéker (hij zegt 't tenminste, al voegt hij er, jammer genoeg, niet bij, op welke stoffelijke bewijzen deze wetenschap berust), dat dit maar een voorbijgaande crissis is en dat het geloof weldra voorgoed van de aarde zal verdwenen zijn; behalve in de droomen van dichters, daar mag het, met hooge goedkeuring van Bertz, blijven bestaan, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat geen enkele lezer van zulke poëzie daar ooit eenige werkelijkheid achter zoekt.

Ons eindoordeel over deze Whitmanstudie, in één zinnetje samengevat zou luiden:

Voor zoover het boek zich bepaalt tot zuiver historische critiek, mag het meetellen als een gewichtig document in de Withman-litteratuur; doch voor het overige is het een bijna even onmogelijk mengelmoes van zin en onzin als de poëzie van Withman zelf.

Mariëndaal bij Grave. J. v. WELL, S. J.

GODSDIENST.

De Katholieke Kerk in de twintigste Eeuw. Dr. AUG. EGGER, Bisschop van St. Gallen 1906. Uitgevers-Vennootschap «Futura» Leiden.

Nooit beter dan in onze dagen vonden de woorden van Christus hunne vervulling: «Wilt niet meenen, dat ik vrede op aarde ben komen brengen, neen, niet den vrede, maar het zwaard.»

Verwoed voorzeker is de strijd tusschen geloof en ongeloof, tusschen deugd en zedenbederf. *De stad op den berg geplaatst* wordt bestormd door de benijders harer schitterende grootheid, wordt niet minder ondermijnd door sommigen harer eigen burgers, die, bedwelmd door den geest der wereld, hare muren te eng vinden. Ongeloof en wereld, onverzoenbare vijanden der Kath. Kerk. Niets derhalve zoo zeer noodig dan dat allen, *die van goeden wille zijn*, als één man in vast aaneengesloten gelederen den vijand tegen gaan. Maar niets, helaas! minder waar. Terwijl onze tegenpartij, uit hoeveel verschillende richtingen op godsdienstig en sociaal gebied zij ook is saâmgesteld, geheel en al één is, als het er op aankomt de Kerk te bestormen, verzwakken wij, Katholieken, onze beste krachten door kleinzielige verdeeldheid en laffe terughoudendheid.

Met veel voldoening las ik het boven genoemd werkje van Mgr. Egger handelend over den hedendaagschen toestand van dien wereldoorlog en de kansen van zegepraal, die ons resten. *Custos, quid de nocte?* Wachter, hoe staat het met den nacht? Hoe staan de oorlogskansen? Is er hoop op overwinning? Zoo vraagt eenieder, die nog niet, voor alles doof, geheel en al is ingesluimerd. Mgr. Egger geeft hierop een antwoord, maar een, waarin tevens voor velen een scherp verwijt.

Hij antwoordt met Isaïas, den wachter Gods op Sion's toren, aan het ontstelde Edom in Seïr's gebergte: «*De morgen komt en de nacht; zoo gij vraagt, vraagt, keert weder, komt;*» d. w. z. Gij, Katholieken moet zelf antwoorden op deze uwe vraag. Blijft gij voortdommelen in uw droomerig niets doen, dan is de overwinning aan den kant onzer vijanden; begeeft gij u moedig en eendrachtig ten strijde, dan zal herleven in de twintigste eeuw het Kath. leven in zijn ouden luister.

Mgr. Egger laat aan duidelijkheid niets te wenschen over. Hij toont ons den ouden vijand, maar in zijn moderne kleedje; de in omloop zijnde valsche ideeën over Kerk en Evangelie, Harnack's kinderen, gepropageerd in Protestantisme en Amerikanisme. Hij ontrukt het masker aan de wereld met *hare* theorieën, *hare* wetenschap, staatsinrichting, volksopvoeding, spruiten van de aloude driften: winstbejag, eerzucht en zingenot, om daar tegenover te stellen de door Christus gestichte Kerk in al hare pracht en luister, overvloeiend van Goddelijke kracht. Maar wil die kracht in de Kerk weldoend naar buiten treden, zal de invloed onzer Moeder zich in de wereld doen gevoelen

dan moeten wij, hare kinderen, hare principen verspreiden, dan moeten wij werken en strijden voor haar, maar strijden, niet met zelf gekozen middelen, maar met die, welke zij ons daarvoor aangeeft. Christus heeft ons die middelen bepaald reeds bij hare stichting. De levenskracht van het Katholicisme moet afgeleid worden van haar Stichter. Daarom, willen wij succes met ons streven dan is er noodig welwillendheid en tegemoetkoming voor onze tegenstanders, maar zulk eene, waarmede Christus onder tollenaars en zondaars verkeerde. Toegepast het beginsel van St. Augustinus: Eenheid in het noodzakelijke, vrijheid in het twijfelachtige, liefde in alles.

IJzervast derhalve in de Openbaring en de Kath. leer, maar geen halstarrig zich vastklemmen aan hetgeen menschelijke traditie, nog minder aan hetgeen persoonlijke opinie is. — Dan krachtig optreden naar buiten. «*Gaat en onderwijst alle volkeren*», heeft de Zaligmaker reeds den zijnen geboden. Niets meer noodig in onze dagen dan Kathol. apologie. Aan vriend en vijand de waarheid verkondigen, lasteringen weerleggen, vooroordeelen uit den weg ruimen, zwakken in 't Geloof versterken. — Wat bovendien voor ons allen geldt, geleerd of ongeleerd? Dat is de opvoeding van het Kath. volk. De elementen van het Kath. leven: geloof, genade en zelfverloochening, in het volk zoozeer verzwakt, moeten worden opgewekt. Daartoe is geroepen eenieder, die den naam van Christen draagt.

Mocht deze gezonde leer zeer velen bereiken. Eenieder, die het boekske leest, zal er *zijn* nut uit trekken. De tragen en bangen zullen zich verschrikt en opgewekt gevoelen op het gezicht der leemte, die zij door hunne afwezigheid in het leger maken. De misschien meer vurigen dan sterken zullen inzien, waarom een massa arbeid zijn doel niet bereikt. Bij allen zal het bevorderen de zucht naar de zoo noodige eensgezindheid en *onderwerping aan eene vaste leiding*. N.

Vie de la Bienheureuse Marguerite-Marie, d'aprés les manuscrits et les documents originaux; par A. Hamin, docteur ès lettres, lauréat de l'Académie française. Gabriel Beauchesne, rue de Rennes, 117, Paris. 530 bladz. — 7.50 frs.

Boven op het titelblad staat met bescheidene letter gedrukt: «Histoire de la dévotion au Sacré-Coeur de Jésus». Hetgeen te denken geeft — een vermoeden, dat trouwens door een paar zinnen uit de voorrede bevestigd wordt, — dat dit eerste deel door één of meerdere andere gevolgd zal worden, en de schrijver ons een volledig tafereel belooft van het geschiedkundig verloop der devotie tot Jesus' heilig Hart.

Als de schrijver dit prijzenswaardig plan mag verwezenlijken, zal hij zeker een belangrijk stuk geschiedenis geleverd hebben van het innerlijk leven der Kerk, gedurende de laatste eeuwen.

In afwachting daarvan, geeft hij ons thans, als een eerste verwezenlijking van dezen opzet, de levensbeschrijving van de Zalige Margaretha Maria Alacoque, volgens de oorspronkelijke bescheiden opgesteld.

't Boek is te jong van datum om mij nu reeds op gezaghebbende beoordeelingen van anderen te kunnen beroepen. Veilig kan men echter thans reeds een allergunstigst onthaal aan dit werk voorspellen: met zoo uitgebreide zaakkennis, met zooveel wetenschappelijken ernst, met zooveel critischen zin is het geschreven, dat het inderdaad gelden mag als een model van een wetenschappelijk-ontworpen, en toch godsdienstig-geschreven heiligenleven. Ja, had de schrijver ons in de voorrede niet geleerd, dat geen enkel historisch werk defini-

tief mag heeten, omdat, al zijn de geschiedkundige bronnen uitgeput, de eischen en opvattingen der volgende geslachten steeds wisselen, — dan zou men zeker dezen hoogsten eeretitel op dit werk willen toepassen.

Het boek is niet polemisch geschreven, en verdedigt dus niet het goed recht der devotie tegenover de valsche voorstellingen van andersdenkenden of de eigenaardige bezwaren van sommige schroomvallige katholieken. 't Is ook niet psychologisch opgevat. — Althans niet in dezen zin, dat de bovennatuurlijke gaven en verschijningen der Zalige steeds aan een psychologisch onderzoek onderworpen worden, ofschoon het alle ellementen bevat, die de lezer noodig mocht hebben voor een volledig antwoord op zulke vraag. 't Is enkel historisch geschreven, maar deze eigenschap bezit het dan ook in de hoogste mate, zonder zweem van vrome overdrijving, zonder eenige terughouding der volle werkelijkheid, in eerlijkheid, oprechtheid en waarheid.

Is dat niet de beste opvatting van een heiligenleven? D. v. H.

Het Godsdienstig Leven. Een gebedenboek met raadgevingen, voornamelijk voor ontwikkelde personen. Naar het Duitsch van TILMAN PESCH, S. J. Uitgave A. geb. in linnen f 0.90. Uitgave B. van f 1.25 tot 3 gulden. Amsterdam. L. C. van Langenhuyzen.

Zoo langzaam aan groeit het aantal goede, ernstige devotieboekjes, en mannen van erkenden naam hebben het zich tot plicht gerekend, kerkboeken samen te stellen, wat vroeger langen tijd aan beslist onbevoegden is overgelaten. Een groote aanwinst is wel dit kleine handige bundeltje, zoo verrassend mooi en uiterst goedkoop uitgegeven door van Langenhuyzen. Dit duodecimootje, met flinke letter op fijn papier, ondanks zijn 600 pagina's nog geen centimeter dik, en $12^1/_2$ bij $7^1/_2$ c.M. groot, is niet lastiger mee te nemen dan de vele miniatuur-uitgaven, de kerkboeken voor menschen, die geen kerkboek gebruiken. Maar welk een verschil wat den inhoud aangaat. Hier volle levensernst, korte beschouwingen, opgetrokken op de fundamenteele waarheden van ons geloof, hier al de overwegingen en gebeden naar één vast en grootsch doel strevend: de godsdienstige ontwikkeling bevorderd door overweging van het ware, door afschuw van het booze; beoefening van het goede, door dat goede te doen één in vereeniging met Christus, welke vereeniging bevorderd wordt door gebed, door oefeningen van godsvrucht, door mee te leven met de Kerk. Wie nu meent, dat hij over al deze deugden geen voorlichting meer behoeft, zal tot de ontdekking komen dat hij nog zoo ellendig weinig weet van zijn godsdienst, en trachte eens te leeren van den helderen, degelijken Pesch. Niemand hoeft zich te schamen bij zulk een leermeester ter schole te gaan. De vertaling kon beter zijn.

De firma van Langenhuyzen verdient een eervolle vermelding voor de mooie en practische uitgave en den goedkoopen prijs die haar succes verzekeren moet. K.

Zelfkennis en Zelfbeheersching, door Father B. W. MATURIN. Uit het Engelsch door A. NUYENS. Uitgave van M. Hols — Den Haag. Prijs f 1.20 geb. f 1.60.

In onzen materialistischen tijd zal dit boek veel goed kunnen doen. Het leert ons en herhaalt het op iedere bladzijde, dat wij tot iets hoogers zijn geschapen, dat wij moeten opzien naar de dingen, die boven ons zijn. Dit boek is in staat den mensch te brengen tot eene gezonde, bovennatuurlijke levensopvatting,

waaraan onze tijd al te zeer behoefte heeft. En daarom is dit boek een boek *voor allen*, wijl allen het met vrucht kunnen lezen, hetzij om die levensopvatting te krijgen hetzij om die te vervolmaken. Daaruit kunnen we leeren om volmaakt te leven in den staat en stand, waarin wij geplaatst zijn. Een boek, misschien voor sommigen wat te hoog en daarom jammer, dat het in dien zin niet voor allen is, maar zóó vol wijsheid en echte degelijkheid, dat ik eenieder, die een weinig ontwikkeld is, zou aanraden — probeer het te lezen en blijf door lezen en gij zult daarna werkelijke voldoening hebben.

Om den lezer van »Boekenschouw" hiertoe te bewegen, wil ik een eenigszins uitgebreid resumé geven en zooveel mogelijk met de eigen woorden van den schrijver.

Het gaat over den grooten strijd onzes levens, den voortdurenden strijd, dien de mensch met zich zelven en in zich zelven te voeren heeft, den strijd, dien de H. Paulus ondervond en met zulk een meesterhand beschrijft in het zevende hoofdstuk van zijn brief aan de Romeinen Wij allen kennen dien strijd en ondervinden hem dagelijks. Te midden van alle andere schepselen, die rondom hem leven, is de mensch, meester van hen allen, geen meester van zich zelven. De wil en de geest zijn het niet eens. De geest ziet en schept behagen in hetgeen goed is, en de wil kiest, wat kwaad is. Wat de geest verlangt, weigert de wil uit te voeren.

I Hoofdstuk. Zelfkennis. Om dien strijd gelukkig te voeren en overwinnaar te worden, moet de mensch op de eerste plaats zich zelven leeren kennen. En nu treedt de schrijver in diepgaande beschouwingen, waarin de menschelijke ziel met hare genegenheden en krachten en hartstochten van alle zijden wordt bezien.

II Hoofdstuk. Het beginsel van zelfbeheersching. Die ziel moet beheerscht worden en het beginsel der zelfbeheersching is niet het onderdrukken of dooden van eenige harer vermogens, als waren die kwaad, maar het vinden van hun waar gebruik en ze dan ook te gebruiken.

Elk vermogen, elke kracht, elke gave van onze natuur werd ons voor het goede gegeven. Zij werden ons geschonken voor den dienst van God en kunnen tot zijn dienst worden aangewend. Zondigen is het misbruiken van die vermogens, ze gebruiken voor doeleinden, waarvoor ze nooit bestemd waren.

Het kwaad ligt niet in den wil, maar in de voorwerpen, waarop hij zijn keus laat vallen en als die wil verzwakt en verlaagd is door dikwijls-herhaalde verkeerde keuzen, moet hij gebruikt worden tot eene krachtige keuze van het goede, waartoe de bijstand der goddelijke genade noodig is.

III Hoofdstuk. De zetel van het geschil. »Het goede, wat ik wil, doe ik niet, maar het kwaad, dat ik haat, doe ik". Dezen opstand in zijn eigen ik, deze buitengewone inconsequentie verklaart de H. Paulus uit de omstandigheid, dat onze natuur het tooneel is van een voortdurenden strijd tusschen vier krachten, waarvan elk met de andere worstelt om haar overmacht op de ziel en dat is de eigenlijke zetel van het geschil. Deze vier krachten noemt hij: »de Wet van de ledematen, de Wet van den Geest, de Wet van de zonde en de Wet van den Geest des levens" en nu onderwerpt de schrijver elk dezer wetten aan eene nadere beschouwing en laat zien hare werking tot ondergang of tot redding van den mensch.

IV Hoofdstuk. De beheersching van den wil. De eenige groote uitslag van al die talrijke werkzaamheden, die het menschelijk leven vervullen en er op drukken, is de vorming van het karakter. Het leven is slechts het werktuig,

waardoor het karakter gevormd wordt. Streeft de wil naar datgene, wat de mensch gelooft goed te zijn of kiest hij met voorbedachten rade en met bewustheid datgene, wat hij meent, dat kwaad is? Het antwoord, dat zijn leven op deze vragen geeft, stelt ons in staat eene zeer goede schatting te maken van zijn karakter. — Overwinning of nederlaag hangen af van den voortdurenden strijd om den wil te beletten de slaaf te worden van loutere gevoelens en neigingen. Gelegenheden om den wil hierin te oefenen bieden zich elk oogenblik aan.

V Hoofdstuk. De discipline van den geest. Het leven van den mensch is voor alles een geestesleven. Gedachten zijn de innige vrienden des geestes en van de gedachten zal ook zijn karakter afhangen. Uit de verschillende gedachten, die den mensch dagelijks bestormen, moet de ziel kiezen en wat gekozen wordt, zal waarschijnlijk telkens en telkens worden gekozen, zoodat de gekozen gedachte recht van intreden krijgt, het bestendige gezelschap van de ziel wordt er ten slotte meester van haar geheele leven en de vormster van haar karakter of ten goede of ten kwade.

VI Hoofdstuk. De beheersching der genegenheid. Liefde en haat beheerschen de wereld — het zijn twee goddelijke gaven. »Liefde is van God, zegt de H. Joannes, en ieder die lief heeft, is uit God geboren, en kent God; want God is liefde". Maar liefde sluit in zich haat en maakt dien noodzakelijk. God haat het kwaad en zulk een haat moet een essentieele eigenschap van God zijn.

Dus voor den mensch, geschapen naar het evenbeeld van God, is de macht om te haten even wezenlijk een goddelijke gave en evengoed een noodzakelijk element in het christelijk karakter als de liefde «O gij die den Heer liefhebt sprak weleer de Psalmist, zie, dat gij de dingen haat, die kwaad zijn.»

Het werktuig, waarmee de haat zijn strijd voert, is de toorn. Het wapen van den toorn is goed en door God gegeven. Niet de toorn zelf is slecht, maar wel het slechte gebruik, waartoe hij wordt aangewend. En slecht wordt dat wapen gebruikt, als liefde en haat in 's menschen hart zich wenden tot verkeerde objecten. Niemand kan zijn hart in teugel houden, als hij het niet eerst tot God wendt. Slechts als we trachten God oprecht te beminnen, kunnen we ook den mensch oprecht liefhebben, en alleen door ons hart voortdurend tot God te keeren, zullen we in staat zijn om zijn bewegingen ten opzichte van den mensch in de rechte baan te houden.

VII Hoofdstuk. De tucht van het lichaam. De openbaring zegt ons, dat de mensch is geschapen naar het evenbeeld van God en gevallen is. Hij is het evenbeeld van God en werd daarom altijd vervuld met groote idealen en was altijd zoekende naar God en strevende om Gode gelijk te zijn.

Hij is gevallen en de schok van zijn val heeft heel zijn wezen uiteengerukt en hem beroofd van die bovennatuurlijke gaven, die de orde en de harmonie van zijn natuur bewaarden en het lichaam onder het bedwang van den geest hielden. — En van dat oogenblik dagteekent de groote strijd van het vleesch met den geest, waarvan wij ons zelven zoo bewust zijn. De overwinning van onze hoogere natuur op de lagere kan alleen verkregen en gehandhaafd worden door een voortdurenden strijd. De genaden van God schenkt den mensch een kracht, waardoor hij bedwang over het vleesch krijgt om het onder tucht te brengen en te oefenen, om zijn weerspannigheid te beteugelen en het zijn plaats van ondergeschiktheid als de dienstknecht van de ziel en niet als haar meester aan te wijzen en het aldus voor te bereiden tot de opstanding wanneer ziel en lichaam elkander andermaal zullen

ontmoeten en voor altijd leven in die volmaakte vereeniging, welke noch strijd noch oneenigheid kent.

VIII Hoofdstuk. Versterving en het bovennatuurlijk leven. Opdat de hoogere natuur overwinne in den mensch moet de lagere natuur worden afgestorven. Wij moeten het goede opofferen om het betere te krijgen. De versterving is het middel tot het bovennatuurlijke leven hier op aarde — tot het eeuwige leven hiernamaals. Als wij willen oprijzen tot een wereld boven ons, dan moeten wij die, waarop wij wonen, opofferen. Wij kunnen niet tegelijk op deze blijven en opgaan naar de andere. Als wij willen opstijgen tot een hooger leven, moeten we het lagere opofferen en versterven de ledematen van ons lichaam, die zich klemmen en verstrikt zijn in de lagere wereld, waarin wij leven. Zwaar valt het ons op te stijgen, sterk is elke band, die ons aan het lagere leven bindt. Maar in het Doopsel is het zaad van dat hoogere, bovennatuurlijk leven in onze natuur gezaaid en onder de vormende en levendmakende kracht der genade zal het kunnen ontwikkelen tot een heerlijk, rijk leven.

IX Hoofdstuk. De voorbereiding tot de openbaring der liefde. Het leven is de leerschool van het karakter. Wij zijn hier op aarde geplaatst om gevormd te worden voor de eeuwigheid. Wij komen ongevormd te midden van onze omgeving, die een zonderlinge macht over ons heeft ten goede of ten kwade, Alles rondom ons oefent invloed op ons uit; de lucht die wij inademen, de bijzondere plaats die wij op aarde innemen, de menschen, met welke wij in aanraking komen.

Door niets echter wordt onze geheele levensbeschouwing zóó zeer beïnvloed als door de kennis van God. Het kennen van God, zoo als Hij zich zelf geopenbaard heeft, is de bezieling en de steun der heiligen geweest. Het is niet alleen een gebod van onzen Heer, maar ook een natuurlijke aandrift van het menschelijk hart, dat ons beveelt Gode gelijkend te worden. «Weest daarom volmaakt, zooals uw Vader die in den hemel is, volmaakt is.»

De laatste openbaring, die God ons van zich zelven heeft gegeven, is de openbaring van Zijne liefde. Zij werd ons gegeven in den Persoon van Jesus Christus. In Zijn leven, in Zijne daden en woorden wordt ons een Persoon geopenbaard, die van zich eene liefde uitstraalt, welke door niets kan worden veranderd of vernietigd.

De eerste stap om uit een zorgeloos leven tot de kennis van God te komen, bestaat hierin, dat wij ons zelven onder een strenge moreele tucht plaatsen. Op de sterke grondslagen van moreele tucht kan alleen het gebouw van het geestelijk leven worden opgetrokken, en in nauwe vereeniging met God worden gebracht.

Haarlem. F. J. M. Wassen, Pr.

GESCHIEDENIS.

Contre la Séparation. — De la Rupture à la Condamnation, par le Comte Albert de Mun, 2e édition. — Poussielgue, rue Cassette 15 Paris -- 4 frs.

Zooals de titel duidelijk genoeg aanwijst, is dit boek geen nieuw pleidooi, onlangs opgesteld tegen de scheidingewet, die reeds sinds geruimen tijd een fait accompli is geworden. — Al zijn de gevolgen en uitkomsten van dezen antiklerikalen maatregel nog niet met zekerheid te bepalen.

't Is veeleer een stuk geschiedenis, van dag tot dag meegeleefd, en door den schrijver neergeschreven in een reeks artikelen in La Croix, le Gaulois, le Figaro en L'Univers. 't Is meteen een apologetisch verweer, met de pen gevoerd, nu de Mun helaas! door een keelziekte verhinderd is aan de Kamerdebatten deel te nemen met zijn bekende welsprekendheid van vroegere dagen.

Het boek opent met de reis van Loubet naar Rome, en sluit met de encyclieken van Pius X: Vehementer nos en Gravissimo officii munere. Zóó doorloopt het een groot gedeelte van den lijdensweg, waarop de antiklerikalen de Katholieke Kerk van Frankrijk voortjagen.

De naam van den schrijver zegt genoeg de waarde en de beteekenis van dit boek voor de Kerkelijke geschiedenis der laatste jaren. Hoe jammer, dat na zooveel jaren van eerlijken en moeizamen strijd, de Mun zich geen ander getuigenis mocht geven dan dit treurige, ofschoon niet moedelooze woord: «Soldat vaincu d'une cause invincible» !

Moge dit boek de vooroordeelen helpen verdrijven, die mogelijk ook in ons land nog bestaan. R. v. N.

L'Eglise catholique, la Renaissance, le Protestantisme. — Conférences données à l'Institut catholique de Paris, par ALFRED BAUDRILLART. 475 bladz. Bloud, rue Madame 4 Paris.

De schrijver van dit boek is geen onbekende en geen nieuweling op het gebied der historische wetenschappen. Zijn groot werk, «Philippe V et la Cour de France» in 5 deelen, werd door de Fransche Akademie tweemaal met den prijs Gobert bekroond. En zijn laatste boek «400 Ans de Concordat» beleefde meerdere uitgaven, terwijl ook bovenstaande conferenties reeds vijfmaal zijn uitverkocht.

Leerling van de bekende «Ecole Normale» heeft de schrijver meerdere jaren de geschiedenis gedoceerd in de Fransche staatsscholen, totdat hij eindelijk priester werd, in de congregatie der Oratorianen trad, daarna als leeraar werd aangesteld in het Institut catholique van Parijs, waarvan onlangs de beschermbisschoppen hem tot Rector benoemd hebben, bij de bevordering van Mgr. Péchenard tot den bisschoppelijken zetel van Soissons.

Deze degelijke en dubbele vorming — neutraal en klerikaal — getuigt voldoende van des schrijvers wetenschap en onpartijdigheid.

Toch is bovenstaand werk -- zooals trouwens uit den titel blijkt — niet een geschiedenisboek in streng-wetenschappelijken vorm, maar veeleer de samenwerking van eenige grondideeën die de schrijver geput heeft uit zijn veeljarige studie. 't Is met een apologetisch doel geschreven, zonder schade echter voor de onpartijdigheid. «Want — zooals de voorrede zegt — de Katholieke Kerk vraagt enkel naar waarheid, en is levenskrachtig genoeg om de volle waarheid te kunnen dragen.»

Na eerst de Renaissance geteekend te hebben in haar heidenschen geest en strekking: na aangetoond te hebben hoe desniettemin in Duitschland, Engeland en Frankrijk een godsdienstige beweging zich met deze paganistische herleving gedeeltelijk verbroederen kon, komt de schrijver tot de vraag in hoeverre de hoogere geestelijkheid van die dagen beschuldigd moet worden van kortzichtigheid en nalatigheid. Dan beantwoordt hij de vraag hoe in Duitschland en andere landen het Protestantisme geboren werd en waarom in Frankrijk daarentegen het Katholicisme de overhand behouden heeft. Dit geeft een geleidelijken overgang tot een nieuw punt: het verweer der kerk tegen het aanwassend Protestantisme, door hervorming in eigen boezem en — zooals de geijkte term luidt -- door brandstapels en inquisitie. Het boek sluit met een kwestie van den dag: is het Protestantisme beter dan het Katholicisme gewapend voor den zedelijken en godsdienstigen, voor den wetenschappelijken, voor den staatkundigen en maatschappelijken vooruitgang der volken?

Men ziet het uit deze korte inhoudsopgave: alwie zich geschiedkundig geen gevestigde opinie kan vormen omtrent

al deze punten, dank aan eigen en persoonlijke studie, vindt in dit boek een apologetisch verweer, door een vakman met veel kennis en evenveel onpartijdigheid geschreven. Bibliographische opgaven, aan den voet der bladzijden, verwijzen tot bevestiging en contrôle, naar de geschiedkundige bronnen. G. v. H.

Nederlandsche Bibliotheek onder leiding van L. Simons. Nos VIII-IX-X.
Uit het leven en bedrijf van den Heere Michiel de Ruyter, beschreven door GERARD BRANDT. Bloemlezing met Inleiding van Prof. Dr. G. Kalff. Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur. G. Schreuders, Amsterdam.

Een keurige en goedkoope boekenserie geeft deze *Nederlandsche Bibliotheek*. Handig formaat, zeer mooie letter, waardig om voor de uitgave van middeleeuwsche kunstprodukten gebruikt te worden, streng-ernstig noodigend tot rustig, ongestoord neerzitten en kalm bij-teugen-genieten. En dit gebracht binnen het bereik van de platste aller beurzen. Immers, de som van 20 koperen centen per deeltje van ongeveer 100 deftige bladzijden moet bij den meesteischende een lachje van tevredenheid wekken.

Boekenschouw zal deze uitgave geregeld bespreken. Wel niet alles kan geprezen en aanbevolen worden, wat hier den lezers geboden wordt; maar zeer veel toch wel.

En onder dat zeer vele ook deze, drie deeltjes bevattende, aflevering: *Uit het leven en bedrijf van den Heere Michiel de Ruyter*.

Men loopt gevaar, zich thans aan de Ruyter-litteratuur te bedrinken. En menigeen zal 't gegaan zijn als mij; hij zal ten slotte elke nieuwe poging, om zijne aandacht voor onzen zeventiendeeeuwschen vaderlander op te eischen, onverbiddelijk, telken dag opnieuw, afslaan. Daarvoor behoeft men niet te wezen zonder zin of hart voor Oud-Hollandsche glorie en reuzenkracht.

En daarom bekomt men ervan, wanneer eens iets ongewoons, iets buiten het enge kringetje van ons dagelijksch leven, iets van vroegeren datum dan de produkten van onzen winter der gewoonte, geboden wordt. Ook al is het niet van superieuren smaak, de ongewoonte doet gretig verslinden en behagelijk digereeren.

Zoo eene was mijne ondervinding bij het lezen van dit *Leven en Bedrijf*. En veel meer geestdrift, veel dieper gevoelde vereering sloop de vesting van mijn bewustzijn binnen, dan ik tot nu toe bij het keuren van der tijdgenooten beschouwingen en jubileeringen ervaren mocht.

Men gevoelt zich verplaatst naar dien roemvollen tijd, toen Holland's admiraals de Engelsche vloot bedwingen durfden en bedwingen konden. Wie deze bloemlezing uit Brandt's lang-ademige levensbeschrijving doorwandelt, ziet de toestanden en gebeurtenissen dier tijden niet meer met eigen twintigste-eeuwsche oogen, maar leeft langzaam en ongemerkt met die vervlogen tijden meê.

Ik acht dit boek een goed-bedachte en zeker slagende poging, om velen, die anders onbekend met of ongevoelig voor dat tijdvak onzer geschiedenis zouden gebleven zijn, buiten hun weten, met een vriendelijk lachje, aan een knoop van hun jas, daarin binnen te leiden. En zij zullen dan niet de minst enthousiaste bewonderaars van »den Heere Michiel de Ruyter" geworden zijn.

Deze bloemlezing is samengesteld door Prof. Kalff, door hem met een inleiding (XXXII pag.) aangediend en van schaarsche aanteekeningetjes voorzien. Vooral met de nootjes aan den voet der bladzijden daar althans, waar Brandt's verhaal, hoe zorgvuldig en kieskeurig

ook samengesteld, door de latere geschiedvorschers te licht bevonden werd, waar dwalingen zijn ontdekt en aangetoond, — had men wat minder gierig behooren te zijn. Het geheele werk zou daardoor verdiend hebben, zonder eenig voorbehoud aanvaard te worden, terwijl thans de historicus wel eens een vraagteeken krassen mag op den rand van sommige bladzijden. Dat is de schaduwzijde. En de letterkundige waarde is niet zoo groot, — Prof. Kalff erkent dit zelf, — dat zij ons dit tekort vergeten of vergeven doet. Voor wie zelf niet schiften of oordeelen kan en toch het bestaan dezer leemte vernam, heeft dit geschrift, jammer genoeg slechts een betrekkelijke historische waarde, is het een nooit volkomen vertrouwbare gids. Dit weegt des te zwaarder, omdat Brandt, — ook dit erkent Prof. Kalff, — er niet in geslaagd is »ons het leven van zijn held voor oogen te stellen als een groot geheel, welks deelen als natuurlijke geledingen in de onderscheiden boeken zichtbaar werden", wijl dus ieder onzer zich tot taak moet stellen, zelf dat beeld, ten-voeten-uit zich voor den geest te halen, — een taak, waarbij wantrouwen aangaande historische juistheid belemmerend werken moet.

Heeswijk. L. VAN AKEN.

Souverains et grands Hommes intimes

I.

In den boekhandel »Félix Juven, 122, Rue Réaumur, Paris" verschijnt eene reeks levensschetsen van »Souverains et grands Hommes intimes" »Chacun de ces ouvrages forme un volume in — 16 grand colombier abondamment illustré, sous couverture en couleurs". De prijs is: 3 fr. 50 per deel.

Door de artikelen in *De(n) Tijd* en in *De(n) Residentiebode* — de artikelen in het laatstgenoemd orgaan zijn van de hand van »Marietta" — is vooral de aandacht gevestigd op het deel: »Pie X intime", hetwelk door den Burggraaf de Colleville bewerkt is. En waarlijk verdient dit boek onze volle aandacht, want het is aangenaam geschreven, fraai geïllustreerd en door de Fransche politico-kerkelijke kwestie aan het einde te behandelen wint dit deel, zoo mogelijk, nog aan actualiteit.

Nochtans is het mijn doel niet, om in dit artikel »Pie X intime" te recenseeren. Neen, ik wenschte thans alleen te zeggen, dat op den achterkant van »Pie X intime" de levensschetsen van nog 17 kerkelijke en staatkundige grootheden den lezers voor 3 fr. 50 per deel aangeboden worden en dat hij, die uit de voortreffelijkheid van »Pie X intime" tot de voortreffelijkheid der andere biographieën besluit, bedrogen uitkomen *kan*. Mij althans is het zoo gegaan. Het »ab uno disce omnes" kan hier volstrekt niet toegepast worden. Daar men nu door het genot, bij het lezen van »Pie X intime" gesmaakt, allicht verlokt wordt, om nog eens een ander deel te bestellen, is het niet zonder nut, de andere levensschetsen in »Boekenschouw" in het kort te recenseeren.

Het in de nationale kleuren gehulde deel »Roosevelt intime" van Albert Savine is een mooi werk. De schrijver doorloopt het veelbewogen leven van den 34sten president der Unie, om dan in de laatste hoofdstukken Roosevelt als huisvader, als officieel persoon, als sportman, als auteur, als »honnête homme" te bespreken. Blijkbaar heeft de schrijver dit doel voor oogen gezweefd: vóór alles moet ik mijne lezers van Roosevelts onpartijdigheid en onomkoopbaarheid — deze twee hoedanigheden toch houden, niet het minst in Amerika, innig verband — doordringen. Welnu, dan moet ik gulweg bekennen, dat de heer Savine hierin uitstekend geslaagd is: overal bewondert men in Roosevelt zijnen zin naar onafhankelijkheid en, hoe-

wel door dit streven nu en dan de positie van dezen staatsman in gevaar gebracht werd, is zijn vasthouden aan de eenmaal gestelde beginselen van onpartijdigheid en onomkoopbaarheid ten slotte door het Amerikaansche volk met zijne verheffing tot het presidium der Unie beloond. In onze dagen van eigenbaat en eigenbelang kan een voorbeeld van wegcijfering van *particuliere* voordeelen ten bate van het *algemeene* belang niet anders dan hoogst nuttig wezen, te meer, wanneer dit voorbeeld gegeven wordt door hem, die zich noemt: president van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. De talrijke platen, welke het boekwerk illustreeren, zijn zeer fraai afgewerkt en geven van den eenvoud, waarmede traditioneel de presidentieele waardigheid der Unie omgeven is, een zeer goed beeld. Vooral voor ons, Europeanen, die aan vorstelijke praal of aan het ex-keizerlijke en ex-koninklijke decoratief van de presidentieele waardigheid der Fransche republiek gewoon zijn, is zulks van beteekenis.

Kortom èn om zijnen inhoud, èn om zijne illustratie verdient Savine's werk »Roosevelt intime" aan allen, die met de gewichtige persoonlijkheid van den Amerikaanschen president nader kennis wenschen te maken, ten zeerste aanbevolen te worden.

Nu dacht ik: na de biographie van den ex-kolonel der »Rough-Riders", ons uit den Spaansch-Amerikaanschen oorlog bekend, gelezen te hebben, volgt eene levensschets van Alfonso XIII van Spanje wel het best. Ik bestelde dan: »Alphonse XIII et la cour d'Espagne intime" van Austin de Croze. Maar jawel, de jongste reizen van Zijne Katholieke Majesteit naar de Fransche hoofdstad, de Madrileensche huwelijksfeesten en de aanslag in de »Calle Mayor" schijnen op den jongen vorst zoozeer de aandacht van de Parijzenaars en van anderen gevestigd te hebben, dat het werk van Austin de Croze geheel uitverkocht is Ik kwam dus bedrogen uit. Nochtans liet ik mij niet ontmoedigen. Ik bestelde een ander werk en wel: »François Joseph intime" van de hand van Henri de Weindel.

Reeds de platen van dit deel — hoe fraai afgewerkt overigens ook — bevielen mij allerminst. Immers ik beschouw het als eene grove onkieschheid, eene levensschets van den Oostenrijkschen keizer met de portretten der hoofdpersonen van het »mystère de Mayerling", met de beeltenis van de »amie fidèle de l'empereur" op te luisteren. Doch er is meer. Het werk van Henri de Weindel is in beslist anti-clericalen geest geschreven en daalt af tot de behandeling van intimiteiten, welke zeer zeker gezwegen hadden behooren te worden en welke ik — ook al beweert de schrijver, dat die bijzonderheden hem door »une personnalité autrichienne particulièrement documentée sur la cour de Vienne" medegedeeld zijn — zoo maar niet voetstoots, op dat *anonieme* gezag steunend, *alle* gelief aan te nemen. Ik weet het wel: in het Habsburgsche keizershuis was en is het menigmaal niet pluis, maar ook *de waarheid* behoeft niet altoos in hare volheid bekend gemaakt te worden.

Ik zeide zooeven: het werk van Henri de Weindel is in beslist *anti-clericalen* geest geschreven. Ten bewijze volgen hier eenige citaten. Van den gouverneur van den jongen Frans Joseph, Graaf Henri Bombelles, en van zijne moeder, aartshertogin Sophie, wordt eenvoudig gezegd, *dat zij geheel op de hand der Jezuïeten zijn.* Hoewel de auteur de Jezuïeten aan het Oostenrijksche hof van koppelarij meent te mogen vrijpleiten, kan hij toch niet nalaten, even zijn hart, van anti-clericalisme blijkbaar overvol, te luchten en hij schrijft: »le moyen, de reste, n'eût pas été nouveau pour un ecclésiastique et il faudrait

avoir oublié volontairement toute histoire générale pour ne point se souvenir que les jésuites employèrent des moyens analogues afin de tenir les rois d'Espagne à leur merci". En de conclusie luidt: »or, la parenté est étroite entre les Majestés catholiques" de Madrid, et les »Majestés apostoliques" de Vienne". Ziezoo, aan de katholieke hoven van Oostenrijk en Spanje is de huwelijksvrijheid eene ongekende weelde! Jammer dat koning Alfonso door zijn huwelijk met de *eertijds protestantsche* prinses Ena van Battenberg wel een beetje buiten de schreef gegaan is. Als Austin de Croze in zijn »Alphonse XIII intime et la cour d'Espagne" dezelfde theorie als Henri de Weindel aanhangt, zit hij met dit geval leelijk te kijken. Wanneer ik alle citaten, waarin de Jezuïeten gehekeld worden, aanhalen moest, zoude ik te langdradig worden. Voldoende zij het daarom te zeggen, dat de Jezuïeten bij verschillende politieke aangelegenheden o.a. bij het organiseeren van eene contra-revolutie in 1848 de leelijkste rollen vervullen.

Van eenen anderen leermeester van keizer Frans Joseph, pater Othmar von Rauscher, den lateren vorst-aartsbisschop van Weenen, spreekt de Weindel aldus: »il faut ajouter, — et l'on comprendra mieux ainsi combien le P. de Rauscher tenait à former un élève, qui, devenu empereur, restât sans rébellion devant la volonté du prêtre, — que ce fut l'ancien professeur de philosophie du jeune François-Joseph, qui, en 1855, l'amena à conclure un Concordat avec le Vatican".

Dit Concordaat, reeds meer dan 30 jaren buiten werking gesteld, hield de heiligheid des huwelijks hoog en de regeering heeft ook na de feitelijke opheffing van het Concordaat die bepalingen meenen te moeten handhaven.

Welnu, deze zeer wijze regeeringsdaad ontlokt den auteur de volgende ontboezeming: »Aujourd'hui, bien qu'il (le Concordat) »soit dénoncé depuis plus de trente ans, on retrouve son empreinte réactionnaire jusque dans le code civil austro-hongrois, où il apparaît dans les articles relatifs au mariage, au divorce, à la juridiction sur les prêtres, et dans beaucoup d'autres passages. On peut citer, notamment, que la loi »civile" interdit, en Autriche, le mariage entre un juif et une catholique, et que la même loi — civile, ne l'oublions pas, — empêche les catholiques divorcés de contracter un nouveau mariage". Ook in dit werk »François Joseph intime" — men ziet het uit dit citaat zeer duidelijk — gaan anti-clericalisme en zedeloosheid hand aan hand: de auteur durft zelfs »de vrije liefde" als eene noodzakelijkheid des tijds beschouwen! En hiermede geloof ik, heb ik voldoende de anti-clericale strekking van de Weindels boek aangetoond. Niemand mijner lezers zal van mij verwachten, dat ik op de onkiesche passages van het boek dieper inga. Mijn oordeel daarover heb ik boven reeds gegeven en ik herhaal het: de persoon van den keizer-koning ware met vermijding van tal van intimiteiten evengoed, ja meer naar waarheid geteekend. Overigens is het mijne meening, dat het boek van Henri de Weindel over den Oostenrijkschen monarch spreekt op eenen toon, welke niet in staat is, om eerbied voor het gezag aan te kweeken. Zeker, ook de keizer heeft zijne gebreken — daarvoor is hij mensch — en, dat de auteur op die gebreken eenig licht werpt, zal niemand hem ten kwade duiden, *mits* zulks op eene gepaste wijze geschiedt. Doch juist dit is het, hetgeen in het boek van Henri de Weindel ontbreekt.

PAUL GOULMY.

ONDERWIJS.

Uitgaven van H. ten Brink — Meppel.

Het nieuwe Teekenonderwijs in de Practijk door N. F. PERK, I, II, en III, resp.

gidsen voor het 1e, 2e en 3e leerjaar, prijs 25, 60 en 40 cent.

Ziedaar drie werkjes, die zeer welkom zullen zijn aan allen, die zich bijzonder voor het vak Teekenen interesseeren. Wanneer men heeft nagegaan wat over de *Nieuwe Richting in het Teekenen*, gezegd wordt in de twee werkjes, mede van de hand van den heer Perk: «Het Nieuwe Hamburger Teekenonderwijs», en «Het Geïllustreerde Berlijner Leerplan», beide eveneens uitgegeven bij Ten Brink, Meppel — en kennis heeft genomen van het rapport over den cursus van Miss Hunter, te Amsterdam gegeven, dan zegt men: nu de hand aan den ploeg! Maar dan vragen ook velen: hoe zullen we beginnen — hoe doorvoeren? We zijn zelf niet voldoende geoefend — onze eigen opleiding staat in vele opzichten lijnrecht tegenover de beginselen van de Nieuwe Richting!

Welnu, denzulken heeft de heer Perk met z'n practische wenken een zeer grooten dienst gedaan. Vooral in de «Gids voor het tweede leerjaar» zullen zij een rijke bron van behandeling vinden onder het hoofdstuk: Inrichting der lessen. Aan zoo'n stuk practijk hadden we behoefte. Velen, die nog aarzelden, zullen na het lezen van deze werkjes zeggen: weg met het copieeren van platen — laat ons menschen en dingen teekenen! JANSSEN.

Leerboek der Rekenkunde, door H. BAKKER en C. DE JONG. 1e deel met afzonderlijk vragenboekje; prijs te zamen f 1.50. Vragen en opgaven afzonderlijk f 0.35.

Ook deze uitgave is degelijk. Zooals de schrijvers in hun voorbericht aankondigen verschilt dit werk in meerdere opzichten van bestaande Rekenkundige leerboeken. Wie alleen maar de eerste tien blz. naleest, komt tot de conclusie, dat er een gezonde geest in dit boek zit. Het wil zijn een hulpmiddel voor zelfstudie en beschikt dan ook over vele goede eigenschappen als: gemakkelijk overzicht en inzicht in de bewijzen, — vragen die alle onder 't bereik liggen van den studeerende, — uitgebreid overzicht van het metriek stelsel, — duidelijke uiteenzetting van de leer der deelbaarheid, der verhoudingen in de evenredigheden — e. m. a.

In dit werk zit heel veel nieuws *en goeds* — en als ik even opmerk dat de verklaring van het woord *genetische* door Genesis alleen *voor dit boek* niet voldoende is, en dat een overzicht der collectieven het werk nog vollediger zou maken, (*stijg* wordt wel genoemd maar niet verklaard!) — dan zijn die opmerkingen eigenlijk maar kleinigheden die ik volledigheidshalve niet verzwijgen mag. JANSSEN.

Denken en Schrijven. Brieven voor de L. S. door R. JALVINGH. — 3e druk 20 cent.

De nieuwe druk bewijst dat het boekje nog gebruikt wordt. Ik zocht naar het jaartal van de 1e en 2e uitgave — maar vond het niet. Vergeten??

JANSSEN

Natuur en School, onder redactie van J. W. BOERMAN, K. M. KNIP en H. SCHURING, met medewerking van tal van andere onderwijzers. Eerste jaargang. — J. Noorduyn en Zoon, Gorinchem.

Daar ligt voor mij de eerste jaargang van het maandschrift *Natuur en School*, loopende van April 1906 — Februari 1907. Nog jong dus, heel jong zelfs, maar toch met mannelijken ernst en breeden open blik. Mooi en nuttig in zijn doel, gezond de middelen, waardoor het dit tracht te bereiken. De Redactie in haar voorwoord zegt het ons: het wil wat meer belangstelling en liefde wekken voor de kennis der levende zoowel als

der levenlooze natuur, maar wel te verstaan, steeds in verband met de school; en hiertoe tracht het te komen, nu eens door het geven van uitgewerkte lessen voor dit of dat leerjaar, dan weer door die onderwijzers, welke bij gemis aan tijd of om andere redenen niet in staat zijn, zich voortdurend op de hoogte te houden van wat er in den loop des jaars merkwaardigs verschijnt op het gebied der natuurkennis, hiervan op eene gemakkelijke en voordeelige wijze in kennis te stellen.

Wat mij het best lijkt in dit boek, is de practische zin, die de medewerkers leidt bij de keuze en behandeling hunner leerstof. Zoo worden o. a. heel wat bladzijden gewijd aan de studie der methode van onderwijs. En niet zonder reden, dunkt mij. Immers een halfuur onderricht streng-methodisch gegeven, werpt vaak meerdere en duurzamer resultaten af, dan twee volle, niet-methodisch besteedde lesuren.

De medewerkers zijn ervan overtuigd — en het heele tijdschrift schijnt erop aangelegd — bij den onderwijzer, en door dezen bij den scholier, liefde te kweeken voor de mooie natuur. Daartoe kiezen zij bij de behandeling der levende natuur hun leerstof bij voorkeur uit de naaste omgeving, in plaats van den kostbaren, toch reeds zoozeer beperkten tijd te besteden aan de studie van wezens, die de kinderen nooit onder de oogen kregen en wellicht nooit krijgen zullen. Zij willen, dat heel het onderricht zich aansluite bij en gericht zij op het latere leven, opdat de in de jeugd verwekte belangstelling en de alsdan verworven kennis veredelend blijve inwerken op den man en hem menig uurtje van onvermengd genot bezorge in latere dagen.

Nog vind ik in dit werkje iets, dat niet onvermeld mag blijven, ik bedoel het hygiënisch-opvoedend karakter dat meerdere hoofdstukken kenmerkt.

Telkens, waar het pas geeft, bij de behandeling van een of ander natuurkundig onderwerp, wordt met nadruk gewezen op de hygiënische zijde van het vraagstuk, op het voordeel dat met deze kennis voor het behoud der gezondheid kan worden gedaan. Verschillende kapitteltjes zou ik kunnen aanwijzen, waar dit met veel tact en juistheid van inzicht is geschied. Het doet goed te zien, dat Redactie en Medewerkers ten volle overtuigd zijn van de droevige onkunde, de volslagen onwetendheid vaak in deze hoogst ernstige zaak onder het Nederlandsche volk, en dat zij ten volle beseffen de dringende noodzakelijkheid het onderwijs en de opvoeding in deze richting te sturen.

Natuuronderricht zóó gegeven, moet wel zedelijk en lichamelijk veredelend inwerken op den mensch.

Toch verdient niet alles, wat in dit boek te vinden is, onvoorwaardelijk aanprijzing; ook minderwaardige stukjes, zwakkere bladzijden komen er in voor, maar dit mag mij niet weerhouden, den belanghebbenden lezer met aandrang te raden, persoonlijk kennis te nemen van het vele nuttige en schoone, dat ons dit maandschrift biedt.

Dr. v. B.

Het lispelen en zijn genezing, door L. VAN LIER. Zutphen, W. J. Thieme & Cie. Prijs f 0.60.

Van Lier's geneeswijze voor lispelen is heel eenvoudig. Hij gebruikt daarvoor niet een mechanies hulpmiddel, als de bekende nickelindraad van Gutzmann, maar laat op bepaalde wijze de articulatiespieren flink oefenen.

Ieder, die een lispelaar te genezen heeft, raadplege dit boekje, dat ook om zijn vele *s* oefeningen bij 't spreekonderwijs nuttig zal zijn.

WILLEMIEN STRUIJCK.

MUZIEK.

De Koorbode. Maandblad tot bevordering van den kerkzang en het kerkelijk orgelspel. Franco per post f 1.20. Bergen op Zoom, Numa Hasselman.

Er is na 't verschijnen van 's Pausen Motu Proprio heel wat geschreven en gepolemiseerd over opvatting en traditie van kerkzang. Zeer interessant voor wie van archeologische studies houdt, en geld genoeg heeft om de snel achter elkaar verschijnende brochures en boeken aan te schaffen, maar van geen direct nut voor zangers en koordirecteuren. Daarom hebben eenige knappe menschen een nieuw maandblad opgericht aan kerkmuziek gewijd, om, zooals de redactie in hare inleiding voorstelt: eenvoudig en bevattelijk, dus voor iedereen verstaanbaar, datgene te leveren, wat ieder organist, koordirecteur of zanger »in practijk zal kunnen brengen".

Nu de eerste jaargang bijna voltooid is en de medewerkers door practischen arbeid getoond hebben wat ze wilden en konden, meenen we het blad een krachtige aanbeveling niet te mogen onthouden. Polemiek en critiek zijn tot het allernoodzakelijkste beperkt. We vinden slechts één textaanhaling ten gunste der Benedictijnen, en een ingezonden stuk met antwoord betreffende de Nederl. Organisten-vereeniging. Al het overige is gewijd aan opvoeding en instructie. In nog steeds doorloopende artikels behandelt De Kempenaere »het Gregoriaansch en zijn Orgelbegeleiding" met groote kennis. Hoe grondig hij den oratorischen rythmus kent, en hoe practisch hij onderlegd is in orgelspel blijkt uit de duidelijke uiteenzetting van zijn onderwerp, en de vele voorbeelden, welke hij gewoonlijk zelf schrijft; terwijl hij nu en dan citeert uit Giulio Bas en Dr. Matthias. Wel had ik gaarne gezien, dat de schrijver van deze artikelen er een hoofdstukje had bijgevoegd over doorloopende en nevennoten, daar dit voor vele organisten, niet zoo goed vertrouwd met harmonieleer en contrapunt, sommige aanpassingen der accoorden zou billijken. Onder de rubriek: »Theorie en Praktijk" geeft Victoriani de regels der Harmonie-leer. 't Spreekt van zelf dat ze niet behandeld wordt zooals in de boeken van Riemann of Jadassohn; doch 't is tamelijk volledig en zoo toegelicht met voorbeelden, dat er haast geen directeur of organist zijn kan, die er zijn voordeel niet mee kan doen. Met: Het orgel in onze kerken, bewijst Guido aan alle organisten, die met hun instrument niet volkomen bekend zijn een grooten dienst.

In Theorie en Practijk van den rhytmus wordt door den bewerker een vertaling gegeven der onderzoekingen en studiën door dom Mocquereau in het grootsche werk Paleographie musicale neergelegd. De rubriek Liturgie waarin de beteekenis der aanstaande feesten wordt uitgelegd, en verklaring en vertaling der voor te dragen gezangen wordt gegeven, verdient alle waardeering.

Jammer is alleen dat bijna al de artikelen onder schuilnaam geschreven worden. Is dat bescheidenheid ?

GIJSSEN.

NATUURWETENSCHAPPEN.

Electriciteit en Magnetisme, door Dr. M. FR. DANIELS. Derde geheel omgewerkte en vermeerderde druk. — W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle.

Het werk van Dr. Daniëls over Electriciteit en Magnetisme zal den meesten lezers van Boekenschouw wel zoodanig bekend zijn, dat het overbodig heeten mag, eene uitvoerige bespreking aan deze nieuwe, vermeerderde uitgave te wijden.

Enkele opmerkingen toch omtrent het

geheel of gedeeltelijk nieuwe in dezen derden druk willen me uit de pen.

Vooreerst is de logische, door de ervaring deugdelijk bevonden methode van behandeling in dezen nieuwen druk ongewijzigd behouden gebleven.

Het bezwaar omtrent de voorstelling der electrische verschijnselen, door den schrijver bij het eerste verschijnen van zijn werk, tegen de meest gebruikte leerboeken ingebracht, is thans tot een begin van opheffing gekomen. Toch hebben we nog op verre na niet bereikt wat in deze bereikbaar is. Weliswaar vindt men in de nieuwste natuurkundige leerboeken melding gemaakt van, soms zelfs een paragraaf of kapitteltje ingeschoven over krachtlijnen, maar tot een doorloopend gebruik ervan is men nog niet gekomen. En toch, de uiterste gemakkelijkheid, welke deze bieden bij de beschrijving van genoemde verschijnselen, alsmede het ontegenzeggelijk voordeel van nl. onafhankelijk te zijn van welke theorie ook, moesten m. i. tot een ruimere aanwending ervan doen besluiten. Om deze laatste reden vooral verdient deze methode van behandeling onvoorwaardelijk aanbeveling.

Ik kan het evenwel niet eens zijn met den schrijver, waar deze, zij het dan ook op over 't algemeen bevattelijke wijze, de diepere gronden dier verschijnselen en het mechanisme dier krachtlijnen tracht aan te toonen. Men moet het toch reeds zware studieprogram niet noodeloos nog meer belasten. Dit nu doet m. i. de schrijver, door zijn voor een leerboek zeer uitvoerige bespreking der electronentheorie. Stond deze theorie op stevigen grondslag, was zij eene vaststaande thesis en niet slechts eene loutere hypothese, zij het dan ook door meerdere feiten van den nieuwen tijd gesteund, ik zou met eene elementaire behandeling ervan genoegen kunnen nemen Maar nu dit niet het geval is, nu de ervaring heeft geleerd, hoe tal van theorieën over electriciteit, in betrekkelijk korten tijd elkander met verbazende snelheid zijn opgevolgd en zich onderling hebben verdrongen, nu is het, dunkt mij, niet raadzaam hieraan eene zoo ampele bespreking te wijden. Een algemeen begrip ervan te geven zou m. i. kunnen volstaan.

Overigens dient gezegd, dat zij, die wat dieper wenschen te dringen in de nieuwste theorie der electriciteitsleer, in dit werk van Dr. Daniëls, eene over het algemeen degelijke en bevattelijke uiteenzetting vinden van de grondbeginselen van dit stelsel.

Nog wil ik even aanstippen, dat de nieuwste proeven, de jongste vindingen op het gebied der electriciteit hier in hoofdlijnen zijn aangegeven. Dr. v. B.

KUNST EN LETTEREN.

Christelijke Kunst, door J. W. H. BERDEN, Architect-Directeur der Rijksschool voor Kunstnijverheid. (Serie IV No. 1 Geloof en Wetenschap. Haarlem, H. G. van Alfen, 1907.)

Het boekje van Berden is me tegengevallen. Het is een pleidooi voor de Gothiek. Iedereen is vrij een pleidooi voor de Gothiek te houden, doch zoo een verhandeling uitsluitend te betitelen met Christelijke Kunst, doet voor den tegenwoordigen stand van zaken een weinig denken aan vooroordeel en nevenstrekking. 't Is hier de plaats niet daar verder op in te gaan, toch mag ik wel als bijzonderheid aanstippen dat Berden een zeer zwakke houding aanneemt tegenover de voor-christelijke kunst. Wijl velen meenen dat hier juist een traditie-element van het hoogste gewicht aanwezig is, zouden we verwacht hebben, dat Berden zijne houding krachtiger had willen motiveeren. Dat heeft hij niet gedaan en dit vermindert veel van het gezag hetwelk we gaarne den schrijver zouden toekennen.

Rotterdam. JOS. VAN VEEN Pr.

DR. G. A. WORP. **De Gedichten van Constantijn Huygens naar zijn handschrift uitgegeven.** 1ste deel 1607—1623 Arnhem, S. Gouda Quint. Compleet in 9 deelen à 75 cents. Gebonden in 5 linnen banden f 9.50.

Dit werk, reeds lang in de Nederlandsche boekenwereld bekend, stamt uit het fonds der firma Wolters te Groningen Van 1892—1899 verschenen achtereenvolgens acht deelen en een register, bevattende alles wat de onvermoeibare Constanter in zijn lang en bedrijvig leven gerijmd en gedicht had »en se promenant, en s'habillant etc. »sans s'asseoir comme pour estude d'im»portance, ce que je n'ay jamais faict »en ceste sorte d'exercice, qui en effet »ne peut passer que pour bagatelle". (Jonckbloet, Geschied. der Ned. Letterk., 4de druk, IV, blz. 87, Noot).

Nu geviel het, dat genoemde uitgever verleden jaar eenige zijner artikelen van de hand deed. Zoo werd de heer S. Gouda Quint eigenaar van dit belangrijk werk en biedt hij het thans voor een sterk verminderden prijs te koop. Nog meer; gedurende de maanden Maart—Mei stelt hij, uitsluitend voor de inteekenaren, tegen slechts f 30.—, gebonden, verkrijgbaar: Vondel's werken uitgegeven door Van Lennep! —

Mij dunkt een loffelijke onderneming. Voor wie bijzondere studie maakt van taal, letterkunde of beschaving onzer 17de eeuw is deze uitgave een onmisbaar instrument. Geen vlijt en scherpzinnigheid zijn gespaard, om het zoo nauwkeurig en handig mogelijk te maken. De gedichten zijn chronologisch gerangschikt, voorzien van alle aanteekeningen, die de dichter zelf er bij gemaakt heeft en van menige historische toelichting uit de pen van den uitgever. Lijsten en registers maken het u gemakkelijk, ze in alle richtingen en voor allerlei nasporingen te doorzoeken. Op de diplomatische juistheid van den tekst en de zorg aan het verzamelen der varianten besteed valt niets af te dingen. Kortom, dit is een uitgaaf, waarop we Huygen's bekenden regel mogen toepassen:

»Die schriklijkst van mij zwijgt, heeft
allerbest gezeid."

Dr. SM.

XXX Verzen, door P. H. v. MOERKERKEN JR. Amsterdam, S. L. v. Looy, 1907.

Van de meeste uitgevers kan men zonder ze te beleedigen zeggen, dat zij overgaan tot de uitgave van een of ander werk, niet om der kunst wille, maar om eenige verdienste uit hetzelve te trekken. Dat zij dikwijls zelf weinig geschikt zijn om te beoordeelen wàt goed en wàt slecht is en ook hunne zegsluiden meermalen door andere dan neutrale impulsen worden geleid, is meer voor hen te betreuren, dan dat men het ze kwalijk zou kunnen nemen. Dat echter S. L. v. Looy de 30 verzen van v. Moerkerken Jr. mooi heeft gevonden is niet te veronderstellen; het blijft dus onbegrijpelijk waarom hij tot de uitgave van dit geknoei is overgegaan.

Behalve XXII, XXIV en enkele andere zit in de meeste géén of 'n belachelijke gedachte en zijn de taal en de bewerking vèr beneden het dragelijke. No. XXV is zóó reusachtig, dat ik 't belangrijk genoeg vind het aan u voor te lezen.

Haar hart.

Zij rustte bij de bron in 't woud
en scheen te mijmren bij 't zoet klateren.
Haar handen waren bleek en koud,
haar kleed sleepte in de duistere
[wateren.

Haar lokken hingen wild om 't hoofd,
hare oogen stonden strak te staren,
als was van 't schoonste zij beroofd
dat ze eens in 't hart nog mocht
[bewaren.

De nacht viel, en een laatste gloed
van verre pracht bescheen haar trekken;
ook die kon in haar star gemoed
geen vonk van 't oude leven wekken.

Toen tastte ik onder bleeke borst
naar 't hart dat 'k meer dan 't leven [minde;
maar hoe 'k ook zocht (!), met wilden [dorst,
geen hart, geen steen zelfs, kon ik [vinden.

Hoeveel deze verzen per dertig kosten, weet ik niet. S.

Verzen bijeenverzameld door Dr J. Aleida Nyland Amsterdam. J. L. Veen, 1907. prijs 0.90. geb. 1.25.

Wie Aleida Nyland hoorde spreken over de opvoedende en veredelende kracht der literaire kunst, begrijpt de beweegredenen, die haar brachten tot het uitgeven van verschillende goedkoope bloemlezingen. Na Gezelle en Streuvels geeft ze ons in dezen bundel, het beste en meest geschikte wat ze voor leerlingen van de laagste klassen der middelbare scholen vinden kon, en mocht opnemen, want, zoo luidt het in hare inleiding: »In de leesboeken vinden ze te weinig poëzie en de gewone Verzenbloemlezingen zijn voor hen nog niet geschikt. Ze moeten een ruime, vrije keuze hebben om, wat jeugd graag doet, veel uit 't hoofd te leren. Onbewust krijgen ze, bij goede leiding, oor voor klank en ritme, en nemen tot zonnige vreugde van geheel hun leven 't wezen van poëzie in zich op.

Hier en daar heb ik om practiese redenen of anderszins 'n gedicht verkort of slechts gedeeltelik geplaatst. Waar ik dit niet nodig vond, heb ik 't niet aangegeven. De keuze kon ruimer zijn geweest, maar in een eerste pogen heb ik me wat beperkt. Ook heb ik niet voor alles, wat ik had willen opnemen, toestemming kunnen krijgen."

We kunnen hier nog bijvoegen, dat hare keuze doorgaans gelukkig is, al krijgen we, uit den aard der zaak volgt het, niet de meest typeerende verzen der dichters, — dat zij alles wat grootere kinderen minder passen zou, heeft weggelaten, en zeer voorzichtig geeft wat niet ontbreken kon, het geuzenliedje en de katholieke klacht pleiten voor haar doorzicht, — en dat zij geleid door ernstigen eerbied voor den jongen leeftijd, ook heeft weten te zorgen voor levensleer en gulden lessen.

't Is werkelijk een der meest geschikte verzenbundels. K.

Willem Kloos, door E. P. Linnebank, Kruisheer te Uden. (No. 93 der verhandelingen van Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding.) Antwerpen. Nederlandsche Boekhandel. 15 centen.

Kijk daar is Linnebank weer! Leutig, los, geestdriftig, beweeglijk als altijd. Gaarne zag ik hem zich zelven meer verdiepen in zijn eigen ziel. Daar doorleven de weelde van zijn eigen moedertaal om in kalme bezadigdheid rijp proza weg te geven aan den taalminnenden lezer.

Wat spatten en springen al die letterwoorden, Er zijn regels die te trillen staan... Toe trompetter blaas verzamelen over al uw ongedisciplineerde troepen.... verzamel en ga ze beheerschen van uit de levende eenheid eener bewuste ziel, en dan, een groote poging, en de lauweren zullen je niet ontgaan.

Toch is het een mooi boekje over *Willem Kloos*. Men moet het beslist lezen, lezen om zijn eerlijkheid. *Linnebank* verdient gehoor. v. V.

ROMANS EN NOVELLEN.

Oranje Serie No 16. **Fabrieksmenschen** door J. LEUS. Haarlem. H. J. v. d. Munnik prijs 5 cts.

Ook dit nummertje ziet er weer goed uit, en laat zich vlot lezen. De droeve geschiedenis van een arbeider die zijn kind in de fabriek, de door hem gevloekte fabriek brengt om wat bijverdiensten, en dan spoedig haar verliest door een ziekte, tusschen de machinen in de voor kinderen doodende atmosfeer opgedaan. Er ligt, wel zeldzaam tegenwoordig, een klein tintje van weemoed en berusting over het pretensielooze verhaal. A.

Een nieuwe Robinson of de avonturen van Owen Evans. Uitgegeven door W. H. Anderson S. J. In het Nederlandsch overgebracht door Dr. A. SMITS. Roermond J. J. Romen en Zonen.

Een interessant boek, waarin de lotgevallen worden verhaald van een Spaanschen priester, een Engelschen geneesheer en eenige Engelsche matrozen, die door den rooverkapitein van hun schip, als hinderlijk voor zijn plannen, heimelijk worden achtergelaten op een onbekend en onbewoond eiland. Hun vierjarig verblijf aldaar kenmerkt zich door talrijke eigenaardige voorvallen en gebeurtenissen, dikwijls ook van groote gevaren. Het is waarlijk stichtend en treffend, hoe de priester met zijn missionarishart bij de verschillende wonderbare reddingen met wijzen tact en voorzichtigheid hun gedachten weet te richten op Gods Voorzienigheid, waaraan zij hun behoud te danken hadden. Zóó slaagt hij er in door zijne eenvoudige en ongekunstelde vermaningen en onderrichtingen, maar vooral door zijn eigen voorbeeld het godsdienstig bewustzijn bij hen op te wekken en ze ten slotte te bekeeren tot het ware geloof.

De uitgave van dit boek is een weldaad voor het lezend publiek.

F. J. M. WASSEN, Pr.

Van Duitsche Buurtjes. Prijs 20 ct. No. 55. Tiende Groep.
De Volks-kinderbibliotheek onder redactie van NELLIE.

Deze boekjes zijn geschreven voor de kinderen uit het volk... dit deeltje voor die van zeven tot elf jaar. Wat moeilijkheid betreft, lijkt het eerder bestemd voor flinke leerlingen van tien tot dertien... maar eenige verhaaltjes, goed voorgelezen, kunnen toch ook wel door de jongeren begrepen worden, ten minste wanneer het bevattelijke kinderen zijn. Sommige stukjes zijn werkelijk heel aardig, b. v. *Emmy's Pop* en *Tandjes trekken*, en ook *Paascheieren* moet onder de zeer genietbare genoemd worden. Er zijn nog wel meer aardige onder het twaalftal, maar de drie bovenstaande spannen de kroon. Twee schetsjes: *Opstellen maken* en: *De mooie Zus* zijn niet kinderlijk genoeg ofschoon ze er mee door kunnen.

Op één enkelen zin na, het slot van: *de Linde*, «Maar wonderen gebeuren er niet, dus moet het het wel een droom zijn geweest», heeft de inhoud niets stuitends... hoewel de kilheid, die uit al de zoogenaamd neutrale kindervertelsels te voorschijn komt, zeer onaangenaam aandoet.

Er zijn in deze verhaaltjes Paascheieren, Pinkstertakken en er is een Kerstfeest... maar geen der drie gloedvolle Christelijke Hoogtijden wordt met een syllabe herdacht... «wonderen gebeuren er niet»... dus de geheimen van het Christendom worden naar het rijk der Mythen en Sagen verwezen... uit Nellie's boekjes leeren de volkskinderen de deugden van eerlijkheid, oprechtheid, naastenliefde, zelfopoffering... men zou zoo zeggen: op neutralen grondslag...

van God is geen sprake... met het geloof aan een persoonlijk God heeft mevrouw van Kol al lang afgedaan.. en onze kinderen moeten daar ook maar niets van hooren... Worden de stumpers systematisch ontkerstend of niet? 'k Wil er nog niets van zeggen, dat al deze vertelseltjes handelen over kinderen uit de bij de socialisten zoo diep geminachte bourgeois-kringen... dat is mogelijk voor Nellie's doel bijzaak... maar ergerlijk is het, dat onze volksjeugd voor twintig centen boekjes in handen worden gespeeld, waaruit 's Heeren Naam stelselmatig geweerd wordt.

Die heele Volkskinderbibliotheek ademt den tijdgeest, die in elk verhaaltje op iedere bladzijde het kind toeroept: wonderen gebeuren er niet... laat je niks wijsmaken.. je kunt het best stellen zonder Onzen Lieven Heer.. en de kinderen, volgepropt met al dat moois over de maatschappelijke deugden, groeien op in volslagen onwetendheid omtrent het ééne noodige... en leeren later enkel het evangelie der ontevredenheid! Onze Katholieke ouders, voor wier kinderen deze soort lectuur nog het minst schadelijk is, zullen wel zoo wijs zijn, toe te zien, dat zij de boekjes buiten de deur houden.. maar juist diegenen, die geen enkel tegengif krijgen, lezen niet anders dan dit soort verhaaltjes... is het wonder dat zij op rijperen leeftijd de treurigste onverschilligheid aan den dag leggen voor elken godsdienst en elk positief geloof? De Duitsche schrijfster Frida Schanz en onze vertaalster Nellie van Kol bewijzen waarlijk aan de volkskinderen een zeer slechten dienst, door zulke boekjes onder hen te verspreiden.

CHRISTINE J. F. VETTER.
Zutphen, Maart 1907.

Nederlandsche Bibliotheek onder leiding van L. Simons Nos. VI—VII.
De Wijsgeer, door J. EIGENHUIS, Schrijver van «Beproefden». «Stoere Werkers» etc. (Tweede herziene druk.) Uitgegeven door de Mij. voor goede en goedkoope lectuur door G. Schreuders Amsterdam

«Tweede, herziene druk», zeide ik langzaam bij mezelve: «Hum! jawel! *tweede* dat begrijp ik, maar *herziene*, dat moet een vergissing zijn of anders.. anders had men dat laatste er maar niet op moeten zetten. In dit herziene boekje is nog al veel wat nog wel eens herzien mocht worden.

Zeker! de heer Eigenhuis is een talent (al heel wat tegenwoordig) maar dit novellentuiltje 1) bevat toch te veel oneigens nog en te veel onvoldragenheid.

Ik vind 'et wel aardig dat de schrijver Eigenhuis heet. Als letterkundige schijnt hij nog al uithuizig geweest te zijn.

Hij heeft gemoedelik getafeld met de gemoedelike auteur van de Camera maar op zijn handen hebben ook gestraald de zilveren dis-luchters van enige aristokratiese jongeren. 2)

Kan dit dan kwaad? Och op zich zelf niet. Maar de fout is dat deze vreemde elementen van geheel anders aangelegde schrijvers niet tot een nieuwe kunsteenheid versmolten zijn en bijgevolg zien we het werk van de heer Eigenhuis tamelik wankel staan tegenover ons.

Maar vooral er is nog veel onvoldragens in zijn boekje. Zoals gezegd. De schrijver is kunstenaar. Hij ziet het leven en de dingen wel niet in visioenen van grootse fel-schitterende of donker-gloeiende pracht, maar met stille schoonheids-

---

1) De titels der novellen of grotere schetsen zijn: De Wijsgeer; Tyme de Kroosvisscher; Een Stille; Bartjes Zaligheid en «Van Vrijen tot Trouwen.»

2) Ik denk hier aan Van Looy, Arie Prins en 'en paar anderen.

glanzen, die hebben zijn stil-voor-zichheen genietende genegenheid. Vandaar zijn streven naar edele stijlhouding. Vandaar zijn zorg voor rythmiek in de zinnen en preciese woordkeus. Een en ander vordert echter een voortdurende oplettendheid en strenge zelfbeheersing. Geen aangename gezellinnen misschien, maar noodzakelik en gezien het biezonder talent van de heer Eigenhuis, vooral noodzakelik voor hem.

Jammer, dat hij ze zo dikwels heeft weg laten gaan uit zijn stille werkkamer.

Vele zinnen zijn rythmies zeer slordig en met de woordkeus... neen, maar dat is haast niet te geloven. Ik kan uit dit bescheiden boekje tientallen van woorden grijpen die verkeerd of onjuist zijn. Wilt ge enige voorbeelden? Lyke Sippelhof *las* regimenten van letters» (Nogal grofjes ook.)

«Sturend met den nazeulenden boom die een zilver*wandig* geultje sleept in de donkere sloot».

Zilver*wandig* ziet men geen *geultje* wel zilverlijnig bijvoorb.: Op een andere plaats spreekt de auteur over «bazuinloeiende koeien.» Wablief?

Van een ijs-stok die in een wak ligt, heet het «dat hij dobberend tegen den wand tikt.» Het woordje «tikt» is niet fijn-kunstzinnig gekozen. Immers in verband met 'et subjekt (hier een ijsstok), in verband met de toestand, waarin zich dat subject bevindt in verband eindelik met het objekt waartegen die stok aankomt, zou een nauwlettend nauwkeurig woord-kunstenaar dunkt mij — in geen geval het woordje «tikt« gekozen hebben.

Van dergelike onaangenaamheden is dit herziene boekje vol, zo vol, dat geen enkele bladzijde zelfs, naar ik meen, geheel gaaf is. En daarop vooral doelde mijn bovenstaande qualificatie van onvoldragenheid.

Rest de vraag: Mogen Roomse handen of handjes zo maar dadelik aanvallen op dit letterkundig ooftmandje? Nogal moeilik te beantwoorden. Enige vrij partijtjes zijn wat al te vrij, enige passages te zinneprikkend. Daarom — zonder onze Roomse jongens en meisjes tot smiespelende kwezeltjes te willen maken, zijn we zo vrij voor hun teminste te adviseren: «handjes thuis van dit ooft» en we zijn nog ouderwets genoeg om het oude dorre Lyke Lippelhof toe te stemmen dat «reine liefde weet te wachten,» dragende in onze borst de overtuiging en ze luid uitzeggende voor iedereen dat een vlekkeloze reinheid is en blijft de rijkste aureool van onze Roomse meisjes en Roomse jongelingschap.

Megen. fr. CHRISTINUS KOPS O. F. M.

De verloren zoon, door HALL CAINE. Vertaling van L. J. A. Burgersdijk Jr. 4e goedkoope druk. Uitgave L. J. Veen, Amsterdam.

Hall Caine is een Engelsch romandichter, geboortig van het eiland Man in de Iersche Zee, en schreef reeds verschillende romans, die zeer gewaardeerd werden en waarin hij het eigenaardig leven op zijn eigenaardig geboorte-eiland schilderde maar die ik niet *alle* mag aanbevelen. Het boek echter, dat ons thans bezighoudt, speelt op IJsland, het land der Edda, der Vikings; het land der geijsers en Vulkanen, het land van sneeuw en ijs en groene velden, bedekt met lammeren en schapen. Doch geen Vikings, geen Walkyren, maar menschen van vleesch en bloed, menschen in wier aderen klopt of jaagt het bloed der twintigste eeuw, gaan af en aan in Hall Caine's wisselende tooneelen.

Een roman uit de onverbiddelijke werkelijkheid van ons tegenwoordig maatschappelijk leven.

Een vreemd boek onder de hand van een katholiek recensent. Want deze vindt zich hier geplaatst vóór een levensbe-

schouwing, die niet de zijne is, maar die het leven beheerscht, het nerveuse leven van zoo veel kinderen van zijn tijd. De levensbeschouwing van den schrijver is naar mijn vermoeden neergelegd in de motto's, die hij schreef boven de zeven afdeelingen, waarin hij zijn werk verdeelde en in de wet, die zijn verhaal beheerscht. En daaruit meen ik te moeten besluiten, dat Hall Caine behoort tot de aanhangers eener pessimistische en fatalistische wijsbegeerte. Volgens hem is de wet, die ieders leven ordent, de ijzeren wet van oorzaak en gevolg. Geen barmhartig ingrijpen van Gods verzoenende Voorzienigheid. Ieder bouwt zich zijn leven op uit zijn verantwoordelijke daden, en — hier op aarde althans — is er geen ontkomen aan de gevolgen zijner daden. Ja, hij schijnt het zoo maar 't best te vinden, beter dan de tusschenkomst eener goddelijke barmhartigheid, die reeds in dit leven die ijzeren wet soms opheft. Neen, het leven brenge zonde — maar dan ook onverbiddelijk de straf, de straf »to the bitter end". Het is een ijzingwekkend boek en toch een boek, dat men niet meer uit de hand legt wanneer de eerste bladen zijn omgeslagen. Een roman, die gerijpt is in een geest, die in ieder geval eerlijk is en van streng zedelijken ernst. Ik zei straks: een vreemd boek onder de hand van een katholiek recensent en daarmee doel ik op de nog steeds veelomstreden vraag, die zich zeer sterk opdringt bij 't lezen: »Is er voor de vierschaar der zedelijkheid recht te wedervaren aan het streven om de groote hartstochten des menschen, ook de slechte, hun leven te doen uitleven in den roman? Natuurlijk zijn wij allen het er over eens, dat de booze hartstocht nooit mag optreden in het aureool der deugd of in een kleed waarin hij verleiden kan. Maar als dat niet is, als de booze hartstocht boos blijft en blijkt, zonder eenige verleiding: moet hij dan altijd verbannen blijven uit den roman, die aanspraak wil maken op zedelijkheid? Nog eens; daarover twisten de moralisten in de dagbladbureaux. Ik voel niet de minste neiging om te trachten met deze recensie dien twist te beslissen. Ik wil ook niet dit boek aanprijzen als het model van den christelijken roman! Maar ik waag het toch dit boek te noemen een boek, dat voor ernstige, goed onderlegde en menschkundige katholieke lezers geen zedelijk bezwaar oplevert, en dat veel goeds kan doen in kringen, waar een katholieke roman niet of slechts zelden doordringt. Want als ik het vermoeden uitsprak, dat de auteur een aanhanger is van Noodlot en Pessimisme, dan moet ik toch erkennen, dat zijn personen christen zijn en denken en spreken als zoodanig. En wanneer zij niet allen en altijd leven als goede christenen, dan moeten wij rekening houden met de bittere waarheid, waarmee ook een romanschrijver geen struisvogel mag spelen, dat dit maar al te zeer overeenkomt met de werkelijkheid van het leven. Maar nergens, nergens wordt de zonde geschilderd in verleidelijk licht en kleur, en nergens ook met die brutaliteit, die walging wekt en uit zich zelf zóó is, dat zij nooit kan optreden zonder te kwetsen, al is zij ook reëel. Zonde in dit boek verschijnt altijd als zonde.

Het verhaal, ontdaan van allen sier is zoo. Stephen Magnusson, Gouverneur-Generaal van IJsland, heeft twee zonen: Magnus, een stille, weinig begaafde maar karaktervaste jongen met een diep gevoel van recht en plicht — en Oscar, vol talent, met hoogen muzikalen aanleg vooral, maar zonder ernst en met weinig karakter. De Factoor Neilson, boezemvriend van den Gouverneur heeft, twee dochters: Thora, een aanvallig maar eenvoudig IJslandsch kind met een rijk gemoedsleven — en Helga, een meer schitterend, begaafde, »zoo glinsterend

als een kiezelsteen in het beekje en precies even hard en onaandoenlijk".

Thora is verloofd met Magnus: maar als Oscar met zijn volontwikkelde talenten en bekoorlijke omgangsvormen na een studentenleven in Engeland geheel gemoderniseerd terugkeert, maakt hij, meer uit lichtzinnigen overmoed, veel werk van haar en Thora krijgt spijt, dat zij voor dien eenvoudigen Magnus bestemd is. Als Magnus ontdekt, dat zij met hem niet gelukkig zal zijn, geeft hij haar woord terug en laat haar aan Oscar, maar vermoedt reeds, dat deze haar eens ongelukkig zal maken. Kort voor de bruiloft komt Helga volwassen uit Kopenhagen terug, waar zij de wufte werelddame geworden was naar het type der sigarettenrookende café-bezoeksters, die wij kennen uit Ibsen en Jörgensen. Nog voor het huwelijk heeft Helga reeds de plaats van Thora veroverd in het hart van Oscar, die nu op zijn beurt ontdekt.... dàt hij zich vergist had in zijn gevoel voor Thora, nu hij een andere ontmoette. Thora in haar kinderhart bemerkt er niets van en zij is volkomen gelukkig op haar huwelijksdag. Maar Magnus begrijpt en is woedend. De goedige reus wordt een sombere broederhater en zou willen waken over Thora als Ursus in »Quo Vadis" over Lygia. De huwelijksreis naar Londen, Parijs, de Riviera en Italië, wordt op verzoek der verblinde Thora zelve meêgemaakt door Helga, die de muse wordt van Oscars muzikaal talent maar zijn booze geest tevens. Langzaam aan gedurende de reis gaan Thora's oogen open en zij komt afgemat en ongelukkig op IJsland terug met haar reisgenooten en sterft van verdriet, nadat zij Oscar een dochtertje schonk, Elin. Tot overmaat van ramp heeft Oscar te Nizza speelschulden gemaakt en een valsche chêque geteekend met zijn vaders naam en dien van den Factoor. Vijandschap tusschen de twee oude vrienden — financieële ondergang der familie, vertrek van Oscar naar Londen. Daar leeft hij eerst in armoede en is vol berouw maar zonder wilskracht als altijd. Helga zoekt en vindt hem en brengt hem in verbinding met de muziekwereld. Zijn geluk keert terug, hij wordt beroemd dirigent en Helga operazangeres. Weer naar Nizza — weer ongelukkig spelen, bedrog plegen — en overijld vluchten naar Londen onder den naam van Christiaan Christianson. Nu heeft hij voor goed met Helga gebroken. Nu worden berouw en boete zijne muse en hij schrijft een opera, die speelt in IJslands verleden, waar heel zijn gemartelde ziel zich uitzingt in wondere gezangen. Op slag is Christian Christianson, wiens persoon niemand kent, wereldberoemd en IJsland zelf weergalmt van zijn liederen. Schatrijk keert hij terug naar zijn land waar hij triomfantelijk ontvangen wordt, maar waar niemand in hem Oscar vermoedt. Een voor een bezoekt de gefolterde al de plaatsen waar zijn jeugd leefde en waar hij overal rouw en onheil stichtte: het huis zijns vaders die dood is, de bruidskamer van Thora, het huis van den geruïneerden Factoor. Als hij vraagt naar Oscar, ontdekt hij, dat die naam bij allen gehaat is en hij durft zich nergens bekend maken. Met levensgevaar bereikt hij door een sneeuwstorm de hoeve waar zijn oude moeder met Magnus en Elin in armoede woont, juist nog op tijd om den gerechtelijken verkoop te kunnen tegenhouden. Magnus is vol haat, moeder ongelukkig, Elin, volwassen, is onverschillig voor hem: niemand herkent hem. Aan Elin geeft hij zijn portefeuille, met last, die morgen te openen. Hij zelf verdwijnt heimelijk in den nacht en wordt bedolven onder een lawine. Middelerwijl wordt de reddende portefeuille geopend en nu blijkt daaruit dat Oscar de redder was, de teruggekeerde verloren zoon, maar die den troost

miste herkend te worden en vergeving te bekomen. Men ziet het: tot het laatste toe eischt het leven de straf. Maar wat ik hier gaf zijn skeletten en dit boek geeft menschen met ongehoorde hartstochten, soms tot het hoogste en heftigste opgevoerd. In zekeren zin dus waarlijk een ijzingwekkend boek, dat echter menig verloren zoon zou kunnen terugschrikken bij de eerste schreden op den weg des verderfs.

Onder de eerste letterkundige verdiensten van dezen roman reken ik het schier volkomen terugtreden van den auteur achter de handelende personen en het vermijden van alle versleten beeldspraak. De beelden en vergelijkingen zijn alle frisch van oorspronkelijkheid en ontleend aan de omgeving: IJsland, Londen Nizza. Evenzoo de gesprekken: overal het typisch IJslandsche of het Cosmopolitische leven der metropool en der Riviera. Hoe heerlijk b.v. die beschrijving van Thingvellir, de Althingplaats, het terrein van duizend sagen. «Een diep dal met een helderlicht blauw meer er midden in, bezaaid met eilanden als de vlekken op een arendsei". Wilt gij »darkest London" zien, nadat gij 't reeds leerdet kennen uit Dickens »Oliver Twist" of »Barnaby Rudge"? Zoo lees bladz. 235 en volgende. Hoor: »Meer dan eenige andere stad in de wereld is Londen het tehuis voor den uitgeworpene, het toevluchtsoord voor den eerlooze, en den uitgestootene, het asyl voor den zedelijk melaatsche, het graf van den zedelijken zelfmoordenaar. Londen belooft hem onbekendheid en een soort van reiniging als hij zich wil werpen in de wentelende golven van de zes millioen menschen, en het houdt woord, maar vordert er ook zijn gerechtelijke straffen voor. Zijn straffen zijn: gemis aan een tehuis, gemis aan vrienden.... bovenal.... eenzaamheid. Er is geen eenzaamheid gelijk aan de eenzaamheid in Londen," enz. Meesterlijk en oorspronkelijk is ook de ontwikkeling der hartstochten in dit boek, ja dit vooral. Die ontwikkeling is overal logisch en menschkundig Ieder karakter op zich zelf — en hoe rijk is hier de verscheidenheid — brengt juist die verwikkelingen voort, welke door de geleidelijke voorbereiding als noodzakelijk verschijnen. Elk heeft zijn eigen schoonheid. Nu eens een lieflijke, als Anna, Thora, Elin; dan een lokaalgekleurde als de Gouverneur en de Factoor en Margreet. Maar geweldig is de wieling der hartstochten in Oscar, den verloren zoon, — in Helga, met die berekenend zelfzuchtige en toch zoo gloeiende ziel — gelijk aan de vulkanen in IJslands sneeuw; in Magnus met zijn hondentrouw voor Thora, met zijn haat tegen zijn losbol van een broeder; een haat, die in verband met zijn rampspoed het geloof in een Voorzienigheid in hem verdonkert. Ja, 't is een vreemd, een bijna angstwekkend boek, 't is de ziel van dat geheimzinnig IJsland met zijn winters en zijn kokende bronnen, die u aanstaart dwars door de overigens schier banale avonturen van een »Lebemann" uit onze dagen. Maar 't is door dat eigen noorderlicht op den achtergrond, waardoor die banaliteiten haar banaliteit verliezen.

Moet ik wijzen op litterarische vlekken, dan zou ik zeggen, dat de schrijver zijn kennis van IJslandsche spreekwoorden wel wat overdruk te luchten hangt, en dat Oscars toespraak bij het lijk van Thora mij theatraal, hoogst onnatuurlijk, wansmakelijk en daardoor bijna lachwekkend schijnt in de tragische omgeving. Hij moest dat alles denken, maar mocht het daar niet uitspreken.

De Nederlandsche bewerking is van Dr. L. A. J. Burgersdijk Jr., wellicht een zoon van onzen, voor een paar jaren overleden beroemden Shakespeare vertolker. Het boek laat zich lezen als een oorspronkelijk Nederlandsch kunstwerk

en dat schijnt mij de beste lof. De firma L. J. Veen, de ondernemende uitgever van zooveel modern Nederlandsche boeken geeft in keurige autotypie het portret van Hall Caine bij de ruim vierhonderd bladzijden in klein 4°. formaat en dat alles voor f 1.50 zegge één gulden en vijftig cents.

7 April 1907. JOS. WOLTERS.

M. J. BRUSSE. **In de nachtbuurt.** W. L & J Brusse — 35 cent.

De heer B.usse is een bekende. Door Boefje is hij ons bekend geworden, en in alles wat je van hem leest, vindt je hem terug. Hij wil weten, en heeft er alles voor over, om te weten te komen, wat er omgaat in het leven der maatschappelijk en zedelijk ellendigen. Hij gaat aan boord, en dwaalt langs het strand, hij kruipt door stegen en sloppen van de nachtstad, gaat met broeders en zusters van Jeruël, de middernachtszending, de kroegen in, hoort de intieme gesprekken dier diep gezonken en rond zich uitsprekende ongelukkigen. Zijn kunstenaarsziel neemt het menschelijke in het onmenschelijke waar, ziet, dat er onder het bederf nog veel onbedorvens schuilt, en dat de uitgelaten vroolijkheid veelal geen uiting van vreugde, maar een geweldadige verdrijving van angst en leed en zelfwalging is. Hij maakt zijne bevindingen niet met eigen fantazieën op tot een romanverhaal, maar beschrijft, wat hem bij zijne zwerftochten trof. En in dat beschrijven is hij een meester, zoo natuurlijk, zoo eenvoudig, zoo waar. Zijne woorden zien er, zoo oppervlakkig bekeken, brokkig en hoekig uit, en toch is de stijl glad en zacht, en zeer melodieus. Brusse heeft als literator veel overeenkomst met Streuvels : beiden zijn realist, de eerste meer dan de laatste psychisch realist, beiden genieten bij het schrijven van hun eigen taalmelodie.

Dit boekje met schetsjes van Brusse is, zooals uit den titel alleen wel duidelijk is, niet geschikt voor kinderen, onzedelijk is het evenmin. Door velen zal het zelfs met vrucht gelezen worden; we zien daarin, hoe de middernachtszending werkt, hoeveel moeite de leden van dit protestansche genootschap zich geven, om de zedelijk verwordenen in het verblijf hunner zonden op te zoeken, om ze te bekeeren tot beter leven en tot Jezus; maar ook zien we, welke geloofswaarheden en welken eeredienst Jeruël bij dat zendingswerk beschikbaar heeft, om schrik voor de zonden, zin voor zedelijk en vroom leven te wekken. Zij, die in het bezit der volle waarheid zijn en een door God in beginsel ingestelden, en reeds zoovele eeuwen zich ontwikkelenden eeredienst als hulpmiddel voor het godsdienstig leven hebben, zij zouden, gaven ze zich evenveel moeite voor dit wel bezwaarlijke, maar echt Christelijke werk meer kunnen doen.

Een realistisch kunstenaar als Brusse, vooral hij, stelt alleen praemissen, denkt misschien niet aan conclusies. Die trekken de lezers van zelf. Deze beschrijvingen van wat Brusse in de nachtbuurt zag, zou misschien Katholieke weldadigheidsvereenigingen tot nadenken kunnen stemmen TH. KWAKMAN.

HENRI HARTOG. **In d'r nieuwe woning.**

In d'r nieuwe woning is nummer 4 van de Serie *Een Boek*, waarvan *In de nachtbuurt* nummer 3 is. De fijnzinnige Hartog, op wien de voor anderen meest gewone en door hen niet meer opgemerkte dingen een diepen en blijvenden indruk maakten, die in vijf minuten meer zag en hoorde dan anderen in uren, zag en hoorde, zooals hij slechts zien en hooren kon, die, fijn gevoelsmensch als hij was, alles waarnam in de éene stemming, waarin hij verkeerde, door intensief zieleleven allen

invloeden van buiten het karakter van eigen oogenblikkelijken geestestoestand meedeelend, Hartog was grooter kunstenaar dan Brusse is.

Daartegenover staat, dat zijn werk minder algemeen is aan te bevelen, omdat hij zijne belangstelling vooral aan het zuiverst menschelijk leed, aan de meest onteerende ellende, aan het moreele verval schonk. Die ellende, door hèm gezien is groot, is schreeuwend hard, zóo groot en zóo hard, dat zijne beschrijvingen wel geen zinnelijkheid maar medelijden en afschuw wekken, maar toch voor wie meer tot zinnelijkheid geneigd dan voor medelijden gevoelig zijn, gevaarlijk kunnen wezen, omdat hij ieder in zijn taal, zonder weglating of verzachting laat spreken, omdat hij den afschuw van de zonde laat uiten in woorden, die op zondige en voor zwakke zielen aantrekkelijke dingen duiden. TH. KWAKMAN.

Wereldbibliotheek No, 11—12·

De Waterkindertjes. Een sprookje van een landkind. Bewerkt door M. VAN EEDEN—VAN VLOTEN. Met teekeningen van G. van de Wal Perné.

De «Waterkindertjes» (the water-babies) is een der laatste pennevruchten van Charles Kingsley, en ofschoon «Westward Ho!», en «Hypatia» aan den gewonen lezer misschien meer bekend zullen zijn, is toch dit boek onder de beste producten te rekenen van den Engelschen romancier en dichter. Zooals de titel zegt, is dit boek een sprookje. De inhoud is vrij eenvoudig. Het is de geschiedenis van Tom, een schoorsteenvegertje, die door eene goede fee in een zoogenaamd waterkind veranderd wordt. Hij mag echter niet eerder met de andere waterkinderen omgaan, totdat hij door ondervinding van een heele boel slechte gewoonten genezen wordt.

Nadat hij, als broertje, bij de waterkindertjes is opgenomen, is zijn geluk nog niet compleet, want hij doet nog allerlei dwaze dingen. Ten slotte, om deze af te leeren moet hij een moeilijken tocht ondernemen naar het «Andere Eind van Nergens», op welke reis hij onnoemlijke gevaren trotseeren moet, die hij echter allen te boven komt. Hij wordt hierna ruimschoots beloond, zooals de pogingen van alle brave en goede menschen, op het einde, met een goeden uitslag bekroond worden.

Ik geloof, dat Kingsley, toen hij in 1863 dit boek schreef, veel meer dan een sprookje met dit verhaal voor heeft gehad, en wie dit boekje met verstand leest zal er vele zeer wijze lessen uit kunnen trekken, want talrijke verkeerde dingen, en sociale mistoestanden worden hier door Kingsley aan de kaak gesteld. Zeer raak is eene insinuatie aan het adres der realistisch-sensueele richting in de hedendaagsche litteratuur, pag. 287.

«Hij kwam ook in het land, waar de «Werkelijkheidsboeken» geschreven werden over de «Dingen-zooals-zij-zijn», daar was het afschuwelijk! Hij liep er door met zijn ééne hand aan zijn neus, en de andere voor zijn oogen, en deed zijn best te denken aan de «Dingen-zooals-zij-óók-zijn», die hij gezien had op zijn tocht door de frissche lucht, en in het zuivere water, en zoo kwam hij er goed doorheen.»

Wanneer de schrijver echter spreekt over monniken en papen, als zijnde «de kinderen van de vier groote duivels» Eigenmachtigheid, Onwetendheid, Vrees en Onzindelijkheid, dan is dit te wijten aan zijn bekrompen Anglikaansch vooroordeel tegen katholieken. Gelukkig, is er echter verder niets dat den mooien indruk verstoort.

M. van Eeden van Sloten, die zich ook reeds verdienstelijk maakte door eene vertaling van de sprookjes van de gebr. Grimm, heeft ons werkelijk een dienst bewezen door dit boek in een

Hollandsch kleed te steken. Jammer, dat de anders niet onaardige, maar toch eenigszins realistische teekeningen van kleine Tom dit boek minder geschikt maken voor kinderen. Maar zooals gezegd, groote menschen doen goed met dit boek te lezen, die er veel uit kunnen leeren, en er veel van aan hunne kinderen kunnen vertellen.

H. M. J. E.

Fenwick's Career, by Mrs. Humphry Ward in two volumes.
Leipzig, Bernard Tauchnitz 1906.

Als achtergrond van het eerste gedeelte van dezen roman heeft mevrouw Humphry Ward het schilderachtige «Westmoreland» gekozen, met zijne woeste, donkere rotsen, en groene dalen met schuimende beken, schitterend vol kleurenspel van de op en ondergaande zon.

In het tweede en derde gedeelte, leven wij mede in de artiesten en aristocratenwereld, gedeeltelijk in «Bloomsbury Square», het Londensche «Quartier Latin» en St. James's Square; gedeeltelijk te Parijs, om ten slotte bij de crisis opnieuw de hoofdpersonen te zien optreden met de rustieke sublieme Westmoreland scènerie tot achtergrond. Tonwick, een jong schilder, zijne vrouw Phoebe en Eugénie de Pastourelles, ziedaar de drie helden van den roman. John Fenwick is een arm opkomend schilder, die een enorm talent bezit; hij moet echter beslist naar Londen om zich te bekwamen. Hij komt met zijne jonge vrouw overeen, dat hij haar en zijn eenig kind, Carrie, zal verlaten om alleen, voor een jaar in Londen te gaan studeeren. Fenwick, die in Londen doorgaat voor ongetrouwd, krijgt overal invitaties, en wordt door een zeker Lord Findon erg geprotegeerd. Hij schildert het portret van zijne ongelukkige dochter, Eugénie, wier man een roué, haar gedwongen heeft hem te verlaten, en in haar ouderlijke huis terug te keeren. Fenwick's vrouw, die ten onrechte meent, dat John haar ontrouw is, en in dit vermoeden versterkt wordt door het portret van de onschuldige Eugénie hetwelk zij in het atelier van haar man vindt, verlaat hem, en vertrekt naar Canada.

Alle nasporingen van Fenwick blijven vruchteloos, en twaalf jaren vol teleurstellingen en tegenspoeden wachten den ongelukkigen John, die door Eugénie, zijne eenige vriendin, nog steeds ongehuwd gewaand wordt. Hij wordt door haar met weldaden overladen, en wordt hierdoor juist het meest gegriefd, omdat hij tegenover haar moet blijven huichelen om niet door eene bekentenis de protectie van Lord Findon te verliezen.

Op zekeren dag, te Parijs, barst de bom los. Fennick's geheim wordt bekend en zijne toekomst is vernietigd. Door Eugénie, de pure, onzelfzuchtige vrouw, zelf het slachtoffer van een modern, gedegenereerd echtgenoot, wordt Fenwick in een oogenblik van wanhoop gered.

Plotseling, na twaalf jaar geraakt Fenwick op het spoor zijner vrouw, en Eugénie is ook nu weer de edelmoedige vrouw, die bemiddelaarster wordt tusschen John en Phoebe, beiden door een misverstand van elkaar vervreemd doch eindelijk hereenigd, om een nieuw leven te beginnen.

Goed geteekend zijn Lord Findon, de vader van Eugénie, en Watson, de intimus van Fenwick. Arthur Welby een oud-adorateur van Madame de Pastourelles is eenigszins onbegrijpelijk; maar wie wij niet licht vergeten zullen is Eugénie de Pastourelles, de reine, de onbaatzuchtige, de incarnatie van het «ewig weibliche», doch in den goeden zin van 't woord.

H. M. J. E.

ALLERLEI.

Het vreemde Woordenboek, bevattende de verklaring van ruim 7000 vreemde woorden en uitdrukkingen, bewerkt en uitgegeven door P. M. Wink, Amersfoort. Prijs 40 cent

In dit boekje op nogal fatsoendelijk papier gedrukt en met zeer duidelijke letters gezet zijn opgenomen, zooals de titel zegt, een zevenduizendtal vreemde woorden met de verklaring in 't Hollandsch erbij. Het verschilt hierin van een dictionnaire dat er niet naar volledigheid gestreefd is; de bewerker heeft naar subjectief inzicht gekozen wat hem het belangrijkst voorkwam; het is dus kleiner dan grootere woordentolken.

De verklaring is ongeveer hetzelfde als in andere dergelijke uitgaven, de woorden b. v. die het katholicisme raken, even onvoldoende, maar ik vond nergens van die beleedigende verklaringen, waar we zoo zoetjes aan gewend geraakt zijn. 't Boekje kan dus hén van goeden dienst zijn, die aan een voldoende opheldering over zevenduizend woorden, genoeg hebben.

K.

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES.

GODSDIENST.

Du Positivisme au Mysticisme, door J. Pacheu. Étude sur l'inquiétude religiéuse contemporaine. Paris, Blond en Cie.

Een flink stuk gezonde apologie. Eene analyse van den zieletoestand onzer alom door posivitisme beheerschte eeuw.

Een antwoord op de tweeledige vraag: Moeten de positivistische overwegingen wijken voor de dringende behoefte naar godsdienst in den mensch, of zijn deze bij machte den drang naar het bovenzinnelijke, die tot hiertoe het menschdom opwaarts stuwde, te verlammen en werkeloos te maken?

Revue Néo-Scol. Febr. 1907.

WIJSBEGEERTE.

L'expérience religieuse, door William James Essai de psychologie descriptive, traduit par M. Frank Abaujit. — Paris. Alcan, 1906.

Eene proeve van oplossing van het godsdienst-vraagstuk langs zuiver psychologischen weg of zooals men tegenwoordig zegt, door middel van het pragmatisme,

Dus zuiver positief werk (! ?) Dus niets dan feiten en verschijnselen in het binnenste van ons bewustzijn bespied (! ?) Toch niet. Door heel dit betoog zien we bij herhaling het intellectualisme verloochend en toegepast al naar het pas gaf. De gehate, meermalen veroordeelde wijsgeerige speculatie ligt er overal heel dik op, ook al weet de schrijver het zelf niet. Toch dient erkend, dat de auteur blijk geeft van nobele eigenschappen; open en onbevangen verwerkt hij zijne stof tot aan het einde toe; en er dient bijgevoegd, dat de door hem als eenig degelijk geprezen methode, inderdaad een solied criterium vormt, mits niet in uitsluitenden zin opgevat.

Revue Néo-Scol. Febr. 1907.

Raison et Intuition, door Georges Dwelshauvers. Etude sur la philosophie de M. Henri Bergson. — Editions de la Belgique artistique et littéraire.

Eene objectieve uiteenzetting van de ten volle begrepen wijsbegeerte van Bergson. Hij geeft ze gelijk ze is met ongemeene juistheid en bedient zich daartoe van de eigenaardige zegwijze van Bergson zelf.

Over 't algemeen genomen is zijne kritiek der leer van Bergson correct, maar het Platonisch rationalisme, dat hij daarvoor in de plaats stelt is valsch.
Revue Néo-Scol. Febr. 1907.

Das Problem des Wirkens und die monistische Weltanschauung mit besonderer Beziehung auf Lotze, door Dr. Uscislaw Wartenberg. Leipzig. H. Haacke.

Eene degelijke verhandeling over het metaphysiek karakter en de natuur der werkende oorzakelijkheid en over de monistische opvatting van het heelal.

Ten volle vertrouwd met de hedendaagsche moderne Duitsche philosophie weet de auteur met ongewone vaardigheid door analyse en critiek te reageeren tegen het monisme niet alleen, maar ook tegen het mechanisme en Kantisme van onzen tijd.

Nochtans blijkt ook hij, daar waar hij zijne eigene leer tracht te stellen in de plaats van die zijner tegenstanders, niet altijd van feilen vrij te spreken.

Onder dit voorbehoud evenwel kunnen we niet beter doen dan het boek van Dr. Wartenberg met warmte onzen lezers aan te bevelen.
Revue Néo-Scol. Febr. 1907.

Le mensonge de l'art, door Fr. Paulhan. Un vol de 380 pp. (Bibliothèque de philosphie contemporaine.) Paris, Alcan 1907.

De titel reeds doet het vermoeden: hier hebben we te doen met een boek vol paradoxen. De kunst liegt en nog wel dubbel. Eerst schept zij zich een wereld die niet bestaat, en daarna tracht zij de reëele wereld in de door haar verdichte allengskens om te vormen. Zoo draagt de kunst in zich een innerlijke en volstrekte tegenspraak.

Een zonderling wezen voorwaar!
Revue Néo-Scol. Febr. 1907.

La Philosophie pratique de Kant, door V. Delbos. Un vol in 8o de IV — 756 pages. — Paris, Alcan 1905.

Een in alle opzichten merkwaardig boek, zoo men ten minste de instemming van den schrijver met Kant's dwalingen buiten rekening laat.

't Is de getrouwe, streng-geschiedkundige verhandeling van de wording, den groei en de ontwikkeling van een zedekundig stelsel in het brein zelf van Kant.

Wilt gij Kant's denkbeelden naar waarheid en ten volle leeren kennen leest dan dit boek, lees het tweemaal, maar lees het niet zoo gij bij gemis aan eene soliede voorbereiding en een stug verstand gevaar loopt verstrikt te raken in de geniale sophisterij van Kant's wijsbegeerte.
Revue Néo-Scol. Febr. 1907.

Essai d'un système de philosophie catholique, door F. De La Mennais. 1830—1831 (Etudes de philosophie et de critique religieuse) ouvrage inédit, recueilli et publié d'après les manuscrits avec une Introduction des notes et un appendice par Christian Maréchal, agrégé de l'Université Un volume. — Paris, Blond 1906.

Tot hiertoe is men er niet in geslaagd de handschriften der *Essai* te ontdekken. Nu kwam Chr. Maréchal op het vernuftige idee, den tekst ervan samen te stellen naar drie groepen van schriften, ons door de leerlingen van La Mennais nagelaten.

Het tweede deel dezer *Essai* — eene studie over den mensch — behelst, zoo men eenige mooie bladzijden over de tegenstelling in den mensch tusschen het hoogere en lagere voorbij ziet, al heel weinig belangrijks.

Maar des te merkwaardiger is het tweede gedeelte, dat handelt over God en de wereld. Want daarin treden de methode en de eigen wijsgeerige beginselen van La Mennais, scherp naar voren.

Nog belooft ons de schrijver eene vergelijkende studie van de *Essai* en de *Esquisse*.
Revue Néo-Scol. Febr. 1907.

Kant und seine Vorgänger, door Goswin Uphues Un vol. in 8o de 336 pages. — Berlin 1906.

Een zeer interessant werk van ongemeene oorspronkelijkheid. Een werk, dat uitmunt door diepe kennis en eene glasheldere uiteenzetting van het Kantisme; men vindt daarin een schat van fijne, pittige bemerkingen en de onbevangen, verzoenende en samenbrengende geest, die er uit spreekt, doet het ons betreuren niet in alle punten met de denkbeelden van den knappen schrijver te kunnen meegaan.
Revue Néo-Scol. Febr. 1907.

BIOGRAPHIE.

Ernest Hello, door Joseph Serre.

l'Homme, le Penseur l'Écrivain. — Editions du Mois littéraire et pittoresque.

Een van den aanvang tot aan het einde aangehouden lyrische, haast dithyrambische lofspraak op zijn "heros" — en daarom wetenschappelijk niet te vertrouwen.

Toch licht uit deze gloeiende bladzijden een heldere, klare kennis van den "tweeden Pascal". De hoofd-idee waarvan bij Hello alles uitgaat en waartoe alles terugkeert is de verdere ontwikkeling en diepe navorsching van Pascal's leer over het ware en het valsche. Het is een proeve van verzoening van alle ook de meest uiteenloopende beginselen in den schoot van het catholicisme, den *algemeenen* godsdienst; of hij geslaagd is? Dit is alleen mogelijk in God.

Revue Néo-Scol. Febr. 1907.

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN.

L'Incroyable Aventure de Sir John. Besnard door Renouard. 3 fr. 50. Soc. d'imprimerie, Paris.

Dit boek bezit verschillende eigenschappen waardoor het onze warme aanbeveling verdient.

Mois litt. et pitt. Avril 1907.
(Jean Dumaset.)

Le Chevalier de Notre-Dame door Teincey. 3 fr. 50. Lethielleux Paris.

Uitstekend geschikt voor prijs of voor patronaten.

Mois litt. et pitt. Avril 1907. (X. Z.)

Petits et gros bourgeois, door Esquirol. 3 fr. 50. Stock. Paris.

Onder voorwendsel van echt waar te zijn, blijft de schrijver in toon, vorm en stof laag bij den grond.

Mois litt. et pitt. Avril 1907. (M. L.)

Grichemidi, door Billaud. 3 fr. 50. Lemerre, Paris.

Een bundeltje novellen, met veel zorg en menschenkennis en fatsoenlijk geschreven.

Mois litt. et pitt. Avril 1907. (J. J. A.)

Les Semeurs, door du Campfranc. 2 fr, 50. Paillart, Abbeville.

Interessant en boeiend verhaal met gezonde ideeën.

Mois litt. et pitt. Avril 1907. (M. L.)

Victimes door Thiery. 3 fr. 50. Hatier, Paris.

Dit boek zal veel goed doen en kan ook door jonge dames, die geen kinderen meer zijn, gelezen worden.

Mois litt. et pitt. Avril 1907. (M. L.)

Le Volcan d'Or, door Jules Verne. 3 fr. 50. Hetzel. Paris.

Laatste roman van die zoo vruchtbare pen; wij vinden daarin dan ook de volheid zijner gaven en talenten.

Mois litt. et pitt. Avril 1907. (S. M.)

L'Aumône fleurie door de Buxy. 3 francs Henri Gautier, Paris.

Roerende geschiedenis van een jong meisje; oud thema; vorm goed en boeiend.

Mois litt. et pitt. Avril 1907. (S. M.)

La Poupée, door Meurx-Hault. 2 francs Gautier, Paris.

Boek, dat de jonge dames best zal bevallen, zonder dat zij op nuttelooze of gevaarlijke wijze hun tijd verliezen.

Mois litt. et pitt. Avril 1907. (Emmel.)

TIJDSCHRIFTEN.

Études, 20 Maart 1907.
La Notion de vérité dans la Philosophie nouvelle Le Tunnel sous la Manche. Le sentiment religieux et la vie. Questions de Langue et de littérature catalane. Les contrats de jouissance. Philibert Vrau et les oeuvres de Lille, (1829—1905). Bulletin de sociologie.
— 5 April 1907.
Gilbert de Choiseul à Tournai d'après une prochaine publication. Galilée et les Jésuites. Le Saint. L'ascension. Formules scientifiques et réalités concrètes. A propos de quelques livres récents et anciens. Une grande nation qui se prépare. Bulletin d'Ecriture sainte. «La déclaration des évêques.»

Revue Néo-Scolastique, 1 Febr. 1907
Valeur de la raison humaine, door Clodius Piat. A propos d'un livre sur l'existence de Dieu (suite), door Jean Halleux. La nature du dilettantisme, door Cte Ph. de Ribaucourt. l'Empirio-criticisme de Richard Avenarius, door F. van Cauwelaert. Notes sur diverses questions de logique formelle, door J. Cevolani. Chronique philosophique. Le mouvement néo-thomiste.

Le Correspondant, 10 Feb. 1907.
M. Waldeck-Rousseau et son oeuvre, door Jul. Delafosse. La Comtesse de Boigne, door Henry Bordeaux. Episcopat constitutionnel (1791—1802). Episcopat concordataire (1802—1905). L'Ecrasement, door Ch. Foleij. Madame de Polastron, door Ctesse de Reinach—Foussemagne. Les Secrétariats d'oeuvres sociales, door Vict. Bettencourt. Le Journal d'un député à l'Assemblée nationale, (1871—1875,) door Et. Lamy. La vie économique et le mouvement social, door Aug. Béchaux. Revue des sciences, Chronique politique.

Revue des deux Mondes 1 Febr. 1907.
Les Raisons du Concordat. Le Régime de la Séparation sous le Consulat, et l'Anarchie religieuse, door A. Vandal. L'Ombre s'étend sur la montagne, door Ed. Rod. Au temps passé: Un Coin de la Société parisienne sous le second Empire, door A. Mezières. Les Riches depuis sept cents ans. Honoraires des artistes, peintres et sculpteurs, door G. d'Avenel. Lettres inédites de Jos. de Maistre I. Jos. de Maistre et Louis XVIII, door Ern. Daudet. Le Conflit austro serbe, door R. Pinon. Oeuvres sociales des femmes: L'Education sociale de la Femme, door Paul Acker. La fixité vitale et l'Evolution, door A. Dastre.
— 15 Febr. 1907
La Réforme de la langue française, door Marc. Berthelot. Le Grief secret, door Henri Rabusson. Les Idées d'Antonio Fogazzaro, door R. Leger. Les Risques du métier de Prince. Les Conjurations L'Humanisme et l'Imitation de l'Antiquité, door Ch Benoist. L'Astronomie au Mont Blanc, door R. Radau. La Comtesse de Mirabeau, d'après des documents inédits, door D. Meunier. Revue dramatique, door R. Doumic. Electra. Anna Karénine, les Bouffons, sa Soeur à l'Athénée. Un nouveau livre anglais sur Ch. Dickens, door de Wyzewa. Chronique de la Quinzaine, door Fr. Charmes.

Stimmen aus Maria-Laach, Febr. 1907.
Scholastik und moderne Philosophie. J. Bessmer, S. J. Das christlich-soziale System der Volkswirtschaft, II Schluss, door H. Pesch S. J. Bildung des Herzens, door M. Meschler, S. J. Das heidnische Mysterienwesen und die Hellenisierung des Christentums, II Schluss, door J. Blötzer, S. J. Eine astronomische Reise des P. J Hagen, S. J. Direktors der Vatikanischen Sternwarte, door J. G. Hagen, S. J.

Literarische Rundschau, No. 4 1907.
Neueste protestantische Literatur zur Rechtfertigungs- und Sakramentenlehre, door Buchberger. Zapletal, Das Buch Kohelet kritisch und metrisch untersucht, door Kley. Harnack, Militia Christi, door Bigelmair. Baumberger, der sel. Nikolaus von Flüe, door Meier. Bremond, Newman, door K. Kneib. Die „Jenseitsmoral" im Kampfe um ihre Grundlagen, door Koch. Weinmann, Hymnarium Parisiense, door Molitor. Wagner, Neumenkunde, door Molitor. Birkle, Der Choral das Ideal der katholischen Kirchenmusik, door Molitor. Leitner, Der gottesdienstliche

Volksgesang im jüdischen und christlichen Altertum, door Molitor. Uphues, Kant und seine Vorgänger, door Bühler. Knepper, Das Schul- und Unterrichtswesen im Elsasz, door Hürbin. Falk, Die Analogie im Recht, door Spahn. Rost, Die Wohnungs-Untersuchung in der Stadt Augsburg vom 4. Januar bis 24 März 1904, door Mombert. Streitberg. Gotisches Elementarbuch, 2. Aufl., door Panzer. Brewer, Kommodian von Gaza, door Besson. Brandenburg, Politische Korrespondenz des Herzogs und Kurfürsten Moritz von Sachsen. I. u. II. Bd., door Buschbell. Obser, Denkwürdigkeiten des Markgrafen Wilhelm von Baden, I. Bd., door v. d. Wengen. Beissel, Geschichte der Evangelienbücher in der ersten Hälfte des Mittelalters, door Franz. Wirth, Monseigneur Colmar, Evêque de Mayence, door Selbst. Dill, Das gelbe Haus, door Dyroff. Nachrichten und Zeitschriftenschau. Büchertisch.

Nederlandsche Katholieke Stemmen, afl. 4

Acta S. Sedis: Brief van Z. H. Paus Pius X over de verspreiding der Evangeliën in de moedertaal. E S. Congr. Supr. S. Officii. Dispensatio in defectu natalium ob haeresin parentum. E S. Rituum Congregatione. De Communione in Oratoriis privatis ministranda. Artikelen: De Sacerdotum in mari navigantium iurisdictione Sacramentali, door Dr. A. C M. Schaepman. Over Inspiratie en Bijbelkritiek naar aanleiding van eenige nieuwe werken, III. F. ter Haar, C.ss.R. Miscellanea. Nieuwe Uitgaven.

Studiën. Aflevering 3.

Het wonder en eenige wonderlijke citaten, door G J. J. Louwerens. Brieven over letterkunde, door A. Gielen. Een niet-ultramontaan-Katholieke Rijkskanselier. door C. Derks. Scripturistisch overzicht, door J. van Kasteren. Een nieuw Tooneelspel tegenover het mysterie, door L. Hebrans. Nog over de weerlegging van het Kantisme, door Ch. Sentroul, (antwoord aan E. P. Regout) Slotwoord mijner Kantbestrijding, door L. Regout. Uit de pers.

— Aflevering 4.

De waarheid in het bijbelsche geschiedverhaal, door J. L. van Kasteren. Een hard vonnis, door L. Hebrans. Het Nederlandsche Steenkolengebied I, door F. de Bruijn. Brieven over letterkunde, door A. Gielen. Spinoza de Sophist, door J. Kerlen. Het "Liber pontificalis" en zijne historische betrouwbaarheid, door Th. J. Kannegieter. Uit de pers.

De Katholiek, April 1907.

Het ontstaan van soorten door mutatie. Naar de onderzoekingen van Prof. Hugo de Vries, door Ingr. J Schmutzer. De opgravingen in het Oosten en de godsdienst van Israël, door P. van den Tempel, O. P. S. Th. Lect. De bronnen der "Altaergeheimenissen". door I. B. H. Molkenboer, O P. Sorrente. Aan een communiebruidje, door A. M. J. I. Binnewiertz, Pr. In den Olijvenhof aan den Hosanna-weg Nacht van smart, door fr. E. van Kroonenburg, O. F.M.

— Mei 1907.

Carmel-legende. Vander bootscap aen die soete Maeght Marye door Fr. Berthold, Carm. Tuberculose der longen, door H. J. Damen. Arts. De bronnen der "Altaergeheimenissen." (Vervolg) door B. H. Molkenboer, O. P. De Gulden Mis. III. (Vervolg) door P. fr. B. Kruitwagen, O. F. M. Lentewandel, door P. fr C. Kops, O. F. M. Kleinere mededeelingen aan lezers en schrijvers.

Dietsche Warande en Belfort, 3 Afl.

Een Model van Moderne Romankunst door S. L. van Berne. Van Eten en Drinken, door P. L. Jr. van Eck. Wroetersleven, door Ernest. Claes. Verzen, door G Hermans. Mijn Wandeluur. door J. Jos. Kempenaers. De Ware Shakespeare, door J. S. Van Olmhof. Philosophische Kroniek, door Dr. L. Noël. Historische Kroniek, door Alfons Fierens. Boekennieuws: Inhoud van Tijdschriften. Omroeper.

Onze Kunst. Maart 1907.

Dirick Jacobsz Vellert, schilder van Antwerpen, II door Mr. W. Beets. Een Rembrandtianum, over de Nachtwacht, door Dr. Johanna Goedkoop-de Jongh. Toegepaste kunst in Groningen, vervolg, door Dr. de Vries-Lam. De muurschilderingen van R. N. Roland Holst in de vergaderzaal van het gebouw van den Algemeenen Nederl. Diamantbewerkersbond te Amsterdam. Kunstnijverheidsonderwijs, door C. W. Nijhoff. Kunstberichten. Boeken en Tijdschriften.

Onze Eeuw, Feb. 1907.
Boete II, door G. F. Haspels. Het begrootingsdebat van 1906, door Mr. L. Plemp van Duiveland. Een sociaal tooneelspel in drie bedrijven, door H. Salomonson. De Leidsche vertaling van het oude Testament, door Prof. van Dyk. Een Indische Regeeringscommissaris in 1816, door S. Kalff. Onze Leestafel.

Van onzen Tijd. Nummer VI.
In 't vroege voorjaar, door Albertine Steenhoff-Smulders. Sint Marcoensberg, door Marie Koenen. Vlamingen, door J. A. van Lieshout. De triptiek te Klimmen, door Emile Erens. Slotwoord van Dr A. Ehrhardt's jongste werkje, door C R. de K. Litteraire Kroniek, door Maria Viola.
— Nummer VII.
Christelijke kunst, door Jan Kalf. Sint Marcoensberg, door Marie Koenen. De Heerlyckheit der Kerke van Joost van den Vondel. door Gerard Brom. Boekbespreking, door Th. Kwakman, Pr. Tentoonstelling Toorop, door M. V.

NIEUWE BOEKEN.

De werken in deze lijst vermeld, worden aangekondigd, niet aanbevolen.

GODSDIENST.

M. C. Nieuwbarn O. P., S. Theol. lect. Het Heilig Misoffer en zijne ceremoniën. Nijmegen, L. C G. Malmberg.

Leo Balet: Thomas van Kempen. Hofje van Rozen. Amsterdam F. J. H. Bekker. Prijs f 1.

Het Pauselijk Decreet van Pius X op de veelvuldige dagelijksche Communie, door een R. K. Pr. Nijmegen L. C. G. Malmberg. Prijs f 1.20.

Kerk en Secte, onder redactie van S. D. van Veen Eerste serie. Per serie (10 nrs.) f 3.—, afz. nrs f 0.40.

Th. Kwakman, R. K. Pr.: Het Leven der H. Theresia. Naar het Fransch. 19 afl. à 10 cents Gendringen. Stoomdrukkerij Phönicia, Smeenk en Bosman

WIJSBEGEERTE.

Tijdschrift voor Wijsbegeerte. Red. J. D. Bierens de Haan, Julius de Boer, L. H. Grondijs, Th. Kohnstans, W. Meijer, K. J. Pen. 1e jaarg. Amsterd. W. Versluijs. Per jaarg. (4 afl) f 2.50

Franke: Dr. C. J. Wynaents, David Hume. Haarlem, H. D Tjeenk Willink, f 1.90, geb. f 2.25.

GESCHIEDENIS.

M. G. de Boer: Ons Vaderland. Geïllustreerde geschiedenis voor iedereen. Uitgevers-Mij Elsevier. Gekart. f 6.30, geb. f 6.75.

J. H. Holwerda Sr.: Nederlands vroegste beschaving. Proeve van een archeologisch systeem. Leiden E. J. Brill, f 6.—, gebonden f 6.75.

Werken van het Historisch Genootschap te Utrecht. IIIe serie.
No. 21. **Diarium van Arend van Buchel,** uitgegeven door Dr. G. Brom en L. A. van Langeraad.
No 23. **Journalen van de admiralen Wassenaar van Obdam en De Ruyter.** f 3.50

Ferrero, G. Romes grootheid en verval. Vertaling van M. ten Bouwhuis. S. L. van Looy. Kompl. in 6 stukken à f 0.50

KUNST EN LETTEREN.

Hans Memling. Cent reproductions d'après les tableaux du maître dans les cathédrales, musées et collections d'Europe. (Avec une introduction de M. C. Nieuwbarn.) Haarlem, H. Kleinman & Cie Bij inteekening f 82.50.

Esmoreit. Middeleeuwsch drama. Uitgegeven door P. Leenders jr. Leiden. Sijthoff's uitgevers-mij. f 0.30

P. H. van Moerkerken: Vondel. Keur uit Vondels lyrische en dramatische poëzie, voorafgegaan van een levensschets. 2e dr., bezorgd door Dr. G. A Nauta. Sneek, J. F. van Druten. f 1.50, geb. f 1.90.

Dr. H. W. E. Moller: De Heerlyckheit der Kercke van Joost van den Vondel.

Met een inleidende studie, verklarende voetnoten en taalkundige aanteekeningen. Prijs f 4 25, geb. f 5 25. Met een inleidende beschouwing en verklarende aantcekeningen prijs f 1.90, geb. f 2.75. Amsterdam E. v. d. Vecht.

ROMANS.

Loveling: Jonggezellenlevens. Utrecht, Bruna en Zoon. f 1.90, geb f 2.40.
Nataly von Eschtruth: Donkere schaduwen. Utrecht, A. W. Bruna. f 0.50, geb. f 0.80,
Baeckelmans Lode: Dwaze tronies. Rotterdam Meindert Boogaerdt jun. 8o. f 0.90, geb. f 1.15.

JAARBOEKEN.

Annuarium der R. K. Studenten. Leiden. G. F. H. Theonville.
Het Jaarboekje van Jos. Alb. Thijm. Nieuwe reeks. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 1.25.

MEDEDEELINGEN.

De Congregatie van den Index heeft de volgende werken op den Index geplaatst:
Mgr. Léopold Goursat. **Les mystères sataniques de Lourdes à travers les âges**.
Yousupas Ambraziejus. **Een cathechismus in de Lithausche taal**.
Abbé Combe. **Le secret de Mélanie, bergère de la Salette, et la crise actuelle**.
José Domingo Corbato. **St. Joseph de Onbevlekte**. Een Spaansch werk.

Voordrachten van Batavus — Gebr. Poot Rotterdam.

De volgende voordrachten van Batavus zijn door een vertrouwd persoon nagelezen, en kunnen aanbevolen worden als niets schadelijks of verkeerds te bevatten. Litteraire waarde hebben ze niet, sommige zijn aardig, andere erg flauw, maar ze kunnen, met een gewijzigd woord, hier en daar, wel dienen in vroolijk gezelschap. Die duivelsche Kinematograaf en Een machtige Talisman, al zijn ze niet verkeerd, zijn echter zoo, dat we ze in Katholieke gezelschappen liever niet hooren. K.

Een List. Een Kantoorlooper gevraagd. De Lilliputters, De zes Kwakers. De zes Schoorsteenvegers. Barbier en Brandweerman. Een heilig boontje. Hoe een Docter reclame maakt. Voor de Rechtbank. Bij den Tandarts. Kees Holleway. 't Is nog een kind. Vrouw Koppels in verhoor. Caroline. O, die Beeren! Doctores en Kapper. Het Kamerlid. De Planeetleester in de val. De Werkstaking mislukt of Oranje of Rood. De Vrouwenvereeniging Gelijke Rechten. De Vreugdenberger Dameskapel. Een machtige Talisman. Een kwartiertje in betrekking. Nieuwstraat of Nieuwsteeg. De Wraak van een Koetsier. De nieuwe Schoolinspecteur. Een Moordenaar. Fietsen moet hij! Een nieuwe Noordpoolreiziger. Een zanglustige Logeergast. De gefopte Huwelijkscandidaat. Eindelijk. Zware Vermoedens. Een Kostschoolscène. Het Kinderkoor. De vijf Amazonen. De list van een Grenadier. Een geslepen Keukenprinses. Een vreesachtig Medeminnaar. Mijn liefste Klaartje. Een beruchte Reputatie. De uitgeknipte Advertentie. Drie kranige Jongens. Een onverstandig Vrouwtje. Onschuldig veroordeeld. Pierrot als Kellner. Dokter en Schoenmaker of Pierrot en Harlequin als Studenten. De Strijd op Lombok. Gezegenvierde Liefde. Pantalon, Tailleur. Twee knappe Lotelingen. De Kinematograaf. Jupiter's Rechtspraak. Het Spookhuis. Een geheimzinnig Oord. De gelaarsde Kat. Het betooverde Hotel. Asschepoester. X-Stralen Een fortuinzoeker. De Planeetleester Klein Duimpje. De Colporteur. Vrees voor besmetting of een listige Schoonzoon. Een Huwelijkspretendent. Majoor Kraal, Een Waarheidlievend Man. — In den Aap gelogeerd De zes vroolijke Tamboers. Joris Pekdraad en zijn Knechten. De Perendonksche Politiemacht. Artiest en Boerin. Een Kastelein Athleet. Soort zoekt Soort. Kapitein Kluiver. Een Vrouw die zwijgen kan. Een oude Zeerob. Een Surprise. De Vijand komt. Een nette Schoonmama. Dirk, de kruidenier, op de Groene Bruiloft. De twee lustige Snuiters. Het Tyroler Dameskoor.

Werken van PIERRE DE COULEVAIN.

Op den Tak.

Pierre de Coulevain, een meneer die eigenlijk een dame is, maar schijnt te meenen, dat in de literaire vloot mannelijke wimpels gewoonlijk betere lading dekken, schrijft aardige, prettig-leesbare romans in mooi-vloeiend, luchtig Fransch, over 't geheel vrij goed in het Hollandsch vertaald.

Op den Tak is de geschiedenis van een aristocratische, kinderlooze oude dame, door haarzelf geschreven. Op den sterfdag van haar man die na een jarenlang gelukkig huwelijksleven op hun kasteel overlijdt, ontdekt zij dat een nichtje waarmede zij was opgevoed en steeds de hartelijkste betrekkingen bleef onderhouden, de maîtresse van haar echtgenoot is geweest en dat uit deze schuldige verhouding een zoon is geboren, dien Colette, de ontrouwe vrouw en moeder, met haar andere kinderen heeft opgevoed.

Dit, meer nog dan de dood van haar man, is de genadeslag voor de arme vrouw. Zij verkoopt haar bezittingen, trekt zich terug uit haar kring en gaat reizen. Maar het „waar, wanneer en hoe" dat haar als een nachtmerrie vervolgt, „waar werd hij me ontrouw, wanneer, hoe?..." vergalt ieder oogenblik van haar nieuw leven, verbittert elke herinnering, bederft iederen nieuwen indruk, zoodat zij nergens en in niets eenige afleiding vindt.

En nu gaat zij schrijven, romans liefst en onder een pseudoniem: Jean Noël. De nieuwe werkkring schenkt haar geest en hart bezigheid, verdrijft voor een goed gedeelte de kwellingen en obsessies en geeft haar weer levensmoed en belangstelling. Haar werken worden met graagte gelezen, zij heeft een idealen uitgever (jammer genoeg geeft Jean Noël zijn adres niet precies op) en als zij haar verhaal begint heeft ze al naam gemaakt en blijft leven „op den tak" aan niemand gebonden, vrij om te reizen en te trekken waarheen ze wil, los van alles en iedereen, en van af haar luchtige verheven rustplaats met een filosofischen blik en een warm hart de menschen en het leven bekijkend en afschilderend.

Tot ze op zekeren dag in haar hotel kennis maakt met Guy, den jongsten zoon van haar nicht Colette. Alleen zijn moeder en de schrijfster weten het treurige geheim van zijn geboorte en de jonge edelman die kennis met haar zoekt te maken omdat hij de auteur bewondert vermoedt allerminst dat zij de vrouw was van zijn vader.

Nu komt natuurlijk antipathie, afkeer, haat bijna van de zijde der oude vrouw, en sympathie hartelijke belangstelling, genegenheid van den kant van Guy, die zoo prettig, flink en innemend is als een Parijsche romancière maar een jongen Franschen baron kan voorstellen. Guy bewerkt de verzoening tusschen zijn moeder en Jean Noël, de oude familiebanden worden weer aangeknoopt en de eenzame teruggetrokken vrouw krijgt weer een familie, bijna een zoon, wordt bemind en met zorg omringd, vooral door Guy, die dan ook werkelijk het type is van een aardigen, jongensachtigen, ontwikkelden man en eens een aangenaam contrast vormt met het geblazeerde individu dat de heldenrol speelt in de meeste moderne Fransche romans.

Colette, de vrouw die viel uit zwakheid, zoo rouwmoedig boete deed, zooveel zegen om zich spreidde om de gevolgen van haar zonde te herstellen en die zich zoo verheugt in de liefde en de aanhankelijkheid door haar zoon betoond aan de vrouw die ze bedrogen en wier heiligste herinneringen zij vergald heeft is ook heel goed beschreven, maar Guy en Jean Noël zijn de hoofdpersonen. Vooral Jean Noël is waar, en geeft den indruk alsof Pierre de Coulevain veel van haar eigen leven in die figuur heeft belichaamd.

Het verloop van den roman is voorts nogal eenvoudig: Guy is verliefd op een gravin de Mauriones, die hem natuurlijk ontrouw wordt voor een Russischen prins met veel geld, hij wordt te Parijs zwaar ziek, zijn tante, Jean Noël past hem op met moederlijke teederheid en haar oorspronkelijke afkeer maakt plaats voor een zeer groote krachtige liefde, zoodat nu haar smart al die jaren tijd heeft gehad bezinken, zelfs datgene wat haar in 't begin 't meeste afstiet, de overeenkomst tusschen Guy en haar overleden echtgenoot haar ten slotte niet eens meer hindert maar integendeel nauwer trekt tot den jongen man, die voor haar waarlijk als een eigen kind wordt.

Na het verraad van gravin de Mauriones blijft Guy somber, zwaarmoedig, gaat reizen om zijn zinnen te verzetten, komt na een half jaartje zoowat hersteld terug en wordt door zijn tante in kennis gebracht met José een jong vriendinnetje van haar, waarvan hij eerst weinig notitie neemt, daar hij na zijn ongelukkige liefde vast besloten is niet te trouwen en in dit vaste besluit dan ook een half jaar lang ernstig volhardt!

Jean Noël's vurigste wensch is: Guy en José met elkander gelukkig te zien en ten slotte komt het dan ook zoover, dat Guy ernstig verliefd raakt op de beminnelijke kleine José. Dan koopen ze het oude kasteel van Jean Noël terug zoodat Guy, zonder het zelf ooit te weten, toch in het bezit komt van zijns vaders eigendommen, en daar zullen zij met Jean Noël gelukkige jaren doorbrengen.

Colette, Guy's moeder, sterft in het midden van het boek, haar moe-

derliefde voor Guy op Jean Noël overdragend, die haar plaats dan ook op waardige wijze vervult.

Dan komt er nog in voor van een reis naar Engeland, een verblijf op een badplaats, het intérieur van José, bij haar ouders thuis, alles frisch en goed in den toon gehouden.

Wel redeneert Jean Noël een beetje veel buiten de personen om, doch daar het een *I-Story* is kan men daartegen geen bezwaar maken.

Het Katholicisme, voor zoover het er in voorkomt, is op z'n Fransch, van den buitenkant beschreven, zonder diepte of gevoel. De meest geliefde denkbeelden van de schrijfster zijn wel: dat een liefderijke Voorzienigheid 's menschen lot bestiert en dat de liefde een fluidum is.

Tegen het eerste kan men geen bezwaar maken en over 't tweede kan men nog eens prettig kibbelen met menschen die Pierre de Coulevain's werken ook kennen.

De roman eindigt met den dood van Jean Noël, kort voor hun huwelijk in de armen van Guy en José stervende, tengevolge van een koude op een automobieltocht met Guy opgedaan. Zij valt dus „Van den Tak" als zij genoeg heeft rondgekeken en ook om haar heen genoeg heeft welgedaan.

Op den Tak is een aardig boek, dat men ook onze ontwikkelde volwassen jonge meisjes in handen kan geven.

Amerikaansche Adel.

De werken van Pierre de Coulevain worden nog al eens bekroond door de Académie Française. Waarschijnlijk vindt Pierre de Coulevain dat een eervolle onderscheiding, intusschen is het geen brevet van volmaaktheid en is het publiek gelukkig niet in geweten verplicht die romans te koopen of te lezen, nog minder ze te bewonderen!

Annie de Villars, een jong meisje uit den overzeeschen geldadelstand, ziet op haar een en twintigste jaar haar droom vervuld door een reis met haar moeder, haar nichtje en nog eenige familieleden naar het oude Europa. Annie's vader maakte voor zijn dood de wijze beschikking dat zij niet naar het continent zou gaan vóór zij dien leeftijd bereikt had, ongetwijfeld in de hoop dat zijn dochter dan al goed en wel getrouwd zou zijn met een degelijken Amerikaan en niets te vreezen zou hebben van de berooide Europeesche edellieden, die den gravinnentitel gaarne ruilen tegen de Amerikaansche dollars.

Annie verlaat Amerika, vast besloten in de altijd nieuwe oude wereld zich niet te laten inpalmen door een rijken titel en galante manieren, tot niet geringe bezorgdheid van een harer jonge vrienden, met wien ze misschien wel verstandiger had gedaan zich vooraf te verloven zooals haar familie hoopte.

In Parijs waar zij door Fransch-Amerikaansche kennissen de hooge aristocratie wordt binnengeleid maakt ze kennis met den markies Jacques d'Anguilhon, een verarmd edelman, knap, jong, van goede manieren, die zijn kasteel en hotel heeft moeten verkoopen en nu op zijn vijf en dertigste jaar plan heeft met een vriend naar Afrika te gaan om er roem te behalen of met eere te sterven, een heldhaftig voornemen, jammer genoeg spoedig aan het wankelen gebracht door het gerucht dat eén jonge Amerikaansche millionnaire zich te Parijs bevindt en daar veel opgang maakt. Hij bepeinst dat Zuid-Afrika alleen zijn naam met lof zal overdekken terwijl een rijk huwelijk hem evengoed een eervolle plaats kan doen innemen en bovendien zijn wapenschild zal vergulden, dat de goudkwast erg noodig heeft. Na eenig wikken en wegen besluit hij tot het laatste plan wat het aangenaamste en gemakkelijkste is, om niet te spreken van de vreugde die hij zijn moeder bereiden zal door de bezittingen der voorouders te kunnen terugkoopen, en van den dienst dien hij zijn geslacht bewijst door de voortzetting van zijn aristocratischen naam.

Hij haalt dus een zijner invloedrijke kennissen Christiane de Blanzac, een mooie, jonge weduwe, over om hem met Annie de Villars in nauwere betrekkingen te brengen. Christiane heeft er niet veel lust in, voor huwelijksmakelares te spelen, maar uit vriendschap voor d'Anguilhon stemt zij er in toe hem de behulpzame hand te bieden, ook wel in de meening dat zij er het aardige Amerikaantje een goeden dienst mee bewijst door haar zoo makkelijk aan een interessanten man en een hoogstdeftigen titel te helpen.

Jacques d'Anguilhon ziet Annie in den schouwburg; zij bevalt hem buitengewoon en hij besluit haar te trouwen niet alleen omdat ze veel geld heeft, maar ook omdat ze bovendien mooi, jong en gezond is en hem flinke kinderen zal geven, misschien heel verstandige, maar voor ons gevoel hoogst onbeschaafde overwegingen.

Het is wel te waardeeren om bij het sluiten van een huwelijk te zorgen voor zijn nakomelingschap, maar een vrouw zijn hart en hand aan te bieden hoofdzakelijk om haar fortuin, en verder om de goede eigenschappen die men ook bij zijn renpaarden en rashonden op den hoogsten prijs stelt is niet juist geschikt om onze sympathie voor den toekomstigen echtgenoot op te wekken.

Op raad van Christiane neemt hij tegenover Annie een koele gereserveerde houding aan, wat de nieuwsgierigheid prikkelt van het gefêteerde, verwende, naar de-oogen-geziene jonge meisje en waardoor zich juist op hem haar opmerkzaamheid en belangstelling concentreert.

We zouden zoo'n houding heel mooi vinden als Jacques haar ziel en haar persoonlijkheid terstond ernstig liefhad en die onverschilligheid voorwendde om Annie te toonen hoe weinig hij haar fortuin,

haar schoonheid en haar succes acht. Maar nu het er toch om te doen is deze te vermeesteren kan men onmogelijk iets anders gevoelen dan medelijden met het rijke meisje dat juist door die laffe comedie tegen hem gaat opzien en een soort bewondering krijgt voor den persoon van den markies.

Annie krijgt hem lief en langzamerhand gaat ook Jacques eerbied voelen voor den eenvoud, de oprechtheid, de deugd en al de mooie eigenschappen die zich verbergen onder Amerikaansche vrijmoedigheid en overdreven luxe. Hij wordt minder aanmatigend, houdt werkelijk van haar en na eenig bezwaar van de familie omdat Annie niet Katholiek is, trouwen ze.

Op de huwelijksreis al begint Jacques te verlangen naar Christiane, de bewerkster van zijn huwelijk, die onder de voorbereiding tot het engagement al hartstochtelijk op Jacques verliefd is geworden. Dit verlangen is een veeg teeken voor het huwelijksgeluk der jonge Amekaansche, die zeer prijzenswaardige pogingen aanwendt om haar eigen ik terzijde te schuiven en heel wat Yankee-begrippen omtrent onafhankelijkheid, vrijheden der vrouw enz. aan kant heeft gezet, in gemeenschap van goederen heeft willen trouwen opdat haar fortuin geen beleediging zou zijn voor haar armen echtgenoot, en ondanks haar on-artistieke echt Amerikaansche denkbeelden en gevoelens, dus uit den aard wat burgerlijk voor onze opvatting, toch blijkt meer zieleadel te bezitten dan haar ultra-aristocratische gemaal.

Van Annie's geld wordt Blonay, het oude kasteel, van Annie's geld het hotel d'Anguilhon te Parijs teruggekocht en het mooie vrouwtje dat haar man na een jaar een heerlijk kindje schenkt, een erfgenaam nogal, is nog steeds op het toppunt van geluk als Jacques reeds lang hun vriendin Christiane de Blansac tot maîtresse heeft.

Na eenige jaren verraadt Christiane zelf hun geheim aan Annie als zij onverwachts bij hen binnenkomend de jongelui spelend vindt met hun aardigen kleinen jongen; Jacques bukt zich om Annie te kussen en spreekt hoopvol over de aanstaande geboorte van hun tweede kind, als Christiane op het zien van die liefkozing in een vlaag van woedende jalousie Annie de ontrouw van haar man naar het hoofd slingert.

Natuurlijk een verklaring tusschen de echtgenooten, waarbij Jacques de bedaarde blijft en zich nog aanstelt of hij niet zoo heel schuldig is.

We zouden nu elke houding van Annie kunnen begrijpen, behalve de lijdelijke, de onvrouwelijke wijze, waarop de beleedigde echtgenoote zich bij de geschiedenis neerlegt. Ze scheiden een poosje, al blijven ze onder één dak, na een duel waarbij Jacques gewond werd, komt zij bij haar man, vindt haar plaats aan zijn ziekbed ingenomen door zijn maîtresse, en alles komt na den dood van

Christiane weer heel kalmpjes en bedaartjes in de rij, en Annie is zonder eenig motief liever, zachter, en meegaander dan ooit tegenover haar heer en meester,

Een staaltje van Amerikaanschen adel krijgen we toch wel waar de jonge markiezin Christiane de Blansac op haar sterfbed gaat bezoeken en troosten.

Men ziet, op zich zelf is de inhoud van dit boek niet goed en niet slecht. Alleen misschien erg aan te bevelen aan jonge dames met neigingen voor Europeesche titels en aristocratische echtgenooten; als waarschuwing kan het prachtig dienst doen. Ook is de persoon van Annie wel sympathiek, en als Jacques zich nu werkelijk had gebogen om vergiffenis te vragen aan de zwaarbeleedigde jonge vrouw, zouden we haar vergeving en zachtheid ten volle prijzen, maar hier hebben ze haast alles van karakterloosheid.

De uitwerking van dit boek is beslist verkeerd omdat de feiten er door in een valsch daglicht worden gesteld. Ofschoon de heldin getypeerd wordt als de vrouw van waarlijken adel, ofschoon hier geen stuitende bijzonderheden worden beschreven, geen verkeerde dingen prikkelend of opwindend worden voorgesteld en Pierre de Coulevain altijd kiesch en eerbiedig blijft in zedelijk opzicht, is deze roman schadelijk, valsch eigenlijk, omdat hoewel zij hun gedrag afkeurt, men door het heele werk heenvoelt dat de sympathie der schrijfster toch eigenlijk gaat naar de twee schuldigen Jacques en Christiane.

Er is in dezen roman van Pierre de Coulevain zulk een onuitstaanbaar luchtige manier om de meeste ernstige zieleproblemen te behandelen en, hier wilde ik nog even op terugkomen, vooral zulk een onverantwoordelijk lichte en loszinnige, hoewel misschien niet oneerbiedig bedoelde, wijze om de Sacramenten en den eeredienst van het Katholicisme op te vatten, dat men de lezing van dit boek beslist moet afraden.

Waar men een vrouw, die twee jaren in ongeoorloofde betrekkingen heeft gestaan tot een getrouwd man, zich opzettelijk den dood op den hals haalt door van de opera terugkomend in haar gedecolleteerd toilet het er op toe te leggen een zware koude te vatten, op haar sterfbed na het ontvangen der laatste H. Sacramenten hoort zeggen dat ze dit alles slechts als symbolen beschouwt, maar dat die haar toch zoo zoet en troostend zijn, meer niet, daar vraagt men zich toch treurig af of de menschen, die Pierre de Coulevain kent, alleen hart en verstand hebben en heelemaal geen besef van hun ziel.

Een moderne Eva.

Wie dezen roman koopt zal er zeker spijt van hebben, want hij is de moeite van het lezen niet waard. De moderne Eva speelt hier een

vreemdsoortige rol, ze zal bedoeld zijn als de onsterfelijke verleidster, maar jammer genoeg mislukt dat ook, want voor ditmaal vervult een mannelijk personage die eervolle betrekking. Graaf Lelo Sant' Anna heeft besloten een mooie jonge Amerikaansche vrouw die zonder haar man in Europa vertoeft, ten val te brengen, wat hem intusschen niet lukt, en om zich te wreken trouwt hij haar nichtje.

Dora Carrol is het type van een vroolijk, onbezorgd persoontje, dat voor den mooien graaf en zijn mooien titel haar Amerikaanschen verloofde den bons geeft.

Sant' Anna smaakt de voldoening dat de moderne Eva toch leed heeft van zijn huwelijk. Ze stort zich dan hals-over kop in het Katholicisme om van haar intusschen opgekomen er uitgegroeide liefde voor Sant' Anna genezing te vinden, en als dat niet helpt probeert ze het met een soort Boeddhisme. De manier waarop het strijden tegen een schuldigen hartstocht en die grootste stap in een menschenleven, het overgaan tot het oude Roomsch Katholieke geloof, worden geteekend, is te vermakelijk van oppervlakkigheid en onbeduidendheid om er zich hard aan te ergeren.

De compositie is zwak, het decor kleurloos, de persoonsbeschrijving alleen van Dora Carrol wel aardig, van de moderne Eva, haar man en Sant' Anna zeer slecht, phychologische ontwikkeling is er heelemaal niet in te vinden, summa summarum, het is een van die prullen waarover men zich verwondert dat iemand den lust had het in 't Hollandsch te vertalen.

Het spijt ons niet over alle werken van de toch niet geheel onverdienstelijke Pierre de Coulevain een even gunstig oordeel te kunnen geven, vooral nu er zoo'n behoefte is aan opwekkende, blij-eindende lectuur. T. O. A.

Didascalia et Constitutiones Apostolorum edidit F. X. FUNK. Paderborn, Schoeningh, 1905. Vol. I, LVI, 704 bl.; vol. II, XLIV, 208 bl. gr. 8. Prijs 34 M.

Naar de critische uitgave der Didascalia, Constitutiones Apostolorum en verwante geschriften, welke thans van de hand van den Tubinger hoogleeraar F. X. von Funk 1) het licht zag, werd verlangend uitgezien door allen, die in de kerkelijke wetenschappen nog belangstellen. Onderscheiden der voor kerkgeschiedenis, liturgie en dogma uiterst gewichtige oud-christelijke documenten, die van talrijke aanteekeningen

1) Deze eminente criticus werd den 24 Febr. l.l. geheel onverwacht in den ouderdom van 66 jaren, aan de Katholieke wetenschap door den dood ontnomen.

voorzien hier bijeen werden gebracht, waren immers vroeger of niet voor ieder toegankelijk, of slechts voorhanden in edities die niet aan alle eischen der critiek beantwoordden. Dezer uitgave nu zoo te bewerken, dat ook aan de meest gestrenge eischen voldaan mocht heeten, daarop was Funk meer dan iemand door jarenlange studie voorbereid. Immers aangaande de vele vraagstukken, die op dezen cyclus van geschriften betrekking hebben, — tijd en plaats, waar ze geschreven zijn, persoon en theologische richting der samenstellers, 't onderling verband der stukken en andere voor-vragen — verschenen reeds vroeger van zijne hand tal van geleerde verhandelingen, uitmuntend door scherpzinnig betoog, en over 't algemeen met ingenomenheid door zaakkundigen besproken.

Teneinde evenwel de reeds zware deelen niet nog lijviger te maken, werden in de vóór ons liggende uitgave de prolegomena over 't algemeen kort gehouden en bepaalde zich daar de S. in hoofdzaak tot eene meer uitvoerige bespreking der vele door hem geraadpleegde handschriften onder voortdurende verwijzing voor de overige inleidingsvragen naar dien arbeid van vroeger jaren.

Wie derhalve met vrucht genoemd werk wenschen te raadplegen, zal zich meermalen genoodzaakt zien die vroegere verhandelingen na te slaan. We geven daarom voor gegadigden titels en jaartal aan den voet dezer bladzij. 1)

Liet deze uitgave, in 1891 reeds in uitzicht gesteld, ook al langer dan oorspronkelijk vermoed werd, zich wachten, bij nadere kennisneming van de redenen, die de Schrijver (Tub. Theol. Qu. 1907, I bl. 128) daarvoor aanvoert, moeten wij hem post factum voor dit uitblijven dankbaar zijn. De vertraging kwam de gedegenheid van dit standaardwerk ten goede. Immers voor de Const. Ap. alleen werden — naar de Schrijver t. a. p. mededeelt — 21 manuscripten geraadpleegd, slechts 11 dezer bleken bij onderzoek tot herstel van den oorspronkelijken tekst bruikbaar, terwijl de overigen als min dienstig werden teruggelegd. In 't geheel echter 34 met inbegrip nl. van die handschriften, welke alleen op de Can. Ap. betrekking hadden. De Hss. der Ap. Const. lagen te Weenen, Parijs, Petersburg Oxford, Milaan, Jeruzalem, Athene en Constantinopel verspreid. Ze allen te doorzoeken was derhalve een werk waar jaren overheen gingen, te meer wijl slechts de Hss. der vier

1) Die Apostolische Konstitutionen, 1891; Das Achte Buch der Ap, Konst., 1893; Das Testament unseres Herrn, 1901; Doctrina XII Apstolorum, Canones Ap., 1887; Kirchengesch. Abh. u Unters. 1899, 2e D., bl. 236-251, 347—372; de vele opstellen sinds 1899 nog in het Tu. Qu. aangaande dit onderwerp van zijne hand verschenen zullen wellicht worden herdrukt in het 3e deel der Abh. u Unters., dat onder de pers is gelegd en dit jaar, helaas als opus posthumum, zal verschijnen.

eerstgenoemde bibliotheken verzonden konden worden, al de overige ter plaatse moesten worden geconsulteerd en de hoogleeraar alleen de vacantiën daarvoor ten dienste stonden. Desondanks was de arbeid in 1895 nagenoeg persvaardig, toen Hauler te Verona in een palimpsest-codex fragmenten eener zeer oude Latijnsche vertaling der Didascalia ontdekte. De publicatie 1) van dit voor hem zeer gewichtig document meende de S. te moeten afwachten. Intusschen werd ook nog een Engelsche vertaling van den Syrischen tekst der Didascalia aangekondigd. Ook deze wilde hij voor zijne uitgave nog benuttigen. Zij verscheen van de hand van Mrs. Gibson 2) eerst in 1903. Middelerwijl zag nog eene Fransche van Nau 3) en eene Duitsche van Flemming 4) het licht. Deze laatste is uitmuntend en overtreft beide genoemde, die daarenboven ten onrechte het laatste hoofdstuk als onecht hebben afgesneden. Naast deze meende evenwel de uitgever, dat zijne latijnsche overzetting nog niet overbodig mocht heeten.

Funk's werk valt uiteen in twee deelen. *Deel één* bevat eerstens de Latijnsche vertaling der Syrische *Didascalia*. Dit oorspronkelijk Grieksch werk bleef slechts in eene Syrische overzetting, waarvan zes condices én in eenige fragmenten eener Latijnsche overzetting bewaard. Lagarde 5) had eene poging gewaagd den oorspronkelijken Griekschen tekst naar de Syrische Mss. te herstellen. Deze reconstructie vermocht den schrijver, als grondslag zijner vertaling, niet te voldoen en daarom werd een geheel nieuwe vertaling van den Syrischen tekst met medewerking van Dr. Socin ondernomen. Waar evenwel uit Hauler's vondst te Verona fragmenten eener oude (wellicht VIe eeuw) Latijnsche vertaling der oorspronkelijke Grieksche Didascalia voorlagen, stelde hij deze in plaats van eigen vertaling; echter zoo, dat hij zich niet slaafs aan deze overzetting hield, doch waar 't noodig scheen den tekst verbeterde. De aangebrachte wijzigingen bleven echter door teekens herkenbaar. Deze Latijnsche vertaling is genomen van een Griekschen, hoogst waarschijnlijk van den oer-tekst zelven der Didascalia en niet van de Syrische vertaling, gelijk Batiffol beweert. Slaande bewijzen vinde men bij

1) Didascaliae apostolorum fragmenta Veronensia latina 1, ed. Hauler, Lipsiae, 1900.

2) Horae Semiticae II. The Didascalia apostolorum in English, Londen 1903.

3) La Didascalie c'est-à-dire L'Enseignement catholique des douze apôtres et des saints disciples de notre Sauveur traduite du syriaque pour la première fois. Parijs, 1902.

4) Die Syrische Didascalia übersetzit und erkälrt van Hans Achelis und Joh. Flemming, Leipzig, 1904.

5) In Bunsen's Analecta antenicaena 1854. Diens eigenlijke naam was P. Bötticher, doch hij onderteekende later zijne werken, naar den naam zijner moeder, P. de Lagarde.

O'Leary 1). Door de overeenstemming van beide, de oude Latijnsche en de Syrische vertaling, is nu ook buiten twijfel gesteld, dat, eenige interpolaties (VI. 12. 1 ?) daargelaten, de Syrische vertaler getrouw het oorspronkelijk werk heeft weergegeven. Deze meening, reeds vroeger door Funk op gronden van inwendige critiek tegenover Lagarde en Harnack voorgestaan, werd door gemelde ontdekking glansrijk bevestigd. (Bardenhewer Altkirchl. Lit. II. 261.)

Na heen en weer dobberen heerscht thans onder de critici omtrent het uiterlijk karakter van dit geschrift op de meeste punten eenstemmigheid. De Didascalia is een apocryph werk; de apostolische oorsprong (VI. 12. 1; 13. 1.) is slechts voorgewend. 2) Zij ontstond, gelijk ook de Const. Ap., op Syro-Palestijnschen bodem, en dagteekent uit de latere jaren der IIIe eeuw. Benevens de H. Schrift, zijn de bronnen waaruit de onbekende schrijver geput heeft: de Didache, de Ignatiusbrieven, de Clementijnen, de Sibillijnsche Orakelen en mogelijk ook het Petrus-Evangelie. Dat de D. het werk is van ééne hand wordt door Funk e. a. tegen Holzhey en Baumstark steeds staande gehouden. In theologische richting staat de schrijver op kerkelijken katholieken boden 3); de subordinationistische formules, waarmede hij van Christus gewaagt, 4) vindt men ook bij andere kerkelijke schrijvers van dien tijd. In de mildere boetetucht zagen Bardenhewer, Harnack, O'Leary en Batiffol eene anti-Novatiaansche strekking, en vond Funk althans mede aanleiding 5), tegen zijn vroegere meening in, den datum tot op het einde der IIIe eeuw te verleggen. — Van eenige inhoudsopgave, hoe beknopt ook, moeten we wegens plaatsruimte in deze aankondiging afzien. 6) Wellicht vinden we gelegenheid elders op den zakelijken inhoud terug te komen.

---

1) The Apostolical Constitutions and cognate documents. Londen 1906, bl. 23.

2) Dat dergelijke geschriften valschelijk op naam der Apostelen werden geschoven, kwam in dien tijd zeer veelvuldig voor. De meest aannemelijke verklaring geeft Duchesne: »Ces petits livres donnaient une expression à cette ideé, universellement répandue, que tout ce que l'Eglise possédait de bonnes traditions et d'institutions utiles, elle le tenait des Apôtres» Hist. ancienne de l'Eglise. 1906, bl. 535. Ook wanneer andere schrijvers van dien tijd, zonder meer, spreken van »secundum apostolicam constitutionem» is derhalve nader onderzoek geboden.

3) Geen Audianer, gelijk Lagarde en Zahn, ook geen Joden-Christen of Ebioniet, gelijk Rothe en Hilgenfeld, zonder afdoende redenen beweerd hebben. Die Ap. Konst. 1891, bl. 56—63.

4) »Episcopus in typum Dei praesidet vobis. Diaconus autem in typum Christi adstat... Diaconissa vero in typum sancti spiritus honoretur a vobis.» II, 26. 4, 5, 6. Vgl. ook S. Ignatius Smyrn. 8, 1; Trall. 3, 1.

5) Rev. d'Hist. eccl., Louvain 1901, bl, 791—809. La date de la Didascalie des Apôtres. Ook in separaat-druk verschenen.

6) Een kort résumé geeft Bardenhewer, Gesch. der Altk. Lit., II, bl. 256—7; een zeer uitvoerig Funk, Die Ap. Konst. cap. II. bl. 28—40

Tweedens geeft de S. in zijn eerste deel den zorgvuldig herzienen Griekschen tekst der oorspronkelijk ook in deze taal geschreven *VIII boeken der Const. Ap.* De VI eerste boeken dezer compilatie hebben de Didascalia tot grondschrift. De samensteller heeft de D. op eenige punten gewijzigd, meestal echter letterlijk in zijn werk opgenomen doch aangevuld. Dat dit de ware verhouding is van beide geschriften en niet omgekeerd de D. voor eene inkorting der Const. Ap. mag doorgaan, wordt behalve door grammaticale aanduidingen door de meergevorderde ontwikkeling der theologische formules, alsmede der hierarchische en liturgische instellingen buiten allen twijfel gesteld 1) — Om nu een synoptisch overzicht te vergemakkelijken, plaatste de S. zijne Latijnsche vertaling der D. op de bladzijde links en de C. Ap. op de bladzijde rechts, naast elkander. De toch niet oorspronkelijke indeeling der D. in hfst. wijzigde hij naar die der C. Ap.; wat in de C. Ap. geïnterpoleerd of omgewerkt is, werd onderstreept, en zoo ziet men in één oogslag, waar de beide geschriften overeenkomen en waar ze uiteenloopen. — Het VIIe boek der Const. Ap. biedt cap. 1—32 eene omwerking der Didache, een geschrift zeer zeker van ouderen datum 2), hoogst waarschijnlijk nog tot de laatste jaren der 1ste eeuw te rekenen De daarop volgende cap. 33—49 zijn van uitsluitend liturgischen aard, doch bevatten ook ten deele oudere bestanddeelen. Eene latijnsche vertaling wordt bijgegeven; wat van de Didache werd overgenomen is in den Griekschen tekst door onderstreping zichtbaar. De Didache zelve werd in haar geheel opgenomen en aan den voet der bladzijde geplaatst. Eusebius en de Clementijnen werden benuttigd door den Samensteller. (Cap. 46.) — Het VIIIe boek en de daarmede in de meeste Hss. verbonden *Canones Apostolorum*, beide met Latijnsche vertaling, besluiten het eerste Deel. Op Hyppolytus' gedenkzuil, ontdekt te Rome aan den Tiburtijnschen weg in 1551, vindt men van hem een geschrift vermeld: *περὶ χαρισμάτων*; waarschijnlijk bleef dit (zekerheid is ten dezen niet te verkrijgen) in de gelijknamige verhandeling der Const. Ap. VIII, 1—2 bewaard. 3) De Canones Ap. komen ook van de Const Ap. gescheiden voor; zij zijn evenwel volgens Funk 4) afkomstig van den schrijver zelven der Const., volgens anderen althans zeker uit diens school voort-

1) De gronden, die voor deze opvatting pleiten, worden kort saamgevat bij O'Leary l. c. bl. 14 v. v., meer uitvoerig bij Funk. Die Ap. Konst. bl., 76 v. v. Zoover we weten vond de tegenovergestelde meening alleen nog in den rabbijn Kohler (Jew. Enc. IV, bl. 588) in later tijd een verdediger.

2) De liturgie der C. Ap. VII is meer uitgebreid en van latere dagteekening; de moeilijkheden van sommige passages der D. worden daar ontweken. Uitvoerig O'Leary, l. c. bl. 31 v. v.

3) D'Alès laat deze vraag in zijn jongste werk over Hyppolytus onbesproken.

4) Die Ap. Konst, bl. 180—206.

gekomen. De canons van Nicea werden waarschijnlijk, die der Synode van Antiochië (341) zeker, door den samensteller benuttigd, aldus Funk l. c. bl. 188. Doch omtrent deze punten zijn de inzichten der critici nog zeer verdeeld. — Onder gelijke benaming van canones Apostolorum, en ook uiterlijk gelijkenden vorm werden behalve de 85, die deel uitmaken van de Const. Ap. VIII, nog twee grootere verzamelingen en drie kleinere ons uit de oudheid bewaard. De eerste groote verzameling van 127 canons maakte een deel uit van den Octateuch van Clemens. Hoewel oorspronkelijk in het Grieksch geschreven, gingen zij in die taal grootendeels verloren. In 't Arabisch en Ethiopisch, in welke talen ze behouden bleven, werden ze verdeeld in twee series, de eene van 71 en de andere van 56(57) canons. De eersten noemden Lagarde Canones ecclesiastici, de laatsten, welke slechts met eenig verschil van recensie die der Const. Ap. VIII weergeven, noemde hij Canones apostolici. De 20 (30) eerste canons der eerste serie, de eenigen, die in 't Grieksch nog bewaard bleven, noemt men thans algemeen, in navolging der Duitschers, de *Apostolische Kirchenordnung;* Canon 21—47 (of 31—62) dezer serie staan bekend onder den naam van *Aegyptische Kirchenordnung.* Deze laatste werd door F., in 't Latijn overgebracht, opgenomen in het 2e Deel van zijn werk; de eerste niet, omdat zij in later tijd herhaaldelijk met haar grondschrift, de Didache, in druk werd gegeven, o. a. door hem zelven in zijn Doctrina XII Apostolorum, 1887. 1) Een zeer volledig, duidelijk en degelijk overzicht dezer verschillende geschriften geeft de geleerde orientalist F. Nau, hoogleeraar aan 't In stitut Catholique van Parijs, in Vacant's Dict. de Théol. art. canons des Apôtres, bl. 1605—1626.

Wenken aangaande al deze kerkverordeningen, die nog alleszins verdienen door canonisten en kerkhistorici behartigd te worden, lezen we reeds bij een Dominikaan der XVIe eeuw, P. Wansleben (Nau spreekt ten onrechte van Vansleb) in diens werk over de kerk van Alexandrië. Indien men de herhalingen afsneed, zoo zegt hij, en ze opnieuw ordende, zouden al deze canons tot eenige weinigen te herleiden zijn. De bepalingen, die zij treffen, behoudens eenige inlasschingen van later tijd die iets stootends over zich hebben, zijn op zich zelven goed, en waren destijds voor het richtig besturen der kerken meer dan noodzakelijk. Ook al zijn deze conons niet herkomstig van de Apostelen, wier naam ze voeren, zij danken toch gewis hun ontstaan aan de H. Vaders der eerste eeuwen. Ze zijn echter door zooveel handen gegaan: onhandige vertalers, sectarissen, die ze aan hun belangen wilden dienstbaar maken; er is zooveel ingelascht en uitgelaten, dat zij hun gezag,

---

1) Ze onstond volgens Bardenhewer omstreekts het jaar 300, volgens Funk diep in de IVe eeuw.

waarop zij overige ns alle aanspraak konden doen gelden, allengs hebben ingeboet.

De vraag naar de oorsprongen der Const. Ap. werd door Funk in een afzonderlijk werk (zie boven bl. 200 2) wijdloopig en grondig onderzocht. In zijn huidige editie bleef hij, na vele jaren van voortgezette studie, op nagenoeg alle punten aan de daar verkregen resultaten vasthouden. Vatten we deze in eenige woorden samen: De VIII boeken der Const. Ap. met inbegrip der Canones ap. zijn in Syrië ontstaan, en allen van éénen schrijver. Deze is identisch met den interpolator der Ignatiaansche brieven. Hij was noch Ariaan, noch Semi-Ariaan, maar Apollinarist. De tijd van zijn schrijven valt niet vóór, noch lang ná het jaar 400. Al zijn nu ook de debatten bij lange nog niet gesloten, zoo vermeenen we toch, dat deze door F. met klem van redenen in geciteerd werk en in tal van losse opstellen verdedigde stellingen aan de winnende hand zijn, en meer dan de afwijkende meeningen van Achelis, Harnack, Duchesne, Batiffol e. a. de toekomst voor zich hebben. Op vele punten mocht het hem reeds gelukken aanvankelijke tegenstanders voor zijn gevoelen te winnen.

Deel twee omvat eerstens *de testimonia veterum*, de teksten bij oude schrijvers (tot de 12e eeuw), die melding maken van de in het eerste deel opgenomen stukken: Didache, Didascalia, Const. Ap. Canones; vervolgens nog eenige aan deze *verwante geschriften*, eveneens van pseudo-Apostolische herkomst. Als zoodanig werden opgenomen de Fragmenta Anastasiana, van omstreeks 700, alleen in Gr. tekst; de zoogen. Aegyptische Kirchenordnung, in 't Gr. geschreven doch slechts in vertalingen behouden, in 't L. naar de Coptische recensie; het Epitome een uittreksel uit boek VIII der Ap. Const., alleen in 't Gr., niet te verwisselen met het Epitome (O'Leary, l.c. bl. 34), dat deel uitmaakt der Ap. Kirchenordnung (boven bl. 204); de inleiding en de capita additicia 33—39 der Arabische Didascalia, die meer met de Const. dan met de D. overeenkomt; de 30 capitula uit de Const. Ap. met L. overzetting; de Canones der, naar aanleiding van Handelingen 15 : 22 voorgewende Apostelsynode van Antiochië (Gr. en L.); de Lex Canonica Ap. met L. tekst; de boete-canons der Ap., eene compilatie vooral uit de decreten der Synode van Ancyra, en eindelijk in 't Gr. met L. vertaling het Sacramentarium van Serapion, eerst in 1894 gepubliceerd, het oudste parallel-stuk van de liturgie der Const. Ap. Daar 't niet in zijne bedoeling lag de geheele pseudo-Apostolische rechtsliteratuur, zelfs niet *alle* parallel-stukken der Const., critisch uit te geven, werden hier door Funk verschillende geschriften van gelijken aard, doch met de Const. minder nauw verwant, voorbijgegaan. Slechts noode missen we echter het geheimzinnig document, dat in latere jaren zoo verschillend is beoordeeld, de Canones van Hippolytus. 's Schrijvers

meening moet echter geëerbiedigd, dat de critische uitgave ervan meer dan waarover hij beschikken mocht, aan tijd en arbeid zou kosten. 1)

De onderlinge verhouding van de Const. Ap., met name van het VIIIe boek, en eenige aanverwante geschriften — Canones Hippolyti, Epitome, Aegypt. K., Testamentum Domini — wordt algemeen als een der moeilijkste en ingewikkeldste vraagstukken aangemerkt, waarvoor de critici zich geplaatst zien, die dezen cyclus hunne aandacht wijden. In deze uitgave laat F. deze „quaestio intricata" (I. XVIII.) rusten en verwijst naar de door ons (bl. 200) geciteerde werken en artikelen in het Tu. Qu. Hij handhaaft echter zijn vroeger ingenomen stellingen: Het VIIIe boek der Const. Ap. vormt volgens zijn stamboom het eerste lid van dezen litterairen cyclus, de Const. per Hippolytum (Epitome) zijn daaruit gesproten; de Aegyp. Kirchenordnung stoelt op die Const.; de canones van Hippolytus aan de eene zijde, het Testamentum Domini anderzijds, bieden eene latere bewerking dezer Kirchenordnung. Achelis, 2) die zich nevens Funk het meeste met deze geschriften heeft ingelaten, erkent ook deze volgorde, doch keert ze om, zoodat de canones van Hippolytus, door hem voor echt gehouden, de eerste schakel vormen, het VIIIe boek der Const. Ap. de rij sluit. Dat het Testamentum Domini achteraan komt en niet, gelijk de eerste uitgever, Mgr. Rhamani 3), oordeelde het uitgangspunt der gansche serie mag genoemd worden, hierin stemmen thans nagenoeg allen overeen. — Aldegenen nu, die na Funk en Achelis de onderlinge verhouding van genoemde geschriften hebben onderzocht en zich daarover uitgesproken, schaarden zich, behoudens een paar uitzonderingen, in hoofdzaak meer aan de zijde van Achelis dan van Funk, ofschoon ook zij èn van Achelis èn onderling in nevenzaken wederom niet weinig in gevoelen verschilden. Noemen we slechts O'Leary, Duchesne, Batiffol, De Jongh, Harnack, welke laatste Funk's meening nog het meeste nabij komt. 4) Volkomen instemming vond hij alleen bij Bardenhewer en Deeleman. (II. XII.),

't Blijve aan meerbevoegden terecht voorbehouden, zich in deze veelomvattende en daarom zoo netelige quaestie eene vaste overtuiging te vormen, en dienovereenkomstig zich ten gunste van één der

1) Deze canons bleven alleen in 't Arabisch behouden; de beste vertaling (in 't Latijn) gaf tot dusverre Achelis: Die Canones Hippolyti, in T. U. 6, 4, Leipzig, 1891, ook opgenomen in Duchesne's Origines du culte chrétien, 1903, blz. 524—543.

2) Achelis, Die Canones Hippolyti 1891; Zeitschrift f. Kirchengesch. 1894, 1—43.

3) Testamentum Domini nostri Jesu Christi nunc primum edidit, latine reddidit et illustravit Ignatius Ephraem II Rhamani patriarcha Antiochenus Syrorum, Mainz Kirchheim, 1899.

4) Gesch. der alt. Christl. Lit. II. II. 1904, blz. 501, v. v.

partijen stellig en beslist uit te spreken: voor ons gelde, naar recht en rede, het dichterwoord: Non nostrum inter vos tantas componere lites. (Virg). Onnoodig echter te verheelen, dat ernstige kennisneming van de aan weerszijde aangevoerde redenen bij referent althans den indruk wekten, dat, terwijl Funk op vaak meesterlijke wijze oogenschijnlijk inderdaad ernstige bezwaren tegen zijne meening ingebracht weet te ontzenuwen, zijne vele tegenstanders ten zijnen opzichte hierin minder gelukkig lijken.

Oppervlakkig weg, zou men ook allicht genegen zijn, dergelijke uitvoerige disputen over volgorde, dateering en schrijver meer te beschouwen als een soort letterkundig tornooi, als een ten toon spreiden van critische virtuositeit, dan wel als noodzakelijken voor-arbeid van ernstige geschiedvorsching. Ten onrechte. Wie de ontwikkeling wil schetsen, hetzij van de kerkelijke instellingen, hetzij van de dogmatische formules; wie de religieuse denkbeelden van eenig tijdperk of groep nader wil bepalen, moet noodzakelijk, om geen monnikenwerk te verrichten een behoedzaam gesorteerd materiaal, gewaarmerkte en nauwkeurig gedateerde bronnen en documenten vóór zich hebben, — die alleen langs dezen uiterst moeizamen weg te verkrijgen zijn. 1) En ieder historicus rekent zich gelukkig bijaldien door verdeeling van arbeid dit ondankbaar, maar noodzakelijk werk reeds door anderen, door mannen van het vak, verricht is.

De redeneering door Funk l. c. aangewend, om zijne meeningen aangaande datum en volgorde der besproken geschriften te staven, wekt wel eens het vermoeden, 2) dat zij zich in een cirkel voortbeweegt, — een vermoeden, dat evenwel bij nadere proeving ons erachtens geen stand houdt. Dan slechts ware immers de gevreesde cirkel hier aanwezig, indien een meergevorderd stadium in den onwikkelingsgang van kerkelijke instellingen of dogmatische formules, van elders niet gebleken, als éénig criterium gold bij 't bepalen van volgorde en datum van geschriften, zonder dat tevens tekstcritische gronden en vooral getuigenissen van hen, die het werk citeeren in rekening werden gebracht. Wegens den subtielen en zeer samengestelden aard van dergelijke bewijsvoering is het evenwel soms moeilijk hier alle elementen die te zamen het bewijs uitmaken aanstonds te onderscheiden.

Over de *beteekenis* der betrokken geschriften *voor de kerkgeschiedenis* nog een enkel woord. Wat deze apocryphen de Apostelen en Christus zelven laten zeggen, geeft zeker ten deele weer, wat zij in hunne

---

1) Daardoor mede werd de historie, die de Ouden als »eene kunst» beschouwden, eene streng-methodische wetenschap.

2) F. Nau uit zich, naar ons voorkomt, eenigermate in dien geest in Vacant's Dict. de Théol. l. c. bl. 1608. »Le mode de raisonnement» etc.

kerkelijke gemeenschap onder oogen hadden: wat daar bestond, geloofd en beoefend werd. Ingeval zij zich geheel van het bestaande hadden losgemaakt, zouden deze voortbrengselen ook den *schijn* der anthentie hebben gemist, dien zij, om geloof en ingang te vinden, niet ontberen mochten. Daarenboven was het den schrijvers ten eenen male onmogelijk zich geheel te onttrekken aan de godsdienstige atmosfeer waarin zij leefden.

Staat het derhalve vast, dat tijd en omgeving dezer schrijvers zich afspiegelen in hunne geschriften, men wachte zich echter aan den anderen kant voor de overdrijving, dat hunne voorstelling van zaken zich geheel met de werkelijkheid dekt. Dat is zeer zeker niet het geval. Evenmin als de apocryphen van Symmachus volkomen beantwoorden aan de Romeinsche leer en praxis van het begin der VI[e] eeuw of de Valsche Decretalen aan de kerkelijke verhoudingen van het Frankische rijk onder Karel den Kale, mag men dit van deze aloude, ondergeschoven geschriften verwachten. Het beeld, dat zij vertoonen, is *ten deele* naar hunne persoonlijke opvattingen en wenschen geboetseerd geworden, en daartoe juist leenden zij de eerbiedwaardigste namen der oudheid, van Christus zelven, van de Apostelen, van een Clemens en Hippolytus. Waarschijnlijk zelfs, dat zij aan die persoonlijke desiderata in hunne werken nogwel het meeste relief hebben gegeven. De heerschende meening, dat al, wat de Kerk aan nuttige instellingen en overleveringen bezat, haar door Christus en de Apostelen als morgengave was nagelaten (bl. 202) pasten zij toe ook op datgene, wat hun persoonlijk, of hun soms kleine groep, als zoodanig voorkwam, en goed en nuttig leek. Dat derhalve voorzichtige schifting noodzakelijk is, alvorens de hier geboden gegevens de geschiedenis der algemeene Kerk in te dragen, ligt voor de hand. Te meer nog, wanneer de schrijver, gelijk dit zeker met die der Didascalia het geval is, de leiding had eener slechts kleine, onaanzienlijke en afgesloten gemeente, en „beter christen dan theoloog" (Achelis bl. 397) blijkt te zijn. Dat dergelijke schifting soms onmogelijk, altijd moeilijk is, behoeft geen betoog.

We besluiten deze aankondiging met den wensch van den, helaas! al te vroeg ontslapen Schrijver: „Die Edition sei besonders den Kapitelsbibliotken zur Anschaffung empfohlen. In keiner sollte ein so wichtiges Werk wie die A. K. fehlen." (Tu. Qu., 1907, bl. 131.)

H. J. J. JACOBS.

GODSDIENST.

Pro en Contra. Serie III No. 1. **De Genezingen te Lourdes**. *Pro:* Dr. A. C. A. Hoffman, Arts te Gouda. *Contra:* Dr. J. Borst, Arts te Lienden. Hollandia-Drukkerij, Baarn, 1907.

Ons ligt allen nog versch in het geheugen de Amsterdamsche vergadering, waarop Pater Bolsius de geleerden, vooral de medische vakmannen, overtuigen zou van de *mirakuleuze* genezing van Peter de Rudder. En wat we ook persoonlijk denken mogen over het welslagen of mislukken dier bijeenkomst, gebleken is toch meer dan voldoende, dat niets moeilijker te bewijzen is dan een wonder, dat honderden reserves dienen gemaakt, alvorens we een wonderbaar feit als mirakel aannemen en daarop verdere theorieën bouwen. Maar zelfs als men aanneemt, dat Pater B. in zijn opzet niet is geslaagd, — en de medici schijnen het daarover vrijwel eens te zijn, — dan nòg was deze vergadering niet zonder nut, omdat zij opnieuw bewijst, hoe noodzakelijk het is en hoe verstandig, zich niet voetstoots neer te leggen bij de opinie dergenen, die overal en altijd mirakel schreeuwen en hunne meer voorzichtige geloofsgenooten van rationalisme beschuldigen. Wie aan deze laatstgenoemde mentaliteit lijdende is, zal zich weinig gesticht gevoelen, wanneer hij deze brochure onder de oogen krijgt. Maar anderen zullen de poging van Dr. Hoffman toejuichen, overtuigd, dat het beter is, tegenover ongehinderd voortschrijdende dwaling of onbewezen opinie de goed-gedocumenteerde waarheid te stellen, indachtig aan de belofte dat «de waarheid ons verlossen zal».

De taak, door dezen Pro-schrijver op zich genomen, is een zware. Immers, wat is er niet noodig, om een tegenstander, die zich plaatst op ongeloovig standpunt, van een wonder te overtuigen! Bij elken aanval doet hij een stap achterwaarts, telkens vindt hij een uitweg. En zoolang het wetenschappelijk veld zich achter hem uitbreidt, zoolang zal hij bij elken aanval een nieuwe verschansing vinden, om zijn theorie te bergen. Zoo ging het met Lourdes. Eerst werden in naam der wetenschap de verschijningen geloochend en de vertrouwbaarheid van Bernadette en harer ouders verdacht gemaakt. Toen was de chemische samenstelling van het bronwater de natuurlijke oorzaak. Toen dit niet meer vol te houden was, is men van de eene zijde de feiten-zelf gaan verwerpen, van den anderen kant bleef men bij natuurlijke verklaring en weerde allen bovennatuurlijken invloed. Op dat standpunt staat men nog. En de ontzaglijke menigte van door doktoren onderzochte feiten kan hen niet van hun voetstuk afbrengen. Ten slotte blijft het laatste woord: «Al kennen wij op het oogenblik geene natuurkrachten, die zulke plotselinge genezingen bewerken kunnen, wij kunnen toch ook niet zeggen, dat die natuurkrachten niet bestaan, al liggen ze ook buiten de sfeer onzer hedendaagsche wetenschap.» En wij zouden bewijzen moeten, dat de feiten, zooals zij in Lourdes te constateeren zijn, volstrekt niet *kunnen* samengaan, geheel en al strijden met een of andere natuurkracht, welke wij zeker en onfeilbaar kennen, alvorens wij van een rationalist geloof aan die wonderen kunnen eischen.

Of wij reeds zoover gevorderd zijn? Dat is de vraag, waarop deze brochure ons een afdoend antwoord diende te geven.

Na de materialistische officieele geneeskunde in haar redeneeringen te hebben gevolgd, vooral haar hypothese, ontleend aan de zenuwziekte-leeringen te hebben uiteengezet, komt Dr. Hoffman tot de

conclusie: «Zeer zeker generaliseert de wetenschap hier te veel in naam van theorieën. Ook op dit terrein moet elke genezing in haar eigen verband afzonderlijk bestudeerd worden. Dit nu verzuimt de officieele wetenschap.» Wel erkent Dr. H.: «door den werkelijk magistralen arbeid ook op dit terrein (der zenuwziekte-leeringen: suggestie, hypnose, hysterie) van de meesters der huidige officieele wetenschap kan veel onbegrijpelijks in Lourdes verklaard worden», maar daartegenover is zijne opinie, dat van de genezingen van De Rudder en madame Rouchel nog geene hypothesen ter verklaring gevonden zijn. «Hebben de getuigenissen daarom minder waarde? Immers neen. De *feiten* bestaan. En met Lombroso roepen wij nederig uit: Wij zijn slaven der feiten. Ook de twijfel moet redelijk blijven.»

Trouwens, er is een andere wetenschap, die van het neo-occultisme, welke *alle feiten* van Lourdes aanvaardt, doch in Bernadette niet anders ziet dan een mediale gestalte, een medium. En deze richting staat vlakweg tegenover de materialistische geschied- en biogoliebeschouwing. Toch wordt zij aangehangen door andere heroën der wetenschap. «Wijst dit, zoo vraagt Dr. H., niet op de onmacht der geleerden, om de genezingen van Lourdes te verklaren? Welnu, dit alleen heb ik willen begrijpelijk maken. Veel moet de toekomst leeren, wij zijn dat met het Engelsche medisch tijdschrift «The Lancet» eens. Maar dit staat vast, dat de allergrootste onder de neo-spiritualistische doktoren zullen blijven verklaren, dat het mysterieus phenomeen van Lourdes mede tot een wijdere dan menschelijke, intelligente sfeer schijnt te behooren.»

Met veel talent verdedigt Dr. Borst zijne opinie, dat de genezingen te Lourdes alle door hysterie enz. te verklaren zijn. Over het medisch onderzoek, de attesten van geneeskundigen is hij niet te spreken. De psychiatrie is voor veruit de meeste doktoren een bijna onbekende tak hunner wetenschap en weinigen zijn bevoegd, om daaromtrent een vertrouwbaar oordeel te vellen. Vele gevallen gaat Dr. B. een voor een na, om telkens tot de conclusie te komen: niet bewezen; zoo ook met het geval de Rudder. Wel maakt zijn betoog somtijds den indruk, dat hij wel wat al te lichtzinnig met zijn moker te werk gaat en meermalen lijkt zijn verklaring een zeer gezochte; de eischen, door hem gesteld, zijn verbazend hoog; maar dat alles neemt niet weg, dat «als het gewed is», de contra-schrijver zich nog niet gevangen behoeft te geven.

Een andere vraag is, of een geloovige, die niet *a priori* de mogelijkheid van het wonder verwerpt, die eischen niet meer-dan-redelijk en daardoor onredelijk zal achten; er is werkelijk wel reden voor de woorden van Dr. Hoffman: «ook de twijfel moet redelijk blijven.» Doch ik kan me zeer goed verklaren, dat van het standpunt der strenge en onwrikbare critiek het laatste woord in deze kwestie nog niet gesproken is, althans in deze brochure niet is geschreven.

«Onvolledig en onnauwkeurig ziekenonderzoek, gebrekkige kennis vooral van Neurologie en Psychiatrie, zegt Dr. B., is de bron der foutieve diagnosen. Telkens blijkt, dat de leider van het Consultatie-Bureau zelf te weinig psycholoog is om de sluipwegen der Hysterie, — la grande simulatrice volgens Charcot — te doorgronden, en dat hij daarom ook de wegen der suggestie niet begrijpt.» En zijne slot conclusie: «een psycho-therapeut zou met dat milieu voor geloovige lijders veel grooter succes bereiken.»

Deze aflevering van *Pro en Contra* is voor ontwikkelden zeer belangwekkende lektuur.

H. L. v. Aken,
Ord. Praem.

De Engel in Gethsemane. Gebedenboek en stichtende lectuur in het bijzonder voor lijdende Christenen, naar het hoogduitsch van P. KOENRAAD MARIA ESSINGER door A. M. DIJKVELD. Amsterdam, F. H. J. Bekker.

Allen, voor wie de lijdenskelk op deze wereld niet wil voorbijgaan, tracht «de Engel in Gethsemane» te versterken en door vele, doch korte, toepasselijke en eenvoudige, of schoon verhaalde overwegingen te bemoedigen om met geduld hun kruis te dragen. Meer behoef ik over dit werkje niet te zeggen. Het «imprimatur» staat er in, dus mag het door een ieder gebruikt worden.

De gebeden, die als aanhangsel het tweede gedeelte van het boekje uitmaken, vindt men ook in andere kerkboeken. De litanieën zag ik liever vervangen door andere, die kerkelijk goedgekeurd zijn.

DONATUS BAKKER.
Mind. Conv.

STAATHUISHOUDKUNDE.

Pro en **Contra**, Serie III. No. 4. **Militarisme** *Pro:* JHR. F. A. G. BEELAERTS V. BLOKLAND, Bibliothecaris a. h. Departement v. Oorlog. *Contra:* DR. LOUIS A. BÄHLER, Predikant i. d. N. H. Kerk te Oosterwolde. 36 blz. *f* 0.40. Hollandia-Drukkerij, Baarn.

In sommige oogenblikken, bij bepaalde stemmingen, is ons zoekend verstand als een kompas, dat zijn richting aan te voelen tracht te midden der vele zich opdringende stroomingen. En zoo raakt men niet zelden in verwarring en onzekere dobbering. Neme ik als voorbeeld het militarisme. Onder den indruk van versche oorlogsgeruchten, tusschen de spanning van gevoerd wordende onderhandelingen, bij het zich verplaatsen door verbeelding op roodbebloede slagvelden, opeengehoopte lijken, barbaarsch gewonden, brakende kanonnen, schuifelende kogels en verstikkenden kruitdamp, bij het aanschouwen van verlaten akkers, treurende al- of niet bewuste weduwen en weezen, ontwrichte huisgezinnen en ontroostbaar leed.... dan komt je gemoed in geweldigen opstand tegen zulke »moordpartijen" en menschenslachting, en door je hoofd warrelen en vragen om instemming allerlei theoriën: militarisme, pacificisme, internationaal anti-militarisme, vredesbeweging, vredesconferentie. En ten slotte ben je blij, wanneer eens iemand zich opdoet met vaststaande, militante overtuiging, die zijn meening te verdedigen weet en zijn positie onneembaar acht of beproeft te maken.

Zóó was mijn stemming toen deze aflevering van *Pro en Contra* in mijn handen kwam. En aan overtuiging, met warmte en energie voorgedragen, ontbreekt het noch den Pro, noch den Contra-schrijver. Maar de Pro is gematigd en kalm, de Contra is het niet. En dát alleen reeds wekt instemming ten gunste van den eerste.

Jhr. B. v. B. komt als een waar gentleman en tevens met de oprechtheid van een militair zijn meening zeggen. Onder Militarisme, zooals hij dat voorstaat, wil hij begrepen zien: afgrijzen voor oorlog, die reusachtige ellende, die niemand beter dan de moderne militair beseffen kan, zoodat ook niemand minder oorlogszuchtig is. Maar mèt dien afschuw samengaande de overtuiging, dat de vrede tot *elken* prijs zou zijn: la lâcheté de nous-mêmes, dat, om met Prof. v. d. Vlugt te spreken »het deel van den dooden leeuw te verkiezen is boven het lot van den levenden hond», dat er omstandigheden zijn, dat het militaire (zoo militarisme dan absoluut verkeerd verstaan moet worden) noodzakelijk wordt gemaakt, door wat Dr. Schaepman aldus om-

schreef »onze stand in de Europeesche Statenwereld, onze aardrijkskundige ligging, onze handelsbetrekkingen, onze koloniën." Schrijver acht een leger voor ons land onmisbaar, èn om ons voortbestaan te waarborgen tegenover machtige naburen, — men denke eens, wat wij gevaar loopen zouden bij een oorlog tusschen Duitschland en Engeland, — èn ter bewaring der binnenlandsche rust. Hij wil, dat men niet aan het verkeerde einde beginne door het leger aan te vallen, alsof dat de oorzaak ware der oorlogen; men trachte de *menschen* beter en vredelievender te maken, hun in te prenten: *hebt uw naasten lief*, reglementeering der oprijzende geschillen onnoodig te maken door ze te voorkomen. Al erkent hij, dat er somtijds misbruik gemaakt is van het leger, dat behoort niet tot zijn wezen, maar is een uitwas, een uitzondering, waartegen alleen een juiste publieke opinie waarborgen biedt.

Hier of daar een min of meer grove onjuistheid, waar de schrijver zijn militair tournooi-veld verlaat en het kerkplein betreedt; doch overigens is het betoog *pro*, zoo gematigd en kalm opgenomen, zeer goed geslaagd.

De contra-schrijver plaatst zich blijkbaar op het standpunt van een Christendom met theosophie aangelengd en vervalscht. Maar theosophische zachtmoedigheid spreekt niet uit zijn losbarstingen der eerste bladzijden.

Hij noemt het militarisme in wezen en grond een *kwaad*. Een noodzakelijk kwaad erkent hij niet. Alleen halfslachtigen en inconsequenten kunnen daarvan spreken. Bewaring der binnenlandsche rust is taak der politie, vrijwillig door hen opgenomen; daar mag men den militair niet toe dwingen, dat is in strijd met de Grondwet. En buitenlandsche vijanden bestrijden? Een christen heeft geen vijanden. 't Christendom heeft den mensch gebracht op een peil, waarvan hij met medelijden neêrzien moet op den tijd, dat men nog glorie en eere stelde in krijgsmansdeugd en krijgsroem. Daar nu nog aan blijven hangen, is steriliseering van den vooruitgang. «Krijgshelden moeten op christelijk evolutie-vlak geloofshelden geworden zijn. Een krijgsheld onder de christelijke bedeeling is een atavistisch verschijnsel. Een *christelijk* krijgsheld bestaat alleen in een perverse fantasie.» Militarisme is «dogmatiseering en steriliseering van de vóórchristelijke heldhaftigheid of dierlijke strijdvaardigheid» en «die is *slecht*.» Wij moesten daar reeds lang bovenop geëvolutioneerd zijn. Waarom staan wij nog niet zoo hoog? Waarom is de christen nog niet «christelijk-moreel en christelijk-religieus verre boven heel het barbarisme van den krijgsdienst verheven»? Waarom erkent men nog niet dat «zijne heldhaftigheid is die van den geloofsheld, zijn offervaardigheid die van een heiland»? — Ziehier het antwoord. «De toevloed van barbaren tot het christendom is te groot geweest. En keizer Constantijn, zelf een groot barbaar, heeft alle sluizen daartoe opengezet. Ware het christendom strengelijk verbleven in de zuivere handen der Gnostieken, voor wie elke toelating een conscientieuze en kieschkeurige zaak was — wel waarschijnlijk zou dan nu nog (om een voorbeeld te noemen) in Duitschland de openbare eeredienst van de goden van het Walhalla eene staatsaangelegenheid wezen, doch overal wáár het christendom was doorgedrongen, dáár zou van *militairisme* niets, geen zweem zelfs, te bespeuren zijn.»

Maar wat zullen we dan aanvangen? Wel «er is in ons land volle ruimte gemaakt voor anti-confessionalisme in theorie en praktijk. *Desgelijks moet er in ons land volle ruimte komen voor anti-militarisme in theorie en praktijk.*»

En terwijl die er nog niet is? «Bidden

en smeeken tot de regeering om vrijstelling van krijgsdienst wegens gemoedsbezwaren? Maar mag daar eigenlijk wel om eene gunst worden gevraagd, waar men te eischen en te verwachten heeft? Het lagere bidde en smeeke tot het hoogere, doch het hoogere kniele niet voor het lagere om eene gunst.... Een christen, die door Christus is vrijgemaakt van het juk der dienstbaarheid aan de wereld van het lagere, kan niet aan diezelfde wereld om vrijmaking verzoeken. Hoe dan? Weigering van krijgsdienst is het eenige dat overschiet."

Ziedaar de conclusie.

Goed, dat het juk van het Nederlandsche «lagere» geen Pruisische zwaarte heeft; anders zou Dr. Bähler er misschien wel een weinig zijner vrijmaking bij inboeten.

Deze aflevering van *Pro en Contra* is meer geschikt om voorstanders dan om tegenstanders te maken van een *goedbegrepen en gematigd* militarisme.

H. L. van Aken,
Ord Praem.

OPVOEDKUNDE.

Drie Historische Paedagogen. (Pestalozzi — Fröbel — Herbart). door Dr. H. Hayward, vertaald door C. Brouwer, Uitgever: J. Muusses te Purmerend.

De Redactie van Boekenschouw zond mij dit werkje ter bespreking, ik las het dus door en kwam al spoedig tot de ontdekking, dat het boekje beter besproken zou zijn in een onzer Katholieke schoolbladen. Echter, op het punt zijnde, deze bemerking in alle bescheidenheid bij de Redactie in te dienen, viel het mij in, dat het mogelijk zijn nut kan hebben, ook aan lieden, die niet tot de klasse der onderwijzers behooren, eens te laten zien, wat alzoo beweerd wordt omtrent opvoeding en onderwijs der kinderen.

Het door den heer C. Brouwer vertaalde werkje begint na een kort voorwoord met de boven het eerste hoofdstuk geplaatste vraag: Wat is het doel der opvoeding? Een beslist antwoord wordt niet gegeven. De schrijver, Dr. Hayward, beweert, dat zulk een antwoord niet gegeven kan worden, omdat er zooveel verwarring heerscht onder de onderwijzers. Dan volgen er voorbeelden, om die bewering te staven..... Maar dr. Hayward zelf verwart twee dingen, n.l. opvoeding en onderwijs.... welke wel samen moeten gaan, maar die toch niet voor elkander kunnen gebruikt worden. Hayward's voorbeelden betreffen uitsluitend het «onderwijs» en vallen geheel buiten het begrip »opvoeding».

Dan offert ook dr. Hayward aan het huidige mode-woord: Terug! een woord, dat sedert eenigen tijd opgeld doet.... als woord dan wel te verstaan, want zoo hard er geroepen wordt: terug! even hard worden wij voorwaarts geduwd... op elk gebied!

Terug naar Pestalozzi, terug naar Fröbel, terug naar Herbart, roept dr. Hayward.... en hij geeft ons de korte levensbeschrijving dezer drie paedagogen, meenende, daarmede nuttig werk te doen!... wat ik zoo vrij ben, sterk te betwijfelen. Voor Engeland moge het boekje nut hebben... d. i. voor niet-katholieke onderwijsmenschen.. voor ons land had het evengoed onvertaald kunnen blijven.

De heer Brouwer zal toch zoo goed als wie ook weten, dat reeds sedert jaren de candidaten op het examen gerust durven zeggen, dat zij Pestalozzi's werkjes: »Leonard en Gertrude», en ook: »Hoe Gertrude haar kinderen opvoedt», gewoon ongenietbaar vinden en: »er niet door konden komen».

Maar dr. Hayward houdt van groote, klinkende woorden... en gaat geheel op in blinde vereering voor deze drie op-

voedkundige heiligen, vooral Pestalozzi, wiens levenstaak echter totaal mislukt is..... mislukken moest, daar hij den mensch wilde brengen tot geluk en welvaart door louter menschelijke middelen buiten elken godsdienst om! Niet Gods geboden, niet de geopenbaarde waarheid, niet de leer der Kerk.... alleen de natuur.... de aardsche mensch... het vergankelijke stof! En dan Rousseau als stichtend voorbeeld! Met allen eerbied voor den doctoralen titel van den Engelschen schrijver kan ik niet nalaten 's mans naïviteit te bewonderen, waar hij nog meent, dat er voor Pestalozzi's arbeid iets anders kon weggelegd zijn dan grondige mislukking. En als dr. Hayward zich de moeite wilde geven, kennis te maken met hetgeen van Katholieken kant geschreven is over de opvoeding van het kind, en hij wilde er nota van nemen, dat de echt Katholieke opvoeding regelmatig op goeden uitslag mag bogen, dan zou hij zijn Pestalozzi niet meer óp maar zeer stellig naast zijn voetstuk plaatsen en met medelijden denken aan den man, die zulk een treurig voorbeeld is van hetgeen de psalmist zegt: als de Heer het huis niet bouwt, dan arbeiden zij die er aan bouwen, te vergeefs!

Maar zelfs voor hen, die ook hier te lande het kind wenschen op te voeden zonder eenige godsdienstige begrippen bij te brengen, behoefde Haywards werkje niet vertaald te worden... wij hebben opvoedkundige boeken te over... meer dan ons lief is en onder elkander zeggen we dan ook heel oneerbiedig, gelet op de prullaria, die ons als systema van opvoeding worden aangepreekt: alweer zoo'n drukwerk over opvoederij! Neen, de heer Brouwer heeft een volkomen nutteloozen arbeid verricht; nog jammer dat hij daaraan zijn talent van vertaler besteed heeft!

Ook Fröbel en Herbart leeren ons niets nieuws! Integendeel.. tot vervelens toe lezen we alweer, wat die twee, bij elken onderwijzer bekende paedagogen, dachten, wilden en deden! Telkens zegt ge onder het lezen: Connu Zelfs enormiteiten als b. v. op blz. 51 opgedischt worden, waar we lezen: »Geen reine liefde, geen verbod of troost eener Kerk — 't zij deze van jongere of oudere formatie is — zal meer en beteren bijstand verleenen dan een gezonde belangstelling in boeken en natuur!" zijn voor ons Katholieken niet nieuw meer.

Hier is Herbart aan het woord, Herbart, die aan het slot van dit artikel genoemd wordt: een groot logisch denker, de grootste wellicht van alle historische paedagogen! Hm! een beetje minder kan ook nog! Zoo onder het lezen vroeg ik mijzelve meermalen af! Zou de heer dr. Hayward en vooral zou de heer onderwijzer Brouwer nu werkelijk niet beter weten? Is de begripsverwarring van den laatstgenoemde, toch een nuchter Hollander, nu wezenlijk zóó groot dat hij die Engelsche: words, words! in ernst als waarheid bevattende aanneemt?

Maar zie! op de laatste blz. kreeg ik het antwoord... daar haalt de heer Brouwer niemand minder dan professor Bolland aan (moreele en *zielige* (sic!) krachten) en wie bekent, dezen leverancier van begripsverdraaiingsredeneeringen te hebben gelezen... ja die is ipso facto geëxcuseerd voor alle mogelijke begripsverwarring.

Zutphen. C. J. F. VETTER.

LAND- EN VOLKENKUNDE.

Twintig brieven over Amerika door G. VAN DEN ELSEN, adviseur van den N. C. B. Secretaris van den Ned. Boerenbond. Helmond. J. de Heydt. Prijs f 0.50.

De schrijver dezer brieven, de bekende Boeren-apostel, moest tot herstel

zijner gezondheid gaan reizen en ontspanning nemen, en wist toen niet beter te doen, dan ook die betrekkelijke rust aan de belangen der boeren dienstbaar te maken.

Hij ging naar de Vereenigde Staten, naar Canada, bekeek en onderzocht daar de toestanden, bezocht en hoorde de landverhuizers, wijdde zijn aandacht aan landbouw, grondgesteldheid en levensvoorwaarden, aan honderden dingen, welke aan andere toeristen en reisbeschrijvers ontsnappen, schreef zijn bevindingen naar zijn blad, «het Boerenkrantje», als een reporter van professie, en heeft nu het gelukkig idee gehad, die brieven in een handig boekdeel uit te geven. We hebben daarmee een heel bijzondere reisbeschrijving gewonnen.

Op zijn gewone kalme en besliste manier zegt de Eerw. heer van den Elsen, wat hij denkt van menschen en dingen, haalt, waar hij het noodig oordeelt, het gezag van bekende schrijvers aan, doch steunt vooral zijn betoog door de getuigenissen van personen, die de levensomstandigheden, daar bij lange ondervinding kennen.

Zoo is dit boekje geworden een vertrouwbare gids voor landverhuizers, een rijp te overwegen document voor wie er aan denkt, zich in het land der toekomst neer te zetten en een blij te aanvaarden bijdrage tot de kennis van Amerikaansche toestanden, een flink stuk volkenstudie, zonder ostentatie van wetenschap.

Moge de schrijver, die niet aansporen wil tot landverhuizing, maar de vertrekkenden wenscht te behoeden voor teleurstelling en uitbuiting, verwezenlijkt zien wat hij zoo vurig wenscht en door zijn arbeid tracht te verwerkelijken, een Hollandsche vereeniging tot bescherming en voorlichting van landverhuizers.

K.

Au Pays des Pyramides. par JEAN CHAUTARD. Tours. 1906.

Het boek is goed geschreven ; het is bestemd voor katholieke lezers en wordt aanbevolen als geschikt voor prijsuitdeelingen.

Inderdaad, indien de illustraties niet zoo afschuwelijk waren uitgevoerd, zou het daarvoor goed kunnen dienen.

ERNEST. v. M.

Nîmes, Arles, Orange, par ROGER PEYRE Paris, 1903.

Dit mooi geïllustreerd werk (een deel der serie »Les Villes d'Art célèbres») wordt ook soms aanbevolen voor prijsuitdeelingen. De tekst is goed gedocumenteerd en degelijk, maar meestal slechts voor archaeologen of kunstkenners interessant. De kunstschatten van Nîmes, Arles, Orange, Montmajour, Saint-Remy enz. worden er achtereenvolgens besproken. Sommige photografieën van oude beeldwerken of moderne kunstproducten (bijv. de geheel naakte »Poésie Légère» van Pradier) maken het boek minder geschikt voor kinderen.

ERNEST v. M.

Les Bizarreries des Races Humaines, par HENRI COUPIN. Paris, 1905.

In dit werk wil de schrijver belangstelling opwekken voor land- en volkenkunde en beschrijft daarom de excentrieke gewoonten of onhebbelijke eigenaardigheden, die bij vele onbeschaafde volkeren in zwang zijn. Telkens geeft hij blijken goed thuis te zijn in de ethnographische litteratuur, althans van Frankrijk, maar toch maakt zijn werk den indruk meer een vluchtig bijeengegaard materiaal dan een goed-ineengezet, methodisch-ingericht en daardoor leerrijk studieboek te zijn. Met zijn talrijke illustraties en mooien band lijkt het een echt prijsuitdeelingsboek en

daarvoor is het ook speciaal bedoeld, maar sommige narigheden, die er in verteld worden en vooral de vele minder zedige illustraties maken het naar onze meening daarvoor ongeschikt.

ERNEST V. M.

KUNST EN LETTEREN.

Moderne kunstwerken. Jaargangen 1902 tot 1906.

De firma A. Versluys te Amsterdam geeft sinds 1902 onder redactie van den Heer H. P. BREMMER een tijdschrift uit dat van zeer bijzondere soort is.

't Is eigenlijk geen tijdschrift, maar een verzameling prenten, met een korten toelichtenden text op één pagina bijeen gedrukt. — En, blijkens de verschenen afleveringen wil dit tijdschrift vooral Hollandsche kunst geven. — Er zijn wel nu en dan buitenlandsche dingen in gereproduceerd, maar 't meerendeel is Hollandsch werk. Aan enkele groote mannen werd zelfs een geheele aflevering gewijd.

Zoo was de 1e aflevering van den derden jaargang die voor me ligt, aan Joseph Israëls gegeven, de derde aan Louis Adolphe Hervier, de zevende aan Gabriël, de negende aan Mathijs Maris. Ieder dezer aardig uitziende, van zeer handig formaat zijnde afleveringen bevat een achttal reproducties, niet te groot, maar in een nu en dan zeer goed doende bruine kleur gedrukt, soms in zwart, soms in grijs.

De reproductie op zich zelf geeft van het kunstwerk dikwijls een zeer geslaagd beeld, ofschoon er ook minder mooie tusschen zijn.

De text van den Heer Bremmer is van een gewild woordkunstige beschrijving, doch geeft nu en dan aardige bijzonderheden. Behalve naar de genoemde werken zijn er heel mooie dingen in gereproduceerd van Mauve, Weisenbruch, de Marissen, Bosboom en vele anderen. 't Is een aardige uitgave.

TH. MOLKENBOER.

Het Drievuldig Beeld, door KAREL VAN DEN OEVER. Gedrukt in 1907 te Antwerpen bij Jan Bouchery, Hopland, 22, Rotterdam J. Meudert Boogaardt.

Wie niet gelijk worden kan aan het kind, die kan ook niet binnengaan in het rijk der poëzie. Daarom viert de dichter Karel van den Oever in den aanvang van zijn ongemeen boek met Verzen zijn grote vreugden uit over de kleine dingen des levens. Zoudt ge het kunnen geloven, dat het eerste vers uit deze bundel is over.... een radijsje? Toch vind ik het lief en echt en zo gij niet spoedig even licht geërgerd zijt over het Vlaams van de dichter als over het Kollewijns van de recensent, luister dan eens.

't *Blij*rood radijsken met een *koppeken* [groen
bewigeld is half uit 't veld gekropen
en 't *frischbedauwde buikske blinkt* in
de aarde, van de lauwe zon bedropen,
die bleekgepeerst uit 't Oosten *opgezet*
de wije bruine velden heeft verguldend [overspet;
de *frutselende windekens die in de* [*vroegte varen*
en spelen over 't groen en geel [radijzenveld
bekleuteren de slodderende kleine [blaeren
en hebben *tenden al de roo radijzekens* [*betelt,*
één overdik en blozend, *met bleek* [*gegroende vlerken*
trok ik heel zoetekens de natte vore uit...
ach, 't viel vóór mijnen mond..... een [vallend sterreken,
en wip.. erover sloeg een kwakkend [groene puit...

Nu volgen verschillende verzen en liedekens, waaronder natuurlik ook minder gelukkige voorkomen. We zien het Vlaamse land; en de weemoed de Vlaamse avenden daalt op ons neer. 1)

Wij zien de maan bloeien en zijn zilveren schoonheid strooien over het land van Vlaanderen. 2)

»Gij gulden, breed-gerijpte maan die over Vlaandren gloeit 3) Van Zonneviersel 4) en oude Steden 5) zingt ons de dichter en in zijn «Geestelijke Alexandrijnen 6) verheerlikt hij engelen, heiligen en priesters.

Hiermede is als een stijgen en voorbereiden bedoeld tot de verzen, die de dichter als een kransje van bloemen zijn Jezuslief bood. Jezuskransken heeft hij ze genoemd. Wat zijn daar weer kinderlike naïeve verzekens bij.

Een «PalmenZondag» begint zo:

Gij reedt op 't goedig ezelken
dees dag, mijn lieven Heere,
en 't hing uw wit en overschoon habijt
langs zijne pootekens nere;

Nu komen nog vóór het laatste grote gedicht: Het Drievuldig beeld twee afdelingen: «De Pijn» en «de Pijn en God» O 't leven is soms om weg te schoppen, weg te trappen van pijn. O alles kan soms zo ellendig wezen en wij zelve kunnen ook soms zo ellendig of slecht zijn, dat we 't wel uit zouden willen snikken van weedom en miserie. Maar het lijden kan ook zijn van een doffe gelatenheid en van een tranenvol heenstaren naar de dingen om je heen. Deez laatste smart, toch niet de geringste altijd, bleek meer het deel van de dichter. Doch is de smart niet zeer dikwels de weg naar de goede God? En met de dichter vallen we nu in de armen van de goede Jezus en wij verbergen ons snikkend hoofd aan zijn goede borst. Is het voor de dichter zo laat geweest? In Jezus kransken (p. 73) had hij gezucht:

»Mijn goede lieve Heer, die mij zoo lang verdoken waart en uit mijn hert gebleven."

Zo zijn wij gekomen aan het laatste en belangrijkste gedicht Er zijn zeker op de voorafgaande gedichten wel enige aanmerkingen te maken. De taal is soms log en zwaar. Tegenover enkele beeldspraak zullen enigen wat vreemd staan. Is de associatie idearum in een gewoon mensehoofd soms gemakkelik na te gaan, moeiliker wordt het bij dichters en nog moeieliker wanneer de dichter dikwels uitgaat van een verschillende orde van dichterlike waarneming Dit is hier het geval. Kinderlik realistiese beschouwing en lieries impressionisme gaan hand aan hand. Ook schijnt een enkele maal mij de kombinatie der dichterlike vizieën bepaald minder goed.

Doch het wordt tijd iets te zeggen van het laatste gedicht. Uit diep zelfbesef en zelfgevoel in roerloze kontemplatie, geraakt de dichter tot de erkenning van de harmonieuse verbloeiingen des levens.

Het is een allegories-symbolies gedicht. De uiterlike struktuur is deze: De dichter bestijgt bij 't vallen van de avend een rotsige heuvel-schuinte 1)

Overal dampen, barre rotsen enz. Dan komt hij aan een helder vlietende beek en driemaal ontbloeit aan het water een geheimvolle beeltenis.

---

1) Vlaandersche Natuur en avendgesprekken. Het gehele boek heeft verschillende afdelingen met verschillende titels. Het laatste deel is één gedicht: Het Drievoudig beeld, waarnaar het boek is genoemd.

2) Landelijke Maanvaarten.

3) p. 31.

4) p 42.

5) p. 49.

6) p. 59.

---

1) De opzet herinnert aan het begin der Divina Commedia. Het aangeven van 3 wouden en 4 hellingen schijnt mij in verband met het allegories-symbolies karakter van 't gedicht minder goed.

Eerst ziet hij zijn jeugd-beeld.

»Toen zag ik 't oud betoog van Narcis jonkheid weer".

Verder ziet hij als de twee andere stadieën des levens: een grijsaard en zijn eigen reëel beeld.

In zeer prachtige maar hier en daar duistere, te duistere verzen schildert hij zijn gepeinzen over de kennis der dingen, zoals zij staan in de boeken der zoekende mensen (Panteisme en Pessimisme vooral). »Ach, Boeken der zoekende menschen, wier verschimde en ijle woorden
beduizlen, wier verkreukt gedacht dees kalmen asem stooren
als 't blazen in de blaeren der gebogen boomen
van eenen kwaden wind, - in u, als een kind schreiend,
verspeurde ik vreemden zin en 't ongeweten wezen
van dees verduisterd leven . . . .
. . . .
in uw koel-kille duisterte
betastte ik uw vergoorde woorden, om wat aarzlend licht
en verren weerschijn van de eeuwenlooze waarheid . . . .
. . . .
maar in den ouden memel uwer tijdbestoven woorden
hervond ik dooden zin en tegenzin van ieder ding . . . .
Was God niet d'hulplooze aarde en dees menschheid God,
en God niet 't weemlend schemergoud der leege loogbel
die op den hardden vinger ruchteloos versprinkelt?
Dees aarde? Slapende onbewustheid, die begrip en weten
onzer bewustheid teelt ?» . . .

En dan dit grandioze:

»Een helle koningsgroet en diepe knieval voor den schonkgen voet der grauwscheedlige Dood, dat 't hoofd doef bonkt op 't klam gesteent der eerdsche, wijdsche vloeren".

Als in La Atlantida de dichter Verdaguer de overgebleven verspreide eilandjes noemt het gebeente van Jezabel, dan noemen wij dit groot.

De beeldspraak alleen bewijst onmiddelik de hoge superioiteit v. d. dichter. In het Drievoudig Beeld pakt ons ook het grootse dadelik aan.

Het is onmogelik het gedicht hier geheel te analyseren; het is onplezierig verder nog naar foutjes en fouten te gaan vissen. Zegt iemand: dit is duistere poezie, ik zal het niet ontkennen. Tenminste voor verschillende verzen. Zegt: iemand het is log en zwaar dan zeg ik: lees eens hard op met dofplechtig stemgeluid en gedistingeerd gebaar van stil-bewegende hand:

tot 'een ruchtlooze val, één kortbezielde [schrei
van levendige pijn ons geest- en bloed- [stil stort
in 't stom mysterie van heur ver. ge [luidloos rijk
en we in den schemer van Gods eeuw- [geheimen vlieden
naar 't stug besteent gestoelt van tijd- [en eeuwloos goud,
waarop Hij benedijt met zwaar geheven [handen
de wijd verwentlende aard, die onder [de eedle rust
der twee onzachbre voeten rustloos [brandt, —
en dáár den zachten adem hooren van [zijn eenzaam goede stem.
Vlood zóo de haastige bergvliet melo- [dieus naar Hem ?......

De dichter Karel v. d. Oever is een zeer belangrijke persoonlikheid. Heeft hij de rozekronen der dichterverrukking gedragen op zijn hoofd, ook de doornen des lijdens hebben gefolterd in zijn vlees; was hij verdwaald wellicht langs ver verbloemde en verdorde levenswegen,

hij is opgevaren nu in bespiegeling tot de Godheid... Maar de statige houding van de peinzende wijsgeer wijke eens voor de jubelende vervoering van den engel in 't vlees. Als de heemlen straks opengaan boven zijn sterflik hoofd en over de van tranen bedauwde aarde om hem aanrollen de alleluja's der eeuwige heerlikheid.

Moge God u steeds rijker zegenen, mijn dichter, in uw heerlik Vlaanderenland!

Fr. CHRISTINUS KOPS, O F. M.
Megen.

Van Moerkerken: Keur uit Vondels lyrische en dramatische Poëzie. Tweede druk, bezorgd door Dr. G. A NAUTA. Prijs ing. *f* 1.50, geb. *f* 1.90. (395 blz., Sneek, J. F. Van Druten 1907.)

Deze veelgebruikte bloemlezing is er op vooruitgegaan. Van alles wat en veel voor weinig geld! De zakelike indeling van de gedichten »betreffende» allerlei personen en onderwerpen lijkt gericht naar de H. B. S., die de lectuur helaas beschouwt als een repetitie voor de geschiedenis. Die nummering volgens de burgerlike stand komt het examen meer ten goede dan de poëzie.

Veel hebben de leerlingen zeker aan de stukken uit Brandts leven, maar het boek is als geheel overladen. Wie Vondel eenmaal begrijpt, onderzoekt hem wel verder; wie hem nog niet kent — en daar is 't immers voor bedoeld, — krijgt in dit volgepropte werk weinig trek. Hij verdwaalt als de vreemdeling, die met te veel namen van straten ineens wordt terecht gewezen.

Misschien heeft de bewerker, een leraar en schoolopziener, beter ondervinding van de zeventiendeeuwse spelling. 't Is anders zo'n teleurstelling midden in een vers te merken, dat die stomme letters een klas afleiden van de kunst. Palestrina wordt toch even goed in moderne sleutels gedrukt! Al hadden we wetenschappelike tekstuitgaven met de zuiverste spelling van Vondel zelf toch moesten we voor het publiek en zeker voor de school het voorbeeld blijven volgen van Thijm, Van Vloten, Verwey, de drie artistieke Vondelaars, die allemaal de brui aan die geleerde antiquiteit gaven.

De bronnevermelding in de noten en de aantekeningen aan 't einde dienen natuurlik voor de leraar, die wil profiteren van de boekjes voor zijn jongens en meisjes. Nauta slaat zijn collega's niet hoog aan! Iets nieuws heeft hij behalve de franse vertaling van «Konstantijntje» wel nergens willen leveren, integendeel is zijn opgaaf soms dunnetjes. Moet een enkel Gidsartiekel, waar heel terloops van Vondel wordt gesproken, of liever Thijm nagepraat, een kwestie beslissen? (p. 21).

Met al de deugden van dit boek mag het biezonder onderwijs zijn eigen bundels houden. Wanneer de beste en nieuwste Vondelaars — de onroomsen mee — Vondel vooral een katholiek dichter vinden, is de rubriek »stichtelijke gedichten» — wat een afschrikkende titel voor de school! — slecht vertegenwoordigd met vier verzen, waaronder de Kruisberg niet eens voorkomt en wel een oud albumrijm over de onzichtbare Kerk.

In tegenstelling met Verstraetens Luciferuitgaaf, die zonder één kik de beschrijving van Eva weg laat, volgen hier voor besluit vijf treurspelen in verkorte, maar trouw verantwoorde bewerking.

Een mooi boek voor onderwijzers, minder voor scholieren.

GERARD BROM.

ROMANS EN NOVELLEN.

Godsdienstige Verhalen van CHRISTINE VETTER. 1e Deel. Bij Arn. M. Greven, Zevenbergen, 1907. 223 blz., prijs f 0.70.

Door dit bundeltje vergast Christine Vetter het lezend publiek voor de tweede maal op een aantal korte verhalen, zooals zij alleen die schrijven kan. De uitgever raapte ze samen uit een godsdienstig tijdschrift, het Eucharistische maandschrift «*Het Offer*». Zij zijn daarom reeds genoten door duizenden en duizenden, die de schrijfster kennen en zegenen voor vele aangename uren en de stille emoties, welke hun het leven verlicht hebben en hun harten getroost. Op hun pad is deze schrijfster zoo menigmaal naast hen gekomen, om hun met vriendelijk gebaar en betooverende sprake den rechten weg te wijzen, voor strikken en hinderlagen te waarschuwen. En niet alleen de lezers van «*Het Offer*» genieten haar benijdenswaardig bijzijn en geleide, — menig tijdschrift biedt zijn lezers de vruchten van haar nimmer uitgeputte verbeeldingsgave en haar groote, waarachtige menschenliefde. Een liefde, die afdaalt tot de nederigen en armen en ontroostbaren, de verstootenen vooral, en daar doet schijnen den warmen zonnestraal van bovennatuurlijke berusting en oplevende hoop, — die aan de deuren der grooten aanklopt en er de zaakbepleitster der behoeftigen wordt, — die zachte woorden kent van mild verontschuldigen en dóórdringende verwijten voor koudheid en liefdeloosheid te uiten weet, — die de harten der lezers, de ondervinding getuigt het, tot groot medelijden en passievolle liefdadigheid doet ontvlammen, — die het onrecht vervolgt en zijn slachtoffers verdedigt met nooit vertsagenden moed.

Men weet niet half genoeg, hoezeer er door ons eenvoudig volk verlangd wordt naar zulke lektuur, Christine Vetter is nog niet half-genoeg bekend bij onze Propaganda-clubs, in onze volks-bibliotheken. Als men besefte, met welk een gretigheid hare vertelsels steeds verslonden worden, wat met boeken als deze *Godsdienstige Verhalen* en haar vroeger verschenen *Verhalen* bij onze menschjes te bereiken zou zijn, dan zouden met duizenden hare lieve boekjes doordringen in de huisgezinnen en daar strooien het goede, kiemkrachtige zaad van het «trekkende» voorbeeld.

Zoo iemand, dan mag men verwachten, dat Christine Vetter eene echte en algemeene populariteit verkrijgen zal. Er ligt iets heel eigenaardigs in hare vertelsels. Niet de hooge letterkundige waarde, die den fijnproever streelt, maar over de hoofden der groote schare heengaat ongemerkt en ongewaardeerd. En toch weêr wèl een ongedwongen gratie en losse handigheid, die ook den meer-geschoolde, zelfs den letterkundig-ontwikkelde, een glimlach van voldoening ontlokt.

Maar bij de eenvoudigen van harte viert deze schrijfster hare grootste triomfen. Hun taal verstaat zij, hunne gevoelens vertolkt zij, hunne strevingen en verlangens openbaart zij, hunne omgeving en toestand schildert zij, rechtstreeksch tot hunne harten gaat zij, hen heft zij op uit sleur en alledaagsch gedoe. Bij grooteren en kleineren is zij een welkome gast en allen luisteren gaarne naar heur woorden, en daarvan trekt zij partij, om toenadering te brengen tusschen ver van elkander staande menschengroepen.

En wanneer zij, zooals hier, de mysteries van den godsdienst en religieuze gebruiken, niet femelend, maar degelijk en diepgevoeld, tot voorwerp kiest van haar kalm bespiegelend talent, dan trillen in het kinderhart der groote menigte een aantal snaren weldadig mee, welke bij den forschen greep van machtige redenaars onbewogen blijven en zonder geluid.

Hier is het bekoorlijke van den godsdienst zonder de velen afstootende verveling, het frissche en nieuwe van eeuwenoude en duizendmaal herhaalde waarheden.

En daarom hebben deze *Godsdienstige Verhalen* onder ons door dagelijksche zorgen en moeizamen arbeid verstompende volk, een apostolische roeping te vervullen, — kunnen zij, wanneer zij genoegzaam worden gewaardeerd en moedig gepropageerd, een weldaad worden voor hen, die de volle lasten dragen van den heeten verzengenden dag.

H. L. VAN AKEN.
Ord. Praem.

Jonggezellen levens van VIRGINI LOVELING. Utrecht. A. W. Bruna en Zoon.

Virginie Loveling moest een of anderen goeden vriend hebben, die haar wist over te halen, geen romans meer te schrijven; want waarachtig, haar boeken hebben geen recht van bestaan; ze worden als literatuurhoudend gegeven en ze bevatten geen literatuur, niets wat er op lijkt; en haar persoonlijkheid staat ook niet zoo hoog, is niet zulk een schitterende personificatie van een richting in ons hedendaagsch geestesleven, dat er reden voor is, belangstelling van het groote publiek voor hare ideeën te vragen. De wereld zou er geen schade bij lijden, als ze zich bepaalde haar geschiedenisjes maar mondeling te vertellen aan den huiselijken haard. En als ze zich toch nuttig wilde maken voor anderen, dan zou men haar aan kunnen raden, voor arme kinderen kousen te breien of hemdjes te naaien of zoo. Daarbij bleef ze toch, eenmaal gegeven, haar verleden heel erg interessant; verbeeld je, als gezegd werd: »Juffrouw Virginie Loveling de groote, de beroemde schrijfster van.... van.... van... enz. zit nu voor arme kindertjes kousen te breien, gewone kousen, om aan d'r voetjes te dragen, te breien, net zooals een eenvoudig boerenmensch dat doet, en hemdjes te naaien, gewoon te naaien met naald en draad: het is maar niets!»

Om literatuur te schrijven worden verschillende begaafdheden vereischt: fantasie, helderheid van begrip, kennis, gevoel, schrijfkunst; dit alles moet een litterator bezitten in hooger mate dan een gewoon mensch, die alleen maar kruidenier of kantoorklerk of kranteman is, zonder romans te maken. De »schrijfster» is in al die dingen heel gewoon zelfs onbeholpen, vooral in het eerst en laatst genoemde, in fantasie en schrijfkunst. Dus — het is een doodgewone sluitrede, die volgens de regels der logica te classificeeren is — heeft de juffrouw geen roeping, aan de wereld literatuur te leveren.

Maar, zal iemand van de oude school zeggen, de bedoeling, de tendenz van haar boeken kan reden van bestaan genoeg zijn. Als u dat zoo noemt, mij goed. Maar die bedoeling is in het onderhavige geval, in Jonggezellen-levens zeer bedenkelijk. Juffrouw Loveling leeft in Vlaanderen, in het land van Gezelle; ze weet, met hoeveel eerbied en liefde deze edele man de katholieke boeren en boerinnen van zijn land, hun innig geloof, hun eenvoud en oprechtheid bezongen heeft. Wacht, dacht ze, dat zal ik het menschdom eens anders vertellen: ik ben ook groot, mijn naam heeft ook gezag. ik zal zorgen, dat dit katholieke land anders beoordeeld wordt. En ze schrijft boeken. Zonder eigen overtuiging tot ondergrond, zoo maar neutraal; maar door de handelwijze harer personen verklaart ze het geloof en den godsdienst der boeren tot vertoon, hen zelf tot dronkaards, dieven, gierigaards, moordenaars, de boerinnen tot ontuchtige vrouwen, tot listige slangen. Nu is het wel waar, dat ze niet genoeg kunstenares is, om haar personen levend, haar gevalletjes waarschijnlijk te maken; toch doen zulke laster romans bij het niet beter wetend

publiek veel kwaad, omdat het de beschuldigingen, misschien uit den Superlativus op lagere trappen zettend, in hoofdzaak toch aanneemt. Hinderlijk is ook de oppervlakkige, goedige houding, die de juffrouw tegenover godsdienstige zaken aanneemt. Ze geeft zoo terloops heel nederdalend te kennen : »Ik ben niet tegen den godsdienst; ik kom wel eens in de Roomsche Kerk, ik erken in het katholicisme het goede en het mooie wel. Neen, juffrouw, doe dat maar niet; het katholicisme is één geheel, als het niet waar is, dat moet u het niet mooi vinden. We zijn u voor uw afdalende goedigheid niet dankbaar. Uw oordeel is te oppervlakkig, om eenige waarde te hebben.

Virginie Loveling is een beminnelijke antipapiste. Ze slaat en trapt en bijt, maar als je ze aankijkt, geeft ze je ook een lachje en een zoentje. — Afschuwelijk !

TH. KWAKMAN.

Lost Angel of A Ruined Paradise A Drama of Modern Life by the very Rev. P. A. SHEEHAN D. D. Longmans, Green & Co. London.

Maakte zich Sheehan reeds beroemd door zijn fijn psychologisch talent in «My New Curate», thans heeft hij bewezen, dat ook wat het dramatische genre betreft, hij bij anderen niet behoeft achter te staan.

Drie kostschoolvriendinnetjes Grace O'Meara, Eva Farrell en Lilian White, treden op als de Parçae; Clotho, Lachésis en Atrópos in een tooneelstuk, dat in hunne school wordt opgevoerd. Bij het einde der opvoering, voorspelt eene stem uit het publiek de toekomst der drie tooneelspeelsters. Eva zal non worden, Grace zal huwen en «The stars have given to Atropos secrets of death and birth». Eenigen tijd later ontmoeten wij de drie meisjes weder, en werkelijk, de voorspelling in hunne jeugd gedaan wordt vervuld; want Grace huwt Frank Latouche, een jong geneesheer op wiens bruiloft de drie weer samenkomen, zoo ook op het wijdingsfeest van Eva als non. Lilian echter is de «Verloren Engel van het verwoeste Paradijs», want zij wordt laaghartig verlaten door haar geliefde, Fitz Maurice, wanneer haar vader door ongelukkige beursspeculaties broodeloos wordt. Na vele wederwaardigheden wordt Lilian ziekenverpleegster en tegelijkertijd figurante voor «Tableaux vivants» in Londen. Door toedoen van Fitz Maurice, een echte schurk, ontstaat eene verwijdering tusschen Frank en zijne vrouw Grace, daar hij Grace wijsmaakt, als zou er eene intieme verhouding bestaan tusschen haar man en Lilian White.

De catastrophe van het drama heeft plaats in Londen, waar door toeval de drie vriendinnen samenkomen, op het oogenblik, dat Fitz Maurice in een waar daglicht gesteld wordt, daar de onschuld van Lilian zonneklaar bewezen wordt.

Grace sterft, en terwijl zij de hand van haar man in die van de zoo beproefde Lilian legt, herhaalt Eva, het nonnetje, zachtjes de voorspelling dat:

«The Stars have given to Atropos
The Secrets of Birth and Death».

H. M. J. E.

The Face of Clay by HORACE ANNESLEY Vachell Leipzig Bernard Tauchnitz 1906.

Onder het motto «La Vie est un instrument dont on commence toujours par jouer faux» begint Horace Annesley Vachell dezen roman, waarvan de voornaamste gebeurtenissen in Bretagne plaats grijpen. De schrijver moet zelf wel lang in Bretagne geweest zijn, om op eene dergelijke gloedvolle wijze de

zeden en gewoonten van dit schilderachtige deel van Frankrijk te kunnen schetsen, waar het onbedorven visschersvolk nog zoo doordrongen is van dien echt Katholieken geest, zich uitend in «Pardons» en andere godsdienstige plechtigheden, zoo kinderlijk, zoo artistiek.

En dan de zee, het «dulce monstrum», zoo verraderlijk kalm soms, en dan op eens ziedend en toornig en woest, maar toch de moeder, de voedster van iederen Breton. Is het wonder, dat men met deze gegevens een goeden roman kan schrijven!

In de openingsscène van het boek maken wij kennis met de voornaamste «dramatis personae», Téphany Lane, een meisje nog, en Michael Ossory, een schilder, haar geliefde, hoewel zich zelf nog niet geheel bewust van zijne groeiende liefde voor de kleine Téphany.

Téphany vertrekt naar Engeland, en wordt eene beroemde opera-zangeres, Ossory blijft in Bretagne om te schetsen en te schilderen. In 't begin onderhouden zij eene drukke correspondentie, die echter op eens, op eene zonderlinge wijze, door Ossory wordt afgebroken, Téphany in 't donker latend omtrent de reden ervan.

Na tien jaar keert Téphanie, incognito naar Bretagne terug, gelijk het heet, om rust te nemen, inderdaad echter om Ossory, haar geliefde, te vinden. Groote veranderingen hebben er met Michael Ossory plaats gehad. Hij gaat niet meer met de andere Engelsche schilders in Bretange om, en leidt een afgetrokken en geheimzinnig leven. Téphany zoekt hem op en bemerkt, dat er een scheidingsmuur staat tusschen hen beiden, dat er iets is dat hunne liefde onmogelijk maakt, maar toch heeft zij gezien, dat hij nog van haar houdt als in vroegere dagen, en zij zelf wil dat geheim ontsluieren en hem toonen, dat, wat er ook gebeurd is, zij hem trouw gebleven is. Nu blijkt, dat Michael Ossory eene jonge Bretonne tot «model» gebruikt heeft, hare liefde voor hem misbruikend, om zijn doel, zijn welslagen als artist te bereiken. De jonge Liczenn beging zelfmoord, (zoo meent men), door zich in Parijs in de Seine te werpen, en Michael Ossory bewaart steeds haar doodenmasker — The Face of Clay — als aandenken van dien schandelijken dood van het ongelukkige meisje, waartoe hij de aanleiding was.

Michael Ossory is echter, zooals ten slotte blijkt, niet de directe of indirecte moordenaar van Liczenn, want zij heeft niet zelfmoord gepleegd, maar Furic, een Bretonsch visscher, heeft haar uit jalouzie in de Seine gestooten, en Ossory is vrij en kan Téphany huwen.

Beslist een der beste hoofdstukken van het boek is het hoofdstuk, «Wie Einst im Mai».

Van de verdere personen zijn de twee vrienden, Keats en Carne, waarvan de eerste huwt met Mary, de gezelschapsjuffrouw van Téphanie, en de tweede een blauwtje loopt bij de heldin van den roman, niet de slechtste.

Dit boek handelt over schilders; uit den aard van de zaak komen er daarom eenige dingen in voor over «poseeren» etc. die voor jongere lezers nu juist minder geschikt zijn. Voor intellectueel-ontwikkelde en litteraire menschen echter, is The Face of Clay «a readable book».

H. M. J. E.

The Lake by George Moore. Leipzig Bernard Tauchnitz 1906.

In de moderne Engelsche romanletterkunde kan men George Moore rekenen tot de realistische auteurs. Maar hij is iets meer dan de «average» Engelsche werkelijkheids-romanschrijver; hij is lang in Frankrijk geweest en is geheel doordrongen van Fransche ideeën, volgt geheel de psychologische richting van

schrijvers als Guy de Maupassant, Gyp enz. en zijne boeken zijn doortrokken van die gezocht zinnelijke en verderfelijke atmospheer, zoo noodlottig voor den goeden smaak van den onschuldigen lezer. «Esther Waters», «Evelyn Innes» en «Sister Teresa» zijn niet bepaald wat men noemt slechte boeken. Maar George Moore's romans hebben eene geleidelijke moreele «décadence» ondergaan, die wij kunnen nagaan in «The Confessions of a Young Man» en eindelijk in het onlangs verschenen «The Lake». De Times noemde dit boek een «prose-poem», en hoewel George Moore talent heeft, — dit valt niet te ontkennen — vind ik het toch wel een beetje sterk dit boek aldus te betitelen. Wat stijl betreft, is het in vergelijking met zijne vroegere romans zeer middelmatig, wat inhoud betreft is het minderwaardig. Intrigue is er in deze roman geene.

Het is de geschiedenis, het zieleleven en correspondentie van een Katholiek Iersch priester, Father Gogarty, die zijne roeping gemist heeft. Moore was zelf vroeger Katholiek, als ik mij niet vergis, tegenwoordig is hij geheel ongeloovig. Of dit het is wat hem aangespoord heeft dergelijke, obsceene en perverse boeken het licht te doen zien, dan wel of het geldspeculatie is, weet ik niet. In ieder geval is dit boek in alle opzichten af te raden.

H. M. J. E.

De Prinses Orsini. (een verhaal uit de 18e eeuw) O. L. G Bosboom-Toussaint Herinneringen aan mijn jeugd. Inleiding en Aanteekeningen van de Redactie. Herinneringen aan de schrijfster door J. Bosboom Nz. en drie portretten. Uitgegeven voor de Mij. voor goede en goedkoope lectuur door G. Schreuders Amsterdam, prijs f 0.40.

Ziedaar veel goede waar voor weinig geld! De Nederlandsche Bibliotheek onder leiding van L. Simons brengt wel den meest uiteenloopenden literairen arbeid onder 't publiek.

De Prinses Orsini is wel niet een van de beste werken der bekende schrijfster; toch is het nogal romantisch, op historischen grondslag, er komen niet al te veel personen in voor, en het is tamelijk interessant. De geschiedenis van de bekende Camarera-Major onder de regeering van Filips V van Spanje, haar verondersteld geheim huwelijk met François d'Aubigny, haar intrigues, heerschzucht, geheel de beschrijving van haar persoon in volle kracht, met al de goede en minder goede eigenschappen. Dit alles groepeert zich om het levenslot en de keuze van een echtgenoot voor Diana d'Aubigny, haar dochter, in volstrekte afzondering door haar vader opgevoed in den waan dat haar moeder reeds lang overleden is. Diana is een lief. eenvoudig schepseltje, door de natuur niet ruim bedeeld naar het lichaam, maar in 't bezit van kostbare gaven van verstand en gemoed.

Haar moeder heeft haar geheel overgelaten aan de zorgen van François d'Aubigny, zich alleen het recht voorbehoudend haar uit te huwelijken, of beter de bepaling gemaakt dat Diana geen echtverbintenis zal mogen aangaan zonder haar voorkennis en goedkeuring. Om die te verkrijgen reist d'Aubigny met den pretendent naar hare hand, den jongen graaf de Sainbertôt naar Madrid om de machtige Prinses Orsini te raadplegen. De Camarera-Major (opperhofmeesteres) had besloten Diana haar neef de Chalais tot man te geven. Sainbertôt kan echter haar gunst verdienen door zich te belasten met een geheime en zeer gevaarlijke zending naar het Savooische hof, aan Elisabeth Farnese, de bruid van den Spaanschen koning.

De zending mislukt en het verhaal eindigt met den val der Prinses Orsini die zich de ongenade van het Spaansche

en Fransche hof op den hals heeft gehaald door haar toomelooze eerzucht.

Diana, die door haar vreemdsoortige opvoeding voor een volwassen meisje wel wat erg kinderlijk, volgzaam en onnoozel is gebleven, verkiest den Markies d'Armentières boven de Sainbertôt en de beide echtgenooten: de Prinses d'Orsini en François d'Aubigny scheiden voor eeuwig, daar de laatste er niet toe kan besluiten haar heerschzucht op te offeren. Er komt veel van hofkabalen, diplomatieke intrigues, ministers, hovelingen en meer dergelijke zaken in voor, die voor de gewone lezers meest nogal erg aantrekkelijk zijn. De kardinalen spelen er geen al te prachtige rollen in, de abt Alberoni doet een beetje Marie-Corelli-achtig in zijn heele optreden maar wordt dan ook meer beschouwd als politiek persoon dan als priester der H. Roomsche Kerk. Kortom dit verhaal is niet anti-Katholiek, in zedelijk opzicht valt er niets op aan te merken, aangezien het toch natuurlijk geen kinderboek is, en als roman beteekent het heel weinig.

Makkelijk voor den lezer zijn de aanteekingen achterin, waarnaar cijfers in den tekst, en de Inleiding en historisch overzicht vooraf, waarnaar Romeinsche cijfers in de marge verwijzen, zoodat er zelfs geen toespeling in het boek voorkomt, waarvan de beteekenis den lezer ontgaat; en buitengewoon interessant zijn de herinneringen aan de gevierde schrijfster Mevrouw Bosboom-Toussaint door haar neef J. Bosboom Nz., maar vooral de 30 blz. «Uit de dagen der jeugd van Mevrouw Bosboom-Toussaint,» bladzijden door haarzelve voor de Gids enkele maanden voor haar dood geschreven, die een vriendelijk licht werpen op het leven en den arbeid dezer beminnelijke vrouw.

Bovendien is het boek verlucht met 3 zeer goede portretten der bekende schrijfster. T. A. O.

Gevaarlijke Machten. Door GUSTAF AF GEYERSTAM. Vertaling van JEANNETTE E. KEYSER. Amsterdam. H. J. W. Becht.

Moet ik nu boos worden op dit boek, of niet? Zal ik den auteur uitlachen om zijn kinderachtig ideaal met zwaar hoofdfronsen voorgedragen, of hem welkom heeten om zijn bijzondere psychologische kennis en zijn brutaal uitgeschreeuwde waarheidsliefde. Ik weet alleen heel zeker, dat zijn personen praten kunnen tot in het oneindige, en allemaal gereed staan om hun kans waar te nemen als er een het bij gebrek aan asem op moet geven. Je krijgt een indruk van dit boek, als van een muziekavondje bij een famile met acht dochters die allemaal piano spelen. Je loopt daar in, zoo tegen schemerdonker, om meneer wat te vragen, en wordt met een lief glimlachje door mevrouw geïnviteerd om even een kopje thee te drinken. Je zit met het geurig bakje voor je, heel heet, zoo dat je het niet in eens uit kunt drinken, en zeggen: »Ik ben gepresseerd, neem me niet kwalijk» en dan vraagt men of je van muziek houdt. Natuurlijk doe je dat, zonder te bedenken, hoe erg je geleverd bent. Het gas ploft aan, de electrische bel rammelt heel de jeugd bij elkaar, en je bent veroordeeld om te slikken de ongure en zware brokken muziek, waarmee de acht »aangelegde» dochters je bezwaren. De oudste, ze is juist groot genoeg om een schijntje coquetterie in haar tegenstribbelen te leggen, speelt een septuor-transscriptie van Beethoven, waarvan ze geen noot begrijpt, en geen accoord te recht brengt, en zoo gaat het geleidelijk af tot het allerjongste met Fuchs die de gans gesloten had. En allen komen hierin overeen dat ze veel te moeilijke, veel te lange, en geheel onbegrepen stukjes klimperen, je misselijk maken, terwijl vader en moeder

zitten te genieten, en al maar vindt-u-het-nouw-niet-erg-lief-en-knap gezichten tegen den gast trekken die een soort zeeziekte krijgt, en ... nu ja, de lezer begrijpt me.

Een dergelijk onbehagelijk natuurverschijnsel roepen Gevaarlijke Machten bij den lezer te voorschijn, maar toch, nee er zijn weer een boel goede en echte dingen in, die je den auteur doen respecteeren.

Lector Ake Hjälm, de streng vrijzinnige leeraar, die onder den indruk der Mei-betooging komt, en een allervreeselijksten zelfmoord bijwoont, maar zijn emoties gaat afkoelen in een café; en Steinert, de advocaat die daar zijn schrikbeelden wegredeneert, en op de volgende barre wijze zijn leven in wil richten :

> «Ik wil het recht hebben met mijn leven te doen wat ik verkies. Ik wil het recht hebben mij zelf in het ongeluk te storten, te gronde te gaan, me dood te kwellen, innerlijk te verbranden zonder dat iemand me vraagt waarom. Als ik wil, verkies ik me dood te drinken of te gronde te gaan door uitspattingen en lichtzinnigheid zonder dat het iemand aangaat» .....

Die Steinert en Tora Ljung en Olof Björk zijn toch wel belangwekkende personen. De diep-tragische figuur van Steinert vooral. Zijn leven, dat omhoog wil maar neergedrukt wordt door allerlei begripsverwarring en valsche verhoudingen, dat gekweld wordt door een ongelukkig huwelijk, daar zijn vrouw, na haar genezing, hem haten gaat, omdat hij haar ter beteugeling harer ziekte van zich verwijdert naar een sanatorium, zijn strijd tegen zijn stijgend gevoel voor Tora Ljung, — gelukkig blijven beiden sterk en krachtig, al kan niemand zeggen waarom, — zijn sterven, veroordeeld en verlaten door vrienden, die aan zijn graf pas begrijpen hoeveel onrecht zij aan den raadselachtigen advocaat deden, zouden het boek tot een hoogst belangrijke zedenstudie maken, als de schrijver zijn personen had weten te bezielen, en ze niet zoo telkens als ratelende gramophonen zijn eigen opinies deed afdraaien.

Een enkel sober geteekend tafereeltje, een fijn trekje van groot meesterschap hier en daar, doet ons nog te meer betreuren, dat deze Gustaf af Geijerstam zelf onder den invloed der Gevaarlijke Machten is. Want met dien titel bedoelt hij de hervormingszucht, de breedsprakige critiek, de liefdelooze veroordeeling, en de vage idealen, waardoor onze maatschappij wegzinkt. Hoe jammer dat deze man, die het betreurt dat Christus zoo weinig genoemd wordt, bij het gekruisigde Slachtoffer voor alle leed, geen oplossing der dreigende raadsels zoekt; nu ziet hij boven den chaos van verdeeldheid : «de verdeeldheid die »een systeem is geworden in staat en »maatschappij, in het leven en in het »werk, de verdeeldheid, die menschen »verplettert, recht en onrecht onderste «boven keert, de besten isoleert en de »slechtsten voorthelpt....» slechts het flauwe morgenrood aanlichten van een Zweden, *Het nieuwe Zweden der Verwachting*, zonder te kunnen aangeven hoe de nieuwe maatschappij tot stand zal komen, hoe die verwachting zal in vervulling gaan.

Zijn arbeid is negatief, hij kan alleen de wonden peilen, geen geneesmiddelen voorschrijven, alleen de gevaarlijke machten aanwijzen, maar ze niet bezweren. Doch waar hij als aanklager optreedt is zijn stem hard van onverbiddelijkheid, zijn woord scherp en lang van snede. Getuige de volgende citaten, die behooren tot het beste, wat hij in dit boek geeft :

> »De isoleering heeft ons in haar macht gekregen en niemand luistert meer naar wat de ouderen zeggen.»

»Er wordt in onzen tijd niet te weinig geschreven, er wordt te veel geschreven. Iedereen wil spreken. Niemand wil luisteren. Let eens op een gesprek, dan zul je zien, dat ik gelijk heb. Iedereen zit uit pure beleefdheid te luisteren en wacht op een pause om zelf te kunnen invallen met wat hij te zeggen heeft. Kan men zich voorstellen, dat een mensch zich zoo iets kan wijsmaken ? Nee. Maar de alcohol doet er het zijne toe. Zonder alcohol spreken we niet. Zonder alcohol zijn we als muizen. Kijk maar naar mij. Dit is mijn tweede glas whiskey. En nu ben ik bijna welbespraakt. En ik hou vol, wat ik zooeven gezegd heb: Er wordt te veel geschreven. Als er hier iets gebeuren moest, waartoe samenwerking en nationale verheffing noodig was, d. w. z. een heel eenvoudige handeling, ja dan zouden we zien. De natie zou den een na den ander bij de haren grijpen en schreeuwen, dat er geen enkele man te vinden is, die ons leiden kan. Maar als die te vinden was, zou dat helpen ? Welnee, we zouden hem doodcritiseeren, voor hij aan het woord kon komen. Iedereen zet met zijn eigen denkbeeldje, hoe alles opgelost moet worden »

»Dan komen de kwakzalvers. Ze komen in brochures en kranten. Lees eens onder het hoofd : »Gemengd Nieuws» en kijk eens wat daar staat. Het is een gruwel van isoleering. De dolste kleine denkbeeldjes uitgebroeid door hersens die verdwaalden in onderdeeltjes en die niet waard zijn, gediscussieerd te worden. Iedereen zit met zijn recept, overtuigd, dat als het werd opgevolgd, Zweden gered zou zijn, en de wereld met ons. Nergens tieren de kwakzalvers zooals hier. Kwakzalvers in de vrouwenquaestie, in de sociale quaestie, in de alcohol quaestie. Nee ! Dat is waar ! Daar is het beter; want er wordt werkelijk minder gedronken dan vroeger. Maar het ergste van die losgebroken verbeteringswoede. Weet je wat dat is ? Dat men er niet eens meer om lachen mag.»

»Wat weet ik ervan, zei ze. We hebben geprobeerd en geprobeerd. En ik vind dat het maar erger wordt. Weet je wat ik soms denk ? Ik denk dat we allemaal veel te veel boeken gelezen hebben. Over het huwelijk, over liefde, ontwikkeling, opvoedkunde en God weet wat al meer. En alles wordt zoo mooi en helder en duidelijk, dat men ten slotte niet meer weet, waar men zich aan houden moet.

De boeken zijn om ons het leven te helpen,. zei de rector geprikkeld. Ja, dat weet ik, hernam zijn vrouw. — En haar opgewonden gezicht kleurde. — Maar doen ze dat altijd ? Dat is juist de vraag. Als ik alleen zit en ik denk over iets, wat mezelf betreft, dan komt me plotseling een of ander boek in de ooren gonzen. En ten slotte weet ik niet meer of ik hetzelf ben of een persoon uit een boek.»

»Je denkt, dat ons volk dood is. Maar ik zeg je dat het leeft. Je zit den eenen winter na den andere in de hoofdstad. Je spreekt geen menschen. Want je whiskey-vrienden en de menschen, die voor zaken bij je komen, reken ik niet. Je ziet door een nevel jij zooals anderen, al de besten en je ziet door een nevel, omdat je niet houdt van grootspraak en de grootspraak juist het hoogste woord voert.»

»Hier zijn booze geesten bij de goede gekomen. Ik heb het al lang gevoeld, maar ik heb het nooit zoo goed begrepen als vanavond. Er worden betere boeken geschreven, dan ooit te voren, betere kunst geproduceerd. Maar onder dat alles door is er iets dat ontbreekt. Er ligt een ziekelijke achterdocht in

de lucht. Ik kan het met een beeld duidelijk maken. Jesus van Nazareth is tegenwoordig tamelijk wel vergeten, maar het geloof in Judas bloeit.»

»En het is me opgevallen, hoe enorm onze generatie zich bezig houdt met reform-plannen. We moeten in een soort hysterische opwinding leven, waarin ieder aan het onderzoeken is, in hoeverre de uiterlijke vormen hem drukken of niet. Niets deugt, alles moet veranderd worden. Iedereen loopt rond met een reform-gedachte in zijn achterzak. weinig menschen zijn kalm en geëquilibreerd genoeg om binnen de bestaande vormen een harmonisch leven te leiden. Eindelijk vallen we, alsof we doodgejaagd zijn, in het graf. Er zijn niet veel gebrekkige menschen onder ons en ze worden niet bijzonder hoog geschat door hun omgeving, want ze zijn oninteressant.

J. M. J. KNAAPEN.

Mijnwerkers-ellende door G. J. H. HENDRIKS. Helmond van Moorsel en van den Boogaard. 1907.

Ziezoo dacht ik, daar zul je nu een arbeiders-roman hebben, een echt boek, vol leven en beweging, dat het bitter broodsgebrek en den nog grooteren geesteshonger van een groep wroeters en slavers uitjammert, en ons slaan zal met zijn eischen om rechtvaardigheid en vergelding. 't Zal wel niet een groot aangrijpend werk zijn, eens in de geschiedenis staande als de herinneringssteen der toen begonnen victorie der gerechtigheid, maar toch een krachtig boek, sprekend met kennis van zaken over desorganisatie, zonde en onrecht, waaronder de arbeiders gedrukt gaan, en we hebben zoo weinig, zoo heel weinig volkslectuur, dat elke goede, nog zoo bescheiden bijdrage, welkom wezen moet.... Maar jonge, jonge! wat een teleurstelling. 't Boek bevat niets schadelijks voor ziel of zeden, daar niet van, maar zulke negatieve eigenschappen maken een werk nog niet waard, te worden aanbevolen, en den koopers opgedrongen met den goedkoopen lof, zooals reeds gebeurde. «Dit is nu juist iets voor onze menschen.»

Want het is werkelijk onbeteekenend, zwak en onhandig dit verhaal van één bruten en één valschen arbeider, één ernstig en één vroolijk meisje, een ingenieur, één mijnramp en een volksoproer; de menschen voeren allemaal buitensporig hun karakter-eigenschappen door, de held verandert zienderoogen, en het brave meisje, dat eerst op een onwaardige verkikkerd was, ziet ineens haar ongelijk in, 't werd haar dan ook erg aan 't verstand gebracht, en heeft dan snel maar te laat den miskenden bekeerling lief. En bloederig, nee maar!

Ten bewijze, ook dat de schrijver niet uitbeeldt maar declameert:

»Emile had in den gang gestaan, het onmogelijk achtend in de rumoerige straat, die overal vol was van mijnwerkers, die hem allen evenzeer haatten, een veilig heenkomen te vinden. Hij stond er lijkbleek met den revolver in de hand. Maar zoodra was de deur niet bezweken, of een geweldige angst overviel hem, hij wendde zich om en wilde naar het einde van den gang de trap opvluchten. Maar eer hij zoover was, had een zware vuist hem reeds bij den schouder gepakt en hem het pistool uit de handen geslagen.

Men wilde hem onder gejuich den gang uitsleuren en de straat op, toen ineens het lawaai verstomde.

Met geweld was een meisje door de dichte rijen van werklui heengedrongen en had zich hartstochtelijk tusschen Emile en dengene die hem vasthield geworpen.

«Laat los» gilde ze, terwijl ze met

haar zwakke, teere handjes rukte en wrong aan de zware knuisten, die Emile vasthielden.

«Laat los, wat moet je met hem. Hij heeft je immers nooit iets misdaan!»

't Was Perrine.

Maar 'n oogwenk duurde de verbijstering van de aanvallers.

«Weer een van zijn slachtoffers, broeders,» bulderde er een zware stem door den gang. «Korte metten er mee. Voorwaarts!»

En velen, die Perrine kenden en haar hoogachtten om haar hard werken voor haar moeder, vervloekten in hun hart den ellendeling, die zulk een meisje kon verleiden.

Maar Perrine klampte zich kermend aan hem vast.

Beiden sleurde men tot buiten aan de deur. Een schaterend hoongelach steeg er op uit de menigte, die buiten stond toen zij dit tooneel aanschouwden.

Angstzweet druppelde van Emile's gezicht. Hij zag die massa volk. Hij voelde, dat honderden oogen zich vol wraakzucht op hem richtten.

«Menschen, jammerde hij, waarachtig, ik ken die meid niet!»

't Was of Perrine bij die woorden door een adder werd gestoken. Ze liet hem plotseling los en een ontzaglijke smart spreidde zich over haar hoogrood getint gelaat.

Ze wilde nog één woord tot hem spreken, nog één vraag stellen, maar haar stem stokte

Men sleepte hem mee en een oogenblik staarde ze hem na met open mond en starende oogen, krankzinnig van smart.

Toen viel ze met een gil.

Pierre dwaalde door de stad. De opstand vierde hoogtij en het gepeupel, vereenigd met de wraaknemende arbeiders, hield op geweldige wijze huis. Niet alleen in de paleizen der familie Desvallons, maar ook in al de rijke kwartieren der stad.

Overal tooneelen van bloed en verwoesting, overal onbeschrijfelijke verwarring, volmaakte anarchie. Soms moest Pierre zich voor zijn eigen medearbeiders schuil houden, want hij wist dat men hem in hun midden zou meesleuren om mee te moorden en te vernielen.

Zoo kwam hij bij het huis van den ingenieur en onmiddellijk zag hij aan de vernielde deur en de ingeworpen ruiten, dat men ook hier wraak had genomen.

Hij wilde voorbijgaan, niet lettend op het lichaam, dat daar lag, want hij had al zooveel lijken gezien. Maar het was een vrouw en toen hij een blik op het doodsbleeke gelaat wierp, ontsnapte een smartkreet zijn borst. Hij had Perrinne herkend.

Hij wilde haar in zijn sterke armen opnemen en wegdragen, toen eensklaps een drietal mannen op hem toeschoten.

«Laat liggen» schreeuwden ze.

Het vuur van bloeddorst en wilde dweepzucht sprak uit hun oogen.

«Laat liggen en sterven al wat zich heeft ingelaten met onze beulen!

Pierre antwoordde niet. Hij kende dit volk in zijn ontketende woede, redeneeren zou niet baten.

Zonder op hun woorden te letten, wilde hij het in zwijm liggend meisje optillen, maar met schreeuwen en vloeken drong men op hem in. Hij liet haar los.

«Welaan», donderde hij hen tegen, «als ge wilt, vooruit! Een tegen drie; dat is me vroeger wel meer gebeurd.» Hij trok zijn dolk, dien hij in een jaar niet meer had gebruikt.

Z'n oude, sluimerende kracht ontwaakte weer, en scheen verdubbeld, want hij vocht nu niet uit lust tot vechten; hij vocht voor haar, die hij een gelukkig leven had willen bereiden,

wier lichaam hier niet mocht blijven liggen op deze plaats van schande.

De straat was eenzaam; niemand waagde zich buiten; ver verwijderd bulderde de opstand. Pierre's tegenstanders ondervonden zijn geweldige, woeste kracht. Binnen een kwartier was het pleit beslist. Overwinnaar, maar hevig bloedend en verzwakt nam Pierre het meisje in zijn armen en wankelde er mee, angstig omziende, door kronkelende steegjes naar huis.» enz. enz.

De heele geschiedenis heeft met mijnwerkers ellende niets te maken. 't Kon Verstooten liefde, Verblindheid, Bekeering en weet ik al niet meer heeten. 't Kon zijn, Textielarbeiders-staking, Slaven-opstand, Russisch leven, Amerikaansche zeden, met verandering van namen alleen. Wanneer de schrijver werkelijk ernstig werk wil geven, ik zeg nog niet eens goed werk, dat hij dan alle feuilleton-herinnering uit zijn geheugen wegwissche, en eens het leven en de ellende der werkers om hem heen, met aandachtige oogen bespiede. Of hij in Groningen of Helmond, in Zevenbergen of Heerlen woont, hij zal studies genoeg te maken vinden, en dan aan het leed, het gewone het dagelijksche leed, zonder allerlei avonturen, meer dan genoeg vinden, misschien zelfs te veel, om dat met inspanning van zijn liefde en krachten, te maken tot een pleidooi voor misdeelden.

Dit boek, met zijn sterken familietrek van Omer Passon, is te onbeduidend, om er de kostbare centen der arbeiderskringen aan te wagen. 't Is jammer van de mooie uitgave.

J. M. J. KNAAPEN.

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN.

La Fille de Caipke, door Maxence Le Grand. 1 franc. Sansot. Paris.
Kinderachtig en godslasterend verbeeldingsspel.
Mois litt. et pitt. mai 1907. (E. G.)

Le Roi des Milliards, door H. Gréville. 3 fr. 50. Plon-Nourrit. Paris.
Beschrijving van het veelbewogen leven van de „capitaines d'affaires". De verbeelding van den schrijver heeft hier vrij spel.
Mois litt. et pitt. mai 1907. (E. G.)

Les Espérances, door Mathilde Alanic. 3 fr. 50. Plon-Nourrit. Paris.
Pleizierige roman; uitstekende lectuur voor meisjes.
Mois litt. et pitt. mai 1907. (L. P.)

Un Dévouement sublime sous la terreur, door Hélène de Golesco. Jacques Godenne, Namur.
Onschadelijke roman; goed bedoeld maar eer vermoeiend dan interessant geschreven.
Mois litt. et pitt. mai 1907. (E. G.)

Terres lorraines, door E. Moselly. 3 fr. 50. Plon-Nourrit. Paris.
Al te realistische bijzonderheden en gebrek aan een moreele conclusie beletten ons, helaas, dit overigens zoo merkwaardig boek in zijn geheel te prijzen.
Mois litt. et pitt. mai 1907. (J. J. A.)

Ce qui passe et ce qui reste, door Madeleine d'Arviry. Lethielleux, Paris. 3 fr. 50.
Losse bladzijden uit het dagboek van een jong meisje uit een echt christelijke familie.
Mois litt. et pitt. mai 1907. (H. B.)

L'Absente, door Léon Berthaut. 3 fr. 50. Ernest Flammarion. Paris.
Waarom is hier alle idee van godsdienst zoo zorgvuldig vermeden? Het zou zoo uitstekend op zijn plaats geweest zijn.
Mois litt. et pitt. mai 1907. (E. G.)

Un conte bleu, door Henri Ardel. 3 fr. 50. Hatier. Paris.
Een juweeltje in zijn soort; werkelijk schoon en hartverheffend.
Mois litt. et pitt. mai 1907. (E. G.)

Mésalliance, door A d r i e n n e C a m b r y. 3 fr. 50. Plon-Nourrit. Paris.
Toon over het algemeen godsdienstig, maar het is toch geen boek voor jongelui met al te weinig ervaring of al te jong.
Mois litt. et pitt. mai 1907 (E. G.)

Ames fortes, door O s c a r d e F é r e n z y. 3 fr. 50. Lethielleux Paris.
Treffende liefdesgeschiedenis; uiterst delicaat en fijn behandeld; voor iedereen leesbaar.
Mois litt. et pitt. mai 1907. (E. G.)

Un Chassé-Croisé, door G. d'A z a m b u j a. 3 fr. 50. Plon-Nourrit. Paris.
Men behoeft niet bang te zijn voor verveling of wat dan ook, wanneer men te doen heeft met een verhaler als d'Azambuja.
Mois litt. et pitt. mai 1907. (E. G.)

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES.

Im Reiche der Hinterwälder, door T h. R o o s e v e l t. (Aus der "Eroberung des Westens" ausgewählt und übersetzt von Dr. Max Kullnick.) Berlin 1907. 4 mk.
Dit werk geeft het voornaamste, het meest karakteristieke uit het lijvige werk van president Roosevelt (The winning of the West), waarin met opgave van vele bronnen, de geschiedenis behandeld wordt der Westelijke Staten.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 239
(Ed. Lentz.)

Erinnerungen aus Amerika, door A. B a u m g a r t n e r. Zürich 1906. 3.50 mk.
Aardig, goed geïllustreerd boekje, nog al optimistisch geschreven en meer bestemd voor Zwitsersche lezers dan voor anderen.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 238.
(R. Hermann.)

Marokkanische Sittenbilder, door G r e t h e A u e r. Bern 1906. 3.50 mk.
Goed geschreven, leuk en lezenswaardig.
Peterm. Mitt. 1907 lit 215.
(P. Schnell)

Souvenirs de Tunisie et d'Algérie, door G. S a i n t - P a u l. Paris 1904. 3.50 frs.
Een waarlijk belangwekkende bijdrage voor de studie van Fransch Noord-Afrika.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 183.

La Colonisation de la Nouvelle France, door E. S a l o n e. Etude sur les origines de la nation canadienne française. Paris 1906. 7.50 frs.
Een ernstig werk dat aan allen, die studie maken van koloniaal-politiek, kan worden aanbevolen.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 236.
(A. Zimmermann.)

Vers les Steppes et les Oasis, door R. F a g e. Paris 1960. 3.50 frs.
Interessant, goed geschreven verhaal eener vluchtige reis.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 188.
(P. Schnell.)

Paraguay in Wort und Bild, door R. v. F i s c h e r - T r e u e n f e l d. 8o. 380 blz. met 30 ill. Berlin 1906. 5 mk.
Een studie over den vooruitgang van Paraguay, dat ook wordt beschreven als geschikt voor Duitsche immigratie. Daarom bevat het boek ook hoofdstukken over loonen, prijzen der landerijen etc.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 304.
(Sievers.)

In der Pampa. Argentinische Skizzen, door E. v. H a s e. Berlin 1906. 3 mk,
Verhaal van het echte kampleven met zijn wilde vrijheid en woeste natuurleven.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 310.
(R. Hauthal.)

Geologie (deel XI van "Die Erdkunde") door F. L ö w l. 8o. 332 blz 266 fig. Wien 1906, 10 mk.
De moeilijke onderneming om aan leeraren en studeerenden een goede geografisch-geologische leiding te geven is den schrijver uitstekend gelukt.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 328.
(K. Sapper.)

Die Vereisung Nordeuropas. Ein Beitrag zur Lösung des Sintfluträtsels, door A. Z ö p p r i t z. Stuttgart 1907. 0.50 mk.
Zeer verward, onbetrouwbaar boekje.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 353. (Hess.)

The San Francisco Earthquake and Fire, door A. L. H i m m e l w r i g h t. New-York. $ 5.
Een prachtige uitgave, waarin met

een kort verhaal der ramp, door de goede foto's een leerrijk beeld van de uitwerking ervan op gebouwen enz. wordt gegeven.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 284.
(Lasswitz.)

Führer von Hamburg nach Südamerika, door ..... (Duitsch en Portugeesch.) Illustr. 8o. 236 blz. Hamburg (zonder jaar). 5 mk.
Practische gids met goede illustraties. Ook de geograaf kan uit dit boek nog veel leeren.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 284.
(Sievers.)

De l'Amazone au Pacifique par la Pampa et les Andes, door G. Donnet. Paris. 3.50 frs.
Een heel gewoon reisverhaal.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 285.
(Sievers)

La Guyane inconnue, door A. Bordeaux. Paris 1906. 3.50 frs.
Een reisbeschrijving, die tevens goede inlichtingen geeft over goudproductie enz. van Fransch Guyana.
Peterm. Mitt. 1907 lit 291.
(Sievers.)

Ritte und Rasttage in Südbrasilien, door W. Lacmann. Berlin 1906. 5 mk.
Behandelt hoofdzakelijk de Duitsche nederzettingen in Brazilië.
Peterm. Mitt. 1907 lit. 300.
(P. Ehrenreich.)

TIJDSCHRIFTEN.

Onze Kunst, Mei 1907.
De Nachtwacht, door Dr. Jan Veth. Alfred Stevens, door Paul Lambotte. W. Penaat, door T. Landré. Van Onze Tijd, door Jac. van den Bosch. Kunstberichten. Boeken en Tijdschriften.

Onze Eeuw, April 1907.
Michiel Adriaenszoon de Ruyter, door Prof. Dr. P. J. Blok. Boete, IV, door G. P. Haspels. Verzen, door U. E. V. Irrigatie en landbouw op Java, door J. Nuhout van der Veen. De economische staatkunde der Democratie, door Ignotus. Populaire Geschiedschrijving der Oudheid, door Prof. Dr. K. Kuiper. Onze leestafel.

La Revue des deux Mondes, 15 avril 1907.
L'Emigré, 3e partie, door P. Bourget. Lettres de H. Taine sur la Révolution: La Duchesse de Bourgogne et l'Alliance savoyarde. Les Projets de Gouvernement du duc de Bourgogne, door le Comte d'Haussonville. Gabriele d'Annunzio, romancier, door J. Dornis. Une nièce de William Pitt, Lady Hester Stanhope, door V. du Bled. Pétra, impressions de voyage, door Jean de Kergorlay. Pathologie du romantisme, door R. Doumic. Quelques figures de femmes artistes italiennes, door M. T. de Wyzewa.

Le Correspondant, 10 avril.
Le Siège de Paris, la Commune. Souvenirs de deux frères. II Les Derniers mois du Siège. L'Assemblée nationale à Bordeaux, door C. Hubner. A propos de l'Athéisme, door E. Tavernier. Le droit de la femme mariée sur le produit de son travail, door G. Grosjean, Le Lieutenant de Trémazan, door P. d'Aulnoyc. L'Enseignement primaire. Ses programmes et ses resultats, door E. Angot. La fantaisie au théâtre I. La Poésie, door Ch. M. des Granges. Au pays de Schamylc. Le Daghestan, door J. de Soudak-Bertren.

Études, 5 Avril.
Bref de S.S. Pie X. L'Existence d'un Dieu personnel, door X. Moissant. La Question religieuse en Espagne, door A. Boissel. L'Abandon de l'Egypte par la France, door F. Larrivag Paroisses d'autrefois et paroisses de l'Avenir, door P. Aucler. Une condamnation à mort en 1794, door P. Bliard. L'Inscription de Ste Philomène, door Fl. Jubaru. Bulletin de Morale, door L. Roure.

De goede verdeeling der artikelen dwingt ons deze aflevering uit twee en een half, de volgende uit drie en een half vel te doen bestaan.

DE REDACTIE.

Blind toeval of doelmatigheid in de plantenwereld, door A. HAANS. S. J. Den Bosch, C. N. TEULINGS. (Uitgave van de Apologetische vereeniding Petrus Canisius. No. 9. 168 blz. 8°. *f* 0.70.)

Laat ik beginnen met op mijn borst te kloppen, omdat deze recensie zoo vreeselijk laat komt: het zou zoo jammer zijn, als dit uitstekend boek er ook maar één lezer minder door vond.

Het is een boek, eenvoudig als populair bedoeld, maar dat zeer interessant is voor iedereen, van den kruideniersjongen, die in zijn vrije uurtjes wat ontwikkeling zoekt, tot den philosophie-professor, die de ultimae causae rerum reeds lang meent gevonden te hebben.

Tot nog toe had Haans alleen iets gepresteerd in tijdschriftartikelen, vooral in *De Studiën* en *Boekenschouw*. Dit eerste — helaas ook het laatste — boek van zijn hand is een schitterend debuut: „Pour coups d'essai il fait des coups de maître." Men heeft recht om veel te eischen van een apologeet, maar zelfs aan de *te* hooge eischen van sommigen, die willen dat een apologeet geheel *oorspronkelijk* werk levert, en *specialist* is in de bijzondere wetenschap, wier tegenwerping hij weerlegt, heeft Haans voldaan.

Hij is in de plantenkunde en juist in het onderdeel daarvan, dat hier het meest te stade komt, de studie n. l. der *afzonderlijke* soorten, volop *specialist.* Dat blijkt uit zijn andere geschriften, maar ook vooral uit dit boek, waar hij met het grootste gemak de feiten voor het grijpen blijkt te hebben, die te pas komen in zijn betoog. En die feiten zijn niet alleen uit de vrij uitgebreide litteratuurkennis van zijn vak, waarover hij beschikt, maar voor een groot deel ook uit eigen observatie. En hiermede komen wij op zijn *oorspronkelijkheid.*

Oorspronkelijk onderzoek in een bepaalde wetenschap is eigenlijk het laatste, wat men van een apologeet verwachten mag: zijn werk beweegt zich meestal op het gebied van zoovele wetenschappen, dat wij tevreden moeten zijn. als hij zooveel van elk dier wetenschappen afweet, dat hij geen flaters begaat. Maar heel veel is het waard, als ook eens iemand, die zijn studie hoofdzakelijk op een bepaald vak geconcentreerd heeft, philosophie en theologie genoeg kent, om de bijzondere apologetische kwesties die zijn vak raken te behandelen, en zoo de algemeenere apologeten komt voorlichten. Dat is de voornaamste waarde van dit werkje. De schrijver heeft zelf geobserveerd, zeer veel

geobserveerd, en het stereotiepe argument voor het bestaan van God uit de orde der wereld, ondergaat bij hem een verjongingskuur, zonder iets van zijn philosophische nauwkeurigheid te verliezen. Dat komt omdat we de doelmatige inrichtingen en feiten meer betasten kunnen, als hij ze ons beschrijft, zooals hij ze zelf zag in ons eigen land en met de interessante détails, die hij zelf ontdekte.

En terwijl we gezellig luisteren naar zijn gemoedelijk vertellen, schroeft hij kalm en zeker de vragen aan: „vanwaar" en „waarom".

Want hij is ook een heldere philosoof. Wat bij natuurphilosofen uit den aard der zaak nog al voorkomt, dat zij zwijgen of dwaasheden zeggen, zoodra het eenigszins abstract wordt, daarvoor bestaat bij Haans geen gevaar. Het verband tusschen „geschikt" en „bestemd" en de onmogelijkheid van een oneindig volmaakte wereld behandelt hij met hetzelfde gemak en met dezelfde juistheid als de eenvoudigste proeven, die hij eigenhandig heeft genomen.

En dat alles wordt voorgesteld in een taal zooal niet schitterend door buitengewone schoonheid, toch prettig en aantrekkelijk in haar gladde verstaanbaarheid, bevallig tot in het ietwat onhandig gebruik van zeldzame en poetische uitdrukkingen zonder eenig pedanterie, en zoo heel de typische persoonlijkheid van den schrijver uitdrukkend tot in kleine détails. Daartusschen voegen zich ongedwongen de citaten uit Vondel of Gezelle, de oorspronkelijke vergelijkingen tot uit de politiek toe, de levendige voorbeeldjes om de bewijzen nog duidelijker te laten voelen, de leuke zetten, die de dwaasheid der tegenovergestelde dwalingen laten zien.

Alleen waar de moeilijkheid van Prof. Heymans behandeld wordt, had hij met minachting en spot wel wat zuiniger mogen zijn. Er zijn domme menschen genoeg om mee te spotten; als we eens een knappen ontmoeten, behooren we hem met respekt te behandelen, ook al heeft hij het mis. Onder anderen zegt Heymans tegen de doelmatigheid, dat het stuifmeel der planten maar voor een zeer klein deel tot zijn recht komt d. i. tot bevruchting gebruikt wordt. Daarop antwoordt Haans: *„Stuifmeel dient o. m. ook tot geschikt en aangenaam voedsel voor insecten.* Dit punt hebben de heeren Lange en Heymans blijkbaar niet opgemerkt. Zouden ze daarvan nooit hebben gehoord?" — Daar heeft Heymans natuurlijk wel van gehoord, maar juist daarom vindt hij, dat veel stuifmeel niet tot zijn recht komt, zooals een mikroskoop niet tot zijn recht zou komen, als er een pook van gemaakt werd: dat stuifmeel wordt op die manier wel gebruikt, maar niet voor datgene, waartoe het door zijn kunstige struktuur geschikt en daarom bestemd is. Natuurlijk is hierop afdoende te antwoorden en Haans doet dat ook in 't verder verloop van zijn boek, maar dom is de tegenwerping in 't geheel niet.

Heel iets anders is het, als de schrijver Prof. Went op denzelfden minachtenden toon terechtzet blz. 119: die heeft zich in de aangehaalde rede werkelijk hopeloos geblameerd.

Maar hoe dan ook, zoo'n betrekkelijk onbeduidende aanmerking, die niet eens de wetenschappelijke waarde raakt, neemt natuurlijk niets weg van den onverdeelden lof, waarmede deze beoordeeling begon. Het zal een boek zijn van blijvend nut, waarvan ieder die het koopt lang pleizier zal hebben.

Ik wil deze recensie niet sluiten zonder een paar woorden aan de nagedachtenis van den jongen geleerde, die het verschijnen van zijn werk niet meer heeft beleefd, en nog enkele dagen voor zijn afsterven zijn laatste artikel voor *Boekenschouw* schreef. Alleen de weinigen, die hem hebben gekend met zijn rustige deugd, zijn vaste activiteit, zijn pretentieloos talent en zijn gemoedelijke eenvoud, zullen ten volle begrijpen, dat wij in hem wezenlijk een aanmerkelijke kracht hebben verloren. Terwijl hij bereid was, om nog veel te werken, heeft God hem geroepen, om reeds voor goed te rusten, want noodig heeft Hij ons niet, geen van allen.

Rome. DR. J. HUDDLESTON SLATER.

Levensvragen. Een brochurenreeks voor allen die in den geestesstrijd onzer dagen belangstellen. Prijs per serie van 10 nummers f 3.—, afzonderlijke nrs. 40 cents.

Kerk en Secte. Onder redactie van DR. S. D. VAN VEEN, hoogleeraar in de Kerkgeschiedenis en Dogmengeschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Prijs per serie van 10 nrs. f 3.—, afzonderlijke nrs. 40 cts. Baarn. Hollandia-drukkerij. 1907.

Van de eerste dezer uitgaven zegt het prospectus: Aangemoedigd door de belangstelling, die onze uitgave *Pro et Contra* betreffende vraagstukken van algemeen belang reeds terstond bij de verschijning der eerste nummers mocht ondervinden, hebben wij het plan opgevat, om, nàást deze bestaande „Pro et Contra-uitgave", een andere reeks kleine, op zich zelf staande geschriften, het licht te doen zien, waarin op beknopte, populaire, doch degelijke wijze wordt gehandeld over alle die vraagstukken, welke meer onmiddellijk verband houden met de diepste geestelijke behoeften der menschen, die vraagstukken dus, aangaande welke wij, in den strijd om een wereld- en levensbeschouwing, bovenal tot klaarheid moeten trachten te geraken.

Daarbij ontveinzen wij ons niet, dat het dikwijls noodig zal blijken ook zulke vraagpunten op 't gebied van godsdienst en moraal onder de oogen te zien, die uit gehechtheid aan bepaalde vooropgestelde overtuiging, maar al te vaak met een zekere angstvalligheid wordt uit den weg gegaan. Een bepaalde richting zullen de „levensvragen" niet voorstaan. Die uitgave stelt zich ten dienste van een iegelijk, die een ernstige en zedelijke overtuiging ter overweging den kinderen zijns tijds heeft aan te bieden. Materialisten en Pantheisten, Theosofen, Boeddhisten en Christenen en onder deze laatste weer orthodoxen en modernen — zij allen behouden gelijkelijk vrijheid, om in de „Levensvragen" rekenschap af te leggen van hunne gevoelens, mits — zooals boven reeds gezegd werd — op een toon van zedelijken ernst en in een vorm, die andersdenkenden niet kwetsen kan.

De tweede wordt aldus ingeleid: Kerk en Secte zal het licht zien in den vorm van een reeks kleine, op zich zelf staande, en in vrije volgorde verschijnende geschriften, waarin door mannen, der zake kundig, voor 't beschaafd leekenpubliek in beknopt bestek en op heldere wijze beschreven worden de leer, de inrichting, de eigenaardigheden, en eventueel ook de ceremoniën der onderscheiden kerkgenootschappen en secten van den tegenwoordigen tijd, in hoofdzaak van dezulke, die — 't zij als belangrijke centra of als bescheiden vertakkingen — in ons eigen land gevonden worden.

Opdat de voorstelling zoo juist en onpartijdig mogelijk zij, *hopen wij*, voor zoover wij daartoe in de gelegenheid gesteld worden, *iedere godsdienstige richting door een harer eigen vertegenwoordigers te doen beschrijven*, welke beschrijving vooral daarop gericht zal zijn, dat de lezer een duidelijke voorstelling ontvangt van de gronden, waarop de godsdienst of de godsdienstige richting in quaestie door hare vertegenwoordigers in waarde boven de andere wordt gesteld.

In Levensvragen verschenen reeds 1. Dr. A. H. de Hartog; Religie en Wetenschap; 2. Prof. Dr. J. J. P. Valenton; Het oude Testament en „de Critiek"; 3. Dr. E. Dennert; Natuurwet, Toeval, Voorzienigheid; 4. P. B. Westendijk; Waarom wij aan persoonlijke onsterfelijkheid gelooven? 5. Dr. Karl Beth; De wonderen van Jezus. 6. Dr. A. J. C. Snijders; Waarom wij materialist zijn? Een extra nummer: Behoeven wij voor ons Christendom een uitwendige autoriteit in den Bijbel? 7. Enka; Kan een rechtzinnig Christen Socialist zijn?

Kerk en secte gaf: 1. De Remonstrantsche Broederschap door Dr. J. A. Beyerman. 2. De Evangelische richting door W. F. Klaubenberg. 3. de Zevendaagsche Babtesten door G. Veldhuijsen Sr. 4. De Waalsche gemeenten door M. A. Perle. 5. „De Index en de boeken censuur in de Roomsch-Katholieke Kerk door Dr. G. D. van Veen.

Deze uitgaven zijn teekenend voor onzen tijd. De fel uitgeschreeuwde

verzekering dat men nu voorgoed had afgedaan met alle verouderde wijsheid en openbaring, en men steunend op eigen kracht nieuw aangelegde banen van levensvreugde zou inslaan is wel verzwakt. De toon wordt weifelend en onzeker, de breede wegen voerden naar onvermoede afgronden van levenswee en duistere ellende. En men zoekt weer, met des te dieper neerslachtigheid, met des te kwijnender hoop, naarmate men eerst met voller vertrouwen en zekerder vastheid het triomflied van de vrije rede en de eenige wetenschap gezongen had. Men tast in het wijde woud, waarin men geraakt is, links en rechts naar een veilig voetpad, men tuurt de brandende oogen moe, om te speuren een klein en reddend lichtje, dat wenkt door den dikken nacht.

De moeheid is gekomen, de uitputting, de wanhoop. En nu mag iedereen preeken, en openbaring geven, en levenslessen uitdeelen. Men luistert, men klemt zich vast; en al blijkt elk aanbeden droombeeld ook ontgoocheling, en al breken de broze staven onder den druk der moede wandelaars, zij strekken weer even begeerig hun koortsige handen uit haar nieuwe teleurstelling.

Dat is het geheim van het succes dezer uitgaven.

Wij Katholieken beschouwen deze series met andere oogen, dan degenen die: „bovenal tot klaarheid moeten trachten te geraken". Men moge dat nu „als een bepaalde vooropgestelde overtuiging" beschouwen, en ons verwijten „maar al te vaak met eene zekere angstvalligheid uit den weg te gaan", de oplossing der levensvragen; wij laten ons door machtspreuken niet uit de banen van zekerheid en heldere waarheid, naar allerlei dwaalwegen dringen. Wij beweren, en dat niet met trots, niet met laatdunkendheid, niet met zelfverheffing, de resultaten gevonden te hebben, waarnaar Levensvragen Kerk en Secte e. a. nog zoeken. Wij hebben een openbaring, die ons niet tot beoordeelaars onzer broeders maakt, maar ons zekerheid en rust geeft, en den duren plicht oplegt naar de voorschriften dier gewonnen waarheid te handelen, goed te worden, volmaakt zooals de hemelsche Vader volmaakt is.

Maar we zien met belangstelling, met eerbied, met medelijden die geestesstroomingen na. Wij trachten naarmate onzer vermogens en kracht de voortstuwende golvingen te helpen dringen in de juiste richting. We bidden dat God het geluk geve aan die velen, die er om schreien, het geluk dat wij geproefd hebben.

Maar wij vragen ons ook af, hoe deze uitgaven oplossing brengen zullen. Waartoe een onderzoek zonder methode leiden kan! Welken maatstaf men de redeneering zal aanleggen! Welk bewijs men voor de waarheid zal vorderen! Welke leeraars zullen worden opgeroepen, wat men verstaan zal door een waarheid zoeken „zonder richting!"

Deze uitgaven kunnen dienen voor degenen onder ons die voeling moeten houden met de geestesopenbaringen van onzen tijd: ik bedoel

voor leiders van studieklassen, voor redacteurs van tijdschriften, voor moderatoren van vereenigingen; Kerk en Secte zal ook waarde hebben voor beoefenaars der geschiedenis: de lotgevallen der kleinere kerkelijke secten zijn zoo moeilijk na te speuren en hier vindt men vrij volledige overzichten. Doch men zal zich vooraf moeten voorzien van het noodige verlof: vele dezer bundeltjes vallen onder de wet der kerkelijke censuur. Wij hopen geregeld nummer voor nummer dat nog uit zal komen, te bespreken, en geven nog in deze aflevering een oordeel over den arbeid van een der medewerkers, waaruit blijken zal, dat niet allen behooren tot de „mannen van naam, wier wetenschappelijken zin er borg voor staat, dat zij bij hun beschouwingen niet willen uitgaan van willekeurige apriorismen, en naar wie het publiek met vertrouwen kan luisteren."

J. M. J. KNAAPEN.

Waarom wij Materialist zijn, door DR. A. J. S. SNIJDERS, Leeraar in de Scheikunde aan 't Gymnasium te Zutfen. — Hollandia-drukkerij, Baarn, 1907. Nummer 6 der Levensvragen.

Maar waar te beginnen? De aanteekeningen, welke ik bij het doorloopen van dit werkje maakte, zijn zóó verbazend talrijk, dat eene keuze en nog wel eene beperkte keuze uiterst moeilijk is geworden. Nu eens zien we den schrijver onder veel inspanning en hard tobben eenige feiten wringen binnen het enge raam zijner materialistische wereldbeschouwing, dan weer zit hij te peuteren en te friemelen aan een paar laboratorium-proeven en doet hij zijn uiterste best, ten minste den schijn te redden, dat zijn materialistisch gebouw niet op uitsluitend schuifzand is opgetrokken. Natuurlijk speelt ook de verbeelding hierbij een voorname rol.

Deze methode van behandeling doet ons onwillekeurig denken aan Büchner's „Kraft und Stoff" of aan de „Welträtsel" van den tweeden, den populairen Haeckel, die, toen hij zich door zijne vakgenooten wegens opzettelijk gepleegd wetenschappelijk bedrog van den kring van ernstige vorschers zag uitgesloten, zelf erkende, voortaan de wetenschap met humor te zullen dienen en te gaan tot het volk, het argelooze publiek, dat lichter door zijne snorkende phrasen van halve en valsche wetenschap is te betooveren.

Maar het wordt tijd, wat nader in te gaan op het werkje van onzen leeraar. Eerst evenwel nog iets aan het adres van den persoon des schrijvers.

Dr. Snijders is leeraar in de scheikunde. Nu ware het te verklaren

geweest, indien hij van zijn gebied uit, eene proeve had gewaagd, zijn geliefd materialistisch stelsel wat aan te schroeven, dan ten minste zouden we iets minder ongenietbaars te verwerken hebben gekregen, dan hij ons nu gelieft op te disschen. Maar het is treurig, diep treurig zelfs, te moeten ervaren, dat iemand, die blijk geeft slechts eene uiterst oppervlakkige en rudimentaire kennis te bezitten der biologie, het hoogste woord voert in de diepste en teerste vraagstukken dier hem nagenoeg totaal vreemde wetenschap. Wijselijk hadde hij gehandeld met te blijven binnen de grenzen zijner eigen vakstudie in plaats van dolle excursie's te maken op een hem haast volslagen onbekend terrein.

We gaan thans den schrijver op den voet volgen, zóó nochtans, dat we alleen datgene zullen pogen recht te duwen, wat zijne hand *opvallend* scheef getrokken heeft. Op de eerste bladzijde dan, beweert hij, met alle kracht, die in hem is af te wijzen het *praktische* materialisme, dat eene vergoding is der stof en eene miskenning der beteekenis van alle hoogere en geestelijke eigenschappen. Maar ten volle aanvaardt hij het *wetenschappelijk* materialisme, dat alle verschijnselen in de natuur, dus ook die van geestelijken aard, wil afleiden uit het bestaan der stof, als een uitvloeisel van stoffelijke processen. — Maar Dr. Snijders, dit vind ik, op zijn zachtst genomen, erg onredelijk van u. Het wetenschappelijk materialisme, zoo zegt gij, wil de verschijnselen van geestelijken aard beschouwd zien als een uitvloeisel van stoffelijke processen, of, zooals gij het op eene andere plaats uitdrukt, als eene omzetting, een nieuwen bijzonderen vorm van gewone stoffelijke krachten, en nu valt gij de practische materialisten er hard over, dat zij de hoogere en geestelijke eigenschappen miskennen, m.a.w. dat zij die ook aanzien als te zijn loutere krachten der stof, zij het dan ook optredend in een anderen vorm. Gij maakt er hun een verwijt van, dat zij naar deze zienswijze hun leven inrichten. Maar, zoo vraag ik mij af, wat is dit anders dan de in de praktijk konsekwent doorgevoerde leer van het wetenschappelijk materialisme zelf, hetwelk gij en anderen hun hebt geleeraard. Neen, uwe heftige verontwaardiging over en diepe afkeer van het praktische materialisme komt mij voor te zijn een truc, om het onnadenkende publiek te misleiden, het meer vatbaar te maken ter opname van uw stuitend en onvruchtbaar stelsel.

Even verder verklaart de schrijver, dat de ontwikkeling en de uitingen der geestelijke processen *afhankelijk zijn van de functie's* van het zenuwstelsel, inzonderheid *van de hersenen* 1), en in de eerst daaropvolgende alinea hooren we niet zonder verbazing de bewering aan, dat de geest een *functie is van de hersenen* 2). Maar hoe hebben we het nu?

---

1) 2) beide cursieveeringen zijn van mij.

Wat rare sprongen moeten die schuivende en dansende hersen atomen in een minimum van tijd gemaakt hebben, om zich tot zulke disperate of liever tegengestelde uitspraken te combineeren. Of ziet de schrijver met zijn zonderlinge hersen-gymnastiek het groote onderscheid niet in tusschen deze twee stellingen? Welnu dan, ik zeg u, dat mijne overtuiging zich volkomen en in alle opzichten aanpast aan de eerste bewering en lijnrecht staat tegenover de tweede; dit laatste op gronden voor welker uitvoerige bespreking een artikel in Boekenschouw zich bezwaarlijk leent. Trouwens, ik wilde ook slechts wijzen op het feit als zoodanig.

Op bladzijde 7 heet het, dat het aannemen eener bijzondere levenskracht — levensbeginsel — als *tegenstelling* der organische krachten zooals chemische affiniteit enz., voor de levende wezens tot uitzonderingswetten voert, waardoor zij aan de algemeene natuurwetten zouden worden onttrokken. Eene bewering, waarvoor de schrijver zelfs geen schijn van bewijs aanvoert. Dus maar slikken? Maar heeft dan Dr. Snijders zich nooit eens de moeite gegeven, kennis te nemen van de vernieuwde, met frissche kracht zich ontwikkelende scholastiek, zooals ze wordt geleeraard te Leuven en op tal van andere plaatsen, en wier ideeën in immer breeder kringen om zich heengrijpen, ja waarnaar zelfs erkende tegenstanders van velerlei richting met eerbied en ontzag luisteren? Welnu dan, in dit neo-scholastieke stelsel kunt gij vinden, hoe de algemeenheid der natuurwetten harmonisch kan en moet samengaan met het aannemen van een dieper levensbeginsel, dat de heele, rijke verscheidenheid van natuurkundige krachten in de levende organismen, richt en leidt tot het éëne doel: de instandhouding, den groei en de voortplanting van het individu.

En hebt gij ook nooit onderzocht het neo-vitalisme van Hans Driesch, een der meest *„hervorragende"* zoölogen van zijn tijd en professor aan de hoogeschool te Heidelberg, wiens stelsel, zooals het thans is uitgelijnd, samenvalt met dat, waarvan ik zooeven heb melding gemaakt? Ook niet de dominanten-theorie van den knappen botanicus J. Reinke, welke raakt aan beide vorige? Maar neen, dat zou te veel gevergd zijn van de onbevooroordeeldheid (?) van een materialist. Ik zou hier den schrijver willen toevoegen, dat ik zelf wèl stelsels heb bestudeerd, die niet strookten met mijne gevormde overtuiging, ten einde te komen tot oplossing van dingen, die — ik ben de eerste het te erkennen — ook in de door mij aangehangen theorie nu juist niet in zonneklaarheid schitteren. Zeker, ik weet het, wij katholieken worden gescholden voor achterlijken en dompers, maar dan zou ik even willen herinneren aan het woord van Leo XIII, waar hij zegt, dat wij katholieken, ook op wetenschappelijk gebied, met graagte moeten aanvaarden iedere gezonde gedachte, vanwaar zij ons ook toewaaie. En ik zeg u, dat, kwam men

mij vandaag overtuigend bewijzen, dat het materialisme het ware wereldstelsel, de ware wereldbeschouwing is, ik ook vandaag nog even overtuigd materialist zijn zou, als ik nu overtuigd neo-scholasticus ben. Vergeef mij, lezer, deze wel wat lange digressie, zij lag zoo volkomen natuurlijk in mijn gedachtengang en wilde me met geweld uit de pen.

We gaan verder. Op blz. 9 wordt ons als eene onomstootelijke waarheid voorgelegd, dat warmte, licht, electriciteit, scheikundig arbeidsvermogen of „affiniteit", spierarbeid en mechanische arbeid slechts gewijzigde vormen zijn van arbeidsvermogen. Ook hiertegen gaan in den laatsten tijd stemmen op van mannen, voor wier gezetten wetenschappelijken arbeid ook Dr. Snijders wel eenigen eerbied zal gevoelen. Ik noem hier o. m. slechts Hirn, die zegt, dat geen enkel ook niet het geringste feit ons het recht geeft, te bevestigen of te ontkennen, dat het licht, de warmte, de electriciteit tot eenzelfde beginsel moeten worden teruggebracht. Dus, zoo zeggen wij op onze beurt, aan een ieder komt licht voor, iets anders te zijn dan warmte en warmte iets anders dan electriciteit. Willen dus de materialisten hun streng positivistische zienswijze, waarop zij zich bij herhaling beroepen, getrouw blijven, dan moeten zij zich vooralsnog uitspreken voor een werkelijk qualitatief onderscheid dezer energieën. Verder noem ik nog Duhem en ook Lange, de vermaarde geschiedschrijver van het materialisme.

Toch is deze kwestie voor het hier behandelde onderwerp van minder ingrijpenden aard en kunnen we ons dus van een dieper ingaan hierop ontslagen achten.

Op blz. 12 zegt schrijver, dat op grond van interessante studiën reeds nu zooveel is gebleken, dat de cel zelf niet het kleinste samenstellende deeltje is van het levende organisme, dat zij op hare beurt weer uit kleinere elementen is opgebouwd, zooals het levende lichaam zelf uit de cellen. Nu, wij zijn zoo gelukkig, niet ten eenemale onbekend te zijn met deze interessante onderzoekingen en een lange reeks van namen zouden we kunnen opnoemen van hen, die zich met dit moeilijke vraagstuk hebben bezig gehouden; maar tevens weten we, dat alle pogingen, om de eenheid der cel te loochenen, ten doel hadden, den eersten oorsprong van het organische leven langs den weg der spontane ontwikkeling, eenigszins aannemelijk te maken; evenwel zonder resultaat, gelijk aanstonds blijken zal.

Verder geven we toe, dat de cel inderdaad uit nog kleinere elementen is opgebouwd, mits men onder dezen naam versta, *morphologische* en niet *biologische* bestanddeelen der cel; want tot hiertoe heeft men — hoe gaarne men het overigens ook zou gedaan hebben — zelfs niet één enkel feit kunnen aanhalen, waaruit blijkt, dat een der morphologische bestanddeelen van de cel, afgescheiden van de andere, zelfstandig het leven

kan voortzetten, of anders gezegd, dat een der morphologische deelen ook tevens eene biologische eenheid vormt. Integendeel met de klimmende volmaaktheid der microscopische werktuigen kromp ook uiterst snel het verbazende aantal der door Haeckel verdichtte kernlooze moneren, destijds als de eenvoudigste oerorganismen beschouwd, en bleek het al ras met toenemende duidelijkheid, dat het leven noodzakelijk gebonden is aan een lichaam van zeer samengestelde struktuur, zóó zelfs, dat de eminente zoöloog Richard Hertwig getuigt: „somit ist es nicht nur denkbar, sondern sogar warscheinlich, dasz bei den wenigen, jetzt noch als Moneren geltenden Formen die Kerne *nur übersehen wurden*; vielleicht sind sie auch funktionell durch Chromidien ersetzt." 1) En van het door den schrijver aangehaalde getuigenis van Altmann, als zouden uiterst kleine plasmatische bolletjes, *granula* of *bioblasten* genaamd, de bouwsteenen zijn der cellen en als zouden deze deeltjes zich op dergelijke wijze tot cellen vereenigen als de microben tot bacteriënkoloniën, hiervan zegt de beroemde cytoloog Flemming, dat aan de waarheid dezer bewering nog slechts de hoofdzaak ontbreekt, dat nl. één dier beroemde granula in staat zij buiten de cel hare elementaire levensverrichtingen voort te zetten. 2) Dan haalt schrijver aan, de waarnemingen van Münden, waaruit blijken zou, dat de dood der cellen hierin bestaat, dat zij uiteenvallen tot deze granula, die dan echter weer zelfstandig als bacterieachtige wezens blijven voortleven. Hiertegen echter komt diezelfde Flemming ten krachtigste op, waar hij zegt: „Für diese Haupt- und Grundidee der Altmann'schen Lehre ist aber, das darf man wohl sagen noch nicht der geringste Beweis geliefert, wenn man nicht *etwa die Phantasien des Altmannschen Schulers Münden für wissenschaftliche bare Münze nehmen will, welcher allen Ernstes* gesehen zu haben angiebt, dasz in Wasser verriebene Figmentkörnchen aus den zellen der Fisch — und Froschhaut zich in grünen Algen umwandeln." 3)

Wij zijn dus vooralsnog gerechtigd te zeggen met O. Hertwig: „Die Zellen sind die elementaren Einheiten des ganzen Organismenreichs." 4)

Op dezelfde blz. vernemen we nog: „Het ontstaan van het eerste leven op aarde in den oertijd, moet met de vorming van het protoplasma een aanvang genomen hebben. En verder: daar nu echter,

1) Lehrbuch der Zoologie 1905, S. 159.

2) W. Flemming, über Zellstrukturen («Naturwissenschaftliche Rundschau» XIV 1899, No. 35)

3) Flemming, über Zellstrukturen, Verhandlungen der Anatomischen Gesellschaft auf der dreizehnten Versammlung in Tübingen, 1899.

4) O. Hertwig, allgemeine Biologie, 1906.

zooals we in het vervolg nog zullen bewijzen, het protoplasma in de ondste tijden oorspronkelijk uit veel eenvoudiger *anorganische* verbindingen moet ontstaan zijn, zoo volgt daaruit van zelf, dat het leven vroeger ook aan dergelijke stoffen moet gebonden geweest zijn". Wij wachten het bewijs voor deze bewering in kalmte af. Maar ondersteld ook, dat er inderdaad een bewijs voor te vinden is, wat een conclusie dan nog! Het komt mij voor, dat Dr. Snijders niet bijster vertrouwd is met de logica, althans hij springt er zóó onhandig mee om, dat je er zoo waar van zoudt ijzen. Ik ga zijne redeneering toepassen op een andere stof, dan zal het duidelijker worden. Luister: Het ontstaan van den eersten electrischen stroom, moet met de vorming van de zuil van Volta een aanvang genomen hebben. Daar nu echter de zuil van Volta uit eenvoudiger bestanddeelen moet ontstaan zijn, zoo volgt daaruit vanzelf, dat de electrische stroom vroeger ook aan dergelijke bestanddeelen moet gebonden of daarin voorhanden geweest zijn.

Nu, hij schijnt zelf met deze redeneering wel een beetje verlegen geraakt en uit vrees misschien, dat we die eenvoudiger verbindingen zouden gaan zoeken en er het leven niet in vinden, laat hij er heel voorzichtig, onmiddellijk op volgen: „Dit kunnen we echter niet door onmiddellijke geologische bewijzen staven, daar de eenvoudigste organismen uit de oude perioden der aarde niet als fossielen zijn bewaard gebleven." Hij zal daarom bij zijn betoog een anderen weg inslaan, die met even groote zekerheid (sic) voert tot het doel. Een onderzoek nl. zal worden ingesteld of de drie hoofdkenmerken van het leven der cel: beweging, stofwisseling en voorplanting verklaard kunnen worden door de werking van de gewone bekende natuurkrachten en omgekeerd: of deze grondeigenschappen der cel ook in de levenlooze wereld voortbestaan en of er dus voor die levensprocessen zekere *analogieën* in de anorganische natuur te vinden zijn. (Over deze analogieën-bewijzen in 't algemeen, zeg ik later iets meer.)

We gaan dus zijne analogieën der levensprocessen in de anorganische natuur, eens van dichterbij bezien. Op de eerste plaats komen de bewegingsverschijnselen. Alle voorbeelden welke hij hiervoor aanhaalt — het zijn er, meen ik, vijf — te bespreken, is niet doenlijk. Maar we willen toch eerlijk zijn en de twee eerste kiezen; deze immers zullen, als staande in de voorhoede, er wel op berekend zijn, het best een aanval der kritiek te kunnen doorstaan.

Welnu dan, Dr. A. Wagner te Mühlheim a. Main zou ontdekt hebben, dat sommige diatomaeën, aan weerszijden van hun lichaam een zeer fijnen vochtstraal laten ontsnappen, waardoor zij zich, op de wijze van het waterrad van Segner, in tegengestelde richting voorwaarts bewegen.

Het tweede bewegingsverschijnsel van zuiver mechanischen aard

zou gevonden worden bij eenige sikkelvormige soorten van dezelfde klasse. Deze zouden nl. onder aan het lichaam eene slijmachtige massa afzonderen, door middel van welke zij over gladde oppervlakten langzaam naar beneden voortglijden. Mij dunkt, mijnheer Snijders, dat gij voor dit laatste voorbeeld nu juist niet zóó diep in uw wetenschappelijk repertoir hadt behoeven te tasten. Maar, zoo dacht gij wellicht, een geleerde naam van een vreemd iets moet beslist indruk maken. Ziehier een ander voorbeeld, dat ieder die wil, kan voelen en tasten en dat toch, wat het wezen der zaak betreft, in geen opzicht van het uwe verschilt. Hebt gij Dr. Snijders, nooit een straatjongen zien zitten op de dwarstaaf van een lantaarnpaal? Welnu, wat doet zoo'n jongen, als hij 't daarboven moe is en verlangt naar beneden te komen? Dan scheidt ook hij uit zijn lichaam eene slijmachtige massa af, wrijft daarmede de handen in, ten einde niet te snel naar omlaag te schieten en laat zich dan over de gladde oppervlakte van den paal langzaam naar beneden voortglijden. Of, zoo gij dit nooit zaagt, dan hebt ge toch zeker wel eens een of anderen deugniet, de beenen schrijëlings over de breede trapleuning van een gemeentehuis geslagen, langzaam naar beneden zien glijden? En welk verschil is er nu, zoo vraag ik me af, tusschen uw voorbeeld der sikkelvormige diatomaeën en die, welke ik zoo even heb neergeschreven? Geen ander, als dat gij een vreemd wezentje en ik een paar straatjongens langs een gladde oppervlakte naar beneden laat voortglijden. Zie, dat zijn nu de feiten, die moeten leeren, hoe de aan de levende organismen *specifiek eigene* beweging ook door de gewone natuurkrachten kunnen worden verklaard. Neen, mijnheer Snijders, zulke bewegingen vormen niet het hoofdkenmerk der levende wezens; zij zijn een eenvoudig gevolg van de werking der zwaartekracht, en worden juist daarom zoowel in de levende als in de niet levende stof aangetroffen. Maar, laat ons de rollen eens omkeeren en onderstellen we eens, dat in plaats van dien deugniet een steen — weer omgeven, als ge wilt, door eene slijmachtige massa — op diezelfde breede trapleuning wordt neergelegd, en langzaam voortglijdt naar beneden. Zoudt gij het dan aandurven, ook deze beweging als een analoog verschijnsel der kenmerkende levensbewegingen voor te stellen? En toch, als het een analoog is aan het tweede, dan moet ook het tweede analoog zijn aan het eerste.

Met de analogie tusschen de diatomaeën met hun vochtstraal en het waterrad van Segner, is het niet veel beter gesteld. Te oordeelen naar de oorzaak der beweging bij het waterrad van Segner, zou bij deze wezentjes de beweging ontstaan door sterkere drukking van het water in de richting der beweging. Dus zuiver mechanisch, gelijk de schrijver zelf zegt, maar ook daarom ten eenemale ongeschikt om als analogie eener levende beweging dienst te doen.

We zijn gekomen aan het tweede grondkenmerk der cel: de stofwisseling. Welke analogieën vindt de schrijver voor dit levensproces in de anorganische natuur? Allereerst zegt hij, dat bij de assimilatie of stofwisseling der cel, chemische en physische krachten, met name chemische aantrekking en osmotische druk optreden. Gereedelijk geven wij dit toe, maar wat bewijs ligt daarin ten gunste van het materialistische stelsel. Indien het waar was, dat door aanvaarding dezer ontegenzeggelijk vaststaande feiten, het pleit ten gunste van het materialisme of liever van het mechanisme van het leven was beslist,dan ware het onnoodig geweest, dat Dr. Snijders zijne brochure schreef, dan waren sedert lang allen besliste aanhangers geweest van zijn stelsel. Maar ook onze theorie, die toch lijnrecht staat tegenover die der materialisten, heeft, ter volledige verklaring der levensverschijnselen, eene even groote behoefte aan deze krachten als het materialisme zelf. In zooverre dus heeft Dr. Snijders gestreden tegen denkbeeldige tegenstanders. Neen, Dr. Snijders had met zijn mechanisme iets anders moeten verklaren, den *nervus* van het vraagstuk raakt hij niet. Hij had ons moeten duidelijk maken, hoe die rijke verscheidenheid van mechanische, physische en chemische krachten, *zonder* dieper *leidend beginsel,* standvastig en harmonisch kunnen samenloopen tot het behoud, de ontwikkeling en voortplanting van het individu. Dan waren ook wij, althans wat het plantenleven betreft, volslagen materialist geweest. Hij oordeelde het evenwel beter, het onmogelijke niet te beproeven.

Maar ik zoek nog altijd naar het analoog verschijnsel der stofwisseling in de levenlooze natuur. Jawel! Daar heb ik het. 't Is er maar één; 't zal dus wel deugdelijk zijn. Laten we eens zien. In den jongsten tijd, zoo heet het, is nog door andere proefnemingen — welke andere? Toch niet de proeven van Van 't Hoff omtrent osmotischen druk met zijne kunstmatige cellen van aardewerk, of van Köppe met zijne levende cellen? Dit kan alleen bewijzen dat ook deze kracht bij de stofwisseling niet kan worden gemist, maar *is* daarom nog geen stofwisseling in den biologischen zin van 't woord — er is dus nog door andere proefnemingen bewezen, dat voor degelijke stofwisselingsprocessen het levend organisme niet als eene „conditio sine qua non" kan gelden. Het is namelijk den Franschen physioloog Jean Friedel gelukt, om *de splitsing van het koolzuur en de assimilatie van de koolstof, gepaard met de afscheiding van de zuurstof, buiten het lichaam van de plant en zonder de medewerking van het levensproces tot stand te brengen.* Aan deze proefneming schijnt Dr. Snijders bizonder te hechten, te oordeelen althans naar de plaatsruimte, welke hij voor de uiteenzetting daarvan vult. Jammer maar, dat talrijke, later door verschillende biologen gedane onderzoekingen, in volkomen tegenspraak bleken te zijn met die van Friedel. Vooreerst is het Friedel zelf, die, bij eene

herhaling zijner proeven verkreeg een..... negatief resultaat. Daarom ook maakte hij in de „Comptes rendus de l'Academie des Sciences de Paris (Nov. 1901)" reserven betreffende de waarde zijner eerste proefnemingen. Ook Harroy, een ander Franschman, die naar de door Friedel aangegeven methode en naar andere, de proeven had herhaald, erkent in dezelfde „Comptes rendus," dat hij in geen enkel geval afscheiding van zuurstof heeft kunnen constateeren. Hierbij zij nog opgemerkt, dat het negatieve resultaat van Friedel en Harroy, gepubliceerd zijn in hetzelfde tijdschrift en in hetzelfde jaar, als waarin Friedel zijne eerste resultaten bekend maakte. Ook R. O. Herzog, Ch. Bernard en Hans Molisch verkregen eenzelfde negatieve uitkomst bij hunne onderzoekingen.

We gaan over tot het laatste kenmerk der levende cel, het vermogen tot voortplanting. Om hiervan een analoog verschijnsel te kunnen aanwijzen in de levenlooze natuur, beroept de schrijver zich op het feit, dat een kristal, in een daartoe geschikt voedingsvocht, andere kristallen kan doen ontstaan, die in vorm en samenstelling volkomen gelijk zijn aan het oorspronkelijke. Dit zou waarschijnlijk — met zekerheid is het nog niet bewezen – plaats hebben, doordat van het eerste kristal zich kleine deeltjes afscheiden, die dan kristallisatiepunten zouden vormen voor de nieuwe.

Hier is het de plaats te wijzen op het ergerlijke misbruik, dat men gemaakt heeft van deze vergelijking der levensverrichtingen met de verschijnselen, welke men bij het kristal waarneemt. Zelfs wilde men daarin, niet enkel het voorplantingsproces, maar ook dat van stofwisseling en groei zien nagebootst. Maar vooreerst is vergelijking nog geen gelijkenis, en gelijkenis nog geen identiteit. Neen, zegt Hans Driesch, al deze vergelijkingen steunen slechts op schijnbare analogieën. Het kristal vertoont wel een eigen soortelijken vorm, maar is niet, zooals het organisme — in casu de cel — opgebouwd uit de *verbinding* naar een soort-type, van elementen, die *zelf onderling in natuur verschillen.* Dus kan ook, zoo redeneeren wij op onze beurt, het verdeelingsproces dier uit *heterogene* bestanddeelen gevormde cel tot twee dochtercellen, die dezelfde *ongelijksoortige* elementen vertoonen, als welke de moedercel kenmerkten, onmogelijk op ééne lijn worden gesteld met de eenvoudige afscheiding van kleine *gelijksoortige* deeltjes van een kristal. Neen, hier moet een hooger leidend beginsel de physic-chemische processen beheerschen en naar een vast doeleinde richten.

Tegenover de bloote getuigenis van W. Roux, door den schrijver aangehaald ten gunste zijner zienswijze, als zou door louter mechanische krachten het ei zich ontwikkelen tot de meest gecompliceerde organismen, kan ik volstaan met de namen te plaatsen van gezaghebbende man-

nen als Hans Driesch, Wolff, J. Reinke, Neumeister, Moszkowsky enz., die allen door jarenlange gezette studie tot de overtuiging zijn gekomen, dat de zuiver mechanische krachten niet in staat zijn, dit feit te verklaren.

Tot hiertoe is alleen gesproken over die levensverrichtingen, welke voorzitten bij de voeding en voortplanting der levende wezens. Thans gaat de schrijver de gewichtige vraag beantwoorden of ook de *hersenfunctiën* als een gevolg van mechanische processen moeten beschouwd worden en of althans voor deze ten minste geen afzonderlijk levensbeginsel dient te worden aangenomen. Laten we eens hooren. Allereerst geeft hij een en ander ten beste over omzetting van electrische energie in zenuwenergie of gewaarwording; nochtans, zoo voegt hij er onmiddellijk aan toe, voor de waarheid dezer bewering zijn nog geen positieve bewijzen geleverd. We kunnen dus dit punt voorhands nog veilig laten rusten en kalm afwachten tot een of anderen vernufteling het gelukken zal, ons dit feit, als een spiksplinternieuwe materialistische vondst voor te werpen.

Voor de verklaring van het tot standkomen der zielsprocessen, zegt hij verder, hebben de vitalisten de „psyche" uitgevonden. Maar, zoo besluit de schrijver zelf, dan moet die hypothetische „psyche" noodzakelijk in de hersenen zetelen, daar alle psychische verschijnselen aan de hersenmassa zijn gebonden en wel in het bijzonder aan de buitenste zoogenaamde „schorszelfstandigheid" der groote hersenen. Dus, zoo luidt *zijn* nieuw besluit, moeten ook bij alle andere levende wezens althans sporen van zulk een schorsmassa kunnen worden aangetoond, hetgeen echter niet het geval is.

Het eerste, door den schrijver uit de aanname van het bestaan eener „psyche" getrokken besluit, ben ik zoo vrij te stellen op rekening van hem zelf, benevens ook de tweede door hem uit *zijn* besluit gemaakte gevolgtrekking. Zoo hij ernstig wil, dat ik mij bij zijne conclusie's aansluite, dat hij dan eerst eens bewijzen aanvoere, die klemmen en niet zoo'n slappe, banale beschouwing over hersenevolutie, waarover aanstonds meer.

Vooreerst dan wil ik zeggen, dat de vitalisten inderdaad leeren, dat de psychische verschijnselen welke zich bij de met hersenen bedeelde levende wezens voordoen, werkelijk in deze hersenen en wel in deze alleen tot *bewustheid* komen. Bovendien erken ik, dat het nog altijd eene opene vraag is, of de eigenlijk gezegde waarneming, de zinnelijke kenakt als zoodanig, tot stand komt in de hersenen alleen, of in de hersenen met de aan den lichaamsomtrek gelegene organen samen, alhoewel m. i. voor laatstgenoemde bewering sterkere gronden zijn aan te voeren. Dr. Snijders evenwel schijnt voor zich de kwestie al te hebben opgelost; hij beweert ten minste, dat de visschen zien, zonder

dat daaraan de hersenen op eenigerlei wijze deelnemen. Doch loopen we liever niet op den schrijver vooruit.

Ter bevestiging dan van zijne bewering, als zouden alle psychische verschijnselen uitsluitend aan de hersenmassa zijn gebonden, zegt hij verder: Men kan zelfs uit de anatomische ontwikkeling en uit den groei der hersenen bij sommige dieren den daaruit voortvloeienden „psychischen" vooruitgang aantoonen, bijvoorbeeld bij de vogels. De verbinding van de uiteinden der gezichtszenuw met de hersenschorsmassa ontbreekt bij de lagere gewervelde dieren nog volkomen. En hoe blijkt dat? Daarom, zegt schrijver, laten zich de visschen zoo gemakkelijk aan den hengel slaan; zij zien dezen wel, maar kunnen dit „zien" niet verwerken. — Maar mijnheer Snijders, wat is dat nu voor orakeltaal? Ben je nu heelemaal de kluts kwijt? De visschen zien den hengel wel, maar kunnen dit „zien" niet verwerken. En waarom komen zij dan af op den worm, die aan den hengel bengelt? En als gij de visschen voert en ze zien het voeder, maar kunnen dit „zien" niet verwerken, waarom zwemmen ze dan aanstonds te hoop? En als uw hand grijpt naar den visch en hij ziet die hand, maar kan dit „zien" niet verwerken, waarom vlucht hij dan ijlings weg?

Lezer, ik heb er genoeg van. Hoewel pas ruim de helft der brochure is behandeld, lust het mij toch niet, er nog verder op in te gaan. Uit al het voorgaande is, dunkt mij, voldoende gebleken, hoe hoog het wetenschappelijk peil van deze brochure dient gemerkt.

Vergun mij tot slot nog met een enkel woord te wijzen op de hoofdfout der materialistische of mechanische verklaring van het leven, ik bedoel de eenzijdigheid van onderzoek naar de natuur dier levensverschijnselen. Toen men, in den fellen strijd tegen het ultra-vitalisme van de school van Montpellier, erin geslaagd was aan te toonen, dat met de verschillende levensfunctiën ook physico-chemische processen optraden, wilde men, in de eerste opwelling van geestdriftige vreugde over de kostbare ontdekking, alles, vanaf de vegatieve tot aan de zuiver geestelijke verschijnselen tot physico-chemische processen terugvoeren. Men ging zoeken, driftig zoeken naar analogieën, naar gelijkenissen in de anorganische natuur en in dien toestand van opgewondenheid zag men vergelijking aan voor oorzaak, gelijkenis voor indentiteit.

Toen evenwel na verloop van jaren de verhitte hoofden waren bekoeld en de gemoederen bedaard, en het nuchtere verstand ging diezelfde verschijnselen aan nauwkeuriger waarneming toetsen, toen zagen meerderen van hen in, hoe uiterst oppervlakkig hunne voorgangers èn de levensverschijnselen zelf èn hunne zoogenaamde analogieën in de levenlooze natuur, hadden bestudeerd. Het werd hun klaar, dat die zoo hoog opgevoerde gelijkenis tusschen beide klassen van feiten niet anders was dan schijn; dat eene mechanische verklaring van het leven slechts eene

halve verklaring is en dat de physico-chemische processen slechts den buitenkant der levensfunctiën te zien geven, maar ons niets leeren omtrent den binnenkant dierzelfde psychische werkingen.

Sindsdien is dan ook eene krachtige beweging ontstaan tegen het mechanisme of de „machinentheorie" van het leven. Mannen, die in den aanvang mechanist, maar door langdurige en nauwgezette studie der feiten, overtuigde antimechanisten zijn geworden, zien we in onzen tijd met al hun gaven en talenten, reageeren tegen deze eenzijdige, halve verklaring van het leven. Aan hun spits treedt de reeds meer genoemde, wijd vermaarde professor der Embriologie, Hans Driesch, dan volgen J. Reinke, Bunge, Sneider, Moszkowsky en nog tal van andere mannen, wier namen hoog klinken in de wetenschappelijke wereld.

En ook de hedendaagsche psychologen blijven in deze beweging niet achter. Les maîtres de la psychologie contemporaine, schrijft Mercier, sont d'accord à dire, „qu'il est impossible de ramener, par des identifications successives, la psychologie à la physiologie, celle-ci à la chimie ou à la physique, et celles-ci à leur tour à de simples modifications spatiales, à du mouvement et à de l'étendue." 1)

Dr. v. BEURDEN.

»Sophocles' Antigone" — Nieuwe vertaling door Dr. H. C. Muller (Wereldbibliotheek XX) Amsterdam G. Schreuders.

Ieder, die van Sophocles houdt, heeft recht om boos te zijn over deze vertaling.

Dat iemand, die zoo weinig Grieksch en zoo weinig Hollandsch kent, van het Grieksch in het Hollandsch wil vertalen, is al een dwaasheid, maar dat hij de Antigone van Sophocles tot proefkonijn van zijn onhandige operaties neemt, dat is een schandelijke profanatie van die hooge kunst.

Laat ik maar dadelijk een voorbeeld geven : In het laatste gedeelte van den eersten tegenzang van het eerste koor wordt voorgesteld, hoe de goden de trotsche woorden der menschen straffen : op het oogenblik, dat de snoever zijn doel gaat bereiken, terwijl hij meent er al te zijn, treft hem Zeus' bliksem : de snoeverijen zelf worden voorgesteld, hetzij als een leger, hetzij als een stroom op Zeus aandringend.

---

1) Mercier, Les origines de la psychologie contemporaine, p. 355, Schepens, Bruxelles.

Letterlijk staat er 1): „Want Zeus koestert meer dan haat voor de snoeverijen van een grooten mond, en als hij ze ziet aankomen met grooten vloed, bij overmoedigen goudklank, dan treft hij met het geslingerde vuur hem, die, reeds aan de uiterste eindstreep 2), zijn overwinning uit ging krijten."

Onherkenbaar verminkt, niet tengevolge van vrij vertalen, maar tengevolge van niet verstaan, vinden we deze woorden bij Muller terug. (Alleen het ergste cursiveer ik):

> «Want Zeus *is verbitterd* op snoevende taal
> *En ijdele grootspraak,* en *toen* hij hen *zag*
>
> Aanrukkende met een onmeetlijken stroom
> En met hun overmoedig *geschitter* van goud,
> Toen *trof met kracht* zijne bliksemflits
> *Op de tinnen des muurs*
> Den *reus*, die *victorie wou kraaien.*

Een jongen, die zoo'n vertaling leverde, zou toch beslist onvoldoende krijgen. Denk nu echter niet, dat alleen de koren voor dezen doctor te moeilijk zijn, ernstige, hoewel niet zoo talrijke fouten komen ook in het overige voor. Ook hiervan maar één voorbeeld: Kreon breekt de klachten der door hem ter dood veroordeelde Antigone af met de woorden: „ge weet toch wel, dat niet één zou ophouden met treurgezangen en gejammer voor zijn dood, *als het baatte die uit te spreken.*"

Bij Muller heet dat:

> Zeg weet ge wel, dat niemand, *als men vrijheid schonk,*
> *Een enkel klaaglied voor den dood verkroppen zou?*

Hoe de vertaler ertoe komt εἰ χρείη λέγειν („als het baatte die uit te spreken") te vertalen door: „als men vrijheid schonk", is mij een raadsel. De Grieksch verstaande lezer kan op dezelfde wijze bij vers 742—745 (bij Teubner 762—765) het Grieksch eens met Muller's vertaling vergelijken. Maar daar komt het misschien, doordat Muller zijn arme taal zooveel geweld aan moet doen, om er een paar rijmen uit te krijgen, en zoo zijn vertaling nog mooier te maken dan de verzen van Sophocles zelf, die natuurlijk niet rijmen. Ook vers 763—64 (783, 84) is totaal fout vertaald, enz.

Dat bij zulk een grove behandeling, waar soms heel de inhoud stuk geslagen wordt, van de toch al zoo teere schoonheid der tragische taal niet veel heel blijft, spreekt wel van zelf.

Toen ik de vertaling van de bekende ode op de grootheid van den mensch las, kreeg ik hetzelfde gevoel, als toen ik voor het eerst tus-

1) vers 125—131 (in de 6e Teubner-editie 127—135).

2) beeld aan de renbaan ontleend.

schen de ruïnen van het Romeinsche forum wandelde: hoe jammer dat van al dat mooie zoo weinig over is! De lyrisch-abrupte inzet πολλὰ τὰ δεινὰ, wordt Catsiaansch-gemoedelijk „Veel is geweldig *hier op aard*." Van den „winterstorm" van vers 332 weet Muller ons nog te vertellen, dat hij *loeit*. Sophocles had het niet noodig gevonden dat erbij te zeggen, en ook wij hebben al dikwijls genoeg van onze dichters vernomen, dat stormen meestal loeien. Waar de dichter, na de gespannen contemplatie van 's menschen afzonderlijke meesterstukken, losbreekt in de alles samenvattende ontboezeming: παντοπόρος ἄπορος δ' ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται τὸ μέλλον, hooren we in de vertaling alleen een goedkeurend gemompel: „altijd beraden en onberaden *is* hij nooit, *wat ook gebeur'*." En deze doctor *durft* in zijn inleiding zeggen: „mijn eenig doel was een *leesbare*, *vloeiende* en *dichterlijke* vertaling te leveren."

En nu nog iets over de redactie der Wereldbibliotheek, waarover meer in 't bijzonder in Boekenschouw gehandeld is of zal worden. Dat deze redactie, die reeds als een der eerste nummers een boek van Zola gaf, wel weet wat het meest gelezen wordt, blijkt uit het succes dezer uitgave. Maar ook maar eenigszins over de waarde van een boek oordeelen, dat kan zij alleen, als het binnen een heel bepaald kringetje ligt. Ook als zij deze vertaling niet zoo accuraat heeft nagezien, had zij tenminste moeten weten, wat men in de wetenschappelijke wereld over de andere werken van dezen schrijver denkt.

Rome. Dr. J. HUDDLESTON SLATER.

Loquela van Guido Gezelle tot woordenboek omgewerkt. Eerste aflevering. L. J. Veen, Amsterdam, MCMVII.

Loquela is, naar 't woord van Gezelle zelf, een blad voor eigen vlaamsche taalliefhebberije en voor eigen vlaamsche taalgeleerdheid. Voor de schrijvers van Loquela is de tale de tale gelijk de sterren de sterren zijn; zij bestaat, zij is daar, zij leeft en zij roert nog dagelijks, en wij zoeken ze, met eerbied, te kennen en te doen kennen, in haar wezen en in hare waarheid, in hare oorbaarheid of goedheid, en in hare bewonderlijke schoonheid.

Loquela was indertijd voor Gezelle's benijders *Ah cette loque là!* en dan trokken ze hun schouders op, en lachten.

Loquela, vertelt ons in de voorrede de bewerker J. Craeynest, die thans het maandschrift tot een woordenboek zal omwerken was een taalkundig maandblad dat veertien en een halven jaargang beleefde (van

---

1) vers 854, 855; in de 6e Teubner-editie 883, 884.

Bloeimaand 1881 tot Slachtmaand 1905) en door Guido Gezelle zaliger werd opgesteld.

Duizenden „Vlaamsche woorden, woordengedaanten of woordendenkbeteekeningen, die (zegt Gezelle) ongeboekt, mijns weten, en tot nog toe *epéa pterôënta* d.i. vluchtig gebleven waren," vindt ge in Loquela A B C-wijze aangeteekend en verduidelijkt, telkens met vermelding van de Zuidnederlandsche – meestal Westvlaamsche — stad of gemeente waar die uitdrukkingen bij het sprekende volk gehoord worden,

Hiermee dunkt me voldoende gewezen op de groote en blijvende waarde van Loquela.

En doordien al de opgeteekende volkswoorden uit de verschillende jaargangen nu in één doorloopende volgreeks gezet zijn, zal het nazoeken even gemakkelijk vallen als in 't eerste woordenboek het beste.

Er is echter ook een schaduwzijde aan Loquela.

Al verstond Gezelle een taal of vijftien en al bezat hij op Nederlandsch gebied een verbazend groote woordenkennis, van de nieuwere taal*wetenschap* was hij, bij gebrek aan opleiding, niet genoegzaam op de hoogte, vandaar, dat heel wat *afleidkundige* uiteenzettingen in Loquela op losse gronden steunen.

Toch scheen het om verschillende redenen niet gewenscht het onwetenschappelijke te laten wegvallen. Liever geven we Gezelle ook als taalkundige te aanschouwen gelijk hij was.

Naast het vele geliefhebber komt overigens ook in dit gedeelte veel opmerkenswaardig voor, dank de ongemeene belezenheid en veelwetendheid van den steller. En dan spreek ik nog niet eens van de wondere kunst, die daar van Gezelle op menige bladzijde is af te zien en waardoor droge en afgetrokken dingen den lezer zóo levendig, zóo aanschouwelijk worden voorgezet, dat zelfs een oningewijde ze vatten kan en er smaak in vinden."

Beter en eerlijker aanprijzing dan het voorwoord is wel niet mogelijk. Wanneer we er bijvoegen, dat de lezer alleen door eigen kennismaking de schatten in dit boek opgestapeld kan waardeeren, dat het werk ons weer een nieuwe zijde van Gezelle leert kennen, en dat de uitgave niets te wenschen overlaat, dan zullen velen, hopen wij, zich aangespoord voelen om zich met Loquela te verrijken. K.

Werken der Apologetische Vereeniging „Petrus Canisius".

Waarom ben ik Katholiek? door D. Huurdeman, R. K. Pr. Uitgave der Apologetische Vereeniging, No. 10. Amsterdam, E. van der Vecht, Prijs 15 centen.

Wegwijzer door het H. Evangelie, van H. Lesêtre. Vertaald door een

R. K. Priester. Tilburg, J. van Laarhoven, 1907. Beide werken verkrijgbaar bij het R. K. Propaganda-Genootschap, Marnixstraat 101, Amsterdam.

We hebben dit boekje zoo lang gemist. En we hadden het zoo noodig. Veel meer dan de goedkoope handleidingen tot verweer, dan de moderne edities van den Katholycken Montstopper, waarin allerlei min of meer gelukkige gezegden geleerd werden om aanvallen af te slaan, die toch steeds weer van een andere zijde dreigden, dan ze naar de voorspelling van zoo'n *vade-mecum* te verwachten waren. Dit werkje leert de waarheid zelf, geeft kracht door sterke overtuiging, onaantastbaarheid door rustige zekerheid. 't Is voor iedereen toegankelijk zoo eenvoudig en klaar is het geschreven, 't gaat niet boven het redeneervermogen der massa, en toch behandelt het de vraagstukken der hoogste orde op volkomen bevredigende wijze. Het moet naast het bekende *Waar is de Kerk van Christus*, dat zich meer tot andersdenkenden richt, naast de volksapologie van Pater Bensdorp, ons meest verspreide propaganda-middel worden. De prijs 15 centen voor 118 bladzijden kleinen druk is ongelooflijk laag, en de exploitatie er van is bij het R. K. Propaganda-genootschap Marnixstraat 101 Amsterdam in goede handen.

Nu kunnen we iedereen leeren op hoe hechten grondslag zijn katholieke overtuiging rust, en hem een degelijke korte handleiding geven, waarin hij zien zal wat openbaring en hoe die mogelijk en noodzakelijk is, hoe God zich heeft geopenbaard in het Christendom, maar ook alleen in het Christendom, en hoe uitsluitend de katholieke kerk de volheid dezer openbaring, door alle eeuwen heen zal dragen.

We wenschen den schrijver geluk met dit populair wetenschappelijk werk, dat niet een bewerking maar een verbetering der Duitsche uitgave is, we weten zeker, dat hij in een volgende oplage de enkele bewijsplaatsen, die verscherping behoeven, zal aanvullen, en wijzen naar den milden katholieken uitleg, waarom zoovelen deze eenvoudige leerstellingen met hun scherpe blikken niet bespeuren.

Volksbibliotheken, schoolbesturen en propagandaclubs moeten er de velen, die zij bereiken kunnen mee gelukkig maken.

Laten zij bij het voorbereiden hunner winter-campagne of bij het aanschaffen van prijzen voor scholen dan ook denken aan den *Wegwijzer door het Evangelie.* Er zijn nu duizenden bijbeltjes der Canisius-Vereeniging verspreid. Dit boekje dat als een sleutel is op die kostbare schatkamer, kan niet gemist worden, door wie in de Evangeliën wil doordringen. Het geeft tot moeilijke plaatsen toegang, het maakt vertrouwelijk met taal en beeldspraak, het doet den Westerling leven in de gebruiken en gewoonten der Oostersche wereld, waar de heilrijke Verlossingsfeiten voltrokken werden.

Hoe beter wij ons H. Geloof kennen, hoe sterker wij ons voelen in het bezit der heerlijke waarheid, hoe steviger wij ons voeden met het levensbrood van het Evangelie, des te rijker vruchten van volmaaktheid zullen wij dragen, des te blijder licht, hoog op den kandelaar zullen wij zijn, voor wie in duisternis rondzwerven. K.

De Heerlijckheit der Kercke van JOOST VAN DEN VONDEL. Met een inleidende studie, verklarende voetnoten en taalkundige aanteekeningen, door DR. H. W. E. MOLLER. — E. VAN DER VECHT te Amsterdam en de Naaml. Vennootschap Keurboekerij, Leuven. Prijs f 4.25, geb. in prachtband f 5.25. Kleine uitgaaf f 1.90 geb. f 2.75.

Dit trotsche kerkgebouw van Roomsche verzen stond eeuwen lang vergeten en eenzaam. De niet-Katholieken gingen haastig en stom voorbij, ze wilden hun roep van eerlijk Geus-zijn niet in gevaar brengen door ook maar vluchtige bewondering voor dat Paapsche monument te toonen, of liever ze konden de strenge pracht der verheven architectuur niet bewonderen, omdat inleidende verklaring en begrip hun onthouden werd door de bezitters dier schoonheid, de Katholieken. Die gingen hun tempel voorbij, en lichtten plichtmatig den hoed af, en schreven wel eens in de litteraire reisgidsen een Baedecker-frase over hun kostbaar bezit, maar voelden zich beter thuis in bonte kapellen van verdachten smaak. Zoo al een zeldzaam bezoeker onder de majestueuze gewelven van den onschatbaren dom verdwaalde, dan ging het hem als den ontwetende in den Bosschen Sint Jan, die niet kan begrijpen, waarom die ouderwetsche steenmassa's van onmogelijke afmetingen meer geprezen worden dan zijn gezellige, net-geverfde, blinkende waterstaatskerk.

Tot de jongere Vondelbeweging beter begrip en voller waardeering bracht van buitenstaanders en huisgenooten. Verschillend begrip en uiteenloopende waardeering, dat kon hier niet anders, maar toch van beide zijden oprecht en van ganscher harte.

Daarvan spreekt zoo duidelijk de volgende passage uit Mollers werk:

„Albert Verwey heeft gezegd van de Heerlijckheit der Kercke: ....wie het geheel leest eerst zal ook eerbied voelen voor den trotschen Roomsche, die uit Bijbel, kerkvaders en geschiedenis 'n pronk van verbeelding heeft samengetast voor zijn materialen, en met zooveel geest en orde zijn kerk er een monument mee heeft gebouwd....

Verwey heeft in die enkele regels getoond niet als oppervlakkig beschouwer te hebben gestaan voor dit kunstwerk, maar toch lijkt mij zijn karakteristiek niet juist. De zielsbeweging van Vondel tot uiting

gekomen in deze zangen is niet eerst en vooral zijn Roomsche trots, de trots te behooren tot zoo roemrijke kerk; de zielsontroering, waaruit hier zijn kunst ontsprongen is, is in de allereerste plaats de innigst bewogen liefde. En dat juist treft ons zoo diep. Had Vondel alleen of voornamelijk zijn fierheid van Roomsche gelegd in zijn werk, het zou ons niet aandoen als nu. Daar beeft in dat roerende versgeluid iets anders, iets dat teerder is en inniger. Het is de liefde voor haar die hij noemen mocht zijn Moeder. En die liefde in blijheid geboren uit haar vreugden, maar zielsdieper nog in droefenis uit haar lijden, is verinnigd tot een zuiver hemelsch-geestelijke aandoening." (Vierde hoofdstuk CXXXIV.)

De zelfde kinderliefde, die de schrijver in Vondels verzen viert, dreef hem naar de Heerlijckheit der Kercke, toen hij een onderwerp voor zijn proefschrift zocht, waaraan hij behalve de vrucht van zijn weten, en de fierheid zijner belijdenis ook de volle warmte van zijn gemoed geven kon. De bescheiden werker, die voor zijn levensrichting en inzicht meer offers bracht in tijd, geld en arbeidskracht, dan velen wier namen dagelijkschen lof wordt toegemeten in de couranten, werd al werkend meegesleept door zijn geestdrift, zijn verlangen naar waarheid, zijn dorst naar licht. Het werk werd te groot voor een dissertatie, dijde uit tot een stevig in-quarto, met resultaten van onafhankelijk onderzoek en nieuwe ontdekkingen, tot een doorloopende verklaring van Vondel's prachtwerk.

In het eerste hoofdstuk speurt hij met veel scherpzinnigheid de aanleiding en voorbereiding tot dit werk na, en komt met kracht van argumenten tot de conclusie: „De gesprekken met Rebolledo hadden een sluimerend verlangen opgewekt; de nieuwe bespiegelingen van God en Zijn dienst hadden zijn kennen verbreed, zijn gemoedsgevoel verlevendigd, zijn verbeelding verrijkt: zoodat heel zijn zielsbewegen als één machtige drang hem drong zich uit te zingen in een jubelzang voor zijn Kerk, zijn heerlijkste zieningen weer te geven in levende beeldingen als een blijvende luister voor de Kerk van Christus."

Uitvoerig onderzoek naar de bronnen waaruit Vondel die wetenschap putte, vult het tweede hoofdstuk. 't Is een feest voor historieliefhebbers Moller te volgen op zijn speurgang naar bewijzen voor de vernuftig opgezette stellingen, zijn geduldig onderzoek en kalme zekerheid dwingen eerbied af.

Dat de auteur gegeven heeft uit de volheid van zijn argumenten voorraad, en ook elk onderdeel zijner beweringen omtrent den Deuxaes bijbel en Biestkens-editie blijkt wel uit zijn weerwoord in Van onzen Tijd (Jaarg. VII. no. VIII. — IX.)

Van verderen hoffelijken pennenstrijd over Bisciola of een ander Baronius-bewerker, hopen we binnenkort de belangstellende getuigen te zijn. De geschiedenis, der oude uitgave behandelt het derde hoofdstuk, terwijl

het vierde een kenschetsing en beschouwing van het geheele gedicht zelf is, die het hart van Moller eer aandoet. Opzet en uitvoering worden met geestdrift behandeld, plan en indeeling der boeken afzonderlijk nagegaan, naar de aesthetische waarde van sommige partijen de aandacht getrokken, een goede karakteristiek van het werk schetsmatig opgezet. De artistieke Vondelkenner C. R. de Klerk zal ons hoop ik nog meer heerlijkheid en detail-schoon doen proeven, maar wat deze auteur geeft is een meesleepende heldere les van een degelijk Vondel-paedagoog, die geeft wat noodig is tot goed begrip en opvlammende waardeering voor wie als leerlingen tegenover dit werk staan. Daarop doelt Diferee in den Gulden Winckel (zesde jaargang p. 58) waar hij zegt: „Maar welke kunst er ook uit een gedicht „spreekt en welke schoonheden het reeds op het eerste gezicht bevat, „het lezende publiek heeft aan zulke groote dichtwerken weinig zonder „inleiding en commentaar, en moet dikwerf de fijnste nuancen van „kunst en schoonheid nog leeren opmerken. Daarom is het een goede „gedachte van den heer Moller geweest, dat hij in een breede inleiding „de bedoeling van Vondel uiteenzet en er een uitvoerige beschouwing „van geeft. Achter het dichtwerk komen dan de verklarende aan„teekeningen vooral op taalkundig gebied zoo hoog noodig voor ieder „die Vondel en zijn werk in dezen tijd grondig wil leeren begrijpen"

De behandeling van het gedicht zelf verdient veel lof, de verzen staan breed uit op stevig papier met flinken margo; de noten der ouden uitgave aan den voet tusschen twee lijnen, daaronder de verklaringen, die over 't algemeen uitstekend zijn, en alleen gegeven worden in zoover zij tot een goed begrip van het gedicht noodzakelijk bleken; terwijl alle verdere uitleg volgt in een stevig stel aanteekeningen achteraan.

Ik sluit dit referaat zonder critiek want zooveel zekers heeft de Vondel-studie nog niet gebracht dat men tegenover de in dit boek opgezette stellingen iets anders zou kunnen inbrengen dan weer nieuwe hypothesen wier stevigheid misschien niet bestand zal blijken tegen den arbeid van Dr. Moller.

J. M. J. KNAAPEN.

Jaarboekjes.

Annuarium der R. K. Studenten-Vereenigingen in Nederland. A. D. 1907. Leiden G. H. Theonville.

Het Jaarboekje van Jos. Alberdinck Thijm. A. D. 1907. Nijmegen, L. C. G. Malmberg.

Groote heeren laten zich lang wachten, en zoo kwamen deze twee zich aandienen toen de godsdienstige almanakken voor 't volgend jaar

al onder de pers gingen. Een verklaring van hun laat binnenkomen krijgen we niet, zoo zeker weten zij, nog welkome gasten te zijn, ook om de elfde ure.

De vrees om met Nieuwjaar door het gezelschap van kleppermans-poëzie en dienders-scheurkalenders besmet te worden, kan het niet zijn, schuchtere terughoudendheid evenmin, en gewichtig doen zit niet in hun aard. Waarschijnlijk maken de redacteurs, zooals andere redacteurs, telkens weer opnieuw de ondervinding door, dat naar de meening van vriendelijke medewerkers, tijdschriften en jaarboekjes wel op tijd kunnen verschijnen met de onvervulde beloften van hun gewaardeerden steun alleen.

Wat er van zij, onopgemerkt en onbesproken kunnen deze twee periodieken toch nooit binnenkomen; zoodra zij een voet over den drempel gezet hebben, richten zich aller oogen naar hen toe, en dan klinken de oude strijdkreten, en keilen de krachtwoorden als knotsen door de lucht, uitgevochten veeten worden weer dunnetjes overgedaan, nieuwe twistgedingen aangezegd. Dat komt wel, omdat beide periodieken een richting hebben en een leuze dragen: het annuarium de belofte der toekomst, het jaarboekje een of meer scherpe vonnissen over het verleden. Men berekent de kansen, welke eigen krachtig verdedigde stelsels vinden zullen bij de meesters van den morgen, men zoekt bekrachtiging van een vroeger uitgesproken vonnis bij de hoogere instantie van deze litteraire rechtbank, wier competentie erkend of gewraakt wordt, naarmate hare vonnissen vallen.

We zullen in dit tijdschrift ons onthouden van critiek en de beide karakteristieke bundels aanbevelen door de vluchtige beschouwing van hun inhoud. Het Annuarium ga voor, het viert zijn feest. Een goed begrip van wat het zijn wil, geeft de hoofdredactie in haar inleiding:

„Studenten vieren een lustrum en hebben een herinnering aan jonge vreugde; het lustrum van het Annuarium geeft meer — daar mag tevredenheid zijn over volbracht werk en dank voor critiek en breedere erkenning, dan voor studentenwerk gewoon is.

Maar hierin zijn kritiek en waardeering van buiten onvolledig, dat hun beschouwing eindigt bij het gegeven werk, zonder verdere onderstelling van een betere mogelijkheid of sterker vermogen.

Voor wie van binnenuit de beweging der geschiedenis van dit jaarboekje schrijft, is het plicht, het te meten met den maatstaf der beweging zelve; het te bezien als een uitbeelding der Roomsche studenten-actie. Dus dit ideaal: het Annuarium, het allerscherpste beeld onzer actie; zijn kracht evenredig met het kunnen van àlle Roomsche studenten, een jaarboek vóór allen, maar ook vàn allen.

Dit nu is het niet. Men vreest het peil, waartoe het in den aanvang steeg. Men durft onder studenten het Annuarium niet aan — een

betreurenswaardig gevolg van een heerlijk feit: een misverstand bovendien.

Want er wordt geen buitengewoonheid gevraagd en geen mannenwerk: maar werk van studenten; dat is: de vastlegging van een gezonden, katholieken geestesgroei. Nog wordt van ons geen evenwicht gevraagd; aan onze „Sturm und Drang" is schoonheid genoeg.

Er wordt niet a priori geëischt wetenschappelijkheid of mystiek, maar de eenvoud onzer persoonlijkheid — precies zich zelf te zeggen of zijn kennis. Zoo ontstaat het evenbeeld onzer kleine wordende wereld. Zoo blijft het boek zichzelf gelijk in hoedanigheid; in schoonheid en in waarheid beide.

Daarom vragen wij van de jongeren met grootsten aandrang: help dit jaarboek zoo mooi houden als het is; als gij kunt maakt het mooier en beter. En bedenkt dat een woord van een student tot studenten zooveel goed kan doen."

Eigenaardig die vrees voor te veel geleerdheid en mystiek. Wel is het een natuurlijk verschijnsel dat zij die nieuwe werelden van ongedroomde glorie binnentreden, hun blijdschap en hun gloed willen uitzeggen, al struikelen zij in jong enthousiasme over hun eigen geestdrift, en is het dubbel verklaarbaar en aandoenlijk tevens wanneer zij hun nieuwe verworven kracht ten leendienst bieden aan de heilige waarheden van kloek-beleden godsdienstovertuiging. Wel is waar zouden de studenten geen kinderen van hun tijd zijn, indien zij niet voelden de stroomingen van ware of valsche mystiek, die zoo krachtig aandrijven, maar toch zou het Annuarium aan belangrijkheid en eigenaardige kracht winnen zoo er meer voldaan werd aan den eisch van: den eenvoud onzer persoonlijkheid" te geven, zoo er meer vroolijkheid bleek meer hartelijk gelach weerklonk. Zijn de heeren nu altijd zoo ernstig altijd zoo in de plooi, en weet niemand eens wat van dolle grappen en heerlijken onzin te vertellen? En is dan beslist alle jool en alle gefuif zoo erg, dat het niet anders dan met heftigen afkeer gevonnisd kan worden? Zoo er geen Klikspaan onder de heeren is — of wordt dat prachtboek *Studententypen* niet met meer gelezen uit wraak over de charge op den student-auteur — laat dan toch iemand eens met spirit vertellen van vergaderinkje-spelen en pic-nics zooals Annie Salomons dat prettig doet, in haar nog nader door ons tijdschrift te preciseeren boek: Een meisje-studentje.

Ernst goed, geleerdheid best, godsdienstige stemming het allerheerlijkst, maar juist uit kracht van uw vroom hart ook blijheid, humor, overmoed; anders geeft het Annuarium „geen scherp beeld onzer Actie."

Met bijzondere vreugde las ik het artikel van Dr. M. Schoengen over De ontwikkeling van het Hooger Onderwijs in de Middeleeuwen. Het brengt de historie van onze ontwikkeling een heel eind verder, dan

ze in jaren gekomen was. Want wat ons dienaangaande jarenlang gegeven werd, bleek repetitie van lang verouderde publicaties of aanvulling van buitenlandsch onderzoek, terwijl hier resultaten van eigen nasporing, helder gegroepeerd tot een ernstig geheel verwerkt worden. 1)

Zulke bijdragen maken het Annuarium belangrijk in de toekomst en beloven het een langeren levensduur dan tijdboekjes gewoonlijk doormaken. Daarna komt een statige revue der vereenigingslotgevallen, van de retraite te Warmond, en van de vergadering der afgevaardigden, terwijl een eerlijk woord van waardeering gewijd wordt aan den arbeid van Prof. Dr. Vlaming, wiens beeltenis in het front staat.

Gaarne zouden wij met instemming hier een paar citaten doen, om te toonen hoe juist en stout studentenoogen zien, doch dit tijdschrift staat den pastoor te na, dan dat we het zouden wagen.

In het mengelwerk vragen vooral onze aandacht het artikel zonnetheorieën van A. J. L. Juten, iets over kunst van Hustinx, en Acetyleen door L. van Gorkum terwijl van de versjes beslist het meest de aandacht vraagt, dit wel zwakke, maar beslist grappig ondeugende Stuivertje van W. B. H. S.

Omdat ie dolle dingen dee als jongen
en achter meisjes anliep als een gek
en slechte woorden zei zooals: verrek!
en ook zijn kassa dikwijls was gesprongen,
omdat ie veel te hooge liedjes had gezongen –
kreeg ie van Paatje dikwijls op zijn nek,
en door de nette lui op zij gedrongen,
lee toen de stumper armoe en gebrek.

Gauw kwam ie met zijn boeken weer op dek,
Had zich de eerste dichtersplaats bedongen —
Toen waren juist de nette lui gedwongen
Om op hun beurt te zeggen van: verrek!

Het jaarboekje van Thijm geeft een waardeerende karakteristiek van Mr. M. J. C. M. Kolkman, den voorzitter der R. R. Kamerclub, verschillende min of meer geslaagde bijdragen in poëzie, waarvan in de gemoedelijke inleiding gezegd wordt: „Voor een of ander jeugdig talent hebben wij al kleefden onvolmaaktheden het werk aan een plaatsje ingeruimd. Geheel in den geest van vader Alberdinck Thijm. Hoevele schrijvers van naam hebben door den Almanak hun eerste lauweren verworven! Noemen wij slechts Dr. Schaepman," de histo-

1) De auteurs van *Opvoeding* en *Onderwijs* zullen wel doen in de tweede uitgave hunner paedagogie met den arbeid van Dr. Schoengen rekening te houden

rische studie van den onvermoeiden Pater Allard over Jhr. Arent toe Boecop S. J., de in den hoek geduwde herinnering aan pastoor Kaag door Eduard Brom, een Vondelzoon door B. H. Molkenboer, en dan de overzichten.

Mijn persoonlijke belangstelling voert me het allereerst naar het werk van Pater Molkenboer. 't Is een durf om na Thijm dergelijke Vondel-schetsen te teekenen en een daad van eenvoudige nederigheid ook, daar deze arbeid wordt gegeven zonder eenige pretentie den voorganger naar de kroon te steken. Ons valt bij allen eerbied voor dit werk, en verbazing over veel verworven kennis telkens weer op een gemis aan plastiek en psychologische intuïtie, die op den duur aan een helderen kop als Molkenboer blijkt niet verborgen zal blijven, zoodat hij zelf door de „heusche woorden" waarmee, zooals ook de Inleiding zegt, Alberdinck Thijm de mooie Vondelpaneeltjes zou gegroet hebben, niet zal af te brengen zijn van zuiver historische studie en welgewogen critiek.

Het Kamerlid Van Vuuren geeft met prijzenswaardige beknoptheid een vertrouwbaar politiek overzicht, van veel waarde voor wie den moed niet hebben de kamer of krantenverslagen geregeld door te werken, en Prof. Knuif van Rijzenburg schrijft over Godsdienst en Wetenschap kort en zakelijk. Hij noemt het zelf een vogelvlucht-overzicht, doch die spoed had hem niet mogen beletten het belangrijke boek van Jac. van Ginneken S. J. Grondbeginselen der Psychologische Taalwetenschap onvermeld te laten; kapelaan Erven Dorens' muziekoverzicht is in hoofdzaak gewijd aan de inderdaad mooie mis van Philip Loots.

De geschiedenis van Woord- en Beeldkunst wordt door Gerard Brom verhaald met zijn frissche uitdagende stem, die tot tegenspraak prikkelt of toejuichen doet, maar altijd tot luisteren dwingt. Toch blijkt hij maar half ingenomen met zijn taak, want veel korter en zonder den geestdrift van het vorig jaar spreekt hij zijn gedachten uit; zijn, vonnissen zijn minder streng, zijn slagen minder wreed. Ook hij zal wel geen trouw chroniqueur blijven maar door lyrisch proza en artistiek werk de beloften vervullen door den Kleinen Jongen eens gedaan, en, naar we vertrouwen zuivere kunst stellen in dienst der Sociale beweging, waarvan hij zoo vervuld is. Groot opzien baarde zijn aanval op Mgr. van Heukelum's werkje opzien en allerlei tegenspraak, een teleurstelling voor anderen was zijn maar vluchtigen aanval op de Van Onzen Tijd redactie.

Van Maria Viola's streven — waarom waardeerde hij hare Penningstudie niet met een paar woorden – geeft hij de volgende benadering: „(zij) vindt het volle leven in de kinderachtige krassen en krabbels van een openbaar schooltje mooischrijvers, al is 't geafgodeerde „woord" in

Holland al jaren vergeten voor het feit van de wereld en de gedachten van de hemel, al zijn de „artiesten" door de werkers en denkers langs de weg gedrongen als rijtuigen door een volksoptocht. Geen leppen en likken aan 't glaasje van de modekunst om een droppeltje voor onze dorst, geen rukken en rekken aan 't wereldsche tafellaken om een kruimel voor onze honger, maar ons dieper en dieper werken in 't Katholieke Nederlandse volk en bidden tot de Schepper een kunstenaar roept om eigen poëzie te vormen van ons eigen leven, dat is de voorbereiding van roomse kunst."

Waarschijnlijk was, toen Brom dit schreef, nummer VI van Van Onzen tijd nog niet verschenen, anders had hij, ook bij verschil van meening en oneens-blijven met Maria Viola's inzichten, alleen al uit eerlijkheid hare meening recht doen gelden door het volgend citaat (V. O. T. p. 269): „De uitgave van en algemeene belangstelling voor levenleidende geschriften mag dus veilig geduld worden als verbandhoudend met een dieper geestelijk verschijnsel dan den oppervlakkigen leeslust van een artistiek oververzadigd publiek......

Maar naast de geest- en gemoedsleegheid van menig modernen beroeps-verzenmaker vindt het dieper-gegrondvest en breeder-omvattend inzicht in leven en kunst, dat onze tijd bereikte, onder het werk van geloofłooze litteratoren nog veel, dat als zuivere uiting van zielsverlangen, van tragisch trachten in geslagen hoogheidsdrang, ontroert, en dit te zetten onder den lichten hemel van ons christelijk bewustzijn, dáár de geestelijke en artistieke beteekenis van aan te toonen is geen nuttelooze taak, wijl ze ons innerlijk rijker maakt; rijker aan onderscheidenden schoonheidszin en wijd schouwende levensdiepte.

Ook wij, Christenen, hebben de generatie van 80, die den naturalistischen roman bracht, dankbaar te aanvaarden, want ze heeft de realiteitsneiging, de menschelijkheid van het Hollandsch-middeleeuwsche in de 17e eeuw geleidelijk verloopen, gered uit den machteloozen greep der Romantieke beweging, al vermocht ze de universeele levenseenheid niet te herstellen waarin eenmaal dat menschelijk zijn schoon en veilig evenwicht vond. Deze herstelling, ook in artistieken zin, blijft aan de katholieke cultuur der toekomst voorbehouden, een cultuur, die, tot voller bloei gegroeid, het menschelijke èn het eeuwige, het innige èn het groote in wankellooze harmonie zal samenhouden.

Deze beide Jaarboekjes kunnen niet gemist worden door, wie voeling houden wil met de beweging van ons Roomsch leven.

Wij bevelen ons ook zeer aan voor een verslag over de praestaties op sociaal gebied. Dat hoort bij de geschiedenis der ontwikkeling, welke het jaarboekje van Thijm ons brengt.

J. M. J. KNAAPEN.

GODSDIENST.

Leven van den H. Aloysius Gonzaga door MORITZ MESCHLER S. J. Nederlandsche uitgave door L. Steger S. J. Amsterdam, C. L. van Langenhuysen.

Het leven van den H. Aloysius Gonzaga door Pater Meschler is een der beste en aantrekkelijkste levens van Heiligen. De twee eigenschappen, waardoor de werken van den beroemden schrijver alle uitmunten, komen vooral in dit Leven prachtig tot haar recht: *wetenschappelijke degelijkheid* en *godsdienstige innigheid.* Van de zuiverste en rijkste geschiedbronnen is er gebruik gemaakt, en de altijd natuurlijk aangebrachte praktische beschouwingen getuigen van P. Meschler's hooge ascetische kennis. Daarbij staat het verhaal treffend gelijst in de omstandigheden en zeden uit den tijd van Aloysius. Geen wonder, dat het boek, in 1891 bij de viering van den 300-jarigen sterfdag des Heiligen verschenen, in 1904 al een zevende uitgaaf beleefde. Wel is 't vreemd, dat van dit meesterwerk zoolang eene Hollandsche vertaling is uitgebleven. P. Steger biedt er thans eene aan, eene goed geslaagde. Zij vinde niet alleen onder onze katholieke jeugd, maar onder alle katholieken, priesters en leeken, ruime verspreiding. Den jongeren schenkt dit leven van den H. Aloysius geestdriftige bewondering voor hun beminlijken Patroon, den ouderen een belangrijk stuk geschiedenis.

W. DE VEER, S. J.

IMBART DE LA TOUR. **Des conditions d'une renaissance religieuse et sociale en France.** Paris. Blond et Cie. 0.40 fr.

Dit boekje behelst de rede door Imbart de la Tour gehouden op de derde sociale week te Dyon. Met vaste hand schetst de bekende Hoogleeraar van Bordeaux in dit werkje de redenen van Frankrijks verval en van de voorwaarden eener krachtige herleving der Moederkerk in zijn vaderland. Niet enkel, om het belang, dat Nederland stelt in de oorzaken van den toestand van Frankrijk, veel meer nog omdat uit deze oorzaken ook voor ons te leeren valt, wijs ik op dit boekje. Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht. Men behoeft de geestdrift van Imbart de la Tour voor mannen als Laberthonnière en Blondel niet te deelen (zie bldz. 31) om met hem mee te gaan in zijn gezonde op vatting der diepste redenen van Frankrijks ellende.

F. HENDRICHS. S. J.

CHRISTIAN MONIAL. **Le Credo de l'incroyant.** Blond & Cie. Paris.

Dit is een pakkend, vlug geschreven, niet al te diepzinnig, doch daarom ook voor iedereen goed te vatten werkje over het moderne leeken-evangelie. De vijf voornaamste leugen-phrasen van dat evangelie worden hier in 130 kleine bladzijden ontleed en beschouwd. Het boekje had vollediger *kunnen* zijn, een of ander beweren had achterwege *kunnen* blijven, (b.v. p. 25 eerste regels) hier en daar had een argument krachtiger en scherper *kunnen* opgesteld; om het even, 't is een best boekje, dat voor menigeen nuttig is, menigeen een beteren kijk zal geven op dien grootsten aller nonsensen: den «leeken-godsdienst.»

F. HENDRICHS. S. J.

Kerkstemmen of gebeden en gezangen der Roomsch Katholieke Kerk, vertaald, verzameld en opgehelderd door FR. DRIJVERS pr. Groote uitgaaf, in linnen f 0,90, in leer f 1.60, kleine uitgaaf in linnen f 0,60 in leer f 1,25. Amsterdam C. L. van Langenhuysen.

Dit boekje behoort tot de goede kerkboeken en is een warme aanbeveling

waard. Het papier is niet zoo bijzonder, de druk niet zoo mooi, maar de inhoud des te beter. Het geeft liturgische uitleg en liturgische gebeden; een verklaring van het kerkelijk jaar en allerlei gezangen en antifonen in duidelijke vertaling. Jammer dat de vertaling in verzen niet beter is, het lichte Vlaamsche accent zal niemand hinderen.

K.

De H. Margarita van Cortona. Een beeld van Boete en Liefde, door Fr. Pachomius Thieman. O. F. M. Uitgegeven door Jos. J. van Lindert. Cuyk a/d Maas.

In een en twintig hoofdstukken, ontelbare aanteekeningen en vier bijlagen wordt ons het leven der H. Margarita van Cortona verhaald, dat leven van lichtzinnigheid, ernst, van boete daarna, van groote liefde altijd. Een leven, ons voorgesteld ter bewondering, ja! maar ook in meer dan één opzicht ter navolging.

De groote verdienste van het boek is zeer zeker, dat het zoo onderhoudend geschreven en, wat voor ons van belang is, dat het zoo goed vertaald is. Ge neemt het ter hand, ziet in het voorwoord, wat ge moogt verwachten, ge bladert er eens in,... al spoedig treft u een uitdrukking en ge leest het geheele hoofdstuk ten einde, ook het volgende, ook het voorgaande.... met eerbied en aandoening, en als ge het geheele lijvige werk hebt uitgelezen, dan laat ge het onder uw bereik liggen en slaat het telkens nog eens weer op, om een stichtend woord of om een mooie plaat! Want ook de illustratie is zeer schoon! De kerkelijke goedkeuring is het bewijs voor de zuiverheid van den inhoud, zoodat ik van ganscher harte, dit waarlijk lezenswaardige boek in de handen wensch van allen, die op ernstige en toch onderhoudende wijze „een Beeld van Boete en van Liefde" met hun geestesoog willen beschouwen.

Zutphen, Juni 1907.

C. J. F. Vetter.

WIJSBEGEERTE.

Prof. Ernst Haeckel, door J. Schmutzerger mijn-ingenieur, Leiden. Théonville. 1907.

Nog heelemaal onder den indruk, ga ik den lezers van Boekenschouw eene beknopte bespreking voorleggen van dit schoone werkje van J. Schmutzerger.

Hij was anders niet zoo licht, de arbeid waar deze mijn-ingenieur zich aanzette. Naast zijne vroeger verschenen vertaling van Wasmann's open brief aan Ernest Haeckel, wilde hij ons den profeet van het Darwinisme toonen, geteekend door de getuigenissen zijner eigen vakgenooten. En meen nu niet, lezer, dat de schrijver u zenuwachtig gaat maken, met u te leiden door een enorme massa van lange en dorre citaten. O neen! 't Is waar, wel loopen deze in grooten getale door heel zijn arbeid heen, dit ligt in den aard zelf van het werk, maar het is juist de groote verdienste van den schrijver, dat hij door juiste rangschikking en doelmatige inlassching, den indruk weet te wekken, als hadt gij vóór u een volkomen afgerond geheel; onder zijne handen krijgen die woorden leven en frischheid en iedere nieuwe uitspraak is tevens een nieuwe sterk teekenende streep, geeft u een nieuwen verrassenden kijk op dat brutale, hooghartig uitziende beeld.

Men kan een spontaan opwellend gevoel van «Schadenfreude» met moeite onderdrukken, als men ziet, hoe de schrijver dien waanzinnigen volksleeraar meedoogenloos voor de hooge rechtbank sleept der onvervalschte wetenschap, waarop deze wijsgeer-monist pocht, zelf

rustig-vast pal te staan. We zien tegen hem optreden mannen, vakgeleerden, wier strenge wetenschap en onverdachte eerlijkheid er borg voor staan, dat we hier te hooren krijgen waarheid, zuivere waarheid. En de uitspraak dier wetenschap? Een vonnis dat verpletterend neervalt op den beklaagde.

't Is altijd dom en onvoorzichtig, de kracht en de werkelijke verdiensten onzer tegenstanders te verkleinen of nog erger te miskennen. Dat wekt achterdocht en brengt den indruk te weeg van partijdigheid. Daarom heeft Schmutzerger, alvorens zijn felle kritiek tegen hem los te laten, den lezers er heel wijselijk op gewezen, dat, zonder iets te kort te willen doen aan de werkelijke wetenschappelijke verdiensten van Haeckel den vakgeleerde, zijn scherpe pijlen alleen gericht zijn tegen den tweeden, den zoogenaamd *populair*-wetenschappelijken Haeckel, die als een marktschreeuwer, vanaf de hooge volkstribune met dikke, holle phrasen zijn rotte waar als het puik der wetenschap komt aanprijzen.

En dat het wetenschappelijk gehalte zijner zoogenaamd populaire geschriften ver van echt, ja zelfs opzettelijk is vervalscht, blijkt meer dan genoegzaam uit dit ééne feit, dat, om te bewijzen, dat reeds de eieren van mensch, aap en hond op elkaar lijken, hij zich niet ontzag, in zijne «Natürliche Schöpfungsgeschichte, Ie Aufl. S 242» driemaal een en dezelfde houtsnede af te drukken, ten einde deze eerst voor het ei van een mensch, dan voor dat van een aap en eindelijk voor dat van een hond uit te geven. Nog meer zelfs; op S 248 vindt men opnieuw drie figuren van embryo's, waarvan het eerste van den mensch, het tweede van den aap en het derde van den hond afkomstig zou zijn. Ook hier heeft hij het gewaagd een en dezelfde houtsnede drie keer te laten afdrukken.

Mij dunkt, dit feit is zóó frappant, dat het wel verdiende spreekwoordelijk gemaakt te worden, door b.v. van iemand die schaamteloos de grootste leugens zegt of neerschrijft, te zeggen : hij liegt als de drie clichés van Haeckel. Wie weet, misschien was hij daarmee nog wel erg ingenomen; dan ten minste ware zijn naam vereeuwigd en daar schijnt het hem toch vóór alles om te doen te zijn en blijken hem voor dit doel alle middelen geoorloofd.

Bovendien bepaalt zich Haeckel's werkzaamheid niet tot zijne vakstudie, de biologie. Ook op natuurkundig gebied beweegt hij zich even vrij en decreteert hij met dezelfde brutaliteit als hij zulks doet in vraagstukken van wijsgeerigen en theologischen aard. We zien hem dan ook op eerstgenoemd gebied terdege terecht gewezen en streng afgestraft door den physicus Chwolson, die bij zijn onderzoek naar de natuurkundige kennis van Haeckel in zijne «*Welträtsel*» neergelegd, tot het besluit komt, dat hij zelfs van de wet, die hij tot «leidster» zijner philosophie uitroept, niet eens de elementairste schoolkennis bezit.

Met betrekking tot het wijsgeerig en godgeleerde gedeelte zijner «*Welrätsel*» is het al niet beter verloopen. Ook hier zien we hem geducht onderhanden genomen en worden zijne opzettelijk gepleegde verdraaiingen en vervalschingen der katholieke leer in al haar naaktheid ten toon gesteld door........ Maar lees liever zelf, 't zal aan uwe godsdienstige overtuiging, mocht zij onder den invloed van onzen tijdgeest in min of meer labiel evenwicht zijn geraakt, weer nieuwe vastheid geven.

Even wil ik nog wijzen op zijne tactiek van strijden. »Hij neemt, zoo zegt Hensen, een stuk, fantaseert daar den grootst mogelijken onzin bij, schuift dit zijnen tegenstander op den hals en weerlegt dat dan schitterend.»

Elken positieven godsdienst draagt hij een bitteren haat toe en lucht dien in de laagste spotternij en de gemeenste lasterpraatjes.

Nog iets betreffende Wassmann's «Open brief». De vertaler schijnt niet in de gelegenheid te zijn geweest, kennis te nemen van Haeckel's antwoord op dezen brief. Nu, hoofdzakelijk komt dit neer op eenige hatelijkheden aan het adres van het «Jezuïtendom» en eenige gemeenplaatsen uit de antikatholieke historie. Als hoofdpersoon fungeert daar natuurlijk Graaf van Hoensbroeck.

Sindsdien heeft ook Wasmann, gelijk vóór hem Haeckel, in Berlijn drie voordrachten gehouden over het vraagstuk der ontwikkeling, waarbij hij met nadruk deed uitkomen, dat zijne ontwikkelingsleer, in plaats van het bestaan van eenen persoonlijken God uit te sluiten, noodzakelijk tot de aanname van een Schepper voert. Hiertegen zou, naar ik vernam, uit een verslag in de Kölnische Volkszeitung (18 März 1907, Morgen-Ausgabe), prof. Plate hebben opgeworpen: «*Die Annahme eines Schöpfers dieser Materie wäre hier nur das Setzen eines neuen Fragezeichens* statt des alten; denn wir könnten dann weiter fragen nach dem *Ursprung dieses Schöpfers.*» Da's kras!

Ten laatste zullen sommigen wellicht de reden mijner hooge ingenomenheid met dit werkje hierin zoeken, dat het een krachtige reactie vormt tegen den geest van evolutie, die de heele moderne wetenschap in al haar vertakkingen heeft doortrokken. Zij die zoo meenen, vergissen zich, ten minste zoo zij door «evolutie» verstaan, een gezonde ontwikkelingsleer, die hare conclusie's niet breeder opzet dan de feiten toelaten en die zich wijselijk binnen deze vaste perken voortbeweegt. Heeft bij hen echter het woord «evolutie» den zin van: tendeng eener monistische wereldbeschouwing, ja, dan hebben zij juist gezien, want hiertegen en hiertegen alleen reageert dit werk op straffe wijze.

Over eenige woordfeilen, stappen we na al het bovengezegde, gaarne heen.

Verder wensch ik aan het boek van J. Schmutzerger, eene even ruime, ja nog ruimere verspreiding toe, dan aan de «Welträtsel» ten deel viel (ruim $1/2$ millioen. 't Is treurig).

Dr. v. Beurden.

GESCHIEDENIS.

Histoire de Marie Antoinette par Maxime de la Rocheterie. Ouvrage couronné par l'Académie française. 2 volumes.

Voor hen die belang stellen in de lotgevallen dezer ongelukkige vorstin, is er zeker zelden een boek geschreven dat hen een in alle opzichten zoo getrouw beeld van deze koningin-martelares weet te geven als dit.

Onpartijdig schetst ons de schrijver het karakter en den levensloop der Oostenrijksche prinses, aan wie als koningin van Frankrijk een eerst zoo schitterend en daarna zoo tragisch lot te wachten stond. Zeer nauwkeurig en uitvoerig behandelt hij alle bijzonderheden, die op haar karakter of handelwijze ook maar van eenigen invloed kunnen zijn geweest. De la Rocheterie grondt in hoofdzaak zijne mededeelingen op de correspondentie van Graaf de Mercy met Maria Theresia en later met Marie Antoinette zelve, met Joseph II en anderen. Zooals in de voorrede gezegd wordt: «La verité historique est là, dans ces rapports de Mercy, entre le vague des partiales assertions de Mme Campan de Weber et de Montjoye et les «calomnies, les erreurs grossières de Besenval, de Lauzun et de Soulavie;» entre la dénigrement systématique des uns et l'enthousiasme superstitieux des autres; entre le pamphlet et la légende,

mais pourtant plus près de la légende.» De schrijver zoekt dus de waarheid, niets dan de zuivere waarheid te geven en Maria Antoinette wordt ons voorgesteld, noch als eene schuldige, noch als eene heilige, maar als eene lieve, bekoorlijke vrouw, als een echte vrouw met een teeder hart, een beetje ondoordacht, een beetje lichtzinnig, doch altijd rein; als eene koningin vol geestkracht te midden der vreeselijkste beproevingen, als een martelares, die gelaten en zelfs met vreugde den bitteren kelk uit Gods hand aanneemt, en op waardige wijze weet te sterven.

Ook de beruchte geschiedenis van de Collier de la Reine wordt door den schrijver tot hare juiste verhoudingen teruggebracht; uit de beste bronnen wordt aangetoond dat Marie Antoinette aan het haar in deze zaak ten laste gelegde volkomen onschuldig is. Zij is slechts het slachtoffer, Kardinaal de Rohan de dupe van het valsche intrigeerende tweetal Mme de la Motte Valois en Rétaux de Villette.

De beide deelen laten zich van het begin tot het einde aangenaam lezen; meer en meer voelen wij onze belangstelling toenemen, voor de jeugdige vorstin, wier tragisch lot ons steeds meer gaat boeien. Onderaan elke bladzijde bijna vindt men noten met vermelding der bronnen, waaraan de schrijver zijn verschillende beweringen ontleend heeft.

De geheele geschiedenis der Revolutie, zoo innig saamgeweven met de geschiedenis van Marie Antoinette, trekt aan onze oogen voorbij en, wat de jaren 1789 tot 93 ten minste betreft, behoeven wij werkelijk de zoo hooggeroemde Fransche Revolutie van Carlijle niet ter hand te nemen om ons een goed beeld te kunnen vormen, van de gisting der gemoederen, de steeds stijgende ontevredenheid, den tot waanzin aangroeienden bloeddorst en al de bedreven gruwelen van dit verschrikkelijke tijdperk. E. T.

Noorweegsche Brieven door VALBORG, ISAACKSEN-DUDOK VAN HEEL. Versierd met houtsneden door Georg Rueter en Gerarda Rueter-de Lang. 1ste Bundel 1901, 2de bundel 1902.

Deze brieven geschreven door de Hollandsche echtgenoote van een Noorsch predikant geven een aardig kijkje op het plattelandsleven in Noorwegen. Zij schilderen u de Noorsche boeren met hunne typische karakters en al hunne eigenaardigheden; zij spreken u nu en dan over de oude sagen van dit wondere land; zij treffen u hier en daar door zeer mooie natuurbeschrijvingen, zooals o. a. in «Voorjaar» waar wij lezen: «In bloeimaand, dan zijn onze bergen als omhangen met fijne witte sluiers. De trossende vogelkers spreidt haar heerlijk geurende bloesemtakken over de rotsen, de sneeuwwitte wilde kersen staan tot hoog in de bergen, onder 't blauwe koepeldak, omgeven door vlinders en zoemende bijen. De wilde appelboomen, meidoorns, sleedoorns en rozen, ze zullen straks weer bloeien aan den beekrand, en bij zonsondergang, als de gouden bergtoppen zich spiegelen in het blanke meer, zal de avondzoelte weer nemen de teere rose bloesemblaadjes en ze ver doen zeilen over 't rimpelend watervlak als feeënbootjes over 't gulden tooverslot.

Straks zal 't hoogtijd zijn.»

Of, zooals in «De Bergen in Augustus»: De zon was verdwenen achter de bergtoppen, maar deed nog een hemel glanzen van rose licht. De rotsen, de steile granietwanden gloeiden rood en oranje. De paarse hei nog vuriger in het felle licht, en daartusschen het groen der berken, het wit der stammen 't rood der lijsterbessen en dit alles weerkaatst in het water. Als even een koeltje neerzeeg over het meer, was het een kleurmengeling zonder einde als in de duizend en één nacht Slechts de zingende boomen ontbraken.

Toen stierven de kleuren langzaam weg en keerden wij, en 't was ons als kwamen wij van héél ver.»

Vooral voor hen, die het voorrecht hadden, zelf Noorwegen te bezoeken en met dit schilderachtige land kennis te maken is het een waar genot deze schetsen te lezen en te herlezen. Maar ook voor anderen is het eene prettige opwekkende lectuur, om de geest van blijheid en optimisme die uit deze brieven spreekt.

Ik geef toe, dat wij katholieken nog wel een woordje meer zouden verlangen bij de beschrijvingen van het Noorsche Kerst- Paasch- en Pinksterfeest. Hoewel er in de brieven die daarover handelen een zekere wijding ligt, is het toch niet geheel die welke wij gevoelen bij het herdenken dezer heerlijke mysteries.

Toch vind ik de lectuur dezer Noorsche schetsen in het algemeen aan te bevelen, en wel om den gezonden levenslust waarvan zij tintelen en die zoo weldadig aandoet na al de producten van pessimisme en ziekelijk gekoesterde smart, waaraan onze moderne litteratuur zoo rijk is. Is het niet verkwikkend aan de hand der schrijfster de bergen te beklimmen, het goudgele graan op de akkers te zien, naar het gezang der vogelen te luisteren, den geur van het hooi in te ademen, de zomerweelde in te drinken ; of 's winters van de ongerepte blankheid der uitgestrekte sneeuwvelden te genieten, bij een knappend houtvuurtje zich te warmen, dit alles met een dankbaar hart te beschouwen en tot zelfs de meest gewone en alledaagsche bezigheden met een tintje poëzie te kleuren? Het kan niet anders of deze lectuur moet ons opbeuren en wij zullen misschien eindigen met de woorden der schrijfster tot de onze te maken : «Ik ben geneigd om alles van den goeden, lichten kant te zien. Niemand weet, wat dat helpt om te leven.»

Aardige teekeningen en vignetten versieren deze boeken.

E. T.

Heraldiek door Jan H. Junius. Tweede uitgave. Met 521 afbeeldingen. Prijs f 3, geb. f 3,60. Amsterdam C. L. van Langenhuysen.

Een algemeene beschouwing, waarin de geschiedenis der heraldiek in groote omtrekken geschetst wordt, gaat aan het eigenlijke boek vooraf, waarin op duidelijke wijze het wapenschild, de schildbedekking, de uiterlijke versiering, het blasoneeren en breken, de zegels, de ridderorden, en de invloed van stijl en landaard op het wapen behandeld worden. De verklaringen der onderdeelen zijn duidelijk en voldoende, de afbeeldingen met zorg gekozen. Al wat met heraldiek in verband staat is behandeld. Het jaartal ontbreekt, en vreemd genoeg, de jongste ridderorde wordt niet vermeld.

K.

Souverains et grands Hommes intimes. II.

De voor de Portugeesche monarchie zoo bewogen dagen vestigen meer dan anders de aandacht op den koning van Portugal en der Algarven, Zijne Allergetrouwste Majesteit Carlos I; als van zelf dan ook deden mij de jongste gebeurtenissen naar het in deftig-paars gehulde boek van Graaf de Colleville, »*Carlos I intime*" grijpen.

De auteur van dit werk is dezelfde, die »*Pie X intime*" geschreven heeft. Nochtans zou men bedrogen uitkomen, wanneer men »*Pie X intime*" met »*Carlos I intime*" op éene lijn wilde stellen. Immers zoo voortreffelijk »*Pie X intime*" geschreven is, zoo gebrekkig onder vele opzichten is de inhoud van »*Carlos I intime*."

Eerstens ligt op het geheele werk de schijn alsof de schrijver den koning en de leden van het koninklijke huis, de Portugeesche grooten heeft willen vleien. Dit brengt hem er ook toe om b.v. *een geheel hoofdstuk* aan »*La Légation de Portugal à Paris*" te wijden, ofschoon — eerlijk gezegd — *een paar regels* hier best hadden kunnen volstaan. Zulks doet hem ook de waarde, beter het aanzien der Portugeesche ridderorden bespottelijk opvijzelen. Wij in Holland weten wel beter, de Orde van O. L. V. zonder erfsmet ontvangen van Villa-Vicosa b.v. staat bij ons zoo hoog niet aangeschreven en het »*elle*" (n.l. de evengenoemde Orde) »*est plus difficile à obtenir*" beamen wij niet.

Tweedens toont de schrijver als lid van den Franschen adel overal, dat hij royalist is, — dat de aansporing van Leo XIII z. g. om den republikeinschen regeeringsvorm te aanvaarden, langs hem heengegaan is.

Ten derde stelt hij ons koning Carlos I in tegenstelling met zijnen vader Luiz I († 1889) als eenen het katholicisme goedgezinden vorst voor. Laten wij echter 's konings privaat leven buiten beoordeeling, dan bevinden wij, dat juist Carlos I den Franschen kerkvervolger Emile Combes met de *bij uitstek katholieke* Christus-Orde vereerde, — dat juist de Portugeesche monarch in de dagen van Loubets reis naar Rome ernstig over eene dergelijke reis dacht, hetgeen de nuntius te Lissabon eene *meer gedetailleerde* nota aan de regeering aanbieden deed.

De schrijver beweert den kardinaal-patriarch van Lissabon, Neto, den nuntius, Mgr. Macchi z. g. en andere prelaten geinterviewd te hebben, — nu tegenspreken kan en doe ik zulks niet, maar wel betwijfel ik ten zeerste, of de genoemde dignitarissen in dergelijke voor openbaring bestemde gesprekken wel voldoende vrij zijn. Is inderdaad de toestand der Portugeesche Kerk *zoo gunstig*, als men nagaat, dat *mannen*-kloosters in dit rijk niet mogen gevestigd worden, dat *vrouwen*-kloosters geen novicen mogen aannemen, dat besluiten van kerkvergaderingen, pauselijke brieven en alle andere kerkelijke stukken het »*placitum regium*" behoeven? (Dit laatste geeft de auteur *zelf op bladz. 184* aan.)

Eindelijk bespreekt de Graaf ook de Portugeesche koloniën, doch zijn over het algemeen zeer gunstig oordeel over den staat dier gewesten vindt in den »*Almanach de Gotha*" van 1907, jammer genoeg, geen bevestiging. Zoo noemt de auteur de Kaap-Verdische eilanden van de Portugeesche bezittingen »*une des plus florissantes*", in waarheid echter is er op de begrooting van deze eilandengroep een te kort, ja, op alle koloniale begrootingen voor het dienstjaar 1905—1906 was het te kort 78,606 milreis (een milreis = 4 frs. 50 centimes.)

Nochtans deze fouten en onnauwkeurigheden houden niet in, dat »*Carlos I intime*" niet lezenswaardig is. Integendeel hij, die met dit boek, hetwelk rijk geïllustreerd is, kennis maakt, zal, wat de Portugeesche wetgeving, zeden en gebruiken, wat het land en zijn vorstenhuis betreft, veel, zeer veel geleerd hebben.

De auteur, die alvorens dit werk te schrijven, eene reis door Portugal deed, geeft ook eene zeer goede beschrijving van het land en zijne merkwaardigheden.

Over het eveneens rijk geïllustreerde deel »*Carmen Sylva Intime*" van de hand van den Rumeen G. Bengesco kan ik kort zijn. Zeer zeker is het een voordeel te noemen, dat de schrijver van dit werk een landgenoot der rijkbegaafde vorstin is. Vergis ik mij niet, dan was de auteur eenigen tijd als Rumeensch gezant bij ons hof geaccrediteerd.

Bengesco verhaalt ons allereerst het veelbewogen leven van Elisabeth, konin-

gin van Rumenië, geboren prinses van Wied. Dan toont hij ons de vorstin als prozaschrijfster, als dichteres, telkens dóór fragmenten harer vele werken zijne beschouwingen opluisterende.

Verder leeren wij Carmen Sylva kennen als miniatuur-schilderes, als eene vorstin, die het in de muziek en in de handwerken ver gebracht heeft, als eene teedere gemalin. Wij bewonderen de Rumeensche koningin om hare liefde voor haar nieuw vaderland en hare milddadigheid, hare liefde tot den lijdenden evenmensch dwingt ons eerbied af. Voegen wij hieraan toe, dat Carmen Sylva ondanks hare veelzijdige begaafdheden in den Christus gelooft. In de dagen van Viviani verdient zulks eene bijzondere vermelding.

»*Carmen Sylva intime*" is een van de mooiste deelen der geheele reeks

PAUL GOULMY.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

„Opvoeding en Onderwijs." Leerboek der Paedagogie ten dienste van Kweekelingen onderwijzers en belanghebbenden in het onderwijs door H. VINCENT leeraar aan de R. K. Kweekschool te Maastricht en J. J. VERBEETEN directeur der Bisschoppelijke Kweekschool voor onderwijzeressen te Echt.

Nijmegen 1907. L. C. G. Malmberg, 460 blz. groot 8o formaat, ingen. f 2.50, in linnen stempelband f 3.— fr. p. p. 20 ct. hooger.

Aan boeken over de opvoeding en het onderwijs is geen tekort.

Dit kan echter niet getuigd worden, als men hun inhoud toetst aan de beginselen van christelijke wijsbegeerte en zedenleer.

Daar zijn evenwel feiten, die we niet mogen vergeten. Katholieke schrijvers ten onzent hebben het aantal methoden met de vruchten van hun arbeid vermeerderd, zij hebben leergangen gegeven speciaal voor ons Katholiek onderwijs.

Den geleerden Jesuiet, *Dr. Is. Vogels*, kunnen we niet genoeg dankbaar zijn, dat hij in niet al te hoog wetenschappelijken vorm ons zijn zielkundige werken aanbood.

Over 't geheel genomen bestonden in het Noord-Nederlandsch echter geen werken, die den aanstaanden Katholieken onderwijzer, of den Katholieken student voor de hoofdacte, of den Katholieken opvoeder van het volkskind in de volmaking van zijn vakkennis, of den Katholieken belangstellende een handreiking konden wezen om tot goed begrip over de inrichting van ons Katholiek onderwijs te brengen.

Daarom is het uitstekende werk der heeren *Vincent* en *Verbeeten* een belangrijke aanwinst voor de paedagogische litteratuur, en zijn verschijning in de Katholieke onderwijswereld een feit van beteekenis.

We zullen trachten in kort bestek daarvan het bewijs te leveren.

Op den voorgrond stellen we dat de beide schrijvers pionierswerk deden. We dingen niets af op de verdienstelijkheid van den in dezen trant geleverden arbeid van den heer v. d. Griendt, integendeel, die allereerste poging van een Katholiek handboek zullen we gaarne steeds den huldecijns brengen; doch hij is niet meer in overeenstemming met de tijdseischen. Hiermede houden we streng rekening bij de beoordeeling van »Opvoeding en Onderwijs."

We vragen ons dus af:

1. Hebben de schrijvers voldaan aan de voorwaarde, die zij zich zelf stelden: »de leer der methodiek en der tucht in overeenstemming te brengen met de beginselen der christelijke wijsbegeerte en zedenleer?"

2. Beantwoordt het werk aan de vorderingen op paedagogisch gebied?

3. Houdt het rekening met de ge-

wijzigde omstandigheden op 't gebied van 't onderwijs zelf en in zijn maatschappelijke verhouding?

Deze drie groote lijnen langs kijkende, kunnen we niet in bijzonderheden afdalen; het lijvige boek leent er zich ook moeilijk toe.

In hun poging een *Katholiek* handboek over opvoeding en onderwijs te geven, zijn de schrijvers schitterend geslaagd.

Het onderwijs moet in zijn geheel den stempel van den godsdienst dragen; dat beteekent: in de leerstof zelf moet men dat kunnen waarnemen, de onderwijzer en de leerling moeten levend bewijs zijn van het Katholieke der school en dit moet blijken vooral ook uit de onderlinge verhouding van meester en leerling, uit het verband tusschen school en gezin, tusschen ouders en onderwijzers.

Die gedachten vinden we in den breede uitgewerkt. De inleiding en het hoofdstuk over de Zedelijke Vorming of de tucht zijn in dit opzicht hoogelijk te prijzen, terwijl we bovendien het geheele boek door die leidende gedachte terugvinden.

De kracht van het godsdienstige in het onderwijs moet vooral ook gevonden in het godsdienstonderwijs zelf.

Dit onderricht is een speciaal leervak. 't Is zelfs het gewichtigste, het verhevenste, geen vak legt grooter verantwoordelijkheid op. In deze geest spreken de schrijvers zelf en zij openen de rij der leervakken met dat over den godsdienst.

Een meer volkomen uiteenzetting van het godsdienstonderwijs als methodisch leervak is ons niet bekend. In dit handboek leeren we de methodiek er van kennen in haar grondslagen en verdere ontwikkeling. De schrijvers geven zijn geschiedkundig overzicht, zijn doel en waarde en de leerstof. En dat doen zij, evenals bij elk der andere leervakken, zoowel van het geheel als van de onderdeelen. Voor het godsdienstonderricht geven zij den kath. onderwijzer een geheel, deze behoeft niet meer tastend te zoeken, hij kan in dit werk vertrouwbare leiding vinden.

In overeenstemming met de leer der scholastieken over de begripsvorming wordt voor de behandeling der leerstofeenheid ook bij het godsdienstonderwijs, als bij alle leervakken, geheel en al de weg gevolgd, een 25-tal bladzijden tevoren (177) aangegeven. Als zij dien weg als den goeden wijzen dan laten zij hun lezers niet in 't duister tasten. Om eens een voorbeeld te nemen, de theorieën over begripsvorming van Herbart en zijn aanhangers doen zij ons eerst kennen als onjuiste en zij laten overal ook andere inzichten de revue passeeren, alvorens hun conclusies te stellen.

De auteurs hebben de leerstof voor ieder leervak breed uitgewerkt, de bijzondere methodiek een plaats gegeven overeenkomstig haar groote waarde. Om dit eenigszins te typeeren zij hier de korte inhoud van het godsdienstonderricht nageschreven:

1. De Bijbelsche Gesch. met de onderdeelen, de eigenl. Bijb. Gesch., de Bijb. Aardrijksk., de Bijb. Parabels, de Bijb. voorafbeeldingen. 2. De Katechismus. 3. Kerkel. Gesch. 4. Liturgie met de onderdeelen: het gebed, het bijwonen der H. Mis, het onderwijs van het Kerkel. jaar, het Kerkel. lied, en voorbereiding tot het ontvangen der H.H. Sacramenten.

Dit in de kath. onderwijzerswereld reeds veel en gunstig besproken boek, vond toch nog Nurksen, die aan 't afdingen gingen. Zij meenden, dat in de proeven van behandeling, bij ieder leervak voorkomende, van het essentiëel katholieke niet bleek. Indien dit waar was, mocht het nog niet als verwijt gelden, omdat zij zuiver methodische

proeven zijn, omdat de 34 pagina's uitsluitend over het godsdienstonderwijs volkomen richting geven aan het streven der schrijvers.

Zoo zijn we reeds aan de beantwoording der tweede vraag bezig. Wilden we aantoonen, dat de auteurs streng rekening hielden met den wetenschappelijken en practischen vooruitgang op paedagogisch gebied, we zouden verschillende passages uit de algemeene en bijzondere methodiek veel ruimte moeten geven. Het doorbladen alleen reeds geeft de overtuiging van het welgelukte. Onwillekeurig toch zullen we telkens weer een wijle poozen bij de degelijke aanteekeningen aan den voet van schier iedere bladzijde. Deze noten dragen zeer veel bij tot verklaring, opheldering, uitbreiding van den rijken inhoud, wijzen den gebruiker den weg tot bronnenstudie en geven hem klaar begrip over het pro en contra.

Wat eindelijk de derde vraag betreft n.l. of de schrijvers blijk geven, dat de school onzer eeuw in een gewijzigde maatschappelijke verhouding kwam te staan, kan ons antwoord niet anders dan bevestigend luiden. Het boek is er een van zijn tijd.

Wien zal het onbekend gebleven zijn, dat »schoolvergaderingen" in de onderwijzerswereld een vraag van den dag is, sedert langen tijd reeds?

Welnu, paragraaf 48 van dit boek, over »de verhouding van den onderwijzer tot zijne collega's" sprekend, laat ruimte voor de huldiging eener gezonde idee over genoemde instelling.

Het vijfde hoofdstuk over de lichamelijke opvoeding des kinds draagt het kenmerk der moderne ideeën. Het schenkt de aandacht in ruime mate aan de meest voorkomende ziekten van het schoolkind, aan het onderwijs in de gezondheidsleer, aan hygiënsche voorschriften, eerste hulp bij ongelukken aan schoolapotheek, schoolartsen, gymnastiek, schoolvoeding en kleeding. Niet ieder zal zich bij de zienswijze der schr. in deze volkomen aansluiten. Ook wij kunnen dat niet, al is de afstand in opvatting niet zoo wijd. Maar de laatste paragraaf van dit hoofdstuk, die over de schoolbaden, liet ons geheel onbevredigd. De auteurs zeggen daar o. m.: »Op grond van *allerlei redenen* (wij curs.) durven we zeggen dat de kath. school het baden in *school* wel nooit tot een deel van hare taak zal gaan rekenen."

Allerlei redenen zeggen de schrijvers. We vinden daarvoor:

»*Baden* is gewis en zeker nuttig, soms zelfs noodig. Ons dunkt, dat enkel op de gemeenten de plicht rust voor voldoende en kostelooze gelegenheid te zorgen."

Dat is de erkenning van de noodzakelijkheid. En kan de kath. schoolopvoeding voor het bewaren van het kleinood der zielereinheid nu niet veel doen, ook waar het baden betreft. De schrijvers stemmen het ongezegd zelf toe, waar zij met het einde dezer paragraaf het vijfde hoofdstuk aldus besluiten: »Mogen zij daarbij haar grootste plicht niet verzuimen, n.l. zorg te dragen voor voldoende ruimte en scherp toezicht, opdat het arme kind bij de reiniging des lichaams de oneindig hooger staande reinheid zijner ziel niet inboete!"

Ze zijn bijzaak, deze dingen der jongste dagen, in een boek, als hier besproken wordt. Maar ontvouwing hunner redenen mag het publiek toch vragen. Dit is vooral geen onbillijke wensch omdat dit werk niet uitsluitend als studieboek bedoeld is. Door verschil van lettertype en vorm van gedachteninkleeding hebben de schr. een werk geleverd »dat als lectuur kan dienen en in de practijk zeker niet onwelkom zal zijn."

De Nurksen vonden het niet practisch, zoo konden we reeds opmerken.

»In de bijzondere methodiek hebben

wij ons onthouden van de bespreking eener bepaalde methode. Bij den grooten overvloed en het geringe verschil was eene gemotiveerde keuze ondoenlijk en daarbij lijkt het ons ook niet gewenscht, den studeerende het werk uit de handen te nemen. Zelf moeten zij zich oefenen om aan de hand van de algemeene beginselen een overzicht van den gang eener serie leerboekjes samen te stellen." We vinden dit weglaten een verdienste van het werk, te meer daar de uiteenzetting der algemeene beginselen er door aan uitgebreidheid en degelijkheid won. De Nurksen voerden een *Douma* »Handboek der Leervakken" als bewijs van practijk aan. Wij beamen dit onder deze voorwaarde, dat alle gebruikers ideaal-menschen en vrij van gemakzucht en oppervlakkigheid zijn. Men gaat er zoo licht toe over in te pompen, wat over een methode in zoo'n boek gezegd wordt, en als men dan in de examenzaal eens goed aan den pols wordt gevoeld, laat het van-buiten geleerd lesje ons in den steek. Wie voor zijn studie dit boek der beide Limburgsche auteurs gebruikt, heeft misschien niet van zooveel methoden *gehoord*, maar hij is er toe gebracht van enkele *diepe kennis* zich *eigen te maken*.

»*Opvoeding en Onderwijs*" is een mooi stuk van een geheel, dat de Katholieke paedagogische litteratuur staat rijker te worden. De schrijvers deden de belofte voor een *zielkunde* en een *geschiedenis der opvoeding*. Beoordeeld naar het werk, dat we nu geheel doorlazen, moet men verlangen naar het verschijnen dier boeken. We kunnen ieder, die eenig belang stelt in het katholiek onderwijs, »*Opvoeding en Onderwijs*" van *Vincent* en *Verbeeten* met niet genoeg warmte aanbevelen.

Wie het zich toch aanschaffen wil, neme het in stempelband. De uitgaven van Malmberg zijn zoo laag van prijs, dat we met dit boek voor drie gulden een prachtwerk en tevens een boek, duurzaam in 't gebruik, kunnen koopen.

De katholieke onderwijzers hebben dan eindelijk het boek gekregen, waarom zij zoolang gevraagd hebben, en waarop het wachten was.

Zilk, bij Hillegom. G. BULTEN.

A. HAHN. **La formation de la chasteté** Blond. 1907.

Dit is de Fransche bewerking van het bekende boek «Elternpflicht.» Het is beknopter en minder volledig dan het Duitsche oorspronkelijke. Is het daarom minder waard ? Ik zou het niet durven zeggen. Ik zou eerder meenen, dat het wel ietwat aanmatigend gezegde der Franschen : «om een Duitsch boek volkomen te verstaan moet het eerst in het Fransch worden vertaald,» weder eenigermate door Hahn's bewerking van Ernst wordt bevestigd.

Het is in den Franschen tekst een boekje van 83 kleine bladzijden, vol pittige, rake bemerkingen en dat door opvoeders en opvoedsters met veel vrucht zal worden gelezen.

F. HENDRICHS. S. J.

Zonneschijn. Leesboek voor de lagere school door T. VAN BUUL, met teekeningen van T. BOTTEMA. Nos. 1 – 4.

De schrijver gaat bij de samenstelling dezer werkjes uit van de meening, dat een der hoofdoorzaken der geringe leesvaardigheid, welke men bij de oudleerlingen der lagere school aantreft, bestaat in de mindere oefening in het lezen op de school, waartoe de samenstelling van vele der thans gebruikte leesboeken aanleiding geeft, wijl men wat al te veel op de verstandelijke vorming lette. Het leesboek, meende men, moest zijn stof ontleenen aan aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkunde enz. Gevolg: vele verklaringen

en daardoor minder tijd voor het eigenlijk lezen. Daarom moet de inhoud der lessen genomen zijn uit de dagelijksche omgeving van het kind, de vorm zich aanpassen aan wat het kind bekend is; dus dient de omgangstaal tusschen kinderen onderling zooveel mogelijk gebruikt te worden, zal de leerling komen tot een natuurlijken leestoon.

Dat plan is de schrijver in deze drie stukjes trouw gevolgd. Nadenken behoeven de kinderen niet veel; ze kunnen met weinig inspanning den inhoud der lesjes vatten. Vele teekeningen verlevendigen den tekst; vele, waaronder sommige, welke al zeer in den smaak van het jonge volkje vallen, als: een muizenbegrafenis, het lepeldiefje, de prentjes bij de historie van de bruingroene kikkers enz. Geen enkel lesje geeft aanleiding tot opmerkingen, welke aanschaffing bedenkelijk zouden maken.

Het plan is de serie uit 8 deeltjes te doen bestaan, welke nog dit jaar zullen verschijnen. De prijs per stukje loopt van 30—40 cts. Uitgever is C. A. J. van Dishoeck te Bussum.

Babberich. J. MEIJER.

KUNST EN LETTEREN.

De Filosoof van 't Sashuis, door MAURITS SABBE. Bussum C. A. J. van Dishoek.

Men bekomt er werkelijk van, wanneer men eindelijk weer eens met een krachtig en blij boek kennis maakt. We zijn meer dan oververzadigd van gore misdaad, van verwelkte vreugd, van uitgebrande passies en menschen met sombere levensleuzen. Zeker, we zien het kwaad, we weten de groote ellende, we voelen voor de diepe smarten, welke scherp schrijnen de harten van wie onze broeders zijn, maar niet alles is duisternis en gruwelijke verwarring, niet altijd kleppen de doodsklokken, en niet ieder mensch is een gedegeneerd verschoppeling der gruwelijkste vervloeking. Er is nog zon en bloemengeur, er is nog vreugde en idealisme, er is nog bloesemende hoop en rijke schoonheid, er zijn nog krachtige menschen met edele bewegingen, en er is boven alles nog altijd een zegevierende en medelijdende Verlosser.

Wie maar aldoor fel en schreeuwerig beweert dat de wereld grauw is en de menschen schoften zijn, kent de wereld niet, is blind of liegt. Toch gaan die menschen tegenwoordig door voor erg hooge litteratoren, en herscheppers van het gruwelijke leven...

Wat moet Maurits Sabbe die huilebalken van de perversiteit wel uitlachen met een helderen, breeden lach, hij die de menschen zoo anders gezien heeft en zoo juist gezien als blijkt in dit werk. Zijn filosoof, een sluiswachter, leeft met zijn vogels en zijn planten als met heele goede vrienden, die alle zorg en toewijding vereischen, maar in dank daarvoor rijke lessen en echte wijsheid aanbrengen.

De heeren, die de boeren gaan bestudeeren in stiekume kroegen of in verdachte hutjes, maar door de onvervalschte buitenbevolking verre gehouden worden, in hun wettige vrees voor die vreemde snoeshanen, die heeren weten dat zoo niet, maar Maurits Sabbe geeft het op te waardeeren wijze weer, hoe die menschen, onbewust maar zeker, den invloed ondergaan, den veredelenden invloed van natuur en natuurschoon. Wij kennen meer van die Sasmeesters.

Deze wordt door zijn vriend Casteels naar een huwelijk gedrongen: «Nu was hij al drie-en-veertig, beweerde de goedige weduwnaar, en wilde hij nog de genoegens van 't huisgezin genieten, dan was het hoog tijd om nu met het huwelijk een begin te maken.» Doch de oolijke filosoof had zich steeds tegen alle huwelijksplannen verzet. Ein-

delijk stemt hij er in toe om zich tot de proefneming eener kennismaking te leenen, eigenlijk alleen om te zien hoe zijn vriend het er met de huwelijksmakelerij zal afbrengen.

— Os je me toeloot, wille-k-ik 'n vrouwe vo-joen zoeken. 'n Vrouwe van fatsoen, die past voor 'n mensch, die z'n joren van verstand heit, lik gy!

— Wel! wel! Dà zou moeilijk zijn. Steek et mor uut jen hoofd.

— Wil je wedden, da 'k je in kennisse brienge met 'n vrouwe, die je zou bekoren? Mo'je moe'ze nie vluchten of nie beerachtig aanspreken, lik of da'je geweunlijk met de vrouwlien doet. Os je 't serieus meent durve 'k wedden, da' ze je bekoort.

-- Da zou 'k wel willen zien...

Op dat woord ging Casteels dadelijk in.

't Is anveird hee? 'k Gon der de persoon in kwestie 'n keer over pulsen en binnen 'n dag of achte vrage 'k joender olle twee up 'n kaffie.

Maar toen Casteels na zijn koffiepartij de gezindheid van zijn niet zoo spoedig ontvlamden vriend polste, merkte deze droog op: 'n Vrouwmensch is precies lik 'n aktster... t'en is van den eersten dag niet dat j'huunder streken kent."

Toch liet hij zich tot een tweede bijeenkomst overhalen, thans in het huis der weduwe, en bij 't naar huis gaan begon hij spottend:

»Wa zeg je dervan meneertje? 'n Zalver sukertange, zalver kaffielepeltjes, fijne postelinne tastjies, confiteure en koekeboetramtjies! ostjeblief meneertjie!

Casteels in de meening dat deze woorden waardeerend bedoeld waren, had dadelijk den lof van Vrouwe Dierickx' bezittingen en talenten aangeheven.

— En weet je wal Sasmeester, da' ze die fijne confiteure zalve maakt.

Doch de verstokte vrijgezel ontgoochelde den braven Casteels dadelijk met zijn geringschattend antwoord:

— De vliegen vangen ze mee suker, mo de Sasmeester niet.

En zoo gaat het door, frisch en pittig en waar; waar vooral. Het Hollandsch van den verhaler is een beetje gewild en krachteloos maar het dialect bijzonder mooi. Ik gun elken lezer de kinderlijke pret van dit oprechte boek. Vooral de voorstelling van het hellegerecht en de marmiet van den duvel, en de mislukte wraakneming met de stroopop zijn kostelijk. Ze hier navertellen wil ik niet om niet het genot der lezing te bederven, liever schrijf ik een andere bladzijde over om u graag te maken.

De Sasmeester gaat met de indringerige weduwe en zijn vrienden naar de mis. Zij passeeren het minnewater waarin, naar het verhaal eener oude legende twee gelieven den dood zochten om aan de scheiding door een harteloos geweldenaar te ontkomen. En nu zuigt de ondeugende philosoof het volgend vertelsel uit zijn duim met de duidelijke bedoeling om er de trouw-grage weduwe en haar makelaar eens flink te judassen.

Over lange, lange joren leefde er in het Sashuus 'n schoenlapper en ze' wuuf. Ze g'rakten olle dagen in kwestie omda 't wuuf altyd olles beter wilde weten of de man en boos wilde spelen, lek ol de wuufs. Nu, de lapper moest et mo weten, je was ommers getrouwd... Up 'n zekeren dag kregen ze ruzie om te weten langs wa voor 'n kant Damme lag, langs de kant van 't Weingoordstretjie of langs de kant van 't Baggijnhof. De man zei da 't langs de kant van 't Weingoordstretjie was en 't wuuf da't langs 't Baggijnhof was. En ze ritsepeeuwden en ze keven en ze stoenden vechtens g'reed, mo de vrouwe wilde nie ondergeven. Ze most de broek dragen lik ol de wuufs. Ol greitende zei ze gedurig; »Langs 't Baggijnhof!" En rapper, en rapper, 't enden osem zei ze mor olsan: »Baggijnhof! Baggijnhof!.."

De man schoot in 'n verschrikkelike koleere en pakte heur up met lijf en ziele en smeet ze deur z'n veinster in 't woter. Ja, ja da komt van trouwen. 't Wuuf en gaf et nog niet up. »Baggijnhof! Baggijnhof!" riep ze ol pletsend en spertelend in 't woter. Ze gienk onder toe an heur kinne, 't woter schoot in heur moend en toch riep ze deur 't brobbelen van 't woter mor altijd voort: »Baggijnhof! Baggijnhof!. ." Endelik en kost ze nie meer! En weet je wa da'ze ton dee? Ze stak heur hand boven woter en met heur vinger wees ze gedeurig, koppig lik e wuuf obstinoot tot in den dood, no 't Baggijnhoff! Baggijnhof! Baggijnhof!... En omdat da' schoon model van huwelijksliefde dor verdroenken is hein ze da' woter Minnewoter g'heeten.

Is dat geen bloedig sarcasme?

J. M. J. KNAAPEN.

Sproken, door HENRI VAN BOOREN. Bussum. C. A. J. van Dishoek. 1907.

Sprookjes zijn ijle mooie broze dingen op het oog, maar in werkelijkheid levenslessen met stevigen kern. Wijsheid in het luchtige kleed der gratie. Ze groeien en worden niet gemaakt. Daarom deugen deze sproken niet. Er staat niets verkeerds in, o Hemel neen! als de schrijver ze vertellingen genoemd had, zouden we ze alleen maar onbeduidend noemen, nu het sproken moet zijn, hebben we te verklaren, dat ze beslist mislukt moeten heeten. K.

Johanneskind. Gedichten van J. REDDINGIUS No. XII Nederlandsche Bibliotheek onder leiding van L. Simons. Amsterdam. Mij. voor goede en goedkoope lectuur. 1907.

Een Sint Janskind! Goed! maar dan niet een zanger van geweldigen zonnebrand en schroeiende hitte, van heftige donderslagen en weidsche avondluchten zooals Sint Jan kan brengen. Maar een zanger van de bloeiende landen en geurige hooioppers, brengend heugenis aan rijpend graan, helder open zomerlucht en stillen sterrennacht. Hij ligt aan den rand van een dennenbosch, en speelt van wat in de verte kalm en rustig droomt in reine middagzon, van z'n dorp met roode huizen en wuivende boomen, van de kalme oogstvelden en moeilijk bebouwden zandgrond en verderop de oneindigheid der paarse hei. En hij fluit zijn vreugde uit, en zijn vlugge vingers lokken luide heldere tonen, die gedragen dringen door de stilte. Wij luisteren, en de melodie ontroert ons niet, geen levensleed of kommer snijdt in scherpe gillen uit het holle hout, geen wilde rythmen jagen u op tot dolle vreugde, geen diepe droefheid giet hij in uw open hart met volle noten, trillend van ingehouden weemoed. Och neen, we strekken ons ook uit, heel gemakkelijk op den mosgrond, in den schaduw. En we luisteren. We klappen niet in onze handen, bang om den schuwen muzikant te verjagen, als hij eindigt eischen we geen nieuwe wijzen, we zijn tevreden met dat onverwacht concert, en praten dan een beetje over dien speler en zijn spel. We vinden het vriendelijk en goed, maar niet om het na te zingen, omdat we niet koortsachtig herdenken de heerlijkheid eener fantasie en wij loven zijn vingervlugheid, maar die niet groot genoeg is, om hem bij de groote meesterzangers te rekenen, zijn melodie deed ons luisteren, maar was al te vaak de zwakke reminiscentie aan grooter kunstenaars.

Nietwaar, dat alles is wel goed en zangerig:

Ik had een liedje mijn
gedacht
maar 't heeft mij enkel pijn
gebracht
toen ik het wist verloren.

Voorbij was mij
de tooverij,
en zonder taal ik stond,
die vond
het klinkend woord te voren
ik arme dwaas verloren.

Of:

Den horen blies ik al een keer,
den horen,
toen ik voor uw venster stond
en vond
een wijsken in den avend
dat was uw hartje lavend.

Of:

Liedjes zijn levende dingen
ze zingen
Vogeltjes licht met eigen geluid,
Ze kwettren en slijpen, turluten en
[tinken
en laten uitklinken
hun slag
in den dag.

Of:

Al liedjes die ik vond
zond
Ik u zoo blij te moe
toe,
Wier lief gelaat in lach
staat
Zoo een liedje door den dag
gaat.

O liedje loop en dans
thans
Op blinke voetjes weer
eer
Het woordje ontloopt een zing-
zang
Daar 'k liefst het echte ding
vang.

....klinken welluidend en dansen blij rythmisch, maar: we kennen dien rythmengang, we hoorden die klankenreeksen reeds lang, en toen was er krachtiger beweging en sterker geluid. En ook zijn droefheid en vreugde gaan niet zoo diep, dat zijn kreet of juichtoon ons te ontroeren vermag.

Een aardig episch fragment is wel het volgende, met al zijn zwakke regels die bewijzen, dat de dichter zijn adem verliest bij langere versregels:

Kom jongske kom waar zit je
Waarvan zal 't zijn? zoo riep zij. «Van
[Sneeuwwitje.»
Riep ik terug en weldra zaten wij
dicht bij het vuur en zij vertelde mij;
dan was geen kind gelukkiger dan ik,
dapper en bang op 't zelfde oogenblik.
dan zag ik al die kleine dwergen gaan
door 't eenzaam bosch in 't weifellicht
[der maan,
dan hoorde ik al hun vlugge kleine voetjes
stappende gaan, genietend zat ik zoetjes
te luisteren in mijn stoel: «Die koningin
is stout nietwaar?» «Ja, grootje,» zeide
[ik, «in,
in heel het land is geen zoo stout als zij»
en 't oudje lachte en zei: «jij weet het jij..»

Wat ben ik lang heel lang een kind
[geweest,
minnaar van sprookje en wonder, menig
[feest
heeft het gevierd in 't kleine Peelgehucht.
Als in de herfst laat-avonds hoefgerucht
klonk langs zijn venster, meende hij te
[hooren
ridders te paard, en 't slot in nacht
[verloren
stond zwart en groot, aan elken kant een
[toren,
en in den nacht klonk wakker 's wach-
[ters horen.
In 't schemer-duister zag hij elfen glijen,
dansend heel licht hun onbekende reien
en menig dalend lichtje rees en blonk,
heel even maar, tot weg het lichtje zonk.

Ten slotte geef ik nog de volgende herdenking aan vrome boeren-bedevaart, een typische bijdrage tot de Maria-verzen van niet-katholieken.

Mannen en vrouwen in hun zondags-
[kleeren
komen van verre biddend langs de baan,
Zij roepen luid de Maagd Maria aan,
wetend dat zij een droeviglot kan keeren.

Fel heet de zon brandt maar zij zal
[niet deren
wie vastvertrouwend op de wonderdaân,
door wilskracht sterk, aldoor in drom-
[men gaan,
preevlend de wijs om booze macht te
[weren.

Zij gaan àl voort, trekkend naar 't vrome
[beeld,
waar vóór in 't kerkje één enkel lichtje
[brandt,
makend heel d'omtrek door zijn glorie
[rein.

Zacht rijzend op een lieve errinn'ring
[speelt,
hoe 'k eens nieuwsgierig, 't mutsjen in
[de hand,
aansloop, om dat te zien, stout kindekijn.

Een enkel kaarsje blijft vandaag maar
[branden
voor 't zoet Maria-beeld dat de aan-
[dacht vraagt
van wie met zachten tred te treden waagt,
vouwend vreemd stil de roerelooze
[handen.

In loutren praal glimlacht de Moeder-
[maagd
fijn-gouden schijn spelende strookt de
[wanden —
hoe 't duister aansluipt aan de verste
[randen,
lichtend zij staat die wilssterk Jezus
[draagt.

O moeder van den knaap, die werd groot
[man,
die wist te sterven voor zijn ikheid,
[wetend
dat Hem God-zelf ten droeven kruisdood
[dreef.....
Gij wist zijn lot, maar spreekt er nim-
[mer van,
en leed uw leven, U om Hem vergetend,
dragend in 't hart zijn bede: «Heer
[vergeef».....

J. M. J. KNAAPEN.

Litterarische Interludiën door JAN VAN DEN OUDE. Van Doesburgh. Leiden. 1902. Twee deelen.

Eene critiek te leveren op de talrijke critieken die in deze beide deelen voorkomen, is een bijna onbegonnen werk. Het zij mij voldoende, te zeggen, dat dit boek zich aangenaam laat lezen door de onderhoudende wijze waarop de schrijver ons zijne indrukken over verschillende moderne kunstproducten van 1sten, 2^{den} en lageren rang. weet mede te deelen. Scherp, hekelt hij de tegenwoordige ongeloovige richting in de litteratuur en de ziekelijke, immoreele en gevaarlijke strekking van verschillende romans. Daar hij zijne beschouwingen in geestigen vorm weet in te kleeden en over een welversneden pen beschikt, die hier en daar rake zetten en fijne toetsjes weet aan te brengen, zullen zij die zich voor moderne litteratuur interesseeren, zeker gaarne met deze aardig geschreven Interludiën kennis maken.

E. T.

Karolingsche verhalen. Carel en Elegast. De vier Heemsch kinderen. Willem van Oranje. Floris en Blancefloer. In nieuwer form overgebracht door Jos. A. ALBERDINCK THIJM. Derde uitgave. Amsterdam C. L. J. van Langenhuysen.

We leeren tegenwoordig de Middeleeuwers in het oorspronkelijke lezen, en de uitgaven met voetnoten, bijlagen, verklaringen en al, zijn goedkoop te krijgen. Daarom verwonderde ons een beetje deze «derde uitgave». Zoo de

firma Langenhuysen denkt dat er voor dit fraaie boek nog plaats genoeg is, dan is het ons wel. Wij zullen het gaarne welkom heeten, en wenschen het een ruime verspreiding toe. Dat is het meer dan waard, niet alleen omdat het een werk van Thijm is, en als zoodanig recht heeft op groote waardeering, maar vooral omdat het die geweldige volkspoëmen tot ons brengt in gemakkelijk genietbaren en voortreffelijken vorm. Deze vertellingen hebben nog niets van hun groote aantrekkingskracht verloren, zij leven nog onder de menschen en als een oude Noordbrabantsche boer een boek uit zijn kist opduikt, dat hij van grootvader of grootmoeder geërfd heeft, dan krijgt ge nog dikwijls een Gotischen druk van de Vier Heemskinderen in handen, beduimeld en vet van veelvuldig gebruik. De heldenfeiten van Reynout, de lotgevallen van het ros Beyaardt, de koninklijke daden van Karel den Groote, de tooverijen van Madelgijs beantwoorden nog zoo volkomen aan de eischen welke de volksziel van een spannend boek eischt, dat men er verbaasd over staat, hoe die kinderlijk ineengezette intrigues, hoe die naïeve gezegden en breede humor voor alle tijden geschreven blijken te zijn, en dus algemeen menschelijk mogen genoemd worden.

Daar de vorige uitgave niet in mijn bezit is, kan ik tot mijn spijt niet nagaan in hoever deze oplage van de vorige verschilt.

K.

ROMANS EN NOVELLEN.

CHRISTUS NICHT JESUS. Ein Jesuitenroman von F. W. VAN OESTÉREN. 2 Bde. Fleischel, Berlin 1906.

Vóór het verschijnen van dezen roman was Oestéren's roem reeds gemaakt door een heele schare broodrecensenten. Het proza van dezen »unter den jungen Österreichischen Schriftstellern ohne Zweifel begabtesten Autor" behoeft niet onder te doen voor dat van Zola en zijn poëzie niet voor die van Dante! En de eigenaardige aanleg van zijn geest wijst zonneklaar op een noodzakelijken groei: het genie van dezen jongen artist móet blijven stijgen, kán nooit meer dalen! Dit alles en meer is heusch van hem verzekerd. Wel heeft de érnstige letterkundige kritiek, tot nu toe, Oestéren tamelijk ongemoeid gelaten; doch op de lijst zijner anonieme of onbekende bewonderaars staan ook reeds een paar namen van beteren klank, zooals Prof. Klaar en W. Holzamer.

»Christus, nicht Jesus» is eveneens door de toonaangevende groothandelaars-in-onsterfelijkheidsroem hemelhoog geprezen. Het tijdschrift »Literarische Echo» heeft er o. a. van getuigd, dat men hier nu eindelijk de oplossing vindt van het zoo moeilijke probleem: een strekkingswerk waarvan tevens alle tendenz kristalliseert tot loutere kunst!

Wij moeten tot onze schande bekennen, dat wij van den veelbelovenden duizendkunstenaar niets hebben gelezen dan alleen zijn Jezuïetenroman. En aan het einde van dit lange verhaal gekomen, vragen we ons verwonderd af: hoe is het mogelijk, dat deze zelfde Van Oestéren ooit iets zou hebben geschreven of schrijven zal wat gelijkt op poëzie? Alleen willen wij zijne verheerlijkers wel toegeven, dat de schrijver met Zola althans één trek gemeen heeft, n. l. een sterke neiging tot liederlijkheid; en ook, dat dit boek tendenz is van 't begin tot 't einde. Met kunst echter heeft het weinig of niets te maken.

Van de 347 + 325 dicht-bedrukte bladzijden zijn er nauwelijks enkele, die hooger gaan dan de doorsnee der ouderwetsche Gartenlaube-draken; ja, de reeds lang en voorgoed vergeten Marlitt wist, in haar tijd, heel wat

knapper een verhaal in elkaar te zetten en heel wat boeiender te vertellen dan de moderne hooggeroemde Friedrich Werner van Oestéren.

De roman, die niet geheel is verzonnen, speelt beurtelings in een ongenoemde hoofdstad (lees Weenen) en in het Jezuïetencollege van Steinfurt (lees: Kalksburg). In 1901 komt daar als leerling Albert von Sellborn (lees: F. W. van Oestéren), de onechte zoon van Prins Albert (?) uit het regeerende vorstenhuis (lees: keizerlijk huis) en Regine Dalmar, een schouwburg-actrice. De kleine Sellborn is een zoete, lieve jongen. Hij vindt een vriend en beschermer in Pater Viktor Kolberg, hoofdpersoon van den roman. Albert wordt door zijn kameraden geplaagd met toespelingen op zijne geboorte, en in een vlaag van drift brengt hij den jongen Ottokar Baron Twiel met z'n pennemes een gevaarlijke wonde toe. (Ook dit feit is historisch : de eigenlijke naam van dezen Twiel is Malburg, evenals Oestéren van Joodsche afkomst). Albert krijgt consilium abeundi; doch op verzoek der moeder bewilligt de Rector er in, dat Pater Viktor als huisleeraar Alberts opvoeding zal voltooien. De Jezuïeten die in het verhaal optreden, zijn een troep ellendige huichelaars en gemeene schurken, die onder de leuze „het doel heiligt de middelen" voor geen misdaad terugschrikken, als zij daardoor slechts de macht en den rijkdom van de Kerk en vooral van hunne eigen orde kunnen vergrooten. Pater Victor echter is tegoedertrouw Jezuïet en priester geworden, zonder te vermoeden in welk een hel van geïncarneerde duivels hij verdwaalde. Bij de tallooze intriges der zwarte bende speelt hij als gehoorzame zoon blindelings voor «stok» en «lijk», zonder te weten, waarheen al het drijven zijner oversten is gericht. Doch allengs gaan zijne oogen open, totdat hij voorgoed ontgoocheld wordt door Prins Albert, een soort van heiligen vrijdenker. Dit is het culminatiepunt van den roman en tevens de verklaring van den zonderling-klinkenden titel: »Christus nicht Jesus". Daarom moge deze passage hier volgen. En merk dan meteen op, hoe Oestéren zijn personen spreken laat: deze phrasen moeten het l e v e n d w o o r d verbeelden en ze zijn erger dan d o o d e b o e k e n t a a l.

»Er blieb vor dem Jesuiten jäh stehen und fuhr fort: »»Ist es Ihnen klar geworden oder noch immer nicht, dass diese Menschen nicht nur durch ihre Taten Verbrecher an der Menschheit sind, sondern durch den Namen, den sie sich erwählten und den sie schänden, auch Verbrecher an Gott, an unserem Herrn und Heiland? Den Namen Jesus haben sie dermassen befleckt, dass er zum Schimpf wurde und nicht mehr zum Namen Christus passt, in dem sich, weil sie ihn noch nicht führen, noch alle Göttlichkeit, Hohheit und Reinheit des Erlösers spiegelt. Auseinander gerissen haben sie das Band, das die beiden Namen zu einem Begriffe verband, zu einem einzigen, glorreichen Bilde eines einzigen Wesens. Ein wahrer Christ — das verkörpert alle grossen menschlichen Tugenden; ein wahrer Jesuit – das ist die Verkörperung alles Schleichenden, Falschen und Tückischen. Ich kann den Namen Jesus nicht mehr hören, weil jene, die sich voll Anmassung und Frechheit seine Jünger nennen, ihn so schändlich besudelt haben. Und spreche ich von dem grossen Manne, der auf Golgotha starb, so nenne ich ihn nicht Jesus Christus, sondern nur Christus, — Christus, nicht Jesus.»»

Na zoo'n zet is Pater Viktor natuurlijk schaakmat, en meent niet beter te kunnen doen, dan zoo gauw mogelijk de kap op den tuin te hangen. Doch eerst laat Oestéren zijn held een dramatisch afscheid nemen van den Pro-

vinciaal, en hier wordt dat klinkende woord nog eens plechtig nagedeclameerd:

»Ich bin ein Jünger Christi, kein Jünger Jesu mehr. Und Christus ist nicht gleichbedeutend mit Jesus".

Wij merkten reeds op, dat sommige gebeurtenissen en personen, volgens Oestérens bedoeling, naar het leven werden geteekend; ook meerdere Jezuïeten — zooals een ordebroeder schrijft — zijn gemakkelijk herkenbaar. Tóch maken al die paters den indruk van de onmogelijkste karikaturen. Het heele realisme van den schrijver bepaalt zich tot het nabauwen van 't een of ander persoonlijk accent, het eindloos laten terugkeeren van een zelfde stopwoord en een zelfde steriotiepe snuifdoos: 't gewone goedkoope procédé van jongens-aardigheden maar zonder één vonkje van dien eigenaardigen kostschoolhumor, die zoo écht en zoo heerlijk-ondeugend kan zijn en waarvan in ieder college de een of ander geboren guit het onnavolgbaar geheim kent. De kostschooljeugd, die in den regel een gezonden en juisten kijk heeft op dat soort van geestigheden, zou de grappen van Oestéren onuitstaanbaar vinden.

Voor het overige zijn al deze huichelachtige bedriegers de houterigste poppen die ooit in een Jan Klaassenspel werden vertoond, psychologisch-onbegrijpelijke, ja, onbestaanbare wezens; en bij al hun sluwheid en gemeenheid zoo naïefaartsdom, dat ieder Jezuïetenvreter, bij eenig nadenken, wel tot het besluit moet komen: deze «statsgefährliche» zwartrokken zijn ten slotte niets dan «harmlose» idioten!

Onlangs heeft de Bauernfeld-stichting bij 't uitreiken der jaarlijksche duizendkronenprijzen de hoogste onderscheiding toegekend aan Enrica von Handel-Mazzetti's «Jesse und Maria». 't Was sedert het bestaan van 't fonds de eerste maal, dat de heeren rechters, in een plotseling aangewaaide vlaag van verdraagzaamheid, notitie namen van een paapsch boek. Dankbaar intusschen voor zoo diep afdalende tolerantie heeft de Roomsche Pers gejuicht over dit eenige feit en over de eer aan de Katholieke romancière daardoor te beurt gevallen. Of die eer evenwel zoo bijster groot is? Gelukkig, dat de talentvolle schrijfster kan wijzen op hechter getuigenissen dan die der Bauernfeld-jurie. Want, waarlijk, de Weener kliek gaf zich zelve een treurig brevet van kritisch onvermogen, toen ze als hare overtuiging uitsprak, dat, onmiddellijk na Handel-Mazzetti in aanmerking kwam... Friederich Werner van Oestéren met zijn «Christus, nicht Jesus».

J. VAN WELL, S. J.

Noot der redactie:
Door een noodlottig toeval verscheen in het Mei nummer pag. 155, het belangrijke artikel van dezen schrijver: Der Yankee-Heiland ongecorrigeerd. Wij verzoeken onze lezers de schuld der drukfouten niet aan onzen medewerker te wijten, en betuigen onzen oprechten spijt over dit ongeval.

Wilde Vogel van FENNA DE MEYIER.

Het werk van Mejuffr. de Meyier is wederom een van die moderne boeken, welke men onbevredigd en eenigszins wrevelig gestemd ter zijde legt met de verzuchting: had de schrijfster met haar talent ons nu niet wat meer, wat beters te zeggen dan dit? — Want talent kan men Fenna de Meyier niet ontzeggen; zij weet u te boeien; haar stijl is, op enkele kleine slordigheden na, goed verzorgd; sommige bladzijden getuigen van een diep gevoel en een juisten kijk op de dingen. Maar toch is er in dit boek iets, dat u niet aangenaam aandoet, iets, dat u onbevredigd laat, en ik voor mij meen, dat dit komt door een volslagen gemis aan godsdienstige overtuiging.

De heldin van het werk is Andrée

Delmare, het weesje uit Indië, dat op haar 10de jaar naar Holland wordt gezonden, om in het gezin van haar oom en tante in den Haag te worden opgevoed. Met hare groote liefde voor de vrije natuur, haar hartstochtelijk temperament en artistieke neigingen voelt zij zich èn als kind èn als meisje misplaatst en ongelukkig in dit echt Hollandsch en eenigszins bekrompen huisgezin, waarvan Oom Daniël de eenige persoon is die haar aantrekt, en voor wien zij een groote aanhankelijkheid aan den dag legt. Deze oom, die met eene bijzondere voorliefde door de schrijfster geteekend is, en dien zij ons als zeer sympathiek tracht voor te stellen, maakt op mij den indruk, nog al een povere figuur te zijn, want als Andrée op haar 17de jaar aan het twijfelen is geraakt, mismoedig tot hem komt en angstig zegt: «Maar oom, als er geene onsterfelijkheid is, dan is er ook geen God?» weet hij geen ander antwoord te vinden dan: «niemand weet het»; en als zij dan vraagt: «Maar oompie, dus vader en moeder en u.... als u sterft... zie ik die dan nooit meer terug?» weet hij niets meer te zeggen dan een paar woordjes van de innigste liefde voor het kind van zijn hart. (bl. 88.)

Als wij dan op bladz. 117 lezen: «Willy (Andrée's eerste liefde, een jongmensch in wien zij een bittere désillusie ondervindt) had Andrée veel kwaad gedaan,» vragen wij ons af, of het niet juister ware geweest te schrijven: «Oom Daniël had Andrée veel kwaad gedaan.» Want hij toch had het kind haar geloof ontnomen, waarvan het gemis zich in haar verder leven heel wat meer deed gevoelen dan het verlies van Willy's oppervlakkige liefde. Voelt de jeugdige Andrée dit — zij het dan misschien ook onbewust – niet eenigszins zelve, als wij haar hooren klagen: «Vroeger hield ik van alles, geloofde ik aan alles, ook zelfs aan een leven hiernamaals, — ach oompie, ik was gelukkig, maar nu, nu zie ik alles leelijk.» (bl. 116.)

Intusschen komt Andrée over de désillusie in hare eerste liefde betrekkelijk gauw heen, want als zij voor hare gezondheid een poosje naar Gelderland gaat, in het gezin van den jongen dokter Frans Berk (broer van Willy), vat zij al spoedig zulk eene overdreven vriendschap voor dezen man en vader op, dat het ons niet verwondert, wanneer wij merken hoe dit gevoel langzamerhand in liefde overslaat. Wel heeft zij nog genoeg verstand, hopen wij ook plichtgevoel, over, om te begrijpen dat zij hem nooit zal kunnen toebehooren, doch dit belet haar niet, om hem telkens brieven vol hartstochtelijke ontboezemingen te schrijven.

Na den dood van oom Daniel, waarbij Andrée der wanhoop nabij is, wordt deze Frans tot haar voogd benoemd en gaat zij, met zijn goedvinden, naar Parijs, om daar hare fraaie stem verder te ontwikkelen. Zij geraakt daar langzamerhand geheel onder de bekoring van haar zangleeraar Bernini, een vrij lichtzinnig mensch. Juist op den avond dat Bernini haar voor het eerst over liefde heeft gesproken en een kus heeft gegeven, ontvangt zij het bericht dat de vrouw van Frans overleden is. Nu gevoelt Andrée, dat Frans toch eigenlijk haar goede engel is, en dat hartstocht te gevoelen — zij wist het nu — wel menschelijk is, maar toch niet het hoogste, dat alleen maar gelukkig kan maken. (bl. 142, 2de deel.) Zij walgt van zichzelf, schrijft aan Bernini dat zij geene verdere lessen wil nemen en vertrekt naar Holland.

Door gevatte koude en alle verschillende emoties wordt zij ernstig ziek; de dokter vreest, dat zij hare stem zal verliezen. Frans komt haar af en toe bezoeken, en tracht haar te troosten. Als Andrée herstellende is en hij bemerkt, hoe diep rampzalig zij zich ge-

voelt, bekent hij haar zijne lang verborgen liefde en vraagt haar, zijne vrouw en de moeder zijner kinderen te worden. Andrée stemt toe en kent nu een korten tijd van onverdeeld geluk, vooral wanneer zij voelt dat zij hare stem weder terugkrijgt.

Doch vanaf dit oogenblik begint de strijd opnieuw: Houdt zij wel genoeg van Frans, zal zij de plichten jegens zijne kinderen wel naar behooren kunnen vervullen? Zal zij op den duur in het huwelijk bevrediging vinden en hare vrijheid niet te veel missen? Zij voelde het: «de doodelijke melancholie, de diepe tragiek van haar leven was de strijd tusschen de vrouw en de artieste, er was geen uitweg.» — Daarom geeft zij Frans haar woord terug en neemt afscheid van hem.

«Elk moest nu verder zijn eigen leven leven.» —

Met deze woorden eindigt de schrijfster en laat het geheel aan onze eigene fantasie over, hoe wij ons Andrée's leven, waarvoor zij zoo lang onze belangstelling vroeg, nu verder willen voorstellen.

Mijn eindindruk is dus, dat het met talent geschreven boek ons onbevredigd laat; dat het, door enkele passages, zoowel katholieken als geloovige protestanten onaangenaam zal aandoen, en dat het, met het oog op Andrée's hartstochtelijk karakter, geene gewenschte lectuur is voor bakvischjes en voor zeer jeugdige, opgewonden personen.

E. T.

The Adventures of Elizabeth in Rügen. Bij the Author of »Elizabeth and the German Garden."
Leipzig Bernard Tauchnitz.

Het doet iemand werkelijk goed wanneer men weer eens iets reëels leest in plaats van allerlei mogelijke en onmogelijke liefdeshistorietjes, detectiveromans en wat dies meer zij.

Bovengenoemd boek is in zooverre reëel dat het is eene reisbeschrijving door de schrijfster van het boek ondernomen rond het Duitsche eiland Rügen in de Oostzee en dit niet per trein, doch in een rijtuig. Uit den aard der zaak geeft een dergelijk vervoermiddel aanleiding tot allerlei complicaties en dwaze situaties. Vooral daar de touriste eene getrouwde dame is die den tocht doet, vergezeld van eene gezelschapsjuffrouw, Gertrud, en een koetsier.

De reis wordt ondernomen van uit Miltzow een plaatsje aan de Noordkust van Duitschland, vervolgens begeeft zich de dame per veer naar het eiland Rügen waar alle plaatsen van belang bezocht worden zoodat de schrijfster van dit dagboek tal van avonturen en impressies kan boekstaven.

Op hare reis ontmoet zij hare nicht Charlotte de would-be gescheiden echtgenoote van den excentrieken Professor Nieberlein, en de familie Harvey-Browne, wederhelft en zoon van den beroemden Anglicaanschen bisschop, die onze touriste den grootst mogelijken last bezorgen door haar geen oogenblik rust te gunnen, en op de ongelukkigste momenten opduiken om haar te vervelen door hun complimenteus gedoe.

De geheele reis duurt elf dagen. Er is een kaartje van het eiland op de laatste bladzijde van het boek, hetwelk den lezer gelegenheid geeft zich wat plaatsnamen betreft te orienteeren.

De totaalindruk van het boek is goed alleen had de schrijfster hare anders aardige reisbeschrijving wel een beetje mogen verkorten. Men kan ook »des Guten zuviel" krijgen.

H. M. J. E.

In het Binnenland van Java, (Goenoeng Besar,) door Doeri Tinggi.
Uitgegeven bij A. W. Bruna en Zoon te Utrecht.

Het boek wordt aangekondigd als een:

Romantische Schets, doorvlochten met herinneringen van een oudgast. De oudgast en zijn herinneringen voor een oogenblik ter zijde latend. is er van de romantische schets niet veel anders te zeggen dan dat het maak- en prulwerk is, maar dan van de allerminste soort. Als 't een tooneelstuk was zou je zoo'n ding »een draak" noemen zonder meer! en daar was het mee geprezen. Doeri Tinggi vertelt heel onbeholpen, zoo ongeveer als een schoolkind, dat telkens hapert en dan weer een eindje op streek moet gebracht worden.

Doeri Tinggi laat zijn menschen nog zoo echt ouderwetsche boekentaal spreken: »Neen Agnes!" gij behoeft over mij geen zorg te hebben. Natuurlijk zal uwe afwezigheid een groot gemis voor mij zijn; doch het jaar dat gij in Nederland blijft, zal ik wel doorkomen..." enz. enz. enz.

En dat zegt een jonge man, op den avond vòòr de afreis zijner jeugdige vrouw, die hij om gezondheidsredenen naar Europa zendt. Deze zieke eega antwoordt dan ook plichtmatig:

»Neen Bernard! wat de reis betreft... enz. en daarna: O Bernard, ik dankje wel voor je liefde; altijd waart gij opgeruimd en tevreden en nooit, nooit heb ik kunnen bemerken, dat mijn ziekelijk leven je verdroot!" Nog een boel van dat moois meer... en 't is ons een opluchting als de man eindelijk zegt:

»Kom vrouw, laat ik je even helpen" — dat is ten minste natuurlijk.

Dit stijve gedoe in de gesprekken blijft ons het geheele boek door kwellen en we raken er niet aan gewoon, evenmin als aan den verteltrant

Wat nu de inhoud van deze romantische schets aangaat... wanneer de dingen, die Doeri Tinggi vertelt, waarheid bevatten, dan is het zeker geen wonder, dat in gezelschappen, waar nog eerbied heerscht voor fatsoen en goede zeden, liefst maar over Indië en de Europeanen gezwegen wordt. Wonder is het, dat zulk een rotte boel niet in elkaar zakt en wonder ook, dat de Nederlanders, wanneer zij zoo zijn, denken en handelen, als in dit boek wordt beweerd, nog blijven heerschen over een numeriek zooveel sterkere bevolking, die voor hen niet de minste achting kan koesteren.

Het gaat niet aan, in een recensie als deze de grove en zedekwetsende tooneelen te bespreken die telkens ten beste worden gegeven, en ook kan ik moeilijk een cynischen kerel als zekeren Van der Sluyt en een zwakkeling als de hoofdpersoon Folbertsma de revue laten passeeren, maar zóóveel is zeker dat de doorgevlochten herinneringen van een oudgast het geheele werkje ongenietbaar maken en men goed zal doen, het buiten zijn huis te houden. Zeer onaangenaam treft nog het optreden van den verloopen, aan den drank verslaafden, onbetrouwbaren dominee, wiens geheele geestelijke bediening niets is dan een doorloopende bespotting van den christelijken godsdienst. Ook wij Katholieken, weten toch zeer goed dat onder de voorgangers onzer andersdenkende landgenooten, edele, opofferende ernstige mannen gevonden worden, die in onze koloniën naar vermogen werken, om de algeheele ontkerstening en het zedenbederf aldaar te stuiten, — en het krenkt ons, een type als hier beschreven wordt, godsdienstleeraar te hooren noemen. Een beetje mal doet ook de verzekering, dat een paar candidaten, die de Belijdenis ten huize van Folbertsma zouden afleggen en al uren op den niet verschijnenden dominee wachten, dat deze candidaten zóó onder den indruk hunner belijdenis waren, dat zij niets merkten van den zeer kennelijken staat waaarin de dominee zich bevond. Hoe die drie jongelieden aan zooveel plechtigen indruk komen, is een onoplosbaar raadsel, gegeven het feit, dat nergens ooit over God of gebod, over Bijbel,

leering of iets dergelijks gesproken wordt en de menschen blijkbaar geheel als heidenen leven op alle gebied. — Dat ten slotte alles voor een ieder nog zoo weer op zijn pooten terecht komt, is een einde, zeker gefabriekt, om den lezer te bevredigen... maar dit doel zal tien tegen één niet bereikt worden: wie het boek leest, blijft onvoldaan en is knorrig, omdat zoo'n prul een paar uren tijd heeft geëischt, die aan alles beter dan aan de lezing dezer oudgast-herinneringen had kunnen besteed worden.

Zutphen, Juni 1907. C. J. F. VETTER.

Rose O'The River, bij KATE DOUGLAS-WIGGIN. Leipzig Bernard Tauchnitz.

De geschiedenis van dit boek speelt in Amerika, York County, waar de gewoonte bestaat van »log-riding" iets wat het gevolg is van den hout-export in dat gedeelte van het Nieuwe Werelddeel. Het bestaat in het losmaken van de opeengehoopte, drijvende boomstammen die in het voor- en najaar het verkeer der rivieren stremmen.

De held van het verhaal Steve Waterman nu is zulk een «log-rider» (letterlijk blokrijder), die verloofd is met Rose Wiley welke, veranderlijk als vele vrouwen, haar minnaar gedurende eenigen tijd verwaarloost om te flirten met Claude Merrill, een fatterige winkelbediende uit het naburige Bosten.

Al spoedig bemerkt Rose het verschil tusschen beide, ten gunste van haar vroegeren geliefde Stephen, die, al is hij eenigszins ruw, ver boven den kwasterigen «Counter-jumper», Claude staat. Steve Waterman heeft zijne bruid een huis gebouwd, waarin zij naderhand zouden gaan wonen, en het is in dit huis waar de gelukkige verzoening plaats heeft van Steve en Rose O' The River. Old Kennebec, de grootvader van Rose Wiley een die alles «turrible» noemt, is niet kwaad. Het geheel is eene aardige idylle, niet litteratuur van den eersten rang maar toch gesoigneerd werk. De vele «slang»uitdrukkingen, die in het boek voorkomen zijn vrij goed te verstaan, hoewel dit anders niet altijd het geval is in vele recente Engelsche romans die daardoor voor den niet-Britschen lezer bijna niet door te worstelen zijn.

H. M. J. E.

De Oranje Serie.

No. 16. **Fabrieksmenschen**, door J. LEUS. No. 18. **Bob van Hondenleven**, door LEO FAUST. No. 19. **Spelen met vuur**, door JOHANNA BREEVOORT. No. 20. **Als een Zonnebloem**, door J. L. HOMOET. Haarlem, H. J. v. d. Meulen.

Deze vier aardige vertellingen, 16, 19, 20 een beetje triestig, het andere wat grappiger worden gaarne aanbevolen als reislectuur. K.

TOONEEL.

Met den handschoen getrouwd, door FABRICIUS. Bussum, J. A Sleeswijk.

Dit stuk, waarvan de opvoering voorbehouden is, staat ver boven wat er zooal aan tooneelwerken uitkomt.

Auna Kelling is als jong meisje verloofd met Frans van Laar, die echter voor er aan een huwelijk te denken valt carrière moet maken in Indië. Tijdens hunne lange scheiding bewaart en bemind zij trouw het beeld van den jongen krachtigen verloofde, en gelooft de waarschuwende stemmen niet die beweren dat Frans gindsch een diep gezonken sujet geworden is en harer geheel onwaardig door zijn schandelijk gedrag. Doch zij neemt zich voor om hem, mocht hij gezonken zijn, weer door geduld en liefde en vrouwenadel te winnen en op te heffen. Zij gaat, per procuratie getrouwd, naar hem toe en vindt een liederlijken bruut die haar heiligste gevoelens krenkt, haar bestgemeende pogingen bespot, en, — een slot is er feitelijk niet aan het stuk, — door

ruwe daden haar heel duidelijk toont dat haar werken en hopen tevergeefs is, dat haar leven verwoest ligt.

We zouden deze verheerlijking van vrouwendeugd en vrouwengrootheid gaarne aanbevelen maar we moeten tot onzen spijt reserve maken voor de tooneelen waar de diepe verdorvenheid van den administrateur wordt aangetoond. Zulk een stuitende platheid in woorden kunnen wij niet goedkeuren. Zeker, ze dienen ter karakteristiek van Frans, ze staan er niet om een beetje de schunnigheidsjagers in 't gevlei te komen, maar terwille van het fijne gevoel der lezers, terwille van het door den schrijver beoogde doel de zedelijke verheffing had alles op waardiger en kiescher wijze behooren te geschieden. Was dat nu beslist onmogelijk voor den schrijver, die zoo'n vlot dialoog en zoo handig in elkaar gezette situaties te geven weet in dit overigens als protest tegen valsche «heeren-moraal» bedoelde tooneelspel? Z.

De Spaarpot. Tooneelspel in 4 bedrijven door J. Bij de Leij. prijs 20 cents. J. Kuiken, St. Anna-parochie.

Niet beter en niet slechter dan andere onthoudersstukken. Een dankbaar stukje op een avond, na een ferme drankweerspeech, met mannen- en vrouwenrollen de reddende partij is hier in handen van een braven jood. Dat mag voor de variatie ook wel eens; die menschen worden op liefhebberij-tooneelen maar steeds gebruikt als bedriegers en slachtoffers. K.

Lucie. Tooneelspel voor rederijkers. In één bedrijf door Mari F. Ternooy Apel. Amsterdam. W. B. Moransard.

Een heel onbeteekend stukje voor dames en heeren. Makkelijk te spelen Behalve dat er een piano te versjouwen valt. Een paar zinspelingen die *wij* in gezelschap niet dulden, kunnen makkelijk veranderd worden. K.

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES.

La philosophie de Charles Renouvier, door Gabriel Séailles. Introduction à l'étude du Néo-Criticisme. Paris, Alcan, 1905.

Herhaaldelijk had Séailles in zijne lessen de wijsbegeerte van Renouvier behandeld. Hij was dus de aangewezen persoon, om ons eene uiteenzetting te geven van het néo-criticisme. Zijn werk is een korte, maar toch exacte en volledige weergave van de duistere, uiterst ingewikkelde leer van den schrijver der *Essai de critique générale.*

De denkbeelden en redeneeringen van Renouvier komen hier te staan in een licht, dat in het oorspronkelijke ontbreekt, zonder de zware volzinnen en veelvuldige herhalingen, welke het eigenhandige werk min of meer onsmakelijk maken.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

Institutiones philosophicae, door Willems. 2 vol., 578 en 662 blz. Trier, Paulinus Druckerei.

Een degelijk handboek der wijsbegeerte, degelijk ook omdat het is *van onzen tijd.* Aan de nieuwste ontdekkingen of resultaten der proefondervindelijke wetenschappen is een breede plaats ingeruimd. Voortdurend ook zien we de scholastiek in contact met alle soort van wijsgeerige stelsels, liefst met die van jongen datum.

De criteriologie evenwel beantwoordt niet aan de eischen des tijds; voor Willems is het heele Kantisme valsch in zich, en om dit te bewijzen maakt hij herhaaldelijk gebruik van eene "argumentatio ex absurdis", wel te verstaan uit ongerijmdheden, die de tegenstander voor waar houdt. Wat dit betreft dus, schermt hij in de lucht.

Overigens dient erkend, dat er op het oogenblik geen enkel in het Latijn geschreven handboek der wijsbegeerte bestaat, dat met deze "Institutiones" in vergelijking kan treden.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

Cursus philosophicus, auctore R. P. H u g o n, O. P. 1er vol., Logica, 500 blz. Paris, Lethielleux.

Behoudens onloochenbare verdiensten, als oorspronkelijkheid van bewijsvoering, helderheid en beknoptheid van stijl, maakt dit boek een povere figuur. Zijne *logica major* is eene mislukte proeve van verzoening tusschen voor- en tegenstanders der drie grondwaarheden, met dien verstande evenwel, dat de schrijver eene dezer drie en nog wel de gewichtigste, d. i. de „veracitas intelligentiae", a priori als zeker en onbewijsbaar opeischt.

Revue Néo-Scol. Nov. Mai 1907.

Elementa Philosophiae Scholasticae, door R e i n s t a d l e r. 2 vol., 460—460 blz. Friburgi Brisgoviae, Herder.

Eene herziene en vermeerderde uitgave van bovengenoemd werk. Het meerendeel der aangebrachte wijzigingen zijn geschied onder den invloed der nieuwere geschriften, inzonderheid die van het instituut van Leuven.

Op onovertroffen wijze weet de schrijver vaak lange en moeizame redeneeringen in beknopten vorm weer te geven en desniettegenstaande ze den novicen in deze wetenschap op bevattelijke wijze voor te stellen.

Ook nieuwe vraagstukken zijn ingelascht. Zoo vindt men er o. a. de denkbeelden van Wasmann omtrent een beperkt evolutionisme helder uiteengezet en gunstig besproken.

Door het handboek van Dr. Reinstadler maakt de wijsbegeerte een flinken stap voorwaarts in de goede richting.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

La crise de la certitude, door A l b e r t F a r g e s. Etude des bases de la connaissance et de la croyance, avec la critique du néo-Kantisme, du pragmatisme, du newmanisme etc. Un vol. grand in 8o de 396 pages. Paris, 1907. Prix : 5.50 fr.

Zeker, dit laatste werk van Dr. Farges is ook niet zonder verdiensten: men treft er mooie bladzijden in aan en kritiek met flinke draagkracht, vooral waar zij zich richt tegen het pragmatisme; maar het geheel wijst op eene te haastige afwerking.

Het spijt ons, aan dit laatste werk niet den lof te kunnen brengen, waarmee de voorgaande zijn besproken. En wij meenen inderdaad, dat het gevaarlijk is, Kant te misvormen — zooals zoo vaak geschiedt — om hem te weerleggen. Zoodoende zou men anderen in de meening brengen, dat hij werkelijk onweerlegbaar is.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

Opere italiane, door G i o r d a n o B r u n o. Vol. I. **Dialoghi metafisici con note** di G i o v a n n i G e n t i l e. In 12 Vol. XXII 420 blz. Bari, G. Laterza e figli, 1907.

Onder den titel: *Classici della filosofia moderna,* doen Croce en Gentile eene verzameling verschijnen van studie's en wijsgeerige texten.

Nu heeft Croce de taak op zich genomen, in twee volumen uit te geven de Italiaansche samenspraken van Giordano Bruno, die met de Latijnsche gedichten de hoofdbron uitmaken voor de studie zijner wijsgeerige stelsels.

De spelling is naar modernen trant omgewerkt, bovendien zijn een heelen boel noten aan den text toegevoegd.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

Saggio circa la ragione logica di tutte le cose, door P i e t r o C e r e t t i (Theophilus Eleutherus). Vol. V. Essologia. Sezione III. La natura biologica. Torino, Unione tipografica editrice, 1905

Eene menigte van nagelaten handschriften van Petrus Ceretti, door zijne dochter Franzosini—Ceretti in druk uitgegeven. Het voornaamste van deze waarvan prof. Badini ons eene Italiaansche vertaling aanbiedt, is eene proeve van algemeene logica.

Het is de wijsbegeerte van Hegel met deze fondamenteele wijziging, dat bij hem de idee de plaats inneemt van de *bewuste logos* of het *bewustzijn* als universeel beginsel.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

Essai sur les passions, door Th. R i b o t. Un vol in 8o de VII—192 pages. Paris, Alcan 1907. Paris 3.75 fr.

Dit boek draagt de passie's die buiten de hedendaagsche wijsbegeerte waren gestooten, weer triomfantelijk binnen derzelver gebied. De schrijver wil een streng onderscheid invoeren tusschen passie's en emotie's. Jammer maar dat hij ze wil afscheiden van het begeervermogen.

Aan deze studie ligt ten grondslag de verdeeling der psysische verschijnselen naar Descartes in drie klassen: die van kennen, begeeren en aandoe-

ning en dit is tevens een bewijs dat Ribot niet tot het eigenlijke wezen dezer verschijnselen heeft weten door te dringen.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

Summa Apologetica de Ecclesia catholica, door Fr. Mag. J. V. De Groot, O. P., ed 3a. Een vol. in 8o van XVI—915 blz. Ratisbonne, Manz 1907.

In deze breed opgezette en bekwaam uitgevoerde „Summa" treft ons het nieuwe artikel over de nieuwe Apologie. Deze wordt daarin bestudeerd naar Blondel, Laberthonnière en Denis, en de schrijver komt tot het besluit dat meerdere van hunne beginselen van zuiver Thomistisch allooi zijn. Hij meent dat deze apologie geroepen is nog veel goed uit te werken, op eene voorwaarde nochtans dat zij nl. de verstandelijke bewijzen niet van de hand wijze maar ze tegelijk met die van het gemoed harmonisch in zich opneme.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

Lacordaire. Sa formation et la chronologie de ses oeuvres, par Julien Favre, professeur à l'Ecole normale du canton de Fribourg (Suisse). Un vol. grand in 8o de 599 pages. Paris, Poussielgue 1906.

Dit volumen vormt eene belangrijke bijdrage tot de letterkundige en godsdienstige geschiedenis der XIXde eeuw. Het is samengesteld uit twee deelen waarvan het eerste is gewijd aan eene studie der verstandelijke vorming van den vermaarden Dominicaner redenaar, het tweede aan eene chronologie zijner oratorische werken.

Herhaaldelijk wijst de schrijver erop hoezeer de apologetische methode van Lacordaire verschilt van die zijner voorgangers. Hij gaat uit van het feit van het actueel bestaan der katholieke kerk; van de kerk klimt hij op tot haar stichter in wien hij den God ziet en den mensch te zamen. Dan volgt eene uiteenzetting der katholieke leer over God, de schepping, het einddoel van den mensch, de genade en het Goddelijk bestuur.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

Paedagogische Zielkunde, door L. Habrich, uit het Duitsch vertaald door G. Siméons. IIe deel: Het streefvermogen. In 8o XVI—545 blz. Brugge Van de Vijvere-Petyt, 6 fr.

Met de vertaling van dit tweede deel komt het volledige uitstekende werk van L. Habrich onder het bereik van hen die zich aan de opvoeding wijden.

Het is een boek vol degelijke wetenschap en waaruit eerbied spreekt voor iedere christelijke overtuiging; gunstig steekt het af bij de vaag-wijsgeerige en soms lang niet orthodoxe handboeken waarvan men tot hiertoe genoodzaakt was zich te bedienen.

De vertaling is best geslaagd; tegen den onbewust werkenden invloed van den karakteristiek-Duitschen zinbouw scheen Siméons bestand.

Onder elk opzicht verdient zoowel het oorspronkelijke als de vertaling warme aanbeveling.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

Étude philosophique à propos de la Théodicée de Kant, par M. l'abbé Eugène Lanusse, professeur de philosophie. Un vol. in-8o de 80 pages. — Le Puy, Imprimerie de l'Avenir de la Haute-Loire.

Eene uiteenzetting van Kant's godgeleerdheid, eene bespreking der opwerpingen tegen de traditionneele bewijzen van het Godsbestaan en eene beschouwing van Kant's invloed op verschillende moderne Godgeleerde stelsels.

Het werkje van Lanusse heeft recht op de waardeering der kenners.

Jammer, dat hij zijne kritiek in te weinig bladzijden heeft saâmgedrongen.

Revue Néo-Scol. Mai 1907.

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN.

L'Ascête, door Régismanset 3 fr. 50. Sansot Paris.

Eer een verzameling van oude reminiscenties, dan een roman. Niet bestemd voor jongelui.

Mois litt. et pitt. Juillet 1907.

(M. L.)

Voiles noirs et Myrtes fleuries, door J. Romain. 1 fr. 50 Réveil de la Province, Flers de l'Orne.

Romannetje, dat reeds onder een anderen titel in de Croix is verschenen.

Mois litt. et pitt. Juillet 1907.

(X. P.)

Des ombres qui passent, door Beatrice Harraden, vertaald door J. de Mestral Combremont. Perrin, Paris.
Bijna een meesterstuk; elk godsdienstig idee wordt echter zorgvuldig vermeden; alle beschouwingen en motieven zijn zuiver menschelijk.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(J. J. A.)

L'Ile héroïque door L. Lefebvre 3 fr. 50. Perrin, Paris.
Een talent, hetwelk de Croix reeds bij den beginne heeft toegejuicht. Toch kan men dit boek niet onverschillig aan iedereen in handen geven. Maar om zijn hoogere inspiratie verdient het toch wel een plaats in volks- of studentenbibliotheken.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(J. J. A.)

Aux Domaines incertaines, door P. Ulric. Louis Theuveny, rue Taitbout, Paris.
Boek, dat men gelukkig niettegenstaande een tintje fatalisme, gerust kan aanbevelen.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(M. L.)

Les Rois en exil, door Alph. Daudet, geïllustreerd. fr. 0.95. Arth. Fayard, Paris.
Hoewel reeds bekend, willen wij, nu deze roman geïllustreerd verschijnt in de „Bibliothèque Moderne" er nog even op wijzen, dat dit boek niet onschadelijk is, zelfs niet voor grootere menschen.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(M. L.)

Mona, door Aigueperse. 3 fr. 50. Plon-Nourrit Paris.
Een heerlijk boekje om te lezen, als het slecht weer is; het geeft een reeks van vroolijke samenspraken, die ons goeden zin geven.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(E. G.)

Le Juive errante, door Marius Hoche 3 fr. 50. Dujarric, Paris.
Kazernepraatje in deftige taal.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(M. L.)

L'Inventaire, door Guy de Chardonchamp 2 francs. Wacogne, Paris.
Dit boek, geschreven door een oud-officier, is vol leven en natuur. Men zal het met pleizier lezen.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(X. P)

L'Amoureuse imprévue, Sansot Paris.
Een apotheker zou er een papiertje met „Vergif" op plakken.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(Ed. Ward.)

Capitaines courageux, door Rudyard Kipling. 3 fr. 50 Hachette. Paris.
Interessante geschiedenis van de visschers van New-Foundland. De jonge Harvey, die bij zijn rondzwervingen een flink matroos wordt, kan niet anders dan nuttig werken op de lezers.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(M. L.)

La Fêlure, door Albéric Cahuet 3 fr. 50. Fasquelle. Paris.
Dat is een van die boeken, bij welker lezing het ons spijt, dat de schrijver zich niet beweegt in katholieke ideeën en omgeving.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(J. J. A.)

Contes de la Pampa, door Manuel Ugarte. 3 francs Garnier frères. Paris.
Nouvellen uit Amerika, wier moraliteit wel hier en daar iets te wenschen overlaat.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(L. D.)

L'Ame qui se donne, door Robert Hayard de la Montagne. 3 fr. 50. Lethielleux, Paris.
Een inventaris-geschiedenis als „L'inventaire".
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(B. G.)

Le Coffre-fort vivant, door Fred. Mauzens 3 fr. 50. Flammarion, Paris.
Onschuldige, fatsoenlijke roman, dien men eenieder in handen kan geven.
Mois litt. et pitt. Juillet 1907.
(Ed. Ward.)

Een Meisje-Studentje door Annie Salomons. Uitgegeven bij van Dishoeck te Bussum. Prijs ingenaaid f 1.50 gebonden f 1.90.

Zoo'n aardig, jong boek.... en toch zoo leeg en zoo diep treurig!

Dit is het eerste proza-boek van Annie Salomons, dat al lang te voren met vreugde verwacht werd. Eigenlijk is het niet, wat ik te oordeelen naar haar Verzen en losse stukken van deze jonge schrijfster had verwacht. Ik bedoel hiermede volstrekt geen afkeuring, noch wil ik er het boek in zijn geheel mee naar de laagte halen, ik constateer alleen een zeer persoonlijk gevoelen, namelijk dat ik van Annie Salomons *ander*, meer groote-menschenwerk, had verwacht.

„Een Meisje-Studentje" is hoofdzakelijk het eerste jaar van een meisje, dat na afflooping van het gymnasium in Leiden komt studeeren. Go, de hoofdpersoon, is heel jong, heel eenvoudig, heel beminnelijk en Annie Salomons legt het er gelukkig niet op toe er een romanheldin (ook niet in den modernen zin) van te maken. Het boek is zoo klaar, zoo menschelijk, zoo gewoon-eenvoudig geschreven, dat het wel zou kunnen doorgaan voor een zeldzaam oprechte, onbefranjede autobiografie, alleen zijn menschen die autobiografiën schrijven niet zoo natuurlijk als Annie Salomons het ís in dit werk.

Ik begin dus met te zeggen, dat ik het een heel mooi boek vind, dat zelfs een groote psychologische waarde heeft; zijn beste eigenschappen zijn wel, dat je een kijkje op het studentenleven krijgt, gezien door de oogen van een achttienjarig meisje. Natuurlijk ziet zoo'n meisje een boel dingen anders dan ze zijn, anders dan wij ze zien maar ook ziet ze een heele massa oneindig beter, onbevangener en in klaarder licht, vooral het inwendige van de jongens waar ze mee omgaat, en die ze niet zoo hopeloos-illusieloos, zoo ruw en zoo slecht wil gelooven als ze zich onder elkaar, op de kroeg voordoen.

Go is goed; goed gezien, gevoeld en geteekend. Een echt meisje, soms wat al te meisjesachtig, maar toch ook met veel flinks.

Ze gaat haar eerste studiejaar in, dolblij met de opeens verkregen vrijheid, vol ijver, vol hart voor de studie, waar ze wel minstens evenveel voor voelt als de helft van haar mannelijke collega's. Ze woont samen op kamers met haar nichtje Elsi, een verwend weeldepopje, toch een aardig kind, dat er al gauw geëngageerd raakt met een neef van Go. In het begin is alles natuurlijk prettig en vreemd en leuk, maar heel gezellig eigenlijk niet, dat kamerleven, vooral niet voor Go, die tot nu toe altijd thuis is geweest. Ze ondervindt dan ook al gauw dat de gulden vrijheid haar schaduwzijde heeft.

Zoo gaat heel aardig beschreven door dit heele boek het uitwendig leven van de jonge studenten, de kamer-misère en de ongenaamheidjes met de hospita, de ongedwongen omgang met de jongens-collega's het inlijven in de meisjesclub. Ook worden ze al gauw uitgenoodigd als de eerste damesleden van het dispuut Laborando vincimus, wat Elsi en zij aannemen, en waardoor het zoetjes aan komt tot een verloving tusschen Else en Han, den voorzitter van L. V. Het mooie is wel dat Annie Salomons tegenover dit inwendige leven van jolijt, studie en afwisseling zoo mooi stelt de verschillende phasen die Go's eigenlijke Ik doormaakt. Ook is zoo juist het contrast tusschen de van-huis-uit-verwende Else en Go, die van jongs af gewoon is voor anderen te schikken en te plooien en met kleine kinderen op te trekken, zooals in het hoofdstuk, waar de hospita verblijd is met haar (hoeveelste?) spruit en de meisjes een paar van de andere kinderen onder haar hoede nemen. Als Go dan 's avond alleen met kleinen Joost op de canape zit en hem ondanks zijn bleekpoeder en ordinaire zeepluchtje (twee dingen waar Annie Salomons een aristokraten-hekel aan heeft) zoo innig tegen zich aandrukt dan dringt voor het eerst tot haar door dat bewustzijn van teederheid-geven, het verlangen voor iemand te zorgen, goed te zijn, te moederen over iets, wat jonger en zwakker is dan zij en hulp noodig heeft; eigenlijk hetzelfde verlangen, wat haar drijft van 't begin af aan samenwerking te zoeken met de jongensstudenten, om ze gezelligheid, huiselijkheid te geven en ze zoodoende beter te maken, af te houden van hun ruwe aardigheden, hun ruwe drinkgewoontes, hun onwaardige omgang met mindere vrouwen. Ik denk wel dat iedere goede vrouw dat verlangen heeft. De meeste jonge en zelf reine meisjes hebben een allerliefst naïve neiging om mannen die niet deugen beter te willen maken. Ze zien dan zoo'n beetje beschermend op ze neer en hebben hartelijk medelijden met hun moreele zwakheid, die ze voelen als iets heel laags, waar zij niet mee behebt zijn. Volgens de eeuwige wetten van het evenwicht geven ze den man daarin hetzelfde terug, wat hij voor de vrouw gevoelt om haar physieke zwakheid en beweerde minder waardige intellectueele vermogens. De beste voldoeningvinden beide partijen gewoonlijk wel als ze zich wederzijds met de verbetering, respectievelijk bescherming, van één exemplaar willen bemoeien, waardoor het in de meeste gevallen tot een gelukkige verloving, ook wel eens tot een duurzame, veredelende vriendschap komt (maar dit laatste toch heel zelden). Maar Go heeft allemaal heel mooie plannen van verbroedering en oprechte vriendschap en hulp en steunen aan elkaar geven. Ik geloof wel, dat jongens en meisjes heel veel goeds voor elkaar kunnen doen, en als studenten zich bevinden tegenover meisjes als Go en Else dan geven ze ook eigenlijk hun innerlijke ware mensch, maar.... ze zijn van een onverbeterlijk geslacht, zooals arme Go later ook onder-

vindt, en als ze onder hun zijn, dan hollen ze weer denzelfde vuilen weg op, misschien uit zwakheid, of omdat ze 't eenmaal gewend zijn.... waarschijnlijk omdat ze veel minder flinkheid en karakter bezitten, en er toch meer genot in vinden dan Go in haar kinderlijke onbevangenheid wel denkt.

Alleraardigst is de komische kant van de zaken bekeken: zoo bij het in orde maken van de kamer, bij de verkoudheid van Go, waardoor ze zich zoo ellendig en verlaten voelt, bij de koffievisites, op de fietstocht, waar Go's zonnig-gelukkige stemming ineens wordt verstoord als ze een van de studenten met een lang „jufje" in den blijden voorjaarsdag ziet loopen en als Eddy die naast haar fiets zoo weemoedig zegt: „Zoo zijn we studenten; zoo zijn we bijna allemaal", en waarin je dan al vooruit voelt het droeve leed dat hij zelf het jonge vertrouwende kind, dat hem begint lief te hebben, zal aandoen. Zoo ook de visites bij de proffen, de eerste sneeuw, de verlovingspartij van Han en Else, met „het strijkje" in 't alkoof, en de chocoladezetterij met z'n vijven. Ook de bijpersonen, die voor decor dienen, zijn goed aangegeven met enkele streken, zoo Beerensteijn, de vrouwenhater, aan wien ze, als er echt groot verdriet en angst en ellende komt om den zelfmoord van Hans, nog het meeste steun hebben, en de mooie, mooie liefdesgeschiedenis, die Annie Salomons meer laat voelen en raden, tusschen Hoefman, den dichter-droomer, en Lize, de zonder eenige blijde afwisseling altijd maar harddoorwerkende studente.

Een van de mooist geziene en best weergegeven dingen is ook het dwingerige zeuren om Han, van Else als ze ziek is, en de angsten die Go uitstaat, dat het iets ernstigs zal worden, en het heele onbeholpen gedoe van hun meisjeshuishouding, waar ineens zoo'n kalmte en zoo'n orde en zoo'n gezelligheid in komt als Else's moeder er is.

Maar leeg is dit boek, leeg, leeg, van een alles wegvagende treurigheid! Als ze door de eerste-jaars nieuwigheid heen is, als Else weg is en ze alleen overblijft, als ze een groot deel van de ontgoocheling en teleurstelling heeft doorgemaakt, die menschen met een ook maar eenigszins gevoelig zieleleven onvermijdelijk door moeten voor ze hun evenwicht gevonden en mensch geworden zijn, als het dorre, droge studieleven zoo kleurloos voor haar ligt, en de liefde die het al scheen te zullen verglanzen, in haar blijft lichten als een eenzame vlam die van geen wederliefde voedsel krijgt, dan komt ook over dit jonge kind de moeheid, de ellende, de hopelooze treurigheid van dit leege leven, die de meeste studenten of door hard werken of door hard fuiven trachten weg te jagen, en die ze niet verjagen kunnen omdat ze voorkomt uit den wanhopigen toestand van hun eigen ziel.

Dat is niet erg. De meesten moeten er door. Sommige krijgen hun zwarten tijd, sommigen worden zwak, sommigen probeeren er met

verstands- en wilskracht zich doorheen te slaan, bij velen is het een keerpunt, waarna ze als onverschilligen, als cynische noodlotsaanbidders, als zwaarmoedigen of als heel levensblije geluksmenschen den weg inslaan, waar hun geestelijke, hun moreele, aanleg, of dikwijls hun lichamelijke gesteldheid hen heenstuwt.

Je krijgt bij het lezen van dit boek wel dat echte gevoel van leegheid, wat zulke naturen als Go ondervinden. Er is geen bepaalde groote smart, geen tastbaar of voelbaar lijden, haar liefde voor Eddy is ook niet zóó sterk, dat ze over z'n, o heel vriendelijke, maar zuiver kameraadschappelijke gevoelens een hevige, levendige smart kàn voelen, die haar leven vult, desnoods met ellende, maar er komt iets strakeentonigs, iets vervelends en moedeloos over het doellooze en lichtlooze van al het werk, en al 't alleen-zijn, van al de teleurstelling, en van niets, niets daartegenover om je wat troost, of moed of opbeuring te geven. Men zou zoo niet zeggen, dat de auteur Katholiek was. Juist niet dat Katholiciteit nu een talisman tegen *alle* moedeloosheid, tegen *alle* eenzaamheid, tegen *alle* zielelijden is; menschen blijven menschen en hun moreele crisissen maken ze allemaal door, maar over 't algemeen nemen Katholieken die moeilijke tijden toch anders op, hebben ze een houvast en hoeven zich niet precies „om ergens afleiding in te vinden" zich te gaan wijsmaken, dat ze veel voor antialcoholisme, vegetarisme, wereldvrede of dergelijke mooie dingen meer voelen, terwijl ze hun eigenlijk onverschillig laten. Zeker, werk en een levensdoel, iets waar je echt belangstelling en hart voor hebt, waar je graag je beste krachten aan geeft, helpt je over heel wat heen, maar, hoe mooi Mary Bruining nu er al over mag praten, en hoe rustig en verstandig ze ook is, het doet mij een beetje denken aan de Fransche spreekwijze: „Si le bon Dieu n'existait pas, il aurait fallu l'inventer pour consoler la femme", en zoo de heele bijbellezerij van Go.

Heel mooi is ook als Go 's avonds na de voor haar interessante lezing in een veel opgewekter stemming met Ru naar huis gaand die twee menschen op de stille gracht ziet loopen, dien man en die vrouw, en de aristokratische silhouet van Eddy herkennend, de diepte van grijs leed, waarin ze dan neerdompelt. Zóó als haar liefde is geweest, is ook haar smart daarover: niet de hoogste passie en ook niet den terugslag daarvan. Mij scheen het alles zelfs niet diep genoeg, en niet heftig bij Go; zoo'n liefde waarvan je je heel goed kunt voorstellen, dat ze er met een paar jaar overeen is of dat 't eigenlijk niet eens zoo lang zal duren, maar Annie Salomons chargeert niet, ze blijft haar onderwerp meester en behandelt de liefde van een „meisje", niet van een vrouw.

Nu lijkt het mij toch nog of ik meer goeds van Annie Salomons' eerste boek had kunnen zeggen, want de taal is ook mooi en het leest

zoo prettig. Het wordt tijd dat we de woordkunstmanie (niet de woordkunstbeoefening) er aan geven en deze schrijfster heeft zoo'n frisschen, natuurlijken stijl, dat het te hopen is, dat zij nooit aan de mode zal gaan offeren.

De meeste critici hebben zoo de gewoonte bij het verschijnen van een eersten roman, of een eerste boek, een heele massa hypothesen op te zetten, en allerlei voorspellingen te maken, van dat schrijvers wèl iets, of nooit iets zullen worden, en wat de aard van hun volgend werk zal zijn (uitspraken waar de meeste jonge auteurs zich gelukkig niet aan storen) maar dit lijkt mij altijd tamelijk voorbarig. Het is heel moeilijk te zeggen in welke richting een talent zich zal ontwikkelen, te meer daar dikwijls uiterlijke levensomstandigheden, dingen die buiten den innerlijken mensch omgaan en toch op zijn zieleleven reageeren, daarop, dus eveneens op zijn kunst, van invloed zijn.

Ik hoop dat Annie Salomons nog veel zal schrijven, veel verzen vooral, en denk dat haar tweede roman, weer heel veel zal verschillen van dit boek.

T. O. A.

T. J. Bezemer: Door Nederlandsch Oost-Indië. Groningen 1905—1907 f 6.50.

Toen vóór twee jaren de eerste aflevering van dit werk was uitgekomen, verschenen reeds aanstonds van verschillende zijden zeer gunstige recensies. Het was, zoo schreef men, een gelukkige gedachte geweest van den heer Bezemer dit werk te hebben ondernomen. Het boek kwam een leemte aanvullen in onze litteratuur over Insulinde, men prees het als boeiend geschreven, rijk geïllustreerd, een aanwinst voor onderwijzers, kortom als een werk, dat onder alle opzichten kon worden aanbevolen.

Thans ligt het werk compleet vóór ons, in tien rijk geïllustreerde, goed-gedrukte afleveringen, te zamen een statig boek vormend van meer dan 600 bladzijden. De inleiding, geschreven door een voortreffelijk geograaf, den heer J. F. Niermeyer, had ons reeds bij den aanvang een groot vertrouwen gegeven en, wij zijn verheugd het te zeggen, dat vertrouwen werd bij de verdere lezing van het boek niet beschaamd. De heer Bezemer, leeraar in Indische talen en ethnographie aan de Rijks Hoogere Land- Tuin- en Boschbouwschool en aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen, is trouwens in de ethnologische litteratuur onzer Oost geen onbekende.

Voor de samenstelling van dit werk koos hij twee degelijke reisbeschrijvingen in de laatste jaren verschenen van de hand van twee

Duitsche geleerden: den botanicus Prof. Giesenhagen en den geoloog Dr. Pflüger. Behalve aan deze beide werken, die elkander vrij gelukkig aanvullen, werden nog beschrijvingen en opmerkingen ontleend aan een dagboek van den heer J. F. Niermeijer en aan verscheidene andere werken. Geen wonder dat in Bezemer's boek soms groot verschil van toon is op te merken. Giesenhagen is een gezellig verteller, die door zijn aangenamen kout al spoedig de sympathie der lezers gewonnen heeft. Zijn gezonde humor, zijn luimige verhaaltrant, zijn hartelijke goedheid voor den inlander, wiens „pigi mana, toewan?" hij steeds welwillend beantwoordt, het doet alles den lezer even aangenaam aan. Daar komt nog bij dat ofschoon de professor van huis uit botanicus is, hij ons nog heel wat anders weet te geven dan plantennamen of schoolsche geleerdheid. In Sumatra's bergen, in den plantentuin van Buitenzorg of in het oerwoud van Tjibodas weet hij ons zonder pedanterie de heerlijke natuur te schilderen: elders geeft hij ons leerrijke beschrijvingen met typische, mooie foto's van koffietuinen en sawah's, maar ook waar de botanicus op den achtergrond moet treden als bij de beschrijving der Hindoe-tempels, weet Giesenhagen onze aandacht en belangstelling steeds te boeien.

Ook Dr. Pflüger bezit dit talent, ofschoon in mindere mate. Soms vonden wij hem wat al te persoonlijk en hadden wij liever gezien dat hij de menschen, die hem in Indië minder bevielen, niet zoo met naam en toenaam had aangeduid. Overigens vertelt hij ons veel goede, wetenswaardige en belangwekkende zaken. Hij leidt ons rond door Celebes, langs Bwool, Tontoli, Soemalata en door de Minahasa. Ook over Zuid-Celebes, over Nieuw-Guinea, over de Padangsche Bovenlanden en Atjeh, over Ambon en de Oeliasers geeft hij ons interessante en juiste bijzonderheden. Natuurlijk is hij bij dat alles niet alleen aan het woord. Over verschillende dier gewesten verschenen in ons land reeds gewichtige publicaties, die Bezemer niet kon of mocht voorbijgaan. Gelijk hij voor Atjeh te rade moest gaan bij Snouck-Hurgronje, zoo moest voor Boeroe en Ceram Prof. Martin, voor Ambon en de Oeliasers natuurlijk Baron van Höevell geraadpleegd worden. Dit heeft de heer Bezemer zeer gelukkig gedaan.

Wat nu het dagboek van den heer Niermeyer betreft, het schijnt ons toe dat de meeste lezers dit ver beneden het verhaal der beide Duitschers zullen stellen. Want hoewel het in dit dagboek geenszins ontbreekt aan fijne en degelijke opmerkingen, die den bekwamen geograaf verraden en elken vakman belang zullen inboezemen, de toon van het verhaal is veel minder onderhoudend, de would-be-moderne stijl soms eenvoudig bespottelijk en bij de persoonlijke bijzonderheden, die er worden meegedeeld, zal menige lezer een spottenden glimlach niet kunnen onderdrukken.

Alle onderdeelen echter van deze nieuwe uitgave komen hierin overeen, dat overal de illustraties zeer mooi, karakteristiek en daardoor zeer leerrijk zijn. Het is een waar genot die fijne foto's van de Boroboedoer en van de tempelruïnen van Prambanan, waar Giesenhagen ons zoo gezellig doorheen leidt, of de heerlijke landschappen van Sumatra te bewonderen of de talrijke andere illustraties na te gaan, die van dit boek een deftige en prettige uitgave maken.

De bezwaren van moreelen aard, die geillustreerde werken over tropische landen gewoonlijk meêbrengen, zijn hier gering. Slechts eenige foto's zullen voor lieden, die in dit opzicht niet te laks zijn, minder gewenscht zijn. Dit geldt ook, en zeker veel meer, voor den tekst. Voor meer ontwikkelden kan het van zeer veel belang zijn over huwelijk, bijgeloof en dergelijke zaken eens wat meer bijzonderheden te hooren en eens te zien wat al treurige denkbeelden, wat al gruwelen er soms bij arme heidenen als bijvoorbeeld de Bataks nog te vinden zijn, — voor onze jongens en meisjes echter zal zulke lectuur veel minder gewenscht zijn. Zoo lezen wij (p. 106) dat de vrouw soms uitsluitend bestemd is om de lusten des mans te voldoen; er wordt (p. 89) een sprookje verteld van een meisje, dat zeven jaar zwanger bleef; men hoort er van cynisme op sexueel gebied (p. 93) van onzekerheid van het vaderschap (p. 103), van kraamvrouwbehandeling (p. 38. 39. 553), van bloedschande (p. 122). van paederastie (p. 29), van bordeelhouders en Javansche danseressen, die priesteressen zijn van Venus (p. 297, 298) men leest er woorden als emasculeeren en al wordt er over dit alles slechts heel vluchtig gesproken, de vraag is of het daarom ook niet wordt opgemerkt.

Voor lieden, die dit alles weten mogen, kan overigens het werk ten zeerste worden aanbevolen. Onder de talrijke instructieve onderwerpen, in dit boek behandeld, noemen wij nog bijzonder de bespreking van het Boeddhisme, de ontwikkelings geschiedenis van het Siwaisme en de kolonisatie der Hindoes. Ook andere onderwerpen als het batikken, de rijstcultuur met het daarmeê samenhangend animisme, zijn uitstekend behandeld.

Ten slotte moeten wij nog wijzen op een kleine domheid. Wij lezen (p. 518.) dat de bevolking van Portugeesch Timor door de ambtenaren en door de priesters (in casu de Jezuïeten) wordt uitgezogen. Nu, dat is gauw gezegd, maar van een privaat-docent in de geologie (Dr. Pflüger), die zonder zich daarop te hebben voorbereid (want slechts door een onverwacht toeval moest de boot de haven van Delhi aandoen) een uurtje op Portugeesch gebied doorbrengt, behoeven wij zulk een gezegde niet zonder bewijzen aan te nemen. Vooral niet, wanneer wij hem tevens hooren beweren, dat Delhi niet den minsten handel heeft. Dit moge Pflüger gelezen hebben in het voor vijftig jaar geschreven

werk van Wallace, thans is dit niet meer waar. In onze dagen is Delhi's handel zelfs vrij aanzienlijk 1). Niet minder onjuist is het te zeggen: „de bevolking wordt door priesters en ambtenaren uitgezogen, zonder „dat daar tegenover iets voor haar gedaan wordt in den vorm van het „aanleggen van wegen, bevordering van den landbouw, aansporing tot „arbeid". — Indien Dr. Pflüger in zijn kort verblijf in Delhi goed heeft gekeken, moet hij aan het strand in de schaduw der klappers de lange rijen welgebouwde, witte huizen gezien hebben en, wat verder op, de vriendelijke, reine aanplantingen die het stadje sieren. Hij zelf spreekt toch van goede, breede wegen, van bronnen en fonteinen, van waterleiding en zindelijke openbare gebouwen, hij noemt ze „aangename verrassingen" en voegt er bij dat men niet meer verlangen kan. Zou Pflüger denken dat dit door de inlanders zelven tot stand is gebracht of dat de priesters en ambtenaren dit alles voor zich zelven bouwden, zonder nut voor den Timorees? Had hij ten minste daarvoor wat bewijzen gezocht. Het spijt ons voor den heer Bezemer, dat hij zulk een beschuldiging tegen de priesters zoo maar zonder kritiek heeft overgenomen, te meer omdat hij juist zeer mooie passage's van zijn boek aan priesters en nogwel aan Jezuïeten ontleend heeft 2).

Aan het einde van het boek is een register en een kaart toegevoegd. Deze laatste is tamelijk onbeduidend en zelfs niet vrij van fouten. Zoo is, evenals in den schoolatlas van Bos, de hoek van Indrapoera verward met dien van Indramajoe. De meeste lezers zullen echter wel betere kaarten in hun bezit hebben. E.

Iets over „Reijnaert de Vos".

De dieper-levenden zijn totaal blasé van de kunst die we de laatste vijf en twintig jaar gehad hebben. En hoe langer hoe meer dringt in hen door de grote waarheid dat kunst uit 't leven moet groeien, en dat 't daarom in *deze* tijden veel nodiger is om eerst 't leven te gaan vermooien, met andere woorden kultuurwerk te gaan verrichten om zó tot 'n nieuwe levensprachtige kunst te kunnen komen, dan nu al rechtstreeks kunst te gaan produceren, die ofwel uit *dit* leven voorkomend, noodzakelijk even inhoudsloos zal zijn als 't leven zelf, ofwel buiten *dit* leven staande, ons eveneens onbevredigd zal laten.

Ik geloof dat dit de verklaring is van 't algemeen op te merken verschijnsel, dat kunstenaars met ruim levensinzicht, die niet gedwongen

---

1) Men vergelijke maar eens het nieuwste werk van Dr. Blink: Nederlandsche Oost- en West-Indie (Leiden 1905-1907) p. 500.

2) Aan P. Jennissen (p. 218) en P. Asselbergs (p. 457-461).

worden om er maar op los te schrijven omdat ze anders niet te eten hebben, en die ook niet gedwongen worden op 'n misschien nóg meer onweerstaanbare wijze door auteurs-ijdelheid (de achtste hoofdzonde), dat ze òfwel direkt kultuur-werk gaan verrichten, òfwel op een indirekte manier 't zelfde trachten te bereiken door levensrijke kunst uit vroegere kultuur-tijden ons opnieuw te komen bieden. Een voorbeeld van de eerste manier is, om bij onze Roomse werkers te blijven, het werk van de Klerk en Maria Viola een voorbeeld van de tweede manier is het opnieuw uitgeven van middeleeuwse mystieke werkjes, en eveneens van het boekje waar ik iets van zeggen wilde: *Reinaert de Vos, naar de handschriften van het middeleeuwsche Epos herwrocht door Styn Streuvels.* Uitgave der Wereld Bibliotheek.

Het zou me niets geen moeite kosten om even naar 'n bibliotheek te lopen en daar 'n uurtje aanteekeningen te gaan zitten maken, uit Kalff e.a. — m'n schooljongens zouden zeggen „overkieperen" — en dat alles dan met heel veel poeah te etaleren, en zo de literaire branie uit te hangen, zooals sommige literatuur-mannetjes dat zo handig kunnen. Degenen die bijv. over de herkomst en de alleroudste vormen van die dierefabel iets meer willen weten, kunnen het zelf wel naslaan; dan hoef ik degenen die reeds op de hoogte zijn omdat ze 't interessant vonden, en anderen die niet op de hoogte zijn omdat ze 't niet interessant vonden (onder welk getal ik zoo verwaand ben mezelve ook te durven rangschikken), met die in mijn oog voor 't *leven* uiterst steriele bijzonderheden niet te vervelen.

Ik vind de Reijnaert in de middeleeuwsche bewerking die ik er alleen maar van ken, daarom zo'n allerprachtigst boek, omdat 't 'n *gloeiend stuk leven* is. 't Is werk van 'n *mens*, niet van 'n heer of van 'n juffrouw — dat wil hier zeggen 'n konventie-mens dus geen mens, — maar van 'n *écht méns!* 't Was de schrijver volstrekt niet te doen om kunst te scheppen, 't kon 'm wat schelen of ze z'n manier van schrijven mooi of niet mooi zouden vinden, of z'n werk in de smaak van 't publiek (ha! ha! ha!) zou vallen, (maar dáárom juist is 't grote kunst geworden); 't was er hem alleen maar om te doen om in 'n hoekje, met allebei z'n handen op z'n buik, eens eventjes lekker uit te lachen, om 't groteske en 't idiote in 't wereldje dat hij om zich heen zag. En de zeergeleerde en hooggeleerde heren uit zijn tijd mochten zich voor zijn part gerust paars ergeren aan de grote doodzonden die hij met volle verstand en volkomen vrije wil bedreef tegen topografie, zoologie, zootomie, enz., enz., — z'n enigste doel was eens hardop te zeggen hoe piramidaal belachelik of ie vond de niets dan uiterlikheid van het leven om hem heen, de ondeugden van alle standen, het misbruik van waardigheid en gezag, de grofste baatzucht verborgen achter mom van vroomheid en belanglooze toewijding.

Allemaal dingen, waar wij door 't leven tot in de grond toe bedorvenen nauweliks nog op reageren, maar die onbedorven zielen die uit 'n mooie tijd fysies of psychies zijn opgegroeid, en nu de langzame verwording van dat mooie leven vanaf de hoogte hunner onbedorvenheid zien gebeuren, noodzakelik innig moeten haten.

En dan al naar gelang van hun persoonlike zijn, zullen ze hun haat ofwel met profetiese bezieling neertoornen zooals Thomas van Kempen, Brugman, Geert Groote, Dionysius de Kartuizer dat gedaan hebben, ofwel met satanieze lol uitproesten, zoals de schrijver van Reijnaert.

J. L. VAN BERNE.

Levensvragen. Afstammings- en Mutatie-leer, door HUGO DE VRIES, Hoogleeraar aan de Universiteit te Amsterdam. — Hollandia-drukkerij, Baarn, 1907.

Zoo iemand het recht bezit en de bevoegdheid, meê te spreken in het groote vraagstuk der afstammingsleer, dan zeker onze vermaarde landgenoot prof. Hugo de Vries. Hem immers komt de hooge verdienste toe, deze leer uit de onzekere en onveilige paden der vergelijkende wetenschappen — waar objectieve ervaring zich zoo graag op subjectieve zienswijze modelleert — te hebben geleid in nieuwe, vaste en zuiverder banen; ze te hebben gebracht binnen het bereik van het experimenteele onderzoek, waar alleen de nuchtere feiten spreken. Hem danken we een nieuwen, en naar het zich laat aanzien, vruchtbaren tak van wetenschap: de experimenteele evolutie.

Op grond van persoonlijke waarneming en jaren lang aangehouden nauwgezette studie, treedt hij, in deze populair-wetenschappelijke brochure, op, voor het goed recht der ontwikkelings-hypothese.

Voorop gaan eenige algemeene bewijzen van geologischen en geographischen aard. Deze zijn als de inleiding tot de eigenlijk gezegde uiteenzetting in hoofdlijnen der mutatie-theorie, die men met alle recht *zijne* theorie mag heeten. Deze nu zegt ons, dat niet, zooals vóór hem onder de aanhangers der ontwikkelingsleer bijna algemeen geldende was, de evolutie heeft plaats gehad door langzame, geleidelijk voortgaande omvorming der levende wezens, maar schoksgewijze, door plotselinge sprongen, zonder voorafgaande aanwijzing of eenigen tusschenvorm of middenschakel. En tot deze overtuiging tracht hij u te brengen langs twee wegen. Vooreerst door u te plaatsen voor onoverkomenlijke bezwaren, die hij als noodzakelijke consequentie's uit de tegengestelde hyphothese, u voor de voeten rolt; en daarna door

rechtstreeksche bewijzen, door proeven en feiten, die zijne persoonlijke studie en waarneming hem hebben aan de hand gedaan. En met dit bewijsmaterieel voorzien, maakt hij de alleszins gerechtvaardigde gevolgtrekking, dat de vormenrijkdom in een bepaald gewas, die men vroeger op rekening stelde van de veranderlijkheid van het individu, òf wel soorten zijn en rassen met een constant karakter, òf wel haar grond vindt in de van individu tot individu om een vast gemiddelde schommelende variabiliteit, binnen de grenzen eener bepaalde soort of van een bepaald ras. Deze brochure geeft in sobere hoofdlijnen aan, het plan, dat hij tot in de kleinste bijzonderheden heeft uitgewerkt en neergelegd in zijn groot werk: Die Mutationstheorie.

Het zij mij vergund, ondanks het vele en overwegend goede, dat ik in deze brochure vond, enkele opmerkingen te maken.

Ofschoon ik het er met den schrijver voor houd, dat de overeenkomst en de verschillen, die wij aantreffen tusschen de geslachten, de soorten en de familiën der levende wezens, eene meer natuurlijke en ongedwongen verklaring vinden in de aanname eener gemeenschappelijke afstamming, komt mij toch zijne bewering, als zouden deze, in de onderstelling van een voor ieder afzonderlijk en onafhankelijk ontstaan, voor altijd onbegrijpelijk blijven, al te eenzijdig en overdreven voor.

't Is waar, het bevredigt 's menschen geest, die vorscht naar eenheid en samenhang, meer, aan te nemen, dat God in de schepselen zelf de kracht heeft gelegd, door eigen ontwikking zich tot deze heerlijke kosmische orde op te werken, maar zou het daarom onbegrijpelijk zijn, indien God zelf, onmiddellijk zijn schoone scheppingsplan had werkelijkheid gemaakt en aan de levende wezens maar een enge speling had gelaten, om de vormen-pracht in de levende natuur nog fijner te schakeeren?

Dan ook lijkt mij, met al de achting die ik gevoel voor het genie van Darwin, schrijvers verdediging van diens selectie-theorie al te zeer beïnvloed en gedrukt door den — ik zou haast zeggen — grenzenloozen eerbied, welken prof. de Vries dien grooten meester toedraagt.

Mij dunkt, 't is duidelijk, Darwin heeft gefaald. En zeer weinig in getal dan ook zijn op 't oogenblik de vakmannen, die niet deze overtuiging deelen. Ook Hugo de Vries zelf erkent, dat er in de grondslagen van de selectie-leer een fout moet zijn ingeslopen, bestaande in de aanname, dat de uitwendige levensomstandigheden niet alleen kiezend, maar ook veroorzakend in het proces van soortvorming ingrijpen. En nu moge de schrijver bedoelde fout eene eenvoudige hulp-voorstelling noemen, hij kan daardoor het feit niet wegpraten, dat Darwin in deze zgn. hulp-voorstelling een werkelijk oorzakelijken factor zag bij de ontwikkeling der soorten. En hierin heeft hij gedwaald, evengoed als degene dwalen zou, die ter verklaring van een groep van

verschijnselen, eene of meer niet bestaande of verkeerde oorzaken zou aangeven. En evengoed ook heeft Darwin misgetast, waar hij de leer verkondigde, dat het ontstaan van nieuwe soorten, langs den weg der langzame en geleidelijke omvorming zou plaats vinden, terwijl toch, zooals de schrijver zelf met feiten komt aantoonen, deze schoks- of sprongsgewijze optreden.

In zooverre kan men de selectie-leer geslaagd noemen, als inderdaad de natuur bij het ontwikkelingsproces, in dien zin kiezend te werk gaat, dat zij, de aan de uiterlijke levensomstandigheden zich het best aanpassende nieuwe soorten of individuën, in 't leven behoudt, en de zwakkere en minderwaardige doet ten gronde gaan.

Wat eindelijk de schrijver aan het einde zijner brochure insinueert over de toepasselijkheid zijner theorie der fluctueerende variabiliteit op het godsdienstig element in de maatschappij, dat lijkt mij een pakkend voorbeeld te zijn van het misbruik der redeneering uit analogie. Het doet mij denken aan hen, die uit de vergelijking der menschelijke maatschappij met een levend organisme, alle gevolgtrekkingen uit dit laatste, streng identisch op het eerste willen zien toegepast.

Verder wensch ik aan de brochure van prof. Hugo de Vries eene ruime verspreiding toe. Zij is den geringen prijs en een aandachtig lezen overwaard voor ieder ontwikkeld mensch, die belang stelt in den geestesstrijd, die onze hedendaagsche maatschappij beroert.

Dr van BEURDEN.

GODSDIENST.

De ware Godsdienst. Opnieuw bewezen en toegelicht door Fr. Drijvers, Pr. Uitgave van de Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding. Antwerpen. Voor Nederland: C. L. van Langenhuizen, Amsterdam. Tweede uitgave 190 blz. f 0.75

Wat de strekking en inhoud van dit boek aangaat, verwijzen wij naar ons nummer van 10 Nov. van het vorige jaar.

Schoone bladzijden heb ik in dit boekje aangetroffen. In woorden voor iedereen verstaanbaar toont de schrijver de eigenschappen aan, welke eene Kerk moet hebben, wil zij den naam dragen van Kerk van Christus en toont ons alzoo de Kerk in abstracto. Even duidelijk wordt ons de Kerk in concreto voorgesteld, d. i. wordt ons aangetoond dat die vereischte hoedanigheden alleen in de Katholieke Kerk te vinden zijn.

Dit alles wordt versterkt door een schoon tractaat over de Geschiedenis der Kerk, opklimmende tot haar Stichter. De hoofdstukken over *de Erfzonde en de Menschelijke natuur* en *het Lijden van den mensch* zijn stichtend en opvoedend te gelijk, over *de Schriftuur* uiterst leerzaam. De Katholiek gevoelt zich na het lezen van dit alles gesterkt in zijn geloof, bemoedigd in zijn strijd. De grondslag van geheel de redeneering, namelijk *het Bestaan van God*, had ik liever meer afdoend behandeld gezien. Broodnoodig is het in onze dagen, ook voor den gewonen man, dat hij de fundamenten van zijn geloof en godsdienst, niet alleen kenne, maar ook verdedigen

kunne. Wij leven in een tijd van vrije discussie. De vraag, waarvan alles afhangt, de hoofdkwestie, of er een God bestaat, moet niet als in 't voorbij behandeld worden. De traditioneele bewijsvoeringen, zoo maar in 't kort voorgesteld, geven niet altijd een voldoend antwoord aan de opwerpingen van het hedendaagsch Atheisme. Deze kwestie vooral had ik gaarne breedvoeriger en diepgaander behandeld gezien. Iets, niet alles, kan hij, die de ware Godsdienst gelezen heeft, zijn tegenstander antwoorden. Desniettegenstaande is het werkje van groote waarde. Moge het een breede rij van lezers vinden. Het laat zich aangenaam lezen; het Vlaamsch is volstrekt niet stootend.

N. M.

Twee Apologetische werken.

La foi devant la raison, door Gayraud. Blond & Co. 3 francs.

Apologétique chrétienne, door Moulard et Vincent. Blond & Co. 3,50.

Dit zijn een paar goede werken over Apologie. Hun karakter verschilt intusschen aanmerkelijk. Het eerste is polemisch het tweede zuiver leerstellig. Gayraud, die zich in dit boek een goed wijsgeer toont, schrijft tegen twee «évadés», priesters, die de katholieke Kerk verlieten en de redenen van hun afval openbaarden. Gayraud ligt deze dolende ridders van de treurige figuur behendig en met krachtigen stoot uit het zadel. Moulard en Vincent gaan minder strijdhaftig te werk. Zij zetten de katholieke leer kalm en zakelijk uiteen. Wint Gayraud het in vlugheid van redeneering, handigheid van debat, Moulard en Vincent winnen het in volledigheid van samenstelling en gemakkelijkheid van methode. Uit beide werken is veel te leeren, in beide is een helder verstand, een waarheidlievend gemoed aan het woord.

Toch zou ik niet alles willen onderschrijven, wat deze werken te aanvaarden ons voorstellen. Ik zou stellig in het boek van Gayraud bedenking maken tegen vijf bladzijden

Pag. 43—44 wordt ons de zekerheid des geloofs zoo zeer als een «certitude morale» voorgesteld, dat ik er niet gaarne genoegen mee zou nemen. Ik meende, dat de geloofszekerheid niet een *late* doch een *stricte* dicta zekerheid is, niet zoo maar een zekerheid als die men heeft, dat men «niet door zijn kok zal worden vergeven» (sic!)....

Pag. 59. Het komt me onjuist, ja zeer onjuist voor, te beweren, dat het voor de verdoemden geen «malheur effroyable» is Gods aanschijn te derven. En juist dat «ainsi s'explique le sort des enfants morts sans baptême» is voor mij een bewijs dat Gayraud's denkbeeld valsch is. Want het lot der ongedoopte kinderen moet toch wel een ander zijn dan dat der volwassenen.

Pag. 71. of Gayraud verdedigen kan: «La déchéance adamique n'a eu pour conséquence ni la diminution de l'intelligence ni l'affaiblissement de la volonté?» In dien zin, dat de mensch zich nu metterdaad bevindt in den staat waarin hij zich van nature had bevonden, indien God hem niet had geprivilegieerd? Dit kan toch zoo maar niet worden beweerd. Het feit der drievoudige begeerlijkheid getuigt 't tegendeel.

Twee wijsgeerige dwalingen acht ik vooreerst (pag. 77) de verklaring der Goddelijke voorkennis van 's menschen vrijen wilsakt door de eeuwigheid der Godskennis; de eeuwigheid dier kennis is geen middel, enkel een noodzakelijke voorwaarde der kennis Gods; vervolgens de gelijkstelling der evolutie op stoffelijk en ideeel gebied pag. (208) Ik meende dat tegen deze laatste Balmes in zijn «philosophie fondamentale» ernstig had gewaarschuwd.

Aan de schrijvers Moulard en Vincent zou ik willen vragen of wel zoo zeker is, wat ze schrijven pag. 115: «men is vrij te gelooven of niet aan Cesars overtocht van den Rubicon», alsof alle geschiedkundige gegevens slechts een groote waarschijnlijkheid waarborgen. Zou 't ook wel waar zijn (pag 133) «les efforts de Confucius et de Cakia Mouni étaient sans doute agréables à Dieu?» En dat (pag. 217) onder alle apostelen slechts de H. Paulus «avait étudié»? Von Kralick oordeelt wel anders! Zouden Kleins mededeelingen over Amerika's Katholicisme (pag. 280) niet beslissend door Meignan zijn weerlegd? Ik geloof ja.

Dit zijn vlekken, gelijk het beweren (pag. 373) over de boekhandelaren ten opzichte van den Index; Vermeersch is althans minder streng. En menigeen zou over de «waarborgenwet» strenger willen oordeelen dan de schrijvers pag. 430—431 doen.

Niets volmaakt onder de zon.

Als men op eenige honderden bladzijden ernstige lectuur niet meer fouten van eenige beteekenis vindt dan deze, is het boek toch nog goed werk.

Menigeen zal deze Apologetische geschriften met even veel vrucht lezen als de nieuwere geloofsverdedigingen van Lapparent, Pèchenard, Perreyve, Baudrillart en anderen.

En hoe noodzakelijk deze studie in onzen tijd is wil men den katholieken takt niet verliezen, bewijzen wel de zooeven verschenen 65 Stellingen van den nieuwen Syllabus.

24 Juli 1907. F. HENDRICHS J. S.

De Roomsch-Katholieke Kerk en de Bijbelcritiek door Dr. NORBERT PETERS. Amsterdam C. L. van Langenhuysen. f 0.80.

Het Bijbelvraagstuk is in onze dagen een der hoofdkwesties in de Kath. Kerk. Niet alleen de geleerde wereld, ook de groote massa toont zich weetgierig op dit gebied. Zij verlangt antwoord omtrent vele vragen; weigeren *wij* ophelderingen te geven, dan zullen anderen het doen tot verderf van Kerk en Staat. Een der voornaamste vragen is: Hoe staat de Kerk tegenover het wetenschappelijk Bijbelonderzoek; welke grenzen stelt zij voor hare Bijbelvorschers?

Dr. Peters stelt zich ten doel een volledig antwoord te geven op deze principieële vraag.

Vóór alles diene men in het oog te houden dat de Kerk het recht blijft behouden en moet handhaven, ook tegenover Kath. Godgeleerden, om de hoofdbeginselen vast te stellen, naar welke zij hunnen wetenschappelijken arbeid te richten hebben. Dat Haar inzonderheid toekomt den maatstaf aan te wijzen, volgens welke de critiek in bijzondere gevallen het natuurlijke en bovennatuurlijke, het geopenbaarde en het bloot-wetenschappelijke uit elkander onderscheiden kan en moet.

Dr. Peters splitst de opgestelde vraag in drie: 1e Hoe staat de kerk tegenover de Bijbelsche *tekstcritiek*; 2e hoe tegenover de *Bijbelverklaring*; 3e hoe tegenover de *Hoogere Critiek*?

Het staat onfeilbaar zeker vast dat de H. Boeken ons in zulk een staat zijn overgeleverd, dat de tekst ervan, zooals hij vóór ons ligt, wat betreft den essentieelen inhoud, ongeschonden is, telkens als het gaat, niet enkel over Geloofs- en Zedeleer in engeren zin, maar ook als er sprake is van die geschiedkundige gegevens, welke tot basis strekken van ons Geloof; alzoo is de H. Schrift, volgens de onfeilbare uitspraak der Kerk, *Dogmatisch ongeschonden*. De nauwkeurige overeenstemming met den oorspronkelijken tekst, zooals deze uit de pen der schrijvers is gevloeid, is evenwel niet in alle bijzonderheden gewaarborgd; *de critische ongeschondenheid*

bestaat niet. Het werk van den criticus is dus op de eerste plaats te trachten de H. Schrift te brengen tot die nauwkeurige overeenkomst met den oorspronkelijken tekst. Hiervoor moet hij raadplegen en onderling vergelijken al de oude teksten en vertalingen, en de citaten in de oude godsdienstige litteratuur. Naar eene betere en met den oorspronkelijken tekst volmaakter overeenkomende uitgave dan de Latijnsche Vulgaat mag en moet de criticus streven. En dit ondanks de verklaring van het Concilie van Trente dat de Vulgaat authentiek is. Het Concilie heeft alleen verklaard, dat de Vulgaat alles wat tot *de substantie* van Gods geschreven woord behoort, getrouw weergeeft en dat uit haar geen enkele dwaling geloof of zeden betreffend redelijkerwijze kan getrokken worden. Of de wijze van voorstelling van Dogmatische teksten in de Vulgaat verschilt van die in de oorspronkelijke teksten; of al dezulken in de Vulgaat worden gevonden, welke in de oude boeken werden gelezen; of zijn accidenteel verschilt van den oorspronkelijken tekst, ziedaar wat de criticus heeft te onderzoeken.

In de tekstcritiek is den Kathol. criticus derhalve eene ruime bewegingsvrijheid gelaten.

In de verklaring van den Bijbel?

Het staat wederom onfeilbaar vast: De ware zin der Schriftuur is die, welke de H. Kerk haar toekent — altijd zoolang het gaat over geloofs- en zedeleer — en het grondbeginsel der Schriftverklaring is de eensgezinde overeenstemming der H. Vaders.

Deze algemeene bepaling betreft niet alleen het buitengewoon kerkelijk leerambt, dat bij plechtige geloofsbeslissingen van Paus en Kerkvergadering in werking treedt, maar ook het gewoon, het algemeen leerambt, gelijk wij dit dagelijks in de geloofsprediking den volkeren zien onderwijzen. Dat verplichtend gezag der Kerkvaders is echter geen persoonlijk gezag; het steunt veeleer op het gezag der Oude Kerk. Daarom ook zegt Leo XIII in zijne Enc. „Providentissimus Deus" dat de eensgezinde Schriftverklaring der Vaders dan alleen als maatstaf dienen kan, wanneer *„uit hunne overeenstemming duidelijk blijkt, dat hun uitleg volgens het Kath. Geloof eene overlevering is, die van de Apostelen afstamt."* Vrijheid derhalve voor den criticus op het uitgestrekt gebied der profane wetenschappen, vrijheid als de H. Vaders optreden, niet als getuigen van het Kath. Geloof, maar als getuigen der kerkelijke *wetenschap*, als godgeleerde navorschers. „Waar het gaat over godsdienstige waarheden, — de kern der Bijbelboeken — daar zijn de schrijvers door de ingevingsgenade aan alle mogelijkheid voor dwaling onttrokken, maar op het ander gebied, (natuur- en historische wetenschappen) — het omhulsel der heilige boeken, — is hunne opvatting en voorstelling evenredig aan die hunner tijdgenooten." Of dit princiep, zoo algemeen opgezet, eenieder bevallen zal, betwijfel ik. Minstens wat aangaat *de opvatting* der gewijde schrijvers omtrent de geschiedenis, welke zij schreven; a fortiori, dat zij *„in hun wijze van geschiedenis schrijven nog vrijer zouden te werk gegaan zijn, dan de Grieksche en Latijnsche geschiedschrijvers."*

In elk geval op het gebied der geschiedkundige en nog meer op dat der natuurkundige wetenschappen in den Bijbel blijft voor den Kath. Criticus een ruim veld tot onderzoek over „De Kerk en de Hoogere Critiek".

Het vraagstuk handelend over het ontstaan en de schrijvers, de bronnen en de samenstelling, de omwerking en het opstellen der gewijde Boeken wordt bestempeld met den naam van litteraar- of hoogere critiek; het is een bijzonder vak der historische wetenschap.

Dit vraagstuk is op zich zelven beschouwd een vraagstuk van profaanwetenschappelijken aard.

Wat in 't bijzonder de opschriften der H. Boeken aangaat, deze zijn, volgens Dr. Peters, niet als ingegeven te beschouwen, maar van lateren datum. Al wordt ook in het N. T. het een of ander gezegde uit het O. T. toegeschreven aan dezen of genen schrijver, dan volgt daaruit nog niet dat zulk boek of gezegde van genoemden schrijver is.

De plaatsen uit het N. T, waarin litteraarcritische vragen van het O. T. worden aangeraakt, hebben slechts eene betrekkelijke waarde. Hunne beteekenis is, op zich zelve beschouwd, dezelfde als die der bron, waaruit hunne opgaven voorkomen : namelijk de meening over het ontstaan der boeken van het O. T. bij de Joden uit de eerste eeuw onzer tijdrekening. Het kan evenwel voorkomen dat voor het standpunt des geloofs eene kwestie betreffende den schrijver van een bepaald boek der schriftuur beslist worde door de geloofsoverlevering der Kerk. Zoo is volgens sommigen in het N. T. de vrijheid in de litteraarcritische kwesties beperkt, doordat hierin de Apostoliciteit beslissend is.

Over de wijze van ontstaan, de bronnen, het samenstellen en opstellen der Boeken van het O. T. valt hetzelfde oordeel te vormen. Ten slotte komt bij de verklaring der H. Schrift ook te pas de vraag tot welk letterkundig «genre» dit of dat boek behoort. Er kunnen redenen zijn dat men van den streng historischen zin mag afwijken. Augustinus reeds stond dit toe ook voor die plaatsen waar *de letterlijke zin* zich eenigermate opdringt, op voorwaarde dat *een aan de rede ontleend betoogmiddel* of *eene dringende noodwendigheid* daarvoor aanwezig is.

Het moet gezegd : Dr. Peters is ruim van blik en breed van opvatting. De geleerde schrijver schijnt de grenzen der vrijheid voor den criticus zoo ver mogelijk te willen uitbreiden. En vrijheid van beweging moet er zijn, eene groote vrijheid ook. Het komt ons evenwel onwaarschijnlijk voor dat hij, waren de twee laatste decisies der Bijbelcommissie vóór het schrijven van zijn werk gepubliceerd, zoo stout zou gesproken hebben, bijzonder over de historische waarde van sommige boeken der H. Schrift.

In elk geval, het werk is lezenswaardig, zeer nuttig en leerzaam zelfs voor hem, die eenigszins zelf in de stof is ingewerkt en met onderscheid des oordeels het hem voorgelegde aanneemt.

De Vlaamsche vertaling van Prof. Aug. Bruijnsels komt het Nêerlandsch kort nabij en laat zich gemakkelijk lezen.

F. N.

WIJSBEGEERTE.

„Pro en Contra", „Evolutie", Pro : Dr. P. G. Buekers, Leeraar in de Natuurlijke Historie aan het Gymnasium te Haarlem, Contra : Dr. H. Bavinck, Hoogleeraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Baarn, Hollandia-drukkerij 1907.

Deze controverse over *evolutie* schoof ik na lezing wrevelig en onvoldaan ter zijde. Ik verwachtte daarin te vinden, aan den eenen kant eene nuchter-ernstig bewijsvoering, dat de evolutie of de ontwikkelingsleer niet is een maaksel van aprioristisch aangelegde naturen of een uitvloeisel van tendenzieuze wetenschap, maar eene vast ineensluitende, door stevige feiten gedragene en hooggetilde hypothese, met daartegenover een zwaar-gaand contrabetoog ten gunste der starre, weerbarstige onveranderlijkheid van de Linnésche soorten. En wat vind ik in

de plaats daarvan? Alle twee, zoowel *pro* als *contra* pleiten respectievelijk, niet voor en tegen de ontwikkelingsleer, maar voor en tegen de materialistische wereldbeschouwing, die met de ontwikkelingsleer niets van doen heeft.

Dit bewijst weer eens te meer, hoe hoognoodig het is, eens en voor goed een einde te maken aan die ergerlijke en noodlottige spraakverwarring, waarvan wij reeds zoo droevige gevolgen hebben te betreuren. Voor de aanhangers der materialistische — ook onjuist genoemd monistische — wereldbeschouwing, is zij een welkom en bij herhaling gebezigd middel, om hun dor en godsdienstloos stelsel onder de vlag eener op zich zelf onschuldige theorie, binnen tal van breede, half-wetenschappelijke kringen binnen te loodsen en de strenge fixisten grijpen er geregeld naar, en houden niet op, den voor den drang der feiten wijkenden voorstander eener gezonde ontwikkeling, te doodverven als najager van bedenkelijke nieuwigheden, als aanprijzer van een uiterst gevaarlijk stelsel of soms nog erger. De midden-partij is er de dupe van. Neen, niet «*evolutie*», maar «*materialistische wereldbeschouwing*» had de omslag tot titel moeten dragen.

Maar dit alles daargelaten, wekte het werkje in mij toch niet dien bevredigenden indruk, welken ik daaruit hoopte op te doen.

Bij het lezen dezer controverse verdrongen zich zoovele gedachten en van zoo omvangrijken inhoud voor mijnen geest, dat eene breedvoerige ontwikkeling ervan een heel boekdeel zou vullen. Geen wonder trouwens, het geldt hier eene heele levens- of wereldbeschouwing in hoofd-geledingen aangegeven. Verplicht evenwel als ik ben, mij te beperken tot eene korte bespreking wil ik slechts eenige losse gedachten en aanmerkingen opteekenen, zonder vooraf bepaalde orde, juist zooals zij mij uit de pen vallen Toch zal ik er wat meer van zeggen, dan aanvankelijk mijn plan was, en wel om het hooge gewicht en het bizonder actueele karakter der kwestie; want zoo iets, dan is het de evolutie in den boven genoemden zin, welke staat in het teeken des tijds.

Allereerst dan zou ik als algemeene indruk willen vooropnoemen, dat *pro* te apodictisch te werk gaat en met al te kolossale beweringen voor den dag treedt, terwijl *contra* bij de behandeling zijner stof, zich op een te uitsluitend-wijsgeerig standpunt plaatst, iets wat ten deele verklaring vindt in het feit, dat hij zich hoegenaamd alleenlijk richt tegen de materialistische wereldbeschouwingen als zoodanig.

Pro treedt op als natuurwetenschapper en natuurfilosoof samen; *contra* daarentegen bijna uitsluitend als natuurfilosoof. Alleen zou ik met betrekking tot laatstgenoemde willen opmerken, dat het groote stuk der toch reeds zoo beperkte plaatsruimte, waarover hij beschikken kon, vrij wat beter had kunnen besteed worden dan aan eene vijf bladzijden lange uiteenzetting van de historische ontwikkeling van het begrip «evolutie».

Wat wegens het onbekend blijven van elkaars betoog, zelden voorkomt in eene pro- en contra-verhandeling, ik bedoel een veelvuldig samentreffen van beide partijen en nog wel op essentieele punten, dat is hier wel het geval.

Een voorbeeld.

Pro zegt, dat in hoofdzaak er niet de geringste twijfel is, of de nu levende organismen, geen enkele, ook de mensch niet uitgezonderd, hebben zich ontwikkeld uit lagere wezens Dit zou blijken uit de drie *zuiver evenwijdige* reeksen, waarin wij alle levende wezens kunnen rangschikken. Deze drie reeksen zouden ons aan de hand gedaan worden door de versteeningsleer, de thans levende wezens en de embryologische ontwikkeling. En hij voegt er bij: die even-

wijdigheid, dat parallelisme is een *bewijs van de evolutie*, zoo vast en zeker als voor ons menschen een bewijs kan zijn. Dus zoo zeker, voeg ik er bij, als het bewijs, dat twee maal twee vier is.

Hiertegen merkt *Contra* zeer juist op, dat men met het bouwen van genealogische verwandschap op grond van eene reeks van analogieën, in de wetenschap haast niet te voorzichtig kan zijn. De descendentieleer steunt voornamelijk op de vergelijkende anatomie, physiologie en psychologie. Maar deze worden onwillekeurig gedreven door de zucht, om analogieën te vinden, om deze in het volle licht te plaatsen, en om de verschillen en eigenaardigheden op den achtergrond te schuiven en met betrekking tot de overdreven overeenkomst tusschen de embryonale ontwikkeling van den mensch en het dier, merkt hij op, dat deze het feit niet te niet doet, dat beide van huis uit in eene verschillende richting zich ontwikkelen.

Waar *Pro* heftig uitvaart tegen de zoo vaak «misbruikte» doelmatigheid in de natuur, vooral in de levende natuur, zou ik hem willen tegenvoeren, dat het volstrekt niet van ondoelmatigheid getuigt, wanneer bij het voortbrengen van een of ander ding, een nevenverschijnsel optreedt, dat noodwendig gebonden is aan- of noodzakelijkerwijze voortvloeit uit het wezen, den aard van het voortbrengsel, ook al heeft het nevenverschijnsel voor dit ding zelf geen doel. Ik kies, bij wijze van toepassing het eigen voorbeeld van *Pro*, de prachtige kleuren n.l. binnen in de schelp van veel slakken. Vooreerst bestaan die kleuren niet, zoolang de schelp der slak gesloten blijft. Gij zult mij immers wel willen toegeven, dat kleuren alleen daar zijn kunnen, waar het licht vermag door te dringen, en dat die kleuren ontstaan door eene voor iedere kleur eigenaardige weerkaatsing en opslorping der lichtstralen aan het grensvlak. Welnu, zoo vraag ik u, moest dan de bizondere samenstelling der schelp, die oorzaak is van die *bepaalde* opslorping en terugkaatsing der lichtstralen en die het aanzijn geeft aan die kleurenschittering, achterwege blijven, omdat het noodzakelijke nevenverschijnsel, de kleuren zelf n.l., geen doel hebben voor de slak of de schelp? Bovendien Dr. Buekers, zegt gij die kleuren zoo prachtig te vinden; wellicht hebt gij er meer dan eens met verwondering naar staan kijken, hebt gij plezier gehad in die tintelende speling van schakeeringen en heeft dit u een niet alledaagsch esthetisch genot verschaft. — Dus zij dienden dan toch ergens voor, zelfs deden zij uw schoonheidsgevoel op aangename wijze aan. en dat alles, niettegenstaande gij hare doelmatigheid zoo wreedelijk verloochendet — Maar wat is dat nu ?... zoo hoor ik Dr. Buekers, gloeiend van verontwaardiging, mij grimmig toebijten. Is dan dat oude, lamlendige, afgezaagde anthropocentrische dogma, dat den mensch-egoïst tot middelpunt maakt van deze wereld, nu nog niet opgedoekt en bij den overigen ouden kerkelijken rommel opgeborgen? Neen, mijnheer Buekers, nog niet, en 't is ook niet te voorzien, dat men zelfs na langen tijd, hiertoe zal overgaan. Mij althans treedt uit deze wereld een grootsche orde tegen een vaste samenhang, een hechte aaneenrijing van oorzaken en doeleinden, waar het nederige in dienst staat van het meer volmaakte, het lagere ondergeschikt is aan het hoogere en waarvan de eindschakel en bekroning tevens is, de met verstand en vrijen wil begaafde mensch. En nu voel ik me heelemaal niet geneigd, om ter wille van enkele, door uw materialistisch apriorisme breed uitgemeten en hoog opgeblazen feiten, wier doelmatigheid

mij niet klaar voor oogen staat, die gansche, gestadig klimmende en overweldigend-heerlijke orde zoo maar vlakweg te ontkennen. En wat geeft u het recht, als ik zoo vragen mag, om op grond van het bestaan van eenige oorzaken van stoornis en verwarring, het feit zelf dier geweldige, tastbaar geworden universeele orde en doelmatigheid, botweg en onvoorwaardelijk te loochenen ?

En nu nog iets anders. Een puntje van het allerhoogste belang in deze kwestie. *Pro* verwijt aan Pater Wasman, het gebied der natuurwetenschap willekeurig te beperken, waar deze zegt, dat deze uitteraard ons niets kan zeggen omtrent het eerste ontstaan der dingen. Neen Dr. Buekers, dat is geen onwillekeurige, maar eene alleszins rationeele beperking dier wetenschap. Zooals Dr. Bavinck zegt, staat zij uitsluitend op den grond van het bestaande: de onafgebroken volksreeks n.l. van levende wezens, cellen, celkernen en chromosomen en deze wetten zijn het, die haar moeten leiden bij een eventueel in te stellen onderzoek naar den eersten oorsprong des levens; en hieromtrent leeren zij niets, het eenige wat zij zeggen is, dat en hoe levende wezens uit andere levende wezens voortkomen. Wil nu de mensch, die gelijk bovengenoemde zegt, toch ook een mensch is met een hart in den boezem en evenmin als anderen boven het «metaphysische Bedürfniss» is verheven, zich toch een antwoord geven op deze vraag, dan verlaat hij het gebied der natuurwetenschap en treedt op, niet meer als natuurvorscher, maar als wijsgeer en geloovige.

Het zou me niet moeilijk vallen, nog een lange reeks van aanmerkingen op het *Pro* hier neer te schrijven, maar ik wil me tot de boven gegevene bepalen.

Alleen zij nog aan het adres van *Contra* gezegd, dat ik zijne bewering, niet wil onderschrijven, als zou de selectie-theorie in Darwinistischen zin, die eene verklaring poogt te geven van de wijze waarop hoogere organismen uit lagere kunnen ontstaan, door geene andere meer aannemelijke verklaring zijn vervangen. De proeven van prof. Hugo de Vries met zijne mutatietheorie lijken mij voor het tegendeel te pleiten.

Verder wil ik er nog aan toevoegen, dat *Contra* zijne taak breed heeft opgevat en onbevangen uitgevoerd. Hij loopt niet zooals *Pro* op de feiten vooruit, maar wacht in rustige en vastberaden kalmte af, wat het natuuronderzoek in de toekomst ons brengen zal.

DR. VAN BEURDEN.

LEVENSBESCHRIJVING.

Bruijnsma, Cools en Roelandsz. **Historische schetsen** door W. VAN NIEUWENHOFF, S. J. Leiden, J. W. van Leeuwen, Hoogewoerd 1906.

Anske Bokke Bruinsma, Gerard Cools en Jacob Roelandsz zijn de namen van drie paters Jesuïten, wier ongeveer totaal onbekende levensgeschiedenis door pater van Nieuwenhoff uit archieven en brieven is opgediept. Buitengewone dingen hebben ze geen van drieën gedaan, en aan grootse overwinningen voor Gods Kerk is hun naam niet verbonden gebleven, maar we leren in hen drie mannen kennen van een echt priesterlijk, echt religieus karakter, wij voelen ons aan hen verwant, omdat wij in hen mensen zien met een echt Hollands karakter en echt Hollandse eigenaardigheden; zij wekken onze belangstelling, omdat zij ons verplaatsen naar de zestiende en zeventiende eeuw, toen het leven als katholiek en zeer zeker als katholiek priester, met zooveel moeilijkheden gepaard ging. Voeg daarbij, dat dit alles ons verhaald werd op die

eigenaardige, prettige en interessante manier, die de lektuur van alles, wat pater Van Nieuwenhoff schrijft, zoo biezonder aantrekkelijk maakt, en men zal begrijpen, waarom wij dit boek een zo ruim mogelike verspreiding toewensen. Vooral prijsuitdeelingen op onze Roomse kollege's zouden het middel kunnen zijn om dit mooie en nuttige boek tal van lezers te bezorgen.

Het zou natuurlik de perken van een aankondiging te buiten gaan, zo wij biezonderheden uit het boek gingen aanhalen. Toch kunnen wij niet nalaten even te vermelden, hoe pater Bruinsma een jaar in Pruisen en Lithauwen moest doorbrengen, omdat.... zijn overste in de waan verkeerde, dat Vlaams en Russies nagenoeg hetzelfde waren. En van geheel andere aard, maar kostelik ook van heerlike naïviteit, zouden we haast zeggen, is een passage uit een schrijven van de pas priestergewijde pater Roelandsz, als hij met een Hollands schip naar Brazilië moet, dat het scheepsvolk allemaal ketters is, maar dat hij alle hoop heeft ze voor zijn aankomst in Brazilië Rooms te hebben gemaakt.

Gold het een andere schrijver dan pater Van Nieuwenhoff, wiens naam op een boek reeds aanbeveling genoeg is, dan zouden wij de aanmerking durven maken, dat de titel van het boek niet erg gelukkig is gekozen, en wel wat aantrekkeliker had mogen zijn. »Bruinsma, Cools en Roelandsz,« zijn nu eenmaal namen, die niemand kent en dus ook niet tot kopen uitlokken. Wie ze in de krant leest, heeft evenveel recht om te denken dat het een paar Friese schaatsenrijders of een paar socialistiese kandidaten voor de Gemeenteraad zijn, als om er een paar trouwe zonen van Sint Ignatius achter te zoeken. Of zou de welluidende klank van de namen de doorslag hebben gegeven?

Hageveld. J. W. VAN HEESWIJK.

Helen Keller. Mijne Levensgeschiedenis; uit het Engelsch vertaald door JAN VAN DEN OUDE. J. G. Broese Utrecht. IIe druk. 1905.

Een merkwaardig boek, deze autobiographie van het Amerikaansche meisje, dat nog geen twee jaar oud zijnde, ten gevolge van een zware ziekte, gezicht en gehoor verloor en van deze beide organen beroofd het toch tot eenen buitengewonen graad van ontwikkeling wist te brengen, verschillende examens aan de Hoogeschool met goed gevolg aflegde en in Amerika eene werkelijke beroemdheid heeft verkregen.

Zeer boeiend weet zij ons te vertellen van hare kinderjaren, van hare eerste schreden op den weg der kennis, van hare verdere ontwikkeling; en men weet bijna niet, wàt meer te bewonderen, de groote geestkracht en taaie volharding van het ongelukkige kind, of het geduld en de toewijding van hare opvoedster Miss Sullivan. Deze, eene buitengewone persoonlijkheid, weet er in te slagen het ongetemde, bedorven kind, dat tot haar zevende jaar als een kleine wilde had geleefd, tot een zacht volgzaam wezentje te maken en de heerlijke gaven van verstand en hart, die in het kind sluimerden tot volle ontwikkeling te brengen. Met een bewonderenswaardig geduld tracht zij hare jeugdige leerlinge eerst de meest gewone en alledaagsche dingen te verklaren en haar eenigszins een begrip te geven van wat haar omringt. Aangrijpend is de vreugde van de kleine Helen, den dag waarop zij tot de ontdekking komt, dat alle voorwerpen een naam hebben. Dit is de eerste sleutel die de deur der kennis voor haar ontsluit, en weldra vindt zij er nog meer, en zien wij haar stap voor stap voortgaan, a tijd geleid en gesteund door hare trouwe gouvernante.

Nu moge men het betreuren dat Miss

Sullivan in hare godsdienstige opvattingen eenigszins van de onze afwijkt en dat zij reeds verscheidene jaren bij het kind vertoefde vóór zij het noodig oordeelde haar iets omtrent God en eeuwigheid mede te deelen; doch dan moge als verontschuldiging gelden dat Helen niet geheel als normaal kind kon behandeld worden, en alvorens wij Miss Sullivan daaromtrent al te veel afkeuren, zouden wij eerst eens moeten weten of zij, tegenover eene gewone leerlinge geplaatst, zich ook zoo stelselmatig zoude hebben onthouden van haar over bovennatuurlijke dingen te spreken. Doch dit neemt niet weg, dat een beetje meer godsdienstzin in de opvoeding van Helen haar zeker niet geschaad zoude hebben.

Het ondeugende kind van vroeger is intusschen tot eene edeldenkende, fijngevoelende vrouw opgegroeid, vol toewijding voor hare omgeving, vol onbaatzuchtige liefde voor de arme misdeelden, van allerlei slag, maar heel in het bijzonder voor de dooven en blinden. En moge nu de lofspraak van Mark Twain, die Napoleon en Helen Keller als de twee merkwaardigste figuren der 19de eeuw beschouwt, ons ook eenigszins overdreven in de ooren klinken en min of meer aan Amerikaansche humbug doen denken, zeker is het, dat zij, die zich in Helen Keller's Levensgeschiedenis verdiepen, geene spijt zullen hebben van de uren in haar beminnelijk gezelschap doorgebracht, en dat zij zich niet zullen beklagen, iemand van nabij te hebben leeren kennen, die de zoo moeilijke kunst verstaat van zich, bij het vele wat haar ontzegd werd, toch tevreden, opgeruimd, ja zelfs gelukkig en dankbaar te gevoelen.

E. T.

—

Souverains et grands hommes intimes.

III.

Graaf F. Caracciolo schonk ons: »*Victor Emmanuel III intime.*" Met meer dan gewone belangstelling nam ik dit deel van de reeks ter hand, omdat aan het koninklijke huis van Savoye voor den katholiek zoo droevige herinneringen verbonden zijn, herinneringen, welke door het resideeren van de Italiaansche vorsten in het *pauselijke* Quirinaal immer levendig gehouden worden. Die belangstelling nam toe, toen ik bemerkte, dat ook 's konings grootvader en vader door den schrijver behandeld werden.

De auteur — hetzij te voren gezegd — is, ofschoon hij immer met allen eerbied over de Kerk en de kerkelijke dignitarissen spreekt, een bewonderaar van de Italiaansche eenheid en van de mannen, die Italië één gemaakt hebben.

Victor Emmanuel II, de *eerste Italiaansche* monarch, was volgens dezen schrijver »*une des grandes figures du XIXe siècle*" en sprekende over Mazzini, Victor-Emmanuel II en Cavour, zegt hij: »*trois hommes également illustres.*" Jammer alleen, dat de Graaf hier Garibaldi vergeten heeft: de opsomming van Italiaansche grootheden is nu bepaald incorrect. Volgens Caracciolo is Victor-Emmanuel II, met God en de Kerk *verzoend*, gestorven. Moet hier geen vraagteeken staan? Kwam Mgr. Anzino niet te laat?

Koning Humbert I leeren wij als eenen deugdzamen maar zwakken vorst kennen. Meermaals gaf deze monarch zijne koninklijke sanctie aan wetten en besluiten, welke hij »*Intérieurement*" afkeurde. Het »*le roi règne et ne gouverne pas*" was het devies van dezen ongelukkigen koning. Ik vermeen, dat Italië's tweede vorst hier naar waarheid geteekend is.

Aan den tegenwoordigen koning van Italië zijn wij thans genaderd ; Caracciolo vestigt er onze aandacht op, dat Victor-Emmanuel III door Mgr. Anzino in de wijsbegeerte en *in den godsdienst* onderwezen werd. Van de godsdienstplichten heeft de vorst blijkbaar *weinig of niets* onthouden, want uit de dagbladen weten wij het — ook de auteur van «*Victor-Emmanuel III intime*» kon zulks geweten hebben, — dat de monarch, *op Zondag* in eene Europeesche hoofdstad vertoevend, de H. Mis verzuimde! En vóór eenige weken gaf de koning aan de fel anticlericale partij te Rome eene som gelds, welke daad hem de afkeurig van zijne innig godsdienstige moeder Margaretha op den hals haalde! Maar volgens 's konings *eigen* woorden is dan ook «*la monarchie libérale*» het koninklijk ideaal, terwijl deze zin in zijne eerste Troonrede : »*élevons nos enfants dans le culte de l' Italie*» niet ernstig gemeend schijnt.

Caracciolo prijst het hoogst zedelijk gedrag van den prins van Napels en reden, om aan deze bewering te twijfelen, hebben wij, gelukkig niet. Ook noemt de auteur het huwelijk tusschen den prins en de prinses Helena van Montenegro eene echtverbintenis, *uit zuivere liefde* aangegaan. Wij voor ons meenen, dat de pijnlijke verhouding tusschen Quirinaal en Vaticaan een huwelijk van den prins met eene *katholieke* prinses uit een *regeerend* vorstenhuis onmogelijk maakte. Was koning Humbert al niet *met zijne eigen nicht* gehuwd? Voorts was het huwelijk van eenen *koninklijken Italiaanschen* prins met eene prinses uit het *orthodoxe Montenegrijnsche* huis Petrovich haast eene «*mésalliance.*»

Als koning is Victor-Emmanuel III een *hoogst zelfstandig* man en te meer kwam in den aanvang van zijne regeering deze zeer voortreffelijke eigenschap uit, naar mate zijn doorluchtige vader bij het teekenen van besluiten, enz. *minder zelfstandigheid* getoond had. Die zelfstandigheid des konings bezorgde hem bijna eene kabinetscrisis.

Ook waakt de vorst er met zorg voor, dat zijn koninklijk ambt *geen decoratief* ambt wordt : alle vorstelijke plichten wenscht hij met de meeste nauwkeurigheid te vervullen.

De auteur ontveinst het wel, doch het te ontkennen is bepaald onmogelijk: de *binnenlandsche* politiek van Victor-Emmanuel III gaat *beslist* den linkschen anti-clericalen kant uit. De namen van de ministers-presidenten Zanardelli en Giolitti bewijzen het meer dan voldoende.

De *buitenlandsche* staatkunde van den monarch geeft Caracciolo zeer goed weêr. Vasthouden aan den Driebond en tegelijk coquetteeren met den Tweebond en Engeland. Ja, er waren oogenblikken in de regeering van dezen vorst, waarop de Driebond ernstig gevaar liep, denkt slechts even aan Algesiras! Dit laatste echter heeft de auteur *wellicht* niet kunnen weten. Ik zeg : »*wellicht*" : want, daar in deze prachtwerken elke aanwijzing van den datum der uitgave ontbreekt, is zulks *niet met zekerheid* te zeggen.

Caracciolo schildert ons verder den vorst als echtgenoot en vader, als soldaat, als verzamelaar van munten, als sportman en — om deze bijzonderheid nog te vermelden — als *niet*-rooker. Sympathieke hoofdstukken wijdt ook de schrijver aan de treurende koninginmoeder Margaretha, aan koningin Helena en aan de prinsen van het koninklijk huis.

Ten slotte moet ik vermelden dat het boek waarlijk prachtig geillustreerd is, en in eenen vreemden, schoon niet onaardigen omslag gevat.

PAUL GOULMY.

KUNST EN LETTEREN.

Naar het dagen. Verzen door S. BONN. Amsterdam 1907. W. Versluys.

Ziezoo, de strijd is nu afgeloopen en het vechten gedaan. Luister niet naar wegstervende krijgsmuziek van overwinnende legers, die aan den horizon verdwijnen naar hun vrijgevochte steden en oplevende dorpen, kom met geen lazareth-wagens, witgekielde geneesheeren en hospitaal-soldaten, om gevallenen die verpleging of een rustig graf behoeven, want er bestaan geen aanvallers of verdedigers meer, S. Bonn heeft ze in de pan gehakt, van de vlakte geslagen, zoodat je naar niet de kleinste restantjes te zoeken hoeft.

En wij, die zooveel inkt vermorsten aan polemiek over moderne poëzie en rammelende rethorica, zooveel geld uitgaven om onze bitter-smakende beschouwingen op den overladen disch der fijnproevers te krijgen, zooveel vijanden maakten met onze nooit-uitgeraasde rusiestemming. Wij hebben aan deze oplossing wel nooit gedacht, dat er een dichter zou opstaan, die de ijsbergen van onzen koelen trots zou smelten met den zonnebrand zijner schroeiende kunst, die de twiststemmen zou overluiden met de klokkegalmen zijner sonore hemelmuziek.

Deze muzikale rattenvanger sleept alles mee; ratten noch kinderen kunnen weerstand bieden aan zijn fluitmelodie. Ze moeten op hun twee of vier pootjes achter dien vreemden man aan, steeds vooruit, naar het dagen, naar het onbekende, naar de schoonheid.

Bij de eerste kennismaking in den voorzang, heb je nog zoo geen erg in de groote persoonlijkheid des dichters je denkt eer aan een opgelapt predikant, die in een nieuwe wijk is gaan wonen, een nieuwe viool gekregen heeft, — hij durft dan ook nogal iets te vorderen van zijn instrument — en aan grootheidswaanzin lijdt.

Wil hij niet:
Ons klankborden te verbreeën
Maatloos... maatloos... zonder wanden
dus een preekstoel, enorm groot door de zij-coulissen van de groote wereld heen;
wil hij niet de zon als golfbreker van zijn liederen dienst laten doen, waar hij zegt:
Dat zij breken op de zon,
of zou het nog erger bedoeld zijn, of zou hij in koortsig begeeren die blinkende brandkast willen forceeren en óp dat is openbreken?

Dat is nog een andere pretentie dan van Horatius, wiens illusie het was met zijn kop tegen de sterren te stooten. Maar Bonn heeft dan ook hooger asperaties, dan het witkielen-verlangen van den Romeinschen verzenmaker, die al tevreden was, zoo hij de fluit van Euterpe of de lier van Polihymnia mocht vasthouden.

Dat alles bedenk je vol verbazing bij het voorwoord:

Zing mijn stem uit nieuwe buurt,
Zing mijn stem uit nieuwe keel,
Zing mijn wijs op nieuwe veel,
Forsch uw zangen opgestuurd.

Dat zij schallen in de luchten!
Dat zij breken op de zon!
Zing mijn stemme die begon
Nieuwe wijs, uit onz gehuchten

Op te sturen over het land,
Op te sturen over zeeën,
Ons klank-borden te verbreeën
Maatloos.... maatloos.... zonder wand.

Later maakt hij je, door het portret van zich en zijn maats erg aan 't schrikken;
Voor 't licht dat brandt in onzen kop,
Dat bralt uit onze oogen óp,
Dat tinteltrekt om onzen mondt,

En van ons tanden-wit opblondt ('t staat er, hoor!)
Zoo hel! zoo hel!

en hun plannen schijnen al even luguber;

Spant de buks en trekt den haan
Richt de boog en leeg uw schee
Sleept de scherp-kanonnen mee
Richt en meet en leer uw banen.

Laat het lichten uit de monden!
Laat het knett'ren op de straat!
Dat het alles morsel slaat (sic.)
Wat ons hoonde ooit of wondde!

maar bovendien toch ook grootsch, want nadat ze met die oude wapenen (bogen) en nieuwe moordtuigen (kanonnen) te keer gegaan zijn, heet het (alles ligt natuurlijk al te morsel!)

Staat dan op en ruim verreken
Span uw arm en staat te weer!
Houd u sterk, en talm (hoor je 't) niet eer
Gij uw hart-aar voelt gaan breken

En dan met dat gebroken hart, moeten zij het volgende uitvoeren:

Hef de vanen zonne tegen!
Hef de vanen zonne aan!
Fluks hun sterkte neergelegen
Doet hun burchten gruisel slaan.

(Wat zal dat opschieten als zoo'n burcht als steenbikker puin aan 't maken is)...

Maar ten slotte ga je inzien, dat S. Bonn noch predikant, noch woesteling is, maar sociaal democraat met een beetje woeste tendenzen, en wat gevoel voor allerlei ellende, en scherpe oogen, om nachtelijke standjes en duistere machinaties te zien. Zoo heeft hij het gedoe van den Tsaar in de doppen:

Wat gaat daar zoo sluik door de stilte [der nacht?
Met dompende stap en zoo donker hun [dracht?
Het zijn de lakeien des Tsaren.
Zij dragen te midden een schaar zwarte [kisten.
Bij reien, bij reien, bij eindlooze risten
De zwarte lakeien des Tsaren.

Zij hebben de moorden koelbloedig vol- [bracht,
De lijken nu worden heel sluik wegge- [bracht
Naar een bosch of een afgrond des [Tsaren.

En de streken der Joden legt hij ook al bloot, zoo maar in maat en rijm. Hoor maar:

In 't zwarte land,
aan de zwarte zee
worden de Joden uitgemoord;
moorder en moordtuig worden betaald
door joden van den gouden staf
op 't vasteland en overzee,
door de rijksdaalder-joden;

Wie nu denkt dat de haat zijn stem verstikt, en hij stottert van helsche woede vergist zich: de man blijft een knoeier ook bij zijn geestdrift, ook waar hij toekomst-muziek opdrenst:

Waar zijn de nekken nu nog pas zoo [slaafs gebogen,
waar zijn de oogen nu als modder [mat en dof,
waar is de kromme knie, 't sjokkende [geslof
van 't afgebeulde lijf, dat gaf al zijn [vermogen?

Hoort, hoort hun stemmezang als jonge [nachtegalen
en vogelvluchten kweelend met hen mee;
hoort, hoort, hun blijde woord als [murmlen van een zee,
hun zangstap, pijp en hoornen schal- [lende signalen.

Werpt nu uw dammen op, en opent [uwe sluizen
van vuur en staal en moord en kogel [en kanon,

het volk ziet zijnen weg, het volgt nu
[zijne zon,
uw sluizen, dammen ach! wij zullen
[ze vergruizen.

Best hoor, je vergruist maar, maar dan goed en dan afdoende, doch maak er in 's hemels wil niet van die vervloekte verzen op, dat is voor ons erger dan die heele verdelgpartij.

Wij vinden ook een boel naars in de wereld, hemeltergende onrechtvaardigheid, verdrukking, laster, uitzuigerij al wat je wilt, en we willen daar ook een einde aan helpen maken, zij 't met andere middelen dan die uitsmijterij van S. Bonn, maar die man zou je in verzoeking brengen, te gelooven dat hij nooit levenswee en gebrek van nabij gezien heeft, zoo weinig emotie klinkt uit zijn lied, zoo barbaarsch staat-ie te declameeren.

Een zachtzinnig lezer meent misschien dat ik de slechtste verzen citeerde, maar dat is niet zoo, ik koos bij lange na niet het naarste. Ik gaf b v. nog niet eens:

Denk uw wacht.

Ze roerbrommen
De trommen
In den donkeren nacht,
Mannen houdt de wacht!

Ze komen met drommen
Een reuzige nacht,
Mannen, mannen geeft acht!

Zie de torsende nekken
Waar moordpunten naar strekken,
Betint door de maan.

Ze komen gebogen
Met scheurlust in de oogen
.... Ze komen heeft dicht!

Nu hebben ze ons omtogen
't Bevel klinkt in 't hooge
„De loopen gericht!"

'n Donderend grommen
Van vlammen doorzwommen!
.... Ik val weg.... heel zacht.
Mannen... mannen.... hebt ge nog kracht?
Mannen ... mannen.... denk uw wacht.
Mannen... goede nacht.

Ik zeg maar, dat 't geen wonder is, als de schildwachies inslapen bij zulke praatjes, en dat het maar gelukkig is, zoo wij vóór dergelijke kunst algemeen heerschend worde, van de wereld zijn weggeslagen door de kameraden van dezen vechtlustigen verzen-maker.

J. M. J. KNAAPEN.

L'Emigré, par PAUL BOURGET. Librairie Plon.

De schrijver van »l'Etape« en »Un Divorce«, die reeds in deze beide romans van zijne veranderde gezinningen omtrent geloof en zeden blijk gaf, heeft ook wederom in dit zijn laatst verschenen werk de groote vraagstukken die Frankrijk op het oogenblik beroeren, zoowel op godsdienstig, maatschappelijk, militair en politiek gebied, met onbevangen blik onder de oogen gezien en er ons zijn oordeel over gezegd, een oordeel dat voor de Fransche kerkvervolgers natuurlijk verre van zacht luidt. Met de kracht eener innige overtuiging toont hij ons hoezeer Frankrijk zich op een hellend vlak bevindt en hoe er in de nieuwe maatschappij geene plaats meer schijnt te zijn voor de afstammelingen van de oude christelijke geslachten, die het land eenmaal groot maakten. De beknopte inhoud van dezen roman is de volgende: de Markies de Claviers de Grandchamps, een edelman van den ouden stempel, heeft al vroeg zijne vrouw verloren en, na haar dood, al zijne liefde overgebracht op zijnen eenigen zoon Landry. Deze, die den drang in zich voelt meer aan het openbaar leven deel te nemen dan zijn vader ooit deed, heeft de militaire loopbaan gekozen en is met hart en ziel officier. Hij vat eene diepe genegenheid op voor Mme Olier, weduwe

van een zijner vroegere chefs en staat op het punt een huwelijk met haar aan te gaan, ofschoon tegen den wil zijns vaders, die Mme Olier wat geboorte en stand betreft, verre beneden zijnen zoon acht. Juist op dit oogenblik sterft een oud vriend der familie, M^r^. Jaubourg, en nu blijkt het, dat Landry feitelijk de zoon is van dezen rijken bourgeois, tot wie de Markiezin de Claviers de Grandchamps vroeger in eene schuldige verhouding heeft gestaan.

Bij deze verschrikkelijke ontdekking staan beide mannen als verplet; de ontgoocheling over de in nagedachtenis altijd zoo hoog gehouden echtgenoote en moeder is ontzettend. Wat moet er gebeuren? De oude markies begrijpt, dat hij nu niet langer het recht heeft Landry's huwelijk tegen te werken. Juist in die dagen wordt Landry opgeroepen om met zijne manschappen bij de inventarisatie-troebelen tegenwoordig te zijn; hij moet helpen eene kerkdeur te forceeren. Het kost hem zwaren strijd; doch hij draagt de verantwoording niet; hij is soldaat, hij heeft alleen te gehoorzamen! Hij trekt dus uit, doch op het beslissende oogenblik aarzelt hij; hij weigert geweld te gebruiken en roept zijne troepen terug. Onmiddellijk krijgt hij arrest; zijne carrière is gebroken; hoewel met bloedend hart neemt hij zijn ontslag uit den militairen dienst. De oude markies juicht hem toe: als zijn eigen zoon had hij niet waardiger kunnen handelen. De vroegere liefde voor het kind, dat hij zoo lang het zijne heeft gewaand komt weder boven; hij biedt Landry aan, hem als zoon te erkennen en de tradities van zijn geslacht verder voort te zetten. Doch deze weigert: hij wil niet langer eene plaats innemen welke hem niet toekomt en, na zijn huwelijk met Mme Olier, vertrekt hij naar Amerika, om daar een nieuw leven te beginnen. Eenzaam en gebroken blijft de oude markies achter, als een balling in zijn eigen kring, als een vreemdeling in zijn vaderland, als een beeld van zoovele anderen, wier bekwaamheden en talenten evenmin tot nut van Frankrijk worden aangewend en wier droevig leven werkeloos en onvruchtbaar schijnt te moeten blijven.

De sympathieke oude edelman met de vele deugden en eigenaardige fouten van zijn ras, de nobel aangelegde, fijngevoelige Landry, de zoo lieve en zachte Mme Olier zijn de hoofdpersonen van dezen roman, wier karakters door den schrijver met groote voorliefde geteekend zijn en wier gevoelens en handelingen ons het meeste belang inboezemen. Doch ook de verdere personen zijn goed geschetst en het bijwerk is verzorgd, zooals wij dat van Bourget gewoon zijn. Over zijne stijl behoeft hier niets meer gezegd te worden; die is voldoende bekend. Uit den inhoud van den roman blijkt genoegzaam, dat het geen lectuur is voor kinderen; doch voor rijpere personen is het een mooi en degelijk boek, een boek dat misschien voor vele onzer landgenooten nog een nieuw licht op de ongelukkige toestanden in het huidige Frankrijk kan werpen.

E. T.

GESCHIEDENIS.

Alfred Stead, Le Patriotisme Japonais, traduit de l'anglais par Armand Tournier, Paris, société d'édition et de publications, librairie Félix Juven, 122 rue Rédumur, 1 fr. 50.

Velen zullen met mij in de dagen van den Russisch-Japanschen oorlog het *algemeene* en *werkdadige* patriotisme der Japansche natie bewonderd hebben; — sommigen zullen naar de verschillende oorzaken van deze *buitengewone* vaderlandsliefde gezocht heb-

ben Het Nederlandsche volk toch is zóó vaderlandslievend nu juist niet.

Welnu, in een klein bestek geeft Alfred Stead ons 10 oorzaken voor het vaderlandslievende enthousiasme der Japanners aan en worden de gevolgen van dit patriotisme ons getoond.

In eene «conclusion» stelt de schrijver, een Brit, deze *ook voor ons vaderland* zeer praktische vraag : »*en quoi cet exemple de patriotisme pratique que donne le Japon peut-il être utile à notre pays ?*»

PAUL GOULMY.

ROMANS EN NOVELLEN.

Out of due time. A novel by Mrs. WILFRID WARD. Longmans Green and Co. 39 Paternoster Row. London. 1906.

Dit boek van de Katholieke romanschrijfster Mrs. Wilfrid Ward (niet te verwarren met Mrs. Humphrey Ward, die dikwijls in zeer anti-Katholieken geest schrijft), is een merkwaardig, hoogst ernstig werk dat tot nadenken stemt. Het behandelt de geschiedenis van een nobel aangelegden en met rijke geestesgaven voorzienen man, die op later leeftijd overtuigd Katholiek geworden, door hoogmoed gedreven de Kerk verlaat, maar er na vele jaren vol berouw weder in terugkeert, om als nederig priester en zoon van den H. Dominicus zijn leven te eindigen. Men zou den graaf d'Etranges bijna een tweeden Lacordaire kunnen noemen.

De karakters van den hoofdpersoon Paul d'Etranges, zijne trouwe zuster Marcelle en zijn vriend George Sutcliff zijn goed geteekend en zullen u niet licht uit het geheugen gaan. Zij worden beschreven door Lizzy Fairfax, Marcelle's vriendin, die zich later met Paul verlooft. Het is dus eene »I-story", dikwijls zijn deze eenigszins langdradig en vervelend, doch dit verhaal maakt hierop eene uitzondering: het boeit van het begin tot het einde. Toch staat het tweede gedeelte als kunstwerk ontegenzeggelijk hooger dan het eerste; vooral de bladzijden die over Rome handelen zijn heerlijk mooi De Romeinsche wereld in al hare grootheid, doch tevens met hare kleine eigenaardigheden en gebreken, wordt uitstekend geschetst.

De hoofdgedachte van het werk is de strijd tusschen de moderne geestesrichting en de onwrikbare dogma's der aloude Moederkerk. Hoezeer zij die zich, ofschoon met de beste bedoelingen bezield, al te veel door de moderne ideeën laten meeslepen, gevaar loopen den kostbaren schat des geloofs te verliezen, wordt hier op meesterlijke wijze in het licht gesteld.

Zij die iets meer verlangen dan een oppervlakkig romannetje waarvan na lectuur niets blijft hangen dan in het gunstigste geval eene vage herinnering aan prettig doorgebrachte uren, zullen dit boek zeker met genoegen ter hand nemen. Tegen geloof of zeden staat er niets in; toch is het om het ernstige onderwerp geen lectuur voor kinderen, en zeer jeugdige of oppervlakkige personen zullen in dit verhaal van zielestrijd ook wel geen behagen scheppen. Er is eene zekere mate van ontwikkeling en kennis der geloofsleer toe noodig om dit mooie werk naar waarde te schatten.

E. T.

Mémoires d'une Soeur de Charité, par MME. GAGNE (ELISE MOREAU). Librairie Perrin et Co. 1902.

Ziehier een boek. dat voor hen die den kinderschoenen ontwassen zijn, alle aanbeveling verdient.

Het is niet alleen vloeiend en prettig geschreven, maar ook onderhoudend, leerzaam en opwekkend.

Het is onderhoudend omdat de lot-

gevallen der heldin als voorbeeldige dochter en zuster, als ongelukkige echtgenoote en moeder, als zelfopofferende zuster van liefde ons van het begin tot het einde boeien.

Het is leerzaam doordat het ons gedeeltelijk in de tijden der groote Fransche Revolutie verplaatst en ons de verschrikkingen van dit tijdperk en de eerste regeeringsjaren van Napoleon — bijzonder zijne veldtochten, waarbij eenige liefdezusters hem vergezellen — geheel doet medeleven.

Het is opwekkend daar het ons doet zien, hoe de Kerk van Frankrijk, niettegenstaande de verschrikkelijke vervolgingen waaraan zij ten tijde der Revolutie blootstond, zich onder Napoleons bestuur weer langzamerhand begint te herstellen, en hoe de eenmaal zoo wreed verdreven kloosterlingen wederom met gejuich worden ontvangen en door hare heldhaftige en zelfopofferende liefde een zegen worden voor de streek waar zij zich vestigen.

Het eenige bezwaar dat ik tegenover dit mooie boek zou kunnen doen gelden is, dat er af en toe zulk een reeks toevalligheden in voorkomt, dat men zich moet afvragen: »Is dit of dat nu toch niet wat al te onwaarschijnlijk?" Doch, daar in de voorrede vermeld wordt dat alles werkelijk gebeurd is, en de heldin, met naam en toenaam genoemd, in 1832 te Mazières (jaartal en plaats citeer ik echter uit het hoofd) te midden van de grootste droefheid der bevolking ter aarde werd besteld, moet men toch wel aannemen dat hier de waarheid niet te kort werd gedaan, maar dat, zoo ooit, het wel op de levensgeschiedenis dezer heldhaftige liefdezuster is, dat de woorden: »Too strange not to be true" van toepassing mogen zijn. E. T.

De Buren, door NANNIE VAN WEHL, met Teekeningen van C. ROVERS. Uitgever: L. J. Veen, Amsterdam.

»Een leuk boek! een aardig boek! een heel mooi boek!"

Ziedaär het oordeel van de meisjes, voor wie het verhaal geschreven is, ziedaar ook het succes! En ik kan het mij best begrijpen! Vlot geschreven, aardig verteld, met allerlei opwekkende gesprekken en verrassende zinswendingen.... het boek zal zijn weg wel vinden en verdient dat ook! Vele lezeressen kennen al van dezelfde schrijfster: de Boschjesclub, De Tante van het Duinveld, en: Het moeilijke Begin ... Nannie van Wehl is zeer geliefd bij onze vrouwelijke jeugd. Een paar typische opmerkingen werden mij gemaakt:

»Hè, hier gaan nu eens een paar jongens en meisjes heel gewoon met elkaar om, zonder al dat flauwe gezeur van briefjes en afspraakjes".

»Ja en ze doen allemaal zoo echt als broers en zusters, tot het laatste toe!"

De jonge recensenten hebben gelijk.... die ongedwongen, hartelijke, natuurlijke omgang van de meisjes Verbeek met de Fransche nieuwe buren, de drie knapen Durieux, is een genot voor de lezeressen, vooral omdat de schrijfster den tact had, zeer spaarzaam van de vreemde taal gebruik te maken... ook een genot voor onze meisjes, die toch veelal nog al sukkelen met andere uitdrukkingen dan die in thema's of vertaalboeken voorkomen.

De inhoud van het boek is boeiend, hoewel niet zeer ingewikkeld:

De meisjes Verbeek sluiten buurvriendschap met de jongens Durieux en hun aardige omgang gedurende een paar jaren maakt het onderwerp van het verhaal uit. Greta Verbeek, bijgenaamd de Komeet, omdat zij altijd wegzwerft van haar school, waar zij kweekeling is, die Greta is zoo'n beetje de hoofdpersoon, een flink kameraadje, een kranig deerntje, zooals we er allen wel kennen uit onze naaste omgeving.

De moederlooze jongens Durieux,

zoons van een kunsthandelaar, vinden bij de familie Verbeek een tweede tehuis en weldra loopen de kinderen over en weer bij elkaar in en uit, geheel als broers en zusters onder elkander. Allerlei aardige kleine voorvallen versterken voortdurend de wederzijdsche vriendschap, en als na de influenza-epidemie, waarin allen door allen beurtelings zijn opgepast, de heer Durieux sterft, zijn drie kinderen onverzorgd en onbemiddeld achterlatend, dan verwachten we niet anders, of de Durieux worden opgenomen in den huize Verbeek. Maar de schrijfster houdt meer rekening met de werkelijkheid: de beide jongsten komen in het Waalsche Weeshuis en de oudste, die eigenlijk met zijn oom en voogd naar Parijs moest, wordt ten slotte de welkome huisgenoot zijner zusjes-vriendinnen.

Uit dit boek zullen onze kinderen niets kwaads leeren, er komt geen enkel verkeerd karakter in voor, niets overdrevens of onnatuurlijks, allen doen hun plicht zoo goed mogelijk en beoefenen volgens de regels der neutraliteit, een behoorlijk getal christelijke en maatschappelijke deugden. De menschen en de kinderen zijn helaas getrouwe typen onzer moderne landgenooten. Gaat het hun goed, dan leven zij rustig en gerust, door de week aan 't werk, 's Zondags er eens uit of bij slecht weer gezellig samen thuis. Komen er rampen, doet het verdriet zijn intrede in den familie-kring, klopt de dood aan, ja, dan is er »groot verdriet", daarna »stille weemoed" en ten slotte »zwijgende berusting".

Wat zou er ook anders wezen? We zien het immers rondom ons! En boeken, gelijk het hier besprokene zijn de trouwe afspiegeling van de opvattingen en de gevoelens dergenen, die buiten elken godsdienst zijn opgevoed en het geloof aan een leven na dit aardsche als een sprookje, hoogstens als een vrome legende hebben leeren beschouwen. Vergeleken bij de vele onzinnige en opwindende boeken, die onze jeugd heden ten dage in handen krijgt, verdient »De Buren" zeer zeker aanbeveling, maar te betreuren blijft het, dat schrijfsters als Nannie van Wehl haar talent gebruiken om boeken te maken, die bij gemis aan elk hooger ideaal moeten ontaarden in zoo'n neutraal water en melk vertelseltje.

Zutphen Juli 1907. C. J. F. VETTER.

Tot in den Dood door JOHANNA STEKETEE. W. Versluys. Amsterdam 1907.

Al den onzin te ontwarren die in de 132 bladzijden van dit boekje is bijeengebracht, valt nog niet zoo gemakkelijk als het op het eerste oogenblik schijnt, want telkens ontdekt men weer nieuwe dwaasheden en onwaarschijnlijkheden in dit toch betrekkelijk eenvoudig verhaal, waarvan de inhoud aldus luidt: Een jong meisje wordt bij de eerste ontmoeting smoorlijk verliefd op een jongmensch; hij op haar. Kort daarna verloven zij zich. Hij krijgt longtering en na een langdurig lijden sterft hij. Na zijn dood stelt zij het verhaal van haar liefde en leed te boek.

Nu had dit alles misschien indruk op ons kunnen maken en ons kunnen ontroeren, wanneer de schrijfster ons deze treurige geschiedenis als werkelijk gebeurd had weten voor te stellen, doch, daar zij hierin niet slaagde en zij haar verhaal met zooveel ongerijmdheden wist op te smukken, dat zelfs het ernstig bedoelde een belachelijk tintje kreeg, moeten wij ons wel afvragen: Neemt Johanna Steketee een loopje met ons, of houdt zij hare lezers voor onnoozel genoeg om de volgende zaken grifweg aan te nemen?

1. Wanneer de jeugdige heldin (Ma-

deleine) het met haar vriend ééns is geworden, weet zij niets beters te doen dan hare ouders, die hem nauwelijks kennen, te verrassen met deze woorden: »Hier breng ik u Siegfried. Hij wil heel graag uw zoon worden. (bl. 25.)

2. Als het engagement drie jaar moet duren, omdat Siegfried zijne studiën nog moet voleindigen, wordt Madeleine die Protestant is, verpleegster in een Roomsch Ziekenhuis. Het is wel eene eigenaardige inrichting dit gesticht Huberta, waarvan de »hoofdvrouwe, Zuster Barbara" haar onder deze omstandigheden terstond met open armen ontvangt, maar het is toch als Katholiek Gesticht bedoeld. Zelfs de kleedij is die der nonnetjes, want zij schrijft aan haar vriend: »Als je me komt bezoeken, zul je zien hoe uitstekend mijn uiterlijk zich leent voor het costuum der eerwaarde zusters, het flatteert me werkelijk." (bl. 35).

3. Als Siegfried eene bloedspuwing krijgt en naar een Sanatorium moet, neemt zij afscheid van huize Huberta en snelt naar hem toe om hem — met voorbijzien der andere zusters aldaar — dag en nacht te verplegen; want, zooals zij zegt: »Geen oogenblik gun ik hem een ander." (bl. 55.)

4. Wanneer hij wat beter wordt neemt het verloofde paartje een huis, — in den vorm van een kapel, met prachtig beschilderde boogvensters en gelegen in eene vallei tegen zeven heuvelen aan" (bl. 66) — waar zij nog eenige maanden samen wonen vóór hij sterft.

5. Na zijn dood verschijnt hij haar als geest; een paar maal alleen, dan in gezelschap van een ander meisje, en eindelijk begint zijn levensgroot portret te spreken!

Griezelig, niet waar? Doch men vergete niet, dat dit jonge mensch altijd iets geheimzinnigs en griezeligs heeft gehad. Luister maar naar de beschrijving, die Madeleine bij hunne eerste ontmoeting van hem geeft: »Iets onbeschrijfelijks-liefs lag op dat, ondanks zijn warm-roode kleur, wat teere gezicht; zoo idealistisch dat hooge, blanke voorhoofd, waarom ree-bruine krullen golfden, afhangend langs de fijne oorschelpen, wat zijn geheele voorkomen iets geniaals, iets dichterlijks gaf In zijn droomende, dien dag licht-blauwe oogen, lag uitgedrukt een diepe vroomheid, stijgende tot extase. Zijn blanke handen met spitse vingers schenen zich alleen te kunnen reiken naar wat nobel was en trouw." (bl. 7)

Twee dagen later echter worden zijn oogen «veel donkerder en weer heel anders van kleur schijnend,» terwijl zij eenige weken daarna schrijft zijn oogen schenen wit.» Het kameleon-achtige van dit jonge mensch schrikt echter Madeleine toch blijkbaar niet af; integendeel, zij gevoelt hoe langer hoe meer dat «hunne zielen verbonden waren door 'n reeks van onzichtbare, onoverzienbare schakels, die zich hadden inéén geweven door de eeuwen heen van voorafgaande leven.»

Voeg nu bij deze poëtische ontboezemingen natuurbeschrijvingen als: «de zon brak door, lang gouwig dralend boven witte schuim-wolken in den melkblauwen hemel (bl. 69) uitdrukkingen als: «de vogels zingen bezielder; (bl. 22) «zijn ijver ging zijn ondergang delven;» (bl. 33) «ik ben gelukkig, innigde hij,» — «hoe heerlijk! verrukte ik,» — «het sanatoriumleven begint mij tegen te staan, verdriette hij» — met nog vele anderen van dien aard, — en men zal mij moeten toegeven dat het niet om den fraaien stijl is dat men dit boekje ter hand behoeft te nemen. Waarom dan wel? Om zich vroolijk te maken over die opeenstapeling van gekheid die toch als ernst bedoeld schijnt te zijn; om zich te ergeren over de dwaze uitdrukkingen omtrent het Katholicisme waarvan de

schrijfster hier en daar met sympathie spreekt, doch van welks innerlijk wezen zij blijkbaar geen flauw idee heeft; en eindelijk om zich verontwaardigd te gevoelen over de bedekte aanprijzing van de spirititische leer, welke de schrijfster als eenig afdoende troost in leed, als eenig middel tegen wanhoop en zelfmoord schijnt te beschouwen? Redenen te over dus, om zijn tijd en geld aan wat beters te besteden, en dit prullige boekje liever ongelezen te laten.

E. T.

Bloed en vuur oorspronkelijke roman van PAUL MEERTENS. Amersfoort. G. J. Slothouwer.

De lezer hoeft van dezen erg-klinkenden titel niet te schrikken. Want deze vlag dekt geen gruwelijke lading, geen moordpartijen, geen wilde krijgs-miserie, geen sombere verwoesting, het is zonder meer de bekende krijgskreet der Heilsoldaten, die dezen wapenkreet aanheffen, als zij optrekken om op hunne wijze de wereld voor Christus te veroveren.

Bloed en vuur is een Heilslegerroman, en als zoodanig een typische verschijning in onze litteratuur. Het is niet een karakatuur-teekening van deze heel bijzondere negentiende-eeuwsche beweging, geen aandachtige ets van een scherp ziend realist, die de rondzwervende soldaatjes uitbeeldt in hun omgeving van ellende, zooals een ander Zeedijk-studies of Damrakschetsen maakt, nee, 't is het idealistisch gestemde verhaal van een begeesterd medestrijder, een verlokkende verheelijking van den S.-A-.arbeid, een propaganda-preek in romanvorm.

Bloed en vuur is het best te vergelijken bij sommigen Roomsche romans, die op een allersympathiekste manier, en met kwalijk verborgen geestdrift, de roeping en het leven van een kloosterbruid teekenen, doch de realiteit voorbijzien, de figuren niet scherp aanzetten, met het leven geen rekening houden, geen superieure stijl-qualiteiten meebrengen, maar met dragelijke handigheid zachtgekleurde, zwak-omlijnde en vaaggevoelde droomen penseelen, waarnaar wij heel even kijken met kalme vriendelijkheid, maar die het hart winnen en de sympathie hebben van een weinig eischend publiek.

Zoo is ook Bloed en Vuur. Carla, de dochter van een welgestelde familie gaat uit verveling een bijeenkomst van het Heilsleger bijwonen. Eerst ergert zij zich aan de groteske manier waarop de menigte bewerkt wordt, maar weldra komt zij onder den indruk van de zelfverloochening der officieren. Er ontwaakt in haar hart een vaag verlangen, om dien arbeid van liefdadigheid te deelen, maar haar eigen gehechtheid aan comfort, aan fatsoen, aan welzijn dringt haar terug. Doch haar sympathie groeit met elke ontmoeting, en bij een bijeenkomst in beschaafden kring, waar men een ijverige commandante een strik gelegd had, kiest zij partij voor deze, en gaat van dien dag af, het leven der soldaten heel anders beschouwen. In hare behoefte om zich aan liefdewerken te geven, verpleegt zij een ongelukkiggehuwde vrouw, verdedigt deze arme tegen haar steil-orthodoxe familie, krijgt allerlei ontmoetingen met Heilsoldaten, breekt met haren verloofde, omdat deze zich verzet tegen haar verlangen om een kerkelijk huwelijk te sluiten en zinkt eindelijk te Londen, in tegenwoordigheid van haar deftige verwanten die ze naar een bijeenkomst had meegetroond, voor de zondaarsbank neer, tusschen allerlei misdadige en huiveringwekkende menschen Ze overwint den tegenstand der haren, wordt in het leger aangenomen, verricht met onderworpenheid en groote liefde hare

zware opdrachten, wordt eindelijk commandante te Parijs, en is de vreugde en de hoop harer medeofficieren.

Bij een rumoerige bijeenkomst wordt zij door haren vroegeren verloofde uit het grootste levensgevaar gered ; doch hierin vonden de dagbladen aanleiding de smadelijkste berichten over haar en het heilsleger op te disschen. Daarom wordt zij, hoewel men hare onschuld gelooft, gedegradeerd en als gewoon soldaat naar Australië gezonden. Een troost sterkte haar in die allerverschrikkelijkste beproeving. Aleida, de orthodoxe ministersdochter, door haar voorbeeld naar het heilsleger gekomen, snelt naar haar toe, om te toonen hoe zij in de deugd van haar gelasterde vriendin gelooven blijft, en om haar in de laatste oogenblikken voor het heengaan te troosten door hare liefde.

't Boek eindigt zoo :

Zij vergezelde Carla den volgenden dag naar Amsterdam, en was de laatste die haar uitgeleide deed, toen het jonge meisje een week later de reis naar Engelsch-Indië aanvaardde. De stoomboot lichtte te Plymouth het anker: de hoekige, strenge figuur, die in Engeland achter zou blijven, was nog slechts een van droefheid gebogen gestalte, maar toen zij op het dek het schoone fiere gelaat van Carla ontdekte en de welbekende uniform zonder andere insignes meer dan de S, hief zij zich weer in haar volle lengte op en riep haar toe:

Vaar dan wel, tot aan ons wederzien.

Ga met God. Hij stelle u ten zegen.

Het jonge meisje wuifde haar nog eenmaal toe, en wees naar boven, dat blijvend vaderland voor hen, die tot het eind volharden En beiden glimlachten door hare tranen heen.

Opmerking verdient nog, dat met eerbied het werk van priesters en zusters herdacht, en het niet verplichtend stellen van het coelibaat voor de hoogere rangen van het Heilsleger de eenige vergissing der organisatie genoemd word. De orthodoxe protestanten worden met de felste kleuren geschilderd. Was daar nu niets beters van te zeggen?

R.

Van Zon-zaliger door hem zelf, door René Vermandere. Leuven Keurboekerij. Amsterdam, E. v. d. Vecht.

Wie den titel van dit werk gelezen heeft en herlezen, begrijpt dat hij hier met een Vlaming te doen heeft En als hij het boek leest, zal hij genieten van den echten Vlaamsch-katholieken humor, die vertrouwelijk met het heiligste schertst en lacht, ook met sterven en begraven worden, maar in die vroolijkheid een diepen ondertoon van echten weemoed, en een stille klacht om veel verkeerds te leggen weet. De schrijver zag de komedie bij het sterven gespeeld, de komedie van droefheid en deelneming, de komedie van lijkstatie en rouwpronk, en hij is bitter vroolijk geworden en hij heeft gelachen, maar met een geluid dat dieper aandoet dan een snik en een traan.

De schrijver had van spiritistenvergaderingen gehoord en wilde er het zijne van hebben. Allerlei beroemde personages werden voor den dag gebracht, maar toen hij vroeg om nu ook eens zijn ouden vriend bakker van Zon, op te roepen, mislukten de meest ernstige pogingen, en hij ging verdrietig een beetje achteraf in een hoek zitten om over zijn vriend te mijmeren. Zoo bemerkte hij niet, dat de séance geëindigd was en de adepten verdwenen waren, tot zijn betreurde vriend plotseling bij hem kwam uit eigen beweging, en hem zijn wedervaren op humoristische, hier en daar op diep ernstige wijze verhaalde. Het hoofdstuk Tranen Gods b. v. is van aangrijpende kracht : en de overgang van hekelenden humor tot het

prachtig adagium van hoog religieus gevoel is geweldig. Eén passage van wat het levend geworden kruisbeeld, dat naast de doodskist tusschen twee kaarsen stond, verhaalde in den nacht:

Langzaam dropen de edelsteenen uit zijne wonden, en als hij gansch uitgebloed was, weende Hij nog, en kloeg: Zij hebben mijn woord niet begrepen, noch mijn lijden verstaan. Er is geen liefde in hunne werken. Het zweerd beheerscht nog steeds de rede, en nog immer is de mensch het wreedste onder mijne schepselen! Hij sticht onvree in mijn naam, in stede van zijnen broeder om Mij, als broeder te beminnen. Geen akker of hij werd met bloed gedrenkt, en naar den vorm van mijn kruis smeden mijne kinderen den greep hunner degens. Mijn beeld prijkt op oorlogsvanen en rookende zweerden worden mij opgedragen.

Wie steunt het zwakke recht ten koste van zijn aardsche welvaart? Wie gelooft eer in mijn woord dan in de vergankelijke macht der menschen? De standen strijden ondereen en de oogst die mijn Vader laat rijzen, vernielen zij bij de twisten om mijn bezit. Tot in den huiselijken haard leeft de mensch in oneenigheid met zijnen oorsprong en zijn nakomelingschap. Ontelbare ellendigen sterven van honger terwijl anderen het dagelijksch brood van duizenden verkwisten. Velen die men ongetroost liet weenen, leerden vloeken, en menig hand, die een broederhand nooit drukte, werd tot vuist gebald. Geen vragen meer, maar dreigen, de vrees, niet de liefde doet geven.

O mensch wàt breng ik u anders als broederlijkheid, wat hield ik u voor van Bethleëm tot Calvarië? Hebt gij de wraak in mijn hart gevonden, als uw lans in mijn zijde drong? Ik liet mijn engelen mijne geboorte aankondigen, en toch beheerscht het geweld de gemoederen. Waar is mijn volk dat medegaan zou met mij langs den weg der waarheid? Wie zou mij herkennen en volgen, kwam ik terug als weleer gehuld in 't schamel kleed der menschheid; wie zou mij belijden, moest ik uit de tempels, de paleizen, de wetzalen gejaagd, mijn hof kiezen onder de ellendigen? Wie zou nu rond Mij staan, zoo ik weer sterven kwam voor iedereen, gezien door iedereen, zoo hoog op den berg als ik mijn kruis kon slepen? O mensch niet uw doornen, noch uw lansen, noch uwe geesels, noch uwe wreede hamerslagen dooden mij, maar wel de onverschilligheid waarmede gij de liefde bejegent, die ik voor u medebracht uit den hemel.

Zoo klaagde de Heer zijn verdriet bij dooden, omdat de levenden Hem niet hooren willen!"

En dan ineens zonder anderen overgang, dan een vignet met een pompeus gekleede weduwe begint de snijdende lach weer te klinken:

„Mijn vrouw trok zich bijzonder goed uit den slag voor alles wat haar rouwbeklag en mijn teraardbestelling betrof. Niemand zou het haar aangegeven hebben, dat het nog maar heur eerste man was, die ze ging begraven.

Zij liet den drukker komen en beraamde met hem, hoe zij best haar verdriet zou verkonden. Haar talent van weenen verdiende inderdaad een talrijker publiek dan een non en een paar buurvrouwen. Nog denzelfden dag ging een bleeke, gladgeschoren lijkbidder, bij alle geburen, vrienden en kennissen mijn overlijden aanzeggen. Ook in gazetten werd melding gemaakt van mijn afsterven, en de kennissen die geen bericht zouden ontvangen hebben, werden verzocht te willen gelooven, dat slechts overmaat van droefheid schuld droeg aan dit verzuim.

In brief en blad werd mijn verlies onherstelbaar geheeten, en alsof er aan zou getwijfeld worden, bevestigden be-

nevens mijn vrouw, heel de familie van Zon en heel de familie Janssens, dat ik wel en degelijk dood was.

Daarbij werd mijn eenzelvigheid onweerlegbaar vastgesteld. Geen enkele doopnaam bleef vergeten. Franciscus Gummarus Cornelius van Zon. Zoo moest ik alle hoop laten varen van ooit te kunnen beweren, dat men iemand anders begraven had in mijn plaats.

Mijne vrouw herinnerde bij dezen, dat ik haar een teergeliefde echtgenoot was geweest en kondigde mijn verlies aan met zulke droefheid, dat men over de regels weg moest lezen, om haar niet meer te beklagen dan mij: haar dooden man zelven.

Mijn geboortedag werd niet van kant gelaten en evenmin den juisten datum van mijn overlijden, als was het van zoo groot belang te weten, wanneer ik mijn moeder had verblijd, en wanneer ik mijn vrouw al die smart had aangedaan.

Zij, die ik eens, als frissche boorling fier en blij maakte, stierf nu eerst voor goed in haar eenigen, kinderloozen zoon. Zij, die ik griefde, kende allerhande middelen om haar smert te boven te komen: zij bestelde ontelbare meters zwart doek, waarin zij zich van hoofde te voeten zoo wist te hullen, dat zij als een wandelend zinnebeeld van wanhoop en rouw voorkwam. Maar nauw was de wettelijke tijd om, of zij miek van haren knecht haar meester. Het rouwkleed dat zij scheen opzettelijk verveerdigd te hebben om al die haar bekijken zou met echtelijke inzichten, hoop en verlangen te ontzeggen, maakte de speelreis mede, en in der waarheid, ik kan niet zeggen, hoe het er best uitzag, met de zwarte of met de witte garniersels."

En zoo gaat dat het heele boek door, we zouden wel aan 't overschrijven kunnen blijven. De lezer moet zelf dit eenvoudig geschreven, maar blij hekelend en krachtig-werkend boek zelf lezen. 't Is gezond en opwekkend. De keurboekerij gaf het mooi uit, en Edmond van Offel teekende zinrijke vignetten.

J.

Kinderwereld. Versjes van A Sutorius. Teekeningen van Rie Cramer. Amsterdam, P. W. van Kampen en Zn.

In dit stevig boek geeft Rie Cramer met twee kleuren heel eenvoudige beelden uit het kinderleven. Ze getuigen van veel originaliteit, van durf, al zijn de figuurtjes soms leelijk misteekend.

Vollen lof mag geschonken worden aan de dichteres der versjes.

We hooren hier voor 't eerst haar kalme stem, doch onmiddellijk treft ons het heldere en lief eenvoudige van haar aantrekkelijk geluid. 't Is alles zoo echt kinderlijk, natuurlijk en ongewild, en een kleine, bijna onmerkbare buiging, hier en daar, doen ons veel van A. Sutorius verwachten.

Wat zegt de lezer wel van de volgende simpele liedjes:

Loopen leeren.

Zachtjes, zachtjes, zoetjes aan,
  Leert mijn kleintje loopen,
Heel gauw moet ik voor mijn kind
  Mooie schoentjes koopen.
Eenë, tweeë .. hola, zeg,
  Houd den rechten weg.

Zachtjes, zachtjes, eenë twee ..
  Wees voorzichtig poesje,
Wil nu niet zoo hard vooruit,
  Blijf nouw maar bij moesje.
Eenë, tweeë,... stap maar toe...
  Zoo, nu ben je moe.

Soldaatje spelen.

'k Ben soldaat, zeg zie je 't wel,
  Zie je mijn geweer?

Daarmee schiet ik in 't gevecht
Iedren vijand neer;
Daarmee schiet ik pang! pang! pang!
'k Ben voor niemand bang.

'k Ben soldaat, 'k word generaal,
'k Word een héél groot man,
'k Word misschien een koning wel,
Als 't tenminste kan.
Stil; een vijand;... gauw... pang! pang!
Flauwerd, hij wordt bang!

Laat A. Sutorius haar mooie gave met zorg ontwikkelen, ze moet evengoed als Rie Cramer ernstig studeeren, en we zullen heel gauw de beloften vervuld zien, door dit werkelijk mooie en aan te bevelen kinderboek gedaan.

J. M. J. KNAAPEN.

Minka en Tinka. door THÉRÈSE HOVEN. Amsterdam, L. J. Veen.

Thérèse Hoven vertelt met benijdenswaardig gemak voor kleine kleuters over twee Noorweegsche kindertjes, hoe ze daar ook stout zijn en grappig, en de schatten van vader en moeder. De platen zijn geen artistieke scheppingen zooals voor kinderen tegenwoordig hoe langer hoe meer verzameld worden, maar ze hebben het voordeel dat ze groot, heel groot zijn.

MARIE.

Klein Jantje en de kinderen van Modderstad. Teekeningen van OTHILIA ADELBORG. Tekst naar de Zweedsche uitgave, vrij bewerkt door JOHANNA WILDVANCH. Derde Druk. Bussum, C. A. J. van Dishoek.

Dat mooie boek van klein Jantje, met prachtige platen en leuke versjes! Om te gappen als je er geen één vijftig aan besteden kunt. En zoo echt naar 't verstand van kleine kleuters. Toen ik het ter recensie kreeg, heb ik mijn hummels om mij heen verzameld, en ze voorgelezen; ze luisterden buiten adem, en ze kwamen niet uitgekeken op de prenten. Telkens moest ik maar weer opnieuw beginnen. Ze riepen dan: nog meer, nog meer. En ik deed het gaarne, want ik keek naar die verrukkelijke prentjes met evenveel genoegen als mijn schatten.

Een geluk, dat het boek zoo stevig is; 't kan heel lang mee.

MARIE.

ALLERLEI.

Verhandelingen van de katholieke Hoogeschool uitbreiding.

No. 94. **Het ijzer, zijn bewerking, zijne rol,** door D. Allays, schoolopziener.

No. 95. **Gezondheidszorgen voor het oor,** door Doctor Frans Mets. Antwerpen. De Nederlandsche Boekhandel.

Zeer belangrijke volgnummers der aanbevelenswaardige serie, deze verhandeling over de ijzerbewerking, met platen en allerlei wetenswaardige mededeelingen, terwijl het «groentje» over de oor-behandeling een stukje socialehygiéne bevat. Is deze uitgave in onze volks-bibliotheken te vinden?

K.

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES.

A travers la banquise du Spitzberg au cap Philippe, door le Duc d'Orleans. Paris, 1907, 20 frs.
Levendig geschreven dagboek der bekende poolzee-reis van de „Belgica" onder kapitein A. de Gerlache.
Peterm. Mitth. 1907 lit. 505.
(W. Thalbitzer.)

Paix Japonaise, door L. Aubert Paris 1906. 3.50 frs.
Een goed boek, dat in zijn politieke beschouwingen objectief, in zijn landbeschrijving interessant en leerrijk is.
Peterm. Mitth. 1907. lit. 447.
(M. v. Brandt.)

Promenades lointaines. Sahara, Niger, Tombouctou, Tuareg, door H. Paulhiac. Paris 1905. 5 frs.
Vlot geschreven boek, waarin een zeer bereisd officier zeer verschillende zaken bespreekt en ijverig opkomt tegen den aanleg van een Transsaharischen spoorweg. De 102 illustraties zijn meest klein en hebben soms met den tekst weinig te maken.
Peterm. Mitt. 1907. lit. 470.
(F. Hahn.)

Buntes Allerlei aus Argentinien, door A. J. von Vacano. Berlin 1905. 10 mk.
Dit „bonte allerlei", door den schrijver zelf aanschouwd op zijn talrijke reizen, is goed geschetst. Het geeft een kijk op leven en streven in de pampa, maar niet altijd bleef het vrij van overdrijving of fouten.
Geogr. Zeitschr. 1907. p. 339.
(Hauthal.)

Landeskunde des Britischen Nord-Amerika, door A. Oppel. (Samml. Göschen No. 284) Leipzig 1906 0.80 mk.
Vier bandjes dezer „Sammlung" behandelen samen het werelddeel Noord-Amerika. Twee ervan leeren ons de Unie kennen, een derde bespreekt Mejico, Centraal-Amerika en West-Indië, terwijl het vierde, dat we hier aangaven, over Britsch-Noord-Amerika handelt. De schrijver heeft dit gebied zelf meermalen bereisd, weet goed gebruik te maken van de beste bronnen en geeft aldus een goed en leerrijk overzicht.
Geogr. Zeitschr. 1907. p. 338.
(K. Hassert.)

Die Ewe-stämme. Material zur Kunde des Ewe-Volkes in Deutsch Togo, door J. Spieth. Berlin 1906, 45 mk.
Een werk van groote waarde, zoowel voor linguisten en ethnologen als voor kooplui en kolonisten.
Peterm. Mitth. 1907. lit. 480.
(C. Meinhof.)

Tibet and the Tibetans, door Graham Sandberg. London 1906, 5 sh.
Een degelijk werk, dat aan geografen die bijzonder studie willen maken van Tibet, warm kan worden aanbevolen.
Peterm. Mitth. 1907. litt. 441.
(E. Wagner.)

Aegypten, das Land der Pyramiden, door Osw. Schröder Leipzig 1905. 6 mk.
Dit werk (uit de serie: „mit Camera und Feder durch die Welt") is meer toeristisch en artistiek dan wetenschappelijk of betrouwbaar.
Pet. Mitt. 1907. lit. 159.
(Lentz.)

Bilder aus Südasien, door Gräfin Pauline Montgelas. München 1906. 3.20 mk.
Goed geschreven reisverhaal, handelend over Cochin-China, Kambodsja, Oost-Java, Birma en Voor-Indië. De katholieke Schrijfster toont goed op de hoogte te zijn van de geschiedenis der Aziatische godsdiensten.
Peterm. Mitt. 1907. lit. 112.
(M. Hammer.)
Literar. Handweiser 1907. p. 291.
(F. Ruhle.)

Ostasienfahrt, door Fr. Doflein. Leipzig 1906. 13 mk.
Een voortreffelijk werk. De schrijver, een leerling van Prof. Doederlein, schildert op de eerste plaats de diepzeefauna, doch geeft ook menige bijzonderheid over land en volk van Japan, China en Ceylon. In natuurschilderingen is Doflein een meester.
Peterm. Mitt. — Geogr. Zeitschrift en Liter. Handw.

Le Canal de Suez, door Vorsin Bey. (7 banden en 1 atlas). Paris 1902—'06 90 frs.
Groot, goed gedocumenteerd werk

De schrijver was de hoofddirecteur der kanaalwerken. De eerste drie banden geven de geschiedenis. De andere zijn meer voor technici.
Pet. Mitt. 1907 lit. 174.
(Supan.)

Eine Reise nach Ostasien, door Osw. Schroeder en E. Pflanz, (band III van „Mit Camera und Feder durch die Welt.") Leipzig 1905 6 mk.
Een mooi geïllustreerd boek, waar echter het zinnelijke in nagejaagd wordt en "das Ewigweibliche" een bijzondere rol speelt.
Pet. Mitt. 1907. lit. 114.
(M. v. Brandt.)

Reise-Erinnerungen aus Ost-Asien door Rapprecht, Prinz von Bayern. München 1906. 15 mk.
Een zeer degelijk werk. De reis ging door Malaka, Nederlandsch-Indië, China en Japan. Natuur en toestanden in ons Java worden op interessante wijze geschetst.
Pet. Mitt. 1907. lit. 113.
(M. v. Brandt.)

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN.

L'Heure de Dieu, door Georges Bonnamour. 3 fr. 50. Plon—Nourrit, Paris.
Interessante roman over hedendaagsche toestanden, met een voorrede van Dr. Fiessinger waarin deze hulde brengt aan het echte geloof van den schrijver.
Mois litt. et pitt. août 1907. (Emmel.)

Les Femmes de demain, door Mme Cassot. 3 fr. 50. Sansot, Paris.
Deze dames zijn juist geen voorbeelden voor onze lezereseen.
Mois litt. et pitt. août 1907. (M. L.)

Ces Dames du régiment,. door Madol. 3 fr. 50. Stock, Paris.
Een karakterteekening van een soort van dames, waarmede nu juist niet iedereen behoeft kennis te maken.
Mois litt. et pitt. août 1907.
(J. J. A.)

Croquis de jeunes Filles, door H. Davignon. 3 fr. 50. Plon, Paris.
Katholiek werk.
Mois litt. et pitt. août 1907.
(J. J. A.)

Vers la Haine, door Pierre Gourdon. 3 fr 50. Lethielleux, Paris.
Werk bewonderenswaardig om zijn inhoud en aantrekkelijk door zijn vorm.
Mois litt. et pitt. août 1907. (E. A.)

L'Ecran brisé, door Henry Bordeaux. 3 fr. 50. Plon—Nourrit, Paris.
Werk met vier novellen, die allen getuigen van een fijne pen. Schrijver schijnt op weg om Academicien te worden.
Mois litt. et pitt. août 1907.
(J. J. A.)

TIJDSCHRIFTEN.

De Katholiek, Mei-aflevering.
Tuberculose der longen, door H. J. Damen, Arts. II (vervolg van 360 vv.) P. fr. B. Kruitwagen. De Gulden Mis, IV, (vervolg van bl: 394 vv.) Het Roode Kruis in Japan, door A. M. C. van Cooth. *Zonnebrand, door N. R., m. S. C. *Zomer, door Aug. van Cauwelaert. *De Nosia aan den Nijl, door P. fr. E. v. Kroonenburg. *De Godslamp, door L. R. Letterkundige kroniek. Nieuwe uitgaven.
—— Juli-aflevering.
De opgravingen in het Oosten en de godsdienst van Israël, II (vervolg van bl. 280 vv.), door P. van den Tempel O. P. De troonsbestijging van Cyrillus, door Dr. L. J. Sicking.

Naar aanleiding van een belangrijk artikel (over godsdienstonderwijs), door M. A. P. C. Poelhekke. De bronnen der „Altaergeheimenissen", III, (vervolg van bl. 379 vv.), door B. H. Molkenboer O. P. Tuberculose der longen, III, vervolg en slot van bl. 455.), door H. J. Damen, arts. Een oud pinksterliedeken. Van der sinxenbloeme sermoene, door fr. Berthold, Carm. Nieuwe uitgaven.

Studiën, Afl. 4.

De Waarheid in het Bijbelsche geschiedsverhaal, over de werken van PP. Fonck, Pesch en van H. A. Poels, door J. Van Kasteren. Een hard Vonnis, door L. Hebrans. Het Nederlandsch steenkolengebied, door F. de Bruijn. Brieven over Letterkunde, door A. Gielen. Spinoza de sophist, door J. Kerlen. Het „Liber Pontificalis" en zijne historische betrouwbaarheid, door Th. J. Kannengieter.

—— Afl. 5.

Het Nederlandsche steenkolengebied, II, door F. de Bruijn S. J. Schetsen uit Syrië, door H. Wilbers. Boedha en Boedhisme, door L. Hebrans. Brieven over Letterkunde, door A. Gielen. De naam *ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ*, door J. Daniels. Scripturistisch Overzicht, door J. P. van Kasteren. Uit de pers.

Van onzen Tijd, Zevende Jaargang, Nrs. VIII—IX.

Hoe een monument gered wordt, (met 1 plaat), door Jhr. Mr. Victor de Steurs. De kruiswegstaties van Theo Molkenboer in de kerk te Zoeterwoude, (met 2 platen), door Jos. Th. J. Cuypers. De gelofte, door Albertine Steenhoff-Smulders. Aanteekeningen naar aanleiding van Gerard Brom's beoordeeling van de „Heerlyckheit der Kercke", door Dr. H. W. E. Moller. Naar aanleiding van professor Beijsens' „Algemeene Zielkunde", door Th. Kwakman, pr. De Monstrans der kathedraal van St. Bavo, (met 2 platen) door Jan Brom. Vlamingen, door J. A. van Lieshout, pr. Tentoonstellingen, door Maria Viola. Zomerspelen, door Maria Viola.

De Nieuwe Taalgids.

Over het schrijven, door J. H. van den Bosch. Wat Justus van Effen zijn Spectator deed schrijven, door J. Koopmans. De psychologiese beschouwing van de betekenis-veranderring, door C. G. N. de Vooys. Boekbeoordelingen.

—— 2e aflevering.

Gemakkelike en moeilike talen, door D. C. Hesseling. Over interpunksie; grondtrekken voor het taalonderwijs, door J. H. van den Bosch. Kanttekeningen bij Den Hertog's Nederlandse spraakkunst, door C. G. N. de Vooys. „Buigingsuitgangen mogen niet verwaarloosd worden", door C. d. V. Boekbeoordelingen.

Onze Kunst, Juni 1907.

Opmerkingen over enkele schilderijen van Rembrandt, door Dr. Wilhelm R. Valentiner. Alfred Stevens, door Paul Lambotte. W. Penaat, door T. Landré. Kunstberichten. Boeken en Tijdschriften.

Vlaanderen, Mei 1907.

Nu de avond daalt door X***. De Drank van Heil en Smerte, door Hugo van Walden. De zuivere jongeling en zijn 'zatte moeder, door Karel van de Woestijne. Leven en Kunst, door E. De Bom. Volkskunde, door A. De Cock. Kunst, door Th. Coopman.

Onze Eeuw, Mei 1907.

Boete, door G. Haspels. Kerk en Staat in Frankrijk, door Prof. Van der Wijck, Diederichs Tocht naar Bertangaland, door Prof. R. C. Boer. Javanen en Bataks, door W. Meijer Ranneft. Verzen, door Van der Pant en Laurens Van der Waals.

De Gids, Mei 1907.

Dr. A. G. van Hamel †, door Mr. J. van Hall. Lente-sonnetten, door H. Lapidoth-Swarth. Middenstandskernen, door P. Tutein Nolthenius. De Celstraf in Nederland, door D. Simons. Ruusbroec in verband met de Fransche en Duitsche Mystiek, door Dr. van den Bergh. Het Licht en de Bouw der Materie, door H. Lorentz. Hedendaagsche Geschiedschrijvers: Lamprecht Lavisse, Pirenne, door H. Colenbrander. Gemeenschap versus individu, door G. Heymans. Muzikaal overzicht. Dramatisch overzicht. Parlementaire Kroniek.

Dietsche Warande en Belfort, No. 5.

Constance Teichmann en Edgar Tinel, door M. E. Belpaire. Dilexi decorem, door Alf. Walgrave, pr. Rosa, door Louisa Duykers.

Lentelied, door A u g. v a n C a u w e l a e r t. Het Philologen-Congres te Amsterdam, door A. C a r n o y. Liefdetornooi, door J. G r i e t e n s. Sociologische Kroniek, door F l o r i s P r i m s. Bijbelkroniek, door H. C o p p i e t e r s. Boekennieuws. Inhoud van Tijdschriften. Omroeper.

—— No. 6.
Onze Vlaamsche Volksliederen, door H e r m a n B a c c a e r t. Ibsen, II, door J. P e r s y n. Wroetersleven, door E r n e s t C l a e s. Het Schoone Hoofd — Twee Beken — Heidebeelden, door L a m b r e c h t L a m b r e c h t s. Deemoed, door C o n s t a n t E e c k e l s. De Ware Shakespeare. door J. S. v a n O l m h o f. Van 't Schip, dat verging, door A. W. S. v. L. Over „Cecilia", door L o d. O n t r o p. Letterkundige Kroniek, door J. P e r s y n. Wetenschappelijke Kroniek, door D r. J. v a n M o l l é. Boekennieuws. Inhoud van Tijdschriften. Omroeper.

Nederlandsche Katholieke Stemmen, 3e aflevering.
Acta S. Sedis: E. S. Congr. Supr. S. Officii. De Jurisdictione Sacerdotum in mari navigantium. Over Inspiratie en Bijbelkritiek naar aanleiding van eenige nieuwe werken. II, door F. t e r H a a r C.ss.R. Het Tabernakel en zijn toebehooren, II, door J. M. P l u ij m, C.ss.R. Miscellanea. Verboden kerkboeken, door Dr. A. C. M. S. Nieuwe Uitgaven.

—— 5e aflevering.
Acta S. Sedis: E. S. Congr. Indulgentiarum. Aflaten voor het godvruchtig vieren der Junimaand. Dubia circa recitationem Officii parvi B. M. V. in liugua vulgari. Facultas delegata cooptandi fideles in societatem SS^{mi} Rosarii. E S. Congr. Indicis. Feria IV, die 12 Aprillis 1907 De gematigdheid van de zedenleer des H. Alfonsus, door J. A e r t n ij s, C.ss.R. Casus Practici. De Sectione Caesarea, door Dr. A. C. M. S c h a e p m a n. Het Doopsel van kinderen uit niet-katholieke ouders, door J. F. M. Nieuwe uitgaven.

—— 6e aflevering.
Acta S. Sedis: E S. Congr. Episc. et Regul. De Confessariis Monialium ordinariis et extraordinariis. E S. Congr. Indulgentiarum. Indulgentia plenaria toties quoties in die Comm. OO. Fidelium visitantibus Ecclesias O. S. Benedicti, item habitualiter gestantibus Numisma jubilare S. Benedicti. E S. Rituum Congregatione. Circa cantum aut recitationem aliquarum partium Missae solemnis. E S. Congr. Concilii. Dubium de S. Communione infirmis non jejunis. De Emmanuel bij Isaias 7, 14-16, door L. t e n B o k u m S. J. Het uitspreken der woorden bij Liturgische Handelingen, door J. P l u ij m, C ss.R. Miscellanea. Nieuwe uitgaven.

Literarische Rundschau, No. 5.
Das Literarische Leben in Frankreich im Jahre 1906, I, door G l e z. Maurer, Völkerkunde, Bibel und Christentum, I. Tl., door H e y e s. Cornill, Einleitung in die kanonischen Bücher des Alten Testaments, 5. Aufl., door N i k e l. Schuster u. Holzammer, Handbuch zur Biblischen Geschichte, 6. Aufl., bearbeitet von J. Seibst u. J. Schäfer, II, (Schlusz), Bd., door H o b e r g. Schmid, Die Osterfest-Frage auf dem ersten allgemeinen Konzil von Nicea, door F u n k. Thureau-Dangin, La renaissance catholique en Angleterre au XIXième siècle. Troisième partie, door B r e m o n d. Bremond, Newman, door Z i m m e r m a n n. Jungnitz, Die Breslauer Germaniker, door F r a n z. Zoeckler, Gottes Zeugen im Reiche der Natur, 2. Aufl., door S t ö l z l e. Berthier, L'étude de la Somme Théologique de St. Thomas d'Aquin. Nouvelle édition, door B a u m e i s t e r. Janvier, Exposition de la Morale Catholique. Vol. I—IV, door K o c h. Besnard, Le Code de Bonheur du Maître, door K o c h. Archelet, Les Causes du Malheur pendant la vie, door K o c h. Trombetta, De juribus et privilegiis praelatorum romanae curiae, door H i l l i n g. Favre, Lacordaire orateur, door K o c h. G. W. Leibniz' Philosophische Werke, I—IV. Bd., door B r a i g. Ewald. Kants Methodologie in ihren Grundzügen, door G ü t t l e r. Mausbach, Altchristliche und moderne Gedanken über Frauenberuf, 1.—3. Aufl., door C a p i t a i n e. Grunzel, System der Industriepolitiek, door R o s t, Breasted. Ancient records of Egypt, Vol. I—IV, door H e y e s. Reuschel. Die deutschen Weltgerichtsspiele des Mittelalters und der Reformationszeit, door H e r t e r. Schmitthenner, Schillers Stellung zur Religion, door H e r t e r. Niese, Grundrisz der Römischen Geschichte, nebst Quellenkunde, 3. Aufl., door S e i b e l. Lavisse, Histoire de France, T. VII, P. 1, door Z i m m e r m a n n. Holzmüller, Elementare kosmische Betrachtungen über das

Sonnensysteem und Widerlegung der von Kant und Laplace aufgestellten Hypothesen über dessen Entwicklungsgeschichte, door Schmitt. Lichtenberger, Herr von Migurac oder der philosophische Marquis. Roman. Uebersetzt von Fr. v. Oppeln-Bronikowski, door Dyroff. Meschler, Der göttliche Heiland, door Schofer. Bazin, Die blaue Krickente (Sarcelle bleue). Roman. Uebersetzt von R. u. E. Ettlinger, door Overmans. Illustrierte Geschichtsbibliothek für jung und alt, 1.—4. Bdchn., door Fuchs. Nachrichten und Zeitschriftenschau. Büchertisch.

Stimmen aus Maria-Laach, 28 Mei. Papst Pius X über den modernen Kulturkatholizismus. Erziehung und Bildung der Phantasie door M. Meschler. Drei Krankheitssymptone auf dem Gebiete der Lituraturkritik, 1. Sportkritik, 2. Die Entdecker, 3. Tendenzangst, door A. Stockmann. Die Negermorde in den Vereinigten Staaten, 1. Die Entschuldigungsgründe; 2. Die eigentlichen Ursachen; 3 Die öffentliche Meinung und die Lynchmorde, door K. Schlitz. Benares, door J. Dahlmann.

Etudes, 5 Mei. Le Problème du Parti catholique. door P. de la Taille. Berthelot chimiste, door J. de Joannis. L'Angleterre religieuse, door J. Boubée. Monisme et Psychologie, door J. Ferchat. Pour Jeanna d'Arc, door P. Dudon. Bulletin de Theologie, door P. Bernard.

—— 20 Mei. La notion de Vérité dans la „Philosophie nouvelle", door J. de Tonquédec. Berthelot chimiste, door J. de Joannis. Les finances du St. Siège au temps d'Avignon, door J. Doizé. Michel-Ange sculpteur, door G. Sortais. La Conception virginale du Christ, door L. de Grandmaison. Les Lacunes du „Port-Royal" de Sainte Beuve, door E. Griselle. Bulletin canonique, door L. Choupin.

Reveu des deux mondes, 1 Mai. L'Emigré IV, door P. Bourget. L'Europe à la fin de l'année 1869, door Em. Ollivier. Les Débuts de l'Empire romain II Rome et l'Egypte, door Gugl. Ferrero. Nouveaux aperçus sur J. J. Rousseau, door Ed. Rod. L'Etat italien et la science politique avant Machiavel, door Ch. Benoist. Poésies, door Mme de Rohan. La stigmatisation chez les mystiques chrétiens, door G. Dumas. Chronique de la quinzaine, door Fr. Charmes.

—— 15 Mai 1907. L'Emigré, door P. Bourget. La fin de l'empire autoritaire, door E. Ollivier. Le projet d'impôt personnel et progressif sur le revenu et le droit fiscal moderne, door P. Leroy-Beaulieu. La Question de Macédoine, I Les Nationalités, door R. Pirron. Poésies, door G. d'Huville. Rembrandt et les Etapes de sa gloire, door L. Gillet Revue dramatique: Marion de Lorme, le Ruisseau, la Française, door R. Doumic. Revue musicale, Circé, door Cam. Bellaigue. Revues étrangères: La Jeunesse d'un poète romantique allemand, door T. de Wyzewa.

La Revue, 1 Mai. Contre l'Oligarchie financière en France IV Les maisons qui tuent. door Lysis. Le casier sanitaire de nos maisons, door F. Mury. Contre les maisons insalubres, door Dr. G. Petit. Maurice Maeterlinck, door Nic Ségur. Production, par blessures, de nouvelles céréales, door G. Bonnier. La naissance de Bouddha, door M. Bouchor. Le Succès, door Em. Faguet. La Littérature d'enfants en Allemagne, door J. de Coussanges. La Télégraphie sans fil., door E. J. de Lamare. Encore les atrocités du Congo, door ***. Le Mouvement dramatique, door G. Trarieux.

Le Correspondant, 25 Avril 1907. Le Siège à Paris, la Commune, — Souvenirs de deux Frères, III La Commune, door Général Hübner. Le Rois d'Espagne Charles III, door A. Baudrillart. La Lutte antituberculeuse, Dispensaires et Sanatoriums, door E. Pierret. Le Lieutenant de Trémazan, roman door P. d'Aulnoye. Le Lien monarchique en Hongrie, door R. Meynadier. La Fantaisie au Théâtre. II Le Burque, door Ch. Des Granges. Le Pays des Mauges. Esquisse vendéenne, door P. Gourdon. Les Œuvres et les Hommes, door Ed. Trogon.

Contemporary Review, May 1907. The Government a. its Problems, door J. A. Spender Berthelot, door Mrs Em. Crawford Our Armaments; a plea for Reduction, door Murray Macdonald. The Mon-

tagnini Papers, door P. Sabatier. Dogma and Progress, door G. Barbour. The Arab in architecture door M. Phillips. The Measurement of nerve force, door A. Schofield. Jesus on his own vocation, door Al. Brown. The Spanish people, door H. Ellis. Imperial Organisation and the Colour question, door W. Wybergh. County Schools for town children, door J. de Montmorency. The Americans in the Philippines, door J. Foreman.

NIEUWE BOEKEN.

De werken in deze lijst vermeld, worden aangekondigd, niet aanbevolen.

GODSDIENST.

Fr. Dr. Alexius M. Lépicier: De ongeziene wereld. Eene uiteenzetting van de leer der Katholieke theologie in betrekking tot het moderne spiritisme. Met toestemming van den schrijver voor Nederland bewerkt door J. Waterreus, pr. Utrecht, Wed. J. R. van Rossum. 8o. f 2.25.

Fr. J. Drijvers: Kerkstemmen of gebeden en gezangen der roomsch-katholieke Kerk, vertaald, verzameld en opgehelderd. 2e druk. Werchter, Prudent Drijvers en Zoon. 12o.
A. Geb. linn. f 1.26, led. f 1.60.
B, 〃 〃 〃 0.60, 〃 〃 0.90.

Prof. Dr. Theol. H. Oort: Ons leven in God. 4e herziene uitgave. Assen, L. Hansma. 8o. f 0.75, geb. f 1.—.

Dr. Theol. F. W. Grosheide: De verwachting der toekomst van Jesus Christus. Exegetische studie. Amsterdam, H. A. van Bottenburg. 8o. f 2.—

N. v. H., O. P.: Kinderzegen. Behartigenswaardige wenken voor christelijke echtgenooten. (Naar het Duitsch.) Nijmegen, A. J. de Wilt. 8o. f 0.25.

Bernard Vaughan S. J.: Wonden van onzen tijd. Woorden gesproken te Londen. Overgebracht door W. Nieuwenhof S. J. Leiden, (Hoogewoerd 89) J. W. van Leeuwen. 8o. f 1.90 geb. f 2.25.

De Maand van het H. Hart van Jezus. Inzonderheid voor religieuzen. Vrij vertaald uit het Fransch, door S. M. v. d. Schie. 's Hertogenbosch, Gr. 12o. f 0.25; geb. f 0.40.

Dr. Theol. W. Geesink: Van 's Heeren ordinantiën. 1e stuk. Amsterdam, W. Kirchner. Gr. 8o. Kompleet in 35 stukken à f 0.70.

D. Huurdeman, r. k. pr.: Waarom ben ik katholiek? Amsterdam, E. van der Vecht. 8o. f 0.15. Uitgave der apologetische vereeniging „Petrus Canisius", No. 10.

T. de Witt Talmage: Trouwring. Vertaald door S. Ulfers. 3e druk. Rotterdam, J. M. Bredée. 8o. f 2.50.

Francisca Raphaela (A. O. Drane): Het dagelijksch leven eener religieuse. Naar het Engelsch door eene religieuse. 3e druk. 's Hertogenbosch. G. Mosmans Zoon. 8o. f 0.35, geb. f 0.60.

Geloof en Wetenschap. Studiën voor onzen tijd. Red. R. Bouman S. J. en Dr. J. van Vessem S. J. IVe serie. Haarlem, Drukkerij „De Spaarnestad". 8o. Per serie (6 nrs. f 1.50 afz. nrs. f 0.35.

E. Vacandard: De pausen en de bartholomeusnacht. Naar het fransch, door V. Th. (72 blz.)

Prof. Dr. Theol. Is. van Dijk: Het wezen des christendoms. Drie voordrachten Baarn, Hollandia-drukkerij. Gr. 8o. f 1.—.

G. ter Horst jr.: Kan een rechtzinnig christen socialist zijn? Ontkennend beantwoord. Eene critische beschouwing over de brochure van mej. A. van der Vlies. Enschede, Bronseman's drukkerij 8o. f 0.25.

Maand van den H. Jozef, voor religieusen, van Mère Marie de la Conception. Uit het fransch vertaald door S. J. 2e druk. 's Hertogenbosch. G. Mosmans Zoon. Kl. 8o. f 0.20, geb. f 0.40

Het oude Testament, naar de Leidsche vertaling enz. bewerkt door ds. J. Hooykaas. Afl. 22-23. Leiden, Boekhandel en drukkerij v.h. E. J. Brill. Gr. 8o.

WIJSBEGEERTE, SOCIOLOGIE, STAATSWETENSCHAPPEN.

H A. van Dalsum: Toestand op het Kroondomein. Rotterdam, W. L. en J. Brusse. 8o. f 0.25.

Mr. Dr. D. A. P. N. Koolen: Belastingplannen van rechts naar links. Leiden, Uitgevers-Vennootschap „Futura". 8o. f 0.15.

Dr. A. Derckx: H. Leonardus a Porto Mauritio: De verborgen schat of verheven waardigheid der H. Mis. Naar het Italiaansch. 4e druk. Venloo, G. Mosmans Senior. Gr. 12o. Geb. linn. f 0.50.

Ds S. K. Bakker: De zedelijke beteekenis van het socialisme. Rotterdam, H. A. Wakker & Co 8o. f 0.10.

Ds. S. K. Bakker: Van het droeve blijde leven. Gedachten van een christen-socialist. Rotterdam, H. A. Wakker & Co. 8o. f 0.25.

Graaf Leo Tolstoï: De weg tot sociale bevrijding. Beroep op de Russische regeering, de revolutionnaire en het volk. Met een voorrede van Dr. Eugen Heinrich Schmitt, naar geautoriseerde duitsche vertaling van Dr. Albert Skarvan, door Anton Ankersmit. 's Gravenhage, M. Hols. 8o. f 0.30.

A. Pierson: Geestelijke voorouders. Studiën over onze beschaving. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & Zoon. 8o. f 6.90; geb. f 7.80.

Dr. H. M. van Nes: John Westley. Nijkerk, G. F. Callenbach. f 1.50.

A. J. Oostdam: Het ministerie De Meester door de linkerzijde beoordeeld. Leiden, Uitgevers-vennootschap „Futura". 8o. f 0.15. 10 ex. f 1.—. Volksbibliotheek No. 11.

Mr. A. baron van Wijnbergen: Waarom rechts stemmen bij de a. s. Statenverkiezingen? Leiden, Uitgevers-Vennootschap „Futura". 8o. f 0.15, 10 ex. f 1.—. Volksbibliotheek No. 12.

Stem: De van de stilte, en andere uitgelezen fragmenten uit het boek der gulden voorschriften. Vertaald en van aanteekeningen voorzien door H. P. B. In het Nederlandsch vertaald naar de 5e Engelsche uitgave door E. S. Amsterdam, Theosofische Uitgevers-Maatschappij. 8o. f 0.90.

H. N. de Fremery: Een spiritistische levensbeschouwing. Bussum, C. A. J. van Dishoeck. 8o. f 1 50, geb. f 1.90.

Dr. C. J. Wijnaendts Francken: Sociale vertoogen. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & Zoon. 8o. f 2·90, geb. f 3.40.

Mr. J. W. H. M. van Idsinga: De Antithese en het christelijk-historisch standpunt. Lezing gehouden op 28 Maart 1907 in de vergadering van de afdeeling Amsterdam der christelijke-historische partij. Amsterdam, v.h. Egeling's boekhandel. 8o. f 0.25.

Victor Cathrein, S. J.: Het vrouwenvraagstuk. Leiden, Uitgevers-Vennootschap „Futura". 8o f 1.25, geb. f 1.65.

Dr. Theol. H. A. van Bakel: Ethische orthodoxie en modernisme. Amersfoort, P. Dz. Veen. 8o. f 0.25.

Ant. Pannekoek: Godsdienst en socialisme. Voordracht op 14 September 1906 te Bremen gehouden. Uit het Duitsch vertaald. Leiden, Leidensche Uitgevers-Maatschappij. Gr. 8o. f 0.25.

Ds G. Wisse jr.: Het pessimisme. Kampen, J. H. Bos. Gr. 8o. f 1.40, geb. f 1.90.

Jhr. Mr. O. van Nispen tot Sevenaer: De quaestie-Staal en de ministerieele crisis. Leiden, Uitgevers-Maatschappij „Futura". 8o. f 0.15. Volksbibliotheek No. 13. 10 ex. f 1.—.

Dr. Carl du Prel: De dood aan gene zijde; het leven aan gene zijde. Uit het Duitsch door H. B. Kennedy van Dam. Middelburg, G. A. W. van Straaten. 8o. f 1.50, geb. f 1.90.

Mr. P. J. M. Aalberse: De antithese of de strijd tusschen twee wereldbeschouwingen. Leiden, Uitgevers-Vennootschap „Futura". 8o. f 0.15.

Prof. Dr. Theol. A. Drews: De ontwikkeling der antieke philosofie en religie, in haren voortgang geschetst. Vertaald door Dr. A. H. de Hartog. Amersfoort. P. Dz. Veen. 8o. f 0.90.

GESCHIEDENIS, AARDRIJKSKUNDE, OPVOEDING EN ONDERWIJS. TECHNISCHE WETENSCHAPPEN.

J. F. Nijem: Practisch leerboek der perspectief voor zelfstudie, ambachts- en ander onderwijs en voor hen, die voor een onderwijs- of teeken-akte studeeren. Amsterdam, E. van der Vecht. 8o. f 1.—.

J. Konings: Leerboek der paedagogiek voor aankomende onderwijzers. Zut-

phen, W. J. Thieme & Cie. 8o. II. 5e druk. f 1.40.

Jan H. Junius: Heraldiek. 2e uitgave. Amsterdam, C. L. van Langenhuijzen. 8o. f 3.—; geb. f 3.60.

D. Horn en S. de Gast Jz.: Leerboek der dier- en plantkunde ten dienste van het lager, middelbaar en gymnasiaal onderwijs. 's Gravenhage, Joh. Ykema. 8o. I. 9e druk. f 1.40.

N. F. Perk: Practische wenken voor het gebruik van penseel en waterverf. Meppel, H. ten Brink. 8o. f 0.15.

L. Leopold: Leesboek voor de volksschool. Groningen J. B. Wolters. 8o. No. 8. **Bonte steenen.** 14de druk. f 0.30.

M. J. Koenen: Verklarend handwoordenboek der Nederlandsche taal (tevens woordenboek), vooral ten dienste van het onderwijs, bevattende ruim 60 duizend woorden en uitdrukkingen op allerlei gebied, eigene en vreemde, met aanduiding van het accent en de uitspraak, verklaring en figuurlijke beteekenissen van zegswijzen, spreekwoorden, voor- en achtervoegsels, bewijsplaatsen uit onze dichters en prozaschrijvers; een aanhangsel in 6 afdeelingen. 6e herziene en aangevulde druk. Groningen, J. B. Wolters. 8o. Geb. f 2.50.

Rath. Leopold: Zeggen en zingen in school en huis. Gelegenheidsversjes. Groningen, J. B. Wolters. 8o. f 0.40.

Ingr. Ernst Schulz: De gebreken van electrische machines. Kort overzicht van de storingen en gebreken van dynamo's, electromotoren en transformatoren voor gelijkstroom of voor éénof meerphasigen wisselstroom. 2e herziene en verbeterde druk. Amsterdam, Van Mantgem en De Does. 8o. f 0.50.

R. van der Wal: Handboek voor smeden, tevens ten dienste van inrichtingen van onderwijs en zelfstudie. Met pl. m. 1200 afbeeldingen. Deventer, Æ. E. Kluwer. Gr. 8o. f 7.50, geb. f 8.25.

Friedrich Scherer: Waarheid en Waan. Droomleven en droomen van blinden, dwalingen van den geest en waarvoorstellingen door zintuigelijke waarneming. Verzamelde denkbeelden met vele historische aanhalingen van den op 2-jarigen leeftijd blind geworden Friedrich Scherer. Met een inleiding van A. Pompen. Amsterdam, Uitgevers-Maatschappij "Vivat". 8o. f 0.60, geb. f 0.90.

Dr. Hendrik P. N. Muller: Oude tijden in Oranje-Vrijstaat. Naar mr. H. A. L. Hamelsberg's nagelaten papieren beschreven. Leiden, Boekhandel en drukkerij v.h. E. J. Brill. 8o. f 4.25.

A. de Froe: Engeland, its commerce and colonies. Groningen, P. Noordhoff. 8o. f 1.25, geb. f 1.50.

Codices graeci et latini, photographice depicti duce Seatone de Vries. Lugdini—Batavorum, A. W. Sijthoff. Fol. Geb. halfled. f 135.—.

H. W. Fischer: Gids voor de tentoonstelling van ethnographische voorwerpen uit Atjch, bijeengebracht door Th. J. Veltman, kapt. N. I. leger. Naar aanteekeningen van den verzamelaar bewerkt. (Tekst in de Nederlandsche en Duitsche taal.) Met 5 platen en 3 afbeeldingen in den tekst. Leiden, S. C. van Doesburgh. 8o. f 0.75.

Codex alimentarius. Uitgegeven op iniatief van het congres voor openbare gezondheidsregeling. Groningen, P. Noordhoff. Gr. 8o. f 1.—.

F. W. Drijver: Mozaiek. Allerlei op 't gebied van geschiedenis, volkseigenaardigheden, feesten, gebruiken, bijgeloof, taal enz. 3e omgewerkte en vermeerderde druk. Groningen, P. Noordhoff. 8o. f 1.90; geb. f 2.50.

Dr. Med. Hermann Gutzmann: Stemvorming en stemhygiënie. Populaire lezingen. Geautoriseerde vertalingen door Branco van Dantzig. Groningen, P. Noordhoff. 8o. f 1.50.

W. Bölsche: Natuurgeheimen. Voor Nederland bewerkt door C. P. F. ter Kuile. Zutphen, W. J. Thieme & Cie. 8o. f 2.75; geb. f 3.25.

Ngabei Wiro Poestaka: Tototjoro. (Javaansch leesboek.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. Gr. 8o. f 5.—.

J. Versluijs: Beschrijvende meetkunde. Dl. I. 7e verbeterde druk. Amsterdam. A. Versluijs. 8o. f 1.50.

Het Boek voor moeder en dochter. Volledig onderricht in alles wat eene vrouw als huishoudster en moeder dient te weten. Bewerkt naar de gegevens van ervaren huisvrouwen, geneesheeren en opvoedkundigen door een r. k. priester. 2e druk. Roermond J. J. Romen & Zonen. Amsterdam

F. H. J. Bekker. Kl. 8o. Gecart. f 0.30, geb. linnen f 0.40.

Camille Flammarion: Het rijk der sterren. De Nederlandsche bewerking van "Les étoiles et les curiosités du ciel", door Dr. B. C. Goudsmit. Herzien en aangevuld en bijgewerkt tot op tegenwoordigen tijd door Dr. Vitus Bruinsma. Amsterdam, Cohen Zonen. Gr. 8o. f 4.20, geb. f 4.90.

Dr. H. Blink: Nederlandsch Oost- en West-Indië, geografisch, ethnografisch en economisch beschreven. Dl. II. Leiden. Boekhandel en drukkerij v.h. E. J. Brill Kplt. f 18.— Banden à f 0 60

Dr. Med. Sir Morell Mackenzie: De hygiëne der stemorganen. Eene handleiding voor zangers en redenaars. Met autorisatie van den schrijver naar den 5en Engelschen druk bewerkt door Dr. Med. G. D. Cohen Tervaert. 2e druk. Met een aanbevelend woord van Dan. de Lange. Haarlem. De Erven F. Bohn. 8o. f f 1.75; geb. f 2.25.

Inrichting en beheer der tuchtscholen en rijks-opvoedings-gestichten benevens de verpleging in particuliere zorg, vastgesteld bij kon. besluiten van 15 Juni 1905 (S. no. 209), 29 October 1906 (S. no. 274) en 10 Mei 1907 (S. no. 99), en gevolgd door de ministerieele circulaire van 21 Mei 1907. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & Zoon. 8o. f 0.30.

Prof. Theol. Baldassare Labanca: De toekomst van het pausdom. Historisch-kritische studie. Naar de Duitsche uitgave voor Nederland bewerkt door J. H. Maronier. Schoonhoven, S. & W. N. van Nooten. 8o. f 0.75.

Lectures littéraires, annotées et expliquées, par C. Roovers. Zutphen. W. J. Thieme & Cie. 8o.

George Sand: La petite Tadette, f 0.95; geb. f 1.20.

M. Serrurier-Ten Kate: De Compagnie's-kamer van het museum van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Batavia, Albrecht & Co. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff. Fol. f 1.50.

Molenschott. Weekblad voor gezondheidsleer, populaire geneeskunde en ter bestrijding der kwakzalverij. Red.: dr. Ch. Bles. 1e j. Jaargang 1907/08. No. 1 (6 Juli). Amsterdam, F. van Rossem. Gr. 8o. Per jrg. (52 nrs.) f 5.—. Afz. nrs. f 0.20.

Dr. Med. J. Voorhoeve: Bloedarmoede en bleekzucht. Zwolle, La Rivière & Voorhoeve. Gr. 8o. f 0.45. Bij inteek. f 0.30.

Mr. A. S. Hirsch: Het reglement der regeering van Nederlandsch-Indië benevens de overeenkomstige artikelen van de grondwet en van de reglementen op het beleid der regeering in de Coloniën Suriname en Curaçao naast elkaar gesteld. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 8o. f 1.50.

Dr. Med. W. J. van Gorkom: Over tuberculose-ziekenhuizen. Met opmerkingen over armenzorg en tuberculosebestrijding. Amsterdam, F. van Rossem. Gr. 8o. f 1.25.

Co-educatie. Rapport over een onderzoek, ingesteld aan de gymnasia en hoogere burgerscholen hier te lande, omtrent de ervaring opgedaan bij het gezamelijk onderwijs aan jongens en meisjes, met een aanhangsel, bevattende een overzicht van den stand van dit vraagstuk in het buitenland, inzonderheid in Amerika. Opgesteld op last der afdeeling Amsterdam I der vereeniging voor paedagogiek. Amsterdam, W. Versluijs. 8o. f 0.30.

Johanna Veth: Spreekoefeningen. Amsterdam, De nieuwe Muziekhandel. 8o. f 0.60.

Dr. W. van Schothorst: Leer- en leesboek ten gebruike bij het onderwijs in de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde, op gymnasia en hoogere burgerscholen. Utrecht, Kemint en Zoon. 8o. Dl. II 1700—heden. (XVII, 372 blz.) f 2.60.

Geneeskundige Leekeboekjes, door dr. J. Schrijver. Voor Nederland bewerkt naar de "Bibliothek der Gesundheitspflege", samengesteld met gebruikmaking van de nieuwste ervaringen en onderzoekingen op het gebied der hygiëne. 1e serie. Baarn, Hollandia-drukkerij 8o. Per nr. f 0.60, geb. f 0.90.

Prof. Dr. H. G. van de Sande Bakhuisen: Gronden der werktuigkunde. 6e geheel herziene druk, door dr. P. Molenbroek. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willinck. 8o. f 2.—.

Dr. A. Benthem Gz. en F. Nijenhuis: Rekenboek voor de lagere school. Rekenkundige opgaven voor zooveel noodig naar typen gerangschikt. 's Gravenhage, Joh. Ykema. 8o. f 0.15.

I. G. Keesing en J. Oudegeest: Practische handleiding voor vakvereenigings-administratie. Amsterdam, J. J. Bos K.Azn. 8o. f 0.60.

H. A. Derksen en G. L. N. H. de Laive: Leerboek der vlakke meetkunde. Zutphen, W. J. Thieme & Cie. 8o.

Dr. Med J. Groneman: Boeddhistische tempelbouwvallen in de Pragavallei, de tjandi's, Baraboedoer, Mendoet en Pawon. Semarang—Soerabaia, G. C. P. van Dorp & Co. 8o. f 1.25.

J. Bosboom: 70 teekeningen en studies uit de verzameling H. W. Mesdag te 's Gravenhage. Amsterdam, W. Versluijs. Fol. In portef. f 15.—.

Guido Gezelle: Loquela van Guido Gezelle tot woordenboek omgewerkt. Afl. I. Amsterdam, L. J. Veen. Gr. 8o. Kplt. in 12 of 13 afl. à f 1.25.

W. Bilderdijk: Elius, Urzijn en Valentijn en Ode aan Napoleon. Met aanteekeningen door P. Kat Pzn. 3e druk. Tiel, D. Mijs 8o. f 0.40.

LETTEREN, KUNST, ROMANS, NOVELLEN, ENZ.

Xavier de Maistre: La jeune sibérienne. Van aanteekeningen voorzien door H. J. Kolstee. Groningen, P. Noordhoff. 8o. f 2.50.

E. E. B. Lacomblé: Histoire de la littérature française. 3m édition. Groningue, P. Noordhoff. 8o. f 0.90.

Gustav Frenssen: Peter Moor. Bewerking van dr. C. D. Sax. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. 8o. f 1.50. geb. f 2.50.

Johanna Steketee: Tot in den dood. Amsterdam, W. Versluijs. f 1.25, geb. f 1.75.

F. van Eeden: Ellen. Een lied van smart. Amsterdam, W. Versluijs. Kl. 8o. Gecart. f 1.—.

Björnstjerne Björnson: Mary. Roman. Geautoriseerde vertaling van mevr. D. Logeman—Van der Willigen. Met een voorwoord van Chr. Callin. Amsterdam, S. L. van Looy. 16o. f 2.25; geb. f 2.75.

Horresco: Gepensioneerden. Een kijkje in hun leven op de Veluwe. Harderwijk, A. J. Wulstman. 8o. f 0.75; geb. f 1.10.

Gustaf af Geyerstam: Afgunst. Naar het Zweedsch door Jeannette E Keyser Amsterdam, H. J. W. Becht. 8o. f 2.90; geb. f 3.50.

H. de Boer: Albert Vogel. Romantische voordrachtskunst. Rotterdam, W. L. & J. Brusse. 8o. f 0.60.

Frits Leonhard: Aan lager wal. Rotterdam, W. L. & J. Brusse. 8o. f 2.40; geb. f 2.90.

Victor de Meyere: Langs den stroom. Rotterdam, W. L. & J. Brusse. 8o. f 2.50; geb. f 3.25.

Anna de Savornin Lohman: Liefde. 2e druk. Amsterdam, L. J. Veen. 8o. f 0.75, geb. f 1.—.

W. Hm. C. Ward: De Nibelungen ring. Een studie van de innerlijke beteekenis van Richard Wagner's muziekdrama. Uit het engelsch vertaald door A. Kerkdijk. Amsterdam, Theosofische Uitgeversmaatschappij. 8o. f 0.80. Bij inteek. f 0.60.

Nellie: Ons groote sagenboek. Een reis door sagen-, legenden en spokenland met kinderen, klein en groot, aan de hand van Nellie. Dl. I. 's Gravenhage, Uitgevers-Vereeniging „Vrede". 8o. f 1 20; geb. f 1.60.

Bij het Allerheiligste. Nieuwe bezoeken en overwegingen bij Jezus in het Allerheiligste Sacrament des Altaars. Naar het Italiaansch, door Dr. P. Derckx. 2e druk. Venlo, G. Mosmans senior. Gr. 12o. Geb. in linnen f 0.75.

Nannie van Wehl: De buren. Met (4) teekeningen van C. Roven. Amsterdam, L. J. Veen. 8o. f 1.50, geb. f 1.90.

Anna Bachofner: Een kommervolle jeugd of moed en volharding beloond. Naverteld door Jos. Witlox. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.35.

Béha: Deodaat, of heldenmoed der christelijke liefde. Vrij naar het Duitsch. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.55, geb. 0.70.

A. Sutorius: Kinderwereld. Versjes. Teekeningen van Rie Cramer. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zn. 4o. f 0 90.

Henri Causain: De bloedige hand. Geïllustreerde roman, naar het Fransch. Utrecht, A. W. Bruna & Zoon. 8o. f 0.35.

Henryk Sienkiewicz: Quo vadis. Verhaal uit den tijd van Nero. Vertaling van H. Pyttersen Fz. 4e druk. afl. 1. 's Gravenhage, W. P. van Stockum & Zoon. 8o. Kompleet in 10 afl. f 1.50; geb. f 1.90.

Wilh. Ceelen: De britsche prinses. Een episode uit de eerste eeuw des christendoms. Naar het fransch. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.55, geb. f 0.70.

Champol: Hertog Jan. Novelle voor de jeugd, vertaald en bewerkt door Jos. Witlox. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.55, geb. f 0.70.

Van Christenmoed. Drie verhalen uit de eerste eeuwen der kerk. Amsterdam. F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.45, geb. f 0.60.

Marie Corelli: Wereldlijke macht. Bewerkt door J. P. Wesselink—Van Rossum. 8e duizend. Amsterdam, L. J. Veen. 8o f 1.50, geb. f 1.90.

Charles Diquet: Het kerstgeschenk der Weeze. Vrij naar het fransch, door Jos. Witlox. Amsterdam. F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.35.

J. G. van den Eifel: De iersche hut. Naar het duitsch. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.55, geb. f 0.70.

Emilia, of God waakt. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart f 0.45, geb. f 0.60.

Bram van Dam: Boevenleven. (Haagsche Roman.) 's Gravenhage, Blanc & Co. 8o. f 2.90.

Marie Burmester: Galileër, gij hebt overwonnen. Naar het Duitsch, door Nepos. Haarlem, Vincent Loosjes. 8o. f 1 60, geb. f 2.10.

Ina Boudier Bakker: Zorgen. Utrecht. A. W. Bruna & Zoon. 8o f 0.75, geb. f 1.—.

Georges Eekhoud: Vertellingen. Vertaald met toestemming van den schrijver door Lode Baekelmans. Rotterdam, Meindert Boogaerdt jun. 8o.

Thérèse Hoven: Jong geluk. Amersfoort. Valkhoff & Co. 8o. f 2.50, geb. f 2.90.

De Meesterstukken in het Rijksmuseum. 40 reproducties in de oorspronkelijke kleuren van beroemde hollandsche meesters. Met beschrijvenden tekst van W. J. Sleenhoff. Afl 1. Leiden, A. W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij. Fol. Kompleet in 8 afl. à f 1.25.

Annie Salomons: Een meisjes-studentje. Bussum, G. A J. van Dishoeck. 8o. f 1.50, geb. f. 1.90.

De Volks-kinderbibliotheek van Nellie. Rotterdam, Masereeuw & Bouten. Kl. 8o.

Emma Kraft: Van Deensche buurtjes. f 0.30.

Nellie: Onze oudjes in lief en leed. f. 0.30.

Sussanne Conrat: Vrienden en bekenden van onze kleuters. f 0.30.

Johanna van Woude: Verwante zielen. 3e druk. Amsterdam, P. N. van Kampen. 8o. f 0.75, geb. f 1.10.

Ottilia Adelborg: Klein Jantje en de kinderen van Modderstad. Tekst naar de Zweedsche uitgave vrij bewerkt door Johanna Wildvanck. 3e druk. Bussum, C. A. J. van Dishoeck. Br. 4o. Geb. f 1.50.

Henri van Booven: Sproken. Bandversiering van Herman Teirlinck. Bussum, C. A. J. van Dishoeck. 16o. f 1.25, geb. f 1.90.

Maurits Sabbe: De filosoof van 't sashuis. Bandversiering van Herman Teirlinck. Bussum, C. A. J. van Dishoeck. 8o. f 1.25, geb f 1.90.

J. de Meester: Een ongewoon meisje. Bussum, C. A. J. van Dishoeck. f 0.75.

Paul Ernst: De smalle weg naar het geluk. Roman. Naar de 2e Duitsche uitgave bewerkt door H. Knippenberg. 2e herziene druk. Amsterdam, E. van der Vecht. Leuven, Keurboekerij. 8o. f 1.50, geb. f 1 90.

M. Reepmaker: De rechtvaardigheid van menschelijk lot. Rotterdam, Nijgh & van Ditmar. 8o. f 0.50.

Jeanne Reyneke van Stuwe: Geëngageerd. Amsterdam, L. J. Veen. 8o. f 2.50, geb. f 2.90.

E. Marlitt: Werber. Bewerkt door G. P. Kits van Heijningen en Gerard Keller. Amsterdam, Gebrs. E. en M. Cohen. 8o. Kompleet in 11 deelen. f 7.50, geb. f 10.—.

Cutcliffe Hyne: Lotgevallen van kapitein Kettle. Utrecht, A. W. Bruna & Zoon. 8o. Per nr. f 0.30.

J. Everts jr.: Uit het leven van een hypochonder. Bandversiering van Herman Teirlinck. Bussum, C. A. J. van Dishoeck. 8o. f 2.25, geb. f 2.90.

Cyriel Buysse: Mea culpa. 2e druk. Amsterdam, H. J. W. Becht. 8o. f 0.75, geb. f 1.—.

Prinses Elsa: Een omfloersde diadeem. Oorspronkelijke roman. 2e goedkoope uitgave. Amersfoort, G. J. Slothouwer. 8o. f 1.50, geb. f 1.90.

Wilhelmina Heimburg: Liesje van den lompenmolen. Geïllustreerde uitgaaf. Amsterdam, J. C. Dalmeijer. 8o. f 0.40.

Ir. R. van der Meulen Rz.: Die Naturvergleiche in den Liedern und Totenklagen der Litauer. Leiden, A. W. Sijthoff'sche Verlagsgesellschaft. 8o. f 2.90.

Paul Meertens: Bloed en vuur. Oorspronkelijke roman. Goedkoope uitgave. Amersfoort, G. J. Slothouwer. 8o. Gecart. f 2.50, geb. f 2.90.

De nieuwe bibliotheek voor de jeugd, onder de redactie van J. Stamperius. Heusden, L. J. Veerman. 8o. (19 bij 13.)

XXIe serie. No. 1. **Truida Kok**: Treeze. Met (3) illustraties van W. K. de Bruin. (96 blz.) Bij inteekening f 0.60, geb. f 0.90.

J. v. d. Vondel: Vondel's dichtjuweelen, door F. J. Poelhekke. Met eene voorrede van G. F. Drabbe, 2e vermeerderde druk. Leiden (Hoogewoerd 89), J. W. van Leeuwen. 8o. f 1.50, geb. f 2.—.

De Volks-kinderbibliotheek van Nellie. Rotterdam, Masereeuw & Bouten. Kl. 8o. (18 bij 15)

59—60. **Oud-hindoesch keurjuweel**. Fragmenten uit Ramajana en Mahabharata. Naar Fransche en Duitsche bron door Nellie. Voor den leeftijd van 15 jaar en ouder. f 0.50.

Christopher Boeck: Jonge harten. Uit het Deensch, door Ph. Wijsman. Weesp, Weesper boekhandel en stoomdrukkerij vh. P. P. Kool. 8o. f 1.40, geb. f 2.90.

Alex. Booleman: Sombere levens. Amsterdam, Em. Querido. 8o. f 2.50, geb. f 2.90.

Hermann Hesse: Peter Camezind Naar den 36e druk uit het Duitsch vertaald door Th. Kuijper. Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon. 8o. f 2.25, geb. f 2.75.

Cyriel Buysse: Wroeging. 2e druk. Amsterdam, Em. Querido. 8o f 1.50. geb. f 1.90.

J. Hendrik van Balen: Van ons volk. Serie oorspronkelijke verhalen. 's Gravenhage. Van der Laan & Co.

I. De Noorsche wolf. Verhaal uit den tijd der Noormannen. f 0.15.

Harry Kirdown: Op den zilten plas. Naar het Engelsch door Jos. Witlox. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.35.

Fritz Grünhagel: Zoo wreekt zich de christen. Novelle uit het dorpsleven in Oost-Pruisen. Naar het Duitsch, door Jos. Witlox. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.45, geb. f 0.60.

A. Henslev: Frankrijks leliën. De lotgevallen der kinderen van Lodewijk XVI. In het Nederlandsch vertaald en van nieuwe aanteekeningen en ophelderingen voorzien door Jos. Witlox. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. f 2.—, geb. f 2.50.

Louis Antoine de Porrenhuy: Uit het leven van den H. Paschalis Baylon. Uit het Fransch vertaald. Amsterdam, F. H. J. Bekker. Gr. 8o. f 1.—, geb. f 1.40.

C. van Schagen: De blinde van den Wolvenhof. Naar het Duitsch. Amsterdam, F. H. J. Bekker. Gecart, f 0.55, geb. f 0.70.

Jos Witlox: Te goed voor deze wereld. Een verhaal voor de jeugd. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.45, geb. f 0.60.

Jos. Witlox: Moederlooze kinderen. Een verhaal voor de jeugd en hare vrienden. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.55, geb. f 0.70.

Edith Ethel: Eene Amerikaansche Jeanne d'Arc. Naar het Engelsch. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.35.

M. Willems Fz.: Leocritia, de H. Martelares van Cordova. Een historisch verhaal van de voornaamste Spaansche martelaren in de 9e eeuw. Amsterdam, F. H. J. Bekker. Gr. 8o. f 0.90, geb. f 1.40.

Thérèse Hoven: Minka en Finka. Amsterdam, L. J. Veen. Br. 4o. f 0.90, op linnen f 1.25.

B. van Oisterwijk: De avonturen van meester Adam Borel den godsdienststichter, en andere verhalen. Amsterdam, F. H. J. Bekker. Gecart. f 0.55, geb. f 0.70.

Vergiffenis. Een verhaal voor de jeugd door R. v. A. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0.45, geb. f 0.60.

Jos. Witlox: Het licht schijnt in de duisternissen. Kleurrijke tafereelen uit de eerste eeuwen des christendoms. Amsterdam, F. H. J. Bekker. 8o. Gecart. f 0 45, geb. f 0.60.

Johannes Jörgensen: Het heilig vuur. Een legende uit het oude Siena. Met bijzondere machtiging uit het Deensch vertaald door Jos. Witlox. Amsterdam. F. H. J. Bekker. 8o. f 0.40, geb. f 0.70.

Multatuli: Vorstenschool. Amsterdam, Uitgevers-Maatschappij Elsevier. Kl. 8o. f 0.15.

Florence Warden: De vrouw van den bankier. Amsterdam, Allert de Lange. 8o. f 1.90, geb. f 2.40.

Roodkapje. Een sprookje in 12 plaatjes naar L. Meggendorfer. Amsterdam, Allert de Lange. 8o. f 0.70.

Pascoli, Johanis, Rufius Crispinus. Carmen praemio aureo ornatum in certamine poetico Hoeufftiano. Accedunt sex carmina laudata. Amstelodami. Apud Io. Mullerum. Gr. 8o. f 2.—,

Dr. M. J. Hamaker: Jacob Geel, naar zijn brieven en geschriften geschetst. Gebroeders van der Hoek. 8o. f 3.—, geb. f 3.50.

Prudens van Duyse: Gedichten. Verzameld en ingeleid door Victor de Meyere. Aalst, De Seyn-Verhougstraete. Bussum, C. A. J. van Dishoeck. 8o. 2 dln. f 5.—, geb. f 6.—.

Gerard van Eekeren: Om een leuze. Baarn, Hollandia-drukkerij. 8o. f 1.90, geb. f 2.40.

Is. da Costa: Kompleete dichtwerken. Uitgegeven door J. P. Hasebroek. 9e druk. Leiden, A. W. Sijthoff. Kl. 8o. Geb. f 1.90.

Anthologie des poètes françaises contemporains, 1866—1906, par G. Walch. Préface de Sully Prudhomme. Vol. III. Paris. Ch. Delagrave. Leyde, A. W. Sijthoff. Kl. 8o. f 1.90, geb. f 2.25.

Leo Faust: Haagsch schetsboek. 's Gravenhage, M. Hols. 8o. f 1.—.

Leesbibliotheek voor christelijke huisgezinnen, 52e jaargang. 's Hertogenbosch. Maatschappij „De Katholieke Illustratie". 8o. Per jrg. (12 nrs.) f 2.25.

8. **Pierre Alexis de Ponson du Terrail**: De koning der Zigeuners. Groote roman van avonturen. Naar het fransch. 4e dl. (113 blz.)

Hector Malot: Alleen op de wereld. Geïllustreerde uitgaaf. Amsterdam, J. C. Dalmeijer. 8o. f 0.40. Geïllustreerde meesterwerken. No. 13.

Wereld-Bibliotheek, onder leiding van L. Simons. Amsterdam, Maatschappij van goede en goedkoope lectuur Kl. 8o, Per nr. f 0.20, gecart. f 0.30, geb. f 0.40.

50/51. **Charles Dickens**: Londen en Parijs. Een verhaal uit den tijd der Fransche revolutie, opnieuw vertaald door J. Kuylman. Met teekeningen van F. Bamard.

MEDEDEELINGEN.

Bij decreet van de H. Congregatie van den Index d.d. 26 Juli is de lezing der volgende werken verboden geworden:

Ernesi Dimmét: La pensée catholique dans l'Angleterre contemporaine.

Edouard le Roy: Dogme et critique.

Jean Lemorin: Vérité d'hier; théologie traditionnelle et critiques catholiques.

Albert Houtin: La crise du clergé.

Coenobium: Rivista internazionale di liberi studi, uitgegeven te Lugano.

Deze lijst van nieuwe uitgaven moest twee maanden wachten wegens plaatsgebrek.

Een spiritistische levensbeschouwing. Door H. N. DE FREMERY. Uitgave van C. A. J. Van Dishoeck te Bussum.

De levensbeschouwing van een, die, materialist en godloochenaar, door het spiritisme tot het geloof aan een ongeziene wereld is bekeerd.

De kerkdogma's, „waarvoor geen rationeele gronden kunnen worden aangevoerd", had hij prijsgegeven. De bijbelcritiek had hem zooveel onjuistheden en tegenstrijdigheden in de H. Schrift getoond, dat haar onfeilbaarheid „een hersenschim bleek." De theosofie leverde hem hoegenaamd geen bewijs voor hetgeen zij onder den schijn van „een aan alwetendheid grenzende kennis" beweert. Toen kwam De Fremery tot het spiritisme. Dit bood klaarheid. De spiritistische verschijnselen, „gecontroleerd door zelfregistreerende instrumenten en fotografie-toestellen," duidden ontwijfelbaar zeker op een onstoffelijke oorzaak en vestigden zijne overtuiging, „dat voor den mensch een zelfbewust, individueel voortbestaan na den stoffelijken dood is weggelegd."

Op deze overtuiging bouwt De Fremery zijne levensbeschouwing. Het aardleven is hem niet langer een op zichzelf staand geheel, waaraan het redelijk is den eisch te stellen van het meest mogelijk geluk voor het grootst aantal menschen, maar een voorbereiding, een oefenschool. Hij vindt het thans geraden, den blik gericht te houden op dat zelfbewust, individueel voortbestaan na den dood en in zich te ontwikkelen al die eigenschappen, welke „het blijvende in ons" uitmaken.

Ook enkele anderen vóór De Fremery hebben in het spiritisme een soort apologie van den godsdienst gezien. Professor Ostrogradsky te St. Petersburg, vroeger, gelijk De Fremery eenmaal, materialist en godloochenaar, verhaalde in de laatste jaren zijns levens van den ontzettenden omkeer, door het spiritisme in geheel zijne levensbeschouwing teweeggebracht. Mijne honderden proeven — zeide hij — hebben mij overtuigd van het bestaan eener onbekende, objectieve, verstandelijke kracht. Zoo leerde ik een geestelijke wereld kennen en de onsterflijkheid van het menschelijk *ik*, zoo kwam ik door logische redeneering tot het geloof aan een godheid. Ik heb dat te danken aan den tafeldans!" 1) En Allan Kardec schrijft zelfs: „Het spiritisme heeft ten doel, het ongeloof en zijne noodlottige gevolgen te bestrijden, door het leveren van onomstootelijke bewijzen voor de onsterflijkheid der ziel en voor een toekomstig leven."

1) Zie »Verhouding van de Wetenschap tot het zoogenaamde Spiritisme" door Dr. Rutgers van der Loeff.

Zal het spiritisme, bereikende het ideaal dat Kardec er zich van voorspiegelde, vele bekeeringen maken als die van Ostrogradsky en De Fremery! Wij betwijfelen het met reden. Want de manifestaties, waarop de spiritisten zich beroepen, laten altoos een spleet open, waardoor de gedachte aan mogelijk bedrog of mogelijke inbeelding binnensluipt en waardoor hare vermeende bewijskracht voor het bestaan eener geestenwereld ontsnapt. Hoe bij die manifestaties te onderkennen de waarheid van het bedrog, de objectieve werkelijkheid van de subjectieve inbeelding? Zullen zij, die zeggen niet te kunnen gelooven aan de streng bewezen feiten, zooals de geschiedenis van het katholieke wonder er in overvloed bezit, zich gewonnen geven voor de vreemde, onbestemde, twijfelachtige verschijnselen van het spiritisme? En zouden vele dier verschijnselen, gesteld dat er van inbeelding noch bedrog sprake is, niet op rekening komen van volstrekt natuurlijke, hoewel nog niet geheel bekende krachten?

Kieze de schrijver, blijkbaar een edel-willend man, voor zijne levensbeschouwing dien anderen, onwrikbaar-vasten grondslag: de christelijke openbaring!

W. DE VEER S. J.

THOMAS CARLYLE: **Zes Lezingen over Helden, Heldenvereering en Heldengeest in de Geschiedenis.** Vertaald door Mevr. J. WESSELINK VAN ROSSUM.

No. 45 en 46 van de *Wereldbibliotheek*, onder leiding van L. SIMONS. G. Schreuders. Amsterdam, z. j. kl. 8°. 351 blz. Prijs — ?

In twee opzichten moeten wij iets van dit boekje zeggen, n.l. over den inhoud en over de vertaling.

Ongetwijfeld is de lezing van Carlyle een inspannende, doch belangwekkende lectuur. Waarschijnlijk worden er tegenwoordig maar zeer weinigen meer gevonden, zoo er al gevonden worden, die Carlyle's opvatting omtrent de Wereldgeschiedenis en de plaats, die daarin „de Groote Mannen" innemen, deelen; toch bevatten zijn werken, zijn „Lectures on Heroes" niet het minst, talrijke ware opmerkingen, diepe, schoon vaak al te sombere gedachten, van in vele opzichten opvoedende, vormende kracht. Wat hij b.v. zegt van de 18e eeuw (blz. 249, 255 enz.[1]), van de macht der pers en het lot der schrijvers (232), van de goddelijkheid van het gezag (288), van de ontwikkeling van 's menschen geest (176) enz. verdient, met vele restricties misschien, toch volle opmerkzaamheid

---

1) Steeds is de Nederlandsche vertaling geciteerd.

en behartiging. Wij leeren er een wel wat somberen doch scherpzinnigen en edel denkenden geest uit kennen.

Toch moeten wij ieder, die niet degelijk filosofisch geschoold is, de lezing van dit, gelijk trouwens van alle werken van Carlyle, ontraden. Immers, zijn levens- en wereldbeschouwing, in pakkenden, wegsleependen stijl voorgedragen, door handige, vaak moeilijk te doorschouwen gevoelsargumenten gesteund, wijkt geheel en al van de katholieke af. Daarbij is zijn diepe, leidende gedachte zóó vaag en ongrijpbaar, dat het bezwaarlijk te zeggen valt tot welke godsdienstrichting of welke school Carlyle eigenlijk behoort. Gelooft hij in een God, Voorzienigheid, Deugd en Recht? Ongetwijfeld. Ik zal u tal van passages opnoemen, waarin hij over dit alles de heerlijkste dingen zegt en Scepticisme, Atheïsme en Ongeloof brandmerkt als iets onwaars, huichelachtigs en verderfelijks. Maar daarnaast staan tal van uitlatingen van den Engelschen philosoof, die u doen twijfelen, wat hij eigenlijk wil en houdt en wat hij verstaat met zijn Natuur, zijn Oneindige Onbekende en dergelijke. Zeer eigenaardige, en matig welwillende ideeën heeft hij ook over het Catholicisme, dat volgens hem ten tijde van Dante zeer waar en schoon was, volkomen beantwoordend aan de behoeften van dien tijd, maar sedert even verouderd is als... de wereldbeschouwing van Odin! En het „Pausdom", dat sedert Luther een groote leugen en innerlijke onwaarheid is, ligt te zieltogen om binnen 'n halve eeuw geheel dood te zijn. Hoe onwaar dit alles nu ook zij — de halve eeuw is voorbij en het Pausdom nog tamelijk op krachten — de schitterende stijl en boeiende wijze van voorstellen maken Carlyle toch gevaarlijk voor niet degelijk onderlegde menschen.

Ook zijn opvatting van Geschiedenis is merkwaardig, doch onwaar. Volgens hem is Wereldgeschiedenis niet anders dan de Geschiedenis van Groote Mannen, Helden, op allerlei gebied: Mahomed, Luther, Napoleon, Dante, Shakspear, Rousseau enz. Het kenmerk bij uitstek van Groote Mannen is: waarheid, oprechtheid, minachtend den *schijn*, steeds doordringend tot het *wezen*. Zij verschijnen op oogenblikken, dat de traditioneele vormen der samenleving geen ware werkelijkheid meer inhouden, maar hol en leeg zijn, en hun verdienste is dan dit aan te toonen en tot de actueele werkelijkheid terug te keeren. Men begrijpt, wat er met deze beginselen van de beschouwing van een Luther of Napoleon wordt!

Bij de vertaling heeft de bewerkster zich gehouden aan een streng paralellisme. Ofschoon dit aan de geheele taal iets onhollandsch geeft, is er toch dit voor, dat wij zoo dicht mogelijk naderen tot de zeggingswijze en eigenaardige mentaliteit van Carlyle. Wij mogen aan de vertaalster het recht niet ontzeggen zich liever van dit systeem dan van een ander te bedienen. Soms echter gaat dit paralellisme zóó ver, dat er

in 't Hollandsch komt te staan, wat er in 't Engelsch maar nauwelijks bedoeld is. B.v. Paganism, which still lingers in some countries, — het heidendom hetwelk nog blijft *dralen* in sommige landen (blz. 202); of: such a glove! zulk een handschoen! voor: wàt 'n handschoen. Zoo moest *Not, till* op blz. 264 vertaald zijn door: *niet, voordat*, in plaats van door: *niet, totdat*. En dergelijke vlekjes meer.

Hier en daar geeft Mevr. Wesselink ophelderende noten, gewoonlijk juist en voldoende. Soms heeft het den schijn, alsof de vertaalster met sommige eigennamen, die opheldering behoefden, zelf geen weg wist en dan laat zij er den lezer ook maar naar raden. B. v. naar dien „Bellarmine", dien men bij ons gewoonlijk Bellarminus noemt (blz. 185) en die wel een nootje verdiend had om de dwaze dingen te rectificeeren welke Carlyle van hem vertelt. Ook over den uitleg van „Berserker" ben ik het Mevr. W. niet eens (blz. 303).

Alles te samen: een interessant boek van een interessant man — vertaald niet mooi, maar leesbaar, volgens een systeem, dat velen niet zouden volgen maar ook zijn recht van bestaan heeft — te lezen alleen door ontwikkelden, die historiekennis en redeneerkunde genoeg bezitten om op menige pagina den boeienden auteur te kunnen weerspreken en voor zich zelf bevredigend te weerleggen.

J. L. DRAGERS.

Zon en Sterren. Naar het Duitsch van Dr. M. WILH. MEIJER, door H. Verhagen Jr. Met tal van afbeeldingen. Uitgegeven door „Kosmos" Vereeniging van Natuurvrienden, door J. C. Dalmeijer te Amsterdam. 104 blz. Prijs ingenaaid 60 ct., gebonden 90 ct.

„Naar" het Duitsch? Het oorspronkelijk werkje is schrijver dezes niet bekend; maar de lezing van het aangekondigde maakt geheel en al den indruk van een inderhaast neergeschreven slaafsche vertaling. Het wemelt er van grove germanismen in woord en zinswending; op de geslachten wordt weinig gelet. Bij eene bewerking naar het Duitsch zouden ons vergelijkingen gespaard zijn gebleven, als: zoo groot als de provincie Brandenburg, als een markstuk. Ook mist men ongaarne namen als dien van Professor Julius bij de behandeling der zonnetheoriën, en van Professor J. C. Kapteijn, waar gesproken wordt van de door hem gevonden ster met de grootste eigenbeweging, of van zijn vernuftige verklaring der lichtverschijnselen om Nova Persei. Kapteijn's verrassende onderzoekingen omtrent twee sterrestroomingen, die ook later van Engelsche zijde werden bevestigd, schijnen den schrijver onbekend te zijn gebleven.

Hier en daar is de Duitsche tekst onverstaanbaar weergegeven. Zoo blz. 6.: „Van alle dingen ter wereld gelijkt zij [de zon] het meest op het wezenlooze" (?) „Wij worden geboren bij het licht van den dag"(!?) Bij een zonsverduistering is het „alsof er een plotselinge scheur door (?) de natuur wordt gemaakt" (blz. 20). 't Is onjuist, dat de totaliteitszone op 30 Aug. 1905 over de Pyreneeën ging (blz. 25). Op blz. 43 lezen wij driemaal van de „krommingen" (in plaats van krommen, grafische voorstellingen) der zonnewerkzaamheid en der afwijking van de magneetnaald. Op blz. 58 „spiegelt de equator zich af" door de wenteling der sterren in hun dagelijksche beweging rond de aarde (?) Bij het figuur op blz. 70 rechts (afmetingen van het Algolstelsel) is de verklaring vergeten ; de beteekenis werd schrijver dezes eerst duidelijk, toen hij datzelfde figuur weervond in Plassmann's Himmelskunde, blz. 536. In 't figuur van blz. 67 staan de lichtkrommen van Algol en β Lyrae 't onderstboven, terwijl merkwaardigerwijze die van δ Cephei, tusschen de beide eerste in, correct is weergegeven. Bedenkelijker is het, dat de schrijver (of de bewerker?) daardoor zelf op een dwaalspoor is geraakt, daar hij spreekt van „de beide nevenmaxima" en „de verschillende maxima" van β Lyrae, terwijl iedereen weet, dat de lichtkromme dezer ster één hoofd-, één nevenminimum en twee gelijke maxima vertoont. Dat verder β Lyrae op ongeveer gelijken trap van afkoeling zou zijn, als de Mirasterren, is geheel onhoudbaar, evenals de gegeven verklaring der lichtwisseling door de vlekkentheorie. Sinds de schoone spectroskopische onderzoekingen van Belopolsky (1892 en 1897) is 't nauwelijks aan twijfel onderhevig, dat wij hier te doen hebben met een stelsel van twee elkaar om de beurt verduisterende sterren.

't Is hier verder de plaats niet, om dieper in te gaan op de betrekkelijke waarde der voorgestelde hypothesen. Alleen zij hier aangestipt, dat voor de verklaring der ijsperioden op aarde (blz. 44) voor een paar jaren door Kreichgauer, in zijn „Die Aequatorfrage in der Geologie", een heel wat aannemelijker oorzaak is aangegeven dan de invloed der zonnevlekken, namelijk de verplaatsing der poolas tengevolge van de inzinkingen en opheffingen der afkoelende aardkorst. Het fantasie-spel met de Magelhaensche wolken op 't einde: „de massa, die wellicht door haar botsing (met de melkweg-massa) het wordingsproces van dit ons wereldgebouw en daarmede ons geheele lot inleidde,... die massa die het heelal eens bevruchtte,... wellicht de vader van al wat geworden is... de oermassa, waarin ons aller lot verdeeld lag" (?), beschouwen we voorloopig meer als een sissend en vuursproeiend slotnummer, dan als een ernstige hypothese. Ook de holle slotfraze over het „ééne groote, onnaspeurlijke doel," waarnaar „alles, de levende zoowel als

de levenlooze natuur en de reusachtige hemellichamen, in rustelooze ontwikkeling streeft," ware beter achterwege gebleven.

Overigens bevat het werkje veel verdienstelijks. Het geeft in beknopten vorm de nieuwste theorieën over de constitutie der zon en de door haar uitgestraalde energie, over getal, afmeting, parallaxe, verdeeling der sterren, over veranderlijke en dubbelsterren, over nevels en sterrenhoopen, over vorm en afmeting van den melkweg. 't Zou zeker bevorderlijk geweest zijn voor de klaarheid, indien de schrijver niet alles aan elkaar geregen had, maar liever telkens bij een nieuw hoofdpunt dit met een enkel woord had aangegeven. De vrees is toch reeds gewettigd, dat dit boekje voor menig lezer, voor wien het bestemd is, niet bevattelijk genoeg zal wezen, te geleerd, te technisch.

DR. J. STEIN S.-J.

Geëngageerd, door JEANNE REYNEKE VAN STUWE. L. J. Veen, Amsterdam.

Een mooi boek heeft Jeanne Reyneke van Stuwe geschreven een boek, dat men in tegenstelling met haar andere werken, ook gerust kan aanbevelen aan iedereen.

't Is het dagboek van een geëngageerd meisje, dat tamelijk verwend is, niets om handen heeft, niet buitengewoon lief is van humeur, nogal zelfzuchtig, allemaal eigenschappen, waarvan de heldin Ina, zelve volkomen overtuigd is. Ze voelt dan ook best, dat ze niet half zoo goed is als Fred (een modelman zooals er onmogelijk exemplaren kunnen bestaan, maar Ina beschrijft hem en doordat ze haar eigen karakter dikwijls zoo erg leelijk ziet, kan 't best wezen, dat ze zich Fred een beetje te mooi denkt) ze waardeert hem en klaagt over haar eigen egoïsme, haar koelte, — is wel overtuigd, dat ze nooit méér van een ander zal houden, maar vreest soms dat haar liefde voor Fred niet groot genoeg is, en die blijkt juist in de laatste maanden voor haar huwelijk, zoo krachtig, zoo heilig mooi en sterk te wezen.

Er is wel weer in dit boek het vreemd-leege, wat ook is in die jonge levens, die niets geen geloof, niets geen houvast hebben die in geen enkelen gemoedstoestand hun toevlucht kunnen nemen tot iets bovennatuurlijks, maar dit dorre *is* bijna overal buiten de Katholieke gevoelssfeer, dus moet het ook dien indruk wekken bij den lezer.

Fijn is dit boek, zoo heel fijn gezien en uitgedrukt en toch natuurlijk, zóó als een geëngageerd meisje het best geschreven zou kunnen hebben. Zoo deze bladzijde als Ina en Fred bezig zijn met de inrichting van hun huis:

„Ik begrijp de tegenwoordige werkelijkheid niet. Ik wil niet zoo banaal zijn om te zeggen: ik leef als in een droom.... maar dat sommige dingen mij droomachtig voorkomen is toch de waarheid.

Bijvoorbeeld. Ik loop met Fred door ons huis; Fred houdt mij vast bij den arm en wij maken gekheid samen. Ik plaag Fred, omdat er nu al zoo'n rommel ligt op zijn bureau-ministre, en ik dreig, dat ik elken avond zal komen opruimen, omdat het een schande is voor Dina. Of wij lachen om de provisiekast, waar ik wèl blikjes in heb opgestapeld, maar waarin de eenvoudige, huiselijke benoodigheden ontbreken. Of wij schertsen over een oud portret van een van Fred's ooms, een officier, die zijn middel onberispelijk heeft ingepend, en zeggen dan, dat de reform-kleeding toen klaarblijkelijk nog niet was uitgevonden. En dan opeens kan ik Fred aankijken, met een vluchtigen, schuwen blik, ik laat zijn arm los, en wend mij van hem af, gedreven door een onbegrijpelijken impuls. En ik geloof, als Fred mij in zoo'n oogenblik terughield, en vragen deed, dat ik hem dan bruusk antwoorden en mij met geweld van hem losrukken zou. Maar Fred is verstandig; goddank, goddank, dat hij ouder is dan ik, — daarom kan hij zoo kalm en met zooveel geduld, mijn wisselende stemmingen verdragen.

Ik ben zenuwachtig — zooals immers alle bruiden zijn? dat is dus niet ongewoons! — ik moet voorzichtig behandeld worden, met veel teerheid en tact, zooals Fred het doet, — of...

O, ik heb hem lief, Fred, dat behoeft geen betoog.... maar... maar.... ik kan toch niet ontkennen, dat ik nog liever véél liever.... Kom, waarom zou ik het niet zeggen? wij zijn toch onder ons, mijn dagboek en ik? Nu dan: ik zou nog liever *niet* behoeven te trouwen... ik zou nog zoo graag wat wachten. Ja, ja, ik wéét wel, dat het niet gaat, – dat ik zelf den eersten stoot er toe gegeven heb, dat ik, nu ik het zóó ver heb laten komen, Fred niet teleurstellen mag, — mijn hemel, ik weet alles, niemand hoeft mij *iets* te zeggen, en ik zal het immers ook niet doen, ik zal mij niet terug-trekken op het laatste oogenblik, — maar ik ben toch nog wel vrij, om éven mijn gedachten te uiten!

Nu is het alweer voorbij. Ik zal er zelfs in mijn dagboek niets meer van zeggen, iedereen kan gerust zijn".

Is dat niet allerliefst? Zoo dat begin: „Ik loop met Fred door ons huis; Fred houdt mij vast bij den arm en wij maken gekheid samen", en dan, ineens, na al die dolle dingen: „En dan opeens kan ik Fred aankijken, met een vluchtigen schuwen blik, enz...."

Geven die twee bladzijden niet een heel, jong leven weer, niet al de aarzeling, al de vrees, al den tweestrijd, het heele inwendige van dat schijnbaar gelukkige, door de drukte een beetje overspannen meisje, dat haar huis inricht.

De stijl is overal even prettig, in harmonie met den gemoedstoestand van de schrijfster. Afgezien nog van de artistieke en psychlogische waarde, is het een aangenaam boek om te lezen.

T. O. A.

De Toekomst van Het Pausdom. Historisch kritische studie van BALDASSARA LABANCA.
Hoogleeraar der geschiedenis van het Christendom aan de universiteit te Rome.
Naar de Hoogduitsche uitgave voor Nederland bewerkt door J. H. Maronier.
Schoonhoven S. en W. V. Van Nooten.

Profeten zijn door God gezonden menschen, die tot taak, en tot heel onaangename taak gekregen hebben, om ons de toekomst te openbaren, en te waarschuwen voor dreigende rampen en naderend gevaar. Aangezien meneer Baldassara Labanca zelf verklaart, geen profeet noch een profetenzoon te zijn, en toch de toekomst uitbazuint, zijn wij gedwongen hem te rekenen tot de sterrenkijkers, horoscooplezers, koffiedik-wijzen en somnabulen; en zijn boek bewijst heel duidelijk dat hij niet eens een knap man in dat vak is, geen wonder-zegger met een gegaloneerden livreibediende aan de poort, geen medium-fokker met adviezen à vijf gulden per persoon, geen vrouw met de goedkoope requisieten van een koffiekan en een ei, – de man heeft planeten te koop, vijftig in een bosje, en daarmee loopt hij de reizigers na, en de straatmeiden koopen wel eens bij hem, en lezen dan van één minnaar met rood en één met zwart haar, van een brief, een groot fortuin en zeven kinderen. Voor één cent, 't kan immers niet goedkooper. En omdat zoo iets trekt als een bloedige moordplaat, omdat je zoo veilig de uitvaart voorspellen kunt van de Roomsche kerk, die al zoo dikwijls dood ging hé, en nu vanwege meneer Labanca alweer om den hoek moet, (over een tijdje altijd, als hij zijn standje heeft overgedaan, en ergens veilig en onbereikbaar zit voor den toorn van teleurgestelde voorspellingkoopers,) daarom heeft hij ook briefjes laten drukken, waarop je kunt lezen hoe 't met die gehate, met die vervloekte, met die eindelijk zieltogende kerk gaan zal, en dat bazuint hij rond; en ze gaan hoor, als gesneden brood, als onvervalschte klare.

Want zoo'n perfester hè, die moet het weten, vooral als je perfester van de geschiedenis van het Christendom zelf zijt, en dan aan de universiteit van Rome, (kijk op ingewijden maakt het den indruk of je zeggen zoudt de dominé van Amsterdam, de scheur in de nieuwe beurs, de strop van het Amerikaansche spoor,) maar de anderen moeten een indruk er van krijgen, of zoo iemand alle dagen den paus in zijn stoofpotten en pannen kijkt, of die executeur zoo maar in het sterfhuis rond scharrelen kan met de sleutels van den stervende zelf, en meneer Maronier, J. H. Maronier, een soliede firma van antipapisme, heeft met bewonderswaardigen tact en handelsgeest zich tot importeur van de planeetjes, bevordert, een brengt ze nu aan den man, met al de hardnekkige vasthoudendheid van zoo'n trotoir-negotiekerel.

De Hollandsche briefies zijn nog beter dan de Italiaansche hoor. De bewerker heeft ze geparfumeerd met den doordringenden geur van zijn eigen-gevonden reukwerk.

„Het geschrift, zoo staat in de Inleiding, dat hier in Nederlandsche „bewerking aan alle belangstellenden wordt aangeboden, dankt zijn oor-„sprong aan een uitvoerig werk van den schrijver over Het pausdom, „zijn oorsprong, zijn strijd, zijn lotgevallen, zijn toekomst, aan het „laatste hoofdstuk van dat boek in dit geschrift ontleend. Maar niet „zooals het daar ligt, want het is aanmerkelijk uitgebreid door den „schrijver zelven aldus bewerkt. Daarom moest en mocht de hoog-„duitsche tekst worden weergegeven; doch het geschiedde met nauw-„keurige vergelijking van het oorspronkelijke werk, hetgeen niet geheel „overbodig bleek te zijn.

„Vooral wat hier van het staatkundig pausdom gezegd wordt verdient „de aandacht van onze landgenooten, in het bijzonder van die Prote-„stanten, die van een verbond met Rome heil verwachten voor ons staat-„kundig leven. Maar ook van hen, die, uit een misplaatste verdraagzaam-„heid, de oogen sluiten voor het gevaar van het woelen en drijven der „Ultramontanen en Jesuïten."

In de drie hoofdstukken, die de voorrede en inleiding volgen wordt dan aangetoond de toekomst van het pausdom als koningschap staatkundige macht en godsdienstige beweging. 't Staat er héél, héél erg mee; 't is reddeloos verloren, geknakt, 't is er mee uit, glad uit, fini, als je dat zoo hoort bewijzen; en 't zal voor ons trawanten, stokkedragers, legerknechten zaak worden naar eenig ander voordeelig baantje om te zien, want we zullen na afdanking der waardgelder toch moeten eten.

In dit kort bestek staan alle oude lasterpraatjes, alle dwaze citaten weer eens netjes opgepoetst bij elkaar, von Hoensbroeck is natuurlijk je historicus, Dante heeft het ook al gezegd, en iedereen die maar verstand heeft. De nobele Los-von-Rome beweging, wordt met volkomen ontkenning der zeer zedelijke Wolff-geschiedenis, met de meest naieve blijdschap aangevoerd; al hebben brave Predikanten gesproken van het onkruid dat de Roomschen over de schutting gooiden in hun tuin. Alles wordt met groot aplomb gezegd, zooals een marktventer je bewijst dat je voor één dubbeltje geld bij hem koopen kunt, wat in een goudwinkel tientjes bij elkaar kost, en Maronier herhaalt het trouw, zooals zijn meester het voorzong, hij dikt het aan, hij geeft meer.

Een ding is hier nieuw. De schrijver zelf gelooft niet aan de toekomst van welken godsdienst ook, hij pleit voor ongeloof en historisch materialisme, en de brave godzalige Nederlander is zoo gelukkig met dit gore anti papisme, dat hij vrede neemt met het ongeloof, de Sandwichman wil zijn van den niet-geloovige als hij maar reclame maken mag.

Een ding is te kostelijk om het niet even afzonderlijk te gedenken.

Blz.-97, staat een noot van den heer Maronier zelf.

„Die weldadige invloed van het Protestantisme op de welvaart en de „beschaving der volken blijkt vooral duidelijk in Ierland, waar drie „vierden der bevolking Roomsch is en arm, weinig ontwikkeld, terwijl „het 1/4 Protestantsche gedeelte in Ulsher ontwikkeld en wèlvarend is. „Vooral Belfast munt uit door zijn talrijke fabrieken en overal in „Ulsher ontmoet men een geest van vrijheid en onafhankelijkheid, die „alleen aan het Protestantisme te danken is."

Wie 't ooit in zijn leven krasser en brutaler hoorde mag het zeggen. Ierland, door eeuwenlange uitzuiging en verdrukking tot een woestijn gemaakt, beroofd, geplunderd en gemarteld ook in de 19e en 20ste eeuw, tot Pariah gedoemd door de hebzuchtige wreedheid zijner verdrukkers en toch trouw, en toch godsdienstig, en toch goed (je hebt het steeds druk over statistieken, vergelijk de crimineele statistiek van Ierland en Engeland eens, m'n waarde) en dan komt J. H. Maronier en vertelt: de weldadige invloed van het Protestantisme blijkt in Ierland. En hij zegt geen sarcasme, hij wil niet snijdend zijn Roomschen wrevel luchten, hij meent het in gruwelijken ernst. Maar beste Heer, kon het onhandiger, de heele wereld zou toch overal elders zijn argumenten gaan zoeken. Dat Ierland arm en ongelukkig is, dat heeft het juist aan het Protestantisme te danken.

Deze planeten over de toekomst der Roomsche kerk zullen wel verkocht worden. De venter met zijn schorre stem heeft vaste klanten. En die hebben zooveel anti-papistisch bitter gedronken dat zij drie manen aanschouwen, dat zij de huizen zien bewegen, en de lantaarn palen slingeren; redeneer niet met ze, ga voorbij en trek de schouders op als ze u naroepen. Het eenige wat hen helpen kan is, ontnuchteren.

J. M. J. KNAAPEN.

Een Omfloersde Diadeem.: Oorspronkelijke Roman door Prinses ELSA, uitgever: G. J. Slothouwer. Amersfoort.

Er wordt in dit boek veel „gemompeld." Het begint al in het eerste hoofdstuk, waarin achtereenvolgens een mompelende vreemdeling, een dito verdwaalde koningin, en een mompelende oude vrouw voorkomen, hoewel deze laatste, dat moet men haar ter eere nageven, haar gemompel eens afwisselt met „geprevel" of wel: „gestotter."

Als de schrijfster, die zich prinses Elsa noemt, een heusche, eerlijksche prinses is, dan moest zij eens een gedeelte van haar vorstelijk inkomen en van haar prinselijken tijd besteden aan eenige lessen in Nederlandsch, taal en stijl beide, en in andere studievakken ook. Nog al heel aardig

van die dame op de heide, om aan dat boerenkind haar zijden parasol te geven, en dan te zeggen : neem dit, zijde is de beste bliksemafleider !.... maar een bliksemafleider leidt toch den bliksem af van nabijzijnde voorwerpen, en wel door dien afleidenden bliksem zelf aan te trekken ? *Te* is altijd verkeerd, we zien het hier voor de zooveelste maal: de koningin, want dat *is* die vriendelijke dame, is *te* goed.... wie geeft nu ooit aan een weenend boerenkind een zijden parasol ! en nog wel als bliksemafleider, tien tegen een, dat deze zijn plicht heeft gedaan en al doende de arme draagster doodsloeg. Na kans te hebben gegeven op deze tragische gebeurtenis, „laat de schenkster zich „gewillig natregenen," zich den tijd kortend met nog eens weer een beetje te „mompelen," totdat zij deze onschuldige bezigheid onderbreekt door binnen te treden in een eenzame hut, waarin een eenzame oude vrouw, die de taak des mompelens van haar overneemt en haar verder vertelt, hoe gehaat haar gemaal en hoe bemind zij zelve is. Ook wordt de koningin gewaar, dat er op haar vorstelijk huis een vloek rust, die alle kroonprinsen ten doode heeft opgeteekend. Ten slotte bewijst de vorstin in dit eerste hoofdstuk nog alle weldaden, waartoe zij in haar kwaliteit van koningin verplicht is en dan is zij zoo wijs, het gehoorde voor zich alleen te houden en er zelfs in de verte niet op te zinspelen.

Hoofdstuk twee verhaalt de geschiedenis van het Vorstenhuis, en is een mengelmoes van waarheid en verdichting, van bestaande en gefingeerde namen, op de allerbeminnelijkste manier dooreengehaspeld, soms heel doorschijnend, dan weer zeer geheimzinnig. Beslist zeker is het, dat prinses Elsa een ruim gebruik heeft gemaakt van haar vrijheid als schrijfster, om ons op haar manier binnen te leiden in de hofkringen en ons een blik te laten slaan in het particuliere leven der vorsten. Vóór haar deden anderen dat echter veel beter, getuigen de dames von Mühlhausen en Bremer, en de sprookjesman Dumas père ; van deze drie en van nog vele anderen kan onze Elsa heel wat leeren, en als zij op haar gemak hun dozijntjes doorleest, is zij een jaar of wat onder dak en slingert althans gedurende dien tijd niet meer zulke onzinnige boeken de wereld in. Ho, ho, onzinnig ! hoor ik nu iemand... „mompelen."

Ja, ja, onzinnig ! bewijzen ? astublieft : blz. 25 : de kleine zieke rustte aan hare borst.... dat kan ! maar : zij verwarmde zijn *verkleumde* voetjes met hare handen...." als 't niet zoo onparlementair was, zou ik willen vragen : hoe lapt ze 'm dat zonder 't kind te laten vallen of te verstikken ? en dan een zieke kroonprins met verkleumde voetjes.... heeft de keukenmeid aan het hof der Ardennen dan geen tijd, om even een warme kruik te maken ? op het gas duurt dat geen vijf minuten, en als zij 't kruikje aanreikte, kon zij misschien tevens „de klagend tikkende, om genade smeekende, verouderde en vermoeide pendule" stil

zetten en bij gelegenheid kon het hofpersoneel zoo onder elkaar eens een nieuwerwetsche vroolijke slagklok cadeau geven, welke al die zuchtende, klagende, weenende, kwijnende, „dahinsiechende" vorstenmenschen eens een beetje opfleurt. Want dàt alleen hebben ze daar noodig.... ze zijn taai genoeg, natuurlijk voor zoover ze niet door den een of anderen visscher, schipper, mijnwerker of zoo vervloekt zijn; van die taaiheid geeft o.a. de teere koningin Blanche het eerbiedafdwingende bewijs; elf nachten lang waakt zij bij den stervenden kroonprins, wiens stiefmoeder zij is, en daar wij nergens vermeld vinden, of zij ten minste overdag behoorlijk ging slapen, zoo mogen wij met grond aannemen; dat haar bed al dien tijd ongebruikt stond, behalve misschien om eens iets op te leggen, dat de kamenier uit de handen kwijt moest; je begrijpt, als de vrouw des huizes elders wordt opgehouden, gaat het, zooals 't het beste kan. Aan alle praatjes echter over snoode stiefmoeders is door koningin Blanche's ongeloofbare toewijding voor goed de bodem ingeslagen, en de arme vrouw heeft dan ook een beter lot verdiend dan den dood, die ook voor haar nu weldra intreedt. Haar echtgenoot „mompelt" er wel een en ander over, maar dat helpt blijkbaar niet. Aan „gemompel" stoort Onze Lieve Heer zich geenszins.... 't is dan ook heel wat anders dan een vervloeking, die natuurlijk hierboven terstond van uitvoerende macht is.

In het derde hoofdstuk sterft Blanche, na vooraf den koning gesmeekt te hebben, afstand te doen van troon en regeering.... en dat o. a. ook om den bewusten loods-vloek, maar de vorst heeft daar bitter weinig zin in, wat wel te begrijpen is, wijl hij immers geheel in de zorg voor onderdanen en staatszaken opgaat! Het noemen van den slotkapelaan wettigt nu bij de lezers het vermoeden, dat er zoo iets als voorbereiding voor het afsterven plaats heeft gehad — met een half uur is de geheele plechtigheid afgeloopen,.... prinses Elsa moest zich bepaald de moeite geven, de ceremoniën der katholieke kerk te bestudeeren, dan kan zij ten minste een als vroom en weldadig voorgestelde vorstin behoorlijk van de sacramenten der stervenden laten voorzien. Nu is „een half uur afzondering met den slotkapelaan" het eenige... och! of de schrijfster altijd zoo verstandig gebleve ware, zich niet te wagen aan dingen, die haar onbekend zijn! In dit zelfde hoofdstuk houden de koning, zijn schoonmoeder en ook zijn dochtertje Ylaine nog eenige onnatuurlijk lange, alleen- en samenspreken, Z. M. „mompelt" nog een keer en dan sluit het met een diepen zucht en een sprakelooze wegvoering.

't Zou de moeite waard wezen, elk der drie en dertig hoofdstukken van dit verhaal uitvoerig te bespreken, al was het enkel maar, om een denkbeeld te geven van de verbluffende oppervlakkigheid, waarvan het op elke bladzijde de sporen draagt. Onder het lezen vraagt ge u af,

of ge een der vertelseltjes van Marlitz z. g. vóór u hebt, want daaraan doet alles u denken: de langdradigheid, het gescharrel met godsdienst en moraal, de oudmodische, verbogen taalvormen, en vooral de afgezaagde intrigue! Alle gegevens voor een romannetje, dat bloedarme telefonistjes, opgewonden naaistertjes en dergelijke boekverslindsters doet weenen, zuchten en smachten, zijn rijkelijk aanwezig! Een vorstenhuis, waarop een zeemansvloek rust; een koning, over wiens avonturen de wereld fluistert, een prinses, die bijgeloovig genoeg is, om doodelijken schrik te koesteren voor een slangetje, dat den kop opsteekt; geheimzinnige onderaardsche gangen, tot verblijf dienende aan een spoorloos verdwenen jongen monnik, die den schijn op zich laadde, de moordenaar te wezen van een man, met wiens vrouw gezegde monnik in oude familie-papieren snuffelde; een paar onnoozele hofdames en kameniers, wier dom gebabbel op de kroonprinses, anders een bijdehandte veeg, een ongemotiveerden indruk maakt; later de aanstaande der prinses, een rondborstig zeeman, Ruprecht van Bohemen, wien een keizerskroon wordt aangeboden in een verafgelegen, woelig, onbekend maar door menschen, die 't weten kunnen, gevaarlijk geacht land.

Verder een geheim genootschap, het midden houdende tusschen Jong-Italie en het Groot-Oosten, en dan de leden van die Vrijmetselaarsloge, om Ruprecht te pressen, hun zin te doen... wat natuurlijk op zijn ongeluk, in dit speciale geval op zijn dood zelfs, uitloopt. Deze Ruprecht van Bohemen, die keizer wordt over Medino is, gelijk de meeste lezers wel zullen vergeten zijn uit hun schooltijd, eigenlijk Maximiliaan van Mexiko en de beschrijving van zijn ongelukkige, korte regeering, maar vooral van zijn tragischen dood, kan men in menig schoolboekje vinden. Dit eenmaal gesnapt hebbende, zal dan de scherpzinnige lezer, die nog een weinig belang stelt in de Algemeene Geschiedenis, de andere personen, vorstelijke of niet, wel thuis kunnen brengen. Zoo tusschen door bewijst die onderaardsche monnik nog een stuk of wat belangrijke diensten aan vorst en vaderland en indien er in het rijk der Ardennen een medalje wordt uitgereikt voor moed, beleid en trouw, dan komt broeder Angelico gewis daarvoor in aanmerking; monniken zijn altijd kostbaar materiaal voor niet-katholieke boekenmaaksters, om geheime en vooral geheimzinnige zaken te ver- of te ontwarren. Een monnik in een boek is als Karel de Groote, als Columbus of als Napoleon in een taalopgave: je kunt er altijd iets mee doen, 't zij dan een flinken volzin over ze màken, of wel je wijsheid op gebied van Geschiedenis, Aardrijkskunde of moraliteit te luchten hangen, een niet te versmaden hulp dus! Iets dergelijks nu is de monnik in de boeken van Corelli of prinses Elsa, hij moge dan jesuit, seculier geestelijke of zoo maar „fra" zijn.... bruikbaar toont hij zich en dat is meer dan voldoende.

Ruprechts ongelukkige gemalin, de kroonprinses van de slangen en

de babbelende hofdames, wordt onherstelbaar krankzinnig, maar niet dan nadat zij te vergeefs de hulp heeft ingeroepen van alle Europeesche vorsten, tot zelfs van Paus Pius IX toe. Deze laatste wil wel, maar kan natuurlijk niet! Welke paus, hoe goed, knap, menschlievend, geleerd ook, kan in 's hemelsnaam ooit zijn eigen wil volgen, zelfs maar zijn eigen oordeel uitspreken? Geen denken aan hoor! Kun je begrijpen! Wat zou er dan van juffrouw Correlli boeken worden? en van die onzer prinses Elsa? Neen, neen! dat gaat nu eenmaal niet! Als de paus niet behoorlijk onder de plak blijft der Jezuiten, of zooals hier in Elsa's boek, de ledepop is van kardinaal Antonelli, en als aan het pauselijk hof niet langer kardinalen, dokters, bedienden en al dat volkje den baas spelen, dan konden onze romanschrijfsters van Corelli's en Elsa's gehalte haar boekenfabricatie er wel aan geven, en daartoe zouden zij in het bezit moeten zijn van een goede dosis gezond verstand, een weelde, waarvan zij helaas geen last hebben. Prinses Elsa heeft nog wel haar naam gegeven aan een geheele serie, en hierin is: „Een omfloersde diadeem" het vierde nummer, dat een 2e goedkoope uitgave beleeft.... het wordt dus veel gelezen, wat Elsa genoegen moet doen.... dat spreekt van zelf! Zou zij een heusche eerlijksche prinses wezen? vroeg ik in den aanvang mijner bespreking? Gesteld zij is het, dan geven we haar toch in overweging: 1° nog eens flink te studeeren, onder leiding van een degelijk letterkundige; 2° de hierarchie en het wezen der katholieke kerk eens grondig te onderzoeken; 3° de waarheid te betrachten, ook ten opzichte van paus, kardinalen en monniken — en ten slotte het prinselijk devies hoog te houden; noblesse oblige.

ZUTPHEN, Aug. 1907. C. J. F. VETTER.

Ons groote Sagenboek. Een reis door Sagen-, Legenden- en Sprokenland met kinderen, klein en groot, aan de hand van NELLIE. Eerste deel 240 blz. Uitgeversvereen. „Vrede." Den Haag 1907.

Vertellingen zijn voor het kind een genot. En als ze het voeren in het eeuwenoude rijk der weelderige volksfantazieën, dan oefenen ze nog steeds, neen vooral, haar groote bekoorlikheid.

Buiten de school, die toch altijd dat eigenaardig gezellige der omgeving, aan de vertelling een zeker effekt gevende, derft, wordt er in onze moderne tijd heel weinig meer „echt" verteld. Het ouderwetse binnenhuisje van najaars- en winteravondschemering behoort tot pieuze gedachtenissen. 't Begint een sprookje te lijken, als we lezen van een vertellende moeder, die in het halflicht van de dalende dag om haar knieën verzameld heeft heur kinderen, tot haar opkijkend met

wijd- open glansoogen en naar haar luisterend met even wijd-open mond, zodat ze haast niet meer slikken kunnen.

Ik geloof, zò verteld wordt er niet meer. Het boek is de verteller geworden. Dat kan goed, ook best zijn, mits het een goede leider is en onder goede leiding gelezen wordt.

En het sprokenboek handhaaft hier ook zijn plaats, spijt de nieuwerwetse jongens- en meisjesverhalen, waarin grote-mensachtig gezegd en gedaan wordt.

Met grote belangstelling, die, laat ik het maar dadelik zeggen, teleurstelling is geworden, sloeg ik dan ook het eerste deel van Nellie's „Ons groote Sagenboek" open.

In een inleiding voor de jongen, maar waarbij ze ook aan de ouden heeft gedacht, verklaart ze de beteekenis van mythen, sagen, legenden en sprookjes; zegt ze, hoe het boek ontstond en hoe ze het gebruikt wenst te zien. Voor de groteren onder de jongen zelfs nog, dunkt me haar inleidend woord te wijs.

En dan begint ze haar drieledige bundel van sagen en legenden uit streken van Nederland, Vlaams- en Waals- België en Duitsland.

De onderwijzer, die voor zijn leerlingen een vertelling in deze trant zoekt, kan heel mooie hier vinden. Ik noem van de meerderen „*Een Hymphamp houvast*" een Fries vertelsel van *Waling Dijkstra*, „*De witte Wieven*" uit Overijsel, *Hoe de stad Domburg aan haar Naam kwam*", de *Kabouter*-verhalen uit Noord-Brabant en de Kempen, „*het Kapellehondje bij Düdelingen*" uit het Luxemburgse, „*het Wonderdadige Mariabeeld*" uit Westfalen, „*het Rozenwonder*" de legende omtrent de H. Elisabeth, „*de Springwortel*" uit het Waldeckse, de diersage, „*de Schepping der Vogelen*" voor heel jonge kinderen bijzonder aantrekkelik, enz. enz.

Een verstandige keuze gaart uit Nellie's keur nog veel bijeen. Op haar keus alleen kan men zich niet verlaten."

In de reeds genoemde inleiding zegt Nellie: „*Waar ik de keus had daar nam ik de echte oude Sagen en Legenden, zooals de verzamelaars ze opteekenden uit den mond des volks. Ik voegde er niets aan toe;* — maar *ik liet er ook* ***zelden*** *iets uit weg: want ik koos steeds dezulken, die ik in hun geheel aan kinderen geven kòn.*"

Nu lijkt mij de ruime gift van duivelspraktijken voor kinderen, die immers, en Nellie zegt het m. a. w. zelf, geen folkloristen zijn, niet zoo biezonder te appreciëren.

Hare toevoegingen *in de verhalen zelf* staan boven mijn beoordeeling, omdat ik van verschillende het origineel niet ken, maar haar noten vallen wel binnen mijn kritiek. Zo wordt in de Hamburgse sage „*Des Duivels Laarzen*" gesproken van huwelijken tusschen Duitsers en Wenden. Daaraan voegt Nellie de voor „*Hollandertjes*" veel te wijze

noot toe: „*Het is grappig — en gelukkig meteen — hoe weinig het oolijke liefdegodje zich stoort aan nationalen rassenhaat. Als een vrouw van het „hoogere ras" een man van het geminachte ras lief krijgt, dan raadpleegt zij eerder haar hart dan haar nationale antipathieën, wat in de meeste gevallen heel wijs is.*" (blz. 129).

Is dit on-pedagogies, voor het katholiek gemoed stuitend tevens is, wat ze op de volgende bladzijde niet wegliet en wel bijvoegde.

„*En toen hij* (de Wendiese schoenmakersgezel Hans Radegast) *eens bij den priester ging biechten, — want zijn geheim* (dat hij een Wende was) *drukte hem als een doodzonde op de ziel – moest hij er wel voor uitkomen:* ***Hij was een Wende!*** *Toen sloeg de priester een kruis en zat er lang over de peinzen. Eindelijk zei hij: „Ja, dat Wendendom, een misdaad is het eigenlijk niet, maar mooi is het ook niet; en waarvoor ik je eigenlijk de absolutie geven moet weet ik ook niet; 't best is dat je heengaat, en ziet dat je je eerlijk en braaf door de wereld slaat, en je ongeluk in stilte draagt.*"

Bij dit stukje tekst, dat heus wel uitgelaten had kunnen worden, teekent Nellie aan, — ik vind niet onbevooroordeeld:

„*Dat is een priester-portret om in een verguld lijstje te zetten. De man is te Germaansch om de Wendenschuwheid van zich af te zetten, maar te christelijk meteen om het den stumper als een misdaad toe te rekenen dat hij een Wende is. Het is een* **kostelijk** *beeldje.*"

Dit lijkt naar hatelike spot, en die komt niet te pas in een boek voor kinderen. Een kinderboek deugt zeker niet, als de kleine lezers de schrijfster om haar domheid, haar onwetendheid zeer gevoelig op de vingers kunnen tikken. En een katholiek kind, dat zijn Katechismus kent, zal dat doen, als het op bladzijde 216 Nellie's wijsheid leest in een omschrijving van het „*Allerheiligste*". Dit is, zegt zij, „*de gouden kelk, waarin de hosties worden bewaard die het lichaam van Christus voorstellen, evenals het Avondmaal der Protestanten.*"

Als Nellie wetend was over de Katholieke godsdienstleer, — ze geeft bewijzen van het tegendeel, – dan zou ze bij de dingen, die ze „*zelden*" wegliet, en voor het kind ongeschikt zijn, ook gerekend hebben, deze passage op bladzijde 212: „*Nu was de smid een goddeloos mensch die aan God noch gebod geloofde, maar hij stond in het klooster goed aangeschreven omdat hij goed visschen kon en menigen lekkeren visch naar de kloosterkeuken zond. Daarom mocht hij doen wat hij wilde. Al beging hij de grootste zonde, dan biechte hij maar en kreeg absolutie (vergiffenis)*"

Zulke regels samenlezende, de uit dit boek, kan men gerust zeggen, dat aan de hand van Nellie op reis te gaan door het „Droomland van Fantasia", geen belofte van behouden thuiskomst inhoudt.

De katholieke mentors der jeugd zullen wel doen, als ze het Sagen-

boek van Nellie niet hun pupillen zelf in handen geven, om redenen, die na het bovenstaande niet nader omschreven behoeven te worden, maar bovendien ook nog om andere motieven.

Zelfs als gelezen wordt, gelijk Nellie het zich voorstelt, n. l. met een atlas naast zich en na een geschiedenisles, is de dosis aardrijkskundige en geschiedkundige kennis, waarover de jonge lezers kunnen beschikken, te onvoldoende, te gering, om in dit opzicht wetenschappelijk nut van hun lektuur te kunnen trekken.

Over de interpunktie bestaat geen eenparigheid van meening. Als dus de schrijfster zeer afwijkt van het gewone gebruik van komma's en ze weglaat, waar men ze gewoonlik wel pleegt te plaatsen, mogen we haar daarvan op zichzelf geen grief maken. Toch komt het me voor, dat ze gebruik had moeten maken van de bladzijde komma's, die *Hildebrand* indertijd bij zijn „Camera" kadeau deed. Voor de kleine lezers zou de lectuur van haar boek dan aan gemak en duidelikheid winnen, en naar mijn gevoelen van gunstige invloed zijn op schrijftrant der jonge mensen.

Een en ander te zamen nemende, vind ik „Ons groote Sagenboek" geen werk, geschikt om aan de kinderen zelf in handen gegeven te worden, al werd het met dat doel ook geschreven.

ZILK bij Hillegom. G. BULTEN.

Vers et prose. Chrestomathie des Poètes et Prosateurs français par J. BITTER et P. VALKHOFF. II Vol. Zwolle W. Tjeenk-Willink.

In het „Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs" (3de jaargang nos 25—26—27) zijn scherpe woorden geschreven naar aanleiding van deze bloemlezing. De samenstellers zeggen in hunne voorrede, dat zij vóór alles naar originaliteit gestreefd hebben, dat zij stukken willen geven, die niet reeds in andere bloemlezingen worden gevonden. Nu wordt hun in het Weekblad verweten, dat zij zich aan plagiaat hebben schuldig gemaakt en tekst en voetnoten, zij het dan ook relatief weinig, uit reeds bestaande bloemlezingen hebben overgenomen en nagedrukt.

Lezers van „Boekenschouw" zullen van mij niet verwachten, dat ik hier het goed recht van een der twee partijen ga bepleiten. Laat me liever het een en ander over het boek zelf zeggen.

De leidende hoofdgedachte, die samenstellers zich voornamen te volgen, is uitstekend. Zij wenschen, aldus het voorwoord, den leerlingen een zoo volmaakt en degelijk mogelijke inzage in de Fransche Literatuur te geven. Dus vele stukken, lange stukken, kenschetsende stukken. Keurig. Doch gevaarlijk. Men kan zoo licht afdwalen van den rechten weg

en het pad der illusie inslaan. Ongeveer 700 bladzijden is veel, mij dunkt, veel te veel voor een handboek. Maar, zal men zeggen, die 700 dicht bedrukte bladzijden behoeven niet alle „doorgewerkt" te worden. 't Zij zoo. Maar dan lijkt mij het boek nog veel te omvangrijk. De tijd, die op Gymnasium of H. B. S. aan de literatuur besteed kan worden, is zoo gering dat aan nauwkeurige behandeling van deze twee lijvige deelen in hun geheel niet valt te denken. Nu blijven er twee wijzen van behandeling over: ofwel het boek wordt cursorisch gelezen, ofwel de leeraar kiest de stukken uit van de grootste schrijvers, om deze, de koningen der literatuur, uit hunne werken grondig te bestudeeren. Is er in beide gevallen niet wat veel ballast? Zal menige bladzijde niet onopengesneden blijven? En zullen de leerlingen niet meermalen zeggen: „dit en dat mogen we overslaan, dit en dat hoort er niet bij; we behoeven het niet te kennen"? Iedereen weet, hoe noodlottig zulke gezegden werken. Wat onaangeroerd blijft wegens gebrek aan tijd, wordt door menig leerling als waardeloos gebrandmerkt en zal zeker de liefde tot de letterkunde niet vermeerderen.

Van den anderen kant is het zeker, dat deze bloemlezing zeer nuttig is voor hen, die hun elementaire kennis der Fransche literatuur wenschen te vermeerderen. Uitstekende diensten kan het boek ook bewijzen aan degenen, die wel geen gezette studie maken van de Fransche letterkunde, maar toch met de hoofdpunten ervan moeten vertrouwd zijn. En wenscht iemand, die den tijd mist de schrijvers *in extenso* te lezen, zich nu en dan te goed te doen aan een kleine literaire versnapering, dan kan hij hier te recht. Maar als handboek voor H. B. S. of Gymnasium schijnt mij de bloemlezing te omvangrijk zoowel wat het geheel als wat sommige détails betreft. Over het eerste heb ik reeds gesproken; nu nog wat over enkele onderdeelen.

Alvorens Ronsard en de literatuur der 16e eeuw te bereiken, moet men een langen weg van meer dan 70 blz. afleggen. De samenstellers klagen er over, dat de *moyen âge* in de meeste bloemlezingen wat stiefmoederlijk behandeld wordt. Maar wordt door hen niet wat te veel voorliefde aan den dag gelegd. En is dat alles niet boven het bereik onzer achttienjarige leerlingen? Voor een versje bijvoorbeeld als dat van Rutebeuf (1e partie, pag. 39), waar in 13 regels driemaal het woord *point* voorkomt in drie verschillende beteekenissen, zou ik het ergste vreezen, vooral daar alle voetnoten zijn weggelaten.

De blz. van Calvijn over *la spiritualité de l'âme* (1e partie, pag. 79) had gerust gemist kunnen worden. 't Is veel te philosophisch. En, over Calvijn gosproken, was bij Michelet niet wat anders te lezen geweest dan die dithyrambe over Calvijn's martelaarsschap? (2de partie, pag. 340). Dit is in alle geval een geschilpunt dat in een bloemlezing niet behoeft behandeld te worden.

En dan al die bladzijden van Fénelon, Montesquieu, Rousseau, om van anderen niet te spreken! Het is wel goed en mooi op zich zelf, maar is het practisch voor leerlingen?

Zoo zou ik nog vele plaatsen kunnen aanhalen, waar de keuze, door de schrijvers gedaan, mij niet ten volle bevalt. Ik moet echter ook denken aan het spreekwoord: *de gustibus non est disputandum.*

Laat me daarom sluiten met te herhalen, wat ik reeds vroeger zeide: „Vers et Prose" kan heel nuttig zijn, maar als het boek ter hand genomen moet worden door hen, voor wie het op de eerste plaats bestemd schijnt, zou ik wenschen te vragen, of het werkelijk practisch is.

J. v. R.

VICTOR DE MEYERE. **Langs den stroom.** W. E. J. Brusse, Rotterdam.

In een groot dik boek, ferm en royaal gedrukt heeft Victor de Meyere zes schetsen willen bewaren voor de nakomelingschap. Wie Victor de Meyere is, weet ik niet. Wel jammer. Anders zoude ik op de manier van enige letterkundige-aan-kritiek-doende schrijvers, iets mede kunnen delen over zijn leven, zijn familie of over zijn andere werken misschien, daar ik over zijn eigenlik-te-bespreken boek; „Langs den stroom" tot mijn spijt zó weinig te zeggen weet. De lezing heeft weinig indruk op mij gemaakt. De onderwerpen der schetsen zijn niet belangrijk. Dit is anders minder, want de biezondere kunstwaarde van sommige boeken ligt dikwels geheel buiten het onderwerp om in de behandeling alleen. Sommige mensen praten dan over peuterkunst, gemanieerdheid, modegrilletjes en zo voort en zo voort, doch kunstenaars zullen zich de vrijheid veroorloven daar de maling aan te hebben. In: „Langs den Stroom schijnt de schrijver mij niet te zijn een groot kunstenaar. Hij observeert maar hij is geen sensist. De schoonheidsontroering over het leven en de dingen doorhuivert hem niet en zijn woorden vallen niet als geurende bloemen of vlokken vuurs op je medesidderende ziel. Er is wel iets sobers, eenvoudigs en oprechts in z'n stijl, even flikkert of flonkert er wel eens een nieuw beeld, doch dan loopt alles weer zo doodgewoontjes door zoodat je gerust nu en dan onder de lezing door kunt gapen of naar 'en paar andere boeken grijpen. En toch... wat had de auteur ons niet geven kunnen bijv. in de laatste schets: De Giertij: Met welk een pracht van sombere kleuren had hij ons kunnen schilderen: Neel, de trouwe liefhebbende zoon voortijlend met het lijk zijns vaders in de zwarte gierende storm-nacht voor het geweld der doorgebroken wateren. Ik hoop, dat Victor de Meyere, in een volgend boek iets van die aangrijpende schoonheid zal weten te geven.

Nog iets: Bij kunstenaars moet men niet op 'en kleinigheidje dood blijven, doch bladzijde 176 staat iets dat er toch niet door kan. Vooral priesters zullen aardig opkijken hier. De schrijver verhaalt ons het toedienen van het H. Oliesel. Luistert eens even: „De priester *voelde* dat de dood naderde en wierp zich den *groenen* stool over 't hoofd (Die groene stool is zeker een nieuwe rubriek) „Hij maakt een kruis, bad in stilte en diende de heilige olie toe. Met den rechter duim maakte hij een kruisken op de twee oogen en op den neus, op de handen en eindelijk op de planken der voeten" (Met oren en mond schijnt men dus niet meer te zondigen. Was het maar waar!) „Hij vaagde daarna den duim af aan de watten die gij boven 't kaarslicht verbrandde (Na iedere zalving afzonderlik moet men de watten gebruiken)

Wil men realisties of naturalisties tot in de kleinste biezonderheden iets beschrijven, goed, maar dan zorge men de dingen, die men zo angstvallig uitbeelden wil ook te kennen en geen blunders te maken zoals boven vernoemd.

Alles bij elkaar blijkt de schrijver in dit werk toch een verdienstelik talent en zijn boek kan men iedereen zels kinderen in handen geven.

Megen. Fr. CRISTIANUS KOPS. O. F. M.

Ridder Marno's pelgrimstocht, door JANTJE STAVAST. Amsterdam, H. W. J. Becht.

Nee maar, daar zul je van hooren, en 't zal in den krant komen ook, en schande als er van gesproken zal worden!

Want dit boek is een woeste automobiel, een zware eerste-klas-kachel, schitterend koper en rood lak. Zij komt daar aangestoven snuivend en brieschend; met helsch getoeter blèrt zij den weg vrij; de kippen stuiven kakelend uiteen, de menschen spatten opzij en vloeken, en heel de muffe stilte van het onoozel dorp wordt weggeraasd door het voortstootend monster.

Dreigt maar met de vuist, en tiert in machtelooze kwaadaardigheid, wat doene jullie ook op 't pad, als wij eens willen voortjakkeren met alle paardenkracht. Klopt liever het stof van je kleeren, wrijft het zand uit je oogen, *wij* hebben van de opgestoven wolken geen last, en *wij* ruiken den benzine-geur niet. Misschien stonden er wel veldwachters met dreigende stokken, we hebben ze evenmin gezien als je magere boomen langs de sloot; wat ons in den weg kwam zal wel overreden zijn, want we kregen een schok nu en dan, maar wij wilden overrijden, wij moesten verpletteren, omdat wij leven, beweging en vaart wenschten, en haatten den slakkengang van achterlijke sloffers, en er nu lang genoeg gekropen, gezeuld en getrekschuit is.

Of ik eens onmiddelijk uit die auto wil komen?

Jawel, beste lezer.

En of ik eens verstaanbaar zeggen wil, wat ik te vertellen heb.

Heel graag, maar ik tril nog van opgewondenheid over den duivelsrit met dien roekeloozen auteur, ik heb automobielkoorts. Wat een kerel, dat Jantje Stavast.

Kijk eens, we hebben al meer en vreemder nakroost van Jan en Jannetje gehad dan Potgieter vermoeden of verzinnen kon; Jan Salie is bij lange na de jongste niet meer, we hebben den kleinen Johannes gehad, je weet wel dat gedeclasseerde ventje, en Johannes Viator, en weet ik veel wat een familie van hen; en nu is dit Jantje gekomen om al zijn broers en neven en heel de familie uit te fluiten, te sarren, te negeren met zijn lol en zijn hoon; links en rechts vliegen zij de sloten in voor zijn geschetter en zijn gevaarlijk rijden.

Wij hebben op den stoffigen weg naar den Roem naturalistische en realistische schrijvers loopen van allerlei gang en statuur. Naar de schatting van Jantje Stavast, stappen zij niet naar hun doel met vroolijke muziek en blinkende uitrusting, maar sleuren zij zich voort met gebogen koppen en bijziende oogen, en vullen de wegen met hun droeve lijven, een lugubere lijkbidderstocht met sjofele kleeren en garen handschoenen, en een verdacht gekleurde neus in hun witte tronies.

Voor hem zijn de idealisten decadente mystieken, wezenhedens met vegetarische verlangens, die voortstappen de neus in de lucht, alsof zij in de sterren wilden lezen, hoe *zij* nu toch de wereld hervormen zullen, en braaf maken, en zij volgen den lijkbiddersstoet met plechtige armbewegingen en glazen spillebeenen, langs den eindeloozen weg, met knotwilgen aan beide kanten, uitsluitend knotwilligen, en daarachter een hek, en daar weer achter een wijsgeerige koe, en aan den vervelenden horizon steeds één kerktoren en de daken van één dorp.

En om hen zijn haat in 't gezicht te spijkeren, om ze tot carricaturen te maken, zoo belachelijk dat zelfs de domste bewonderaar zijn open gaap-mond tot een grinniken vertrekt, heeft hij een ridder geschapen, die Don Quijote en Sancho Panza is in één persoon, een modern idealist tusschen de verflooze coulissen van een versleten romantijdperk, een droomer die zich zelf zoekt en zijn ziel cultiveeren wil, en zijn eigen poetische stemming doorkrijscht met den hoonlach van een Droogstoppel, een voornaam treurspeler, die verheven dingen zegt, en als de toeschouwer ontroerd wordt, hem plotseling met een vulgaire clown-aardigheid uit de stemming rukt, doet schaterlachen, terwijl hij zelf weer druk aan 't doorjagen is met holklinkende frazen....

Bij 't begin denk je nog maar op een gewone grappenmakerij gestooten te zijn.

„Een ridder reed de wereld in.

Het was zomer, en de zon scheen recht neer op het harnasmensch, dat hoog opgericht te paard zat met de lange lans in de hand. De wind speelde met de pluim van gele veeren, die recht naar boven ging van den helmtop, en zich naar achter boog tot een fladderende menigte van sierlijke ronde veertjes.

De ridder had zich thuis verveeld. Hij had boeken gelezen van allerlei soort, die hem zóó opwonden, dat hij 's nachts niet slapen kon; en andere, die hem zóó diep somber hadden gemaakt dat hij bang was om 's avonds alleen door de gangen van zijns vaders slot te gaan, uit vrees — geesten te zien,

Hij had boomen omgehakt en zijn handen waren gaan bloeden; hij had varkens gehoed, en de stank was hem te machtig geworden. Hij had verzen gemaakt, en onder het zoeken naar woorden had hij den penhouder opgeknaagd, zoodat hij ziek was geworden van indigestie en desillusie. Zijn dokter, een wijs man met grooten hoed (waarin hij als in een dépendance alle wijsheid scheen te logeeren waarvoor in zijn kleine hoofd geen plaats meer was), sprak: Mijn vriend ge zijt thans achttien jaar oud, en er waarlijk de man niet naar om uwen tijd te verknoeien met niets doen, omdat ge een vader met gespekte beurs, en een moeder met overvloedigen pappot hebt. Ik raad U: ga de wereld in, neem dienst aan het hof van een vorst, en word *Uzelf.*

Ga heen en tracht Uzelf te vinden. Wees een man en heb geen zelf medelijden."

Men begrijpt, dat de jongeling na het vertrek des heelmeesters langen tijd uit het raam staarde zonder iets te zien, omdat hij peinsde zonder te denken, en steeds de woorden hoorde: „De wereld" „Uzelf".....

Totdat het was, alsof hij plotseling ontwaakte, en zich daar voelde zitten voor het open venster, als nooit te voren. Het was, alsof de natuur kleur en leven had gekregen, alsof hij voor het eerst de zonnestralen zag tusschen het lichte lentegroen, en alsof de wind expres door de bloesems van den appelboom onder zijn raam speelde, om te toonen, welke prachtige kleuren de jonge wit-roze bloemenweelde had onder zijn onstuimige liefkozing.

„Wees een man!" klonk het in hem, en hij stond op, liep snel naar de deur, en door de hooge duistere gangen, en trad veerkrachtig door zijn kloek besluit, het vertrek zijner moeder binnen waar zijn vader op een schemel aan de voeten zijner gemalin zat. Deze was een heerschzuchtige verschijning van bijzondere afmetingen, die gewezen schoonheid verrieden. Zijn vader was klein en tenger: had bedroefde blauwe oogen, en altijd fijn reukwerk in de voedering zijner kleeren.

Zijne zuster Sidonia zat op roode kussens onder het hooge boogvenster, en zag vriendelijk naar haren broeder, toen deze binnentrad."

Niet waar, zoo kon ook elke persiflage van een opgeschroefden ridderroman beginnen. Maar spoedig bemerkt men, dat het Jantje Stavast om heel wat anders te doen is. Hij voert zijn ridder door woud en veld. Hij brengt hem bij toovenaars en monniken, bij reuzen en ridders, bij herders en schelmen, en overal blijkt de arme idealist met zijn theorieën uit het kader te steken: overal is hij als een Jocrisse die de glazenkast met Delftsch blauw vernielt als hij de kat treffen wil. Waar anderen vulgair zijn, is Marno verheven. Waar anderen dwepen spreekt hij nuchter. En met onmiskenbare bedoelingen. Er zijn passages, waar we door duidelijke heenwijzing aan Couperus aan Heyermans aan van Deyssel en van Eeden moeten denken, hun stijl wordt nagebootst in 't groteske, 't zijn de parodie-standen van een aap, hun bedoelingen worden er tusschen genomen en begekt. De heele historie trouwens is een parodie, op de thans zeer in de mode zijnde levensgangen, pelgrimstochten, extases, oplevingen, droomopenbaringen en verkenningsreizen op hooger gebied. De arme Marno gaat op stap, door zijn mooder vervloekt. Als hij gekwetst neerligt komt een jonk·vrouw, die het geluk gezocht had bij een toovenaar en daar reine bloemen gekozen had, terwijl alle anderen bedwelmende giftplanten plukten, — ze ziet den bezwijmde en snelt heen om hulp, en laat haar genezende bloemen vallen plus haar zakdoek, waardoor Marno bijkomt, opfleurt, en na achterlating van een visitekaartje p. r. er van doortrekt met zijn wonderbloemen en den jonkvrouwelijken sluier waarvan de initialen E. W. en vooral het mystieke cijfer 24 hem intrigeeren.

Nu valt hij van de eene heldendaad in de andere, maar blijft onbevredigd en onuitgegroeid, gepantserd tegen de liefde, blijft hij, getrouw aan zijn reine redster en ideale bruid, ongevoelig voor vrouwenverleiding, en vindt ten slotte zijn geliefde onder de raarste omstandigheden. Van een huwelijk komt niets door het wraakzuchtig moordplan der „Augurksche dame"; de droeve overblijver heeft nog meer ontmoetingen met buiten natuurlijke wezens, die hem geducht kapittelen over de ijdelheid van zich zelf te zoeken, de stumper slaat ten slotte zelf ook aan 't moraliseeren, (O Jantje Stavast, jij en een wereldbeschouwing!) en alle heerlijkheid loopt uit op een tam huwelijk en de plak van een ongemakkelijke schoonmoeder. De „kiespijnlijder", een trouwe knecht gewonnen bij een der heldhaftige wapenfeiten, zwerft als een Peri de wereld door om zijn meester het heerlijkste geschenk te kunnen aanbieden, en komt met een goede eerlijke keukenmeid aansjouwen, en de schoonmoeder vindt ten slotte het dagboek van onzen held, verwijt hem de grenzelooze pedanterie een dagboek te schrijven, en werpt het product in de kachel, bang als ze is, dat haar kleinkinderen er hun taalgevoel mee zullen bederven, en aangestoken door de gekke idees van hun

mallen vader, op zekeren nacht met bloote voeten in de gangen zullen gaan loopen, en zeggen: „We wouen ons selfers soeke, oma...

Onder het verhaal door, weet de auteur nog naar allerlei dingen te trappen, nog allerlei verhevens belachelijk te maken.

Zoo b. v.:

Marno is door roovers gevangen en weet niets beters te doen, dan verzen op te zeggen, die in rythme en woordkeus duidelijk verraden op welke dichters hij het geladen heeft. Dan vervolgt hij: Met glinsterende oogen, en een blos op de kaken had ik deze producten mijner fantasie uit de kinderkamer van mijn brein te voorschijn gehaald.

Ik voelde mij grootsch, en zag trotsch om mij heen, toen ik mij plots van achteren aangegrepen voelde, iemand mijn pols bekneep en mij zuren azijn over het gezicht goot, terwijl vele stemmen verward dooreen riepen: „te hulp, te hulp, hij is ongesteld." Ik lag te spartelen, en wilde me verweren, maar eenige mannen namen mij op, en brachten mij in de schuur op een strooleger.

Terwijl twee vrouwen aan mijn zijde plaats namen, trad een oude boef binnen, boog zich over mij heen, en betastte mijn slapen. „Schei uit met die malligheid zei ik, „weten julli dan niet, dat ik dichter ben?" Ja juist, zei hij meewarig, „heb je daar meer last van?....

Ik zweeg.

Drie douches per dag decreteerde hij."

Op een zijner reizen komt hij bij een tolkantoor tot de ontdekking dat zware boete en hooge belasting staat op het invoeren van:

1° Gouden en gezonde harten.

2° Op het met zich voeren van meer dan 1 kilo levenslust.

3° Op het met zich voeren van illusies, wier groote en vorm eventueel bezwaar opleveren zouden voor medereizigers.

4° Op een omhoog gedragen hoofd.

5° Op het met zich voeren van nog niet uitgevoerde plannen, of onaangebroken voorraden attisch zout etc. etc.

N.B. Doode harten zijn tolvrij. Dito; zielen, mits, zichtbaar, onder den arm gedragen.

Letterkundige beeldenzoekerij wordt aldus gepersifleerd. Of neen laat ik liever als proeve van behandeling, die heele episode geven. Marmo moest op last van zijn broodheer, een los-levenden graaf, een jonge dame schaken. Toen hij haar huis binnentrad stond hij tegenover zijn eigen lang-gezochte geliefde. Natuurlijk kwam er nu van de schaking niets: de tuinman wordt als dame verkleed, bij den graaf op het paard gezet, daarna den terugtocht aanvaard in den manelichten nacht, en...

„Pijlsnel reden zij voort, en het hek van het slot binnen. De graaf (koortsig!) sloeg zijn arm om het middel der bemantelde, en betrad den gang naar zijn vertrekken.

Hij knikte over zijn schouder tot Marno:

„Verdwijn asjeblieft,"

De deur van des graven studeervertrek sloot zich. Marno echter bemerkt „plotseling" een lossen veter aan zijn hoogen laars welke hij *onmiddelijk* dáár ter plaatse *moest* vast maken. De veter was zeer lang...

„Laat mij in uw armen sluiten, o welriekende", klonk des graven stem gedempt door de muur — „ik bemin u, als ik ooit te voren eenig schepsel bemind heb. — Leg uw hoofd aan mijn poezem — zoo — opdat ik uw schoone lokken bevrijde van den drukkenden last des hoofddeksels, en mij lave aan den liefelijken aanblik uwer oogen... Verkiest gij uwen sluier niet af te nemen? Welnu... uw wensch is mij een wet! Ik heb eerbied voor de kuische schaamte van een jonge maagd. Volg mij in een ander vertrek, waar de duisternis u ontheffen zal van den angst van u te ontdekken aan mijn oogen. Aldaar zal ik uwen blos niet zien...

De deur opende zich weder. Marno maakte zich dun en rees recht overeind in zijn nis, met ingehouden buik en adem. Het tweetal passeerde hem. De graaf ging voor met een kandelaar... Het lange kleed der zwarte echter had langen tijd wraak gezonnen over den smaad die het aangedaan was...

Nu omknelde het plotseling de beenen van zijn bewoner in noodlottige plooien... en trok en trok uit alle macht...

De „dame" struikelde, stortte neer, en stiet een innig gemeend: „Verrekt! me scheene! die verdomde jurk!"... uit.

De kandelaar ontviel des dragers vuist... In de duisternis sprong een figuur uit de nis, over de „dame" heen,... en vloog den gang in...

In het logeervertrek, onder Marno's kamer, ontwaakte een logé, met te berg gerezen haren, midden in den nacht... „Hij, die boven mij slaapt", dacht de man, kan niet gezond zijn... Heere grut, zóó te lachen in je slaap!

Den volgenden morgen werd Marno bij den graaf ontboden. Deze zat met wenkbrauwen als schoenpoetsersborstels in zijn stoel.

„Ik wensch u te spreken mijnheerr, over de vreemde houding die gij als makelaar (ahem!) u dezen nacht vermeten hebt aan te nemen... Gij wist van het bedrog... lieg niet!"

Hij schuimbekte.

„Ik lieg zelden, zei Marno kalm,.... ja zeker, ik bezorgde u deze.... kat in den zak.... en als gij mij weder een edel wild wilt doen opjagen ben ik andermaal van plan u een dergelijken dakhaas in gestoofden kool te serveeren.... Dit om u op-mijn bedoeling voor te bereiden."

„Mijnheer, ik gebied u onmiddellijk heen te gaan. ....Ik, ik ben mijzelf niet meer meester.... wraww, wraww.... St.... st.... val in drieën.... Niets bindt ons meer aan elkander.... ruk op!"

Langs de onzichtbare lijn, die des graven woedende vinger trok in de atmosfeer, verdween Marus door de deur... en verliet het slot.

De trouwe kiespijnlijder volgde hem met pak en zak, en van de hoogste slottorenspits bespiedde de dame met de augurksche ziel met wraakzuchtigen blik den weg, die Marno insloeg.

In de hersenpan van den graaf siste een vreeselijk plan. In zijn eigen groote opwinding, vermocht hij echter zelf niet het toe te bereiden, daarom ontbood hij de augurksche dame, die watertandend toesnelde.... en met messen van nijd, met vorken van woede, en peper van haat het plan zoo bereidde, dat hij na een half uur gretig zat te staren naar de heete wraak, die daar sappig, malsch, gereed lag om gekoeld te worden....

Maar we kunnen niet aan 't citeeren blijven. De rest moet de ontwikkelde lezer zelf maar nagaan, want voor hem alleen is het boek, eenvoudigen zullen het zelfs niet begrijpen. Men fluistert reeds, dat het boek uitsluitend een bedoelde parodie op den kleinen Johannes zijn zou, of dat diens mislukte sociale arbeid belachelijk gemaakt zou worden, er zijn er die beweren, dat Van Eeden zelf de schrijver is.

Ik voor mij, geloof van niet. Deze pelgrimstocht richt zich niet uitsluitend tegen dat opzienbarende werk, of den kolonisatie-arbeid van dezen Christen anarchist, ook andere auteurs worden wel degelijk te pakken genomen, en als Van Eeden het geschreven had, zou het toch minder grof, altijd een beetje fijner van toon gebleven zijn.

Want grof is het hier en daar, niet te verontschuldigen grof in geestigheid en dictie, er wordt ook hier en daar gegrijnsd om dingen die ons te heilig en teer zijn, om er mee te spotten. 't Is bovendien geen stuk groote litteratuur, niet een boek van eeuwentrotseerenden humor. Dat vooral niet. Maar wel een krachtig stuk werk na zooveel zwaks en zoetelijks en maagbedervends, een geweldige beweging bij zooveel stilstand, een iets ruwe klucht maar die ons opmonteren kan en lachen doen, dagen lang.

K.

Een onvriendelijk schrijver.

Doerri Tinggi zond ons onderstaanden brief, in de vaste overtuiging, dat deze ondanks het verzoek der betrokken uitgeversfirma niet zou worden opgenomen. Anders had deze heer of dame, zijn of haar eigen naam aan de redactie opgegeven, wat toch een algemeen geldende voorwaarde is, om een artikel geplaatst te krijgen, en had de schrijver zich wel herinnerd dat men zekere vormen in toon en uitdrukking te onderhouden heeft, wanneer men een vreemd huis binnentreedt, zij het ook om zich te beklagen. Een tijdschrift

is geen winkel, waar ontevreden klanten binnenstuiven, om de winkeljuffers op hoogen toon standjes te maken. Het gaat bovendien niet aan, om over boekrecensies polemieken toe te laten, tenzij bij hooge uitzondering, wanneer miskenning of begripsverwarring den schrijver onrecht aandeed; over verschil van appreciatie zou tot in het oneindige te debatteeren zijn, en er zijn schrijvers die dan alleen een recensie goed, en een recensent bevoegd vinden, wanneer deze hun werken zonder terughouding prijst.

Ofschoon Doerri Tingi noch door wijze van optreden, noch door zakelijk verweer voor een uitzondering op den regel in aanmerking komt, meenen wij toch zijn of haar schrijven gastvrijheid te moeten verleenen, omdat wij naar aanleiding van een paar aangeraakte motieven onze meening nog eens willen zeggen.

„In het Binnenland van Java" Goenoeng Besar, door DOERRI TINGGI.

Eenige weken geleden las ik met verbazing eene recensie over mijne romantische schets „In het Binnenland van Java" door een zekeren heer Vetter of de Vetter van Deventer in nummer zeven van Boekenschouw.

Met eene minachtende schouderophaling legde ik toen die recensie neder, voornemens er verder in het geheel geen notitie meer van te nemen. Op aanhouden van enkele kennissen echter wil ik thans toch nog eenige woorden tegen die recensie neerschrijven, overtuigd, dat de afkeuring van een onbekwaam recensent ook den uitgever van eenig werk kan benadeelen.

Wil men recensent zijn, dan moet men het werk, dat men zal bespreken met een helder hoofd nagaan en zich niet laten overheerschen door een of ander bijgevoel en vooral moet men kennis van zaken hebben.

De heer Vetter toch noemt „In het Binnenland van Java" een draak. Maar weet die heer dan wel, wat men onder een draak verstaat? De personen toch, in de schets voorkomende, zijn, ik zou haast zeggen: natuurgetrouw geteekend en de herinneringen, daarin gevlochten, zijn geen verzinsels. En hoe kan nu iets, dat werkelijk gebeurd is en met handelende personen, waarvan menig oudgast zich de typen zal herinneren, een draak wezen? En waarom zou die novelle uit ieders huis moeten gebannen worden? Schokkende scènes op zedelijk gebied komen er in het geheel niet in voor, de meest onschuldigen kunnen het lezen! Doch dit is het niet, wat den recensent ontstemt, zijne verontwaardiging komt voort uit een soort misplaatst godsdienstig gevoel! In het werk toch wordt een predikant door den hekel gehaald en dit is uit den booze. Van een officier, een bankier, een advokaat of van wien ook mag men allerlei kwaad ver-

tellen, doch van een dominé of een pastoor niet; dan is zoo'n boek onzedelijk. En daarom koelt de heer Vetter zijne wraak op een paar minder goed geslaagde zinnen, daar hij toch een aanloop moest hebben, om op zijn doel te springen.

Dat de heer Vetter verder nog onbekwaam tot recenseeren is, blijkt, daar hij den zin van het boek niet begrepen heeft; daar dit boek evenals al de andere novellen van mijne hand wijst op te verbeteren toestanden en strijdt tegen het concubinaat, welk laatste ik steeds als een bederf voor het gezin en de maatschappij heb geteekend.

DOERI TINGGI.

Indien Doerri Tinggi geen andere bewijzen tegen het heldere hoofd, het bijgevoel en de zakenkennis van Juffrouw Vetter uit Zutphen heeft dan die hij of zij, na schouderophaling uit haar beoordeeling heeft meenen te kunnen distilleeren, dan moest hij of zij het oordeel over de bekwaamheid dezer schrijfster maar liever aan het bestuur van Boekenschouw overlaten.

Want de povere beschuldigingen hier neergeschreven blijken veeleer vrucht van spijtig gevoel te zijn, dan resultaat van ernstige bezwaren.

Of een werk al dan niet een draak is, hangt niet af van persoonlijke herinneringen noch van ware gebeurtenissen, maar wel van de wijze waarop die gebeurtenissen in een boek of tooneelstuk verwerkt zijn. Of de personen den schrijver al voor den geest staan, dat helpt hem niet veel, als hij ze voor ons niet bezielen kan en tot werkelijkheid maken door zijn kunst.

Indien wij inderdaad bij de appretiatie van een boek ons lieten leiden door het gevoel dat Doerri Tinggi ons toeschrijft, zouden we moeten grinniken van pleizier, als er een dominé „door den hekel gehaald werd", dan zouden wij Roomschen immers kunnen zeggen: „Zie je nouw wel, die dominé's deugen niet, Doerri Tinggi zegt het zelf"; de geachte schrijver of schrijfster verwart ons met een zekere pers, die aast op ware of vermeende schandalen van geestelijken, de opname dier sensatie-berichten, waarvan de rectificatie gewoonlijk vergeten wordt, verdedigt door te wijzen op haar onafhankelijk gevoel, dat verbiedt onderscheid te maken tusschen „een pastoor, een dominé, een officier, bankier en advocaat," doch dat onderscheid wel degelijk maakt, doordat zij over de heele wereld met angstige zorg hare priester-schandalen bijeen zoekt maar het zoo goed als nooit heeft over de excessen van buitenlandsche „bankiers, officieren, advocaten of wie dat ook zij."

Wij weten heel goed dat er ook geestelijken vallen, al komt het minder voor dan men naar het geschreeuw in zekere bladen te oordeelen zeggen zou, wij gelooven gaarne dat de auteur in Indië een

gedeclasseerd sujet als den door hem geschetsten dominé gekend heeft, wij ontzeggen een romanschrijver het recht niet, om dit conflict tusschen plicht een plichtsverzaking te behandelen, maar een roman waarin een dronken predikant voorkomt goed te keuren en als geslaagd te prijzen, omdat we anders gevaar loopen onbevoegd genoemd te worden is beslist te veel van ons gevergd. 't Is heusch niet onze schuld dat die belijdenis-scène het boek niet redden kan.

Dat Doerri Tinggi tegen concubinaat strijdt is zeer te waardeeren, wij wenschen hem in dien edelen strijd kracht en succes toe, doch hopen terwille der goede zaak, door hem en door ons voorgestaan, dat hij ook op andere wijze dan door zijn romans deze leuze dient, want anders heeft het vervullen van zijn dienstplicht al heel weinig te beteekenen.

Eerstens ontkent de recensente nergens het streven van Doerri Tinggi, en tweedens kunnen wij het over de wijze waarop prostitutie bestreden wordt het nog ernstig oneens zijn, en derdens kan de schuld dat zijn of haar goede bedoeling niet uit zijn of haar geschriften wordt opgemaakt, ook wel niet bij juffrouw Vetter, maar bij iemand anders liggen.

Wanneer men een roman aan de verspreiding van idees wil dienstbaar maken, staan twee wegen open. Men kan een tendenz-werk schrijven, dat al de argumenten geeft voor het goed recht onzer leuzen in te brengen, of men kan in een kunstwerk zoo de waarheid tot een stuk leven maken, dat wie er naar zien getroffen worden en bekeerd.

Maar als deze schrijver heel nuchter, zonder eenig meesterschap over vorm of inhoud, van de verschrikkelijk zedelooze toestanden in Indie vertellen gaat, en z'n verhaal heel kalm afwikkelt als een streng garen, en zijn menschen doodkalm al die dingen bedrijven of beoordeelen doet, dan kunnen wij dat geen bestrijding van het concubinaat vinden, en we zeggen tegen den verhaler: „u vertelt de dingen wel niet met een onfatsoenlijken lach of met stootende details, doch die verhalen zelf hebben wij liever niet in ons huis, daar moet over fatsoenlijkere en meer verheffende dingen gesproken worden. Wilt gij het concubinaat bestrijden, goed, ga dan daarheen waar het bestreden moet worden, neem uw wapens mee, vecht voor uw zaak, maar denk niet dat u de overwinning behalen zult, door zoover van het oorlogsveld te gaan zitten vertellen, op zoo vervelende toon, wat u allemaal voor slechts en schunnigs van uw vijand weet.

We willen graag waardeeren, waar en wanneer wij kunnen. Wij hebben blijken genoeg van eerlijke bewondering gegeven, ook al moesten wij reserve maken voor levensrichtingen en opinies, die we niet konden goedkeuren, en al achten wij plicht de lezing van veel af te raden om hooger belang; we willen daarop nog eens wijzen, nu men weer zoo zoetjes aan van vele zijden op ons aan begint te dringen met de

kreten over partijdigheid en geloofs- en ik weet al niet welke haten nog meer. Een goed teeken, dat tumult om ons heen.

Eigenaardig dat steeds onze medewerkster, C. F. J. VETTER het meest de aandacht trekt: Keurt zij een boek goed, onmiddellijk wordt het met haar aanbeveling geannonceerd, keurt zij het af, en ze kan spijkers met koppen slaan, dan is ze ineens haar gezag en bevoegdheid kwijt, en eischt men haar ontslag. Er is zelfs een auteur geweest, en niet de eerste de beste, die eens èen vaste campagne tegen haar geopend heeft, en haar elke maand in zijn tijdschrift doodde met het gif zijner spotternij; gelukkig leeft zij nog, en zal zij ook den slag haar toegebracht door Doerri Tinggi wel te boven komen.

DE REDACTEUR SECRETARIS.

GODSDIENST.

Seelsorger-Praxis XVI: **Die römische Kurie** von DR. NIKOLAUS HILLING, professor an der Universität, Bonn, Paderborn, Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh, 1906.

De «*Seelsorger-Praxis*» is eene «Sammlung praktischer Taschenbücher für den katholischen Klerus» en «Die römische Kurie" is van deze serie No. XVI. Het zijn waarlijk *handige* boekjes en het woord «*handig*» slaat in dit zinsverband *zoowel* op den inhoud, *als* op het formaat.

Het «*erstes Buch*» van dit werkje geeft ons eenen «geschichtlicher Überblick über die Entwicklung der römischen Kurie.» De wordingsgeschiedenis van de Romeinsche curie wordt er ons *zeer beknopt, doch voldoende* in wêergegeven.

Het «*zweites Buch*» behandelt: «die Verfassung der römischen Kurie»

In het artikel over de kardinalen der H. Roomsche Kerk (bladz. 22—37) mis ik een woord over de zoogenaamde «*kroonkardinalen*,» alias de kardinalen, die uit de handen van de staatshoofden van Oostenrijk-Hongarije, Spanje en Portugal (vóór de opheffing van het concordaat ook van Frankrijk) na hunne creatie de baret ontvangen.

Natuurlijk kon de auteur niet weten, dat door «Motu proprio» van 26 Mei 1906 twee Congregaties n.l. van de reguliere tucht en van den staat der reguliere geestelijken zouden vervallen. Hierdoor zijn bladz. 74—76 overbodig geworden.

In het artikel over de twee congregaties der «Propaganda» (blz. 79—85) geeft de auteur de missie-landen niet aan en spreekt met geen enkel woord over de aan de «Propaganda» onderhoorige apostolische delegaties (*zonder* diplomatiek karakter), liefst 9 in getal.

In nota 1 op bladz. 108 moet «Bolivia» vervallen, daar vóór eenige weken de diplomatieke relatiën tusschen den H. Stoel en de Boliviaansche regeering afgebroken zijn. In nota 2 op dezelfde bladzijde zegt de auteur, dat de delegatie te Lima ook voor Ecuador en Bolivia dient. Voor Ecuador is zulks al eenige jaren niet meer waar en voor Bolivia sedert eenige weken. De delegatie van San Domingo, Haiti en Venezuela bestaat al sedert 1902 niet meer. Voorts is de pauselijke zaakgelastigde in den Haag tevens bij de Luxemburgsche regeering geaccrediteerd. «Zwei» moet dus «ein» wezen. Op bladz. 109—112

over de secretarie der breven handelende, vergeet de schrijver te vermelden, dat deze secretarie tevens de kanselarij der pauselijke ridderorden is.

Het «*drittes Buch*» spreekt over «der Geschäftsverkehr mit der römischen Kurie.» Tot in de kleinste bijzonderheden gaat de auteur alles, wat in de correspondentie met een bureau der curie te onderhouden is, na en het meest praktische van alles is wel, dat de schrijver door voorbeelden alles duidelijk maakt.

Als «*Anhang*» volgt dan eene «Sammlung der wichtigsten päpstlichen Erlasse und Verfügungen der römischen Behörden aus der Regierungszeit Pius X.»

Een «*Sachregister*» van Ludwig August Meyer, archivaris in Osnabrück, besluit het geheel.

Een voordeel is het ook, dat elk voornaam onderdeel van het werkje met eene opsomming van de voornaamste voortbrengselen der «*Literatur*» besluit. Eene meer uitgebreide studie wordt daardoor bevorderd en vergemakkelijkt.

Druten. PAUL GOULMY.

In Naam van Moraliteit en Naastenliefde, door M. J. BESSELAAR, Gorinchem, W. Noorduijn & Zoon 1907 gr. 8⁰. 16 blz. f 0.15.

Deze plechtige titel tooit een onbenullig pleidooitje voor afschaffing der Gorinchemsche kermis. De schrijver heeft niet veel slag van Hollandsch schrijven en heeft de typische gewoonte, de vreemde uitdrukkingen die hij gebruikt van commentaar te voorzien zooals men klassieke en dergelijke schrijvers pleegt de verklaren. »Qualitatief" bv. wordt verklaard door »soortelijk, naar het wezen", een verklaring, waarover een rechtgeaard peripateticus wel het voorhoofd zal fronsen.

Maar zijn streven is natuurlijk te prijzen en zijn argumenten zijn niet kwaad. Misschien dat dus een of ander, die in dergelijke liberatuur belang stelt, het boekje gebruiken kan.

Amsterdam.

DR. J. HUDDLESTON SLATER.

WIJSBEGEERTE.

Over de grondslagen der Wiskunde, door Dr. L. E. J. BROUWER.

Een boekje waar veel geleerdheid doch tevens heel wat nonsens in staat. Als iemand, door den titel verleid, zich dat boek aanschaft, in de hoop eens een hechten grondslag te zullen vinden waarop hij het gebouw van zijn wiskundige kennis veilig zal kunnen optrekken, dan zal hij nogal teleurgesteld worden. Ziehier eenige staaltjes nonsens:

Wiskunde heet er *onafhankelijk te zijn van logica, maar logica is afhankelijk van wiskunde* (125—127). *Zoowel theoretische logica als logistiek zijn empirische wetenschappen en toepassingen der wiskunde, die omtrent de organisatie van het menschelijk intellect nooit iets zullen kunnen leeren, en nog eerder tot de ethnographie, dan tot de psychologie moet worden gerekend* (130).

Een syllogisme is niet veel meer dan een wiskundige tautologie (131).

Ik heb er genoeg van en acht het zelfs niet van belang zulke nonsens te weerleggen. Het boek kan geen goed doen, doch zal m. i. ook niet veel kwaad doen, want.... het zal niet gelezen worden ; 't is beslist ongenietbaar ; was het dit minder, dan zou het zelfs een gevaarlijk boek kunnen zijn.

Nijmegen. DR. J. KRAMERS S. J.

Die Technologie der Cyanverbindungen, von Dr. W. BERTELSMANN. (München und Berlin. Druck und Verlag von R. Oldenbourg.)

Een monographie waarin alles bijeengebracht is, wat verspreid lag over een

groot aantal jaargangen van de vaklitteratuur, van wat voor de technologie der cyaanverbindingen van belang is.

Een dergelijk werk ontbrak tot nu toe en is voor den scheikundige een welkome verschijning.

Na een kort theoretisch overzicht worden de verschillende cyaanverbindingen beschreven en zoowel de qualitatieve als de quantitatieve analyse aangegeven : dan volgt de beschrijving der fabriekmatige bereiding van de voornaamste cyaanverbindingen, die het uitgangspunt vormen voor de overige; dit omvat het grootste deel van het werk en is bijgewerkt tot op het tijdstip waarop het boek verschenen is.

Een korte beschouwing over de cyaanverbindingen in industrie en handel besluiten het werk, dat uitstekend geslaagd mag heeten.

Volledige litteratuuropgaven verhoogen de waarde van deze monographie, die aan alle beoefenaars der technische scheikunde ten zeerste kan worden aanbevolen.

Nijmegen. DR. J. KRAMERS S. J.

Analyse der voornaamste vette lichamen, door Dr. F. H. VAN LEENT. Maas & Van Suchtelen. Amsterdam—Leipzig 1907. 278 bladz. geb. f 7.50.

De naam *vette lichamen* zou misverstand kunnen geven; in de scheikunde is het woord *vetlichamen* gangbaar, doch dit omvat veel meer dan de schrijver hier wenschte te behandelen. De schrijver koos den titel naar aanleiding van een uitdrukking die voorkomt in het geschrift van Mulder, van der Boon Mesch en Rijk »Over de oorzaken der zelfontbranding van stoffen in schepen geladen".

Als leiddraad is gebruikt het boek van Halphen »Analyse des matières grasses", doch het werk van Van Leent is veel uitgebreider, doordat hij er aan toevoegde vooreerst een vollediger beschrijving der vette lichamen en vervolgens een groot aantal analytische methoden, die hem uit eigen ondervinding en uit vertrouwbare litteratuuropgaven bruikbaar voorkwamen, zonder nu juist in het uiterste te vervallen van Benedikt-Ulzer, die den gebruiker met methoden overstelpt, zoodat deze in een echt embarras du choix komt.

Het werk is met veel kennis van zaken geschreven, en stelt den jeugdigen chemicus in staat te profiteeren van de groote ervaring des schrijvers op dit gebied. Wij twijfelen niet of het zal van groot nut zijn, doch men zal hierover beter kunnen oordeelen nadat men het practisch eenigen tijd heeft gebruikt.

De alphabetische register bewijst goede diensten, doch deze had vollediger kunnen zijn; zoo hadden b.v. de in het werk voorkomende namen der onderzoekers er in kunnen zijn opgenomen.

Een besliste fout is o. i. dat er geen litteratuuropgaven in voorkomen, zoodat men, indien men er eens iets meer van wil weten, tamelijk machteloos staat. Dit is wellicht bij een volgende editie te verhelpen.

Nijmegen. DR. J. KRAMERS S. J.

KUNST EN LETTEREN.

Een ongewoon meisje. (Marie Basjkirtsef), door J. DE MEESTER. Uitgave van C. A. J. van Dishoeck te Bussum in het jaar 1907.

In een boekje van 67 pagina's, klein formaat, waarbij twee portretten van de jonggestorvene artiste gevoegd zijn, bespreekt J. de Meester in lichte trekken het zieleleven van deze inderdaad buitengewone vrouw, of beter, hij leidt haar bij het Nederlandsche publiek in, ongetwijfeld met de bedoeling haar meer bekend te maken en de na haar

dood uitgegeven werken een uitgebreiden lezerskring te geven.

Werkelijk maakt het boekje van J. de Meester ons benieuwd naar een nadere kennismaking met dit ongewone meisje, dat zoo jong beroemd was en helaas zoo jong stierf. Vele en buitengewone talenten moet ze bezeten hebben, die Marie Basjkirtsef met haar artistieke natuur, haar werkkracht en haar onverzadigbare eerzucht.

Ongewoon wel, interessant, ook voor den psycholoog moet haar Journal wezen, ofschoon niet in allen deele betrouwbaar, zelfs niet »als document humain." Wie een dagboek schrijft, zóó met de hoofdzakelijke bedoeling om door anderen gelezen te worden, kan niet eerlijk zijn, al meent hij dat zelf ook in de oprechtheid des harten.

»Geestelijk had ze altijd de koorts," het arme kind maar zoo zijn er meer. Ze is ijdel (als alle menschen) en zoo oprecht dit absoluut niet te ontkennen, integendeel er trotsch op te wezen; ze is onafhankelijk en voelt zich boven haar lieve naasten verheven (welke vrouw met meer dan middelmatige gaven voelt zich dat niet?) en ze heeft talent, niet alleen schilderstalent, maar als blijkt uit de stukken, door J. de Meester ook een zeer breed, fijn, gevoelig schrijverstalent, maar of het een kunstenaar was? Een vrouw met een kunstenaarsziel? Uit haar geheele streven, uit haar droomen, wenschen en verlangens komt te veel de behoefte om te schitteren, om bekend, beroemd, gevierd te zijn op den voorgrond.

J. de Meester zal met dit werkje stellig zijn doel bereikt zien: belangstelling te wekken voor de ongewone persoonlijkheid van Marie Basjkirtsef en haar nagelaten werken bekend te maken.

T. O. A.

De Smalle Weg naar het Geluk. Roman door Paul Ernst. Naar de Tweede Hoogd. Uitgave bewerkt door H. Knippenberg. Tweede Herziene Druk. Amsterdam E. v. d. Vecht.

Zoowel estetis als ethies zullen de gevoelens over dit boek wel verdeeld blijven. Wat de kompositie betreft en als kunstgeheel voldoet deze roman velen beslist niet, evenmin als bijv. l'Isolée of de Aristokraten te Madrid. Ook herinner ik mij niet een roman gelezen te hebben, zó weinig gedramatizeerd als deze «Smalle Weg naar het Geluk». Van andere zijden bezien, bezit het boek echter als litteraire kunst grote verdiensten zoals de nauwgezette uitbeelding van zekere menselike levens, de psychologiese levensgang van de hoofdpersoon in het verhaal, fraaie en edele gedachten, de zuivere sobere stijl en enkele bladzijden van 'en zeer grote en innige tederheid.

Het ethies element in dit boek is echter een vreemd allegaartje. De auteur heeft zich niet bepaald tot de nauwgezette weergave der levensbeschouwingen van verschillende personen, voorkomende in het verhaal; doch hij strooit hier en daar zijn eigen duistere en verwarde uitspraken, meningen, machtspreuken en om het maar zacht te zeggen ook enkele wijsgerige en theologiese onjuistheden.

Voor geloof of zeden schijnt het boek in 't geheel niet gevaarlik al behoeft men het juist niet aan heetgebakerde jongelieden, pensionaires of heel zwakke broeders in het geloof aan te bevelen. Wel echter kan de lezing dringend aanbevolen worden aan priesters vooral in onze grote steden, omdat zooals de vertaler in zijn «Vooraf» [1]) zegt: «het boek een treffende tekening geeft van de ziekelike strevingen, die onze tijd doorstromen, van de duizenden jonge levens, in de grote steden aan-

1) Alleen voorkomende in de eerste uitgave.

getast door het dodend venijn van ongeloof, artistiekerigheid en vals socialisme."

De auteur heeft de vereenvoudigde spelling gebruikt Heel best vanzelf. Zou het echter niet gewenst zijn zich *geheel* te houden aan de besluiten van het Hoofdbestuur der Vereeniging? Immers ten gevolge van zulke kleine persoonlike afwijkingen, die trouwens altijd en bij alle schrijvers bijna bestaan hebben, en die heel zeker dan ook geen drukfouten of drukfoutjes zijn, daardoor worden de fabeltjes: «schrijf zooals je spreekt», «hopeloze verwarring van de nieuwe spellingmensjes» enz. door onbevoegden kleingeestigen of kwaadwilligen steeds weer verder verbreid.

C.

„Wrakke Levens," door G. VAN HULZEN. Nos. XV en XVI van de Ned. Bibliotheek, onder leiding van L. Simons. Uitgegeven voor de Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, door G. Schreuders, Amsterdam.

Blijkens het voorwoord, is de schrijver dezer schetsen door zijn onderwerp genomen — hij zegt het zelf, 't moet dus als de waarheid worden aanvaard, óók, dat hij hier niet zelf heeft gekozen. — Beide heel jammer! Van Hulzen is er juist de man naar, zich niet te laten nemen, zelfs door geen onderwerp voor een schets en hij is eveneens de man, die altijd zelf moest kiezen!

Had hij dit laatste maar gedaan, dan zou er een naar, somber, drukkend boek minder in omloop wezen, wat zeker niemand had geschaad, ook zelfs den schrijver niet, want de uitgave als: goedkoope lectuur, wettigt de veronderstelling, dat het honorarium voor dit werkje den auteur wel niet in een hoogere klasse der vermogensbelasting zal plaatsen. Ietwat smalend zegt Van Hulzen ook nog in het voorwoord, dat de stukjes in dit werkje vooral niet geschreven zijn, om een achtermiddag te willen verdrijven.... Andermaal jammer, dat dit zoo door hem wordt vooropgezet.... 't Is anders precies het eenige, wat ze nog zouden kunnen doen, al was dan ook een dutje minstens even goed! Wie heeft er wat aan het lezen van al die ellende, welke door teringlijders en lijderessen, jong en oud, arm en rijk, bewust en onbewust wordt doorgemaakt, voor en aleer zij de moede oogen voor goed sluiten?

In elk der droeve schetsen een zieke, die in Davos genezing hoopt te vinden, maar met wien het misloopt, door allerlei bijkomende omstandigheden.... gewoonlijk ontbreekt het geld, om de kuur lang genoeg vol te houden.... en telkens opnieuw komt de beschrijving van de laatste maanden, weken, dagen der arme teringzieken, die allen ten doode zijn opgeschreven, en die ook allen, op een enkele uitzondering na, aan het einde zijn, zonder dat zij het zelven vermoeden of gelooven. Al die wrakke levens houden op te bestaan, zonder dat de menschen ook maar een oogenblik eraan denken, zich voor te bereiden tot een ander leven.... de arme patienten toonen nergens, dat zij eenige kennis hebben, noch van God, noch van godsdienst: 't is een heidensch troepje.... allen met elkaar, doktoren, directrice en verpleegsters incluis.

Van Hulzens vaardige pen weet nauwkeurig te beschrijven, wat het geoefend oog aanschouwde, en de woordkunst in elk schetsje maakt het roerend en aangrijpend, om te lezen.... maar daarmede is ook alles gezegd. Marietje in het eerste en de rijke jongen in het laatste stukje vertoonen, met alles wat daartusschen ligt, telkens dezelfde beelden: tuberkuleuzen, die zoo graag willen leven, maar niet kunnen.... patiënten, die zich na elke hoestbui opgelucht gevoelen, terwijl juist zulk een aanval

hen telkens een schrede nader brengt tot het onvermijdelijk einde, waaraan zij niet durven denken, waarvan niemand hen spreekt en waarop geen mensch hen voorbereidt. Elke lijder in dit dieptreurige boek is de afspiegeling van het hedendaagsche moderne heidendom, dat de menschen door het aardsche leven naar het vroege graf voert zonder troost in hun droevig lot.... en als hoogste geschenk hun slechts aanbiedend: doffe, verstompende onverschilligheid. Laat ons hopen, dat Van Hulzen voortaan maar weer zelf zijn onderwerpen kiest, zij worden dan allicht opwekkender dan wanneer hij er zich door laat nemen.

Zutphen, Oct. 1907.

C. J. F. VETTER.

HERMAN HESSE. **Peter Camenzind**, naar den 36sten druk uit het Duitsch vertaald door TH. KUIJPER. Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon.

Een vreemd boek, een zonderling boek, een boek waarover men, ook al heeft men het met aandacht gelezen en herlezen, zich nog slechts met moeite een juist oordeel zal kunnen vormen. Een werk met diepe gedachten naast flauwe, alledaagsche opmerkingen, een mengsel van ernst en luim, van innige droefheid en uitgelaten levensblijheid, eene verzameling van leuk-rake zetten naast zoutelooze aardigheden, van vlijmende ironie naast banale uien, een werk in één woord dat sommigen, misschien velen, met genoegen ter hand zullen nemen, (vooral in Duitschland, waar het reeds den 36sten druk beleefde) terwijl het vele anderen onbevredigd zal laten, en deze laatsten zich zelfs met verbazing zullen afvragen, waaraan dit boek toch zijn succes heeft te danken?

Is het mogelijk aan het juiste inzicht en de gezonde opvattingen waarvan de schrijver blijk geeft bij het beschouwen van het hem omringende moderne cultuur-leven, waarover hij zich aldus uitlaat: Soms trof het mij, dat een gevoel van onbevredigd-zijn in al die zielen leefde, dat het om verlossing riep en dat het hen op wonderlijke wegen leidde. Aan God te gelooven ging voor dom en bijna voor onfatsoenlijk door, maar overigens was er geloof genoeg aan allerlei leer en in allerlei naam. Schopenhauer, Buddha, Zarathustra en vele anderen. Er waren jonge ongekende dichters, die in stijlvol ingerichte kamers plechtig beelden en schilderstukken vereerden. Zij zouden zich geschaamd hebben de knie te buigen voor God, maar zij deden het gaarne voor den Zeus van Otricoli. Er waren asceten, die zich door onthouding het leven zwaar maakten, en wier kleeding ten hemel schreeuwde: hun godheid heette Tolstoï of Buddha. Er waren kunstenaars, die door met zorg en moeite gekozen, zeer bijzondere tapijten, muziek, spijzen, wijnsoorten, geuren en tinten in de gewenschte stemming gebracht of gehouden werden. Zij spraken gewichtig en druk met gekunstelde overtuiging over muzikale lijnen, en kleurakkoorden en klankenkleuren en dergelijke en loerden op het eigenaardig persoonlijke in hun eigen kunstuiting, dat meestal in een of ander zelfbedrog of dwaze aanstellerij bestond. Over 't geheel was die belachelijke komedie vrij amusant en toch voelde ik dikwijls niet zonder huivering, hoeveel innig verlangen, hoeveel stille wenschen en hoeveel echte zielskracht daarin opvlamde en verloren ging.»

Zeker, iemand, die zóó kan denken en voelen, beschikt over eene goede dosis gezond verstand, waarvan hij eveneens blijk geeft in zijne juiste opmerkingen over de melancholie: Het duivelsche van de zwaarmoedigheid is het, dat zij iemand niet alleen ziek maakt, maar ook ingebeeld en kortzichtig, ja bijna trotsch en hoogmoedig. Men be-

schouwt onder haren invloed zich zelf als een Atlas, die alleen alle smarten en raadselen der wereld op de schouders torscht, alsof er niet duizenden waren, die op dezelfde wijze leden en in denzelfden doolhof ronddwaalden.»

Dit is wel aardig gezegd niet waar, evenals het volgende:

»Velen beweren, dat zij de natuur liefhebben. Dat wil dan zeggen, dat ze er niet tegen hebben nu en dan het zich te laten welgevallen, dat de natuur schoon is. Zij trekken naar buiten en praten over de schoone aarde, trappen de velden plat, plukken bloemen, scheuren takken af, werpen ze weg na een poosje, of laten ze thuis verhongeren en een treurigen marteldood sterven. Zij herinneren zich die liefde het best op een Zondag, als het mooi weer is, en dan staan ze verbaasd over hun eigen goedhartigheid.»

Op eene andere bladzijde spreekt de schrijver over de wàre liefde tot de natuur, welke hij de menschen hoopte te leeren: »Ik wilde den menschen genot leeren vinden in de liefde tot de natuur; ik wilde de kunst van waarnemen, reizen en genieten onderwijzen, en hetgeen om hen is, tot hen laten spreken. Gebergten, zeeën en groene eilanden wilde ik in een verlokkende machtige taal tot hen doen spreken, en ik wilde hen er toe brengen te zien wat voor een verscheidenheid van krachtig leven er dagelijks in overvloed bloeit buiten hun enge huizen en steden. Ik wenschte het zoover te brengen, dat zij zich schaamden van allerlei oorlogen, van de mode, van beuzelpraat, van kunst en litteratuur meer te weten dan van de lente, die telken jare buiten de steden haar leven ontplooit; dan van de rivieren die onder de bruggen der steden doorstroomen, en van de bosschen en heerlijke weidevelden waardoor de spoortrein voortsuist.»

Dit en nog veel meer is gezonde taal niet waar? Men gevoelt sympathie voor een schrijver, die van zoo'n juisten kijk op de dingen blijk geeft. Wat nu echter te denken wanneer diezelfde man ons op de volgende ontboezeming vergast? »Mijn liefdesavontuur bracht mij aan 't drinken. De sterke, heerlijke god van den wijn werd mij een trouw vriend en is dat gebleven. Wie is zoo machtig als hij? Wie is zoo schoon, zoo phantastisch, zoo dwepend, zoo vroolijk en zoo treurig tegelijk? Hij is een held en een toovenaar. Hij is de verleider en de broeder van Eros. Hij kan het onmogelijke; arme menschenharten vervult hij met schoone en wondervolle gedichten. Hij heeft mij, den eenzame, den boer, tot koning, dichter en wijsgeer gemaakt. Het leege levensbootje vult hij met nieuwe lotgevallen, en schipbreukelingen op de levenszee brengt hij in den vollen stroom van het leven terug. Zoo is de wijn. Maar 't is met hem, als met alle kostelijke gaven en kunsten: hij wil geliefd, gezocht, verstaan en veroverd worden. Dat kunnen niet allen en hij brengt er duizenden en duizenden om. Hij maakt ze oud, hij doodt ze, of hij dooft den geest in hen uit. Zijn beschermelingen echter noodigt hij uit tot zijn feesten, en hij bouwt hun regenboogbruggen naar zalige eilanden. Hij legt hun, als zij moede zijn, een kussen onder 't hoofd en sluit hen als het leed hen overmant, in de armen als een helpende vriend en een troostende moeder. Hij verandert het gewirwar van het leven in een groote schoone mythe en speelt het lied der schepping op zijn machtig instrument.

En dan is hij weer een kind met lange zijdeachtige lokken, tengere schouders en fijne leden. Hij rust aan uw hart en heft het smalle gezicht tot u op en ziet u verwonderd en droomerig aan met zijn vriendelijke groote oogen, waarin paradijs-helderheid en goddelijke onschuld

blinkt als een frissche bron in het donkere woud »

Deze soort dityrambe, die hiermede nog niets eindigt maar in denzelfden stijl verder wordt voortgezet zal iemand, die geen geboren drinker is, toch zeker onaangenaam aandoen. Evenzoo zullen sommigen zich onbevredigd gevoelen bij de beschrijving van het sterfbed der oude moeder Camenzind, waar het onwaarschijnlijke feit gebeurt dat de zoon vergeet zijn vader die op dat oogenblik nog slaapt, te wekken. Zoo zou ik nog meer onwaarschijnlijkheden uit het verhaal kunnen aanhalen, alsook menige flauwe opmerking, o. a die over de heiligenbeelden op den Dom van Milaan. Doch ik wil mij beperken en liever besluiten met te zeggen dat de vertaling over het algemeen goed en vloeiend is, en dat ik hen die den kinderschoenen ontwassen zijn en veel lezen, zou aanraden eens met Peter Camenzind kennis te maken, terwijl ik vind dat zij, die weinig lezen, wèl zoo goed zullen doen om hunnen tijd aan een boek te besteden dat hen in alle opzichten meer bevredigen zal dan dit werk van Herman Hesse, zoo vol van tegenstrijdigheden.

E. T.

Le blé qui lève. par René Bazin. 1907.

De talentvolle Fransche romanschrijver die reeds zoo menigmaal onze belangstelling vroeg voor het lot der maatschappellijk misdeelden, der kleine luyden, heeft ook wederom in dit zijn laatste werk ons een stuk sociaal leven geschilderd, dat met het beste wedijveren kan wat hij ooit op dit gebied heeft geschreven.

Schetste hij ons in »La terre qui meurt" den trek naar de groote steden met als treurig gevolg de ontvolking van het platteland, in »Le blé qui lève" is het juist het lot van hen die op het land blijven dat ons wordt geschilderd; hier leeren wij de veldarbeiders, houthakkers en maaiers kennen in hun dagelijksch leven, in hun strijd om het bestaan en in hunne, helaas steeds toenemende ontevredenheid.

De hoofdpersoon van het werk is Gilbert Cloquet, de stoere werkman, die zich door gebrek aan houvast en zedelijken steun langzamerhand door de socialistische theorieën laat medeslepen. Zijne opvattingen zijn echter te gezond dan dat hij niet zelf zou inzien dat de socialistische heilstaat toch niet te bereiken is; hij gevoelt zich dan ook lang niet zoo vijandig gezind tegen den adel en de kapitalisten als zijne metgezellen, iets waardoor hij zich weldra het ongenoegen dezer laatsten op den hals haalt.

Hoewel het 2de gedeelte, La vie morale d'un pauvre, eene retrospectieve beschouwing over Gilbert Cloquet, ons op het eerste gezicht eenigszins langdradig en al te breed uitgesponnen moge lijken, langzamerhand zullen wij bemerken dat dit noodig was om ons de verdere gedachten en daden van dezen eenvoudigen daglooner te verklaren: zoo wij niet zooveel over zijne kindsheid en jeugd hadden vernomen, zouden wij hem op lateren leeftijd zoo goed hebben begrepen?

Met innige liefde is deze figuur door den schrijver geteekend en meer en meer gevoelen ook wij onze belangstelling en sympathie voor dezen in den grond van zijn hart zou rechtschapen arbeider toenemen. Meer en meer stijgt ons medelijden wanneer wij gewaar worden, dat hij zelf — zij het dan ook onbewust — bemerkt dat hem en zijne gezellen iets ontbreekt hetgeen hij uitdrukt door tot een zijner medearbeiders te zeggen, wat hij kort daarop tot zijne eenige dochter, het kind dat hem zooveel verdriet veroorzaakt heeft, herhaalt: »Tu n'as pas de quoi vivre."

Eerst later, veel later wanneer hij

door een vriend wordt meegetroond naar een Belgisch retraitehuis wordt het hem duidelijk wat hem eigenlijk ontbroken heeft, en waarom hij en zijne gezellen niet voldoende hadden om te leven. Diep getroffen hoort hij het van den kansel verkondigen: »Vous croyez que c'est le pain qui vous manque? Un peu, Mais le creux est plus profond, c'est Dieu qui vous manque." Een nieuw licht gaat voor hem op: hoe geheel anders had zijn leven kunnen zijn: hoe leeg en ijdel waren de idealen die hij heeft nagejaagd! Als herboren komt hij uit België in zijn land terug; hij heeft den vrede des harten gevonden en kan van zich zelf getuigen: »Je suis vieux, et cependant voilà que je suis heureux pour la première fois".

Met deze woorden eindigt de roman, die zooals men ziet met een bepaald doel is geschreven: n. l. om ons aan te toonen wáár de oplossing der sociale questie is te vinden. Het is dus in alle opzichten een tendenz werk; doch, meen nu niet, dat het daarom, uit een letterkundig oogpunt beschouwd, minder te beduiden heeft.

De lezing er van zal u dra het tegendeel leeren: de prachtige landschapschilderingen die er in voorkomen verschaffen u rein litterair genot, evenals de mooi intieme, op eene idylle gelijkend, tafereeltjes tusschen Michel de Meximien en Antoinette Jacquemin. Deze en nog eenige andere figuren, die zich om den hoofdpersoon groepeeren, zijn uitstekend en zullen u niet licht uit het geheugen gaan, vooral niet de persoon van den jongen graaf de Meximien, die vol nobele verlangens om zich aan het welzijn der arbeiders te wijden door een vroegtijdigen dood daarin wordt verhinderd. Hoe goed is zijn karakter beschreven, evenals dat van den abbé Roubiaux, den jeugdigen geestelijke met zooveel ijver en liefde bezield, doch die telkens op de onverschilligheid en onwil zijner parochianen stuit, totdat hij, na een geweldigen strijd, eindelijk besluit om zich nu voortaan door niets, neen door niets meer, uit het veld te laten slaan.

Hoe treffend is niet het hoofdstuk »La quête de l'abbé Roubiaux" en hoe innig mooi ook dat »Les foins," om niet te spreken van de gevoelvolle bladzijden gewijd aan de begrafenis van den jongen graaf, den laatste van zijn geslacht. Doch ik moet ophouden; het gaat niet aan u op àlle schoonheden van dit werk opmerkzaam te maken; men geniete het liever zelf en zal dan moeten toegeven, dat er niet alleen een weldadige en veredelende invloed van dit boek uitgaat, doch dat het met meesterhand is geschreven en onder Bazin's werken eene eerste, zoo niet de allereerste plaats inneemt.

E. T.

ROMANS EN NOVELLEN.

Ik Biecht. Naar het Duitsch van Clara Müller-Sahnke door ANETA G. SCHREUDERS Amsterdam.

Ieder oogenblik aan dit boek besteed, hetzij om het te maken, hetzij om het te vertalen, hetzij om het te lezen, is verloren tijd. De pikante titel zal misschien nieuwsgierigen lokken tot koopen, maar wie koopt, ontvangt voor zijn centen eenige honderden bladzijden onzin, een reeks onmogelijke leugens in den vorm van een generale biecht, door een hysterisch aangelegde vrouw aan haar man verteld, zonder eenheid, zonder kunstopvatting De oppervlakkigheid ligt dik op iedere bladzij. Dommigheden, in opvatting en uitwerking, zijn er met handen vol uit te halen. De psychologische schijn van deze autobiographie heeft alleen in zóóver psychologische waarde, dat er het gemis

aan wezenlijke, onder de schors kijkende zelfkennis uit blijkt. De »biechtende" juffrouw stelt zich aan als socialistischgezind; hare socialistische begrippen echter zullen wel niet meer om het lijf hebben dan hare ideeën van het anti-socialisme, het Christendom, waar ze erbarmelijk over leutert. De juffrouw is natuurlijk tegen de Christelijke opvatting van zedelijkheid en huwelijk

Eén voorbeeldje van godsdienstigen onzin — nog wel in een vers:

»Neen ik aanbid geen hemelvorst.
. . . .
Neen, ik aanbid den mensch, dien God
Naar eigen beeltnis schiep.

Hoe moeten de hersens van het goede mensch er toch uitgezien hebben, toen ze dit neerschreef!

Eén voorbeeld van letterkundigen onzin:

»Ofschoon ik toen nog je bestaan niet was bewust, zoo leefde je toch reeds mijn leven mede, en werd mijn tuin door jou betreden. Maar de zon met haar vlammende stralen stond je in den rug en hoe meer ze naderde, des te donkerder en reusachtiger werd je schaduw, totdat ze mij bereikte, overdekte en dreigde te verpletteren (n'zware schaduw!). Op adelaarsvleugelen ruischte ze voor me uit, en scherp als een arendsbek drong de duisternis in mijn hart."

Eén voorbeeld van gewonen, naamloozen onzin:

»Jij legt je hand onder mijn voeten, en drinkt het stroomende bloed, dat gutst uit mijn hart."

M'n hemel!

TH. KWAKMAN.

„De Meermin" van H. G. WELLS. Vertaling van Anna de Graaf.

Men heeft het tegenwoordig erg druk over de fantastisch-romantische werken van den Engelschen schrijver A. G. Wells. Men bewondert zijn diep-innigpuur voelen, zijne breidelooze fantaisie, zijn fijne kunst, zijne groote wetenschappelijke kennis, en men aarzelt niet hem onder dit bekoorlijk opzicht boven »Swift" of »Jules Verne" te plaatsen. Ik hou niet van romans, van welken aard ook, maar ik beken nooit met zooveel moeite een roman, — men noeme hem dan fantastisch — doorworsteld te hebben dan bovengenoemden van Wells.

De geschiedenis is in 't kort de volgende Gedurende dat een drietal dames aan het baden waren, verschijnt er eene »meermin" een echte, met een buitengewoon schoon gezichtje en net gekleed, — maar ongelukkig had dit onderzeesche »mensch zonder ziel" een *staart*, een heusche staart. Met dien staart heeft de schrijver archi veel werk — en geen wonder, eene bekoorlijke juffrouw, met eene ziel te weinig en een staart te veel, om werkelijk eene „menschelijke" dame te zijn 't is niet alledaagsch!

Liefderijk wordt de zachtoogige, liefglimlachende, mysterieus doende freule uit het onderzeesche opgenomen en verzorgd door mevrouw »Bunting" die haar behalve eene kamenierster ook den naam van juffrouw »Walter" geeft. De rijke Miss »Adeline" als weeskind resideerend bij hare pleegmoeder, mevr. Bunting, en verloofd aan een zekeren Mr. Chatteris, heeft spoedig mier aan de verleidelijke »Onderzeesche," die zoo geheimzinnig vertelt, zoo geheimzinnig aantrekt door hare beeld-schoonheid, door haar blik, door haar glimlach. Had zij een voorgevoel, dat de zwakkeling, die haar verloofde was, haar ontrouw zou worden, niettegenstaande hare liefde en haar werken voor zijne politieke carrière? Helaas het gebeurde, — en daar het huwelijk onmogelijk was, verdwenen, — natuurlijk bij mooie maneschijn, — »de man en de zeego-

din, die hem op aarde was komen halen" in het glanzende, zilverachtige water, »samen voortzwemmend het onbekende te gemoet."

En de schrijver vervolgt: »Zou een gevoel van doodsangst hem op het laatste oogenblik hebben overmeesterd; zou hem plotseling duidelijk zijn geworden dat hij voor altijd was verloren, en werd hij snel, onmeedoogend, als een borrelend berouw meegetrokken naar de peillooze diepte? Of was ze teeder en liefelijk tot het laatst, en sloeg ze de armen om hem heen, en voerde ze hem zoo met zich mede tot het water zich boven hun hoofden sloot, en ging hij hij op deze wijze in zoete zaligheid den dood te gemoet."

»In zoete zaligheid," wie zou het gelooven?

Behalve eenige onkiesche opmerkingen, vindt men in dit boek ook quasi-philosophische stellingen, die kant noch wal raken, maar een »wetenschappelijk verfje" hier en daar trachten aan te brengen. Men oordeele:

»Waarom moeten wij altijd naar de stem van ons verstand luisteren? Misschien bestaan er dingen, die boven onze bevatting gaan; misschien is het toch waar, dat we recht hebben om toe te geven aan onze begeerten?" (blz. 219).

Op de volgende bladzijde decreteert de zwakkeling Charteris »we zijn uit stof geboren en onze geest vormt zich uit ons eigen ik," en andere aan de valsche Duitsche philosophie ontleende stommiteiten.

Ofschoon de fantasie een meer dan gewone rol in dit boek speelt, ofschoon er vele woordjes — ik weet niet waarom — cursief gedrukt worden, ofschoon de karakters van mevr. Bunting, van de politieke Adeline en van den zwakken, wufte Charteris zeer juist geteekend zijn evenals de nieuwsgierigheid der menigte en der journalisten bij het vernemen dat er eene werkelijke »meermin" bij de Buntings woont, zoo kan ik dit werk niet ter lezing aanraden, en beken ik, dat het voor mij eene ware penitentie was dit boek met aandacht te lezen. De aantrekkingskracht is zoo gering, dat ik reeds op de tiende bladzijde »stop" had gezet, als ik het slechts »ter lezing" en niet »ter bespreking" hadde ontvangen.

Neen, dan een hartgrondig »leve Jules Verne", die steeds boeiend is en meesleept al heeft hij ook, gelukkig, wat minder Schoppenhauer of Kant gelezen!

Dit boek koopen is geld verknoeien!

E. I., R. K. Pr.

Matilde Serao. »Geef acht!" uit het Italiaansch vertaald door CARLO. G. Schreuders. Amsterdam 1906.

Dit boek geeft een goeden kijk op de zeer eigenaardige toestanden onder het Italiaansche volk, die zeer goed beschreven zijn en wel met belangstelling zullen gelezen worden.

Maar zóó meesterlijk als Coloma heeft deze schrijfster het er niet afgebracht. De Spaansche novellist geeft bij de schildering van de toestanden en karakters van zijn land ook die eigenaardige mengeling van godsdienstigheid en wereldschen geest te aan schouwen, maar tegelijk hekelt hij zeer scherp dien mondainen geest, wat de schrijfster van dit boek niet of ten minste niet genoeg doet.

Om het laatste verhaal *Ferno*, waarin dingen worden beschreven, die de fantasie van jonge personen te veel kunnen opwekken, mag de lezing er van slechts aan volwassenen worden toegelaten.

F. J. M. WASSEN, Pr.

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN.

Et moi aussi, je suis peintre! door F. Meaulle. 3 fr. 50. Libr. d'éduc. nat. Paris.
De schrijver weet het nuttige met het aangename te vereenigen.
Mois litt. et pitt. sept. 1907. (H. L.)

L'Ame limousine, door Jean Nesmy. 2 frs. Libr. Nat. Paris.
Verzameling van fijn geteekende novelletjes.
Mois litt. et pitt. sept. 1907. (X. P.)

Le Mari d'Hélène, door Giovanni Verya. Vertaald uit het Italiaansch. 3 fr 50. Plon-Nourrit, Paris.
Een echtgenoot, die in wanhoop over het slechte leven van zijn vrouw, haar het leven beneemt.
Mois litt. et pitt. sept. 1907. (L. P.)

La Boule de Vermeil, door Pierre de Querlon. 3 fr. 50. Mercure de France.
Sommige al te realistische beschrijvingen maken dit boek voor menigeen gevaarlijk.
Mois litt. et pitt. sept. 1907. (J. J. A.)

Martyr, door Ferd. Moine. 2e éditie. 3 fr. 50. Dujarric, Paris.
Treffende geschiedenis van een armen dorpspastoor.
Mois litt. et pitt. sept. 1907. (L. P.)

Jumelles, door Maryan. 3 fr. 50. H. Gautier, Paris.
Pakkende roman.
Mois litt. et pitt. sept. 1907. (P. P.)

Le cheval blanc, door Léon Barracand. 3 fr. 50. Plon-Nourrit, Paris,
De offers, welke drie hoofdpersonen brengen, maken dit boek mooi en nuttig.
Mois litt. et pitt. sept. 1907. (J. J. A.)

Choc en retour, door Jean Thiéry. 2 frs. Hatier, Paris.
Amusante verkiezingsepisode.
Mois litt. et pitt. sept. 1907. (E A.)

TIJDSCHRIFTEN.

De Katholiek, October-aflevering.
De opgravingen in het Oosten en de godsdienst van Israël, III, (Vervolg en slot). door C. Palestina P. van den Tempel, O. P. Constantijn Huygens, door J. Resink. Heinrich Seuzs Denifle en de Duitsche christelijke mystiek, door R. M. Martin, O. P. De Nederlandsch-Duitsche stichting der "Anima" te Rome, door Dr. G. Brom. *Geestelijk liedeken, door Fr. Berthold, Carm. Over Bijbel en Bijbelkunde. Nieuwe uitgaven.

Studiën. Afl. 1.
In memoriam, P. Lud. Hebrans S. J. De instelling van het H. Sacrament des Altaars, I, door J. F. de Groot. Op den "Dordsche Doelen in 1618—19", door H. J. Allard. Miss Agnes Marie Clerke, door J. Stein. De sterfdag des Heeren en de oudste Christelijke overlevering. door J. P. van Kasteren. "Gepriviligieerde priesters" op Curaçao van 1701—41, I, door W. van Nieuwenhoff. Twee beenbreuk-genezingen, door H. Bolsius. Brieven over letterkunde, door A. Gielen. Uit de pers.
— — Afl. 2.
De instelling van het H. Sacrament des Altaars, II, door J. F. de Groot. De theorie der beeldspraak, I, door P. Zeegers. Wrijvingen tusschen Oostenrijk en Hongarije, — de "Ausgleich", — door K. J. Derks. "Gepriviligieerde priesters" op Curaçao, 1701—41, II, door W. van Nieuwenhoff. Vondelstudie. De H. Drieeenheid. Bespiegelingen, V. 875—1264, door J. Uit de pers.

Van onzen Tijd. Zevende Jaargang, Nrs. X—XI.
Avond, door Alb. Steenhoff-

Smulders. George Sutcliffe, door L. van Gorkum. Sancta Hildegardis, door A. Bouré, Pr. De vertooning der zomerspelen, door Maria Viola. Kloos over Heine, door G. van Poppel, Pr. De leeuw als symbool in de Christenkerk, door Jos. Th. J. Cuypers. Bloemlezen, door Dr. H. W. E. Moller. Van doctor Kuyper, Meester Bilderdijk en vader Cats, door C. R. de Klerk. Litteraire Kroniek, door Maria Viola. Boekbespreking, door Th. Kwakman, Pr.

De Nieuwe Taalgids. 3e Aflevering.
Over het schrijven, door J. H. van den Bosch. De „Gwy de Vlaming" van Nicolaas Beets, door J. Koopmans. Een zestiende-eeuwsche marktvertooning, door P. H. van Moerkerken Jr. De Franse woorden in het Nederlands, door C. G. N. de Vooys. Boekbeoordelingen.

—— 4e en 5e aflevering.
De analogie als taalscheppende macht, door A. Kluyver. De „gevoelswaarde" van het woord, door C. G. N. de Vooys. De Bilderdijk-litteratuur van 1906, door J. Koopmans. Kinderboeken, door J. B. Schepers. Een Engelsman over onze zeventiende-eeuwse letteren, door J. H. van den Bosch. Kanttekeningen bij Den Hertog's Nederlandse Spraakkunst, door C. G. N. de Vooys. Taal en Maatschappij, door H. Boekbeoordelingen.

Onze Kunst, Juli 1907.
Van Dyck's Leer- en Reisjaren, door Dr. Max Rooses. Alfred Stevens, door Paul Lambotte. Jan Vermeer, van Delft: het meisje met de fluit, door W. Martin. W. Penaat. slot, door T. Landré.

—— Augustus 1907.
Van Dijck's leer- en reisjaren, door Dr. Max Rooses. Alfred Stevens, door Paul Lambotte. De muurschilderingen van R. N. Roland Holst, door Mr. A. Pit. Kunstberichten. — Kunstveilingen. — Boeken en Tijdschriften.

De XXe Eeuw, Juni 1907.
Fragmenten uit Shakespeare's Hamlet, door Jac. van Looy. De Primus, door R. De Cneudt. De Hel van Dante, door Dr. J. D. Bierens de Haan. Portretkunst, door J. Gratama. De heilige Tocht, door A Prins. Van Mander's Schilderboeck, door G. H. Marius. In Artis, door L. Van Deyssel. Over Impressionisme en Architectuur, door L. Van Deyssel. Buitenlandsch Staatkundig Overzicht, door C. Nuys.

Onze Eeuw, Juni 1907.
De Staal-crisis, door Prof. Mr. van van der Vlugt. Boete, door G. Haspels. Kerk en Staat in Frankrijk, slot, door B. Vander Wyck. De Triptiek van Fogazzaro, door Chantepie de la Saussaye. Clara Viebig, door G. Carelsen. Over de plichten van den criticus, door Dr. de Jong.

—— Juli 1907.
Boete. De invloed der zending op de maatschappij der inlanders, door A. Kruyt. Een bondgenootschap tusschen Nederland en Marokko, door Dr. Heeringa. Den 10^n Augustus 1792, door F. Smit-Kleine. De Cathedraal van Chartres, door B. van Hasselt.

De Gids, Juni 1907.
A. G. Van Hamel als romanist, door Prof. Salverda de Grave. Experimenteele Didactica, door M. H. Lem. Het nieuwe wetsontwerp betreffende de stelling van Amsterdam, door Miles Verdwenen dieren, door Prof. J. Van Bemmelen. Bezuiniging bij de zeemacht, tevens verbetering, door J. P. van Rossum. Openbare Leeszalen en Boekerijen in Nederland, door A. Meyroos Mei, door J. Walch. Afstand van den troon, door M. de Beaufort. Buitenlandsche Letterkunde, door Mr. J. N. van Hall. Overzicht der Nederlandsche Letteren, door C. Scharten. Herinneringen aan Vorstenschool, door J. N. van Hall. Parlementaire Kroniek. Buitenlandsch overzicht.

—— Juli 1907.
Het dure moederschap, door Aug. de Wit. Lente- en Zomerverzen, door H. Lapidoth-Swarth. Een Dagboek der Oudheid, door H. Polak. De plaats der vrouw in Maatschappij en Staat, door Martina Kramers. Geschiedenis, door H. Colenbrander. Dramatisch Overzicht, door J. van Hall. Overzicht der Nederlandsche Letteren, door C. Scharten. Muzikaal Overzicht. door H. Viotta. Parlementaire Kroniek. — Buitenlandsch Overzicht.

Dietsche Warande en Belfort No. 6.
Rosa, door Louisa Duykers. Oud en Jong, door Om. K. De Laey.

Wierookvat, door Lambert Jageneau. Iets over de Staatkunde en de Staatkundige partijen in Nederland, door E. Vliebergh. Cordi Dolenti, door Karel de Strever. Sehnsucht, door Gabriël Verborght. De ware Shakespeare, door J. F. Van Olmhof. "L'Isolée" een kunstwerk, door A. Taelman, S. J. Kunstkroniek, door A. W. Sanders van Loo.

—— No. 7.

De Kerk, door Godfr. Hermans. Mei, door Constant Eeckels. Rosa, door Louisa Duykers. Ontgoocheling, door F. van Calloo. Brief uit Vlaanderen, door Theo Brakels. De Ware Shakespeare, door J. F. van Olmhof. Over Wijsbegeerte, door Dr. L. Noël. Over Geschiedenis, door A. Fierens. Boekennieuws. Inhoud van Tijdschriften. Omroeper.

—— Nrs. 8 en 9.

In en om Kaïro, door Em. Broes. Assumptio — Sancta Agnes, V. M. B., door Jos. de Voght. Ons leven aan de "Schachten", door Jos. de Kock. Pantheist, door Fr. Bertrand, Ord. Cap. Maannacht, door Aug. van Cauwelaert. Het echtpaar Courtens, door A. W. Sanders van Loo. Het zieltogende Darwinisme, door Jozef Van Mierlo Sr., S. J. Godfried Hermans, door J. Persyn. Edgar Tinel's "Laudate Dominum", door J. Van Nuffel. Bijbelkroniek, door H. Coppieters.

Nederlandsche Katholieke Stemmen, 7e aflevering.

Acta S. Sedis: E. S. Congr. Concilii. Litterae de Satisfactione Missarum. E. Commissione Pontificia de Re Biblica. De auctore et veritate historica Quarti Evangelii. De Allocutie van Z. H. Pius X en de moderne dwalingen, door F. Ter Haar, C.ss.R. De Conferenties in de Congregaties, door Chr. Boomaars, C.ss.R.

—— 8e en 9e aflevering.

S. R. et Universalis Inquisitionis Decretum. Proscribuntur 65 Propositiones. E Secretaria Brevium. Pius X gratulatur Ernesto Commer de impugnatione Hermanni Schell. E S. Congregatione Indicis. Afkeuring van het tijdschrift "Il Rinnovamento". E Commissione Pontifica de Re Biblica. Voorbereiding eener herziening der Vulgaat. E S. Congr. Indulgentiarum. Indulgentiae conceduntur adspicientibus sacram Hostiam et dicentibus "Dominus meus et Deus meus". Over een Biecht in het algemeen, door L. Wouters, C.ss.R. De toediening van het H. Oliesel, door J. Aertnijs, C.ss.R. Verklaring van Hebr. VI, 4—6, door L. ten Bokum, S. J. De nieuwe regeling der Studiën voor de Geestelijkheid van Italië, door J. F. M. De Bijbelcommissie en Loisy over het Joannes-evangelie, door F. Ter Haar, C.ss.R. Nieuwe Uitgaven.

Das Literarische Echo, 1 Juni 1907.

Schauspielkunst, door E. Istel. Rainer Maria Rilke, door R. Freienfels. Besprechungen, door W. Lobsien. Der Roman einer Knabenseele, door Fr. Servaes. Die Verwirrungen des Zöglings Törlesz. Skizzenbücher, L. Schmidt. Echo der Zeitungen. Echo der Zeitschriften. Echo des Auslands. Echo der Bühnen. Kurze Anzeigen.

—— 1 Juli 1907.

Der Ueber-Setzer, door Fr. v. Oppeln-Bronikowski. Schiller-Schriften, door K. Berger. Marie Ebner's Kinderjahre, door E. von Wolzogen. Früh-verstorbene. Dramen in einem Akt, door H. Kienzl. Echo der Zeitungen. Echo der Zeitschriften. Echo der Bühnen. Kurze Anzeigen.

—— 15 Juli 1907.

Erstlingswerke, door H. von Beaulieu. Hjalmar Söderberg, door A. Brunnemann. Schiller-Schriften, door K. Berger. Von Einem, der Gott zwang, door Leo Berg. Balladenkunst, o. a. De "Balladenchronik" van Detlev von Liliencron. Der Streit um Whitman, door Landauer en Lessing. Echo der Zeitungen. Echo der Zeitschriften. Echo der Bühnen. Kurze Anzeigen.

Deutsche Rundschau, Juni 1907.

Der Bibelhase, door Ernst von Wolzogen. Meine Kriegslebnisse im Deutsch-Französischen Feldzug, nebst autobiographischen Mitteilungen aus den Jahren 1858—69, door P. Güszfele. Ernst Zahn, door Er. Schmidt. Marsch und Dünen an den Küsten Nordfrieslands, door J. Reinke. Die Sprache des Kindes, door Ernst Tappolel. Auf den Spuren der tropischen Eiszeit, door W. Bölsche. Kusejr 'Amra, door H. Brentano. Die Waldfrau, door Tschistjakow.

—— Juli 1907.
Der Bibelhase, door E. von Wolzogen. Ein Mahnwort zur Erinnering an den Tilsiter Frieden, door C. v. d. Goltz. Groszherzog Carl Alexander von Sachsen-Weimar und H. E. Andersen, door L. Bobé. Die Kulturbestrebungen der Tartaren, door H. Vambéry. Ein Besuch bei Alessandro Manzoni im Jahre 1831. Der "Frauenstreit" in der Französischen Renaissance-literatur, door H. Schneegans. Die Aufschlieszung des westlichen Kanadas, door P. Walther. Die Blesse, door B Bonus. Babylonische Mathematik und platonische Zahl, door A. Ungnad. Aus dem Berliner Musikleben-Oper, door C. Krebs. Polititische Rundschau. Michelangelos Medicäergräber, door C. Neumann. Kinderkunst und Kunst für Kinder, door R. Meyer.

Revue des deux Mondes, 1 juin 1907.
Le Blé qui lève, door R. Bazin. Le Ministère du 2 janvier 1870, door Em. Olivier. Les salons de 1907 et l'orientation nouvelle du paysage, door Rob. de la Sizeranne. Correspondance entre Alexis de Tocqueville et Arth. de Gobineau (1843—1851). Esquisses contemporaines, Pierre Loti, door V. Girad. La question de la Macedoine, II Les Réformes, door R. Pinon. Revue musicale, door Cam. Belloigne.

—— 1 juillet 1907.
Le Blé qui lève, 3e partie, door R. Bazin. Correspondance entre Alexis de Tocqueville et A. de Gobineau, 2e partie (1851—'56). Le Traité francosiamois et le Cambodge, door J. Harmand. Le Poète G. Carducci, door M. Muret. Les Origines du Culturkampf allemand. II. La Formation sociale des catholiques allemands, door G. Goyau. Le double Miroir du XVIIIe s.: Chardin et Fragonard, door R. de la Sizeranne. La Réforme électorale, door Ch. Benoist. Revue Musicale, door C. Bellaigue. Chronique de la Quinzaine, door Fr. Charmes.

—— 15 juillet 1907.
Le Blé qui lève, door R. Bazin. Aux Etats Unis, I, Les Champs, door Georg d'Avenel. Un grand arbitrage national, Le Gouvernement consulaire, d'après une publication récente, door L. Madelin. La quaestion de Macédoine. IV. Répercussions et solutions, door R. Pinon. La Peur du Diable, door Albérich-Chabrol. Poésies, door Vega. Saint-Maixent maritime, door Davin. Revue littéraire : La littérature de voyages, door R. Doumic. Revues étrangères: A propos d'un livre nouveau sur Corrège, door de Wyzewa.

Le Correspondant, 10 mai 1907.
L'Angleterre et la prochaine conférence, door ***. Après la séparation, door P. Thureau-Dangin. La Musique russe, door M. Calvocoressi. Charles Guérin, door H. Bordeaux. Le Lieutenant de Trémazon, door P. d'Aulnoye. L'Esprit français, ce qu'il a été, ce qu'il devient, door P. Acker. Sur les pas de Jeanne d'Arc, door D. de Laflotte. Les Déchets des grandes villes, door Fr. Marre. Au Pays de Schamyl, Daghestan, door J. de Soudak-Bertren. Revue des sciences, door H. de Parville. Chronique politique, door A. Boucher.

—— 25 mai 1907.
L'Affaire Victor Noir, door E. Ollivier. L'Assistance sociale et la charité aux Etats-Unis, New-York, door P. Lefébure. Déplacements princiers, door A. de Lapparent. L'Education de nos artistes et leurs œuvres aux salons de 1907, door Max Doumic. Une femme, roman, door J. Heuzy. L'Assurance patronale contre la grève en Allemagne, door P. Saint Girons. Le Roi de l'Emigration d'après une récente publication, door de Lauzac. Les Œuvres et les Hommes, door E. Trogan. Chronique politique, door A. Boricher.

—— 10 juin 1907.
Les Réformes libérales du Ministère du 2 janvier, door E. Olivier. Huysmans, door H. Bremond. Amours de Sainte: Madame Loyse de Savoye, door M. Costa de Beauregard. La Fraude des Vins door Fr. Marre. Une Femme, door J. Heuzey. Le Droit de la Guerre, door Ch. Dupuis. A propos de l'exposition d'Avignon. L'Italie et la France dans le Comtat, door A. Godard. La Vie économiqne et le mouvement social, door A. Bechaux. Revue des Sciences. Chronique politique.

—— 25 juin 1907.
Amours de Sainte: Madame Loyse de

Savoye, door M. Costa de Beauregard Le Japon, les Etats-Unis et leur puissance navale, door ***. La Crise morale, door F. Klein. Un Compagnon de Cadoudal. Journal d'une Soeur, door H. d'Anglade. Une Femme, door J. P. Heuzey. L'Alcool Industriel, door Fr. Marre. La Critique d'art en 1739 et de nos jours, door P. Hazard. Les Œuvres et les Hommes, door E. Trogan.

Etudes, 5 Juni.
La Tradition chrétienne dans l'histoire, door A. d'Alès. Michel-Ange sculpteur, vervolg, door G. Sortais. Veuillet et Brunetière, door L. Cheivoillet, Les finances du St.-Siège au temps d'Avignon, door J. Doizé. La religion de J. J. Rousseau, door L. Roure. La Chine se réveille-t-elle? door A. Wetterwald. Huysmans, door P. Suau. Les Poésies d'A. Theuriet, door J. Boubée.

—— 20 Juni.
Le „péché" des missionnaires, door A. Brou. Lettres de Partout, door L. Perroy. Les actes de l'Esprit, door J. Ferchat. L'obéïssance dans l'armée, door M. de la Taille. L'Imitation de Jésus-Christ, door J. Brucker, Bulletin des sciences politiques, door A. d'Alès en A. de la Barre.

The Contemporary Review, June 1907.
Germany and England — England and Germany, door Sigma Dernburg. French strikes and alarums, door L. Jerrold. Politics for craftsmen, door A. R., Orage. Priests and people before the Reformation I, door G. Coulton. Imperial organisation and the colour question II, door W. Wybergh. The fishing concessions to the United States in Canada and New-Foundland. door Th. Hodgins. The financial position of Russia, door E. Barker. The investmens of the masses, door Chiozza Money The alleged immanence of God, door H. Rashdall. The Democracy of Eetters, door Scott-James. Foreign Affaires, door Dr. Dillon.

—— July 1907.
The journalistic Tour in Germany, door Sidney Lowa. P. W. Bunting. Liberalism and the Lords, door H. Massingham. Another prehistoric City in Crete, door A. Jannaris. Optimism or Pessimism, door G. Barlow. Australia's plea for preference, door H. Morgan-Browne. Man and his brother, door E. Mart. Cesaresco. Priests and People before Reformation, door C. G. Coulton. The Art of Spain, door Har. Ellis. The comparative criticism of Semitic Literatur, door G. Buchanan Gray. The Capture of private property at sea, door J. Macdonell. Foreign Affairs, door E. Dillon.

NIEUWE BOEKEN.

De werken in deze lijst vermeld, worden aangekondigd, niet aanbevolen.

GODSDIENST.

H. C. Voorhoeve Jzn.: Beschouwing over de Openbaring. 's Gravenhage, J. N. Voorhoeve. Kplt. in 6 afl. f 0.30.

A J. Hoogenbeek: Heeft Calvijn ooit bestaan? Kritisch onderzoek der Calvijn-legende. Nijkerk, G. F. Gallenbach. 8o. f 0.25.

Encycliek van Z. H. Paus Leo XIII: Rerum novarum over het arbeiders-vraagstuk. Amsterdam, C. L. van Langenhuysen. f 0.15.

Bonifacius van Mainz, P.: De groote Portiuncula-aflaat. Verklaring en gebeden om dezen aflaat te verdienen. Opnieuw bewerkt door P. Petrus. Roermond, J. J. Romen & Zonen. Kl. 8o. (14 × 9). (64 blz.) f 0.15.

Franz Hartmann: Meester Eckhart's leeringen van den christelijken godsdienst. Uit het Duitsch vertaald door Jeanne Hack. Amersfoort, P. M. Wink. f 3.25, geb. f 3.90.

G. van Noort: Tractatus de Deo uno et trino. Amsterdam, G. L. van Langenhuysen f 1.50.

Frassinetti Jozef: Bemoediging en troost. Geheel vrij bewerkt door C.

J. Dirks S. J. Leiden, Hoogewaard 89, J. W. van Leeuwen. f 0.90, geb. f 1.15. Weelde uitgaaf f 1.15, geb. f 1.60.

Prof. G. F. Wright: Wetenschappelijke bijdragen tot bevestiging der oudtestamentische geschiedenis. Vertaald door C. Oranje, met voorrede door Dr. R. Kuyper. Rotterdam, D. A. Daamen. Kplt. in 10 afl. à f 0 30.

WIJSBEGEERTE, SOCIOLOGIE, STAATSWETENSCHAPPEN.

J. W. Enschedé: Logica in boekdruk. Amsterdam, Ipenbuur en van Seldam. f 0.50.

Mr. A. E. Bles: De wet op de arbeidsovereenkomst. 's Gravenhage, Boekhandel v.h. Gebr. Belinfante. Per vel bij inteek. f 0.20.

De Grondwet ten diensie van het onderwijs: Door D. J. P. Leeuwarden, R. van der Velde. 8o. f 8.50, geb. f 9.50.

Gezondheids-Bibliotheek voor arbeiders, onder redactie van de Wed. J. Zadek. Voor Nederland bewerkt onder toezicht van de Wed. Max. Juda Jr. Amsterdam, D. Buys Dzn.

Dr. Med. Ernst Thesing: Bijgeloof en kwakzalverij op geneeskundig gebied. (32 blz.) f 0.12^5, bij inteek. f 0.10.

Schets van het Nederlandsch Staatsbestuur en dat der overzeesche bezittingen: Door D. J. P. Leeuwarden, R. van der Velde. f 2.50.

Dr. Med. J. Rutgers: Les guerres et la densité de la population. La Haye, W. P. van Stockum & fils. f 0.40.

De ontwikkeling der Volkshuishoudkunde: Naar het Duitsch bewerkt door A. Kellenaers Jzn. 's Hertogenbosch, G. Mosmans Zoon. f 0.20. 25 ex. f 4 50; 50 ex. f 8.— ; 100 ex. f 14.—.

De Kinderwetten: (Wetten van 6 Febr. 1901. Stbl. nr. 62 en van 12 Febr. 1901. Stbl. nrs. 63 en 64 benevens de alg. maatr. van bestuur vastgest. bij kon. besl. van 15 Juni 1905. Stbl. nrs. 207, 208 en 209 en gewijzigd bij die van 29 Oct. 1906. Stbl. nr. 274 en 10 Mei 1907. Stbl. nr. 99). 's Gravenhage, Boekhandel v.h. Gebr. Belinfante. f 0.50.

Jhr. Mr. A. E de Savornin Lohman: Onze Constitutie. 2e bijgew. uitgave. Utrecht, Kemink en Zoon. f 6.25, geb. f 7.50.

D. Hans: De partij van Thorbecke. Iets over de verhouding der vrijzinnigen tot de kerk en de democratie. Rotterdam, Masereeuw & Bouten, f 0.15.

Mr. F. J. Noyon: Het wetboek van strafrecht opgehelderd door de jurisprudentie van den Hoogen Raad. 's Gravenhage, Boekhandel v.h. Gebr. Belinfante. Geb. f 1.90.

Het arbeiderscontract: Wet houdende wijziging en aanvulling van de bepalingen in het burgerlijk wetboek, omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de wetboeken van koophandel en van burgerlijke rechtsvordering, en de wet op de rechtelijke organisatie en het beleid van justitie en in de faillissementswet. 's Gravenhage, Boekhandel Gebr. Belinfante. f 0.10.

Bijdragen tot de statistiek van Nederland: 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. f 0.25.

J. Meyer Azn.: De administratie van gemeentebedrijven in het algemeen en van een gemeentelijk telephoonbedrijf in 't bijzonder. Groningen, Erven B. van der Kamp. f 2.—.

Sociale Wetgeving: Verzameling van wetten en besluiten betreffende de arbeiders- en fabriekswetgeving door Mr. J. B. Peyrot. Vervolgd door Mr. H. L. v Duyl. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & Zn. Afl. IV, 1e stuk. f 0.50.

B Hes Mz.: Het arbeidscontract, wet tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het B. W. omtrent de huur der dienstboden en werklieden en daarmee samenhangende artikelen in dat wetboek ; alsmede in de wetboeken van koophandel en van burgerlijke rechtsverordening, en de wet der rechtelijke organisatie en het beleid der justitie in de faillissementswet. Groningen, J. B. Wolters. Geb. f 1.90.

GESCHIEDENIS, AARDRIJKSKUNDE, ONDERWIJS, TECHNISCHE WETENSCHAPPEN.

Dr. Med Breudt: Zelfbedwang. Nieuwe geneeswijze der zenuw- en zielsziekten, hartstochten, zinnelijkheid, drank- en

speelzuchten. Amsterdam, D. Buijs Dz. 8o. f 1 25.

J. Harwood: Uit het verleden. Doetinchem, Ned. Drukkers- en Uitgevers-Maatschappij „C. Misset". Geb. f 0.75.

J. C. v. d. Loos: Geschiedenis van Amstelland tot het jaar 1300. Amsterdam, E. van der Vecht. f 2.—, gebonden f 2.75.

Mr. E. M. Meijer: Het arbeidscontract. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink en Zoon. f 0.75.

H. P. Steenhuis: De harmoniumspeler. Groningen, J. B. Wolters. f 2.—.

Xenephontis Historia graeca in usum scholarum, edidit C. G. Cobet. Edidio 2a quam curavit L Punt. Lugduni-Batavorum, E. J. Brill. f 1.20

Prof. Dr. A. J. van Pesch: Logarithmentafels met vijf decimalen. 7e druk. Leiden, A. W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij. 8o. f 1.—.

J. P. de Groot, S. J.: Handleiding bij het katholiek godsdienstonderwijs. 2e herziene uitgave. Amsterdam, C. L. Langenhuizen. 8o. f 0.90, geb, f 1.25.

J. J. ten Have: De aardbol. Leerboekje der aardrijkskunde met vele vragen en opgaven, ten dienste van het gewoon lager onderwijs. 12e druk. Den Haag, Joh. Ykema. f 0.35.

P. Kropotkin: Idealen en werkelijkheid in de russische literatuur. Amsterdam, S. L. van Looy. f 3.—, geb. f 3.75.

Wilhelm Bölsche: In het steenkolenwoud. Amersfoort, P. M. Wink. f 0.60, geb. f 0.75.

G. A. J. van der Sande: Etnography and Antropology. f 50.—, bij inteek. f 40.—.

F. A. R. Beekman en G. A. C. van Goor: Duitsch leesboek voor middelbare en andere scholen. Groningen, J. B. Wolters. f 0.50.

Wilhelm Bölsche: De zegepraal van het leven. Amsterdam, J. C. Dalmeijer. f 0.60, geb. f 0 90.

Dr. Frdr von Esmarck: Handleiding tot het verleenen van eerste hulp bij ongelukken. Naar het hoogduitsch door Jeanne Hack. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. f 0.90.

Prof. dr. J. W. Pont: Nieuwe bijdragen tot de kennis van de geschiedenis en het wezen van het Lutheranisme in de Nederlanden. Schiedam, H. M. Roelants.

I. Geschiedenis der Schiedamsche Luthersche gemeente. — De belijdenis van de Luthersche gemeente te Antwerpen over de erfzonde. f 1.90.

S. de Gast Jz. en J. J. ten Have: Hemel en aarde. Leerboek der wis- en natuurkundige aardrijkskunde. 's Gravenhage, Joh. Ykema. f 1.75.

Drukkersjaarboek. Amsterdam, Ipenbuur & van Seldam. f 2.30, geb. f 2.75.

C. Heimans en Jac. P. Thijsse: Wandelboekje voor natuurvrienden. Amsterdam, W. Versluijs. Gecart. f 0.95.

J. W. Kuiper: Handboek voor de correspondentie zoowel voor particulieren als kooplieden, in 't Nederlandsch, Engelsch, Fransch, Duitsch en Spaansch. G. B. van Goor Zonen, Gouda. f 2.50, geb. f 2.90.

Nieuw Archief. Uitgegeven door het Wiskundig Genootschap te Amsterdam. Amsterdam, H. C. Delsman. f 6 —.

LETTEREN, KUNST, ROMANS, NOVELLEN, ENZ.

Gustaf af Geijerstam: Wraak. Naar het Zweedsch door Jeannette E. Keyser. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 0 75, geb. f 1.—.

Gustave Aimard: Indiaansche verhalen. Uit het Fransch. Met platen van Chr. Rochussen. Rotterdam, D. Bolle. Geb. à f 1.25.

D. Dijkstra: De jongens van Oudenoord. Geïllustreerd door J. H. Isings jr. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 0.90, geb. 1.25.

P. Louwerse: Vlissingen in 1572 of „oog om oog en tand om tand." Leiden, A. W. Sijthoff's uitgevers-maatschappij. f 1.25, geb. f 1.60.

Justus van Maurik: Werken. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf. f 4.20, geb. f 7.20.

De meesterwerken van Mauve: 's Gravenhage, M. Hols. f 0.35.

A. W. C Staring: Verhalen. Tilburg, de Tilburgsche handelsdrukkerij. f 0.30.

A. W. C. Staring: Mengeldicht. Tilburg, de Tilburgsche handelsdrukkerij. f 0.20.

Gustav Frenssen: Het leven van den Heiland. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 0.90.

C. Joh Kieviet: De club op reis. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 1.40, geb. f 1.75.

A. Vreeken: Avonturen van Piet van Gent. Almelo, W. Hilarius Wzn. f 1.50, geb. f 1.90.

Jeanne Schultz: Colette's avontuur. Vertaald door A. J. J. Ebeling, met een voorrede van Prof. Dr. A. G. van Hamel. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 1.50, geb. f 1.90.

Gustave Aimard. De pelgrims van de Arkansas. Tafereelen uit de wouden en prairiën van Amerika. Uit het Fransch. Rotterdam, D. Bolle. f 0.90, geb. f 1.25.

Marrellus Emants: Domheidsmacht. Tooneelspel in 5 bedrijven, (9 h., 4 d.) Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. 8o. (16 X 21⁵) (XII 134 blz.) f 1.25, geb. f 1.65.

Oude fabels: Opnieuw verteld. Nieuw prentenboek. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. 8o. (22⁵ X 15), (10 blz. met afb. i. d. tekst, litt. klrndr.) f 0.10.

Helden der oudheid: Bijbelsche verhalen. Nieuw prentenboek. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. M. afb. i. d. tekst, litt., klrndr. f 0.10.

Balwin May: Pegs avonturen in Parijs. Een verhaal voor meisjes. Uit het Engelsch, door M. C. Roos van den Berg. Amsterdam, H. C A. Campagne en Zoon. f 1.50, geb. f 1.90.

L. T. Meade: Het meisje van den heuveltop. Een verhaal voor meisjes. Uit het Engelsch, door Mevr. J. van der Hoeven. Amsterdam, H. C. A. Campagne en Zoon. f 1.50, geb. f 1.90.

Nina: Trineke uit den woonwagen. Een oorspronkelijk verhaal voor de jeugd. Amsterdam, H. C. A. Campagne en Zoon. f 1.10, geb. f 1.50.

Johanne Madsen: Lotte Spante. Een verhaal voor meisjes. Uit het Duitsch, door M. C. Roos van den Berg. Amsterdam, H. C. A. Campagne en Zoon. f 1.20, geb. f 1.60.

Rie Cramer: Van jongentjes en meisjes. Utrecht, W. de Haan. Gecart. f 1.25.

Beata. Kindje's vingerspellentjes en versjes. Utrecht, W. de Haan. Gecart. f 0.90.

Beata: Van Marken en Volendam en de kindertjes, die ik tegenkwam. Utrecht. W. de Haan. Gecart. f 1.—.

Een abel Spel van Lanseloet van Denemerken, hoe hi wert minnende ene joncfrou, die met sijnder moeder diende. Laren, Larensche Kunsthandel. f 0.30.

Den Spyeghel der salicheit van elckerlyc, hoe dat elckerlyc mensche werd ghedaecht, Gode rekeninghe te doen. Laren, Larensche Kunsthandel. f 0.30.

Jan Feith: Op het dievenpad. Amsterdam. Schellens en Giltay. f 1.50.

Nederlandsche Bibliotheek. Amsterdam, Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur.

Montagne, Victor Dela. f 0.20; gecart. f 0.30, geb. f 0.40.

Zelfkeur. f 0.40; gecart. f 0.55; geb. f 0.70.

Christine Doorman: Tusschen de witte waterlelies. Utrecht, W. de Haan. Gecart. f 1.10.

Marcellus Gmarts: Tooneelspel in 5 bedrijven. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf. f 1.25; geb. f 1.65.

Jan van der Moer: De kaarthoeve, Amsterdam, H. J. W. Becht. f 2.40; geb. f 2.90.

De Volkskinderbibliotheek van Nellie. Massereeuw en Bouten.

J. M. Duthl. Oude bekenden. f 0.40.

De listige Kat. Nieuw prentenboek. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf. f 0.10.

Ph. P. Krag: Wanda Hög. Naar het Deensch, door Annie Verschoor. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 2.90, geb. f 3.50.

Jacob Knudsen: Gisting. Naar het Deensch, door Annie Verschoor. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 2.90, geb. f 3.50.

Rudolf Martin: Toekomstkrijg (1910—1931). Amsterdam, H. Meulenhoff. f 1.50.

Een Pelgrimstocht Nieuw Prentenboek. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf. f 0.10.

Doelmatigheid of Ondoelmatigheid in de levende natuur, door DR. BOEKENOOGEN. — Hollandia-drukkerij, Baarn, 1907. Nummer 2 van serie II der Levensvragen.

Natuurwet, Toeval, Voorzienigheid, door DR. DENNERT, uit het Hoogduitsch vertaald door G. STEENKAMER, Ned. Herv. Predikant te 's Heer Hendrikskinderen. - Hollandia-drukkerij, Baarn, 1906. Nummer 3 van serie I der Levensvragen.

De traditioneele, op de rede steunende bewijzen voor hèt Godsbestaan, maken in onze dagen een zware krisis door. Sommigen zelfs lijken zij zóó verouderd-stijf, dat hun iedere poging om ze te plooien en te wringen in het raam der nieuwe wetenschappelijke methoden en vindingen, *a priori* eene dwaasheid toeschijnt; met wantrouwen keeren zij er zich dan ook vanaf, breken met alle intellectualisme en gaan zich wagen op den drassigen bodem van agnosticisme en pragmatisme, om — durfden zij het aan, den weeken grond, die hen draagt wat dieper om te woelen — reddeloos weg te zinken, aldoor dieper, in een zielloos en verstikkend scepticisme. — Anderen daarentegen, meer bezadigd en nuchter van aanleg, weten in deze troebele omstandigheden hoofd en hart koel te houden; zij dragen in zich de vaste overtuiging, dat de kern dier eeuwenoude bewijzen gaaf is en gezond, dat de krisis slechts voorbijgaand is van aard; opgewekt en lustig werken zij voort, die zwaar-gaande, diepzinnige bewijsvoeringen der ouden zoodanig te kneden en te verwerken, dat zij in alle opzichten zich volkomen aanpassen aan de nieuwere denkwijze der wetenschappelijk gevormde wereld. En dit is noodig, hoog noodig zelfs. Daardoor immers komt men te staan op gemeenschappelijk terrein, wordt een dadelijk treffen met den tegenstander mogelijk, en behoeft de strijd niet langer met ongelijke wapenen gestreden.

Ofschoon dit laatste van toepassing is op alle tot hiertoe gebezigde bewijzen voor het bestaan van God, geldt dit toch meer in 't bizonder van het bewijs, ontleend aan de orde en doelmatigheid in de ons omringende natuur: een bewijs, dat met andere goede hoedanigheden ook dit voorheeft op de overige argumenten, dat 't meest is berekend op de vatbaarheid van 's menschen verstand. Stuart Mill, die alle andere bewijzen als nietswaardig verwierp, kende aan dit éène de waarde toe van een volkomen gegronde hypothese.

Dit is wellicht de reden, waarom het meer dan de andere, voortdu-

rend de belangstelling heeft gaande gemaakt van de denkende menschheid. Weer eens te meer blijkt dit uit de twee boven aangegeven nummers van „Levensvragen", die elk op zijne wijze, het vraagstuk der doelmatigheid in de natuur behandelen.

Het eerst-genoemde, van de hand van Dr. Boekenoogen, is eene breeder uitgewerkte, in druk gegeven Rede, door hem uitgesproken op de vergadering van moderne Theologen. Aanleiding daartoe was eene andere redevoering gehouden door Prof. Dr. F. A. F. C. Went, Rector Magnificus der Rijks-Universiteit te Utrecht, op 26 Maart 1906, over het onderwerp: Ondoelmatigheid in de levende natuur.

Er is anders al heel wat gesold en geklodderd met doelmatigheid en ondoelmatigheid in de natuur; men is daarbij, uitgaande zoowel van eerst- als van laatstgenoemde stelling, tot zoo volmaakt tegenstrijdige gevolgtrekkingen gekomen, dat men haast geneigd is, de natuur te gaan beschouwen als een groote tooverdoos, waaruit men naar believen kan optooveren, alles wat ons lust daaruit te voorschijn te roepen. Dit blijkt overduidelijk uit de jongste geschiedenis dezer kwestie. Het is niet van belang ontbloot en ter juiste appreciatie dezer beide werkjes noodzakelijk, deze geschiedenis even te doorloopen.

Voordat Darwin met zijn werk „the Origin of Species" en met de daarin neergelegde diep ingrijpende en schijnbaar door een ontzettende massa feiten gesteunde ideeën, aan de wetenschap een nieuwen koers kwam geven in de richting der descendentieleer, waren er velen, die in hun afkeer van alle bovenwereldlijk bestier, zich tevreden stelden met het feit der doelmatigheid in de natuur te verklaren door het feit zelf, of anders gezegd, door het toeval.

Anderen daarentegen waren niet zoo bevooroordeeld. Maar toch, wegens het vaak misbruiken der aprioristische of deductieve methode, waardoor men tot gevolgtrekkingen was gekomen, die haast met iederen dag, door de zich snel ontwikkelende experimenteele wetenschappen werden weersproken, was hun vertrouwen in de metaphysiek zóó diep geschokt, dat zij haar ten laatste onwillig voor goed den rug toekeerden, om zich met drift te werpen op het uitsluitend positieve onderzoek en daarvan te vragen — wat het niet geven kon — de oplossing der hoogste en diepste vraagstukken van 't menschelijk leven. Daar leerden zij de vaste wetten kennen, waarnaar onveranderlijk de afzonderlijke verschijnselen en gebeurtenissen in de natuur optreden en zich aaneenrijen. Men behoefde slechts dezelfde bepaalde antecedenten te stellen, om met onfeilbare zekerheid tot het gewilde resultaat te komen. Zoo kwamen zij er toe, in de afzonderlijke natuurwetten der dingen zelf, den voldoenden grond te zoeken voor de orde en harmonie, waarin het wereldgebeuren verloopt. Het leek hun onnoodig en nutteloos, ter verklaring daarvan, eene bovenwereld-

lijke bestierende macht tusschen beide te roepen. Jammer maar, dat hun onderzoek te eng was, te oppervlakkig en te eenzijdig. 't Is waar, de orde in de natuur laat zich eenigermate en in haar naaste oorzaken verklaren door de afzonderlijke aan de natuur der dingen zelve gebonden wetten. Maar toch, deze verklaren niet alles. Opdat H en O naar de vaste wetten van gewicht en volumen in verbinding treden, moeten beide lichamen zich bevinden in streng bepaalde omstandigheden, moet voldaan zijn aan meerdere voorwaarden, als contact, bepaalde drukking en bepaalde temperatuur, welke voorwaarden op hare beurt weer afhangen van andere en deze weer van andere, tot we ten slotte komen aan eene voorwaarde, die zelf geene voorwaarde is, God. Wilden zij zich dus niet tevreden stellen met eene verklaring door het toeval, volgens welke toevalligerwijze al die voorwaarden, die even zoovele onderling onafhankelijke oorzakenreeksen vormen, standvastig in elkander grijpen, dan volgt daaruit, dat zij slechts ééne zijde van het vraagstuk hadden verklaard en de andere, de meer verheven zijde ervan onbesproken lieten. Zij schijnen dan ook zelf, bewust of onbewust, de leemte te hebben gevoeld in hun eigen stelsel. Althans zoo zou men ten minste opmaken uit het feit, dat, toen Darwin met zijne op „erfelijkheid" en „strijd om het bestaan" gebaseerde natuurkeus, de bovenwereldlijke Voorzienigheid naar deze aarde kwam verplaatsen, zij allen, de aanhangers der toevalligheidsleer incluis, deze theorie begroetten als de lang verwachte, die hun eindelijk, buiten eene bestierende Godheid om, de grootsche orde dezer wereld op ongedwongen wijze kwam verklaren.

Vanaf dit oogenblik kon men vrijelijk overal zoeken naar doelmatigheid in de natuur. Thans behoefde men niet meer te vreezen, bij eene objectieve volle verklaring der verschijnselen, te stooten op eene ordenende Godheid. Ja zelfs bracht deze theorie mede, dat in de natuur alles doelmatig *moest* zijn, dat alles *moest* passen in het stelsel van nuttigheid. Geen wonder dan ook, dat men zijne verbeelding den vrijen teugel liet. Men ontzag zich niet, de meest onmogelijke en verst gezochte verklaringen, als logisch noodzakelijke gevolgtrekkingen der zuivere wetenschap aan te dienen; en mocht vóór Darwin door de aanhangers van een bovenwereldlijken Bestuurder, vaak schromelijk zijn misdaan, beslist ergerlijk was de wijze, waarop de bewonderaars der natuurkeus in deze te werk gingen. — Een heerlijk staaltje van de zoo luidruchtig geroemde „vorausszetzunglose Wissenschaft" der vrije (?) denkers.

Thans evenwel, of liever sinds enkele jaren reeds, heeft ook deze bewondering voor de almacht der natuurkeus haar culminatie-punt gepasseerd. De toonaangevende vakmannen keeren zich al meer en meer van haar af. De specialisten, die het nog voor haar opnemen, zijn

enkelingen geworden. 't Is te begrijpen, dat de vroegere loftrompetters der natuurkeus door dezen ommekeer van zaken, eigenlijk leelijk in de knel zijn geraakt. Maar voor hen zegt dat minder. Zij immers, althans velen van hen, bezitten het wondere vermogen, met het grootste gemak van de wereld, hun beginselen te plooien naar iedere omstandigheid, te draaien en te zwenken met iederen wind. uit wat hoek hij ook waaie. En thans slaan we het zonderlinge verschijnsel gade, dat mannen, die vroeger bij iedere gelegenheid, te pas en te onpas, parade maakten met doelmatigheid en natuurkeus, door theophobie gedreven, in diezelfde natuur opnieuw gaan zoeken naar ondoelmatigheid, ten einde, gelijk vóór Darwin, ook thans weer, langs dezen weg een hoogeren Ordenaar uit den loop van het wereldgebeuren te schakelen.

Of Prof. Went, bij het uitspreken zijner Rede over ondoelmatigheid in de levende natuur, door deze gedachte werd geleid, daarover wil en kan ik niet beslissen. Zijne Rede is gericht tegen iedere theorie, onder welken vorm ook, die *a priori* op alle verschijnselen in de levende natuur het kenmerk van doelmatigheid wil drukken. En of Dr. Boekenoogen, die hem bijvalt in zijne bestrijding der doelmatigheid, ten einde daardoor zijdelings te komen tot eene herstelling der vroegere godsdienstige wereldbeschouwing, het juiste middel heeft getroffen, lijkt mij, op zijn zachtst genomen. zeer bedenkelijk. Dr. Broekenoogen schijnt van meening, dat de theorie der natuurkeus tegenwoordig nog alom heerschende is, dat zij nog altijd de groote, de leidende kracht vormt bij de studiën en verklaringen der levende natuur. En daarom begroet hij de Rede van Prof. Went als een heugelijk feit, lijken hem diens beschouwingen over ondoelmatigheid, het gezochte middel, om velen van hen, die thans verschrikt zijn in de kunstig gespannen draden van de theorie der natuurkeus, weer terug te brengen tot de erkenning van een bovenwereldlijken Bestierder.

En toch, gelijk ik boven reeds zeide, heeft deze eenmaal zoo gevierde natuurkeus, tegenwoordig zoo goed als afgedaan. Even hoog als zij eens stond in de waardeering der geleerden, even diep is zij thans gedaald in de achting van verreweg het meerendeel der gezaghebbende vakmannen. 't Is thans gebleken, dat zij niet is de oorzaak, maar eenvoudig het resultaat der werking van talloos samenloopende faktoren. Wij hebben bijgevolg de ondoelmatigheden in de natuur niet meer van doen, om langs dezen zijweg tot de erkenning van een Albestierder te komen. Maar evenmin kan m. i. de aanwezigheid van ondoelmatigheden in de natuur, met grond worden aangevoerd tegen het bestaan van een hooger Bestier. En hierbij dient te worden opgemerkt, dat men bij het aangeven van zulke feiten goed moet toezien, de positieve beteekenis van dit woord niet met zijne nega-

tieve beteekenis te verwarren. Immers, ondoelmatigheid in den zin van bloote afwezigheid van doelmatigheid, verschilt hemelsbreed van de strijdigheid daarmee. Maar zelfs in de positieve beteekenis van het woord, kan men, dunkt mij, uit zulke feiten toch niets tegen het bestaan van een Bestuurder besluiten. En inderdaad, in aanmerking genomen de beperkte volmaaktheid der wereldorde, de ondergeschiktheid en de dienstbaarheid van het eene aan het andere, vermoedt men. reeds a priori, dat zoowel in de eene als in de andere beteekenis van het woord, ondoelmatigheid in de natuur zal gevonden worden, en zulks òf wel als voorwaarde òf wel als noodzakelijk gevolg der voorafgewilde beperkte orde zelf. Reeds vroeger heb ik er bij de bespreking van het „Pro en Contra"-nummer over Evolutie, opgewezen, hoe b. v. de aanwezigheid van schitterende kleuren binnen in de schelp van sommige schaaldieren — welk feit daar als voorbeeld van ondoelmatigheid werd aangehaald — volstrekt niet als zoodanig kan worden gekwalificeerd. Ik heb alsdan doen uitkomen, dat die schitterende kleuren een noodzakelijk nevenverschijnsel zijn, in wezen gebonden aan de eigenaardige structuur der schelp zelf, welke laatste toch zeker niemand ondoelmatig zal willen noemen voor het zich daarin bevindende weekdier.

Zelfs Darwin oordeelde den strijd om het bestaan, dien sommigen zoo graag aanvoeren als *strijdig* met doelmatigheid en met de Providentie, een noodzakelijke voorwaarde voor het samenbestaan der soorten en hare volle ontwikkeling. We dienen derhalve wel voorzichtig te zijn en niet zoo aanstonds als ondoelmatig te brandmerken, wat bij het aanleggen van den maatstaf der finaliteit, schijnbaar daaraan ontsnapt. Veel van wat vroeger voor ons ondoelmatig werd gehouden, bleek later volkomen aan zijn doel te beantwoorden en omgekeerd, wat bij eene oppervlakkige beschouwing ondoelmatig scheen aangelegd, bleek later niets anders te zijn, dan een subjectieve voorstelling van ons eigen kortzichtig verstand. Dagelijks zelfs ervaren we, dat eene of andere handeling door ons ondoelmatig of onredelijk wordt genoemd, waarvan bij nader inzien het alleszins doelmatig karakter krachtig naar voren treedt.

Uit dit alles volgt, dat het ondoelmatige, hetwelk wij in de natuur om ons meenen op te merken, bij scherper onderzoek, in het meerendeel der gevallen slechts van *betrekkelijken* aard zal blijken te zijn. En diè feiten en verschijnselen, waarvan wij noch het volstrekte noch het betrekkelijke doelmatigheidskarakter vermogen in te zien, behooren we, door ondervinding geleerd, met een bescheiden „ignoramus" te bedekken en af te wachten tot eene diepere en meer volledige studie intenser licht hebbe doen vallen op hetgeen ons aanvankelijk duister en onbegrijpelijk scheen. De finalist immers beweert niet, van alle feiten het doel en het

nuttigheidskarakter te kunnen aangeven. Daartoe is zijn verstand te eng, zijn gezichtseinder te beperkt. Om dit te doen, zou hij moeten weten, welk einddoel bij iederen faktor in 't spel is en tevens hoever de invloed daarvan zich op den aard en de wijze van optreden van het verschijnsel doet gelden.

Veel, zeer veel zou tot eene verzoening tusschen voor- en tegenstanders van teleologie bijdragen, indien de positieve, proefondervindelijke wetenschap zich wilde houden binnen het haar van nature aangewezen terrein; indien zij zich wist te beperken tot het vaststellen en opsommen van de antecedenten en van de voorwaarden of omstandigheden, door welke het optreden van een bepaald verschijnsel wordt beheerscht, m. a. w. indien zij zich tevreden stelde met het zoeken naar de naaste oorzaak eener bepaalde verschijnselensoort en niet zooals vaak gebeurt, in naam dierzelfde wetenschap zich uitspreekt over het *al of niet doelmatige* van eene werking, levensverrichting, orgaan, enz. Immers, het doelmatige als zoodanig, valt niet onder de zinnen, is niet voor proefondervindelijk bewijs vatbaar. 't Is waar, iedere mensch is van nature wijsgeer; zijn naar eenheid en samenhang zoekende geest vindt geen bevrediging in de kennis van bloote feitenreeksen, natuurnoodzakelijk zoekt hij naar eene synthetische, het volle wereldgebeuren omvangende verklaring; maar laat hij in zulk geval dan niet meer spreken als positive wetenschapper, doch als metaphysiker en wijsgeer.

Na al het bovengezegde kan mijn verder oordeel over deze twee werkjes kort zijn.

Niet eens ben ik het met Dr. Boekenoogen, waar hij, misschien onder den invloed van zijn rechtzinnig verlangen, de wijsgeerige theorie der natuurkeus uit de rij der hypothesen te beuren, en, aan de door prof. Went besproken en door hem zelf herhaalde feiten, het karakter toekent van ondoelmatigheid in de positieve beteekenis van het woord. Naar mijn oordeel duiden bijna al deze feiten eerder op niet-doelmatigheid dan op ondoelmatigheid in den bovengenoemden zin.

Volkomen evenwel ga ik met hem mee, waar hij op blz. 24 en 26 zegt, dat uit louter inwendige oorzaken de feiten van het leven niet licht worden verklaard, maar toch ook evenmin, zooals b.v. de erfelijkheid, alleen in uiterlijke faktoren hun voldoenden grond vinden. Tot volledige verklaring daarvan, moet een dieper leidend beginsel worden aangenomen.

Waar en mooi tevens lijkt mij wat hij zegt op blz. 29: „De schoonheid ontplooit zich in dit alles (de verschijnselen der levende natuur), waarin wij overigens geen doel vermogen te zien. *Schoonheid*, zoo noemen wij immers een harmonie, die, omdat zij hare volle rijke beteekenis in zich zelve heeft, geen buiten hare sfeer gelegen doel

behoeft te dienen. Naarmate wij in het leven der natuur de nuttigheid minder op den voorgrond zien treden, zal ons meer de in haar zich openbarende schoonheid treffen en ons bewondering en eerbied afdwingen."

Niet eens ten laatste ben ik het met hem, waar hij het door Laplace ontworpen wereldbeeld hoogst ongunstig noemt voor het godsdienstig geloof; waar hij zegt, dat op dit stelsel 's menschen godsdienstige gevoelens niet kunnen reageeren; dat dit het volstrekte tegenbeeld is van hetgeen het godsdienstig geloof behoeft, enz.

Immers 't is toch een zeer bekend feit, dat menig rechtzinnig geloovige in deze hypothese niets ongodsdienstigs vermag te zien. Integendeel, voor velen zelfs blinkt daaruit des te hooger op, de almacht van God en Zijn voorzienend wijs bestuur.

De tweede, door Ds. G. Steenkamer uit het hoogduitsch vertaalde brochure, wil zijn een kritisch antwoord op de vraag, of de „eeuwige en onveranderlijke" natuurwetten onzen God vermogen te vervangen, en zoo niet, of dan deze natuurwetten nog eene plaats open laten voor de werking der Voorzienigheid in het wereldgebeuren. Met het antwoord op deze vraag staat of valt volgens Dr. Dennert, de mogelijkheid van het „wonder" en de redelijkheid van het gebed.

Voor de meeste lezers van Boekenschouw is Dr. Dennert waarschijnlijk geen onbekendheid meer. Als krachtig Apologeet, maar vooral als kranige bestrijder van het platte Haeckeliamisme, heeft deze schrijver een zeer verdienstvol en roemrijk verleden achter zich. Ook de brochure, waarvan we hier eene korte bespreking geven, bevat veel waars en veel goeds. Toch meen ik daarin, bij den aanvang vooral, meerdere zwakke punten te hebben aangetroffen. We willen, bij het doorloopen van dit werkje, vluchtig een en ander aanstippen.

De eerste blz. wijdt de schrijver aan eene ontleding van het begrip „wet"; hieruit trekt hij dan het volgende besluit: „wij mogen dus met volkomen logische juistheid zeggen: de natuurwet is de uitdrukking van den wil Gods (Wetgever)". Nu loopt m. i. deze redeneering opvallend mank. 't Is waar, het begrip natuurwet is oorspronkelijk ontleend aan dat van zedewet, maar het heeft daarbij slechts de overdrachtelijke of metaphorische beteekenis behouden; natuurwet duidt niets anders aan dan het gebonden zijn van de stof aan eene bepaalde en onveranderlijke wijze van werken. Bijgevolg kan men uit dit oneigenlijke begrip van wet volstrekt niets omtrent het bestaan van een Wetgever of Bestuurder besluiten. Doch is men eenmaal uit de ontleding van het wezen der natuur, met behulp van het oorzakelijkheidsbeginsel, opgeklommen tot een Maker of Schepper dezer wereld, dan kan men met recht, redeneerende van den Schepper tot de Schepping, zeggen: de natuurwet is de uitdrukking van den wil Gods. Evenwel, zooals men ziet, onderstelt het begrip „wet" in dezen zin, reeds het bestaan van God, terwijl

Dr. Dennert daaruit tot het Godsbestaan wil besluiten, Wel beperkt hij later de draagwijdte zijner redeneering, waar hij zegt, uit het genoemde geen onweerlegbaar bewijs voor het bestaan van God te willen construeeren, maar toch houdt hij staande, dat het begrip „wet" gemakkelijker met dan zonder God te verstaan is. Mijns inziens berust ook deze bewering op een logische fout. In de positief-wetenschappelijke en overdrachtelijke beteekenis van het woord, heeft het begrip „natuurwet" volstrekt niets uitstaande met dat van God, het sluit Dezen wel niet uit. maar toch ook niet in, het abstraheert daarvan zonder meer.

Op blz. 9 voert de schrijver tegen de onverbrekelijkheid der natuurwetten eene m. i. geheel valsche verklaring aan van de zgn. onvolledige inductie. Hij doet het voorkomen, als zou deze niets anders zijn dan eene veralgemeening van meerdere waarnemingen, die slechts eene min of meer groote waarschijnlijkheid kan geven, omdat in onze waarnemingen altijd leemten blijven moeten en ons de ervaring voor de toekomst steeds ontbreken zal.

Wij voor ons zijn van oordeel, dat deze onvolledige inductie berust op de kennis van de natuur zelf der dingen en op de in die natuur gegronde en daaraan noodzakelijk gebonden krachten en eigenschappen.

Nog wil ik even wijzen op schrijvers glashelder betoog voor het bestaan van een doelstrevenden Maker dezer wereld, van eene Voorzienigheid. Hij begint met te erkennen en voorop te stellen, dat alles in de natuur geschiedt naar vaste wetten van oorzaak en gevolg, maar is daarbij tevens volkomen overtuigd, dat hierdoor nog niets is verklaard van de harmonische samenwerking, het vaste en planmatige ineengrijpen dierzelfde natuurwetten en oorzakenreeksen. Willen we niet het toeval als verklaringsgrond aanvoeren, dan zijn we gedwongen als oorzaak van het bestaan en van het behoud der wereldorde een doelstrevenden leider te erkennen. Dr. Dennert licht deze waarheid toe door een paar treffende voorbeelden, waarvan het eene op bl. 41 is ontleend aan de vrije handelingen van den mensch die eveneens door het planmatige leiden en ineenschakelen van natuurlijke oorzaken, nuttige en aan zijne oogmerken volkomen beantwoordende werken weet tot stand te brengen: getuige de rijke verscheidenheid van resultaten in de werktuigkunde.

En of er in deze van eeuwigheid vastgestelde en door de schepping uitgevoerde wereldplannen Gods, nog plaats overblijft voor de werking der Voorzienigheid? Zeer zeker, antwoordt Dr. Dennert. En daartoe is niet noodig, dat God de bestaande natuurwetten opheffe; met eenvoudig de bestaande natuurlijke oorzakenreeksen op bepaalde wijze tot elkaar te brengen of van elkaar af te leiden, weet God, zij het dan ook op voor ons vaak onmerkbare wijze, Zijne voorzienende werking op volmaakte wijze uit te oefenen.

In deze leiding zou volgens den schrijver ook het karakter zijn gelegen van „wonder": eene meening die wij niet kunnen deelen. Voor ons katholieken heeft het begrip van wonder eene diepere beteekenis, op welker uiteenzetting we hier evenwel niet verder kunnen ingaan. -- De reden, zegt Dr. Dennert met recht, waarom men tegenwoordig zoo sceptisch staat tegenover al wat wonder heet, ligt in het feit, dat eertijds, als men een of ander verschijnsel niet zoo aanstonds door natuurlijke krachten vermocht te verklaren, dit eenvoudig aan de tusschenkomst van God en van de Engelen werd toegeschreven, terwijl thans door de hoogontwikkelde natuurwetenschappen overduidelijk is aangetoond, dat veel van hetgeen vroeger als wonder gold, even gemakkelijk als het uitvloeisel van zuivere natuurkrachten kan worden aangezien.

Eindelijk vindt de schrijver in deze uiteenzetting van de werking der Voorzienigheid, den grond voor de mogelijkheid en redelijkheid van het gebed en licht dit door een aardig voorbeeld toe.

Ten slotte nog zij opgemerkt, dat schrijvers bewijs voor het bestaan van God, als zou, zelfs in de hypothese van Laplace, toch nog de eerste beweging dier nevelvormige oerstof een buitenwereldlijke oorzaak vereischen, in den huidigen stand der wetenschap volstrekt waardeloos is. De natuur zelf der stof vormt van deze beweging den alleszins voldoenden grond.

Nog meer opmerkingen had ik willen maken, maar zal mij toch tot deze weinige bepalen. Zij stellen den lezer in staat, een min of meer juist oordeel omtrent de wetenschappelijke waarde dezer beide werkjes te formuleeren.

Dr. v. BEURDEN.

Peter Moor. Door Gustav Frenssen. Bewerking van Dr. C. D. Sax, Amsterdam. Van Holkema & Warendorf.

Frenssen's boek, Peter Moor, is een sober boek — het is als een kalme stem die vertelt van lang geleden dingen, in te rustigen woordenval bijna. Maar over deze schijnbare onbewogenheid ligt in blije klaarte de ziel van Peter Moor, de geloovige, kinderlijk-naïve ziel, waaruit zich henenweeft die eigenaardig warme glans die alle eentonigheid wegvaagt en het boek zet in leven en kleur.

„Daags nadat ik de school verlaten had, zoo verhaalt Peter Moor stond ik, eer ik er op verdacht was, in de werkplaats van mijn vader bij 't aambeeld en onze knecht, die uit Saksen afkomstig was en reeds

langen tijd bij vader werkte, zeide lachend tegen mij: „zie je — daar sta je! En daar blijf je staan, tot je grijs wordt."

Daar zij nu juist een mooi werkje hadden, schikte hij er zich in, doch in het tweede jaar van zijn leertijd ontmoet hij Heinrich Gehlsen die bij de mariniers dienst wilde nemen en het volgend jaar hoort hij van een anderen kameraad, dat ze bij de mariniers vrijwilligers aannamen. Dienzelfden avond vraagt hij zijn vader of hij zich zou aangeven. De oude heer vindt 't nog zoo kwaad niet, want hijzelf had het bij het eenendertigste in Altona tot onderofficier gebracht. Hij zei dus niets anders dan: „Je moeder zal van het woord „zee" bang worden." „Ja. maar ze heeft toch nog de drie meisjes," verweert zich Peter.

In 't najaar maakte moeder zijn waschgoed in orde en was heel tevreden omdat hij bij de zeesoldaten in Kiel ging, en Kiel dicht bij Itzehoo ligt.

Maar terwijl hij in het tweede dienstjaar met de Kerstdagen met verlof thuis is, komt hem Gehlsen tegen en zegt: „Heb je 't al gelezen?" „In Zuidwest-Afrika hebben de zwarten gemeen en verraderlijk alle farmers vermoord, met vrouwen en kinderen." „Zijn dat dan Duitschers" vraagt Peter Moor. „Wis en zeker." „En wat zou je denken wij mariniers...."

„Toen merkte ik plotseling aan zijn oogen wat hij wilde zeggen. Wij moeten er heen!" zeide ik. Hij trok de schouders op: „wie anders?"

Daarop zweeg ik eenige oogenblikken; er ging allerlei door mijn hoofd. Toen ik daarmee klaar was, zeide ik: „vooruit dan maar!" En ik blij! Ik keek in 't voorbijgaan de menschen op straat aan of ze 't misschien al wisten en aan ons merken konden dat we naar „zuidwest" gingen om aan het wilde heidenvolk het vergoten Duitsche bloed te wreken."

En zoo gaat Peter Moor den tocht verhalen, dien hij als vrijwilliger meemaakte naar het binnenland van Zuidwest-Afrika.

Met heldere oogen heeft hij om zich heen gezien en in den stillen eenvoud van zijn ziel kristalliseerden zich de indrukken onbewust tot de sobere fijnheid, die wel den hoofdtrek van dit boek uitmaakt.

Op de zeereis doen zij Madeira aan. „Hoe nieuw was alles! En hoe bont!" De luitenant had wel gewaarschuwd: „koopt nu niet zoo dom er op los! niet alles wat bont is, is mooi en echt", maar het duurde niet lang of ze stonden bij troepjes in de lage winkels en riepen tegen Peter Moor: „Jij moet toch ook een aandenken meebrengen Moor. Misschien is de opstand voorbij als we in Swakopmund aankomen, en komen we heelemaal niet aan land. Als je dan thuis vertelt dat je ook mee geweest bent, gelocft niemand je."

Eén van de vele marquante trekjes waarin Peter Moor al vertel-

lend zich-zelf teekent, geeft hij waar hij spreekt van de machinekamer: „Ik bekeek alles vlug en scherp en was graag nog wat langer gebleven maar ik geneerde me in de heete ruimte werkeloos naar die ploeterende menschen te staan kijken."

Eindelijk bereiken zij Swakopmund. Door het mulle heete zand, onder een brandende zon trekken zij naar het verre station en sporen van daaruit in kleine ruwe zandwagens verder het dorre, grauwgroene land in.

„Hier en daar waren onmetelijke krachten aan 't werk geweest, hadden stukken van de rotsen geslagen en in de diepte gestort, andere stukken die al gegroeft waren hingen op een duizelingwekkende hoogte alsof ze elk oogenblik naar beneden wilden komen. Kleine krachten konden ook hier niet bestaan. We zagen geen struik, niet eens een grashalm en geen dier. Alleen wij menschen rolden op onze knarsende wagentjes door het kolossale, doode wonderwerk. 't Was grappig om te zien."

Den vierden dag kwamen ze in de hoofdplaats en vandaar werd uitgerukt om den vijand te beletten met zijn kudden op Engelsch grondgebied te ontsnappen. Nu geeft Peter Moor in stillen verteltrant de lijdensgeschiedenis van hun kleine bataljon vrijwilligers, dat den vijand door het dor-heete land achtervolgt, terwijl er al minder en minder proviand naar het kookgat gedragen wordt en zij met een of twee potdeksels vol walgelijk water hun dorst moeten lesschen.

„Ik kan niet zeggen (zoo beschrijft hij de stemming) dat we altijd neergeslagen waren, ook mopperden we niet. We zagen in dat het niet anders kon en dat de officieren hetzelfden moesten lijden als wij. Maar we waren stil en ernstig. We dachten altijd en daarmee hielden we ons op de been: „We komen nu gauw bij den vijand en verslaan hem en maken zoo een eind aan de expeditie en dan.... dan, ook dan keeren we naar de hoofdstad terug en krijgen een nieuwe uniform en baden. We springen in 't water. En krijgen 'n zakdoek, zoo'n mooie met roode en witte ruiten, heelemaal schoon en krijgen een grooten pot vol lekker vleesch en een handvol wit, korrelig zout en een grooten beker vol zuiver, zilverblank water.... hoe dat straalt en schittert! en nemen een langen, langen teug en houden den grooten beker er weer onder — weer vloeit het water er in — en drinken en drinken. En dan na een paar dagen rijden we naar de kust en dan gaat de reis naar huis toe!

Op den Paaschmorgen trekken zij opnieuw uit, voorbereid op een gevecht, want in de vroegte bewoog zich al een groote menigte zwarten om op een dicht begroeide plaats langs den weg zich in hinderlaag te leggen. Maar Peter Moor loopt bij het heldere, klare licht der Paaschzon slechts te denken aan thuis en meent de Paaschklokken over de stad te hooren met hun eigenaardig stootend geluid. Plotseling vallen er

echter geweerschoten, de kogels komen van voren en van de zijden en iets vreemds komt nader. In klompen ligt en knielt en sluipt het tusschen het geboomte geen enkel individu; alleen een massa. Na een hevig gevecht wordt de vijand teruggedrongen in het boschveld. De schroeiende hitte overdag en de snijdend-koude nachten, de slechte voeding en het erbarmelijk drinkwater maken evenwel hoe langer hoe meer mannen slap en onverschillig. Het zingen wordt al minder en minder en 't praten wil niet meer vlotten. Gelijk moeie kinderen kennen zij nog slechts dat ééne verlangen — naar huis! „we wouen allen, allen naar huis." Dan breekt de typhus uit in het kamp, maar als Peter Moor langzamerhand de oude kracht voelt terugkeeren, weet hij den luitenant van een kleine patrouille die toevallig voorbij kwam rijden, over te halen hem mee te nemen naar de vesting om nu ook het „snelle overwinnen" mee te maken.

In helder licht zet Frenssen nu den overgang van het kale, dorre land tot de bewoonde streek.

Bij de tweede expeditie, waaraan Peter Moor deelneemt, heeft het beslissende gevecht plaats; en de vijand is in wilde vlucht afgetrokken. „Uit de verte hoorden we (zegt Peter Moor) door den stillen nacht het loeien van reusachtige versmachtende kudden vee en een zwaar getrappel als van 't wegtrekken van heel een volk."

Op 't bericht dat de vijand, na een vreeselijken tocht in 't waterlooze land, waarbij duizenden van hen waren omgekomen, aan den rand van 't zandveld aan schrale waterputten zat, besluit de generaal hem daarheen te volgen, hem aan te grijpen en te dwingen in den dorst en in den dood te gaan, opdat de kolonie voor altijd rust en vrede zou hebben.

Jammer, dat er nu van de laatste bladzijden een schaduw moet uitgaan over dit overigens zoo zuiver gevoelde boek. Of klinkt het niet als smalende ironie den veldprediker te hooren spreken van „een natuurvolk dat was opgestaan tegen de overheid die *God* daarover gesteld had" terwijl in waarheid dat volk slechts opkwam voor zijn heiligste rechten, slechts verdedigde — zij het dan ook wreed — zijn have en goed, zijn eigen land tegen *vreemde overheersching*. En moest het verwijt dat het zich daarbij „met ontzettende moorden had bevlekt" niet een nog veel vreeselijker verwijt den mannen in het aangezicht slingeren die straks zouden uittrekken om niet duizenden maar geheel een volk in den dood te drijven? Kon dit alles aan de eerlijke ziel van Peter Moor voorbijgaan zonder naast de gedachte aan een snellen dood of jammerlijke verwonding die hem zelf treffen kon, een gevoel van schuld te doen opkomen tegenover het diep-gehoonde, trotsche volk, dat niet wist van het Liefde-gebod van den God des vredes en eerst aangevallen in het liefste wat het bezat nu gedreven werd meedoogenloos in den bitter-wreeden dorst-dood.

Vreemd en pijnlijk spotten bij het einde de woorden langs je heen: „Wij moeten nog lang hard zijn en dooden, maar als individuen en als volk in zijn geheel moet het ons ook daarbij te doen zijn om verheven gedachten en edele daden, opdat wij ons aandeel bijdragen tot de toekomstige broederschap der menschen."

Neen! niettegenstaande de ziel van Peter Moor, Frenssen's boek mooi en belangwekkend maakt, kan zij toch de klacht niet overstemmen die fel-verwijtend opslaat uit het antwoord van den ouden man, wien men vroeg naar de oorzaken van den opstand: „Kinderen, hoe kon het ook anders, zij waren grondeigenaars en veeweiders en wij waren bezig ze tot arbeiders zonder land te maken" — en deze klacht was waarschijnlijk niet bedoeld in de bladzijden die geschreven werden: Ter eere en gedachtenis van de Duitsche jongelingschap die in Zuid-Afrika is gevallen."

M. H.

Les origines de la Légende Napoléonienne, l'oeuvre historique de Napoléon à Sainte Hélène par PHILIPPE GONNARD. Paris, Calman-Lévy, 3 rue Auber.

Den 27sten Februari 1907 verscheen bij „Calman-Lévy, éditeurs, Paris, 3 rue Auber" een werk van de hand van professor Philippe Gouard te Saint Etienne, getiteld: „Les origines de la Légende Napoléonienne, l'oeuvre historique de Napoléon à Sainte Hélène." In zijn „avant-propos" verklaart ons de geleerde historicus, wat wij door de uitdrukking: „Légende Napoléonienne" te verstaan hebben. *Niet* de verandering van jaartallen en statistische cijfers, welke mogelijk in Napoleons geschiedenis hier of daar aangebracht werd; — *niet* b.v., dat het werk van Portalis of Cambacérès, het „*burgerlijk wetboek*" *te veel* op Napoleons naam geschreven is; — *neen, niet hetgeen* Napoleon *gedaan* heeft, valt onder de „Légende Napoléonienne", *maar hetgeen* de keizer heeft *willen* doen m.a.w. *Welke* zijn *zijne beginselen* geweest? *Waarom* heeft hij *zóó en niet anders* gehandeld? Hier begint volgens den schrijver „la zone légendaire."

Die Napoleontische legende vindt haren oorsprong in de „mémoires", van Napoleon zelven, „mémoires", door hem althans gedicteerd, — en in de „mémoires" van zijne deelgenooten in de ballingschap, welke gedenkschriften aan de gesprekken, tusschen den keizer en zijne medebannelingen gevoerd, hun ontstaan danken. Kortom: mémoires *écrits*" en „mémoires *oraux*." Onder de „mémoires *oraux*" verdienen bijzondere vermelding. „Mémorial de Sainte Hélène van Emmanuel markies de Las Cases, — „Napoléon en exil" van Barry Edward O'Meara, — „Ré-

cits de la captivité" van Charles-Tristan graaf de Montholon, — „Derniers Moments de Napoléon" van Antommarchi, — „Journal inédit (1815—1818) van generaal Gaspard Gourgaud.

Nu rijst de vraag: welke memorialist — want op de „memoires oraux", door Las Cases, O'Meara, de Montholon, enz. samengesteld, dient *voornamelijk* in dit artikel gelet — welke memorialist verdient *uit historisch oogpunt* het *meeste* vertrouwen? En na een betoog van een paar honderd bladzijden komt de auteur tot deze slotsom: Gourgaud geeft zijnen keizerlijken meester het beste wêer. Immers volgens Napoleons eigen woorden „Las Cases a un caractère de femme, Montholon n'ouvre la bouche que pour des choses agréables".

Daarom zegt de schrijver: „visiblement et par enthousiasme sincère, devant Napoléon, ils abdiquent leur jugement personnel. Ce que Napoléon a dit est bien dit, ce qu'il a fait bien fait. *Sans discuter, ils accepteront l'idée qu'il veut leur donner de lui-même.* 1) Supposons maintenant que, dans un moment de franchise brusque, dans une détente, Napoléon laisse échapper une phrase qui contredise ses paroles et sa plaidoirie habituelles: de très bonne foi, *ils ne l'entendront pas,* — *ou* s'ils l'entendent, *ils la transformeront* inconsciemment, l'interpréteront, la tireront vers le sens ordinaire des paroles impériales." 1) En juist in die onbewaakte oogenblikken verscheen Napoleon voor hen in zijne *ware* gedaante. Bovendien schreef de Montholon *eerst in* 1840 zijne herinneringen, *in* 1815—1821 *opgedaan,* nêer.

O'Meara is een Brit en „devant lui, Napoléon s'observe, rappelé sans cesse au sentiment de la situation par le heurt des préjugés anglais, qui subsistent même chez ce témoin bienveillant. Que valent ces plaidoiries, pour connaître le fond de la pensée napoléonienne, à côté de libres causeries avec un compagnon d'armes?" (Gourgaud was Napoleons eerste ordonnans officier.)

Van Antommarchi's werk „Derniers Moments de Napoléon" verklaart professor Gonnard op goede gronden: „l'historien tiendra donc à peu près pour non avenu le récit des *Derniers Moments de Napoléon.*"

Blijft Gourgaud, want „sa plume, franche comme sa langue, note *tout* ce qu'il entend, *tel* qu'il entend, *sans* interprétation bienveillante, *sans* adoucissement.... C'est lui, qui montre *le Napoléon complet.*" 1)

Heeft keizer Napoleon I geloof gehad? is derhalve eene vraag *vooral* uit Gourgauds „Journal inédit" te beantwoorden. 2)

Keizer Napoleon I was — en hierin stemt Gourgaud met Las Cases en de Montholon overeen — van de noodzakelijkheid van den godsdienst *voor de massa, voor het volk* overtuigd. „Il faut une réligion pour consolider la réunion des hommes en societé," zoo spreekt de monarch op 12 Januari 1817 bij Gourgaud. Nochtans moet volgens dezen keizer de

heerscher zich in godsdienstzaken *geen* partij stellen: „son premier devoir est de les (les idées religieuses) „tolérer sous leurs formes diverses, parce que le meilleur moyen de se rendre impopulaire est de les persécuter, et que l'homme a droit à la liberté religieuse: „je voulais, que chacun crût et pensât à sa manière, et que tous les hommes, catholiques, protestants, mahométans, déistes, fussent égaux", aldus bij O'Meara of op 2 November 1816. Vooral behoort de vorst er voor te waken, dat hij zich niet op godsdienstig terrein begeeft. Van den anderen kant echter mag hij de inmenging van den godsdienst in staatszaken niet dulden: „je ne voulais accorder aux prêtres aucune influence et aucun pouvoir sur les affaires civiles, mais les obliger à s'en tenir à leurs affaires spirituelles. sans se mêler d'autres choses," zoo luidt het bij O'Meara op 2 November 1816. Napoleon acht eene beperking van het bezit der geestelijkheid, *vooral der kloosters*, noodzakelijk: „qu'ont besoin ces prêtres de biens si étendus?" zoo vraagt Z. M. 27 Januari 1817 over de anglikaansche clergé sprekende. En reeds op 9 November 1816 had de vorst gezegd: „l'Espagne a surtout souffert de „ses paresseux *besti di frati.*" Voor kloosters voelt de keizer weinig, want hunne bewoners zijn „d'une oisiveté abrutissante....", aldus op 31 Juli 1816 bij Las Cases. Eene vereeniging van de geestelijke *en* wereldlijke souvereiniteit in *één* persoon was voor Napoleon het ideaal: „en Chine" — zoo zegt Gourgaud -- „le souverain est adoré comme un dieu" en onmiddellijk antwoordt Napoléon: „c'est ce qui doit être"! In de Katholieke Kerk bestaat de vereeniging van de geestelijke *en* wereldlijke macht in *één* persoon niet — Napoleon wist het — maar daarom hechtte de monarch aan eene zalving door den paus nog hooger waarde: „du moment' zoo spreekt hij bij de Montholon – „que vous ôtez à la royauté le prestige, qu'elle reçoit de l'oint du Seigneur, et que vous la soumettez au froid calcul de la raison, elle cesse d'être royauté, elle devient une magistrature," want: „en étant bien avec le pape, on domine encore aujourd'hui la conscience de cent millions de catholiques!".... (bij Montholon in de conseils de Napoléon à son fils.") Met de zooeven aangehaalde beginselen was het Concordaat, tusschen Pius VII en Napoleon gesloten, geheel in overeenstemming. Immers, zoo zegt Gonnard zelf: la religion était respectée, surveillée, limitée et utilisée." En mocht U de begrooting van Eeredienst met zijn beginsel in tegenspraak schijnen, bedenkt dan wel, dat deze begrooting eene restitutie voor geroofde kerkelijke goederen was. Uit het bovenstaande blijkt het overduidelijk, dat de Napoleontische beginselen op politiek kerkelijk gebied met den naam van „*caesarismus*", van „*regalismus*" veilig bestempeld kunnen worden.

„Heeft keizer Napoleon I geloof gehad?" Hoe de groote heerscher *als politiek persoon* over den godsdienst en zijne bedienaren dacht, zagen wij zooeven breedvoerig. Welke meeningen echter in geloofszaken koesterde de monarch nu *als privaat persoon*?

Las Cases en de Montholon teekenen ons gedurende de periode, waarop Gourgaud op Sint-Helena Napoleons ballingschap deelde, den keizer als eenen man *zonder positief geloof, maar vol eerbied voor den godsdienst,* meer bijzonder voor het Katholicisme, — als iemand, die, van het bestaan van God overtuigd, zich aanhanger van den natuur-godsdienst betoont. Ook in Gourgauds „*Journal inédit*" komen dergelijke passages voor: „je croirais à une religion, si elle existait depuis le commencement du monde; mais quand je vois Socrate, Platon, Moïse, Mahomet, je n'y crois plus: tout cela a été enfanté par les hommes' (28 Januari 1817); — c'est une belle idéé que la rémission des péchés; personne ne peut dire qu'il n'y croit pas, n'y croira pas un jour (11 Februari 1817); — „la religion offre de grandes consolations: on est moins malheureux quand on croit en Dieu." (27 December 1817)

Nochtans komt Gourgaud *niet altijd* met Las Cases en de Montholon *voor zoover* zulks Napoleons *private* geloofsovertuiging betreft, overeen. *Herhaaldelijk* openbaart zich in Gourgauds werk bij den keizer een geest van materialisme; van volslagen ongeloof in het bestaan van God zelf kunnen wij den monarch niet vrij pleiten. En nu meenen sommige historici wel, dat hier aan plaagzucht van Napoleon ten opzichte van Gourgaud gedacht moet worden — de vorst toch beschouwde Gourgaud, *waarom weet men niet,* als zeer godsdienstig, — professor Gonnard daarentegen beweert: „malgré tout, il y a autre chose que le désir de se distraire: (n. l. met Gourgoud te plagen) „le jeune homme de 1789, lecteur assidu des philosophes du XVIIIe siècle, reparait dans le cinquantenaire". Hoe nu zijn de godsdienstige denkbeelden van Napoleon bij Gourgaud?

Op 25 Januari 1817 zegt de keizer: „si j'avais à avoir une religion, j'adorerais le soleil, car c'est lui qui féconde tout, c'est le vrai dieu de la terre"; — op 28 Januari 1817 luidt het: „Je crois, que l'homme a été produit par le limon de la terre, échauffé par le soleil, et combiné avec les fluides électriques.... Néanmoins l'idée d'un Dieu est la plus simple: qui a fait tout cela?,... L'idée la plus simple est d'adorer le soleil, qui féconde tout."

Op 12 Januari 1817 beweert de vorst: „Jésus exista-t-il ou non? Aucun historien n'en fait mention... Les ténèbres qui couvrirent la terre au moment de sa mort, on n'en parle pas.... Je ne crois pas que Jésus ait jamais existé.... Jésus aura été pendu comme beaucoup de fanatiques qui voulaient fair le prophète, le Messie; tous les ans il y en avait...."

Op 28 Augustus 1817 klaagt de monarch: „alors Socrate serait damné, ainsi que Platon. les Mahométans, les Anglais, ce serait par trop absurde.... Pourquoi, pour quelques crimes commis sur terre, serions-nous punis eternellement?" En zoo gaat het immer voort. Na de

meerdere juistheid en waarheidsliefde van Gourgauds geschiedwerk aangetoond te hebben, besluit Gonnard aldus: „les idées religieuses de Napoléon nous apparaissent donc dans Gourgaud comme sensiblement plus inspirées par l'influence du XVIIIe siècle. Il y est moins constamment déiste et christianisant que ne le montrent Las Cases et Montholon."

Noch als keizer, *noch* als privaat persoon heeft Napoleon zuivere denkbeelden op godsdienstig gebied aangehangen. Zijne politieke daden waren van *„caesarismus"*, van *„regalismus"* niet vrij en zijne private geloofsovertuiging was met materialistische denkbeelden vermengd. Nochtans stierf de monarch als christen. In zijn werk: *„Campagne d'Égypte"* — een werk volgens professor Gonnard *om zijne beknoptheid* over Napoleons laatste levensjaren *van weinig historisch aanbelang, doch* wel *betrouwbaar* — schrijft generaal Bertrand: „lorsqu'il approchait du terme fatal, l'Empereur nous dit.... que l'abbé Vignali devait dire sa messe dans le lieu accoutumé et réciter les prières des quarante heures; qu'il faudrait, quand il le dirait faire entrer l'abbé Vignali, et le laisser seul avec lui. Tout ce que l'Empereur a prescrit a été exactement suivi". Verschillende geschiedschrijvers leeren ons dan, dat op 20 April 1821 de keizer biechtte en het H. Oliesel ontving; op 21 April gaf de vorst aan Vignali instructies aangaande zijne lijkplechtigheden; — op 29 April en andermaal op 3 Mei ontving hij de H. Teerspijze — en op 5 Mei 1821 stierf hij.

Wij leven in eenen tijd, waarin de figuur van keizer Napoleon I ten zeerste de aandacht trekt. Daarom achtte ik het juist in deze dagen van Napoleontische vereering van het hoogste belang, eens na te gaan, hoe de kerkelijke politiek van dezen monarch geweest was, — welke beginselen in godsdienstzaken als privaat persoon door hem gehuldigd werden. *Noch* aan den keizer der Franschen, *noch* aan Brutus Napoleon Bonaparte heeft de Kerk van Christus dankbare hulde te brengen. En wanneer iemand op het Concordaat wijzen mocht dan bedenke men wel, dat dit politico-kerkelijk verdrag met eene gouden keten zoo goed vergeleken is. Neen, op eenen monarch als Napoleon I vestigen de trouwe kinderen der Kerk *niet met welgevallen* hunne oogen!

Druten, 22 November 1907. PAUL GOULMY.

---

1) De cursiveering is van mij.

2) Het boek van professor Gonnard bevat behalve »*Napoléon et la religion*" de volgende onderwerpen:

»*Napoléon représentant des principes de 89*", — »*Napoléon défenseur du principe des nationalités,*" — »*Napoléon ami de la paix,*" — »*La famille de Napoléon,*" — »*Le testament de Napoléon*". Deze onderwerpen worden op *dezelfde* wijze behandeld.

Ons Groote Sagenboek. Door Nellie. — Deel II. Uitg. „Vrede" 's-Gravenhage. 267 bladzijden.

In het tweede deel heeft Nellie 79 sagen, sproken en ook enige legenden uit de Zwitserse streken, uit die van Oostenrijk en Hongarije en uit de Wendiese landen en Rusland bijeengebracht.

De lezing van dit tweede stuk heeft onze reeds geschreven beoordeling van het eerste zeer versterkt.

Met de beste wil van de wereld is het nog niet mogelik, de meeste der vertellingen kinderlik te vinden, men zal bij enkele stukken zelfs nu en dan de indruk krijgen van een miniatuur-sensatie-romannetje.

Een voorbeeld. In „Wijze Raad", een Sileziese sproke, wil een der twee zoons van een rijke mijnheer geen priester worden, hij geeft zijn studie op en trouwt met de melkmeid van zijn vader, bij wie hij knecht wordt.

Hij trekt later alleen weg, om geld te verdienen, komt terug en „vol ergenis en jalouzie legde hij de hand op den deurknop", want hij had gezien „zijn nog altoos mooie vrouw met een jongmensch, en die twee kusten elkaar" (blz. 120.) 't Loopt wel goed af.... maar 'n boek voor kinderen is ook dit tweede deel van Nellie's Sagenboek niet.

Bij onze voorvaderen was de godsdienst in hun leven ingeweven, natuurlik dus, dat de oude verhalen daarvan getuigen en dat Nellie in haar verzameling zovele van zulke moest opnemen. Maar alweer, o! haar „keur" en haar noten. Zij laat vrome Katholieken op hun sterfbed tot troost nog eens „de gewijde handeling der Communie (avondmaalviering) verrichten," (blz. 51), zij verhaalt van Franciskaner-monniken (soortgelijke verhalen deed ze in het eerste deel ook, men zou geneigd worden van een voorliefde te gaan spreken) die naar de kapel gingen, niet om te danken, „maar om er drink- en boevenliedjes te zingen."

Behalve het alweer onkinderlike in zulke vertellingen is ook de keuze er van voor een kinderboek zeer ongelukkig en de verklaring van de toediening onzer H. Sakramenten opnieuw een bewijs van de grote onkunde over onze godsdienst, die Nellie blijkbaar met vele niet- en onkatholieken gemeen heeft.

In een zo uitgebreide verzameling is natuurlik ook veel goeds te vinden, bijv., „Miseree" een Christuslegende, de Jonkvrouw van Alt-Lomnitz en meerdere andere ernstige en luimige sagen.

Opvallend is, dat dezelfde legenden in verschillende landstreken thuisgebracht worden.

„De Ratten-Straf," die aan de Muizentoren in de Rijn herinnert, plaatst Nellie onder Polen, maar ze tekent er in een noot zelf bij aan, dat ze niet weet, hoe ze aan de Ratten-Straf kwam.

Ondanks het goede, dat het ook bevat, is Nellie's „Groote Sagenboek" geen kinderboek. Zo oordeelden we over het eerste stuk en het tweede deel heeft ons in die mening zeer versterkt. Men geve de kinderen deze boeken niet in de hand.

Zilk, bij Hillegom. G. BULTEN.

LEVENSGESCHIEDENIS.

Souverains et grands hommes intimes.

IV.

Den 6den Juni 1907 vierden Oscar II, koning van Zweden, en Sophia van Nassau hun gouden huwelijksfeest en deze gelegenheid was het, welke ik aangreep, om door het lezen van «*Oscar II intime*» van de hand van baron de Maricourt met de Zweedsche koninklijke familie nader kennis te maken.

De eerste nota op de eerste bladzijde van dit boek is van hooge waarde. Immers zij deelt ons mede, dat door den auteur voor de samenstelling van zijn werk tal van Fransche *en vooral Scandinavische* schrijvers geraadpleegd zijn. Bovendien zegt ons die nota, dat eenige personen, .met Zweden en zijn hof op bijzondere wijze bekend, door den bewerker geinterviewd werden. Zulk eene nota schenkt ons in den auteur *vertrouwen*; — geeft aan zijn werk *een wetenschappelijk karakter*.

Ik zeg: «*een wetenschappelijk karakter.*» Immers wanneer de wetenschap aan elke uitgave eischen stelt, dan voorzeker behoort vooral het boek, hetwelk het leven van eenen zoo talentvollen vorst tot onderwerp heeft, in ruime mate aan de eischen der wetenschap te voldoen Zwedens koning moge als bestuurder des rijks, als zeevaarder, als beminnaar van den vrede hoogen lof verdienen; — *vooral als man der wetenschap* dient hem hulde gebracht.

Wanneer men «*Oscar II intime*» ter hand neemt, ziet men aanstonds, dat, hier *over eenen wetenschappelijken man* gehandeld wordt. De omslag toch toont ons de beeltenis des konings, om zijn hoofd den symbolieken krans van laurieren-blâren der universiteit van Upsala dragende.

Koning Oscar II is dichter en wijsgeer. *Als wijsgeer* schonk hij ons: «*Perfection de Dieu*» en «*Imperfection humaine.*» In deze philosophische werken toont zich de monarch een *christelijk* wijsgeer. Immers in een van deze werken schrijft hij: «Je plains ceux, qui ne croient pas en Dieu et croient en eux. Ils prennent le beau nom de libres penseurs, mais ils ne connaissent rien aux grandeurs du réel affranchissement de l'esprit, et pour eux il n'est point de joie dans la vie.» En zijn koninklijk devies luidt: «Ofver djupen, mot höjden» d. i. «Au-dessus des abîmes, vers le ciel!»

(Fransche vertaling van den auteur.) Wederom een bewijs, dat wetenschap met vurig geloof in den Christus gepaard gaan kan.

Als dichter bezingt de koning vooral de zeelieden, de boeren, het dagelijksch leven, de ster, welke door haar gefonkel de duisternis van den nacht verdrijft, de nieuwjaars-nacht, den ijsgang, En zeer zeker pleit het voor zijne verzen over deze eenvoudige onderwerpen, dat zij onder het volk van Zweden *populair* zijn en velen zijner onderdanen b. v. «*La Baltique*» — zijne gedichten toch zijn door Magnus Synnestvedt uit het Zweedsch in het Fransch vertaald — van buiten kennen. «Ces poésies du roi» — zegt dan ook Jules Claretie — «sont les poésies d'un homme vraiment homme.» Aan den monarch vielen dan ook de namen van «le roi poète, patriote, et marin,» — »roi des neiges»

en «roi charmeur» ten deel. De koning wist zoo goed, *waar* en *voor wie* hij zong. Van 's konings gedichten haalt baron de Maricourt er verschillende in hun geheel of gedeeltelijk aan.

Als historicus bracht Oscar II in zijn «*Charles XII*» — Albert Savine leverde van dit geschiedwerk eene Fransche vertaling — aan de heldenfiguur van zijnen grooten voorzaat eerbiedige hulde.

Dat deze Lutheraansche monarch het katholicisme niet vijandig gezind is, zoude men geneigd zijn op te maken uit het feit, dat de vorst, in het Z. van Frankrijk vertoevende, de grot van Lourdes bezocht en, na aldaar vurig gebeden te hebben, sprak: »j'ai été vivement impressionné.»

Ook de moraliteit van het Zweedsche hof wordt door Maricourt ten zeerste geroemd.

De regeering van Oscar II werd zonder ophouden door geschillen met Noorwegen gestoord. Nu eens was het de vlag-kwestie, dan weer de consulaats-kwestie, welke daartoe aanleiding gaf. In 1905 kwam door de afscheiding van Noorwegen aan het onderling gehaspel der »broedervolken" een einde. Bij deze voor den monarch zoo smartelijke gebeurtenis kwamen zijne liefde tot den vrede en zijne verzoeningsgezindheid bijzonder uit: wapengekletter werd bij deze scheiding niet vernomen en diplomatieke relatiën tusschen Stockholm en Christiania zijn reeds aangeknoopt.

Het boek van baron de Maricourt verdient onder elk opzicht warme aanbeveling.

Druten. PAUL GOULMY.

Le Parlement de l'Humanité 1907, biographies et photographies, rédigé par WILLIAM T. STEAD. Maas en Van Suchtelen, Amsterdam-Leipzig 1907. Prijs 5 frs. 50, gebonden 7 francs.

In de alphabetische orde der landen welke hen afvaardigden, verschijnen hier de gedelegeerden en hunne secretarissen der 2de Vredesconferentie van 's Gravenhage voor ons, en wordt ons hun levensloop medegedeeld. Ook vernemen wij, *waar zij* in den Haag hun intrek genomen hadden. In een werk, hetwelk *eerst zeer laat* verscheen en bovendien *blijvende* waarde bezit, had ik deze bijzonderheden van hotel of pension liever weggelaten gezien; het werk krijgt er een *tijdelijk* karakter door.

Ook vraagt men onwillekeurig: waarom is de »président d'Honneur«, minister van Tets van Goudriaan, geheel vergeten? Waarom is het »bureau de la Conférence« met zijnen verdienstelijken secretaris-generaal niet uitgebeeld en behandeld? Eene behandeling van deze persoonlijkheden ware beter geweest dan eene uitweiding over het »Hôtel des Indes», over Bracks Doelen-Hotel te Amsterdam en van Kempens fabriek van zilverwerken te Voorschoten. Nochtans komt elk verzuim niet op rekening van den auteur.

Immers in de »Préface« luidt het: »il y a des omissions pour lesquelles les personnes omises sont seules à blâmer.« Bovendien »la dame à qui avait été confié le soin de compiler ce petit ouvrage de référence a dû partir...... avant que les épreuves aient été finalement revues pour l'impression. C'est la raison pour laquelle on y trouvera des erreurs inévitables«. En Stead was ook redacteur van den overschoonen »Courrier de la Conférence de la Paix«. Maar ware wachten met deze uitgave tot *na* de conferentie evenals in 1899 niet beter geweest. Het werk had dan den vorm van eene »Chronique« kunnen aannemen. Nu is het eene encyclopaedie van personen.

Dat op het werk een supplement verscheen, verdient niet anders dan lof.

Druten, 17 Nov. '07. PAUL GOULMY

AARDRIJKSKUNDE.

Norwegen, das land der Mitternachtsonne, door OSW. SCHRÖDER, Leipzig 1904, 6 mk.

Dit werk vormt den eersten band der serie (Mit Camera und Feder durch die Welt), welke wij in Boekenschouw reeds meermalen aangaven. De groote verdienste van dit deel ligt weer in de prachtvolle illustraties, meer dan in de wetenschappelijke waarde.

Als monographie over Noorwegen verkiezen wij ver boven dit nieuwe prachtwerk het zeer degelijke, methodisch bewerkte en even prachtig geïllustreerde werk van wijlen Prof. Sophus Ruge: »Norwegen" (IIIde band uit de serie: Land und Leute. Monographien zur Erdkunde. Bielefeld und Leipzig 1899). Dit laatste is bovendien wat goedkooper. (Cfr. Peterm. Mitt. 1907 lit. 673).

ERNEST V. M.

ONDERWIJS.

De Ontwikkeling van het zinnelijk en verstandelijk leven bij het kind. Door G. SIMEONS. (Verhandelingen der Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding No. 96). 8°, 54 blz. Prijs voor België 25 cents., voor Nederland 15 cent. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel.

Een zeer goed boekje, dat uitstekend voldoet aan de eischen, die men recht heeft aan dat soort werk te stellen. Het is in 't geheel niet oorspronkelijk maar handig gecompendieerd uit drie of vier goede grootere werken over dit onderwerp. En omdat het ook in 't geheel geen air van oorspronkelijkheid aanneemt en eenvoudig een oppervlakkig idee wil geven van de voornaamste resultaten der in den laatsten tijd grooten omvang aannemende kinderpsychologie, daarom mag men er ook geen oorspronkelijkheid van eischen. Zoo trouw volgt de schrijver zijne meesters, dat, waar hij iets vertelt, blijkbaar geput uit Compayré (L'évolution intellectuelle et morale de l'enfant), hij zelfs verzuimt »Aristote« door Aristoteles te vertalen en nog op meerdere plaatsen zich aan Gallicismen bezondigt, bv. »gevoelig *aan* iets" in plaats van »gevoelig *voor* iets«.

Maar zulke kleinigheden verminderen de groote bruikbaarheid van dit bescheiden boekje in 't geheel niet.

Innsbruck. DR. J. HUDDLESTON SLATER.

Van vroeger tijden. Vaderlandsche Geschiedenis voor de Volksschool door J. MULDER. Prijs 40 c. 140 blz. Uitgave van W. J. Thieme en Cie Zutphen. 1907.

»Geschiedenis wil verteld worden.«

Van dit beginsel gaat de schrijver uit en blijft het trouw. Hij vergeet niet dat het een geschiedenis voor de Volksschool is en dus alleen zulke zaken dienen vermeld te worden, welke jonge hersens kunnen vatten. Zooveel mogelijk wordt alles voorgesteld als gebeurende ; 't verhaal is daardoor levendiger, de geschiedenis meer stellig. De zinnen laten aan kortheid en duidelijkheid niets te wenschen over. Enkele illustraties verlevendigen den tekst.

Hiermede is tamelijk wel de lof van het boekske vermeld.

Feilen ?

Een ietwat persoonlijke beschouwing.

In den tachtigjarigen oorlog zijn Karel V en Philips oorzaak van de vele beroeringen, de hervormers de mannen die 's lands belangen behartigen. Onvermeld blijft dat na den Munsterschen vrede (jaren er voor ook reeds) den katholieken de uitoefening hunner godsdienstplichten belet wordt. Alleen verneemt men aangaande de verdrukking der katholieken dit, dat omstreeks 1750 een geleerd katholiek voor het profes-

soraat te Leiden niet in aanmerking kon komen om zijn godsdienst.

Het werkje is bij uitstek geschikt voor den Katholieken onderwijzer om te leeren, hoe de geschiedenis het eigendom der kinderen **moet** worden. Voor den leerling is het om de boven aangegeven reden minder aanbevelenswaardig.

Babberich. J. MEIJER.

Zonneschijn. Leesboek voor de lagere school, door T. v. BUUL, met teekeningen van Tj. BOTTEMA. No. 5—8, prijs 35; 35, 40 en 40 cts. Uitgave van C. A. J. v. Dishoeck, Bussum.

Wat ik aangaande »Zonneschijn 1—4 schreef in Boekenschouw No. 7, blz. 272-73 geldt eveneens van deze stukjes.

Een enkele opmerking.

In No. 6 blz. 105 dient bij een 2en druk het 8e gebod door het 7e vervangen te worden.

Les No. 12 op blz. 34 7e stukje zou ik gaarne missen. Medelijden is goed. Sentimenteel behoeven we echter niet te worden. Dit lesje doet me denken aan de verschillende vereenigingen in den laatsten tijd opgericht tot bescherming van alles wat dier heet. De vraag komt wel eens bij mij op of niet velen tegenwoordig aan God noch godsdienst denkende, hunne vereering concentreeren op.....: het dier. De mensch is een boosaardig wezen, listig, bedriegelijk, wreed, zoo in-slecht, weet je. Daarom liever onze liefde bewezen aan het eenvoudige eerlijke. zachtzinnige, behulpzame, gelukkig ziellooze gedierte. Och ja, waren we maar dier, dan konden we ook als dier sterven en bleef er van ons redeloos-mensch-dier alleen een beetje stof over. Vereer dus je hondje, katje, ezeltje, varkentje, denk je zoo echt varkentje en toe... toe... (wat men hoopt, gelooft men zoo graag) denk.... hoop... geloof.... heb zékerheid.... je bent dier....

Ik was daar al aardig bezig te spreken over iets, wat niet in het werkje voorkomt. Ter zake dus.

In het 8e stukje, 20e les zou ik dat historietje van de harem bij een tweeden druk maar weglaten. Op blz. 91 spreekt Willy over haar moeder. Zoo geringschattend hoor ik het niet gaarne uit den mond van een kind. In die les is nog meer. wat me niet bevalt. Zoo b.v. dat gekibbel van meisjes uit den netten stand. Je meent soms vischwijven te hooren schelden.

Twee uitdrukkingen dienen iets gewijzigd te worden: 't Is wat ook. (blz. 7) in 't Is ook wat.

Wat scheelt gij? (blz. 128) in Wat scheelt u (je)?

Hiermede zijn de feilen aangetoond. Dat op slechts twee lesssen in acht leesboeken (pl. m. 1000 blz) grondige aanmerkingen te maken zijn bewijst voor de degelijke samenstelling. De auteur heeft tevens een goede keus gedaan, waar hij uit andere schrijvers de Rop, van Hichtum, V. Loveling, A. Winkler Prins, Huijgens, Vondel e. a. putte.

Zijn boekjes zullen door het jonge volkje gaarne gelezen worden.

Babberich. J. MEIJER.

Het eerste, tweede... tot zevende leesboekje en Handleiding behoorende bij het Eerste Leesonderwijs, door J. HUISMAN. 's Gravenhage, Gebr. van Cleef, 1907.

De schrijver wenscht het werk in handen van *a)* weinig ervarenen om het te volgen, *b*) meer ervarenen als aanleiding tot nadenken en vergelijking.

Nieuw is de methode niet, ja verouderd, waar we uitsluitend letten op het al-ler-eer-ste leesonderwijs, d.w.z. het leeren der letters. Wel nieuw, waar

het geldt een meer systematisch verband tusschen lees en taalonderwijs.

't Is hier niet de plaats om over die zaken uit te weiden. De »weinig ervarenen« zullen goede vruchten verkrijgen bij het volgen dezer methode terwijl enkele opmerkingen b v. aangaande het nemen van voorbeelden in verband met het taalonderwijs ook door gebruiken van andere handleidingen mogen ter harte genomen worden. De leesboekjes tellen vele, duidelijke plaatjes; de leesletter is scherp geteekend, de omslag eenvoudig en toch netjes. Iets aanstootends zal men natuurlijk in boekjes voor de aanvangsklasse niet zoeken.

Babberich. J. MEIJER.

KUNST EN LETTEREN.

Albert Vogel. Romantische Voordrachtskunst, door H. DE BOER. Uitgegeven bij W. L. en J. Brusse te Rotterdam. Prijs f 0.60.

Een hoogst belangwekkend boekje, dat de liefhebbers van dramatische en voordrachtskunst ongetwijfeld zal interesseeren en veel bijdragen tot het beter kennen en waardeeren van Albert Vogel's arbeid.

Natuurlijk kan men niet verwachten, dat »een vlotweg geschreven essay» de menschen noch in dramatische noch in de voordrachtskunst tot in haar diepste diepten zal inwijden, maar dit is dan ook niet de bedoeling van dit werkje. Of alle acteurs of kenners en beoefenaars van dramatiek des heeren de Boers beweringen zouden onderschrijven, durf ik ook niet met zekerheid te zeggen, maar stellig staat er veel goeds en waars in en is het de moeite van lezen dubbel waard. Vooral in Katholieke kringen verdient het sterke aanbeveling: we zijn helaas niet erg op de hoogte, in 't algemeen met geen enkelen tak van kunst, en met dramatische kunst wel het allerminst. Laten we trachten er belangstelling voor te wekken. Beter begrijpen zal tot waardeeren leiden en tot de overtuiging, dat niet *alles* wat met het tooneel in verband staat «uit den booze" is.

T. O. A.

WILLIAM SHAKESPEARE: **De Koopman van Venetië.** Vertaling van Dr. L. A. J. Burgersdijk. 84 blz. in 8_o.

Na de drie eerste gezamenlijke uitgaven van Burgerdijk's meesterlijke vertaling stelt Sijthoff nu in vierden druk de voornaamste stukken van Shakespeare, afzonderlijk verkrijgbaar in handige deeltjes van 35 cent.

Dat is toch niemand te duur meer.

De wijde, wijde Wereld, door ELISABETH WETHERELL, uit het Amerikaansch vertaald door G. Jaspers.
Vierde geheel omgewerkte druk. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf.

Een oud boek in een nieuw kleed. Onze moeders lazen het reeds in haar jeugd en ook voor velen onzer is waarschijnlijk »The wide, wide World" wel het eerste Engelsche romannetje geweest dat men ons in handen gaf, om ons in die toen voor ons nog zoo moeilijke taal verder te kunnen oefenen en ook omdat men het boek voor zeer onschadelijk, nuttig en bijzonder boeiend hield. Ten minste zoo beschouwde men het toen. Of wij er nu nog zoo over denken? Ik weet het niet. Het kan zijn dat het aan de vertaling ligt, maar ik heb alle moeite om het werk nog boeiend te vinden. Het komt mij nu ontzettend langdradig voor, en de stijve manier waarop ouders met hunne kinderen en vriendinnen onderling met elkander spreken, hindert mij telkens

en is niet meer van onzen tijd. Waarom toch altijd dat deftige »u", in plaats van het gebruikelijke »je"? Waarom dat tot vervelens toe herhaalde »mijne lieve,"? Waarom telkens van die uitdrukkingen als: »Het is voor ons gewis het aangenaamste dit te hopen". — »Hoe aangenaam is dit maanlicht!" — »Het spijt mij, mijne lieve, dat ik u smart aangedaan heb," en dergelijken. Welke jonge meisjes spreken nu nog zoo met elkander? Ik vrees dan ook, dat de tegenwoordige jeugd, ten minste wanneer zij deze vertaling leest, niet meer zoo van Mrs. Wetherell's beroemd werk zal genieten als een vorig geslacht. En dit valt van één zijde wel te betreuren, want het is een in-rein verhaal; de lotgevallen van Ellen, het Amerikaansche meisje, dat van hare ouders gescheiden, bij eene zeer lastige tante wordt opgevoed, later bij lieve familieleden in Schotland komt waar zij zich echter nooit goed thuis voelt en eindelijk tot hare groote vreugde naar Amerika terugkeert om zich daar te verloven, kunnen op elken leeftijd gelezen worden.

Er komt in het lijvige boek van 420 bladz. druks geen enkel aanstootelijk woord of uitdrukking voor, (en dat mag tegenwoordig wel als eene bijzonderheid worden vermeld!) tenzij men zich heel eventjes zou willen ergeren aan het terloops vermelde feit dat, bij de begrafenis van een Iersch jongetje, dat den laatsten tijd bij den Dominee ter kerke kwam, (het hoe en waarom krijgen wij niet te hooren!) de Priester verklaart »dat hij er niets mee te doen wilde hebben," zoodat op dien kouden winterdag de predikant mee moet naar het ver afgelegen kerkhof! Het geheele werk is in streng geloovigen Protestantschen geest geschreven; de Bijbel wordt telkens als richtsnoer onzer handelingen aangewezen, op de Christelijke naastenliefde wordt voortdurend teruggekomen; plicht en zelfbeheersching worden steeds opnieuw gepredikt. In één woord het is een goed en nuttig boek, waaruit vooral de jongeren menige wijze levensles en raadgeving kunnen putten. Doch met kunst heeft het werk heel weinig te maken; litterair genot moet men er dus niet in zoeken en wel het minst, van alles in den vorm van deze vertaling, die hoogst middelmatig is. E. T.

Katharina Frensham. Naar het Engelsch van BEATRICE HARRADEN door E. Tersteeg-Keus. Amsterdam. H. J. W. Becht 1904.

Katharina Frensham is een boek waaraan niet veel verloren wordt zoo men het ongelezen laat. Een vrij onbeduidend romannetje, waarin aan waren godsdienst heel weinig, maar aan vage theorieën en redeneeringen daarover heel veel wordt gedaan. Droomen en visioenen spelen er eene groote rol in. Een droom is zelfs het uitgangspunt, als het ware het «Leitmotiv.» van dit verhaal.

Een gehuwd paar dat door wederzijdsche schuld zeer ongelukkig leeft, doch ter wille van hun kind nog bij elkaar bleef, staat, nu de jongen grooter wordt, op het punt van te scheiden.

Met de gedachte hieraan vervuld valt de man in zijn stoel in slaap en droomt dat hij zijne vrouw allerlei verwijten doet, haar flink de waarheid zegt en zelfs beweert dat zij zijn leven en carrière verwoest heeft. Zij ziet hem zóó bedroefd en wanhopend aan, dat hij, hierdoor verschrikt, ontwaakt. Een oogenblik daarna vindt hij zijne vrouw in hare kamer met dezelfde uitdrukking van smart en angst op het gelaat, die hij in zijnen droom aanschouwde. Naar de reden hier van gevraagd antwoordt zij, dat zij zoo ontsteld is door een droomgezicht en vertelt

zij haar man alles wat hij gedroomd heeft woordelijk terug. Hij laat zich ontvallen dat hij denzelfden droom heeft gehad; nu is de vrouw half waanzinnig van aandoening en schrik, en een paar uur later vindt hij haar dood in haar stoel: zij is aan hartverlamming gestorven.

Langen tijd tobt de man er over of hij niet schuldig is aan den dood zijner vrouw. Het wordt als eene obsessie voor hem. Ook verbeeldt hij zich dat zijn kind niet meer van hem houdt en langzamerhand een soort afkeer voor hem begint te gevoelen. Om zich te verzetten gaat hij met den jongen op reis en ontmoet, eerst ter loops in Londen, later gedurende geruimen tijd in Noorwegen, eene Engelsche dame die hem bijzonder sympathiek is. Deze, Katharine Frensham, de heldin van het boek, vat ook eene diepe genegenheid voor hem op; langzamerhand wint zij het vertrouwen van vader en zoon, weet hen omtrent de doodsoorzaak van hunne vrouw en moeder gerust te stellen; en na heel wat redeneeringen en uit den weg geruimde misverstanden, wordt zij eindelijk de echtgenoote van den somberen weduwnaar.

Hiermede eindigt het verhaal dat vrij langdradig is en door niets uitblinkt; geen enkel karakter is zoo geteekend, dat het u lang zal bijblijven als misschien alleen dat van de oude Deensche dame. «Tante Knutty,» die voor «la note gaie» zorgt en u soms doet lachen, doch die, door hare voortdurende jacht op aardigheden, op den duur toch ook vermoeiend en vervelend wordt. De beste bladzijden van den roman zijn die welke over Noorwegen handelen; de beschrijvingen van het boerenleven aldaar zijn niet onaardig; toch zijn ook deze veel oppervlakkiger dan de schetsen van het Noorsche landleven door Valbarg, Isaachsen. Dudok van Heel, reeds vroeger in dit tijdschrift besproken. In het kort, er is geen enkele reden om deze lectuur aan te bevelen; eerder om die, wegens sommige beweringen en uitdrukkingen aan de jongeren te ontraden; en hoogst waarschijnlijk zal geen enkel ontwikkeld en degelijk persoon dit boek ten einde brengen zonder een gevoel van onvoldaanheid en groote leegheid te hebben ondervonden.

E. T.

ROMANS.

«Van ons volk». No. 1 Serie Oorspronkelijke Verhalen. **De Noorsche Wolf,** door J. Hendrik van Balen. Uitgevers Van der Laan & Co., den Haag.

Wanneer Hendrik van Balen verklaart, een oorspronkelijk verhaal te schrijven, en zijn vertelling loopt over de tijden der Noormannen, dan bestaat die oorspronkelijkheid natuurlijk dáárin, dat de schrijver een en ander over dien ouden tijd leest en naslaat, en dan over een geschiedkundig feit zijn geest vaardig laat worden. Zoo ook hier: de invallen der Noormannen worden ons verhaald in romantischen vorm; het verraad en den afval dier woeste, heidensche menschen schildert van Balen ons in harde kleuren... bloed en verminkingen, gevloek en verwenschingen komen in het korte verhaal overvloedig voor, aan beide zijden; er zijn dappere Hollanders en even dappere Noormannen en onder deze laatsten is er één, de held van het verhaal en van zijn stam, de Noorsche Wolf, die ongeloofelijke daden van moed verricht, maar ten slotte toch gedood wordt, en dan is het uit met de macht der Noormannen.

Of alles nauwkeurig geschiedkundig is, valt te betwijfelen... het geheel maakt den indruk van oppervlakkige behandeling der rijke stof.

Zeer beslist heeft de schrijver geen

flauw besef van den invloed, dien het Christendom ook toen reeds begon uit te oefenen; een monnik en zoo dienen ook hier als naar gewoonte, enkel als bruikbare versiering. De verleidende Prins Hugo, die later, nadat hem eerst de oogen zijn uitgestoken en hij, in het klooster St. Gallen over zijn verraad kon nadenken, »*tot monnik geschoren*« wordt, is wegens deze kunstbewerking almee de grootste oorspronkelijkheid van het boekje. Hoe dat in zijn werk gaat: iemand tot monnik scheren, weten wij Katholieken niet. Hoogstens hebben wij uit onze Duitsche lessen nog onthouden: Zum Teufel scheren, maar dan wist je uit de Klank- en Zinverwante woorden, dat je met dat »scheren« op moest passen. Dat die verrader echter als een schaap behandeld wordt, verdient hij ten volle: wie als schaap doet, wordt voor schaap gehouden. Of is het niet schaapachtig, zich op fraaie beloften van zijn doodsvijand te laten overhalen tot onderwerping?

Die oogen-uitstekerij is verschrikkelijk, maar dat scheren verdient ie, al zou ie er ook geen monnik van worden. Dit over den eerst verleidenden, later geschoren prins. De hierbij behoorende verleide prinses, treedt behoorlijk in een klooster en wordt later abdis. De konsekwentie vordert, dat de schrijver nu zegt: »Zij werd tot abdis gesluierd«, maar neen! die oorspronkelijkheid gaat te ver; in beperking toont zich de meester. Als die prinses-abdis niet eerst verleid behoefde te worden, zou men het boek aan onze jeugd in handen kunnen geven, die geschoren monnik is zoo erg niet.

Zutphen, Oct. '07.

CHRISTINE J. F. VETTER.

Londen en Parijs. Een verhaal uit den tijd der Fransche revolutie, door CHARLES DICKENS, opnieuw vertaald door J. KUYLMAN; met teekeningen van F. BARNARD. (Wereldbibliotheek). Amsterdam, G. Schreuders.

Een vertaling van Dickens' »*A Tale of two cities*", van titel veranderd, om het interessanter te maken. Met heel de rij van Dickens' werken kunnen we dit aan romanlezers warm aanbevelen. Het is zeker niet minder boeiend en ook wat letterkundige waarde, bv. karakterteekening, beschrijvingen enz. betreft niet minder waard dan de meeste pessimistische en huilerige romans, die tegenwoordig elke week het licht zien.

De vertaling is niet goed, maar leesbaar. Een goede vertaling blijft toch altijd een zeker kunstwerk, dus zeldzaam. Bovendien zooals de weefster door de weefmachine en de kip door de broedmachine, zoo is langzamerhand de vertaler door de vertaalmachine verdrongen, die, als men zooveel centen per bladzijde in het gleufje werpt, een vertaling naar buiten stoot.

Innsbruck. DR. J. HUDDLESTON SLATER.

Vertaalde Werken van H. G. WELLS. Uitgaven van G. G. Schreuders. Amsterdam 1906.

Deze werken worden met recht te zamen gebracht onder den algemeenen titel: Wonderlijke Vertellingen. Deze Engelschman, is weer geheel anders dan zijn landsman Rudyard Kipling, die eveneens vreemde verhalen levert welke door het Angelsaksisch lezend publiek met graagte verslonden worden. Alles te zamen genomen kan ik geen hoogen dunk krijgen van een publiek dat regelmatig zich voedt met dezen kost. Niet alsof ze godsdienst en zeden in gevaar brengen; een paar oneerbiedige uitdrukkingen over zendelingen en over den heiligen rok van Trier daargelaten,

zijn ze vrijwel onschuldig. Maar 't is toch zoo erg laag bij den grond, en waar het humoristisch wil zijn weet men niet of de auteur in ernst twijfelt aan alle wetenschappelijk onderzoek, ofwel in kinderachtige„ geesten"-geschiedenisgelooft.

Als het groot getal lezers dezer boeken een bewijs zou zijn, dat het getal oude juffers en gelijkvloersche spiritisten die zich een heerlijke griezeligheid zoeken of erger in Golconda en dergelijke zeer is toegenomen, dan bewijst dat maar, dat het wetenschappelijk gehalte dier menschen al bijzonder laag te noteeren is. Het is bekend, dat vele auteurs van naam gedurende hun scheppingswerk aan allerlei vreemde omstandigheden gewicht hechten, welke hen schijnen te helpen. De een kon niet werken zonder bloemen op zijn tafel, een ander stak tal van kaarsen aan, weer een ander trok een soort monnikspij aan enz. Van Balzac is bekend, dat hij voor al de personen van zijn romans poppen had vervaardigd, waarvan hij er telkens weer een in de lade van zijn werktafel stopte, wanneer de persoon die bedoeld werd „dood" was verteld, en uit vrees, dat de auteur, bij 't onnoemlijk getal zijner helden, er soms een weer zou laten optreden die „dood" was. Indien ik mij een voorstelling moest maken van Wells in de ure van zijn scheppingsdaad, dan kan ik mij hem moeilijk anders voorstellen dan gemakkelijk uitgestrekt op een divan en in dien half-droomerigen toestand van „after dinner."

Eindelijk droomt hij werkelijk, en als dan zijn huishoudster hem komt wekken door 't binnen brengen van zijn mokka, dan steekt hij een goede sigaar aan en begint vlakweg neer te schrijven wat hij tijdens zijn spijsverteringsproces in droom aanschouwde. Schetsen als: „De gestolen bacil"; — „Hoe de vreemde orchidee bloeide"; — „De opperste der Dynamos"; — „Het spinnendal"; — „Onthullingen over Pyecraft"; — „De Tooverwinkel"; — Het verhaal van den onervaren geest en vooral „Het gestolen lichaam" kunnen, dunkt me, moeilijk anders zijn dan opgeschreven droomen. Toch zal men dikwijls ook hartelijk kunnen lachen. Zoo b. v. met Pyecraft, een gemoedelijke dikkert, die een geneesmiddel inneemt tegen zwaarwichtigheid, met de wonderlijke uitwerking dat hij alle gewicht verloor en als een luchtballon tegen den zolder van zijn kamer vloog. Of met de „Struisvogelverkooping." Zoo'n beest zou aan boord van een Afrika-boot een edelsteen hebben ingeslikt van een Emir. Er waren vijf vogels aan boord: welke was de dief? Niemand wist het, en zoo werden ze allemaal op risico goud waard, en alzoo geveild! Maar 't grappigste is: „Mr. Ledbetter's vacantie." Stel u voor een eerzaam onderwijzer, die zijn leven van plichtsbesef te saai vindt en oordeelt, dat een misdadiger tenminste iemand is die durft. Hij, Ledbetter durfde nooit iets. Hij windt zich op bij een goed glas en gaat inbreker spelen in een villa. Natuurlijk wordt hij gepakt, want hij verstaat het vak niet, en nu wordt de brave man zijns ondanks betrokken in een romantische bankdiefstal. Ook het „Hart van Miss Winchelsea" is grappig. Het is een krasse bespotting van het touristendom vertegenwoordigd door die magere „misses" die wij overal op 't vasteland ontmoeten.

Maar nog eens over 't algemeen zijn die verhalen zoo „wonderlijk," dat een ernstig mensch er zijn tijd mee verknoeit. Dat de heer Schreuders, de Amsterdamsche uitgever, het uiterlijk dezer boeken zoo keurig verzorgde, schijnt er evenwel op te wijzen, dat er nog vele koopers voor zijn en dus vele menschen, die.... tijd over hebben.

JOS. WOLTERS.

„Afgunst". Naar het Zweedsch van GUSTAF AF GEYERSTAM door JEANNETTE E. KEYSER, Amsterdam. H. J. W. Becht.

Het behoort tegenwoordig min of meer tot de goede toon in letterkundige kringen mede te spreken over de Scandinaviese letteren. Ik zou niet gaarne de lange rij van Scandinaviese boeken aflopen, die vaardige of min-vaardige Nederlandse handen een Hollands gewaad hebben aangetrokken. Het feit dier vele vertalingen is wel verklaarbaar. In de Scandinaviërs heeft het oud-Germaans genie zich wellicht het zuiverst gehandhaafd. Geen wonder, dat wij ons aangetrokken voelen tot die ernstige boeken met hun geconcentreerde zielelevens, in droom of gemijmer veelal slechts uitgaande tot de eenzame heerlikheden ener romantiese natuur.

Ook in »Afgunst« heeft dat verbinden van eenzaam leven met eenzame natuur, heeft dat element van romantieke natuur-schoonheid weer iets zeer bekoorliks.

De eigenlike psychologie echter van deze psychologiese roman voldoet minder. Om de volgende redenen.

1° Het boek geeft een zeer onbevredigend slot. De schrijver heeft wel te verstaan gegeven, dat de zoon van een der hoofdpersonen wellicht later als de held van een nieuw boek zal te voorschijn treden, doch daar hebben wij voorlopig niets mede uit te staan.

2° De psychologiese gegevens zijn tamelik onbelangrijk en wat meer is de behandeling als kunst-daad is niet superieur.

3° Het psychologies proces is niet van zulke een onmiddellik treffende helderheid, dat we in rustige stemming het boek ten einde kunnen lezen. Nog al dikwels moet men even ophouden om te vragen: Is dat nu wel zo? Is dat waarschijnlik?

Voor geloof of zeden is het boek niet gevaarlik, al laat op twee of drie plaatsen de schrijver zo ter loops en heel even maar blijken, dat het schip zijner ziel niet ligt in de veilige haven van een rustig geloof.

Megen. FR. CHR. KOPS O. F. M.

Mijn nieuwe kapelaan. Naar het Engelsch van KAN. SHEEHAN, door MARIE VAN BEEK. 2e verbeterde druk. Leiden, J. W. van Leeuwen. 1907.

Dat deze vertaling een tweede druk beleefde pleit voor de Hollandsche lezers. Want ik kan bijna geen boek bedenken, na Evangelie, Thomas à Kempis en Catechismus dat ik liever in de handen mijner geloofsgenooten zien zou.

O! Ik weet wel er zijn zwakke plaatsen in dezen roman, er valt over te redetwisten of het al dan niet tendenzwerk is, en ik wil bij alle bezwaren, die gemaakt kunnen worden gaarne aandachtig en leerzaam toeluisteren, ik wil er desnoods mijn litteraire beginselen voor weggooien, en om mijn voorliefde worden uitgelachen, als ik mijn boek, mijn Nieuwe Kapelaan maar houden en genieten mag.

En niet in de eerste plaats om zijn artistieke waarde, grooter dan menigeen wel te zien vermag, niet om zijn geidealiseerd realisme, het beste woord uit Pater Ermann's voorrede, niet om de heel aparte plaats, die het als priester-roman inneemt, zelfs niet om het groote en heel bijzonder vermogen des schrijvers in de kleine werkelijkheidsmenschen de gouden vlam van echten godsdienst te ontdekken, maar omdat het een boek is van het barmhartigste medelijden en de meest Christelijke liefde.

Vraag me niet bid ik U van wie der personen ik het meeste houd, ik kan het niet zeggen, ik houd van ze allemaal, doch ik denk dat, zoo ik voor

de keuze stond, ik mijn vereering en voorkeur aan Heeroom Daan en aan de zondares Nancy geven zou, en tevens bedroefdzijn, dat ik niet meer dan één keuze doen kon.

Zijn er nu werkelijk nog katholieke Bibliotheken, waar dit werk niet te vinden is?

J. M. J. KNAAPEN.

Prettige Dagen, door CH. KRIENEN. Uitgave H. Meulenhoff, Amsterdam. 229 bladzijden.

Er zijn mensen, die schrijven voor de jeugd eenvoudig beschouwen als een bijverdienste. Een kinderschrijver is dan een eeuwige verzinner, een samenflanser en bedenker.

In deze geest oordeelde de auteur van »Prettige Dagen" nog zeer kort geleden in een voordracht, die hij te Zutfen hield.

Volgens dit Haagse schoolhoofd moet kinderlitteratuur één van ziel, één van wezen en één van diepte, waarheid en echtheid zijn met de grote litteratuur. Zolang de jeugd bedorven wordt door slechte boeken, zal zij later onvatbaar blijken voor de hedendaagse grote schrijvers. Naar zijn mening houdt de gehele kinderlitteratuur geen rekening met psychologie; de pedagogiek is een beletsel om waar te zijn in de boeken.

En toch is »Prettige dagen", is zijn boek ook bedacht, verhaalt het dingen die niet zo gebeuren.

Of het dan niet goed is?

Integendeel, 't is een voortreffelik jongensboek. 't Vertelt van zoveel guitestreken, van zoveel alledaagse avontuurlike gebeurtenissen, dat deze éne week zomer-vakantie, bij een Gelderse boer, door Jaap en zijn drie vrienden doorgebracht, de jonge lezers boeien moet en bij hen wis en zeker in de smaak valt, ook al omdat Jan Rinke's tekeningen het allerdolst illustreren.

Is het een voorbereiding voor de grote litteratuur?

Ja, dat is het. Evenwel, laten we eerlik en waar zijn en er meteen bijvoegen, dat de jongens de voorbereidende passages gewoonweg overslaan.

Landschapsbeschrijvingen als op de bladzijden 8, 9, 16, 41 enz., 't zijn er enkele uit meerdere, worden niet gelezen, vooral niet daar ze over te slaan geen afbreuk doet aan de loop van 't verhaal.

De hoge heuvels, blauw-zwart van donker-dennegroen, in de wazige verte van de vlakke grond oprijzend, en zich scherp aftekenend met een golvende lijn tegen de blauwe lucht, boezemen de jongens geen belang in. Liever weten ze graag gauw, wat Jaap, zittend achter zijn vader op de »fielsepé", 'n ouwerwetse nog van hout met ijzere banden, uitvoert.

Om de jubelende klanken van de vogeltjes en de lach van een ekster, in golvende lijnen vliegend over de eikelbosjes heen, malen ze ook al geen zier. Maar wel zijn ze nieuwsgierig te weten, of Jaap en z'n vader soms nog 'n keer met d'r beidjes onder de „ouwe" (de fielsepé) komen te liggen.

En als ze met hun viertjes door hun onbezonnen overmoed tot de knieën in het water en vier meters onder den beganen grond in een waterput staan, zonder middel om weer naar boven te komen, dan filosoferen ze niet als op blz. 91:

„Nu zie je het, dat de meester gelijk had, toen hij ons uitlegde en ons als schoonschrift schrijven liet;

„Alleen uit de diepte van den put kan men den mooien hemel waardeeren."

Dat doen ze wel op school, maar niet onder in een put zonder raad te weten, hoe er uit te komen.

Ze mogen er volstrekt niet uit, zulke

passages, maar groote verwachtingen van haar nut moet men niet koesteren.

't Is een mooi geschenk voor onze jongens dit boek van Krienen.

't Gelders dialekt zullen ze heel leuk vinden, al komen er soms voor een bijv. Noord- of Zuidhollandse jongen eenige woorden bij, die ze niet verstaan.

Aan één ding ben ik blijven haken, en bij een eventuele herdruk moet de schrijver dat haakje er bepaald afslijpen.

Het tafereel rondom het dorp van oom Hendrik stoffeert de schrijver ook met een geheimzinnig klooster met de even geheimzinnige verschijningen der zwarte zusters, voor Jaap wonderlike verschijningen, want hij had nooit zusters gezien met „die kleeding, zoo zwart, zoo naar."

Dat klooster doet in 't verhaal geen bijzondere dienst. Een oogenblik rees onder 't lezen de gedachte, dat de bliksem er zou inslaan, maar 't verhaal neemt een andere keer. Heel jammer is 't daarom, dat 't boek er van spreekt. Als 't is om wat te lezen, dan had de schrijver zelf beter moeten onderzoeken, al prijst hij de zusters ook als goede menschen, die meer doen, dan de mensen wel weten.

„Hun godsdienst verplicht haar, die kleeding te dragen... en te wonen in het klooster" (bladz. 23)

't Is wel niet erg, maar wat wonderlik, want wat moeten andere jongens, die Zusters in het witte of bruine of blauwe of grijze kleed kennen, nu denken van die godsdienstige verplichting, (en wat zijn er dan veel roomsen, die aan zulke *verplichting* en ook om in een klooster te wonen niet voldoen!)

De schrijver kon dat onderscheid in habijt toch kennen, want Den Haag is niet Jaaps dorp.

Zilk, bij Hillingen G. BULTEN.

Met z'n Achten en **Uit het Volk.** Van JUSTUS VAN MAURIK, 138 en 158 blz. Uitgave van Holkema en Warendorf, Amsterdam. prijs 35 c.

Voor 35 cts. een werk van Justus van Maurik. 't Is goedkoop.

De waar kent men.

't Zijn losse schetsen uit het Amsterdamsche Volksleven. Echte gezonde volksleesboeken. Ze zijn even geschikt in de »Leesbibliotheken voor Christelijke Huisgezinnen" als voor welk leesgezelschap ook.

Een enkele opmerking.

In een schets: »De heks van Kemmenau« lees ik op blz. 49/50..... Sommigen zien hem schuw aan, want de pastoor van Kemmenau heeft hem van de catechisatie geweerd, omdat de heks, volgens zijn meening, met Satan in verbinding staat..... en de uitdrukking van haar gelaat verheldert, als ze in zich zelve zegt: »'t Is immers voor Karl! Staat *hij* slechts gezuiverd voor Gods aangezicht dan ga ik met vreugde het Vagevuur tegemoet."

1°. een pastoor weert geen kind van de catechismus om de opgegeven reden.

2°. een pastoor meent niet zoo heel spoedig dat iemand met den duivel in verbinding staat.

3°. de wensch eener verzorgster kan wel zijn, dat iemand gezuiverd voor Gods aanschijn sta, wanneer zij daarvoor op aarde veel te lijden moge hebben, maar het streven van elken Katholiek is, na den dood den hemel binnen te gaan.

Babberich. J. MEIJER.

J. F. OLTMANS. **De Schaapherder.** Uitgave van GEBR. E. en M. COHEN, Amsterdam. Illustratiën van H. LEEUW Jz.

Een veelgelezen historische roman.

't Is de laatste verwoedde kamp tusschen Hoekschen en Kabeljauwschen in het bisdom Utrecht gedurende de jaren 1481—83, welke het omvangrijke verhaal bevat. De historische hoofdpersoon is Jan van Schaffelaar, voorgesteld als de bruidegom van een Amersfoorter Zwaardveger.

De Veluwsche »Schaapherder«, grootvader van Frank, die een natuurlijke zoon van Bisschop David van Bourgondië moet zijn, de man, die door de vijanden van v. Schaffelaar en Frank nergens gevonden wordt en toch overal aanwezig is, verschijnt telkens als de persoon die de toestanden beheerscht. Een tweede, mystische wezen, is de heks, de vroegere minnares van Perrol met de roode hand,*) welke hoofdzakelijk ten tooneele gevoerd wordt, om te bewijzen hoe bijgeloovig verschillende lieden, van welken stand ook, waren.

De hoofdpersonen zijn goed geteekend Ook bevat het verhaal nauwkeurige beschrijvingen van de levenswijze zoowel van burgers en bewoners van het platteland als van die der edelen. Verder een terreinkennis als slechts weinige romanschrijvers bezitten. De lezer zal dus, — minder lettende op het romantisch gedeelte — een tamelijk juist overzicht krijgen van »den maatschappelijken toestand in het laatst der 15e eeuw«.

Jammer dat het boek niet onvoorwaardelijk ter lezing aanbevolen kan worden.

't Is geen kost voor jongelui van 15—18 jaar. De ontvoering van Marie, de verloofde van van Schaffelaar, de gesprekken van Perrol met de edelen te Utrecht en nog andere zijn maar al te zeer geschikt om in de harten van jonge lezers een onheilig vuur te ontsteken.

Ook dient men eenige kennis van de geschiedenis te bezitten, om schouderophalend te kunnen voorbijgaan wat Oltmans enkele malen omtrent priesters en monniken debuteert, waar hij hen o. a. schildert, als personen, die het kwaad laten bestaan louter om er geldelijk voordeel uit te trekken of als lieden, die den ongehuwden staat en het priesterleven verwenschten, na met een lief meisje, hier het dochtertje van den smid, gesproken te hebben.

Babberich. J. MEIJER.

*) Een vrijbuiter, gehuurd door Lodewijk XI om in het sticht tegen het Oostenrijksche huis te woeden.

Vriend Hein. Naar het Duitsch van ED. Strauss. Baarn, Hollandia-drukkerij. 1903, Prijs f 1.— 236 blz.

't Verhaal van een jongmensch, dat gedwongen wordt een gymnasium te »doorloopen«, maar daartoe niet in staat blijkt.

Gehoorzaam, doet hij zijn best de tien tot twintig vakken te bestudeeren. 't Lukt hem echter niet met de rekenkundige, inzonder meetkunde en algebra.

»Blijven zitten«, heel het jaar in het 3e, dan in het 4e leerjaar.

Arme jongen. Zijn hart hangt aan de muziek. En ja, wie weet, wellicht mag hij naar het conservatorium als.... hij op het gymnasium zijn hersens, behalve met vele andere onzinnigheden met een zekere dosis mathematische formules opgepropt heeft.

't Lukt niet, volstrekt niet.

'n Bezoek bij den leeraar brengt juist het tegengestelde teweeg van hetgeen de student verwachtte.

Ten einde raad trekt hij naar het woud en..... schiet zich dood.

Verwoest een jong leven van blijde hoop. Verwoest, gelijk zedelijk zoo menig jong leven verwoest wordt, waar ouders zoons of dochters beletten hunne roeping te volgen.

't Verhaal is boeiend. Bestemd voor ouders, geloof ik, dat zij er menig nuttigen wenk uit zullen lezen. Ook, dat de beschrijving van het Avondmaal — niet het Avondmaal der Katholieken — hun weinig aanstoot geeft.

Babberich. J. MEIJER.

Gepensioneerden, door HORRESCO, en **Lief en Leed van een Vrijwilliger,** door een Oud-Onderofficier. Uitgaven van A. J. Wuestman, Harderwijk. Prijs van elk stukje 75 c.

Twee werkjes, geschreven door een man van ondervinding. Althans, naar den stijl te oordeelen, zijn Horresco en »Een Oud-Onderofficier" twee namen voor denzelfden persoon. Overal blijkt, dat de schrijver weinig »aan taal deed«, misschien zelfs weinig omgang had met personen, die tamelijk zuiver de moedertaal spreken. Bijna op elke bladzijde zijn voorbeelden aan te halen van het weglaten der verbindingswoorden, welke onze taal tusschen bepaalde zinnen eischt.

En toch, de uitgave bleek noodig, wijl ze een juist beeld geeft van het militaire leven, vooral van de positie van den vrijwilliger-korporaal en onderofficier in »Lief en leed«, van den toestand der teruggekeerde Oostgangers in »Gepensioneerden«.

Verbetering in dien toestand schijnt reeds hier en daar aangebracht te zijn; op vele plaatsen blijkt ze nog altijd noodig te wezen, zoowel voor het zedelijk welzijn van den jongen man, die uit Indië in het Vaderland terugkeert, als voor de eer van het Nederlandsche Volk, dat zich tot heden wellicht al te weinig bekommert om het lot van die oud-strijders.

Babberich. J. MEIJER.

Stamperius-Bibliotheek. **Piet Hein**. Historisch Verhaal door J. G. KRAMER. Platen van W. K. de Bruin.

Laat ik nu beginnen, met te zeggen, dat dit boekje gerust aan onze Katholieke kinderen in handen kan worden gegeven!... dat de platen heel mooi zijn en verder behoef ik over de uitgave de loftrompet niet te steken, de werkjes uit de Stamperius bibliotheek hebben in de firma L. J. Veerman te Heusden een uitgeefster, die al lang haar sporen verdiend heeft Stevig papier.... duidelijke druk, nette omslag en.... maar 90 cents. Ze gaan dan ook, die boekjes, en niemand verwacht anders. Nu moest ik het als welwillend recensent hier maar bij laten, dat was wel zoo gemakkelijk! Nochtans.... daarmede is onze kinderlectuur niet gebaat! en vooral niet, waar zij verrijkt wordt met historische verhalen als bovengenoemd er een is. Wat ik dan heb aan te merken? Nu, niets meer dan dat dit vertelseltje geen verhaal is, laat staan een historisch verhaal! O welzeker: Piet Hein kennen we.... en zijn geluksfeiten ook.... maar als de schrijver of schrijfster, voor 't gemak zal ik maar aan een hij denken, nu, als die een historisch verhaal wil bezorgen, dan moet hij kunnen verhalen en historisch zijn.

Dat boekje vol kleine zinnetjes, die aan elkaar hangen als de kraaltjes van een touwtjes-rozenkrans zullen we niet voor een verhaal verslijten.... en de historie is er ook allerminst mee gediend of gebaat. En dan: wie is nu eigenlijk de held van dit verhaal, dat geen verhaal is? Piet Hein of Klaas Zwart?... moet je naar raden. En van »historisch" hebben we toch een ander begrip, dan het vermelden van eenige gebeurtenissen, die in dezen tijd zijn voorgevallen met erbij, ernaast, eraan gehangen eenige huiselijke en huishoudelijke tafereeltjes. Onze jeugd moet beter hebben!

De kinderen trekken toch al gauw den neus op voor »een nuttig verhaal," waaronder zij op de eerste plaats het historische rekenen en als zij nu dit: Piet Hein, in handen krijgen, zal dat hun smaak niet wijzigen. Het geheele boekje maakt den indruk van »haastig gedacht en haastig gewerkt".

Er zijn anders tafereeltjes te over, die de moeite van een nauwkeurige en vooral boeiende schildering overwaard zijn. De schrijver is nu nog geen kinderschrijver althans geen, zooals we die tegenwoordig kennen en waardeeren en aanbevelen Kinderen willen vóór alles levendigheid en kleine rake zetten... die dingen geven de groote aantrekkelijkheid en ... bevorderen zeer het debiet.

C. J. F. VETTER.

Stamperius-Bibliotheek. **Treeze,** door TRUIDA KOK. Ill. van W. K. de Bruin.

Treeze, de heldin van het kinderboek, is een zelfzuchtig meisje, haar moeder verwent haar als eenig kindje en doet daarmee natuurlijk meer kwaad dan goed. Moeder de Bruin woont in Roermond en Treeze gaat op school.... het zeurige, oud-besjesachtige juffertje heeft daar niet zoo'n heel prettig leven.... geen wonder ook! ze wil-kan-durft niets en schreit dadelijk.... Ze is geen flink, jolig speelkameraadje. Waarschijnlijk tast de moeder ook niet beter door, omdat Treeze niet sterk is. Later verhuizen ze: moeder naar Utrecht en het kind komt bij een oom en tante op een boerderij — waar een zoontje, Thijn, haar het leven zuur maakt. — Maar later na een paar avonturen komt alles goed terecht. Onze kinderen kunnen het boekje gerust lezen.... als ze niet al te ontwikkeld zijn, zullen ze het misschien nog wel mooi vinden, ook de illustraties zijn beslist zeer schoon! Meer is er van het boek ook al niet te zeggen. 'k Heb tweemaal moeten kijken, of 't wel van Truida Kok was.... mij dunkte, van die kinderschrijfster had ik andere betere herinneringen.

C. J. F. VETTER.

De 10e groep No. 56 bevat: **Van Deensche Buurtjes.** Vertellingen van EMMA KRAFT, vertaald door NELLIE.

Het boekje is aangegeven, als bestemd voor kinderen van 8 tot 12 jaar. Die van acht zullen er nog niet veel aan hebben; voor tien- en twaalfjarigen is het begrijpelijk genoeg. Er zijn twee verhaaltjes in, een zeer kort, verteld door een Ziekenverpleegster, en handelende over een kindje, dat in een hospitaal sterft omstreeks Kerstmis. Onze jonge heidensche landgenootjes, zullen het verhaaltje wel heel aandoenlijk vinden, dat is het ook! Maar steeds is weer opvallend, hoe koud zulke schetsjes zijn, als ze zoo would-be neutraal gehouden worden. »Een Kerstroos op het koude, doode borstje», dat is de hoogste gevoelsuiting en dan: »de sneeuw legde zich zacht over het kleine bloemlooze graf» voilà tout!

Het tweede verhaal: Lorry is de levensgeschiedenis van een negerkindje, dat in een hospitaal terecht komt wegens een gebroken beentje, en later, als weesjongetje in een Kinderhuis. Als hij zijn eigen kost moet verdienen, wordt hij knechtje bij den burgemeester van het dorp en komt in aanraking met een meisje, Nora Stenersen. die zijn vriendinnetje wordt. Later raakt deze Nora een gouden armband kwijt en Lorry wordt verdacht; de jongen wenscht nu aan de familie allerlei kwaads en dreigt met brandstichting, en als er nu brand ontstaat, wordt hij ook hiervan beschuldigd. Maar 't komt allemaal best uit en Lorry wordt aangenomen als Nora's broer.

Ook uit dit boek zullen onze kinderen niets verkeerds leeren. Zoo'n beetje

gescharrel, om maatschappelijke deugden aan te kweeken, is niet zoo heel erg en de wraakgedachten van den armen zwarten jongen worden afschuwelijk genoemd en op het negerbloed geschoven, daar kan niemand op tegen hebben. Als je nu eenmaal negerbloed in de aderen hebt en wraakplannen in 't hoofd, en niemand heeft van den jongen een Christen gemaakt.. dan kan zoo'n arme negerknaap al niet anders dan aan zijn haren trekken en zijn vuisten ballen. Van een Zaligmaker, die de zachtmoedigheid leerde, en verbiedt, wraak te nemen, weet de arme Lorry niets... dat Deensche Kinderhuis is zeker ook al op neutralen grondslag gebouwd, ten minste, je hoort er niets van, of Lorry ooit vernam, omtrent een Schepper van Hemel en aarde. 't Zal wel niet... Nelly heeft er mee afgedaan en de Deensche Emmy Kraft blijkbaar ook.

De afwezigheid van elke godsdienstige uiting daargelaten, kan het boekje verder geen kwaad.

Zutphen, Oct. '07. C. J. F. VETTER.

De Volks-Kinderbibliotheek van Nellie. 10e Groep No. 57.

Onze Oudjes in hun lief en leed. Bijeengebracht door NELLIE.

Ik heb maar één raad aan Katholieke ouders: Wees op uw hoede met Nellie's geschriften. Aan mevrouw van Kol vertrouwen we de opvoeding en de ontwikkeling onzer kinderen niet toe...

Nellie is altijd heel vervuld van »teere, broze, fijne, enz. enz. kinderzieltjes en ze waarschuwt voortdurend, zoo'n teer-broos-fijn enz. zieltje toch vooral nauwkeurig te bestudeeren en dat teere-broze-fijne niet aan te raken, anders dan met uw oogen, uit vrees, er iets aan te beschadigen! Welnu.... als we nu haar boekjes van onze kinderen weren, dan doen we juist, wat de schrijfster wenscht! Er is maar één kinderziel, die nog teerder-brozer en fijner is dan de ziel van een modern heidensch kindje, ofschoon zulk een zieltje al is om mee te dweepen.... maar daarboven staat een Roomsch zieltje! en dat heeft nog iets anders te verliezen dan wat het gemeen heeft met onze jonge heidenen aan onschuld, vertrouwen en liefheid! Ons Roomsche volkje moet niet in aanraking komen met verhaaltjes, die er o zoo lief onschuldig uitzien, maar die slechts al te vaak zoo'n heel klein, verborgen, haast onmerkbaar vergifje bevatten, waarvoor wij onze jeugd liever behoeden. Maakt Nellie nu in dit bundeltje een beetje reclame voor haar Partij blad: Het Volk? zoo'n begin van: de kinderen gewennen aan den naam van dit blad? Rosegger en Maria Zell zijn er ook in te vinden.... *natuurlijk* zouden we haast durven zeggen! De schrijver van: »Toen ik nog een boerenjongen was," moet om meer dan één reden in Nellie wel een vurig bewonderaarster vinden. Evenals bij Rosegger heeft men ook bij Nellie in al haar verhaaltjes, vertelseltjes, schetsjes en sprookjes dat waas van godsdienstloosheid, licht en fijn om en over alles heen.... haast onmerkbaar.... Soms met een tintje geloofsuiting maar meestal de ceremoniën en gebruiken der Katholieke Kerk beschouwend en besprekend als waren ze overblijfsels van onschuldig heidensch bijgeloof, die men, nu ja gaarne laat aan oude vrouwtjes en domme landlieden, maar waaraan stadsche kinderen zich natuurlijk al lang hebben onttrokken. Dat is het gevaarlijke van Nellie's boekje voor onze jeugd, en daarom: wie zeker wil gaan, were ze uit de handen zijner kinderen.

C. J. F. VETTER.

De Volks-kinderbibliotheek van Nellie. 10e groep No. 58. **Vrienden en Bekenden van onze Kleuters.** Naar het Fransch van SUSANNE CORNAH. door NELLIE, voor kinderen van 7 tot 11 jaar. Uitgave Masereeuw en Bouten Rotterdam.

Ook aan onze Katholieke kinderen durf ik dit deeltje gerust in handen geven. Er wordt alleraardigst in verteld over dieren, planten en boomen, die bijna alle sprekende worden opgevoerd. Mijn eenige bemerking is, dat ik de zinswendingen te stijf en de taal onnatuurlijk deftig vind, vooral tegenwoordig, nu de jeugd eraan gewoon raakt, ook in haar leesboekjes den natuurlijken spreektoon te hooren. Verder lijkt het boekje mij veel te moeilijk voor kleuters van zeven jaar. Wanneer zij het op tien en elfjarigen leeftijd goed begrijpen, zijn het geen achterlijke kinderen.

Zutphen, Oct. '07. C. J. F. VETTER.

De Volks-kinderbibliotheek van Nellie. 10e groep. No. 1 59/60.
Oud-Hindoesch Keurjuweel.
Fragmenten uit Pramájana en Mahabhárata, voor den leeftijd van 15 jaar en ouder.

Ouder vooral, want kinderen op den leeftijd van vijftien jaar, zelfs de zeer ontwikkelden zullen in deze fragmenten nog geen genoegen scheppen. Misschien zou het boekje als geschiedenisleesboek dienst kunnen doen, maar dan met flinke verklaringen door den leeraar. Het eerste Pramájana is naar Rosny, het tweede: Mahabhárata naar Kellner en Nellie zelf geeft in noten, onder aan de blz. eenige bemerkingen en ophelderingen. Hier volgt er een enkele, teekenend, voor den geest, waarin Nellie ook dit werkje heeft saamgelezen: (blz. 85. Noot 2.) »Tot zelfs in het Oude Testament vindt men sporen van een dergelijk geloof (n l. huwelijksverbintenissen van goden met menschen) boek Genesis: »De zonen Gods nu zagen de dochteren der menschen aan, dat zij schoon waren, en zij namen zich vrouwen uit allen, die zij verkozen hadden". Hier voegt Nellie bij: De kinderen uit deze verbintenissen waren geweldige reuzen. Het is altoos belangwekkend, dergelijke overeenkomsten op te merken".... Zeker, heel belangwekkend maar van nog veel grooter belang is het, op te merken, hoe onze veel schrijfster Nellie weer haspelt met de Bijbelsche Geschiedenis. Mevrouw van Kol moet waarlijk eens een half uurtje nemen, om te bestudeeren wat zij als »belangwekkend" ter opmerking aanbeveelt.

Ook van dit Oud-Hindoesch Keurjuweel moet het alweer heeten: Niets voor de Katholieke jeugd.... tenzij er een geleerde gevonden worde, een geloofsgenoot natuurlijk, die het met de kinderen zou willen lezen en hun de duistere dingen verklaren, niet zoo maar op de gis, gelijk Nellie er over heenloopt met een duw en een ruk naar Boedha of Brahma, maar een beetje wetenschappelijk, gelijk methode en bovenal waarheid dat eischen. Voor onze kinderen mogen Boedha en Brahma nog gerust voorloopig onbesproken en hun gedichten, hoe schoon ook wat taal betreft, kunnen veilig ongelezen blijven. C. J. F. VETTER.

Het A. B. C. door MEVR. VAN OSSELEN-VAN DELDEN. Naar teekeningen van Louis Raemakker.
Amsterdam, L. J. Veen.

Als ik nu terugdenk aan de A. B. C. prent, waarmee ik mij moest tevreden stellen, toen ik jong was, en voor een eerste kunstwerk in schreeuwende kleuren tegen betaling van één cent in

aanmerking kwam, dan sla ik de handen in elkaar van verbazing, en ga ik toch wel aan zoo ietsals de »eeuw van het kind" gelooven. De tekst van dit kostbare boek, is mooi, al hebben we betere schrijfsters, maar de illustraties zijn allerprachtigst. 't Is een doorloopend verhaal van kleine Adriaan die een zusje kreeg. Elke bladzijde komt er een nieuwe figuur bij, die met een letter correspondeert, en alle eens opgenomen figuren blijven op de volgende plaatjes. Om beurten zijn de teekeningen wit en zwart, en gekleurd. Mijn kleine jongen is er dol op, hij kan er zich best mee vereenigen het A. B. C. uit zoo'n prachtboek te leeren, en hij heeft gelijk. Waarom zouden de eerste indrukken der kinderen leelijk moeten zijn? MARIE.

Ons Lente-Boek. Naar het Zweedsch door JOH. KERKMEIJER BALDECR. Almelo, W. Hilarius Wzn.

Een flink groot prenteboek in stevigen omslag. 't Heeft mooie platen, al zijn ze niet zoo fijn als van onze Hollandsche teekenaars, heeft afbeeldingen van dieren en bloemen, met iets van het sprookjesachtige uit het Noorden, en versjes om van buiten te leeren voor grootere kleintjes. MARIE.

ALLERLEI.

Almanak voor 1908. Uitgegeven door het Missiehuis van het H. Hart te Tilburg.

Deze almanak is bekend en bemind om zijn actueele prenten, zijn mooie platen, zijn rijken inhoud. Hij is in ieder opzicht de eerste onder zijns gelijken. Dat komt wel omdat hij, zooals de inleiding zegt, »op populariteit, zooals die verkregen wordt door zoogenaamd devoot-romanachtige verhalen» niet rekent, maar zich tot taak gesteld heeft, steeds »goed stichten en nuttig zijn ook in eigen omgeving, hier te lande, zoowel door op zijn wijze mee te werken aan de alleshernieuwing in Christus, door aan te sporen, tot een opgewekt Katholiek leven, door goede, en, willen wij hopen, vruchtbare gedachten te strooien in de harten van duizenden lezers, door nobele gevoelens en idealen te wekken bij jongeren vooral; door veredelend en opvoedend in te werken op het volk door kunstillustraties».

Die taak vervult de almanak ook dit jaar met eere.

K.

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES.

Vres les Terres Nouvelles Explorateurs—Explorations), door G. Dodu. 8o. 261 blz. Paris 1907. 3 fr.

Dit werk, dat geen aanspraak maakt op wetenschappelijk waarde, kan aan lezers, die weinig aan aardrijkskunde gedaan hebben, een overzicht geven der voornaamste ontdèkkingsreizen, vooral van den laatsten tijd.

Peterm. Mitt. 1907. lit. 565.

(V. Hantzsch.)

Le Tour de France, (geïllustreerd tijdschrift). 4o. Paris. 20 fr. per jaar.

Wat de "Tour du Monde" is voor de geographie der geheele wereld, dat is dit nieuwe tijdschrift, (geboren in 1904) voor die van Frankrijk. De talrijke illustraties (eerste jaargang 424 blz. en 1450 illustraties) zijn prachtig.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 577.

(F. Hahn.)

Eine Studentenwalz durch Süd-Frankreich und Spanien, door L. Steck. Bern 1907. 2.40 mk.

De schrijver doorreisde, deels te voet, Zuid-Frankrijk en geheel Spanje en vertelt daarover sommige goede maar ook vele onbeduidende zaken.

Zijn penteekeningen zijn niet onverdienstelijk.
Geogr. Zeitschr. 1907, VIII, p. 461.
(K. Sapper.)

Römische Sonntage, door M. Marasse. Leipzig 1906. 2.80 mk.
Een boekje, niet voor geografen bestemd, waarin de schrijfster haar indrukken over Rome weergeeft.
Geogr. Zeitschr. 1907, VIII, p. 460.
(M. Kiessling.)

Die Heldentaten des Dom Christoph da Gama in Abessynien, door Enno Littmann. Nach dem portugiesischen Berichte des Miguel de Castanhoso übersetzt und herausgegeben. Berlin 1907. 4.20 mk.
Van dit oude werk over de tochten der Portugeezen in Abessynië bestond reeds een Italiaansche vertaling (van 1888) en een Engelsche (van 1902). Zij worden overtroffen en verbeterd door deze nieuwe Duitsche vertaling, die werd bewerkt door een alleszins bevoegd kenner van Abessynië, deszelfs taal en bewoners.
Geogr. Zeitschr. 1907, IX, p. 526.
(V. Hantzsch.)

Anleitung zu wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen, door G. v. Neymayer. 3te Auflage. 2 Bände. 8o. 842 blz. en 878 blz. Hannover 1905 en volgende. 43 mk.
Een nieuwe uitgave van 't beroemde werk, die door vakgeografen met vreugde mag worden begroet.
Geogr. Zeitschr. 1907, IX, p. 529.
(K. Sapper.)

Ibn G'ubayr (Ibn Giobeir) Viaggio in Ispagna, Sicilia, Siria e Palestina, Mesopotamia, Arabia, Egitto compiuto nel secolo XII, door C. Schiaparelli. Roma 1906. 10 lire.
Een mooie vertaling van het beroemde Arabische reisverhaal. Voor linguisten en voor hen, die historische geografie studeeren, een belangrijk werk. Alleen een beetje duur.
Peterm. Mitt. 1907, lit 567.
(Machetto.)

ROMANRECENSIES.

Les Sources claires, door d'Escola. 2 francs. Libr. nat., Paris.
Deze roman is in een der grootste katholieke tijdschriften verschenen; en de schrijver is medewerker geweest van de „Mois".
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (X. Z.)

Le lendemain du péché, door Henri d'Hennexel. 3 fr. 50. Perrin, Paris.
Schrijver heeft een afschrikwekkend voorbeeld willen schilderen: maar is dit waarlijk nuttig en niet veeleer gevaarlijk?
Mois litt. et pitt. oct. 1907.
(Ed. Ward.)

Mademoiselle de Kéravon, door d'Echérac. 3 fr. 90. Dujarric, Paris.
Deze roman is uitstekend en met zoo kiesch mogelijke uitdrukkingen geschreven, maar de zaak is van dien aard, dat toch niet iedereen dit boek mag lezen.
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (M. L.)

Au bon vieux temps, door Madelaine. 3 fr. 50. Champion, Paris.
Prachtige verzameling legendes.
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (X. P.)

Journal d'une Femme du Monde, door Max de Bray. 3 fr. 50. Perrin, Paris.
Het boek is in en in christelijk; jammer dat er hier en daar eenige al te realistische tafereelen in voorkomen.
Mois litt. et pitt. oct. 1907.
(Emmel.)

Jeunes années, vieux curés. Vieilles années, jeunes abbés, door Marguerite de la R. de J. 2 francs. Retaux, Paris.
Is dit een goed roman? Voor mannen, ja; maar voor vrouwen zeer slecht.
Mois litt. et pitt. oct. 1907.
(F. R. B.)

Ars et Vita, door René Gillouin. 3 fr. 50. Sansot, Paris.
Al heel weinig interessant voor onze lezers.
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (M. L.)

La dernière du nom, door Tessier-Bailleuil. 3 fr. 50. Dujarric, Paris.
Kinderachtige roman.
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (M. L.)

Le Flambeau de bronze, door Charles Bouvan 3 fr. Messein, Paris.
Samenraapsel met dichterlijke herinneringen met een heidensch tintje.
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (M. L.)

Le Travail et l'Amour, door Edouard Grandel.
Zeer vrije voorstander der vrije liefde.
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (M. L.)

Plus haut, door Jacques Labour. 3 fr. 50. Stock, Paris.
Veel liefdescènes, die walging wekken.
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (E. G.)

Vers la Fortune, door Viollier. 3 fr. 50. Bouvalot-Jouve. Paris.
Boek, dat men niet zonder gevaar in ieders handen kan geven.
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (E. G.)

Intellectuelles, door Claude Moncey.
Een interessante roman, dien men met nut kan lezen.
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (M. L.)

Pour lire en dormant, door Emile Amet. 2 francs. Jouve, Paris.
Het boek moest liever tot titel hebben: „Pour s'endormir".
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (E. G.)

La Soudure, door Emile Amet. 3 fr. 50. Bouvalot-Jouve, Paris.
Niet onverdienstelijk, maar eenige gewaagde passages.
Mois litt. et pitt. oct. 1907. (E. G.)

Le Loup dans la Bergerie, door Alexis Noël. 3 fr. 50. Plon, Paris.
Niets stootends of al te gewaagds, maar hier en daar wat weekelijke droomerijen.
Mois litt. et pitt oct. 1907.
(Ed. Ward.)

TIJDSCHRIFTEN.

Jong Dietschland. Oogstnummer 1907.
Een terugblik op Jong Dietschland bij zijn tienjarig bestaan (J. E.): — Grootheid door G. Verborght: Zeemeeuwe aan Godfried Hermans. Een blik op de hedendaagsche letteren door Jef van de Woude. Aan Waelput door L. Lambrechts. Muzikaal overzicht. Boekbesprekingen. Overzicht van tijdschriften.

Onze Kunst. September 1907.
Het Getijboek van den Hertog van Berry, te Chantilly door Jacques Mesnil. Voormalige Nassausche paleizen in België I door Th. M Roest van Limburg. Brouwer's Aardewerk door J. A. Loeber, Jr. Kunstberichten. Boeken en Tijdschriften.

—— October 1907.
De Tentoonstelling van het Gulden Vlies te Brugge I door H. Hymans. Nationale Kunst? door Jac. Van den Bosch. Kunstberichten. Boeken en Tijdschriften.

De Gids. Augustus 1907.
Het dure Moederschap door Aug. de Wit. Willem de Clercq, da Costa en Kohlbrügge door J. Hobsna. De plaats der vrouw in Maatschappij en Staat door M G. Kramers. Bezuiniging bij de zeemacht en tevens verbetering door J. P. v. Rossum. Het spiritistisch Gevaar door J. Zeehandelaar. Over Vlaamsche Volkskracht door G. Kalff. Over Jacob Geel door J. N. v. Hall. Dr. De Raaf's uitgaven van Elckerlyc en Lanseloet door P. Leendertz. Buitenlandsche Letterkunde door H. T. Colenbrander.

—— September 1907.
Het dure Moederschap door Aug. De Wit. Dansen door H. Lapidoth-Swarth. Een Indisch drama door J. S. Speyer. De Zegelring des Ministers. Kringloop door J. Limburg. Vondel en de Griekscho tragici door J. van den Berg van Eysinga-Elias. De Wapenen hoog gehouden! door H. P. Staal. Buitenlandsche Letterkunde door J. N. van Hall. Muzikaal Overzicht door H. Viotta.

De XXe Eeuw. Augustus 1907.
Het onverwachte door P. van der Meer. Fragmenten uit Shakespeare's Hamlet door Jac. van Looy. De heilige Tocht door Ary Prins. De achtergrond der Evangeliën door G.

Bolland. Buitenlandsch staatkundig overzicht door Chr. Nuys.
—— September 1907.
Het ivoren Aapje door H. Teirlinck. Koning Svend door H. Van der Wal. Kleine Proza-stukken door P. H. Ritter Jr. Chamberlain over Kant door Dr. Boeken. Albrecht Rodenbach, door Dr. L. van Puyvelde. Aanteekening door L. Van Deyssel over Everts' boek. Uit het leven van een Hypochonder. Staatkundige Kroniek.

Studiën. Jaarg. 39. Deel 68 Afl. 1. — In memoriam, P. Lud. Hebrans S. J. De Instelling van het H. Sacrament des Altaars I door J. F. de Groot. Op den Dordschen Doelen in 1618—19 door H. J. Allard. Miss Agnes Mary Clerke door J. Stein. De sterfdag des Heeren en de oudste overlevering door J. P. van Kasteren. Brieven over letterkunde door A. Gielen. Uit de Pers.
—— Deel 68, Aflevering 2. De instelling van het H. Sacrament des Altaars II door J. de Groot, slot van een ernstige studie. De theorie der beeldspraak I. door P. Zeegers. Wrijvingen tusschen Oostenrijk en Hongarije. De Ausgleich door K. J. Derks. Geprivilegieerde priesters op Curaçao 1701—41. II door W. van Nieuwenhoff. Vondelstudie. De H. Drieëenheid. Bespiegelingen, V. 875—1264 door J. Uit de pers.
—— Deel 68. Aflevering 3.
De theorie der beeldspraak, door P. Zeegers. Een nieuw leven van Windhorst, door C. Wilde. Wrijvingen tusschen Oostenrijk en Hongarije. — De „Ausgleich", door K. J. Derks. Schetsen uit Syrie, IV. Beiroet, door H. Wilbers. Over Nederlandsche Bijbelvertalingen, door A. Gielen. Vondelstudie. De H. Drieëenheid. Bespiegelingen, V. 875—1264, II, door J. Uit de pers.
—— Deel 68. Aflevering 4.
De H Gregorius van Nyssa, een wegbereider voor het Pantheisme? door G. Louwerens. Veertien dagen in het land der Pharao's, door H. Wilbers. Sully Prudhomme, door J. v. d. Bossche. Het algemeen zekerheidsvraagstuk, door Th Ermers. De Faust-idee in hare ont wikkeling, door B. Speekman. P. Wasmann in Berlijn, door H. Bolsius. Uit de Pers.

Dietsche Warande en Belfort.
In en om Kaïro, Em. Broes. In 't Gareel, Lambert Jageneau. Het zieltogende Darwinisme, door Jozef van Mierlo Sr, S. J. De Derscher, F. Bertrand, Ord Cap. Duitsche Modernen, door Gabriël Verborght. Over Letterkunde, J. Persyn. Boekennieuws. Inhoud van Tijdschriften. Omroeper.

De Nieuwe Gids Augustus 1907.
Een zwerver verdwaald door Arth. van Schendel. Een romantische Jongen door J. Reddingius. Tooneelcritiek door Frans Mijnssen. Litteraire Kroniek W. Kloos.
—— September 1907.
De verachte Knekelman door W. Jaeger De regie der Zomerspelen door H. de Boer. Litteraire Kroniek door W. Kloos.

Vragen van den Dag. Augustus 1907.
Het Nederlandsche Staatsdomein door H. de Jong. Europa en Egypte door D. van Hoytema. In de dagen van 1830 en 1831, uit oude familiepapieren door Dr. E. Epkema. Uit Rotterdam's babyjaren door W. van Rede. De Vogels in mythologie en volksgeloof door Ornis.
—— September 1907.
De fotographie in natuurlijke kleuren, door J. van den Bergh. Van Draagstoel tot Omnibus. Eenige bladzijden uit de ontwikkeling van het stedelijk verkeer. door Dr. H. Blink. Trekken in den Tuinbouw, door P. Byhouwer. In de dagen van 1830 en 1831, uit oude familiepapieren, door Dr. E. Epkema. Van maand tot maand.

Onze Eeuw, Augustus 1907.
Boete, door G. Haspels. Caveant consules! door Jhr. de Savornin Lohman. De Groninger Veencoloniën, door Jhr. H. Smissaert. Verzen, door L. Van der Waals. De jongste wijziging van het Regeeringsreglement voor Nederlandsch-Indië, door J. W. Gunning.
—— September 1907.
Voor alles links? door Mr. W. van der Vlucht. Boete, door G. Haspels. Beschavingswerk in Indië, door Dr. E. Kulstra Vrouwelijke studenten, naar aanleiding van Annie Salomon's Een meisje studentje, door Prof. P. Blok.

Boon's Geïllustreerd Magazijn, Augustus 1907.

Herlevend Brugge, door J u l. S a b b e. Het koninkrijk der bijen, door P. F r a n s e n. Prins Maurits tot ridder verheven in de orde van den Kouseband, door A. J. Servaas v. Rooijen. Rio de Janeiro, door G. Brieven van een Jong-Gehuwde, door T h. H o v e n. Moderne Vazen, door M a j o l i c a. Haar Oom. Over z'n Begin. Vergeten.

—— September 1907.
Hendrik Waelput, door L. L a m b r e c h t s. De Veiligheidsschouwburg, door J. H o l t r o p. De beoefening der Huisvlijt, door H. v a n d e r M a n d e r e. Sociaal-geneeskundige schetsen, door D r. B. Herlevend Brugge, door J u l. S a b b e. Oud Zeer, door B. C a n t e r. Brieven van een Jong-Gehuwde, door T h. H o v e n. Liedjes en Versjes, door M r. H. V a n d e r M e ij. Een dag in den nazomer buiten, door P. F r a n s e n. Dramatisch Overzicht, door M. V a n L o g h e m. De nieuwe Juffrouw.

De Natuur, 15 Augustus 1907.
Kleerstoffen uit het dierenrijk afkomstig, door P. v a n E c k. Een voordracht over Blauwzuur, door D r. G r e s h o f f. Een nieuw intensiefgloeilicht, door D r. R. B ö h m Proeven met de hoogvacuumpomp van Gaede, door D r. G. K n ü t t e l. Bijdrage tot de kennis der Indische Rijsttafel in verband met vele inlandsche gebruiken en gewoonten, door A. L u c a r d i e. Het afdrukken der Lumière-auto-chroomplaten in kleuren op papier, door A. T r e v e l l i. Over het vervaardigen van badkuipen, door D. S. S. Opgravingen van voorwereldlijke dieren, door Dr. A. S n y d e r s.

—— 15 September 1907.
Schetsen van de Canarische eilanden, door M i m o s a. Kunstmatig Grafiet, door D r. R. d e H a a s. De Roquefortkaas, door E. M. Brem, door J. S t u r i n g. Het maken van een vonk-inductor, door T. H o e k s t r a. Loggen, door I. M. K l e i b o e r. Het Koken, door D r. B o u m a n. De zincotypie of het zink-hoogetsen, door R. H o l t o r f. Stoomturbines, door S. S n u y f f. Robben of Zeehonden, door J. D a a l d e r. De duur der schemering in verschillende jaargetijden. Colloïden, door A. P r i n s.

Le Correspondant, 25 juillet 1907.
La France, l'Autriche et l'Italie en 1870, door H. W e l s c h i n g e r. Lettres inédites de Béranger à M. Benoit-Champy, door A. F e u g è r e. La Tyranne parlementaire, door L u c d e V a l r o g e r. En marge d'une biographie, door M g r. P. B a t i f f o l. Contre le flot, door P. l e R o h u. La question Polonaise en Prusse, door G é n. B o u r e l l y. La nouvelle légende dorée. I. La Paroisse des Chiffoniers, door M. T o l m e y e r. L'Aurore d'une Dictature, door d e L a n z a c d e L a b o r i e. Les Œuvres et les Hommes.

—— 10 août 1907.
Lettres à une exilée, door S a i n t e-B e u v e. Une nécropole gréco-romaine en Egypte: Les fouilles d'Antinoé, door M. P é z a r d. Les Troupiers de l'empereur, door L. M a d e l i n. Au pays de Chulalongkorn. Le roi, le cour. le gouvernement, door E. G r a s s i. Contre le flot, P. l e R o h u. Le grand peintre français, door J. T a r b e l. Déboisement et reboisement, door C. d e K i r w a n. La vie économique et le mouvement social, door A. B é c h a u x. Revue des sciences. Chronique politique.

—— 25 août 1907.
Lettres à une exilée, door S a i n t e-B e u v e. Le Centenaire de la Navigation à vapeur et l'exposition maritime de Bordeaux, door P. C a m. d'A l m e i d a. La nouvelle Légende dorée, door M. T a l m e y r. Mutineries militaires au debut de la Révolution, door O. H a v a r d. Contre le flot, door P. l e R o h u. Au Coeur de l'Afrique, door E. d e V i l l e l u m e. Ch. de Spoelberch de Lovenjoul, door J. A. G e o r g e s. Les Morsures des serpents venimeux, door Dr. P. C h a r p e n t i e r

—— 10 septembre 1907.
De Rennes à Sedan, door G é n é r a l L a m b e r t. L'Edit de Nantes et son application, door Ph. R e g n i e r, Le Président Roosevelt et les Trusts, door E. M a r t i n S t. L é o n. Contre le flot, door P. l e R o h u. Des voyages à l'époque actuelle, door C t e d'U s s e l. Un artiste chrétien: le baron Jean Bethune. door G. d e G r a n d m a i s o n. Affaires d'Egypte et de France, door E. L a m y.

Études, 5 septembre.
Y a-t-il une crise du Catholicisme? door P a u l M a l l e b r a n c q. Les Religieuses et la Révolution. door P i e r r e B l i a r d. Le petit séminaire de Roulers. Les Pères de la Foi et de Maurice de Broglie, door P a u l D u d o n.

Une Ecole primaire catholique en Angleterre, door Joseph Boubée. Taine dans sa correspondance, door Lucien Roure. Bulletin de l'éducation et de l'enseignement, door Joseph Burnichon.

—— 20 septembre.

Les Stigmates de saint François, door L. le Monnier. Y a-t-il une crise du Catholicisme? door Paul Mallebrancq. Autour d'un foyer stable. L'Emigration basque, door Pierre Lhande. Madagascar. L'apostolat catholique, door Pierre Suan. Bruges et le Toison d'or, door Joseph Boubée. Bulletin social, door Ch. Auzias-Turenne.

Revue des deux Mondes, 1er août 1907.

Le Blé qui lève, dernière partie, door R. Bazin. Correspondance entre Alexis de Tocqueville et Arthur de Gobineau. Mandrin, capitaine des Contrebandiers. La Jeunesse et les premiers exploits, door Fr. Funck-Brentano. La Représentation du mouvement et la vie. La Cinématographie, door P. Banet-Rivet. Œuvres sociales des femmes, door P. Acker. Madagascar. V. L'Education, la question des langues et l'assistance médicale, door M. et A. Leblond. Poésies, door G. Lafenestre. Essais et notices. Publications posthumes de Ferdinand Brunetière, door V. Giraud. Chronique de la quinzaine. Histoire politique, door Fr. Charmes.

—— 15 août 1907.

La suppression des Académies en 1793, door G. Boissier. L'Invasion, door Bertrand. Madame, mère du régent: Le mariage, les premières années en France, door Arv. Barine. Le Droit commun d'association, door E. Baudoux et H. Lambert. Les Progrès récents du Congo français, door H. Lorin. La Question religieuse à Genève, Jul. de Narfon. Revue littéraire, door R. Doumic. Revues étrangères: Jugements nouveaux sur l'œuvre de Shakespeare, door Th. de Wyzewa.

—— 1er septembre 1907.

L'Invasion, door L. Bertrand. Mandraine, capitain général des contrebandiers. II. La Carrière de Mandrin, door Fr. Funck-Brentano. La Vérité sur Fontenay, door le gén. Zurlinden. Un Pardon, door P. Renaudir. L'Enfant et la famille, door L. Delzons. La Crise financière égyptienne actuelle, door P. Arminjon. Poésies, door Jacq. de Briey.

La Revue, 1er août 1907.

Comment est mort Léon XIII, door Boyer d'Agen. La Suppression de la misère, door Fr. Passy. L'Evolution de l'Amour, door P. Margueritte. La Criminalogie de M. Legrain door E. Faguet. Faut-il préparer nos enfants au devoir militaire? door Cap. Bourguet. Une Pompadour allemande, door M. Hay. Le Théâtre en plein air, door R. Canudo. Mouvement littéraire en Italie, door M. Muet. Le Mouvement intellectuel en France.

—— 15 août 1907.

L'Europe de Demain. L'Isolement de l'Allemagne. Le Prêtre de la morale, door M. Gorky. La Science chez Maeterlinck, door G. Bonnier. Entre éditeurs et auteurs, door H. d'Almères. Sonnets païens, door F. Mazade. Les derniers romans français, door G. Pellissier. Une Pompadour allemande, door M. Hay. La Maison d'éducation de St. Denis door A. Charpentier. Le Mouvement littéraire en Suisse, door E. de Mortier.

—— 1er septembre 1907.

Un Péril national en France, door G. Vallat. Rapport de la Commission Zéro, door B de Suttner. Le français d'Avant-Garde, door A. Dauzat). Les Saints de l'Islam, door J. Roney. Le Sommeil électrique, door R. Martial. Stances, door G. Trarieux. Comment les Oiseaux se font la cour, door H. Coupin. Lettres de Direction, door E. Faguet. L'Idée moderne du Sport, door M. Delpeuch. Une Pompadour allemande, M. Hay. A travers la Litterature turque, door S. Bey. Le mouvement intellectuel en Russie, door V. Starkoff.

Deutsche Rundschau, Sept. 1907.

Den Strom hinunter, door Is. Kurz. Cesare Pascarella, door P. Heyse. Eine Winterfahrt nach Tripolis, Tunesien u. Sizilien 1907, door D. von Hoffmeister. — Was wissen wir von der Erde unter uns? door E. Wiechert. Weltstellung u. Kultur Venedigs, door K. Brandi. Goethe, Marianne van Willemer u. Sulpice Boisserée, door F. Schultz. Die Gebärde des Weibes, door A. Heine.

Das Stumme. Die bildende Kunst der Gegenwart und das Problem des Inhalts, door W. von Seidlitz. Ein französisches Urteil über Deutschland.

Das Literarische Echo, 1 Aug. 1907. Zweierlei Æsthetik door Jul. Hart. Besprechungen door A. Krause. Nordische Erzähler door Cam. Hoffmann. Aus der Frühzeit des Romans door Jos. Ettlinger. Das Visscher-Jubilaeum. Kuno Fischer. Echo der Zeitschriften. Echo des Auslandes. Kurze Anzeigen: Ein Freund der Zigeuner door H. von Whislocki.

—— 15 Augustus 1907. Zweierlei Æsthetik door Jul. Hart. Frühlings Erwachen door G. Zieler. Schriften zur Theatergeschichte door P. Legland. Dramatische Dichtungen door A. Krapp. Das Isländerbuch door W. Poeck. Französische Antologiën door Fr. Clement. Echo des Auslandes. L'Ombre s'étend sur la Montagne.

—— 1 September 1907. Essai und Aphorismus door K. W. Goldschmidt. Hugo Salus door K. Nowak. Hebbel-forschungen door Karl Stein. Ein neuer van Eeden door Ans. Heine. Echo der Zeitungen. Echo der Zeitschriften. Kurze Anzeigen.

—— 15 September 1907. Dichterkomponisten door P. Bekker. Wilhelm Holzamer door G. Falke. Amerika und seine Erzähler door A. von Ende. Lyriker und Halblyriker door W. Holzamer. Der weg zur form door A. Geiger. Die modernen Preziösen door Dr. O. Knapp. Drei Siebzigiährige. Echo der Zeitschriften. Kurze Anzeigen.

Stimmen Aus Maria-Laach. Juli 1907. Das Dombild zu Köln door St. Beissel. Kennzeichen des Volkswohlstandes I door H. Pesch. Der Engelhymmus Gloria in excelsis Deo. Sein Ursprung und seine Entwicklung door Cl. Blume. Bildung des Charakters door M. Meschler. Auf den Fluten des Ganges door J. Dahlmann.

—— Augustus 1907. Der heiligen römischen und allgemeinen Inquisition Erlass vom 3 Juli 1907. Was die Stunde heischt. Auf der schiefen Ebene zum Idealismus? I door J. Fröbes. Religion und Pädagogik I door V. Cathrein. Kennzeichen des Volkswohlstandes II, Schluss, door H. Pesch. Vom Rom nach Valle di Pompei door J. G. Hagen.

—— September 1907. Der neue Syllabus door J. Bessmer. Die Elisabeth zu Marburg door St. Beissel. Auf der Schiefen Ebene zum Idealismus? II door J. Fröbes. Religion und Pädagogik II Schluss door V Cathrein. Delhi I door J. Dahlmann.

Contémporary Review. August 1907. The religious education of children door Sir Olis. Lodge. Al the cross-ways door J. A. Spender. Gods and saints in ancient Ireland door T. W. Rolleston. The Move of the Midi door L. Jerrold. The Problem of the old Testament restated door Jam. Orr. Poor Relief in the Balkans door Ed. Sellers. Medoeval a. Renaissance portraiture door Em. Cramford. The Wealth of the Workers door Jessé Guail. Social Safe in Asia Minor in the Abrahamic age door A. Sayce. The divine Mann door E. Gaillard.

—— September 1907. The Development of an international Parliament door S. Jevons. St. Paul's Philosophy of history door W. Ramsay. The All-India Moslem League door E. Lang. Gothic Achitecture a. the Gothic race door M. Phillips. Conditions of a Japanese-American War, door Cruiser. Arab and Hebrew Prose Writers, door T. Weir. The Purpose of Art, door E. W. Cook. Jean August Ingres, door S. de Soissons. The Turkish Army. door A. de Bilinski. The new Treatment of Cancer, door C. Saleeby. Foreign Affaires, door E. J. Dillon.

NIEUWE BOEKEN.

De werken in deze lijst vermeld, worden aangekondigd, niet aanbevolen.

GODSDIENST.

J. J. T. Brouwer, C ss.R,: Het kerkelijk jaar met zijne liturgische tijden en voornaamste feesten. Leiden, Hoogewoerd 89, J. W. van Leeuwen. f 2.75 geb. f 3.25.

P. H. Hugenholtz Jr.: Innerlijk leven. Zielsbeschouwingen. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 1.90 geb. f 2.50.

H. M. van Nes: Suprahistorisch. Rede bij de aanvaarding van het ambt van hoogleeraar in de godgeleerdheid, vanwege de Nederl. hervormde kerk aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Leiden, Boekhandel en Drukkerij vh. E. J. Brill. f 0.40.

Prof. theol. G. van Noort, Tractatus de vera religione quem in usum auditorum suorum concinnavit. Amstelodami, C. L. van Langenhuysen.

Dr. A. J. Barnouw: Schriftuurlijke poëzie der Angelsaksen. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. f 0.40.

Fr. M. Venantius: Naar Jesus' hart. Lezingen en gebeden vooral voor jongelieden. 's Hertogenbosch, G. Mosmans Zoon, in linnen rood op snee f 0.50, in linn. verg. op snee f 0.75, in chagrinleder verg. op snee f 1.25.

Levensvragen IIe serie. Baarn, Hollandia drukkerij, per serie (10 nrs.) f 3.— afz. nrs. f 0.40

Dr. J. J. P. Valenton Jr.: Het Oude Testament in het licht van wetenschappelijk onderzoek.

Mgr. de Ségur: Een antwoord op de meest verspreide bedenkingen tegen den godsdienst. Vrij vertaald naar het Fransch, door p. Bas van Kesteren. 's Hertogenbosch, G. Mosmans Zoon. f 0.25 geb. f 0 45.

Mgr. John. S. Vaughan: Leven na den dood. Uit het Engelsch door L. v. d. Knaap, r. k. pr. Leiden (Maarsmanssteeg) Firma J. W. v. Leeuwen. f 0.60.

Geloof en Wetenschap: Studie voor onzen tijd. Red.: R. Bouman S. J., en Dr. J. v. Vessem S. J. Haarlem Drukkerij „De Spaarnestad." Per serie (5 nrs.) f 1.50 afz. nrs. f 0.35.

J. v. Kasteren, S. J.: Hoe Jesus predikte.

Dr. A. Derckx; H. Leonardus a portu Mauritio: De verborgen schat of verheven waardigheid der H. Mis. Naar 't Italiaansch. Venloo, G. Mosmans Senior. f 0.30, 50 ex. à f 0.27, 100 ex. à f 0.24,

Dr. theol. J. Riemens, Jr.: De strijd om de bijzondere openbaring. Amersfoort. P. Dz. Veen. f 0.75.

Kerk en Secte. Red.: prof. Dr. J. D. van Veen. Baarn, Hollandia-drukkerij. Per serie (10 nrs.) f 3.— per nr. f 0.40.

WIJSBEGEERTE, SOCIOLOGIE, STAATSWETENSCHAPPEN.

D. Kooiman: Handboek voor de beoefening in de practijk der gemeente administratie, 1e ged. Sneek, J. F. van Druten. Kplt in 40 vel à f 0.12⁵.

Prof. Dr. litt. Karsten. De Connecti Donatiani ad Ferrti fabulas drige et compositione. Lugduni-Batavorum, E. J. Brill f 2.20.

Ds. Eduard Heys: Verzameling van algebraïsche vraagstukken. Vrij bewerkt naar het Duitsch door Dr. D. van Lankeren Matthes en J. W. Tesch. Haarlem, de erven F. Bohn. f 1.80 geb. f 2.20.

Prof. Dr. Fred. Schuh: De waarde van het voorstellingsvermogen. Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleeraar in de zuivere en toegepaste wiskunde en de mechanica aan de technische hoogeschool te Delft den 25 September 1907. Delft, J. Waltman f 0.80.

W. F. Elfrink. De meetkunde der Kegelsnede en eenige harer toepassingen. Haarlem, de Erven F. Bohn. f 2.50 geb. f 3.—.

Prof. Dr. L. Bouman: De wetenschappelijke beoefening der psychiatrie. Rede bij de aanvaarding van zijn hoogleeraarsambt aan de vrije universiteit te Amsterdam den 27 September 1907 uitgesproken. Kampen, J. H. Kok. f 0.50.

Dr. Med. P. Wieringa: Godsdienstwaanzin. Groningen, Jan Haan. f 0.35.

A. J. Oostdam: Staangeldenstaking na invoering der wet op het arbeiderscontract. Leiden, Futura f 0.15.

Pro en Contra betreffende vraag-

stukken van algemeen belang. Baarn, Hollandia-drukkerij. Per serie (10 nrs.) f 3.—. Afz. nrs. f 0.40.

5. **Christen-socialisme**. Pro: ds. D. A. van Krevelen. Contra: Jos. Loopuit.

F. J. Vaes, Werktuigk. Ingr. Graphische voorstellingen in de beginselen der differentiaal- en integraalrekening Haarlem, P. Visser Azn. f 2.25, geb. f 2.60.

Mr. E. Fokker: Supplement op de Waterstaatswetgeving in Nederland bij den aanvang der 20e eeuw. Bijgewerkt tot 1 Juli 1907. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink en Zoon. f 1.90; geb. f 2.25.

GESCHIEDENIS, AARDRIJKSKUNDE, ONDERWIJS, TECHNISCHE WETENSCHAPPEN.

Paul Hermann: Island in Vergangenheit und Gegenwart 2 bnd. gr 8o. 116 Abbild. Leipzig 1907. 15 mk.

Dr. Leonhard Schultze: Aus Namaland und Kalikari. Mit 25 Tafeln und 281 Abbild. Jena 1907. 60 mk.

E. van Dieren, Arts: Meelvergiftingen, beri-beri, pellagra, kriebelziekte, erwtenziekte, polaranaemie, enz. Amsterdam, Scheltema en Holkema's boekhandel. f 5.—.

W. J. van Gorkum, Arts: Tuberculosebestrijding door reinheid. Amsterdam, F. v. Rossem. f 0.40.

E. de Waal: Onze indische financiën. Nieuwe reeks aanteekeningen. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 8o.

VIII. West-Borneo zonder de betrekkingen met de buren ten Noorden. Naar 't handschrift uitgegeven door E. A. G. J. v. Delden (283 blz.) f 4.50.

Wet van 15 Aug. 1862, Stbl. No. 171, gewijzigd bij die van 6 April 1877, Stbl. No. 71, houdende vaststelling van het tarief van rechten op den invoer zooals dat is opgenomen in de bijgewerkte verzameling van wetten, besluiten en aanschrijvingen der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen, Met aanteekeningen van Van Dillen en Middelkoop. 4e druk, herzien en bijgewerkt tot 1 Aug. 1907 door J. J. Risseeuw. Amsterdam, L. J. Veen. Gecart. f 4.50; geb. f 5.50. Met wit papier doorschoten f 6.—.

Mr. L. H. J. Lamberts Hurrelbrinck: Misdadigerswereld. Amersfoort, Valkhoff & Co., f 2.50, geb. f 2.95.

Dr. J. Eduard Stumpff: Voorlezingen over Ziekenverpleging. Haarlem, de Erven F. Bohn 2 dln. f 10.—, geb. f 11.50. II. f 7.50; geb. f 8.75.

F. A. von Stürler: De vruchten van Nederlandsch Oost-Indië. Tiel, A. van Loon. f 2.25.

Jhr. Dr. H. W. v. Asch v. Wijck: La marche vers la paix. Discours prononcé au cercle international le 24 juillet 1907. La Haye, J. Cikot. f 0 30.

Ellen Key: De nieuwe maatschappij. Beschouwingen, ideeën en idealen. Met toestemming van de schrijfster uit het Zweedsch vertaald door mevr. D. Logeman—v. d. Willigen. Leiden, A. W. Sijthoff's uitgevers-maatschappij. f 2.60, geb. f 3.25.

J. Bruinwold Riedel: Het leerlingwezen in Nederland. S. L. v. Looy. f 0.60.

De Grondwet, van het Koningrijk der Nederlanden en de regeeringsvoorstellen tot wijziging der grondwet. Haarlem. H. D. Tjeenk Willink en Zoon. f 0.40.

Dr. Ant Pannekoek: Ethiek en socialisme. Leiden, Leidsche Uitgevers-Maatschappij. f 0 10.

Dr. Ant. Pannekoek: Omwentelingen in den toekomststaat. Leiden, Leidsche Uitgevers-Maatschappij. f 0.10.

Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. Mit besonderer Berücksichtigung der Gesetzgebungsfragen 's Gravenhage, Boekhandel vh. Gebr Belinfante. Per jrg. (4 afl.) f 12.

Dr A. Kuyper: Om de oude wereldzee. Afl. 1. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf. Kplt. in 12 afl. à f 0.50. Geb. in 2 deelen f 7.25.

C. J. Bientjes-Hulst: De vrouw in het huisgezin Afl. 1. Zutphen, P. van Belkum Azn. Kplt. in 10 afl. à f 0.15.

Mrs. E. d'Esperance: Uit de geesteswereld („Shadowland"). Naar het Engelsch. Met een voorwoord van H. J. Schimmel. 2e verbeterde druk. Schiedam, H. A. M. Roelants. f 2.60.

Dr. W. Koster: Kant's noemenale wereld en de zinnelijke waarnemingen. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink en Zoon. f 1.75.

Le Parlement de l'humanité, (la conférence de la paix à La Haye) 1907. Amsterdam—Leipzig. Maas & Van Suchtelen. f 3.—.

Prof. D. Josephus Jitta: La substance des obligations dans le droit international privé. La Haye. Librairie Belinfante frères.

II. **Obligations qui n'ont pas leur source dans un contrat.** Conclusions. Geb. f 9.60.

Karl Kautsky: Vaderlandsliefde en sociaal-democratie. Vertaald door W. v. Ravesteijn jr. 2e druk. Rotterdam, H. A. Wakker en Co. f 0.10.

Jozef Löwy: Wat zijn uitvindingen en hoe ontstaan zij. Eene ontwikkelings-theoretische studie, door Cath Dermoût—Visser. Bussum, J. A. Sleeswijk.

F. H. Smidt: De reclame van den drankhandel. Amsterdam, J. J. Bos K.Azn. f 0.10.

Mevr. A. Pappritz: Meisjes waarover men niet spreekt. Bijdrage tot de oplossing van het prostitutie-vraagstuk. Amsterdam, D. Buijs. f 0.60.

De Nederlandsch-Indische Wetboeken. De grondwet voor het Koningrijk der Nederlanden, het reglement op het beleid der regeering van Nederlandsch-Indië, en andere belangrijke, in Nederlandsch-Indië geldende algemeene verordeningen en besluiten, met wijziging naar de op elk artikel betrekking hebbende Nederl.-Indische, Nederlandsche en Fransche wetsbepalingen. Bewerkt door Mr. W. A. Engelbrecht. Semarang, A. Bisschop Geb. f 13.25.

Verhandelingen der Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam. Amsterdam, Johannes Müller.

Wis en natuurkundige wetenschappen 2e Serie. Dl. XIII. **Prof. Dr. Srahl.** Der uterm pecerperalis von Erinacem europaens. f 0.80.

XIII. **Clement M. Reid and Eleaner M. Reid.** Near Venloo in the province of Limburg. f 1.00.

Frohmeijer: Bijbelsche Aardrijkskunde. Naar de 12e Duitsche uitgave opnieuw bewerkt door H. van Zuylen. Zwolle, La Rivière en Voorhoeve. f 1.90 geb. f 2.25.

A. Markus: Arnhem, omstreeks het midden der vorige eeuw. met geschiedkundige aanteekeningen. Arnhem, Mij. tot exploitatie der Nieuwe Arnhemsche Courant. Geb. f 6.—.

Prof Dr. W. Vogelsang: Aesthetiek en kunstgeschiedenis aan de universiteit Rede bij het aanvaarden van het hoogleeraarsambt aan de rijksuniversiteit te Utrecht. Utrecht, A. van Oosthoek. f 0.60.

L. v. Miert. Bloemlezing uit Ovidius, Catellus, Tibullus, Propertius, Martialis en Juvenalis, voor de middelste klassen en hoogste der Gymnasia bewerkt. Leiden, C. F. Théonville. f 2.45.

J. Hagen: Vragen over koopmans boekhouden (774) behoorende bij „Het Koopmansboekhouden en zijne toepassingen in praktijk. Dl I. 's Gravenhage, Van der Laan en Co. f 0.40.

C. Maas en Th. C. W. van Mierlo. Beknopte Wis- en Zeevaartkunde. Helder, A. J. Maas, Geb. f 2.25.

J. Hagens: Het Koopmansboekhouden en zijne toepassingen in praktijk. 's Gravenhage, Van der Laan en Co. II. Maandelijksche Methode. f 2.— geb. f 2.50. III. De boekhouding van Vennootschappen. f 2.— geb. f 2.50.

J. W. van Mameren Kz: De Kweekschool. Nederlandsch, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis, kennis der natuur. Opgaven van toelatings-examens tot de rijks- en de voornaamste gemeentelijke en bijzondere kweekscholen voor onderwijzers(essen) in 1906 en 1907. Tiel, D. Mijs. f 0.45.

Statistische Mededeelingen: uitgegeven door het Bureau van Statistiek der gemeente Amsterdam. Johannes Müller.

A. Teunisse: De nuttige handwerken voor meisjes, methodisch bewerkt ten dienste van de lagere school. 10e druk. Groningen. J. B. Wolters. f 1.25.

Chr. Nuys: Amsterdam commercial et industriel, 65 planches en haliotypie et texte. Amsterdam. Scheltema & Holkema. Geb. f 5.50.

Dr. F. F. G. Fischer: Vocabularium op Caesaris Bellum Gallicum. Groningen. J. B. Wolters. f 0.75.

François Guézenec: Cours pratique de japonais. Fascicule 1. Leiden, Librairie et imprimerie ci-devant. E. J. Brill. f 1.25

W. van Engelenburg: Geschiedenis van Broek- en Waterland van 16e— begin der 19e eeuw. Haarlem, de Erven F. Bohn. f 2.50.

Prof. Dr. H van Gelder: Leerboek der oude geschiedenis voor de hoogere klassen der gymnasia. Groningen, J. B. Wolters. f 2.25.

Gezondheids-bibliotheek voor arbeiders: Red. Dr. Med. J. Zadek. Voor Nederland bewerkt onder toezicht van Dr. Med. Max Juda. Amsterdam. D. Buys. Per serie (10 nrs.) f 1.— afz. nrs. f 0.12⁵.

Dr. K. Sneijders de Vogel: De studie van het later latijn. Openbare les, ge-

geven bij het aanvaarden van het lectoraat in de romaansche taal en letteren aan de rijksuniversiteit te Leiden den 28sten September 1907. Leiden. S. C. van Doesburgh. f 0.50.

M. H van Gestel: De beginselen der perspectief of doorzichtkunde. Speciaal behandeld ten behoeve der deelnemers aan den cursus Holthuizen. Hoogezand, J. Schoofstal. f 0.90,

W. Kreukniet: Practisch boekhouden. Handleiding bij het onderwijs. Dl. II, 1ste stuk. Rotterdam, G. Delwel f 3.50.

F. X. Arneaux: Mon diplôme de français. Cours d'études à l'usage de ceux qui préparent leur examen de français. Nimèque, L. C. G. Malmberg. Supplément (83 blz.) f 2.60 geb. f 3 25.

F. X. Arnaux: Epreuves écrites et orales pour l'obtention du diplôme de français. Nimèque, L. C. G. Malmberg. f 0.90.

Dr. H. Cretier: Handleiding voor analytische chemie ten gebruike bij het M. O. 3e geheel herziene druk. Deventer, W. F. P. Enklaar. f 1.—.

C. F H. Dumont, Kap. Inf. O.-I. l.: De Javaan in Desa (serat pandjrah ing poespita.) Leiden, Gebr. van der Hoek. f 2.50.

Dr. J. Versluys. Pseudocladochorius. Hicksoni n. g. n. sp. Bij inteek. f 2.20 afz. f 2.75.

Siboga-expeditie: Uitgegeven door Max Weber. Leiden, Boekhandel en Drukkerij vh. E. J. Brill.

Dr. H F. Nierstrasz: Die Nematomorpha der Siboga-Expedition. Bij inteek. f 2.50, afz. f 3.50.

Die Alcyoniden der Siboga-Expedition.

Sydney J. Hickson, A. F. R S.: Corraliödoe.

K. Martin: Sammlungen des Geologischen Reichsmuseums in Leiden. Leiden, Buchhandel und Druckerei vorm. E. J. Brill.

K. Martin: Eine altmiocäne Gastropodenfauma von Remboug nebst Bemerkungen über den statigraphischen Wert der Nummuliniden.

M. M. Schepsman: Mollusken aus posttertiären Schichten von Celebes.

H. Icke en K. Martin: Over tertiaire en quartiaire vormingen van het eiland Nias. f 6.—.

Herm. J. Mulder: Beginselen der electriciteit voor de praktijk enz. Amsterdam, Stemler's Boekhandel.

Joh. Newton: Cardiphonia. Rotterdam, D. Bolle.

E. Heimans en Jac. P. Thijsse. In de duinen. Amsterdam, W. Versluys. Gecart. f 1.90.

Nieuwe uitgaven in Nederland: **Codices graeci et latini photographiae depicti duce Scatone de Vries.** Leiden, A. W. Sijthoff.

Huishoudboek (1908.) Handboek voor Nederlandsche huisvrouwen om op een gemakkelijke wijze hare huishoudelijke uitgaven en ontvangsten aan te teekenen en wekelijks en jaarlijks te kunnen overzien. Samengesteld door ezn huismoeder. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. Geb. f 1.50.

W. Kreukniet. Practisch boekhouden. Rotterdam, G. Delwel. f 3.50.

Album der Natuur. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink en Zoon. Per jrg. 12 afl. f 4.60, zonder bijblad f 3.60.

D. Been: Handleiding voor het onderwijs in den handenarbeid.

Houtarbeid 2e veel vermeerderde druk. Deventer, A. E. E. Kluwer. f 1.50.

H. Sluijters: Meetkundig schoolboek, opnieuw verbeterd en vermeerderd door J. van Lochem. Haarlem, Vincent Loosjes. f 0.75.

A Vincent en J. J. Verbeek: Opvoeding en onderwijs. Leerboekjes der paedagogie ten dienste van kweekelingen, onderwijzers en belangstellenden in 't onderwijs. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 2.50 geb. f 3.—.

W. C. A. Ridderlof: Leerboek der perspectief ten dienste van candidaten voor de akten middelbaar onderwijs in het hand- en rechtlijnig teekenen, ten gebruike op teekenscholen en zelfstudie. Deventer, Æ E. Kluwer. f 2.25.

J. J. van Laar: Lehrbuch der theoretischen Elektrochemie auf thermodynamischer Grundlage. Amsterdam, S. L. van Looy. Leipzig, Wilhelm Engelman. f 3.90.

Prof. Dr. J. W. Moll: Handboek der botanische micographie. Groningen, J. B. Wolters. Geb. f 4.25.

Jeanne van Oldenbarnevelt: De ademkunst des menschen in verbinding met toon en woord in dienst der kunst en der wetenschap. 's Hage, Boekhandel vh. Gebrs. Belinfante. f 2.50.

W Huynink: Eenvoudig Duitsch. Purmerend, J. Muusses. f 0.90.

LETTEREN, KUNST, ROMANS, NOVELLEN, ENZ.

J. H. Colebrander: Van Vondel en Huijgens. Veertig dichtstukken en

fragmenten met aanteekeningen zinsontledingen en woordverklaringen en paraphrasen, ten dienste van hen, die voor de hoofdakte of voor vergelijkende examens studeeren. Purmerend, J. Mausses. f 1.75.

Ons Lenteboek: Naar 't Zweedsch, door Joha W. Kerkmeijer-Bakker. Almelo, W. Hilarius Wzn. Gecart. f 1.90.

Thérèse Hoven: Lord Radijs. Amersfoort, Valkhoff & Co. f 1.50 geb. f 1.90.

Thérèse Hoven: 'n Zeemansbruid. Amersfoort, Valkhoff & Co. f 1.50 geb. f 1.90.

De nieuwe Bibliotheek voor de jeugd, onder redactie van J. Stamperius. Heusden, L. J. Veerman. 8o. XXI serie No. 2. **J. G. Kramer**: Piet Hein. Een historisch verhaal, bij inteek. f 0.60 geb. f 0.90.

H. G Wells: Kipps. Geschiedenis van een eenvoudige ziel. Uit 't Engelsch door mevr. G. Lomen-Uildriks. Bennekom, G.$_n$Schreuders. 8o. f 2.25 geb. f 2.75.

Henri van Werneskerken: Leo Sneder. Vervolg van mevr. S. M. C. van Werneskerken-Jusius' „Hollandsch binnenhuisje." Amsterdam, L. J. v. Veen 8o. (V 256 blz. m. e. portr.) f 2 50 geb. f 2.90.

Isr. Quérido: Menschenwee. Roman van het land. Haarlem, de Erven F. Bohn. f 2.90 geb. f 3.50.

Kees Valkenstein: De koningspoes. Bussum, C. A. J. van Dishoeck. f 1.40.

C. Joh. Kieviet: De zoon van Dirk Trom. Amersfoort, Valkhoff & Co. f 2.40 geb. f 2.90

T. H. Brunett: De kleine prinses. Naar het Engelsch door J. L. van der Moer. Amersfoort, Valkhoff & Co. f 2.40 geb. f 2.90.

Alhhonse Daudet: Tartarin de Tarascon. Amersfoort, Valkhoff & Cie. f 0.80.

Elizabeth (Mevr. E. Kuipers-van der Koogh): Twee vriendinnen. Amersfoort, Valkhoff en Co. f 1.— geb. f 1.50.

Victor von Talk: Onschuldig veroordeeld of het geheim eener Russische adellijke familie Naar het Duitsch. Haarlem, Haarlemsche Drukkers- en Uitgevers-maatschappij v.h. Gebroeders Nobels. Kplt in ongev. 70 afl. met pltn. à f 0.06.

Dr. Karl May: De schat in het zilvermeer. Naar het Duitsch door Servaas de Bruin. Gouda, G. B. v. Goor & Zonen. f 1.25 geb. f 1.75.

Mevr. M. C. E. Ovink-Soer: Ciska van Dannenburgh. Amersfoort, Valkhoff & Co. f 2.50 geb f 2.90.

Henriette Roland Holst-van der Schalk: Opwaartsche wegen. Rotterdam, H. A. Wakker & Co. f 1.90 geb f 2.90.

Kees Valkenstein: De Koningspoes. Bussum, C. A. J. van Dishoek. f 1 25 gecart. met linnen rug f 1.40.

Elizabeth Wetherell: De wijde, wijde wereld. Uit het Amerikaansch vertaald door G. Jaspers. Amsterdam, Holkema & Warendorf. f 1.50 geb. f 1.90.

Kant. Naar aanleiding van Immanuel Kant's Critiek der zuivere rede (Kritik der reinen Vernunft.) Opmerking over Imm. Kant door de uitgevers met citaten van prof Bellaar Spruyt, prof. Bolland prof. B. en prof. H. Kern, prof. Kinker, prof. Oort. prof. Jhr. v. d. Weyck, enz. enz Amsterdam, Uitgevers-Maatschappij „Vivat" f 0.20

A. B, Kleerekoper: Zionistisch Schetsboek. Bussum, C A. J. van Dishoeck. f 0.75.

Amyle Feuvre: De geheimzinnige Kast. Naar het Engelsch door Rhona. Haarlem, Vincent Loosjes. f 1.70 geb. f 2.20.

Nieuwe Bibliotheek voor Zondagsschool en huisgezin 1907 III. Voor de leden f 0 85 geb. f 1.35. Haarlem, Vincent Loosjes.

Hall Caine: De zondenbok. Naar het Engelsch door J^e. Huygens. Amsterdam, P. H. van Kampen en Zoon. f 0.90 geb f 1.25.

Het eerste Boek: Amsterdam, H. Meulenhoff. f 1 50.

Werken van Justus v. Maurik Jr.: Goedkoope Volksuitgaven. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 35.— geb. f 60.—.
3. **Van allerlei Slag**: Novellen en Schetseu.

Henryk Sienkiewicz: Quo Vadis. Een verhaal uit den tijd van Nero. Vertaling van H. Pyttersen. 's Gravenhage, W. P. van Stockum en Zn. f 1.50 geb. f 1 90.

J. W. Blok: Bram Geurtsz. Avonturen. Een verhaal voor jongens. Met illustraties van J. Sluyters Amersfoort, Valkhoff en Co f 1.40 geb. f 1.90.

Henriette Roland Holst-van der Schalk: Opwaartsche wegen. Verzen. Rotterdam, H. A. Wakker en Co.

f 1.90 geb. f 2.90. Op Holl. papier geb. f 6.—.

A Conan Doyle: Rodney Stone of het geheim van Lord Avon. Utrecht, A. W. Bruna en Zoon f 0.35.

W. Nottum: In de Wolken. Baarn, Hollandia drukkerij. f 0.35.

Werken van E. Marlitt: Bewerkt door G. P. Kits van Heyningen en Gerard Keller. Amsterdam, Gebr. E. en M. Cohen. f 7.50 geb f 10.—.

Olaf Björgvin: Het Hollandsche huis. Net pas. Een verhaal uit de 17de eeuw, tijdens het verblijf der Nederlanders in Bergen. Uit het Deensch door Philippe Wijsman. Rotterdam, Mijndert Boogaerdt Jun. f 1.80 geb. f 2.50.

Gerard Brom; Vondels bekeering. Amsterdam, E. van der Vecht. f 1.50 geb. f 2.—.

Prof. Frank Chapman Sharp: Shakespeare's uitbeelding van het zedelijk leven. Vertaald door J. Winter. Met een voorbericht van prof. I. J. de Bussy. Amsterdam, P. N. v. Kampen en Zoon. f 2.40 geb. f 2.90.

Silian Turner: Bethy als schrijfster. Naar het Engelsch bewerkt door G. W. Elberts. Geïllustreerd door A. J. Johnson. Gouda, G. B. van Goor Zonen. f 2.— geb. f 2.50.

Prof. Dr W. Martin: Eenige opmerkingen over de waardigheid onzer schilderkunst in onze gouden eeuw. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 0.60.

J. van Merle: Toetie Walther. Amsterdam, G. L. van Langenhuysen. f 1.90.

D Meock: De vreemdeling der valleien. Een verhaal uit de geschiedenis der Waldenzen. Naar het Engelsch. Gecart. f 0.45.

Herman Bang: Zonder Vaderland. Naar het Deensch door Mevr. D. Logeman-Van der Willigen. Utrecht, H. Honig. f 2.90 geb. f 3.50.

Dr. F. Bezemer: Nieuws uit oude boeken. Rotterdam, Meindert Boogaerdt. f 2.60 geb. f 3.25

Joh. W. Broedelet: Vagebond. Rotterdam, Meindert Boogaert Jun. f 2.90 geb. f 3.50.

John. Bunyan: De christenreize naar de eeuwigheid. Uit het Engelsch vertaald door A. J. Kers. Doesburg, J. C. v. Schenk, Brill. f 0.45 geb. f 0.65.

Ida Boy-Ed: Herfststormen. Roman. Vertaling van S. S. Utrecht, A. W. Brunas Zoon. f 1.90 geb. f 2.40.

J. de Meester: Iets over de literatuur dezer dagen. Een nutslezing. Bussum. C. A. J van Dishoek. f 0.25.

Hendrik Ibsen: Dramatische Werken. Vertaald naar de oorspronkelijke Noorsche uitgave door J. Clant en Van der Myll-Piepers. Deel II. Amsterdam, Meulenhoff en Co. f 2.30 geb. f 2 95, bij inteekening f 1.95 geb. f 2.60.

Björnstjerne Björnson: Vlaggen in de stad en haven. Met toestemming van den schrijver opnieuw vertaald door A. Gorter-De Waard. Utrecht, H. Honing. f 3.25 geb. f 3 75.

Carry van Bruggen: In de schaduw. (Van Kinderleven.) Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 2.50 geb. f 2.90.

John. Bunyan: De pelgrimsreis van deze wereld naar de toekomende, voorgesteld in den vorm van een droom. Met 31 illustraties, naar de oorspronkelijke teekeningen van Harold Copping. Nijkerk, G. F. Kallenbach. f 3.25.

De Volkskinderbibliotheek van Nellie. Rotterdam, Masereeuw en Bouten.

63/64 **Emma Kraft**: Jong Groenland. Een verhaal voor Jong Denemarken, voor Jong Holland. Vertaald door Nellie. f 0.50.

Truida Kok: Vic. Een verhaal voor meisjes. Met platen van André Vlaanderen. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 1.50 geb. f 1 90.

Wereld Bibliotheek onder leiding van L. Simonis. Amsterdam. Maatschappij voor goedkoope en goede lectuur per nr. f 0.20, gecart. f 0.30, geb. 0.40. Dubb. nrs. in één deel f 0.40, gecart. f 0 55, geb. f 0.70

Alexander Kjelland: Vergif. Een roman uit het noorsch, vertaald door Marg. Meijboom.

Dante: Hel. In proza overgebracht en met inleiding voorzien, door Dr. H. J. Boeken.

Wells H. G.: De twintigste eeuw en hare waarschijnlijke ontwikkeling. Uit het Engelsch.

Hey's bekendste kinderliedjes. Amsterdam, Cohen Zonen. Gecart. f 0.90

G. KALFF : **Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde**. IIe Dl. Wolters, Groningen, 1907. 8°. 530 blz. Prijs f 6.50.

In mijne beoordeeling van Prof. Kalff's eerste deel, heb ik getracht de mentaliteit van dit boek en zijn maker te benaderen. Tamelijk in den breede heb ik toen uitgeweid over een batig saldo van geleerdheid en over een tekort aan kunst; het eerste blijkend uit alomvattende detailkennis, het tweede zich uitend door een gebrek aan precisie in de waardeering van het geheel. Busken Huet deed dat anders! Speciaal van katholiek standpunt moest ik concludeeren, dat de godsdienstig-vrome naïviteit der middeleeuwen, die toch elke ontvankelijke kunstenaarsziel aangrijpt en ontroert, bij den Hooggeleerden Leidschen professor geen greintje van meevoelende sympathie, maar slechts een dédain van hooghartige belangstelling had gevonden en dat wij dus vele zijner waardeeringen als geheel en al onbevoegd moeten afwijzen.

Het tweede deel, dat in zeer vele opzichten met het eerste overeenkomt, kunnen wij dan ook met minder omhaal op zijn juiste waarde schatten: *Het is een matige maar merkelijke vooruitgang, het is beslist beter en iets dieper dan het eerste.*

En dat was wel niet anders te verwachten. Wij kenden toch sedert lang Kalff's trio in crescendo: *Geschiedenis der Nederl. Letterkunde in de 16e eeuw, Literatuur en Tooneel te Amsterdam in de 17e eeuw. Leven van Vondel.* Z'n 16e eeuw vonden wij jong werk maar *goed.* Zijn Literatuur en Tooneel stond bij mij op numero *beter*, en z'n leven van Vondel vond ik *best*; ja vind ik nu nòg, algeheel, het beste wat wij over Vondel hebben.

Kalff is een echte Renaissance-man. Daarom ook kan hij Vondel dat wondermengsel van humanisme en katholiciteit zoo goed aanvoelen, maar juist daarom ook begrijpt hij van de middeleeuwen niets.

In dit tweede deel staan dan ook weer een hoopje malle en scheeve figuren van middeleeuwers naast elkaar, net als ze moeten gestaan hebben in de herinnering van een Erasmus. Erasmus dat is Kalff's man! En dien begrijpt hij veel beter dan de Klerk ten onzent! Maar van Bertken van Utrecht, van het echt middeleeuwsche Marieken van Nimwegen en van het klooster te Diepeveen ontgaat hem alles.

Kalff is een renaissance-man. O zeker, als de middeleeuwen het eens tot een zekere gracie in den vorm weten te brengen, als de minnezanger in 't zotte of 't amoureuze eens zinnelijk raak tast, wanneer de rhetorijkers wel weifelend maar toch verder komend op hun aldoor gladder voortgaand rythme eens een geleerde, wereldwijze waarheid

zeggen, en zelfs waar een kalme en geëquilibreerd heilige monnik als Thomas a Kempis wereld-ontroerende dingen stamelt, daar bewondert óók Kalff; maar niet omdat hij hén omvat; maar omdat zij hém Renaissance-man te ná komen.

Kalff is een renaissance-man met al de breede oppervlakkigheid aan die aristokratische geesten eigen. Over alles heeft hij zijn woordje. En 't is nooit heelemaal mis. 't Is altijd netjes en comme il faut. Dat hij een persoonlijken stijl heeft kan men nauwelijks zeggen, maar z'n dictie heeft toch een matte gladheid, die wij elegantie zouden noemen als er maar wat meer pit en leven in zat. En van den anderen kant heeft die egale renaissance-mentaliteit voor een groot handboek als dit, toch ook zijn onmiskenbare voordeelen. Uit loutere voornaamheid wacht schrijver zich wel iemand te kwetsen. En juist het gemis aan een geprononceerde opvatting maakt het boek zoo geschikt tot een legger voor iedereen, die er persoonlijke ideeën op nahoudt.

Kalff is een renaissance-man. En omdat de hier behandelde letterkunde al een vleugje van die komende weergeboorte begint te vertoonen, omdat hier en daar op de hoogste toppen al een rood kleurtje valt van dien voor Kalff éénigen dageraad, daarom is dit tweede deel beter dan het eerste, dat inderdaad op het verslag geleek van een expeditie door een onbekende vallei in stikdonkeren nacht. Voor dat nachtelijk verslag hebben we geen dankje gezegd, geen sympathie gevoeld, slechts wat belangstelling uit de verte. Met dit tweede deel begint onze lip zich te plooien als teeken van het: hartelijk dank! dat komen moet, maar dezen keer toch nog niet volmoedig over de lippen wil. C. L.

Godsonteering door Daan van der Zee. Amsterdam, van Holkema en Warendorf.

Dit boek bevat een vrijwel waardeloos pleidooi in roman-vorm voor het zoogenaamd Christen-Socialisme.

Het lezen van werken als dit is wekt bij ons — ik heb het meermalen aan me zelf ondervonden – een tweevoudig gevoel op. Vooreerst een gevoel van dankbaarheid jegens God, een gevoel wat door zekerheid-missende niet-katholieken wel eens als hoogmoed en farizeïsme wordt aangezien, maar dit niet is, omdat het van zelf voortkomt uit het twijfelloos bewustzijn van door God onverdiend begenadigd te zijn.... een gevoel van dankbaarheid jegens God, die ons *de* waarheid met zekerheid heeft doen kennen, en het middel tot dulding van persoonlijk leed en eigen volmaking en tot herstel van maat-

schappelijke ziektetoestanden gegeven heeft in de katholieke beginselen, een gevoel, dat zooveel te sterker wordt, naarmate de personen, waarmee we in aanraking komen, van oprechter en edeler bedoeling blijk geven en naarmate zij verder mistasten.

Naast dit gedurende het lezen, en ook daarna nog, blijvend — de geleerden zouden het misschien noemen *habitueel* — gevoel staat een ander niet voortdurend, maar zich telkens voor langeren of korteren tijd herhalend en dus meer *actueel* gevoel van wrevel door het stooten van de ziel tegen hinderlijke bijzonderheden. Dit herhaalt zich telkens wanneer als waarheid wordt verondersteld of verkondigd, wat met een opmerking van enkele woorden als onwaar te bewijzen was, wanneer uit kortzichtigheid als heilzaam wordt aangeprezen, wat met de hoogste belangen in strijd is.

Als je het boek uitgelezen hebt, is je eindstemming die van spijt uit onmacht tegenover dat onware en heillooze.

Dit boek is niemand aan te bevelen: het is ongezond van begrip; onbehagelijk van ziekelijke opwinding; het geeft geen goed inzicht in het leven der verpersoonlijkte kringen en is wat stijl betreft wel pronkend maar niet mooi.

Schrijver veroordeelt in dezen roman — het is een tendenz-verhaal — wat in het leven der Christenen onchristelijk is. Nu, daar heeft hij recht op; en hierin is hij dan ook niet van overdrijving te beschuldigen. Maar om te veroordeelen en te oordeelen moet men denken volgens positieve beginselen, moet men — gelijk dat genoemd wordt — op een standpunt staan. De woorden „Christelijk" en „onchristelijk" moeten meer dan woorden zijn, bepaalde positieve begrippen moeten aan die klanken beantwoorden. En dit nu juist is niet het geval bij Daan van der Zee. Het woord „Christendom" is voor hem een ander, even onbepaald, woord voor „liefde"; het Christendom is een levensleer zonder waarheid, een geloof zonder inhoud; maar praktisch toch weer niet zonder inhoud, omdat het de erkenning van Gods Voorzienigheid, van Christus' Godheid en zoendood insluit. Als het door anderen beleden en niet nageleefde Christendom kent hij blijkbaar alleen dat van sommige protestantsche kringen. Heel wat woorden worden tegen die armen losgelaten.

In gelijksoortige verhouding — maar met verschillend resultaat — staat de schrijver tegenover het socialisme; ook dit is voor hem geen stelsel, geen eenheid, maar louter een vereeniging van personen, die, ieder om eigen redenen, de maatschappelijke toestanden verbeteren willen. Deze opvatting is nu wel gemakkelijk voor iemand, die socialist wil zijn en zich toch christen blijven noemen; maar ze is onredelijk, omdat het socialisme nu eenmaal wel een systeem is, en dus naar innerlijke waarheid of onwaarheid moet beoordeeld worden.

De auteur waarschuwt in zijn inleidend woord: „opzettelijk heb ik dezen hoofdpersoon niet zoodanig gebeeld, dat hij in groot-vermogen een idee-drager en idee-verwerkelijker zou kunnen zijn..." Deze waarschuwing praat het karakter van den hoofdpersoon niet goed; die man heeft niet alleen geen groot-vermogen, maar is een inferieure middelmatigheid, in opvattingen, in begeeren, in doen. Hij is niet groot in het kleine en gewone, en dat had hij wel moeten zijn; we hadden ziele-adel moeten voelen in al zijn spreken en werken; wat hij denkt en zegt is alles even vaag en voos; wat hij wil weet hij zelf niet. In het begin van het boek treffen we hem aan in gezelschap van zijn meisje; je zou verwachten, dat zij een soort schutsengel voor hem zal worden in het nieuwe leven, dat hij tot heil van zijn medemenschen beginnen gaat, dat zij hem zal bemoedigen en troosten, dat zij een leidenden invloed op hem zal uitoefenen. Dat is ook niet waar. Wel wordt ze nog herhaaldelijk in den loop van het verhaal genoemd, maar van invloed, door haar uitgewerkt, is niets te merken. Ze kon zonder eenig bezwaar in het boek gemist worden. Nico is, bij al zijn goede bedoeling, een prulmensch, en blijft een prulmensch. En dat ligt niet aan Nico, maar aan mijnheer Daan van der Zee. Die heeft niet meer van hem kunnen maken.

De verhaal- en beschrijfstijl van het boek is evenals de praatstijl van Nico erg luidruchtig en overdik. Als de schrijver iets, wat hij soms heel goed gezien en gevoeld had, in woorden op papier had staan, was hij er nooit mee tevreden; bij ieder gezegde literatuurde hij nog eenige volgeladen zindeelen van gelijke beteekenis bij. Hij doet als iemand, die vertellen wil, dat hij verkouden is, en uit vrees, dat de belangrijkheid van dit geval door zijn toehoorders zal onderschat worden, zegt: ik ben toch zoo erg, zoo vreeselijk, gruwelijk, barbaars, abominabel erg verkouden!

Als bewijs hiervoor zal ik een stuk van een beschrijving aanhalen.

Na eenige volzinnen, waarin verteld wordt, dat Nico in het spoor zit en een gevoel heeft als „iemand, die uit een hoog dakraam neerziet op menschenvlekjes", „als een gloeikooltje, dat door een kachelrooster valt," gaat hij aldus verder:

„En voor hem lag 't ongewetene, het matelooze, dat hij stond in te gaan met al z'n hopen en al z'n verlangen. 't Zou hem opnemen, 't nieuwe leven, 'n plaatsje geven, 'n heel klein plaatsje, als 'n moertje aan 'n groote machine, dat vervangen wordt als 't versleten is. En ongevoelig als 't hem opnam, zou 't ook weer hem uitwerpen, hem zien henengaan, 't kleine eenlingetje in al die duizende en tienduizende zwoegende, ploeterende, worstelende menschenlevens. Maar hij zou werken, werken in grooten levenshartstocht, mee de vuisten drukken in het enorme wereld-leven, bonzend en duwend naar omhoog.

Uitslaan zou z'n krachtig willen breed om hem heen, als 'n reuzige arend, die de blauwte inklept en omvleugelt in het zonnelicht, geen einde ziend maar wel een voorwaarts. Rennen zou hij als een wagensliert, waarin hij nu had plaats genomen, voortijlend, vóórt naar het einddoel."

Me dunkt, het is toch zoo klaar als de dag, dat die Nico aan psychose lijdt.

Uit dit stijl-stuk van den heer van der Zee is zijn karakter en ook zijn kijk op de dingen te kennen.

Noch om van der Zee noch om Nico word ik Christen-socialist.

TH. KWAKMAN.

THEODOR LIPPS: **Leitfaden der Psychologie.** Zweite völlig umgearbeitete Auflage. Leipzig, Engelmann 1906. 360 blz. gr. 8°. M. 8.

Het „völlig umgearbeitet" van Lipps' Leitfaden bepaalt zich hoofdzakelijk tot wijziging der indeeling, der rangschikking, en tot verduidelijking van wat vroeger ietwat vaag leek, kortom tot paedagogische verbetering. Gelijk men van iemand als Lipps verwachten kon, veranderen zijne opvattingen niet veel meer; en de omvang zoo goed als de opzet van zijn Leitfaden gedoogt geen uitgebreid verslag over nieuwe proeven, gegevens of literatuur. Want gelijk ik reeds in de bespreking der eerste uitgave opmerkte (Lectuur I blz. 379) is Lipps vóór alles philosoof; het is zijn kracht, veel dieper in de combinatie en het geheime verband der feiten in te dringen; en hierop heeft natuurlijk een driejarige periode van detail-experimenteering geen noemenswaarden invloed uit te oefenen.

Wilde ik Lipps op de plaats zetten, die hem van rechtswege toekomt, dan zou ik, geloof ik, met drie eenvoudige lijnen, tusschen hem en nog twee andere Duitsche psychologische grootheden kunnen volstaan; want Lipps is een vooruitgang op Wundt als zielkundig wijsgeer; maar staat in scherp contrast tot Ebbinghaus; die van zijn kant in het experiment en de meer physiologische opvatting Wundt over het hoofd groeit. M. a. w. Wundt heeft geen enkelen genialen nakomeling die hem opvolgt in geheel zijn vak. Maar Theodor Lipps en Hermann Ebbinghaus hebben elk de helft van zijn nalatenschap verkoren.

Deze verdeeling heeft haar voordeelen en hare nadeelen. Het eerste is duidelijk voor een ieder die dit uitgebreide wetensveld ook maar als toerist heeft bereisd. Het tweede vraagt misschien om nadere toelichting. Welnu Ebbinghaus, met z'n klaren geest, en z'n uitgebreide kennis, is niet diep. Meer met rake zetten en gelukkige redekunst, dan met rijp-overdachte redenen philosopheerend, komt zijn

deftige aristocratische agnostiek in een verdachte connectie tot het materialisme, dat hij toch ietwat luidruchtig voornaam pleegt te kleineeren. Soevereine beheersching der stof, en kristallijne limpiditeit van voorstelling verzekeren aan Ebbinghaus de belangstelling van allen, een beslissende autoriteit bij velen, en de slinking van gezaghebbende tegensprekers tot eenige enkelen.

En hierom zijn de Grundzüge der Psychologie van Hermann Ebbinghaus in hun gladden glans een des te gevaarlijker boek voor elken katholieken student, die niet tot de tanden gewapend staat in de glorieuze krijgsdracht der Christelijke philosophie.

Met Theodor Lipps staat het begrijperlijkerwijze heel anders geschapen. Vóór alles 'n diepdenker schenkt hij voor beekenklaar bronwater donker fonkelenden wijn. Je kunt bij hem zoo maar niet een hoofdstuk opslaan en gaan lezen: Hé, wat is dat interessant! Je kunt in het register niet even een term opzoeken: Toch ook eens kijken wat Lipps daarover denkt! Lipps wil gelezen worden en gedijen alleen in zijn geheel. Ik wil daarmee niet zeggen dat Lipps duister is, gelijk Wundt op z'n ouden dag veelal, maar wel dat Lipps zwaar op de hand is. Dat brengt immers zijn heele opvatting mee. Vandaar is Lipps ook al zegt hij wel ooit eens iets wat wij met reden liever niet hooren — toch in het minst niet gevaarlijk. Want iedereen die zijne leer ten volle vatten kan, zal ook vanzelf kritizeeren. Temeer, daar — en dit is misschien het diepste onderscheid tusschen Lipps ter eene, en Wundt met Ebbinghaus ter andere zijde: Wundt en Ebbinghaus decreteeren, orakelen, overbluffen, zij zijn de professor die de waarheid in pacht en de wereld in zijn hersendoosje heeft, terwijl Lipps daarentegen betoogt, z'n meening verdedigt, maar je bij het afscheid belooft er nog eens over te zullen denken, en toch z'n opvatting meestal staande houdt natuurlijk; hij is de zoeker, de navorscher, het type van den padvinder, langs omwegen, zeker, maar hij komt er toch; ga met hem mee, en zie verder te komen!

DR. J. v. G.

Van den Lande van Overzee, door J. M. L. KEULLER. 4°. 232 blz. 21 ill. en 3 kaarten. Leiden 1907. *f* 2.50 in prachtband *f* 3.25.

Wederom een boek over het Heilige Land, ons geschonken door een priester-pelgrim. Na de dichterlijke schetsen, ruim een jaar geleden reeds door kapelaan Huijbers in het licht gegeven, komt thans het meer uitgebreide reisverhaal van professor Keuller ons verheugen. Want inderdaad verheugen mag men zich over het verschijnen van dergelijke

werken, die alleen reeds door de onderwerpen, welke zij behandelen, aan vele vrome harten welkom zijn. De schrijver heeft bovendien zijn taak met eere volbracht; de lezing zijner schoone schetsen verdient met allen aandrang te worden aanbevolen.

Tusschen Huijbers' „Naar Jeruzalem" en Keullers' „Van den Lande van Overzee" is groot verschil in opzet, en uitwerking en toch is men geneigd ze steeds te vergelijken. Wat Huybers wilde, was „geen pelgrims- of touristenjournaal... eenvoudig persoonlijke indrukken, beschou„wingen, stemmingen, in tafereel gezet. Gekleurde cinematographische „voorstellingen van heden en verleden, op reis naar Jeruzalem genomen." Ook Keuller's werk werd in het prospectus aangekondigd als *„geen reisjournaal"*. Nu goed, het is geen Baedeker, het is geen reisverhaal, dat als de oude scheepsjournalen onzer groote ontdekkers dag aan dag nauwkeurig aangeeft wat voor wind men had en op welke breedte men gekomen was, maar een reisverhaal is het toch en in den goeden, waren zin des woords.

Wonderlijke avonturen moet men er niet in zoeken. De lezers van Boekenschouw kennen wellicht het vrome werk van Baron de Géramb, die, nederig trappist geworden en door de revolutie van 1830 uit zijn stille cel verjaagd, het jaar daarop een reis ondernam naar Palestina.[1]) Toen ging zoo'n reis heel anders. Te voet of in een hotsenden wagen passeerde hij Zwitserlands bergen. In Venetië moest hij wachten op een zeilschip, het zeilschip op gunstigen wind, en toen ging het langzaam naar Cyprus, waar hij na zware stormen ten slotte toch behouden aankwam. Daar moest hij, uitgeput en ziek, twee maanden blijven en eerst toen vond hij een plaatsje op een Turkschen tweemaster, die hem naar Jaffa bracht.

Ook andere Palestina-reizigers beleefden zulke wederwaardigheden. Toen J. Visino, een priester-pelgrim evenals Professor Keuller, nu zeventig jaar geleden de pelgrimsreis aanvaardde, droeg hij een geweer, een zware sabel en in zijn gordel twee pistolen, een voorzorg, zegt hij[2]) die hij voor zijn veiligheid wel verplicht was te nemen. Alleen om van Athene naar Haifa te komen, besteedde hij drie maanden en onderweg werd heel wat meegemaakt. Doch die tijden zijn thans reeds lang voorbij. De meeste pelgrims van 1905 droegen noch pistolen, noch sabels, zij kwamen op geen slavenmarkten, van pest aan boord of lange quarantaines hebben zij geen last gehad. Goed-ingerichte spoorwagens brachten hen naar Marseille, op het frissche dek eener moderne stoomboot genoten zij in rust en luchtige vrijheid, omringd door comfort en luxe,

1) *M. J. de Géramb:* Pélerinage à Jérusalem et au Mont-Sinaï. (Tournay 1838. Deze editie geeft ook de reis van mevrouw de Lamartine in 1833).

2) *J. N. Visino:* Pelgrims-reize uit Griekenland over Egypte naar Palestina (Holl.-editie. Zwartsluys 1843) p. 13.

van den aanblik der blauwe zee, en ook in de vrome stemming werden zij niet of zelden gestoord. Dit eerste deel der reis — Keuller zegt het ons zelf — rechtvaardigt meer den naam „vacantie-pelgrimstocht" dan wel de Fransche benaming van „boete-reis", doch — en wij zijn het met den schrijver volkomen eens — „wanneer men naar de „kerk wil gaan, mag men gerust een omweg maken om naar de bloe„men en de boomen te kijken."

Dien omweg heeft Keuller ons uitmuntend beschreven. Prettig en onderhoudend heeft hij het leven aan boord geschetst, niet slechts in hetgeen meer rechtstreeks tot het wezen van den vromen tocht behoort, maar ook in de vroolijke intermezzo's, die in de stichtende dagorde afwisseling brachten.

Slechts weinig had Huybers ons daarvan verteld, in korte woorden eenige indrukken, in bonte mengeling dooreen, soms treffend schoon, meesterlijk weergegeven als den aanblik van den Stromboli, soms ook onrustig en vlug heenwippend over zaken, waarvan men gaarne wat meer had genoten. Keuller is kalmer, minder meêsleepend-schoon en verheffend misschien, maar in zijn rustig, aangenaam verhaal voor velen beter te volgen. Dit geldt niet alleen voor de beschrijving der zeereis, het geldt evenzeer voor de schetsen uit Palestina. Bij Huybers is het soms: „Beweging en geroesemoes aan boord: handdrukken, af„scheidskussen: Bon voyage, adieu, adieu! Hier en daar een zakdoek; „och ja," of later: „naakte, hobbelende bochtwegen. — Vooruit rinke„lende paardjes! — Stofwolken van poeierkrijt in wit zonnelicht. — „Vooruit, vlugge beestjes, bergop, bergop! — Rechts bestoven cactussen, „grauwe stadsmuren van onder gezien. — Oogen dicht! Stofwolken! Brrr! Voort! Voort!" — Bij Keuller is het aanstonds: „kalmte na al het gedoe met pakjes, tasschen en „valiezen" en later: „Een troepje „ezeltjes, klein maar dapper, stond gepakt en gezakt met den staart „naar de vliegen te slaan en met de ooren ons welkom te wuiven".

„Ziet, daar naderen zij den Stromboli. Huybers geeft ons in eenige korte, krachtige regels een forsche, treffende schildering; Keuller besteedt er vijf bladzijden aan en naast een beschrijving van den „echten toeristen-vulkaan, altijd in werking en slechts „zelden gevaarlijk", deelt hij ons ook over het vulkanisme verschillende bijzonderheden mee. Jammer genoeg dat hierbij de duidelijkheid wel wat te wenschen overlaat. Hebben wij den schrijver goed begrepen, dan helt hij over tot de theorieën, waarmede Reiss en Stübel van hun reizen in de Andes zijn teruggekeerd. „Thans houdt men het er voor," zegt Keuller, „dat het „centrale vuur onzer aarde niet door de vastsluitende diepere lagen „der aardkorst kan dringen, maar dat, zoo niet elke vulkaan, dan toch „elk vulkaan-systeem, elke groep van bij elkander hoorende vuurspuwen„de bergen, een afzonderlijken, gemeenschappelijken haard hebben". —

En moge nu al de Stromboli, die sinds minstens tweeduizend jaren geen rust heeft gekend, juist niet het beste voorbeeld zijn om deze theorie te staven, de groote waarde dezer hypothese zullen met Keuller allen erkennen. Stübel heeft ze meesterlijk uiteengezet en verdedigd. 1)

Ook Siegmund Günther schijnt met de theorie der „vereinzelte magmanester" volkomen ingenomen. 2) Stübel en Günther nu zijn mannen op wier gezag men kan steunen. Maar wie uit Keuller's woorden zou opmaken, dat tegenwoordig niemand er meer anders over denkt, zou zich bepaald vergissen. Tegenover Stübel en Günther staan anderen, aan wier geleerdheid en vernuft niet valt te twijfelen en die een andere meening zijn toegedaan. Günther zelf heeft het erkend, als hij schreef: „Eine anerkannte, einwurfsfreie Theorie des Vulkanismus giebt es nicht „und kann es bei dem derzeitigen Stande unseres aus der Erfahrung „geschöpften Wissens noch nicht geben". De opmerking, die wij wilden maken, betreft dus niet de theorie in zich, maar de onvolledige wijze, waarop zij den lezer wordt voorgesteld.

Veel minder nog, ook in zich, bevalt ons de verklaring die Keuller geeft over het ontstaan der aardbevingen. Wij hebben die gelezen en herlezen, alles blijft ons verward en onduidelijk schijnen. Onmiddellijk op den zin, dien wij zoo even citeerden, laat Keuller volgen: „Het centrale gloeiend gedeelte is echter „niet zonder overwegenden invloed, „maar op geheel andere wijze. Dit koelt namelijk af, wijl onze aarde „warmte in de wereldruimte uitstraalt; en onze planeet krimpt, wordt „kleiner van omvang. Daardoor ontstaan scheuren en plooien. De plooien „vormen de bergketens, de scheuren zijn de zetels der groote aardbe„vingen. Wanneer namelijk bij het krimpen de groote vaste aardschollen „ter weerszijden van een scheur langs elkander schuren kan dit niet „zonder geweldige schudding gebeuren — en ziedaar de aardbevingen."

Het is waar, wanneer men elk onderdeel dezer verklaring op zich zelf beschouwt, kan men dit niet rechtstreeks ontkennen, maar dat neemt toch niet weg dat de verklaring, in haar geheel genomen, zeer onvolledig, volstrekt onbeduidend en daardoor verkeerd moet heeten. Nu zal men kunnen zeggen: een reisverhaal is geen wetenschappelijk handboek. Natuurlijk niet, en niemand zou het prof. Keuller kwalijk hebben genomen, indien hij, evenals Huijbers, zich van alle seismologische beschouwingen onthouden had. Wanneer men echter die wetenschappelijke onderwerpen in de bespreking opneemt, behoort men ook, vooral wanneer men reeds naam heeft als katholiek geleerde, in die beschouwingen degelijk en waardig te zijn.

1) *A. Stübel*: Die Vulkanberge von Ecuador (Berlin 1897) en ook: *A. Stübel* Ein Wort über den Sitz der vulkanischen Kräfte in der Gegenwart. (Leipzig, 1901.)

2) Men zie zijn »Gedanken über das Wesen des Vulkanismus" in het tijdschrift »Ausland" 1892. — Ook zijn Physische Geographie. Leipzig 1899, p. 42.

Hier denken wij onwillekeurig nog aan een andere passage uit Keuller's werk, waar hij zegt, dat het van zeer ondergeschikt belang is „*voor den pelgrim* of bijv. de berg der zaligheden hier of een half uur „verder moet gezocht worden". „Wij zijn", zegt hij, „niet als archeologen „naar Palestina gegaan, maar als pelgrims". Ook met deze verklaring stemmen wij slechts noode in. Wie immers kunnen beter zulke kwesties, zij het ook kort en beknopt, bespreken dan geleerde katholieke priesters? Dr. Kuijper ging ook niet „als archeoloog", en toch geeft hij ons in zijn prachtig werk (om de oude Wereldzee I[e] deel, 1[ste] druk, p. 464 en volg.) over die topografie, bijvoorbeeld van den Thabor, verschillende beschouwingen, die iedere ontwikkelde katholiek met ware belangstelling lezen zal. Wanneer Keuller ons door Athene leidt, volgen wij hem met echt genoegen, wijl wij bemerken dat wij onder leiding staan van een kundig classicus, waarom toch zou hij ook van het oude Palestina ons niet wat meer bijzonders vertellen? Het andere, wat hij wel vertelt, doet ons juist naar meer verlangen. Telkens immers weet hij den lezer te boeien; het typische, interessante geeft hij goed weer, en zoowel van Constantinopel en Athene als van de plaatsen in Palestina zelf biedt hij ons een alleszins te waardeeren schildering.

En wat vooral bij de lezing zoo aangenaam aandoet, is de priesterlijke godsvrucht, die telkens doorstraalt. Inderdaad een vrome pelgrimstocht, dien de lezer met stichting kan volgen. Bood reeds het oude werk van Mgr. Snickers juist door de vrome en stichtende beschouwingen, die zich mengden in het reisverhaal, een zoo heilzame lectuur, dit geldt eveneens voor het boek van Keuller. Zoowel in Athene, waar hij ons herinnert aan de prediking van Paulus, als op den Athos, in Stamboel en in het Heilige Land vernemen wij telkens de stem van den priester. Zoo sticht hij door zijn godsvrucht, wanneer hij bijv. bij de landing in Palestina eerbiedig neerknielt om den heiligen bodem te kussen [1]), en de lezer voelt daar een ware, ongekunstelde godsvrucht, waaraan hij gemakkelijk deelneemt. Wat een contrast met die Palestina-indrukken van sommige profane reizigers, die niets dan sceptischen twijfel en valsch enthousiasme uiten. Wij herinneren hier slechts aan het Engelsche reisverhaal „Eothen", dat zooveel uitgaven en vertalingen beleefde, dat door verschillende tijdschriften luid werd geprezen [2]) en dat toch voor menig katholiek een bron van ergernis kan zijn. De katholieke kloosterlingen worden er domme, ijdele wijndrinkers genoemd; als de schrijver in Nazareth de heilige plaatsen betreedt, grijpt hem een soort van koortsige zinneloosheid aan, die dan godsvrucht moet heeten, en op

1) Keuller zegt dat *alle* pelgrims dat deden, doch hierin heeft hij zich blijkbaar vergist, Huybers immers (zie zijn werk, p. 19.) had het in de drukte geheel vergeten.

2) Onder andere, door de Revue des deux mondes.

Golgotha zelf geeft hij weinig meer dan koude beschouwingen of flauwe grappen. Wie zulke werken — er zijn er meer — gelezen heeft, verheugt zich des te meer, wanneer hij eens een echt devoot pelgrimsverhaal genieten kan.

Doch niet alleen weet Keuller te stichten, hij biedt ook nuttige, instructieve beschouwingen, wanneer hij, bijv. door te wijzen op den toestand des lands en der bewoners, daarmede de teksten der heilige boeken in verband brengt, en zoo die teksten beter doet begrijpen. Wij hadden dit reeds vroeger bewonderd in Snickers' werk, wij prijzen het thans ook bij Keuller.

In het prospectus hadden wij gelezen: „Over het Heilig Land mocht „wel weer eens een Nederlandsch werk verschijnen; 't is zoo lang geleden, dat Mgr. Snickers' Pelgrimsreis voor 't eerst werd uitgegeven" [1]) De bedoeling dezer woorden wil ons niet duidelijk zijn. Een verontschuldiging heeft Keuller toch waarlijk niet noodig, zijn werk is en blijft ons welkom. Doch ook dat van Snickers houdt zijn volle waarde, zijn reisverhaal boezemt ook nu nog belangstelling in en voor niet weinig beschrijvingen van prof. Keuller kan juist het oude werk van Utrechts kerkvorst een leerrijke, nuttige aanvulling zijn.

Een kleine vlek in Keuller's werk is de inconsequentie in de schrijfwijze der geografische namen. Wie „Ruthenen" en „Rumeniërs" schrijft, mag niet spreken van „Moehrakah" of „Moezjeidil. „Kopthen" (voor Kopten) is zeker niet de beste schrijfwijze, evenmin als „Bedawienen (p. 62), Nazireeërs (p. 81) of moesjrebiën (p 201). „El-Hartijë" schijnt ons verkeerd (Huybers schrijft beter: El-Haritieh), en als men eenmaal spreekt van „Boejoek-Dere" (voor Böjök-Dere"), dan moet men voor Kadi-Köi geen „Kadikui" schrijven. Iedereen echter zal toegeven, dat dit slechts kleine vlekjes zijn, die aan de werkelijke waarde van het boek geen afbreuk doen.

De 21 platen, die het reisverhaal sieren, zijn mooi en goed gekozen. De platte grond van Jeruzalem is wel niet mooi, maar alleszins voldoende, de kaart van Palestina aan het eind van het boek is eenvoudig afschuwelijk en onzen tijd onwaardig.

M. VAN STEEN. S. J.

De gronden der Staatsinrichting van Nederland, door A. FEENSTRA, leeraar aan de H. B. Scholen met vijfjarigen cursus te Gorinchem en te Tiel Zevende herziene druk. Ingen. f 1,25, geb. f 1,60. J. Noorduyn en Zoon, Gorinchem 1907.

Met belangstelling nam ik het werk van den heer Feenstra ter hand

1) Zij kwam uit in 1863: »Pelgrimsreize naar het Heilige Land, gedaan in het jaar 1859 door P. M. S. pr., P. J. v. L. pr. en J. H. v. G.

en gedurende de lezing is die belangstelling niet verminderd, zoodat de mij opgedragen recensie van dit boek *over het algemeen* gunstig luiden zal. Dat van dit werk reeds de *zevende* druk ter recensie aangeboden werd, kan wel als een bewijs voor mijne stelling gelden.

Nochtans is het boek *niet volmaakt* — van welk *menschelijk* werk kan men zulks wel getuigen? — hier en daar is eene fout ingeslopen of een verzuim te herstellen. En juist omdat ik het werk eene *ruime* verspreiding toewensch, wil ik op die fouten en verzuimen vrijmoedig de aandacht vestigen. Dan toch zal een *eventueele achtste* druk de volmaaktheid naderen.

Op bladz. 51 geeft de auteur bij de opsomming der departementen van algemeen bestuur *niet* de *officieele* rangorde, door de ministers bij onderteekening, enz. in acht genomen: Buitenlandsche zaken, Justitie, Binnenlandsche zaken, Marine, Financiën, Oorlog, Waterstaat, Landbouw, Nijverheid en Handel, Koloniën.

Bij het aanhalen van de titulatuur der departementsambtenaren vergeet de schrijver den rang van „*directeur-generaal*" b. v. van Landbouw, van Posterijen en Telegraphie, enz.

Op bladz. 52 doet de auteur het voorkomen, alsof de kabinetsformateur *immer in* het kabinet zitting neemt: de kabinetten Fock en de Meester leeren aangaande Thorbecke en Goeman Borgesius anders. Voorts had ik gaarne iets over eene *kabinetscrisis* ontmoet.

Op bladz. 55 zag ik „afdeeling *contentieux*" graag door afdeeling *voor geschillen van bestuur* vervangen. De Hollandsche taal boven!

Op bladz. 57 mis ik ongaarne met het oog op hunne *bijzondere* titels: den secretaris *van Staat* en de commiezen *van Staat*, de griffie van den Staatsraad vormende.

Op dezelfde bladzijde beweert de auteur, dat het tweekamersstelsel door de eenheidsstaten, *met uitzondering van Griekenland*, aanvaard is. Neen, ook Bulgarije, Servië, Creta, Luxemburg, enz. maken eene uitzondering.

Op bladz. 69 maakt de auteur onderscheid tusschen de eedsaflegging van een Eerste- en een Tweede-Kamerlid. Dat onderscheid bestaat blijkens art. 91 en 87 der Grondwet *niet*. *Zoowel* de leden der Eerste Kamer, *als* de leden der Tweede Kamer leggen in handen van den koning *of* van den voorzitter, daartoe door den koning gemachtigd, hunne eeden of beloften af.

Op bladz. 70 zegt de auteur: de gewone zitting wordt in vereenigde vergadering der beide Kamers geopend door den koning of, in zijn naam, *door den Minister van Binnenlandsche Zaken*. Volgens art. 103 der Grondwet: door den koning *of door eene Commissie van Zijnentwege*. De sluiting moet volgens evengenoemd artikel *op dezelfde*

wijze plaats hebben, doch hier is *doorgaans* de minister van Binnenlandsche zaken de officiant.

Op bladz. 76 mis ik noode de formule, waarmede een wet aanvangt: „*Wij, Wilhelmina,*" enz.

Op bladz. 78 is *de Voorzitter* der commissie van rapporteurs niet genoemd.

Op bladz. 92 [1]) is over het hoofd gezien, dat *vóór Juli 1907* — datum van afwerking van het boek — wij ook *gezanten* hebben in Marokko, Portugal, Zwitserland en Rumenië. *Na Juli* 1907 ook in Siam en Brazilië. Bovendien is onze gezant te Berlijn geaccrediteerd bij het hof van Mecklenburg-Schwerin.

Gaarne had ik gezien, dat de auteur gewezen had op het verschil *tusschen* eenen gezant (of minister resident) *en* zaakgelastigde, — alsmede aangegeven had, *wanneer* een politiek agent benoemd wordt.

Op bladz. 93 mis ik eene mededeeling over de bewerking van de consulaire verslagen door de afdeeling „Handel" van het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in „*Handelsberichten*", iets hetgeen *voor Juli* 1907 zijn beslag kreeg.

Op bladz. 95 is in den zin: „zij worden door hem bevorderd, ontslagen en op pensioen gesteld" *het op non-activiteit stellen* uitgevallen.

Op bladz. 97 had ik gaarne *de klassen* der ridderorden en *de deviezen* der orden vermeld gezien, terwijl in [1]) de orde van den Gouden Leeuw van Nassau, uit ééne klasse bestaande, *als Huisorde* onvermeld bleef.

Op bladz. 119—122 mis ik noode de indeeling en titulatuur der onderscheiden belasting-ambtenaren.

Op bladz. 132 [1]) viel de Tuchtwet uit.

Op bladz. 144 had ik gaarne eenige vermelding over *de Orde* van advocaten, over de *lands-* en *rijks*advocaten gezien.

Op bladz. 223 neemt de auteur de *officiëele* rangorde der *koloniale* departementen niet in acht.

Eindelijk moet ik nog opmerken, dat *zoowel* de leger- *als* koloniale aangelegenheden wel wat *al te beknopt* behandeld worden, terwijl over onze marine *niet gerept* wordt.

Met den schrijver stem ik in, wanneer hij schrijft: „een goed inzicht toch in de wijze, waarop het bestuur van staat, provincie en gemeente geregeld is, mag in onze dagen van uitgebreid kiesrecht en van toenemende belangstelling in staatszaken een eisch des tijds genoemd worden." Welnu, daartoe kan het gerecenseerde boek krachtig medewerken.

DRUTEN, 13 December 1907. PAUL GOULMY.

PRINS BORGHESE—BARZINI. **Van Peking naar Parijs.** (Geautoriseerde Nederlandsche uitgave.) 127 illustr.
Utrecht, A. Oosthoek en H. Honig. 1907.

Het is ongetwijfeld een vaardige pen, die dit boek heeft geschreven. De reis van Peking over land naar Frankrijks hoofdstad is een ontzettende tocht geweest, waarbij òf vliegensvlug werd gereden, òf, wanneer het langzaam ging, vaak alle aandacht der reizigers geconcentreerd was op de gevaren en moeilijkheden, die hen omringden. Men zou dan ook kunnen vreezen dat de onversaagde toeristen, ondanks die lange reis van meer dan 13000 K.M. door de meest verschillende streken der oude wereld, toch weinig nauwkeurig zullen hebben gezien en weinig wetenswaardigs zullen vertellen. En toch, hoe waarlijk interessant, hoe boeiend vaak is dit reisverhaal. Luigi Barzini, de wakkere metgezel van den reeds lang bekenden Prins Borghese, is een man die van reizen meê kan spreken. Europa is hem in alle deelen bekend; Amerika en Azië had hij, ook vóór hij dezen tocht ondernam, reeds aanschouwd. Talrijk, waarlijk interessant en treffend-juist zijn dan ook de opmerkingen en vergelijkingen, die hij telkens in zijn reisverhaal weet in te lasschen. Daarbij beschikt hij onmiskenbaar over een scherpen blik en een helder oordeel. Meermalen geeft hij korte beschrijvingen, die elken vakman zullen verheugen. Nu eens zijn het typische opmerkingen over de Gobi-Woestijn als ouden zeebodem (p. 162), dan weer echt-anthropogeographische beschouwingen over de putten der Mongoolsche woestijn (p. 147), leerrijke besprekingen van den handel en de middelen van bestaan in de gewesten, die hij doortrekt, schetsen van steden, dorpen, monumenten, kortom een schat van interessante, nuttige bijzonderheden.

Ook de avonturen der reis met al haar bezwaren en ontberingen worden prettig en gezellig verteld. Nu eens treft men leuke scènes aan als de ruzie onder de koelies (p. 99 en 100), als de komieke aankomst in Hsin-wan-foe, waar de auto een dolle rit maakt op de met nieuwsgierigen gevulde binnenplaats der herberg (p. 105), dan weer volgt men met groote spanning het boeiend verhaal der ontzettende bezwaren aan de reis verbonden.

De foto's zijn eveneens zeer interessant. Dat verreweg de meeste betrekking hebben op de kleine en groote ongelukken met de auto, zal niemand verwonderen; wanneer men in volle vaart daar heen vloog werden natuurlijk geen foto's genomen.

Een zeer vervelend inconvenient is het echter dat de foto's met zoo weinig zorg tusschen den tekst zijn geplaatst. Reeds lang voor men iets van het in beeld gebrachte feit heeft gelezen, ziet men de foto, waardoor men ze minder genieten kan. Wanneer dan later de beschrijving komt, is men de foto bijna vergeten of moet men ver terug om

ze te zoeken. Bijna alle illustraties behooren bij de reis door China en Siberië. Toen eenmaal Moskou was bereikt, ging de tocht zeer snel, en daar waar men oponthoud had, was het te druk met feesten en champagne-drinken. Nu werden ze overal tallooze malen gekiekt, maar zelf kiekten ze weinig meer.

Is echter Barzini's verhaal op zich zelf een heerlijke lectuur, veel wordt bedorven door de vertaling, die in haast schijnt volbracht en veel, zeer veel te wenschen overlaat. Van de tallooze taalfouten, die deze Nederlandsche uitgave ontsieren, zullen we hier niet spreken. Wie de vertaler is, wordt niet vermeld, maar blijkbaar is het iemand, die gerust wat meer gebruik kon maken van een Hollandsch woordenboek en — wat hier al even treurig is — iemand, die van de landen, in dit boek beschreven, uiterst weinig kennis heeft. Soms treft men domme fouten aan, als op blz. 121, waar hij ons zegt, dat Oerga op 7 graden breedte ligt. Barzini schreef veel juister dat Oerga 7 breedtegraden verwijderd is van Kalgan en den „Grooten Muur".

Van toendra's, joerten enz. schijnt de vertaler zelden te hebben gehoord. Heel eenvoudig heeft hij de Italiaansche schrijfwijze, zelfs den Italiaanschen meervoudsvorm overgenomen en spreekt van „yurte" en „tundre". Soms echter maakt hij er Hollandsche woorden van, maar dan worden het yurta's en tunderen. Zoo schrijft hij ook „Ukrania" voor de Oekraine, spreekt van rubels etc., ja zelfs het beruchte Fransche pausje, Henri Des Houx, de verslaggever van den Parijschen „Matin", schijnt den vertaler onbekend en blijft dan ook zijn Italiaanschen naam „Enrica" behouden.

Soms kwam bij ons het vermoeden op, dat meer dan één vertaler aan dezen arbeid heeft meêgedaan; wij kunnen ons anders bezwaarlijk de groote inconsequentie verklaren, waarmede de namen in dit boek zijn aangegeven. Nu eens heet de Russische boer een moejik, dan weer een mijik of mujik. Nischne-Udinsk moet hetzelfde zijn als Nyni Oedinsk en Nijmi-Udinsk, men leest van Buriaten, Boerjataren en Buriataren, van Mandzjoerijë en Manchourijë, van Moskow, Moskou en Moskau, van Irkutsk, Irkoetsk en Irkutak, van Urga en Oerta (voor Oerga), van Maimachen en Maimatchin, van Nizjna-Novgorod, Nji-Novgorod en zelfs Nizjni-Nvogorod, kortom, aan eenige zorg voor de juiste schrijfwijze der namen schijnt niet gedacht.

Waarschijnlijk is een deel hiervan meer aan slordigheid en overhaasting toe te schrijven dan aan onwetendheid, maar ook slordigheid dient afgekeurd te worden. Het is zoo storend en onaangenaam de meest bekende namen geheel verwrongen te zien, te lezen van Blagowieshchensk (p. 319.), Mukden (p. 143.), Krasnojarks (350) van Algesiras en zelfs Algericas (voor Algeciras), van Jinghis-Khan, Jinges-Khan, Jingis-Khan en Jingio-Khan (p. 141), Rimini te lezen waar Ki-mi-ni bedoeld is, te

hooren van Zarkaje-selo (p. 522), Mewsky-Prospekt (p. 525.), Warschou (p. 531.), van sceptiscisme (p. 35.) en hyppodroom (p. 515), van boiarden (voor bojaren) en talrijke dergelijke zaken meer.

Zelfs doodgewone Fransche zinnetjes worden nog met fouten overgebracht en éénmaal laat een drukfout de auto rijden met een ongekende snelheid van 450 K. M. per uur (p. 533.).

Wel jammer is het voor het mooie werk, dat overigens zoo zeer de goedkeuring verdient en aan allen kan worden aanbevolen, als een prettig, aangenaam en leerrijk reisverhaal.

M. VAN STEEN. S. J.

GODSDIENST.

In den strijd onzer dagen. — Godsdienstige Beschouwingen, door F. A. L. Smit S. J.
Leiden G. F. Théonville. Prijs 60 cent.

In het gewoel van den strijd onzer dagen op allerlei gebied ontbreekt het waarlijk niet aan strijdlustigheid, wel dikwijls aan goed inzicht en... strijdvaardigheid. En nu heeft de kundige schrijver van dit nieuw verschenen boekje een goed werk gedaan, die zoo noodige eigenschappen helder in het licht te stellen. Daartoe biedt hij den katholieken (vooral mannen en jongelingen) eene reeks van »godsdienstige beschouwingen", met het doel de strijders te oriënteeren op het uitgestrekt terrein, en hen te leeren, goed uitgerust met »diepe overtuiging en blijde geestkracht" op te treden. Welnu, in zijn godsdienst vindt de katholiek die overtuiging van zijn verstand en die geestkracht van zijn wil: vandaar dan ook de *godsdienstige* aard dezer beschouwingen.

Iemand die behoort tot het type dergenen, welke geen ernstig woord kunnen hooren of lezen zonder aan een preek te denken, zal deze titel zeker afschrikken — maar ik heb een te goeden dunk van de Boekenschouw-lezers om hen daaronder te rangschikken. Seria serie: het ernstige vraagt ernst — zegt de oude spreuk. En hoogernstig is de ware opvatting van den strijd, dien wij niet mogen en kunnen ontwijken, van den *inwendigen* strijd, die wel het meest onze voortdurende aandacht en inspanning gebiedend eischt.

Welk een licht werpt daarop de heldere, degelijke uiteenzetting van: »de christelijke levenstaak — Evangelisatie der mannen — Plicht-behartigen — Katholieke actie — Sociale belangen. —

Daarin doet de schrijver Tertullianus' woord tot zijn recht komen: »in causa Dei quisque miles: voor de zaak van God wordt ieder te wapen geroepen."

Hoe scherp omlijnd die practische behandeling der voorwaarden en eigenschappen, welke daarbij onmisbaar zijn b.v. »Vrijheid in onderdanigheid — Liefde voor Gods wil — Strijdvaardigheid — Zielenijver — Arbeidzaamheid" enz. —

In keurigen stijl geschreven, wekken deze XVI hoofdstukken door hun logischen gang, soliede ascese en frischheid van voorstelling steeds toenemende belangstelling.

De lezing, of liever de »beschouwing" van den rijken inhoud, die in dit voortreffelijk werkje aan geest en hart wordt geboden, bevelen wij eenieder aan.

Mogen deze »godsdienstige beschouwingen", waarin een schat van christelijke levenswijsheid ligt opgesloten, het hart verheffen van zeer velen, die op

hunne beurt er wel voor zullen zorgen dat de begaafde Schrijver in de gelegenheid gesteld worde »weldra in een tweeden bundel de behandeling (zijner) stof voort te zetten."

H. SCHULINCK S. J.

Een antwoord op de meest verspreide bedenkingen tegen den Godsdienst, door Mgr. DE SEGUR, vertaald door Pater Bas. van Kesteren, G. Mosmans Zoon, 's Bosch, f 0.25.

Wij dachten dat dit werkje van den vromen Franschen prelaat nu vrij wel uit de mode zou zijn. Wij voelen buitendien meer voor direct onderricht, maar.... in zijn nieuwen vorm heeft het boekje gewonnen en .. 't gaat er bij de massa in. Wij hebben indertijd een dóórbraven ambachtsman gekend, die in den schafttijd altijd zijn winkel vol disputeerende menschen had. Hij kon steeds zijn gehoor aan, en putte zijn argumenten voornamelijk uit De Ségur. Wel een bewijs, dat, wat er aan bewijsvoering gegeven wordt, spreekt tot de massa.

K.

Van het blijde en droeve leven. Gedachten van een Christen-socialist, door S. K. BAKKER, predikant te Bolsward. Rotterdam, H. A. Wakker.

Zooiets als socialisten-preekjes. Ze zijn geschreven voor »De Blijde Wereld," en sommigen hebben er stichting in gevonden, vertelt de schrijver in zijn woord vooraf. Dan blijken die menschen nog al spoedig onder den indruk te zijn; want deze opstellen missen alles wat ze aantrekkelijk maken kan. Geen blijde hoop, en geen vast vertrouwen, en geen overtuiging vooral.

Woorden, woorden, woorden.

Ik voor mij hoor nog liever de uitgebazuinde toekomstmuziek van een historisch-materialistisch geloovende. Met opzet spreek ik van geloovende. Want ook hier blijft het waar wat de Genestet van pantoffel en kous beweerde. Ik kan me overigens voorstellen dat de werkers voor den socialen heilstaat een dergelijk geklikklank totaal overbodig achten.

K.

SOCIOLOGIE.

Het Groene Gevaar, (Absint en Absintisme), door A. J. ORT, jr. Prijs f 0.35. Hollandia-Drukkerij, Baarn.

Een waarlijk «pakkende» titel voor deze brochure. En het groene glas, op den omslag prijkend, moge al geen mooie versiering zijn, het geeft toch duidelijk te verstaan, wat de schrijver onder «groen gevaar» begrepen wil zien.

En het gansche geschrift is als een noodkreet van ingehouden angst, waar doorheen de trilling der zenuwen merkbaar is.

Men heeft veel gesproken over het gele gevaar. Maar veel dreigender, veel nader, binnen onze grenzen reeds, is dit andere, dat onder den onschuldigen naam van «zeewater» een springvloed dreigt te worden van ellende en degeneratie. Een springvloed, plotseling opkomend en jammerlijke verwoestingen aanrichtend. Frankrijk, Zwitserland, België ondervonden het reeds, en voor geen enkel Noordelijk land althans is het gevaar nog denkbeeldig. Tenzij degenen, die voor volkswelvaart en volksgezondheid te zorgen hebben, de gepantserde vuist uitsteken tot den strijd en weigeren kwartier te geven of genade te doen gelden. Maar daarvoor dient, — nu het nog tijd is en het drankkapitaal ten onzent nog weinig kennis maakte met «de groene fee», zooals men den Absint genoemd heeft, — de publieke opinie te worden wakker geschud en gehouden, opdat aldus, evenals onze zuidelijke naburen nog voor het te laat was gedaan hebben, een wettelijke verbodsbepaling tegen

fabricage, invoer en verkoop van dit moordend groene goedje worde verkregen.

Voor dat doel: de bewerking der publieke opinie, is de inhoud van dit geschrift al zeer geschikt. 1) Duidelijk, onderhoudend, met kennis van zaken wordt hier gewezen op de noodlottige gevolgen van absintgebruik, de snelle toename overal, waar «de groene fee» haar intocht deed, eerst incognito, maar zoodra zij haar leger van lijfeigenen gevormd heeft, openlijk en brutaal. Zonder overdrijving, die schadelijk is, volgen in deze brochure de gegevens van wetenschappelijk onderzoek en dagelijksche ervaring als een lange rei van beschuldigingen, een onverbiddelijk requisitoir. Moge het er veel toe bijdragen, dat de rechtbank van het volksgeweten het schuldig krachtig en beslist uitspreke, en als straf oplegge een levenslange verbanning naar.... het duivelseiland. Want laten we er nog eenige jaren over heengaan, dan zal blijken, hoe men aan den dienst dezer fee gehecht kan zijn, en velen zullen met den armen Alfred de Musset, die juist door dit helsche vocht ten onder ging, kunnen zingen:

Moi je t'aime! Aux mortels ta force est [plus funeste
Que la foudre, le feu, la mitraille, la [peste,
Et je te vis souvent terrasser le soldat,
Insoucieux de tout, contenant son envie,
Quoique sachant qu'il te donne sa vie,
Qu'épargne le combat.

. . . .

Pour moi qui ne veux pas atteindre la [vieillesse,
Je veux contre ta force essayer ma [faiblesse,
Combattre contre toi, t'éteindre corps [à corps.
Je veux voir, aujourd'hui, dans un duel [terrible
Si tu peux soutenir ton titre d'invincible:
Notre témoin sera la mort.

Heeswijk. L. VAN AKEN.

1) De boekenlijst der Hollandia-drukkerij, welke het boekje ontsiert, is bij onoordeelkundige verspreiding wel een bezwaar en maakt reserve, jammer genoeg, niet geheel overbodig.

Meisjes waarover men niet spreekt. Bijdrage tot de oplossing van het prostitutie-vraagstuk, door Mevr. A. PAPRITZ, beambte der geheime politie te Berlijn. Amsterdam, A. Buys Dzn.

De schrijfster, die in hare betrekking bij de politie juist hoofdzakelijk in aanraking kwam met de ongelukkige slachtoffers van verleiding en hartstocht, geeft hierin hare hartverscheurende ervaringen, en wekt op tot eene ernstige bestrijding van dit vreeselijk maatschappelijk euvel. Ons, die het tegengaan van dit verderf evenzeer als haar ter harte gaat, als wie ook, wordt hier veel merkwaardigs geleerd, al kunnen wij met al haar beweringen geen vrede hebben.

Ernstige bestudeerders van het maatschappelijk vraagstuk kunnen wij dit boek werkelijk aanbevelen, zij hebben onderscheid genoeg om hier te schiften.

J. M. J. KNAAPEN.

GESCHIEDENIS.

De Jezuïetenorde, door H ERMANN S. J. Uitgegeven in de Serie Kerk en Secte, onder redactie van Dr S. D. van Veen, bij de Hollandia-Drukkerij te Baarn.

Dit boekje van 64 blz. tegen den prijs van f 0.40 mogen we gerust aanbevelen, ook en vooral aan onze geloofsgenooten. Het is immers meer dan waar, dat we van zoo menige traditiën, gebruiken, instellingen, geestelijke orden enz. zelf over 't algemeen zoo jammerlijk slecht op de hoogte zijn. Waar men

er dan tegen op ziet een uitgebreide studie over dergelijke onderwerpen ter hand te nemen, is een korte, bevattelijke, en toch voldoende behandeling ervan meer dan welkom.

We kunnen onzen lezers niet aanraden zich te abonneeren op een geheele serie van »Kerk en Secte", omdat we niet weten, hoe en vooral niet door wien de op den omslag aangegeven onderwerpen zullen worden beschreven; wel mogen we getuigen, dat Dr. van Veen van onpartijdigheid blijk geeft, als hij de brochure over de Jezuïetenorde toevertrouwt aan een Jezuïet.

In 5 afdeelingen, waarvan de eerste bestaat uit 6 onderafdeelingen, geeft Pater H. Ermann een zoo nauwkeurig mogelijk verhaal van den stichter der Orde, haar ontstaan, doel, werkzaamheden, inwendige inrichting, bestuur en van de vervolgingen, die zij te lijden heeft gehad. Ook van haar opheffing en herstelling worden we op de hoogte gebracht, en tevens zijn aan elk harer generaals, vanaf den oprichter, den H. Ignatius van Loyola, tot op den tegenwoordigen generaal Franciscus Xaverius Wernz, eenige bladzijden of eenige regels gewijd.

Volgens zijn gewoonte citeert P. Ermann ook in dit werkje gaarne de woorden van anderen, om te bewijzen, dat hij niet zijn persoonlijke meening of alleen de overtuiging van met hem gelijkdenkenden ten beste geeft. Nu, daar is veel voor te zeggen, de getuigenis van een uit den aard der zaak onpartijdige, of van iemand die eerder vijandig, althans minder tot zachtheid gestemd zou zijn, waar fouten aan te wijzen zouden kunnen wezen, legt voor den geschiedschrijver gewicht in de schaal.

Behalve de geschiedenis der Orde, van haar voornaamste personen en van de meest kenmerkende feiten in haar bestaan, vindt P. Ermann ook nog even gelegenheid om hier en daar zeer te pas zijn apologetische gevoelens te bevredigen en een paar van de meest gangbare dwaasheden (lees: leugens) die over de Jezuïetenorde bij de goedgeloovige of opzettelijk kwaadgeloovige gemeente credit vonden, te bestrijden of hun onmogelijkheid aan te toonen. Het weerleggen van de talrijke beschuldigingen van de meest ignobele daden, die de Jezuïetenorde ten laste zijn gelegd, vind ik in een werkje als dit volkomen op zijn plaats.

Het is te hopen, dat de andere Katholieke onderwerpen uit deze series wederom door een even betrouwbaar als bekwaam schrijver zullen worden behandeld; dan kunnen we ze evenzeer aanbevelen als we het deze brochure doen.

S.

KUNST EN LETTEREN.

De Echtgenoot, door F. M. DOSTOJEWSKI, vertaald door M. Faassen. — Cohen zonen, Amsterdam.

«Echtgenoot», aldus noemt Dostojewski «een man, die eenig en alleen geboren wordt om te huwen en zich onmiddellijk daarop in een aanhangsel van zijn vrouw te veranderen, zelfs voor het geval, dat hij bovendien een eigen uitgedrukt karakter bezit"; ontsterft hem zijn vrouw, dan is de «echtgenoot niets anders meer dan het losgescheurde stuk van een geheel, dat zich eensklaps tot zichzelf ziet teruggebracht, en zich in 't geheel niet meer op de wereld kan thuis gevoelen, hij wordt een vormloos, halfslachtig, afzonderlijk wezen.» In dien zin was Pawel Pawlowitsch Trussozki, ambtenaar te T., de echtgenoot van de «voor de ontrouw geboren» Natalia Wassiljewna. Die twee waren al een tijd getrouwd en hadden geen kinderen, toen Weltschaninow, die terwille van een erfenisproces te T.

verbleef, hun intieme huisvriend werd. Trussozki ging op in bewondering en genegenheid voor den schitterend begaafden vreemdeling, en was te blind van vertrouwen om te bemerken dat hij hem bedroog met zijn vrouw. Na eenige maanden vertrok Weltschaninow uit het stadje, en kort daarop verblijdde Natalia haar man met een dochtertje, Lize. Negen jaar later sterf Natalia en in haar nagelaten papieren ontdekt Trussozki dat Lize het kind is van Weltschaninow. Hij reist naar Petersburg om den vader op te zoeken en 't is bij de eerste ontmoeting van hem en den vader, dat Dostojewski zijn verhaal, of liever, zijn psychologische studie inzet. Men wordt het gewaar, 't is den schrijver te doen om het ongewone, het eigenaardig verwikkelde van 't geval. Verbeeld u dat de boven omschreven «echtgenoot» Weltschaninow tegelijk haat als bedrieger en liefheeft als vriend, dat hij evenveel trek heeft om hem te vermoorden als om hem te omhelzen, maar zich eerst moet bedrinken om den moed te hebben tot hem te naderen en met hem te spreken, dat hij inderdaad op een keer erin slaagt van zijn ouden vriend een kus te rooven en er zeer gelukkig mee is, en op een ander keer, in een plotse opwelling van wraakzucht, hem tracht te vermoorden. Er was werkelijk de groote kunst van Dostojewski noodig om dit verwikkeld karakter zoo uit te beelden dat het volledig en levend voor ons kwam te staan, en — de kunst is zoo groot gebleken als de taak: ze boeit geest en gemoed van 't begin tot het eind.

J. DE COCK.

Zonneheuvel. (Synnöve Solbakken) door BJÖRNSTERNE BJÖRNSON. uit het Noorsch vertaald door H. Bertrand. — H. J. W. Becht, Amsterdam, 1907, (f 0,75 of f 1.)

Dit is de derde Hollandsche druk en, daar de vertelling juist 50 jaar oud is, tegelijkertijd een »jubileum-uitgave."

Deze vertelling heeft nog niets van haar eerste frischheid verloren, ze is en blijft een versche rozenknop geurend in Mei-morgenzon. Ze verloopt innig en teer als een fluisterend sprookje en verhaalt toch van geweldigen zielenstrijd. Van een strijd om zelfverbetering dien de wilde Thorbjörn zich oplegt om waardig te worden van zijn geliefde, de schuchtere, lieflijke, gevoelsdiepe Synnöve. Gevoelsdiep; maar dat zijn ze allemaal deze Noorsche menschen, niet alleen de beide gelieven, maar ook hun ouders en Ingrid, Thorbjörn's zuster, en Knud, de vechtersbaas, en Aslak, de bedorven boerenzoon. En dat is juist het eigenaardig bekorende in die menschen, dat hun diep gevoel zich slechts uit in halve woorden, in bedaarde gebaren, in bescheiden aanduidingen. 't Is zóó pakkend voor wie 't leest, dat men 't haast uitsnikken moet. Hierdoor, en door zijn kinderlijken eenvoud en idyllische onschuld is dit meesterstuk van Björnson een genot voor iedereen.

J. DE COCK.

Het Hollandsche Huis „Net Pas." Een verhaal uit de 17e eeuw tijdens het verblijf der Nederlanders in Bergen, uit het Deensch van OLAF BJÖRGVIN. vertaald door Philippine Wijsman. — Meindert Boogaerdt Jun. Rotterdam, 1907. (f 1,80 of f 2,30.)

In het kader der midzeventiendeeeuwsche politieke toestanden van Noord-Westelijk Europa, verhaalt dit boek de lotgevallen der bewoners van »Net Pas", het hollandsche huis in de Noorweegsche havenstad Bergen. Als alles saamhoudende draad dient de blijeindende liefdehistorie van Ragna, dochter van den in Bergen getrouwden Hollander Adriaan van den Bosch, en William Hardbord, tijdelijk gezant van

den engelschen koning Karel II. Ik zie niet goed in wat er mag genoopt hebben tot de vernederlandsching van dit boek. Zijn kunstwaarde bereikt hoogstens de middelmaat, al is het anders vrijwel leesbaar. Misschien vindt het zijn lezer in den Nederlander die véél belang stelt in een klein onderdeel van zijn vaderlandsche (vooral) handelsgeschiedenis.

't Biedt ondertusschen onschadelijke lectuur.

J. DE COCK.

Moderne Drukken en Herdrukken.

Van velerlei Gebeuren, door DAAN VAN DER ZEE. Rotterdam, Meindert Boogaardt Jun.

Vier slappe verhalen van weinig belang.

Daan van der Zee zegt de dingen niet slecht, maar ook niet zóó dat we gedwongen worden te luisteren. Drie zijner opstellen zijn over de miserie van 't soldatenleven, een paar haastige krabbels aan hun ellende gewijd, een zeer onvolledige schets van hun bedrijf, met gelukkig maar een of twee ruwe uitdrukkingen, terwijl Bedel-Jochie vertelt van een kermisvolk-kind, dat een lichtbeelden-vertooning van godsdienstpreekers bijwoont.

Niets bijzonders aan dit boek, dan alleen de prijs, voor een herdruk al buitengewoon hoog.

J. M. J. KNAAPEN.

De Zondenbok, naar het Engelsch van HALL CAINE, door Jeanne Huygens. Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon.

Dit werk van den bekenden Engelschen schrijver behandelt eene episode uit Marokko, in de laatste regeeringsjaren van Sultan Abd-er-Rahman. Hoewel de gebeurtenissen in dit verhaal vermeld dus circa eene halve eeuw geleden plaats grepen (Abd-er-Rahman stierf in 1859) zoo kan men het boek toch nog als actueel beschouwen, in zooverre dat het een eigenaardig licht werpt op de Marokkaansche toestanden, die in dit tijdsverloop, helaas, nog weinig veranderd schijnen te zijn. De treurige berichten uit dit land, welke door de nieuwsbladen dagelijks tot ons komen, duiden dit genoegzaam aan, en wij zijn daardoor reeds zóó overtuigd van de ongelukkige levensverhoudingen in de Noord-Afrikaansche kuststreek, dat het bijna overbodig wordt de volgende woorden uit de voorrede van dit boek aan te halen: »In het gezicht van een Engelsche haven, binnen den gehoorcirkel van Engelsche schepen, op hun weg naar ons Indisch keizerrijk, bevindt zich een land waar zeden en gewoonten nog dezelfde zijn als voor duizend jaren, een land waar verdrukking en tirannie heerschen, waar het even gevaarlijk is rijk als arm te zijn, waar de man slaaf van een anderen man, de vrouw niet meer dan een speeltuig van 's mans driften is — een land dat een smaad is voor Europa, een schandvlek voor onze eeuw, een oneer voor de menschheid, een vloek voor alle godsdienst! Dat land is Marokko!"

De hoofdinhoud van het verhaal dat in dit liefelijk land speelt is dan ook een relaas van bijna onafgebroken jammer en ellende, van geweldenarij en tirannie, van knevelarijen en omkooperijen op allerlei gebied, van algemeen zedebederf. De fantastische daar doorheen gevlochten geschiedenis luidt als volgt:

Israël-ben-Oliël, zoon van een Joodschen bankier te Tanger wordt door verschillende omstandigheden, reeds jong tot eene hooge betrekking, Assessor der belastingen te Tetoean benoemd. Door Mooren en Joden met afgunst beschouwd en om zijne wreede afpersingen, die hij in naam van den gouverneur moet doen, gelijkelijk gehaat treedt hij

eindelijk in het huwelijk met de schoone Ruth, dochter van den Opperrabbijn. Na eenige jaren terwijl hij reeds vreest dat zijne echt kinderloos zal blijven – wat hem door de joden als eene gerechte straf wordt aangerekend — schenkt Ruth hem eene dochter, die echter blind en doofstom is. Als het kind zeven jaar oud is sterft de moeder en brengt Israël al zijne genegenheid op het ongelukkige schepseltje over. Treffend is zijne vaderliefde; eerst opstand tegen God wegens den dood zijner vrouw en het ongeluk van zijn kind, niet terugdeinzend voor middelen van twijfelachtigen aard om de inkomsten der schatkist en zijne eigene te vermeerderen, zonder eenig medegevoel voor al de slachtoffers die hij maakt, wordt hij hoe langer hoe meer verzacht en verteederd door het kleine, reine wezen, dat hij heeft te verzorgen. Langzamerhand begint hij berouw over zijne vroegere hoovaardigheid en ongerechtigheden te gevoelen, en eindigt met God nederig vergeving te vragen en Hem te smeeken, zijn kind niet langer voor zijne zonden te doen boeten. In een soort visioen of droomgezicht verkrijgt hij de verzekering, dat God zijn gebed heeft verhoord.

Kort daarna wordt Naomi, die nu zeventien jaar oud is, hard ziek; men vreest dat zij zal sterven, doch, op het gebed van een ouden neger, herstelt zij vrij plotseling en ontvangt eensklaps de gave des gehoors. Eenigen tijd later wanneer Israël op het marktplein te midden van een volksopstootje, wordt aangevallen, hoort Naomi de woeste kreten die haren vader met den dood bedreigen en roept zij eensklaps half zinneloos van angst: »Genade, genade!" God had haar de spraak gegeven. Vol dankbaarheid voor deze groote genade ontdoet Israël zich nu langzamerhand van zijne bezittingen, schenkt alles weg aan de armen en biedt eindelijk aan den gouverneur zijn ontslag aan. Deze, in woede ontstoken, weigert dat aan te nemen en als Israël blijft volharden, beveelt hij zijne soldaten hem aan te grijpen. Op dit oogenblik komt Naomi aangesneld: »hare blinde oogen staarden voor zich uit, als wilden zij de boeien verbreken, die haar gebonden hielden; en, als door een wonder, wordt zij eensklaps van hare blindheid genezen." Hierover ontsteld gelast Ben-Aboo Israël te sparen, doch verbant hem met zijne dochter buiten de stad. Een korten tijd leven zij nu te zamen in armoede, doch rustig en tevreden, in eene hut op het veld, doch dan wordt Israël gevangen genomen; Naomi blijft eenzaam en wanhopig achter. Zij tracht echter haar vader te redden, begeeft zich daarvoor naar Tetoean, doch bij hare pogingen, kinderlijk en onbedreven, wordt zij zelf gevangen genomen en naar den Harem van den gouverneur gevoerd. Hier dwingt men haar den joodschen godsdienst af te zweren en de leer van Mohammed te omhelsen. Het meisje, onbewust van allen godsdienst, stemt eerst toe, doch later, door een vaag gevoel van angst en berouw gedrongen, weigert zij hare afzwering te herhalen; hiervoor wordt zij in de gevangenis geworpen. Door een Engelschman daaruit gered, brengt deze haar bij haar vader, die intusschen in vrijheid gesteld, van angst en smart krankzinnig is geworden. Zij vindt den ouden man stervende. Israël heeft nog eenige heldere oogenblikken vôór zijn dood, hij herkent zijne geliefde dochter, legt hare hand in die van den Engelschman, welke belooft verder steeds voor haar te zullen zorgen en onder het prevelen van »God.... is.... groot!" valt met een glimlach zijn hoofd achterover en geeft hij den geest.

Met Israëls dood eindigt het verhaal, dat, zooals men reeds alleen uit den beknopten inhoud kan opmaken, heel

wat toevalligheden en onwaarschijnlijkheden bevat. Het is echter boeiend geschreven en vlot vertaald, zoodat zij, die van spannende, sensatievolle lecuur en niet alledaagsche gebeurtenissen houden, hier wel iets van hunne gading zullen vinden. Of de Katholieken het boek als sympathiek zullen beschouwen is eene andere vraag. De schrijver, die een aanhanger van het Fatalisme en Pessimisme schijnt te zijn, gevoelt blijkbaar evenveel voor het Jodendom als voor den Mahommedaanschen godsdienst, of liever zijne sympathieën en antipathieën zijn onder de belijders van Talmud en Islam gelijkelijk verdeeld. Nu eens spreekt hij met bitterheid over de ironie van het Noodlot; dan over de ironie der Voorzienigheid. Zulke uitdrukkingen kunnen wellicht hier of daar geloovige harten kwetsen, evenals het feit dat de eenige Christin, die in het boek optreedt, de Spaansche vrouw van den gouverneur Ben-Aboo, zulk een slecht, laag en wreed karakter heeft, dat er niets christelijks in haar doen en laten te bespeuren is en zij tot de meest weerzinwekkende personen van het geheele verhaal behoort. Of de auteur dit opzettelijk zoo bedoeld heeft, weten wij natuurlijk niet. Maar het maakt toch een min of meer onaangenamen indruk. Behalve deze bedenkingen is er echter geene bepaalde reden om het boek aan hen, die den kinderschoenen ontwassen zijn, te ontraden, en zullen zij die het lezen, de roerende figuur van het blinde doofstomme meisje, dat een lichtpunt vormt op dien somberen achtergrond, nog zeker heel lang in hunne herinnering behouden. E. T.

ROMANS EN NOVELLEN.

Ciska van Dannenburgh. Indische roman door Mevr. M. C. E Ovink-Soer. Amersfoort, Valkhoff & Co.

Dit prettig en onderhoudend geschreven verhaal geeft ons een kijkje in het leven op een Indisch koffieland. De heer van Dannenburgh, eigenaar daarvan, heeft zijn dochtertje Ciska reeds vroeg naar Holland gezonden om daar bij eene zuster van hem te worden opgevoed. Na jarenlange afwezigheid keert Ciska op Pagger-Sari terug en vindt hare familie geheel verindischt. Goed beschreven is de teleurstelling, die het jonge meisje bij het terugzien van het ouderlijk huis gevoelt en de moeilijkheden waarmede zij den eersten tijd te kampen heeft. Vader, uit gemakzucht in den dagelijksche sleur voortlevend, en door geldzorgen vroeg verouderd; moeder verinlanscht door haar jaren lang eenzaam leven op het koffieland; haar zusje en beide broertjes ruwe, brutale en ongezeggelijke kinderen, half op z'n Javaansch grootgebracht; het is eene zware taak voor de arme Ciska zich in deze omgeving te schikken. Moeder en de kinderen spreken een taaltje dat weinig meer op zuiver Hollandsch gelijkt; het begrip orde en netheid schijnt in dit huishouden iets ongekends te zijn en ook de verhouding tusschen ouders en kinderen laat veel te wenschen over. Met goeden wil en geduld, hoewel niet steeds met de noodige tact, tracht Ciska langzamerhand eenige verbetering in deze toestanden te brengen, wat tot menig aardig tafereeltje aanleiding geeft

Aardig is ook de beschrijving van de logeerpartij in de Regentswoning, waar Ciska voor het eerst kennis maakt met eene echt inlandsche huishouding en met de »adat", waaraan de Javanen zoo zeer gehecht zijn. Het vroeg-rijpe wereldwijze Regentsdochtertje is haar wel niet bijzonder sympathiek, maar dit neemt niet weg, dat zij later toch bij Lembana's trouwplechtigheid tegenwoordig is en wij zoodoende in den geest eene inlandsche bruiloft meemaken.

Ciska gaat intusschen steeds voort met zich geheel aan hare ouders en de kinderen te wijden. Haar plichtgevoel en beminnelijkheid maken diepen indruk op den jongen dokter die hare moeder behandelt, en na nog eenige verwikkelingen en misverstanden, vraagt hij Ciska ten huwelijk die hem ook oprecht liefheeft en gaarne bereid is hem in de binnenlanden van Sumatra, waar haar man eene aanstelling kreeg, te volgen.

Hiermede eindigt het verhaal, dat over het algemeen nog al onschadelijk is. In het begin zou men zelfs meenen met een bepaald meisjesboek te doen te hebben; er is zoo iets eenvoudigs, liefs en kinderlijks in stijl en opzet. Om enkele beweringen, toespelingen en min of meer vaag aangeduide toestanden — al worden deze dan ook met veel kieschheid behandeld — is het voor aankomende en nog héél jonge meisjes toch echter geen zeergewenschte lectuur, wat wel jammer is, daar de boeken over Indië, die men met een gerust geweten aan een ieder in handen kan geven, toch al zoo schaarsch zijn. De stijl is vloeiend; druk en papier zijn bijzonder goed, maar het zoogenaamde linnen prachtbandje is niet bijzonder fraai.

E. T.

J. R. van der Lans, Verzamelde Novellen.

Wees barmhartig, een Kerstvertelling uit het bergland.

De Engel des vredes, een Kerstvertelling

Het Sybillijnsche Boek.

De Dokter zonder praktijk.

Verstooten.

Verzoend.

Dit zestal verhalen vormt een bundel van de Verzamelde Novellen, die onze bekende schrijver J. R. v. d. Lans door de Maatschappij De Gelderlander te Nijmegen laat uitgeven, en wel op flink papier, met duidelijke letter, tegen den bescheiden prijs van »een daalder" gelijk onze grootouders zeiden. Nu, dit daalders-boek verdient in onze Katholieke huizen een daalders plaatsje, waar het altijd in 't oog valt en door de huisgenooten telkens gemakkelijk ter hand kan genomen worden. Vooral de beide Kersvertellingen zijn goed geslaagd! In het eerste verhaal: »Wees barmhartig", zien we den parvenu-baron in levenden lijve, we zien hem op de jagershut toestappen, in een wijde pelsjas, zwaaiend met den goudbeknopte stok, en we hooren hem zeggen, dat ie »op familiariteiten met het jagersvolk niet gesteld is". En dan *zien* we hem weer de neusvleugels wijd openen, alsof hij een heerlijken geur opsnuift bij den titel van: baron, dien Tony de jager hem geeft, omdat de bewoner van het adellijk goed nu eenmaal: baron, is voor de lui uit het gebergte, al heeft hij dan evenveel recht op den baronstitel als Tony zelf of Caesar, de hond. En dan *hooren* we weer den geld-baron, hoe hij ruwe woorden zegt tot den achterstalligen huurder, dienzelfden jager, die door den onechten edelman tot een levensgevaarlijke jacht geprest wordt, om de tafel van zijn broodheer te kunnen voorzien van gemzenvleesch.

Zoo zou ik elk hoofdstuk kunnen nagaan en telkens er op wijzen, hoe we de personen vóór ons *zien* en *hooren*.

Maar de inhoud van een werk, dat ik ter lezing aanbeveel, wil ik niet in een recensie mededeelen, ten einde den lezer het genot te laten, dit boeiende verhaal ten volle te genieten.

Ook de tweede Kerstvertelling verdient allen lof, zoowel om het verhaal zelf als om den levendigen stijl en de goed verzorgde taal.

Jammer dat in het derde verhaal, een der beste van het zestal, die glui-

perige, gluur-oogige, dunlippige Sardonisch lachende jood moet voorkomen.

Je denkt onwillekeurig: wat hoeft dat nou! We weten het immers allemaal wel: der Jude musz brennen,.. maar daarom behoeven wij toch, wij Katholieken, daartoe niet speciaal het vuurtje te stoken! Hebben we niet in onze naaste omgeving respectabele Israëlieten, met wie we in geboden verdraagzaamheid leven, wien we hun raseigen-aardigheden niet verwijten en met wie we over en weer de burgelijke beleefdheid onderhouden? Mijn jodenvriendinnetje, die dit boek op mijn schrijftafel zag liggen, en die er de hand naar uitstrekte met de woorden: »o, Kerstverhalen! die zijn altijd zoo mooi!" kon ik het werk niet leenen, daar ik niet wilde. dat zij in een boek met »Kerstverhalen" haar volk zou zien verguizen.

Den jood eruit gedacht, is het verhaal zeer aantrekkelijk, hier en daar een weinig wonderlijk in het saméntreffen van gunstige omstandigheden, maar toch volstrekt niet onnatuurlijk, zelfs niet geheel en al onwaarschijnlijk; zulke voorvallen gebeuren er wel meer rondom ons, en een huwelijk tusschen een arme maar in-vrome freule en een rijken advocaat van burger afkomst behoort niet meer tot de zeldzaamheden, laat staan tot de onmogelijke zaken in onzen alles nivelleerenden tijd.

Nummer vier: *De dokter zonder praktijk* is eveneens een boeiende novelle. Onze jonge, onbeklante geneesheeren mogen den schrijver wel dankbaar wezen voor het pleidooi ten gunste van hun braak liggende werkkracht en de oude doktoren die mogelijk van dit schetsje kennis nemen, zullen zich in hun praktijk wel niet bedreigd wanen, door hetgeen van hem en hun manier van doen gezegd wordt. Bedenkelijk is het ook een weinig, dat de jonge medici toch niet permanent jong kunnen blijven en wat dan, als je oud en op hun beurt gevierd en beroemd zijn en te dik in de patienten zitten? Troons-afstand? 't is een moeilijk geval, dat de auteur had moeten voorzien! Nu geeft die toekomstzorg den lezer een onvoldaan gevoel.

Verzoend is het laatste van de zes boeiende verhalen, het is de geschiedenis van een zoogenaamde bloedwraak, een Vendetta, zooals die in Italië nog in gebruik was, een halve eeuw geleden. Bizonder schoon is de beschrijving van de processie met het Kruis en de aanhaling van het gezang Vexilla Regis.. des Konings veldbanier rees! De titel zegt al, dat de wraak achterwege blijft en de verzoening volgt.

Wie zich dezen bundel aanschaft, zal zich zijn keuze niet beklagen; trouwens, van der Lans heeft al zóó lang onze Katholieke kringen van boeiende lectuur voorzien, dat aanbeveling vrijwel overbodig mag heeten.

Zutphen. C. J. F. VETTER.

H. G. WELLS. **„Van Ruimte en Tijd."** Vertaald door Mevrouw G. Loman-van Wilderiks.

Na het vervelend uur, dat mij »de Meermin" 1) van Wells verschaft had, nam ik niet dan met zekeren weerzin het besluit, ook bovenstaand werk te lezen en »te bespreken."

Ik begin met te zeggen, dat in deze serie »novellen" nog meer dan in »de Meermin" de restrictie gelden, die ik toen maakte. De zelfmoord b.v. wordt er als iets heel natuurlijks, iets gewoons in de toekomst geschetst. Ik wil hopen, dat zulks enkel waar is, in het groot fantasie-vermogen van den schrijver. Hoe men deze fantast, »de stichter van een levenswijsbegeerte, waaraan groote-

1) Sept.-aflevering.

lijks behoefte werd gevoeld in den naren tijd van tegenwoordig" kan noemen is mij een raadsel. Ik ontken Wells rijke fantasie niet noch zijn schrijfvaardigheid en allerminst zijn vruchtbaarheid — maar ik vind in zijn werken, naast gezonden humor, veel melancolisch, dat aan »den zwarten tijd" van Beets herinnert. Er is verder in het werk van Wells niets wat opbeurt, niets wat den lezer beter en gezonder maakt naar ziel en hart en hem opvoert tot hooger en heiliger idealen. Het is geen geestelijk Betsaidha's bad waar men jeugdiger en frisscher uit opstaat, om den strijd des levens met meer kracht en sterkte te strijden.

Wanneer men uit Wells' werken zijne levenswijsheid moet putten — dan komt men meer dan bedrogen uit. Wat humor, wat breidelooze, tot het groteske toe, doorgevoerde fantastische verhalen, eene portie kennis van natuurwetenschappen, geestige opmerkingen en puntige kritiek plus eene schotel spiritisme — zijn niet voldoende om aan 's menschen verstand en hart voldoende voeding en kracht te geven en deze te verheffen boven het »nare van den tegenwoordige tijd."

»Van ruimte en tijd" is eene verzameling novellen, waarvan de eerste »Het kristallen ei" in melancolie het droeve »Jagertje" van Beets in herinnering brengt. De laatste »de man die wonderen deed" roept ons de oude geschiedenis der toovergodinnen in 't leven en behelst niets wat aantrekt, noch meesleept. Zelfs de humor is dun gezaaid. »De Geschiedenis uit het steentijdperk" bewijst meer voor de reusachtige verbeeldingskracht des schrijvers en voor zijn beschrijvingstalent.

Ziehier hoe hij het eerste paardrijden van den oer-mensch Ugh-Lomi beschrijft:

»Twee dagen later werd Ugh-Lomi's wensch vervuld. 't Was snikkend heet en de vliegen werden lastig. De paarden hielden al voor den middag met grazen op, kwamen in de schaduw beneden hen staan, twee aan twee, vlak achter elkaar, en sloegen met hunne staarten. De hengst, die 't hardst schoppen kon, stond het dichtst bij den boom. Op eens een geritsel, een gekraak.... een bons.... Een scherp stuk steen sneed hem in de kaak. De hengst struikelde, viel op een knie, sprong weer op en stoof als de wind voort. De lucht leek vol vliegende pooten, armen en beenen, trappelende hoeven en angstig gebriesch. Ugh-Lomi werd een voet in de lucht gesmeten, kwam neer, en vloog weer op, met een geweldigen stomp in zijn maag en toen voelde hij, dat hij iets tusschen zijn knieën vast had. Hij merkte dat hij, zich met handen en voeten en knieën stijf vastklemmend, op eene vreemde manier schommelend, met geweldige vaart, werd voortgedragen; — zijn bijl was.... wie weet waar! — »Hou vast" zei 't Instinct, en Ugh Lomi gehoorzaamde.

Hij voelde een massa ruig haar in zijn gezicht en tusschen zijn tanden en groen gras vloog voor zijne oogen voorbij. Hij zag den schouder van den hengst, breed en glanzig, met de spieren die bewogen onder de huid. Hij merkte, dat hij de armen om den hals van het beest had geslagen, en dat er een soort geregelde maatval was, in de schokken die hij gevoelde. Toen vlogen op eens een menigte boomstammen voorbij; daarna was hij tusschen varens, en toen volgde weer open veld. Een stroom van kleine steentjes, die onder den snellen hoefslag op zijde wegvlogen. Ugh-Lomi begon akelig wee en driftig te worden; maar loslaten, omdat hij zich niet op zijn gemak gevoelde, daar dacht hij niet aan."

Is het niet jammer dat dit plastisch en zoo typisch juist photographieke ontsierd wordt door de volgende regels die voorafgaan? »Het paard kijkt naar beneden, en recht voor zich uit, maar het ziet nooit naar boven. Dieren kijken

nooit omhoog. — daar zijn ze te verstandig voor. Slechts dat fantastisch schepsel, de mensch is zoo dwaas, zijn aandacht hemelwaarts te richten.' Dat is doodeenvoudig eene gemeene ploerterij en eene ploertige gemeenheid.

In »Een Toekomstgeschiedenis" viert de ongekende verbeelding der schrijvers nog een grooter triomf dan in »geschiedenis uit het Steentijdperk" — en zijne beschrijvende kunst van zijne gefingeerde beelden, plaatsen, toestanden enz. is ver boven mijn lof verheven. Een enkel voorbeeld. Nadat hij eerst een »achtenswaardig Heer Morris" uit onze tijdrekening ten tooneel gevoerd heeft, treedt een zijner achter-achter kleinzoons op. »Onder de afstammelingen van dezen heer Morris nu bevond zich een man, die bijna even verstandig en helder van hoofd was, als zijn voorvader. Hij had juist dezelfde kleine gezette gestalte, als die man uit het grijze verleden, de negentiende eeuw, wiens naam Morris (hij spelde nu Mwres) op hem was overgegaan, en zijn gezicht droeg dezelfde minachtende uitdrukking. Hij was ook wat men in die dagen in goeden doen noemde, en hij had denzelfden afkeer van nieuwigheden en lastige bedenkingen omtrent de toekomst en de lagere volksklasse, als de stamvader van het geslacht Morris had gekoesterd.

De Times las hij niet; hij wist trouwens niet, dat er ooit een Times had bestaan; die instelling was verzonken in de duistere kloof, die gaapte tusschen verleden en heden; maar de phonograaf, die hem 's morgens onder het aankleeden bezighield, kon evengoed de stem zijn van een heileefden de Blowitz, wat betreft zijne bekendheid met den gang van zaken in 't algemeen. Die phonograaf had de grootte en het fatsoen van een Duitsche klok en daaraan waren bevestigd een electrische barometer, een electrische klok met kalender en een automatisch notitieboek dat hem de afspraken voor elken dag herinnerde. Waar de wijzerplaat had moeten zijn was de opening van eene trompet. Als er nieuws was kakelde de trompet als een kalkoen: »kalloek, kalloek," en balkte dan zijn bericht uit, zooals, laten we maar zeggen, alleen eene trompet balken kan. Zij vertelde Morris onder het aankleeden met eene volle keelstem van verschillende ongelukken, die 's nachts te voren waren gebeurd met de omnibus-vliegmachines, die de wereld doorkruisten; van de laatstaangekomen bezoekers op de verzamelplaatsen der beau-monde in Thibet en van al de groote vergaderingen van monopolistische maatschappijen, die den vorigen dag hadden plaats gehad. Als het verhaal Morris verveelde behoefde hij slechts op een knopje te drukken.

Zijn toilet verschilde natuurlijk zeer van dat van zijnen voorzaat. Ik betwijfel wie van hen beiden zich 't meest geschaamd en geërgerd zou hebben, als hij de kleeren van den ander had moeten aantrekken....

Mwres behoefde zich niet te scheren; een bekwaam chirurg had reeds lang geleden elk spoor van baardgroei op zijn gelaat verwijderd. Hij stak zijne beenen in een fraai geelachtig rose omhulsel van luchtdichte stof, dat hij met behulp van een kunstig aangebracht pompje opblies, ten einde sterk gewelfde spieren na te bootsen. Daar overheen droeg hij luchtdichte onderkleeren, en een geel zijden bovengewaad, zoodat hij als 't ware in lucht gekleed was en zoodoende uitstekend bestand tegen plotselinge overgangen van hitte of koude. Over dit alles wierp hij een rooden mantel, waarvan de randen bevallig waren uitgesneden. Op zijn hoofd, dat eveneens zorgvuldig van elk spoor van haargroei was ontdaan, zette hij een aardig vuurrood kapje, dat, met waterstofgas gevuld, en door luchtdruk

op zijn hoofd vastgehouden, sterk deed denken aan een hanekam."

Dusdanige geestig en fantastische beschrijvingen vindt men vele in dit anders naar verhaal van de vrijage en het huwelijksleven van Denton en Elisabeth in latere eeuwen.

Even breed misschien nog breeder — slaat zijne fantaisie hare vleugelen uit in zijn kleiner stuk «De Ster» — eene wonderbare ster, door een wiskundige voorspeld, en, die glanzend en flikkerend en gloeiend, aan het menschdom en de aarde rampen en wee en puinen bracht. Een enkel voorbeeld «De ster en de aarde waren elkander op het dichtst genaderd, hadden om elkander gewenteld en de ster was voorbijgesneld. Reeds verwijderde zij zich, sneller en sneller verder voortstormend naar het einde van haren razenden loop naar de zon.

En daarop pakten zich wolken samen, die den hemel aan het gezicht onttrokken; donder en bliksem hulden de aarde als in een kleed; over den ganschen aardbol vielen regens, zooals nooit te voren waren beleefd, en waar de kratermonden hunnen rooden gloed wierpen op het wolkenfloers, stortten stromen van slijk langs de berghellingen. Overal stroomde het water weg van het land en liet beslijkte bouwvallen achter; een bodem, bedekt, als het strand na den storm, met al wat het had losgerukt, en de doode lichamen van de kinderen der aarde, mensch en dier.

Dagen achtereen stroomde het water weg, voerde grond en boomen en huizen mede, stapelde reuzendijken en groef reuzenvoren in het land. Dat waren de dagen der duisternis, die volgden na de ster en de hitte. En nog altijd, weken en maanden lang, hielden de aarbevingen niet op."

Eventjes voorheen lezen wij het volgende zeer dramatisch en keurig gestileerd schetsje: «De ster, gevolgd door de bleeke maan, schreedt voort over den Stillen Oceaan, de stormen na zich slepend als in den zoom van haar kleed en de vloedgolf, die hijgend en bruischend achter haar zijne wateren voortstuwde, stroomde over het eene eiland na het andere en sloeg al wat leefde weg. Totdat die vloedgolf — onder een verblindend licht en bij verschroeiende hitte — snel en ontzettend, een muur van water, vijftien voet hoog, hongerig brullend, de kust van Azië besprong en landwaarts- in golfde over China's vlakten. Een tijdlang wierp de ster, thans heeter en grooter en schitterender dan de zon in hare volle kracht, haar meedoogenloos schijnsel over het uitgestrekte, dichtbevolkte land, over steden en dorpen met hunne pagodas en boomen, over wegen en bebouwde akkers, over millioenen wakende schepselen, die in hulpeloozen angst naar den brandenden hemel staarden;— en dan kwam dof en dreigend het grommen van den vloed. Zoo kwamen millioenen om dien nacht, — menschen, die vluchtten zonder te weten waarheen, met ledematen, loodzwaar van de hitte en hijgenden adem, — achter hen het water, glinsterend en snel. — Dat was de dood.» Het spijt mij zeer dat in «Ruimte en Tijd», dat onder ieder opzicht «de Meermin» verre overtreft, zoovele apodiktische gezegdens, quasi — philosophische opmerkingen, onjuiste stellingen enz. voorkomen, die het mij doen betreuren dat Mevr. G. Loman-van Uildriks haar tijd en haar talent niet aan iets beters, iets hoogers, iets heiligers besteed, dan aan de vertaling dezer fantastische novellen, die wel kwaad maar geen goed kunnen stichten.

E. I.

J. Zangwill. **Kleinkinderen van het Ghetto.** Uit het Engelsch vertaald door Dr. J. de Jong. Tweede druk. H. J. Becht, Amsterdam.

Zangwill is een Jood met veel liefde voor zijn Jodendom. Uit die liefde is dit boek voortgekomen. Het is een hartstochtelijke klacht over de treurige toestanden van zijn uitverkoren ras, en een aanwijzing wat gedaan moet worden, om het Judaïsme, dat volgens hem de zending heeft de wereld te redden, voor ondergang te bewaren en aan zijn doel te doen beantwoorden. Dus strekkingskunst. Maar kunst. Het pleiten voor wat als waarheid wordt aangenomen, is een pleiten uit liefde en met liefde. Een pleiten uit liefde, maar uit liefde, die niet blind maakte voor het werkelijk bestaande, die naar wenschen en droomen het geziene niet vervormde.

Twee richtingen van het Judaïsme komen samen in dit boek: het geloovig Judaïsme, dat door de aanraking met het leven, ten gevolge van wezensholheid en koud formalisme verslapt tot modern ongeloof, en het vrijzinnig Judaïsme, dat door behoefte aan vastheid en warmte naar de prijsgegeven orthodoxie doet terug verlangen.

Met het samenbrengen van twee, die richtingen voorstellende personen eindigt het boek.

Uit dit echt Joodsche karakter van dezen roman volgt van zelf al, dat dit boek niet voor een ieder geschikt is. Er wordt minachtend over Katholieke geloofswaarheden, wetten en instellingen, in voor ons godslasterlijke taal over Christus gesproken.

Omdat het echter niet gewild-antichristelijk is, maar te goedertrouw afkeurt waarvan de heiligheid niet gekend wordt, omdat het vervolgens geschreven is door iemand, die de inwendige geschiedenis van het Judaïsme met heel zijn ziel meeleeft, zal het lezen van dit boek van veel nut kunnen zijn voor wie belang stellen in de na-geschiedenis van het uitverkoren volk, den »paedagoog" der Katholieke Kerk.

Ook als kunstwerk is het zeer aanbevelenswaardig. Ik geef toe, dat niet iedere beschrijving mooi, dat niet iedere handeling en toestand psychologisch te verdedigen is, dat Raphaël wel wat al te onnoozel is tegenover al dat egoïsme en bedrog; maar toch leven de personen, ze wekken onze belangstelling en liefde, en we vinden bij het lezen in het meevoelen van hun lijden en geluk schoonheidsgenot.

Vooral Esther is een prachtige figuur. Uit een allerellendigst huisgezin door een rijke Joodsche familie als kind aangenomen, leert zij van alles: talen, muziek, en wat men in dien stand behoort te kennen. Maar ze is geen gewoon meisje; door de ontwikkeling van haar sterk-persoonlijken en zeer begaafden geest is ze komen te staan buiten en boven de menschen, die haar maatschappelijk verhieven, zoodat ze zich in al die drukte en gezelligheid eenzaam en onbegrepen gevoelt. Zij is eerlijk: het geloof van haar jeugd verliest ze en veinst het niet; die rijke weldoeners zijn huichelaars uit ijdelheid, heel hun leven is ziellooze comedie, menschonwaardig gepraal. Ze schrijft een boek over het leven der Joden; heel haar omgeving noemt het dom en onwaar en als kunstwerk mislukt. Die kritiek op haar uitgebracht — zonder dat men haar in den pseudonymus kende — zette haar geestelijkerwijze nog vèrder weg buiten haar omgeving, die de waarheid van haar roman voortdurend in zich en andere vervuld kon zien, maar het zich niet wilde bekennen, of misschien door sleur verblind voortleefde zonder zich rekenschap van eigen doen en laten te vragen. En vooral: ze kwam voort uit armoede; met haar ouders, broertjes en zusjes had ze gewoond — en gelukkig geleefd — op een zolderkamertje; nu was ze tot een dame gemaakt uit goedheid door menschen, die het konden betalen. Ze leefde in een staat, die de hare niet was, waaraan

haar geest, door geen stoffelijke dingen te voldoen, zich niet gewende. Die dure, pronkende pakken, die kostbare meubels, dat lekkere eten, die weelde van reizen, van uitgaan, dat omgaan met rijke op geld en grootheid bluffende menschen; het werd alles voor haar op den duur een kwelling. Wat ze, zonder het zich in woorden te zetten, lang had gevoeld, werd ze zich in eens ten volle en klaar bewust, toen ze, na een door haar afgewezen huwelijksaanzoek, een bedelaarskind werd gescholden. Nu wordt haar de toestand ondragelijk; ze verlangt terug naar haar kring, ze wil door haar vader weer hartelijk geliefkoosd worden, weer spelen met Saartje en Rachel. Ze vlucht weg en gaat terug naar het arme, vuile Ghetto. Daar, na eenige moeielijke dagen, zich weer thuis voelend en behagelijk, keert ze ook terug tot God, van wien ze in onnatuurlijke omgeving was afgedwaald.

Zangwill is een edel mensch en kunstenaar.

TH. KWAKMAN.

Thirza of de aantrekkingskracht van het Kruis.
Het Gebed eener Moeder, beide door VEKA.
De Vreemdeling der Valleien, door D. ALCOCK.

Deze drie boekjes worden uitgegeven door de firma J. M. Bredée te Rotterdam.

Over de eerste twee kan ik kort wezen. Zij zijn bestemd voor onze Protestantsche kinderen en worden op Zondagschool of School met den Bijbel uitgereikt als St. Nicolaas- maar vooral als Kerstgeschenk.

Thirza beleefde reeds den negenden druk, bijgevolg vinden de besturen van genoemde scholen het altijd weer geschikt, om aan de kinderen te worden gegeven. Nu, dat is te begrijpen....

Thirza is een braaf Jodinnetje, dat tot het Protestantisme bekeerd wordt, en na allerlei moeilijkheden met haar vader, dezen met de leer der Christenen bekend maakt, waarna ook hij zich laat doopen. Dit alles gaat nu wel wat heel «ouderwetsch», zou ik zeggen, in zijn werk,... en we glimlachen bij het denkbeeld, hoe de kinderen het zoo maar gereedelijk zullen aannemen en het boek zelfs heel mooi vinden.... Een criticus-geloofsgenoot der schrijfster moest haar echter den dienst bewijzen, het werkje eens grondig met haar te herzien en het geheele verhaal in een pakje naar de huidige mode te steken.... gelijk C. Koppenol met de plaatjes deed en de uitgever met papier en omslag. Nu doet de stijl van de dagen vóór 80 een beetje mal bij de ultra-moderne kleeding van Thirza, die beslist gekapt werd naar een der laatste coiffure-eischen en wier blouse met halve mouwen en dubbele plooi-kraag stellig van den zomer 1907 is. Ook de oude Israëliet is te modern voor de manier, waarop hij spreekt; er is anachronisme in tekst en illustraties. Dat een domineesvrouw *Maria* heet, klinkt wel wat apocrief, want zelfs al konden haar ouders misschien niet weten, dat zij domineesche worden zou.... toch is die naam *Maria* met den *a*-uitgang niets voor onze andersdenkende landgenooten. Maria klinkt erg Roomsch.

Voor *Het Gebed eener Moeder* geldt in hoofdzaak hetzelfde.... het moet ook geheel gemoderniseerd worden. Veka's verhaaltrant is niet veel waard; zij moet vóór alles dramatiseeren, wat toch in onze dagen ook voor kinderen gewild is. Nu is de geschiedenis een beetje vervelend en dat behoefde ze niet te wezen. Die inhoud à la Verloren Zoon is altijd treffend en als daar nu nog een biddende moeder bij komt, dan weten we al van zelf, dat Andries berouwvol wederkeert.

Dat beide werkjes, hoewel in hun soort bepaald goed te noemen, niet

voor onze Roomsche kinderen dienen kunnen, zal wel geen betoog behoeven.

Het derde boekje: *De Vreemdeling der Valleien*, uit het Engelsch, is van D. Alcock — en beleefde den vierden druk. Eigenlijk moest de redactie van «Boekenschouw», na aangegeven te hebben, dat het een verhaal is uit den tijd en de geschiedenis der Waldenzen, eenvoudig de titelplaat laten overdrukken.... dan was verder alle recensie vrijwel overbodig. Immers.... zoodra we een Dominicaner monnik zien in habyt trotteur, met een krans van haren, die uitstaan of ze ijzervijlsel aan een magneet voorstellen, als die monnik dan de houding aanneemt van een dame de la Halle en dreigend wijst op een van onschuld schaapachtig uitzienden jongeling.... dan behoeven we maar even te denken aan Gerdes, Mevrouw Bosboom, Corelli en consorten... en we weten, wàt de inhoud van het werkje zijn zal. Al naar gelang van den tijd, waaruit de leugens verzonnen worden, moeten Jesuiten, Dominicanen, Augustijnen, Benedictijnen «het maar kunnen», zooals men tegenwoordig zegt. In «de Vreemdeling der Valleien» hebben de Waldenzen het erg te kwaad met de zonen van Dominicus, vandaar op deze titelplaat de voetvrije pij met daaronder uit, de curieuse sandalen en boven de kap van vreemdsoortig model het zandtaartjes-vormige kale hoofd van den monnik, met de electrische haarkrans. Later hooren we, dat de brave jongeling zelfs niet bang was voor dezen Dominicaan, en we moeten hem bewonderen wegens zooveel heldenmoed.

Het verhaal geeft den levensloop van een jongen Waldenzer, die de ketterij der Albigenzen heimelijk verbreidde en wel door als marskramer het land rond te trekken en dan geestverwanten op te zoeken. In het eerste hoofdstuk: Eene herkenning, komt deze Henri bij een leeraar Arnaud, die hem opneemt en hem voedt met bijbelspreuken, brood, melk en kaas De knaap verhaalt, dat zijn moeder «den gezegenden marteldood stierf voor den naam van Christus», waarop leeraar Arnaud hem omhelst, wat hij dan ook wel verdient. Dan lezen we, hoe doodsbenauwd deze jongen is voor de kloosters «destijds bijna de eenige plaatsen, waar vermoeide voetgangers op voedsel en onderkomen konden hopen» en dat de gedachte aan monniken hem bijna waanzinnig maakte van angst; hij is zoo bang voor de marteling, want dat is de geliefkoosde bezigheid der kloosterlingen gedurende den tijd, die hun van de verzorging der arme reizigers overblijft. Evenwel Henri is nogal spoedig bevrijd van die doodsangst; op de volgende bladzijde heet hij reeds: «een moedige knaap, die paus nog priester vreesde!» Wat een jongen!!

Nu gaat de «held in doodsangsten» slapen en zijn gastheer overdenkt het lot van zijn eigen zoon, die door «een bende ijverige predikmonniken gestolen is» — onderaan de blz. een noot: «het is bekend, dat het stelen van kinderen der Waldenzen, om hen in het Roomsche geloof op te voeden, niet zeldzaam voorviel.»

Je zou zeggen: waar haalden die monniken den tijd vandaan! reizigers bijstaan... beultje spelen.... kinderen rooven.... deze kinderen opvoeden.... de schrijver mag van hen zeggen, wat ie wil, maar werkkracht hadden ze.... das musz man ihnen lassen.

Na blz. 14 komt er nu weer een plaatje: vader Arnaud heeft daar veel weg van een somberen Rabbi in een kamerjapon, die op den zieke past, terwijl deze ijlkoortsen heeft: — zwaaiende zwaarden, een priester in lang ambtsgewaad, die hem een crucifix tegen het gelaat drukt en hem gebiedt, de ketterij der Waldenzen af te zweren", en meer van dat moois! Dan wordt de knaap

beter en Arnaud bestemt hem tot zijn opvolger. We hooren nu van Arnaud zelven, hoe deze als zendeling door het land is getrokken «gedurende drie jaar in het kerkerhol van een klooster gevangen gehouden werd», en meer van dien aard, en dan verder, dat zijn zoon die nu bij de monniken is, het wel goed zal hebben, als hij maar «hun geloof aanneemt», en dan kan hij verder «een leven leiden zonder God». Het staat op blz. 29, twaalfde regel v. o. en het boekje met deze stommiteiten beleefde een vierden druk!

Ik ben pas aan het vierde hoofdstuk en op blz. 31 en ik heb op geen stukken na allen onzin overgeschreven of besproken, maar in dezen trant gaat het door tot het einde toe. Er is geen laagheid zoo gemeen, of de Dominicanen bedrijven ze, en geen deugd zoo bovenmenschelijk, of ze wordt door de Waldenzen beoefend.

De bekende Simon de Montfort, de nobele verdediger van Gods Kerk is natuurlijk een baarlijke duivel en de H. Dominicus zelf wordt genoemd: «de zinnelooze monnik Dominicus" (blz. 55.)

Verder alles, wat steeds herhaald en steeds weerlegd wordt: Maria- en heiligenvergoding.... de gewone laster omtrent Paus, Kerk, kloosterlingen, geschiedvervalsching in 't groot, en het huwelijk tusschen Henri, den vreemdeling der valleien, en Arnauds dochter Aimée, tot slot.

Men weet niet, waarover zich het hardst te verwonderen, over de domheid dier Protestanten, die dit werkje laten vertalen en het hun kinderen in handen geven, terwijl zij er tevens groot op gaan «alles te onderzoeken»... (de rest staat nog te bezien) of wel over de verdraagzaamheid, die er toch nog in ons land heerscht, niettegenstaande schrijvers als Alcock en consorten hun best doen, om twist en vooral wantrouwen te zaaien, te beginnen bij het aankomend geslacht. De Katholieken van Nederland, die kennis nemen van dit soort leugen-verhalen kunnen zich van den kant hunner andersdenkende landgenooten, voorbereiden op liefelijkheden, die onder de jeugd beginnen met naschreeuwen en uitjouwen onzer priesters en die ten slotte culmineeren in een Zuidema-groet.

Zutphen C. J. F. VETTER.

„Gevangenen" uit het Engelsch van MARY CHOLMONDELEY. Uitgave D. Coene & Co. Amsterdam.

Wat er goed is in dit boek heeft de vertaler — of is het een vertaalster? — in meestal vloeiend, soms zelfs mooi Hollandsch vast gelegd, aan wat er langdradig in is heeft hij geen schuld.

De karakterteekening is in den beginne weifelend, later vaster en dan van sommige personen, als Magdalen en Wentworth, ook Fay zeer, goed. De karakters van Fay en Michael zijn niet van den beginne af door de schrijfster overzien. Maar wat een geredeneer, wat een katechiseeren en opvoedkundige lessen, psychologische analyses zonder eind! En dan dat gefilosofeer over het eigenaardige in het karakter van mannen en vrouwen! Me dunkt wie werkelijk in het leven wat geleerd heeft, praat er niet zoo druk over. Misplaatst zijn die telkens terugkeerende beschouwingen van socialen of ook kortere van anthropologischen aard. Gevolg daarvan is: vaak matte, vervelende passages, die men ten slotte overslaat en al te weinig handeling: het geheel lijdt dan ook aan langdradigheid.

Dat juist is de fout in dit boek, dat de schrijfster ons wil *vertellen* hoe hare menschen zijn zonder het genoeg te *doen zien*. Kijk, zoo doet ze, zóó redeneert mijn personage, zóó is hij nu, zóó denkt hij en dat zal ik u nu eens laten

zien; ik zal hem, wat ik u daar geleerd heb, ook laten doen.

En dat is zeer jammer, want logisch is haar redeneering over de karakters wel en dus het handelen van haar menschen ook. Maar logisch handelen — logisch volgens de karakters, hoe onlogisch de menschen en ook Cholmondeley's menschen vaak zijn mogen — was alleen reeds voldoende geweest. Mary Cholmondelcy had veel beter werk geleverd, als zij het logisch redeneeren maar aan ons, haar lezers had overgelaten. Wat had ze ons dus, ook met haar sober gegeven, wat moois *kunnen* laten zien.

Aanschouwing neen, dat is het toch niet, aanschouwelijk onderwijs met behulp van figuren ware juister gezegd.

Er zijn heele brokstukken mooi werk in dit boek naast veel meer vermoeiende, langdradige passages. Toevallig had ik juist »die Wiscottens" van Herzog nog eens ter ontspanning gelezen, toen mij de »Prisoners" werd thuis gestuurd. Wat een verschil! — als ge tenminste de vergelijking toestaat. Herzog redeneert soms ook, analyseert ook, maar hij doet juist omgekeerd als zijn Engelsch schrijvende vrouwelijke collega. Eerst het leven, dan de theorie, en die theorie, hij, Herzog geeft ze ons niet, maar zijn menschen. Mary Cholmondeley zien we op een katheder zitten, lessen van levenswijsheid en levenservaring gevend, waarbij we, ook met den besten wil, eindelijk heel verstolen beginnen te gapen.

Cholmondeley laat den lezer te weinig zelf denken, redeneeren, ontleden, aanvullen: *zij* detailleert ieder gevoel, ieder sentimentje met pijnlijke nauwkeurigheid en daardoor juist gaat het aan den lezer voorbij. Waar Cholmondeley *niet* leert, daar begrijpen wij haar direct.

Het ontbreekt haar dus niet aan kunnen, maar de gulden waarheid: in der Beschränkung zeigt sich der Meister, die waarheid kent ze niet. Hoe jammer: wie schetst en teekent als b.v. het onderhoud van Michael en den baron in de gevangenis, heel sober van verf, maar treffend scherp van lijn, of de verklaring tusschen Magdalen en Lord Lossiemouth, die kan psychologische redeneering best missen En wie zijn drama — in den letterlijken zin hier — kan opvoeren als Cholmondeley het hare, die laat bij den lezer, als de indruk bezonken is, een gevoel van wrevel achter. Waarom komt dat mooie zoo laat, waarom duurt het zoo kort?

Me dunkt echter, dat Cholmondeley haar «bijfiguren» scherper, juister heeft geteekend, ik zou haast zeggen met meer kennis, meer begrijpen dan de twee »prisoners», Fay en Michael. Van den laatste vóór zijn gevangenisschap is het moeilijk zich een scherp omlijnde voorstelling te vormen. Of komt het, omdat we te weinig gelegenheid hebben hem vóór zijn opsluiting te leeren kennen?

«Gevangenen» is een boek, dat men veilig ieder volwassene in handen mag geven, een kwaliteit die tegenwoordig wel het vermelden waard is.

THEOD. C. VIANEN.

Betty als Schrijfster. door LILIAN TURNER, naar het Engelsch bewerkt door G. W. ELBERTS, Geillustreerd door A. J. JONSON. Uitgave van G. B. van Goor Zonen te Gouda. Ingen. f 2·— in prachtband f 2.50.

Dat is zoo'n leuk boek. Eigenlijk is 't geschreven voor aankomende meisjes, maar grooteren zullen er ook wel plezier in hebben! Die arme Betty met haar schrijversaard, die gedwongen is een huishouden van 7 kinderen en een Papa, met een domme meid en weinig geld te besturen, en Dora haar zuster, de aanstaande modelvrouw, die dan thuis komt om alles eens netjes in 't reine te brengen, en ondervindt

welk een verschil er is tusschen huishouden in theorie en huishouden in praktijk. Dan gaat Betty er op uit, vestigt zich als »scribent" zooals zij 't noemt, een scribent is zooiets tusschen een schrijver en een journalist in, woont op een zolderkamertje, waar ze geen last heeft van kinderen die gebaad moeten worden, en zusjes die schoolziek zijn en broertjes die kibbelen. Eerst gaat alles voor den wind, 't loopt haar bepaald mee in 't leven, maar dan overwerkt ze zich natuurlijk, (zooals alle jonge menschen tegenwoordig zedelijk verplicht zijn te doen, omdat het in ieder verhaal hoort) en dan heeft ze allerlei misères, 't correspondenteschap van haar courant is haar opgezegd en ze is heelemaal leeg... in haar hoofd dan, al haar fantasie is uitgeput, 't arme kind kan absoluut niets meer bedenken. Maar na een paar weken knapt ze op en begint moedig den strijd weer opnieuw.

Betty als Schrijfster is een vervolg op Betty (Een Australisch meisje) dat ik tot mijn spijt niet gelezen heb; maar als het even aardig is als dit, doet het je bepaald verlangen naar 't derde boek: Betty als Vrouw.

Ook komt er een jonge dokter in voor, die op Dora gecharmeerd is, en een oude schatrijke, zonderlinge Grootpapa, die eerst niets van zijn 8 kleinkinderen wil weten. omdat hij twee en twintig jaar geleden tegen 't huwelijk van zijn dochter was, en haar dit niet heeft kunnen vergeven, maar tenslotte gaat hij dan toch dood en laat de wilde Betty, die een poging van den ouden heer tot verzoening met haar hooghartig van de hand heeft gewezen, omdat hij als voorwaarde stelde dat zij haar familie zou verloochenen, al zijn fortuin na. Mettertijd wordt dus alles in het eenvoudige Australische houten huis pour le mieux dans le meilleur des mondes.

Soms is het wel een beetje te oppervlakkig. Zouden al die kinderen, ook verwaarloosde Nancy, nooit eens naar de moeder terugverlangen, die toch pas een half jaar geleden gestorven is? Ik kan me dat niet voorstellen. Kinderen, zelfs de flinkste, gezondste, zijn toch niet zoo ongevoelig. Zoolang Betty den scepter zwaait in huis voelt men de leegte, maar merkt nergens, dat de anderen, ook Betty niet, terugverlangen naar de gestorvene.

Onze meisjes zullen wel erg in haar schik zijn als ze dit boek krijgen.

De druk is ruim en groot, ook ingenaaid ziet het boek er keurig uit, en de inhoud is zoo frisch en opwekkend, en tevens zoo vroolijk-ernstig dat het lezen ervan bepaald een verademing is als men lang heeft gemodderd door het vele wat we tegenwoordig gedrukt zien.

T. O. A.

Lucie van Hees. Door AUGUSTA VAN SLOOTEN. Geïllustreerd door JAN SLUYTERS. Amsterdam. H. J. W. Becht.

Flink, prettig werk dit boek van Augusta van Slooten. 't Is niet dat stralende-jonge, wat je soms zoo guitig tegenblinken kan uit een meisjes-boek, maar zij heeft in »Lucie van Hees» een van die vroeg-rijpe karakters geteekend wier energie van een gezonde, ferme levensopvatting getuigt.

Het verhaal is eenvoudig. Meneer van Hees die zeeofficier is, ziet door den vroegen dood van zijn vrouw zich genoodzaakt de opvoeding van zijn beide meisjes tijdens zijn afwezigheid aan de nichten Dellens — twee ongetrouwde dames van 'n goed eind in de veertig — toe te vertrouwen.

Den dag dat hij te Saarbeek verwacht wordt is 't heele huis in rep en roer. Juffrouw Christine draaft op haar klappende muilen, 't voorhoofd bezet met

golftangen, met alles opmerkende oogen in vaal-grijze morgen japon door de kamers. Als 't aan kleine, dikke nicht Aletta gelegen had zouden de meubels in den huize Deelens stellig wat minder geglommen hebben maar zij weet in den stand van zaken: »Christine 't be wind en de zorgen, en voor haar slechts den omloop er van", te berusten..

Nauwelijks is Papa van Hees vertrokken of nicht Christine laat haar autoriteit gelden, Lucie en Truusje kijken eerst grappig-verwonderd, op maar als zij dan merken dat 't allemaal heilige ernst is doen zij hun best zich in 't onvermijdelijke te schikken.

Die nichten Deelens met de verdrukte neef Julianus incluis vertegenwoordigen een generatie klein-kringetjesmenschen, en 't kost dan ook heel wat, eer de zestien jarige Lucie in dit milieu haar ziel in lijdzaamheid bezitten leert. Gewoon aan liefde en hartelijkheid kan 't jonge meisje zoo moeilijk wennen aan deze koud-nuchtere omgeving. Aanhoudend komt zij in botsing met de albeheerschende Christine en 't doet je heimelijk goed dat de schrijfster haar heldinnetje zoo nu en dan eens spontaan haar verontwaardiging uitspatten laat.

Augusta van Slooten heeft ontegenzeggelijk talent om met enkele lijnen menschen en toestanden aan te geven — zij heeft ze zoo juist getroffen die familie Deelens in haar onvermoeid stof- en praat- en kibbel-leventje. 't Zijn menschen zooals wij er kennen en we hebben allemaal wel eens in hun »mooie kamer" gezeten met de port- en bitter-glaasjes op tafel en de volle karaffen en het verlakte koektrommeltje! Lucie's karakter is intusschen te zelfstandig om gedeukt en verwrongen te worden onder 't bekrompen opvoedsysteem van nicht Christine. Open en eerlijk genoeg om waar zij ongelijk heeft dat in te zien en te bekennen, weet zij ook de ongenade van de heele familie Deelens te trotseeren terwille van Elsa Gade — »'t kind uit 't armzalige schildersboeltje" dat door haar vriendschap met Lucie de dorpsvoornaamheid van een juffrouw Christine Deelens in gevaar brengt.

Teekenend is voor Lucie de waardeering van de eenvoudige, stille Elsa Gade, en zoo er van dit boek, dat bijna angstvallig vrijgehouden werd van elke hoogere gedachte, nog warmte en innigheid uitgaat is dit dunkt me alleen te danken aan de mooie vriendschap tusschen de beide meisjes.

Ten slotte raken ze natuurlijk alle twee verloofd — en Tom die van Lucie zoo'n stiefmoederlijke vermaning kreeg, omdat hij in alle eerlijkheid een gloeiende jongensverliefdheid voor haar opvatte, bedenkt zich gelukkig nog eens alvorens 't: »ik schiet me voor m'n kop als ik je niet krijg" tot bloedige werkelijkheid te maken, en vraagt Elsa.

M. H.

Guusje, Greta en ik, door Th. van Beeker.

De bibliotheek voor 't Jonge Volkje onder redactie van Mevrouw S. J. Barentz-Schönberg laat dit geïllustreerde meisjesboek uitgeven bij de firma Cohen Zonen te Amsterdam. Het boek ziet er aanlokkelijk genoeg uit in zijn bonten omslag, en bij het lezen treffen ons de keurige plaatjes, de flinke drukletter en het stevige papier.

De inhoud van het eerste verhaaltje valt wel wat tegen; die *Ik* vertelt nog al aardig, maar er is weinig gang in de geschiedenis en ze is niet merkwaardig genoeg, om boeiend te zijn. *Ik* is een meisje, Delia genaamd, een stadsnufje, dat door nesterige vriendinnen zich het anders niet domme kopje op hol laat brengen en een verwaand nufje wordt.

Haar ouders echter sturen haar naar een familie buiten en daar verandert zij geheel onder invloed en door toedoen van Guusje, een allerliefst nichtje en van Greta, een echte robbedoes van een freule. Verder de onvermijdelijke domine̱es-familie met de even onvermijdelijke groote huishouding en weldadige echtgenoote, en hier tot variatie alle kinderen met bijbelsche namen: Ruth, David, Daniël, Benjamin, Rachel, Elias, Esther, Judith,.... het oude testament, zooals Greta hen dan ook noemt

Om deze dominees-familie en een paar dozijn dorpskinderen groepeeren zich de kleine gebeurtenissen, die het verhaaltje samenstellen; onze kinderen kunnen het gerust lezen,.... of zij het amusant zullen vinden, is een tweede zaak! Ik vrees er voor; zij zijn tegenwoordig beter gewend, en dan.... zooals een juffertje tot mij zei: »als je denkt, dat het nu aardig zal worden, omdat Delia zoo geheel veranderd bij die vroegere meisjes terugkomt, dan is het uit!".... Het kind had gelijk: 't verhaal is niet af.... dat geeft een onbevredigd gevoel.

Hetzelfde boek bevat nog twee verhaaltjes:

Arme Kaatje van Elisabeth Halden en:

De Twee Spaarpotten, schrijver onbekend.

Vooral het laatste is een lief vertelseltje, natuurlijk en eenvoudig; onze kinderen kunnen het gerust lezen; de inhoud is geheel berekend op het bevattingsvermogen der jeugd en toch nergens kinderachtig.

In *Arme Kaatje* komen nog al eenige dingen voor, die de verontwaardiging en misschien de ergernis zullen opwekken van onze Drankbestrijding.

Een paar kinderen half tipsy te voeren met rum, ten einde de werking van een slangenbeet onschadelijk te maken, heeft tegenwoordig zijn bedenkelijke zijde, vooral daar die rum geen medicinaal voorschrift is. Ook met dat vergif uit een wond zuigen is het niet in den haak!

Verder kan het verhaaltje geen kwaad, evenmin als de beide andere! Ze zijn wat erg Duitsch voor onze meer nuchtere Hollandsche opvatting, maar daar hebben de jongere kinderen nog geen hinder van.

Die zullen zich denkelijk ook wel niet ergeren aan de vele germanismen, waarvan vooral »daarzonder" hinderlijk is, al kan men dit nog niet eens bepaald als germanisme brandmerken. Wel jammer, dat er niet meer zorg besteed is aan de vertaling, en ook aan de correctie: het boek wemelt van drukfouten, die het geheel ontsieren en die maken, dat men het niet onvoorwaardelijk durft aanbevelen.

Zutphen Dec. 1907. C. J. F. VETTER.

Toekomstkrijg 1900—1931, door RUDOLF MARTIN. L. Meulenhoff, Amsterdam

't Is maar te hopen dat deze schrijver een leugenprofeet blijken zal. Want anders zijn we er naar aan toe hoor. Verbeeld je. Binnen vier jaar begint Duitschland zijn toekomst in de lucht te zoeken. Het voert den strijd om de wereldheerschappij met alle landen, die daar aanspraak op maken kunnen. En dan wordt het uitgevochten »in hoogere regionen". Met bliksemsnelle luchtschepen, met moordzaaiende ballons. Een sterke stad? 't Mocht wat! roef, roef! een kleine flotille luchtschepen schiet als sperwers neer, en de kazernes met heele legerafdeelingen op de pleinen, spatten uiteen. Een leger in opmarsch wordt weggeblazen zonder meer door een paar geperfectionneerde bommen, zoo totaal vernietigd, dat zelfs de sporen der verwoesting ontbreken. Afstanden? Gekheid. Hoogte? Bestaat niet meneer!

Toen ik jongen was heb ik veel bloederige boeken gelezen, maar nooit kwam ik een auteur tegen, die kans zag, in zoo weinig bladzijden zooveel duizendtallen om te brengen.

KN.

De liefde van Chaereas en Kallirrhoë of de Wraak van Afrodite. Roman uit het Grieksch van CHARITON uit Afrodisias, vertaald door A. de Mieville. Amsterdam, W. B. Monsarard.

Nee maar, dat moet nu een soort klassiek verhaal verbeelden, iets fijns zie je, iets Grieksch. 't Is een vulgaire reportage van een hoopje menschen, die Grieksche en andere namen hebben, en deftig doen als verkleede rederijkers. Ze hebben karakters zooals een opgewonden dorpsbarbier zich de helden uit den voortijd denkt, de dingen worden nog al erg duidelijk met den naam genoemd, maar die hevige helden, doen ook al hun boosheden net als de zwarte misdadigers uit de tien-cents-met-consumptie-theaters.

Maak het aan anderen wijs, meneer de Mieville.

De schipbreuk van Juffrouw Leks en Juffrouw Aleshine. Blijde Kunst. door FRANK R. STOCKTON. Uit het Engelsch door CATO DE JONGH. Een geïllustreerde bibliotheek van opwekkende lectuur. No. 6.

Dit nummertje is alleraardigst en voldoet aan de voorwaarden, die de redactie dezer Bibliotheek zich zelf gesteld heeft, dat nl. zij zoeken wil naar de schoonheid, die in levensblijheid en levenslust haar oorsprong vond, naar Blijde Kunst.... Wat wij geven zal moeten voldoen aan de beide eigenschappen, in onzen titel genoemd *artisticiteit en opgewektheid!*

Nu met een beetje goeden wil is er wel wat artistieks in dit bandje te vinden, blijdschap, opgewektheid en aangename verpoozing brengt het zeker. Een onschuldige uitspanning, het verhaal van die twee juffers, die met een meneer schipbreuk lijden, op zwemgordels naar een eiland zwemmen, daar zich in een onbewoond huis installeeren zich huisbewaarders, werkmeiden en betalende kostgangers der afwezige familie voelen, en hun pensiongeld leggen, na aftrek van 't loon voor dienstprestatie, in een gemberpot. Een toeval brengt een dominé met diens dochter en drie matrozen in een schuit bij hen, en of de meneer van de schipbreuk wil of niet, de weduwen, de titel-rollen weten hem te dwingen een huwelijk met de aardige dominé's-dochter te sluiten.

K.

ALLERLEI.

Waar is het geld gebleven? Prijs f 0.90. J. Noorduyn en Zoon, Gorinchem.

Dat is nu niet de klacht van een deposito-plaatser of teleurgesteld aandeelhouder van een bank, die 't heeft moeten afleggen, maar een zeer soliede methode om het huishouden te besturen, en door geregelde en juiste administratie uitgaven en inkomsten op gepaste wijze te regelen.

Zulk een antwoord op de vraag waar het geld gebleven is, wordt met 90 centen niet te duur betaald, vooral daar de schrijfster, leerares in 't boekhouden, een werkelijk gemakkelijke en aan te leeren methode leeren wil. Op 't eerste gezicht lijkt het wel een beetje moeilijk, maar wie er eenmaal in is, doet het haast vanzelf. K.

Verklarend Woordenboek met platen, voor België en Nederland, door JOZEF BAL, professor. 4de uitgave. Amsterdam, L. J. Veen. Prijs f 3.50.

Een handig en geriefelijk woorden-

boek van bijna 2000 kolommen compressen druk, vol van een menigte gegevens over woordafleiding, geschiedenis, aardrijkskunde, literatuur, godgeleerdheid, schilderkunst, geneeskunde, rekenkunde, natuurlijke wetenschappen, plantenkunde, natuurkunde, muziek, bouwkunde, wetgeving, sterrenkunde, enz. Men zal, wanneer men niet onredelijk hooge eischen stelt voor een woordenboek van dezen omvang, zich voor den prijs niet bekocht achten. De platen vooral verduidelijken veel en geven op menig voorwerp een helderen kijk. Zoo, waar de samenstelling van verschillende machines, van zeil- en stoomschepen enz. wordt verklaard. Ook trekken de afbeeldingen van beroemde mannen, de lijst der werken van onze vaderlandsche dichters en proza-schrijvers zeer de belangstelling. De nieuwsten zelfs zijn, althans in het supplement, vertegenwoordigd, zoo niet met hun portret, dan toch met hun naam, geboortedag, hunne werken, enz. De platen buiten den tekst zijn over het algemeen bepaald fraai; de andere laten wel eens veel te wenschen over. Aan het einde zijn eenige tabellen bijgevoegd als: Overzichtstafel der Indo-Germaansche Talen, — De Pausen, — Stamtafels (uit de geschiedenis van België en Nederland), — Dierenrijk, — Maten en Gewichten, — Munten, — Lengte- en Vlaktematen, — Bevolking van België en Bevolking van Nederland, met alle gemeenten, de provincie, waarin zij liggen en het aantal inwoners.

Een geriefelijk woordenboek, dat veel verklaart.

H. L. v. A.

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES.

Lijst van de voornaamste aardrijkskundige namen in den Nederlandsch-Indischen Archipel. Folio 273 blz. Batavia, 1906. 6 mk.

Een lijst van ongeveer 16000 namen, een officieele schrijfwijze gevend voor onzen Archipel.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 771.

Le Portugal au point de vue agricole. Ouvrage publié sous la direction de B. C. Cincinnato da Costa et D. Luiz de Castro de l'institut agronomique de Lisbonne. 8o. 975 blz. 16 kt. (Lisbonne 1900.)

Omvangrijk werk over de portugeesche land-economie in den meest uitgebreiden zin. Het is saamgesteld door een groot aantal vakmannen en verdient alle aanbeveling.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 736.

(Siegert.)

Les Annamites. Société, Coutumes, Religions, door E. Diguet. 8o. 367 blz. Paris 1906. 7.50 frs.

De schrijver, die 14 jaar in Annam verbleef, behandelt in dit werk het volk en zijn zeden (gebruiken bij geboorte, huwelijk etc.), zijn godsdienstige opvattingen, karakter enz. Ook aan de taal is een vrij lang hoofdstuk gewijd.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 743.

(M. Hammer.)

Die Erforschung des Festlandes von Hinterindien durch die Jesuiten am Eingang und Ausgang des 17 Jahrhunderts, door G. H. Degel. Würzburg, 1905.

Een korte dissertatie (64 bladz.) over de Jezuïeten Baldinotti (die in 1624 Tonkin bezocht) en Tachard (die tusschen 1685 en 1689 tweemaal in Siam kwam). De talrijke wetenschappelijke gegevens, die de beide paters in hun berichten inlaschten, vat de schrijver goed samen.

Peterm. Mitt. 1907. lit. 737.

(M. Hammer.)

Die Nordwest-Passage. Meine Polarfahrt auf der Gjöa, door R.

Amundsen. München, 1907. 12 mk. Gebonden 15 of 17.50 mk.

Dit rijk en mooi geïllustreerd werk is geen droge reisbeschrijving, maar een frissche, levendige, prettige vertelling, licht en aangenaam te lezen en zeker zal het overal met vreugde worden begroet.

Aankondiging in Peterm Mitt. 1907, XI.

Rom und die Campagna. (6e uitgave.) Leipzig 1906. 12.50 mk.

Rome is zeer uitgebreid behandeld. De Campagna veel zuiniger (slechts 100 blz. van de 1146).

Geogr. Zeitschr. 1907 p. 645.
(M. Kiessling.)

Frühlingstage in Spanien, door K. Kamlah. 8o. 226 blz. Dusseldorf 1906. 6 mk.

In lichten feuilletonstijl geschreven toeristenboek, geen aanspraak makend op wetenschappelijke waarde. Voor iemand, die Spanje bezoeken wil, een aanbevelenswaardige lectuur.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 728.
(Siegert.)

Indische Reise. Tagebuchblätter, door W. Fred. 8o. 214 blz. München 1906. 8 mk.

Onderhoudend geschreven, goed opgevat reisverhaal, doch slechts handelend over de meest-bezochte steden en streken van Engelsch-Indië.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 761.
(E. Wagner.)

Indien und seine Fürstenhofe, door E. v. Hesse-Wartegg. 8o. 464 blz. Stuttgart 1906. 12 mk.

Prettig geschreven toeristenwerk, vol practische wenken voor hen, die Engelsch Indië willen bezoeken, en goed geïllustreerd.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 759.
(E. Wagner.)

Meine indische Reise, door E. Schaeuffelen. 8o. 474 blz. Berlin 1906. 6 mk.

Een minzaam geschreven dagboek, waarin de schrijfster wel wat erg persoonlijke zaken vertelt. Zoo meent ze telkens te moeten zeggen in hoe deftig gezelschap ze reisde. Als eenige illustratie geeft het boek het portret der schrijfster. De reis ging niet buiten de reeds duizenden malen beschreven groote steden van Engelsch-Indië.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 760.
(E. Wagner.)

Illustrierter Führer auf den Alpenbahnen, door J. Rabl. 327 blz. Wien 1907. 8 mk.

Practische, vertrouwbare gids voor Tirol, Opper- en Neder-Oostenrijk en het Beiersche hoogland.

Geogr. Zeitschr. 1907 p. 644.
(Siegert.)

The Tourist's India, door E. Reynolds-Ball 8o. 355 blz. Londen 1907. 10 sh. 6.

Geïllustreerd toeristenboek, geen eigenlijke gids, maar toch bewerkt met het doel aan reizigers in Engelsch-Indië practische hulp te bieden.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 757.
(E. Wagner.)

In Malay Forests, door G. Maxwell. 8o. 306 blz Londen 1907. 6 sh.

Een prachtwerk, geschreven door een jager, die in de oerwouden van Malaka de natuur mocht bewonderen en die in zijn werk goed weet te schetsen. Het leven der dieren vooral is mooi geschilderd.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 747.
(M. Hammer.)

Lotus Land, door P. A. Thompson. 8o. 312 blz. Londen 1906. 16 sh.

Mooi geïllustreerd werk over Siam, de vrucht van eigen aanschouwing. Naast ethnografische beschouwingen en opmerkingen over kunst geeft de schrijver ook interessante mededeelingen over het leven en de gewoonten der bewoners van het binnenland.

Peterm. Mitt. 1907 lit. 746.
(M. Hammer.)

Granada. Memories, adventures, studies and impressions, door L. Williams. 8o. 213 blz. Londen 1906 7 sh. 6.

Een reeks losse schetsen, levendig geschreven, waarin kleine toeristenavontuurtjes afwisselen met historische beschouwingen of folkloristische indrukken

Peterm. Mitt. 1907 lit. 731.
(Siegert.)

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN.

De Peur d'aimer, door Albéric Chabrol. 3 fr. 50 Hachette, Paris.
Bij slot van rekening triomphcert de „amour" over de „peur".
Mois litt. et pitt. nov. 1907. (E. G.)

Soeur Guénolé, door Kénavo. 3 fr. 50. H. Gautier, Paris.
Soeur Guénolé is de verpersoonlijking van de stille offervaardigheid.
Mois litt. et pitt. nov. 1907. (E. G.)

Le joujou de la Dauphine, door Arthur Dourliac. 3 francs. H. Gautier Paris.
Een meesterstuk van schildering.
Mois litt. et pitt. nov. 1907. (E. G.)

Dans la crise, door F. Dumont. Lethielleux, Paris. 3 fr. 50.
Actueel door titel en inhoud; interessant als psychologische en sociale studie.
Meis litt. et pltt. nov. 1907. (O. K.)

Maître Josias, door Marie Dienser. 3 fr. 50. Perrin, Paris.
Een alleraangenaamst Oud-Straatburgsch verhaal.
Mois litt. et pitt. nov. 1907. (E. G.)

Jardin ensoleillé, door Mart Sierra. 3 francs Garnier frères. Paris.
Veel goede hoedanigheden, maar gevaarlijk voor geloof en zeden.
Mois litt. et pitt. nov. 1907.
(E. G. N.)

La Peur de l'amour, door Henri de Régnier. 3. fr. 50. (7e éd.) Mercure de France.
Gevaarlijke lectuur.
Mois litt. et pitt. nov. 1907.
(E. G. N.)

Ordre du Tsar, door Danrit. 3 fr. 50. Flammarion, Paris.
Verdienstelijk werk, dat men eenieder in handen kan geven.
Mois litt. et pitt. nov. 1907. (A. V.)

Les Souliers des Morts, door De Chauvigny. 3 fr. 50. Sansot, Paris.
Gerekte stijl, waardoor het boek veel van zijn waarde verliest.
Mois litt. et pitt. nov. 1907.
(E. G. N.)

Vers l'idéal, éveil d'âmes, door Joseph Charles. 3 fr 50. Vitte, Paris.
Een beetje jeugdige stijl, maar naar het leven geteekend.
Mois litt. et pitt. nov. 1907. (L. P.)

Le Peuple du pôle, door Ch. Derennes. 3 fr. 50. Merc. de France.
Navolger van Jules Verne.
Mois. litt. et pitt. nov. 1907. (L. P.)

Sources perfides, door Claude Mancey. 2 fr. 50. Lethielleux.
„Roman honnête" voor iedereen leesbaar.
Mois litt. et pitt. nov. 1908. (L. P.)

Devant l'Obstacle, door J. Baudry. 3 fr. 50. Lethielleux, Paris.
Dit boek is, volgens Coppée, goed geschreven en goed gedacht.
Mois litt. et pitt. nov. 1907. (O. K.)

Malgré l'amour, door Brada. 3 fr. 50. Plon-Nourrit et Cie., Paris.
Niettegenstaonde den eigenaardigen titel, een zeer goed en moreel boek.
Mois litt. et pitt. nov. 1907.
(E. G. N.)

TIJDSCHRIFTEN.

Nederlandsche Katholieke Stemmen, 10e Aflevering.
Acta S. Sedis: E S. R. et U. Inquisitione. Instructio ad Reverendissimos locorum Ordinarios familiarumque religiosarum Moderatores. E S. Congr. Indulgentiarum. Sodales Societatis SS. Rosarii indulgentias lucrari possunt, etiamsi singulas decadas separent. Actus heroicus ad libitum revocari potest. De Biecht door den Telephoon, door F. ter Haar C.ss.R. Schietgebeden

door Z. H. Pius X met aflaten verrijkt. Een aangenomen kind bij een gemengd huwelijk, door J. F. M. Over het juridisch gezag van het decreet „Lamentabili", door F. T. H. De „via media" in de Bijbelkritiek. De Missa exsequialis op Aschwoensdag. Nieuwe uitgaven.

—— 11e en 12e Aflevering.
Acta S. Sedis: E S. R. et U. Inquisitione. Religiosis Institutis conceditur indultum celebrandi tres Missas et S. Communionem distribuendi in nocte Nativitatis Domini. E S. Rituum Congregatione. De Kalendario utendo in Ecclesiis, quae stabiliter a Regularibus administrantur. De S. Communione in Oratoriis privatis. E S. Congr. Indulgentiarum. De cumulatione Indulgentiarum in recitatione Rosarii. Commentaar op het Decreet „Ne temere" De Sponsalibus et Matrimonio, door Dr. A. C. M. Schaepman. De Biecht door den Telephoon, II, door F. ter Haar, C.ss. R. Nog eens: Over een Biecht in het algemeen, door Th. H. van Oppenraay. Een Biecht van slechts dagelijksche zonden, door J. Aertnijs, C.ss.R. Een Diaken, die de H. Communie uitdeelt en het Lof doet, door J. Pluijm, C.ss R. Nieuwe uitgaven.

De Katholiek, October 1907.
De Opgravingen in het Oosten en de Godsdienst van Israël, door P. van den Tempel, O. P. Constantijn Huygens, door J. Resink. Heinrich Seuze Denifle en de Duitsche christelijke mystiek, door R. M. Martin, O. P. De Nederlandsch-Duitsche stichting der „Anima" te Rome, door Dr. G. Brom. Geestelijke Liederen, door Fr. Berthold, Carm. Over Bijbel en Bijbelkunde, door J. J. Jacobs. Nieuwe uitgaven.

—— November 1907.
Eichendorf als lierdichter † 26 Nov. 1857, door J. van Well S. J. De Nederlandsch-Duitsche stichting der „Anima" te Rome, door Dr. Gisb. Brom. Het stikstofvraagstuk ook wel genoemd broodvraagstuk, door N. J. A. Taverne. Orestes en de monniken, door Dr. L. J. Sicking.

Van onzen Tijd, Zevende jaargang. Nummer XII.
De overtuigingskracht van de redebewijzen voor het bestaan van God, door Th. Kwakman, pr. De geboorte van de verzameling teekeningen in 's rijks museum te Amsterdam, door Jhr. Mr. Victor de Stuers. Is kunst regeeringszaak? door Jan Stuyt. Vlamingen, door J. A. van Lieshout. pr. Litteraire kroniek, door Maria Viola. Van Doctor Kuyper, Meester Bilderdijk en Vadec Cats, door C. R. de Klerk.

—— Achtste jaargang. Nummer I.
September in 't Gooi, door Albertine Steenhoff-Smulders. 6e Jaarverslah van den katholieken kunstkring „De Violier". door Ant. Averkamp. Naar aanleiding van het Zionistisch schetsboek door A. B. Kleerekoper, door Eduard Brom. Tuintje, door Marie Koenen. Fragment eener vertaling der imitatie, door Frans Erens. Vier protestantsche boekjes, door H. Ermaun, S. J.

—— Achtste jaargang. Nummer II.
In memoriam J. G. M. Egelie, door Jac. van Gils. Canal Grande, door Eduard Brom. Rond de analyse van „Die eerste bliscap van Maria", door Cyriel Klessens. De hoovaardige herdersknaap, door Marie Koenen.

Studiën, Deel LXVIII. Aflevering 5.
„Iets" voor en „iets" tegen, door H. Bolsius. Een tendenz-roman, door R. de Grave. De stad Batavia onder de O.-I. Comp., door A. Kortenhorst. Scripturisch Overzicht, door J. P. van Kasteren. Het algemeene zekerheidsvraagstuk, II, door Th. Ermers. Uit de pers.

Onze Kunst, November 1907.
Tentoonstelling van het Gulden Vlies, slot, door H. Hymans. Voormalige Nassausche Paleizen in Belgie, vervolg, door Th. M. Roest van Limburg. Nationale Kunst? door Jac. van den Bosch. Kunstberichten. Boeken en Tijdschriften.

Vlaanderen, October 1907.
Mijnheer Serjanszoon en de Bedelaass, door H. Teirlinck. Scheldezangen, door C. Eeckels. Kroniek: Warheld, door Aug. Vermeylen. Leven en Kunst.

De Gids, October 1907.
In dagen van kommer, door J. E Jasper. Ceresiaansche verzen, door Carel Scharten. Het Congovraagstuk, door J. H. Deibel. Dioscuren, door J. Vürtheim. Drie Gedichten, door P. C. Boutens. Mijne ervaringen op sociologisch gebied, door Fr. van Eeden. De gang van den

parlementairen arbeid, door J. Boudewijnse. Boekenevolutie, door J. van Dokkum. Dramatisch Overzicht, door J. N. van Hall. Overzicht der Nederlandsche Letteren, door C. Scharten. Parlementaire kroniek. Buitenlandsch Overzicht.

De XXe Eeuw, October 1907.
Krisis in het Katholicisme, door J. van Gulick. Het Ivoren Aapje, door H. Teirlinck. Stoa-Gnons-Evangelie, door G. Bolland. De heilige tocht, door Ary Prins. Gedichten, door H. Boeken. Brussel, door L. Van Deyssel. Ahasver, door R. de Clercq. Een Verlangen, door H. Bouma. Buitenlandsch Staatkundig Overzicht, door Chr. Nuys.

Onze Eeuw, October 1907.
Waarom midden Europeesche tijd? door Prof. Jhr. B. H. C. K. Van der Wijck. Nog eens „De Staat Spoorweg-Ondernemer?" door Jhr. Mr. H. Smissaert. Het voorstel van een Hollandsch-Belgisch Verbond in het bijzonder uit een groot Nederlandsch oogpunt beschouwd, door Marten Rüdelsheim. Sonnetten uit Dante's „Vita-Nuova". door Dr. A. S. Kok. Baltasar Bekker, door W. W. van der Meulen. Iets over Australische Literatuur, door M. P. Rooseboom. Nieuwe Boeken door G. F. Haspels.

De Nieuwe Gids, October 1907.
Mijnheer Serjanszoon en de Hedonist, door H. Teirlinck. De eerste Dag, door Elize Mare. Herdenking, Uit het Louvre, door Hein Boeken. Sonnet, door J. F. Van Hees. Verzen, door Van der Pant. Litteraire Kroniek, door Willem Kloos.

Vragen van den Dag, October 1907.
Iets over nationaliteitsgevoel te Brussel, door I. L. M. G. Kooperberg In de dagen van 1830 en 1831, uit oude familiepapieren, slot, door Dr. E. Epkema. De Staatsbegrooting en het herstel onzer geldmiddelen, door H. J. Franck. De demon van het Alpinisme, door Schiller-Tietz. Een nieuw stukje maatschappelijk werk van den Volksbond, door J. H. E. Rückert. Bibliographie. Van Maand tot Maand, door Elysée Reclus.

De Natuur, 15 Octobe? 1907.
Ontladingen van een inductor van Ruhmkorff, door H. Van der Poll. Bij den Bloemkweeker, door Dr. H. Calkoen. Bruinkool, door Stavorinus. Colloïden, door A. Prins. Margarine en hare bereiding, door A. Vürtheim. Een en ander over motorrijwielen, door Janssen Van Raay. Het kookpunt. door Dr. Z. Bouman. Nieuwe banen in de metallurgie, I, door Dr. A. Snijders. Iets over Loodwit, door G. Uhl. De Cassave, door A. Lucardie. Standaard-kilogrammen, door Dr. J. van Deventer.

Boon's Geïllustreerd Magazijn, October 1907.
Ombilin-rivier (Sumatra) en Javaansche bruid (titelplaten). Een nieuw werk over Nederlandsch-Indië, door J. A. door J. A. Holtrop. Het centraal genootschap voor Kinderherstellings- en Vacantiekolonies, door P. Franssen Jz. Een legende van den „Mont St-Michel" door R. A. Meijer. Weemoedsstemming, door Mevr. A. Boers. Moor ('n mop van de stamtafel, door J. A. Holtrop. Liedjes en Versjes, door Mr. H. W. van der Mey. Drie mannen voor een vrouw, door O. Högberg. De Heidebloempjes, door L. Lambrechts. De laatste vracht hooi, door W. Fröge. Brieven van een jong-gehuwde, X, door Thérèse Hoven. Spreuken uit Italiaanschen volksmond. Twee dagboeken, door L. Halévy. Dramatisch overzicht. Spreuken. Schaakrubriek, door Mr. G. C. A. Oskam. Graphologie.

Dietsche Warande en Belfort. XI.
Van de Haven, door Const. Eeckels. Angst, door J. Muls. Detlev von Liliencron, door G. van Poppel. Allerzielendag, door F. Dewitte. Nota's ter geschiedenis der Kerkelijke taal door het volk gebruikt in de Belgische gewesten, door F. Prims. De Spaansche tak der Renaissance, door Om. K. Delaey Joachim en de vertolking der Muziek, door Arthur Symons. Maatschappelijke Kroniek, door Jan Belpaire. Boekennieuws. Inhoud van Tijdschriften. Omroeper

Geschied- en Oudheidkundige Kring, Vierde jaargang. 6e Aflevering
Bijdragen der leden van den Kring. 1. Esquisse historique sur l'ancien serment des arquebusiers de Courtrai, par M. G. Caullet. 2. Swevegem, door Th. Sevens. 3. Un decument relatif à l'abbaye de Groeninghe. Addenda

et Corrigenda. Joannes Brito A propos des Cloches des Courtraisis. Boekerij des Krings. Naamlijst der leden. Tafel der personen en plaatsnamen. Inhoudstafel.

Literarische Rundschau, No 6. Das literarische Leben in Frankreich im Jahre. II, door Cartier. Méchineau, Wie steth's mit der menschlichen Autorität der Heiligen Schrift, bearbeitet von G. Pletl, door Holzhey. Nagl, Die nachdavidische Königsgeschicgte Israels, door Heyes. Rese, Études sur les Évangiles. Évangile selon St Matthieu (5. Aufl.), St Marc (4. Aufl.), St Lue (5. Aufl.), door Meinertz. d'Alès, La théologie ne Saint Hippolyte. door Funk. Kehr, Italia Pontificia, Vol. I, door Baumgarten. Kiszling, Lorenz Truchsetz von Pommersfelden, door Sehdlte. Kluge, Die Idee des Priestertums in Israel-Juda und im Urchristentum, door Selbst. Franz, Drei deutsche Minoritenprediger aus den XIII. und XIV. Jahrhundert, door Schönbach. Ebers, Das Devolutionsrecht vornehmlich nach katholischem Kirchenrecht, door Rösch. Ries, Das geistliche Leben in seinen Entwicklungsstufen, door Bihlmeyer. Geyser, Naturerkenntnis und Kausalgesetz, door Güttler. Adicket, Charakter und Weltanschauung, door Walter. Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte, I. Bd. 2. Aufl., door Baumgartner, v. Halle, Die Weltwirtschaft. I. Jahrg., 3. Tl., door Rost. Schindler, Die soziale Frage der Gegenwart, door Retzbach. Skutsch, Gallus und Vergil, door Lengle. Bradley, Shakespearean tragedy, door Bremond. Mauerhof, Shakespeareprobleme, door Bremond. Glover, Beaumont and Fletcher, door Bremond. Dumesnil, Flaubert, son hérédité, son milieu, sa méthode, door Lutz. Welter, Die Dichter der luxemburgischen Mundart, 2. Aufl., door Herzig. Chudzinsky, Staatseinrichtingen des römischen Kaiserreichs in gemeinfaszlicher Darstellung, door Seibel. Roca, Le règne de Richelieu, door Hermann. Senger, Lupold von Bebenbnrg, door Wittmann. Studien aus Kunst und Geschichte, Friedrich Schneider zum 70. Geburtstage gewidmet, door Schrörs v. Gerstfeldt, Führer zur Kunst, 6, door S. Ponten, Die Jungfräulichkeit, Roman, door Dyroff. Clausius, Auge um Auge, Novelle, door Dyroff. Nachrichten und Zeitschriftenschau. Büchertisch.

—— No. 8. Neueste protestantische Literatur zur Rechtfertigungs- und Sakramentenlehre, II, door Buchberger. Jampel, Die Wiederherstellung Israels unter den Achämeniden, door Nikel. Meistermann, La ville de David, door Euringer. Steinman, Die Abfassungszeit des Galaterbriefes, door Felten. Schiktanz. Die Hilarius-Fragmente, door Naegle. Beck, Die Trinitätslehre des hl. Hilarius von Poitiers, door Naegle. Küustle, Antipriscilliana. Dogmengeschichtliche Untersuchungen und Texte aus dem Streite gegen Priscillians Irrlehre, door Koch. Künstle, Das Comma Ioanneum, door Koch. Besson. Recherches sur les origines des évêchés de Genève, Lausanne, Sion, et leurs premiers titulaires jusqu'au déclin du VIe siècle, door Sauer. Martin, L'Apologétique traditionnelle, Ire—IIIe partie, door Bremond. Straubinger, Die Christologie des hl. Maximus Confessor, door Grabmann. Rousset, La doctrine spirituelle d'après la tradition catholique et l'esprit des saints, door B. Schneider, Konrad von Megenbergs Traktat De limitibus parochiarum civitatis Ratisbonensis, door Sägmüller. Weinstein, Die philosophischen Grundlagen der Wissenschaften, door Dyroff. Bücher. Die Entstehung der Volkswirtschaft, 5. Aufl, door Flamm. Brückner, Geschichte der russischen Literatur. door Dobrzycki. Hüffer, Heinrich Heine, Herausg von E. Elster, door Lohr. Bartels, Heinrich Heine, door Lohr. v. Winterfeld, Heinrich Heine, door Lohr. Heck, Der Sachsenspiegel und die Stände der Freien. door Meister. Denk u. Weisz, Unsér Bayerland, door Hürbin. Neujahrsblätter der Badischen Historischen Kommission. Neue Folge 10, 1907, door Moser. Weinschenk, Die gesteinsbildenden Mineralien. 2. Aufl., door Richarz. Schulte, Die Geschichte des Breslauer Domes und seino Wiederherstellung, door Franz. Harms, Die örtliche Herkunft der evangelischen und katholischen Geistlichen in Württemberg, door Neher. Kaiser, Der kirchliche Besitz im Arrondissemeut Aachen gegen Ende des 18. Jahrhunderts, door —g. De Ram-

buteau, La Bienheureuse Varani, 2. Aufl., door —g. Spielberg, Der alte Spielberg, door W e i s z. v. Rohden, Erbliche Belastung und ethische Verantworting, door H u b e r. Der Obergermanisch-Rätische Limes des Römerreiches. Lieferung 27, door Z i n g e l e r. Plaszmann, Die Fixsterne, door S c h m i t t. Andrees Allgemeiner Handatlas, 5. Aufl., hrsg. von A. Scobel. — Müller, Im Zauber der Wartburg, Roman, door O v e r m a n s. Cüppers, Die Königiu von Palmyra, Roman, O v e r m a n s. Nachrichten und Zeitschriftenschau. Büchertisch.

—— No. 9.

Kunstgeschichtliche Literatuur, I, door S a u e r. Pesch, De inspiratione Sacrae Scripturae, door H o l z h e y. Kreyenbühl, Das Evangeiium der Wahrheit, II. Bd., door K i e f l. Rauschen u. Capitaine, Lehrbuch der katholischen Religion für die oberen Klassen höherer Lehranstalten, 1. Tl., door Lengle. Hoffmann. Katholische Kirchengeschichte für die oberen Klassen höherer Lehranstalten, door L e n g l e. Hora, Illustriestes Lehr- und Lesebuch der Kirchengesehichte für Gymnasien, Realschulen und verwandte Lehranstalten, L e n g l e. Ender, Lehrbuch der Kirchengeschichte für Mittelschulen, door L e n g l e. Capes, St Catherine de' Ricci, door B r e m o n d. Piccirelli, Disquisitio metaphysica, theologia, critica, door B a u m e i s t e r. Leder, Die Diakonen der Bischöfe und Presbyter und ihre urchristlichen Vorläufer, door K o c h. Hahn, Thomas Bradwardinus und seine Lehre von der menslichen Willensfreiheit, door B a u r. Beiträge zur Geschichte der Philosopbie des Mittelalters. Herausgegeben von Cl. Faeumker u. G. Frhr. v. Herting. V. Bd. 1. Hft, door K r e b s. Ernst, Bilder aus der Geschichte der Pädagogik, 2. Aufl., door T h a l h o f e r. Stemplinger, Das Fortleben der Horazischen Lyrik seit der Renaissanee, door M a r t i n i. Monumenta Iudaica. Herausgeg. von A. Wünsche, W. Neumann und M. Altschüler. I. Bd. 1 u. 2. Hft. door F u c h s. Machmer, Das Krankenwesen der Stadt Hildesheim bis zum siebzehnten Jahrhundert. door B a a s. Buchwald, Lutherlesebuch für das evangelische Volk, door W i t t m a n. Wassmann, Dor biologische Unterricht an der höheren Schulen, door Schmitt. Küster, Vermehrung und Sexualität bei den Pflanzen, door W a s s m a n n. Scheid, P. Franz Hunolt S. J., door K o c h. Strecker, Hrosvithae opera, door E. A. Baum, Mathematische Geographie, door S c h m i t t. v. Scholz, Der Jude von Konstanz, Tragödie, door O v e r m a n s. v. Brandis-Zelion, Goldregen, Roman, door O v e r m a n s. Nachrichten und Zeitschriftenschau. Büchertisch.

—— No. 10.

Kunstgeschichtliche Literatur, II, door S a u e r. Kortleitner, Archaeologiae Biblicae Summarium, door S c h ä f e r. Zapletal, Der biblische Samson, door K l e y. Loofs, Überlieferung und Anordnung der Fragmente des Nestorius, doer B a u m s t a r k. Monumenta Germaniae Historica, Tom. XXXII, Pars I, door B i h l. Blötzer, Die Katholiekenemanzipation in Grossbrittanien u. Irland, door —n. Müllendorf, Der Glaube an die Kirche nach den Rundseheiben Leos XIII, door S c h m i t t. Schellauf, Der Weg zum Glauben, door door S c h m i t t. Friedrich, Religiöse Vorträge für die studierende Jugend, door S c h m i t t. Kirchberger, Katholisches für jedermann, 12.—14. Bdchn., door S c h m i t t. Many, Praelectiones de Sacra Ordinatione, door O t t. Künstle, Die deucsche Pfarrei und ihr Recht zu Ausgang des Mittelalters, door S c h a e f e r. Schmid u. Sachs, Grundzüge der Metaphysik im Geiste des hl. Thomas van Aquin, 3. Aufl., door M e i e r. Brunhuber, Die heutige Sozialdemokraiie, door R o s t. Diehl, Uber Sozialismus. Kommunismus und Anarchismus, door R o s t. Sombart, Sozialismus und soziale Bewegung, 5. Aufl., door R o s t. Systematisch-alphabetischer Hauptkatalog der Kgl. Universitätsbiblïpteek zu Tübingen. a) Orientalische. XIII. Verzeichnis der armenischen Handschriften, door W e b e r. Aus dem geistigen Leben und Schaffen in Westfalen, door L i n n e b o r n. Pastor, Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters. IV. Bd., 1. Abtlg., door F u n k. Abtlg., door L a u c h e r t. Kappstein; Die deutschen Hochschulen. I. Bd., door M a y e r. Arrhenius, Das Werden der Welten. Übersetzt von I. Bamberger, door W a s s m a n n. Doflein, Ostasienfahrt, door S c h m i t t. Mainzer Zeitschrift, Jahrg. I, door S a u e r. Deimel, Altes Testament.

Biblisches Lehr- und Lesebuch, door Selbst. Truxa, Bilder und Studien aus dem Armenleben der Groszstadt Wien, door Liese. Meyer, Kriterien der Aneiguug, door Switalski. Clemenz, Lehrbuch der Methodik des geographischen Unterrichts. door Metzger. Pichler, Ungezeitmässes, door Liese. Ponten, Augenlust, door Dyroff. v. Bodman, Erwachen, Novelle, door Dyroff. Nachrichten und Zeitschau. Büchertisch.

—— No. 11.

Zur katechetischen Frage, door Thalhofer, Koch und Sproll. Hugo, Katholische Exegese unter falscher Flagge, door Holzhey. Hoberg, Uber die Pentateuch-frage, door Schulte. Frommel, Die Poesie des Evangeliums Jesu, door Selbst. Gebhardt, Die Abfassungszeit des Johannesevangeliums, door Steinmann. Holzhey, Die Thekla-Acten, door Schermann. Grützmacher, Hieronymus, door Koch. Inge, Studies of Englisch Mystics, door Bremond. Reinke. Naturwissenschaft und Religion, door Meier. Koch, Die Tauflehre des Liber de rebaptismate, door Rauschen. Seeberg, Die beide Wegen und das Aposteldekret, door Böckenhoff. Lehmann, Lehrbuch der philosophischen Propädeutik, door Dyroff. Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters. Herausgegeben van Cl. Baemker u. G. Frhr. v. Hertling. V. Bd, 2. Hft., door Krebs. Spahn, Der Kampf um die Schule in Frankreich und Deutschland, door v. Orterer. v. Halle, Die Weltwirtschaft, door Rost. Die Kultur dei Gegenwart, ihre Entwicklung und ihre Ziele. Herausgegeben von Paul Hinneberg. I. Tl, 7. Abtlg., door Grimme. Pfeiffer, Otfrid, der Dichter der Evangelienharmonie, door Herter. Eitel, Der Kirchenstaat unter Klemens V, door Seppelt. Brodick and Fotheringham, The Political History of England, Zimmermann. Schulz, ôpolia, Hymenopterologica, door Wasmann. Voll, Vergleichende Gemäldestudien, door Kolberg. v. Kralik, Gibt es ein Jenseits? door Kneib. Globuli, Die ideelle Entwicklungstheorie als organische und kosmische Welterklärung der Zukunft, door Schmitt. Ecker, Katholische Hausbibel, III. Bd., door —ng. Falk, Marianum Moguntinum, door Pietsch. Cüppers, Schillers Maria Stuart in ihrem Verhältnis zur Geschichte, door Arens. Funck-Brentano, Die berühmten Giftmischerinnen und die Schwarze Messe unter Ludwig XIV, door —ng. Dessauer und Franze, Die Physik im Dienste der Medizin, door Schmitt. Hupp, Liturgisch, door Sauer. Nachrichten und Zeitschriftenschau. Büchertisch.

Stimmen aus Maria-Laach, 21 October 1907.

Der Glaubensgehorsam, door J. Bessmer. Die Wertzuwachssteuer, door Fr Rauterkus. Een wertvoller Beitrag zur historischen Bevölkerungsstatistik, door H. A. Krose. „Gottesminne" und „Gral", door A. Stockmann. Delhi II, Schluss, door J. Dahlmann.

Das Literarische Echo, 1 Oct. 1907.

Die Dichter und die Politik, door H. Spiero. Frank Wedekind, door K. Martens. Lessing, door J. J. David. Neue Novellenbücher, door K. Strobl. Der Jall Hofmanswaldau, door J. Ettlinger. Becquers Legenden, door J. V. Widmann. Italien und wir, door H. Legband. Echo der Zeitschriften. Echo des Auslands. Echo der Bühnen en Kurze Anzeigen.

—— 15 October 1907.

Maupassant als Journalist, door Paul Mahn. Poeten und Techniker, door E. Pernerstorfer. Tristan und Isolde, door H. von Gumppenberg. Jean Paul-Studien, door Lud. Geiger, Ed. Berend. Moderne Schauspiele, door A. Müller-Gutenbrunn. Das Lied der Menschheit, door H. Hart. Echo der Zeitungen. Echo der Zeitschriften. Echo des Auslands. Echo der Bühnen. Kurze Anzeigen.

Revue des deux Mondes, 1 oct. 1907.

L'Invasion, door L. Bertrand. Les Affaires, dooe G. d'Avenel. Mémoires de la Comtesse de Boigne. La Question homérique au début du XXe siècle, door La Duchesse de Bourgogne et l'Alliance savoyarde, door Haussonville. Les Origines du Kulturkampf allemand, door G. Goyau. Poésies, door Paul Musurus. Chronique politique de la quinzaine, door Fr. Charmes.

Le Correspondant, 25 sept. 1907.

L'expédition de Madagascar: Préparation et débuts, door Amiral Bienaimé. Les Etapes d'une déchéance:

Le Marquis de Beauvau-Tigny, door Cte de Miraman Farguer. Les Hollandais dans la grande armée, door Gén.-maj. van Vlijmen. La Question marocaine d'antan, door Ch. de la Roncière. L'Aumônerie militaire en Europe, door G. de Weede. La Route choisie, door M. Debral. L'Edit de Nantes et son application door Ph. Regnier. La nouvelle légende dorée, III, La bonne mademoiselle Bonnefois, prix Montyon, door M. Talmeyr. Les Oeuvres et les Hommes, Ed. Trogran. Chronique politique.

—— 10 Oct. 1907.

Un grand Marin: Tourville, door E. de Broglie. Les débuts du régime concordataire à Paris, door de Lanzac de Labori. Bruges port de mert. La gloire, le déclin, l'avenir, deor P. Sarz. La Transformation des moyens de transport à Paris. Exploitation actuelle et régime futur, door P. Delay. La Route choisie, roman dror M. Debrol. Les Missionnaires catholiques en Orient et en extrême-Orient. Le témoignage d'un explorateur door J. Gervais. L'Industrie laitière, door Fr. Marre. Impression de manœuvres, door C. Hearty. Revue des Sciences, door H. de Parville. Chronique politique, door A. Boucher.

Études, 5 oct. 1905.

Encyclique de Notre Saint Père le Pape Pie X sur les doctrines des modernistes. Y a-t-il une crise du Catholicisme? door P. Mallebrancq. La mission de France à Constantinople, (1619—1640), door H. Fouqueray. Les Religieuses et la Révolution, door P. Bliard. Autour d'un Foyer stable. l'Emigration basque, door P. Lhande. Nouveau guide de Terre-Sainte, door P. Berto. Bulletin d'Histoire religieuse: Chez les Protestants, door P. Dudon.

—— 20 Octobre 1907.

Expérience ei Foi, door Stéphane Harent. Madagascar. La Conquête protestante, door Pierre Suan. Devant Sébastopol, Souvenirs d'un Aumônier supérieur, door Joseph Burnichon. Sully Prudhomme, door Charles de la Porte. Bulletin de Psychologie door Lucien Roure.

La Revue, 1 octobre 1907.

La Tempête impérialiste en Allemagne, door E. Reybel. Madame Michelet, door E. Ledrain. La Gymnastique rationnelle, door E. Mayer. Le Khedive intime, door J. d'Ivray. Yeldiz, door S. Bey. Balzac jurisconsulte, E. Faguet. Un précurseur de Taine, door de Lacaze. Taine a propos de sa correspondance, door N. Ségur. La Fin d'un sage, door C. Hémon. Ma Nounou, door V. Figner. Le Mouvement littéraire en Allemagne, door Ed. de Morsier. Faits et Documents. Analyse des Revues.

—— 15 octobre 1907.

La Littérature de demain, door N. Ségers. La Tempête impérialiste en Allemagne, fin. — La vériié sur l'Impressionisme, P. Gsell. Grimur se meurt, door G. Pallson. Paul Verlaine, door G. Pellisier. Les Microbes invisibles, door R. Sazerac. Le Mouvement littéraire en Italie, door M. Muret. Le Mouvement dramatique, doer X. Roux. Le Mouvement intellectuel en France.

The Contemporary Review, Oct. 1907.

The Case of the second Duma, door P. Milyonkov. Paulinism in the græco-roman world, door W. Ramsay. The Faith of Iran, door E. M. Cesareseo. The Swiss Referendum as an instrument of Democracy, door J. A. Hobson. In the Strand, door Rustica. Demetricus Sturdza, door E, Sellers. Ireland and the Transvaal, door W. O'Brieu. The new Mariage Law, door J. de Montmorency. Foreign Affairs, E. J. Dillon.

Varden, 1 Juli 1907.

Missus Gabriel de coelis, door P. D. Steidl. En barndomserindring, door Jòn Svensson. Hovedöcus kloster, Ivor Säter. Litteratur. Siden Sidst.

—— 15 Juli 1907.

Thomas More og hans Datter i Sorgens Dage, vervolg, door Niels Hansen. Jägerhusch, door Kees Meekel. Den indre Mission, door A. Heisdenburg. Siden Sidst.

—— 1 Augnstus 1907.

Arbeidersbeskyttelsen, Nr I, door J. I. Kronström. En gammel katholsk Landsleyklrke, door N. O. Nielsen. Skovtur, door Vilh. Madsen. Landbostyre i Amerika, door B. de Linde. Litteratur. Siden Sidst.

—— 15 Augustus 1907.

Adolphe Retté, en omvendels eshistorie.

door Fritz de Zeppelin. To Digte: Mismod, Ved Solkverv, door Maria Behrens. Naar blev Knud Konge skrinlagt? door O. D. Steihl. Dagspaessens Betytning og dens Ansvar, door A. Hindenburg. Litteratur, door R. Jahn Nielsen.

NIEUWE BOEKEN.

Hjalmar Söderberg: Dokter Clas. Naar het Zweedsch, door Jeannette E. Keijzer. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 2.40, geb. f 2.90.

Olaf Björgvin: Het Hollandsche huis „Net pas". Een verhaal uit de 17e eeuw, tijdens het verblijf der Nederlanders in Bergen. Uit het deensch door Philippine Wijsman. Rotterdam, Meindert Boogaerdt Jun., f 1.80, geb. f 2.30.

Jerome K. Jerome: Drie man in een boot (gezwegen van een hond). Naar het Engelsch. 4e druk. Goedkoope uitgave. Utrecht, H. Honing. f 0.90, geb. f 1.25.

Harald Ridde: De blinden. Naar het Deensch, door D. Logeman-Van der Willigen. Geautoriseerde uitgave. Utrecht, H. Honing. f 3.25, geb. f 3.75.

Warendorf's Familie-kalender, voor het jaar 1908. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 0.40.

Leo Deutsch: Viermaal ontvlucht. Uitgevers-Maatschappij vh. H. A. Wakker, Rotterdam. f 1.50, geb. f 1.90.

J. Blicher-Clausen: Sonja. Naar de 5e deensche uitgave, door mevrouw D. Logeman—Van der Willigen. Utrecht, H. Honig. f 2.40, geb. f 2.90.

J. Blicher-Clausen: Het verloren tooverland. Naar de 7e deensche uitgave, door D. Logeman—Van der Willigen. Utrecht, H. Honig, f 2.40, geb. f 2.90.

Bibliotheek van Nederlandsche letterkunde. Uit Hooft's Nederlandsche historiën, door J. Koopmans. f 0.60. Uit Justus van Effens, „Hollandsche Spectator", door J. Koopmans. f 0.60. Groningen, J. B. Wolters.

Tine van Berken: Een klaverblad van vier. Geïllustreerd. Amsterdam, H. J. W. Becht, f 1.50; geb. f 1.90.

Lodewijk Mulder: Verspreide geschriften. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. f 6.25, geb. f 8.75.

Jesco von Puttkamer: Per auto de wereld rond. Uit het Duitsch vertaald door D. Sepp. Bussum, J. A. Sleeswijk. f 1.50, geb. f 1.90.

Jantje Stavast: Ridder Marno's pelgrimstocht. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 2.40, geb. f 2.90.

Edouard Köpcke. Van een heidedeern. Utrecht, A. W. Bruna en Zoon. f 0.75, geb. f 1.00.

C. N. Williamson en W. M. Williamson: De kleine kameraad. De romantische avonturen op een automobieltocht. Bewerkt naar de 12e Amerikaansche uitgave, door Mevr. van Heuvelinck. Utrecht, H. Honing. f 1.50, geb. f 1.90.

C. N. Williamson en W. M Williamson: De kranige chauffeur. Wonderlijke avonturen van een motorwagen. 2e druk. Vrij bewerkt naar de 8e Amerikaansche Uitgave, door Mevr. Van Heuvelinck. Utrecht, H. Honing. f 1.50, geb. f 1.90.

Frederik Paul Penard en Arthur Philip Penard: De menschenetende aanbidders der zonneslang. f 3.—.

Thérèse Hoven: Van een dessa-kind. Ind. roman. Amersfoort. Valkhof en Co. f 1.50, geb. f 1.90.

Thérèse Hoven: Naar Holland terug. Indische roman. Amersfoort, Valkhof en Co. f 1.50, geb. f 1.90.

Maria Sick-Ingeborg: Jonkvrouw Else. Naar het Deensch, door Mevr. D. Logeman-Van der Willigen. Utrecht H. Honig f 2.40, geb. f 2.90.

Johanna van Woude: Mijn levensherinneringen. Haarlem, Vincent Loosjes. f 1.50, geb. f 1.90.

J. Steynen: Goed en kwaad. Roman. Rotterdam, Meindert Boogaerdt. f 4 50, geb. f 5.15.

Aan den Trein. Nieuw prentenboek. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf. f 0.10.

Daan van der Zee: Van velerlei gebeuren. Rotterdam, Meindert Boogaerdt jun f 0.90, geb. f 1.15.

Bernt Lie: Jongensleven. Naar het Noorsch door Betsy Bakker-Nort.

Gouda, G. B. van Goor Zonen. f 0.90, geb. f 1.25.

Pierre Loti: IJslandsche visschers. Roman. Amsterdam, J. C. Dalmeijer. f 0.40.

Marie Metz-Koning: Het kindje, en andere dramatische schetsen. Baarn, Hollandia-drukkerij. f 1.50, geb. f 1.90.

Marie Metz-Koning: Van de zonnebloem die de zon wou zijn. Baarn, Hollandia-drukkerij. f 2.90, geb. f 3.75.

J. R. van der Lans: Een bloem in den kerker. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 1.25, geb. f 1.75.

J. R. van der Lans: Kruis en adelaar. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 1.25, geb. f 1.75.

E. Marlitt: Werken. Bewerkt, door G. P. Kits van Heijningen en Gerard Keller. Amsterdam, Gebr. E. en M. Cohen.

De rijksgravin Gisela. f 0.75, geb. f 1.—.

Robinson Crusoë: Nieuw prentenboek. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf. f 0.10.

Johan Smidt: Déillusie. Een oorspronkelijke novelle. 's-Gravenhage, W. Overvoorde jr. 8o. f 0.20.

Multatuli: Max Havelaar of de koffieveilingen der Nederl. Handelmaatschappij. Amsterdam, Uitgeversmaatschappij „Elsevier". f 0.35.

Een abel Spel van Lanseloet van Denemerken, hoe i wert minnende ene joncfrou, die met synder moeder diende. Laren, Larensche Kunsthandel. f 0.50.

Den Spyeghel der salicheyt van elckerlyc hoe dat elckerlyke mensche wert ghedaecht Gode rekeninghe te doen. Laren. Larensche Kunsthandel. f 0.50.

Ernst Preczang: Getrapten. Drama in 4 bedrijven, voor Nederland bewerkt uit het Duitsch door Ink Ossman. Amsterdam, D. J. Haussman. f 1.—.

Marie Hildebrandt: De kleine Krodt in het droomenland. Platen v. Benjamin Rabier en Fred. Isly. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. Gecart. f 1.90, gebonden f 2.50.

G. Kwast en B. H. de Graaff: Oet Meulenhörn en Klaiwerd. Winsum, J. C. Mekel, f 1.80.

Marie Hildebrandt: Piet Wipneus. Platen van Benjamin Rabier. Amsterdam, Van Holkema en Warendorff. Gecart. f 1.90, geb. in linnen f 2.50.

Henny Koch: Papa's jongen. Een verhaal voor meisjes. Naar de 5e uitgave door Cath. A. Visser. Bussum, J. A. Sleeswijk. f 1.50, geb. f 1.90.

Cesar Pascal: De bruid van den balling. Historische roman. Naar het Fransch, door ds. J. G. Steenbeek Jr. Neerbosch, Neerbosch boekhande. f 1.50, geb. f 2.—.

Principes de Linguistique psychologique. Essai synthétique, door JAC. VAN GINNEKEN S. J. Amsterdam, E. van der Vecht; Paris, Marcel Rivière; Leipzig, Otto Harrassowitz. XII, 552 blz. f 6.

Dat dit boek, voor een paar jaar in het Hollandsch verschenen [1]), vertaald werd, was noodzakelijk om het zijn plaats in de wetenschappelijke wereldlitteratuur te verzekeren.

Het is in den striktsten zin van het woord een epoque makend werk, omdat Van Ginneken *de eerste* is, die het gebied der Psychologische taalwetenschap met voldoende kennis van zaken betreedt. Want onbevoegd waren tot nog toe op dit gebied de psychologen (Wundt), die zonder voldoende taalkennis a priori wilden bewijzen wat alleen in de feiten te zien was; onbevoegd ook de taalgeleerden (Paul), die, zonder van het menschelijk zieleleven in zijn geheel iets te begrijpen, over den aard van bijzondere zielewerkingen wilden oordeelen.

Geen wonder, dat Van Ginneken, toen hij het nooit behoorlijk onderzocht gebied betrad met zijn diep begrip van de psychologie, zijn omvattende taalkennis en vooral zijn geniaal verstand, meer en zekerder nieuws vond dan al de anderen voor hem te zamen. Terecht paste bij zijn promotie tot doctor in de Nederlandsche letteren zijn promotor onder veel anderen lof ook de woorden van een Veda-zanger op hem toe: „Het duister ontvalt me en de schaduwen verijlen; schemer doemt op en het wordt helder om mij, licht valt van den hooge en nu zie ik alles.... klaar!" geen wonder, dat ook in buitenlandsche tijdschriften de meest onbeperkte bewondering voor het werk betuigd werd (Prof. Heymans in Zeitschrift für Psychologie 1906 blz 73; Prof. Colinet in Muséon 1907).

Over aard en inhoud van het boek werd bij het verschijnen der 1e uitgave gehandeld in Boekenschouw Jrg. 6, afl. 6, blz. 242—247. Hier is het dus voldoende kort op de voornaamste punten van verschil in deze nieuwe uitgave te wijzen.

Vooreerst de inleiding, waarin de schrijver een wonder klaar idee

---

1) *Jac. van Ginneken S. J.* Grondbeginselen der Psychologische Taalwetenschap 2 Dln. Lier, Josef van Inn & Cie. 1904-6. (Leuvensche Bijdragen 6e en 7e Jrg.)

van den omvang en methode zijner onderzoekingen geeft. Eén bladzijde eruit kan tevens als voorbeeld van scherp-philosophisch exposé gelden:

»Et d'abord, qu'est-ce que j'entends par linguistique? La linguistique est pour moi »la recherche des causes plus profondes de tous les phénomènes linguistiques dans leur *devenir* intime«.

Je dis »causes plus profondes«, je n'entends donc point par là les explications faciles des grammaires philologiques ou des grammaires comparées. La philologie en effet ne peut trouver les causes plus profondes, parce que de parti pris elle *restreint* ses recherches à une ou deux périodes linguistiques de peu de durée. La grammaire comparée, telle qu'elle est à la mode de nos jours, a un champ de travail plus vaste il est vrai, mais elle *restreint* de parti pris sa méthode: elle ne s'occupe que de lois phonétiques ou d'actions analogiques ou d'emprunts.

Or il me semble qu'outre ces trois explications, il en faut encore beaucoup d'autres semblables pour pouvoir classifier, plus ou moins convenablement, tous les phénomènes linguistiques et c'est alors seulement que commence la tâche principale: la recherche des causes véritables des faits ainsi classifiés.

Dans cette recherche le *devenir* des phénomènes linguistiques est de la plus grande importance; ils sont dans un perpétuel *devenir*. Ils ne sauraient ni être ni exister, et si parfois nous nous servons quand même de ces termes, nous n'entendons là que *devenir fréquemment* ou être continuellement engendré de nouveau. Car un phénomène linguistique n'a une existence concrète qu'au moment où la personne qui parle ou qui écrit s'exprime et que l'interlocuteur ou le lecteur comprend. Aussi c'est une conception fausse que de regarder les expressions, les constructions ou les règles grammaticales comme des entités stables qui, tout en étant susceptibles de changements accidentels, seraient cependant dans leur essence à peu près invariables tant que la langue existe. Toutes les fois en effet qu'on emploie une expression ou une construction ou qu'on applique une règle, elles deviennent tout autre chose. Pour chaque individu qui s'en sert, la volition, l'automatisme et par suite la prononciation se modifient avec ses dispositions personnelles et momentanées comme le timbre, l'ampleur et la sphère de leur signification changent sous l'influence du milieu pour chaque individu qui les entend. Eh bien, les grammaires philologique et comparée n'ont pas l'idée de cette genèse toujours individuelle, concrète et intime d'une expression d'une construction, d'une règle ou de quelque phénomène linguistique que ce soit; la philologie ne connaît que le code, abstrait, extrinsèque et autoritaire; la grammaire comparée ne s'occupe que de l'évolution collective également extrinsèque et abstraite se produisant d'un siècle à l'autre et de génération en génération.

Comme cependant toute science doit se baser sur les faits concrets, la linguistique commence pour moi par la genèse intime, concrète et individuelle de tous les phénomènes linguistiques; tandis que l'évolution extrinsèque, abstraite et collective ou la soidisant histoire linguistique se trouve reléguée au second plan. Le code autoritaire a seulement de la valeur en tant qu'il appelle l'attention sur la fréquence d'une tendance linguistique déterminée et individuelle dans une certaine période donnée et qu'elle peut nous aider à reconstruire l'histoire linguistique.

Il suit de là que je ne restreins pas mes observations à une série de langues apparantées; tous les idiomes et dialectes, civilisés ou non, de n'importe quelle tribu ou quel peuple, tout me va. Je n'ai mis les langues indoeuropéennes au premier plan, que parce qu'elles sont mieux connues que les autres. Si de temps en temps je m'essaie à donner une solution à quelque problème purement historique de l'indo-européen, c'est seulement pour montrer combien ces questions deviennent plus claires et plus faciles, lorsque nous les plaçons dans la lumière encore nouvelle pour elles de la réalité concrète.«

Verder heeft vooral het gevoelshoofdstuk veel gewonnen door den druk der voorbeelden in kolommen, zoodat men alles beter overziet, door duidelijker indeeling van het geheel, en door eenige sobere maar kostbare bijvoegingen (§§ 249, 250 en 268).

In het vierde boek zijn de wetten van het psychologisch automatisme veel breeder uitgewerkt (§ 275—291). Vooral „La loi du rythme" acht ik een model van een psychologisch tractaat. Tusschen § 331 en 332 zijn eenige zeer interessante paragraphen uitgevallen, die evenwel niet meer thuis behoorden in het nieuwe plan, gelijk de voorrede het nu scherp aangeeft, maar in de speciale taalpsychologie, waarover Van Ginneken onlangs inleidende gedachten publiceerde in het tijdschrift Anthropos [1]).

Ten slotte zijn §§ 527—542 nog nieuw, benevens vele andere kleine veranderingen, meest aanvullingen en nieuwe bewijzen, maar die behooren in vaktijdschriften gereleveerd te worden.

In *Boekenschouw* was het voldoende te wijzen op de algemeenere philosophische en philologische waarde van het boek en vooral op zijne belangrijkheid als katholieke wetenschappelijke praestatie.

Zoo'n boek stemt optimistisch voor de toekomst der katholieke universiteit. Want juist in de profane wetenschappen zal het moeilijk zijn een volledig stel professoren te vinden, waarop de natuurlijk overdreven eerste kritiek niets verstandigs aan te merken zal hebben.

Maar ook al kan op die toekomst-schilderij niet alles licht zijn, zeker is een schitterend talent als Van Ginneken uitnemend geschikt, om van eventueel donkerder partieën de aandacht der niet al te kwaadwillige beschouwers af te leiden.

Innsbruck. DR. J. HUDDLESTON SLATER.

Wereld-Bibliotheek 57/58. Onder leiding van L. SIMONS No. 57—58. Dante's Hel in proza overgebracht en met een inleiding voorzien door Dr. H. J. Boeken.

Er was waarlijk geen profetieschen blik voor noodig om in de dagen, toen een eigen Nederlandsch Dante-Orgaan opgericht werd, te voorspellen, dat zulk eene onderneming op niets uit zou loopen. Noch de van geestdrift blakende Mr. Bohl noch de warme toewijding van wezenlijk zeer begaafde andere medewerkers waren bij machte het tijdschrift boven water te houden.

---

1) Jac. van Ginneken: *Essai sur la Typologie des Langues;* in Antropos 1907 (blz. 690—696).

Het Nederlandsche Dante-Orgaan verdween, gelijk zoovele Nederlandsche periodieken verdwenen, — bij gebrek aan belangstelling.

Was Dante te groot, was Nederland te klein? Hoe het zij, het Nederlandsche Dante-orgaan is te ruste gegaan en slechts een allerbeminnelijkste utopist kan het nog in zijn hoofd halen den in-vrede-ontslapene weder uit zijn doodslaap wakker te schudden.

Men moet echter niet denken, dat Dante geheel is vergeten geworden. Volgens Dr. prof. Salverda de Grave waren vooral de mannen van 80 (Hum!) zeer ingenomen met Dante

Dat ze Dante goed kenden kan men wel bemerken bijv. in de verzen van Kloos, van Perk en van anderen. Vergis ik me niet dan behoort Dr. Boeken ook tot de dus genaamde generatie van -80 en is deze heer in de Nieuwe Gids begonnen met een proza-vertaling van Dante's Inferno.

Deze proza-vertolking hebben wij in boekvorm nu vóór ons, en wel uitgegeven door de Wereld-Bibliotheek.

In de Inleiding van zijn werkje verklaart Dr. Boeken waarom hij den prozavorm verkoos met de volgende woorden:

„De vertaling is proza.

Waarom? Omdat de woorden, waarin het Gedicht vervat is, den dichter werden ingegeven in het scheppingsoogenblik door de volheid zijner fantasieën, gevoelens en gedachten zelve.

Ook in het practisch-onmogelijke, maar theoretisch-stelbare geval dat de vertaler evenzeer vervuld ware als de dichter van hetgeen uitgedrukt moet worden, zoude het onmogelijk zijn, dat de tweede, de Nederlandsche dichter kwam tot een uitdrukkingsvorm, die ook maar eenigszins gelijk liep met den vorm door den eerste den Italiaanschen dichter gevonden. Dante zelf zegt op dit stuk: „En daarom wete een ieder, dat geen enkele zaak, door den band der muziek harmonisch uitgedrukt uit hare eigene taal in eene andere kan worden overgebracht, zonder dat men al hare zoetheid en harmonie verbreke."

Met al deze woorden gaan wij grootendeels akkoord, al zijn voor den vers vorm, biezonder van een — laat mij zeggen — meer zuiver geestelijk of verstandelijk standpunt ook zeer goede redenen bij te brengen.

Naar men wil, bestaat er tegenwoordig een dubbele vertaal-methode. Volgens de eerste manier, blijft men in klanken en wendingen het origineel zoo getrouw mogelijk nabij, ook al krijgt daardoor het vertaalde een min of meer uitheemsch aanzien en karakter. Volgens de andere methode tracht men in een vertaling ook bij zooveel mogelijk letterlijk overbrengen het specifiek taal-eigene te verkrijgen.

De eerste methode beantwoordt meer aan een objektieven fijn bewust-artistieken zin; de tweede meer aan een spontane lyriesche natuur

of aan de nuchtere beschouwingen van een op letters-jagende filologie 1)

Ik voor mij zou zeggen: men moet het ééne doen en het andere niet laten. Nu houd ik het voor vrij zeker, dat Dr. Boeken bewust of onbewust volgens dit laatste heeft gewerkt. Is hij nu in zijn zeer moeilijken arbeid om Dante op waardige wijze te vertalen geslaagd? ? Dit zou ik niet zoo dadelijk durven beslissen. Daarvoor zou ik èn het origineel èn de vertaling minstens verschillende malen, woord voor woord, moeten doorgewerkt hebben. Een Sisyphus-werkje als men 't mij vraagt, waar ik om verscheidene redenen niet aan begonnen ben. Voornamelijk wel hierom omdat ik dan een kritiek te leveren zou hebben als bijv. Prof. Dupont op Bohls vertaling. 2)

Zoo iets schijnt mij echter niet volgens den geest van dit tijdschrift. Ik meen echter te mogen zeggen, dat Dr. Boeken een zeer verdienstelijke vertaling heeft geleverd, die zelfs de reeds bestaande en mij bekende vers-vertalingen onder verschillend opzicht overtreft.

Ik heb hier drie vers-vertalingen tot mijn beschikking n. m. van Kok, 3) Ten Kate 4) en Bohl. 5)

Kiezen wij nu eens eene terzine tot vergelijking bijv. de drie eerste regels van het beroemde opschrift der Hellepoort.

Ik geef eerst den Italiaanschen tekst.

Per Me si va nella citta dolente
Per Me si va nelle' eterno dolore
Per Me si va tra la perduta gente. (Infern. III 1—3).

Kok heeft:

Door mij treedt men de stad, die weeklaagt, binnen
Door mij treedt men in 't eeuwigdurend jammer
Door mij treedt m' onder de verloren scharen.

De pronkerige Ten Kate:

Door mij de weg (sic!) naar de eeuwige stad der klachten
Door mij de weg naar 't eindloos diep
Door mij de weg naar 't reddeloos geslachte.

Bohl vertaalt:

Door mij gaat m' in de stad der jammerklachte
Door mij gaat m' in het wee, dat de eeuwen tartte
Door mij gaat m' onder 't reddeloos geslachte

1) Voorbeelden bij onze schrijvers zijn voor 't grijpen. Van Vondel te beginnen. Alleen bij van Deyssel zou men voorzichtig moeten wezen. Deze zeer merkwaardige auteur is werkelijk een letterkundige kameleon.

2) Te vinden in een der jaargangen van het Dante-orgaan.

3) Dante's Divina Commedia Metrische Vertaling ao. 1863.

4) De bekende pracht-uitgave met platen van Doré.

5) Derde druk. Er moet nog een vertaling bestaan van Thoden van Velzen. De luxe-uitgave van Hacke van Mijnden is niet in den handel. De allernieuwste vertaling van Rensburg ben ik nog niet machtig kunnen worden.

En Dr. Boeken:

> Door mij gaat men in tot de treurende stad, door mij gaat men in tot de eeuwige pijn, door mij gaat men in te midden van het verlorene volk.

Zeker, Dr. Boeken had het voordeel der proza-vertaling, maar hem, die 't Italiaansch verstaat en die het poëtiesch genie van Dante kunstzinnig tenminste eenigermate vermag aan te voelen, hem zal het spoedig duidelijk worden, wie van deze vier Dantevertolkers den meesten lof verdient.

Als behoorlijk kritikus ben ik echter verplicht mijn lof dadelijk wat terug te nemen. De aanmerkingen zijn.

Vooreerst de vertaling, de taal is wel wat àl te artistiekerig, wat te gemaakt. Ik krijg d'n indruk van iemand, die zeer beschaafd zacht welluidend spreekt maar toch iet of wat geaffekteerd.

Dat is wel een beetje het gevolg van de bovengenoemde eerste vertaal-methode.

Niet alleen in de zinswendingen enz. maar ook in enkele woorden vind ik dat vreemde en gemaakte.

Zoo vertaalt Dr. Boeken bijv. „voce angelica" door „een engelsche stem." Cattivo heet landziek."

„Alto ingegno" diepe ingeborenheid. Waar Bohl spreekt van eene stokebrand zegt Boeken zeer (ja zeer) geheimzinnig een Besluster. (Wie begrijpt dit zonder eerst in woordenboeken te gaan snuffelen!)

Schietto wordt vertaald als „slecht. Hier en daar is de vertaling bepaald niet fraai te noemen. Bijv. Het niet zeer mooie: „I'credo ch'ei credette ch'io credesse (Inf. XIII 25) wordt nog leelijker in: „Ik geloof, dat hij geloofde dat ik geloofde." Ik geloof: dat is toch een beetje tè.

Tegen enkele vertalingen heb ik wezenlijk bezwaar.

De bekende plaats.

> Questi non cibera terra inè peltro
> Ma sapienza e amore ed virtute
> E sua nazion sarà tra Feltro e Feltro. (Inf. I 103 ss.)

wordt aldus vertaald: „Deze zal zich niet voeden met stof of klatergoud, maar met wijsheid, liefde en deugd en zijne geboorte zal zijn tusschen vilt en vilt." Dit heeft veel van een raadseltje.

Dr. Boeken zegt in zijn aanteekeningen, dat „tusschen vilt en vilt" beteekent in de grootste armoede. Maakt deze aanteekening het vers duidelijker? Wanneer — altijd volgens Dr. Boeken — met dezen „questi" (Hazewind) bijv. Christus moet verstaan worden dan zou tusschen vilt en vilt inderdaad eenigszins te verklaren zijn met een synecdoche n. m.: „en zijn geboorte zal zijn tusschen de dieren (os en ezel.)" Er

is echter, dunkt mij, voorloopig geen afdoende reden om van de algemeene opvatting af te gaan.

Naar het algemeen gevoelen is Feltro een eigennaam.

Op dezelfde wijze vertaalt Dr. Boeken in den 21en zang: il Santo Volto zeer zonderling door: de heilige buiging. Dit wat de vertaling betreft.

Behalve de eigenlijke vertaling bevat het boekje nog een inleiding en ophelderende aanteekeningen.

Van de inleiding valt niet veel te zeggen. Er staan wel eenige beweringen in, waar men andere beweringen tegenover zou kunnen stellen, doch voor dit alles is hier geen ruimte beschikbaar. De aanteekeningen. (Aanteekening op 't eerste vers v. d. 1en zang) beginnen zóo:

„Het midden van den weg onzes levens: voor den dichter met Paschen van 1300, het jubel-jaar, te Rome met grooten toeloop van volk en aflaat *van zonden* gevierd...." In dit niet zeer kunstrijke zinnetje prijkt wederom als een lieflijk bloempje de gebruikelijke onjuistheid: aflaat van zonden. In de noot op v. 107 (19den zang) is *zij*. niet de Kath. Kerk maar de Roomsche Curie. Servus servorum Dei wordt vertaald door slaaf der slaven. Limbo door zoom. Een en ander bewijst geen al te groote vertrouwdheid met Roomsche terminologie.

In de noot op v. 79 z. XIX zegt Dr. Boeken, dat Bonifacius VIII Florence verraden heeft aan Karel van Valois. Nu heeft wèl Karel van Valois Florence verraden doch of ook Bonifacius VIII kritiesch-historiesch zoo maar van verraad beschuldigd mag worden, weet ik niet. Overigens met strenge historiesche kritiek neemt Dr. Boeken het niet zoo heel nauw in zijne aanteekeningen.

Na verschillende kommentaren op de C. over mijn tafel uitgespreid te hebben, moest mijn potlood bij zoovele vraagteekens en uitroepingsteekens bij verschillende aanteekeningen zetten, dat er niet aan te beginnen is om alles longe et late nog eens na te gaan.

In de aanteekeningen op den 6den zang verwijst de schrijver voor de burgertwisten in Florence naar Potgieters toelichtingen op diens Bloemgedicht: Florence.

Beter had de auteur gedaan voor de aanteekeningen te verwijzen naar de annotaties van Bohl.

Voor zoover ik weet, zijn deze zeer goed en vertrouwbaar.

Ten slotte nog iets zeer onaangenaams. Dr. Boeken is op een zeer onaangenaame wijze het slachtoffer geworden van de drukfouten-plaag. Wanneer de drukfouten niet zinstorend of hinderlijk zijn, is het nog zoo erg niet, doch nu komen de versnummers en de aanteekeningen dikwijls niet juist overeen met den tekst. Dat is lastig bij het naslaan.

Niettegenstaande dit typografiesch tegenvallertje voor den schrijver, bevelen wij de vertaling toch zeer gaarne aan, hetzij „als handleiding

tot het lezen of bestudeeren" [1]) van het Italiaansch, hetzij als een soort tekstboekje bij voorlezingen of lessen over het eerste deel der gr. R. Commedia.

Megen Fr. CHRISTINUS KOPS O. F. M.

Wissenschaftliches Arbeiten. Beiträge zur Methodik des akademischen Studiums, door Dr. Leopold Fonck S. J., Professor aan de Universiteit te Innsbruck. (Veröffentlichungen des biblisch-patristischen Seminars zu Innsbrucks); Innsbruck Rauch (Pustet); Regensburg, Rome, New-York: Pustet. – XIV, 340 blz. Kr. 2, 60.

Dit boek is de onmisbare biechtspiegel, waarmee elk, die schrijft, doceert of studeert, zijn wetenschappelijk geweten onderzoeken moet. Want ook op wetenschappelijk gebied hebben we allen bekeering noodig, de meesten in het groote en de overigen in het kleine; en het ergste is, dat ook daar degenen, die de bekeering het meest behoeven, die behoefte het minst voelen.

Ook menschen, van wie men op de eerste plaats strenge wetenschap verwachten moest, worden soms zulke treurige voorbeelden van ongeweten onwetenschappelijkheid.

Om binnen de grenzen van ons landje te blijven, onlangs leerde een hoogleeraar aan een onzer hoogescholen, dat *Kyrie eleison* een gebed is, dat de katholieken vroeger in de Mis baden, maar dat nu door het *Miserere mei* is vervangen.

Een andere hooggeleerde debiteerde: „Dit is wat de Latijnen zoo kernachtig de *cardo quaestionis,* „het *hart* van de kwestie" noemen."

Prof. Heymans [2]) gedachtig aan zijn belofte om zijn lezers van elk metaphysisch systeem „die Evidenz, welche es für seine Angehöringen besitzt, für einen Augenblick selbst miterleben zu lassen, (blz. 29), behandelt ex professo onze Godsbewijzen. Van het *cosmologische* citeert hij de eerste helft, waar bewezen wordt dat een *Ens a se* bestaat; en vraagt dan als eenige weerlegging: „mit welchem Rechte man diesem Grunde die bekannten göttlichen Eigenschaften beilegt, und ihn also als einen Gott im Sinne des Dualismus bezeichnet." Wie nu weet, dat al degenen, die het cosmologisch bewijs verdedigen, juist in het antwoord op deze vraag de kracht van hunne redeneering leggen en in den breede trachten te bewijzen, dat een ens a se noodzakelijk „die

---

1) Woorden van den vertaler in zijne Inleiding.

2) *Einführung in die Metaphysik auf Grundlage der Erfahrung,* von Dr. G. Heymans, Professor der Philosophie an der Universität Groningen. Leipzig, Barth 1905.

bekannten göttlichen Eigenschaften" moet hebben [1]), zal begrijpen, hoe compromitteerend voor Prof. Heymans' wetenschappelijke methode deze flater is, ook al stond hij daar niet in gezelschap van een vijftal con-flaters.

Iedereen herinnert zich ook nog, hoe vermakelijk Prof. Jelgersma in zijn brochure tegen Prof. Bolland de Onbevlekte Ontvangenis van Maria met de ontvangenis van den Godmensch verwart [2]).

En wie weet niet, waartoe Prof. Bolland komt bij zijn uitstapjes op het terrein van alle denkbare wetenschappen.

Deze voorbeelden en de vele, die Prof. Fonck aanhaalt, (o. a. blz. 152, 202—204, 256, 257) zijn juist daarom zoo belachelijk, omdat zij toonen, hoe menschen, die toch op de eerste plaats — en gedeeltelijk terecht — mannen van wetenschap heeten dwaze fouten maken door gebrek aan *methode van wetenschappelijke werken*. In elk van de aangehaalde gevallen is het duidelijk, dat zij hun kennis niet geput hadden, waar zij moesten putten op straffe van domheden te zeggen; of hun bronnen niet gebruikt zooals zij die moesten gebruiken.

De fout is zeer algemeen, en al haalde ik opzettelijk geen katholieken aan, dat wil niet zeggen, dat die er vrij van zijn; en voor hen juist is het zoo gevaarlijk, omdat onze tegenstanders zoo schrikkelijk misbruik maken van al onze vergissingen.

Daarom is noodig, hoog noodig, dat niet studenten alleen, maar ook degenen, die al verder in de wetenschap zijn, in alle nederigheid hun methode van werken herzien, of zij wel geheel en al op den rechten weg zijn.

En zeker, als iemand bevoegd is, om bij die hervorming te helpen, door de beginselen op te stellen volgens welke een wetenschappelijk man arbeiden moet, dan is het prof. Fonck.

Ik ken weinig geleerden, wier wetenschappelijk wapenschild zoo geheel zonder blaam is, als het zijne. De philoloog en de geschiedkundige, de astronoom en de botanicus kunnen zelfs in hun eigen vakken, die voor Fonck toch maar min of meer hulpwetenschappen zijn, niets afdingen op de pijnlijke nauwkeurigheid van zijn werk, die nauwkeurigheid waarmee hij altijd op de eerste bronnen teruggaat en zijn middelijke bronnen op de vermakelijkste onwetenschappelijkheden en slordigheden betrapt (b.v. blz. 260), die nauwkeurigheid, die doordringt tot de kleinste détails, ja ik geloof tot volstrekte afwezigheid van niet verbeterde drukfouten. Zijn ongeloovige tegenstanders kunnen hem, als geloovig dus onwetenschappelijk, buiten rekening laten, eenigen zijner katholieke vrienden kunnen hem met het onredelijk gevoelswoord

1) Bijvoorbeeld: Thomas v. Aq. Contra Gentes, 1, 15 sqq, vooral 22 en 28; S. Th. I, q. 4 sqq; en verder al de nieuwere peripatetici, b.v. J. Hontheim: Institutiones Theodiceae (Freiburg i B, Herder 1903) blz. 311.

2) Men zie het keurige artikeltje van Mr. Aalberse in het Katholiek Sociaal Weekblad van 29 September 1906.

„conservatief" zonder proces veroordeelen, maar hem op iets onwetenschappelijks betrappen is nog niemand gelukt.

Volle *wetenschappelijke betrouwbaarheid* is dan ook de eerste verdienste van dit boek. Ook over betrekkelijk onbeduidende onderdeelen is schrijver op de hoogte van geheel de litteratuur. Wat hij zegt over het vinden der bronnen (blz. 116—148) is een ware draad van Ariadne, om een weg te vinden in het doolhof van de vele waardelooze en de weinige waardevolle boeken, die zich alle als wetenschappelijk aandienen.

Hij vraagt ook geen blinde onderwerping aan de voorgestelde wetten, zooals in dergelijke paedagogische werken maar al te dikwijls gebeurt (ik denk bv. aan de verschillende theorieën der welsprekendheid), maar hij geeft bewijs voor alles wat hij noodzakelijk noemt. Een interessant voorbeeld van streng philosophische definitie en bewijs in een geheel praktische vraag is blz. 89—94, waar eenvoudig aard en eigenschappen van populair-wetenschappelijk werk worden uiteengezet. Met zoo van zelf sprekende klaarheid springt daar de praktische conclusie te voorschijn, dat populair-wetenschappelijk werk alleen door iemand, die in het betreffende vak thuis is *kan* geleverd worden : ieder voor zich begrijpt daar wel, wat Fonck, (die overal meer opbouwt dan afbreekt,) alleen even aanduidt dat veruit het grootste deel der „populair-wetenschappelijke" schrijvers beter deed niet aan hun boeken te beginnen bij volstrekte afwezigheid van alle *kans* op fatsoenlijk resultaat; maar ook, dat meer echt wetenschappelijke menschen zich moesten ontfermen over het onwetende publiek en door niet alleen populaire maar ook wetenschappelijke verhandelingen het eenvoudige volk te bevrijden van de domme misvattingen en vooroordeelen, waaruit het niet los kan komen zonder de hulp van soliede populaire wetenschap.

Maar de grootste wetenschappelijke waarde van het boek ligt, dunkt mij, in de leer over het behandelen der bronnen, met name p. 189 – 206, over het *verstaan* der bronnen zoowel wat taal als wat inhoud betreft, en p. 207—235 over het *beoordeelen* der bronnen. Daar kan men zien, dat bij het vaststellen der beteekenis van een tekst nog andere momenten in aanmerking komen dan de vraag, welke beteekenis het beste past bij onze stelling. Om alleen van de philosophie te spreken, de schrijvers over grieksche philosophie-geschiedenis vinden in den zelfden antieken schrijver vaak elk hun eigen systeem terug, de Hegeliaan Hegelianisme, de psychisch-monist psychisch monisme en toch ook wel de monotheist monetheisme. En wie heeft zich niet vaak geërgerd, als onderling strijdende scholastieke philosophen altijd hun eigen systeem uit Sint Thomas weten op te diepen. [1])

1) Fonck geeft als voorbeeld de bevooroordeelde kritiek in de godsdienstgeschiedenis, bijzonder over wonderen (blz. 233—235). Dit en veel andere plaatsen. waar de onwetenschappelijke methode van ongeloovige geleerden aan de kaak gesteld wordt kan voor apologeten zeer goed materieel leveren, bv. blz. 205—206 »over Leben-Jesu-Forschung" en de reeds geciteerde 202—204.

Naast en door het wetenschappelijke komt echter het *praktische* voortdurend op den voorgrond.

Alle mogelijke praktische vragen, die bij studeeren en schrijven te pas komen vinden, we hier behandeld korter, ordelijker, en vooral duidelijker en solieder dan ergens anders.

Hoe men zijn onderwerp moet kiezen (blz. 101–112), hoe men slordige afwerking vermijdt (249–251), hoe men citeeren moet (257–265; zie ook 226–227), wordt zoo bepaald uitgelegd, dat de toepassing van elken regel volkomen klaar is en tevens zoo breed en algemeen, dat de overtreding van elken regel een werkelijke fout is.

Verder nog veel nuttige bemerkingen over afkortingen (blz. 278—280), over de keus van een uitgever en de honorariumkwestie (278—280), over contrakt met den uitgever waarbij ten gerieve van jonge schrijvers zelfs een concept-contrakt wordt aangegeven (285—286) over de raming van het vermoedelijke getal drukbladzijden (274—275) en last not least over de correctie van drukfouten (288–293), alles blijk gevend niet alleen van veel ondervinding maar ook van degelijke technische kennis.

Over het zamelen van stof in de *collectaneën*, iets wat ook voor degenen, die niet ex professo aan wetenschap doen, waarde heeft, wordt gehandeld blz. 164–186. Hier verdient vermelding, dat Fonck de eerste is, die over dit onderwerp niet alleen de vrij schrale nieuwe maar ook de rijke oude litteratuur doorgewerkt heeft. [1])

Vooral praktisch voor leiders en leden van wetenschappelijke en litteraire academies en cirkels zijn de eerste honderd bladzijden, die handelen over geschiedenis, inrichting, doel en werken der *„Seminaren”* vooral aan de Duitsche universiteiten. Deze naam voor wetenschappelijke vereenigingen van studenten onder leiding der vakprofessoren, met het doel om tot eigen wetenschappelijk werken beter in staat te stellen en op te wekken, is, geloof ik, in ons land onbekend; en wat erger is, ook de zaak bestaat nauwelijks, al worden ook aan minstens drie onzer universiteiten prijzenswaardige maar weifelende stappen in de goede richting gezet. Bij zoo'n „Seminar” behoort o.a. een bibliotheek, waarover blz. 34—45 (ook praktisch voor inrichters van kleinere of minder wetenschappelijke bibliotheken).

Om al deze redenen geloof ik dit boek met alle beslistheid te kunnen aanbevelen vooral aan degenen die wetenschappelijk werken willen leeren, maar ook aan allen, die voor schrijven, in 't publiek spreken, en dergelijke dingen toch eenig idee van een degelijke werkmethode moeten hebben.

Dr. J. HUDDLESTON SLATER.

---

1) Het 15e hoofdstuk, dat deze vraag behandelt, verschijnt afzonderlijk. Zie *Vorwort* blz. IX.

Hertog der Abruzzen. (Z. K. H. Lodewijk van Savoye): De Reis der Stella Polare. Uit het Italiaansch vertaald onder toezicht van Dr. Maurits Snellen (door Mej. I. F. MULLER). Leiden. A. W. Sythoff. (zonder jaartal).

Veel moeite hebben wij ons (en vooral anderen) gegeven ten einde de vertaling van dit Italiaansche reisverhaal in allen ernst te kunnen controleeren. Wij hebben ons gewend tot de openbare bibliotheek „Vittorio Emmanuele" te Rome, in de hoop daar het oorspronkelijke werk te vinden, doch het was er niet aanwezig. Evenmin mochten wij het vinden in de private bibliotheek van het Collegio Massimo. Toen werd gezocht in die der Civiltà Catolica, die het boek wel bezit, doch waar het thans afwezig was. Ook de catalogi der Gregoriaansche Universiteit werden nagesnuffeld; er werd gezocht onder „Viaggio", „Duca", „Luigi", „Amedeo", „Abruzzi", „Savoia", maar helaas, tutto indarno, alles te vergeefs. Wellicht hadden wij verstandiger gedaan ons maar eenvoudig te wenden tot een onzer Hollandsche bibliotheken, en wij hebben er ook aan gedacht, doch de lust was ons vergaan en wij stellen ons tevreden met de alleszins lofwaardige Fransche vertaling, die ons in 1903 gegeven is door Henry Prior in den „Tour du Monde".

Tot ons genoegen bleek het ons uit de constante vergelijking der beide vertalingen, dat de Hollandsche voor de Fransche niet onderdoet. In menig opzicht zelfs zou de onze het winnen. Zoo vinden wij er in den aanvang een kort en goed overzicht van de voornaamste pogingen, die reeds vroeger ter bereiking van hetzelfde doel in het hooge noorden zijn aangewend. Dit overzicht was door Prior niet gegeven en toch is het verre van onbelangrijk. Ook geeft onze Hollandsche uitgave menige wetenschappelijke opmerking, die de meer populaire Fransche vertaling den lezer onthoudt. Wij kunnen niet anders dan dankbaar daarvoor zijn jegens Dr. Snellen, den bekwamen bewerker.

Voor hen die eenige aandacht wijden aan de geschiedenis van het poolonderzoek, zal Dr. Maurits Snellen geen onbekende zijn. Ook als bewerker van reisverhalen, in vreemde talen geschreven, heeft hij, o. a. door zijn verdienstelijke uitgave van Nansen's poolreis 1) zijn sporen reeds vediend. Telkens zal het den lezer dan ook duidelijk blijken, dat hij hier geleid wordt door een alleszins bevoegden, deskundigen gids, wiens vaste tred op geografisch, oceanographisch, nautisch en meteorologisch terrein, niet anders dan vertrouwen kan inboezemen.

1) In nacht en ijs. De Noorsche Poolexpeditie 1893—1896 van Fridtjof Nansen, met eene bijlage van Kapitein Swerdrup, bewerkt onder toezicht van Dr. M. Snellen (211 afb., 8 chromoplaten en 5 kaarten) 2 deelen. Leiden. Sythoff 1897.

Wij kunnen hier niet alle goede hoedanigheden der vertaling noch de schoonheden van het oorspronkelijke werk in alle bijzonderheden nagaan. Wij zouden bijv. kunnen wijzen op de interessante beschrijving van de landing en de vestiging in de Teplitz-baai, van het leven in de winterhut, van de kleinere tochten, avonturen en ongevallen, die zoo onderhoudend, vaak zoo boeiend geschetst zijn. Ook voor hen, die minder aangetrokken worden door puur-wetenschappelijke mededeelingen, is in dit werk nog genoeg te vinden, wat hun bevallen zal. Men leeft eens mede in dat vreemde, harde leven te midden der poolnatuur, men volgt dien strijd tegen kou, ontbering en stormen en als de vogels dan zijn heengegaan en de zon is verdwenen, als het verlaten schip bekneld is in het persende ijs en de bemanning moedig blijft streven naar het schier onbereikbare doel, dan moet men wel sympathie en eerbied voelen voor die koene onderzoekers, die zoo onverschrokken daar in dat ijzige noorden zich der wetenschap wijden.

Juist hierin ligt, naar onze meening, een der groote voordeelen van zulke reisverhalen, vooral voor onze jongeren, op wier ontvankelijk gemoed die voorbeelden van onverschrokken volharding, van mannelijk beleid en taaie geestkracht, een besten invloed kunnen uitoefenen.

Het hoofd der expeditie, hertog Luigi, maakt over 't algemeen een uitstekenden indruk. Geen geringe opoffering moet het hem gekost hebben, door harden nood gedwongen, af te zien van zijn eerste plan, de leiding van den roemrijken sledetocht over te dragen aan Cagni, en zelf achter te blijven in de stille tent, om daar te wachten op den terugtocht zijner makkers. In het verhaal van zijn werken, hopen en lijden is de hertog altijd waardig, beslist, ernstig, bescheiden. De beschrijving van den laatsten sledetocht, waarop het pool-record werd geslagen, laat hij over aan Cagni en ook deze beschrijving is in menig opzicht te prijzen Wat ons daarbij zeer gunstig aandeed, was te zien hoe in de grootste gevaren de hoop op God steeds levendig bleef en de manschap ook van God hun redding verwachtte.

Na het verhaal van Cagni's tocht volgen nog de bijzonderheden over dien van Dr. Cavalli, den kloeken, leuken medicus, die onderweg (op 82 graden noorderbreedte!) nog lust en moed heeft om aan zijn ongeletterde gezellen de schoonheden te verklaren van Dante's Divina Commedia.

Dat hier en daar een onbeduidend foutje in het boek is blijven staan, wie zal het euvel duiden? Ons althans heeft het weinig gestoord. Alleen op éóne fout, voortspruitend uit onbekendheid met katholieke gebruiken bij onze Nederlandsche bewerkers, willen wij hier even wijzen. Wij lezen op bladzijde 38: „den avond te voren werd de Heilige Mis door ons Katholieken gehouden", en het is duidelijk dat de vertaler zich hier heeft vergist. Des avonds wordt, ook in het hooge noorden,

geen „Mis gehouden". Het vermoeden ligt voor de hand dat in de Italiaansche uitgave te lezen stond „alla vigilia", wat evenals het Fransche „la veille", zoowel den „vorigen dag" als den „vorigen avond" beteekent.

De talrijke foto's, al doen zij in uitvoering onder voor die der Fransche vertaling, zijn toch goed; zij verhoogen in niet geringe mate de waarde van het boek.

Noch om den tekst nog om de foto's behoeft men dit reisverhaal aan iemand te onthouden. Alleen in de wetenschappelijke mededeelingen, die de dokter geeft over den gezondheidstoestand der bemanning, vindt men (op p. 543) eenige technische termen, die sommigen minder gewenscht zullen schijnen.

Ten slotte zij nog even er op gewezen, dat eenige meer gedetailleerde kaarten aan het boek niet zouden hebben geschaad. Men kan toch moeilijk vorderen, dat elke lezer zich zóózeer thuis gevoele in de topografie, dat een De Bruyne-straat, een Bell-eiland, een Bruce-eiland, Kaap Auk, Kaap Fligely of dergelijke plaatsen hem zoo maar aanstonds bekend zijn. Toch ontbreken al deze namen op de kleine kaartjes in het boek, en zelfs op de beste atlassen zijn ze niet alle te vinden.

M. VAN STEEN. S. J.

Dietrich von Nieheim zijne opvatting van het Concilie en zijn Kroniek door Dr. W. J. M. Mulder S. J. (Leidsche dissertatie). E. van der Vecht te Amsterdam en de Naamlooze Vennootschap Keurboekerij te Leuven 1907.

Boekenschouw schijnt er prijs op te stellen, dat in zijne kolommen ook de zuivere vaklitteratuur niet ontbreekt. Dat meen ik althans te mogen afleiden uit het feit, dat de schrijver van een proefschrift, zoo doorwrocht en degelijk als het bovengenoemde, bij de redactie om een beoordeeling komt aankloppen. Want ik kan mij moeielijk verbeelden, dat hij langs dezen weg zijn publiek hoopt te bereiken. Zijn publiek : de talrijke onderzoekers van dat groote gebied, gewoonlijk met den weinig-zeggenden naam van de latere middeleeuwen aangeduid; de ontginners van het uitgestrekte terrein der middeleeuwsche dogmenhistorie; de canonisten en geschiedschrijvers, die het verleden van hun wetenschap wenschen te kennen; die allen hebben belang bij de uitkomsten en de methode van Dr. Mulder's onderzoek. Maar of de algemeen ontwikkelde, waarvan het prospectus spreekt, bij de lezing veel baat zal vinden...., ik meen het te mogen betwijfelen. Trouwens proefschriften zijn uit den aard der zaak voor enger kring

bestemd. Voor die ingewijden dan volge hier een korte samenvatting der door den schrijver bereikte resultaten.

Dietrich von Nieheim is ongetwijfeld de auteur der vier Leidsche en vijf Weener fragmenten eener kroniek, die in het tweede deel van dit werk gedeeltelijk voor het eerst worden uitgegeven. Voortaan zal men de beide verhandelingen: „De Modis Uniendi" en de „De Difficultate Reformationis", van de lijst zijner geschriften te schrappen hebben. „De Necessitate Reformationis" echter is zeker van zijne hand. De bewijsvoering dezer stellingen gaat met bedaarden maar vasten tred vooruit. Uit de nieuwe argumenten, meest alle gevonden met behulp der inwendige of hoogere critiek, blijkt groote scherpzinnigheid. En toch ook weer geen lichtvaardig spel met allerlei mogelijkheden en gissingen! Punt van uitgang van 't betoog, stevige grondslag der gansche constructie, is en blijft de handschriftelijke overlevering. Met de thans bekende gegevens, geloof ik niet, dat men voor een andere oplossing der gestelde vragen een hoogere of ook maar gelijke mate van waarschijnlijkheid zou kunnen verwerven.

Of de Duitsche critiek daarom de slotsom dezer onderzoekingen, zoo afwijkend van hare uitkomsten, zal aanvaarden? Hoe ook het antwoord luide aan gene zijde onzer grenzen, ik durf de voorspelling wel aan, dat deze ernstige degelijke studie ook daar waardeering zal vinden.

Dr. L. SCHMEDDING, S. J.

GODSDIENST.

Engbers' Verklaring der Kerkplechtigheden. dertiende druk. Herzien en vermeerderd door H. Th. v. Harten R. K. Pr. Almelo. J. T. Sommer 1907.

»Aan de verklaring der kerkelijke plechtigheden en verdere uitwendige godsdienstige handelingen komt in katholieke huisgezinnen een eereplaats toe," zegt pastoor Sloet in de voorrede van dit werkje, dat den stempel der Apologetische Vereeniging draagt.

En waar niemand minder dan Pastoor Sloet verklaart, dat dit boekje voor kinderen niet te geleerd, en voor groote menschen niet te kinderlijk is, daar is verdere aanbeveling overbodig.

K.

Bloemekes van Sint Franciscus, uit het Italiaansch vertaald door Annie Lieftinck. Amsterdam, C. L. van Langenhuyzen.

Eindelijk zijn ze weer onder ons bereik de geurige Fioretti, ter eere van den Serafijnschen Vader bijeengelezen. Wie den geur dezer bloemen niet genoot, en de wonder-eenvoudige pracht narer heldere kleuren niet aanschouwde, heeft den liefelijksten lentetooi van vroom gemoedsleven nooit gekend.

Dat simpele verhaal, hoe Sint Franciscus en zijne gezellen leefden, liefden en baden, hoort bij het verrukkelijkste wat men lezen kan.

En 't staat ons zoo nabij.

Wat voor anderen, voor niet-Katholieken zooals de vertaalster blijkt te zijn, subtiele schoonheid, allerfijnste

genieting blijkt, is voor ons onmiddellijke aanraking, zuiver meevoelen van wat er als het beste en het innigste verlangen blaakt in onze ziel.

Het is een boek voor eenvoudigen en ontwikkelden, een boek van de verhevenste godsvrucht en reinste poezie.

De vertaalster heeft haar werk zeer ernstig opgevat. Zij heeft met eerbied en piëteit overgezet.

Dat zij de blanke eenvoud van het oorspronkelijke niet kon weergeven, wie zal 't haar als een grief rekenen: 't zou zwaar blijken voor een fijngevoelig Roomsch artist, maar allerlei onnauwkeurigheden als godsdienstkleed voor kloosterkleed, bewaarder voor gardiaan, enz. had zij moeten vermijden.

J. M. J. KNAAPEN.

Over het bidden door Mevr. DE LA MOTHE-GUYON. In het Nederlandsch vertaald door I. Z. en G. H. v. G. met een biografische aanteekening. Utrecht P. de Boer 1907.

Dit werkje, een vertaling van *Moyen court et très facile de faire oraison* (Lyon 1688) is een der geschriften waarin de zedelijk-hoogstaande, maar in de mystieke wetenschap niet volkomen ervaren Jeanne Marie de la Motte Guyon hare wijze van bidden mediteeren, en zoeken naar Godsvereeniging uiteenzet en aanbeveelt. Het werd met de andere geschriften door den Pauselijken Stoel veroordeeld, niet omdat er geen overtuiging bestond omtrent hare goede bedoeling en hooge moreele levensopvatting, maar omdat zij, wel met den gloed der overtuiging, maar zonder de noodige scherpte en de hier vooral zoo hoog noodige klaarheid een leer preekte, die zoo gevaarlijk in hare consequenties bleek zoo stellig afweek in hare formuleering, van wat juist, wat echt en wat goed was, en zoo doortrokken bleek, van wat de H. Stoel als Quietisme veroordeelen moest. Wij hebben betere en meer veilige leerwijzen om te komen tot de innigste vereeniging welke God den mensch op aarde gunt. Van hare beste en vroomste kinderen eischt de kerk onverbiddelijk een scherp omschreven verkondiging der denkbeelden, omdat juist de waarheid haar zoo na aan 't hart ligt.

Bij deze vertaling is een overzicht van haar leven gevoegd, waaruit blijkt op hoe gespannen voet de schrijfsters met de geschiedenis staan.

Van de polemiek over hare autobiographie, van de nieuwere ontdekkingen over Bossuet en Fenelon en Mad. De Maintenon, blijken zij volkomen onkundig, zij geven allerlei oordeel over personen en zaken, dat van volkomen onbekendheid met de desbetreffende litteratuur getuigt.

J. M. J. KNAAPEN.

Het Kasteel der Ziel, door de H. Tresia. Handboekje voor mediteerende zielen van beiderlei kunne, door EMILIE WEGGEMAN GULDEMONT.

Toen in 't begin van dit jaar bovengenoemd boekje verscheen, hebben onmiddellijk de bladen er hun oordeel over gegeven. De uitgevers weigerden ons een exemplaar te zenden, zoo kwam het ons pas later in handen, toen oordeelkundige rechters hun vonnis hadden medegedeeld.

Omdat »Boekenschouw" echter een boek is, om later na te slaan, mag een kort oordeel over deze vertaling niet ontbreken. En dat oordeel, het spijt ons, moet afkeurend luiden.

Omdat: 1e. een mystiek geschrift van Theresia niet zonder inleiding en verklaring te lezen is; 2e. omdat hier willekeurige uitlatingen het werk onvolledig maken, zoodat wij niet het werk van Sint Theresia voor ons hebben; 3e. omdat bij alle heerschappij over de taal het der overzetster ontbreekt aan de fijne juistheid om Theresia's termen

zuiver weer te geven, en ze dikwijls worden gebruikt die voor onze ooren heel iets anders beduiden; 4e. omdat de kerkelijke goedkeuring, ook voor een vertaling als deze noodig, ontbreekt.

J. M. J. KNAAPEN.

Geestelijke Overwegingen, door J. van den Tillaert. Nijmegen L. C. G. Malmberg.

Dit boekje, bewerkt met het tweevoudig doel, om een handleiding te zijn bij geestelijke afzonderingen, maar ook om bij dagelijksche overwegingen gebruikt te worden, mag met vreugde verwelkomd worden.

Naar de beproefde en onovertroffen methode van Sint Ignatius, stelt het ons eerst voor oogen wat het doel van ons leven is, om daarna ons voor te houden wat ons van dat doel aftrekt, wat ons daarheen voert. Het leert ons de hulpmiddelen kennen, die ons genade en kracht verleenen om het leven in te richten naar het verhevenste begrip, en voert ons zoo tot de keuze, die over alle onze daden beslissen moet, toont ons de rijkdom en de heerlijkheid van hen, die naar juiste waarde durven kiezen, en den vrede van Christus willen aanvaarden door diens kruis.

De gedachtegang is onverbiddelijk streng, de uiteenzetting der stof sober; er is ruimte voor ontwikkeling van eigen zielekrachten, en boven alles wat volstrekt niet van veel hooggeprezen en langgebruikte meditatieboeken gezegd kan worden, wat ons geleerd en voorgehouden wordt, is degelijk en gezond. J. M. J. KNAAPEN.

Terug tot Christus. Een bundel preeken door DR. A. H. HAENTJENS, predikant te Haarlem. — G W. Groeneveld, Haarlem.

Dit boekje, ter recensie gezonden, behoeft geen lange bespreking. Uit den aard der zaak is het weinig geschikt voor Katholieken, wijl dezen voor de »uiteenzetting van de beteekenis der Christelijke leer, zich afspiegelend in de Evangeliegeschiedenis, die is begrepen tusschen Advent en Pinksteren" (Voorwoord), gezagvoller getuigen en betrouwbaarder leidslieden bezitten.

Hiermee is niet gezegd, dat deze bundel preeken voor ons, Katholieken, valt onder het decreet der Kerkelijke Boekenwet, waardoor verboden worden »de boeken van niet-katholieken, die *ex professo* over den godsdienst handelen". Een ruime uitzondering immers wordt gemaakt voor de boeken, waarvan het vaststaat, dat zij niets of nagenoeg niets tegen het Kath. geloof bevatten. Waar nu vertrouwbare uitspraken, die uitzondering toepassen op sommige preeken van geloovige Protestanten als Borger, Van der Palm enz., dunkt het niet te veel gewaagd, ook bovengenoemden bundel daaronder te rangschikken.

Deze lof althans mag den schrijver niet ontzegd worden, dat hij tot het oprecht-geloovig deel der Protestanten behoort, al zou men achter menige zinsnede van zijn preeken een vraagteeken willen plaatsen. De reden is eenvoudig. Men mist te dikwijls klare, vast-omlijnde begrippen op dogmatisch gebied. Men voelt, dat de schrijver weinig vasten grond onder de voeten heeft. Kan het anders? Als men alleen steunt op den tekst der H. Schrift, doch de overlevering en den uitleg der Kerkvaders niet als materiaal heeft verwerkt, als men daarenboven aan eigen geestesvinding is overgelaten en de leiding van een onfeilbaren zichtbaren gids in het eeuwenoude gebouw van het Christendom moet ontberen, is het dan wonder, dat men slechts zoekend en tastend, zoo al niet mistastend, z'n weg gaat?

Dat gemis wordt natuurlijk niet vergoed door litteraire fantasie of frissche beeldspraak, welke bij den schrijver

niet zonder verdienste zijn. Want telkens laat zich de leegte gevoelen onder de paradoxen of talrijke tegenstellingen, die zoo gemakkelijk in 't onwaarschijnlijke, ja zelfs in 't onware verloopen.

Wat evenwel boven alle verdenking of lofprijzing staat, is de oprechte bedoeling en goede trouw van den schrijver die in dezen bundel, behalve het reeds genoemde doel, bij zijn gemeenteleden »een herinnering beoogt aan de stichting van den Zondagmorgen".

J. SPRUIJT S. J.

O Sacrum Convivium. De H. Communie in beoefening gebracht volgens de verlangens van Onzen Heer Jesus Christus. Bewerkt naar het Fransch van PATER DENIS S. J. door M. F. d. R. 's Bosch, G. Mosmans Zoon.

Nu de menschen naar oud christelijk gebruik weer leeren, dikwijls te naderen tot het H. Gastmaal des Heeren, nu is elke bijdrage, om hen te onderwijzen zich waardig aan de Tafel der Uitverkorenen te gedragen, van harte welkom. Vooral waar het onderwijs als hier zoo eenvoudig en degelijk is. K.

Novenen en gebeden ter voorbereiding voor de Eerste H. Communie, door H. J. M. Everts, Pastoor. 's Bosch, G. Mosmans Zoon.

Een goed gelegenheidsboekje zooals de titel aanduidt, prettig uitgegeven en goedkoop.

K.

De Godsdienstleer voor de Kath. Jeugd, door J. H. WIJNEN.

Pastoor Wijnen staat in de eerste rij van hen, die met groote eer hun sporen verdiend hebben, op 't gebied van 't onderwijs in 't algemeen, maar vooral van 't godsdienstonderwijs, in 't bijzonder in ons vaderland.

Wie b.v. kent niet zijn, met B. Dankelman bewerkt »Handboek der kath. Godsdienstleer"? Wie niet zijn tientallen malen herdrukte Bijbelsche Geschiedenis, zoowel voor meer uitgebreid als voor lager onderwijs? 1)

Zoo juist verschijnt bij L. C. Malmberg te Nijmegen de 3e druk »De Godsdienstleer voor de Kath. Jeugd", -- uitgegeven door den schrijver op vereerend verzoek van Z. D. H. den Bisschop van Roermond. Van dit werkje, dat niet enkel bestemd is voor de lagere klassen van hooger en middelbaar onderwijs, voor pensionaten en voor de hoogste klassen der scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, maar ook voor hen, die les geven in de Catechismus, alsook voor leesboek in de huisgezinnen, kan ik enkel zeggen dat het is: keurig wat uitzetting der leer betreft, keurig wat de indeeling en den vorm aangaat, keurig van druk en keurig van papier.

Ik zou willen dat niet enkel de Eerw. heeren kapelaans, ten minste in den beginne van hun ministerie, maar vooral al de kath. onderwijzers, en de kath. ouders, zich dit werkje aanschaffen, en het lezen en herlezen, zoowel voor eigen kennis, als om deze hunnen kinderen mee te deelen. Zij vinden hier een zuivere en rijke bron voor het aanleeren en begrijpen en uiteenzetten van onze Godsdienstleer, wier kennis, helaas, bij zoovelen in de wereld zoo luttel klein en gering is. E. I.

SOCIOLOGIE.

Fabrieksmenschen door A. H. J. ENGELS.

---

1) Van dit degelijk Handboek verscheen reeds de negende druk.

De Bijbelsche geschiedenis, uitgegeven voor de 3e en 4e klas, lagere school (schetsen), voor de 5e en 6e klas, (korte verhalen), en voor kostscholen en leesboeken in huis (twee deelen) heeft nu reeds te samen het ongeloofelijke aantal van een half millioen exemplaren bereikt. Een beter bewijs voor de degelijkheid dezer drie afzonderlijke uitgaven is niet denkbaar.

Volksbibliotheek 14. Leiden. Futura Uitgevers-Mij.

Wie nog niet doorproefde de groote en stille ellende door zooveel duizenden onder ons geleden, en nog twijfelt aan zijn plicht om mee te werken aan Sociale Vernieuwing, verzuime niet dit pakkend boekje te lezen.

't Is geschreven door een, die al het leed, daar medegedeeld, van eigen ondervinding kent, 't is ook met een ingehouden ontroering verhaald, die zich dadelijk aan den lezer meedeelt

't Zal wel storm verwekken, vrees ik, en men zal er in gaan lezen, wat de schrijver er beslist niet heeft willen uitdrukken. J. M. J KNAAPEN.

ONDERWIJS.

Bloemlezing uit Ovidius Catullus Tibullus, Propertius Marialis en Juvenalis voor de middelste en hoogste klassen der gymnasia bewerkt door L. VAN MIERT S.-J. Leiden, G. F. Theonville f 2.45.

Wanneer men ernstig werk maakt van de hoofddichters Horatius en Virgilius blijft er weinig tijds meer over om bovengenoemde schrijvers met de jongelui in den breede te behandelen. Daarom is deze met zorg gekozen en gecommentarieerde, (afgezien van de strijdvraag geen commentaren of wel) bloemlezing zoo welkom.

Wij kunnen een dergelijk werk, vooral als wij geoefende lezers willen vormen niet missen, en ik betreur alleen, dat dit wel verzorgde boek minder gekocht zal worden dan vele inferieure buitenlandsche uitgaven, omdat de prijs nog al hoog is.

J. M. J. KNAAPEN.

DR. J. MEHLER: **Nederlandsch-Latijnsch Woordenboek.** 1 deel in linnen f 3.90.

De voortreffelijke methode waardoor Wolter's Woordenboeken van levende talen, zoo beknopt en toch zoo volledig geworden zijn, maakt ook Dr. Mehler's woordenboek tot een geheel nieuw werk. Men moet jaren met allerlei dikke volumen geworsteld hebben, om het genot te begrijpen, alles wat men met redelijkheid zoeken wil, in zoo kort en handig bestek bijeen te vinden. Alleen lange ervaring en groote kennis konden een werk als dit tot stand brengen. De prijs is bespottelijk goedkoop.

J. M. J. KNAAPEN.

K. TEN BRGGENCATE: **I. Engelsch-Nederlandsch. II. Nederlandsch-Engelsch.** 4e druk, f 5.40 in half leer in 1 deel of 2 deelen in linnen à f 2.70.

I. VAN GELDEREN: **I. Duitsch-Nederlandsch. II. Nederlandsch-Duitsch.** (II ter perse). 2 deelen in linnen à f 2.90.

C. R. C. HERCKENRATH: **I. Fransch-Nederlandsch. II. Nederlandsch-Fransch.** f 4 50 in half leer in 1 deel of 2 deelen in linnen à f 2.25

M. J. KOENEN: **Verklarend Handwoordenboek der Nederlandsche taal.** 6e druk. 1 deel in linnen à f 2.50.

Beter collectie Woordenboeken dan deze bij elkander hoorende deelen, zal men bezwaarlijk vinden.

Ze zijn zoo ongeveer op 't zelfde plan gebouwd, hebben dezelfde heldere beknoptheid, dezelfde geleidelijke volledigheid. Ze wonnen in de vak-pers den volledigsten lof, ze staan bijna een jaar op mijn schrijftafel en bleken steeds behulpzame en betrouwbare voorlichters.

De handige deeltjes, sierlijk en allerscherpst afgedrukt, zijn me onmisbaar geworden. J. M. J. KNAAPEN.

Natuurboekjes voor Kinderen. **I. Wat er in onzen tuin te zien is. II. Het heele jaar rond. III. Vijver en Stroom,** door Titia van der Tuuk, gedeeltelik naar het Engels, met gekleurde plaatjes van Frances Craine. Uitgave W.

Hilarius Wzn. Almelo. Prijs per deeltje f 0.90, gebonden.

Uit de kindermond hoort men heel dikwels het beste oordeel over de boekjes, die men voor hen schrijft.

Nadat ik de drie natuurboekjes aandachtig gelezen had en dus goed wist, wat ze behandelden en wat ze bedoelden, heb ik ze aan enige kinderen in handen gegeven.

'k Heb gedurende enkele dagen, dat ze in de handige werkjes nu en dan mochten snuffelen en lezen en kijken, nauwkeurig hun gezichten bestudeerd en hun woorden beluisterd. Die waarnemingen bevestigden volkomen, waartoe ik reeds besloot: deze werkjes van Titia van der Tuuk zijn zeer interessante kinderboekjes.

Vooreerst omdat ze zo begrijpelik kinderlik en boeiend geschreven zijn.

Ten andere omdat ze stof behandelen, die aan de jonge lezers belangstelling inboezemt

Ten derde omdat ze daarbij geen zweem van opzettelikheid tot onderrichting verraden.

Ten vierde omdat ze door het uiterlik en door de sprekende gekleurde illustraties aantrekken.

Ten laatste omdat ze het kind een aanpassing zijn voor de werkelikheid van zijn omgeving en beantwoorden aan zijn drift tot doen en kunnen doen.

Wat er in onzen tuin te zien is" is het eerste deeltje. Het begint met het sprookjesachtig verhaal in te leiden door de vier hoofdpersonen Kabouter en Elf — dat zijn 'n jongetje en een meisje — een oude tuinman en »ik« (de reus) aan de kleine lezers voor te stellen.

En dan gaat het er op los. Planten bekijken, bewonderen, ontleden, — niet geleerd, maar heel prettig en toch leerzaam — bloemen — ja, vooral bloemen — bewonderen, en vogels en vleermuis en kevers.

Er wordt gezaaid en geplant en ruikers gemaakt en 't zijn toch allemaal gebeurtenissen uit een verhaal.

Evenzo gaat het in »Vijver en Stroom" waar watervogels en waterdieren van allerlei soort 'n beurt krijgen. De kinderen zitten aan de eendevijver, langs beek en sloot, ook wel er in, drijven op meer en rivier, en bewonderen het mooie van natuur op de kamer, waar een aquarium op een van de brede, lage boekekasten staat.

»Het heele jaar rond" verhaalt van al de natuurgenoegens uit de vier jaargetijden en laat geen ogenblik vrij tot vervelen, zelfs niet als de barre winter Kabouter en Elf houdt in de studeerkamer met »een groot venster, dat op een groot, breed grasperk uitziet, waar we 's winters de vogels voeren; het zijn dan net kleine, zwarte vlekken op de blanke sneeuw."

Maar 'k ga niet vertellen, wat er staat in deze drie boekjes, ieder een geheel, en alle miniaturen van grotemensen-boeken, die we keurig, en degelik verzorgd noemen.

Wat er in staat is goed en nuttig, veel nuttiger dan zo vele verhalen dikwels, die aan de kinderen worden voorgelegd.

Maar 't is niet goed, dat er nog niet meer in staat.

De werkelik zeer aanbevelenswaardige werkjes zijn o! zo neutraal.

Ze voeren in de natuur. Maar, waar we daar komen, of we plant of dier of wat ook bewonderen, overal staat de Almacht van de Schepper geschreven en Zijn Wijsheid en Zijn Goedertierenheid en Zijn Majesteit. En overal staat te lezen, dat wij in eerbied moeten neerknielen en danken moeten voor de Vaderlike Liefde, die spreekt uit de geheele Schepping, voor ons een wonder, niet volmaakt te verstaan, en ontstaan uit het niet alleen omdat het Zijn Wil behaagde.

Maar die heerlikste heerlikheid heeft de schrijfster voor de ontvankelike gemoederen van haar kleine lezers bedekt met de dichte vale sluier der neutraliteit.

Geven wij toch aan onze kinderen deze haar boekjes in handen, maar laten wij daarbij de jeugdige zielen openbaren, dat geheel natuur ons het »Sursum Corda" toezingt.

Zilk, bij Hillegom. G. BULTEN.

KUNST EN LETTEREN.

Nederlandsche Bibliotheek. Onder Leiding van L. SIMONS nº XIX VICTOR DE LA MONTAGNE. **Gedichten.** Met een Inleiding van EMMANUEL DE BOM. 1907.

Men weet, dat de koningen er vroeger voorrijders op na hielden. Wanneer nu Victor de la Montagne een dichter-koning moet worden genoemd, dan is Emmanuel de Bom zijn geestdriftige voorrijder. Doch het bekende woord van de Maistre: «Les rois s'en vont!" wordt — naar men wil — helaas hoe langer hoe meer toepasselijk op de dichters. En wanneer nu Victor de la Montagne ook al geen dichter-koning blijkt te zijn, in welk licht komt daardoor Emmanuel de Bom dan te staan?

Nu, lezer, het valt nogal mee. We zien Emmanuel de Bom slechts rozeomwolkt door het-toch-altijd-mooie, maar dadelijk-opvlammende Bengaalsche vuur van de Vlaamschen geestdrift en opgetogenheid. Conscience een genie! Rodenbach een genie! Gij en ik een genie! Wij allen heele of halve genieën! Hemelsche goedheid, wat is het onder die Belgen toch een gezellige boel! Wanneer ik nu echter beweer, dat 'et jolige en dartele kind der Vlaamsche litteratuur doorloopend sine patre et sine matre was, dan bedoel ik, dat het den Vlamingen veelal ontbrak aan strenge leidende kritiek. Nú nog, heeft de Vlaamsche kritiek maar al te veel van een toezienden voogd, die echter de oogen al te goedig dichtknijpt, ook waar het niet mag. Ik weet er alles van: De Hollandsche Leeuw der kritiek altijd brullend De Vlaamsche Leeuw der kritiek liefjes kwispelend met z'n staart. Kom je hier met een boekje of boek voor den dag, al spoedig ligt het in den grooten vuuroven, dien onze kritiek voor alle sekurigheid altijd maar aanhoudt. In België echter schitterende vreugdevuren. Hier wordt je pardoes en ineens morsdood gekogeld door hetzelfde kanon, waarmede ze in 't Vlaanderenland saluutschoten lossen sine fine zonder einde, zonder einde. Ik wil met deze wel wat overdrijvende beeldspraak eigenlijk maar zeggen, dat er bij ons wellicht tè veel en bij de Vlaamsche broeders zeker nog tè weinig aan kritiek wordt gedaan. Ligt de deugd niet in 't midden? Bij òns er wat af; bij hèn er wat bij! waarachtig, wie dat klaar speelt, moet op het eerstvolgend Taal- en Letterkundig Kongres op den voorzittersstoel worden gezet.

Men zal ondertusschen door een en ander wel het vermoeden hebben gekregen, dat 'et met het dichterlijk koningschap van Victor de la Montagne, altans volgens onze Noordsche begrippen nu juist niet zoo heel koninklijk is gesteld.

Ik zeg: met zijn dichterlijk *koningschap.* Want deze weinig bekende 1)

1) Uit dit bundeltje zijn misschien velen alleen bekend: Op de Hoeve p. 54 en Een Oud Liedeken naar Jean Richepin p. 93. Van dit laatste las ik eens een betere bewerking. Het eerste is het zeer bekende:

Het angelus klept in de verte,
In tonen zilver hel enz.

Het 8 regelig dichtje is getoonzet en wordt nog al veel gezongen. Jammer dat de eerste regel van het tweede couplet er zoo vreemd tusschen komt: Grootmoeder bidt: «Onze Vader." Een angelus waar een »Onze Vader" in voorkomt, is ons tot heden onbekend.

eenzame zanger uit die groep van letterkundigen, waarvan Hélène Swarth toch altijd de waarlijk-zeer-groote blijft Victor de la Montagne blijkt toch wel degelijk door de Schoonheid tot ridder geslagen en met adellijke mildheid voorwaar biedt hij ons den gouden wijn van zijn edel en zacht gevoel, al is de kelk van zijn woord ook niet van het fijnste en reinste kristal.

In zijn frisch geschreven voorrede zegt de Bom, dat de la Montagne een Sensitieve natuur is. Na lezing van zijn boekje kunnen wij er nog bijvoegen: en een pessimistiesche. 1)

Daar moeten, dunkt mij voor de medewerkers van Boekenschouw soms dagen komen, waarop zij dit tijdschrift wel op de Mookerhei zouden wenschen. Daar komen soms boeken op je tafel te liggen, waarvan het o zoo moeielijk apodiktiesch te zeggen valt: Geen geschikte lektuur! Aanbevelenswaardige lektuur! Iemand een boek aanraden, afraden, aanbevelen of zelfs met gezag verbieden wordt soms bepaald door allerlei omstandigheden. Niet alsof de zedelijke orde iets vlottends, wisselvalligs of subjektiefs zoude zijn, doch dewijl zij in zekeren zin als een oneindige objektiviteit is, eene objektiviteit n.m., die wortelende in onze menschelijke wilsvrijheid zich noodzakelijk in duizenden schakeeringen en nuancen manifesteeren kan.

Nu is het boekje van de Montagne niet zoo sensitief, dat 't wel voor voetbankje van Venus zou kunnen dienen, noch ook zoo verleidend pessimistiesch, dat je op een donkeren avond er mee naar de Maas zou willen vliegen, maar van den anderen kant: Roomsche kunst is toch heel iets anders. Zou de een of ander, vooral, zouden Roomsche jongelui mij vragen: «Mag ik die verzen lezen?" dan zou ik antwoorden: «allons! vooruit maar!" doch ik zal niet naar alle zijden brieven gaan zitten schrijven aan jonge kennissen; ik zal niet, als een ijverige propagandist van onze Katholieke Sociale Aktie of Drankbestrijding bij verschillende jonge vrienden inloopen om te gaan zeggen: «Koopt nu zoo spoedig mogelijk die verzen, schaft u toch op staanden voet dit boekje aan, alvorens het misschien is uitverkocht.

Victor de la Montagne zou, als hij dit leest, hoogstwaarschijnlijk niet tevreden zijn en ik haast mij, het werk van den overigens sympathieken dichter nog even van een ander standpunt uit te bezien.

Wanneer ik na lezing van deze verzen mijne oogen sluit en in rustige leunhouding het gelezene nog eens laat nawerken, dan krijg ik een gewaarwording, alsof ik mij in een stille niet te groote kamer bevind, waar de schemering van den avond binnenglijdt tusschen de stemmige venstergordijnen. Er is een even-waarneembare zachtzoete geur van enkele bloemen hier en daar en het lijkt of in een der hoeken zachtjes op een piano wordt gespeeld door een vrouw of een knaap. De kunst van Victor de la Montagne brengt me dus den indruk van iets liefs, zachts, weemoedigs. Heelemaal niets forschs. Niets biezonder dieps. De kunst van Victor de la Montagne is dus noch grootsch noch monumentaal, noch zelfs diep of groot of hoog in haar kleine uiterlijke openbaring.

Wanneer ik mij nu langzaam van

1) Dit blijkt o. m. uit de voorliefde van den dichter tot het woordje: »somber." In zijn klein verzeboek lees ik van een »sombre haard, sombre kathedralen, sombre wallen, sombre beelden, somber leven, sombre maar, sombre toren, somber bosch. sombre verwen, sombere spookgewelven." Zelfs als de dichter een enkele maal lacht, doet hij het toch nog bitter en somber. Dit alles wordt toch waarlijk wat al te somber. Ware ik op geestigheden uit, dan zou ik dit boekje: het Sombre kunnen noemen.

dezen mijner-zijds-meer passieven totaal-indruk met een begin van redeneerend verstand begin los te maken en mij dan van den totaal-indruk van het werk eenigermate keer tot den dichter en wel met aanwending van eenige-dadelijk-voor-mijne-oogen zijnde literatuur-historiesche gegevens, terwijl ik mij dan dadelijk meer redeneerend weer tot het werk zelve wend, dan zeg ik, dat de heer Victor de la Montagne meer een dichterlijke natuur dan een eigenlijk dichter moet worden genoemd, zooals eenigen heel fijn en zuiver-litterair dit laatste woord verstaan willen hebben.

Neem ik nu ten slotte in steeds koel-verstandelijker stemming het boekje weder ter hand, hier en daar nog eens bladerende en nalezend, dan vind ik als bevestigingen van wat ik boven juist noemde, tusschen vele zeer vele goede enkele zelfs schoone verzen, ook zeer vele slechte en leelijke, nu en dan zelfs de zuiverste rethorika als bijvoorb.: lachende villa's die zich slingeren. Doch met een ruk sla ik die bladzijde om en als ik op een volgende weer iets dergelijks zoo lees, leg ik het boekje haastig ter zijde om door een booze kritiekerigheid mijn goede stemming niet volkomen te bederven. En zachtjes zeg ik in me zelven eenige van de allermooiste verzen, die in m'n hoofd zijn blijven hangen en inéén voel ik in m'n oogleden een wondere trilling. Heel even worden m'n oogen weer vochtig door het groote mysterie der waarachtige schoonheidsontroering, maar ook — ach vergeef het den kritikus, maar ook door een groot groot mededoogen om den droomenden dichter, dien ik daar zoo vreemd-eenzaam zie staan in het groote woelige leven.

Megen Fr. Chr. Kops, O. F. M.

Het Rangeerterrein door Helene Böhlau (al Raschid-Bey) Vertaald door W. A. G. Kramers.

Ziehier weer een boek dat gerust ongeschreven en onvertaald had kunnen blijven, niemand zou er iets bij verliezen. Het verhaal, dat ons een blik doet slaan in het Münchener-artiesten-leven, is niet bijzonder belangrijk of boeiend en er zit al heel weinig gang in. Het is de schrijfster niet mogen gelukken onze belangstelling — laat staan onze sympathie — voor de door haar geschetste karakters ook maar eenigszins op te wekken. Geen harer personen leeft voor ons; allen zijn zoo oppervlakkig behandeld: hun doen en laten bepaalt zich tot uiterlijkheden: hun inwendig- hun zieleleven blijft ons volkomen vreemd. Al hun artistiek of would-be artistiek gedoe begint ons op den duur te vervelen en wij hebben groote moeite te gelooven dat dergelijke personen en dergelijke toestanden in werkelijkheid kunnen bestaan. Heeft de schrijfster ons eene charge willen geven, carricaturen willen teekenen? Misschien wel; maar waarom ging zij dan eens niet bij Dickens in de leer? Van den grooten Engelschen humorist, die echter door Helene Böhlau waarschijnlijk als te ouderwetsch wordt beschouwd, zou zij nog veel hebben kunnen leeren, en als gevolg daarvan, ons dan misschien figuren hebben geschetst die werkelijk grappig waren en waarom wij eens hartelijk hadden gelachen. Nu kunnen wij dit helaas niet: de aardigheden die in het boek voorkomen zijn zoo banaal, zóo flauw en dikwijls zoo plat, dat wij er van walgen. En het ernstig bedoelde, het tragische zelfs laat ons geheel koud, omdat er zoo weinig echt gevoel uit het werk spreekt. Het innig medelijden wat wij anders met het jonge schildersvrouwtje, dat aan zoo'n vreeselijke kwaal sterft, zouden hebben, wordt nu bijv. wel eenigszins getemperd door het feit dat niet haar man, doch een

vriend van hem voor wien zij wel wat al te veel sympathie koestert, bij haar sterfbed tegenwoordig is, en dat deze zelfde vriend na haar dood, het volgend gesprek met zijne moeder houdt:

»Je bent bij eene lijkverbranding geweest, hoor ik, hoe gaat dat? Een blikken bus? Daar heb ik zooiets van gehoord."

Ja Moeder — een blikken bus — dichtgesoldeerd — net als snijboonen — dat is het slot."

Werkt dit nu niet als koud stortbad, en wordt de indruk, dien Olly's tragische dood op ons maakte, nu niet eensklaps voor een groot deel verstoord? En zoo gaat het telkens in dit boek. Verder zou ik nog verschillende uitdrukkingen kunnen aanhalen, die voor ons geloovigen kwetsend zijn, en ook nog heel wat zoogenaamd studentikooze gezegden, die men echter in een fatsoenlijk gezelschap liever niet bezigt. Doch waartoe? Met de vermelding dat dit boek voor de jeugd beslist te ontraden is en dat anderen er ook al heel weinig litterair genot, nut of ontspanning in zullen vinden, is er wel voldoende van gezegd. E. F.

Jonge Harten, uit het Deensch van CHRISTOFFER BOECH, met toestemming van den schrijver vertaald door Ph. Wijsman·

Dit is een eenvoudig boeiend geschreven verhaal, waaruit echte levenslust spreekt De geschiedenis van het jonge meisje uit Kopenhagen, dat als gouvernante bij eene apothekersfamilie op een klein plaatsje in Jut'and komt, zal zeker velen interesseeren. Helene's lotgevallen in het klein-steedsch bekrompen kringetje van menschen waarin zij verzeild is geraakt, zijn heel aardig beschreven. Er is een opgewekte toon en veel gezonde humor in dit boek. De jonge gouvernante moge niet steeds met de noodige tact optreden en haar gedrag ons wel eens wat al te overmoedig toeschijnen, haar fond is toch goed en degelijk; wij beginnen van haar te houden en voelen de ontelbare speldenprikjes die zij dagelijks van de domme apothekersvrouw moet ondervinden, geheel met haar mede. De meeste handelingen van het jonge meisje worden verkeerd uitgelegd en begrepen en het leven wordt haar op deze wijze zuur genoeg gemaakt. Alleen de oude grootmoeder neemt Helene tegen allen in bescherming; deze hecht zich hoe langer hoe meer aan het lieve blijmoedige oudje, dat alles in het werk stelt om het levenslot van het jonge meisje tot eene gelukkige ontknooping te brengen.

Dit is een gezellig boek om in de lange winteravonden aan de theetafel voor te lezen. In het algemeen is het voor den familiekring zeer geschikt; een paar bladzijden slechts (in het verhaal van Grootmoeders jeugd) zou men met het oog op de jongere elementen die er bij tegenwoordig mochten zijn, liever ongelezen moeten laten. Het werk is verder wel niet bepaald in godsdienstigen geest geschreven, doch ook niet ongeloovig. De mensche gaan Zondags ter kerke, vieren met eenige wijding het Kersfeest, de jonge meisjes doen hare belijdenis, en, al maakt het op ons den indruk dat dit alles meer uit gewoonte en sleur dan uit behoefte of overtuiging geschiedt, zoo moeten wij toch dankbaar constateeren dat deze uitingen van godsdienstzin ten minste nog eens even ter sprake komen en niet zoo angstvallig worden vermeden als in de meeste moderne boeken.

Behalve een paar toevalligheden en onwaarschijnlijkheden verloopt het verhaal over het geheel eenvoudig en natuurlijk. De stijl is prettig en de vertaling vloeiend. E. F.

Aristocraten in Madrid. Roman uit het hedendaagsche leven der Spaansche

groote wereld door Pater LUIS COLOMA S. J. Uit het Spaansch vertaald door Jhr. C. C. H. Martens. Derde Druk. Utrecht. H. Honing.

Dit boek wordt uitgegeven in de Serie »Meesterwerken der wereldliteratuur", waaruit men kan opmaken dat Meesterwerken en wereldliteratuur zeer rekbare begrippen zijn. Daar hier echter niet wordt gevraagd een critiek op het kunstwerk (wat voor mij heel moeilijk zou zijn, aangezien dit boek geen kunstwerk is) maar veeleer een beoordeeling van den inhoud, zoo kan men veilig zeggen, dat dit boek voor volwassenen zeer genietbaar kan zijn. Er komt van alles in voor: grandezza, intrigue, vrijmetselarij, diefstal van zegels, hofscènes, politiek geknoei, een duel, twee en een halve moord, dat is te zeggen de eene moord in een duel, de tweede 's avonds op straat (waar de vrijmetselaars in betrokken zijn, zooals men dat in een Spaanschen Katholieken roman met recht en rede kan verwachten) en dan de halve moord op een Turksche juffrouw, maar daar wordt maar even achteraf van verteld. Dan komt er in van een heilige, en een slechte vrouw, en een sterke vrouw, en dan nog een massa vrouwen en allerlei typen van heeren, waaronder Oom Frasquito met al zijn valsche lichaamsdeelen, oftewel toiletaanvulsels hoogst vermakelijk, en Diogenes alleen interressant is.

Er komen enkele heel mooie tafreeltjes in voor, zooals het doodsbed van Diogenes, dat roert door eenvoud en waarheid. Zijn bekeering is ook natuurlijk, menschelijk gevoeld. Hoe menschelijker zulke dingen beschreven worden des te meer treedt het Goddelijke, het bovennatuurlijke op den voorgrond.

De twee kinderen Lili en Paquito zijn ook heel lieve schepseltjes ; men verwondert zich hoe het echtpaar Villamelon aan zulk een tweespan komt. Hun moeder Currita de Albornoz, de hoofdpersoon, is een onwaardige, waarvoor men afschuw behoort te gevoelen, tot zij zich aan het slot bekeert. Heel natuurlijk is Currita wel niet, ze moest of een tikje slechter of iets beter wezen, maar dat is een opvatting van den schrijver, waarover het moeilijk redetwisten is.

Men vergete echter niet, dat het boek door den bekenden Pater Jezuiët Luis Coloma jaren geleden geschreven is en om het »*hedendaagsche* leven in de Spaansche groote wereld" dus niet moet worden verwacht dat het speelt onder Alfons XIII en Victoria-Ena.

Wie een boek leest, om het verhaal en houdt van grappige tooneeltjes zal er zich intusschen goed mee amuseeren.

Het is bovendien zoo Katholiek als men maar wenschen kan; de naam van den schrijver waarborgt dit trouwens, en het zal een lievelingsboek onzer leesbibliotheken blijken.

T. O. A.

Wereld-Bibliotheek. Onder leiding van L. SIMONS, ALEXANDER KJELLAND: **Vergif.** Roman uit het Noorsch vertaald door MARG. MEIJBOOM.

Deze roman van Alexander Kjelland heeft zijn 20en verjaardag reeds gevierd. Volgens het voorwoord der Redaktie is hij vroeger in het Nederlandsch vertaald geworden onder »den geheel misleidenden titel" : »Getrouwd;'.

Nu wordt hij ons door een zekere Marg. Meijboom opnieuw vertaald aangeboden onder de meer tragiesche benaming: *Vergif.*

Met die nieuwe vertaling is 'et al zóo zóo. Nu komt het mij persoonlijk niet zeer belangrijk voor, of 'en boek tendens is of niet. Men kan immers tendens-werk hebben, dat zeer goede, zeer gave, zelfs groote kunst is. *Feitelijk* echter gaan tendens en kunst niet

al te dikwijls samen. Ook de kunst van Alexander Kjelland heeft 'en arm gebroken, toen ze de Tendens hielp opstijgen in haar koets.

De auteur heeft té veel naar de Tendens gekeken en de Kunst kwam er bij te kort. Door de tendens heeft ie z'n werk litterair verknoeid. En niet zoo eventjes. Hij maakt flaters tegen de kompositie, fouten tegen dít en dát. Ik heb echter op 't oogenblik geen lust met de schaar der kritiek aan 't knippen te gaan. Tot lof van den auteur wil ik liever zeggen, dat hij zeer frisch en zeer geestig schrijft. Een Latijnsche les, een Grieksche les bij het Stekelvarken, 1) een geschiedenis-les, een stijl-les, een les in de Algebra worden beschreven, kostelijk!

Even een trekje uit de Latijnsche les:

»De rector liep heen en weer voor de klasse en wreef zich stralend van verrukking in de handen, terwijl de kleine Marius onvervaard voortging met lange vormen en uitgangen, die haast niet uit te spreken waren; nooit een fout, nooit een aarzeling. Met de oogen stijf op den rector gericht en de vingers bezig met de wonderlijkste rattenknoopen in den zakdoek.

Monebor
Monèberis
Monebitur
Monebimur
Monebimini
Monebuntur 2)

«Goed zoo, mijn jongen, heel goed," zeide de rector en hij kon niet begrijpen dat het in andere vakken zoo slecht ging met kleine Marius."

Het goedige Stekelvarken in de Grieksche les was een beroerte nabij, wanneer een der toekomstige Hellenen eens een aoristus secundus 1) radbraakte. De leeraar in de Geschiedenis werkte duchtig met de cijfermethode en liet z'n jongens zoo gedachteloos »van buiten peeren" 2) dat koningen, ministers en veldslagen als een heksensabbath door elkaar vlogen. In de stylles poogde de rektor zijn jeugdige toehoorders tijdig reeds te veranderen in levende gemeenplaatsen.

En nu de Algebra-les! Kijk nu dien kleinen Marius eens met ontstelde en groote oogen de verschrikkelijke x volgen op 'er avontuurlijke tochten over het groote zwarte bord.

Voor Algebra was Marius nu eenmaal niet in de wieg gelegd. Hij kon er met z'n verstand absoluut niet bij. Wat had toch in vredes naam die x uitgevoerd, dat ze als een haas over het bord werd gejaagd. Van links naar rechts! Van boven naar beneden! En wat was dan het slot van dit doldriftig gejacht? Daar stond nu ineens die vreeselijke x, waar alles op gejaagd had, doodgewoon als een zes of als een heel onschuldig ander getal bijv. 28 aan 't benedeneind van het donkere jachtveld alias dat vervloekte en verwenschte bord.

Kostelijk die Algebrales! Maar als nu de fatterige mijnheer Abel zeer onpedagogiesch en grof den kleinen Marius beschaamd en bespottelijk begint te maken vóór zijne medeleerlingen en de waterlanders komen, bij het arm tobbertje, dan zouden we waarachtig nog gaan huilen om den kleinen Madvigius, 3) zóo volgepropt met Latijn. dat ie straks op zijn droevig sterfbedje, ijlende nog Latijnsche werkwoorden ligt te vervoegen.

Hoe jammer, dat 'en auteur, die zoo

1) Scheldnaam voor den respektievelijken leeraar.
2) Vervoegingsvorm voor 'en Latijnsch werkwoord.

1) Vervoegingsvorm van 't Grieksche Werkwoord.
2) Jongensterm voor »van buiten leeren" zonder er veel van te begrijpen.
3) Schrijver van een bekende doch verouderde Latijnsche spraakkunst.

schrijven kan omwille van de tendens de eischen der aesthetika niet heeft willen hooren en z'n kunst gewoonweg den hals omdraaide. Nog meer jammer echter, dat ik om nog zwaarder redenen dit boek niet aanbevelen mag.

In z'n aanval tegen de klassieke opleiding gaat de schrijver veel te ver. Niet het Latijn en 'et Grieksch moeten weg, doch weg met die akelige dressuur en met die methode van verschillende Latijn- of Grieksch-doceerende leeraren, die door een misplaatste, overdreven en alzoo onverstandige liefde tot hun vak of door wat dan ook, hun leerlingen volstoppen als beulingen, met allerlei Latijnsche en Grieksche regeltjes en konstrukties, alsof er in het groote leven en in de wijde, wijde wereld niets belangrijker te vinden is dan een attiesche reduplikatie of een oratio ad Synesin. 1)

Ook in ons kleine land heeft die manie van het klassicisme gewoed, en helaas, het was onze arme moedertaal vooral, die hier het kind van de rekening werd. 2) Doch over deze nare binnenlandsche aangelegenheden hebben wij 't nu niet. Een andere nog erger grief bestaat tegen Alexander Kjelland daar, waar hij de opvoeders der jeugd (in school en huis) om hun godsdienst bij de ooren pakt. Alexander Kjelland ziet in den godsdienst bij opvoeders niet veel meer dan vormenvertoon, konventie, huichelarij. Als mijnheer de rektor over God spreekt, zet hij een gezicht als 'en blikken dominee.

Und so weiter. Nietwaar? Voor godloochenaartjes met geniale voorhoofden om te smullen. Er is echter in dat geschrijf van den heer Kjelland iets zeer naars. De overdrijving. Hij generaliseert. Zeker, daar worden helaas velen gevonden bij wie godsdienst maar paradevertooning is. Doch zijn daarom allen zoo? Ook voor Skandinavië verkies ik dat zoo maar niet te gelooven. De auteur ondermijnt door zulk geschrijf den godsdienst zelf. In de achting van ernstige menschen zinkt echter zijn reputatie daardoor bijna onder nul. Er is echter nog meer. Op eenige bladzijden van het boek ligt als een vuile klad nog een stukje echtbreuk- en verleidingsgeschiedenis, en 'en paar hatelijkheden over middeleeuwsche monniken.

Het blijkt alzoo, dat de eerste titel van dit boek: «Getrouwd" door de tweede vertaalster niet zoo kwaad veranderd is in: «Vergif".

Megen. FR. CHR. KOPS, O. F. M.

1) Eigenaardigheden van 't Grieksch en 't Latijn.

2) Een pakkend voorbeeld daarvan in de laatste Jrg. v. Taal en letteren, 1906 waar Dr. Kollewijn handelt over den boekewurm: Huydecoper. Volgens dezen taalgeleerde mag men niet zeggen: «behalve ik" maar moet het wezen «behalve mij," en wel om deze gewichtige reden: In 't Latijn zegt men praeter me en niet praeter ego. Derhalve moet het in 't Nederlandsch ook zoo wezen. O Genie! Wie heeft het ooit zoo op de viool hooren spelen!

De Kaarthoeve, door JAN VAN DER MOER. Amsterdam H. J. W. Becht 1907 ingenaaid f 2.40.

De titel van dit boek had ook anders kunnen wezen. 1)

Ik houd niet van zulke boeken, want 'en onvaste titel bewijst 'en onvaste struktuur.

1) De titel, — altijd volgens opzet van den schrijver — had b.v. ook kunnen heeten: »Liesbeth Debral, de huishoudster van de Kaarthoeve," of Liesbeth Debral, de huishoudster van Rein Walvlot.

De Kaarthoeve als de Kaarthoeve is noch bij voortduring noch door een zeer biezondere diep-ingrijpende gebeurtenis het centrale punt, waarvan alle diepere beweging uitgaat in dit boek. Overigens in dit boek is eigenlijk niets diep.

Dit boek is een verhaal van het leven onder de boeren, een boereroman, voorgedragen door een mijnheer, die zich de weelde veroorloven kan zijn neus te tooien met een pince-nez en zijne handen met kleurige glaceetjes. De stijl van dit boek is alzoo in tegenstelling met de stof. De stijl is fijntjes, gesoigneerd, salonachtig, licht-dandylike en fin in z'n soort lang niet kwaad. Het verschil tusschen stijl en stof ziet men zonder zijn bril op te zetten. Het doet denken aan maakwerk. Bepaald hinderlijk bij de lezing is 't evenwel niet. Ik besloot hieruit, dat de heer van der Moer, tot heden een onbekende grootheid op mijn schrijftafel, ik besloot hieruit, dat genoemde heer niet slechts eenige vaardigheid maar zelfs eenig schrijftalent moet hebben.

De roman is ook, wat men noemt realistiesch. Ik geloof, dat de heer van der Moer ook eenig talent bezit tot een realistieschen roman. Aan deze mijn dubbele meening heeft hij het te danken, dat mijne bespreking wat langer wordt dan ik eerst van plan was. Ik meende het n. m. maar biezonder kort te maken met mijne recensie, om de doodeenvoudige reden, dat ik dezen roman niet geschikt oordeel noch voor jongelieden noch (ook) voor ouderen Van die gedachte: om het maar heel kort te maken ben ik echter terug gekomen.

Het eerste hoofdstuk van »De Kaarthoeve" begint op de volgende wijze:

»Jan Dokkers »de werfboer" had in z'n huwelijk met Lena de Mole het geluk niet gevonden, en dat wisten de dorpelingen zoo goed als hij zelf" Deze zin was voor mij zooveel als een knipoogje, waarmee de schrijver al zoo aanstonds te kennen wilde geven: »Nu weten jullie het wel!"

De inhoud van dezen roman is dan ook een zeer zeer bekend geval. Daar was eens een man en daar was eens een vrouw, en ze hadden malkander zoo lief. Trouwen deden zij echter niet. Jan Dokkers nam 'n rijk en aanhalerig nichtje Lena de Mole.

Natuurlijk, omdat het moèst. 1) Het lieve nichtje viel als wettige huisvrouw echter lang niet mee. Liesbeth Debral ondertusschen had het hoofd ook niet laten hangen, doch palmde al zeer spoedig een hoveniertje in, op wiens duiten zij het meer begrepen had dan op zijn hart.

Om kort te zijn. Op 't einde van 't boek zien we Jan en Liesbeth toch weer gearmd in de huwelijksboot. Alvorens zij echter tot dien gewichtigen stap waren overgegaan, deden zij eerst eenige misstappen, otschoon bovendien ons Leentje toen nog altijd in het land der levenden was.

De schrijver vergast ons alzoo op een hartig brokje echtbreuk-geschiedenis in gedachten, begeerten en minstens in halve daden.

Bij wijze van variatie maakt de reeds bejaarde weduwnaar Rein Walvlot, een orthodox-protestantsche boer, bij wien Liesbeth na den dood van haar man huishoudster is geworden op de Kaarthoeve, — bij wijze van variatie, zeg ik, maakt Rein Walvlot zich ook nog gereed om — zooals Jan Holland het zeer geestig noemde — eens »te struikelen in den Heer".

In die poging gaat hij zelfs zoover, dat Liesbeth zich genoodzaakt ziet den heftigen aanvaller af te weren met den uitroep: »Handjes thuis!" 2)

---

1) De meesten onzer moderne romanschrijvers en romanschrijvertjes, dichters en dichtertjes, dichteressen en dichteresjes spreken altijd op biezonder schamperen toon over »zoogenaamde reine bruiden". Een vleiend kompliment, dunkt me, voor alle ouders, die er nog ongehuwde dochters op na houden.

2) Men begrijpt het natuurlijk van zelf: Niet het schrijven over zekere

De heer van der Moer zal me dus moeten toestemmen, dat er in zijn boek enkele dingen voorkomen, waarover hij zich wel wachten zou in fatsoenlijk gezelschap of in 't publiek te *spreken*. Doch waarom ontziet hij zich dan niet over zulke dingen in 't publiek te *schrijven*? De heer van der Moer zal zich waarschijnlijk willen verdedigen met een: »Ik treed hier op als kunstenaar en let wel als realistiesch kunstenaar!" Ei, ei, treedt ge hier op als kunstenaar, als realistiesch kunstenaar! Nu, dat doet me machtig veel genoegen! Doch mag nu een kunstenaar, zelfs een realistiesch kunstenaar alles zoo maar schrijven en laten drukken voor 't publiek? Ik wil op het beginsel: l'art pour l'art in zijn autonomistieschen zin genomen 1) noch wijsgeerig noch volledig en diep, hier nu ingaan. Beschouwen wij de zaak van een enkele en zeer biezondere zijde. Veronderstel: daar is een anarchist-kunstenaar. Die heer schrijft een boek. Een roman van koningsmoord, bommen-werpen en andere anarchistiesche bagatellen. Het is zeer geschikt om verwarde geesten nog verder in de war te brengen. Hij bedoelt echter met al die gruwelen alleen maar kunst zuivere kunst. Anders niet. Nu vraag ik: welke ordelijke, ordelievende en verstandelijke regeering zal zich niet haasten om dien kunstenaar zoo spoedig mogelijk achter slot en grendel te zetten, waar ze hem de gelegenheid schenken kan rustig over zijne kunst-idealen na te denken? Doch nu vraag ik opnieuw: waarom is het dan wel geoorloofd door zedelooze en zwaar-zinnelijke romans de verbeelding van duizenden te bezoedelen of altijd meer te bezoedelen; duizenden als met onwederstaanbaar geweld voort te drijven tot zedelijken zelfmoord?

O ja ik weet het wel: die roman »de Kaarthoeve" is zoo heel erg niet. Hij is niet bepaald zedeloos. Het is zelfs wel mogelijk, dat de schrijver nog een goede bedoeling heeft gehad, maar ook weet ik — en allen, die maar een weinigje menschekennis bezitten, zullen het me toegeven — ook weet ik, dat boeken als de Kaarthoeve, boeken, waarin op dergelijke wijze over dergelijke dingen wordt gehandeld, dat zulke boeken zeker op d'n duur een gevaar worden voor de zedelijke orde in de maatschappij. 1)

Heeft die zedelijke orde voor den schrijver nog iets te beteekenen ja of neen? Zoo neen, dan zijn we natuurlijk uitgepraat doch dan begrijp ik niet waarom de heer van der Moer in zijn boek met zulk een flauw en dun kostje komt aangedragen; dan begrijp ik niet, waarom hij niet rondweg en openlijk met een glas champagne de gezondheid durft instellen van de meest liederlijke pornografie. Zoo ja echter d. w. z. hecht hij nog aan de zedelijke orde in de maatschappij, waarom zou hij dan precies als kunstenaar zich niet aan die zedelijke orde behoeven te storen? Behoeft hij soms als kunstenaar geen belasting te betalen? Kan hij bijvoorb.

---

sexueele zaken maakt de lezing van sommige boeken per se en in 't algemeen gesproken, gevaarlijk, doch vooral de manier, waarop dergelijke dingen worden beschreven.

1) Het beginsel: l'art pour l'art kan ook een zeer gezonde beteekenis hebben al is de formuleering dan misschien minder gelukkig te noemen. Gerard Brom salueerde (?) het eens als »een aristokratiesch beginsel". Wie gelooft hem tenzij op beperkt-historiesch terrein en op een zeer bepaald standpunt.

1) Een der hoofdgrieven tegen zulke boeken is b.v. ook: dat *telkens en telkens* weer terugkomen op sexueele buiten-huwelijksche verhoudingen. Alsof het eigenlijk moeielijk anders gaat. Alsof bijna alle menschen geregeld zoo iets doen. Zulke romans worden ten slotte een zachte maar zeker-werkende slaapdrank voor het geweten der volkeren. Daarom weg er mee!

als kunstenaar den dienstplicht weigeren voor zijn zoon? Ondergaat hij dan werkelijk als kunstenaar eene wezensverandering, waardoor al zijne betrekkingen tot de zedelijke orde totaal gewijzigd of zelfs geheel opgeheven worden? Och kom! Het is te dol om van te praten. Er is echter iets anders. Juist wanneer het den heer v. d. Moer ernst is met zijn kunst en kunstenaarschap waaraan wij niet wenschen te twijfelen, juist dan behoorde hij voor de zedelijke orde zoo nauwgezet, ik zou haast zeggen, zoo kieskeurig mogelijk te waken en bezorgd te zijn.

Immers dit staat onbetwijfelbaar vast: In het vuil van een moreelen beestestal welkt en sterft eenmaal de wonderbaar-fijne en teedere bloem van de kunst; slechts leven en bloeien zal zij in de ruime doch reine en frissche woning van een geestelijk en zinnelijk-normale 1) maatschappij.

Ik geloof, dat de heer van der Moer het er voorloopig mede kan doen. Al dat lezen en schrijven heeft me nogal vermoeid. Het is bovendien al zeer laat geworden en ik hoor den stillen slaap reeds zachtjes kloppen op de deur mijner cel.

Megen. FR. CHRISTINUS KOPS O. F. M.

ROMANS EN NOVELLEN.

Avonturen van Piet van Gent. door A. VREEKEN. Uitgave van W. Hilarius Wzn. Almelo. Geïllustreerd.

'n Echt jongensboek is 't, dit werk van de heer Vreeken.

Emotiewekkende gebeurtenissen volgen elkander in het boeiende verhaal zeer snel op, zonder dit onnatuurlik of erg gezocht te doen schijnen. 'n Brand, waarbij 'n moeder haar zoon redt, 'n ijsavontuur op 'n losgeraakte schots, die de Zuiderzee indrijft, de redding van 'n meisje, dat vervolgd wordt door een stier, 't zijn er een drietal van.

Van de lange geschiedenis, voorgevallen in een Goois Zuiderzeedorpje, zullen we zelfs geen beknopt overzichtje geven.

't Zij voldoende er op te wijzen, dat de avonturen uit het jongensleven van Piet van Gent, de oudste der twee zoontjes van een ambtenaarsweduwe gerust iedere jongen van 12 tot 15 jaar in handen gegeven kunnen worden.

Behalve dat de jonge lezers genot er in vinden, nemen ze er ook nog wel nuttige levenslessen uit mee.

't Heeft in 't biezonder een anti-alkoholiese strekking. Maar in moderne trant, ook uit 'n sociaal oogpunt beschouwd en waarbij alkoholzucht als 'n ziekte, die genezen kan worden, wordt gekend.

Het hele boek door bewijst de schrijver, dat hij in het leven uit de kinderwereld geen vreemdeling is. De taal der jongens tot 15 jaar is hij blijkbaar niet machtig. Want dat is 'n fout van 't boek, dat 't op verschillende plaatsen veel te wijze taal spreekt.

Jongens zeggen niet, dat van een hunner speelkameraden «zijn voornaamste karaktertrek verwaandheid en eigenwijsheid is, die uit den aard der zaak hand aan hand gaan." Dat zou voor hen een zwaar stuk filosofie zijn. Evengoed als dat zij «uit zijn geheele houding, uit zijn manier van spreken" besluiten zouden tot »zijn opgeblazenheid." In fatsoenlike jongenstaal klinkt dat heel anders.

In de 216 bladzijden van ons boek staan heel wat schrapjes, die zulke plaatsen aanwijzen. Met de aangehaalde der vierde pagina mag onze bedoeling voldoende toegelicht worden geacht.

Als 'n jongensboek is het er niet te minder om, want de jonge lezers slaan

1) De kunst ook de ware Katholieke kunst is nooit preutsch doch in hooge mate eerbaar.

dergelijke passages heel kalm over, om dan vol aandacht verder te lezen:

»Wil ik je even »rut" halen, Pietje"... »Hoor, nu zoo'n opschepper."

Dat staat ze beter aan, al kan op deze manier ook overdreven worden.

Zilk, bij Hillegom. G. BULTEN.

Geillustreerde Meesterwerken à 40 cts. Uitgaaf van J. C. Dalmeyer Amsterdam. No. 13. **Alleen op de wereld.** door HECTOR MALOT.

Deze echt-mooie en boeiende roman van den beroemden schrijver is overbekend. Zonder eenig voorbehoud kan dit werk in alle opzichten ter lezing worden aanbevolen.

Het ware te wenschen, dat over de andere boeken van denzelfden schrijver ook zulk een gunstig getuigenis kon worden gegeven.

F. J. M. WASSEN, Pr.

No. 14. **Liesje van den Lompenmolen.** door WILHELMINE HEIMBURG.

Een goed geschreven roman met pakkende passages, met scherp-geteekende en goed-volgehouden karakters. Maar toch zonder eenige aanmerking kan dit boek er niet door.

De schrijfster laat eene geloovige protestantsche vrouw, in tegenspraak met haar overigens godsdienstig en vroom karakter, in werkelijkheid iemand haten en haar dien grooten haat meermalen uitspreken zonder voldoende afkeuring. En op eene andere plaats wordt ook niet voldoende weersproken de sententie, dat zelfmoord in sommige omstandigheden een verstandige daad zou zijn. Het komt ten slotte wel niet tot die laffe wanhoopsdaad, maar enkel en alleen om natuurlijke redenen en *niet* omdat die daad op zich zelve moreel slecht is.

F. J. M. WASSEN, Pr.

No. 15. **De Diamantmijnen van Koning Salomo** door RIDER HAGGARD.

Een verhaal vol spannende avonturen en wonderbaarlijke gebeurtenissen, waarin soms wel wat al te veel van de goedgeloovigheid der lezers wordt gevraagd. Een interessant boek, dat aan een ieder ter lezing kan gegeven worden.

F. J. M. WASSEN, Pr

No. 16. **IJslandsche Visschers.**

Een boek, waarin men kennis maakt met de eigenaardige levenswijze en gewoonten der visschers, die van Frankrijk uitvaren op IJsland om hun bedrijf uit te oefenen. Jammer, dat de lezing er van moet verboden worden. Omdat het verontreinigd wordt door ontuchtige scherts en gemeene grappen en hier en daar door te hartstochtelijke beschrijvingen van de huwelijksliefde.

F. J. M. WASSEN, Pr.

No. 17. **Zij**, Roman van RIDER HAGGARD.

'n Verhaal van een hedendaagsch jonkman, die onder leiding van 'n modernen Mentor naar Afrika gaat, omdat familiestukken aanwijzen, dat daar nog een niet gestorven eenige-duizendjaren oude geliefde zou heerschen in een vreemd en toegankelijk land.

Zij komen er werkelijk vinden haar, of liever »Zij", die daar nog leeft, moderne Occultistische theorieën verkoopt, en bij het vuur dat hen allen onsterfelijk maken moest, sterfelijk en brandbaar blijkt.

Een erg zinnelijk werk.

J. M. J. KNAAPEN, Pr.

No. 18. **Verbroken boeien** door E. WERNER.

De naam van de schrijfster doet ons dit boek reeds wantrouwen, want, zooals men weet, mogen hare werken over

't algemeen niet worden gelezen. Hoog opgevoerde hartstocht, echtbreuk in verleidelijke voorstelling en door de omstandigheden bijna als gewettigd beschreven, vormen den inhoud van dezen roman. F. J. M. WASSEN. Pr.

No. 19. **Het huwelijk van Figaro.** — **De Barbier van Sevilla,** door BEAUMARCHAIS.

Deze twee blijspelen uit het Fransch vertaald zijn overbekend. 't Zijn dolle, soms lichtzinnige situaties, die op een tooneel gespeeld, heel aardig amuzeeren, maar niet begrijpelijk maken, waarom ze in een volksbibliotheek voorkomen. J. M. J. KNAAPEN, Pr.

ALLERLEI.

Tooneelbibliotheek voor jongejuffrouwen. Nijmegen L. C. G. MALMBERG.

Een ontzettend moeilijke taak om voordrachten te schrijven voor meisjespatronaten, kostscholen, enz. Want zoover is het nog niet gekomen met de feministische beweging, dat men damespolitiecommissarissen, dames-burgemeesters en dames-heeren op de planken kan brengen. Er komen dan ook werkelijk een paar bescheiden heerenrollen in voor; wat misschien de jonge dames die eens graag een snor aanplakken en een hoogen hoed opzetten niet onaangenaam zijn kan.

De gezonden stukken: Verrekend, De zuivere Waarheid, Door de mand gevallen, De ongeslepen Diamant, Het gat in het tafellaken, Verloren en wedergevonden, Het noodlottig Fragment, kunnen aanbevolen worden.

Van eigenlijk dramatische toestanden kan natuurlijk geen quaestie zijn; 't zijn voordrachten samenspraken, meer niet. Moreele bezwaren zijn er beslist niet tegen, en paedagogische ook niet, tenzij misschien tegen Zuivere Waarheid. Ze zullen aan de vereenigingen waar ze voor bestemd werden, wel bevallen; die moeten roeien met de riemen, die ze hebben: maar laat de uitgever toch zorgen, dat Schrijfgraag en Pennelikken zich niet aan zoovele en zoo gruwelijke Germanismen bezondigen.

Zw.

Ons Lichaam aanschouwelijk voorgesteld door drie beweegbare gekleurde plate nmet verklaring, door Dr. MULDER. 60 cent. Amsterdam. W. B. Moransard.

Een eenvoudig en goedkoop hulpmiddel bij de studie van het menschelijk lichaam. Het geeft niet te veel en genoeg. MED.

Sneeuwwitje, — Doorneroosje, — Hans en Grietje, opnieuw verteld door ALICE BECHT-DENTZ. Dezelfde verhalen plus **De gelaarsde Kat** in klein formaat. **Op de Hoeve, — De drie Katjes, — Rijmpjes en prentjes voor kleine studentjes, — Ons Telboek.** BECHTS onverscheurbare prentenboeken: **Ons Speelgoed, — Mijn liefste leesboek. — De Ark van Noach, — De Kinderwereld, — Goede Vrienden, — Het groote dierenboek.** Amsterdam, H. J. W. Becht.

Wat een kindervriend schijnt die mijnheer Becht te zijn. Een bibliotheek van mooie werken voor onze kleine schatten. Eerst de nooit verouderde verhalen waarmee de droomen onzer jeugd vervuld waren, uitgegeven in groot en klein formaat, dan de groote serie met een iets gemaniereerde stem verhaald door Alice Becht-Dentz, dan een serie zwaar gekleurde boekjes, waarvan Rijmpjes en Prentjes en Ons Telboek heel bevattelijke karikaturen geven, daarna de onverscheurbare serie, de prentenboeken op linnen. Ofschoon nu ook deze werkjes wel verwoestbaar zullen blijken, wat kunnen kinderen niet stuk krijgen? is het toch een uitstekend idee om papier door linnen te

vervangen. Wie voor zijn kindertjes mooie boeken zoekt en sterke, weet het adres. M.

Sprookjes van moeder de Gans. op nieuw verteld door ALICE BECHT-DENTZ. H. J. Becht Amsterdam.

Stevig papier, flinke platen en een sterken band maken met de onsterfelijke vertellingen dit werk tot een begeerenswaardig boek. In Asschepoester mis ik helaas mijn tooverfee en de uitgeholde pompoen. Iets hebben de verhalen onder hun nieuwe vertelling wel geleden. Tegen alle paedagogie en nuchter verstand in, houd ik het er voor, dat de jongens en meisjes, die ze in hun jeugd niet gehoord hebben, onrecht wordt aangedaan. M.

Pukjes droom. Maas en Van Suchtelen. Amsterdam Leipzig.

Pukje was op reis geweest. Naar een vreemd land, met allerlei moois. Daar had ze gespeeld in een bosch. En toen ze nu te slapen lag, kwam een mooie anemoon, die ze naar dat bosch meenam, om er te spelen met de bloemen die eens in 't jaar van haar plaats mochten. 't Was er heel gezellig Ze danste met een Narcis en ze dronk er dauw van lelietjes van dalen uit een sneeuwklokje, ze leerde de bloemen kinderspelen, tot het eensklaps tijd was, de bloemen stijf stonden, en Puk alleen scheen in 't bosch. Van schrik werd ze wakker.

De bloemen zijn met veel smaak geteekend, nog grappiger voor grooten dan voor kleinen. M.

Op zee en aan het strand. Teekeningen van J. ROTGANS. Versjes van STELLA MARE. **Wij maken onze prentkaarten zelf**. Kleurboek bij »Op zee en aan het strand". Teekeningen en leiddraad van J. ROTGANS. Amsterdam, H. Meulenhoff.

Een prentenboek met allerlei Hollandsche platen, en over 't algemeen in die tinten gehouden, welke door een aankomend jongmenschje gezien en nageborsteld kunnen worden.

Het tweede boek bevat geen tekst, alleen dezelfde teekeningen, ongekleurd. De bedoeling is, dat jonge schilders of schilderessen ze beschilderen en uitknippen om ze te verzenden. Want de keerzijde is ingericht als briefkaart. M.

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES.

Le République et le Canal de Panama, door A. Pensa. 8o. 344 blz. Paris 1906. 3 50 frs.

Een ietwat bespiegelende maar overigens zeer zorgvuldig bewerkte verhandeling. Geschiedenis, ontstaan en staatsrechterlijke verhoudingen vormen den hoofdinhoud.

Peterm. Mitt. 1907. lit. 926.
(K. Sapper.)

Le Détroit de Panama, door Ph. Bunau-Varilla. Documents relatifs à la solution parfaite du problème de Panama. 8o. 205 blz. Paris 1907.

Meer voor technici dan voor geografen.

Peterm. Mitt. 1907. lit. 927.
(K. Sapper.)

Le Guatamala économique, door Ch. H. Stephan. 18o. 263 blz. Paris 1907. 4 frs.

Soms erg optimistisch geschreven verhandeling, hoofdzakelijk bestemd om op dit land de aandacht te ves-

tigen van Fransche kapitalisten en kooplui.
Peterm. Mitt. 1907. lit. 921.
(K. Sapper.)

Westliche Kultureinflus im Osten. door H. Vambery, 436 blz. Berlin 1906. 8 mk.
Drie heerlijk-geschreven studiën van den beroemden schrijer. De eerste behandelt de wijze, waarop de Russen hun Mohammedanen behandelen, de tweede die der Engelschen, de derde bespreekt de hedendaagsche positie en de toekomst van den Islam.
Geogr. Zeitschr. 1907. p. 714.
(Oestreich,)

Ferdinand von Richthofen's Tagebücher aus China. Ausgewählt und herausgegeben von Dr. E. Tiesen. 2 banden. 20 mk.
Richthofen, de grootste China-vorscher aller tijden, gaf ons vroeger zijn monumentaal werk, dat echter zuiver wetenschappelijk was, en geen aandacht schonk aan avonturen en gewone opmerkingen. Nu heeft Tiessen uit de dagboeken van den beroemden man, uit verschillende andere manuscripten, particuliere brieven enz een meer populair werk samengesteld. De China-litteratuur is sinds Richthofen verbazend toegenomen maar China zelf veranderde weinig en daardoor houdt deze nieuwe uitgave haar groote waarde.
Geogr. Zeitschrift. 1907.

Im Schatten des Kongostaates. door L. Frobenius, 468 blz. 318 ill. 33 pl. 8 kaarten. Berlin 1907. 14 mk.
Schetsen der Duitsch-Afrikaansche expeditie 1904–1905.
Peterm. Mitt. 1907 heft XII.

Four centuries of the Panama Canal, door W. Fletscher-Johnson. 8o. 461 blz. New-York 1906. 3 $.
Een goede, uitvoerige, onpartijdige geschiedenis van het Panama-kanaal.
Peterm. Mitt. 1907. lit. 924.
(K. Sapper.)

Mexico, its social Evolution, door J. Sierra and J. Ballescà. Synthesis of the Political History, Administration, Military Organisation and Economical State of the Mexican Confederation, its Advancements in the Intellectual Sphere. (Translated by G. Sentiñón) 3 banden met talrijke ill. Mexico 1900.
Een deftig, prachtvol boek, bestemd voor wijden lezerskring en een goed afgerond beeld gevend der republiek en haar geschiedenis.
Peterm. Mitt. 1907. lit. 909.
(E. Seler.)

Panama, the Isthmus and the Canal, door C. H. Forbes-Lindnay. 8o. 368 blz. Philadelphia 1906. 1 d.
Soms wat optimistisch geschreven beschouwingen, waarin de arbeid der Unie het leeuwendeel krijgt.
Peterm. Mitt. 1967. lit 925.
(K. Sapper.)

The kaleidoscopic Transvaal, door C. Jeppe. 278 blz. Londen 1906. 7. sh. 6.
De schrijver, in 1879 als knaap in Transvaal gekomen, leerde er persoonlijk de meeste historische personen der laatste 30 jaren kennen en schetst die in zijn boek.
Peterm. Mitt. 1907. lit 880.
(H. Singer.)

Down in Porto-Rico, door G. Milton-Fowles. 8o. 163 blz. New-York 1906. 9.75 $.
Een voortreffelijke uiteenzetting der tegenwoordige toestanden op het interessante eiland.
Peterm. Mitt. 1907. lit. 934.
(K. Sapper.)

TIJDSCHRIFTEN.

Onze Kunst, December 1907.
De werken van Dirk Bouts te Leuven, door Arnold Goffin. Voormalige Nassausche Paleizen in België, door Th. M. Roest van Limburg. Edelsmeedkunst, door F. Zwollo. Kunstberichten. — Boeken en Tijdschriften.

Vlaanderen, November 1907.
De Jacht, door Stijn Streuvels. Het Berkje, Veenflora, door Lambrecht Lambrechts. Wintersprookje, Drijkoningenliederen, door Felix Timmermans. Cuique suum, door Firmin van Hecke. Aan jonge onderwijzers, door L. Bossart. Kroniek, door Aug. Vermeylen. Leven en Kunst, door A. de Cock.

Vlaamsche Arbeid, 1e nummer voor 1907—1908.
Zondag, door André de Ridder. De eeuwige Kracht, door Const. Eeckels. Stemmingsbeeld, door H. Baccaert. Prudens van Duyse en de Vlaamsche Traditie, door K. Van den Oever. Sully Prudhomme, door Jan van Nylen. Duitsche Letteren, door A. de Ridder.

Studiën, aflevering 4.
De H. Gregorius van Nyssa, een wegbereider voor het Pantheïsme? door G. Louwerens. Veertien dagen in het land der Pharao's, door H. Wilbers. Sully Prudhomme, door J. v. d. Bossche. Het algemeen zekerheidsvraagstuk, door Th. Ermers. De Faust-idee in hare ontwikkeling, door B. Speckman. Pater Wasmann in Berlijn, door O. Bolsius.

—— LXVIII, 3.
De theorie der beeldspraak, II, door P. Zeegers. Een nieuw leven van Windthorst, door C. Wilde. Wrijvingen tusschen Oostenrijk en Hongarije, door K. J. Derks. Schetsen uit Syrië, IV. Beiroet, door H. Wilbers. Over Nederlandsche Bijbelvertalingen. Vondel-studie. De H. Drieëenheid, door J. Uit de pers.

De Gids, November 1907.
Minnestral, 1e en 2e tafereel, door Fred. van Eeden. In een Portugeesche Kolonie, door M. Wagenvoort. Strofen, door Dr. P. Boutens. De Beteekenis van Schopenhaûer's pessimisme, door J. de Jager. Sonnetten, door H. Lapidoth-Swarth. Gudrun, door Leo van Puyvelde. Fransche legertoestanden, door H. P. Staal. Dramatisch overzicht, door J. van Hall. Muzikaal overzicht, door H. Viotta. Parlementaire kroniek. Buitenlandsch overzicht.

De XXe Eeuw, November 1907.
Vergelijkingen tusschen Duitsche en Hollandsche negentiend-eeuwsche beeldende kunst, door Jan Veth. Het ivoren Aapje, door H. Teirlinck. Krisis in het Katholicisme, door J. van Gulick. De achtermiddag van een Faun, door Th. van Ameide. Over individu en massa als factoren in de ontwikkelingsgeschiedenis der beschaving, door E. Baumann. Staatkundige kroniek, door Mr. H. Marchant.

De Nieuwe Gids, November 1907.
De Openbare Les, door C. Veth. De Evangelische Jozua, door Dr. A. H. de Hartog. Fragment, door Pieter van der Meer. Literaire kroniek, door Willem Kloos.

Onze Eeuw, November 1907.
„Une Demoiselle" uit de 18e eeuw, door Ign. Lubeley. Uit de Folklore van Rome, door Dr. J. Orbaan. Curaçao in 1803—1804, door F. Euwens, O. P. Verzen. Johan de Witt in de eerste jaren van zijn staatkundige loopbaan, door Dr. Japikse. Onze Leestafel.

Vragen van den Dag, November 1907.
De Nederlandsche Taal op de benedenwindsche eilanden onzer kolonie Curaçao, door J. A. Snijders. De voeding in Nederlandsch Oost-Indië, door P. Adriani. Het Drentsche Volksleven in verband met de christelijke feestdagen, door H. Tiesing. Onze gevleugelde Noordzee-eilandenbewoners in Mei, door J. Daalder. De betrekkelijke zeldzaamheid der elementen ten opzichte hunner technische toepassingen, door D. Stavorinus. Bibliographie.

De Natuur, 5 November 1907.
Het verpakt in omloop brengen van Muntspecie, door de Redactie.

Kleurenfotografie, door A. H. P. Trivelli. Bij den bloemkweeker, door Dr. H. J. Calkoen. "Tele-commando", door S. Snuyff. De Koelmachine, door K. M. Knip. Het bouwwerk van den Mol en den Eekhoorn, door J. Hendrik van Balen. De evolutie der stoomboot, door J. M. Kleinboer. Standaard-Kilogrammen, door Dr. J. G. van Deventer. Het materieel van de Nederlandsche Veld-artillerie, door W. A. Asbeek Brusse. De Koningsfazant, door Ericus. De beeldscherpte van het fotografisch objectief, door Dr. R. G. Rijkens. Eenvoudige proeven: fotografische zelfafdrukken van bladeren, door Dr. A. J. C. Snijders. Sterrenkundige opgave voor den winter van 1907—1908, door Dr. W. De De Sitter.

Dietsche Warande en Belfort, No. XII.
Detlev von Liliencron, door G. Van Poppel. Vrede, door Jos. de Voght. Van de Haven, door Constant Eeckels. Revival. — Gij zult mij nooit verlaten, door Karel de Strever. Ibsen III, door J. Persyn. Kunstkroniek, door A. W. Sanders van Loo. Boekennieuws. Inhoud van Tijdschriften. Omroeper.

Literarische Rundschau. No. 1.
Richtungen und Gegensätze in der heutigen Psychologie, I, door Meier. Güdemann, Jüdische Apologetik, door Selbst. König, Prophetenideal, Judentum, Christentum, door Selbst. Marbach, Carmina Scripturarum, door Pietsch. Hürth, De Gregorii Nazianzeni Orationibus funebribus, door Rauschen. v. Walter, Die ersten Wanderprediger Frankreichs, door Krebs. Janssens, Summa theologica ad modum commentarii in Aquinatis Summam praesentis aevi studiis aptatam, Tom. VI, door Dörholt. Heiner, Der neue Syllabus Pius' X, door Witzel. Scherer, Bibliothek für Prediger. I. Bd. 6. Aufl., durchgesehen von Johann Baptist Lampert, door Koch. Scherer, Exempel-Lexikon für Prediger und Katecheten. 2. Aufl. 1 Bd. besorgt von Joh. Bapt. Lampert, door Koch. Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters. Herausgegeben von Cl. Baeumker u. G. Frhr. v. Hertling. V. Bd. 4. Htt u. VI. Bd, 1 Hft, door Krebs. Haring, Kirche und Staat, door Spahn. v. Hertling, Recht, Staat und Gesellschaft, door Spahn. Fried, Die moderne Friedensbewegung, door Spahn. Brauns, Der Uebergang von der Handweberei zum Fabrikbetrieb, door Flamm. v. Kraus, Der Heilige Georg Reinbots von Durne, door Albert. Séché, Lamartine de 1816 à 1830, door Bremond. Inventare des Groszherzoglich Badischen General-Landesarchivs. I. Bd u. II. Bd, 1. u. 2. Hälfte, door Pfeilschifter. Hermelink, Die Matrikeln der Universität Tübingen, I. Bd. door Mayer. Das Königreich Württemberg. Herausgegeben vom Kgl. Statistischen Landesambt. I.—IV. Bd., door Zingeler. Steinmann, Das Geheimnis der Medicigräber Michel Angelos, door Rieffel. Baumgarten, Verfassung und Organisation der Kirche, door Hilling. de Abadal, La Cosmogonía Mosaica, door Schmitt. Schmitt, Kardinal Nicolaus Cusanus, door Haid. Weisz, Die deutsche Kolonie an der Sierra Morena und ihr Gründer, Johann Kaspar von Thürriegel, door Wittmann. v. Zobeltitz, Der Bildhauer. Roman, door Dyroff. Christaller, Wer aber nicht hat.... Novelle, door Dyroff. Nachrichten und Zeitschriftenschau. Büchertisch.

Stimmen aus Maria-Laach, 28 Nov. 1907.
Joseph v. Eichendorff, door A. Baumgartner. Der Glaubensgehorsam, door J. Bessmer. Hauptergebnisse der Konfessionszählung im Deutschen Reich vom 1 December 1905, door H. A. Kroze. Erziehung und Heranbilding des Leibes, door M. Meschler. Ende der Schell-Frage, door Chr. Pesch.

Das Literarische Echo, 1 Nov. 1907.
Maupassant als Journalist, door P. Mahn. Wilhelm von Scholz, door H. Franck. Im Spiegel. Alte deutsche Schwänke, door H. Fischer. Neue Frauenromane. Echo der Zeitungen. Echo der Zeitschriften. Echo der Bühnen.

—— 15 Nov. 1907.
Verschollene Hoffmannia, door L. Hirschberg. Ein neuer Bühnenfaust, door M. Morris. Eine Geschichte moderner Lyrik, door C. Enders. Ein Roman aus der Zelle, door Fr. von Büllow. Englische Literaturgeschichte, door M. Meyerfeld. Lienhard's ästhetische Schriften. Echo

der Zeitschriften. Echo der Bühnen.

Deutsche Rundschau, Nov. 1907.
Elwin Paetel, door J. Rodenberg. Die Gerechtigkeit der Marianne Denier, door Ernst Zahn. Epilog zu meinen „Kriegserlebnissen", door P. Güszfeldt. H. Heine und H. Laube, door E. Elster. Frühlingstage in Portofino, door Ed. Strasburger. Jacob Burckhardts politisches Vermächtnis, door C. Neumann. Das Aufleben Aegypten und Lord Cromer, door von Leyden. Ludovico Ariosto, door A. Kiszner. Ralph Heathcote.

Revue des deux Mondes, 1 Nov. 1907
La Reine Victoria d'après sa correspondance inédite. L'Invasion, door L. Bertrand. La fin d'une rivalité séculaire. La dernière convention anglo-russe, door M. Bouire. Heures d'Ombrie, door G. Faure. Jacq. Laffitte, sa vie et ses idées financières, door A. Liesse. La première arrestation du Comte Clément de Ris 1794, Ch. Rinn. Chronique politique de la quinzaine, Fr. Charmes.

—— 15 Nov. 1907.
La Reine Victoria d'après sa correspondance inédite. L'Héritage du président Marceau, door A. Roë. La Rivalité des grandes puissances dans l'empire ottoman, door R. Pinon. L'Impérialisme à propos d'ouvrages récents, door E. Rod. Œuvres sociales des femmes, door A. Acker. Le roman anglais en 1907, I, Un jeune et quelques ainés, door T. de Wyzewa. Poésies. En Italie, door J. Aicard. Revue dramatique, door R. Doumic. Chronique de la quinzaine, door Fr. Charmes.

Etudes, 5 nov. 1907.
La Théologie de saint Paul Genèse de la pensée de Paul, door Ferdinand Prat. La Mission de France à Constinople 1619—1640, door Henri Fougueray. La Crise religieuse d'Israël, door Paul Bernard. Madagascar, l'Apostolat catholique, door Pierre Suau. L'Ancien Testament et l'Ancien Orient. Bulletin Biblico-oriental, door Jean Calès.

—— 20 nov. 1907.
L'Encyclique et la Théologie moderniste, door Jules Lebreton. L'Angleterre religieuse. La sanctification du dimanche, door Joseph Boubée. Encyclopédie des choses de Chine, door Joseph Brücker. Le Swaraj ou l'Inde aux Indiens, door Pierre Dahmen. Une noce tcherkesse, door A. Poidebard. L'Exposition maritime de Bordeaux, door J.-B. Piolet. Bulletin de Théologie, door P. Bernard. Un Manuel d'Archéologie chrétienne, door L. de Grandmaison.

La Revue, 1 nov. 1907.
L'axe de la Politique européenne, door J. Delaisi. La Science du Bonheur, door J. Finot. Le dossier d'un Polémiste, door P. Proudhon. Les Termites champignonnistes, door G. Bonnier. Les Gaités de l'Epitaphe, door H. Porer. Fénélon et Mad. Guyon, door E. Faguet. L'Anarchiste, door J. Chantavoine. Propos de Rodin sur l'Art et les Artistes, door P. Gsell. Chez les Poètes, door F. Gregh Trois récents romans du Nord, door J. de Coussanges.

—— 15 nov.
Contre l'oligarchie financière en France, door Lyvis. La Science du Bonheur, door J. Finot. Le triomphe de la Paix, door J. Passy. Les Chapelles musicales en France, door C Mauclair. L'Education de la Démocratie, door Redet-Potier. La Galéjade, door E. Mazade. Le Dossier d'un Polémiste, door P. J. Proudhon. La Réforme scolaire en Chine, door A. Maybon. Derniers romans, door G. Pellissier. Le Mouvement dramatique. La Vie intellectuelle en France.

The Contemporary Review, nov. 1907.
The Pope's Encyclical and the Crisis in the Roman Church, door W. Addis. Queen Victoria's Letters, door Alg. West. Idealism and Politics, Idealism and Politics, door H. Jones. Oxford Finance, door W. Lawson. A seventeenth century Tolstoï, door Jul. Wedgwood. Who was king Arthur? door J. de Montmorency. A lord of Misrule, door W. Alexander. The West-Indian Problem, door N. Lamont. Trade Unionism in Germany, door E. Bernstein.

La Civilta Cattolica, 2 nov. 1907.
Il modernismo filosofico. — Il Guyau e una morale senza obligationi e sanzione. — La poesia de' sepolcri e l'espirazione religiosa. — Donna antica e donna nuova. — La Santa Sede et

la Svezia nella seconda metà del secolo XVI. — Attività francescana nella Terra Santa e in Oriente. — Le contraddizioni di due avvocati del modernismo. — Bibliografia; Cose romane e straniere.

—— 15 nov. 1907.
Il programma dei modernisti rebelli. — La scuola laica. — I principii construttivi dello stile gotico. — Donna antica e donna nuova. — Questioni di teologia morale. — Il pericolo religioso. Nuovi studi sull' evoluzione. — Bibliografia. — La strenna natalizia per le povere monache d'Italia. — Cose romane e straniere.

Varden, 1 September 1907.
Folkevise, door Thor Lange. Den journalistiske Kunst, door A. Hindenburg. Hvordan Englen blev lykkelig. Litteratur, door R. Jahn Nielsen. Siden Sidst.

—— 15 September 1907.
Den offentliche Mening, door A. Hindenburg. Clemens Brentano för 1813, door R. Jahn Nielsen. To Digte: Angst og Elskov en Aften, door Hannes Hafstein. Teatrene, door Oskar V. Andersen. Siden Sidst.

—— 1 October 1907.
Medeltidens Oeland, (Zweedsch), door William Anderson. Väddemaalet, Jòn Svensson. Overzicht der schouwburgen, door Oskar V. Andersen. Siden Sidst.

—— 15 October 1907.
Den H. Margrethe of Oelishöve, door N. P. Nielsen. Tre Smaastykker: Dr Raresch, Gamle Peiu en Aeventyr, door A. Vlahutsa. I Tripoli, door S. A. Sörensen. Litteratur. Siden Sidst.

NIEUWE BOEKEN.

De werken in deze lijst vermeld, worden aangekondigd, niet aanbevolon.

GODSDIENST.

Dr. theol. S. Greydanus: Van „de dingen die welhaast geschieden moeten". De openbaring des Heeren aan Joh. Doesburh, J. v. Schenk-Brill. Gr. 8o. f 5.17^{5}, geb. f 5.50.

Dr. theol. J. Gunning Hz.: Op weg naar Sion. Bijbelsch dag- en gedenkboek. 2e druk. 1e Afl. Utrecht, C. Ruijs. Kplt. in ca. 19 afl. à f 0.15.

Geloof en Wetenschap. Studien voor onzen tijd. Haarlem, Drukkerij „De Spaarnestad". Per serie 5 nrs. f 1.50, afz. nrs. f 0.35.

4. **H. Bolsius S. J.**: De aardschors als getuige eener scheppende voorzienigheid, naar A. de Lapparent.

Dr. Theol H. H. Kuiper. Hamabdil. Van de heiligheid van het genadebrood. Amsterdam, H. A. van Bottenburg. f 2.—, geb. f 2.50.

Jezus Christus voor onzen tijd, door prof. dr. J. M. S. Baljon, prof. dr. P. D. Chantepie de la Saussaye, prof. dr. T. E. Dauberton, dr. G. J. A. Jonker, dr. J. B. L. Roozemeier en dr. J. R. Slotemaker de Bruine Hollandia-drukkerij, Baarn. f 1.90, geb. f 2.40.

P. J. Smink J. Bz.: Van eer en heerlijkheid. Met een woord ter inleiding van Dr. J. H. Gunning J.Hz. Leiden, G. Los. f 1.—, geb. f 1.50.

Pastoor H. J. M. Everts: Novene en gebeden ter voorbereiding voor de Eerste H. Communie. 6e herziene en veel vermeerderde uitgaaf. 's-Hertogenbosch, G. Mosmans Zoon f 0.10. 25 ex. f 2.25; 50 ex. f 4.25; 100 ex. f 8.—

Dr. theol. G. A. van den Bergh van Eijsinga: Rust een weinig! Preeken. Met een inleiding en bijdrage van prof. G. J. P. J. Bolland. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon. f 1.50, geb. f 1.90.

Fr. Drehmans: De zegetocht van een

dienaar van Maria. Nijmegen, C. Malmberg. f 0.50, geb. f 0.75.

Dr. theol. W. H. Nieuwhuis: Twee vragen des tijds. I. Christus en de natuurwetenschap. II. De leer van Darwin. Kampen, J. H. Kok. f 0.90, geb. f 1.40.

H. Leonardus a Portu Mauritio: De verborgen schat of verheven waardigheid der H. Mis. Naar 't italiaansch door Dr. A. Derckx. 12o. Venlo, G. Mosmans senior. f 0.30, geb. linnen f 0 50. 50 ex. à f 0.27, geb. à f 0.48; 100 ex. à f 0 24, geb. à f 0.42.

Prof. Dr. J. J. P Valeton jr.: Getuigenissen. 8o. H. ten Hoet, Nijmegen. De „historische Jesus en de Christus der Kerk". — Wereld en Kerk. Openbaring. De realiteit Gods.

Kerk en Secte. Red.: prof. dr. S. D. van Veen. 1e serie. Baarn, Hollandia drukkerij. 8o. Per serie (10 nrs.) f f 3.—. Per nr. f 0.40.

4. **Ds. H. H. Barger**: De nederlandsche hervormde kerk in haar tegenwoordigen toestand.

L J. Huber: Het Avondmaal door de gemeente des Heeren gevierd met gebruikmaking van vier of vele bekers, ter overdenking aan belangstellenden.

F. Bettex: Het boek der waarheid. Uit het Duitsch vertaald door Elisabeth Freystadt. Kampen, J. H. Kok. 8o. 108 blz. f 0.90, geb. f 1.40.

Dr. theol. A H. Haentjes: Terug tot Christus. Een bundel preeken. Haarlem, G. W. Groeneveld. f 1.80, geb. f 2.25

W. Devivier S J.: Apologie van het Christendom. Met een inleiding verhandeling over het bestaan van God, de onsterflijkheid der menschelijke ziel en den vrijen wil. 2e druk. Vrij bewerkt naar de 19e en 20e Fransche uitgave. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 2.25, geb. f 2.90.

Pater Denis S. J.: O sacrum convivium. De heilige communie in beoefening gebracht volgens de verlangens van Onzen Heer Jezus Christus. G. Mosmans Zoon, 's Bosch. Geb. in linn. rood op snee f 0.90, geb in linn. verg. op snee f 1 50.

Ds. F. S Knipscheer: De invoering en de waardeering der gereformeerde belijdenisschriften in Nederland vóór 1618. Leiden, A. H. Adriani. f 1.90.

Ds. P. J. van Melle: Inleiding tot 't nieuwe testament. Utrecht, Kemink en Zoon f 4.25.

Margaretha Plemp v. Duiveland en Henriette Rehm: Vonken van het groote licht. Gedachten van vele menschen bijeenverzameld. Schoonhoven, S. en W. N. van Nooten. Kl. 8o. Geb. f 1.25.

WIJSBEGEERTE, SOCIOLOGIE EN STAATSWETENSCHAPPEN.

Stoïsche Wijsheid. Rotterdam, W. L. en J. Brusse. f 0.90, geb. f 1.35.

Sociale Bibliotheek, onder red. van P. J. Troelstra en Henri Polak Rotterdam, Uitgevers-Maatschappij v.h. H. A. Wakker en Co.

8. **Karl Kautsky**: Ethiek en materialistische geschiedsbeschouwing. Vertaald door H. Gorter. f 1.25, geb. f 1 65; bij inteek. f 0.72, geb. f 1.12.

William Denton. Logische gedachten over den bijbel voor logisch denkende menschen. Middelburg, G. A. W. v. Straaten. f 0.75.

Anton Menger: Nieuwe zedenleer. Vertaling van H. W. Vliegen. Rotterdam, Uitgevers-Maatschappij v.h. H. A. Wakker en Co. f 0.90, geb. f 1.25.

Mr. N. P. van den Bergh: Munt-, crediet- en bankwezen, handel en scheepvaart in Nederlandsch-Indië. Historisch-Statistische bijdragen. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage. f 5.—, geb. f 5.75.

Mr. J. P. Fockema Andreae: Moderne practuur? Beschouwingen over het jongste verleden en de naaste toekomst van wetstoepassing en rechtshervorming. Haarlem, De Erven F. Bohn. Gr. 8o. III, 158 blz. f 1.75.

Wettelijke Bepalingen tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap. 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. Fol. f 0.10, op carton f 0.35.

J. M. W. Elzelingen, Civ. Ingr.: Het Panamakanaal Groningen, Erven B. van der Kamp. Geb. f 2.—.

W. A. Blokker: Het socialisme. Uiteenzetting en bestrijding. 's-Bosch, G. Mosmans Zoon. f 0.20.

Verzameling van We tten, Besluiten enz., betreffende de spoorwegen

in Nederland, bewerkt door Jhr. E. van Citters en J. C. A. van Roosendaal. Algemeen register over de jaren 1832—1905. 's Gravenhage, De Gebroeders van Cleef. Geb. f 8.—.

Dr. Matthias: Onze Benjamin van de kinderkamer tot in de maatschappij. Amsterdam, H. Meulenhoff. f 2.25, geb. f 2.75.

Annie Sillevis: Een meisje-student over "Een meisje-studentje". Rotterdam, W. L. en J. Brusse. f 0.55.

Pro en contra betreffende vraagstukken van algemeen belang. IIIe serie. Baarn, Hollandia-drukkerij. Gr. 8o. Per serie (10 nrs.) f 3.—, afz. nrs. f 0.40.
8. **Doodstraf** Pro: Mr. D. F. D. Fabius. Contra: mr. D. Simons.

Verzameling van wetten, besluiten en verordeningen, betreffende de binnenlandsche scheepvaart in Nederland. 's Hage, De Gebrs. Van Cleef. f 1.50.

Mr W. J. van Welderen baron Rengers: Schets eener parlementaire geschiedenis van Nederland 1849—1891. 2e herziene en bijgewerkte uitgave. Register door J. M. Bouscholte, 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. f 4.50. geb. f 5.—.

Bijdrage tot de Statistiek van Nederland. (Uitgegeven door het Centraal Bureau voor Statistiek.) 's Gravenhage, Gebrs. Belinfante.
LXXXIX. **Statistiek der Spaar- en Leenbanken in Nederland, over het jaar 1905.** f 1.25

Otto Hauser; Spinoza. Leiden, Boekhandel en drukkerij v.h. E. J. Brill. f 2.90.

Luit.-Gen. W. R. L. van Helden: Onze doode weermiddelen. 's Gravenhage, W. P. v. Stockum en Zoon. f 0.40.

Dr. Johs Dyserinck: Mr. Alexander Verhuel in zijn leven en werken. Leiden, A. W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij. f 4.—, geb. f 4.90.

Statistiek der Scheepvaart over 't jaar 1906. Uitgegeven door het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel. 8o. Gebroeders van Cleef, 's Gravenhage.
1e gedlt. **Koopvaardij, Scheepbeweging, bemanning.** Gecart. f 0.50.
2e gedlt. **A Scheepsrampen. B. Reddingswezen.** Gecart. f 0.50.

GESCHIEDENIS, AARDRIJKSKUNDE, ONDERWIJS, TECHNISCHE WETENSCHAPPEN.

De werken van Heracles of de avonturen van den Griekschen Simson. Leeuwarden, Hepkema en Van der Velde. Leeuwarden. f 0.10.

Dr. van Rijckevorsel: Konstant auftretende secundäre Maxima und Minima in dem jährlichen Verlauf der meteorologischen Erscheinungen. Rotterdam, W. J. v. Hengel.

Plutarchi vitae Graechorum. Met aanteekeningen door Dr. H. J. Rogge. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink en Zoon. 8o. 0.75.

Mr. S. Muller Fz.: Italiaansche reisindrukken. Haarlem: H. D. Tjeenk Willink en Zoon. f 3.40, geb. f 3.90.

J. de Liefde: Vaderl. Geschiedenis. Bewerkt door W. Swijnenburg Met illustr. met penteekeningen van J. H. Isings Rotterdam, D. A. Daamen. f 0.85, geb. f 1.20

J. M. L. Keuller: Van den lande van over zee. Leiden, J. W. van Leeuwen. f 2.50, geb. f 3.25.

Prof P. J. Veth: Java. Geographisch, ethnologisch, historisch. 2e druk. Bewerkt door Joh. F. Snelleman en J. F. Niermeijer. Haarlem, De Erven F. Bohn. Geb. f 9.50.

Prins Scipione Borghese en Luigi Barzini: Van Peking naar Parijs. Met 127 illustraties. Geautoriseerde Nederlandsche uitgave. Utrecht. A. Oosthoek en H. Honig. Gr. 8o. XXIII 572 blz. m. afb. in den tekst en 10 platen. f 4.90, geb f 5.90.

Dr. J. H. Gunning: Staatsexamens cum effectu civili en de waarachtige vrijmaking van het hooger onderwijs. Groningen, J. B. Wolters. Gr. 8o. VIII, 116 blz.

De aarde en haar volken Geïllustreerd volksboek. 44e jaargang 1908. No. 1. (30 Nov. 1907.) Met bijblad "Op den uitkijk". 12e jaargang. No. 1. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink en Zoon. Fo. Per jrg. (52 nrs. of 12 afl.) f 5.20, fr. p. p. f 5.80.

H. N. van Dijk, Werkt. Ingr.: De automobiel, aanschouwelijk uit- en inwendig voorgesteld door een groot beweegbaar model, en in alle onder-

deelen verklaard. Deventer, Æ. E. Kluwer. f 2.—.

Homeri Carmina. Cum prolegominis et annotatione critica tertium ediderunt J. van Leeuwen, J. E et M. B. Mendes da Costa. Lugduni Batavorum, A. W. Sijthoff.
II. **Odyssea.** Pars. I. Carm. I. 12. f 1.60.

E. J. Potgieter: Het rijksmuseum, met een voorw. van Alb. Verwey. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink en Zoon. 8o. f 1.50, geb. f 1.90.

In en om de Keuken. Orgaan van de Huishoud- en Kookscholen. Red. Mevr. A. S. Tydeman-Verschoor. Gorinchem, J. Noorduyn en Zoon. f 0.90.

S. J. J. P. Aalbers: Handboek der Algemeene Geschiedenis. II Dl. Nijmegen, L. Malmberg. 2 dln. 6 Gld. Geb. in half juchtleder f 7.80.

Emil Reich: Succes in het leven. Naar het Amerikaansch door H. S. M. van Wickevoort Crommelin. Haarlem, Vincent Loosjes. f 2,50, gebonden f 2.90.

Henriette Roland Holst: De socialistische opvoeding der jeugd. Rotterdam, Uitgevers-Maatschappij v.h. H. A. Wakker en Co. f 0.10.

L. Flentge: Handleiding bij het onderwijs in het Alcoholvraagstuk. Utrecht, Van der Heiden en Leijdenroth. f 0.75.

Dr. litt. Jac. van Ginneken: Principes de linguistique psychologique. Essai de synthèse. Amsterdam. E. v der Vecht. f 6.00.

J. F. Engelhard: Fransche handelscorrespondentie. Volledige leiddraad bij de studie voor praktijk en examens, volgens een geheel nieuwe methode. Amsterdam, C. L. G. Veld. f 3.00. geb. f 3.50.

Dr. C. F. Xavier Smits: De Kathedraal van 's Hertogenbosch. Amsterdam, E. van der Vecht. f 5.00.

De Man en de vrouw in hunne onderlinge verhouding en in betrekking tot de hedendaagsche maatschappij. Bewerkt door Dr. B. C. Goudsmit en C. P. F. ter Kuile arts. Amsterdam, H. Meulenhoff. Kplt. in 48 afl. f 20.—. In 3 dln. geb. half led. f led. f 27.50.

Levensvragen. Wij stammen niet van de apen af. Baarn, Hollandia-drukkerij. Per serie (10 nrs.) f 3.—, afz. nrs. f 0.40.

Handelingen over de herziening der Grondwet van 1815. 's Gravenhage, Boekhandel vh. Gebrs. Belinfante Geb. f 3.85.

E A. Keiser: Leiddraad ten dienste van besturen van bijzondere scholen bij de berekening der rijksbijdragen zijn; ingevolge de wet op het lager onderwijs, zooals die laatstelijk is gewijzigd in 1905. 8o. Groningen, Erven B. van der Kamp. f 0.50.

J. en L. C. Post Hobma: In prettig gezelschap. Een serie leesboeken voor de christelijke scholen. 8o. Kemink en Zoon, Utrecht.
3. **In de stad.** f 0.35.

Frederike J. van Uildriks: Van zon en zomer. 8o. Natuurschetsen. Lochemsche Handels- en Courantdrukkerij. f 1 20, geb. f 1.50.

A B. Koster: Uit de geschiedenis. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 0.75, geb. f 1.25.

Dr. J. Groneman: In de Molukken. Reis met de booten der Koninklijke Paketvaartmaatschappij. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf f 0.90.

Guido Gezelle: Loquela tot woordenboek omgewerkt. Amsterdam, L. J. Veen. f 1.25.

Max Rooses: Jordaens leven en werken. Amsterdam, Uitgevers-Maatschappij Elsevier. geb. f 27.50.

Verhandelingen der Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam. The central course of the nervus octavus and its influence on motility. Amsterdam, Johannes Müller. f 5.—.

Siboga-expeditie. Uitkomsten op zoölogisch, botanisch, oceanographisch en geologisch gebied. Die gastielten Grinoiden der Sibogo-Expedition Leiden, Boekhandel en drukkerij v.h. E. J. Brill. Bij inteek. f 8.—; afz. f 10.—.

R. H. Tijdens: Licht- en schaduwbeelden uit het Amerikaansche leven. 's Hage, Martinus Nijhoff. f 1.90, geb. f 2.50.

Volksgeschriften van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen.
78. **Cornelia de Lange.** Een en ander over kinderverzorging. 50 ex. f 2.40.

Prof. F. Magnasco: Outlines of hebrew grammar with points. Leiden, Late E. J. Brill. 8o f 1.50.

J. Leopold Hz.: Lehrbuch der deutschen Sprache bearbeitet für niederländische höhere Lehranstalten und zum Selbstunderricht. 6e Auflage u. Tausend. Breda, P. B. Nieuwenhuis. geb. f 2.90.

Pauly-Wissowa: Real-Enzyklopädie der Klazsische Altertumswissenschaft. (11de band.) Stuttgart 1907. 15 mk.

E. Friedrich: Allgemeine und spezielle Wirtschaftsgeographie. 2te Aufl. 458 p. Leipzig 1907, 6 80 mk., geb. 8.20 mk.

H. Dominik: Vom Atlantik zum Tschadsee. 316 blz., veel illustr. Berlin 1908. 6 mk.

Dr. M. L. Schlesinger: Russland im XX Jahrhundert. pl. m. 500 blz. Berlin 1907. Geb. 10 mk.

H. H. Graf von Schweinitz: In Kleinasien. Ein Reitausflug durch das Innere Kleinasiens im Jahre 1905. Berlin. 94 ill. 6 mk.

Dr. H. Lieven: Hurra-Bansai. Erlebnisse eines Arztes während der russisch-japanischen Feldzuges. 269 ill. Berlin 1907. Geb. 10 mk.

A. Brandes geb. Ruete: Kochbuch für die Tropen. 8o. 316 blz. Berlin 1907. Geb. 3.75 mk.

LETTEREN, KUNST, ROMANS, NOVELLEN ENZ.

A, B, C; de poes gaat mee; de hond blijft thuis; piep! zei de muis in 't voorhuis. Zutphen, P. v. Belkum Az. Fol. (31⁵ bij 25). 7 blz. carton m. afb. Gecart. f 0.90.

Alice Becht-Dentz: Rijmpjes en prentjes voor kleine studentjes. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 0.50.

Sophus Bauditz: Sporen in de sneeuw. Naar het Deensch door M. van der Vlugt. Geautoriseerde uitgave. Utrecht, H. Honig. 8o. f 1.—, geb. f 1.50.

Tine van Berken: De Berewoudjes. Geïllustr. door E. S. Witkamp. 3e herz. druk. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 1.50, geb. f 1.90.

J. Blicher Clausen: Een huwelijksreis. Naar de Deensche uitgave door D. Logeman-Van der Willigen en Dr. Maurits Sable. Utrecht, H. Honig.

De drie Katjes. Met rijmpjes van Alice Becht-Denz. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 0 35.

Kinderwereld. Becht's onverscheurb. prentenboek. Amsterdam, H. J. W. Becht. Op linnen f 0.90.

Rusland's verraad of de vrouwelijke spion. Rotterdam, Nijgh en Van Ditmar. f 0.75.

De gelaarsde Kat. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 0.25.

Andrew Home: Het geheim van een schooljongen. Naar het Engelsch door A. de Graaff. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 0.90, geb. f 1.25.

F. J. Hoffmann: Bij den Boschbaas. Verhaal voor de jeugd. Utrecht, H. Honig. f 1.40, geb. f 1.90.

Antonio Fogazzaro: De vrouw. Utrecht, H. Honig. f 2 90, geb. f 3.50.

Jan Feith. De wereld om. Amsterdam, Scheltema en Holkema's boekhandel. f 3.90, geb. f 4.50.

Doornroosje. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 0.25.

Het groote Dierenboek. Becht's onverscheurbaar dierenboek. Amsterdam, H. J. W. Becht. Op linnen f 1.50.

G. Collodi: Pipi of de roode aap. Naar het Italiaansch door Constance Pisuisse-Margadant. Utrecht, H. Honig. Gr. f 0.75, geb. f 1.25.

May Baldwin: Engel en Bengel. Vrij naar het Engelsch door Glaudine Bienfait. Zalt-Bommel, H. J. van de Garde en Co. f 0.60.

Avonturen van kapitein Stürmer, door hem zelf verteld. Utrecht, A. W. Bruna en Zoon. f 0.20.

De Ark van Noach. Becht's onverscheurbaar prentenboek. Amsterdam, H. J. W. Becht. Op linnen f 0.90.

Seerp Anema: Van Hollandsche kusten. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon. f 1.50, geb. f 1.90.

Seerp Anema: In 's levens opgang. Rotterdam, D. A. Daamen. 353 bladz. f 1.90. geb. f 2.50.

P. J. Andriessen: Marie en Pauline. Herzien door Suze Andriessen. Geïllustreerd door E. S. Witkamp jr. 7e druk. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 0.90, geb. f 1.25.

Marie Metz-Koning: Gabriëlle, 2e boek. Bussum, J. van Dishoeck. f 1.90, geb. f 2.30, in band v. Toorop f 2.60.

Dr. Karl May: De duivelskop in het

rotsgebergte. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 2.40, geb. f 2.90.

Jessi Mansergh: O, dat nare geld! Uit 't Engelsch door Cora. Baarn, Hollandiadrukkerij. f 1.50, geb. f 1.90.

C. Collodi: De avonturen van Pinokkio. Naar 't Italiaansch door Delforno. 2e druk. Utrecht, H. Honig. f 0.75, geb. f 1.25.

Mijn liefste Boek. Becht's onverscheurbaar prentenboek. Amsterdam, H. J. W. Becht. Op linnen f 0.50.

L. E: Onder de Republiek. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. 8o. f 2.90, geb. f 3.25.

Mark Lemon: De zwarte Tooverpap. Een sprookje, voor het eerst uit het Engelsch vertaald. 2e herziene en vermeerderde druk Leeuwarden, Hepkema en Van der Velde. 8o. f 0,10.

Dr. Karl May: Door het land der Skipetaren. Naar het 47e duizendtal der Duitsche uitgave. Met 8 platen naar teekeningen van Jan Huyters. Amsterdam, H. J. W. Becht. Gr. 8o. f 2.40, geb. f 2.90.

Lodewijk Mulder: Verspreide geschriften. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. Kplt. in 5 dln. f 6.25, geb. f 8.75.
II. Humor en Satire. Cd. XVI, 233 blz. m. 1 portret.

Johanna Steketee: Verloving. 's Gravenhage, W. Overvoorde. f 1.20, geb. f 1 60.

Maria Sick-Ingeborg: Miezi. Naar het Deensch van Logeman-v. d. Willigen. Utrecht, H. Honig. f 2.25, geb. f 2.45.

John Newton: Cardiphonia. Verhaal van dood en leven. Opnieuw vertolkt door A. J. Hoogenberk. Rotterdam, D. Bolle. Gr. 16o. f 3.50.

E Kalshoven-Biermans: Holl. bloemen. 1e serie. Utrecht, W. de Haan. Fol, f 0.90.

Rudolf Korte: Tijdverdrijf. Een Ind. familie op reis van Batavia naar den Haag. 's Hage, Blankwaardt & Schoonhoven. f 1.75.

Felicie Jehu: Een geniaal zestal. Alkmaar, P. Kluijtman. f 1 50, geb. f 1.90.

Konrad Kümmel: Verpoozing. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 0.75, geb. f 1.25.

J. de Meester: Een huwelijk. Bussum, C. A. J van Dishoeck. f 1.50, geb. f 1.90.

Cec. de Jong van Beek en Donk: Lilia. Amsterdam, Scheltema en Holkema's boekhandel. f 2.90, geb. f 3.50.

Edua Lyall: Dooreen. Blankwaardt en Schoonhoven. f 1.40, geb. f 1.90.

J. R. van der Lans: Een bloem in den kerker. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 1.25, geb. f 1 75.

J R. van der Lans: Kruis en Adelaar. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 1.25, geb. f 1.75.

E A. Junius-Daisy: De bakens verzet. Amersfoort, P. M. Wink. f 2.90, geb. f 3.50.

Fr. Dickmans: Morgenlandsche tafereelen. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 1.35, geb. f 1.90.

Francis J. Finn, S. J.: Tom Playfair of hoe hij een begin maakte. Nijmegen, L. C. C. Malmberg. f 1.—, geb. f 1.50.

Edua Lyall: Een stoere Noorman. 's Hage, Blankwaardt en Schoonhoven.

Marie Corelli: Meesterwerken. Geïllustreerd door Geldrop. 's Gravenhage, Blankwaardt en Schoonhoven. Kplt. in 50 afl. a f 0.30. 10 dln. ing. a f 1.50, geb. f 1.90.
I. Barrabas een Droom over het wereldrama.
II. De smarten van Satan of de zonderlinge lotgevallen van den millionnair Geoffrey Tempest.
III. Het machtige Atom.

G A Ootmar, Arts: Van blijde jeugd en droeve ouderdom. Nieuwe theorieën over den invloed van het voedsel op het vroegtijdig verouderen v. d. mensch en de weg, waarop de jeugd langer bij de menschen toeven kan, dan ze het gewoonlijk doet. Rotterdam. Nijgh en Ditmar. f 0.75.

Gilbert en Marion Coleridge: Jan van Elselo, page van Prins Willem. Naar het Engelsch door Dr. E. Epkema. Zalt-Bommel. H. J. v. d. Garde en Co. Gr. 8o. f 2.40.

J F. Cooper: De laatste der Mohikanen. Amsterdam, Cohen Zonen. f 0.90, geb. f 1.25. Cooper's meesterwerken Dl. II.

Bibliotheek voor 't jonge volkje. Red.: Mevr. S. J. Barentz-Schönberg. Amsterdam, Cohen Zonen, per dl f 0.70, geb. f 1.—.
II. **Ch. Squire:** De schat van den grooten Khan.

Annie Salomons: Een meisje-studentje. Bussum, C. A. J. van Dishoeck. f 1.50, geb. f 1.90.

H. W. Sonnega: Een Amsterdamsche jongen. Haarlem, Vincent Loosjes. f 0.90, geb. f 1.25.

Mevr. van Woerden Pop: Jongensleven. Haarlem, Vincent Loosjes. f 1.50, geb. f 1 90.

Nathaly von Eschtruth: Ganzenlize. Roman. Geïllustreerd. Amsterdam. J. C. Dalmeijer. f 0.40.

Gustave Aimard: De zwervers op de grenzen. Uit het Fransch. Met (8) platen van Ch. Rochussen, 4de druk. Rotterdam, D. Bolle. f 0.90, geb. f 1 25.

W. Graadt van Roggen: Vereenzaamd. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 1.90, geb. f 2.50.

Karl Federn: De vlam des levens. Naar het Duitsch door H. A. Lesturgeon. Schoonhoven, S. en W. N. van Nooten. f 1.70, geb. f 2.40.

Victoria de Brennes: Dagboek van een rampzalige. Amersfoort. G. J. Slothouwer. f 2 50, geb. f 2.90.

Pedro A. de Alarcón: De steek. Uit het Spaansch door Adèle J. Godoy. Rotterdam, Meindert Bogaerdt jun. 8o. VI, 174 blz. f 1.30, geb. f 1.90.

René Bazin: De familie Oberlé. Vertaling van L. J. M. Hazelzet. Rotterdam, Nml. veun. de courant „De Maasbode". Gr. 16o. V, 303 blz. f 1.75.

De avonturen van Reinaard de Vos. Nieuwe zorgvuldige bewerking met 200 illustraties. Leeuwarden, Hepkema en Van der Velde 8o. 60 blz. f 0.10.

P. J. Andriessen: Erlo, de heidenknaap of Nederland gedurende het tweede stadhouderlooze bestuur 1713—1747. 5e druk. Leiden, A. W. Sijthoff's Uitgevers-maatschappij. 8o. VIII, 223 blz. m. afb. en 4 pltn. f 0.90, geb. f 1.20.

Nathaly von Eschtruth. Naar het Duitsch. 2e druk. Rotterdam, D. Bolle. 8o. III, 325 blz. m. afb. f 1.25, geb. f 1 75.

C. K. Elout: De Heeren in den Haag. Met teekeningen van Louis Raemaekers 1e reeks. Amsterdam, Scheltema en Holkema's boekhandel. Fol. IV, 95 blz., met 21 portretten en 4 portretgroepen in den tekst en 1 plt. f 1.75.

Bertha Clement: Jonge Buurtjes. Een verhaal voor kinderen van 8 tot 10 jaar. Naar het Hoogduitsch, door M. C. Roos-Van den Berg. Met 4 platen. Amsterdam, H. C. A. Campagne en Zoon. 8o. 236 blz. f 1.20, geb. f 1.60.

M. J. Brusse: Het nachtlicht der zee. Met eene penteekening van Joseph Israëls. Rotterdam, W. L. en J. Brusse. Kl. 8o. V, 147 blz. f 0.90, geb. f 1.25.

Johanna Breevoort: Van velerlei begeerten. Amsterdam, Firma B. v. d. Land. 227 blz. f 1.50, geb. f 1.90.

P. C. Boutens: Stemmen, P. N. van Kampen en Zoon. 8o. III, 188 blz. m. e. portr. f 2.90, geb. f 3.50. In perkament f 4.50.

J. M. H. Bosman: Zoutkorreltjes. Leesboek voor de hoogere klassen. Tiel, D. Mijs. 8o. 19e druk. 111 blz. f 0.36.

Luise Algenstädt: In het land hunner vreemdelingschap. Naar het Duitsch. Geautoriseerde uitgave. 8o. III, 360 blz. f 1.90, geb. f 2.40.

Maria Sick-Ingeborg: De prinses die spon. Naar het Deensch door D. Logeman-Van der Willigen. Utrecht, H. Honig. f 1.—, geb. f 1.50.

Joseph E. H. Teshem: Op een troepschip naar Indie. Amsterdam, E. van der Vecht. f 1.50, geb. f 2.00.

Willem Schürmann: Vertellingen van het gezellige leven Rotterdam, Nijgh en Van Ditmar. f 2 50.

Joh. C. Kievit: Wilde Bob. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf f 0.90, geb. f 1.25.

Blijde Kunst van verre en van nabij. Baarn, Hollandia-drukkerij. 5 dln. f 4.—, geb. f 6.—.
8. **Wil y Pottum**. Brieven van een luchtschipper.

Dinah Kohnstamm: Pukje's droom, verteld en geteekend. Amsterdam, Maas en Van Suchtelen. Gecart. f 1.—.

Jacob Knudsen: Loutering. Naar het Deensch door Anna Verschoor. Amsterdam, H. J. W. Becht. 8o. f 2.90, geb. f 3.50.

Wilhelm Hauff: Piet de kolenbrander en zijn drie wenschen Een sprookje uit het Zwarte Woud. Uit het Duitsch. 2e druk. Leeuwarden, Hepkema en Van der Velde. f 0.10.

M. J. Salverda de Grave-Herder-

schee: Buurpraatjes. Utrecht, W. de Haan. 8o. Gec. f 0.60.

De nieuwe Bibliotheek voor de jeugd. Red. J. Stamperius. XXIe serie. Heusden, L. J. Veerman. 8o. Per deeltje: gecart f 0.60, gebonden f 0.80.

3. **J. Stamperius**: Mijn reis naar den Haag. Een vertelling met 3 platen van K. de Bruin.

Dean's onverscheurbare en onschadelijke linnen prentenboeken. Utrecht, W. de Haan.

1e serie. **Mijn eerste boekje**. Kl. 8o. f 0.50.
Onze Vriendjes. f 0.50.
2e serie. **Tik-Tak**. 8o. f 0.90.
Een-twee-drie. 8o f 0.90.
3e serie. **Groote en kleine dieren**. 8o. f 1.65.
4e serie. **Vriendjes van de boerderij**. 16o. f 2.30.

Daniël Defoe: De andere reizen van Robinson Crusoë, (in Europa, Amerika en Azië). Nieuw uit het Engelsch. Leeuwarden, Hepkema en Van der Velde. f 10.—.

Miguel de Cervantes: De wondervolle avonturen van Don Quichotte. Dl. II. Uit het Spaansch. Opnieuw voor kinderen verteld. Leeuwarden, Hepkema en Van der Velde. 8o. 62 blz. m. afb. f 0.10.

Hub. J. Bouten: De Mirrah. Een verhaal uit het leven der inboorlingen van Engelsch-Indië. Oorspronkelijk jongensboek. Geïllustreerd door A. Rünckel. Amersfoort, P. Dz. Veen. 8o. VIII, 195 blz m 3 pltn. f 1.40, geb. f 1.90.

P. Louwerse: De jonge vagebonden of een half jaar onder de kermisgasten. Met 92 plaatjes tusschen den tekst. Zutphen, P. v. Belkum Az. 8o. Geb. f 1.90.

Thérèse Hoven: De groene straal. Rotterdam, Nijgh en Van Ditmar. 8o. f 2.90.

J. N. van Kesteren: De Bruid v. d. vondeling. Oorspronkelijk verhaal. Weesp, Naaml. Venn. Boekhandel en Stoomdrukkerij v.h. P. P. Kool. f 1.25, geb. f 1.90.

Carl Matthias: Het geheim v. d. Braziliaan. Het verhaal voor de jeugd. Naar het Duitsch. Zutphen, P. v. Belkum Az., 8o. Geb. f 1.90.

P. Louwerse: Willem Tell, de Zwitsersche vrijheidsheld. Oorspronkelijk geschiedkundig verhaal uit het begin der 14e eeuw. 2e druk. Zutphen, P. v. Belkum Az. Gr. 16o. Geb. f 0.90.

Anna Klie: Blond snijdertje. Een verhaal voor jonge meisjes Naar het Duitsch, door Marie Honig. Zutphen, P. v. Belkum Az. 8o. Geb. f 1.90.

Sneeuwwitje. Opnieuw verteld door Alice Becht-Dentz. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 0.50.

Ons Speelgoed. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 1.90.

Op de hoeve. Met rijmpjes van Alice Becht-Dentz. Amsterdam, H. J. W. Becht. 16o. f 0 35.

Augusta de Wit: Het dure moederschap. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon. 16o. f 1.90, geb. f 2.40.

Augusta de Wit: Orpheus in de dessa. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon. 16o. f 1.50, geb. f 2.—.

Goede Vrienden. Bechts onverscheurbaar dierenboek. Amsterdam, H. J. W. Becht. 4o. Op linnen f 1.50.

Eduard Stilgebauwer: De leugenaars der samenleving. De beurskoning. 8o. Amsterdam, L. J. van Veen. f 1 50, geb f 1.90.

Sprookjes van Moeder de Gans. Opnieuw verteld door Alice Becht-Dentz. 8o. Amsterdam, H. J. W. Becht. Geb f 1.90.

J. Rotgans: Op zee en aan het strand. Versjes van Stella Mare. Amsterdam, H. Meulenhof. Gecart. f 1.25.

J. Rotgans: Wij maken onze prentkaarten zelf. Kleurboek bij „Op zee en aan het strand". Teekeningen en leiddraad. 8o. Amsterdam, H. Meulenhoff. Gecart. f 0.60.

Peter Rosegger: De zoons van den houtvester. Bewerking van Dr. J. Herderschee. 8o. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf.

Ons Speelgoed. Bechts onverscheurbaar prentenboek. 8o. Amsterdam, H. J. W. Becht. Op linnen f 0.50.

W. Voeldechen: Lambert Hadewart. Een verhaal uit den bloeitijd der Hanse. Naar het Duitsch, door A. Bertram. Amsterdam, H. J. W. Becht. f 2.40, geb. f 2.90.

Top Naeff: De stille getuige. 2e druk,

Amsterdam, Van Holkema en Warendorf f 2.50, geb. f 2.90.

Peter Rosegger: Abelsberg. 16o. Amsterdam, Holkema en Warendorf. f 1.90, geb. f 2.40.

Victor Band: De kritieke dag. Utrecht, A. W. Bruna en Zoon. 8o. f 0.25.

A. S. C. Wallis: Vorstengunst. Geïllustreerd door E. S. Witkamp Jr. en N. van der Waag 5e druk. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink en Zoon. f 3.25, geb. f 3 90.

L. E.: Silhouetten. Met inleiding van Jer. de Vries. 2e druk. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf. f 2.90, geb. f 3 50.

A. C. C. de Vletter: Groote broer. Utrecht, A. W. Buma en Zoon f 1 50, geb. f 1.90.

W. Slinn Milicent: Ruths eerste levensjaar (The biography of a baby). Vertaling van F. J. van der Molen. Met inleidend woord van Dr. G. A. M. van Wagenburg. Amsterdam. W. Versluijs. f 1.50, geb. f 1.90.

Arthur van Schendel: Een zwerver verdwaald. Amsterdam, W. Versluijs. f 1.90, geb. f 2.40.

Jessie Mansergh: Een jonge heethoofd. Uit het Engelsch door Cora. Almelo, W. Hilarius Wzn. f 1.50. geb. f 1.90.

L. van Ankum: Bij de schemerlamp. (Vervolgbundel op "Tusschen licht en donker".) Keur van vertellingen, sprookjes, fabels, anekdoten, gedichtjes, spelletjes, kunstjes, rijmen en raadsels, bijeenverzameld. Almelo, W. Hilarius Wzn. f 1.—, geb. f 1.50.

P. R. Aufetos: Amanda prins der Rahdamantiërs. Goedkoope uitgaaf. Leiden, A. H. Adriani. f 1.90, geb. f 2.40.

A. Vincent: Blijde harten. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. 55 cts.

Edward Siilgebauwer: Götz Krafft. Die Geschichte einer Jugend. 's Hage, Blankwaardt en Schoonhoven. f 2.25, geb. f 2.90.

Jeanne Reyneke van Stuwe: Arl. Amsterdam, L. J. Veen. f 4.90, geb. f 5.50. Zijden en keerzijden. Dl. III.

Wereld-Bibliotheek. 68/69. De Gebroeders Grimm. Uit het Duitsch vertaald.

Delftsch Aardewerk in het Rijksmuseum te Amsterdam 97 lichtdrukken naar de merkwaardigste origineelen in deze verzameling. Amsterdam, W. Versluijs. In portef. f 15.—.

Vijftien Afbeeldingen in boekdruk naar de wandschilderingen van R. W. Roland Holst in het gebouw van den Algemeenen Nederlandschen Diamantwerkersbond te Amsterdam. 1e duizendtal. Rotterdam, W. L en J. Brusse. 8o. 22 blz. f 0.35. geb. f 0.60.

P. J. Andriessen: De kolossus der 19e eeuw of Frankrijk in den bloeitijd van het keizerrijk. 5e druk. Leiden, A. W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij 8o. VIII, 218 blz. m. afb. en 4 plt. f 0.90, geb f 1.20.

De tijd van den 80-jarigen oorlog in beeld. Afbeeldingen van schilderijen, prenten, portretten, penningen, wapens en andere documenten uit het tijdvak, gekozen en toegelicht door Dr. H. E. Greve. 4o. afl. Elsevier, Amsterdam. Kplt. in 12 afl. à f 0.50.

P. Louwerse: Verhalen uit de Vaderlandsche geschiedenis. Zutphen. P. v. Belkum Az. In 16 afl. à f 0.15.

D. van der Meulen: Blijde jeugd. Nieuwe serie. Leesboek ten dienste der lagere scholen. Deventer, A. E. Kluwer f 0.30.

M. Joutra: Karo-battaksche Woordenboek. Uitgegeven van wege het Departement van Koloniën. Leiden, Boekh. en drukkerij v.h. E. J. Brill. Gr. 8o. f 5.50.

Museum d'histoire naturelle des Pays-Bas. Leide, Libraire et imprimerie ci-devant E. J. Brill.
X. 1e partie. **E. D. van Oort**. Catologue ostéologique des oiseaux. f 9.50.

Samuel van Loen: Verzen. Rotterdam, Meindert Boogaardt jun. f 1.—, geb. f 1.50.

Cyriel Buysse: Lente Bandversiering van Herman Teirlinck. Bussum, C. A. J. van Dishoeck. f 2.90, geb. f 3.50.

Frederik van Eeden: Brieven. Fragmenten eener briefwisseling uit de jaren 1889—1899. Uitgegeven met toestemming van den schrijver en met (3) portretten versierd. Amsterdam—Leipzig, Maas en Van Suchtelen. 8o. V, 181 blz. f 2.25, geb. f 2.75.

XXIX/XXV. **Zelfkuur**. Bloemlezing uit het werk van een aantal letterkundigen, uitgegeven ten bate van het

ondersteuningsfonds der Vereeniging van Ned. letterkundigen. Met inleiding van L. S. Portretten en biographieën. 2 dl. Nederlandsche Bibliotheek.

René de Clercq: Gedichten. Eerste volledige uitgave. Boekversiering van J. B. Heukelom. Amsterdam, S. L. v. Looij. 8o. f 2.40, geb. f 2.90.

L. van Deyssel: Verzamelde opstellen. Amsterdam, Scheltema en Holkema. 10 bundels. (VII, 286 blz. f 2.90, geb. f 3.50.

Frederik van Eeden: Minnestral. Amsterdam, W. Versluijs. f 1.25, geb. f 1.75.

Giza Ritschl: Liederen. Amsterdam, W. Versluijs. f 0.75, geb. f 1.25.

Prof. Dr. J. te Winkel: De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde. Haarlem, De Erven F. Bohn. f 0.30, geb. f 0.35.

André de Ridder: Stijn Streuvels. Zijn leven en zijn werk. Amsterdam, L. J. Veen. f 1.50.

Allard Pierson: Uit de verspreide geschriften van Allard Pierson, verschenen in 1852—1865. 's Hage, Martinus Nijhoff. f 3.—, geb. f 3.75.

E. d'Oliviera jr.: Quasi-Socialisten Hollanders te Antwerpen. Amsterdam, Vennootschap „Letteren en Kunst". f 2.40, geb. f 2.90.

W. Shakespeare: Hamlet. Vertaling van S. L. v. Looy. 16o. f 1.—, geb. f 1.40.

Tooneel-Bibliotheek voor Jongejuffrouwen. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. f 0.40.

7. **Schrijfgraag**: Het gat in het tafelkleed.
8. 〃 Door de mand gevallen.
9. 〃 Verrekend. 7. d.

P. A. Caron de Beaumarchais: De barbier van Sevilla. Blijspel in 4 bedrijven. Het huwelijk van Figaro. Blijspel in 5 bedrijven. Geïllustr. uitgaaf. Amsterdam, J. C. Dalmeijer. f 0.40

Hendrik Ibsen: John. Gabriel Borkman. Tooneelspel in 4 bedrijven. Naar de oorspronkelijke Noorsche uitgave door J. Claut van der Mijll-Piepers. Amsterdam, Meulenhoff en Co f 0.65.

Hendrik Ibsen: De vrouw van de zee. Tooneelspel in 5 bedrijven. Naar de oorspronkelijke Noorsche uitgave door J. Claut van der Mijll-Piepers. Amsterdam, Meulenhoff en Co. f 0.65.

Hendrik Ibsen: Hedda Gabler. Tooneelspel in 4 bedrijven Naar de oorspronkelijbe Noorsche uitgave door J. Claut van der Mijl-Piepers. Amsterdam, Meulenhoff en Co. f 0.65.

Hendrik Ibsen: Rosmersholm. Tooneelspel in 4 bedrijven. Naar de oorspronkelijke Noorsche uitgave, door J. Claut van der Mijll-Piepers. Amsterdam, Meulenhoff en Co. f 0.65.

Hendrik Ibsen: De wilde eend. Tooneelspel in 5 bedrijven. Naar de oorspronkelijke uitgave van J. Claut van der Mijll-Piepers. Amsterdam, Meulenhoff en Co. f 0.65.

Bericht.

Met Januari 1907 is de exploitatie voor Holland van

Dietsche Warande en Belfort

Algemeen Katholiek Maandschrift voor Letteren, Kunst en Wetenschap

aan onze firma overgegaan.

De toenemende bloei en de stijgende belangrijkheid van dit maandschrift voor het ontwikkelde publiek van Noord- en Zuid, alsmede het ernstig streven om in de breedste kringen de vruchten der Vlaamsche kultuur te gaan dragen, doen ons vertrouwen dat

Dietsche Warande en Belfort

voortaan in geen bibliotheek, op geen leestafel, in geen ontwikkeld gezin zal ontbreken.

Prijs per jaargang f 6.-

Proefnummers op aanvraag.

Men abonneert zich bij den boekhandel of bij den uitgever voor Holland

E. VAN DER VECHT.

AMSTERDAM.

INHOUD.

Bladz.

DR. PHIL. HANS WINDISCH. Die Theodizee des Christlichen Apologeten Justin (J. J. JACOBS) 49
STIJN STREUVELS. Het uitzicht der Dingen (J. DE KOCK) 59
GEORGE GOYAU. l'Allemagne religieuse — le Catholicisme (1800—48 (R. DE GRAVE) 62
GODSDIENST. LOUIS CHASLE. Soeur Marie du divin Coeur née Droste zu Vischerung, religieuse du Bon Pasteur. (R. DE GRAVE) . . . 65
CHARLES BRODIE PATTERSON. Macht en heerschappij (L. V. AKEN). 66
GEORGES BERTRIN. Histoire critique des événements de Lourdes. (R. DE GRAVE). 66
WIJSBEGEERTE. DR. FR. MEEUS. Menschenkunde IV. De Misdadiger en de Omgeving. (L. V. AKEN) 69
DR. W. CAMERER. Philosophie und Naturwissenschaft. (DR. J. HUDDLESTON SLATER) 71
NATUURKUNDE. ERICH WASMANN S. J. Die moderne Biologie und die Entwicklungstheorie. (A. HAANS S. J.) 72
DR. P. G. BUEKERS. Het zinnenleven der planten. (A. HAANS S. J.) 74
DR. J. SAHULKA. Erklärung der Molekulärkräfte der Wärme, des Lichtes, der magnetischen und elektrischen Erscheinungen. (J. V. MIERLO JR. S. J.) 75
OPVOEDKUNDE. DR. CORNELIA DE LANGE. De geestelijke en lichamelijke opvoeding van het kind. (C. J. F. VETTER). 75
HUB. J. BOUTEN. Wat moet mijn dochter worden? (C. J. F. VETTER) 77
GESCHIEDENIS. G. F. J. DOUWES. Staathuishoudkundige Geschiedenis van Nederland 1849—1906. (PAUL GOULMY). 77
AARDRIJKSKUNDE. SIR DONALD MACKENZIE WALLACE. Russland. (E. V. M.) 78
LETTERKUNDE. J. J. G. BOELEN, S. J. Vondel-Studiën I. Vondel en de Sterrenkunde. (GERARD BROM) 81
A SARATH KUMAR GHOAH. Lichtend Oosten I. Duizend en een Indische Nachten. (CHR. KOPS, O. F. M.). 83
ROMANS EN NOVELLEN. TOP NAEFF. De stille getuige. (DR. J. HUDDLESTON SLATER). 83
BEATRICE HARRADEN. Voorbijgaande schepen in donkeren Nacht. (DR. J. HUDDLESTON SLATER) 83
PETER ROSEGGER. Toen ik nog een boerenjongen was. (CHRIST. VETTER) 84
F. A. BUIS. De kippen van den Majoor. (L. V. AKEN) 87
LUDWIG GANGHOFER. De Dorpsapostel. (S. J HASELAARS) 87
KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES. 90
KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN. 93
NIEUWE BOEKEN 94
BERICHTEN. 95. 96

Boekhandel E. VAN DER VECHT

AMSTERDAM - Marnixstraat 372,

tegenover Openbare Handelsschool

TELEFOON INTERC. 5694.

VLUGGE LEVERING

VAN ALLE

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BOEKEN,

TIJDSCHRIFTEN EN COURANTEN.

STEEDS RUIME KEUZE:

Aquarellen, Platen, Fotografieën

ENZ. ENZ.

OP AANVRAAG

zichtzendingen van alle belangrijke werken

DIRECT bij verschijning.

INHOUD.

Bladz.

JULES HELBIG. Le Baron Béthune, fondateur des Ecoles Saint Luc. (CÆS. GEZELLE) 97

A. VERMEIJLEN Les Lettres Neerlandaises en Belgique depuis 1830. (J. DE COCK) 101

GABRIEL D'AZAMBUJA. La Grèce Ancienne. (DR. J. VAN VESSEM S. J.) 101

JEANNE REIJNEKE VAN STUWE Huize ter Aar. — Het leege leven. (TH. KWAKMAN) 105

BIBLIOTHÈQUE DE THÉOLOGIE HISTORIQUE. (THEOLOGUS). . . . 111

GODSDIENST. H. WILBERS S. J. De brief van den Apostel Jacobus.
J. P. V. KASTEREN S. J. Het Mattheusevangelie en de Overlevering. (Prof. M. RATH) 113
FR. A. M. WEISS O. Pr. Levenskunst. (J. M. J. KNAAPEN) . . 119
J. P. A. ROCHUS. Brieven aan Heerneef. (HEERNEEF) 119
LUCIEN CHOUPIN. Valeur des Décisions doctrinales et disciplinaires du Saint Siege: Syllabus, Index, Saint-Office, Galilée. (V. D.). . 120
PIERRE BATIFOL. l'Avenir prochain du Catholicisme en France. (JOS. VAN VEEN, Pr.) 121

WIJSBEGEERTE. DR. C. J. WIJNAENDTS FRANKEN. — H. J. E. WESTERMAN HOLSTIJN. Pro en Contra No. 10. Lijkverbranding. (L. VAN AKEN, O Praem.) 122
DR. JUR. SELIM KHAN KEUNDE HOOGERWOERD. Kritische Studien zur Einführung in das Recht des Islam. (J. TH. ROSMULDER S. J). 124

OPVOEDKUNDE. W. V. THIENEN. Het Kinderzangonderwijs. (WILLEMIEN STRUICK). 125

ONDERWIJS. TH. NEERVENS. Engelsch Leerboek. (J. V. E.) 127
H. L. TH. FESTEN. Een leesles met candidaat hoofd-onderwijzers. (J. MEYER) 128
W. MEERWALDT en J. G. NIJK. In woord en beeld (J. MEYER). 129
W. MEERWALDT en J. G NIJK. Lezen en stellen. (J. MEIJER) . 130
J. LIGTHART en H. SCHEEPSTRA. De wereld in. (J MEYER) . 130

KUNST. J W. GERHARD. Het officieele Kunst-Nederland en de Nationale Rembrandt-Hulde in het jaar 1906. (JOS. VAN VEEN) . . . 130
ED. CUYPERS. Het huis. (K). 131
ONZE KUNST. Geïllustr. Maandschrift voor Beeldende Kunst. (K) 131
H. P. BRUMMER. Moderne Kunstwerken. (K.) 132
ADR. P. HAMERS Twaalf Marialiederen. (D.) 132
JAN RINK. Handleiding tot het teekenen van het menschelijk lichaam. (M) 132

ROMANS EN NOVELLEN. TAHCIN-UDDIN. Lichtend Oosten. De avonturen van Kamaroup. (FR. CH. KOPS O. F. M.) 133
CYRIËL BUYSSE. Het Bolleken. (K.) 135
F DE SINCLAIR. De „Krach" van Renswoud. (v TH Pr.) . . 135
J. VAN MERLE. Jadwiga's strijd. Uit Duisternis tot Licht (FERD. HUSTINX). 136
ANTHONY HOPE Sophy of Kravonie. (H M. J. E.). 137

VOORDRACHTEN. C. HEIJNE. De vier Drankbestrijders. — In naam des Keizers. — A. CORNELISSEN. Gered. (K.) 139

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES 140

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN. 141

TIJDSCHRIFTEN 141

MEDEDEELINGEN 144

Boekhandel E. VAN DER VECHT

AMSTERDAM - Marnixstraat 372,
tegenover Openbare Handelsschool
TELEFOON INTERC. 5694.

VLUGGE LEVERING

VAN ALLE

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BOEKEN,
TIJDSCHRIFTEN EN COURANTEN.

STEEDS RUIME KEUZE:
Aquarellen, Platen, Fotografieën
ENZ. ENZ.

OP AANVRAAG
zichtzendingen van alle belangrijke werken
DIRECT bij verschijning.

Ter perse om binnen kort te verschijnen:
No 10 van de uitgaven der Apostolische Vereeniging
PETRUS CANISIUS.

Waarom ben ik Katholiek?

DOOR

D. HUURDEMAN, R. K. Pr.

± 100 bladz. **Prijs per stuk f 0.30** ± 100 bladz.
10 Ex. **25** c.; 25 Ex. **22½** c.; 50 Ex. **20** c.;
100 Ex. **17½** c.; 500 Ex. **15** c.

Dit werkje waarvan een groot getal Exemplaren wordt gedrukt, is bestemd om onder ieders bereik te komen.

De Uitgevers E. v. d. VECHT, Amsterdam.

INHOUD.

Bladz.

Dr. A. ALETRING. Line (R. de Grave). , ... 145
DICTIONNAIRE DE THÉOLOGIE CATHOLIQUE (J. H.) 148
G. LONGHAYE S. J. Dix-neuvième Siècle (R. de Grave) 151
ERNEST DENIS. La fondation de l'empire allemand (J. L. Dragers.) . 153
EDUARD BERTZ. Der Yankee-Heiland. (J. v. Well S. J.) 155
GODSDIENST. Dr. Aug. Egger. De Katholieke Kerk in de twintigste eeuw (N.) 160
A. Hamin. Vie de la bienheureuse Marguerite-Marie (D. v. H.) . 161
Tilman Pesch. Het Godsdienstig leven. (K.) 162
B. W. Maturin. Zelfkennis en zelfbeheersching 162
GESCHIEDENIS. Albert de Mun. Contre la Séparation. De la Rupture à la Condamnation (R. v. N.) 165
Alfred Baudrillard. l'Eglise catholique, la Renaissance, le Protestantisme. .(G. v. H.) 166
Dr. G. Kalff. Uit het leven en bedrijf van den Heere Michiel de Ruyter. (L. van Aken) 167
Souverains et grands hommes intimes. (P. Goulmy). 168
ONDERWIJS. N. F. Perk. Het nieuwe Teekenonderwijs in de Praktijk (Janssen) 170
H. Bakker en C. de Jong. Leerboek der Rekenkunde (Janssen). 171
R. Jalvingh. Denken en Schrijven. (Janssen). 171
Natuur en School. (Dr. v. B.) 171
L. van Lier. Het lispelen en zijn genezing (Willemien Struyck) 172
MUZIEK. De Koorbode. (Gyssen) 173
NATUURWETENSCHAPPEN. Dr. M. Fr. Daniels. Electriciteit en Magnetisme. (Dr. v. B.). 173
KUNST EN LETTEREN. J. W. H. Berden. Christelijke Kunst. (Jos. van Veen, Pr.). 174
Dr G. A. Worp. Gedichten van Constantijn Huygens (Dr. Sm.) . 175
Ph. v. Moerkerken. XXX Verzen. (S) 175
Dr. J. Aleida Nyland. Verzen. (K.) 176
E. P. Linnebank. Willem Kloos (v. V.). 176
ROMANS EN NOVELLEN. J. Leus. Fabrieksmenschen (A.). 177
W. H. Anderson. Een nieuwe Robinson of de avonturen van Owen Evans (F. J. M. Wassen Pr.) 177
Van Duitsche Buurtjes. (Christine Vetter). 177
J. Eigenhuis. De Wijsgeer. (Ch. Kops O. F. M.) 178
Hall Caine. De verloren Zoon. (Jos. Wolters). 179
M. J. Brusse. In de nachtbuurt. (Th. Kwakman) 183
Henri Hartog In d'r nieuwe woning. (Th. Kwakman.). . . . 183
M. van Elden—van Vloten. De Waterkindertjes (H. M. J. E.) . 184
Mrs. Humphry Ward. Fenwick's Career. (H. M. J. E.) 185
ALLERLEI. P. M. Wink. Het vreemde Woordenboek 186
KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES 186
KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN. 188
TIJDSCHRIFTEN. 189
NIEUWE BOEKEN. 191
MEDEDEELINGEN 192
VOORDRACHTEN 192

Boekhandel E. VAN DER VECHT

AMSTERDAM - Marnixstraat 372,
tegenover Openbare Handelsschool
TELEFOON INTERC. 5694.

VLUGGE LEVERING
VAN ALLE
BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BOEKEN,
TIJDSCHRIFTEN EN COURANTEN.

STEEDS RUIME KEUZE:
Aquarellen, Platen, Fotografieën
ENZ. ENZ.

OP AANVRAAG
zichtzendingen van alle belangrijke werken
DIRECT bij verschijning.

VERSCHENEN 2de goedkoope, herziene druk van
PAUL ERNST

De Smalle weg naar het geluk.

Ing. f 1.50. **Geb. f 1.90.**

☞ Zie inliggend prospectus.

Ter perse om binnen kort te verschijnen:
No 10 van de uitgaven der Apologetische Vereeniging
PETRUS CANISIUS.

Waarom ben ik Katholiek?

DOOR
D. HUURDEMAN, R. K. Pr.

± 100 bladz. **Prijs per stuk f 0.30** ± 100 bladz.

10 Ex. **25 c.**; 25 Ex. **22½ c.**; 50 Ex. **20 c.**;
100 Ex. **17½ c.**; 500 Ex. **15 c.**

Dit werkje waarvan een groot getal Exemplaren wordt gedrukt, is bestemd om onder ieders bereik te komen.

De Uitgevers E. v. d. VECHT, Amsterdam.

INHOUD.

Bladz.

PIERRE COULEVAIN. Op den Tak. — Amerikaansche Adel. — Een moderne Eva. (T. O. A.) 193

F. X. FUNK. Didascalia et Constitutiones Apostolorum. (J. J. JACOBS.). 199

GODSDIENST. DR. A. C. A. HOFFMANN — DR. J. BORST. Genezingen te Lourdes. Pro en Contra. (L. VAN AKEN). 209

A. M. DIJKVELD. De Engel in Gethsemane (DONATUS BAKKER). . 211

STAATHUISHOUDKUNDE. JHR. F. A. G. BEELAERTS V. BLOKLAND — DR. LOUIS A. BÄHLER. Militairisme. Pro en Contra. (L. V. AKEN). 211

OPVOEDKUNDE. DR. H. HAYWARD. — Drie historische Paedagogen (C. J. F. VETTER) 213

LAND- EN VOLKENKUNDE. G. VAN DEN ELSEN. Twintig brieven over Amerika. (K.) 214

JEAN CHAUTARD. Au Pays des Pyramides (ERNEST V. M.) . . . 215

ROGER PEYRE. Nimes, Arles, Orange. (ERNEST V. M.). 215

HENRI COUPIN. Les Bizarreries des Races Humaines. (ERNEST V. M.) 215

KUNST EN LETTEREN. Moderne Kunstwerken. (TH. MOLKENBOER). . 216

KAREL VAN DEN OEVER. Het drievuldig Beeld. (FR. CHR. KOPS). 216

VAN MOERKERKEN. Keur uit Vondels lyrische en dramatische Poezie. (GERARD BROM). 219

ROMANS EN NOVELLEN. CHRISTINE VETTER. Godsdienstige Verhalen. (L. VAN AKEN.) 219

VIRGINIE LOVELING. Jongezellen levens. (TH. KWAKMAN.) . . . 221

P. A. SHEEHAN. Lost Angel of a ruined paradise A drame of modern life. (H. M. J. E.) 222

HORACE ANNESLEY VACHELL. The face of clay. (H. M. J. E.). . 222

GEORGE MOORE. The Lake. (H. M. J. E.) 223

O. L. G. BOSBOOM-TOUSSAINT. De prinses Orsini. (T. A. O.). . . 224

GUSTAF AF GEYERSTAM. Gevaarlijke Machten. (J. M. J. KNAAPEN.) 225

G. J. H. HENDRIKS. Mijnwerkersellende. (J. M. J. KNAAPEN.) . . 228

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN. 230

KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES 231

TIJDSCHRIFTEN. 232

Boekhandel E. VAN DER VECHT

AMSTERDAM - Marnixstraat 372,
tegenover Openbare Handelsschool
TELEFOON INTERC. 5694.

VLUGGE LEVERING
VAN ALLE
BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BOEKEN,
TIJDSCHRIFTEN EN COURANTEN.

STEEDS RUIME KEUZE:
Aquarellen, Platen, Fotografieën
ENZ. ENZ.

OP AANVRAAG
zichtzendingen van alle belangrijke werken
DIRECT bij verschijning.

Verschenen :
No 10 van de uitgaven der Apologetische Vereeniging
PETRUS CANISIUS.

Waarom ben ik Katholiek?

DOOR
D. HUURDEMAN, R. K. Pr.

Prijs in tegenstelling met vroegere berichten
15 cts. per exemplaar.

Verkrijgbaar bij het
R. K. Propaganda=Genootschap,
Marnixstraat 101, AMSTERDAM.

INHOUD.

Bladz.

A. HAANS S. J. Blind toeval of doelmatigheid in de plantenwereld. (Dr. J. Huddleston Slater.) 233
LEVENSVRAGEN-KERK EN SECTE. (J. M. J. Knaapen.) 235
Dr. A. J. S. SNIJDERS. Waarom wij materialist zijn? (Dr. v. Beurden.) 238
Dr. H. C. MULLER. Sophocles' Antigone. (Dr. J. Huddleston Slater. 249
GUIDO GEZELLE. Loquela. (K.). 251
D. HUURDEMAN. Waarom ben ik Katholiek? H. Lesêtre. Wegwijzer door het Evangelie. (K.) 252
Dr. H. W. E. MOLLER. De Heerlyckheit der Kercke. (J. M. J. Knaapen.) 254
JAARBOEKJES. Annuarium R. K. StudentenVereeniging. Jaarboekje van Jos. Alb. Thijm. (J. M. J. Knaapen.) 256
GODSDIENST. Moritz Meschler. Leven van den H. Aloysius Gonzaga. (W. de Veer S. J.). 262
Imbart de la Tour. Des Conditions d'une renaissance religieuse et sociale en France, (F. Hendrichs S. J.). 262
Christian Monial. Le Crédo de l'incroyant (F. Hendrichs S. J.) 262
Fr. Drijvers. Kerkstemmen. (K.) 262
Fr. Pachomius Thieman. De H. Margarita van Cortona (C. J. F. Vetter) 263
WIJSBEGEERTE. J. Schmutzer. Prof. Ernst Haeckel. (Dr. v. Beurden.) 263
GESCHIEDENIS. Maxime de la Rocheterie. Histoire de Marie Antoinette (E. T.). 265
Valborg Isaacksen-Dudok van Heel. Noorweegsche Brieven. (E. T.) 266
Jan H. Junius. Heraldiek (K.) 267
De Colleville. Souverains et Grands hommes intimes II. Carlos I intime. (Paul Goulmy). 267
OPVOEDKUNDE EN ONDERWIJS. H. Vincent- I. I. Verbeeten. Opvoeding en Onderwijs (G. Bulten) 269
A. Hahn. La formation de la chasteté. (F. Hendrichs S. J.) . . 272
T. van Buul. Zonneschijn. (J. Meyer) 272
KUNST EN LETTEREN. Maurits Sabbe. De Filosoof van 't Sashuis. (J. M. J. Knaapen) 273
Henri van Booren. Sproken. (K.) 275
J. Reddingius. Johanneskind. (J. M. J. Knaapen.) 275
Jan van den Oude. Litterarische interludiën (E. T.). 277
Jos. A. Alberdinck Thijm. Karolingische verhalen (K.) 277
ROMANS EN NOVELLEN. F. W. van Oestéren. Christus nicht Jesus. (J. van Well S. J.) 278
Fenna de Meyier. Wilde Vogel. (E. T.). 280
The Adventures of Elisabeth in Rügen. (H. M. J. E.) 282
Doeri Tinggi. In het Binnenland van Java (C. J. F. Vetter.) . 282
Kate Douglas Wiggin. Rose O'The River. (H. M. J. E.) . . . 284
De Oranje Serie 284
TOONEEL. Fabricius: Met den handschoen getrouwd 284
J. Bij de Ley. De Spaarpot 285
M. F. Ternooy Apel. Lucie 285
KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES 285
KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN. 287

De Boekhandel E. VAN DER VECHT

levert alle Studieboeken voor Universiteiten, Gymnasia, Handelsscholen, H. B. Scholen en verdere inrichtingen van onderwijs in den kortst mogelijken tijd.

Directe dagelijksche verbinding met het Buitenland.

Zooeven verschenen bij
E. van der VECHT, Marnixstr. 372
Amsterdam.

Geschiedenis van Amstelland

tot het jaar 1300

DOOR

Kap. J. C. VAN DER LOOS,

Groot 8°, plm. 250 blz.

Met Bandteekening van JAN STUYT.

Het werk is voorzien van een Kaart van Amstelland; van de plek, waar 't Huis ten Aemstel stond; van vijf gekleurde Wapens, en eene gravure van de „Lange Brug”

Prijs per Ex. ing. . . f 2.—
Gebonden in prachtband f 2.75

Verschenen en verkrijgbaar in den Boekhandel E. v. d. VECHT
Amsterdam - Marnixstraat - 372.

Scenes in the life of our Lord

BY

HAROLD COPPING

AND

THE BISHOP OF DURHAM
(DR. HANDSLEY MOULE)

The volume is handsomely bound in cloth gilt, with gilt edges and contents twentyfour beautifully-coloured pictures.

Price 16 s net.

Ask for Prospectus

INHOUD.

Bladz.

ANNIE SALOMONS. Een meisje-studentje (T. O. A.) 289
T. J. BEZEMER. Door Nederlandsch Oost-Indië (E.) 293
REINAERT DE VOS. (J. L. VAN BERNE.). 296
HUGO DE VRIES. Levensvragen. Afstammings- en Mutatieleer. (DR. VAN BEURDEN) 298
GODSDIENST. FR. DRIJVERS. De ware Godsdienst. (N. M.) 300
GAYRAUD. La foi devant la raison. MOULARD. Apologétique Chrétienne (F. HENDRICHS S. J.) 301
DR. NORBERT PETERS. De Roomsch-Katholieke Kerk en de Bijbel-Critiek (F. N.) 302
WIJSBEGEERTE. DR. P. G. BUEKERS. DR H. BAVINK. Pro en Contra. Evolutie. (DR. VAN BEURDEN). 304
LEVENSBESCHRIJVING. W. VAN NIEUWENHOFF S. J. Historische Schetsen: Bruinsma, Coels en Roelandsz. (J. W. VAN HEESWIJK.). 307
HELEN KELLER. Mijne Levensgeschiedenis (E. T.) 308
SOUVERAINS ET GRANDS HOMMES INTIMES III (PAUL GOULMY.) . . 309
KUNST EN LETTEREN S. BONN. Naar het dagen. (J. M. J. KNAAPEN) 311
PAUL BOURGET. l'Emigré (E T.). 313
GESCHIEDENIS. ALFRED STEAD. Le patriotisme Japonais. (PAUL GOULMY) 314
ROMANS EN NOVELLEN. WILFRID WARD. Out of due time (E. T.) 315
MME GAGNE. Mémoires d'une Soeur de Charité (E T.). 315
NANNIE VAN WEHL. De Buren. (C. J. F. VETTER.) 316
JOHANNA STEKETEE. Tot in den Dood. (E. T.). 317
PAUL MEERTENS. Bloed en Vuur. (R.) 319
RENÉ VERMANDERE. Van Zon-Zaliger door hem zelf 320
A. SUTORIUS. Kinderwereld (J. M. J. KNAAPEN.) 322
THÉRÈSE HOVEN. Minka en Tinka. (MARIE). 323
OTTILIA ADELBORG. Klein Jantje en de kinderen van Modderstad (MARIE). 323
ALLERLEI. D. ALLAYS. Het ijzer, zijn bewerking, zijne rol
DR. FRANS METS. Gezondheidszorgen voor het oor. (K.) } . . 323
KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES 324
KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN. 325
TIJDSCHRIFTEN 325
MIEUWE BOEKEN. 329
MEDEDEELINGEN 336

Het lang verwachte werk van Dr. A. KUYPER,

OM DE OUDE WERELDZEE,

verschijnt 15 October en zal dan bij ons verkrijgbaar zijn.

Dit boek, weergevende de indrukken van DR. KUYPER over Rumenië, Rusland, de Zigeuners, Klein-Azië enz., zal de noordkust v. d. Middellandsche Zee en het Aziatisch gedeelte bevatten.

Het is zeker overbodig op het uiterst belangwekkende van deze uitgave te wijzen. Het is geen droge reisbeschrijving, maar een leerzaam, belangwekkend werk over de landen door Dr. KUYPER bezocht.

Het werk is groot pl.m. 500 pag. klein 4° formaat en zal verkrijgbaar zijn in 12 afl. à 45 cent, in 2 deelen ing. à f 5.40 of in één deel gebonden à f 6.50. Het is geïllustreerd met vele groote platen, waarvan een gedeelte in kleuren. De omslagen en de band zijn naar motieven door Dr. K. aangegeven, ontworpen door den Kunstschilder ANDRÉ VLAANDEREN.

Om zeker te zijn een Ex. te ontvangen, bestelle men reeds nu.

Aanbevelend,

Boekhandel E. VAN DER VECHT, Marnixstr. 372, Amsterdam.

Zooeven verschenen bij E. van der VECHT, Marnixstr. 372 Amsterdam.

Geschiedenis van Amstelland

tot het jaar 1300

DOOR

Kap. J. C. VAN DER LOOS,

Groot 8°, plm. 250 blz.

Met Bandteekening van JAN STUYT.

Het werk is voorzien van een Kaart van Amstelland; van de plek, waar 't Huis ten Aemstel stond; van vijf gekleurde Wapens, en eene gravure van de „Lange Brug"

Prijs per Ex. ing. . . f 2.—
Gebonden in prachtband f 2.75

Verschenen en verkrijgbaar in den Boekhandel E. v. d. VECHT Amsterdam - Marnixstraat - 372.

Scenes in the life of our Lord

BY

HAROLD COPPING

AND

THE BISHOP OF DURHAM

(DR. HANDSLEY MOULE)

The volume is handsomely bound in cloth gilt, with gilt edges and contents twentyfour beautifully-coloured pictures.

Price 16 s net.

Ask for Prospectus

INHOUD.

Bladz.

H. N. DE FREMERY. Een spiritistische levensbeschouwing (W. DE VEER, S. J.) 337

THOMAS CARLYLE. Zes lezingen over Helden, Heldenvereering en Heldengeest in de Geschiedenis (J. L. DRAGERS) 338

DR. M. WILH. MEYER. Zon en sterren. (DR. J. STEIN, S. J.) 340

JEANNE REYNEKE VAN STUWE. Geëngageerd. (T. O. A.) 342

BALDASSARA LABANCA. De toekomst van het Pausdom (J. M. J. KNAAPEN.) 344

PRINSES ELSA. Een omfloersde Diadeem. (C. J. F. VETTER.). . . . 346

NELLIE. Ons groot Sagenboek. (G. BULTEN) 350

J. BITTER en P. VALKHOFF. Vers et prose. (J. v. R.) 353

VICTOR DE MEYERE. Langs den stroom. (Fr. CHR. KOPS, O. F. M.) 355

JANTJE STAVAST. Ridder Marno's pelgrimstocht. (K.). 356

EEN ONVRIENDELIJK SCHRIJVER (REDACTEUR-SECRETARIS). . . . 362

GODSDIENST. DR. NICOLAUS HILLING. Die römische Kurie. (PAUL GOULMY) 366

M. J. BESSELAAR. In naam van moraliteit en naastenliefde. (DR. J. HUDDLESTON SLATER.) 367

WIJSBEGEERTE. DR. L. E. J. BROUWER. Over de grondslagen der Wiskunde. (DR. J. KRAMERS S. J.) 367

DR. W. BERTELSMANN. Die Technologie der Cyanverbindungen. (DR. J. KRAMERS S. J.) 367

DR. F. H. VAN LEENT. Analyse der voornaamste vette lichamen. (DR. J. KRAMERS S. J.) 368

KUNST EN LETTEREN. J. DE MEESTER. Een ongewoon meisje. (T. O. A.) 368

PAUL ERNST. De smalle weg naar het geluk. (C.) 369

G VAN HULZEN. Wrakke Levens. (C. J. F. VETTER.) 370

HERMAN HESSE. Peter Camenzind. (E. T.) 371

RENÉ BAZIN. Le blé qui lève. (E. T.). 372

ROMANS EN NOVELLEN CLARA MÜLLER-SAHNKE. Ik biecht. (TH. KWAKMAN) . . . . , 374

H. G. WELS. De Meermin. (E. J. R. K. Pr.) 375

MATILDE SERAO. Geef acht! (F. J. M. WASSEN PR.). 376

KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN. 377

TIJDSCHRIFTEN 377

NIEUWE BOEKEN. 381

Verder verschijnt eerstdaags: het beroemde werk van

Dr. JAC. v. GINNEKEN S. J.

Principes de Linguistique Psychologique.

8°. pl.m. 600 pag. Prijs **f 6.—.**

Internationale uitgaaf van:

MARCEL RIVIÈRF, Paris,
OTTO HARRASSOWITZ, Leipzig.
E. VAN DER VECHT, Amsterdam.

Zie omtrent dit werk bijgaande prospectus.

Cantica graduum.

Verzen van WILLEM SMULDERS, Pr.

met handteekening van JAN TOOROP,

Groot 8°., 120 bladzijden op mooi Oud-Hollandsch papier.

Prijs ing. **f 2.**—, geb. **f 2.40.**

De naam van den Schrijver, die in alle literaire Kringen als een fijn voelend dichter bekend staat, waarborgt ten stelligste de *verkoopbaarheid* van dezen sierlijken verzenbundel.

Op een Troepschip naar Indië.

door E. H. JOSEPH FESKENS, Pastoor te Hainton, in Engeland.

Groot 8°., pl.m. 250 blz.

op mooi papier, met flinke letter, en meer dan 20 bladen op kunstdruk in den tekst.

Prijs ingenaaid **f 1.50**, gebonden **f 2.**—.

Dit mooie, keurig verzorgde werk bestaat uit twee gedeelten. In het eerste verhaalt de geestige, joviale Pastoor FESKENS zijn wedervaren op zijn reis naar Indië; in het tweede schetst hij zijn verblijf in de tropen. Het geheele werk kenmerkt de scherpe opmerkingsgave van den schrijver, terwijl zijn levendige, opgewekte stijl den lezer gestadig weet te boeien.

De Zeereerw. Zeergel. Heer Dr. J. MUYLDERMANS schrijft in zijn woord ter inleiding: »Lezer, wilt gij allen vriend FESKENS kennen, neemt en leert zijn reisverhalen! Hoe tintelen zij van geest en leven. Moet gij met mij zijn *Schetsen van het H. Land* niet bewonderen? Hebt gij zijn *Indrukken uit Lourdcs* niet meegevoeld? Welaan scheept u nu vandaag met hem in *Op een Troepschip naar Indië* en gij zult u nogmaals in zijn gezelschap niet vervelen. Hij is nog altijd die zelfde snaak met open gemoed, met schalkschen lach, nog even jong van hart, als toen ik hem den eersten dag leerde kennen".

INHOUD.

Bladz.

DR. BOEKENOOGEN. Doelmatigheid of Ondoelmatigheid in de Levende Natuur, DR. DENNERT. Natuurwet. Toeval Voorzienigheid (DR. v. BEURDEN) . . . . . . i 385
GUSTAV FRENSSEN. Peter Moor, (M. H.) 393
PHILIPPE GONNARD. Les origines de la Légende Napoléonienne, l'oeuvre historique de Napoléon à Sainte Hélène, (PAUL GOULMY) . 397
NELLIE. Ons Groote Sagenboek, (G. BULTEN) 402
LEVENSGESCHIEDENIS. DE MARICOURT. Oscar II intime (Souverains et grands hommes intimes IV). (PAUL GOULMY). 403
WILLIAM J. STEAD. le Parlement de l'Humanité, biographies et photographies, (PAUL GOULMY) 404
AARDRIJKSKUNDE. OSW. SCHRÖDER. Norwegen, das Land der Mitternachtsonne, (ERNEST V. M.) 405
ONDERWIJS. G. SIMEONS. De ontwikkeling van het zinnelijk en verstandelijk leven bij het kind, (DR. J. HUDDLESTON SLATER) . . 405
J. MULDER. Van vroeger tijden, (J. MEIJER) 405
T. VAN BUUL. Zonneschijn, (J. MEIJER). 406
J. HUISMAN. Leesboekje en handleiding bij het Eerste Leesonderwijs, (J. MEIJER) 406
KUNST EN LETTEREN. H. DE BOER. Albert Vogel. Romantische Voordrachtskunst, (T. O. A.). 407
WILLIAM SHAKESPEARE. De koopman van Venetië 407
ELISABETH METHERELL. De wijde, wijde Wereld, (E. T.) 407
BEATRICE HARRADEN. Katharina Frensham, (E. T.). 408
ROMANS. J. HENDRIK VAN BALEN. De Noorsche Wolf, (CHRISTINE J. S. VETTER) 409
CHARLES DICKENS. Londen en Parijs, (DR. J. HUDDLESTON SLATER) 410
H. G. WELS. Vertaalde werken, (JOS WOLTERS) 410
GUSTAF AF GEIJERSTAM. Afgunst, (Fr. Chr. KOPS, O. F. M.) . . 412
KAN. SHEENAN. Mijn nieuwe Kapelaan, (J. M. J. KNAAPEN) . . 412
CH. KRIENEN. Prettige dagen, (G. BULTEN) 413
JUSTUS VAN MAURIK. Met z'n achten. Uit het volk, (J. MEIJER) . . 414
J. F. OLTMANS. De Schaapherder, (J. MEIJER) 415
ED. STRAUSS. Vriend Hein, (J. MEIJER). 415
HORRESCO. Gepensioneerden. Lief en leed van een vrijwilliger, (J. MEIJER) 416
J. G. KRAMER. Piet Hein. TRUIDA KOK, Treeze. EMMA KRAFT. Deensche Buurtjes. 416-417
NELLIE. Onze oudjes in hun lief en leed,. . . . . (C. J. S. VETTER) 418
S. CORNAH. Vrienden en bekenden van onze kleuters, 419
NELLIE. Oud Hindoesch keurjuweel, ... 419
V. OSSELEN v. DELDEN. Het A. B. C., (MARIE) 419
JOH. KERKMEIJER-BALDECK. Ons lente-Boek, (MARIE). 420
ALLERLEI. (K.) 420
KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES . . . 420
KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN. 421
TIJDSCHRIFTEN 422
NIEUWE BOEKEN. 427

Verschenen bij E. v. d. VECHT, Amsterdam.

Dr. JAC. v. GINNEKEN S. J.

Principes de Linguistique Psychologique.

8°. pl.m. 600 pag. Prijs **f 6.—.**

Internationale uitgaaf van :

MARCEL RIVIÈRF, Paris,
OTTO HARRASSOWITZ, Leipzig.
E. VAN DER VECHT, Amsterdam.

Zie omtrent dit werk bijgaande prospectus.

Cantica graduum.

Verzen van WILLEM SMULDERS, Pr.

met handteekening van JAN TOOROP,

Groot 8°., 120 bladzijden op mooi Oud-Hollandsch papier.

Prijs ing. **f 2.—**, geb. **f 2.40.**

Op een Troepschip naar Indië.

door E. H. JOSEPH FESKENS, Pastoor te Hainton, in Engeland.

Groot 8°., pl.m. 250 blz.
op mooi papier, met flinke letter, en meer dan 20 bladen op kunstdruk in den tekst.

Prijs ingenaaid **f 1.50**, gebonden **f 2.—.**

De Kathedraal van 's Hertogenbosch,

door Dr. C. F. XAVIER SMITS,

Doctor in de Archaeologie.

Groot 8°, op mooi opdikkend papier, 254 bladzijden, met 22 artistieke platen op kunstdruk en ruim 40 keurige teeke ningen in den text.

Prijs f 5.=

INHOUD.

Bladz.

G. KALFF. Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde. II, (C. L.). . 433
DAAN VAN DER ZEE. Godsonteering, (TH. KWAKMAN) 434
THEODOR LIPPS. Leitfaden der Psychologie, (DR. J. v. G.). 437
J. M. L. KEULLER. Van den Lande van Overzee, (M. VAN STEEN, S. J.) 438
A. FEENSTRA. De gronden der Staatsinrichting in Nederland, (PAUL GOULMY) 443
PRINS BORGHESE-BARZINI. Van Peking naar Parijs, (M. VAN STEEN, S. J.) 446
GODSDIENST. F. A. L. SMIT, S. J. In den strijd onzer dagen, (H. SCHULINCK, S. J.) 448
MGR. DE SEGUR. Een antwoord op de meest verspreide bedenkingen tegen den Godsdienst, (K.). 449
S. K. BAKKER. Van het blijde en droeve leven, (K.) 449
SOCIOLOGIE. A. J. ORT, Jr. Het groene gevaar, (L. VAN AKEN) . . . 449
MEVR. A. PAPRITZ, Meisjes waarover men niet spreekt, (J. M. J. KNAAPEN) 450
GESCHIEDENIS. H. ERMANN, S. J. De Jesuïtenorde, (S) 450
KUNST EN LETTEREN. F. M. DOSTOJEWSKI. De Echtgenoot, (J. DE COCK) 451
BJÖRNSTERNE BJÖRNSON. Zonneheuvel. (J. DE COCK). 452
OLAF BJÖRGVIN. Het Hollandsche Huis „Net Pas", (J. DE COCK) . 452
DAAN VAN DER ZEE. Van velerlei gebeuren, (J. M. J. KNAAPEN). 453
HALL CAINE. De Zondenbok, (E. T.) 453
ROMANS EN NOVELLEN. MEVR. M. C. E. OVINK-SOER. Ciska van Dannenburgh, (E. T.) 455
J. R. VAN DER LANS. Verzamelde novellen, (C. J. F. VETTER). . 456
H. G. WELLS. Van Ruimte en Tijd, (E. I.) 457
J. ZANGWILL. Kleinkinderen van het Ghetto, (TH. KWAKMAN) . . 460
VEKA. Thirza of de aantrekkingskracht van het kruis. Het gebed eener moeder 462
D. ALCOCK. De vreemdeling der valleien, (C. J. F. VETTER). . . 462
MARY CHOLMONDELEY. Gevangenen, (THEOD. C. VIANEN). . , . 464
LILIAN TURNER. Betty als schrijfster. (T. O. A.). 465
AUGUSTA VAN SLOOTEN. Lucie van Hees, (M. H.). 466
TH. VAN BEEKER. Guusje, Greta en ik, (C. J. F. VETTER) . . . 467
RUDOLF MARTIN. Toekomstkrijg 1900—1931, (KN.) 468
CHARITON. De liefde van Chaereas en Kallirrhoë of de Wraak van Afrodite 469
FRANK R. STOCKTON. De schipbreuk van Juffrouw Leks en Juffrouw Aleshine, (K) 469
ALLERLEI. Waar is het geld gebleven? (K.) 469
JOZEF BAL. Verklarend Woordenboek, (L. v. A). 469
KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES. . . . 470
KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN. 472
TIJDSCHRIFTEN 472
NIEUWE BOEKEN. 479

Nieuwe Uitgaven

VAN

E. VAN DER VECHT, Amsterdam.

Matthaeus Konings Ord. S.S. Crucis. Tractatus **DE GRATIA DIVINA**

Pars Prior: **De Gratia Actuali** cum appendice De Praedestinatione
Prijs voor Holland f 1,75.

E. H. Feskens, Pastoor te Hainton. **Op een Troepschip naar Indië,** groot 8° plm. 250 blz. op mooi papier, met flinke letter, en meer dan 20 platen op kunstdruk in den tekst.
Prijs ingenaaid f 1.50, gebonden f 2.–.

Willem Smulders Pr. „Cantica Graduum" Een bundel Verzen op mooi oud Hollandsch papier, groot 8° plm. 120 blz. met bandversiering van Jan Toorop.
Ing. f 2.—, gebonden f 2.40.

Annuarium der R. K. Studenten in Nederland. Ing. f 1.75, geb. f 2.25.

Jos. P. H. Hamers. **De Katholieke Kerk** in het licht der wetenschap en der geschiedenis. Prijs f 0.30.

Fritz Boddé. **Onderwijs aan Spraakgebrekkigen** in verband met de organisatie van spreekonderwijs aan de openbare scholen der gemeente Amsterdam. Zeer belangrijk voor H.H. Onderwijzers. Prijs f 0.25.

Verder verscheen:

Dr. Jac. v. Ginneken S. J. **Principes de linguistique Psychologique,** groot 8° plm. 600 blz.
Prijs ingenaaid f 6.—, gebonden f 7.–.

Dr. Gerard Brom. **Vondel's Bekeering,** met portret van Vondel, door Govert Flinck en bandteekening van Jan Toorop, 4° plm. 200 blz. Prijs ing. f 1.50, geb. f 2.—.

Dr. H. W. F. Moller. **De Heerlijckheit der Kercke** van Joost v. d. Vondel. Groote uitgaaf. Ing f 4.25, geb. f 5.25.
Beknopte uitgaaf ingenaaid f 1.90, gebonden f 2.75.

Dr. Xavier Smits. **De Kathedraal van 's Hertogenbosch,** groot 8° op mooi zwaar papier, 254 blz. met 22 artistieke platen op kunstdruk en ruim 40 teekeningen tusschen den tekst. Prijs f 5.—

Dr. W. J. M. MULDER.

DIETRICH VON NIEHEIM

zijne opvatting v/h concilie en zijne kroniek.

± 400 pagina's. Prijs f 4.25.

INHOUD.

Bladz.

JAC. VAN GINNEKEN S. J. Principes de Linguistique psychologique (DR. J. HUDDLESTON SLATER) 481
WERELDBIBLIOTHEEK. DR. H. J. BOEKEN-Dante's Hel. FR. CHRISTINUS KOPS 483
DR. LEOPOLD FONGK, S. J. Wissenschaftliches Arbeiten. (DR. HUDDLESTON SLATER) 488
HERTOG DER ABRUZZEN. De Reis der Stella Polare (M. VAN STEEN S. J.) 492
DR. W. J. M. MULDER S. J. Dietrich van Nieheim (DR. L. SCHMEDDING S.-J.) 494
GODSDIENST. ENGBERS. Verklaring der kerkplechtigheden (K). . . 495
ANNIE LIEFTINCK. Bloemekes van Sint Franciscus 495
MEVR. DE LA MOTHE-GUYON. Over het bidden (J. M. J. KNAAPEN) 496
S. THERESIA. Het kasteel der ziel. (J M. J. KNAAPEN) . . . 496
J. VAN DEN TILLAART. Geestelijke Overwegingen. (J. M. J KNAAPEN) 497
DR. A. H. HAENTJENS. Terug tot Christus (J. SPRUYT S. J. . . 497
PATER DENIS S. J. O Sacrum convivium. (K.) 498
H. J. M. EVERTS. Novenen en gebeden ter voorbereiding tot de Eerste H. Communie. (K). 498
J. H. WIJNEN. De Godsdienstleer voor de kath. jeugd. (E. I.) . 498

SOCIOLOGIE. A. H. J. ENGELS. Fabrieksmenschen. (J. M. J. KNAAPEN) 498
ONDERWIJS. L. VAN MIERT S. J. Bloemlezing uit Ovidius, Catullus Tibullus, Propertius, Martialis en Juvenalis (J. M. J. KNAAPEN). 499
DR. J. MEHLER. Nederl. Lat. Woordenboek. (J. M. J. KNAAPEN). 499
VIER WOORDENBOEKEN. (J. M. J. KNAAPEN) 499
TITIA VAN DER TUUK. Natuurboekjes voor kinderen (G. BULTEN) 499
KUNST EN LETTEREN. VICTOR DE LA MONTAGNE. Gedichten. (FR. CHR. KOPS) 501
HELENE BÖHLAU. Het rangeerterrein (E. F.) 503
CHRISTOFFER BOECH. Jonge Harten. (E. F.). 504
LUIS COLOMA S. J. Aristocraten in Madrid. (T. O. A.) 504
ALEXANDER KJELLAND. Vergif. (FR. CHR. KOPS). 505
JAN VAN DER MOER. De Kaarthoeve (FR. CHR. KOPS). 507
ROMANS EN NOVELLEN. A. VREEKEN Avonturen van Piet van Gent. (G. BULTEN) 510
HECTOR MALOT. Alleen op de wereld (F. J. M. WASSEN, PR.) . 511
WILHELMINE HEIMBURG. Liesje van den Lompenmolen. (F. J. M. WASSEN PR.) 511
RIDER HAGGARD De diamantmijnen van koning Salomo. (F. J. M. WASSEN PR. 511
IJSLANDSCHE VISSCHERS. (F. J. M. WASSEN PR.) 511
RIDER HAGGARD. Zij (J. M. J. KNAAPEN) 511
E. WERNER. Verbroken boeien (F. J. M. WASSEN PR.) . . . 511
BEAUMARCHAIS Het huwelijk van Figaro, De Barbier van Sevilla. (J. M. J. KNAAPEN) 512
ALLERLEI. TOONEELBIBLIOTHEEK (Zw.). 512
DR. MULDER. Ons lichaam. (Med,). 512
BECHTS Kinderprentenboeken. (M) 312
ALICE BECHT DENTZ. Sprookjes van moeder de Gans (M). . . 513
PUKJES DROOM (M) 513
OP ZEE EN AAN STRAND. (M.) 513
KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES. . . . 518
TIJDSCHRIFTEN 515
NIEUWE BOEKEN. 518

Uitgaven van de Firma E. VAN DER VECHT, te Amsterdam.

CHRISTINE VETTER,

VERHALEN

in fraaien kunstomslag *f* **1.60**.
gebonden in linnen *f* **2.**—

»Het is een boek, dat verdient van leesbibliotheken het meest beduimelde, van propagandaclubs het best gaande, op prijsuitdeelingen het menigvuldigst aanwezige, van de Roomsche leesboeken het meest gekochte te zijn." (*De Noordbrabanter.*)

BOEIENDE NOVELLEN

VAN

FRITS DöRING, e. a.

Twee deelen 266 en 244 blz.

per deel ing. *f* **0.75**; gebonden *f* **1.**—.

.... »Al deze verhalen zijn netjes gedrukt, met mooie letters op goed papier; ze kunnen een vergelijking met andere uitgaven door uitvoering, maar vooral door inhoud, glansrijk doorstaan ...

(*Boekenschouw.*)

FELIX RUTTEN

EERSTE VERZEN,

met band en boekversiering van Th. MOLKENBOER.

ingenaaid *f* **2.50**, gebonden *f* **2.90**,
weelde uitgaaf *f* **3.25**.

»De verschijning, van dit werk, is mij een ware vreugde geweest en de lezing ervan niet minder."

»Inderdaad Felix Rutten is een dichter met langen adem, die niet gauw zal uitgesproken raken, want hij bezit rijkdom van zelf-geziene verbeeldingen en werkelijk gevoelde aandoeningen."

M. A. P. C. POELHEKKE
(*Stemmen onzer Eeuw*).

ERNEST HELLO,

DOOR

JOS VAN VEEN, Pr.

Prijs *f* **1.50**.

»De schrijver geeft in dit boek eerst een breed opgezette studie over zijn held, geen levenschets, ook geen eigenlijke karakter-analyse, maar meer dan dat, een verhandeling over zijn belangrijke verschijning en zijn eigenaardige voordeelen als auteur."

»Dat die degelijke lectuur vele lezers vinde. Ze kan niet anders dan gezonde begrippen verspreiden. (*Huisgezin.*)

KAREL ENDE ELEGAST,

Middeleeuwsch ridderdicht met vele verklarende aanteekeningen.

DOOR H. W. MOLLER.

In linnen bandje *f* **0.60**.

»Het is een aantrekkelik en fris vertelde sage, met fijne en juiste karaktertekening...

DR. ALEX. FAIDHERBE,

De Drankzucht of het Alcoholisme,

door J. M. v. L.

Over de werking van alle geestrijke dranken op het lichaam en zijn voorname deelen.

Ongeveer 100 blz. — Prijs *f* **0.30**.

Dit werkje werd in tal van bladen met de hoogste waardeering besproken.

VAN ONZEN TIJD,

ONDER REDACTIE VAN

JAN KALF, C. R. DE KLERK, ALB. SMULDERS en MARIA VIOLA.

Tijdschrift voor de beoefening van Kunst en Letteren.

Alle bladen spreken met lof over de keurige uitvoering en over de prachtige prenten en afbeeldingen welke in elke aflevering verschijnen.

INHOUD.

Bladz.

DOM FERNAND CABROL. Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie (CH. M.) 1
MARCELLUS EMANTS. Loki. (GERARD BROM). 2
FRANTZ DESPAGNET. La république et le Vatican. (J. L. DRAGERS). 2
DR. H. BERTENS. Hugo de Groot en zijn Rechtsphilosophie. (J. VAN OPPENRAAY) 7
DR. J. P. LOTSY. Vorlesungen über Descendenztheorien. (A. HAANS) . 10
GODSDIENST. MARYAN MORAWSKI. Bij het meer van Genève (J. SPRUYT S. J.) 14
A. MEYENBERG. Antheilnahme der Katholiken an Wissenschaft und Kunst (JAN ZWETSLOOT) 20
RECHTSWETENSCHAP EN STAATHUISHOUDKUNDE. G. L. JANSEN—MR. DR. H. S. VELDMAN. Pro en Contra. Staatspensioneering. (MR. H. TH. HOLTHUIS.) 22
LODEWIJK DE RAET. De Vervlaamsching der Hoogeschool van Gent. (A. V. D. WOUWEN) 22
A. VERMEERSCH S. J. Les destinées du Congo Belge. (A. TAELMAN S. J.) 23
GENEESKUNDE. H. J. DAMEN. Twee populaire hygiënische voordrachten (Doct. Med.). 25
C. MUSMACHER. Kurze Biographien berühmter Physiker. (Doct. Med.). 25
GRAF E. REVENTLOW. Kaiser Wilhelm II und die Byzantiner. (L. K). 26
LETTERKUNDE. WILLEM KLOOS. Heinrich Heine als Dichter (B. W. SPEEKMAN). 26
NICOLINE E. MULERT. Deutsche Gedichte (B. W, SPEEKMAN) . 27
DR. H DERCKX. Deutsches Lesebuch. (B. W. SPEEKMAN) . . . 27
ROMANS EN NOVELLEN. RENÉ BAZIN. Donatienne. (R. DE GRAVE) . 28
VILMA LINDTE. Door de branding. (TH. KWAKMAN) 30
THOMAS P. KRAG. Ulf Ran. (FR. CH. KOPS) 33
F. R. H. BENSON. Diverse werken. (L. V. D. B.). 34
JACOB KNUDSEN. Karakter. (FR. CHR. KOPS) 36
CHRISTINA DOORMAN. Mijn liefste boekjes. (C. J. F. VETTER) . . 37
TRUIDA KOK. Twee Zusjes. (C. J. F. VETTER) 37
RIE CRAMER. Van meisjes en jongetjes. (C. J. F. VETTER). . . 37
WALTER BLOEM. Der krasse Fuchs. (J. HUDDLESTON SLATER) . . 38
J. LANGWILL. Kinderen van het Ghetto. (F. J. M. WASSEN) . . 38
MARSHALL SAUNDERS. Mooie Bruno. (P. STROOMER, KAP.) . . . 38
DR. A. B. KORFF. Een vacantiereisje van een Hollandschen jongen naar Java. (P. STROOMER KAP.) 38
AUGUSTA VAN SLOOTEN. De familie Weldring. (TH. KWAKMAN) . 38
VIRGINIE LOVELING. 't Lot der Kinderen. (J. DE COCK) 40
VARIA. Een nieuw tijdschrift: Le Censeur politique et litteraire. (J. JACOBS S. J.) 41
KORTE INHOUD VAN WETENSCHAPPELIJKE RECENSIES. 42
KORTE INHOUD VAN ROMANRECENSIES UIT VERTROUWBARE KATHOLIEKE TIJDSCHRIFTEN 43
TIJDSCHRIFTEN 45
NIEUWE BOEKEN 48